תעודות ליחסי
ישראל-פולין
1967–1945

תעודות ליחסי
ישראל-פולין
1967–1945

Documents on Israeli-Polish Relations

1945–1967

מדינת ישראל
תעודות ליחסי ישראל–פולין
1967–1945

מדינת ישראל
גנזך המדינה

המִנהל הראשי של
הארכיונים הממלכתיים בפולין

תעודות ליחסי ישראל-פולין
1967-1945

עורכים
מרקוס זילבר
אוניברסיטת חיפה

שמעון רודניצקי
אוניברסיטת ורשה

המערכת
ישראל - נלי אורן, ימימה רוזנטל, יהושע פרוינדליך
פולין - ולדיסלאב ינובסקי, דריוש ליביונקה, מצ׳יי קוזלובסקי, בוז׳נה שיינוק

ירושלים 2009

הספר יצא בסיוע:

המכון לחקר הציונות וישראל ע"ש חיים וייצמן, אוניברסיטת תל אביב
המכון לחקר תולדות יהדות פולין ויחסי ישראל-פולין, אוניברסיטת תל אביב
המרכז לחקר התפוצות ע"ש גולדשטיין-גורן, אוניברסיטת תל אביב

תרגום מפולנית: אלכסנדר נצר
עריכה לשונית: אורלי צור
הקלדה: נורית מדר
הגהה: נורית ברוורמן

הודפס באמצעות המדפיס הממשלתי
הדפסה וכריכה: דפוס פרינטיב
ירושלים תש"ע

ISBN 978-965-279-029-3

התוכן

הקדמה

הספר שלפנינו כולל מבחר תעודות, שמטרתן להציג את מכלול היחסים ההדדיים בין מדינת ישראל לבין הרפובליקה הפולנית העממית בין 1945 לבין יוני 1967. אמנם מדינת ישראל הוקמה במאי 1948 והציר הראשון מטעמה הגיע לוורשה בספטמבר אותה השנה, אולם עוד לפני תום מלחמת העולם השנייה עלו על פני השטח נושאים שהיו על סדר היום, הן של הסוכנות היהודית בארץ ישראל והן של גופים קומוניסטיים פולניים שפעלו בברית המועצות והפכו לאחר שחרור פולין מהכיבוש הגרמני לחלק משלטונות פולין. היחסים בין הצדדים רקמו עור וגידים מאז ועד הקמת מדינת ישראל. תאריך הסיום של התעודות מציין את ניתוק היחסים על ידי פולין עקב מלחמת ששת הימים.

אף שהיחסים ההדדיים היו מורכבים ואפיינו אותם עליות וירידות תכופות, הם היו יחסים מיוחדים מבחינת שני הצדדים: מכאן נבעה מחויבותם של נציגי פולין באו"ם להקמתה של מדינה יהודית; מכאן נבעו גם ההתעלמות מיציאתם הבלתי חוקית של יהודים מפולין, ואחר כך – הסכמת השלטון הפולני להגירתם החוקית וכן ההיתר שניתן ליהודים שחזרו מברית המועצות אחרי מלחמת העולם עקב הסכמי הרפטריאציה, לעלות לישראל, למרות הסתייגות השלטונות הסובייטיים. פולין גם הגבילה במידה מסוימת את יחסיה עם מדינות ערב עקב האינטרסים הישראליים, אף שהדבר תבע ממנה מחיר ביחסיה עם מדינות אלה. בדומה לכך, הסוכנות היהודית, ואחריה ממשלת ישראל, טיפחו יחסים טובים עם ממשלת פולין על מנת לאפשר את עליית שארית הפלֵטה. יתר על כן, ישראל ראתה בפולין מדינה מזרח אירופית שעמה ניתן לקיים במידה זו או אחרת יחסי שגרה. אי-לכך, כאשר ברית המועצות ניתקה את יחסיה עם מדינת ישראל, ביקשה ישראל את תיווכה של פולין לשיקום היחסים. יש להדגיש כי איכותם של היחסים הושפעה לא רק מהמדיניות של כל אחת משתי המדינות, אלא גם מהיחסים הבין-לאומיים ומהמלחמה הקרה.

הספר כולל כמה נושאים עיקריים. הנושא המרכזי ביחסים ההדדיים הנו הנושא שהוזכר לעיל – סוגיית עלייתם של היהודים לישראל. הארגונים היהודיים טרם הקמת מדינת ישראל ומוסדות המדינה לאחר הקמתה השקיעו מאמצים גדולים על מנת למשוך אליה את היהודים. עליית יהודי פולין הייתה מרכיב מרכזי במאמץ בניית המדינה החדשה. בו בזמן, הגירת היהודים מפולין מציינת פרק שהנו חלק בלתי נפרד ומשמעותי בתולדות פולין. כפי שעולה מהתעודות, סוגיית הגירת היהודים הייתה פועל יוצא של מדיניות פולין כלפי המיעוט היהודי ושיקפה מאבקים שונים בקרבה; הגירה זו נטלה חלק בעיצוב דמותה של החברה הפולנית המשתנה.

בהתאם למדיניות ההגירה של ישראל, הדיפלומטים הישראלים בפולין עשו את מיטבם על מנת לשמור על קשרים אמיצים עם היהודים אזרחי פולין. לעתים גרם הדבר למתחים ביחסים בין שתי המדינות. גם סוגיית מחנה אושוויץ כסמל לשואה עוררה מתח. נושאים נוספים שעולים מהתעודות הם סוגיית הרכוש היהודי בפולין, גמלאות וקצבאות, פעילותם של הארגונים הציוניים בפולין וכן – נושא שהתקשר תמיד אל כל האחרים – הסחר בין שתי המדינות. תעודות המעידות על היחסים הסבוכים בין שתי המדינות הן אלו הדנות בגירושים של דיפלומטים ישראלים מפולין בשנות החמישים

והשישים של המאה העשרים, גירושים שבישרו הרעה ביחסים. שיאו של תהליך זה היה ב-1967, עת נותקו היחסים.

יש להדגיש כי ניכרו הבדלים ביחס אל מדינת ישראל בדרגים השונים במשרד החוץ הפולני, ולעתים הדיפלומטים היו ידידותיים הרבה יותר ממה שהתחייב מיחסו של הדרג המדיני.

עקב מגבלות מובנות בהיקפו של הספר נאלצנו לבחור קומץ מתוך אלפי תעודות. נאלצנו לוותר על מגוון תעודות מעניינות, שאף הן עוסקות בעניינים חשובים ומאלפים. לאחר התלבטויות רבות בחרנו להביא לדפוס 435 תעודות, מעל ומעבר להיקף הספר בהערכה הראשונית.

בחירת התעודות לוותה בדיונים ערים בקרב כל אחד מהצוותים, הישראלי והפולני, וגם ביניהם. ברצוננו להדגיש כי:

א. מדובר בבחירה סובייקטיבית, משותפת לשני הצוותים. נבחרו תעודות שלדעתנו מאפיינות היטב את התפתחות היחסים – בראש ובראשונה היחסים הפוליטיים, אך גם הכלכליים והתרבותיים.

ב. לא הוטלה צנזורה בבחירת התעודות. מה שהדריך אותנו היה אך ורק חשיבותה של התעודה. במקרים מסוימים, כאשר היו חלקים שחרגו מנושא הכרך, התעודות לא פורסמו בשלמותן. כל השמטה צוינה בתעודה.

ג. בחרנו לפרסם תעודות שנראו לנו חשובות או מאפיינות, אולם לעתים פורסמו תעודות, שאף כי קשה לאפיינן כחשובות במיוחד, הן מאירות באור אחר את היחסים או מצביעות על תופעה מעניינת או חריגה ביחסים בין המדינות.

ד. נעשה מאמץ לשקף אירועים או סוגיות באמצעות תעודות משני הצדדים, על מנת לתת מקום לנקודות ראות שונות ומגוונות. חלק מהדיפלומטים הישראלים כתבו יומנים או זיכרונות וחלקם שולבו בהערות לאוסף. תעודות אלה מוסיפות פן מעניין נוסף, אישי, שחסר לרוב בתיעוד הרשמי. לצערנו לא נמצאו תעודות דומות בצד הפולני.

ה. כללנו באוסף כמה תעודות שלא נוגעות ישירות ליחסים בין ישראל לפולין, אבל הן מציגות את תוצאות היחסים בזירות אחרות. כך למשל הבאנו תלונה סורית שהוגשה לפולין על עליית היהודים או תעודות המאירות את השפעתה של ברית המועצות על היחסים בין פולין לבין מדינת ישראל.

התעודות שנכללו בספר נמצאות ברובן באוספי משרדי החוץ של שתי המדינות. מרב התעודות הישראליות המתפרסמות כאן נמצאות באוספים של משרד החוץ הישראלי שבגנזך המדינה. שם נמצאים גם הפרוטוקולים של ממשלות ישראל שחלקים מהם מתפרסמים כאן. נוסף על כך נכללו תעודות שנמצאות באוספים של הארכיון הציוני המרכזי בירושלים, בארכיון "השומר הצעיר" בגבעת חביבה ובארכיון "ההגנה" בתל אביב.

התעודות הפולניות המתפרסמות כאן ושאינן נמצאות בארכיון משרד החוץ הפולני, הן מגנזכים של משרדים נוספים שהשפיעו על התפתחות היחסים, כמו משרד הכלכלה, ונמצאות בארכיון התיעוד החדש בוורשה (AAN). מתוך התחשבות בייחודן של הרפובליקות העממיות, הבאנו תעודות משני סוגים נוספים: הראשון, תיעוד מפלגתי – תעודות ממפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת (PZPR), היא המפלגה הקומוניסטית; השני, תיעוד שיטור פנים – תעודות משירותי הביטחון הפולני, הגנוזות במכון לזיכרון לאומי בוורשה (IPN).

תוצאות החיפושים בארכיונים צבאיים או של משמר הגבול היו מאכזבות. ציפינו למצוא שם תעודות הקשורות לעלייה החוקית למחצה שהתנהלה בשנים 1945–1946, או תעודות הנוגעות בסוגיות של סיוע ביטחוני, אך התוצאות היו דלות. מרב התיעוד בנושאים אלה הגיע דווקא מהארכיונים שהוזכרו למעלה. חיפושים נערכו בארכיונים רבים נוספים, אך החלטנו שלא לפרסם תעודות שמצאנו בהם מפאת מגבלות המקום.

התעודות מוצאות לאור לפי הכללים הנהוגים בפרסום של תיעוד היסטורי, בהתייעצות צמודה ושיתוף פעולה מלא עם הגנזך המרכזי של כל אחת מהמדינות. כל תעודה מוספרה וקיבלה כותרת על פי הנהוג בפרסומים של כל אחד מהגנזכים, ולכל תעודה הוספו הערות שמבהירות עניינים שלא היו ברורים דיים מההקשר, או ביוגרפיות קצרות של דמויות מרכזיות. לעתים היו עניינים שהבהרתם היה מעבר ליכולתנו וקושיות מסוימות נותרו פתוחות.

האוסף רואה אור בשתי שפות – עברית ופולנית. הן אוסף התעודות והן ההערות המלוות תעודות אלה, זהים. יוצאות מן הכלל הן הערות המסבירות עניינים שלקוראי שפה אחת הם מובנים מאליהם, אך קוראי השפה השנייה עלולים להיתקל בקושי בהבנתם, כמו למשל, חגים ומועדים. דרך כתיבתם של שמות אישיים, מקומות וארגונים אוחדה כשניתן לעשות זאת, אך אופן הטרנסליטרציה שהונהג במקור העברי נשמר כך שלעתים שמות של אישים פולניים הובאו בצורות שונות.

על מנת להקל על השימוש באוסף, צורף נספח ובו שמותיהם של האישים המרכזיים שטיפלו ביחסים בין שתי המדינות: שרי חוץ, מנהלי המחלקה הרלוונטית במשרד החוץ וסגניהם (מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ הישראלי ומחלקת אסיה ואפריקה במשרד החוץ הפולני) ונציגי שתי המדינות, וכן צורף מפתח שמות ועניינים.

כאן המקום להודות לארכיונאים הרבים שסייעו לנו ותרמו בכל לב ממרצם ומידיעותיהם הרבות. בזכותם ובסיועם הגענו לתיעוד רב הערך שחלקו מתפרסם כאן. הודות לסיוע הרב של ארכיונאים בפולין גילינו שם אוספים חשובים הנוגעים ליחסי פולין עם מדינת ישראל או ליחסים בין פולנים ליהודים, אוספים שעצם גילוים הוא הישג בפני עצמו. אנו מודים מקרב לב לחברי שתי הקבוצות: נלי אורן, ולדיסלאב ינובסקי, דריוש ליביונקה, יהושע פרוינדליך, מצ׳יי קוזלובסקי, ימימה רוזנטל ובוז׳נה שיינוק, שתרמו מידיעותיהם ומניסיונם והשקיעו מאמצים רבים ועבודה עצומה, תוך מעורבות בפרטים הקטנים ביותר. כמו כן ברצוננו להודות לוולדיסלאב סטנפניאק, סגן המנהל הראשי של הארכיונים הממלכתיים בפולין, שסייע בכל שלב של העבודה. תודה למכון לחקר הציונות וישראל ע״ש חיים וייצמן באוניברסיטת תל אביב ולפרופ׳ אניטה שפירא, שעמדה בראשו, על תמיכתו בפרויקט מתחילתו ועד לסופו; למשרד החוץ ולשגריר לשעבר של ישראל בפולין, דוד פלג, על המגעים שהובילו לביצוע השותפות בין שתי המדינות; תודה לקרן יד הנדיב שסייעה למפעל. קשה להניח שאוסף זה היה רואה אור בלעדיהם. תודתנו נתונה גם למתרגמים אנג׳ליקה אדמצ׳יק, לנה בנואליד, מירה לדרובסקי, אלכנסדר נצר ומיכאל סובלמן, שמעבר לעצם התרגום משתי שפות שונות כל כך, התמודדו עם ניסוחים או טקסטים שלא תמיד היו ברורים.

מרקוס זילבר שמעון רודניצקי
ראשי המערכת

רשימת קיצורים

או"ם – ארגון האומות המאוחדות
אצ"מ – ארכיון ציוני מרכזי
גנהמ"ד – גנזך המדינה
זפ"פ – ראו: ZPP
מזא"ר – מחלקת מזרח אירופה
ממישראל – ממשלת ישראל
מנכ"ל – מנהל כללי
מע"ר – מחלקת מערב אירופה
מפא"י – מפלגת פועלי ארץ ישראל
מפ"מ – מפלגת הפועלים המאוחדת
מק"י – מפלגה קומוניסטית ישראלית
סמנכ"ל – סגן מנהל כללי
פזפ"ר – ראו: PZPR
פפ"ס – ראו: PPS
פפ"ר – ראו: PPR
קק"ל – קרן קיימת לישראל
קפ"פ – ראו: KPP

AAN – Archiwum Akt Nowych – ארכיון התעודות החדשות, [ורשה]
AMSZ – Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych ארכיון משרד החוץ הפולני [ורשה]
BGKBZHwP – Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – בולטין הוועדה הראשית לחקר הפשעים הנאציים בפולין
BP – Biuro Polityczne – לשכה מדינית
CKŻP – Centralny Komitet Żydów Polskich – הוועד היהודי המרכזי ליהודי פולין
FI – Féderation Internationale des Résistans, des Victimes et des Prisonniers du Fascisme – הארגון הבין־לאומי של הלוחמים בנאצים, קרבנותיהם ואסירי המחנות
HIAS – Hebrew Imigrant Aid Society (New York) – היא"ס
IPN – Instytut Pamięci Narodowej, [Warszawa] – המוסד לזיכרון לאומי, [ורשה]
JTA – Jewish Telegraph Agency – סוכנות הידיעות היהודית
KC – Komitet Centralny – ועד מרכזי
KPP – Komunistyczna Partia Polski – המפלגה הקומוניסטית הפולנית
KRN – Krajowa Rada Narodowa – המועצה הלאומית הפולנית
MBP – Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego – המשרד לביטחון הציבור
PAP – Polska Agencja Prasowa סוכנות הידיעות הפולנית
PKWN – Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego – הוועד הפולני לשחרור לאומי
PPR – Polska Partia Robotnicza – מפלגת הפועלים הפולנית
PPS – Polska Partia Socjalistyczna – המפלגה הסוציאליסטית הפולנית

PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza – מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת
TSKŻ – Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce – האגודה החברתית תרבותית של היהודים בפולין
UB – Urząd Bezpieczeństwa – שירותי הביטחון
UNGA – United Nations General Assembly – העצרת הכללית של האומות המאוחדות
ZBOWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację – איגוד הלוחמים לחירות ודמוקרטיה
ZPP – Związek patriotów Polskich – ארגון הפטריוטים הפולנים

רשימת שרי חוץ, ראשי מחלקות וראשי נציגויות של ישראל ושל פולין

ישראל

שרי חוץ

משה שרת, 1948–1956
גולדה מאיר, 19 ביוני 1956–12 בינואר 1966
אבא אבן, 1966–1974

מנהלי מחלקת מזרח אירופה וסגניהם

שמואל אלישיב (פרידמן) – מנהל, 1948–1950
דב סתת (טסלר) – סגן, 1948–1950
אריה לבבי – מנהל, 1950–1952
משה אבידן (ולטר) – סגן, 1950–1952
שלמה בנצור – סגן, 1952–1953, מנהל, 1953–1956
אריה אשל – מנהל, 1956–1958
שלמה ליבוביץ' – סגן, 1958
יעקב שמעוני – מנהל, 1959–1960
יהודה גדעון – סגן, 1959–1960
אביגדור דגן – מנהל בפועל, 1960–1961
יהודה גדעון – מנהל בפועל, 1961
משה אבידן – מנהל, 1962–1964
דב סתת – סגן, 1963–1964
אליעזר דורון – מנהל, 1965–1966
שלמה לבב – סגן, 1965
אריה אילן – מנהל, 1967–1968
משה כרמיל – סגן, 1967

נציגי ישראל בוורשה

ישראל ברזילי – ציר, 1948–1950
ברוך ניב – מיופה כוח, 1951
אריה ליאון קובובי – ציר, 19 ביולי 1951–8 בדצמבר 1952 (הוכרז כאישיות בלתי רצויה)
ראובן נל – מיופה כוח, 30 בדצמבר 1952–ינואר 1954
משה אבידן – ממונה, 16 בפברואר 1954
דב סתת – מיופה כוח זמני, 1954
כתריאל כץ – ציר, 24 בספטמבר 1956–אוגוסט 1958
רחבעם עמיר – ציר, 30 בדצמבר 1958–יוני 1961
אביגדור דגן – ציר, 17 ביולי 1961–14 בדצמבר 1962; שגריר, ממועד זה ועד פברואר 1964
דב סתת – שגריר, 16 במרס 1964–יוני 1967

פולין

שרי חוץ

אדוארד אוסובקה־מורבסקי (Edward Osóbka-Morawski) (גם ראש ממשלה), 2 במאי 1945–31 בדצמבר 1945

וינצנטי ז׳ימובסקי (Wincenty Rzymowski), 2 במאי 1945–5 בפברואר 1947

זיגמונט מודזלבסקי (Zygmunt Modzelewski), 6 בפברואר 1947–20 במרס 1951

סטניסלאב סקז׳שבסקי (Stanisław Skrzeszewski), 20 במרס 1951–27 באפריל 1956

אדם רפאצקי (Adam Rapacki), 27 באפריל 1956–22 בדצמבר 1968

מנהלי מחלקות שעסקו בישראל וסגניהם

יוזף אולשבסקי (Józef Olszewski), מנהל המחלקה הפוליטית, 1945–1947

רפאל לוץ (Rafał Łoc), מנהל מחלקת המזרח הקרוב, 1945–1946

אולגיארד גורקה (Olgierd Górka), מנהל המשרד לענייני יהודים, 1946–1948

אדוארד סלוצ׳נסקי (Edward Słuczański), מנהל מחלקת המזרח ואחר כך מנהל המחלקה הנפרדת לארצות המזרח, 1948–1954

ויטולד סקורטוביץ׳ (Witold Skuratowicz), סגן ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, 1952–1954

אדוארד סלוצ׳נסקי (Edward Słuczański), סגן מנהל מחלקה V (אסיה ואפריקה), 1954–1958

יאנוש אוגרודזינסקי (Janusz Ogrodziński), סגנו של סלוצ׳נסקי 1955

ויטולד רודזינסקי (Witold Rodziński), מנהל מחלקה V (אסיה ואפריקה), 1958–1960

מריאן סטרדובסקי (Marian Stradowski), סגן מנהל מחלקה V, 1958–1959

פשמיסלואב אוגרודזינסקי (Przemysław Ogrodziński), סגן מנהל מחלקה V, 1961

זיגפריד וולניאק (Zygfryd Wolniak), סגן מנהל מחלקה V, 1959–1961

רומואלד ספסובסקי (Romuald Spasowski), מנהל מחלקה V, 1962–1964

ולודזימיאז׳ פאצ׳קובסקי (Włodzimierz Paszkowski), סגן מנהל מחלקה V, 1960–1962

קז׳ימייז׳ קורולצ׳יק (Kazimierz Korolczyk), סגן מנהל מחלקה V, 1962–1967

קז׳ימייז׳ קרייבסקי (Kazimierz Krajewski), מנהל מחלקה V, 1964–1965

סטפן ווילסקי (Stefan Wilski), מנהל מחלקה V, 1967–1973

נציגי פולין בפלשתינה (א״י) ובישראל

רומואלד גדומסקי (Romuald Gadomski), נציג ממשלת פולין בפלשתינה (א״י), 21 בספטמבר 1945–1946

אדוארד אש (Edward Asz), נציג ממשלת פולין בפלשתינה (א״י) וקונסול כללי בירושלים, 1945–1946

לודביק אפשטיין (Ludwik Epstein) קונסול כללי בתל אביב, 1945–1946

ויקטור פול (Wiktor Pol), קונסול כללי בירושלים, יולי–דצמבר 1946

רפאל לוץ (Rafał Łoc), קונסול כללי בתל אביב, 1946–1949

אולגיארד גורקה (Olgierd Górka), נציג ממשלת פולין בפלשתינה (א"י) ובעבר הירדן וקונסול כללי בירושלים, מרס 1947–אוגוסט 1952

מרק טהה (Marek Thee), קונסול כללי בתל אביב, 1949–1952

מריאן דרבניאק (Marian Drewniak), קונסול כללי בירושלים, דצמבר 1952–דצמבר 1954

זיגפריד וולניאק (Zygfryd Wolniak), קונסול כללי בתל אביב, 1952–1954

זיגפריד וולניאק (Zygfryd Wolniak), מיופה כוח, 21 בדצמבר 1954–פברואר 1956

יאן סלוביקובסקי (Jan Słowikowski), מיופה כוח, פברואר 1956–1957

אנטוני בידה (Antoni Bida), ציר, 4 בדצמבר 1957–ינואר 1963

יוזף פוטה (Józef Puta), שגריר, 14 באוקטובר 1963–12 ביוני 1967

רשימת התעודות ותוכנן

1945

1	2 בינואר 1945	קטע מדברי ראש ממשלת האחדות הלאומית, אדוארד אוסובקה־מורבסקי, בישיבת המועצה הלאומית הארצית על היחס אל היהודים (שוויון זכויות, עזרה בשיקום, הגירה חופשית).
2	21 בפברואר 1945	נציג הסוכנות היהודית בטהרן, מרדכי בן שלמה, אל מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות, אליהו דובקין (ירושלים), על הקשרים עם פולין.
3	15 במאי 1945	פרוטוקול מפגישת שליח הסוכנות היהודית בטהרן, שמעון הלפרין (אבימיכל), עם באת כוח הממשלה הזמנית של פולין, מלינה קרשבסקה, בענייני הגירת היהודים.
4	15 במאי 1945	שליח הסוכנות היהודית בטהרן, שמואל הלפרין, אל מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות, אליהו דובקין (ירושלים), על פגישות עם נציגים של הממשל הפולני בענייני הגירה.
5	21 ביולי 1945	קטע מהודעתו של ראש ממשלת האחדות הלאומית, אדוארד אוסובקה־מורבסקי, בישיבת המועצה הלאומית הארצית (KRN), על הגירת היהודים.
6	21 בספטמבר [1945]	מנהל המחלקה הפוליטית במשרד החוץ הפולני בוורשה, יוזף אולשבסקי, אל שליח ממשלת פולין בפלשתינה (א"י), רומואלד גדומסקי (תל אביב), בדבר מינויו כשליח של ממשלת הרפובליקה הפולנית בפלשתינה (א"י); מידע על מצב היהודים בפולין, בין השאר ענייני רכוש.
7	3 באוקטובר 1945	דין וחשבון לא חתום משיחה עם נציג הסוכנות היהודית, יצחק קליינבאום, בעניינים שונים, וביניהם סיוע ליהודי פולין.
8	31 באוקטובר 1945	קטע מדין וחשבון מאת נציג ממשלת פולין בפלשתינה ובעבר הירדן (ירושלים), אדוארד אֵש, בעניין משלחת היישוב היהודי בפלשתינה לפולין ולהקמה של ועד יהודי־פולני לקירוב תרבותי.
9	30 בנובמבר 1945	נציג הסוכנות היהודית בפולין, משה ישי (לונדון), אל חברי הנהלת הסוכנות היהודית (ירושלים); דיווח על פגישה עם רומואלד גדומסקי.
10	27 בדצמבר 1945	סגן שר החוץ, זיגמונט מודזלבסקי (ורשה), אל שגריר פולין, אוסקר לנגה (לונדון), בעניין עמדת פולין כלפי שאלת ארץ ישראל.

1946

11	[10 בינואר 1946]	פרוטוקול מפגישת הוועדה הפוליטית של "השומר הצעיר" ו"הליגה הסוציאליסטית" עם שליח הממשלה הפולנית בפלשתינה (א"י), רומואלד גדומסקי, ועם קולונל גוסטב אלף בולקוביאק, בעניין יחסי התנועות, יחס פולין אל היהודים בשטחה ושאלת הגירתם.

12	12 בינואר 1946	דין וחשבון מאת שליח ממשלת הרפובליקה הפולנית בפלשתינה (א"י) ובעבר הירדן, רומואלד גדומסקי (ירושלים), על פעילותו בחודש דצמבר 1945.
13	12 בינואר 1946	דין וחשבון מאת ראש המדור לארצות המזרח התיכון במשרד החוץ הפולני, רפאל לוץ (ורשה), אל מנהל המחלקה הפוליטית במשרד החוץ הפולני, יוזף אולשבסקי (ורשה), על שיחתו של לוץ עם נציג הסוכנות היהודית בפולין, משה ישי.
14	13 בינואר 1946	שליח הסוכנות היהודית, משה ישי (ורשה), אל הסוכנות היהודית (ירושלים), על ימיו הראשונים של ישי בפולין.
15	25 בינואר 1946	קטעים מתוך מכתבו של שליח הסוכנות היהודית, משה ישי (שטוקהולם), אל מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית (ירושלים), בעניין ארגון הנציגות בפולין וענייני עלייה.
16	26 בינואר 1946	מנהלת האגף ה־V (האגף החברתי־פוליטי) של המשרד לביטחון הציבור, יוליה בריסטיגר (ורשה), אל מנהל המחלקה המשפטית של המשרד לביטחון הציבור, ויטולד גוטמן (ורשה), בעניין ההגירה הבלתי חוקית.
17	7 בפברואר 1946	נציג הסוכנות היהודית, יצחק קליינבאום (טהרן), אל צירות פולין בטהרן, בעניין הגירת יהודים אזרחי פולין השוהים בברית המועצות.
18	27 בפברואר 1946	נציג הסוכנות היהודית בפולין, משה ישי (ורשה), אל מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, משה שרתוק (ירושלים), על פתיחת משרד הסוכנות היהודית בוורשה ועניינים הקשורים לכך.
19	15 במרס [1946]	ראש המדור הסובייטי של המחלקה הפוליטית של משרד החוץ הפולני, ו' צייקה (ורשה), אל נציג הסוכנות היהודית בטהרן, יצחק קליינבאום, בעניין תשובת צייקה למכתבו של קליינבאום.
20	10 באפריל 1946	תזכיר מאת הוועד המרכזי של יהודי פולין (CKŻP) (ורשה), אל הוועדה האנגלו־אמריקנית לענייני פלשתינה (א"י), בין היתר על תביעתם של יהודי פולין לעלייה חופשית לארץ ישראל.
21	15 במאי 1946	ראש המדור לארצות המזרח הקרוב במשרד החוץ הפולני, רפאל לוץ (ורשה), אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה), על הקמת הוועד לידידות ושיתוף פעולה של היישוב היהודי בארץ ישראל עם פולין הדמוקרטית.
22	[1946]	מכתב בלתי חתום אל שר החוץ יוזף אולשבסקי, ובו המלצה לייסד בפולין ארגון מקביל לוועד לידידות ושיתוף פעולה של יהודי פלשתינה עם פולין הדמוקרטית.
23		קטע מזיכרונותיו של ראש האגף לתיעוד אישי של משמר הגבול הפולני, מיכאל רודבסקי, על ה"בריחה".
24	26 ביולי 1946	קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל שר החוץ וינצנטי ז'ימוסבסקי (ורשה), בעניין ביקור שערך לוץ אצל המזכיר הכללי של ממשלת המנדט בארץ, ג'ון שאו (John Shaw).

25	29 ביולי 1946	מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה), אל תת שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (פריז); מברק על עמדת פולין כלפי שאלת ארץ ישראל באו"ם.
26	31 ביולי 1946	מיופה הכוח רומן סטאנקייביץ' (פראג), אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה), על הצעת צ'כוסלובקיה שפולין תישא בעלות שהייתם בצ'כוסלובקיה של יהודים מפולין.
27	2 באוגוסט 1946	מנהל משרד המכס בגליביצה (Gliwice), ו' ז'קובסקי, אל משרד האוצר (ורשה), על הסתננות יהודים לצ'כוסלובקיה.
28	15 באוגוסט 1946	מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה), אל השגריר סטניסלאב סקז'שבסקי (פריז); מברק על הרכב המשלחת הפולנית בדיון על שאלת ארץ ישראל באו"ם.
29	23 באוגוסט 1946	דין וחשבון מאת סגן־מנהל אגף V במדור I במחלקה V (החברתי־פוליטי) של המשרד לביטחון, ארקדיוש ליברמן (ורשה), אל מנהלת האגף יוליה בריסטיגר, על הגירת יהודים.
30	24 באוגוסט 1946	שגריר פולין בצרפת, סטניסלאב סקז'שבסקי (פריז), אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה); מברק על עמדות ברית המועצות ופולין בסוגיית ארץ ישראל באו"ם.
31	28 באוגוסט 1946	קטע מדין וחשבון מאת קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל מנהל המחלקה הפוליטית, יוזף אולשבסקי (ורשה), על פעולותיו של לוץ בפלשתינה.
32	29 באוגוסט 1946	משה קורץ, מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בוורשה, אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי, בעניין דרכונים למהגרים.
33	[4 בנובמבר 1946]	מנהל הלשכה לעניינים יהודיים במשרד החוץ הפולני, אולגיארד גורקה (ורשה), אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי, וסגנו, מנהל המחלקה ז'ברובסקי (ורשה), בעניין יציאת קבוצתית של יהודים מפולין.

1947

34	10 בינואר 1947	דין וחשבון מאת א' לטיס (ירושלים), אל ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, גולדה מאירסון (ירושלים), על פגישותיו של לטיס עם אנשי הקונסוליה הפולנית.
35	15 באפריל 1947	נציג פולין באו"ם, אוסקר לנגה (ניו יורק), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה), בעניין הרכב הוועדה לענייני פלשתינה (א"י).
36	18 באפריל 1947	שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה), אל נציג פולין באו"ם, אוסקר לנגה (ניו יורק); מברק על עמדת פולין בעניין פלשתינה.

37	1 במאי 1947	השגריר הפולני יוזף ויניביץ' (ניו יורק), אל מזכ"ל האו"ם טריגווה לי (ניו יורק); הצעת החלטה של המשלחת הפולנית באו"ם במושב המיוחד של העצרת הכללית של האו"ם בעניין פלשתינה (א"י), על קבלת נציגים של הסוכנות היהודית על מנת שייקחו חלק במושבים של עצרת זו.
38	1 במאי 1947	מזכיר המשלחת הפולנית באו"ם, יוליוס כ"ץ־סוכי (ניו יורק), לשר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה); מברק על הצעת פולין לאפשר לנציג היהודים להשתתף בדיונים בעניין פלשתינה (א"י).
39	20 במאי 1947	ראש המשלחת הפולנית באו"ם, אוסקר לנגה, ומזכירה, יוליוס כ"ץ־סוכי (ניו יורק), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה), בעניין פלשתינה (א"י).
40	22 במאי 1947	נציג הסוכנות היהודית, מרק ירבלום (פריז), אל ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, גולדה מאירסון (ירושלים), על פולין ויחסה אל הציונות ואל שאלת ארץ ישראל וכן על הצורך בנציג בוורשה.
41	[מאי 1947]	הצעת המשלחת הפולנית להחלטת ועדת־המשנה המיוחדת של האו"ם לענייני ארץ־ישראל–פלשתינה (UNSCOP).
42	[21 ביוני 1947]	קטעים מנאומו של שגריר פולין בארצות הברית, יוזף ויניביץ', בכנס הכלל־אמריקני של הפדרציה העולמית של יהודי פולין (ניו יורק).
43	25 ביוני 1947	החלטות שנתקבלו באספה של "האיחוד הציוני של יהודי פולין".
44	30 ביוני 1947	דין וחשבון מאת נציג הסוכנות היהודית בוושינגטון, אליהו אפשטיין, אל חברי הנהלת הסוכנות (ירושלים), על שיחה עם הנציג הפולני יוזף ויניביץ'.
45	[4 ביולי 1947]	סיכום שיחת מרדכי אורן עם מזכיר המשלחת הפולנית באו"ם, יוליוס כ"ץ־סוכי (ורשה), בין היתר על הפרספקטיבות להבאת השאלה היהודית לדיון בעצרת האו"ם.
46	4 ביולי 1947	סיכום שיחת מרדכי אורן עם שגריר פולין בקנדה, אלפרד פידרקייביץ' (ורשה), על עמדת פולין באו"ם כלפי שאלת פלשתינה.
47	[קיץ 1947]	קטעים מיומנו של ישראל ברזילי; תיאור פגישתו של ברזילי עם כ"ץ־סוכי ויעקב ברמן.
48	5 באוקטובר 1947	קטע מהחלטת מזכירות הוועד המרכזי של מפלגת הפועלים הפולנית (פפ"ר), על הפעילות והמשימות של פפ"ר בקרב האוכלוסייה היהודית.
49	7 באוקטובר 1947	מזכיר המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, חיים ברמן (ירושלים), אל ממלאת מקום ראש המחלקה, גולדה מאירסון (ירושלים); דין וחשבון על שיחותיו של ברמן עם סגן הקונסול הפולני, זנפט־ליסובסקי, בנוגע למצב בא"י.
50	26 בנובמבר 1947	קטע מנאום של יו"ר המשלחת הפולנית לאו"ם, אוסקר לנגה, בישיבה 125 של העצרת הכללית של האו"ם.

51	18 בדצמבר 1947	מזכיר המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, חיים ברמן (ירושלים), אל ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית, גולדה מאירסון (ירושלים), על שיחתו עם סגן הקונסול הפולני, זנפט ליסובסקי, בעניין המדינה היהודית.
52	23 בדצמבר 1947	חבר הנהלת הסוכנות היהודית, שלמה זלמן שרגאי (לונדון), אל ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, משה שרתוק, ואל ממלאת מקומו, גולדה מאירסון (ירושלים); מברק על עמדת פולין בשאלת ארץ ישראל בפורומים בין־לאומיים ובשאלת הגירת היהודים.

1948

53	25 בפברואר 1948	קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל סגן המנהל של המחלקה הפוליטית של משרד החוץ הפולני, ט' חרוֹמצקי (ורשה), בין היתר על האפשרות של רכישת נשק בפולין עבור היישוב.
54	8 במרס 1948	סגן מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ הפולני, ט' חרומצקי (ורשה), אל ראש אגף II של המטה הכללי, גנרל ואצלאב קומאר (ורשה), על בקשה אפשרית מצד היישוב לרכישת נשק.
55	25 במרס 1948	מנהל הסוכנות היהודית בוורשה, שאול לנגנס, אל הנהלת הסוכנות היהודית (ירושלים), על דברי ויארבלובסקי בעניין הגירה.
56	7 באפריל 1948	קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל משרד החוץ הפולני (ורשה); מברק על הצבעת פולין באו"ם בעד קבלת עבר הירדן לארגון.
57	20 באפריל 1948	הצהרת שר החוץ הפולני, זיגמונט מודזלבסקי, בפני באי כוח משלחות יהודיות מארצות שונות, על תמיכה בהקמתה של מדינת ישראל.
58	22 באפריל 1948	קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל מנהל מדור המזרח במשרד החוץ הפולני, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), על עצרות לציון יום השנה למרד גטו ורשה.
59	12 במאי 1948	תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה; מברק על הכרה אפשרית במדינת ישראל.
60	17 במאי 1948	שר החוץ משה שרתוק (תל אביב), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה); מברק הודעה על היווסדה של מדינת ישראל.
61	18 במאי 1948	שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה), אל שר החוץ משה שרתוק (תל אביב); הבעת שביעות רצון מהודעתו של שרת על הקמת מדינת ישראל.
62	20 במאי 1948	חומר רקע של איש המדור לארצות המזרח, ויטולד זנפט־ליסובסקי, ובו הסבר שתמיכת פולין בהקמת מדינת ישראל איננה צעד אנטי־ערבי.
63	24 במאי 1948	שר החוץ משה שרתוק (תל אביב), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה); מברק ובו שרתוק שואל, האם תוכל מדינת ישראל להקים את נציגותה בוורשה.

64	24 במאי 1948	שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה) אל שר החוץ משה שרתוק (תל אביב), בעניין פתיחת נציגות ישראלית בוורשה.
65	2 ביוני 1948	תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה; מברק ובו הסכמה לחילופי כתבי אמנה על ידי הנציגים.
66	3 ביוני 1948	דין וחשבון מאת קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל משרד החוץ (ורשה); רשמים של לוץ מביקורו הרשמי של שר החוץ של ישראל, שרתוק, אצלו.
67	20 ביוני 1948	תזכיר מאת גז'גוז' (הירש) סמולאר, בדבר מחנה אימונים של ההגנה בבולקוב.
68	9 בספטמבר 1948	קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ הפולני, סטפן ויארבלובסקי; דיווח על שיחה עם שרתוק בעניין שירותם של אזרחים פולנים בצה"ל.
69	4 בספטמבר 1948	ראש המדור הנפרד לארצות המזרח במשרד החוץ הפולני, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה), על עמדת לוץ בשיחתו עם שרתוק בעניין שירות אזרחים פולנים בצה"ל.
70	20 בספטמבר 1948	מכתב לא חתום שנשלח אל חבר הלשכה המדינית ומזכיר הוועד המרכזי של פופ"ר (PZPR), רומן זמברובסקי (ורשה), בעניין סיוע כספי למק"י.
71	26 בספטמבר 1948	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), על תחילת עבודתו של ברזילי בוורשה.
72	[26 בספטמבר 1948]	מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), אל קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, על הצעה ישראלית להסדרת עניין השירות של אזרחים פולנים בצה"ל.
73	2 באוקטובר 1948	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), על הגשת כתב האמנה וכל הכרוך בכך.
74	9 באוקטובר 1948	קטעים מיומן ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), על שיחתו עם חבר הלשכה הפוליטית של הוועד המרכזי של פפ"ר, יעקב ברמן.
75	20 באוקטובר 1948	תזכיר מאת ראש המדור הכלכלי, פ' הופמוקל (ורשה), בעניין הלוואה לצירות ישראל בוורשה על מנת לאפשר את פעולתה.
76	27 באוקטובר 1948	קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל משרד החוץ הפולני (ורשה); דין וחשבון על שיחתו של רפאל לוץ עם נשיא מדינת ישראל, חיים ויצמן.
77	27 באוקטובר 1948	דין וחשבון מבצעי מאת ראש אגף IV במדור I במשרד לביטחון הציבור, ויינפלד (ורשה); דו"ח מבצעי: תכנון מעקב מודיעיני אחר צירות ישראל ותחילתו של מעקב זה.
78	1 בנובמבר 1948	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרתוק (תל אביב), על היחס לישראל ועניני עלייה.

79	15 בנובמבר 1948	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב); מברק בעניין הפלגתם של חמש מאות חמישים מגויסים לצה"ל.
80	16 בנובמבר 1948	קטע מיומנו של ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), על שיחתו עם חבר הלשכה הפוליטית של הוועד המרכזי של פפ"ר, יעקב ברמן.
81	18 בנובמבר 1948	מנהל המדור הכלכלי, טדאוש ליכובסקי (ורשה), אל שר החוץ זיגמונט מודז'לבסקי (ורשה); תזכיר בעניין הלוואה לצירות ישראל בוורשה על מנת לאפשר את פעולתה.
82	19 בנובמבר 1948	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל משרד החוץ (תל אביב), בעניין הפלגת המגויסים, יחס הממשלה הפולנית לעלייה והמשרד הארץ ישראלי בוורשה.
83	23 בנובמבר 1948	קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ (תל אביב), אל משרד החוץ הפולני (ורשה), הבעת תודה על נאומו של אוסקר לנגה באו"ם.
84	2 בדצמבר 1948	מנהל מדור המזרח, ארדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה; מברק המסביר שפולין הכירה במדינת ישראל דה־יורה.
85	5 בדצמבר 1948	מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), אל ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה); מברק בעניין הפסקת השליחות של שליחים מהארץ, וביניהם שליחי הצבא.
86	5 בדצמבר 1948	מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), אל ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), על משלחת ישראלית לוועידת האיחוד של פזפ"ר.
87	18 בדצמבר 1948	קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל הלשכה הקונסולרית ואל המדור לארצות המזרח (ורשה), על שאלת העלייה לארץ ישראל.
88	19 בדצמבר 1948	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ (תל אביב), על סגירת המשרד הארץ ישראלי בוורשה.
89	21 בדצמבר 1948	היועץ המשפטי של הקונסוליה הפולנית בירושלים, חיים קרונגולד, אל הקונסוליה הפולנית (ירושלים), בעניין הבקשה של קק"ל להארכת מועד התקנה בדבר נכסים נטושים בפולין.
90	26 בדצמבר 1948	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל המנהל הכללי של משרד החוץ, ולטר איתן, מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן, והמזכיר חיים ברמן (תל אביב), בענייני עלייה, ארגון הצירות והמצב בפולין.

1949

91	21 בינואר 1949	קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל המדור לארצות המזרח במשרד החוץ (ורשה), בקשר לרכוש יהודי בפולין – ניתוח המצב החוקי.

92	31 בינואר 1949	מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי ואל תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), על ביקורם של היועצים אוכמני ודגן באגף לארצות המזרח ושיחותיהם שם בענייני עלייה ואפשרות של הספקת נשק.
93	3 בפברואר 1949	דין וחשבון מאת המזכיר השני של צירות ישראל בפולין, שלמה גל (ורשה), על פגישות עם פוליטיקאים, פקידים בכירים ואנשי ממשל פולנים.
94	12 בפברואר 1949	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב), על מפגשיו של ברזילי עם אנשי מדינה ופוליטיקאים פולנים ועם דיפלומטים זרים.
95	18 בפברואר 1949	תזכיר מאת מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), בנוגע לביקורו של הציר הישראלי מר ברזילי במדור לארצות המזרח ושיחתו בעניין רכישת נשק, מינוי של ציר פולין בישראל וענייני עלייה.
96	30 במרס 1949	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על ידיעות בעיתונות בעניין עליית יהודים מפולין, על עליית פעילי המפלגות הציוניות ועל סגירת משרד הג'וינט.
97	31 במרס 1949	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב), על המצב הבין־לאומי ושאלת העלייה.
98	1 באפריל 1949	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב); סקירה על שיחות עם אישים שונים בענייני עלייה.
99	28 באפריל 1949	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), על החוזה המסחרי, יום העצמאות הראשון וענייני עלייה.
100	2 במאי 1949	קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל הלשכה הקונסולרית (ורשה), על איסוף דרכונים פולניים.
101	15 במאי 1949	קטעים מרישום השיחה בין המזכיר השני בצירות ישראל בפולין, שלמה גל, לאחראי על ענייני עלייה בצירות ישראל בפולין, ישראל קופיט (ירושלים), על תהליך העלייה.
102	20 במאי 1949	קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל תת מזכיר המדינה במשרד לענייני חוץ, סטפן ויארבלובסקי, ומנהל המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה); מברק על החזרת הבית הפולני בירושלים, שמנוהל על ידי המסדר האלז'בייטאני, לידי שלטונות פולין.
103	20 במאי 1949	הסכם תשלומים בין פולין לבין מדינת ישראל.
104	[22 במאי 1949]	קטע מדו"ח של המשלחת הישראלית לשיחות על ההסכם המסחרי עם פולין מה־20 במאי 1949, ובו התייחסות אל החלק החסוי של ההסכם המסחרי.

105	21 במאי 1949	תזכיר מאת מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ הישראלי, גרשון מרון (תל אביב), על ההסכם המסחרי, חתימתו והגורמים שהניעו את המשלחת הכלכלית לחתום על ההסכם.
106	30 במאי 1949	קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל הלשכה הקונסולרית (ורשה), על השיבה לפולין.
107	[1 ביוני 1949]	דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), על ענייני עלייה, על יחסה של פולין לישראל ועל שאלת מינויו של ציר פולין בישראל.
108	12 ביולי 1949	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), על עלייתו של לנגנס וניסיון לגייסו לרגל לטובת פולין.
109	4 באוגוסט 1949	קטע מפרוטוקול של ישיבת המזכירות של הוועד המרכזי של פזפ"ר (PZPR) מיום 4 באוגוסט 1949 – נקודה 4 – ענייני הארגונים היהודיים.
110	9 באוגוסט 1949	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב), על שיחתו של ברזילי עם שר המשפטים ה' שוויונטקובסקי בענייני עלייה.
111	16 באוגוסט 1949	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה ולטר (תל אביב), אל המנהל הכללי של משרד העלייה, יהושע נ' שי (תל אביב), בענייני העלייה מפולין.
112	18 באוגוסט 1949	שר החוץ משה שרת (תל אביב), אל ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה); מברק תודה על הסכמת ממשלת פולין לעליית יהודים.
113	18 באוגוסט 1949	נספח צירות ישראל בפולין, פנחס דגן (ורשה), אל משרד החוץ (תל אביב), על שיחות עם מדינאים בענייני עלייה.
114	4 בספטמבר 1949	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה ולטר (תל אביב); מברק ובו תודתה של ממשלת ישראל לממשלת פולין על האפשרות שפתחה לעליית היהודים.
115	4 בספטמבר 1949	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה ולטר (תל אביב); מברק בעניין תעודות הנחוצות לעלייה.
116	5 בספטמבר 1949	מנהל מדור המזרח במשרד החוץ הפולני, אדוארד סלוצ'אנסקי, אל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ סטפן ויארבלובסקי (ורשה), על ביקורו של ישראל ברזילי אצל זה האחרון.
117	19 בספטמבר 1949	שר החוץ משה שרת (תל אביב) אל חברי ממשלת ישראל (תל אביב); בקשה להפלות לטובה את העולים מפולין.
118	20 בספטמבר 1949	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב), על שיחתו של ברזילי עם סגן שר המנהל הציבורי יאן איזידורצ'יק ועם יוסף קוטין, סגן שר למסחר חוץ, לבירור שורת שאלות מעשיות הנוגעות לעלייה.

119	30 בספטמבר 1948	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על נתיבי העלייה, חיסול התנועה הציונית ובתי ספר יהודיים.
120	12 באוקטובר 1949	קטע ממכתבו של שר החוץ משה שרת (תל אביב), אל ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), ובו הוא מוסר על סירוב ממשלת ישראל להפלות לטובה את עולי פולין.
121	15 באוקטובר 1949	תזכיר על שיחתו של תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטניסלאב לשצ׳ינסקי, עם ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), על היבטים שונים של היחסים בין מדינת ישראל לבין פולין.
122	19 באוקטובר 1949	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב), על העלייה.
123	25 באוקטובר 1949	המזכיר הראשון וקונסול ישראל בפולין, ברוך ניב (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על עבודה קונסולרית ועינייני עלייה.
124	11 בנובמבר 1949	קטעים מתוך מכתבו של ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב), בין היתר על הארגונים הציוניים והעלייה.
125	22 בנובמבר 1949	קטע מחוזר של המשרד למנהל ציבורי (ורשה) על הגירת היהודים והמצב של היהודים בפולין העממית.
126	3 בדצמבר 1949	מנהל אגף הארגון של הוועד המחוזי של פזפ״ר בוורוצלאב, מ׳ פסטור, אל מזכירי הוועדים הנפתיים, בעניין הגירת היהודים.
127	6 בדצמבר 1949	דין וחשבון מאת הנספח בצירות ישראל בפולין, פנחס דגן (ורשה), על הפגישה בין ברזילי לבין שר האוצר ק׳ סומברובסקי, בעניינים הקשורים בעלייה וכן על גורל כספי הקרנות.
128	21 בדצמבר 1949	הערות של גניה דגן בעניין מהלך הנסיעה של העולים מפולין למדינת ישראל.
129	29 בדצמבר 1949	דין וחשבון מאת הנספח המסחרי בצירות ישראל בפולין, יצחק שמיר (ורשה), אל מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ (תל אביב), על הפעילות בין יוני לבין סוף נובמבר 1949.
130	[סוף 1949]	קטעים מדין וחשבון של מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל אלישיב, על סיורו במזרח אירופה.

1950

131	[ינואר 1950]	צירות ישראל בוורשה אל משרד החוץ הפולני (ורשה); פנייה בעניין כספי הקק״ל.
132	3 בינואר 1950	שמעון זכריאש (ורשה), אל הוועד המרכזי של פזפ״ר (ורשה); ביקורת על מדיניות הגירת היהודים של הממשלה הפולנית.
133	8 בינואר 1950	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על המשלוחים לארץ וחיסול המפלגות הציוניות.

134	10 בינואר 1950	קטע מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל; דיווח של ברזילי, בעיקר על מצב העלייה מפולין.
135	27 בינואר 1950	ישיבת מזכירות הוועד המרכזי של פזפ"ר; עניין ההגירה.
136	6 בפברואר 1950	מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), על שיחתו של סלוצ'אנסקי עם י' ברזילי בנושאי ההסכם המסחרי והגירה.
137	6 בפברואר 1950	יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על חיסול המפלגות היהודיות וההשפעה על העלייה.
138	8 בפברואר 1950	ראש מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מנכ"ל משרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה); רישום שיחה שקיים ס' ויארבלובסקי, עם הציר י' ברזילי בעניינים שונים, בין היתר בעניין ירושלים ובעניין מינוי ציר פולין בישראל.
139	9 בפברואר 1950	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב), בין היתר ענייני עלייה וקליטה וההסכם המסחרי.
140	17 במרס 1950	קטעים ממכתבו של יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), בעניין הדרכונים שהונפקו לעולים.
141	13 באפריל 1950	דין וחשבון מאת הנספח בצירות ישראל בפולין, פנחס דגן (ורשה), על פגישת ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי, עם השר למנהל ציבורי, ר' וולסקי, בענייני עלייה.
142	13 באפריל 1950	קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ירושלים), אל מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, ומנהל המדור הקונסולרי, ליאון שיבק (ורשה); מברק בעניין העולים הרוצים לשוב לפולין.
143	21 באפריל 1950	קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ירושלים), אל מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, וסגן מנהל מחלקת העיתונות והמידע של משרד החוץ הפולני, גוסטב גוטסמן (ורשה), בעניין ציון יום השנה למרד גטו ורשה.
144	13 במאי 1950	דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), על שיחתו עם השר זאוואדסקי על עלייה.
145	19 במאי 1950	קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה, אל ראש המדור העצמאי, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), על שיחתו של טהה עם א' ברמן בנושאים שונים, ובכלל זה על פעילותו בארץ ועל ועד הידידות ישראל–פולין.
146	1 באוגוסט 1950	דין וחשבון מאת א' קונראק (ורשה) על ביקורו של אוכמני אצל שר החוץ סקז'שבסקי ושיחתם בעניינים שונים, ובכלל זה – עניינים קונסולריים, אישורי יציאה והקרנות הלאומיות.
147	17 באוגוסט 1950	דין וחשבון מאת קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ורשה), על שיחתו עם אוכמני, ובכלל זה על המתח בין שיוכו המפלגתי של אוכמני לבין פעילותו הממלכתית.

148	7 באוקטובר 1950	הוראה מס׳ 1 מאת אלוף־משנה אנטושייביץ׳, המפקח על מחלקה I (המשרד לביטחון הציבור), על היערכות בנושא ישראל ומעקב אחר אזרחיה ואנשים הקרובים לה.
149	10 באוקטובר 1950	מנהל המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי, אל שר החוץ סטניסלאב סקז׳שבסקי (ורשה), על שיחתו של סלוצ׳אנסקי עם א׳ אוכמני בנושא הפיכה אפשרית של הקונסוליה לצירות.
150	21 באוקטובר 1950	ראש המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי, וסגן מנהל מחלקת העיתונות והמידע, גוסטב גוטסמן, אל הקונסולים של פולין בירושלים ובתל אביב, אולגיארד גורקה ומרק טהה; מברק על סוף תקופת ההגירה.
151	[אחרי 20 באוקטובר 1950]	תזכיר על הגירה לישראל, הכולל נתונים סטטיסטיים.
152	2 בנובמבר 1950	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב); מכתב התפטרותו של ברזילי.
153	9 בנובמבר 1950	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה לבבי (תל אביב), על פגישתו של ברזילי עם שר החוץ ס׳ סקז׳שבסקי ועל הנושאים שעלו בפגישה, בין היתר – שאלת ירושלים, הפליטים וההגירה מפולין.
154	28 בנובמבר 1950	דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), על שיחתו עם שר החוץ ס׳ סקז׳שבסקי בענייני כלכלה והגירה.

1951

155	16 בינואר 1951	המזכיר הראשון של צירות ישראל בפולין, ברוך ניב (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על העלייה מפולין.
156	21 בינואר 1951	ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה לבבי (תל אביב), על סיכום שליחותו של ברזילי בפולין.
157	8 במרס 1951	מיופה הכוח של ישראל בפולין, ברוך ניב (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה לבבי (תל אביב), על תום העלייה מפולין.
158	1 באפריל 1951	מיופה הכוח של ישראל בפולין, ברוך ניב (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה לבבי (תל אביב), על שיחתו של ניב עם ס׳ ויארבלובסקי בעניין האפשרויות להמשך העלייה.
159	ורשה, 25 במאי 1951	תזכיר מאת מנהל המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ סטפן ויארבלובסקי (ורשה), על העלייה.
160	3 בספטמבר 1951	יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), בענייני עלייה.
161	19 בספטמבר 1951	דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, אריה קובובי (ורשה), על שיחתו עם שר החוץ סטניסלאב סקז׳שבסקי, בנושא עליית היהודים.

162	20 בספטמבר 1951	תזכיר מאת ראש מדור המזרח אדוארד סלוצ׳אנסקי אל שר החוץ סטניסלאב סקז׳שבסקי (ורשה), על שיחת סקז׳שבסקי עם הציר א׳ קובובי בעניין עליית יהודים.
163	11 באוקטובר 1951	דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, אריה קובובי (ורשה), על יחס הצירות אל יהודי פולין, ביקורים וקשרים.
164	25 באוקטובר 1951	מנהל המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל שר החוץ סטניסלאב סקז׳שבסקי (ורשה), על שיחה עם יועץ צירות ישראל י׳ לרון בעניין עליית יהודים.
165	8 בנובמבר 1951	יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על שיחתו של לרון עם א׳ סלוצ׳אנסקי בענייני עליית יהודים.
166	6 בדצמבר 1951	יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על פגישה עם אנשי משרד סחר חוץ בנושא המסחר בין שתי הארצות וביצוע ההסכם המסחרי.
167	6 בדצמבר 1951	דין וחשבון מאת יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה), על ביקורו אצל א׳ סלוצ׳אנסקי, במטרה לקדם את פתיחת שערי פולין בפני היהודים.
168	14 בדצמבר 1951	קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ירושלים), אל שר החוץ סטניסלאב סקז׳שבסקי (ורשה); מברק על ניתוץ זכוכיות בקונסוליה הפולנית.
169	14 בדצמבר 1951	קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ירושלים), אל שר החוץ סטניסלאב סקז׳שבסקי (ורשה); מברק בעניין ניתוץ זכוכיות בקונסוליה הפולנית.

1952

170	14 בינואר 1952	מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל שר החוץ סטניסלאב סקז׳שבסקי (ורשה); תזכיר על שיחתו של יועץ צירות ישראל, י׳ לרון, עם א׳ סלוצ׳אנסקי, בענייני העלייה.
171	21 בינואר 1952	קונסול פולין בישראל, מרק טהה (ירושלים), אל שר החוץ סטניסלאב סקז׳שבסקי ותת מזכיר המדינה, צ׳סלאב באייאר (ורשה); מברק על פגישתו של טהה עם א׳ לבבי בעניין ההסכם המסחרי.
172	[9 בפברואר 1952]	דין וחשבון מאת סוכנת בצירות ישראל בוורשה, על שיחות שהתקיימו בצירות.
173	15 בפברואר 1952	קטע מתזכיר של מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל שר החוץ, סטניסלאב סקז׳שבסקי (ורשה), על שיחת סלוצ׳אנסקי עם י׳ לרון בעניין מעצר מבקרים בצירות.
174	19 בפברואר 1952	דין וחשבון מאת יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), בעניין מעצר המבקרים בצירות.
175	27 במרס 1952	תזכיר מאת ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), על שיחתו של ויארבלובסקי עם ציר ישראל בוורשה, קובובי, בעניין עליית יהודי פולין.

176	31 במרס 1952	דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, אריה קובובי (ורשה), על ביקורו אצל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי, ושיחתם בענייני עלייה ועמדת ברית המועצות כלפי המזרח הקרוב.
177	[28 במאי 1952]	ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, מרק טהה (תל אביב); מברק בעניין הביקור של מרדכי נורוק אצל גנרל ולדיסלאב אנדרס.
178	7 ביולי 1952	תזכיר מאת סגן ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, ויטולד סקורטוביץ' (ורשה), בעניין שיחתו של השר ס' סקז'שבסקי עם הציר א' קובובי, בין היתר על חוזרים שנשלחים מהצירות אל אזרחים פולנים בעניין הגירה לישראל.
179	30 ביולי 1952	ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי, בעניין הפיקדונות במטבע חוץ של המהגרים.
180	31 ביולי 1952	תזכיר מאת מנהל אגף I של המשרד לביטחון פנים, אלוף־משנה סטפן אנטושייביץ', ומאת מנהלת אגף V של המשרד לביטחון פנים, אלוף־משנה יוליה בריסטיגר, בעניין פעילות עובדי צירות ישראל בקרב האוכלוסייה היהודית בפולין וצעדים למניעת פעילות זו.
181	[בין תחילת אוגוסט לסוף ספטמבר 1952]	דין וחשבון מאת הוועד לבדיקת ענייני ההגירה לישראל (ורשה).
182	30 בספטמבר 1952	ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), על שיחתו של סלוצ'אנסקי עם הציר א' קובובי בנוגע ליחסי ישראל–ברית המועצות וישראל–גרמניה ועל ענייני הגירה.
183	21 באוקטובר 1952	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, דב סתת (תל אביב), אל המזכיר הראשון בצירות ישראל בפולין, הלנה פלאום (ורשה), בעניין הפעילות שיש לעשות להמשך העלייה מפולין.
184	24 בנובמבר 1952	תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק, וסגנו מריאן דרבניאק (ירושלים); מברק תגובה למשפט סלאנסקי.
185	26 בנובמבר 1952	תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק, וסגנו מריאן דרבניאק (ירושלים), על נאומו של בולסלאב ביירוט בסֵיים בנושא המאבק נגד הציונות.
186	1 בדצמבר 1952	תת מזכיר המדינה במשרד החוץ הפולני, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב); מברק המורה לוולניאק לא לדון בענייני מסחר.
187	8 בדצמבר 1952	איגרת מאת משרד החוץ הפולני אל מיופה הכוח הישראלי, ראובן נל (ורשה), על הכרזתו של הציר א' קובובי כאישיות בלתי רצויה.
188	9 בדצמבר 1952	קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (ירושלים), אל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ הפולני, סטפן ויארבלובסקי (ורשה); מברק על מאסר א' לרנר.

189	[19 בדצמבר 1952]	איגרת מממשלת ישראל אל ממשלת פולין; תשובת ממשלת ישראל על הכרזתו של א' קובובי כאישיות בלתי רצויה.
190	[19 בדצמבר 1952]	איגרת ממשרד החוץ של פולין אל צירות ישראל בוורשה, בעניין הפעילות של צירות ישראל בפולין.
191	19 בדצמבר 1952	ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק, וסגנו מריאן דרבניאק (תל אביב); מברק בתגובה למכתב על עבודת הצירות הישראלית בוורשה.
192	22 בדצמבר 1952	ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק, וסגנו מריאן דרבניאק (תל אביב), בעניין דחיית המכתב לעיל על ידי צירות ישראל.
193	23 בדצמבר 1952	מיופה הכוח הזמני של ישראל בפולין, ראובן נל (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), בעניין האשמות של ממשלת פולין נגד הציר א' קובובי.

1953

194	[פברואר 1953]	קטע מדין וחשבון מאת הקונסוליה הכללית של הרפובליקה העממית הפולנית בתל אביב, דוח לתקופה שבין 10 בינואר 1953 ל־4 בפברואר 1953.
195	4 באפריל 1953	תזכיר על האווירה בצירות ישראל לאחר ניתוק היחסים בין ברית המועצות לישראל.
196	[9 באפריל 1953]	תזכיר מאת הנציג הקבוע של פולין באו"ם, הנריק בירֶצקי (ניו יורק), בין היתר על בקשה ישראלית לסייע לחידוש היחסים בין ברית המועצות לבין ישראל ולהידוק הקשרים עם מדינות הגוש המזרחי.
197	[10 באפריל 1953]	סיכום ישיבה של נציגות ישראל באו"ם (ניו יורק), ובו עיקרי השיחה עם הנציג הפולני על בקשה ישראלית לסייע לחידוש היחסים בין ברית המועצות ולהידוק הקשרים עם מדינות הגוש המזרחי.
198	24 באפריל 1953	הממונה הזמני של ישראל בפולין, ראובן נל (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב), על ביקורו במשרד החוץ הפולני ועל שיחותיו, בין היתר, בענייני היתרי יציאה לישראל ותשלום גמלאות לעולים, כספי הקק"ל והחוב למועצה לפרי הדר.
199	28 ביוני 1953	תזכיר מאת מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), על הסדר הכרונולוגי של שיחות בעניין עזרת פולין לישראל בחידוש יחסיה הדיפלומטיים עם ברית המועצות.
200	1 ביולי 1953	שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב); מברק בעניין חידוש היחסים בין ישראל לברית המועצות.
201	24 ביולי 1953	סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב); מברק על הרושת השמועות בנושא תיווך פולין ביחסים בין ישראל וברית המועצות.

202	28 ביולי 1953	תזכיר מאת מנהל המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), על שיחותיו של סלוצ'אנסקי עם שמואל בנצור ועם ראובן נל בעניין חידוש היחסים בין ברית המועצות לישראל.
203	28 ביולי 1953	מנהל המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל הקונסולים של פולין בישראל, זיגפריד וולניאק ומריאן דרבניאק (תל אביב); מברק ובו הבעת תודה על סיוע פולין לחידוש היחסים בין ברית המועצות לבין מדינת ישראל.

1954

204	15 בפברואר 1954	מנהל המחלקה הכלכלית של משרד החוץ הישראלי, משה ברטור (ורשה), אל סמנכ"ל משרד החוץ הישראלי, אריה לבבי (ירושלים); מברק על הקשר בין ענייני מסחר ועלייה.
205	16 בפברואר 1954	מנהל המחלקה הכלכלית של משרד החוץ הישראלי, משה ברטור (ורשה), אל סמנכ"ל המשרד אריה לבבי (ירושלים), על שיחתו של ברטור עם סגן השר לסחר חוץ בנושא הקשר האפשרי בין ענייני מסחר להיתרי עלייה.
206	19 ביוני 1954	סגן מנהל מדור המזרח הקרוב, ויטולד סקוראטוביץ' (ורשה), אל מנהל המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), על חתימת הסכם מסחר פולני–ישראלי ועל הסדר תשלומים.
207	25 באוגוסט 1954	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי, אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה), על שיחתו של סלוצ'אנסקי עם מיופה הכוח מ' אבידן בעניין תערוכה במכון ההיסטורי היהודי.
208	6 בספטמבר 1954	מיופה הכוח של ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מנהל המחלקה למזרח אירופה, שמואל בנצור (ירושלים); מחאה בעניין תערוכת מרד הגטאות.
209	11 בספטמבר 1954	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, יאן סלוביקובסקי (תל אביב), על ההחלטה בעניין הקמת צירות בישראל.
210	18 באוקטובר 1954	מיופה הכוח הזמני של ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), על פעילותו של ש' שני והכרזתו כאישיות בלתי רצויה.
211	[20 באוקטובר 1954]	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), על פעילותו של הנספח ש' שני והכרזתו כאישיות בלתי רצויה.
212	28 בנובמבר 1954	מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), אל צירות ישראל בוורשה; מברק על עניינים שונים (משפחות מופרדות, מינוי של ציר פולני בתל אביב, קשר בין מסחר ועלייה ומסחר בספרים).

1955

213	28 בינואר 1955	מיופה הכוח של ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), על שיחה עם שר החוץ סקז'שבסקי בעניין בעיית העלייה והמשפחות המפורדות.
214	29 בינואר 1955	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב); מברק על העקרונות לארגון ההגירה מארצות אחרות של הדמוקרטיה העממית.
215	2 בפברואר 1955	מיופה הכוח של פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב), אל סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה); מברק בעניין ההגירה לישראל.
216	[12 בפברואר 1955]	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב); מברק הדן בדעתו של המכון ההיסטורי היהודי על "יד ושם".
217	[8 באפריל 1955]	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, יאן סלוביקובסקי (תל אביב); מברק על הסכמה להגירה של יחידים.
218	[3 במאי 1955]	קטע מידע הנוגע לישראל על מהלך העבודה של הלשכה לדרכונים בתקופה שבין 1 ל־30 באפריל 1955.
219	26 במאי 1955	ראש "נתיב", שאול אביגור (תל אביב), אל שר החוץ משה שרת (ירושלים), בעניין עלייה והסכם מסחרי.
220	10 בנובמבר 1955	מיופה הכוח של פולין בישראל, יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), על הצבת עמדת משמר ישראלית לפני הנציגות הפולנית בתל אביב.

1956

221	11 בפברואר 1956	מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב); מברק על כך שהידיעה על הגירה המונית היא שמועת שווא.
222	17 בפברואר 1956	מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה); מברק על שאלת משרד החוץ בדבר התגובות בציבור לידיעות על אישור היתרי יציאה מפולין.
223	19 בפברואר 1956	מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה); מברק בעניין יחסה של מדינת ישראל לפולין, ההגירה ונושאים נוספים.
224	26 בפברואר 1956	מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), וסגן השר למסחר חוץ, צ'סלאב באייר (ורשה); מברק על שיחתו של סלוביקובסקי עם שר הפיתוח הישראלי מ' בנטוב בנוגע לשיפור היחסים ולקניית מטוסים.

225	13 במרס 1956	הממונה בצירות ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ, גרשון מרון (תל אביב), על ספקותיו בנוגע לענייני המסחר עם פולין.
226	20 באפריל 1956	קטעים מתזכיר מאת שגריר פולין בלונדון, אוגניוש מילניקייל, על שיחותיו עם י' ברזילי בעניין רכישת נשק.
227	15 במאי 1956	מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'נאסקי (ורשה); מברק על היחסים הדו־צדדיים.
228	17 במאי 1956	מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב), בעניין העלאת הדרגה של הנציגות.
229	8 ביוני 1956	הממונה בצירות ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); מברק בעניין היחסים בין פולין לבין ישראל.
230	15 ביולי 1956	הממונה בצירות ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), מברק על הסכמת פולין לאפשר עלייה.
231	17 ביולי 1956	מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), אל צירות ישראל (ורשה); מברק בעניין היחסים בין פולין לבין ישראל.
232	17 ביולי 1956	מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל סגן מנהל מחלקה V, יאנוש זמברוביץ' (ורשה); מברק בעניין העלאת דרגת הנציגויות.
233	2 בספטמבר 1956	המזכיר הראשון של צירות ישראל בפולין, יעקב ברמור (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); מברק בענייני הגירה.
234	7 בספטמבר 1956	מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), למיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב); מברק בעניין מניעת הפרסום של עניין ההגירה.
235	26 בספטמבר 1956	מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה); מברק בעניין הפרסום בעיתונות על דבר העלייה.
236	15 באוקטובר 1956	מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אשל (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), על יחסי פולין ומדינת ישראל.
237	16 באוקטובר 1956	המזכיר הראשון בצירות ישראל בפולין, יעקב ברמור (ורשה), אל מנהל "נתיב", שאול אביגור, בעניין מצב העלייה מפולין.
238	14 בדצמבר 1956	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), על מבצע קדש.
239	31 בדצמבר 1956	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); מברק על שיחתו של כ"ץ עם שר החוץ הפולני א' רפאצקי בעניין מבצע קדש.

1957

240	20 בינואר 1957	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל משרד החוץ (ירושלים); מברק על המצב בפולין ויחס הפולנים לעלייה.

241	28 בינואר 1957	משרד החוץ (ירושלים), אל צירות ישראל (ורשה); מברק המלצה של ממשלת ישראל להדרכת העולים בנושא העברת טובין.
242	31 בינואר 1957	הנספח המסחרי של פולין, אלברט גיווינו (תל אביב), אל סגן השר למסחר חוץ, צ׳סלאב באייאר (ורשה), על הצעת מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ הישראלי, מ׳ ברטור, בעניין רכוש העולים.
243	19 בפברואר 1957	תזכיר של מחלקה V על עלייה מפולין לישראל משנת 1951 עד לינואר 1957.
244	21 בפברואר 1957	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); מברק על שיחתו של כ״ץ עם א׳ סלוצ׳אנסקי בעניין עלייה המונית.
245	26 בפברואר 1957	קטעים סטנוגרמיים מנאומו של ראש ממשלת פולין, יוזף צירנקייביץ׳, ב״סיים״ הפולני, על היחס ליהודים אזרחי פולין.
246	[26 בפברואר 1957]	תזכיר מאת סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ׳אנסקי, על ההגירה לישראל.
247	26 בפברואר 1957	קטע מתזכיר על קליטת עולים מפולין ותנועת החזרה לפולין.
248	16 במרס 1957	ראש המחלקה הקונסולרית במשרד החוץ הפולני, ולודזימיאז׳ זאוואדסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין, יאן סלוביקובסקי (תל אביב); מברק בעניין השיבה לפולין.
249	18 במרס 1957	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); מברק בעניין הרפטריאנטים מברית המועצות.
250	13 במאי 1957	תזכיר מאת מיופה הכוח של פולין, יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל שר החוץ אדם רפאצקי (ורשה), בעניין היחסים בין פולין לישראל.
251	15 במאי 1957	מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), אל צירות ישראל (ורשה); מברק המדווח על שיחת ג׳ מאיר וי׳ סלוביקובסקי בענייני העלייה.
252	16 במאי 1957	מיופה הכוח של פולין, יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה); מברק על שיחתו של סלוביקובסקי עם ג׳ מאיר בענייני הגירה, ובכלל זה עלייה מברית המועצות.
253	23 במאי 1957	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, יאן סלוביקובסקי (תל אביב). מברק המנחה את סלוביקובסקי לבקר אצל מנהל מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ הישראלי, א׳ אשל, בעניין הרפטריאנטים מברית המועצות.
254	29 במאי 1957	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); מברק בעניין חילופי משלחות בריאות.
255	3 ביוני 1957	שרת החוץ גולדה מאיר (ירושלים) אל שר הבריאות ישראל ברזילי (ירושלים), בעניין חילופי משלחות בריאות.
256	16 במאי 1957	קטע מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל על עלייה מפולין וחילופי משלחות בריאות.
257	26 ביוני 1957	שגריר פולין בצ׳כוסלובקיה, אדם צוּבֶּר (פראג), אל מנכ״לית משרד החוץ, מריה ויירנה (ורשה), על בקשת שגריר סוריה בפראג, עדן אל זהארי, לעצור את העלייה לישראל.

258	14 ביולי 1957	קטעים מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל, בעיקר על ענייני עלייה מפולין ויחס פולין אל מדינת ישראל.
259	12 בספטמבר 1957	מנהל מחלקת מזרח אירופה, דב סתת (ירושלים), אל משה ריבלין (ניו יורק), על יחס הפולנים ליהודים ולעלייה.
260	6 בנובמבר 1957	המזכיר השני בצירות ישראל בפולין, ויקטור רשף (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); סטטיסטיקה על העלייה מפולין.
261	19 בנובמבר 1957	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); מברק על שאלת העלויות לפולין של עליית יהודי פולין לארץ.
262	8 בדצמבר 1957	קטע מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל, על רצון של עולים לחזור לפולין.
263	31 בדצמבר 1957	חוזר אל חברי הלשכה הפוליטית והמזכירים של הוועד המרכזי של פזפ"ר; מסקנות ביחס לטיפול בפונים לחזור מישראל לפולין.

1958

264	15 בינואר 1958	פרוטוקול מישיבת הוועד המרכזי של פזפ"ר, שדנה ברוצים לשוב מישראל לפולין.
265	21 בינואר 1958	ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל מחלקה V של משרד החוץ (ורשה), על הדאגה שמעוררת בישראל תנועת החזרה של עולים לפולין.
266	23 בינואר 1958	החלטת מועצת המדינה בעניין מתן רשות לשינוי האזרחות הפולנית לאנשים היוצאים לישראל לצמיתות.
267	5 בפברואר 1958	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה); תזכיר משיחה עם ציר ישראל בוורשה, כתריאל כ"ץ, שבה נערך סיכום כללי של יחסי פולין–ישראל.
268	[14 בפברואר 1958]	תזכיר מאת סגן מנהל המחלקה הקונסולרית, ולודזימיאז' זאוואדסקי (ורשה), על שיחה עם המזכיר הראשון של צירות מדינת ישראל, י' ברמור, בעניין בואו של רב מישראל.
269	19 בפברואר 1958	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, שלמה ליבוביץ (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), על פגישת שרת החוץ עם עורכי העיתונים בשפה הפולנית בעניין הצורך להימנע בעיתוניהם מהתקפות על פולין.
270	21 בפברואר 1958	קטעים מתוך מכתב מאת ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), על יחסי פולין–ישראל.
271	21 במרס 1958	סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק המורה לבידה להמעיט בחשיבות התפקיד שמילאה פולין בהקמת מדינת ישראל.
272	28 במרס 1958	מנהל המחלקה הקונסולרית, ויאסלאב סובייראיסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק בעניין אזרחות פולנית.

273	28 במאי 1958	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, שלמה ליבוביץ (ירושלים), אל ציר ישראל בוושינגטון, יעקב הרצוג, על שיחה בעניין היחסים עם פולין.
274	[12 ביוני 1958]	תזכיר מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז׳ינסקי (ורשה), על שיחה עם הציר כתריאל כ״ץ, בין היתר על בעיות הגירה.
275	13 ביוני 1958	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים); מברק על שיחה עם ו׳ רודז׳ינסקי, בין היתר על בעיות העלייה.
276	8 ביולי 1958	מנכ״ל משרד החוץ, ולטר איתן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה); האשמות נגד המזכיר הראשון של צירות ישראל בוורשה, י׳ ברמור.
277	9 ביולי 1958	מנהל מחלקה V, ויטולד רודז׳ינסקי (ורשה), אל סגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה); תזכיר על שיחתו של רודז׳ינסקי עם הציר כ׳ כ״ץ, שבה הודיע לו שברמור הוא אישיות בלתי רצויה בפולין.
278	9 ביולי 1958	ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), אל שרת החוץ גולדה מאיר (ירושלים); מברק ובו הצעה להגיב על הכרזתו של ברמור כאישיות בלתי רצויה.
279	12 ביולי 1958	מנהל מחלקת אסיה–אפריקה, ויטולד רודז׳ינסקי (ורשה), לסגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה); תזכיר על שיחה עם ציר ישראל כתריאל כ״ץ עקב הכרזת ברמור כאישיות בלתי רצויה.
280	14 ביולי 1958	שרת החוץ, גולדה מאיר (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה); מברק בנושא הכרזת ברמור כאישיות בלתי רצויה.
281	27 ביולי 1958	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, שלמה ליבוביץ (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), על הרפטריאציה מברית המועצות ועל תגובה חיובית מצד יהדות ארצות הברית על מדיניות פולין כלפי סוגיית עליית היהודים.
282	4 באוגוסט 1958	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, שלמה ליבוביץ׳ (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), על תגובות פולניות להכרזת ברמור כאישיות בלתי רצויה.
283	26 באוגוסט 1958	סגן מנהל מדור V, מריאן סטרדובסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), בעניין ביקור שר הבריאות הישראלי, י׳ ברזילי בפולין.
284	18 בספטמבר 1958	תזכיר אינפורמטיבי על פעילות צירות ישראל.
285	26 בספטמבר 1958	סגן מנהל מחלקה V, מריאן סטְדרובסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), על פעילות צירות ישראל והצעדים שיש לנקוט בעקבותיה.
286	13 באוקטובר 1958	הממונה הזמני על צירות ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל משרד החוץ (ירושלים); מברק על השיחה עם מ׳ סטרדובסקי בנושא הפעילות של צירות ישראל.

287	16 באוקטובר 1958	מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים), אל הממונה הזמני בפולין, דב סתת (ורשה); מברק בעניין השיחה עם סטרדובסקי על פעילות הצירות.
288	[20 באוקטובר 1958]	סגן מנהל מחלקה V, מריאן סטרדובסקי (ורשה), אל סגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה); דיווח על שיחתו של סטרדובסקי עם הממונה הזמני דב סתת, ביוזמתו של האחרון, בעניין פעילותה של שגרירות ישראל.
289	20 באוקטובר 1958	הממונה הזמני בצירות ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים); מברק על שיחה עם סטרדובסקי בעניין פעילות הצירות.
290	25 בנובמבר 1958	סגן מנהל מחלקה V, מריאן סטרדובסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק על היבטים משפטיים של הבעלות על רכוש יהודי בפולין.
291	[1958]	תזכיר שירותי הביטחון הפולניים על הפעילות של צירות ישראל.

1959

292	22 בינואר 1959	קטע מדין וחשבון מדיני של צירות פולין בתל אביב, על "הבעיה הפולנית–ישראלית".
293	24 בינואר 1959	נספח פולין בישראל, זדז'יסלאב טומצ'יק (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), על החתך המעמדי של הרוצים לחזור לפולין.
294	8 במאי 1959	מנהל לשכת שר החוץ, מרדכי גזית (ירושלים), אל ציר ישראל בוושינגטון, יעקוב הרצוג (וושינגטון), בעניין הרפטריאציה של יהודים מברית המועצות לפולין והגירתם לישראל.
295	17 במאי 1959	ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים), על מטרות המדיניות הישראלית כלפי פולין.
296	31 במאי 1959	מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), על הצעות לשיפור היחסים בין שתי המדינות.
297	31 ביולי 1959	תזכיר מאת מנהל הוועדה למיעוטים של הוועד המרכזי של פזפ"ר, אלכסנדר סלאב, ומזכיר ועדת החוץ של הוועד המרכזי של פזפ"ר, יוזף צ'סאק (ורשה), על פעילותה של צירות ישראל בקרב האוכלוסייה ממוצא יהודי בפולין.
298	27 באוגוסט 1959	תזכיר המשרד לביטחון פנים (ורשה) על פעילותה של צירות ישראל בפולין.
299	19 בספטמבר 1959	איגרת מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל סגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה), על פעילותה של צירות ישראל.

300	29 בספטמבר 1959	תזכיר מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל סגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה), על פעילותה של צירות ישראל.
301	2 באוקטובר 1959	מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק הוראות לדרך ניהול השיחה על פעילותה של צירות ישראל בוורשה.
302	13 באוקטובר 1959	טיוטת מברק מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); הוראות לדרך ניהול השיחה עם גולדה מאיר על פעילותה של צירות ישראל.
303	13 באוקטובר 1959	תזכיר מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), על הצעדים שננקטו בעניין הפעילות של צירות ישראל.
304	15 באוקטובר 1959	מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה); מברק על שיחת ג' מאיר עם א' בידה על פעילות צירות ישראל בוורשה.
305	16 באוקטובר 1959	ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה); מברק על תוצאות שיחתו של בידה עם ג' מאיר בעניין הפעילות של צירות ישראל.
306	9 בנובמבר 1959	קטע ממברק מאת ציר פולין בישראל, אנטוני בידה, אל מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה); מברק על עמדת ישראל כלפי המועמדות של פולין למועצת הביטחון.
307	16 בנובמבר 1959	מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה); הסיבות לאי־הצבעתה של ישראל בעד צירופה של פולין למועצת הביטחון.

1960

308	22 בינואר 1960	השר לענייני פנים, ולאדיסלאב ויכה (ורשה), אל שר החוץ אדם רפאצקי (ורשה), בעניין הכרזה על ישראל זוהר כעל אישיות בלתי רצויה.
309	30 בינואר 1960	תזכיר מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי, על שיחה עם הציר ר' עמיר בעניין הכרזת י' זוהר כאישיות בלתי רצויה.
310	3 בפברואר 1960	ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל המנכ"ל פשמיסלאב אוגרודזינסקי (ורשה), על שיחתו של בידה במשרד החוץ הישראלי בעניין זוהר.
311	[4 בפברואר 1960]	מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק על שיחה במשרד החוץ הישראלי בעניין זוהר.
312	6 ביוני 1960	מנהל מדור III במחלקה V, ו' וינק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), על איגרת עיראקית המוחה נגד הגירת יהודים מפולין לישראל.
313	17 ביוני 1960	מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה); מברק על פרשת אייכמן.

314	24 ביוני 1960	תזכיר מאת ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (ורשה), על שיחתו עם ציר ישראל ר' עמיר בנושאים שונים, וביניהם על מעצר מבקרים בצירות ישראל.
315	14 ביולי 1960	ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל מחלקה V במשרד החוץ (ורשה), על הנתונים הישראליים הרשמיים בנושא ירידת עולים מפולין.
316	18 ביולי 1960	תזכיר מאת ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב), על שיחה עם המזכיר הראשון של צירות ישראל, ש' לבב, בעניין בואו של חוקר במשפט אייכמן.
317	4 באוגוסט 1960	קטעים ממכתב מאת ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), על היעדר שיתוף פעולה בעניין משפט אייכמן.
318	29 באוגוסט 1960	ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק בעניין טיולים מאורגנים מישראל לפולין.
319	26 באוקטובר 1960	מנהל מחלקת מזרח אירופה, אביגדור דגן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), על רכוש יהודי.
320	28 באוקטובר 1960	ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל, ואל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אביגדור דגן (ירושלים); מברק על עמדת פולין בנוגע למשפט אייכמן.
321	29 באוקטובר 1960	ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק על עמדת פולין בנוגע למשפט אייכמן.
322	31 באוקטובר 1960	קטע מנאום ראש ממשלת ישראל, דוד בן־גוריון, בישיבת הכנסת, בעניין גבולה המערבי של פולין.
323	14 בנובמבר 1960	ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל המנהל בפועל של מחלקת מזרח אירופה, אביגדור דגן (ירושלים), בעניין היחסים עם פולין.
324	15 בנובמבר 1960	ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק על הופעתו של בן־גוריון בכנסת בעניין גבולה המערבי של פולין.
325	18 בנובמבר 1960	ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל המנהל הכללי של משרד החוץ, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה); מברק על שיחתו של בידה עם בן־גוריון בעניין הצהרתו של האחרון בנוגע לגבולה המערבי של פולין.
326	20 בנובמבר 1960	המנהל הכללי של משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה); מברק על שיחת ראש ממשלת ישראל, ד' בן־גוריון, עם א' בידה בעניין הצהרתו של בן־גוריון.

327	25 בנובמבר 1960	ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל המנהל הכללי של משרד החוץ, חיים יחיל, ואחרים (ירושלים); מברק שבו מודיע עמיר כי הפולנים רואים את עניין הצהרתו של בן־גוריון כסגור.
328	3 בדצמבר 1960	קטע מתזכיר על ביצוע המטלות שהותוו בהתייעצות שנערכה בימים 16–17 ביוני 1960 בין נציגי הקג"ב מברית המועצות ואגף II של המשרד לענייני פנים של הרפובליקה העממית הפולנית.
329	15 בדצמבר 1960	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, דב סתת (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), בעניין תביעות עולים נכים לגמלאות.

1961

330	[ינואר 1961]	תזכיר על תוצאות המעקב אחר הפעילות של צירות ישראל בוורשה.
331	[17 במרס 1961]	סגן מנהל מחלקה V, וולודזימיאז' פאשקובסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק על התבטאויות אנטי־פולניות בעיתונות הישראלית.
332	3 ביוני 1961	סגן מנהל מחלקה V, פשמיסלאב אוגרודזינסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק בעניין התבטאויות אנטי־פולניות בעיתונות הישראלית.
333	26 ביוני 1961	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, אביגדור דגן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה); מברק בעניין התבטאויות אנטי־פולניות בעיתונות הישראלית.
334	28 בספטמבר 1961	מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), על שיחתו של אבידן עם שר החוץ א' רפאצקי בנושא יחסי ישראל–פולין.
335	5 באוקטובר 1961	ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), על שיחתו של דגן עם מנכ"ל משרד החוץ, אוגרודזינסקי, על יחסי פולין–ישראל (היחסים המדיניים, המסחריים וקשרי תרבות).
336	26 באוקטובר 1961	הנציג הקבוע של ישראל באו"ם, מיכאל קומיי (ניו יורק), אל סגן המנהל הכללי של משרד החוץ, אריה לבבי, ואל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), על שיחת שרת החוץ ג' מאיר עם שר החוץ א' רפאצקי באו"ם.
337	15 בנובמבר 1961	ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), על שיחתו של דגן עם מנכ"ל משרד החוץ, מיכאלובסקי, בנוגע ללחץ ערבי על פולין ועל גבולה המערבי.
338	23 בנובמבר 1961	מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), על שיחת דגן עם מיכאלובסקי בנושא היחסים עם פולין.

339	8 בדצמבר 1961	מנכ"ל משרד החוץ, יאז'י מכאלובסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב); מברק המורה להימנע מהשוואה בין הפליטים הערבים לבין הגרמנים שהועברו לגרמניה.
340	[דצמבר 1961]	קטעים מדו"ח שנתי של משרד החוץ הפולני המתייחסים לישראל.

1962

341	[7 ביוני 1962]	טיוטת מכתב מאת מנהל מחלקת חו"ל של הוועד המרכזי של פזפ"ר, יוזף צ'סאק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), בעניין פניית מק"י לקבל את חבריה למוסדות לימוד בפולין.
342	9 ביולי 1962	ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה); מברק על עמדת פולין בכל הנוגע להעברת משרד החוץ הישראלי לירושלים.
343	12 באוקטובר 1962	סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, דב סתת (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין אביגדור דגן (ורשה), בעניין העלאת הצירויות לדרגת שגרירות וכן בעניינים כלכליים.
344	15 באוקטובר 1962	ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), על שיחה עם שר התרבות ק' רושינק בעניין מחאת TSKŻ נגד הקמה של ביתן ישראלי באושוויץ.
345	[12 בנובמבר 1962]	מנכ"ל משרד החוץ הפולני, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), על העלאת הנציגויות בישראל ובפולין לדרגת שגרירות.

1963

346	10 בינואר 1963	תזכיר משיחה עם אדולף ברמן על החלטות FIR, על האירועים לציון 20 שנה למרד גטו ורשה, על האירועים בישראל לציון התאריך ועל הביתן הישראלי באושוויץ.
347	5 במרס [196]3	תזכיר מאת סגן שר החוץ, יוזף ויניביץ' (ורשה), על שיחה עם שגריר ישראל א' דגן, בנושא ביתן ישראלי באושוויץ.
348	19 במרס 1963	מזכיר שגרירות פולין בישראל, פרנצ'ישק מליצ'ק (תל אביב), אל מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה); מברק על שיחתו של מליצ'ק עם מנהל מחלקת מזרח אירופה, מ' אבידן, בעניין הביתן באושוויץ.
349	4 במאי 1963	תזכיר מאת מנכ"ל משרד החוץ הפולני, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה), על שיחתו עם השגריר א' דגן (ורשה), בעניין יום השנה למרד גטו ורשה והביתן באושוויץ.
350	[אחרי ה־3 במאי 1963]	טיוטה לאיגרת שהייתה אמורה להימסר לישראל בעניין הביתן באושוויץ.

351	5 במאי 1963	שגריר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), על שיחתו עם המנכ"ל י' מיכאלובסקי בעניין ציון יום השנה למרד הגטו והביתן הישראלי באושוויץ.
352	17 במאי 1963	מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), אל שגריר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), על ציון יום השנה למרד הגטו, הביתן באושוויץ ועמדתו של המנכ"ל י' מיכאלובסקי.
353	14 ביוני 1963	מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן, אל שגריר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), על עניינים שונים, וביניהם הביתן הישראלי באושוויץ.
354	[יוני 1963]	קטע מדין וחשבון תקופתי של שגרירות פולין בתל אביב מ־1 בדצמבר 1962 ועד 16 ביוני 1963.
355	14 בספטמבר 1963	סגן שר החוץ, יוזף וינייביץ' (ורשה), אל שר התרבות טדאוש גאלינסקי (ורשה), בעניין הביתן באושוויץ.
356	31 באוקטובר 1963	רגולסקי (תל אביב), אל סגן השר לסחר חוץ, פראנצ'ישק מודז'בסקי (ורשה); מברק על אפשרות של תיווך פולני במסחר הסובייטי–ישראלי.
357	13 בנובמבר 1963	שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, רומואלד ספאסובסקי (ורשה); מברק בעניין ספר לימוד ישראלי לגאוגרפיה.
358	[14 בנובמבר 1963]	תזכיר מאת שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), על שיחתו עם י' מיקוניס בעניין סיוע כספי של פולין למק"י.
359	6 בדצמבר 1963	מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), אל שגריר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), על השגריר הפולני י' פוטה.
360	10 בדצמבר 1963	המזכיר הראשון בשגרירות פולין בישראל, פרנצ'ישק מליצ'ק (תל אביב), למנהל המחלקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה), על ביקורו של ו' ברטושבסקי במדינת ישראל.
361	14 בדצמבר 1963	שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, רומואלד ספאסובסקי (ורשה), בעניין ספר הלימוד לגאוגראפיה.

1964

362	[27 בינואר 1964]	דין וחשבון תקופתי של שגרירות פולין בתל אביב לתקופה יולי–דצמבר 1963; קטע על יחסי פולין–ישראל.
363	2 מרס 1964	דף מידע ממחלקה V במשרד החוץ הפולני, על ישראל ויחסי פולין–ישראל.
364	5 באפריל 1964	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), על שיחתו של סתת עם סגן שר התרבות, ק' רושינק, בעניין הביתן באושוויץ.
365	28 ביולי 1964	מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים), אל ראש ממשלת ישראל, לוי אשכול (ירושלים), על גבולה המערבי של פולין.

366	29 ביולי 1964	הצהרת ראש הממשלה לוי אשכול במסיבת עיתונאים בירושלים בעניין גבולה המערבי של פולין.
367	11 באוגוסט 1964	מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים), אל ראש משלחת ישראל בקלן, אליעזר שנער, על יחסה של ישראל לגבולה המערבי של פולין.
368	10 בספטמבר 1964	דף מידע של מחלקה II של משרד הפנים הפולני, על חיפוש אחר ילדים יהודים על ידי שליחים ישראלים.
369	16 בספטמבר 1964	מנהל מחלקה V, אלכסנדר קראייבסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), על ביקורו של נציג משרד הפנים בעניין השליחים מישראל המנסים להשפיע על ילדים יהודים לצאת את פולין.
370	2 באוקטובר 1964	סגן מנהל מדור II של שירות הביטחון, א' ויארצ'ינסקי (קטוביצה), אל ראש מדור V במחלקה II במשרד הפנים (ורשה), על פנייה לקבל ספרות בנושאי הדת היהודית, הציונות וישראל.
371	4 בנובמבר 1964	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים); מברק על שיחתו של סתת עם המנכ"ל י' מיכאלובסקי בעניין ההסכם הפולני–מצרי וגבולה המערבי של פולין.
372	15 בדצמבר 1964	תזכיר מאת מנהל המחלקה רומואלד ספאסובסקי על שיחתו עם השגריר ד' סתת בנושאים שונים הקשורים ליחסי פולין–ישראל.
373	19 בדצמבר 1964	סמנכ"ל משרד החוץ, גדעון רפאל (ניו יורק), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), על פגישת שרי החוץ א' אבן וא' רפאצקי באו"ם, על יחסי ישראל–פולין וישראל–מדינות ערב.

1965

374	2 בינואר 1965	תזכיר מאת שר החוץ אדם רפאצקי (ורשה) אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), על שיחתו של רפאצקי עם שר החוץ וסגן ראש ממשלת ישראל, א' אבן, באו"ם.
375	3 בינואר 1965	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים); שאלות על המפגש אבן־רפאצקי.
376	20 בינואר 1965	מבוא לתזכיר בלתי חתום על יחסי ישראל–פולין.
377	23 בפברואר 1965	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), על שיחתו עם המנכ"ל י' מיכאלובסקי בעניין אפשרות של תיווך פולני ביחסי ישראל עם ברית המועצות.
378	27 במרס 1965	שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל מנהל המדור הבין־לאומי של הוועד המרכזי של פזפ"ר, יוזף צ'סאק (ורשה), על פגישתו של פוטה עם מזכ"ל מק"י, י' מיקוניס, המבקש מפולין סיוע כספי למפלגתו.

379	20 באפריל 1965	מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), אל שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), בעניין תיווך פולני לשיפור היחסים עם ברית המועצות.
380	5 במאי 1965	תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה), על פגישתו עם שגריר ישראל, סתת, בעניין סירובו של סגן שר התרבות, ק׳ רושינק, לבקר בישראל.
381	18 במאי 1965	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), בעניין הרעת היחסים בין פולין לבין ישראל.
382	13 ביוני 1965	מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ורשה), אל משרד החוץ (ירושלים), מברק ובו מוסר דורון על ביקורו בפולין ועל השקפתו בכל הנוגע ליחסי פולין–ישראל.
383	30 ביוני 1965	תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה), על שיחתו עם א׳ דורון ועם שגריר ישראל סתת בנושא יחסי פולין–מדינת ישראל.
384	18 ביולי 1965	תזכיר מאת מנהל מדור III, מחלקה III במשרד הפנים, סגן־אלוף יאצק סוסנובסקי (ורשה), על פעילות שגרירות ישראל.
385	30 באוגוסט 1965	תזכיר מאת חבר הסיים, הפרופ׳ סטפן ז׳ולקייבסקי (ורשה), על פגישתו עם מ׳ ארם ויחסי פולין–ישראל.
386	6 באוקטובר 1965	תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה), על היחסים ההדדיים בין פולין לישראל.
387	9 באוקטובר 1965	תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה), בעקבות ישיבה עם שר החוץ א׳ רפאצקי, בהשתתפות סגן השר מ׳ נאשקובסקי והשגריר י׳ פוטה, בנושא יחסי פולין–ישראל.
388	17 בדצמבר 1965	תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה), בעקבות פגישה עם השגריר ד׳ סתת, על טיב היחסים בין פולין לבין ישראל.
389	17 בדצמבר 1965	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), על פגישתו של סתת עם מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי, ועל טיב היחסים בין שתי המדינות.
390	1965	קטע מדין וחשבון מדיני לשנת 1965, המביא את הערכת משרד החוץ הפולני בנוגע ליחסים ההדדיים.

1966

391	15 באפריל 1966	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנכ״ל משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים), מברק על שיחה עם ר׳ ספאסובסקי על ביקורו של שר החוץ הישראלי, א׳ אבן.

392	17 באפריל 1966	תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה), על שיחתו עם השגריר ד' סתת בעניין כנס נציגים דיפלומטיים ישראלים בוורשה.
393	29 באפריל 1966	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), על הכנות לקראת ביקורו של שר החוץ א' אבן.
394	2 במאי 1966	תזכיר מאת מנכ"ל משרד החוץ, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה), בעניין ביקורו של שר החוץ א' אבן בוורשה.
395	[9 במאי 1966]	סקירה מאת שגריר ישראל בפולין, דב סתת, לקראת כנס ראשי נציגויות מזרח אירופה בוורשה ב־11–16 במאי 1966.
396	[13 במאי 1966]	תזכיר משיחת שרי החוץ של ישראל ופולין, אדם רפאצקי ואבא אבן (ורשה).
397	22 במאי 1966	קטע מסטנוגרמה של ישיבת הממשלה, דיווח מאת שר החוץ אבא אבן בישיבת הממשלה על ביקורו בפולין.
398	31 במאי 1966	תזכיר מאת המזכיר הראשון א' קלימצ'אק (תל אביב), על ביקורו של שר החוץ הישראלי, א' אבן, בפולין.
399	7 ביולי 1966	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), על עניינים בלתי מוסדרים שונים ביחסים בין שתי המדינות, שדורשים טיפול.
400	4 באוגוסט 1966	מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), אל השגריר דב סתת (ורשה); התייחסותו של דורון לנושאים הדורשים טיפול, שאותם העלה סתת במכתבו לעיל.
401	24 בנובמבר 1966	תזכיר מאת סגן מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, קז'ימייז' קורולצ'יק (ורשה), על שיחה עם השגריר ד' סתת בנוגע לעניינים בלתי מוסדרים שונים ביחסי פולין–ישראל.
402	18 בדצמבר 1966	מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים), אל שגרירות ישראל (ורשה), מברק על שיחה עם השגריר י' פוטה בנוגע לעניינים בלתי מוסדרים בין שתי המדינות.

1967

403	14 בינואר 1967	שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל המנכ"ל יאז'י מיכאלובסקי (ורשה); מברק בנושא מעקב על השגרירות על ידי כוחות המשטרה המקומיים.
404	[6 בפברואר 1967]	הנריך וְנדרוֹבְּסקי (ורשה) אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), מברק על שאלת הגמלאות לעולים.
405	7 בפברואר 1967	המזכיר השני של שגרירות פולין בישראל, סלאבומיר ליפובסקי (תל אביב), אל מנהל מחלקת עיתונות ומידע במשרד החוץ, ו' חבשינסקי (ורשה), על דימוי פולין בדעת הקהל הישראלית.

406	24 בפברואר 1967	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל שגריר ישראל בצרפת, ולטר איתן (פריז), בעניין האנדרטה באושוויץ.
407	23 במרס 1967	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים), בעניין האנדרטה באושוויץ.
408	26 במרס 1967	המזכיר הראשון בשגרירות ישראל בפולין, יהושע פרט (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים), על מפגש עם סגן שר התרבות, ק' רושינק, בעניין הביתן באושוויץ.
409	10 באפריל 1967	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים), בעניין האנדרטה באושוויץ.
410	17 באפריל 1967	תזכיר על יחסו של משרד החוץ הישראלי אל פולין (ורשה).
411	[19 באפריל 1967]	תזכיר על הגברת המעקב אחר עובדי השגרירות הפולנית בישראל.
412	25 באפריל 1967	תזכיר מאת המזכיר הראשון של שגרירות פולין בישראל, א' קלימצ'אק (תל אביב), על תגובות העיתונות הישראלית בנושא טקסי הסרת הלוט מעל מצבת הזיכרון באושוויץ.
413	28 באפריל 1967	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל יוסף תקוע, סמנכ"ל משרד החוץ (ירושלים), על ביקור שר הסעד, י' בורג, בפולין.
414	[26 במאי 1967]	תזכיר מאת סגן שר החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), משיחה עם שגריר ישראל ד' סתת, בעניין חסימת מפרץ עקבה על ידי מצרים והמתיחות במזרח התיכון.
415	28 במאי 1967	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים), על עמדת פולין כלפי הסכסוך במזרח התיכון.
416	30 במאי 1967	שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, סטפן וילסקי (ורשה); מברק על פגישתו של פוטה עם מ' סנה והצעתו איך למנוע מלחמה.
417	[2 ביוני 1967]	מנהל מחלקה V, סטפן וילסקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב); מברק על תמיכת פולין במצרים.
418	5 ביוני 1967	מנכ"ל משרד החוץ זיגפריד וולניאק (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), מברק המבקש להתכונן למצב חירום ולפינוי אפשרי.
419	6 ביוני 1967	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים), על ביקורו במשרד החוץ עקב תחילת המלחמה.
420	7 ביוני 1967	קטע מתוך "טריבונה לודו", ובו הכרזת ממשלת פולין על המתקפה הישראלית על מדינות ערב.
421	[7 ביוני 1967]	תזכיר מאת מנהל מחלקה V, סטפן וילסקי (ורשה), על שיחתו עם שגריר ישראל ד' סתת.
422	9 ביוני 1967	קטעים מדבריו של המזכיר הראשון של הוועד המרכזי של פזפ"ר, ולדיסלאב גומולקה, בהתייעצות של מזכירי המפלגות הקומוניסטיות של הגוש הסובייטי במוסקבה.

423	[10 ביוני 1967]	תזכיר מאת מנהל הטקס הדיפלומטי, אדוארד ברטול, על התייעצות עם בולגריה בנוגע לניתוק היחסים עם ישראל.
424	[10 ביוני 1967]	פרוטוקול מישיבת הלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פזפ"ר על מפגש מנהיגי המפלגות הקומוניסטיות במוסקבה.
425	10 ביוני 1967	מנכ"ל משרד החוץ, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), על עיכוב ניתוק היחסים.
426	[10 ביוני 1967]	סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), על אפשרות כמעט ודאית של ניתוק היחסים.
427	[12 ביוני 1967]	קטע מדבריו של המזכיר הראשון של הוועד המרכזי של פזפ"ר, ולדיסלאב גומולקה, במפגש של מזכירות הוועד המרכזי פזפ"ר עם המזכירים הראשונים של הוועדים המחוזיים ומנהלי האגפים של הוועד המרכזי.
428	12 ביוני 1967	שר החוץ אדם רפאצקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), על ניתוק היחסים.
429	12 ביוני 1967	מנהל מחלקה V, סטפן וילסקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), על ניתוק היחסים בין שתי המדינות.
430	16 ביוני 1967	שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל משרד החוץ (ירושלים); מברק על יציאת סגל השגרירות מפולין.
431	19 ביוני 1967	תזכיר המתאר את מהלך היציאה של סגל השגרירות הישראלית מוורשה.
432	[20 ביוני 1967]	תזכיר מאת סגן מנהל הטקס הדיפלומטי, אדוארד פְּיֶטקיֶביץ' (ורשה), על שיחה עם שגריר הולנד, מר קלקואן, בעניין מהלך היציאה של סגל השגרירות הישראלית.
433	[19 ביוני 1967]	שגרירות הולנד בפולין אל משרד החוץ הפולני; תלונה על היחס לסגל הישראלי בעת עזיבתו את פולין.
434	19 ביוני 1967	תזכיר מאת מנהל הטקס הדיפלומטי, אדוארד ברטול, בעניין ייצוג האינטרסים הפולניים בישראל על ידי פינלנד.
435	[28 ביולי 1967]	תזכיר מאת רב־סרן א' לסקוס, על התנהגות השלטונות הישראליים בזמן פינוי שגרירות פולין בתל אביב.

תעודות

1945

1

קטע מדברי ראש ממשלת האחדות הלאומית, אדוארד אוסובקה־מורבסקי,[1] בישיבת המועצה הלאומית הארצית (KRN)[2]

תרגום מפולנית: פרוטוקול של הישיבה השישית, עמודה 80 (KRN, 6 sesja, ł-80)

2 בינואר 1945

היהודים ששרדו ייהנו משוויון זכויות מלא, לא רק מן הבחינה החוקית אלא למעשה, וכן תינתן להם עזרה בשיקום תעסוקתי. הממשלה לא תגביל את הגירת היהודים על בסיס בחירה חופשית גמורה.

1

1. אדוארד אוסובקה־מורבסקי (Edward Osóbka-Morawski) (1909–1997), עמד בשנים 1944–1947 בראש הוועד הפועל המרכזי של PPS (Polska Partia Socjalistyczna) ושימש ראש הממשלה הפולנית שבלובלין (ממשלת הוועד הלאומי לשחרור לאומי) וראש ממשלת האחדות הלאומית של פולין. בשנים 1944–1945 כיהן גם כשר החוץ.
2. המועצה הלאומית הארצית (Krajowa Rada Narodowa — KRN) – מוסד מחוקק שהקימו הקומוניסטים (1943–1944) כאופוזיציה לשלטון הפולני החוקי, שנמצא בתקופת המלחמה בלונדון, ולנציגיו בפולין.

2

נציג הסוכנות היהודית בטהרן, מרדכי בן שלמה,[1] אל מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות, אליהו דובקין[2] (ירושלים)

ארכיון ההגנה, 14/35

טהרן,[3] 21 בפברואר 1945
Mar 1945 8[4]

דובקין
שפירא
ד"ר ישי[5]

אמש נפגשנו עם "החופשיים"[6] ובירדנו את שאלת נסיעתו של נודד.[7] הם הודיעו, שכל זמן שלא הייתה פנייה רשמית ושם המועמד, לא יכלו לטפל בדבר, עתה כאשר שמעו מפינו פנייה רשמית ושמו של המועמד, הרי ייגשו לסידור הדבר. מסרתי את הפרטים שהעברתם. [הם] הודיעו, שהפעם זה לא עניין של הוועד ליהודי פולין,[8] כי אם יפנו ישר לממשלה שלהם. שאלתים מה דעתם הפרטית לאפשרות סידור של הפנייה, ענו שלדעתם יש סיכוים לסידור [–] הבטיחו מיד, בדרך הקצרה, לפנות לממונים עליהם. אעמוד על המשמר בעניין זה. בפגישה השתתף גם מ"ג.[9]

2

1. מרדכי בן שלמה, נציג הסוכנות היהודית בטהרן.
2. אליהו דובקין (1976-1898), ממנהיגיה של תנועת העבודה בארץ ישראל, חבר הנהלת הסוכנות היהודית ומחותמי מגילת העצמאות.
3. המילה כתובה בכתב יד.
4. חותמת עם התאריך, המציינת את תאריך קבלת המכתב.
5. משה ישי, נציג הסוכנות היהודית בפולין בשנים 1946-1945. על תקופת שהותו בפולין כתב זיכרונות: משה ישי, בצל השואה: רשמי שליחות בפולין 1946-1945, בית לוחמי הגטאות 1973.
6. הכוונה לנציגות של "ארגון הפטריוטים הפולניים" – זפ"פ (ZPP), שנוסד בברית המועצות בתמיכת הסובייטים כחלק מבניית גופי שלטון פולניים בשליטת הקומוניסטים. נציגות זאת פעלה בטהרן אחרי ניתוק הקשרים הדיפלומטיים בין ברית המועצות לבין ממשלת פולין הגולה בלונדון באפריל 1943. אחרי שחרור החלק המזרחי של פולין ביולי 1944, היא הייתה כפופה לנציגות הממשלה הזמנית של פולין.
7. הכוונה לשליח הסוכנות לוורשה. בפגישות בין נציגי הממשלה הזמנית הקומוניסטית של פולין בטהרן לבין נציגי הסוכנות היהודית, הועלה שמו של ד"ר משה ישי. לפולנים הייתה דעה טובה עליו ועל יחסו הידידותי אליהם. ראו: AMSZ, 2.3.1945, Przedstawicielstwo ZPP w Teheranie do Ambasady RP w Moskwie, 27/3/37
8. "הוועד היהודי המרכזי ליהודי פולין" (Centralny Komitet Żydów Polskich — CKŻP) נוסד בלובלין בנובמבר 1944, והיה ארגון חילוני יהודי שייצג את האוכלוסייה היהודית כלפי השלטונות בפולין ומחוצה לה. בהמשך פעילותו הוא היה לגוף העיקרי והמשמעותי ביותר בחיים היהודיים, והיו לו שלוחות אזוריות ומחוזיות. נשיאות הוועד הייתה מורכבת מנציגי המפלגות היהודיות הלגאליות, ממפלגות ציוניות, מנציג "בונד" ומהקומוניסטים היהודים. הוא הוקם כגוף סיוע לניצולים היהודים באזורי המזרח של פולין, אבל פעילותו התרחבה תוך זמן קצר. המסגרות שלו גדלו וכללו מדורים לביקורת וסטטיסטיקה, מדור תרבות והסברה, מדור הגירה, מדור משפטי, מדור בריאות וסעד ומדור לפרודוקטיביזציה. הוועד הפעיל בתי חולים, בתי יתומים ובתי ילדים ורשת בתי ספר בעברית וביידיש וקיים פעילות נרחבת לשיקום מקצועי ולשינוי המבנה התעסוקתי של היהודים. פעילותו פסקה ב־1950.
9. עו"ד מ' גולדברג, מנהל משרד ארץ ישראל בטהרן.

ודאי ידוע לכם כבר, שגם אנו קיבלנו מברק מהוועד היהודי בפולין, בחתימתו של [לא קריא] מעלער[?],[10] כי אבא [קובנר],[11] צביה צוקרמן וצוקרמן יצחק חיים.[12] נשתדל להתקשר. מברקים ללובלין ישר אי־אפשר לשלוח, כי אם בלבד על ידי הוועד ליהודי פולין במוסקבה.[13] יש ערך למשלוח עזרה מידית. אנו מציעים שתי דרכים: (א) לתת מיד הוראה טלגרפית של פסמן[14] לג'וינט[15] פה למשלוח 100 חבילות מסטנדרט טוב על שמם של אבא וצביה; (ב) דרך שנייה, נוספת, לשלוח חצי טונה דברים אחרים, בארגזים. יש לנו עתה מקום, רישיון למשלוח מידי, מה שקשה כרגיל לקבל. את המשלוח הזה אפשר יהיה לשלוח לוועד יהודי פולין, בשביל אבא־צביה, ברור שגם במקרה כזה צריך למצוא סידור עם ג'וינט, הסחורות צריכות להיות שלו, כי משלוח מהארץ ייקח הרבה זמן, מציעים לשלוח בגדים, נעליים, פרודוקטים.

לצערי, רק היום נודע לי, שהחודש לא נשלחו חבילות לעסקנים, שצריכים לקבלן [־] חודשיים (החבילה האחרונה הלכה ב־9.12.1944). פסמן נתן הוראה להפסיק את משלוח חבילות חינם ולא ידענו פה שזה חל גם על העסקנים. האם המוסדות הסכימו לזאת? מוכרחים מיד לתקן את הדבר.

הננו מודיעים, כי נתקבלה פה הוראה לאפשר משלוח 30 חבילות חינם בחודש וידוע לנו גם על הסידור המוצלח של משלוח 400 חבילות מעילים לחברים מחוץ לרשימת העסקנים הקבועה.

בן־ש' (מרדכי)

---

10. כנראה דוד מלר, מבין מייסדי תנועת "איחוד" בפולין אחרי המלחמה. חבר בוועדה ההיסטורית של הוועד היהודי המרכזי של יהודי פולין (ראו ריאיון עמו: שלמה פרלמוטר, "פרקי מוסקבה 1946-1944", ילקוט מורשת, יוני [1982], עמ' 40).

11. אבא קובנר (1987-1918) עמד בראש קן "השומר הצעיר" בווילנה. היה למעשה מנהיג התנועה, הסמכות המוסרית שלה ומנהיג המחתרת בגטו. עם חיסול גטו וילנה בספטמבר 1943, עזבו אבא קובנר וחבריו את הגטו, יצאו ליערות שמסביב לווילנה והצטרפו לפרטיזנים שלחמו נגד הנאצים. קובנר היה מפקד גדוד הפרטיזנים היהודים. בתום המלחמה היה ממארגני "הבריחה" (היציאה הבלתי לגאלית מפולין לארץ ישראל). בתקופת מלחמת השחרור התמנה לקצין החינוך של חטיבת "גבעתי". היה חבר קיבוץ עין החורש. משורר וחתן פרס ישראל.

12. צביה (צוקרמן) לובטקין, אשתו של יצחק (אנטק) צוקרמן (1976-1914). חברת תנועת "החלוץ" ותנועת הנוער החלוצית "דרור" (פרייהייט). היא הייתה פעילה בשיקום התנועה ובפעילות המחתרתית והחינוכית בגטו ורשה ובין מייסדי "הארגון היהודי הלוחם" (אי"ל) ולחמה במרד בגטו. לאחר חיסול הבונקר של מרדכי אנילביץ' עברה דרך תעלות הביוב לצד הארי של ורשה ולחמה במרד ורשה הפולני במסגרת שרידי פלוגות האי"ל. לאחר המלחמה הייתה לובטקין פעילה בקרב ארגון "הבריחה". ב־1946 עלתה לארץ, ויחד עם יצחק צוקרמן – שותפה לדרך ולחיים, הייתה בין מקימי קיבוץ לוחמי הגטאות ו"בית לוחמי הגטאות". יצחק צוקרמן (1981-1915) נולד בווילנה וסיים את לימודיו התיכוניים בגימנסיה "תרבות" בעיר. עם סיום לימודיו הצטרף לתנועת הנוער הציונית "החלוץ הצעיר" והיה למדריך בה. בשנת 1935 הצטרף לקיבוץ הכשרה ופעילותו התרחבה לקני התנועה במחוז כולו. כעבור שנה נקרא לשמש כחבר במרכז "החלוץ" ועבר לוורשה. עם האיחוד בין תנועת "החלוץ הצעיר" ובין תנועת "דרור" היה לאחד משני המזכירים של התנועה המאוחדת. במהלך הכיבוש הגרמני שהה בוורשה ופעל בה לשיקום והרחבת קן התנועה ולחינוך רעיוני. הוא היה חבר המפקדה המצומצמת של "הארגון היהודי הלוחם" וסגנו של המפקד מרדכי אנילביץ'. במהלך מרד גטו ורשה, באפריל 1943, שהה יצחק בצד הארי של ורשה כשליח של אי"ל, לצורך תיאום שיתוף פעולה עם המחתרת הפולנית. באוגוסט 1944 הוא לחם עם שרידי אי"ל שניצלו מהגטו במרד העיר ורשה במסגרת יחידות המחתרת השמאלית הפולנית. עם סיום המלחמה היה חבר הנשיאות של הוועד היהודי המרכזי של יהודי פולין ובין מארגני תנועת "הבריחה". עלה לארץ בדצמבר 1946 והיה בין מקימי קיבוץ לוחמי הגטאות.

13. הכוונה ל"וועד המארגן של יהודי פולין", שפעל ליד ההנהלה הראשית של "ארגון הפטריוטים הפולנים" במוסקבה. הארגון נוסד ביולי 1944 ועסק בעניינים הנוגעים ליהודי פולין שנמצאו בזמן המלחמה בשטחי ברית המועצות. אחרי שנחתם הסכם הרפטריאציה, ביולי 1945, סייע לארגן את הרפטריאציה. בקיץ 1946 חדל להתקיים.

14. צ'רלס פסמן, שליח של הג'וינט שעמד בראש המפעל לסיוע לפליטים היהודים בברית המועצות בין השנים 1943-1945.

15. ג'וינט (American Jewish Joint Distribution committee — JOINT) – ארגון סיוע פילנטרופי יהודי־אמריקני שנוסד במלחמת העולם הראשונה ופעל גם לאחר מכן. אחרי מלחמת העולם השנייה, החל מיולי 1945, פעל שוב בפולין.

3

פרוטוקול מפגישת שליח הסוכנות היהודית בטהרן, שמעון הלפרין (אבימיכל),[1] עם באת כוח הממשלה הזמנית של פולין, מלינה קרשבסקה[2]

פרוטוקול: אצ"מ S6/3569

פרוטוקול מפגישה הח' ש' ה' עם באת כוח הפולנים הלובלינים[3] מיום 15.5.45

ש' [שמעון]: אני מקווה שבזמן היעדרי קיבלתם אי־אלה תשובות לעניינים שעוררנו בפגישותינו הקודמות.

ק' [קרשבסקה]: אני מודה בעד הדואר שקיבלתי ומקווה שגם להבא תעזרו לנו. אנו מצדנו נעמוד לרשותם בענייני קשר עם פולין.
אני שמחה למסור לך כי קיבלתי מאת הממשלה בוורשה הודעה רשמית בעניין עליית יהודים מפולין. הממשלה מסכימה לעליית יהודים אזרחים פולנים מפולין לארץ ישראל בקבוצות לא יותר גדולות מ־20 איש. ייתכן שעם הזמן אפשר יהיה להגדיל את הקבוצות. על יציאה ישירה של יהודים פליטים פולנים משטחי ססס"ר עוד מוקדם כיום לדבר.[4] על הסוכנות להמציא לממשלה הפולנית בוורשה רשימת המועמדים לעלייה והעתק לאמבסדה הפולנית במוסקבה. כל ההוצאות הקשורות בעלייה זו הן על חשבון הסוכנות.

ש' ה': היש לך ידיעות על דרך?

ק': לא קיבלתי כל הודעות על כך. מחר אני נוסעת מכאן ומקווה עוד השבוע להיפגש עם האנשים שלנו ולברר אתם את עניין הדרך. אני חושבת שזה יהיה דרך רוסיה. אני מבטיחה לך לשלוח לך בהקדם אינפורמציה על כך.

ש' ה': נסיעתו של ד"ר ישי כבא כוח הסוכנות[5] חשובה עבורנו מאוד ובייחוד עתה כשאנו עומדים לפני שאלת עלייה מפולין.

ק': גם בעניין ד"ר ישי קיבלתי תשובה מאת הממשלה בוורשה. הממשלה מקבלת את ההצעה אבל לא רואה אפשרות להוצאה לפועל בזמן הקרוב. לכן גם הצעתה היא כמו במקרה של בא כוח לעיתונות, שהסוכנות תמנה

3

1. כנראה שמעון הלפרין (אבימיכל), שליח הסוכנות בטהרן.
2. מלינה קרשבסקה (Malina Kraszewska), חברה בנציגות זפ"פ בטהרן.
3. נציגי הסוכנות היהודית נהגו לקרוא לממשלה הפולנית הזמנית "הממשלה בלובלין" או "הממשלה הלובלינית", אף שבמאי 1945 המלחמה הסתיימה, פולין כולה שוחררה מהכיבוש הגרמני והממשלה הקומוניסטית שישבה בוורשה שלטה על כל שטחי פולין. ראו גם תעודה 4, הערה 1.
4. הנציג הפולני בטהרן הפנה שאלה בעניין זה לשגרירות פולין במוסקבה, בבקשה שזו תברר אצל הסובייטים את האפשרות שאזרחים פולנים בברית המועצות, שקיבלו סרטיפיקטים לעלות לארץ ישראל, יצאו ממנה ישירות לארץ. ראו על כך בתעודה 17.
5. ראו תעודה 2, הערה 5.

באופן זמני כבא כוחה אחד האנשים הנמצאים כיום בפולין, ואשר הסוכנות יכולה לראות בו את שליחה.

ש' ה': אמסור את העניין לסוכנות בירושלים ועם קבלת ההודעה, אענה לכם.

ק': אני מצטערת מאוד שאני נאלצת לחזור לעניין הסנטורים הפולנים ברומניה.[6] שוב קיבלנו הודעה מאת בא כוחנו שם, כי אמנם יצאו כאלה על ויזות לארץ ישראל.

ש' ה': אני דוחה בכל תוקף את ההאשמה הזאת, כי בהתאם למכתב שקיבלנו מאת הסוכנות ובהתאם לשיחה שלי עם בא כוח מחלקת העלייה הוברר לי, שאין כל יסוד לטענה זו, וכנראה שיש גורמים המעוניינים בהפצת דיבות כגון אלה. אני מבטיח לך לפנות עוד פעם בעניין זה לירושלים.

ק': אני שמחה להודעתך זו, למרות שאנשינו עומדים על הודעתם. אני נוסעת מחר ומבטיחה לכם לעזור לעניינכם ויכולה אני גם להבטיח לכם בשם מטוין[7] ואולשבסקי[8] את עזרתם הם. מטוין משמש כיום כמזכיר ראשון באמבסדה במוסקבה, ואולשבסקי עובד במיניסטריון החוץ בוורשה. אני מקווה שגם עם ממלא מקומי, הא' לופטניוק[9] תעבדו מתוך הרמוניה מלאה.

---

6. כנראה מדובר על קבוצה של פולנים אשר יצאו על סמך סרטיפיקטים (קבלה של סרטיפיקט מהבריטים ליציאה לפלשתינה אפשרה קבלה של אישור יציאה מפולין). הפולנים העלו האשמות בפני נציגי הסוכנות שבאחת השיירות של העולים שיצאו מפולין על סמך סרטיפיקטים והגיעו לרומניה, הסתתרו סנטורים פולנים מפורסמים וכך ברחו מפולין. ראו דיווח מטהרן לד"ר ישי בירושלים מ־12 בדצמבר 1945, ארכיון ההגנה 14/35.
7. ולדיסלב מטווין (Władysław Matwin), נולד בשנת 1916. בזמן מלחמת העולם השנייה שהה בברית המועצות. עד אפריל 1945 כיהן כנציג זפ"פ בטהרן. לאחר מכן, בשנים 1945-1946 היה יועץ בשגרירות הפולנית במוסקבה. בשנים 1948-1964 – חבר הוועד המרכזי של "מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת" (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza — PZPR) ומזכירו בין 1956 ל־1963.
8. יוזף אולשבסקי (Józef Olszewski), נולד בשנת 1916. היה נציג דיפלומטי של פולין בטהרן, לאחר מכן היה מנהל המחלקה הפוליטית במשרד החוץ הפולני בוורשה.
9. ב' לופטניוק (Łopatniuk), עובד "פולפרס" (לשכת העיתונות) בנציגות זפ"פ בטהרן. בין מאי 1945 לאוגוסט אותה שנה היה ממלא מקום של ראש הנציגות, לאחר עזיבתו של מטווין.

4

שליח הסוכנות היהודית בטהרן, שמואל הלפרין, אל מנהל מחלקת העלייה של הסוכנות, אליהו דובקין (ירושלים)

אצ"מ S6/3569

[טהרן] 15 במאי 1945

ח"י [חבר יקר]

מיד לאחר שהגעתי למקום נפגשתי עם בא כוח הממשלה הלובלינית[1] לשם בירור עניינים שונים. אני מצרף כאן דו"ח מלא מהפגישה הזאת.[2] במכתבי זה רוצה אני להדגיש ולהבהיר שלושה דברים הנראים לי חשובים, מקווה אני גם לקבל עליהם **תשובה מידית**: (א) עניין העלייה; (ב) עניין ד"ר ישי; (ג) עניין הסרטיפיקטים לסנטורים הפו[ל]נים ברומניה.[3]

עניין עליית יהודים מפולין (פרטים ראה בדו"ח המצורף), אם גם בקבוצות של 20 איש, נראה לי לחשוב מאוד. יודע אני כי למרות ההסכמה הרשמית של הממשלה בוורשה עוד רבים המכשולים להגשמת הדבר, אבל אין להזניח את העניין ויש לפעול כאן במהירות האפשרית. אבקשך שמיד אחר שתחליטו על כך ובחיוב הודיעו לי בדרך המהירה ביותר (1) מספר הסרטיפיקטים שהנכם מעמידים לרשות העלייה הזאת לתקופה הקרובה; (2) לאן אתם מפנים את רישיונות העלייה (נראה לי שרק הקונסוליה הבריטית במוסקבה באה בחשבון); (3) הוראות לפעולה כאן. כמו כן עליך להמציא לנו רשימת המאושרים לעלייה לשם העברתה לממשלה בוורשה ולאמבסדה הפולנית במוסקבה. עליי לציין שעלינו לפעול במהירות האפשרית ולנצל את הימצאם של מכרינו, אתם עבדנו כאן, בעמדות מפתח: אחד קפטן מטווין משמש כיום מזכיר ראשון באמבסדה במוסקבה, השני אולשבסקי במיניסטריון החוץ בוורשה ומחר עוזבת את המקום קרשבסקה בדרכה לצפון וגם היא לעמדה אחראית. האחרונה הבטיחה בשמה ובשם שני האחרים את עזרתם המלאה. יש לנצל את הקשרים אתם (פרטים על הנ"ל תקבל אצל ד"ר ישי).

נסיעתו של ד"ר ישי[4] לא תוכל לצאת לפועל בזמן הקרוב ולכן עליך להודיע לי על החלטתכם בעניין מינוי איש במקום כבא כוח הסוכנות. במקרה של החלטה חיובית עליכם להמציא מכתב מינוי לאיש הנבחר ואני אדאג להעברתו למקום.

בעניין הסרטיפיקטים לסנטורים אבקשכם לברר עוד פעם את הדבר. אני בעקב תשובתכם הכחשתי בכל התוקף את העלילה הזאת.

4

1. הכוונה לממשלה הזמנית, ממשלת איחוד שקמה במפנה השנים 1944-1945 כאופוזיציה של הקומוניסטים לממשלה הפולנית החוקית בלונדון. הממשלה הזמנית הוכרה על ידי ברית המועצות ולא על ידי ארצות הברית ובריטניה. ביוני 1945 קמה על בסיסה ממשלת האיחוד הלאומי הזמנית (Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej).
2. ראו לעיל תעודה 3.
3. ראו לעיל תעודה 3 והערה 6 שם.
4. הכוונה לאפשרות נסיעתו לוורשה כנציג הסוכנות שם.

ולבסוף עליי להזכיר לך שחזרתי לכאן רק למספר שבועות ובמצבי ייתכן גם שאהיה ביום בהיר אחד נאלץ לנסוע ולכן אנא הודיע לי טלגרפית איך סודר עניין גדליה יערי[5] ומתי יש לחכות לו כאן.

ייתכן גם שיש מקום לשלוח ממלא מקום לגולדברג עקב האפשרויות של עלייה מפולין.

בברכה

ש' ה'

5

קטע מהודעתו של ראש ממשלת האחדות הלאומית, אדוארד אוסובקה־מורבסקי, בישיבת המועצה הלאומית הארצית (KRN)

תרגום מפולנית: KRN, sesja 21 VII 1945, ł-82

21 ביולי 1945

עם סיום המלחמה, ההקלה בקשיי התחבורה, פתיחת הנמלים הפולניים, קשירת קשרים דיפלומטיים עם העולם כולו – הממשלה לא תגביל הגירה של אותם אזרחים בני הלאום היהודי אשר יביעו את רצונם להגר.

5. גדליה יערי (1906–1970), יליד מינסק, עלה לארץ ב־1925 והיה פעיל ב"הסתדרות" בירושלים. נשלח מטעם מועצת עיריית ירושלים לקבוצת פועלים ארץ ישראלים שהועסקו על ידי חברת "סולל בונה" באבאדאן. העברתו כשליח הסוכנות לטהרן לא יצאה לפועל והוא שב לארץ ישראל עקב מחלה.

6

מנהל המחלקה הפוליטית במשרד החוץ הפולני בוורשה, יוזף אולשבסקי, אל שליח ממשלת פולין בפלשתינה (א"י), רומואלד גדומסקי[1] (תל אביב)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6-w-98 t-1550

21 בספטמבר [1945]

RŁ/JM[2]
המחלקה הפוליטית
המדור לארצות המזרח התיכון

אל רומואלד גדומסקי
שליח ממשלת הרפובליקה הפולנית
פלשתינה (א"י)
רח' גורדון 17, תל אביב

א. משרד החוץ שלח דרך מוסקבה אישור למינויך כנציג ממשלת פולין / הוענקה לך דרגה 4 בשירות המדינה.

ב. בהתאם למכתבך בעניין מידע על מצב היהודים בפולין, רשימת הנשארים בחיים וכו' – משרד החוץ מודיע כלהלן:

1. הוועד המרכזי של יהודי פולין, כתובת: ורשה־פראגה, רח' שרוקה 5, במכתבו סימן L.dz. 4046 מסר, שהוא מכין רשימות מלאות של כל היהודים שמסרו את פרטיהם. ברגע שישלימו את העבודה הזאת יעבירו את הרשימות למשרד החוץ והעתק ממנו יישלח אליך מיד.
2. הוועד המרכזי של יהודי פולין קיבל עד יום 1 בספטמבר 1945 מענק ממשלתי בסך כולל של 50,101,770 זלוטי, וכן הלוואה בסך 16 מיליון זלוטי.
3. הרכוש של הקהילות היהודיות ושל ארגונים יהודיים שונים נמצא בינתיים בניהולה של הרשות הממלכתית הזמנית כרכוש נטוש, על פי התקנה מיום 6 במאי 1945 בדבר רכוש נטוש ועזוב. במקרים מסוימים הרכוש של אותם ארגונים נמסר לשימוש הוועדים היהודיים.

6

1. רומואלד גדומסקי (Romuald Gadomski) (1974-1905), חבר קפ"פ (Komunistyczna Partia — KPP Polski). שירת ב־CORP (הקורפוס השני), וממנו ערק בארץ ישראל. אחרי המלחמה היה שליח הממשלה הפולנית בפלשתינה (א"י). מספטמבר 1946 שימש סגן מנהל המחלקה החמישית של המשרד לביטחון הציבור (MBP — Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego) ומיולי 1947 – סגן מנהל המחלקה השביעית של אותו משרד. שוחרר מתפקידו ב־1949.
2. ראשי התיבות לא פוענחו.

4. שיוך הנדל"ן היהודי נעשה על בסיס היסודות החוקיים הכלליים לאור התקנה הנזכרת לעיל בדבר רכוש נטוש ועזוב. אשר למפעלי תעשייה ומלאכה, הממשל הלאומי הזמני מעלה לעתים קרובות בקשות שהתקנה הנ"ל לא תחול על מפעלים אלה, וזאת במקרים שבהם אותם מפעלים לא אמורים להיחשב בקטגוריה של מפעלים בעלי ערך למדינה. (התקנה מ־6 במאי הגבילה באופן משמעותי את מעגלי הקרובים שיש להם זכות לתבוע בעלות.)

5. הוועד המרכזי של יהודי פולין, באמצעות מדור מיוחד לפרודוקטיביזציה וכן קופה לפרודוקטיביזציה של האוכלוסייה היהודית, תומך ביהודים ומכוונם למשרות מכל הסוגים בתעשייה ובמנהל של מפעלים תעשייתיים.

6. בעיר צ'נסטוכובה, קיים ועד יהודי תחת הנהלה של הוועד המרכזי של יהודי פולין. כתובתו: רח' מרים הבתולה 7.

ג. שגרירות פולין במוסקבה קיבלה הוראה לשלוח לך 5,000 דולר. משרד החוץ מבקש שתשלח אישור קבלה.

ד. משרד החוץ מבקש לשלוח לו תכנית בעניין הפעלת קונסוליה כללית של הרפובליקה הפולנית בירושלים וקונסוליה של הרפובליקה הפולנית בתל אביב (מספר העובדים, תקציב) – וכן למסור לו כמה ואיזה עובדים אפשר להעסיק במקום. משרד החוץ מציין שיש בכוונתו לשלוח מחצית מהעובדים מהארץ [פולין].

ה. משרד החוץ מסמיך אותך לאייש את המשרות הקונסולריות בפלשתינה (א"י) במנהלים זמניים / מנהלים בפועל.

ו. עניין מינוי הקונסולים יתממש בעתיד הקרוב ביותר. בעניין קשיים שאתה, אדוני, עשוי להיתקל בהם כנציג הממשלה של הרפובליקה הפולנית, ננקטו צעדים מתאימים אצל השלטונות האנגליים, כמו כן דאגנו לפעול בעניין ייפוי הכוח לתשלום השכר וכן העברת התפקיד של ניהול אגף ההשכלה.

ז. בעניין הקשיים שבהם תיתקל, אדוני, כנציג ממשלת הרפובליקה הפולנית, עשינו צעדים מתאימים אצל השלטונות האנגלים, וכן נקטנו פעולה בעניין ייפוי הכוח לתשלום הפנסייה, וכן המינוי כמנהל אגף ההשכלה.

ח. משרד החוץ העניק אישור לבואם של שישה נציגים של יהודי פלשתינה (א"י). ביניהם אמור להיות עורך דין ד"ר ישי וכן נציג "השומר הצעיר" שלמה זילברפארב.[3] משרד החוץ מבקש כי תעזור לנ"ל להשיג ויזות לפולין.

מנהל המחלקה הפוליטית – י' אולשבסקי
ראש המדור לארצות המזרח הקרוב – רפאל לוץ[4]

---

3. שלמה (זלמן) זילברפארב, איש "השומר הצעיר", חבר קיבוץ עין השופט ונציג "השומר הצעיר" ליד משלחת הסוכנות היהודית בטהרן. שלמה לא הגיע לפולין עם ד"ר ישי כשליח הסוכנות, אלא נכלל במסגרת המשלחת של היישוב היהודי בארץ ישראל שהגיעה לפולין בין 1 במרס לבין אפריל 1946.

4. רפאל לוץ (Rafał Łoc) (1907–1996), בתחילת דרכו היה איש "השומר הצעיר". לוץ היה משפטן במקצועו. בשנים 1945–1946 עמד בראש מחלקת המזרח הקרוב במשרד החוץ הפולני. ב־1946–1949 שימש קונסול כללי של פולין בתל אביב, ב־1950–1953 היה יועץ במחלקת ההסכמים ואחר כך עמד בראש המחלקה של המשפט הדיפלומטי־קונסולרי.

7

דין וחשבון לא חתום משיחה עם נציג הסוכנות היהודית יצחק קליינבאום

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-98 t-1544

3 באוקטובר 1945

דין וחשבון משיחה עם נציג הסוכנות היהודית מר יצחק קליינבאום בירושלים, ביום 3 באוקטובר 1945

מר קליינבאום ערך ביקור אצל נציג הרפובליקה הפולנית גרודמסקי בקשר לנסיעתו של זה האחרון לפולין והנסיעה הצפויה של מר קליינבאום לטהרן בתור נציג הסוכנות היהודית.

בשיחה נדונו העניינים הבאים:

1. עניין העזרה ליהדות פולין על ידי היישוב היהודי בפלשתינה (א"י)
2. יחסה של העיתונות בפלשתינה (א"י) לענייני פולין
3. הגירה של יהודים מפולין לפלשתינה (א"י)
4. ....[1] בנספח סודי
5. משלחת הסוכנות היהודית לפולין

סעיף 1: **עזרה ליהדות פולין** – עד כה לא היה קיים שום משלוח של חבילות מזון או בגדים מפלשתינה לפולין. בזמן האחרון הסוכנות היהודית ארגנה עזרה כזאת דרך שוודיה והיא מקבלת תרומות עבור חבילות מזון בגובה שתי ל"ש [לירה שטרלינג] האחת. החבילות עצמן אמורות להישלח משוודיה. אין עדיין אישור שהמפעל הזה מתנהל כראוי.

מר קליינבאום מבקש מן השליח [גרודמסקי] לדון בעניין זה עם שלטונות פולין, במיוחד לקראת החורף המתקרב, וכן עם הוועד המרכזי של יהודי פולין בוורשה. מר ק' מוסיף עם זאת, שכרגע יש נטייה להעביר את כל תפקידי העזרה ליהודי פולין לג'וינט האמריקני, שהמשא ומתן שמנהלת אתו הסוכנות היהודית מתקדם במהירות לקראת הסכם חיובי.

סעיף 2: **העיתונות בפלשתינה** – אדון השליח מסב את תשומת לבו של ק', שהעיתונות בארץ, רוב רובה המכריע ובמיוחד זו הנחשבת שמאלית, ושממנה צריך היה לצפות ליחס אובייקטיבי לפחות כלפי המאמץ הדמוקרטי של ממשלת פולין בענייני היהודים, איננה מגלה (להוציא יוצא מן הכלל אחד ויחיד, "משמר"), רצון טוב ואובייקטיביות בעניין זה. המקרים האחרונים של פוגרומים בפולין[2] השתקפו בעיתונות המקומית באופן חד־צדדי (אפילו ב"דבר") ולכן לא היה מקום להתפלא, שההמונים היהודיים בארץ השואבים את המידע ממקורות בלתי אובייקטיביים כאלה הם מוסתים, מה שבא לידי ביטוי אפילו במעשים חוליגניים נגד פולנים בודדים, ואפילו נגד יהודים שיצאו להגנתם. השליח מוסיף, שבתנאים אלה הוא לא יוכל, למשל, לתמוך בבקשת "דבר" שממשלת פולין תסכים לתת אשרת כניסה לכתב עיתון זה.

7

1. כך במקור. הנספח לא נמצא.
2. הכוונה כנראה לפוגרום בקרקוב ב־11 באוגוסט 1945 ולניסיון הפוגרום בז'שוב (Rzeszów) ב־11 ביוני 1945.

מר ק׳ סבור, שהמקרים האלה בפולין לאחר כל מה שעבר על יהדות אירופה בזמן המלחמה, יכולים אכן לעורר פעולות זעם ספונטניות, שכן ההמונים כאן לא יכולים להיות שווי נפש והתגובה שלהם היא בעלת אופי רגשי – עניין שאין להתפלא עליו.

האדון הנציג סבור, שהאירועים האחרונים בפולין הם עניין כאוב לא רק ליהודי פלשתינה אלא לדמוקרטיה הפולנית כולה. אין ספק שההתפרצויות האנטי־יהודיות בפולין, שאינן בעצם רק אנטי־יהודיות אלא אנטי־ממשלתיות בכלל, הופעלו על ידי גורמי הראקצייה הפולנית שגם הסיתו לכך, ויש למעשים הללו דוברים ותומכים מחוץ לפולין, המכוונים אותם. הציבור בארץ אינו יודע על כך, בגלל הטיפול החד־צדדי של העיתונות ומשום שהארגונים היהודיים שתפקידם מחייב זאת אינם מנהלים פעולות הסברה כדי לתקן מצב זה (למשל, הסוכנות היהודית); זאת הסיבה לתקריות כמו שאירעו כאן. למר ק׳ נמסרה דוגמה אופיינית מאוד של אותה חד־צדדיות, כאשר העיתונות בארץ כמעט לא הזכירה כלל את העובדה ששלטונות פולין העמידו לדין למעלה מ־200 פולנים שהשתתפו באופן פעיל או סביל במעשי אלימות נגד יהודים, ו־60 מאלה שנמצאו אשמים נדונו למוות והוצאו להורג בירייה.[3] עובדה זו הייתה הראשונה בהיסטוריה הפולנית – בפעם הראשונה קרה שבעקבות התקפות על רקע גזעני ודתי השלטונות בפולין דנו פולנים למוות.

מר ק׳ מודה שאכן העובדה הזאת לא הייתה ידועה לו, ושאילו נודעה ברבים יכולה הייתה להשפיע על האווירה המקומית. הוא מבטיח לטפל בעניין זה.

סעיף 3: לאור העובדה שממשלת פולין הכריזה שלא תשים מכשולים להגירת יהודים מפולין לפלשתינה (א״י) אם יהיו להם סרטיפיקטים, מר ק׳ צופה שרישיונות עלייה כאלה יינתנו בעתיד הקרוב, ומבקש מן הנציג הפולני להבהיר את העניין הבא:

- בעתיד הקרוב עומדת להתחיל הרפטריאציה של אזרחי פולין מברית המועצות. בין אותם אזרחי פולין הרוב יהיו יהודים, וביניהם כאלה שלאחר שיבואו לפולין יקבלו סרטיפיקטים לפלשתינה. מר ק׳ מבקש להציע, שאותן קבוצות של יהודים יוכלו לקבל את רישיונות ההגירה עוד בשהותם בברית המועצות. מן הניסיון עד כה ידוע למר ק׳ אמנם שברית המועצות אינה נותנת ויזות ליציאה לפלשתינה (חוץ מ־15 איש שכאילו עמדו בזמנו לצאת מברית המועצות לפלשתינה [א״י]). מר ק׳ מבקש מן הנציג להבהיר לו את הסיבות להחלטה זו, ובמקביל הוא עצמו ינסה לדון בכך עם הנציגות הסובייטית בטהרן, כאשר יגיע לשם.

הנציג הפולני מבטיח לברר עניין זה בוורשה, ועם זאת הוא מציע, שמר ק׳ יידע את הממונה על ענייני פולין בטהרן, האזרח מִילְנִיקֶייל,[4] על שיחותיו עם הנציג הסובייטי בטהרן.

סעיף 4: ראה נספח נפרד.

סעיף 5: מר ק׳, מודיע בשם הסוכנות, שהסוכנות מתכוונת לשלוח לפולין משלחת בת שישה חברים בתור נציגות היישוב היהודי בארץ, והוא מבקש מן הנציג לברר אפשרות זו בזמן שהייתו בוורשה. ששת החברים של המשלחת ייקבעו על ידי הסוכנות עצמה על פי

---

3. המידע לא אומת באמצעות מקורות אחרים. אחרי הפוגרום בקרקוב נאסרו זמנית 25 איש. לא היה באפשרותו של גדומסקי לדעת על גזרי הדין שניתנו אחרי הפוגרום בקרקוב, שכן גזר הדין הראשון (שבע שנות מאסר) ניתן ב־29 באוקטובר 1945. בין אוקטובר 1945 לבין יולי 1946 לא היו גזרי דין מוות. ייתכן כי המידע שהועבר על ידי גדומסקי קשור לגזרי דין שניתנו על בסיס צו מ־31 באוגוסט 1944 ״על ממדי העונש לפושעים הפשיסטים ההיטלראים האשמים ברצח אוכלוסייה אזרחית ואסירי מלחמה ובהתעללות בהם ולבוגדי האומה הפולנית״, אשר נגעו, בין היתר, לחלקם של פולנים בדיכוי הגרמני נגד היהודים. אין בידינו נתונים אשר מאשרים את נתוני גדומסקי.

4. אוגניוש מילניקייל (Eugeniusz Milnikiel), הממונה בטהרן מטעם הממשלה הזמנית הפולנית, ואחר כך ציר שם.

המפתח המפלגתי הפנימי. בהרכב המשלחת יכללו, קרוב לוודאי, נציגי הציונים הכלליים, מזרחי ומפא"י.

סעיף 6: מר ק' אומר, שלסוכנות היהודית בירושלים יש מידע בדוק על כך שנציגים של החוגים הראקציוניים הפולניים במזרח התיכון נוטלים חלק בארגון, אימון והסתה פוליטית של חלקים בציבור הערבי בפלשתינה (א"י), שמטרתם לחולל מעשי איבה נגד יהודים בפלשתינה.

לסוכנות היהודית יש מידע, שלמטרה זו מאמנים קצינים פולנים קבוצות צבאיות וצופים ערבים במחנות מיוחדים בנצרת, בית לחם, עין כרם ומקומות אחרים. חוץ מאנשי המקצועות הצבאיים ניתן לערבים נשק קל וכבד ממוכן. בלי קשר לכך, ידוע לסוכנות היהודית שבין אותם חוגי ראקצייה פולנית ובין חוגי ראקצייה של עמים אחרים יש קשרים ארגוניים הדוקים הנרקמים דרך קהיר לפלשתינה ודרך הבלקנים לאיטליה. חוגי הראקצייה כוללים את אנשי וישי הצרפתים,[5] הצ'טניקים של מיכאילוביץ',[6] מלוכנים יוונים ואחרים.

לפי דבריו של ק', המטרה של הארגון הבין־לאומי הראקציוני הזה איננה רק אנטי־יהודית, אלא גם ייזום מעשי טרור וחבלה נגד החלקים הדמוקרטיים של עמים שונים הנמצאים כגולים באזור זה. מר ק' מצהיר בשם הסוכנות היהודית, שנתקבלה החלטה שהפעילים הראקציונים הפולנים אשר בגלוי או בהסתר יארגנו פעילות ערבית נגד היישוב היהודי בפלשתינה, ישמשו מטרה לחיסול פיזי על ידי הארגונים היהודיים. על פי דברי מר ק' והסוכנות היהודית, בראש ארגון הפולנים המדובר עומד הגנרל פבריצי.[7]

5. הכוונה כנראה לאנשים שתמכו בממשלת הבובות הצרפתית בראשות המרשל פטאן, שהייתה כפופה לגרמניה ושלטה בדרום צרפת בתקופת הכיבוש הנאצי (1944–1940). מקום מושבה היה העיר וישי.

6. צ'טניק – četnik (בסרבו־קרואטית: פרטיזן), פרטיזנים מונרכיסטים, אנטי־קומוניסטים, שהתגבשו (באפריל 1941) סביב אלוף־המשנה דרגוליוב (דז'ה) מיכאילוביץ' (Dragoljub [Draža] Mihailović). היו בקרבם כמה יחידות ששיתפו פעולה עם הגרמנים במאבקם בפרטיזנים הקומוניסטים.

7. קז'ימייז' פבריצי (Kazimierz Fabrycy) (1958–1888), מייג'ור ג'נרל בצבא פולין. במהלך המערכה בספטמבר 1939 היה מפקד הארמייה של הקרפטים. ב־1945 היה בארץ ישראל.

8

קטע מדין וחשבון מאת נציג ממשלת פולין בפלשתינה (א"י) ובעבר הירדן, אדוארד אַש[1] (ירושלים)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-98 t-1544

ירושלים, 31 באוקטובר 1945

עניינים יהודיים

משלחת היישוב היהודי בפלשתינה לפולין

מיד לאחר קבלת המכתב מס' 2677/45 ממשרד החוץ מיום 21 בספטמבר 1945, הודעתי לסוכנות היהודית בפלשתינה על הסכמתה של ממשלת פולין ליציאת משלחת הנציגים של יהודי פלשתינה, בהרכב של שישה חברים, לפולין. החלטה זו נתקבלה על ידי הסוכנות היהודית בהערכה רבה ביותר. מאחר ששתיים משש הוויזות שאושרו הן אישיות על שם המקבל (ד"ר משה ישי ושלמה זילברפארב),[2] הסוכנות צריכה למנות עוד ארבעה נציגים ולמסור לי את שמותיהם ואת המסמכים לשם הנפקת הוויזות. עד היום טרם קיבלתי את השמות, ועל פי המידע שבידי יש לסוכנות קשיים רבים בבחירת המועמדים, שכן על פי הנוהג המקובל בסוכנות משלחות מכל הסוגים מורכבות על פי מפתח מפלגתי.

בלי קשר לנאמר לעיל, גם בעניין המועמדות של ד"ר ישי ושל שלמה זילברפארב יש לסוכנות קשיים. אשר לזילברפארב, הוא אכן איננו אישיות היכולה לייצג את ארגון "השומר הצעיר" וארגון זה פנה אלינו בבקשה להעניק ויזה לאחד משלושת המועמדים, שהם: ישראל ברזילי,[3] צבי לוריא,[4] מאיר תלמי[5] – במקום זילברפארב. הברקתי בקשה זו לשגרירות בלונדון לשם העברה לוורשה. אישית אני סבור שיש להיענות בחיוב לבקשה של "השומר הצעיר", ונראה לי שהאדם המתאים ביותר הוא ישראל ברזילי, שאתו אנחנו נמצאים בקשר קבוע ומכירים אותו היטב.

8

1. אדוארד אש (Edward Asz) (1902-1951), מהנדס כימיה. שירת משנת 1942 בצבא אנדרס והשתחרר בארץ ישראל. בשנים 1945-1946 מילא את מקום נציג הממשלה הפולנית בארץ ישראל והיה נציגה בפועל. הוא ארגן וניהל את הקונסוליה בירושלים, ב־1946-1948 שימש סגן הקונסול בירושלים ומנהל הסוכנות הקונסולרית בדמשק וב־1948-1951 – הקונסול הכללי של פולין במילאנו.
2. ב־29 בספטמבר 1945 כתב גרומסקי למחלקה המדינית של הסוכנות היהודית: "הממשלה הפולנית אישרה את ביקורם של ד"ר משה ישי ומר זלמן זילברפארב בפולין, כנציגי הסוכנות היהודית לארץ ישראל" (אצ"מ S6/5262).
3. ישראל (אייזנברג) ברזילי (1913-1970), נולד בפולין ועלה לארץ ישראל ב־1934. היה חבר תנועת "השומר הצעיר" מילדותו וממייסדי קיבוץ נגבה (1939). ב־1946-1947 היה בשליחות בפולין, שם נפגש עם שרידי השואה ועם ראשי השלטון ורקם עמם קשרים קרובים. כיהן בתפקיד מזכיר הברית העולמית של מפ"ם (1947). ב־1948 מונה ציר ישראל בפולין וכיהן בתפקיד זה עד 1951. היה מזכיר מדיני של מפ"ם (1953-1955), חבר כנסת מטעם מפ"ם (1955-1965), שר הבריאות (1955-1961, 1966-1969), שר הדואר (1958-1959) ושר בלי תיק (1969-1970).
4. צבי לוריא (1906-1968), חבר קיבוץ עין שמר. לוריא היה חבר ההנהלה הציונית, חבר הנהלת הוועד הלאומי מטעם מפלגת "השומר הצעיר", חבר מועצת העם ומועצת המדינה הזמנית ונמנה על חותמי מגילת העצמאות.
5. מאיר תלמי (1909-1994), יליד ורשה, חבר "השומר הצעיר". תלמי עלה לארץ ב־1932 והצטרף לקיבוץ משמר העמק. הוא היה חבר כנסת בין השנים 1974-1981.

ועד פולני-יהודי לקירוב תרבותי

הקמתו של ועד כזה בשטח פלשתינה (א"י) עומדת על סדר היום כבר זמן רב ועד כה ללא תוצאות. את הבסיס הארגוני של הוועד הזה צריכים היו להקים נציגי מפלגות הפועלים בפלשתינה. הגדולה שבהן, מפא"י – "מפלגת פועלי ארץ ישראל", לא הביעה הסכמה להשתתף בוועדה, ונימקה את סירובה במצבם העכשווי של היהודים בפולין (פוגרומים) ובפסיכוזה שאחזה בקשר לכך את הציבור היהודי בפלשתינה. לאחר שורה של שיחות עם נציג השומר הצעיר, הביע האחרון את הסכמתו עם הדעה שאין להמתין להצטרפות מפא"י ויש לייסד ארגון שיתבסס על מפלגות הפועלים האחרות כמו "השומר הצעיר", "אחדות העבודה", "פועלי ציון שמאל"[6] והקומוניסטים.[7] מימוש התכנית הזאת צפוי בימים הקרובים ביותר.

נציג ממשלת הרפובליקה הפולנית
אדוארד אש

9

נציג הסוכנות היהודית בפולין, משה ישי (לונדון), אל חברי הנהלת הסוכנות היהודית (ירושלים)

מקור: אצ"מ S6/1526

לונדון, 30 בנובמבר 1945

ס ו ד י ב ה ח ל ט

חברים, שלום,

במקרה נפגשתי כאן עם ר' גרומסקי, בא כוח פולין לארץ ישראל ועבר הירדן. הוא נמצא כאן בדרכו לארץ ומחכה למקום במטוס.

שוחחתי אתו ארוכות על העניינים הנוגעים לנו, ולא אאריך, אך את העיקר ברצוני להעלות על הנייר:

א. בפולין הוא ניהל שיחות על שאלות ארץ ישראל, יחס הממשלה הפולנית אל מפעלנו וקשירת קשרים הדדיים.

---

6. "אחדות העבודה" החלה את דרכה ב־1944, עת התפלגה מ"מפלגת פועלי ארץ ישראל" (מפא"י) סיעה ב' (שכללה בעיקר את אנשי "הקיבוץ המאוחד") והקימה את "התנועה לאחדות העבודה". ב־1946 התאחדה "התנועה לאחדות העבודה" עם מפלגת "פועלי ציון שמאל", מפלגה ציונית מארקסיסטית קטנה, ויחד הקימו את "מפלגת אחדות העבודה–פועלי ציון". איחוד זה הוצג על ידי המתאחדים כשלב ראשון לאיחוד הכולל של תנועת הפועלים. בינואר 1948 התאחדה המפלגה עם מפלגת "השומר הצעיר" ויחד הקימו את "מפלגת הפועלים המאוחדת" (מפ"ם).

7. "המפלגה הקומוניסטית של פלשתינה", או בקיצור פק"פ (ביידיש: פאלעסטינישע קומוניסטישע פרטיי), הוקמה בשנת 1919. בשנת 1948, במהלך מלחמת השחרור, הקימו המנהיגים הקומוניסטים הערבים שנשארו בארץ יחד עם הפק"פ היהודית את מק"י – המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

ב. הוא מסר לי שהשיג הסכמה מלאה לעמדתי בשאלת ארץ ישראל והיחס אלינו. הממשלה הפולנית הנוכחית נתנה לו יד חופשית בקביעת היחסים וביצירת הדפוסים לפעולה ציבורית ואקונומית כאחד.

ג. ויותר מזה: הוא גם מסר דו"ח על הנעשה בארץ בקרב השמאל הפולני – המפלגה הקומוניסטית. וכאן נתקל בהתנגדות לאישור עמדתו במפלגה – מצד אחינו[1] דווקא. אולם לא נרתע ובא במגע ישיר עם ראש הסקצייה היהודית בתוך המפלגה הזו (בראשם מירסקי)[2] ואחרי ויכוחים רבים השיג מהם שינוי עמדתם כלפי ארץ ישראל, הם אמנם לא שינו עמדתם מניה וביה, אך התחילו שותקים בעניין זה ולאט לאט יהפכו עורם.[3]

ד. הוא בעצמו (גדומסקי) ידיד גדול לנו, הוא יישאר בארץ איזה זמן וכאשר יחזור לפולין הוא יעמוד בשירותי מיניסטריון הפנים והביטחון, על כל פנים הוא אחד מהכוחות העולים.

ה. הוא מתאונן מאוד על היחס הבלתי נכון אליו ועל חוסר ההבנה שהוא מוצא לפעמים.

ו. הוא מסר לי כמו כן, שעם התהוות הוועד הפולני הארץ ישראלי אצלנו,[4] שהוא יזם לפני צאתו לפולין – הרי יקום בפולין – בהסכמת הממשלה הפולנית – ועד פולני לעזרת ארץ ישראל בהשקפה שלנו ולוועד ייכנסו כוחות חיוביים.

ז. לי בעצמי נתן כמה מכתבים שיפתחו לי שערים והוא מבטיח שבכל אשר אבקש אמצא אוזן קשבת ולב פתוח ונכונות לעזרה מקסימלית.

ח. פרטים אוכל לכתוב לכם כאשר אהיה במקום.

נדמה לי שבנסיבות האלו יש לעשות צעד בכיוון השתתפות בוועד ולשנות את העמדה שנתקבלה קודם לכן.[5] חובתנו להקל על גדומסקי במעמדו כלפי ממשלתו – וחשוב שבפולין יקום ועד מחוגי הממשלה הפולנית למען ארץ ישראל.

לא ארבה – היתר תבינו מאליכם, חשוב לי שאקבל ידיעה טלגרפית על ההחלטה הסופית כדי שאוכל לפעול בכיוון הקמת ועד שכזה.

9

1. קומוניסטים יהודים ב"מפלגת הפועלים הפולנית" (PPR) – המפלגה הקומוניסטית.
2. מיכאל מירסקי (Michał Mirski) (משה טבצ'ניק) (1994-1905), חבר קפ"פ (KPP), בזמן מלחמת העולם השנייה שהה בברית המועצות. בשנים 1949-1945 עמד בראש הוועד היהודי בלודז'. היה פעיל בפרקציה פפ"ר (PPR). ב־1968 היגר לדנמרק.
3. החלטות בנוגע ליחס הקומוניסטים היהודים לארץ ישראל נתקבלו במהלך הדיונים של חברי "מפלגת הפועלים הפולנית" (פפ"ר) בוועד המארגן של יהודי פולין במוסקבה באוגוסט 1945. הוחלט כי יש להעניק ליהודים זכות לקיום לאומי עצמאי בארץ ישראל דמוקרטית ואנטי־אימפריאליסטית, על בסיס הבנה ודו־קיום עם יתר הלאומים בארץ ישראל. ראו: AAN, ZPP, 216-67. החלטה ברוח דומה התקבלה במהלך האספה הארצית הראשונה של פעילי פפ"ר ברחוב היהודי באוקטובר 1945 בוורשה. האספה הביעה גם את תמיכתה בעמדתה של ממשלת פולין בדבר הזכות להגירה חוקית של כל יהודי הרוצה בכך לכל המדינות, וביניהן גם לארץ ישראל.
4. ועד ידידות ארץ ישראל־פולין הוקם בתל אביב ביוזמתו של רומואלד גדומסקי בתחילת 1946 ופעל בראשותם של אנשל רייס וישראל ברזילי. ועד מקביל לידידות פולין-ארץ ישראל הוקם בוורשה בסוף 1946, ובראשו עמד פרופ' רוסטפינסקי. בוועד זה פעלו אינטלקטואלים פולנים בולטים, כדוגמת המשורר ולדיסלב ברונייבסקי.
5. הכוונה כנראה לדיון שהתקיים במרכז מפא"י בנושא הקמת "הוועד לידידות עם פולין החדשה" ב־27 בספטמבר 1945. הדעות בדיון זה היו שליליות למדי והוחלט למנות ועדה מצומצמת משותפת עם חברי מפא"י בהנהלת הסוכנות לבחינת בעיה זאת (ראו: פרוטוקול הישיבה בארכיון בן־גוריון בשדה בוקר, חטיבת הפרוטוקולים של מרכז מפא"י). התייחסות נוספת לנושא הייתה בישיבת הנהלת הסוכנות ב־6 בינואר 1946. בישיבה זו הובעה התנגדות רבה להקמת הוועד על רקע המצב הקשה של היהודים בפולין. בן־גוריון עצמו תמך ברעיון הקמת הוועד אבל לא התכוון לכפות את דעתו על ההנהלה, אלא הציע לשקול בזהירות את העניין (ראו: פרוטוקול הישיבה [שם], חטיבת הפרוטוקולים של הנהלת הסוכנות).

(**הערה לשרתוק,**[6] **בהמשך לשיחה שהייתה לנו בלונדון:**) גרומסקי מוסר שהם מוכנים לפעולה ממשית וחושבים כבר על כך. הם הבינו את המצב ומוכנים להיות לא רק תומכים אלא גם לעשות צעדים ממש.

בברכה,

מ' ישי

10

סגן שר החוץ, זיגמונט מודזלבסקי[1] (ורשה), אל שגריר פולין, אוסקר לנגה[2] (לונדון)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ ZD w-1 t-6 :1016/1060

נתקבל 27 בדצמבר 1945, שעה 13:00

סודי ביותר

לאן: לונדון
אל מי: שגרירות פולין

הממשלה לא הצהירה עדיין את עמדתה הרשמית בעניין פלשתינה. שוקלים לפרסם הצהרה כזאת בפורום פומבי בהזדמנות מיוחדת, למשל בישיבת המועצה הלאומית הארצית [Krajowa Rada Narodowa].[3] נציגי ממשלת האיחוד הלאומי ביטאו בעניין זה את עמדתם בשיחות עם נציגי ההסתדרות של האיגודים המקצועיים בפלשתינה,[4] בקונגרס הראשון של האיגודים המקצועיים בפולין,[5] באופן הבא:

ראש הממשלה אוסובקה־מורבסקי הצהיר, שממשלת פולין אוהדת את מאמצי היהודים להקים לעצמם בית בפלשתינה. ראש הממשלה אמר: "ליהודים זכות שווה ליצור לעצמם

---

6. משה שרת (שרתוק) (1965-1894), ממנהיגי מפא"י. בשנים 1948-1933, עמד בראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית; ב־1956-1948 היה שר החוץ, ב־1955-1954, ראש ממשלת ישראל. חבר כנסת בשנים 1965-1949.

10

1. זיגמונט מודזלבסקי (Zygmunt Modzelewski) (1954-1900), חבר הוועד המרכזי של "מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת" (PZPR) בשנים 1937-1924; חבר המפלגה הקומוניסטית הצרפתית. במהלך מלחמת העולם השנייה שהה בברית המועצות. בשנים 1947-1945 היה סגן שר החוץ וב־1951-1947 – שר החוץ.
2. אוסקר לנגה (Oskar Lange) (1965-1904), כלכלן. חבר המפלגה הסוציאליטית הפולנית (PPS) משנת 1928. בשנים 1948-1945 היה חבר הלשכה הפוליטית של הוועד המרכזי המחוזי של המפלגה הסוציאליסטית הפולנית (PPS CKW), ב־1965-1948 היה חבר הוועד המרכזי של "מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת" (PZPR), ב־1947-1945 כיהן כשגריר פולין בארצות הברית וב־1947 היה נציג פולין באו"ם ובמועצת הביטחון.
3. ראו תעודה 1, הערה 2.
4. ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל.
5. הקונגרס התקיים בין ה־18 לבין ה־21 בנובמבר 1945.

מולדת כמו לעמים אחרים". דמוקרטיה אינה יכולה להתנגד לכך, אלא תנסה להושיט את עזרתה. השר ז'ימובסקי[6] הצהיר בפני אותה נציגות, שהעם הפולני סובל ביחד עם העם היהודי את הטרגדיה שלו מימי הכיבוש הגרמני והוא רואה באהדה רבה ביותר את העבודה שעשו היהודים כדי לשקם את מולדתם. ממשלת פולין תתמוך בכיוון זה בזירה הבין־לאומית. הממשלה דוגלת בשוויון זכויות מלא לכלל האזרחים ללא הבדל דת, לאום ומוצא, והיא תחתור למימוש שוויון זה. הממשלה רוצה שהיהודים ירגישו טוב בפולין, אולם לא תעמיד שום מכשולים אם ירצו להגר לפלשתינה. ועם זאת הממשלה הפולנית תחתור לייסד קשרים קרובים עם הציבור היהודי בפלשתינה ובארצות אחרות.

מודזלבסקי

6. וינצנטי ז'ימובסקי (Wincenty Rzymowski) (1950-1883), ממייסדי הקלוב הדמוקרטי ב־1937 ואחר כך – המפלגה הדמוקרטית. ב־1944 היה מנהל מחלקת תרבות ואמנות ב־PKWN (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego – הוועד הפולני לשחרור לאומי) ובשנים 1945-1947 – שר החוץ.

1946

11

פרוטוקול מפגישת הוועדה הפוליטית של "השומר הצעיר" ו"הליגה הסוציאליסטית" עם שליח הממשלה הפולנית בפלשתינה (א"י), רומואלד גדומסקי, ועם קולונל גוסטב אלף בולקוביאק[1]

ארכיון גבעת חביבה, תיקי י' ברזילי 95 – 15 מכל 2 תיק (1)

[10 בינואר 1946]

י' ריפטין:[2] נעים לי לקדם בברכה בישיבתנו – ישיבת הוועדה הפוליטית של השומר הצעיר והליגה הסוציאליסטית – את נציג ממשלת פולין למזרח הקרוב, את האזרח גדומסקי ואת חבר הנשיאות של מועצת יהודי פולין ומרכז התאחדות הפרטיזנים בפולין, את האזרח אלף. תולדות הפגישות בינינו ובין נציגי פולין החדשה משקפות כבר פרק שלם בהיסטוריה של היאבקויות כוחות הקדמה והחופש. אנו זוכרים את פגישותינו בזמן אשר עזרנו, בתנאים קונספירטיביים, להתאחדות הפטריוטים הפולניים במזרח הקרוב, הנרדפים על ידי החוגים הראקציוניים של האמיגרציה הפולנית.[3] אנו זוכרים את הפגישה הלבבית, פגישת השמחה – עם שחרור פולין וניצחון פולין הדמוקרטית. הפגישה הנוכחית היא כבר חוליה במסכת היחסים הקבועים – הנקבעים עם פולין החדשה.

אני שמח לברך מחדש בתוכנו את מר גדומסקי – אשר עבר, כאן בארץ ישראל, יחד אתנו את כל ההיאבקות הקשה למען פולין חדשה ומסמל בארץ ישראל את ניצחון פולין [ה]דמוקרטית. מר גדומסקי הספיק כבר להכיר את טיב ידידותנו לפולין החדשה. אין זאת ידידות קוניונקטורית. ועדיין כל העולם של קדמה, של סוציאליזם ודמוקרטיה – זקוק לידידים בלתי קוניונקטורים כאלה. הספקנו גם במשך [ה]זמן להכיר את ידידותו הכנה של מר גדומסקי אלינו – ולמפעלנו.

אני שמח לברך בינינו את האזרח אלף. ואני רוצה לומר לו, בתור אחד מנציגי היהודים בפולין – שאנו רואים הכרח להוסיף ולחדש את החזית המאוחדת של היהדות העולמית –

11

1. קולונל גוסטב אלף בולקוביאק (גוטמן) (1916-1979), פעיל קומוניסטי וחבר במחתרת הקומוניסטית בגטו ורשה. הוא עזב את הגטו באוגוסט 1942 ולחם בשורות היחידות הפרטיזניות של הצבא העממי השמאלי (Gwardia Ludowa/Armia Ludowa). אחרי המלחמה היה בולקוביאק הנספח הצבאי של פולין בוושינגטון ולאחר מכן – הנספח הצבאי בבלגרד. הוא פעל שנים רבות בארגונים בין־לאומיים של הלוחמים והפרטיזנים, היה חבר נשיאות הוועד היהודי המרכזי של יהודי פולין (CKŻP).
2. יעקב ריפטין (1907-1978), חבר קיבוץ עין שמר, מראשי תנועת "השומר הצעיר" וממייסדי מפ"ם, היה חבר כנסת מ־1949 עד 1965.
3. בארץ ישראל שהו באופן בלתי לגאלי כמה פעילים קומוניסטים שערקו מצבא אנדרס ונרדפו על ידי הבריטים ועל ידי נציגי האמיגרציה הפולנית בפלשתינה שהיו נאמנים לממשלה בלונדון. הם הוסתרו בקיבוצי "השומר הצעיר". ביניהם היו כאמור רומואלד גדומסקי וגם אוגניוש מילניקייל, שמונה לאחר מכן כציר מטעם ממשלת פולין בטהרן.

למען מלחמה עם שרידי הפשיזם והאנטישמיות, הגנה עצמית, מלחמה על שוויון זכויות וקידום הבית היהודי בארץ ישראל.

יהדות פולין הייתה, לפני השחיטה, אחד מעמודי התווך העיקריים של החזית המאוחדת הזו. אבל יש ערך רב לעמדת שרידי יהדות פולין גם ביום זה.

אנו רוצים גם לאמור למר אלף, בתור נציג המוני הפרטיזנים, שתנועתנו תרמה תרומה רבת משקל למלחמת הפרטיזנים. אולי לא ידוע לו על הכנותינו המקיפות בשטח זה בארץ ישראל עצמה, בזמן שהאויב עמד במצרים. עוד לא סיכמנו בעצמנו את היקף השתתפות חברינו בפעולה פרטיזנית בפולין, ליטא, אסטוניה, יוגוסלביה. אנו מברכים את החברים גרומסקי ואלף בתור בני ברית.

אבל אינני רוצה להסתפק בברכה. הייתי רוצה לציין לפניכם כמה בעיות המעניינות אותנו לגבי פולין.

השאלות הן:

א. במה יכולה ממשלת פולין לעזור ליהודי פולין, הרוצים לעלות. אני מדגיש – הרוצים לעלות לארץ ישראל. האם לא באה בחשבון איזו צורה קונסטרוקטיבית של עזרה.

ב. במה יכולה פולין לעזור לנו בהיאבקותנו נגד המדיניות הכלולה בספר הלבן[4] של צ'מברלין[5] ובהודעת בווין[6] – הן על ידי השפעתה בקרב האומות המאוחדות, באינטרבנצייה, אולי בחוות דעתה לבוא ועדת החקירה האנגלו־אמריקנית (אשר איננה אגב, מוסמכת – בהיותה מורכבת מנציגי שתי הממשלות האלה בלבד).[7] (אתם יודעים בוודאי שאין אנו דורשים הכרעה נגד מישהו. אנו רואים את ארץ ישראל כמולדת משותפת של העם העברי וש[ל] ערביי ארץ ישראל, אבל – אשר צריכה להתנהל על יסודות שוויון מדיני בין שני העמים.)[8]

ג. איך להגביר את המלחמה נגד האנטישמיות בפולין. אנו יודעים את הקשיים העומדים בפני הממשלה. אבל נדמה שיש כאן עניין משותף של היהדות ושל

---

4. "הספר הלבן", מסמך שהסדיר את קווי מדיניותה של בריטניה כלפי תושביה היהודים של ארץ ישראל. "הספר הלבן" הראשון פורסם בשנת 1922, השני – באוקטובר 1930 והשלישי – במאי 1939. הגבלות על עלייה ועל רכישת קרקעות שנקבעו אז היו בתוקף עד תום המנדט הבריטי במאי 1948.

5. נוויל צ'מברליין (Neville Chamberlain) (1860–1940), מדינאי בריטי מהמפלגה השמרנית. ראש ממשלת בריטניה בשנים 1937–1940.

6. ארנסט בווין (Ernest Bevin) (1881–1951), מנהיג הלייבור הבריטי, שר החוץ של בריטניה בשנים 1945–1951. ב־13 בנובמבר 1945 הוא התבטא בבית הנבחרים כנגד הקמתה של מדינה יהודית, כיוון שלפי הצהרת בלפור "התחייבנו לבית לאומי ולא למדינה". בווין כמעט ולא שינה את מדיניות בריטניה כפי שנקבעה ב"ספר הלבן" של 1939 ואסר את העלייה של פליטים יהודים מאירופה. התנגדותו להקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל נבעה מהתנגדות הערבים ומחשש שמדינה כזאת תהיה ראש גשר של ברית המועצות במזרח התיכון. הוא הציע שארץ ישראל תישאר תחת מנהל בריטי וכן אפשרות של חלוקת הארץ לקנטונים (מחוזות). בווין ניסה לערב את ארצות הברית ומדינות ערביות בפתרון שאלת ארץ ישראל. כאשר נדחתה מדיניותו הן על ידי היהודים והן על ידי הערבים, העביר בווין את בעיית ארץ ישראל לאו"ם (ב־2 באפריל 1947).

7. ועדת החקירה האנגלו־אמריקנית לענייני ארץ ישראל (Anglo-American Committee of Inquiry on Palestine) הוקמה בנובמבר 1945 על ידי ממשלות בריטניה וארצות הברית במטרה לחקור את מצב היהודים באירופה ואת האמצעים לשיקומם במקומות מגוריהם או הגירתם, ביניהן ארץ ישראל. ועדות משנה מטעמה ביקרו בארצות שונות באירופה, ובתוכן גם בפולין.

8. העמדה המסורתית של "השומר הצעיר" ואחר כך של מפ"ם דגלה במדינה דו־לאומית בארץ ישראל.

פולין הדמוקרטית. האם מתנהלת המלחמה בכל חומר הדין? האם ברור לבריונים,[9] באופן מוחשי, שצפוי להם רק סיכוי אחד – גזר דין של מוות?[10]

ד. מעסיקה אותנו הבעיה – כיצד להגביר את היחסים הקבועים בין פולין ובין ארץ ישראל בשטח המדיני, כלכלי ותרבותי. אנו מקווים שסוף סוף יקום על בסיס די רחב, הוועד בארץ ישראל. אולי צריך לקום גם ועד כזה בפולין?

ה. באופן מיוחד מעניינות אותנו בעיות חיזוק תנועתנו בפולין[11] – הן בתור תנועה המכשירה את חבריה לארץ ישראל הן בתור גורם פוליטי עצמאי בקרב יהודי פולין.

ו. ולאחרונה – אנו בתור מפלגת השמאל בארץ ישראל מעוניינים לקיים קשר הדוק עם השמאל בתנועת הפועלים הפולנית – המהווה את יסוד התחדשותה של פולין.

אני מקווה שביקורו של חברנו אורן[12] שירת את המטרות האלה. אנ[י] מקווה רבות מביקורו של ברזילי בפולין.

אני מקווה שהאזרחים גרדומסקי ואלף יסייעו לנו סיוע של ממש למען המטרות הנ"ל.

גרדומסקי: נעים לי גם מאוד שבתור **נציג המדינה** יכול אני להיות נוכח כאן. מובן שבחוץ אין זה יכול לקבל אופי רשמי. ממשלתי יודעת על הקשרים המיוחדים שלי עם מפלגתכם ורואה בהם לא רק דבר תכליתי וצודק אלא גם עובדה נעימה מאוד. מקשרת אותנו, כפי שכבר ציין ריפטין, מסורת של ידידות. היא נולדה בזמן הקמת איגוד הפטריוטים הפולניים.[13] בזמן הזה הייתם היחידים שהושטתם לנו עזרה. לא רק האיגוד רואה את עצמו כאסיר תודה, אלא חייבת בכך גם הממשלה אשר האיגוד משמש לה בסיס עיקרי בקרב האמיגרציה במיוחד; והממשלה רואה את האיגוד כנציגות פוליטית. התפקידים שקבעה אותם הממשלה לנציגויותיה אינם שונים מאלה שייצגתי לפני יציאתי לוורשה. גם הקו הפוליטי הכללי וגם פרטיו אושרו על ידי הממשלה. לכן רואה אני חשיבות מיוחדת בעמדת "השומר הצעיר" כאן. ומה שנוגע לעמדת "השומר הצעיר" בפולין, הרי חברי "השומר הצעיר", על ידי מלחמתם נגד הפולש ועל ידי מלחמתם המשותפת עם הצבא הפולני העממי, הוכיחו כי יודעים הם את ערך המלחמה האנטי־פשיסטית בזמן הכיבוש. עכשיו שונה המצב. המלחמה היא נגד הראקצייה

---

9. הכוונה ליחידות היער של המחתרת האנטי־קומוניסטית שפעלה בפולין אחרי מלחמת העולם השנייה נגד השלטון הקומוניסטי. המחתרת הזאת ביצעה רציחות רבות של פעילי מפלגת השלטון הקומוניסטית ושירותי ביטחון הפנים, שרבים מהם היו יהודים. אבל היחידות האלה, ובמיוחד היחידות של הפלג הלאומי – NSZ, רצחו גם יהודים שניצלו מהמחנות או שהו במקומות מסתור, כולל נשים וילדים. לפי הערכה נרצחו בפולין בין השנים 1945-1947 בין 1,000 ל־3,000 יהודים.

10. מדובר ברצח יהודים כדי להימנע מהצורך להשיב להם את רכושם שנעזב במלחמה וכן ברצח על רקע אנטישמי על ידי קבוצות מאורגנות אחדות של המחתרת האנטי־קומוניסטית.

11. תנועת "השומר הצעיר", מפלגת פועלים ותנועת נוער ציונית־סוציאליסטית. נוסדה בגליציה ב־1911-1913. בוגריה נמנו עם מייסדי ארגון "הקיבוץ הארצי" בתנועה הקיבוצית.

12. מרדכי אורן (1905-1985), מראשי "הקיבוץ הארצי–השומר הצעיר" ומפ"ם, עלה לארץ ב־1929. הוא ייצג את התנועה במוסדות ההסתדרות הכללית, היישוב היהודי בארץ ישראל והתנועה הציונית והיה נציג מפלגתו לתנועת הפועלים הבין־לאומית. אורן ביקר בפולין ב־1947 לשיחות מדיניות עם ראשי השלטון בעניין המאבק הציוני באו"ם. באחד מביקוריו בצ'כוסלובקיה (1951), הוא נאסר והועמד לדין כאחד הנאשמים במשפט סלנסקי. הוא שוחרר ב־1956, שב לארץ ופרש מהחיים הציבוריים. ב־1962 זכה בטיהור שמו. אורן היה חבר מערכת "על המשמר" עד 1978.

13. ארגון הפטריוטים הפולנים – ZPP, גוף שנוסד במוסקבה ב־1943 על ידי קומוניסטים פולנים אחרי ניתוק היחסים הדיפלומטיים בין ממשלת פולין בגולה וברית המועצות. הארגון הטיף לאיחוד של כל הכוחות למאבק נגד הנאציזם והיה המארגן הפורמלי של הארמייה הראשונה של צבא הפולני. הוא פוזר ב־1946.

ושרידי הפאשיזם. הבעיה היא אפוא למצוא דרכים משותפות בין ה"שומר הצעיר" ומפלגות הפועלים בפולין. התפקידים אשר נטל על עצמו "השומר הצעיר" בשטח זה – מעניינים את ממשלתי. אבל אלה הם עניינים שמעניינים את הממשלה רק באופן אמצעי, כיוון שאין לנו מדיניות מיוחדת בעניינים הפנימיים של ארץ ישראל. "השומר הצעיר" מעניין אותנו כגורם ביחסי החוץ שלנו, ביחסים בין פולין לארץ ישראל, בשטח כלכלי ופוליטי. לנו יש כאן עניין ברכישת ידידים. כידידים טובים, אשר נבחנו כבר בעת צרה, באים בחשבון קודם כול אתם. אבל מה שנוגע לתפקידי "השומר הצעיר" בפולין – זה דבר אחר. אותנו מעניינת ההשתתפות של "השומר הצעיר" וחבריו בשיקומה של פולין. לכאורה בנקודה זאת נפרדות הדרכים. אתם – פניכם להגירה, ואילו אנו מעוניינים בשמירת הכוחות וקודם כול [ה]כוחות האידאיים, לתועלת השיקום. אבל בכל זאת אין הדרכים נפרדות, אם רק תוסכם העמדה היסודית לגבי המדינה הפולנית. היה לי קצת לא נעים לשמוע את השאלות, כפי שנוסחו בפי ריפטין שמסקנתן הייתה בעצם: גיבוש עמדת פולין כלפי הגירה לארץ ישראל, כלפי המלחמה באנטישמיות וכולי. למה זה היה לי קצת לא נעים? אינני נציג הממשלה בלבד, אלא גם חבר פפ"ר[14] – מובן ששיתוף פעולה בין מפלגותינו הוא הכרחי ותכליתי; ש"השומר הצעיר", כשמאל בתנועת הפועלים, צריך למצוא אפשרות לשתף עצמו במסגרת תנועת הפועלים הבין־לאומית. הוא צריך להבליט במדיניותו הבין־לאומית את המומנטים המשותפים לכל תנועת הפועלים. אם מעמידים במקום הראשון את עניין ההגירה הרי זה הופך לתפקיד ראשון וראשי של "השומר הצעיר". לא אדון באידאולוגיה שלכם, פרוגרמה או טקטיקה, ואינני חושב להציע לכם תיקונים. אבל כחבר פפ"ר חשוב לי לציין שעם שמירה על עמדותיכם ותכניותיכם, אל נא תעמידו את עניין ההגירה בראש פרוגרמה, בשעה שמדובר הוא בעניין שיתוף בתנועת הפועלים הבין־לאומית. אני מבין את צורכיכם ואת שאיפותיכם – לבנות את ביתכם הלאומי בהקדם ושהנכם מציגים זאת גם בשטח בין־לאומי, אך אם פניכם לעמדה בין־לאומית ולקשר יותר מהודק – אז אל תעמידו את ההגירה במקום הראשון, כי דבר זה יקשה ולא יקל.

הממשלה שלי אינה מתנגדת לעלייה ולפי אפשרויותיה תקל על עלייה של אלה אשר רוצים לעלות. מובן שגורמים פורמליים, חוקיים, יש בהם כדי להקשות לפעמים; אבל אנו בעד עלייה חופשית לכל אלה שלא מוצאים מקום בפולין, או רוצים לצאת לארץ ישראל. ממשלתי יש לה גם עניין בהשתתפות פעילה של היהדות הנשארת, במפעל השיקום. וזאת אנו עושים ואת זה אנו מנצלים לפי מיטב יכולתנו.

אם יש מצבי רוח בלתי מוצדקים של בהלה, אזי הם מזיקים לאינטרסים של פולין, של יהדותה ושלכם כאחד. עניין ההגירה הוא עניין של ארגון ולא של בריחה מבוהלת. תקוותי, כי יושג הסכם ממשלתי עם גורמים ציוניים בשטח זה.

בנקודה הזאת אין לי טענה לנציגי "השומר הצעיר", לא בפולין ולא כאן. אבל אני רוצה שגם תעזרו לנו בענייני פולין הפנימיים.

1. הרגעת יהודי פולין; הבהרה שהגירה אינה עניין של עצבים, סטיכיה (odruchy)[15] אלא עניין שהוא מוכן ומאורגן.

---

14. פפ"ר (Polska Partia Robotnicza — PPR), מפלגת הפועלים הפולנית (ינואר 1942–דצמבר 1948), הייתה המפלגה הפולנית אשר למעשה שלטה בפולין אחרי המלחמה. מדצמבר 1948 נקראה "מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת" (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza — PZPR).

15. מילה בפולנית, בכתב יד: "דחף".

2. שחבריכם ישתפו את עצמם בשיקומה של פולין, כל עוד יימצאו בה.

אשר להסכם בין "השומר הצעיר" ופפ"ר הוא מאוד אפשרי ומאוד רצוי. אם יעצתי שברזילי ייסע לפולין, הרי עשיתי זאת בין היתר מפני שחשבתי ו[אני] חושב גם כיום שהוא יכול בקלות יחסית להשיג הסכם, לברר אותו ואת צורתו. אבל עליו לנסוע בהכרה מלאה של המצב בפולין ובארץ ישראל. וגם, כשיבוא לידי הסכם ביניכם לבין פפ"ר, מוכרחים לקבוע בדיוק פלטפורמה אידאולוגית כיסוד להסכם.

הזכרתי שמקשרת אותנו מלחמה משותפת בעבר ומן הדין שגם בהווה תקשר אותנו מלחמה משותפת עם ראקצייה פולנית ובין־לאומית (וגם יהודית בארץ ישראל, אל נשכח זאת). אל נשלה את עצמנו. אלה הם לא **שרידי** ראקצייה. הראקצייה היא חזקה מאוד ומבקשת לעבור מהגנה להתקפה. יש לחזות מראש את המלחמות הצפויות לנו בהחלט ובשביל המלחמות האלו, לרכז וללכד את כל הכוחות הלוחצים. הליכוד הזה של כל כוחות הקדמה הוא הכרחי, הוא מעניינה של הדמוקרטיה ותנועת הפועלים הבין־לאומית. החיים מכתיבים צורות שיתוף וצורות מלחמה.

אשר לעמדתכם כאמבסדורים של פולין החדשה (כפי שהננו רוצים לראותכם) בקרב היהדות – הרי מצבכם קשה. ידוע לי כיצד הרגישו יהודי ארץ ישראל במשך כל השנים של הטבח והאנטישמיות הפולנית המנוולת והם לא יכירו בנקל שפולין היא דמוקרטית ולא אנטישמית. להבהיר את הנקודה הזאת – זהו תפקידכם העיקרי.

ידועים לי הקשיים ביצירת ועד הידידות הארץ ישראלי–פולני. צר לי שהוועד טרם הוקם ושלא הצלחתם לשכנע גורמים שמחוצה לכם בהכרח להקים את הוועד בהקדם. היה אולי הכי טוב אילו הוועד קם לפני הכרת פולין על ידי האליאנטים. היו נפתחות אז אפשרויות יותר רבות. אבל יצירת ועד כזה כיום היה מעין סמל של שבירת היחס הק[ו]דם לפולין החדשה. גם בפולין יוקם ועד מקביל שיורכב מכל המפלגות הדמוקרטיות. אבל זה תלוי באופן ישיר ביצירת הוועד כאן.

אשר למלחמה באנטישמיות בפולין; עניתי כבר על כך [בה"משמר"] אוסיף רק שממשלתי רואה את זה לא רק כהגנה על אדם שהוא יהודי, אלא כחלק מהותי במלחמתה הכללית נגד הראקצייה ואין אמצעי שלא תשתמש בו במלחמה נגד [ה]ראקצייה. זה לא עניין פילוסופי. זה קובע את קיומה של פולין החדשה. או שאנחנו נכניע את הראקצייה או להפך. אנו מגנים קודם כול על המדינה הדמוקרטית. כוחנו – כוחכם. לשאלתכם, האם כמדינה יש לנו יחס לארץ ישראל ואם נוכל לעזור לכם: לאושרי, מה שאומר בנקודה זאת מצא כבר ביטוי רשמי גם בהצהרת ראש הממשלה אוסובקה־מורבסקי וגם בהודעת שר החוץ ז'ימירסקי,[16] התומכות באופן ברור במאמצי היהדות לבניין הבית הלאומי. אל תתבעו מאתנו שנראה את ארץ ישראל כמקום יחידי לפתרון השאלה היהודית. לנו יש אמביציה לפתור את השאלה גם אצלנו. אבל אין כאן סתירה. תמיכתנו בענייניכם, בפורום בין־לאומי, מובטחת. טרם הפכנו לגורם ממדרגה ראשונה, אבל כמידת יכולתנו – הגוברת ועולה – תקבלו מאתנו עזרה.

אני מקווה כי שהותו של אורן בפולין תוסיף להעמקת אותה הבנת ענייני ארץ ישראל, [שלמענה] השתדלתי להיות בפולין. שם שוחחתי עם חברי הממשלה ומרכז פפ"ר ועלה בידי להטיל נקודת השקפתי על ענייני ארץ ישראל, על ענייניכם הארץ ישראליים. אורן

16. שר החוץ היה וינצנטי ז'ימובסקי (Wincenty Rzymowski), מיכאל רולה־ז'ימירסקי (Michał Rola-Żymierski) (1890–1989) היה שר ההגנה.

ודאי יקל עוד על התפקיד שהטלתי על עצמי. יתר על כן; שהותו של אלף כאן ונסיעתו של ברזילי לפולין ייתנו אפשרות של עמדה עוד יותר בהירה של ענייניכם ולהידוק השיתוף בין "השומר הצעיר" ופפ"ר – אל נשלה את עצמנו כי הכול ילך בקלות. יש קשיים פנימיים אצלכם ואצלנו. ויש להתגבר על סכמטיזם במחשבה. יש ליצור יחס יותר ענייני ולוותר על דברים אשר עלולים להכביד על המוח ועל הלב. אבל יש להתגבר ולא להתייאש (צר היה לי למצוא באחת הכתבות של אורן נימה של התמרמרות ואפילו הוקעה של אחדים מחברי הפפ"ר). צריך שתהיה פרספקטיבה. יש להקדים בדברים המשותפים ולא אלה המפרידים היום ושמחר אולי לא תהיה להם חשיבות.

יערי:[17] חילוקי הדעות ביסודם הם מדומים. הם לא מוכרחים להיות מהותיים. משהו כללי; אתחיל מרמיניסצנציות. אנחנו נתנו לכם אשראי ולא היה זה דבר שבמקרה; לא עשינו חשבונות. יחסנו נבע מגישתנו האידאולוגית והנפשית. בשעה שפניתם אלינו, אנו הכרענו במוסדותינו אפילו בלי נדנוד עפעף. ועכשיו עליכם לתת לנו את אותו האשראי. אנו תובעים מכם זאת.

בהיותנו בלונדון, עמדנו בפני מצב טרגי בפולין. בפולין נמצא קבר של 30,000 [בני] נוער שלנו, נוער עם מסורת כה נפלאה בימי המלחמה, נוער שהקריב את עצמו כקורבן עולה (samospalenie). חברינו הלכו למוות מתוך החלטה למות יחד עם ההמונים היהודים. עזרו לנו לספר על מותם ועל גבורתם, לנוכח ניסיונות של טשטוש. עשו עמם "חסד של אמת".

פולין היא ערש תנועתנו ותולדותיה.

בילינו עם חייקה [גרוסמן][18] ימים ולילות במתיחות [נפשית] ורוחנית עצומה. מיר האבען דורכגעטראכט[19] את כל אשר קרה ומה שיהיה. [–] ההחלטה הייתה משותפת עו[ם] חייקה: תנועתנו מוכרחה לקום מחדש, **ויהי מה**. לא מפני שזהו חוב לקורבנותינו, אלא זה גם חובנו לעם היהודי ולסוציאליזם. ה[–] לגלוש בדרכה ותגדל; כל מה שנותר בחיים, אנחנו נבנה מחדש. אנו כא[נשים] קשי עורף (twarde łby), דור שלם בנינו, וחפרנו את המנהרה ויש ל[קוות] שאנו רואים כבר את המוצא ולפעמים הוא עדיין נסתר מעינינו אבל אנו מוסיפים לחפור.

את **המסגרת** של תנועתנו החיינו [כבר בכל] מקום. בשנה ראשונה זאת של השלום, השלום הרלטיבי ליהדות. השנה נכנס ועידה עולמית. עכשיו יש לנו כינוס כלל־אירופאי של התנועה בפריז.

ועתה אעבור לפולין.

כאשר נפגשנו בזמנו, נאמתי בפניכם ואמרתי לכם: "בעד החירות שלנו ושלכם" (Za naszą i waszą wolność).[20] **וזהו הכול**. זהו המכנה המשותף, בו מתמצה כל התוכן שאפשר אחר כך לפרטו ולהרחיבו אפילו לספר שלם. כאן העיקר. גדומסקי אמר קודם, כי הוא מתרשם לא טוב מזה שריפטין במקום ראשון וראשי מעמיד את העניין של העלייה. אבל "בעד החירות שלכם ושלנו". זאת אומרת, בכנות, כי שני הדברים שווים. מה חשוב לכם, כפולנים? שבפולין יהיה סוציאליזם במסגרת של סוציאליזם בין־לאומי. ומה חשוב לנו? להגשים כאן בארץ פתרון סוציאליסטי לשאלה היהודית.

17. מאיר יערי (1987-1897) נולד בגליציה ועלה לארץ ב־1920. מראשי תנועת "השומר הצעיר" ו"מפלגת הפועלים המאוחדת" (מפ"ם), וממעצבי דרכן האידאולוגית. מזכיר כללי של מפ"ם וחבר כנסת (1973-1949).
18. חייקה גרוסמן (1996-1919) הייתה פעילת "השומר הצעיר" ופעילה במחתרת היהודית בגטו ביאליסטוק ועלתה לארץ ב־1948. גרוסמן הייתה חברת כנסת בשנים 1981-1969 ו־1988-1984 מטעם מפ"ם והמערך.
19. ביידיש: ירדנו לעומקם של הדברים.
20. למען חירותנו וחירותכם. ססמה הקשורה למאבק הלאומי הפולני לעצמאות, שנשמעה לראשונה במרד נובמבר (1831-1830). היא הפכה לססמה של ארגוני שחרור נוספים.

יש ראקצייה בציונות והיא טוענת שיש ללכת לארץ ישראל מתוך קטסטרופה, שעל כל יהודי אירופה לשבת על מזוודות ו"כמה שיותר גרוע, טוב יותר". "מיר האבען זיך איינגעקויפט א מפטיר"[21] והכנסנו את ידינו לכוורת כבר כמה פעמים. לא פעם ראו אותנו כיוצאי דופן. הנה למשל כתבנו פעם תזכיר נגד אינטרבנצייה בברית המועצות (...משהו על עמדת בן־גוריון בעניין זה). או דוגמה שנייה: יצאנו נגד תכנית בילטמור.[22] אמרנו שהדיבורים על מיליון יהודים אשר עם תום המלחמה יעבירו אותם לארץ ישראל באניות של בנות הברית – אלו הן הבטחות שבתי־צבי"יות. אז רצו להטביע אותנו בכף מים, כיוון ששחינו נגד הזרם. אמרנו: עלייה **גדולה**, אבל לא בריחה מבוהלת; עלייה **עד כמה שאפשר** תכניתית (ואין לנו אשליות, כי זה יכול להיות כל כך תכניתי לנוכח ממדי האסון); כלומר במידה שבנו הדבר תלוי, לאחוז ברסן ולהיות חוט שדרה של העלייה הגדולה. ואם כולם יברחו מפולין ועל ידי כך יוקיעו את פולין לעמוד הקלון, כמו את ספרד אחרי האינקוויזיציה הרי זה יביא נזק לרבע מיליון היהודים החוזרים לפולין מרוסיה. הם יהיו פאנטום איום לעצמם ולעולם. זאת היא בעיה טרגית ועמוקה. אין אנחנו מאמינים באפשרות של רקונסטרוקצייה מלאה של חיי היהודים בפולין. ניתוח מארקסיסטי מביא אותנו לידי הכרה זאת (בספרי: "בפתח תקופה"[23] הקדשתי פרקים רבים לניתוח המצב והסיכויים של יהדות פולין. שם הוכחתי שלפני המלחמה 50% מיהודי פולין היו נמנים על הפרודוקטיבים. אינני מאמין כי דבר זה עוד יחזור).

דבר אחד מקשר אותנו. כיוון שאין אנו מאמינים באפשרות של אקסודוס ואנו רואים שנים של מאבק, הרי שבמשך השנים הללו נוכל לעשות יחד אתכם; יחד גם **בהגנה עצמית יהודית**, אשר תלמד פרק כל פורע ולא תיתן להשלים את תכניותיו של היטלר.

הפרספקטיבה של שנינו היא שונה. אבל אין הדרכים נפרדות היום. זה מספיק לשותפות בדרך ולעבודה משותפת.

איננו רוצים שחברינו יהיו פקידים, אשר יוסיפו לליבוי האנטישמיות. אנו רוצים כי חברינו ילכו לארץ ישראל זקופי קומה, כיהודים גאים, מתוך קואופרציה עם פולין. לא כל היהודים יעלו, אפילו אם כאן בארץ תיפתר כל השאלה היהודית (גם אז יישארו עוד די יהודים עבורכם...) ואנו רוצים שגם אלה שלא יעלו יהיו טובים עבורנו וגם עבורכם.

יקום בפולין "השומר הצעיר" ויהא נא לבכם סמוך ובטוח, כי יהיה בהחלט עצמאי מבחינה פוליטית. הוא יהיה סולידרי עם היהדות, קודם כול עם ארץ ישראל העובדת והוא יתאמץ להיות סולידרי אתכם. יהיו ק[א]דרים שלנו בפולין.

יש לנו עניין יוצא מהכלל שנהיה אתכם בידידות, בידידות כנה.

אתם בפולין עבורנו גשר, לא רק מחר לניצחון פולין הדמוקרטית, אשר תשמש przedmurze[24] או ראש גשר של הסוציאליזם; אתם תהיו גשר אל 250,000 יהודי פולין ברוסיה, אלה היהודים אשר היו תמיד עמוד התווך של היהדות (trzon)[25] והם מהווים גם כיום עניין של תקדים מכריע בתולדותינו.

ברזילי יעשה את המלאכה טוב... נשלח שליחים לפולין...

---

21. ביידיש: הסתכנו במטרד.
22. תכנית שהתקבלה בוועידה ציונית במאי 1942 במלון "בילטמור" בניו יורק, ותבעה פתיחת שערי הארץ לעלייה יהודית חופשית והקמה של "קהילייה יהודית" (Jewish Commonwealth) בארץ ישראל.
23. מאיר יערי, בפתח תקופה: פרקים לדיון לקראת המועצה הכללית הששית של הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, מרחביה: ספרית פועלים, 1942.
24. בפולנית: מבצר.
25. בפולנית: לב לבה.

לא ביקשנו דווקא להיות אוריגינליים. מלכתחילה לא יצרנו מפלגה, אף על פי שהיינו כבר מפלגה בעודנו באבנו. יש טיפוסים שונים של מפלגות. הלייבור[26] והמפלגה הקומוניסטית אלה דברים שונים. ואפילו המפלגה הקומוניסטית והפפ"ר זה לא אותו הדבר. הקומינטרן[27] הבלתי נראה הוא דווקא עתה חזק היום משהיה. מפלגותיו הן נבדלות קצת בכל ארץ...

כאן הלכנו לראשונה לכפר. ומן הכפר דווקא יוצאים אלה אשר מנצחים על מלחמת המעמדות בעיר.

מקודם הייתה לנו בעיקר אוריינטציה על נוער. עכשיו הכרחי שנהיה מעורים עמוק בתוך ההמונים. לא נוכל להיות אנונ[ימ]ים בציבוריות...

וניפגש אתכם. נהיה מאושרים, אם דבר זה שטווינו אותו יחד, יהפוך למשהו גדול, אם הגשר לא יהיה גשר של נייר. אנו נצעד בגשר הזה במגפיים כבדים וברצינות יוצאת מן הכלל.

12

דין וחשבון מאת שליח ממשלת הרפובליקה הפולנית בפלשתינה (א"י) ובעבר הירדן, רומואלד גדומסקי (ירושלים)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-98 t-1548

ירושלים, 12 בינואר 1946

דין וחשבון
מפעילותו של שליח ממשלת הרפובליקה הפולנית
בפלשתינה ועבר הירדן
לחודש דצמבר

עניינים כלליים

חזרתי מפולין לפלשתינה ביום 8 בדצמבר. קיבלתי את התפקיד מממלא מקומי בזמן היעדרי המהנדס אדוארד אֶש. מצאתי את ענייני הנציגות בסדר גמור. הלשכות הקונסולריות בירושלים ובתל אביב היו מאורגנות ופעילות.

26. מפלגת הלייבור (Labour Party) היא מפלגה בריטית שנוסדה ב־1900 על בסיס תכנית סוציאל־דמוקרטית, והיא אחת משתי המפלגות הבריטיות המרכזיות (לצד המפלגה השמרנית).

27. האינטרנציונל השלישי (1919-1943) – מוסד שאיגד את המפלגות הקומוניסטיות. בספטמבר 1947 הפך ל"קומניפורם".

עניין העברת הקונסוליות הכלליות בירושלים ובתל אביב לידינו

כפי שכבר מסרתי במכתב נפרד, מר ניוטון ממזכירות הממשל הפלשתיני[1] חיכה לשובי. התקבלתי אצלו ב־12 בדצמבר. באותה שיחה נמסר לי, שממשלת המנדט קיבלה הוראות להעביר לי בזמן הקרוב ביותר את הקונסוליות הכלליות בירושלים ובתל אביב. הקונסולים הקודמים קיבלו הודעה על כך. מועד העברת הקונסוליות הוגדר "עד 1 בינואר". אולם מועד זה לא כובד ורק לאחר השיחה עם מייג'ור פיקוק, אשר קיבל את התפקיד מממשלת המנדט לקבל לידיו מידי הקונסולים הקודמים ולהעביר לנו את הקונסוליות, התברר לנו האופן שבו הקונסוליות צריכות להימסר לידינו. שיחה זו התקיימה ב־1 בינואר השנה. באותה שיחה הבהיר לי מייג'ור פיקוק, שהמתקנים שבהם שכנו הקונסוליות הישנות אינם רכוש המדינה הפולנית ועל כן הם לא יימסרו לי. יימסרו לי, לעומת זאת, הרהיטים ורכוש אחר וכן התיקים הקונסולריים. אם בהעברה אתקל במשהו חסר מחובתי לפעול בדרך הנראית לי, אבל כבר ללא כל תיווך של שלטונות ממשלת המנדט. מייג'ור פיקוק מקבל לידיו רק את אותם מתקנים שהקונסולים הקודמים יצביעו עליהם כרכוש המדינה. מובן כי בו במקום הגשתי מחאה חריפה ביותר נגד הליכים אלה שנקטה ממשלת המנדט בפלשתינה ושלחתי על כך מיד הודעה טלגרפית למשרד החוץ (מוצפנת באמצעות הקונסוליה הכללית של הרפובליקה הצ'כית בירושלים). מאחר שאילו סירבתי לקבל לידי את הרכוש בדרך המתוארת לעיל הייתי מסתכן בכך, שממשלת המנדט תיסוג בכלל מתפקידה כמתווך (וזה בדיוק מה שהם מצפים כפי שנראה לי), אני מתכוון בימים הקרובים לקבל את מה שניתן לקבל, מבלי לוותר כמובן על נקיטת צעדים משפטיים ו/או דיפלומטיים.

בהעמדת דברים זו על ידי ממשלת המנדט יש לראות רצון רע מובהק, ואולם בתנאים הנוכחים אין לי אפשרות להגיב על כך.

מבחינה מעשית, מצב דברים זה מעמיס עלינו הוצאה חד־פעמית גדולה יותר הכרוכה בשכירת שתי דירות מתאימות לקונסוליות כלליות בירושלים ובתל אביב, מה שלא ניתן לבצע ללא דמי תיווך. עליי לציין כאן, שאם במהלך העברת הרכוש על פי ההליך שתיארתי לעיל יתברר שקיים חסר רציני ברכוש ובחפצים המועברים לנו, אוותר במקרה כזה על המשך ההעברה.

בזמן ביקורי אצל מר ניוטון נגעתי גם בבעיה של מתן רישוי לפרסומו של "בולטין פולין החופשית". כעת הרישיון כבר בידינו. עניין זה יאפשר לנו חיסכון מסוים בגלל יכולתנו להשיג נייר זול יותר להדפסת ה"בולטין", ואולם מעבר לזה יש לכך ערך עקרוני, שכן זהו צעד לקראת סילוק האפליה שנוקטים השלטונות ביחס לעיתונות שלנו לעומת העיתונות הראקציונית.

היחסים עם הסוכנויות היהודיות[2]

ב־25 בדצמבר ערכתי את הביקור הרשמי הראשון אצל בן־גוריון,[3] יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית בפלשתינה. השיחה התנהלה באווירה ידידותית מאוד. מר בן־גוריון גילה יחס מאוד

12

1. הכוונה לרוברט ניוטון, סגן מושל מחוז השומרון בממשלת המנדט בפלשתינה (א"י).
2. כך במקור, בלשון רבים.
3. דוד בן־גוריון (1886–1973), נולד בפלונסק, פולין. משנת 1906 חי בארץ ישראל. בשנת 1920 נמנה עם מקימי ההסתדרות הכללית, והיה המזכיר הכללי שלה במשך 15 שנה. בשנת 1935 נבחר ליו"ר הנהלת הסוכנות היהודית. היה ראש הממשלה ושר הביטחון הראשון של מדינת ישראל בשנים 1948–1953 ו־1955–1966.

מציאותי בהערכתו את מצב היהודים בפולין. הוא אמר, שהוא מבין היטב, שלא כל היהודים ירצו ויוכלו להגר מפולין לארץ ישראל; שבפולין תישאר עדיין קבוצה גדולה של יהודים אשר ארץ ישראל העובדת חייבת, ותהיה מוכנה, לעזור להם על ידי הושטת עזרה מעשית בהכנסתם למעגלי עבודה פרודוקטיבית. מתוך עמדה דומה, מר בן־גוריון תומך בהידוק חזק ככל האפשר של היחסים התרבותיים והכלכליים בין פולין ליישוב היהודי בארץ ישראל. מר בן־גוריון ביטא את דעתו בעד הקמת אגודת ידידות פלשתינה (א"י)-פולין בפלשתינה. בשם מפלגת הפועלים הגדולה ביותר, מפא"י, וכן בשם ההסתדרות, הוא ביטא נכונות להצטרף לאגודה כזאת. הקמתה של אגודת הידידות הזאת צפויה בזמן הקרוב ביותר כעת, אחרי שההתנגדות החזקה ביותר, שהייתה העמדה השלילית של מפא"י, נשברה. בסיום השיחה מר בן־גוריון הביע נכונות לבקר בפולין וביקש לקבל ויזה. מטעמי פרסטיז'ה לא חשבתי שרצוי להשהות עניין זה והנפקתי לו ויזה. במקביל שלחתי על כך הודעה למשרד החוץ.

ב־4 בינואר מר בן־גוריון החזיר לי ביקור במהלכו אישר באוזניי את הצהרותיו בביקורו הראשון.[4]

כל העיתונות העברית מסרה ידיעות על הביקורים האלה.

הסוכנות היהודית

בחודש זה עבר המועד לפירעון החוב שלנו בבנק אנגלו־פלשתינה בסך 5,000 לירות שטרלינג, שהערבות לו ניתנה על ידי הסוכנות היהודית. בקשתנו מאת הסוכנות שתאריך את מועד הפירעון של ההלוואה הזאת נענתה בחיוב והסוכנות האריכה את תוקף הערבות שלה בבנק. עם זאת, בנק אנגלו־פלשתינה, שאיננו מוסד פוליטי, פנה אלינו שוב ב־10 בינואר בשאלה מתי ההלוואה תוחזר. ברגע זה אני מצפה שהסכומים שעליהם נמסר טלגרפית יגיעו מהבנק לסחר חוץ במוסקבה.

הריני מציין כאן (ללא קשר למכתב נפרד בעניין זה שהפניתי למשרד החוץ), שדרכים כאלה ודומות להן לסידור העניינים הכספיים על ידי העמדה הקונסולרית שלנו כאן אינן מוסיפות לנו יוקרה.

ההצעה שלי, אותה מסרתי בעל פה לסוכנות, בקשר לאפשרות שכ־150-200 יהודים אזרחי פולין ייצאו לפלשתינה ישירות משטחי ברית המועצות, נתקבלה על ידה בחיוב רב. עניין זה נוכל לנצל פוליטית וטקטית בזמן המתאים לנו.

לאור העובדה שלסוכנות היהודית חסרים עכשיו סרטיפיקטים (ראה "המצב הפנימי בפלשתינה (א"י)" המסופח לדין וחשבון חודשי זה),[5] אי־אפשר לממש את הרעיון הזה בינתיים, אבל אנחנו חייבים לקחת בחשבון שבזמן הקרוב ביותר הסוכנות היהודית תוכל לספק את הסרטיפיקטים, ולכן הצד שלנו צריך להיערך כבר עכשיו למימוש עניין זה (על כך גם במכתב נפרד למשרד החוץ).

הופעות ציבוריות – קשרים עם העיתונות

הוועד לעזרת ורשה הזמין ב־3 בינואר נציגים של העיתונות, מפלגות, ארגונים חברתיים, תעשייה וכדומה, לשמוע את הרשמים שלי מפולין לאחר ביקורי. הזמנו 250 איש והגיעו 500,

---

4. כנראה הכוונה לביקורו הראשון של גדומסקי אצל בן־גוריון.
5. לא נמצא.

שלא יכלו להידחס לאולם ושמעו את ההרצאה כאשר הם עומדים ליד החלונות הפתוחים. אחריי נאם סגן־אלוף אלף, שמסר עובדות ורשמים מלוחמת היהודים בגטאות וביחידות הפרטיזנים.

העיתונות העברית מסרה את תוכן ההרצאות שלנו בהרחבה, תוך קיצורים מסוימים, חוץ מאשר, כרגיל, העיתון הימני־קיצוני (רוויזיוניסטי) "המשקיף". ב־10 בינואר הופעתי במסיבת עיתונאים עם נציגי העיתונות העברית בפלשתינה. הגיעו כ־30 עיתונאים, ביניהם נכחו גם הכתבים הקבועים של העיתונות הזרה (עיתונאים יהודים המייצגים עיתונים בחו"ל).

דובר על נושאים הקשורים למצב היהודים בפולין, נושאי כלכלה, אפשרויות של הידוק קשרי כלכלה, וכן היחסים הפוליטיים והתרבותיים בין פולין ובין פלשתינה (א"י). דין וחשבון נרחב מאותה מסיבת עיתונאים מעובד על ידי אנשי PAP[6] כאן והוא יישלח לוורשה. מכל מקום, מטרתה של מסיבת העיתונאים הזאת הייתה שבירת האווירה האנטי־פולנית מצד העיתונות המקומית, מטרה שעל פי הכיסוי העיתונאי שמסיבת העיתונאים קיבלה – הושגה במלואה.

בואו של סגן־אלוף גוסטאב אלף

ביום 2 בינואר הגיע מפולין סגן־אלוף אלף. הוא ערך שורה של ביקורים רשמיים אצל בן־גוריון, בן־צבי[7] (יושב ראש הוועד הלאומי[8] – הפרלמנט היהודי הבלתי רשמי בפלשתינה), הרב הראשי לפלשתינה הרב ד"ר הרצוג. בלי קשר לאלה, סגן־אלוף אלף ערך שורה של ביקורים בקיבוצים שתחת השפעת "השומר הצעיר" כמו גם "אחדות עבודה" ומפא"י. פרט להרצאה הקצרה ב־3 בינואר המוזכרת לעיל, הוועד לעזרת ורשה ארגן לאלף הרצאה ב־11 בינואר, על הנושא "הלוחמה והחיים של יהודים בפולין". ההרצאה נערכה באחד מאולמות הקולנוע הגדולים בתל אביב, קולנוע "מוגרבי", שיש לו תפוסה של 1,100 מקומות. נוכחו כ־1,500 איש, שקיבלו את השליח המיוחד בחום, אף על פי שהיו ניסיונות מצד כמה חוליגנים, גם יהודים וגם פולנים, לשבש את ההרצאה. ב־12 בינואר סגן־אלוף אלף ואני היינו אורחי ההסתדרות כאשר התקיימה ישיבה של הוועד הפועל. הישיבה הופסקה לכבודנו כדי לקבל את פנינו ולשמוע דברי תשובה, ולאחר מכן המשיכה להתנהל רגעים ארוכים בנוכחותנו.

צריך לומר, שהגעתו של סגן־אלוף אלף הייתה צעד רצוי מכל הבחינות ומוצלח מבחינה פוליטית. במשך שהייתו בפלשתינה, שנמשכה כשבועיים, הוא היה נושא מרכזי בעיתונות יום יום. סגן־אלוף [אלף] לוקח אתו בחזרתו את כל העיתונים מתקופת שהייתו כאן, מה שיכול לתת מושג מדויק על האווירה שהוא יצר.

---

6. PAP (Polska Agencja Prasowa) – סוכנות הידיעות הפולנית.
7. יצחק בן־צבי (1963-1884), נולד בפולטבה. משנת 1906 חבר ב"פועלי ציון". ב־1907 עלה לארץ ישראל. היה ממניחי היסוד של ארגון "ההגנה" ושל ההסתדרות. מ־1931 היה יושב ראש הוועד הלאומי ואחר כך נשיאו. חבר כנסת מטעם מפא"י (1952-1949). נשיאה השני של מדינת ישראל (מדצמבר 1952 עד מותו, באפריל 1963).
8. הוועד הלאומי – הגוף הייצוגי של היישוב היהודי בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי. הוא הוקם ב־1920, ניהל את ענייני הפנים של היישוב, כגון: חינוך, בריאות ושלטון מקומי, וייצג את הציבור היהודי בארץ ישראל בפני ממשלת המנדט. הייתה לו סמכות להטיל מסים, והוא הופיע בפני כל ועדות החקירה לארץ ישראל. הוועד הלאומי נקט את המדיניות של הסוכנות היהודית בכל הנוגע ליחסים עם השלטון הבריטי בארץ ישראל. לאחר הקמת המדינה נטלה לידיה הממשלה הזמנית את כל זכויותיו וחובותיו של הוועד.

ארצות המזרח התיכון השכנות

בימים 4-7 בינואר הייתי בקהיר ומילאתי את התפקידים שהוטלו עליי. הייתי במשרד החוץ המצרי (שר החוץ לא היה באותו זמן במדינה). נוסף על כך, קשרתי קשרים חיוביים עם קצינים פולנים מהחטיבה ה־2 של העוצבה [ה]־II.

בימים הקרובים ביותר אש יוצא לביירות ואחרי שיחזור משם אשלח דין וחשבון על המצב בשטחי סוריה ולבנון.

13

דין וחשבון מאת ראש המדור לארצות המזרח התיכון במשרד החוץ הפולני, רפאל לוץ (ורשה), אל מנהל המחלקה הפוליטית במשרד החוץ הפולני, יוזף אולשבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, דין וחשבון: AMSZ z-6 w-98 t-1554

ורשה, 12 בינואר 1946

לכבוד מנהל המחלקה הפוליטית
שר מיופה כוח
יוזף אולשבסקי
כאן

הריני מגיש את הפרוטוקול מן השיחה עם ד"ר ישי, נציג הסוכנות היהודית בפלשתינה ויועץ משפטי של נציגות ממשלת הרפובליקה הפולנית בפלשתינה ועבר הירדן, שהתקיימה ב־10 לחודש זה.

ר' לוץ
ראש המדור לארצות המזרח התיכון

דין וחשבון

משיחה שהתקיימה ביום 10 בינואר השנה בלשכתו של ראש האגף לארצות המזרח התיכון.

נוכחים: ראש המדור לארצות המזרח התיכון מר ר' לוץ, ד"ר ישי – נציג הסוכנות היהודית בפלשתינה, המשמש כיועץ משפטי לנציגות ממשלת פולין בפלשתינה ועבר הירדן.

בפתיחה, ד"ר ישי מביע את שביעות רצונו הרבה מביקורו בפולין, שיש לו סנטימנט עמוק אליה כאל ארץ הולדתו, ומבקש למסור לשר אולשבסקי את ברכתו הלבבית.

לשאלתו של ד"ר ישי, מה יחסו של משרד החוץ הפולני לסוכנות היהודית – ראש המדור לוץ מצהיר: יחסו של משרד החוץ אל הסוכנות היהודית הוא חיובי, כפי שמעידות הצהרות רשמיות שנמסרו למשלחת האיגודים המקצועיים בפלשתינה על ידי ראש הממשלה ושר החוץ של הרפובליקה הפולנית.

עם זאת, תמוה יחסה השלילי של העיתונות העברית למדיניות ממשלת האחדות הלאומית בפולין, שבה בולט חוסר ידיעה גמור ביחס לשינויים המהותיים שחלו בפולין וביחס להישגים שהושגו בכל שטחי החיים הממלכתיים. במשימות האדירות שנטלנו על עצמנו, ושבהן הגענו כבר לתוצאות ניכרות, יכולים להתגלות גם פגמים ואנחנו לא מסתירים אותם מאיש. אבל אנחנו דורשים שיעריכו את המציאות שאנחנו חיים בה בהגינות, מתוך ידיעת העובדות ובצורה אובייקטיבית.

ד"ר ישי מביע את רצונו ליידע מיד את פלשתינה בדבר יחסו החיובי של משרד החוץ הפולני אל הסוכנות היהודית, באמצעות שליחת מברק בעניין זה למערכת העיתון רב ההשפעה "דבר". בכך עיתון זה ישנה מיד ובצורה יסודית את יחסו. ד"ר ישי מבקש ממשרד החוץ גיבוי בעניין זה, וכן מציין שיגיש את המברק לפני שליחתו לעיון משרד החוץ ולהשמעת הערות.

ראש המדור לוץ מסכים לכך עקרונית בהסתמך על הצהרת שר החוץ וראש הממשלה, ומוסיף שהעניין יובהר בפירוט נוסף על ידי מנהל המחלקה הפוליטית.

בהמשך השיחה, ד"ר ישי מונה את המשימות החשובות ביותר שהוא מתכוון להשיג בפולין:

1. לארגן את משרד הסוכנות היהודית.
2. ליצור קשר אישי עם הדמויות הראשיות של הרפובליקה הפולנית, ובהקשר זה הוא מבקש עזרה להתקבל אצל השר אולשבסקי ואחרים.
3. לבקר בכל המקומות שבהם היו מחנות ריכוז ובהם נעשתה ההשמדה. הוא מבקש סיוע במימוש כוונה זו.

ד"ר ישי מציין, שהמשלחת מפלשתינה שתפעל בפולין תגדל בשישה חברים נוספים העומדים להגיע.

הרכב המשלחת:

1. ד"ר ישי, כשליח הסוכנות היהודית
2. רובשוב,[1] כנציג מפא"י
3. לויטה,[2] כנציג "אחדות [ה]עבודה" (מפא"י שמאל)
4. קולודני,[3] כנציג "העובד הציוני" (ארגון פועלים ציוני כללי)
5. קורץ,[4] כנציג "הפועל המזרחי" (תנועת פועלים אורתודוכסית)

13

1. שניאור זלמן שזר (רובשוב) (1974-1889), חבר מפא"י. בשנים 1949-1944 היה שזר עורך "דבר", בין 1949 לבין 1956 היה חבר כנסת, ב־1950-1949 – שר החינוך וב־1973-1963 – נשיא מדינת ישראל.
2. ליובה לויטה (1976-1904), פעיל ציוני. היה חבר במשלחת היהודית לוועידת השלום בפריז, חבר הוועד המרכזי של ציוני פולין ומנהיג הסיעה "עת לבנות". אחרי ספטמבר 1939 היה בארץ ישראל. לויטה היה חבר בוועד המרכזי של יהודי פולין. במרס 1946 היה חבר במשלחת לפולין שנבחרה על ידי מועצת העם והסוכנות היהודית. בדרכם לפולין, פגשו חברי המשלחת רשין (Raszyn), לויטה, קורץ, זילברפארב וגרינבאום בפריז, ב־13 בפברואר, את השגריר ס' סקז'שבסקי. ראו יומן סקז'שבסקי: Dziennik S. Skrzeszewskiego AAN 478/15.
3. משה קול (קולודני) (1989-1911), חבר הוועד הפועל של ההסתדרות בשנים 1946-1941, חבר הנהלת הסוכנות ב־1946, ראש מחלקת "עליית הנוער" ב־1966-1947 וחבר מועצת המדינה הזמנית. היה ממייסדי המפלגה הפרוגרסיבית, חבר כנסת בשנים 1951, 1966-1959, 1969, 1974, שר הפיתוח בשנים 1969-1966 ושר התיירות ב־1977-1966.
4. ד"ר משה אריה קורץ (1994-1909), עלה לארץ ישראל ב־1936. חבר "הפועל המזרחי" ונציגו ב"הגנה".

6. ברזילי, כנציג "השומר הצעיר"
7. ארם,[5] כנציג "פועלי ציון שמאל"

המנהל לוץ מבטא נכונות לעזור למשלחת היישוב היהודי בפלשתינה בעבודתה בפולין; מאחר שהמשלחת כולה עדיין לא הגיעה, הוא סבור שעדיין מוקדם מדי לקבוע פרטים של המפגשים עם אישי צמרת בפולין והביקורים במקומות השמדה ומחנות ריכוז. ד"ר ישי יוכל להתקבל בינתיים אצל השר אולשבסקי, בזכות זה שהוא נושא גם בתפקיד יועץ למשלחת ממשלת פולין בפלשתינה ועבר הירדן, ושבמסגרת תפקידו הוא תרם תרומה בולטת – מה שידוע היטב למשרד החוץ! המדור לארצות המזרח התיכון יעשה את הצעדים הדרושים.

ד"ר ישי מציין את הקשיים הגדולים שעשו לו האנגלים ביציאתו מן הארץ: המאמצים לקבל אישור נמשכו חודשים; הקשיים היו בעלי אופי טכני. הוא מציע בעתיד לארגן טיסות מפלשתינה לוורשה דרך מצרים ופריז, תוך הבטחת עזרה מן הנציגויות הדיפלומטיות הפולניות, במיוחד בפריז.

המנהל לוץ מצהיר, שהוא יעלה עניין זה ויתמוך בו אצל השר אולשבסקי, ויבקש שהוראות מתאימות יישלחו לשגרירות פולין בפריז.

ד"ר ישי מעריך כי עבודתו בפולין תארך שישה עד שמונה שבועות. אחריהם הוא ירצה לחזור לארץ ישראל דרך מוסקבה וטהרן. העובדה שהוא הנו יועץ הנציגות של ממשלת הרפובליקה הפולנית בפלשתינה ובעבר הירדן מזכה אותו בזכות לטוס למוסקבה ויש בה בסיס חוקי מספיק להשגת ויזה. בטהרן הוא מבקש לשהות זמן מה, שכן יש לו צורך לדון בעניינים חשובים רבים עם מיופה הכוח של הרפובליקה הפולנית מילְנִיקֵייל.

המנהל לוץ מבטיח להעלות עניין זה ולתמוך בו אצל השר אולשבסקי.

ד"ר ישי מרשה לעצמו להעיר הערה ידידותית ולספר, שבאותו מטוס שבו הוא טס, הגיע לפולין גם כתב "דיילי טלגרף", מר מונדיי, שהוא בצורה בולטת נתון להשפעתה של קבוצת הגולים הפולנים הלונדונית. הודות למאמצי שכנוע וההבהרות שנתן לו ד"ר ישי, מר מונדיי שינה את עמדתו בסופו של דבר והודיע, שיכתוב בנימה חיובית על פולין, בלי להתחשב בדעת מערכת עיתונו. מר מונדיי אינו דובר פולנית, ועל כן הוא ביקש מד"ר ישי שיעזור לו בתרגום מאמרים מן העיתונות הפולנית לאנגלית ושיסייע לו להשיג ראיונות עם האישים הבולטים בחיים הציבוריים בפולין. ד"ר ישי הבטיח למלא את בקשתו ככל שיאפשר לו הזמן העומד לרשותו.

מאחר שמר מונדיי הוא כתב המושפע מהשפעות אישיות באותה מידה שהוא אדיש לתעמולה רשמית, יהיה זה נכון להעמיד לרשותו כמלווה אדם מתאים, אשר בטקט ובצורה תרבותית ושקטה ידע להשפיע עליו בכיוון שישנה את גישתו הבלתי אוהדת לפולין החדשה. בהיותו אחד מחשובי הכתבים של ה"דיילי טלגרף", דעתו תשפיע ללא ספק על עמדת עיתון זה שהוא, ראוי לציין, הביטאון המוביל של השמרנים האנגלים.

באשר לעיל, המנהל לוץ פונה:

1. להורות לשגרירות פולין בפריז להקל על משלחת הסוכנות היהודית לטוס במטוסים פולניים או צרפתיים מפריז לפולין.

5. משה ארם (1896–1978), חבר מרכזי ב"פועלי ציון שמאל" בארץ ישראל ואחר כך ב"אחדות העבודה–פועלי ציון". ב־1946 היה חבר הוועד הפועל הציוני והמחלקה הארגונית של הסוכנות. בשנים 1949–1959 וכן ב־1965–1969 היה חבר כנסת.

2. לאפשר לד"ר ישי לחזור לפלשתינה דרך מוסקבה וטהרן, בתור יועץ משפטי של משלחת ממשלת הרפובליקה הפולנית בפלשתינה ועבר הירדן.
3. לאפשר פגישה של ד"ר ישי עם שר החוץ אולשבסקי לפני שהמשלחת תגיע בהרכבה המלא לפולין, ולקבוע לכך מועד.

תמציות מדין וחשבון זה הנוגעות לכתב מונדיי מועברות גם למדור בריטניה.

ר' לוץ

14

שליח הסוכנות היהודית משה ישי (ורשה) אל הסוכנות היהודית (ירושלים)

העתק: אצ"מ S6/1529

ורשה, 13 בינואר 1946

אני רק 2 ימים בפולין ונדמה שעולם שלם עבר עליי. על דבר בואי טלגרפתי. למחרתו הלכתי לביקור למנהל מחלקת המזרח הקרוב של מיניסטריון החוץ.[1]

"היחס לשאלת ארץ ישראל מצד ממשלתנו היה תמיד חיובי ועתה נשתנה הרבה ולטובה. אנו מוכנים לעזור לסוכנות היהודית בכל עבודתה, משאלותיה תתמלאנה ותמצאנה תמיד אוזן קשבת". הובע אליי יחס מיוחד, בשל תפקידי כעורך דין שלהם בארץ ישראל. אולם בפרטים לא אכנס.

אחר כך הייתי בוועד המרכזי ליהודי פולין, אצל יונס [טורקוב?], אצל ד"ר זומרשטיין[2] (המחלים עתה ממחלה קשה. הוא מחוץ לכל סכנה, אלא שאסור לו עדיין לקום ממיטתו) וגם אצל הקונסול הבריטי והציר. הקונסול מסר לי, כי אמנם הגיעו כ־15 סרטיפיקטים שנמסר לי עליהם בשיחותינו ומלבדם הגיעו מאת הממשלה עוד 23 סרטיפיקטים עבור אנשים שונים בשמות מסוימים. אולי אקבל את הרשימה.

14

1. רפאל לוץ.
2. ד"ר אמיל זומרשטיין (1957-1883), יליד לבוב, משפטן. היה מנהיג ציוני, סגן יו"ר איגוד עורכי הדין בלבוב, סגן יו"ר ההסתדרות הציונית בגליציה המזרחית, ציר בסיים (הפרלמנט הפולני) בשנים 1928-1922 ו־1938-1930 וראש הסיעה היהודית בסיים הפולני לפני המלחמה. במהלך מלחמת העולם השנייה שהה בברית המועצות. הוא היה כלוא מחצית ממהלך המלחמה בבתי הסוהר הסובייטיים, ושהה בהם בבתי חולים עקב מחלה קשה וממושכת. זומרשטיין שוחרר בתחילת 1944 בפקודה אישית של סטלין, כשפולין עמדה לפני השחרור מהכיבוש הגרמני ולקראת ארגון הגופים הקומוניסטיים הפולניים לתפיסת השלטון במדינה. הוא מעולם לא התכחש לעברו הציוני ולמעשה הופיע ככזה בזפ"פ (ZPP) וב"ווער הפולני לשחרור לאומי" (PKWN). כיהן כשר בפולין המשוחררת. כאשר הוקם ה"וועד היהודי המרכזי של יהודי פולין" (CKŻP) שימש כיו"ר שלו, עד ליציאתו לארצות הברית ב־1946.

היום אני בלודז' לברר עם מרכז "החלוץ" עבודתו וצרכיו. ביום ב' 14/1 תתקיים ישיבה משותפת של האיחוד[3] והליגה[4] בעניין משרד ארץ ישראלי. חדר קיבלתי למטרה זו ברחוב פוזנוסקא 38. עדיין אין זו כתו[ו]בת עד אשר אודיעכם.

נתקלתי בקושי בעניין ויזות מעבר. אין עתה דרך אלא שוודיה. והנה הודיע לי הקונסול, כי ויזת מעבר תינתן רק לאחר שהמבקש יגיש בקשה וזו תישלח לשטוקהולם ותתקבל החלטה חיובית. לפי הסידורים בנוגע לנוסעים יהודים, הרי כל בקשה צריכה תמיכה מצד הקהילה בשטוקהולם. זהו עניין ארוך ומכביד. אני חושש שאצטרך לגשת לשם סידור העניין, כי אחרת נפסיד כ־2 חודשים, כה הרבה זמן דורשת הפרוצדורה הנ"ל.

הציר הבריטי אמר לי שהוא מכיר היטב את שאלת יהודי פולין, כי גם לפני 25 שנים הוא היה בוורשה והוא מוכן לעזור בכל אשר אבקש. לפי שעה לא ביקשתי כלום.

הקונסול סיפר לי שהוא מקבל שאלות בנוגע ליהודים ו"משש מאות שאלות אני מצליח לענות אחת חיובית". אף הוא אומר: "במה אוכל לעזור, תגיד לי ואעשה זאת". שם הקונסול Branko ושם הציר Cavendish Bernick.[5]

הציר מסר לי שיהודי פולין אינם מבקשים כלל וכלל ויזות לארצות הברית ואף לא לקנדה. "לא היה כך לפני 25 שנה".

"החלוץ"[6] צריך את תקציבו, והעניין מסובך.

מסרו לי כאן שהממשלה לא הסכימה לתת מחיר טוב מהרשמי עבור דולרים ועד היום אין שום הסכם. המחיר הרשמי הוא – עבור דולר – 100 זלוטי ועבור פונט 406 זלוטי. הבלתי רשמי – הפונט אינו כל כך מטבע מבוקשת, אך עבור הדולר 500-600 זלוטי, ולפי שעה אין ביכולתי לעשות שום סידור עם הממשלה בענייני העברת כספים.

בשטוקהולם לוויתי בקונגרס יהודי 3,400 קרונים שוודיים, כדי לקנות שם אלף דולרים ולהעבירם עמדי רשמית לפולין. קיבלתי רישיון והסכום הזה משמש רזרבה לנסיעות ולהוצאות. נדמה לי שבמעט טיפול אפשר יהיה לקבל כספים משוודיה, אם רק תסדרו חשבונותיכם, כי מר שטורך[7] מתרעם במקצת על ההזנחה בעניין סילוק מחיר החבילות שהזמנתם ונשלחו.

כאן סיפרו לי שהבגדים המשומשים המגיעים לכאן במתנה גרועים מאלה שיש להם. אם לתת במתנה הרי הם, לפי דבריהם, צריכים לקבל דבר מה חדש וטוב. דבר משומש, או דבר לא טוב – אין הם זקוקים לו. רפואות חסרות מאוד, וגם צרכי היגיינה ומכשירי עבודה שונים.

---

3. "איחוד" – ארגון ציוני שהוקם בלובלין בסוף יולי 1944 על ידי פעילים ציונים מלפני המלחמה ששרדו לאחר המלחמה. הוא נקרא "ההסתדרות הציונית הדמוקרטית בפולין–איחוד". אמנם הגוף הזה ביטא את השאיפה לאיחוד ציוני מכל הזרמים, אבל הוא כלל למעשה רק את הזרמים המרכזי והימני המתון של התנועה הציונית – הציונים הכלליים, "המזרחי" (תנועת הציונות הדתית) והרוויזיוניסטים. הנהגת התנועה היתה מורכבת מראשי התנועה מלפני המלחמה ששרדו. הצעירים של תנועות הנוער "הנוער הציוני" ו"עקיבא" התארגנו בתנועת הנוער של ה"איחוד". התנועה החלה להקים קיבוצים ופעלה בקרב הנוער. בתחילת 1946 היו לה 60 קיבוצים ובהם 4,000 חברים.
4. "ליגה לארץ ישראל העובדת" – ארגון גג לתנועות הנוער החלוציות – האגף השמאלי של התנועה הציונית בפולין. הארגון כלל את תנועת "החלוץ" ואת מפלגת "פועלי ציון" (ציונים־סוציאליסטים).
5. צ"ל: Cavendish Bentinck
6. תנועת "החלוץ" – איגוד של תנועות חלוציות, מורכב מתנועות "דרור", "השומר הצעיר", "גורדוניה" ו"ארגון הפרטיזנים החלוצים". תנועת "החלוץ" גילמה את השאיפה של יוצאי תנועות הנוער החלוציות מלפני המלחמה להתגבר על הפיצול התנועתי ששרר לפני המלחמה ולייסד מחנה חלוצי־סוציאליסטי מאוחד. התנועה קיימה מסגרות חינוכיות־תנועתיות לנוער ולמבוגרים והקימה קיבוצי הכשרה לעלייה לארץ. אחרי ועידת לונדון באוגוסט 1945, שבה נפגשו ראשי המפלגות מארץ ישראל עם נציגי התנועות הציוניות מפולין, החליטו ראשי "השומר הצעיר" מארץ ישראל להקים מחדש את תנועת "השומר הצעיר" בפולין ובכך בעצם לפלג את תנועת "החלוץ". מאז פעלו התנועות שהרכיבו את "החלוץ" בנפרד.
7. הלל שטורך, מנהל המשרד של הקונגרס היהודי העולמי בשטוקהולם.

להיום – די. אם אצא לשטוקהולם אכתוב לכם משם.
בברכת חברים,

מ' ישי

15

קטעים מתוך מכתבו של שליח הסוכנות משה ישי (שטוקהולם) אל מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית (ירושלים)

העתק: אצ"מ S6/1531/1

שטוקהולם, 25 בינואר 1946

ח"נ [חבר נכבד],

כפי שכתבתי לכם במכתבי מוורשה ראיתי צורך לצאת לשוודיה לביקור קצר בקשר עם סידור הטרנספורט של בעלי רישיונות עלייה שישנם כעת בוורשה. פרטים תמצאו להלן.

אולם נתעכבתי כאן לעוד כמה ימים – ואני מנצל את הזמן לתת לכם יותר פרטים על אשר ראיתי ושמעתי – אולם כל זה בתנאי מפורש שאין החומר ניתן לפרסום או לשימוש בפומבי.

1. מיד עם בואי הודעתי לממשלה שברצוני לפתוח משרד הסוכנות [היהודית]. עיכבו את הדבר אצלי. נבהלו מפתיחת "משרד הסוכנות" וביקשו שאחכה עד אשר תהיה לי שיחה עם ממלא מקום המיניסטר החיצון.[1] זו התקיימה לפני שבוע ימים. אין להם חשק לפתיחת "משרדי סוכנות" סתם, אולי זה יותר מדי בעיניהם. לכן אמרתי להם שאין בזה שום כוונה אלא סידור ענייני העלייה החוקית מפולין. ביקשוני שאכנה את המשרד בשם "משרד ארץ ישראל של הסוכנות" והסכמתי. אלא שהממלא מקום[2] מסר לי שלפי [ה]הסדרים הקיימים עליו למסור על כך למועצת המיניסטרים – על כן אחכה נא כמה ימים עד אשר יסדר את הדבר מבחינה פורמלית.

התחלתי בהכנות לפתיחת המשרד ובין כה וכה העניין דורש זמן, והבינותי שלא יהיה שום קושי בעניין הזה.

עוזר לנו הרבה ראש המחלקה לענייני המזרח הקרוב, א[דון] לוץ. הוא עורך דין על פי מקצועו וגם מודה בגלוי שהוא ציוני, בקרוב יעלה ארצה כקונסול כללי של פולין, ודאגנו לקשרים טובים עמו. לפי שייכותו המפלגתית הוא נמנה על "השומר הצעיר". אם במשך שנות המלחמה חל שינוי בהשקפותיו הציוניות בכלל או במפלגתיות – לא אוכל הגיד – העיקר הוא אומר בכל הזדמנות מתאימה שהוא ציוני ובגלוי עוזר בכל אשר רק יכול.

בשובי לוורשה, [בעוד] כמה ימים, אפתח את המשרד רשמית.

15

1. זיגמונט מודזלבסקי. ראו תעודה 10, הערה 1.
2. זיגמונט מודזלבסקי.

2. הוועדה הארץ ישראלית. כשבוע אחרי בואי לוורשה נתקיימה בוורשה הישיבה הראשונה של הוועדה הארץ ישראלית בהרכב, כפי שנמסר לי, מטעם ה"איחוד"[3] – 4 ומטעם "פועלי ציון שמאל" – 1. בישיבה זו מסרתי להם על ההוראות שקיבלתי ועל 15 הסרטיפיקטים. נפתח כמובן ויכוח על ההרכב. ד"ר ברמן[4] מטעם "פועלי ציון שמאל" דרש הגדלת מספר חבריו בוועדה – לפחות 2, כי ערכם הפוליטי בפולין הוא רב. המפלגה הציונית השמאלית היחידה אשר יש לה נציגים במועצת המדינה[5] ובמועצת העיר ורשה. יתר המפלגות לא הסכימו לכך. הודעתי לו שהוא רשאי להגיש טענותיו לסוכנות בירושלים, כי אין ברשותי לשנות מהקבוע, מלבד אם כל המפלגות תסכמנה לכך פה אחד. הוויכוח נסב גם על שאלת יושב ראש הוועדה ומנהל המשרד. את העניין הראשון פתרתי בזאת שקבעתי בהסכמתם שעד אשר יבחרו ביושב ראש מוסכם – הנהלת הישיבות תהיה בידי ולא אדרוש לעצמי זכות הצבעה, כדי שלא לשנות את מספר קולות ההצבעה, ועניין מנהל המשרד עוד יידון – הוא נדחה לישיבה הבאה, אשר תתקיים מיד עם שובי.

3. **פדרציה ציונית**[6]

המשא ומתן בדבר הקמתה נמשך בטרם בואי. אחרי שהשגתי את הסכמתם לשתף פעולה בוועדה הארץ ישראלית, למרות שכל צד הצהיר שאינו מרוצה מהחלטת הסוכנות – הודיעוני שברצונם שאסיים גם את המשא ומתן ביניהם בדבר הקמת הפדרציה. אפילו ד"ר ברמן מ"פועלי ציון שמאל" הביע את רצונו לשבת עמדי ולברר את האפשרות שגם מפלגתו תצטרף לפדרציה.

[...][7]

הוועד המרכזי [של יהודי פולין] – אינו מוסד האוהד אותנו. כאשר באתי, המוסד הראשון שביקרתיו היה הוועד המרכזי. הגעתי לוורשה ב־9/1[8] לפנות ערב, כי היה קלקול באווירון ונאלצנו לרדת בדרך לשם תיקון ואיחרנו. למחרת בבוקר, ב־10/1[9], הייתי בוועד המרכזי. הוא מורכב מבאי כוח מפלגות, והמפלגות הציוניות מהוות חצי, אם לא רוב. אך העניינים הפנימיים סודרו כך, שהעיקר בו הם שני עוינים לנו: זליצקי[10] וביטר[11] ועוזרים לידם

---

3. ראו לעיל תעודה 14, הערה 3.
4. אדולף (אברהם) ברמן (1906–1978), מנהיג של "פועלי ציון שמאל". ב־1942 הנהיג ברמן את הבלוק האנטי־פשיסטי בגטו ורשה ואחר כך פעל בצד הארי של ורשה, בארגון Żegota (ה"מועצה לסיוע ליהודים", ארגון מחתרת פולני לסיוע ליהודים בזמן השואה, אשר פעל בתיאום עם הממשלה הפולנית הגולה). ברמן היה חבר בקר"נ – "המועצה הלאומית הארצית" (KRN). כמו כן היה חבר בוועד המרכזי של יהודי פולין (CKŻP) ועמד בראשו מפברואר 1947. ב־1950 עלה לארץ והשתלב במפ"ם. בתחילת 1953 פרש ממפ"ם והצטרף לסיעת השמאל. בסוף 1954 הצטרף למק"י.
5. "המועצה הלאומית הארצית" (KRN) הוקמה בשנת 1943 כגוף מחתרתי בפולין הכבושה. היה זה גוף שנועד לאגד בתוכו כוחות פוליטיים שונים בהנהגת הקומוניסטים, למעשה – רשת של מועצות אזוריות שנועדה לאפשר התארגנות של מפלגות מקומיות וארגונים שונים בעלי השקפות מתקדמות, על בסיס משותף. בקר"נ הייתה חברה "פועלי ציון שמאל" המחתרתית בהנהגתו של אדולף ברמן. לאחר המלחמה כיהן בה אדולף ברמן מטעם "פועלי ציון שמאל".
6. נציגות של הציונות הפולנית. ניסיון לארגנה לא הוכתר בהצלחה.
7. כל סעיף 4, התקציב, הושמט מטעמי עריכה.
8. 9 בינואר.
9. 10 בינואר.
10. פאוול זליצקי (Paweł Zelicki), נולד בשנת 1901. חבר ה"בונד" ולאחר מכן חבר הקפ"פ (KPP). בזמן מלחמת העולם השנייה שהה בברית המועצות. עד סוף 1946 היה המזכיר הכללי של הוועד המרכזי של יהודי פולין. עם פתיחת שערי פולין לעלייה ב־1956, עלה לישראל.
11. מארק (מלך) ביטר (Marek-Mejlich Bitter) (1902–1965), חבר קפ"פ, בזמן המלחמה היה בגטו ורשה ובמיידנק. חבר הוועד המרכזי של יהודי פולין.

2 בונדיסטים: הרשנהורן[12] וד"ר שולדנפריי.[13] זה האחרון, עורך דין מקרקוב, יש לו, כפי שאמר לי, בן בארץ – אך אין זה מפריע לו ביחסו האמור.

מאז שבאתי הם מונעים מגע אתי. כי הרי הצגתי עצמי כנציג הסוכנות. גם לבקשות מאנשינו להזמינני, כנציג הסוכנות, רשמית, לישיבת הוועד או לפחות לפגישה – טרם נענו, וכמובן – לביקור גומלין לא זכיתי.

לעומת זאת – דבר בואי צימח לו כנפיים בין כולם: יהודים ושלא יהודים – והתחילו באים בעשרות ומאות. אך על כך – במקום אחר.

הממשלה: מתייחסת לשאלה היהודית כפי שהיא הביעה זאת בהצהרותיה. וגם לפניי חזרו על אותה הצהרה: גם לוץ וגם ממלא מקום המיניסטר לענייני חוץ [־]. אפילו לוץ אמר לי בפגישה, שדבריו הם עמדת הממשלה וקיבל רשות להצהירם בפניי.[14]

הממשלה – במקצת גם זכותי האישית אצלם עומדת לי – מסרה לאחד מפקידי המחלקה למזרח הקרוב לשמש מקשר עמדי, וכל אשר אבקש – הוא יסדר. מלבד זאת, כמובן, לוץ, תמיד משרדו פתוח לפניי.

אישים אשר ראיתי

ד"ר זומרשטיין – שוכב חולה, אחרי מחלה קשה, טרם הורשה לעזוב את מיטת הדווי. המחלה נתנה סימנים בו – ורק כעבור חודש יורשה לקום – הרופא המטפל בו אמר לי שד"ר ז[ומרשטיין] יצא מכלל סכנה לחייו אך נחלש ואינו מסוגל עוד לעבודה. מה יהיה אחרי החלמתו – מי יודע?

ד"ר ברמן, קוסובר,[15] זונשיין,[16] רוגוזינסקי[17] – אנשי הליגה: אנטק [צוקרמן], גרייק,[18] צביה [לובטקין], יוסף [סאק],[19] דוד,[20] ועוד דוברי עברית, עסיסית, כאילו מהרי הארץ, עמקיה ומישוריה – ראיתי כולם, גם אנשי הרוויזיוניסטים והאגודה. כולם שמחו שסוף סוף בא איש הסוכנות – והמגע עמו ועם הארץ הוקם.

---

12. שלמה הרשנהורן (Szlomo Herszenhorn) (1953-1888), רופא, חבר ה"בונד", סגן יו"ר הקהילה היהודית בלובלין. הרשנהורן לחם בארמייה הראשונה של הצבא הפולני והיה חבר הוועד המרכזי של יהודי פולין. עזב את פולין ב־1948 באופן בלתי חוקי.

13. מיכאל שולדנפריי (Michał Szuldenfrei) (1965-1887), פעיל בבונד בקרקוב. בתקופת המלחמה שהה בברית המועצות. אחרי המלחמה, היה חבר הוועד המרכזי של ה"בונד", ציר ב־KRN ובסיים המכונן (1951-1947). לא הצטרף ל"מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת" (PZPR). עד יציאתו לגמלאות עבד בלשכת מועצת השרים כמנהל משרד העיתונות.

14. ראו גם הצהרת שר החוץ ז'ימובסקי לנציג הסוכנות בוורשה ד"ר לנגס ולנציג הקונגרס היהודי העולמי סגל, בפגישה עמם בוורשה, ב־7 בפברואר 1946. בהצהרה זו הדגיש כי הפולנים מבינים היטב את הדרישה הלאומית היהודית לפתיחת שערים להגירה לארץ ישראל ואת היהודים שמבקשים לצאת מפולין לאחר השואה. הנוסח הרשמי של דברי השר מובא בדיווחו של לנגלס לסוכנות, אצ"מ S6/5262.

15. מנדל קוסובר. לפני המלחמה היה ציוני כללי. אחריה שימש כיו"ר הראשון של "איחוד". חבר CKŻP.

16. מרדכי זונשיין. לפני המלחמה היה ציוני כללי. חבר CKŻP.

17. שמעון רוגוזינסקי, עיתונאי, פעיל ב"איחוד".

18. סטפן גראייק, נולד בשנת 1914. המזכיר הכללי של "פועלי ציון ימין" בגטו ורשה, ממייסדי הארגון היהודי הלוחם, השתתף במרד גטו ורשה. פעיל בארגון "הבריחה". עמד בראש הארגון העולמי של הפרטיזנים היהודים ואסירי הנאצים לשעבר. מ־1950 חי בארץ.

19. לפני המלחמה חבר ב"פועלי ציון ימין". בגטו ורשה לימד בגימנסיה "דרור". חבר CKŻP. עמד בראש המפלגה הציונית סוציאליסטית "פועלי ציון – התאחדות". בבחירות של 1947 היה מועמד מטעם הגוש הדמוקרטי.

20. כנראה דוד מלר.

מפי כולם שמעתי עניין אחד, עיקרי – מלבד דברי פרוגרמות ותביעות אחרות – איך מתחלק הכסף המגיע, כי בפולין עתה, ובייחוד בין מפלגותינו – הכסף הוא העונה הכול. בכסף מחזיקים אנשים, בכסף משיגים השפעה, בכסף מרחיבים ומקימים מוסדות – לכסף נוהרים אנשים ונוער. על שווה פרוטה יילחמו, ועל חלוקתו ירעישו עולמות – כי בו תקוות הקיום, כאיש וכתנועה. ואני בטוח שלו הכסף וחלוקתו לא היה כל כך בוער, מכה גלים ורתיחות – לא היו כל כך בודקים בציציות כל אחד ואחד אשר צריך לקבל עמדה משותפת. לפי שעה נמנעתי מלהשתתף בבירורים אלה, אך אנו עומדים לפני שאלה חמורה – הבלתי מרוצים דורשים שהסוכנות תבדוק אופן חלוקתם של הכספים שהגיעו והוצאו, וכיצד הוצאו ולמי חולקו.

השאלה הזאת מן הנמנע לתת עתה תשובה מדויקת עליה, כי מאחורי הפרגוד היו אנשים שאינם, רשומים מספרים שמציאותם נתערערה בשל הנדידה.[21] כל התנועה שלנו היא בבחינת מטוטלת עולה ויורדת.

אין לקבוע עמדה מסוימת. הדברים צריכים להתפתח ובטח תבוא סטביליזציה, כי הרי גם הנדידה לא תמיד תוכל להימשך, עתה צריכים להגיע מרוסיה כמאה – מאה ועשרים אלף (מספרי ש' סאמט ב"הארץ" מוגזמים) – לא כולם יוכלו לנדוד, וצריך יהיה לקבוע המשכת הפעולה במקום. אז תוכל לבוא התגבשות התמונה – ערך הכוחות של המפלגות שלנו – וגם השוואה בין הכוחות לבין עצמם, ואולי גם כוחות חדשים יבואו – הרי באים (עתה: מועטים) המדברים עברית עסיסית ולא שכחוה, וארץ ישראל דבר מה של ממש בלבותיהם.

ההגירה מרוסיה

אגב זאת, ברצוני לנגוע בשאלה כאובה זו:

אומרים שמרוסיה תתחיל ההגירה של יהודי פולין – אפריל-מאי. ההגירה תקבל ממדים בלתי רגילים כי יחד עם היהודים ישובו לפולין כמה מאות אלף אנשים.[22] הדרך מובילה בעד לבוב ומשם אל פשמישל וממקום זה – הממשלה קבעה זאת – לשלזיה העילית והתחתית, כדי לישבן פולנים אחרי הגרמנים שעזבו או נאלצו לעזבן.[23] גם הקיבוץ היהודי מתרכז שם וקטוביץ וביטום הפכו עתה מרכזי ישראל, גדולים מאלה של לודז' וורשה. המסתכל בנעשה שם רואה כי זוהי מעין תכנית בירוביג'ן[24] פולנית. אולם אחרת – כי כמה גרמנים שהצהירו שהם פולנים נשארו במקום, בייחוד מקרב האיכרים, ויש כי יגורו ליד יהודים, האיכר הפולני רחוק מהיהודי, אף הגרמנים לא יתקרבו – יקום אפוא יישוב יהודי בודד ומבודד – מין אי יהודי בין לא יהודים שאף פעם לא חטאו ב"אהבת ישראל".

המצב טרגי כי אין מוצא. איני רואה אפשרות שכל יהודי פולין, גם אלה שישובו אליה בקרוב מרחבי רוסיה, יוכלו להגר או לעלות, משום כך תשתנה כל חזית הפעולה הציונית – צריך יהיה להקימה על בסיס של עבודה תדירה, "געגענווארטסארבעט"[25] ממש.

---

21. הכוונה ל"בריחה".
22. לפי הסכם הרפטריאציה מ־6 ביולי 1945, שבו לפולין 270,000 איש אזרחי פולין לשעבר, מתוכם 136,000 יהודים.
23. מדובר ביישוב השטחים המערביים של פולין, שטחים שאותם קיבלה מגרמניה.
24. בירוביג'ן, המחוז האוטונומי היהודי בברית המועצות שהקמתו החלה ב־1928, במטרה להביא לטריטוריאליזציה של יהודי ברית המועצות.
25. עבודת ההווה.

הוועד המרכזי בשיתוף פעולה עם הממשלה מקים מוסדות לקבלת הבאים, טרם ראיתי אותם ולא אוכל להוסיף פרטים. אך אחת ברורה, הממשלה אינה נותנת ואולי אין בכוחה לתת – כל האמצעים הדרושים להעברת היהודים וליישובם בשלזיה. והתכונה היא לאסוף כמה מיליון דולר בקרב עם ישראל שבכל העולם כולו.

לשם כך תצא המשלחת לארצות הברית ולקנדה.[26] ראשי הוועד מרוצים שד"ר זומרשטיין מפאת מחלתו אינו נחשב עוד כאיש המשלחת וברצון רב ייסעו בלי ציוני. להפך: אחר שנודע שזומרשטיין יחלים בקרוב... יתר חברי המשלחת מחישים את הפלגתם ואינם מסכימים לחכות לו. בכלל: באי כוח המפלגות הלא ציוניות, פיותיהם [מ]לאות תהילה על הנעשה אצלנו וגם הודעות או הצהרות לויאליות נשמע מהם אך מן הפה ולחוץ בלבד.

הנוער

הילדים והנוער מוחזקים במוסדות הוועד המרכזי, מלבד אלה אשר נמצאים בקיבוצים. מוסדות של הוועד המרכזי תחת הנהלה לא משלנו ויש לאנשינו השפעה מועטה. אמנם הנוער עצמו אינו רוצה להישאר ובלבו החלטה לצאת, ראשית כול – לארץ ישראל – אך כאשר אין קשר מתמיד ואין השפעה, מה יהיה בסופו של דבר?

[...][27]

הצלה

כאן נעשות הכנות רבות לקראת הצלה נוספת, הנפש החיה בכול הוא ה' שטורך. הוא קיבל רשות להביא לכאן כמה מאות מבוגרים. עתה הממשלה השוודית הבטיחה להרשות כניסה עבור 1,000 ילד, כנגד הודעה שהם מיועדים לארץ ישראל. ישנו משא ומתן על כניסתם של כמה אלפים יהודים (לא לפרסום בשום אופן!)[28]

גם בפינלנד בא אלי איש ומסר לי, שישנה החלטה בממשלה הפינית – לקבל 50 ילד, 200 מבוגרים – לעבודת הכשרה. בשם הסוכנות מופיע כאן שטורך, והוא, בקשריו המצוינים, השיג הרבה.

[...][29]

הממשלה הפולנית הבטיחה לי – על ידי לוץ – שבענייני הפספורטים עבור יוצאי פולין לארץ ישראל יקבלו המלצות המשרד הארץ ישראלי.[30] כוונתו לכלול בתוך אלה גם את מעשה ההצלה של שטורך: 1,000 ילד מפולין, 300 מבוגרים לתחנת מעבר, 250 מפינלנד, ולהעמידם כלפי כל העולים כיוצאי פולין למען ארץ ישראל. זה בטח יחייב למתן סרטיפיקטים, אך איני רואה מוצא אחר – אי־אפשר שיצאו מפולין לשוודיה על פי אינטרבנצייה של הקונגרס היהודי ושל הסוכנות מבלי שנלווה אותם בכל מעשה ההצלה. אין זה אומר שהסוכנות נכנסת בזה להתחייבות כספית. אני מצדי לא חתמתי שום התחייבות. ואף מפי שטורך שמעתי – שגם הוא אינו חש לתת התחייבויות.

---

26. משלחת של "הוועד המרכזי ליהודי פולין" שנשלחה לארצות הברית וקנדה כדי לגייס כספים ואת תמיכת היהודים שם בשיקום יהודי פולין, ובהזדמנות הזאת – גם השגת תמיכה במשטר הקומוניסטי החדש.
27. הסעיף על טרנספורט של בעלי הוויזות הושמט מטעמי עריכה.
28. כך במקור. יש סימוכין על כך שהוועד היהודי הכשיל זאת.
29. הפסקאות הנוגעות למשלוח חבילות הושמטו מטעמי עריכה.
30. המשרד הארץ ישראלי בוורשה.

סיכום

יש לקוות שבעוד כמה חודשים יהיו בפולין כ־150 אלף נפש [ל]ישראל.
יש לדאוג שהפעולה שלנו תתחיל מיד.
והעיקר – תשלחו כסף, כסף, כסף, כי בלעדיו לא תיעשה שום פעולה, וחיש ייעלם גם הוא.

מ' ישי

16

מנהלת האגף ה־V (האגף החברתי־פוליטי) של המשרד לביטחון הציבור, יוליה בריסטיגר[1] (ורשה), אל מנהל המחלקה המשפטית של המשרד לביטחון הציבור, ויטולד גוטמן (ורשה)

תרגום מפולנית: IPN 01206/108

26 בינואר 1946

אל
מנהל המחלקה המשפטית MBP[2]

בעניין: מכתב של המחלקה המשפטית 67/47 מיום 23 בינואר 1946 בקשר לפרויקט ההגירה הבלתי לגאלית.

בתשובה למכתב הנ"ל אני מציע את התיקונים הבאים לחוזר בקשר לאמצעים נגד הגירה בלתי חוקית:[3]

בהקדמה, פסקה שנייה, אחרי המילים "אזרחים ממוצא יהודי" יש להוסיף "כמו גם חברים בארגונים הלא חוקיים הפועלים נגד המדינה (NSZ, WiN, וכדומה), חתרנים ומרגלים, וכן בני משפחה של פעילים פולנים אנטי־דמוקרטים בחו"ל".

16

1. יוליה בריסטיגר (Julia Brystygier) (1975-1902), מנהלת האגף ה־V (האגף החברתי־פוליטי), של המשרד לביטחון הציבור–ביטחון פנים (MBP), חברה בוועד המרכזי של פיקוח מפלגתי בפזפ"ר (PZPR).
2. המשרד לביטחון הציבור–ביטחון פנים. מנהל המחלקה המשפטית של המשרד לביטחון הציבור–ביטחון פנים (נובמבר 1945–ספטמבר 1947) היה ויטולד גוטמן (Witold Gotman).
3. החוזר לא נמצא.

בסעיף 5 – אחרי המילים "המתווכים" – יש להוסיף "המסייעים בארגון הגירה בלתי חוקית" וכו'.

מנהל האגף V
[יוליה] בריסטיגר

17

נציג הסוכנות היהודית יצחק קליינבאום (טהרן) אל צירות פולין בטהרן

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-32 t-495

7 בפברואר 1946

אל
צירות הרפובליקה הפולנית
לידי מיופה הכוח
מר ל' מילניקייל
טהרן

בעקבות שיחתנו אמש הריני פונה אל צירות הרפובליקה הפולנית בעניין שלהלן:

בין היהודים אזרחי פולין השוהים בשטחי ברית המועצות, במיוחד בחלק האסיאני, נמצאים כ־600 איש אשר לפני מספר שנים קיבלו רישיונות הגירה לפלשתינה. כמו כן, מספר מסוים של יהודים בין הפליטים שאין ברשותם סרטיפיקטים, רוצה לנסוע לפלשתינה שבה יש להם קרובים או שיש להם אמצעים כספיים מלפני המלחמה. האנשים הללו, פרט למקרים בודדים, לא הצליחו עדיין לצאת מברית המועצות, כי לא היו ברשותם רישיונות יציאה וכן פג תוקפם של הסרטיפיקטים שלהם.

נוכח מצב זה, וכן מתוך התחשבות בכך שאנשים אלה ללא ספק יצורפו לטרנספורטים של החוזרים לפולין – הריני פונה בשם הסוכנות היהודית לצירות הפולנית בהצעה הבאה:

א. הסוכנות היהודית, המעוניינת שהאנשים הנ"ל שהם אזרחי פולין יוכלו לצאת לפלשתינה, מקבלת על עצמה לנקוט את הצעדים הדרושים על מנת שיוארך תוקפם של הסרטיפיקטים שניתנו להם בשעתו ושבינתיים התיישנו, וכן שמחוסרי הסרטיפיקטים אכן יקבלו אותם.

ב. הסוכנות היהודית לוקחת על עצמה את האחריות לכיסוי הוצאות הנסיעה של אותם אנשים מברית המועצות לפלשתינה דרך אירן, שבה במשך שהייתם הזמנית היא תדאג לכל מחסורם.

ג. מתוך הערכה עמוקה ליחס החיובי של ממשלת פולין להגירה של יהודים לפלשתינה, יחס שמצא ביטוי מספר פעמים בהצהרות הרשמיות, מבקשת הסוכנות היהודית מצירות

הרפובליקה הפולנית בטהרן לפעול להשגת תמיכתה של שגרירות פולין במוסקבה בנושא רישיונות יציאה מברית המועצות עבור אותם יהודים.

בשם הסוכנות היהודית אני מרשה לעצמי לבטא את התקווה, שהגורמים הרשמיים בפולין התומכים, בהתאם לקו המדיני של הממשלה, בבניין בית לאומי ליהודים בפלשתינה, יתייחסו בחיוב לתכנית הנ"ל ויתנו את תמיכתם ליהודים אזרחי פולין השואפים לצאת מברית המועצות לפלשתינה.

ד"ר י' קליינבאום
נציג הסוכנות היהודית לפלשתינה באירן

18

נציג הסוכנות היהודית בפולין, משה ישי (ורשה), אל מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, משה שרתוק (ירושלים)

העתק: אצ"מ S6/1529

27 בפברואר 1946

שלום,

רציתי להודיעך:

א. למרות כל הסימנים הטובים, קודם לכן – קיבלתי הסכמת הממשלה הפולנית לפתיחת המשרד – רק אמש בערב בביתו של ראש המחלקה הפוליטית של המיניסטריון לענייני חוץ.[1]

ב. הוא מסר לי בסוד שהיו לו קשיים רבים, אך "למעני" – התגבר על הכול והביא לי זאת כמעשה אישי שלו כלפיי, בעד ידידותי להם. קיבלתי זאת בשמחה ובתודות.

ג. המפריעים מבפנים הם, כנראה, אנשי השמאל הקיצוני שלנו, אשר מיד לאחר בואי וביקורי במשרד הוועד המרכזי בוורשה, שהם יושבים בו על הכיסאות העיקריים – פתחו במחלקת הגירה לכל העולם.[2] לעת עתה כדי למנוע התנגדות מצד הציונים – לא כללו את ארץ ישראל, כאילו ארץ ישראל היא רשות בפני עצמה. אולם מאחורי הפרגוד לטשו עיניהם על נתח זה – להפוך ארץ ישראל לאחת מארצות ההגירה של מחלקתם.

ד. מאז ביקורי אצלם, מאחר שלא הזמינוני, לא הייתי אצלם שנית. בשיחות מקריות בנושא זה, אשר בהן רצו לבדוק את "הדופק" אצלי, עניתי שלעולם הסוכנות לא תוותר על החזקת משרדים משלה ולעולם לא תמסור לשום מוסד אחר את סמכותה בענייני עלייה.

18

1. יוזף אולשבסקי (Józef Olszewski).
2. מחלקת הגירה של הוועד היהודי.

ה. אותו ראש מחלקה סיפר לי שהבריטים כאן מוחים אצלם, למה הממשלה הרשתה לאיש הסוכנות לארגן כאן את עבודת הסוכנות. הוא ביקשני לקבל את העבודה בענייני העלייה, מבלי להגביל אותי בהיקף הפעולות בכל הכרוך בכך – אך הוסיף בצחוק: אתה גורם לנו צרות מצד הבריטים, באו ובאות בקשות שלא להרשות לכם את העבודה.

ו. בזמן ישיבת הוועדה הארץ ישראלית[3] כאן – הבריטים לא הודיעו לו דבר עד צאתה. הבוקר הוועדה עזבה את פולין.

ז. בשמו של ראש המחלקה הנ"ל הוא אמר לי שהממשלה הפולנית מוכנה לעזור לנו בשאלותינו אנו,[4] אולם הוא מקווה, שהמחנה הציוני יחדל לפחות לתקוף את הממשלה בגלל האנטישמיות. הממשלה הנוכחית אינה אשמה במצב הזה. זאת היא ירושה שקיבלו ואין לדרוש מהם שיחסלו זאת מיד. אין עושים בפוליטיקה שום דבר מתוך אהבה בלבד. צריכים לבוא גם מעשים מצדנו. הוא התאונן על העיתונות בארץ ישראל (הוציא מן הכלל בפירוש את "דבר") וגם את העיתונות הציונית והכללית־יהודית באמריקה. אולי אפשר לשים לב בשטח זה. הרי יש להם איש בוועדת הביטחון[5] ואין להביאם לידי רוגז. איני רואה כל תכלית בזאת.

מ' ישי

19

ראש המדור הסובייטי של המחלקה הפוליטית של משרד החוץ הפולני, ו' צ'ייקה (ורשה), אל נציג הסוכנות היהודית בטהרן, יצחק קליינבאום

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-32 t-495

15 במרס [1946]

WCz/EH[2712/2438/46]
עותק מספר 2

בתשובה למכתב מס' 787/2/38 מיום 1 במרס 1946, משרד החוץ סבור, שהצעת הסוכנות היהודית לפלשתינה בעניין יציאה של אזרחי פולין שיש להם סרטיפיקטים ישירות מברית המועצות לפלשתינה ראויה להתקבל מהרבה בחינות.

עניין זה יש להעלות בוועדה המשותפת לרפטריאציה.

נראה שההתנגדויות המבוטאות באותו מכתב אינן ממן העניין, שכן לאחר שברית המועצות תקבל את ההסדר הזה והמועמדים ליציאה נרשמו, עניין אזרחותם כבר נקבע למעשה.

3. הוועדה האנגלו־אמריקנית. ראו תעודה 11, הערה 6.
4. בדיונים בנושא ארץ ישראל, אם יועלו באו"ם.
5. מועצת הביטחון של האו"ם.

היה זה מתאים לקבץ את כל הבאים בחשבון זה במקום אחד ולהוציאם במשלוח אחד.

ראש המדור הסובייטי של המחלקה הפוליטית
המהנדס ו' צ'ייקה

20

תזכיר מאת הוועד המרכזי של יהודי פולין (CKŻP) (ורשה) אל הוועדה האנגלו־אמריקנית לענייני פלשתינה (א"י)

תרגום מפולנית: ארכיון משרד החינוך AAN, 859

10 באפריל 1946

תזכיר לוועדה האנגלו־אמריקנית לענייני פלשתינה[1]

בשם האוכלוסייה היהודית בפולין הרינו מגישים לוועדה האנגלו־אמריקנית את התזכיר שלהלן:

באתם לארץ שאדמתה רוויה בדם מיליוני יהודים שרצחו מפלצות האדם של היטלר. 3,200,000 יהודים מתו מות ייסורים בגטאות ובמחנות המוות, בתאי הגזים של טרבלינקה, מיידנק, אושוויץ, בלז'ץ, סוביבור ומקומות אחרים של טבח המוני. מיליון ילדים יהודים גוועו כאן למוות בייסורים נוראים. במחנות שהקימו הנאצים בפולין מצאו את מותם מיליוני יהודים מכל ארצות אירופה כמעט. השואה שהתרחשה על אדמת פולין הייתה הטרגדיה הגדולה ביותר בתולדות העם היהודי. קרוב לשישה מיליון יהודים נספו. התליינים ההיטלרים הכריתו את החלק הפעיל והיוצר של העם היהודי. הם הרסו והשמידו מאות מוסדות חברתיים, כלכליים, תרבותיים, מדעיים ואמנותיים. הגרמנים הרסו עשרות אלפי סדנאות עבודה, בתי חרושת, בתי מלאכה, בתי מסחר, משרדים. כל חיינו נהרסו עד עפר כמו הגטו בוורשה.

התגובה של הציבור היהודי בפולין לטבח הגרמני ולרצח ההמוני היה מאבק מזוין שהתנהל יחד עם החלקים הדמוקרטיים של החברה הפולנית. המרד היהודי הגדול בגטו ורשה שבו לחמו היהודים במשך מספר שבועות עם כל העוצמה של מכונת המלחמה הגרמנית יירשם ויונצח בהיסטוריה. במאבק גבורה רב הוד הצטיין גם גטו ביאליסטוק. מלחמות גבורה התנהלו אפילו במחנות המוות טרבלינקה וסוביבור, שם אסירים יהודים חיסלו את השומרים הגרמנים ושרפו את המחנות. הלוחמים היהודים לחמו בעד כבוד אנושי ולאומי, בעד כבודו של העם היהודי. הם נהרגו כאשר הם מאמינים, שמותם לא יהיה לשווא, שהוא ייהפך לנדבך מנדבכי עתיד טוב יותר לעם היהודי כולו. הם האמינו, שלאחר המלחמה הנוראה ולאחר הטבח יקבל העם היהודי זכות לחיים עצמאיים, חיי חירות, עם חופשי בין העמים החופשיים בעולם.

כאשר בא יום השחרור, נמצאו בשטחי פולין לא יותר ממאה אלף יהודים. ב־1939 מספר היהודים היה קרוב ל־3,500,000, כך שבפולין שרדו בקושי 3% מהם. חוץ מאלה,

20

1. תוספת בכתב יד: "חובר 10 באפריל 1946". התזכיר הוצג בפני הוועדה ביולי 1946.

כ־160,000 יהודים ניצלו בשטחי ברית המועצות. אותם היהודים ששרדו בפולין הם ברובם אנשים שבורים פיזית ונפשית לאחר שעברו את החוויות הנוראות במחנות המוות, ביערות ובמקומות מחבוא, בתוך מה שהפך להיות בית קברות עצום של מיליוני אחיהם ואחיותיהם, הוריהם וילדיהם. אלה הם ברובם אנשים בודדים ללא קורת גג לראשם, ללא משפחה וחברים, ללא שום משענת רוחנית או חומרית. אנשים הרוסים.

אין לתמוה, על כן, שבין יהודי פולין נוצר רצון המוני חזק ביותר להגר, אף על פי שממשלת האחדות הלאומית בפולין הדמוקרטית החדשה מבטיחה שוויון זכויות מלא ליהודים ועושה מאמצים רבים לעזור להם לחזור לחיים.

קיימות ארבע סיבות לנטייה של שרידי היהודים בפולין להגר:

1. הסיבה העיקרית והעמוקה ביותר לרצון של יהודים רבים בפולין להגר מן המדינה היא העובדה, שהם אינם מסוגלים לחיות במקומות שהפכו להיות בתי קברות של משפחותיהם, קרוביהם וידידיהם, שבהם הם נרדפים על ידי זיכרון יקיריהם שנספו בתאי הגזים ומחנות המוות. השרידים שנותרו ממשפחות שנרצחו בצורה מפלצתית לא מסוגלים מבחינה נפשית לאחר הטבח הגדול להמשיך את החיים באותו אזור שבו נרצחו ואבדו יקיריהם. אחת מהתוצאות של אותה שואה מחרידה יחידה בכל תולדות העם, שהיהודים שנשארו אחריה שואפים להתיק עצמם לסביבה חדשה ולבנות לעצמם עתיד חדש. הם מעדיפים לנסות ולהתחיל לחיות מחדש בסביבה שונה לגמרי.
2. היהודים ששרדו את הטבח נשארו בודדים בפולין. לחלקם יש קרובי משפחה בפלשתינה, שכן לפני המלחמה היה גל גדול של יהודים פולנים שהיגרו לארץ זו. אותם יהודים שנשארו בודדים לאחר הזעזוע המחריד שעבר עליהם שואפים להתאחד עם משפחותיהם. רצונם הוא לשוב ולהיות אנשים נורמלים.
3. כתוצאה מן הטרגדיה של העם היהודי שעברה עליהם, התגברו בקרב חלקים ניכרים של יהודי פולין השאיפות ליצירת בית לאומי עצמאי בארץ ישראל. חלק גדול מן היהודים, ובמיוחד הנוער היהודי, משתוקק לקשור את גורלו עם הבניין והעתיד של ארץ ישראל. אחת הסיבות העיקריות לשאיפה להגר הם אפוא מניעים אידאולוגיים עמוקים.
4. אין להכחיש את העובדה, שברגע זה עדיין מתרחשים מקרים של פגיעה בפעילים דמוקרטים, התקפות על מתקנים של שלטונות הביטחון והתנפלויות על האוכלוסייה היהודית. המעשים הללו נעשים בהשראתן ובהשתתפותן של קבוצות מחתרתיות ראקציוניות הנמצאות בקשר קבוע עם הגנרל הראקציוני אנדרס באיטליה ועם שרידי ממשלת פולין לשעבר הגולה בלונדון.[2] אותה יד זדונית המנהלת את השיסוי האנטישמי פוגעת גם בפעילי המפלגה הדמוקרטית, בקציני הצבא הפולני וכדומה. השלטונות והמפלגות הדמוקרטיות נלחמים באנטישמיות שהשתרשה בפולין עוד בתקופת שלטון הצאר והתחזקה בשנות הכיבוש הנאצי על ידי התעמולה ההיטלריסטית הגזענית. צווי החירום במדינה[3] קובעים עונש מוות למבצעי טרור על רקע לאומי, גזעי ודתי, ואף על פי כן עדיין מתרחשים מקרים של אלימות פשיסטית אנטישמית.

---

2. לצד קיום של בעיית האנטישמיות ומקרי הרצח של יהודים על ידי קבוצות מחתרת, בעיית האנטישמיות נוצלה על ידי קומוניסטים שלא פעם האשימו באנטישמיות חוגים שהתנגדו להם, במטרה להביא לכרסום באמינותם בעיני המערב.
3. צו בדבר בתי דין שדה ובדבר הליכים בבתי דין זמניים – אחד משלושה צווים (לצד צו על פשעים מסוכנים במיוחד בתקופת שיקום המדינה וצו בדבר כינונה ותחום פעולתה של "ועדה מיוחדת למלחמה בשחיתות ובחבלה בכלכלה") שעליהם הוכרז ב־16 בנובמבר 1945, ואשר הוחלט עליהם בישיבה התשיעית של "מועצת המדינה", ב־3 בינואר 1946.

עם זאת אנחנו מדגישים בכל לשון של הדגשה, שגילויי האנטישמיות בפולין אינם הסיבה העיקרית לרצונם של יהודים רבים להגר, כפי שבטעות סוברים אחדים בחוץ לארץ. כפי שהסברנו, הסיבות הבסיסיות הן עמוקות יותר, אובייקטיביות, אידאולוגיות ופסיכולוגיות.

בשנה האחרונה, השנה הראשונה לאחר השחרור, היגרו מפולין באופן ספונטני בדרכים שונות כמה עשרות אלפי יהודים. במקביל, החלו להגיע לפולין יהודים פולנים שעברו את שנות המלחמה בברית המועצות. גם רבים מאלה, לאחר שנוכחו שבני משפחותיהם בפולין לא שרדו, רוצים להתאחד עם יקיריהם בחו"ל, בראש ובראשונה בארץ ישראל. כעת נמצאים בפולין כ־80,000 יהודים. יש לצפות, שבזכות החזרה לארץ מברית המועצות יגיעו משם לפולין 150,000 יהודים, המספר הכולל של יהודים בשנה זו יעלה אפוא עד 200-300 אלף. על בסיס הניסיון עד עכשיו אפשר להניח שחלק ניכר מן האוכלוסייה היהודית הייתה בוחרת להגר לחו"ל, וקודם כול לארץ ישראל, אילו ניתנה לה אפשרות כזאת.

1. כל האוכלוסייה היהודית ללא הבדל השקפה פוליטית מאוחדת בדרישה להגירה חופשית ובלתי מוגבלת של יהודים לארץ ישראל.
2. כל האוכלוסייה היהודית בפולין ללא יוצא מן הכלל מאוחדת בדרישה לביטולו המידי של "הספר הלבן",[4] אשר על רקע הטרגדיה המחרידה שעברה על העם היהודי, הופך להיות גורם של עוול ואי־צדק כלפי העם היהודי המעונה.
3. העם היהודי, שהתנסה בניסיונות קשים כל כך, לא ינוח ולא ישקוט עד אשר מאבקו יסלול את הדרך לקיום יהודי לאומי עצמאי בארץ ישראל.

בשם כל האוכלוסייה היהודית בפולין, בשם כל הקבוצות והארגונים היהודיים, בשם הנציגות היהודית – הוועד המרכזי של יהודי פולין, הרינו פונים לוועדה האנגלו־אמריקנית בדרישות הבאות:

1. ביטול "הספר הלבן"
2. הגירה יהודית חופשית לארץ ישראל
3. קיום עצמאי לאומי יהודי בארץ ישראל

העם היהודי סבל מספיק.

אם עמי התרבות לא הצליחו למנוע את הפשע המחריד נגד העם היהודי, עליהם לתקן את העוול שנעשה לו שלא היה כמותו בהיסטוריה האנושית.

העם היהודי דורש צדק.

הוועד המרכזי של יהודי פולין[5]

(–) ד"ר אמיל זומרשטיין, יו"ר

(–) ד"ר אדולף ברמן, סגן יו"ר

(–) מארֶק ביטֶר, סגן יו"ר

(–) פאבל זליצקי, מזכיר כללי

(–) מרדכי זונשיין, גזבר

(–) פרופ' יוסף סַאק, חבר הנשיאות

---

4. ראו תעודה 11, הערה 4.
5. על התזכיר לא חתם ה"בונד", כיוון שנעדר בו אזכור על אפשרויות הגירה לכל מדינות העולם.

21

ראש המדור לארצות המזרח הקרוב במשרד החוץ הפולני, רפאל לוץ (ורשה), אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-99 t-1566

המחלקה הפוליטית
P1/[235]. EP

ורשה, 15 במאי 1946

שר החוץ
כ א ן

הריני שולח בנספח, לעיונך, דין וחשבון מהאספה המכוננת של "הוועד לידידות ושיתוף פעולה בין היישוב היהודי בארץ ישראל ופולין הדמוקרטית".

שלחתי העתקים לגנרל גרוש,[1] למשרד לעניינים יהודיים,[2] וכן לוועד המרכזי של יהודי פולין.

1 נספח[3]

ר' לוץ

הוועד לידידות ושיתוף פעולה של יהודי פלשתינה

ביום 4 באפריל 1946, בתל אביב, באולם הוועד הפועל של "ההסתדרות" (האיגוד המקצועי הכללי של יהודי פלשתינה) התקיימה האספה המכוננת של "הוועד לידידות ושיתוף פעולה של היישוב היהודי בארץ ישראל ופולין הדמוקרטית".[4]

האספה כונסה על ידי הוועדה היוזמת הפועלת כבר מספר חודשים. תפקידו של הוועד הוא פיתוח יחסי תרבות, כלכלה וידידות בין שני העמים.[5]

21

1. ויקטור גרוש (Wiktor Grosz) (1956-1907), תת־אלוף. בשנים 1949-1946 היה מנהל האגף לעיתונות והסברה של המשרד לענייני חוץ, ב־1950-1949 – דובר המשרד לענייני חוץ, ב־1954-1950 – שגריר בצ'כוסלובקיה וב־1955 – ראש משלחת פולין בוועדה הבין־לאומית לפיקוח בהודו־סין.
2. המשרד לעניינים יהודיים. הוקם במשרד החוץ הפולני בפברואר 1946 והיה כפוף ישירות לשר, ומנובמבר – למנהל הלשכה המדינית.
3. הטקסט בהמשך הוא הנספח.
4. לאחר הקמתה של מדינת ישראל ייקרא הוועד: "ועד לידידות ישראל־פולין".
5. בהמשך יש קטעים שהושמטו ובהם תיאור של רפאל לוץ על האספה וקטעי עיתונות עליה.

22

מכתב בלתי חתום אל שר החוץ יוזף אולשבסקי

תרגום מפולנית, כתב יד: AMSZ z-6 w-99 t-1566 bd.

[1946]

אל: השר מיופה הכוח
י' אולשבסקי

מאחר שביום 4 באפריל 1946 נוסד בתל אביב הוועד לידידות ושיתוף פעולה של יהודי פלשתינה עם פולין הדמוקרטית, וכן בהסתמך על העמדה שנקט בעניין זה האזרח גרומסקי בזמן שהייתו האחרונה בוורשה, הריני פונה ומבקש: שוועד דומה ייוסד בפולין בהבנה ובשיתוף פעולה עם המשרד היהודי במשרד החוץ, הוועד המרכזי של יהודי פולין, הליגה למאבק בגזענות[1] והמדור לארצות המזרח התיכון.

23

קטע מזיכרונותיו של ראש האגף לתיעוד אישי של משמר הגבול הפולני, מיכאל רודבסקי, מתוך ספרו "ארצי הזרה?"[1]

תרגום מפולנית

כן, זה היה באמצע יולי 1946. הייתי בתפקיד במטה, סקרתי ומיינתי ניירות שונים ובחדר ההמתנה חיכו לי מספר פונים. אל החדר נכנס העוזר האישי של גנרל צ'רבינסקי[2] והודיע: "האזרח רב־סרן, המפקד קורא אותך אליו."

הגנרל קיבל אותי בצורה בלתי רשמית, כמעט בלבביות. ישבנו זה מול זה. הוא דיבר פולנית ככה ככה, לא רע, אבל כשהיינו רק שנינו העדיף לדבר רוסית, זה היה לו יותר קל. וכך, ברוסית, בקיצור ולעניין, הטיל עליי תפקיד שלא יאומן.

"הוחלט לאפשר מעברים, בחשאיות, ליהודים הרוצים לעזוב את פולין. המעברים יהיו בגבול פולין־צ'כוסלובקיה. ייתנו להם לעבור ללא דרכונים וללא ויזות. האחריות על כל המבצע הזה היא שלכם". הייתי נדהם לגמרי, המחשבות שלי רצו בקדחתנות, חששתי שזו

22

1. הליגה הכלל־פולנית למאבק בגזענות (1946-1951), ארגון חברתי שמטרתו הייתה, בין היתר, להיאבק באנטישמיות. חברי הליגה היו פולנים ויהודים, והיו בה גם נציגים של קבוצות וחוגים שהתנגדו זה לזה. היא הוציאה לאור את כתב העת *Prawo Człowieka* ("זכות האדם").

23

1. Michał Rudawski, Mój obcy kraj?, Warszawa: Tu, 1996, pp. 180-181, 192-193, 195-197
2. הגנרל גווידון צ'רבינסקי (Gwidon Czerwiński) מפקד משמר הגבול.

אולי פרובוקציה. הרגשתי את דפיקות לבי־שלי, והשתדלתי לשמור על תדמית שקטה, אבל צ׳רבינסקי ראה על פניי מה מתרחש בתוכי. קם, טפח על כתפי.

״חבר יקר״, אמר, ״אנחנו מכירים מזמן ומכירים היטב זה את זה. הזדקנו במהלך השנתיים האחרונות, החלפנו דרגות והמשימות שלנו נעשו מורכבות יותר. אתה, בחור, תחזיק מעמד״ – הוא חייך בחביבות.

״אזרח גנרל! עניין מעברי הגבול הרי לא שייך לחובות התפקיד שלי. יש במטה מדור מיוחד העוסק במעברי הגבול. מנהל אותו הרב־סרן טדיאוש חוראביק. הרי יהיה זה בלתי מקובל ואפילו חשוד, אם מישהו מחוץ למדור זה יעסוק באותו עניין״.

״אין לי אמון ברס״ן חוראביק. הוא קצין של הצבא עוד לפני המלחמה, לשורותינו הצטרף רק ב־1945, בעצם כבר אחרי המלחמה״, אמר הגנרל.

״הוא לא היה יכול להצטרף לצבא שלנו לפני כן. היה קצין מילואים לפני המלחמה כי הוא בוגר אוניברסיטה. וקרקוב, הרי, הייתה כבושה בידי הגרמנים. במשמר הגבול הוא הוכיח עצמו כאדם הגון, לעניין ומסור. אני מיודד אתו, ואפילו מטעמים אישיים זה יהיה לי מאוד לא נעים להיכנס לתפקיד המתחרה אתו״ – הסברתי.

״אני אסביר לך משהו, הרב־סרן רודבסקי, למרות שבעצם לא הייתי צריך לעשות זאת. ההחלטה שדווקא אתה תישא באחריות על ביצוע התפקיד הזה נתקבלה על ידי השר לביטחון לאומי רולה־ז׳ימיירסקי. סגנו, גנרל מריאן ספיחלסקי,[3] העביר לי את ההוראה. אני לא יכול לשנות דבר בעניין הזה. אמרו לי, שהמינוי שלך נתקבל על נציגי הארגונים היהודיים, שאתם אתה צריך לשתף פעולה כדי למלא את המשימה הזאת״.

״עם אילו ארגונים יהודיים, אזרח גנרל? הרי אני אינני שייך לשום ארגון יהודי!״

[...][4]

לקראת סוף הסתיו של שנת 1946 מספר המועברים ״שלנו״ דרך נקודות המעבר בגבול הגיע ל־100,000. לכבוד ה״יובל״ הזה, אנשי הקשר שלנו עם הארגונים היהודיים, אלכסנדר חרקובסקי ולוּבּה גלר, הזמינו את הרב־סרן חוראק ואותי, עם נשותינו, לארוחת ערב במסעדת המלון ״פולוניה״ בוורשה. גנרל צ׳רבינסקי לא ראה סיבה להתנגד.

[...]

בשיחה חופשית יכולתי להיוודע על דברים רבים שבמצב אחר לא הייתי מעז לשאול עליהם.

״איך הצלחת לספור את היהודי המאה אלף הזה שחצה את הגבול?״, שאלתי את חרקובסקי.

״אנחנו ספרנו היטב, לא פחות טוב מן הקצינים שלך, אדוני, בנקודות המעבר. אני יכול למסור לך בעל פה כמה יהודים, בקירוב, עברו בכל חודש. למשל, בעשרת הימים האחרונים של יולי בלבד, עברו דרך שני מעברי הגבול כעשרים אלף יהודים. באוגוסט – קרוב לארבעים אלף. יולי ואוגוסט היו חודשי השיא של הפאניקה שאחזה ביהודים לאחר הפוגרום בקיילצה״.[5]

[...]

3. מריאן ספיחלסקי (Marian Spychalski) (1906-1980), ב־1944-1949 ו־1956-1959 היה חבר בוועד המרכזי של פזפ״ר, ב־1945-1949 – סגן שר ההגנה. ב־1950-1956 במאסר. ב־1956-1968 – שר ההגנה וב־1959-1970 – חבר בלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פזפ״ר.

4. כאן ולהלן הושמטו קטעים מטעמי עריכה.

5. בפוגרום קיילצה בארבעה ביולי 1946 נרצחו מעל ל־40 יהודים. הפוגרום בקיילצה היה הסיבה הישירה להגברת היציאה של יהודים מפולין. מיולי 1946 ועד לדצמבר 1946 יצאו כ־70,000 יהודים.

באחד הימים הראשונים של חודש פברואר שנינו, חוראביק ואני, נקראנו אל הגנרל צ׳רבינסקי. ידענו כבר, שאם הוא מזמן את שנינו, הרי זה בוודאי בעניין ״המעברים הסודיים ליהודים״.

הגנרל הבהיר: ״טלפן אליי ראש המחלקה המדינית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי, וביקש לשוחח על נקודות המעבר ליהודים. לי אין שום חשק להיפגש אתו ולתת לו הסברים. אמרתי לו, שאתם שניכם מכירים היטב את העניין ושאתם תיסעו אליו. אם ירצה להכיר פרטים על מבצע או פעולה כלשהי – ספרו לו. לעומת זאת, אני לא מרשה לכם להיכנס אתו לדיון על עצם העניין. שיפנה בעניין זה לגנרל ספיחלסקי, מרשל ז׳ימיירסקי או אל גומולקה[6] עצמו. אם הוא לא יהיה נחמד ומנומס, תשלחו אותו לכל הרוחות״.

כאשר נפגשנו אתו, מיד הרים את קולו והתחיל לטעון טענות נגדנו.

[...]

״מה אתם מעוללים שם בגבול פולין־צ׳כוסלובקיה? – אתם נותנים לאלפי אנשים לעבור ללא דרכון וללא פיקוח ראוי? אתם מבינים בכלל, שאתם מעטים חרפה על הממשלה ועל כל העם שלנו? אתם יודעים, שעל העניין הזה כבר תוקעת בחצוצרות העיתונות בכול העולם?

[...]

חייב להיות חוק במדינה הזאת ואתם הפרתם אותו; חייב להיות סדר ואתם הפכתם אותו״. בנסותו לעצור את כעסו הגובר, אולשבסקי האשים אותנו בכל הרע המתרחש במדינה. פניו החליפו צבע, מחיוורון הפכו להיות סמוקים.

[...]

גנרל צ׳רבינסקי היה מרוצה מאתנו. עם זאת, הגענו במשותף למסקנה כמעט בטוחה, שבקרוב תבוא הוראה לסגור את נקודות המעבר ליהודים. סיפרנו למקשר היהודי שלנו על הביקור במשרד החוץ ועל חששותינו. אמרו לו, שאם יש להם עוד אנשים הרוצים לעזוב את פולין, הם חייבים לפעול במהירות ככל האפשר.

כעבור מספר ימים אמנם הגיעה פקודה מאת שר ההגנה הדורשת לסגור את נקודות המעבר.

6. ולדיסלאב גומולקה (Władysław Gomułka) (1982-1905), חבר קפ״פ, מזכיר ראשון של הוועד המרכזי של פפ״ר. בשנים 1949-1944 היה סגן ראש הממשלה ושר לשטחים משוחררים. בין 1948-1956 הורחק מהשלטון ובין 1951-1954 אף נכלא. בשנים 1956-1970 היה מזכיר ראשון של הוועד המרכזי של פזפ״ר.

24

קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל שר החוץ וינצנטי ז'ימובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-98 t-1550

הקונסוליה הפולנית הכללית בתל אביב
מס' 903/46

תל אביב, 26 ביולי 1946

שר החוץ
ר' ז'ימובסקי
ורשה

בתאריך 6 ביולי 1946 ערכתי ביקור אצל המזכיר הכללי של ממשלת המנדט הבריטי בפלשתינה סר ג'ון שאו (John Shaw), בחברתו של הנציג היוצא של ממשלת פולין ר' רדומסקי[1] ומזכירו זנפט.[2]

הביקור נשא אופי טקסי, כביקור פרידה מנציג וקבלת פנים לקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית.

בעת הביקור גילה נציג הממשלה לסר שאו, שאני אהיה ראש הנציגויות[3] שלנו בפלשתינה וביקש שממשלת המנדט תסייע לי במילוי תפקידי. סר שאו קבע, שבעבר היו אי־הבנות מסוימות, עניין לא יוצא דופן לאור הנסיבות, אולם בזמן האחרון פוחת מספרן של אי־הבנות כאלה. הוא ביטא תקווה שבעתיד יתפתחו יחסים של שיתוף פעולה לשביעות רצונם של שני הצדדים.

הפרוטוקול הדיפלומטי כאן קובע, שכתבי ההאמנה צריכים להישלח דרך השגרירות של המדינה הנדונה ללונדון, ומשם הלשכה המלכותית שולחת את כתב ההסכמה (exequatur)[4] לקונסול באמצעות ממשלת המנדט. רק לאחר מכן חלה ההכרה הרשמית. מאחר שאת כתב ההאמנה הבאתי אתי, הנחתי אותו אצל המזכיר הכללי של ממשלת פלשתינה בצירוף בקשה להעביר אותו בטלגרף ללונדון, וכן להכיר בי הכרה זמנית עד שתגיע התשובה מלונדון – הצעה שסר שאו קיבל.

24

1. כנראה ר' גרומסקי.
2. ויטולד ליסובסקי־זנפט (Witold Lisowski-Senft), נולד ב־1917. בשנים 1948-1946 כיהן כקונסול פולין בירושלים. שירת במשרד החוץ עד 1954.
3. לפולין היו שתי קונסוליות כלליות בפלשתינה – הקונסוליה הכללית בתל אביב והקונסוליה הכללית בירושלים. שתי הקונסוליות היו עצמאיות בפעולותיהן. אחרי מרס 1947, הקונסול הכללי בירושלים היה פרופ' אולגיארד גורקה, שבא במקום ויקטור פול.
4. התעודה המאשרת את ההכרה הרשמית בקונסול על ידי המדינה המקבלת אותו.

בשיחת טלפון שערכתי אתמול עם לונדון, המלצתי לבקש מוויניביץ'[5] שיחיש את שליחת כתב ההסכמה.

הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית
רפאל לוץ

25

מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה), אל תת־שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (פריז)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ szyfr 6-77 Paris 1 :140/3751

נתקבל 30 ביולי 1946, שעה 11:00

ורשה, 29 ביולי 1946, שעה 23:00

סודי ביותר – אין לעשות העתקים

לאן: פריז

אל מי: מיניסטר מודזלבסקי (לידי הנמען בלבד)

כמעט בטוח שעניין פלשתינה יועלה בישיבה הקרובה של מועצת הביטחון. יש לוודא את עמדת ברית המועצות. המצב שלנו עדין מאוד והוא יהפוך קשה במיוחד, אם ברית המועצות תתמוך במגמה הערבית ללא הסתייגויות. לפולין אין שום אינטרסים מיוחדים במדינות ערב. לעומת זאת, יש לנו עניין בהקלת ההגירה היהודית לפלשתינה. יש לנו צורך גדול בשוליים רחבים ככל האפשר לחופש פעולה בעניין זה.

אולשבסקי

5. יוסף ויניביץ' (Józef Winiewicz) (1905-1984), עמד כמה פעמים בראש המשלחת הפולנית לעצרת הכללית של האו"ם. בשנים 1947-1954 היה שגריר פולין בארצות הברית וב־1957-1972 – סגן שר החוץ. זיכרונותיו: *Co pamiętam z długiej drogi życia*, Poznań 1985

26

מיופה הכוח רומן סטאנקייביץ' (פראג), אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-105 t-1680

פראג, 31 ביולי 1946

צירות הרפובליקה הפולנית בפראג
מס' [SM. 62/1.]

מוגבל

אל
אזרח מנהל המחלקה המדינית
השר מיופה הכוח יוזף אולשבסקי
ורשה[1]

היום הזמין אותי אליו ראש מדור במשרד החוץ המקומי – המהנדס פארה – ומסר, שהוא פונה אליי על פי הוראתו של סגן ראש הממשלה פיירלינגר.[2] הוא יידע אותי על הוראה שקיבל הציר היירט,[3] האומרת לו שיתערב בעניין הפליטים היהודים מפולין המגיעים לצ'כוסלובקיה. הוא ביקש ממני, בשם סגן ראש הממשלה פיירלינגר, שאתמוך בפנייה הצ'כית במשרד החוץ בוורשה.

מר פארה מסר את הדברים הבאים: אם קודם לכן היו בשטח צ'כוסלובקיה כמה אלפי מהגרים יהודים בלתי חוקיים, אשר חלקם עברו למערב וחלקם נשלחו על ידי השלטונות הצ'כיים חזרה לפולין (ארבע רכבות בתקופת החורף) – הרי מאז האביב הייתה עלייה ניכרת במספר העוברים את הגבול, ומאז המאורעות בקיילצה עוברים את הגבול 500 עד 800 איש כל יום, ולא בדרך של הסתננות יחידים אלא בשיירות מאורגנות של מכוניות. מרבית המהגרים הם אנשים זקנים, נשים וילדים. מספר הגברים הכשרים לעבודה קטן יחסית.

26

1. שתי הערות בשולי הדף. האחת: "ראט – לדון על העניין עם מנהל המשרד לענייני יהודים, 5 באוגוסט 1946", והשנייה: "סובייראיסקי (Sobierajski) לדיון". המשרד לענייני יהודים במשרד החוץ היה כפוף ישירות אל השר. מנהל המשרד לענייני יהודים היה אולגיארד גורקה (Olgierd Górka). מ־1 בדצמבר 1946 היה כפוף אל הלשכה הפוליטית של משרד החוץ.
2. זדנק פיירלינגר (Zdeněk Fierlinger) (1976-1891), דיפלומט ופוליטיקאי. בשנים 1945-1937 היה ציר ואחר כך שגריר צ'כוסלובקיה בברית המועצות. ב־1946-1945 היה ראש ממשלת צ'כוסלובקיה, ב־1953-1946, סגן ראש הממשלה וב־1964-1953, נשיא המועצה הלאומית.
3. יוזף היירט (Josef Hejret), ציר צ'כוסלובקיה בפולין בשנים 1947-1945.

שלטונות צ׳כוסלובקיה מרכזים את הבאים במחנה בנאחוד, שם הם עוברים בדיקה רפואית ובמידת הצורך חיטוי, ולאחר יומיים-שלושה משלחים אותם ברכבות מיוחדות לאזור הכיבוש האמריקני בגרמניה.

הארגונים היהודיים העולמיים מפעילים לחץ על ממשלת צ׳כוסלובקיה שלא תחזיר את אותם המהגרים לפולין, אלא שהעזרה הכספית שהם נותנים לאונרר״א בטלה בשישים, או שהיא מוגבלת עד עכשיו להבטחות בלבד.

ההוצאות של המבצע הזה, המחייב טיפול ביהודים הבאים מפולין, שעד כה נשאה בהן ממשלת צ׳כוסלובקיה, מגיעות ל־30 מיליון קרונות. זה כולל הוצאות הזנה, טיפול רפואי ותחבורה ברכבת.

שלטונות צ׳כוסלובקיה מעריכים, שבדרך זו מתכוונים עוד לעבור למדינה כ־30 אלף יהודים מפולין.

ביחס לארגונים היהודיים ולאונרר״א, שלטונות צ׳כוסלובקיה הודיעו להם שאילו היה זה עניין של 1,000 עד 2,000 נפש לחודש, הם היו מכסים את ההוצאות ממקורותיהם, מטעמים הומניטריים. אלא שבגלל העלייה במספר המגיעים – למשל, כיום הזה יש במחנה נאחוד למעלה מ־2,000 יהודים מפולין, וכפי שכבר הזכרתי לעיל, המספר כעת הוא כ־5,000 לשבוע – הצ׳כים אינם יכולים לכסות הוצאות אלה.

נוכח מצב זה, סגן ראש הממשלה פיירלינגר מבקש להגיע להסכמה עם ממשלת פולין איך לנהוג בעניין זה. ממשלת צ׳כוסלובקיה אינה רוצה להעביר את המהגרים בחזרה לגבול פולין, בגלל לחץ הארגונים היהודיים הטוענים, שכך לא יכולה לנהוג ארצו של מסריק, ואילו נהגו כך היו גורמים הכבדה במצבם של היהודים.

הצ׳כים אינם מוכנים עוד לשאת בהוצאות הטיפול במהגרים האלה והעברתם הלאה, שכן הם טוענים שאלה אזרחים זרים, ואילו השתתפותם של הארגונים היהודיים ואונרר״א בהוצאות היא עד עכשיו זניחה.

הציר היירט אמור להציג את העמדה, שממשלת פולין תכסה את ההוצאות האלה על ידי העברת פחם או הזרמת כוח חשמל לצ׳כוסלובקיה.

אמרתי למר פארה בחצי רצינות, שבפתרון כזה של העניין פולין תיהפך לנושא של ביקורת בין־לאומית על יחס רע ליהודים, צ׳כוסלובקיה תקבל כיסוי נהדר בעיתונות העולמית על יחסה הנאצל, אבל בהוצאות התעמולה הזאת תישא פולין.

לאחר האינטרמצו הזה הצגתי למר פארה את המדיניות שלנו ביחס להגירה היהודית הלגאלית והבלתי לגאלית. הבטחתי לו שאת בקשתו של סגן ראש הממשלה פיירלינגר אעביר לממשלה הפולנית והבעתי את השקפתי, לאחר שהבהרתי שאת העמדה המעשית יקבעו הרשויות הפולניות המוסמכות. אמרתי, שאילו ממשלת פולין נהגה בליברליות ביחס להגירה הבלתי לגאלית היהודית ואילו ממשלת צ׳כוסלובקיה נהגה גם היא ליברליות בטיפולה במהגרים והעברתם הלאה – עדיין היה זה אך צודק וראוי שהארגונים היהודיים העולמיים היו מכסים את ההוצאות של טיפול כזה, מה עוד שעבור הארגונים האלה ההוצאות אינן גדולות יחסית, שכן 30 מיליון קרונות צ׳כיות הן רק 600 אלף דולר.

מר פארה הבהיר, שממשלת צ׳כוסלובקיה אינה רוצה להופיע בדרישות תקיפות מן הארגונים היהודיים ואונרר״א שאלה יכסו את ההוצאות, בטרם תגיע להבנה עם ממשלת פולין, שכן מדובר כאן באזרחים פולנים. אני הדגשתי בפניו, שהגירה יהודית בלתי לגאלית אינה נחוצה כלל, שכן יהודים הרוצים להגר מקבלים משלטונות פולין דרכוני יציאה. עם

זאת, סבורני שהסכמה הדדית עם שלטונות צ'כוסלובקיה אכן רצויה, במיוחד שסגן ראש הממשלה פיירלינגר חותר לכך אישית, ולא היינו רוצים לפגוע בו על ידי סירוב לנהל שיחות על הנושא הזה בכלל.

לאחר שסייגתי את דבריי, בכך שאינני יודע כיצד השלטונות שלנו מתייחסים כעת לבעיה הזאת כולה, אמרתי לו שנראית לי ההצעה שנסכים בינינו על ניהול התהליך מבחינה טכנית, ואילו בקשר לכיסוי ההוצאות של התופעה הזאת, שקיבלה כעת ממדים המוניים, יתאם צעדים מקבילים ומוסכמים עם ממשלת צ'כוסלובקיה כלפי הארגונים היהודיים ואונרר"א.

מיופה הכוח
ד"ר ר' סטאנקייביץ'

27

מנהל משרד המכס בגליביצה (Gliwice), ר' ז'קובסקי, אל משרד האוצר (ורשה)

תרגום מפולנית: AAN Centralny Zarząd Ceł 1-19-c

גליביצה, 2 באוגוסט 1946

סודי ביותר

הסתננות יהודים לצ'כוסלובקיה

אל: משרד האוצר
אגף המכסים
ורשה

זה חודשיים בערך שאנשי המשרד שלנו בקוּדוֹבה מקבלים ידיעות סודיות שבקטע הגבול שמשרד זה אחראי עליו התחילה להתנהל בלילות הסתננות של יהודים מפולין לשטח צ'כוסלובקיה.[1] בדרך זו יוצאים מפולין לצמיתות אזרחי פולין וכן יהודים אזרחי ברית המועצות, או כאלה שהגיעו מברית המועצות ואזרחותם לא נקבעה. היהודים המתכוונים לצאת את פולין מגיעים לקודובה בדרך כלל במשאיות במשך היום. כאן הם מתפזרים בדירות שונות ובלילה, בקבוצות של 20 עד 30 איש, מועברים דרך הגבול. על פי השמועות המתהלכות כאן, מורי הדרך מקבלים כ־2,000 זלוטי לכל איש. במיוחד, קיימות ומתפשטות שמועות שפעולה זו נסבלת ואפילו נתמכת על ידי משמר הגבול ואפילו, בסופו של דבר, על ידי שירותי הביטחון

1. ראו תעודה 23.

(U.B.).[2] בעיירה הצ׳כוסלובקית הסמוכה נהודזלה יש להם נקודת איסוף מאורגנת היטב, שבה המסתננים מפולין מקבלים מקלט ומזון עד לרגע שבו הם מועברים במשלוחים גדולים יותר בכיוון לא ידוע. על פי הגרסאות השונות הם נוסעים לאזור הכיבוש האמריקני בגרמניה.

אין לנו עד כה נתונים כדי שנוכל לקבוע בוודאות אם ועד כמה נכונות השמועות בדבר שיתוף הפעולה של W.O.P[3] ו־U.B. במבצע זה. בימים האחרונים נודעו פרטים חדשים. תנועת היציאה התגברה מאוד, ולאורך הדרכים המובילות לקודובה מעומק המדינה אפשר להיתקל במשאיות מלאות יהודים שפניהם אל הגבול. בקודובה עצמה המשלוחים האלה נבלעים איפה שהוא, והאנשים שהגיעו לקודובה לא נראים בעיירה עצמה. העברת היהודים דרך הגבול נעשית ללא קשר לנקודות המשמר. להפך, נראה שהם עוברים בעיקר דרך מעבר הגבול הקיים סלונה, שבו יש משרד מכס, אלא שהם עושים זאת בלילות לאחר סגירת המשרד, כאשר המוכסים כבר עזבו.

אנשי משמר הגבול כבר כמעט ולא מסתירים את העובדה שהם משתתפים במבצע הזה, ולמשרד המכס יש כל הנתונים לקבוע, שמבצע זה נתמך על ידי הדרגים הגבוהים של משמר הגבול ואף מנוהל על ידו בהסתייגות אחת בלבד: שהיציאה תתבצע "לאחר סגירת משרד המכס". את השתתפותו של שירות הביטחון בפעולה זו לא יכולנו לוודא, אבל יש שמועות עקשניות שגם הוא נמצא בסוד העניין.

שלטונות המכס הצ׳כוסלובקים משוכנעים, שהפעולה הזאת מצד השלטונות הפולניים היא לגמרי לגאלית והם רק משתוממים שהיא מתנהלת באופן כל כך סודי ומחוץ לשעות העבודה הרגילות. לאחרונה קרה אפילו, שמשרד המכס הצ׳כוסלובקי הנמצא מעבר השני של המשרד שלנו בסלונה, העביר את היהודים בשעה 10.00 בלילה, רק בגלל שמשמר הגבול הסביר למוכסים הצ׳כוסלובקים שמשרד המכס שלנו פועל עד שעה זו.

בהציגה את מצב הדברים הזה, הנהלת המכס האזורית בגליביצה מבקשת לקבל הבהרות האם פעולה זו היא פעולה לגאלית או בלתי לגאלית, ואיך צריכים במצב זה להיערך שירותי המכס. אם הפעולה הזאת היא בלתי לגאלית, יש צורך דחוף ביותר בהוראות שמטרתן להפסיק את התופעה הזאת, שכן אין ספק שקשורה בה הברחה של מטבע זר וזהב בקנה מידה גדול. כמה אנשים יצאו כבר מפולין בדרך זו קשה לקבוע. על פי השמועות המתהלכות, ההערכה היא שבזמן הקרוב ביותר יצאו מכאן כ־60,000 איש. אם יעלה הצורך, משרד המכס בקודובה יכול לספק נתונים טריים ומדויקים יותר בנוגע למספר האנשים שכלולים בפעילות המדוברת. אם הפעילות הזאת לגאלית, עולות על הדעת הסתייגויות מן הדרך שבה היא מתנהלת, שכן דרך זו גורמת לתוצאות שליליות לאלה העוזבים את שטח פולין ופוגעת במוראל של האדמיניסטרציה שלנו; נוסף על כך, אינני סבור שדרך זו מוסיפה לנו כבוד בחוץ לארץ, במיוחד אצל השלטונות הצ׳כוסלובקים.[4]

מנהל המכס בגליביצה
ר׳ ז׳קובסקי

---

2. שירותי הביטחון (Urząd Bezpieczeństwa).
3. משמר הגבול (Wojska Ochrony Pogranicza).
4. הערה בשוליים: "דיווחתי אל השר שהציג את נקודת הראות שלו. 9/8/[19]46". ראשי תיבות לא קריאים.

28

מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה), אל השגריר סטניסלאב סקז'שבסקי[1] (פריז)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן מס' 4111: AMSZ szyfr 6-77 w 1946 Paris 2

נתקבל 15 באוגוסט 1946, שעה 23:10

ורשה, 15 באוגוסט 1946, שעה 22:10

סודי ביותר
העתקה אסורה בהחלט

לאן: פריז
אל מי: סקז'שבסקי

שוחח עם וישינסקי[2] בעניין שאלת פלשתינה באו"ם. אמור לו, שאנחנו רואים זאת כרצוי, שבדיון יהיה ללנגה מרווח מסוים לתמרון. העניין הוא בכך, שלאור המצב הנוכחי של היהודים בפולין, עמדה אנטי־יהודית ופרו־ערבית, או גם עמדה ניטרלית צרה, תתקבל רע בדעת הקהל הפולנית, שלא לדבר על דעת הציבור היהודי.

אולשבסקי

28

1. סטניסלאב סקז'שבסקי (Stanisław Skrzeszewski) (1901-1978), בשנים 1945-1947 שגריר בפריז, מ־1947 עד 1950 – שר החינוך, ב־1950-1951 – סגן שר החוץ וב־1951-1956 – שר החוץ. ב־1956-1957 כיהן כמזכיר מועצת המדינה, ב־1958-1966 היה מזכיר לשכת הסיים ומ־1948 – חבר הוועד המרכזי של פזפ"ר.
2. אנדריי וישינסקי (Andrey Vyshinsky) (1883-1954), משפטן. ב־1931 מונה לתובע כללי של ברית המועצות. הוגה התאוריה הגורסת כי כדי להטיל על מישהו אשמה די בעובדה שהמואשם מכיר באשמתו. בשנים 1938-1944 היה סגן יו"ר מועצת הקומיסרים וב־1949-1953 – שר החוץ.

29

דין וחשבון מאת סגן מנהל אגף V במדור I במחלקה V (האגף החברתי־פוליטי) של המשרד לביטחון, ארקדיוש ליברמן[1] (ורשה), אל מנהלת האגף יוליה בריסטיגר

תרגום מפולנית, דין וחשבון: IPN 01206/108

23 באוגוסט 1946

אל: מנהל אגף V של המשרד לביטחון פנים[2]
[יוליה] בריסטיגר

דו"ח על הגירת יהודים

על יסוד הפגישות והביקורים שלי בעת שהייתי במחוז ורוצלב מיום 31 ביולי ועד 5 באוגוסט 1946, וכן על בסיס המידע שצברתי לפני הנסיעה לשם ואחריה – הריני מגיש דו"ח על המצב, כלהלן:

1. **מרכז התיאום המכוון את הגירת היהודים, המבנה והפעילות שלו**

המוסד המתאם והמחליט בכל השאלות הקשורות בהגירת יהודים הוא "ועד התיאום של הארגונים הציוניים"[3] שמרכזו בוורשה, וגוף ארגוני מקביל בלודז'.

המוסד המכוון ישירות את יציאת היהודים הוא "Misrod Haolija", משרד העלייה שהוקם על ידי ועד התיאום. משרד העלייה מתאם את פעילות שני הוועדים שהוקמו קודם לכן – "ועד ההצלה"[4] ו"ועד הבריחה".[5] "משרד העלייה" היה עד כה ארגון מסועף וחשאי, בעל שלוחות רבות בפולין ובחו"ל.

המפקד של ועד העלייה למעשה הוא י' צוקרמן, מפקד הארגון היהודי הלוחם, "אנטק". פעילותו של הוועד מתחלקת לשניים:

א. **הכנת היהודים ליציאה**

משימה זו מבוצעת על ידי "ועדת התיאום של הארגונים הציוניים", והיא כוללת עבודה ארגונית והסברתית/תעמולתית המנצלת נסיבות פוליטיות בארץ ואת

29

1. ארקדיוש ליברמן (Arkadiusz Liberman). לפני מלחמת העולם השנייה היה מורה עברי בווילנה. אחרי המלחמה פיקח במשרד לביטחון הציבור על המפלגות היהודיות.
2. במשרד לביטחון הציבור (MBP), עסק מדור V באגף I, במחלקה V בענייני הארגונים הפוליטיים של המיעוטים הלאומיים.
3. ידועה כ"הקואורדינציה".
4. "ועד ההצלה" – ועד שאורגן בזמן מלחמת העולם ליד הנהלת הסוכנות היהודית בירושלים, בראשותו של יצחק גרינבוים. תפקידו היה לאסוף מידע על המתרחש תחת הכיבוש הנאצי, לרכז את הסיוע של היישוב ליהודי אירופה הכבושה ולנסות ליזום פעולות הצלה. מ־1945 השתלב הוועד בעיקר בסיוע לפליטים ולקראת הקמת המדינה הסתיימה פעילותו.
5. "ועד הבריחה" – הוועד שארגן את כל פעולות הבריחה, תיאם את פעולות הבריחה בין התנועות וחיפש מסלולי בריחה חדשים. הוקם בינואר 1945 ובסיסו היה בקרקוב.

האופי המיוחד של השאלה היהודית. שטח הפעילות – כל המקומות שבהם מתרכזים יהודים.

ב. **מימוש היציאה מן הארץ**

משימה זו מבוצעת על ידי קבוצה נבחרת שבראשה עומד פעיל הנוער הציוני חרקובסקי/מלניצר.[6] יחידות של הארגון הזה נמצאות בנקודות מעבר הגבול הבאות: קלודזקו – בראש קבוצת קלודזקו עומדת לובה,[7] לשעבר מקשרת של המטה הראשי של הפרטיזנים בליטא. בקודובה – שיינע שיינמן,[8] בוולבז'יך – יחיאל. שמות מפקדי הקבוצות בפרידלנד על נהר האודרה ובשצ'צ'ין לא ידועים לנו. משימתו של ארגון זה היא לארגן את המשלוחים ולהעבירם אל מעבר לגבול.

עובדי הארגון הזה מקבלים משכורת של 10,000 זלוטי בחודש ותקציב מבצעי מיוחד, בדרך כלל ללא פיקוח עליו. על פי רוב יש להם קשר הדוק עם משמר הגבול וכן עם בעלי אמצעי תחבורה, כמו יחידות של משאיות של הצבא הפולני וגם הסובייטי, עם נהגים העובדים במשרדים שונים, פקידי רשויות המדינה ורשויות של השלטון המקומי כמו PCK,[9] PUR[10] וכדומה.

ל"וועד ההגירה" סניפים בחו"ל. בצ'כוסלובקיה: נאחוד וברטיסלבה, משם המשלוחים מועברים לווינה. מווינה חלק מן המהגרים מכוונים לאיטליה וחלק לאזור הכיבוש האמריקני בגרמניה. קיימים גם סניפים בהונגריה, צרפת ורומניה, בערי הנמל.

ההגירה מתנהלת במספר שיטות: (1) במשלוחים של הרפטריאנטים, לאחר שקיבלו את המסמכים הדרושים מפקידי PUR, PCK, ראשי המחוזות, מפקדי מרחבים צבאיים, או גם כאלה שהם ייצרו בעצמם; (2) דרך מה שקוראים "גבול ירוק",[11] וכן בצורה לגאלית באמצעות ויזות מעבר של מדינות שונות בעולם, שהם משיגים בדרך כלל בדרכים לא רשמיות.

מאז 30 ביולי 1946 הם משתמשים בשיטות אחרות. דרך "הגבול הירוק" עוברים האנשים בהדרכת מורי דרך מקצועיים, כאלה שיש להם סיבות טובות להשתמט מכל פיקוח שהוא. אלה הם בדרך כלל מבריחים, עבריינים וכדומה. מעבר שצ'צ'ין יוצא מכלל זה, שכן שם גם "ועד ההגירה" מעביר את המהגרים ב"גבול הירוק" או במשלוחים של גרמנים, בתור אזרחי גרמניה. "ועד ההגירה" מעביר בקבוצות של 150-300 איש דרך קודובה, דושניקי־זדרוי, פרידלנד על נהר אודרה. למהגרים ניתנים אישורים קבוצתיים שהוצאו על ידי "ועדת היישוב מחדש" או "ועד העזרה לרפטריאנטים" בקלודזקו ובוולבז'יך, בחתימת "לובה". נקודות הריכוז הן בקלודזקו ובוולבז'יך, ולקבוצות הקטנות יותר בקודובה ובפרידלנד.

בתקופה שבין 30 ביולי עד 17 באוגוסט 1946 עברו את הגבול כ־180,000 יהודים,[12] אם לוקחים בחשבון את אלה שגנבו את הגבול.

---

6. צבי מלניצר (נצר) הגיע לפולין בנובמבר 1945 ונשאר עד מרס 1947. חזר לפולין בתור מזכיר שני ואחר כך בתור מזכיר ראשון בצירות ישראל בשנים 1959-1961.
7. לובה קרוניק (לימים גלר).
8. הכוונה לשיינע שיינברג (לאחר נישואיה – גרינגורס) הייתה האחראית על קודובה.
9. הצלב האדום הפולני (Polski Czerwony Krzyż).
10. הרשות הממלכתית לרפטריאציה (Państwowy Urząd Repatriacyjny), עסקה ברפטריאציה של האזרחים הפולנים שנמצאו בברית המועצות אחרי המלחמה.
11. גבול שאפשר מעבר בלתי לגאלי במלוא מובן המילה.
12. צ"ל: 18,000.

יש לקבוע, שהרוב המוחלט של היוצאים בא מחומר אנושי שאינו עובד. נתונים כלליים אלה, הנוגעים לשינויים במספר היהודים העובדים במחוז שלזיה עלית בחודש אוגוסט, יכולים לשמש כדוגמה לנ"ל.

ירידה במספר העובדים בחלוקה למקצועות:

סוחרים	מקצועות חופשיים	קואופרטיבים	שירות ציבורי
564	91	50	24

עלייה במספר העובדים בחלוקה למקצועות:

תעשייה השייכת למדינה	תעשייה פרטית
187	182

בימים הראשונים לאחר קיילצה, כלומר במחצית השנייה של יולי והתחלת אוגוסט השנה, הורגשה פסיכוזה של בהלה באוכלוסייה היהודית. ואולם לאחרונה ניתן לקבוע, שבהלה זו שככה בדרך כלל הודות להתפתחויות הבאות:

1. מאבק נחוש יותר שלנו באנטישמיות.
2. ההקלות במתן אישורי הגירה ליהודים גרמו לעלייה חדה במספר המהגרים בימים הראשונים, והדבר גרם לסיבוכים ולהחמרה קיצונית במצב רוחם ובמצבם החומרי של היהודים במחנות בצ'כיה ובאזורי הכיבוש האנגליים והאמריקניים בגרמניה.[13]
3. הקשיים שמערימים השלטונות האמריקניים למהגרים היהודים. לפי המידע שנתקבל מ"אנטק" ומ"אלכסנדר", האמריקנים מנעו כלל כניסה של מהגרים יהודים לשטחי הכיבוש שלהם. לעומתם, שלטונות הכיבוש הסובייטים הסכימו באורח בלתי רשמי להעברה של 300 איש כל יום. כמו כן, יש ידיעות שלא אומתו עדיין, שבמחנות לפליטים יהודים בצ'כוסלובקיה ובווינה – היכן שהתרכזו לאחרונה כמה אלפי יהודים – פרצו מגפות של מחלות מידבקות.

למרות זאת, הארגונים הציוניים מתכוונים להמשיך בהגירה בקצב מלא.

כעת הם מתכננים להוציא את היהודים דרך שצ'צ'ין במעבורות, ומנמלי פולין אחרים באניות, ישירות לפלשתינה.

2. המצב במעברי הגבול, פעילות משמר הגבול ושאלות ההגירה

מצב הביטחון במעברי הגבול משביע רצון.

נכון שבמחצית השנייה של יולי התרחשו מקרים שמהגרים נעצרו, מקרי סחיטה וכן התנפלויות על קבוצות יהודים, ואולם זה טופל במקום והתופעה חוסלה.

בעת מעבר הגבול, ניתנת למהגרים אפשרות לקחת אתם מלבד חפצים אישיים 100 זלוטי לכל אחד ו־100 סיגריות. הצ'כים מרשים להוציא רק 60 סיגריות. העודפים מוחרמים על ידי

13. מחנות העקורים.

שומרי הגבול. עם זאת, יש להודות שפיקוח המכס אצלנו הוא אף פחות משטחי ואין ביטחון כלשהו שהכסף והחפצים המוחרמים על ידי שומרי הגבול אמנם מועברים לאוצר המדינה.

על פי המידע שנתקבל מזכריאש,[14] שהיה בשבוע שעבר במחוז ורוצלאב כנציג הוועד המרכזי של יהודי פולין, שומרי הגבול בזמן האחרון כלל אינם עורכים חיפושים בחפצי העוברים לצד השני של הגבול. לעומת זאת, נוצרו יחסים קרובים וחשאיים בין נציג "ועד ההגירה" ועמדות משמר הגבול בקודובה ובפרידלנד. המצב החומרי של המהגרים היהודים בנקודות הגבול הוא קשה ביותר, שכן ברובם הם דלת העם. כדי להקל עליהם, הוועד המרכזי של יהודי פולין הקים מטבחים עבורם בנקודות האיסוף.

בשצ'צ'ין פורחת הסתננות בלתי לגאלית דרך הגבול עד עצם היום הזה. תמורת נסיעה אחת במכונית שצ'צ'ין-ברלין משלמים עד 200,000 זלוטי.

נציגי הציבור היהודי מתלוננים על הנוהג של משרד החוץ להשהות את הנפקת הדרכונים הקבוצתיים ליהודים. הדבר גרם לכך, שיהודים רבים שהמוסדות היהודיים השתדלו להשיג דרכונים עבורם, החליטו לא לחכות עוד ויצאו בדרכים בלתי לגאליות. וכך זכריאש אמר, שהוועד המרכזי של יהודי פולין פנה לאישור יציאה עבור 600 יהודים, ועניין זה עדיין לא סודר.

מחוגי הציונים טוענים גם, שאילו משרד החוץ היה מסדיר להם יציאה של 1,500 יהודים בהליך מהיר – הטיפול בפנייה שלהם נסחב כבר מספר חודשים – הם היו יכולים לקבל אז ויזות למדינות שונות בכמות של כמה אלפים בכל חודש.

3. עבודת היחידות שלנו

הגירת היהודים המוגברת לפי נהלים מסודרים מעניקה ליחידות שלנו אפשרויות נרחבות לפעול נגד מבריחי גבול מקצועיים ולשים את ידן על גורמים פליליים.

בעת שהייתי בשטח, מסרתי את הפרטים על אנשי קשר מתאימים למפקדי הלשכות האזוריות בקלודזקו ובוולבז'יך. הקשרים האלה הביאו לתוצאות מסוימות עוד בהיותי שם.

עם זאת, ספק אם העובדים המקומיים יהיו מסוגלים לנצל כראוי את הקשרים הללו, שכן עד עכשיו לא קיבלנו אף דיווח אחד בנושא זה.

יש להדגיש, שאפשרויות אלה לא נוצלו בכלל בשצ'צ'ין.

מסקנות

1. אם אנחנו מתייצבים מאחורי העמדה שאין להעמיד קשיים בדרכם של יהודים הרוצים לצאת לחו"ל יש להקל זאת עליהם באמצעות:
   א. ייעול המנגנון המנפיק דרכונים.
   ב. הקלת היציאה בדרך שנקבעה קודם לכן.

   לשם מטרה זו יש לאפשר לארגונים העוסקים בהגירת היהודים לנצל את אמצעי התעבורה שברשותם, ובמיוחד תעבורה ימית.

14. שמעון זכריאש (Szymon Zachariasz) (1970-1900), חבר "פועלי ציון שמאל" ואחר כך חבר קפ"פ (המפלגה הקומוניסטית הפולנית). בשנים 1938-1927 היה חבר הוועד המרכזי של קפ"פ. במהלך מלחמת העולם השנייה שהה בברית המועצות. אישיות מרכזית בפרקצייה היהודית של פפ"ר ופזפ"ר ונציגה ב־CKŻP. אחרי 1950 כיהן בנשיאות האגודה החברתית־תרבותית של היהודים בפולין (Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce — TSKŻ).

2. הגירת היהודים הצפויה (סעיף 1ב) צריכה להיות מנוצלת במידה מקסימלית למטרות האופרטיביות שלנו, כלומר כדי:

א. לבער את מבריחי הגבול המקצועיים.

ב. לבער גורמים הפועלים נגד המשטר וסוכני ממשלות זרות שחוצים את הגבול בקביעות ויש להם משתפי פעולה במעברי הגבול.

ג. לבער את הספסרים והמבריחים העוסקים בהברחת מטבע זר.

מאחר שהמציאות הוכיחה, שעמדות משמר הגבול וכן היחידות המקומיות של שירות הביטחון שלנו לא עמדו במשימה הזאת ביעילות, יש ליצור יחידה מיוחדת שתורכב מ־10-12 מהעובדים הנבחרים שלנו, ואשר אנשיה יימצאו תמיד בנקודות הגבול ובשיתוף פעולה עם משמר הגבול יישאו במלוא האחריות על השגת המטרות האלה.

סגן מנהל אגף V של מדור I מחלקה V[15]
(–) סגן ליברמן

15. ראו תעודה 29, הערה 2.

30

שגריר פולין בצרפת, סטניסלאב סקז'שבסקי (פריז), אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס' 5121: AMSZ 6-77-p 1946 Paris

נתקבל 25 באוגוסט 1946, שעה 11:20

פריז, 24 באוגוסט 1946, שעה 17:00

סודי ביותר
אסור לעשות העתקים

מידי – אל השר אולשבסקי

הנדון: מברקכם מס' 4111

היום הצלחתי לדבר עם מולוטוב בעניין פלשתינה והבעיה היהודית. ברית המועצות אינה רואה לעת עתה צורך לנקוט עמדה בעניין פלשתינה.

לעת עתה, אנגליה ואמריקה עוסקות בעניין פלשתינה. העניין לא עלה באו"ם. מולוטוב מעריך, שאם ברית המועצות תנקוט עמדה בעניין פלשתינה, הניגודים הקיימים ברגע זה בין אנגליה ואמריקה יתמתנו, וכך תסייע ברית המועצות להסכמה בין אנגליה לאמריקה. העליתי בשיחה את ההיבט הפולני של הבעיה, שפולין מעוניינת בכך שליהודי פולין הרוצים להגר תינתן האפשרות להתיישב במדינות שונות ובתוכן פלשתינה; שאנחנו מעוניינים שיווצר לחץ על הממשלה הבריטית שתפתח את שערי פלשתינה למהגרים היהודים מפולין.

מולוטוב הדגיש מספר פעמים, שככל הנראה העמדה שלנו נכונה, אך באותה מידה חזר והדגיש שצריך עוד לחשוב על כך.

סקז'שבסקי

25 באוגוסט 1946[1]

30

1. בכתב יד בשולי המסמך כתוב: "נשלח 26 באוגוסט 1946". לא ברור מדוע נרשם תאריך שונה.

31

קטע מדין וחשבון מאת קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל מנהל המחלקה הפוליטית יוזף אולשבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-98 t-1554

תל אביב, 28 באוגוסט 1946

הקונסוליה הכללית של פולין בתל אביב

אל: מנהל המחלקה הפוליטית
שר מיופה כוח יוזף אולשבסקי
ורשה

בהקשר למסיבת העיתונאים מיום 18 ביולי השנה, הריני מעביר השלמה לחומר שנמסר.

לכבוד בואי לפלשתינה ארגן איגוד העיתונאים מסיבת עיתונאים. זה היה אחרי [פוגרום] קיילצה[1] ולפני חג ה־22 ביולי.[2]

לא יכולתי שלא להיענות להזמנה, שכן (א) היה יכול להיווצר הרושם שאני חושש להיפגש עם נציגי העיתונות לאחר האירועים בקיילצה; (ב) היה הכרח להרגיע את דעת הקהל על ידי הבהרת הסיבות לאירועים; (ג) היה צורך להכין "עיתונות טובה" לקראת החג הלאומי שלנו שיוחג כאן בפעם הראשונה.

מסיבת העיתונאים שנערכה השיגה את המטרות המוזכרות לעיל. העיתונים כאן מסרו את הסיבות לאירועים בצורה בדרך כלל אובייקטיבית, לא "סילפו" יותר מדי את דבריי והעיתונות לקראת 22 ביולי הייתה "טובה".

נציגי כל העיתונים נכחו בקבלת הפנים שאורגנה להם ביום 22 ביולי ושורה של מאמרים על פולין החדשה, אובייקטיביים ולא עוינים, הופיעה במרבית העיתונים המקומיים.

[...][3]

2. ביום 12 בספטמבר ערכתי ביקור אצל "הוועד הערבי העליון"[4] יחד עם הקונסול [ויקטור] פול.[5] קיבל אותי היו"ר ג'מיל אל חוסייני (יותר נכון ממלא מקום היו"ר, שכן תפקיד

31

1. ראו תעודה 23, הערה 5.
2. חג ה־22 ביולי הוא חג לאומי, המציין את התאריך השגוי במכוון של הקמת "הוועד הפולני לשחרור לאומי" (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego – PKWN). למעשה הוא הוקם במוסקבה יום לפני כן. הוועד מילא את התפקיד של השלטון הבתר־מלחמתי הקומוניסטי הראשון, ופעל עד 31 בדצמבר 1944.
3. מטעמי עריכה הושמטו דברים שנאמרו במסיבת העיתונאים, ביקורים רשמיים אצל שלטונות המנדט, חזרת פולנים לפולין ועניני מסחר.
4. נוסד ב־1936. ייצג את האוכלוסייה הערבית בפלשתינה (א"י).
5. ויקטור פול (Wiktor Pol), נולד ב־1889. איש משרד החוץ עוד לפני המלחמה. מ־1945 – במחלקת המזרח הקרוב ובשנים 1946-1947 – קונסול בקונסוליה הכללית בתל אביב.

היו"ר מובטח למופתי הראשי של פלשתינה[6] השוהה במצרים) ומזכירו (שהוא בן דודו).

לאחר הברכות שאל אותי, האם זאת אמת שממשלת פולין תומכת בהגירת יהודים לפלשתינה, כלומר "מנהלת פוליטיקה של בֶק".[7]

תשובתי הייתה: "הממשלה שלנו אינה מנהלת מדיניות של גירוש היהודים לפלשתינה. הממשלה שלנו אינה מפלה בין האזרחים בשל דתם, גזעם או מוצאם. הממשלה מבטיחה שוויון זכויות לכול ומשתדלת לעזור לאוכלוסייה היהודית בשיקום חייה וחזרה לעבודה יצרנית. כממשלה דמוקרטית אנחנו לא יכולים לאסור הגירה של יהודים שיש להם רישיונות הגירה והם רוצים להגר – לממשלת פולין אין זה משנה אם המדינה הקולטת אותם היא אנגליה, אמריקה או פלשתינה".

תשובה זו הרגיעה את ג'מיל אל חוסייני. אז הוא הציג את נקודת ראותו בשאלה היהודית. "מתנגד לכל עלייה של יהודים לפלשתינה. היהודים עוזבים את מקומות מגוריהם בגלל האנטישמיות, אבל בפלשתינה אין מקום ל־12 מיליון יהודים. הוא עצמו הוגלה ושהה במחנה ברודזיה באפריקה. שם, לדעתו, יש מקום למיליונים רבים של יהודים. לעמו אין שום דבר נגד יהודים שבאים לפלשתינה לעת זקנה מטעמים דתיים למות ולהיקבר בה, אבל הם מתנגדים לכל הגירה מסיבות פוליטיות. הוא סבור, שכל היהודים שהגיעו ללא הסכמת הערבים צריכים לעזוב את פלשתינה.

לסיום אמרתי, ש"העם הפולני הוא אחד העמים שסבל הכי הרבה במלחמה, והוא יודע על כן מה פירושו של שלום – ולכן גם נתמוך בכל לבנו בשלום ללא חלוקה ואנחנו מאחלים שלום לכל תושבי הארץ הזאת".

3. בתאריך 14 בספטמבר הייתי בביקור אצל הסוכנות היהודית ונתקבלתי על ידי מר [אליעזר] קפלן,[8] המנהל הפיננסי של הסוכנות (משה שרתוק, מנהל המחלקה המדינית, יושב עצור בלטרון). מר קפלן הציג את השקפת הסוכנות בשאלה היהודית. הוא הדגיש, שהסוכנות מודעת למה שעושה ממשלת פולין ומהי עמדתה בשאלה היהודית, ועל כך הם אסירי תודה.

בהדגישו את מצבם החמור של היהודים, הוא הטעים גם שהם חייבים להיאבק למען פתרון השאלה הפלשתינית כך שתתאפשר עלייה.

בחוגי ההנהלה של הסוכנות יודעים, שחלק גדול מתנועת הפועלים העברית בעל אוריינטציה פרו־רוסית, יודעים ש"האיש ברחוב" שונא את הבריטים; מודעים למצב האומלל של פלשתינה בתחום ה"אינטרסים" של בריטניה – והדבר מכתיב לסוכנות זהירות, במיוחד בביטויי האהדה שלה. הוא ביטא את נכונותה של הסוכנות לעזור לנו בכל שטח בפלשתינה (עיתונות, יחסי מסחר וכדומה).

6. חג' אמין אל חוסייני (1974-1897), מנהיג פלשתיני פוליטי ודתי. היה המופתי של ירושלים מ־1921. ממייסדי הוועד הערבי העליון.

7. יוזף בק (Jósef Beck) (1944-1894), ממקורבי פילסודסקי. בשנים 1939-1932 היה שר החוץ של פולין. התאמץ לשמור על יחסים מאוזנים עם ברית המועצות ועם גרמניה הנאצית תקופה מסוימת והצליח בכך. הנהיג מדיניות של עידוד הגירה של יהודים מפולין. מכאן מדיניותו של חיפוש טריטוריה ליהודים (הצעת פולין על מדגסקר) והפעלת לחץ על בריטניה כדי שזאת תפתח את שערי ארץ ישראל. פולין אף סייעה באימון קבוצת המחתרת של יאיר שטרן.

8. אליעזר קפלן (1952-1891), איש מפא"י, חבר הנהלת הסוכנות ומנהל מחלקת הכספים בה (1948-1933); שר האוצר הראשון של מדינת ישראל (1952-1948).

מגיסטר רפאל לוץ
הקונסול הכללי של פולין

תפוצה:
מנהל אגף העיתונות וההסברה גנרל גרוש
מנהל המחלקה הפוליטית השר מיופה כוח י' אולשבסקי

32

משה קורץ, מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בוורשה, אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-105 t-1680

ורשה, 29 באוגוסט 1946

הסוכנות היהודית לארץ ישראל
משרד העלייה
ורשה, רח' פוזננסקה 38/11

אל: השר מיופה הכוח
יוזף אולשבסקי
ורשה

כבוד השר,

בעת פגישתנו אצלך ביום 12 ביולי השנה, נדונו בין היתר שאלות הנוגעות להחשת הנפקת הדרכונים על ידי משרד החוץ למהגרים שבעבורם השגנו ויזות קבוצתיות לשורה של מדינות אירופה.

כבוד השר גילה הבנה מרחיקת לכת לפנייתנו בעניין מתן זכות הגירה לגאלית ליהודי פולין, ובנוכחותנו התקשר טלפונית עם גורמים ממשלתיים חשובים אזרחיים וצבאיים ולאחר מכן, עדיין בנוכחותנו – מסר הוראות מתאימות לסגן מנהל המשרד לענייני יהודים במשרד החוץ, שגם הוא נכח בפגישה, שתכליתן לפשט בצורה משמעותית את ההליכים ולקצר את זמן ההמתנה לדרכונים.

מתוך רצון להקל על המשרד להוצאת הדרכונים של משרד החוץ, משרדנו סידר, סיווג וארגן בצורה מושלמת תיעוד הנוגע למשלוחים של 524 מהגרים, מתוכם 340 ילדים מתחת גיל 16, לצרפת.

עבר כבר חודש ויותר למן היום שתיעוד זה הונח במשרד לענייני יהודים של משרד החוץ; שבועיים לאחר מכן הגשנו את החומר עבור משלוח מהגרים לבלגיה.

עליי לציין בצער שההוראות של כבודו מיום 12 ביולי השנה, שלאחריה ציפינו להסדר מניח את הדעת של העניינים האלה שחשיבותם עליונה עבורנו, לא בוצעו, למרבה האכזבה, על ידי הכפופים לו.

הפניות החוזרות ונשנות שלנו למשרד לענייני יהודים אינן נושאות פרי, ויש להן רק תוצאה זו, שלאחר כל אחת מהן קובעים לנו מועדים חדשים לקבלת הדרכונים; למרבה הצער, אף אחד מן המועדים שהובטחו לנו עד כה לא כובד. כתוצאה מכך אנחנו מכשילים אלפי מהגרים מסכנים בהבטיחנו להם שיקבלו דרכונים במועדים שהובטחו לנו על ידי המשרד לענייני יהודים. האנשים הללו מפנים דירות ומקומות תעסוקה, באים מכל רחבי המדינה לוורשה ומחכים לשווא שהדרכונים יגיעו והמשלוחים יצאו לפועל.

איננו יודעים כיצד לפרש את המצב שנוצר לאחר שההנחיות של כבודו אינן מבוצעות. האם עלינו לחשוד שיש כאן רצון רע, או שמא כשלים מנהליים? אנחנו עומדים מול סכנה לאבד מאות ויזות שניצולן לא רק יקל על גורל המהגרים האלה, אלא גם יעלה את קרנו של השלטון הדמוקרטי בפולין.

אנו רואים זאת כחובתנו ליידע את כבודו, אשר ברצונו הטוב נוכחנו בעליל כאשר נתן את ההנחיות הללו, על המצב האמתי. אין לנו מוצא ממצב זה המעיק עלינו מאוד, ואנחנו משוכנעים שכבודו אינו מודע במלואו למהלך העניינים ולגורל ההנחיות שנתן למעשה.

אנחנו סבורים, שדרישותינו אינן מופרזות כאשר אנחנו פונים ומבקשים מפקידי משרד החוץ למלא בנאמנות אחר ההנחיות שנתן כבודו על יסוד הדיון הרב־צדדי, היסודי והממצה, שערכנו בפגישה הנזכרת בינינו ב־12 ביולי 1946.

אנחנו מבקשים מכבודו להגדיר מועדים מחייבים, כדי שנוכל לנהוג בגילוי לב וביושר כלפי אלפי אזרחים ששלומם ורווחתם הם החובה והשליחות שלנו. אף לא אחד מהם ראוי שיטעו אותו, שנשחק בגורלו ובעתידו כאילו היה חפץ ולא אדם חי.

אנחנו מבקשים מכבודו לדאוג לעניין זה ולגרום לשינוי במצב העניינים על ידי הוראות מחודשות לכפופים לו.

אנחנו מוכנים, אם כבודו יסכים לכך, להציג את העניין מחדש בפגישה פנים אל פנים שתיקבע לנו.

הרינו מצפים להחלטת כבודו.[1]

ד"ר מ' ל' קורץ

1. בכתב יד רשום: "העתק נשלח למשרד לעניינים יהודיים. ד"ר מ' קורץ".

33

מנהל הלשכה לעניינים יהודיים במשרד החוץ הפולני, אולגיארד גורקה[1] (ורשה), אל מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ, יוזף אולשבסקי, וסגנו, מנהל המחלקה ז'ברובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-105 t-1680

[4 בנובמבר 1946]

מסווג לידיעת[2] השר אולשבסקי וסגן המנהל ד"ר ז'ברובסקי

מזכר

הנקודות החשובות ביותר בעניין היציאה היהודית בקבוצות:

1. ראשית כול יש לבדוק האם ההוראה שנתנה המחלקה הפוליטית להקל על הגירה יהודית לגאלית ללא התנאים הפורמליים (סוגי הוויזות, ההתניות וכדומה) מחייבת או לא. עד כה המאמצים היהודיים להשיג דרכונים נענו בחיוב, אפילו אם היו לכך נימוקים לא מספקים. כעת, יש שינוי בפרקטיקה.
2. קודם לכן לא היו ויזות ליהודים. כעת צרפת, איטליה ובלגיה, נותנות ויזות לשהיית מעבר במאות, ביחד עד כ־8,000. בקצב הזה, הוויזות האלה לא ינוצלו אפילו תוך מספר שנים, מה גם שהן לא מספיקות מבחינה פורמלית. הכרחיות החלטה עקרונית והוראות ברורות לממש את הוויזות האלה, או לעצור את ניצולם להגירה.
3. לעניין זה היבט חשוב של מטבע זר, במיוחד לאור העובדה שמתנהלת הגירה בלתי לגאלית המונית. לעומת זאת, עצירת בואם של יהודים כרוכה בהפסד של דולרים. זוהי נקודה נוספת המחייבת שיקול והחלטה הנשמרת בדיסקרטיות.

העניינים השוטפים העיקריים:

1. הסחבת שנוקטים זה שלושה חודשים בקשר ליציאה של 500 איש בוויזה של הסוכנות הפלשתינית[3] בוורשה/ עניין קורץ, סטרנפלד, לויטה. דרכונים עבור הילדים והנוער (340) מוכנים, לא עבור המבוגרים – כעת דורשים ויזות למטרה מוגבלת וויזות שהייה. כל העניין נתקע זה מספר שבועות, למרות ההבטחות שניתנו לסוכנות הפלשתינית מצד המחלקה הפוליטית.
2. בעניין יציאתם של 105 ילדים יהודים לאנגליה/ פרשת כהנא וד"ר שיינפלד מלונדון. עובדים על כך, נשלחים חוזרים להחיש את התהליך, והדבר תלוי בגורמים שמחוץ

33

1. אולגיארד גורקה (Olgierd Górka) (1887–1955), היסטוריון ומזרחן. בשנים 1931–1938 היה מזכיר המכון למזרחנות בוורשה. מספטמבר 1939 שהה מחוץ לפולין. עסק בענייני המיעוטים הלאומיים בממשלה הגולה, ובעיקר ביהודים. בסתיו 1945 חזר לפולין. בשנים 1946–1947, ניהל את המשרד לעניינים יהודיים במשרד החוץ הפולני. מ־1947 עד 1952 היה קונסול כללי בירושלים.
2. המילה הראשונה בכתב יד.
3. המשרד הארץ ישראלי.

למשרד החוץ. הרב של לונדון, שיינפלד, משתדל בכל מקום ומבקש שיזרזו את העניין. כעת הוא נמצא בפולין. העברתי הנחיה לזרז את הטיפול.

3. עניין 800 ויזות המעבר האיטלקיות דרך צ'כיה. ממלא מקום הנציג הצ'כי נציג "אסיסטנס" (Assistance), האזרח ווגל, משתדל לקבל את האישורים, והוא נתמך על ידי הציר היירט. העניין פשוט: לווגל יש 800 ויזות אינדיווידואליות, ולא קבוצתיות כמו לאחרים. בינתיים נקבע, שווגל יגיש דרך המשרד עשר בקשות ליום, ואם תהיה אפשרות, יותר. את כל הכמות אפשר לסדר תוך שלושה-ארבעה חודשים. את הדרכונים לוויזות האלה יקבלו יהודים ללא הבדל מפלגתי, בעיקר אלה שיש להם רק אפידייוויטים[4] ללא אפשרות מעשית לצאת.

4. עניין ההגירה של יהודים אורתודוכסים, אלה היוצאים בטיפול של "ועד הצלה"[5] שמייצגים הרב האמריקני סילבר[6] וגב' שטרבוך והרב הרצוג. במשך זמן רב עניין זה התנהל טוב מאוד, משלוחים לגאליים של מבוגרים וילדים יצאו באורח סדיר והייתה בכך דוגמה הפוכה, חיובית ביותר, להגירה הבלתי לגאלית. כעת, נוכח הכורח לבצע שורה שלמה של השלמות וקשיים פורמליסטיים דומים, התנועה הזאת נעצרה למעשה. רק חלק קטן מן הבקשות מטופלות, השאר מחכה.

הערת סיום:

בימים אלה, ההגירה הלגאלית בקבוצות מתעכבת מאוד או שהן לא נכנסו לקצב. דרך המשרד לא מוצאים דרכונים זה שישה שבועות. יש הכרח לקבוע עם גורמים חוץ מיניסטריאליים האם ההצדקה הקודמת של ההגירה הזאת, הליברליזם הקודם בקשר לוויזות, אישורים וכו', ממשיך להיות מחייב או לאו.

מנהל הלשכה לעניינים יהודיים

פרופסור ד"ר א' גורקה

---

4. Affidavit – מילה ממקור יווני (affidatio), מציינת הצהרה משפטית של משפטן הנמסרת בבית משפט בשבועה. במקרה זה, אישור משפטי רשמי על קבלת התחייבות ליציאה.

5. ראו תעודה 29, הערה 3.

6. אבא הילל סילבר (1893–1963), רב רפורמי ואחד מהמנהיגים המרכזיים של הציונות האמריקנית.

ד. שהעיתונות העברית אינה מאבדת הזדמנות לכתוב נגד ארצו.

הוסיף שעמדת פולניה כלפי ארץ ישראל היא ידועה כפרו־ציונית, שהקונסולים באו הנה כלארץ יהודייה בלי להתחשב בכלל בערבים ושגם הממשלה וגם הקונסוליה עשו תמיד כל מה שיכלו כדי לעזור לנו. מצא שלא נעים לא [צ"ל: לו] להרגיש שאנו מניחים שעמדת הפולנים בטוחה ואפשר להזניחם או לא להתחשב בהם בכלל (הכול הביע בעדינות רבה).

עניתי לו בפרט [בפירוט] על כל אחת ואחת מטענותיו, ובכלל אמרתי שהוא טעה אם ראה בהתנהגותנו כל סימן של רצון רע כלפיהם. הוספתי שאת טענותיו קיבלתי רק כבירור ידידותי הבא מתוך רצון לשפר את קשרינו כי זה היה גם רצוני.

אחר כך נודע לי שגם מר סנפט וגם הקונסול היו שבעי רצון משיחותינו.

ב־7.1.47 ביקרתי אצל הקונסול הכללי[4] במשרדו בתל אביב וגם אתו הייתה לי שיחה כללית ידידותית.

א' לטיס

35

נציג פולין באו"ם, אוסקר לנגה (ניו יורק), אל שר החוץ, זיגמונט מודזלבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 3560: AMSZ 6-77 w-8 t-94

15 באפריל 1947

סודי ביותר

אל: השר מודזלבסקי

המושב המיוחד בענייני פלשתינה (א"י) נפתח ב־28 באפריל.[1] סדר היום: הקמת ועדה לענייני פלשתינה.[2] מסתמן שלוועדה תיכנס צ'כוסלובקיה ולא אנחנו. לדעתי רצוי כך במצבנו הבין־לאומי הנוכחי. זהו עניין שעדיף לא להידחף אליו. בתנאים אלה אפשר לוותר על שליחת

לאחר בריחתו מגטו ורשה. עם הקמת מדינת ישראל היה מנכ"ל משרד הפנים. זיכרונותיו פורסמו בפולנית: *Na pograniczu dwóch światów*, Warszawa: Rytm, 1996 (ערכה והתקינה מבוא: יולנטה ז'ינדול).

4. רפאל לרץ.

35

1. המושב המיוחד של העצרת הכללית של האו"ם בענייני פלשתינה (א"י) החל ב־28 באפריל 1947.
2. אונסקו"פ (United Nations Special Committee on Palestine — UNESCOP) קמה ב־13 במאי 1947 במטרה לחקור את בעיית ארץ ישראל ולהציע פתרון לשאלת פלשתינה (א"י). הוועדה מסרה את המלצותיה (רוב ומיעוט) ביום 31 באוגוסט ופרסמה אותן ב־1 בספטמבר. המלצת הרוב הייתה לסיים את המנדט הבריטי ולהקים בארץ ישראל שתי מדינות, ערבית ויהודית, ולהפוך את ירושלים לעיר בין־לאומית.

אדם מיוחד, אלא אם כן פרושינסקי [Pruszyński][3] יחזור במועד. אם בכל זאת תרצו לשלוח מישהו אני מציע את גז'יבובסקי,[4] קרול אסטרייכר[5] או גדומסקי. בכל מקרה לא ממוצא יהודי.

(–) לנגה

36

שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה) אל נציג פולין באו"ם, אוסקר לנגה (ניו יורק)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן מס' 3342 2490/9: AMSZ 6-77 w-8 t-94

ורשה, 18 באפריל 1947, שעה 13:00

לאן: ניו יורק
אל מי: לנגה

ס ו ד י ב י ו ת ר – ב ה ו ל

מסכימים להצעתך[1] בקשר להרכב המשלחת למושב המיוחד של האו"ם בעניין פלשתינה (א"י). עמדה עקרונית חדשה כפי שדיברנו אתכם בוורשה: דו־לשוניות, מנדט של האו"ם מוגבל בזמן, אפשרות של הגירה יהודית לא רק לפלשתינה, הוועדה המוצעת לענייני פלשתינה, יחס רגשי של פולין הבא ממצבם של היהודים בזמן הכיבוש הגרמני. סגנון העמדה החדשה לא לעורר התנגדות של אף אחד מן הצדדים. הסכמה לתמיכה במועמדות צ'כוסלובקיה לחברות בוועדה.

מודזלבסקי

---

3. קסאברי פרושינסקי (Ksawery Pruszyński) (1907-1950), כותב מסות וסופר. לפני המלחמה פרסם ב"בונט מלודיך" (*Bunt Młodych*) וב"ויאדומושצ'י ליטרצקייה" (Wiadomości Literackie).
4. קונסטנטי גז'יבובסקי (Konstanty Grzybowski) (1901-1970), היסטוריון רעיונות פוליטיים ומשפטיים, פרופ' באוניברסיטה היאגלונית בקרקוב.
5. קרול אסטרייכר (Karol Estreicher) (1906-1984), היסטוריון של האמנות באוניברסיטה היאגלונית.

36

1. ראו תעודה 35.

37

השגריר הפולני יוזף ויניביץ' (ניו יורק) אל מזכ"ל האו"ם טריגווה לי (ניו יורק)

UN GAOR 1947, General Committee, Annex 2 A/BUR/79/Rev.1 p. 129

151 East 67th Street
New York

1 May 1947

The Honorable Trygve Lie
Secretary General
United Nations General Assembly
Flushing Meadow, N. Y.

Sir,

On behalf of the Polish delegation I have the honor to submit for the consideration of the special session of the General Assembly the following motion:

The General Assembly,

Resolved to give careful consideration to the point of view of the Jewish people on the Palestine question,

Decides to invite the representatives of the Jewish Agency to appear before the General Assembly for consultation.

At the same time I would be grateful if you could arrange for this motion being circulated.

I take this opportunity to renew to you, Sir, the assurance of my highest esteem.

Józef Winiewicz
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary

38

מזכיר המשלחת הפולנית באו"ם, יוליוש כ"ץ־סוכי[1] (ניו יורק), לשר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס' 4069: AMSZ 6-77 w-8 t-94

נתקבל 2 במאי 1947, שעה 14:00

[ניו יורק] 1 במאי 1947, שעה 10:20

סודי ביותר

אל: השר מודזלבסקי

בעניין פלשתינה, הצהרנו כי נתמוך בדרישה לאפשר קבלה של נציג היהודים. [זאת] עקב שמועות בעיתונות על גוש סלבי-ערבי. לאחר ההצהרה שלנו תמכו בכך גם גרומיקו[2] וצ'כוסלובקיה. כאשר העניין יידון בוועדה, נעלה את ההצעה לאפשר גישה לדיונים לסוכנות היהודית.

כ"ץ־סוכי

38

1. יוליוש כ"ץ־סוכי (Juliusz Katz-Suchy), נולד ב־1912. בשנים 1946-1948 היה מזכיר המשלחת הפולנית לעצרת האו"ם וב־1948-1951 – נציג קבוע של פולין באו"ם. ב־1951-1957 היה מנהל המכון הפולני למדיניות חוץ, ב־1957-1962 – שגריר בהודו וב־1962-1964 – מנהל האגף לעיתונות ולהסברה. ב־1968 היגר מפולין לדנמרק.
2. אנדרי גרומיקו (Andrey Gromyko) (1909-1989), בשנים 1943-1946 היה יועץ צירות ברית המועצות בארצות הברית, ב־1946-1948 – שר החוץ הסובייטי ונציג ברית המועצות באו"ם. בשנים 1948-1952 ו־1953-1957 היה סגן ראשון לשר החוץ. ב־1952-1953 – שגריר בבריטניה וב־1957-1985 – שר החוץ של ברית המועצות.

39

ראש המשלחת הפולנית באו"ם, אוסקר לנגה, ומזכירה, יוליוש כ"ץ־סוכי (ניו יורק), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס' 4724: AMSZ 6-77 w-8 t-94

נתקבל 21 במאי 1947

ניו יורק, 20 במאי 1947, שעה 15:00

סודי ביותר

אל: השר מודזלבסקי

סבורני, שהמשלחת הפולנית יצאה ברווח מוסרי ופוליטי גדול מן העצרת הכללית שדנה בעניין הפלשתיני.[1] ראשית, היינו הראשונים שהעלינו את ההצעה לשמוע את עמדת הסוכנות היהודית. העלינו את עניין היהודים במחנות. בנאומו של פידרקייביץ'[2] היינו הראשונים שנתנו הערכה שיטתית של המצב וכן תכנית לפתרון הבעיה.

אף על פי שברית המועצות נקטה אחר כך אותה עמדה עצמה, מעריכים את העמדה שלנו כבלתי תלויה ומייחסים לעמדתנו השפעה על עמדתו הסופית של גרומיקו. יש להדגיש גם את הרמה הרצינית של ההופעות שלנו. גרומיקו פתר את העניין בזריזות יוצאת מגדר הרגיל.[3] עד הרגע האחרון החזיק את האמריקנים במצב של חוסר ודאות. הנשיא טרומן ושתי המפלגות הגדולות התבטאו לא פעם בעד בית לאומי יהודי בפלשתינה.

מחלקת המדינה ניהלה לעומת זאת מדיניות פרו־אנגלית, מתוך פחד שתמיכה פומבית בהגירה יהודית תדחף את הערבים לזרועות רוסיה. הליגה הערבית[4] השתמשה בנימוק הזה כבאמצעי סחיטה. בעצרת הכללית האמריקנים פחדו לנקוט עמדה גלויה. תוצאות הנאום של גרומיקו הן שתיים: ראשית, הוא הקדים את האמריקנים בנקיטת העמדה שלו, ובכך מה שהיה

39

1. מעל הטקסט תוספת בכתב יד: "אבל האם אי־אפשר היה להשיג משהו קונקרטי – למשל ביטוי לעמדתנו בעיתונות למען עניין הגבולות שלנו". לא פוענח מי כתב תוספת זאת.
2. אלפרד פידרקייביץ' (Alfred Fiderkiewicz) (1972-1886), רופא, דיפלומט ופעיל איגודים מקצועיים. בין 1904-1922 היה חבר במפלגה הסוציאליסטית האמריקנית, ב־1927-1922 – ציר בסיים. ממארגני מפלגת האיכרים הבלתי תלויה ואחר כך חבר בתנועה הקומוניסטית. בשנים 1945-1943 היה אסיר באושוויץ. ב־1948-1945 היה שגריר בקנדה, ניהל את הוועד הראשי לחקר הפשעים ההיטלראיים בפולין (Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce) וב־1955-1949 עמד בראש המשרד הראשי של האיגוד המקצועי של שירותי הבריאות.
3. מדובר בהצהרת אנדריי גרומיקו מ־14 במאי 1947 במושב המיוחד של עצרת האו"ם שדנה בבעיית ארץ־ישראל. בנאום שעורר פליאה בגלל תוכנו הפרו־יהודי הביע גרומיקו את הזדהותה של ברית המועצות עם הסבל הלא יתואר של העם היהודי בתקופת מלחמת העולם השנייה ועם סבלם של הניצולים חסרי המולדת הנודדים ברחבי אירופה מתום המלחמה בחיפוש אחר מקום מקלט. הוא הזכיר את הקשר ההיסטורי של היהודים עם ארץ ישראל ואת זכותו של העם היהודי להגשים את שאיפותיו ולהקים מדינה משלו בארץ ישראל. בסיכום נאומו תמך גרומיקו בהקמת פדרציה עצמאית מאוחדת של הערבים והיהודים בארץ ישראל, ואם דבר זה לא יתאפשר בגלל האיבה בין שני העמים, הציע לחלק את ארץ ישראל לשתי מדינות עצמאיות.
4. הליגה הערבית (נוסדה במרס 1945), ארגון בין־לאומי המאגד את כל המדינות הערביות.

עד כה מדיניות אמריקנית ייראה עכשיו כהצטרפות לעמדת רוסיה וארצות סלביות אחרות. שנית, לאחר הופעת גרומיקו לאמריקנים יש ידיים חופשיות; הם יכולים לנקוט עמדה ללא חשש שרוסיה תתמוך בליגה הערבית. אני מפרש את העמדה הסובייטית כתוצאה של החלטה שלא להתמודד במזרח התיכון, בכל אופן לא בשטח פלשתינה. זוהי מדיניות של הימנעות מהעמדת קשיים לאמריקנים בנושא היהודי-ערבי.

אל נוכח ההסכמה בעמדות הסובייטית והאמריקנית, אני סבור שיימצא פתרון לבעיה הפלשתינית, או על פי קווי המתאר של מדינה דו־לאומית,[5] או חלוקה,[6] מה שסביר יותר.

(–) לנגה כ"ץ־סוכי

40

נציג הסוכנות היהודית מרק ירבלום[1] (פריז) אל ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, גולדה מאירסון (ירושלים)

מקור באנגלית: אצ"מ S25/6661

Agence Juive pour la Palestine
Bureau de Paris

Paris le 22 Mai 1947

Mrs. Golda Meyerson
The Jewish Agency
Jerusalem.

My dear Golda,

I should like to add a few words to the report I sent you on my trip to Poland, or more exactly on my talks with the Polish Foreign Secretary Modzelewski.

In my opinion the presence of the Jewish Agency delegate in Warsaw is of utmost importance, and that for various reasons:

---

5. מדינה דו־לאומית. הצעה להקים בארץ ישראל פדרציה יהודית-ערבית. הצעה זאת נתמכה על ידי "השומר הצעיר" ופק"פ (המפלגה הקומוניסטית).
6. של ארץ ישראל לשתי מדינות, ערבית ויהודית.

40

1. מרק ירבלום (1887–1972), יליד פולין, הגיע לפריז בגיל עשרים והפך לדמות מרכזית בפעילות הציונית שם במסגרת "פועלי ציון". היה בקשרים הדוקים עם התנועה הסוציאליסטית בצרפת. במהלך המלחמה שהה בצרפת והיה פעיל בפעילות מחתרתית של סעד והצלת ילדים יהודים. אחרי המלחמה המשיך בפעילות הציונית והיה לנציג הסוכנות היהודית בצרפת. עלה לארץ ב־1955.

We have no one on the spot capable of representing the Jewish Agency in the opinion of the Government and of the Polish statesmen. In the first place — relations between Zionist groups are not what they should be — to such an extent that each group sends its own man separately to call on officials and, no doubt, each one presents the case his own way. But al these groups have no real contacts with the authorities, not even with the Polish political parties. Secondly — from various sources I hear that the Arabs are considering going to Poland for their propaganda.

We do have sympathies in the Government circles, but they ought to be maintained.

Relations between Zionist groups and Government parties (Communists, Socialists, Democrats etc.) are practically non-existent or are limited to a few subordinates.

You should therefore delegate a person of scope [sic] — of Palestinian nationality and — speaking Polish. It must be done urgently, and the delegate should be attached there at least until September.

Please cable your decision.

Yours very sincerely

Marc Jarblum

41

הצעת המשלחת הפולנית להחלטת ועדת־המשנה המיוחדת של האו"ם לענייני ארץ ישראל—פלשתינה (UNSCOP)

UN GAOR 1947, General Committee, Appendix 14 A/C.1/174 p. 371

[May 1947]

Paragraph 2 should read as follows:

"The special committee shall have the widest powers to ascertain and record facts and investigate all questions and issue relevant to the problem of Palestine by investigation on the spot and elsewhere whenever necessary, including the displaced persons camps;"

Paragraph 6 should read as follows:

"The special committee shall give most careful consideration to the rights of the Arab people and the Jewish people in Palestine, of Christendom, Jewry and Islam;"

Paragraph 7 should read as follows:

"The special committee shall prepare a report to the next regular session of the General Assembly, and shall submit such proposals as it may consider appropriate for the solution of the problem of Palestine including a proposal on the question

of the establishing by the United Nations of the independent, democratic State of Palestine;"

42

קטעים מנאומו של שגריר פולין בארצות הברית, יוזף ויניביץ׳, בכנס הכלל־אמריקני של הפדרציה העולמית של יהודי פולין (ניו יורק)

אצ"מ S25/6663

[21 June 1947]

[...][1] The remaining Polish Jews, who the Germans had determined to wipe out by gas, poison, and other means, are being settled in the rehabilitated farms and towns formerly inhabited by Germans. In Lower Silesia, which is frequently mentioned in the newspapers, whole villages and towns are inhabited by Jews — Polish citizens. Next to Lower Silesia, Western Pomerania and especially Szczecin, are among the most important centers of Jewish life. Here, with the support of central and local Government agencies, and aided by the Central Jewish Committee, the Jews were able, within a short period, to organize their economic life, engaging in private business and crafts, and also in cooperative undertakings.

These Jews, as well as their Polish compatriots, are surprised to read in the papers that there are people who would like to deprive them of their present homes among the Oder–Neisse Rivers and return them to the Germans. Must there be such an ending for the war tragedy of my country and my brothers — the Polish Jews?

In good faith Poland has taken over the territories situated on the Oder and Neisse Rivers, justly convinced that this border outlined in Potsdam is definite. The Potsdam decision named the rivers Oder and Neisse as the frontier and not any "demarcation line". Poland was given full, complete administration of the territories granted. [...][2]

When we speak about the results of rehabilitation and reconstruction of Poland, we have to admit at the same time the great participation of the Jewish population in it. But the Jewish population would not have been able to survive and reconstruct its life so easily, if it were not for the generous help offered by the Jewry of the whole world. I take this opportunity to express my solemn words of gratitude to all those who have helped my Jewish compatriots in the critical years of the reconstruction of Poland. And at the same time, I appeal for more help to come.

Let me assure all of those who were eager to offer that help, that the country which received those generous contributions is making slow yet steady economic

---

42

1. הושמט קטע מטעמי עריכה.
2. הושמט קטע מטעמי עריכה.

progress. [...][3] The Polish people work hard for their daily bread but despite this they do not get enough of it. The country, devastated by war, cannot **yet** produce a sufficient quantity of grain.

[...][4] The remaining Jews of Poland share our worries. Their work contributes to the success of ours and the Jewish population of Poland enjoys full protection of the law, not only against a possible outburst of anti-semitism but real equality with all the other citizens who survived.

[...][5] We realize it well in Poland how difficult it is for the Jews to pursue happiness in the face of those memories which confront them not only in Poland but in all Europe. We were therefore doing, and still are doing, our best to help those who desired or desire to leave Poland. That is why my Government fully appreciates also the importance of these efforts and endeavors of the Jewish leaders — efforts which are so closely connected with the problem of Palestine. You know the attitude which Poland took at the United Nations Special Assembly on the problem of Palestine. This attitude still stands and will prevail until the problem is solved.

43

החלטות שנתקבלו באספה של "האיחוד הציוני של יהודי פולין"

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 W-99 t-1566

25 ביוני 1947

ההחלטות שנתקבלו פה אחד באספה של "האיחוד הציוני של יהודי פולין" באולם בית המורה בתל אביב, בתאריך 25 ביוני 1947

1. האספה הכללית של התאחדות יהודי פולין, המשתייכת לאיחוד העולמי של יהודי פולין, בהיותה חלק מן הציבור המאורגן, רואה זאת כחובתה לבטא את תמיכתה הגמורה במוסדות הציוניים הלאומיים וביישוב במאבקו למען חופש העלייה ולמען אי־תלות לאומית בארץ ישראל.
2. האספה, בהיות כל מרכיביה מעוניינים בעלייה המונית מידית של יהודי פולין ממחנות העקורים ומכל המקומות שבהם הם שוהים כפליטים בדרכם לארץ ישראל – פונה בעניין זה לעזרת העם הפולני וכל העמים שוחרי החירות; ובמיוחד אל הוועדה המיוחדת

3. הושמט קטע מטעמי עריכה.
4. הושמט קטע מטעמי עריכה.
5. הושמט קטע מטעמי עריכה.

לבדיקת בעיות ארץ ישראל[1] – ותובעת מן הוועדה שתבדוק את מצב העם היהודי ואת מצבם של הפליטים העקורים, על ידי שתבקר במחנות ובריכוזים אחרים של יהודים באירופה.

3. האספה הכללית של יהודי פולין, המקיפה את הארגונים של יהודי פולין בארץ, מביעה את הערכתה העמוקה לממשלת פולין ולנציגיה על עמדתם החיובית בעצרת האומות המאוחדות, נוכח הדרישה של היהודים למולדת חופשית ועצמאות לאומית בארץ ישראל/פלשתינה. אנחנו תקווה, שהעם הפולני וממשלתו הדמוקרטית ימשיכו במאמציהם לטובת הציונות בפורום הבין־לאומי ויהיו למופת לעמים אחרים ביצירת אפשרויות נרחבות של עלייה בלתי מוגבלת של יהודים לארץ ישראל מפולין וממדינות שכנות אחרות, ומצד שני ייתנו סיוע ממשלתי, בתחום הצרכים הכלכליים והתרבותיים, ליהודים קורבנות ההיטלריזם והאנטישמיות, כל זמן שיימצאו בפולין או ירצו להישאר בה.

4. האספה שולחת ברכה לממשלה הדמוקרטית של פולין החדשה ומאחלת לה הצלחה במאמציה לשקם את המדינה מהריסותיה ולהשתיתה על יסודות דמוקרטיה מלאה, קִדמה חברתית ושוויון לכל אזרחיה.

5. האספה מביעה את תודתה העמוקה למר לוץ, הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית בפלשתינה (א״י) בתל אביב, על התעניינותו הפעילה בחייהם ובבעיותיהם של יהודי פולין בארץ ישראל; וכן על יחסו המבין עד עומקן את הבעיות החברתיות ובעיות התחייה הרוחנית של העם היהודי – יחס שבזכותו הוא תרם גם לשיפור ולהתחזקות של האהדה שרוכש העם היהודי לפולין החדשה ולממשלתה המתקדמת, וכן לחיזוק היחסים בין פולין המחודשת ובין עולי פולין בארץ ישראל.

6. האספה פונה אל הסוכנות היהודית, אל הוועד הלאומי,[2] אל ארגוני הסיוע היהודיים והבין־לאומיים, בדרישה להגביר את הסיוע ליהודים במחנות העקורים ובכל המקומות ששהייתם בהם זמנית, על מנת להקל עליהם את חייהם במקומות המעבר ולגייס את האמצעים כדי לעזור בצורה בונה להמוני המהגרים בדרכם לארץ ישראל.

7. האספה פונה במיוחד לארגונים של יהודי פולין באמריקה הצפונית והדרומית, וכן במדינות אחרות ובתוכם איחוד הארגונים של יהודי פולין בארץ ישראל, בהצעה לעבד תכנית שלמה וכוללת של פעילות למען יהודי פולין, אלה שעלו לארץ ישראל ואלה שעוד יעלו, בתחומים כמו: התיישבות, הכשרה מקצועית, אשראי להקמת מקורות פרנסה, טיפול מסייע בילדים, קשישים ונכים וכדומה.

8. האספה מקבלת בברכה את היוזמה של איחוד יהודי פולין באמריקה לכנס קונגרס עולמי של יהודי פולין מכל ארצות העולם.[3] האספה מביעה את נכונותה לשתף פעולה בעניין עם ידידינו באמריקה, במטרה לייסד ארגון חזק בעל יכולת ביצוע מעשי, למען פתרון של הבעיות החשובות והקשות של פליטים מפולין בארץ ישראל ובארצות אחרות.

9. האספה פונה אל כל יהודי פולין וארגוניהם בארץ ישראל להתלכד סביב האיחוד העולמי של יהודי פולין אשר חייב לשמש כלי לכל פעולה בונה ומסייעת לעקורים

43

1. ראו תעודה 35, הערה 2.
2. ראו תעודה 13, הערה 8.
3. ראו תעודה 42.

היהודים החדשים מפולין. ובכוחה המאוחד של עדה בת רבע מיליון יהודים מפולין בארץ ישראל, להיענות לצו השעה, כדי שהאיחוד העולמי בארץ ישראל יוכל למלא את שליחותו בארץ ויהיה לגורם קובע בקנה מידה עולמי.

10. האספה פונה בבקשה ובדרישה לממשלת פולין כדי שתעשה כל שביכולתה במסגרת אפשרויותיה ותבוא לעזרת הגורמים הבין־לאומיים שיש להם כושר ביצוע, על מנת לזרז את הליכי החזרת הרכוש ומתן הפיצויים על נזקי מלחמה שסבלו יהודי פולין ומדינות אחרות, ליורשיהם החוקיים שנשארו בחיים, ובמקרים שלא יימצאו היורשים שיפנו לקבל את רכושם – להעביר את רכושם ואת זכויותיהם לפיצויים לסוכנות היהודית לארץ ישראל ולארגוני סיוע יהודיים אחרים בעולם שייקבעו לשם כך, על מנת שישתמשו באמצעים אלה למטרות של פעולה בונה לרווחת היהודים הפולנים שניצלו מן התופת הנאצית.

11. האספה מטילה על ההנהלה החדשה חובה להקים, יחד עם הסוכנות היהודית ובעזרת ארגון HIAS[4] וכל ארגוני היהודים מפולין בעולם, מוסד מרכזי שביעילות ובמהירות יוכל לסייע לכל הניצולים לחדש את הקשרים עם קרוביהם בארץ ישראל ובעולם כולו.

12. האספה מקבלת בברכה את הקמתו של מפעל ההנצחה לגולה[5] ורואה בהתלכדות של כל המוסדות המובילים של החברה והעולם היהודי את הערובה להצלחת מפעל זה. איחוד עולי פולין מצטרף בלב שלם לרעיון הקמת "יד ושם" ותומך במעשים למען מימוש רעיון גדול וקדוש זה.
האספה פונה לממשלת פולין ולוועד המרכזי של יהודי פולין בבקשה להושיט עזרה מעשית למפעל ההנצחה, במיוחד על ידי העמדה לרשות של כל החומר הדוקומנטרי המצוי בפולין שיש לו קשר להנצחה ולמפעל ההנצחה המתוכנן.

13. האספה ממליצה להנהלה החדשה, שזו תכנס בתוך שבועיים אספה מיוחדת של כל התאחדויות העולים מפולין בעניין מפעל ההנצחה, במיוחד לאור העובדה שארגוני העולים מפולין בארץ מהווים חלק גדול מן הארגונים בעולם ומהווים גורם מכריע במימוש מפעל ההנצחה "יד ושם" בארץ ישראל.

---

4. היא"ס (Hebrew Sheltering and Immigration Aid Society — HIAS), ארגון יהודי שנוסד בניו יורק ב־1881, במטרה לסייע למהגרים יהודים. פעילותו בפולין הופסקה ב־1950.
5. בהתכנסות בלונדון באוגוסט 1945 החליט הוועד הפועל הציוני להטיל על הוועד הלאומי את האחריות להנצחת השואה בארץ ישראל. על שם המפעל, "יד ושם", סוכם בתחילת 1946.

44

דין וחשבון מאת נציג הסוכנות היהודית בוושינגטון, אליהו אפשטיין,[1] אל חברי הנהלת הסוכנות (ירושלים)

דין וחשבון: אצ"מ S25/6661

No. 33

Confidential – June 30, 1947

Members of the Executive of the Jewish Agency for Palestine
Eliahu Epstein
Subject: Conversation with the Polish Ambassador, Dr Josef Winiewicz

I had met the Ambassador during the Special Session of the General Assembly and called on him on June 25th to renew our contacts

He inquired, at the beginning of our conversation, about the activities of the Committee in Palestine[2] and about the possible trends among its members on the final solution of the Palestine problem. He expressed confidence that the Czech and Yugoslav members of the Committee would help us and assured me that their attitude was toward a pro–Jewish solution.

The Ambassador, who is an intelligent and pleasant conversationalist, went on to describe to me at length the underlying causes for the support of our cause by his Government.

He said that he and the Czech delegates were the two within the Slav Bloc who came to the Special Session with instructions from their Governments in which the support to be given us was defined in the clearest possible terms.[3] When at the first meeting of the Slav Group, the Polish and the Czech representatives mentioned the instructions they had received, Mr. Gromyko said that although his delegation had not at that time yet received instructions on the matter, he had no objections

44

1. אליהו (אפשטיין) אילת (1990-1903), עלה ארצה ב־1924 מרוסיה. מזרחן ודיפלומט ישראלי. יצר קשרים הדוקים עם מנהיגים ועם אנשי רוח ערבים בארץ ישראל ובארצות השכנות. בשנים 1945-1934 עבד במחלקה המדינית של הסוכנות וטיפל בקשריה עם המדינות השכנות. מ־1945 שימש נציג הסוכנות בוושינגטון. לאחר הקמת המדינה התמנה לציר ראשון ואחר כך לשגריר ישראל בוושינגטון, ולאחר מכן התמנה לציר ולשגריר ישראל בבריטניה (1959-1950). היה נשיא האוניברסיטה העברית (1968-1962).
2. ועדת החקירה של האו"ם לעניין ארץ ישראל, שמונתה אחרי מושב האביב של העצרת ב־1947, במטרה לגבש המלצות לפתרון בעיית ארץ ישראל. היא מנתה 11 חברים: אוסטרליה, אורוגוואי, גואטמלה, הודו, הולנד, יוגוסלביה, פרו, פרס, צ'כוסלובקיה, קנדה, ושוודיה. בראשה עמד הנציג השוודי, סנדסטרום, שופט בית הדין העליון של שוודיה. ב־1 בספטמבר התפרסם דו"ח הוועדה עם המלצות לסיום המנדט הבריטי ומתן עצמאות לארץ ישראל. המלצת הרוב של חברי הוועדה הייתה לחלק את ארץ ישראל בין שתי מדינות עצמאיות: ערבית ויהודית, ולהפוך את ירושלים לעיר בין־לאומית הכפופה למועצת הנאמנות של האו"ם.
3. ראו תעודה 36.

to the Polish and Czech delegates proceeding with their instructions. According to the Ambassador it was only on May 4th that Gromyko's instructions arrived from Moscow.[4]

The Ambassador stressed the misunderstanding which prevails in interpreting the policies of individual members of the Slav Bloc by assuming, erroneously, that whatever the Polish delegate or any others members of the Slav Bloc does must have prior consent of the Soviet delegation. Although it is quite true, said the Ambassador, that in matters of major policy, and especially these concerning questions of security, there is a close alliance between Polish and Soviet positions, there are matters guided by special Slav Bloc, may find themselves at variance [sic]. The Palestine question could be such an instance. To the full satisfaction of all members of the Slav Bloc, however, Russia adopted a policy similar to that of Poland, with the result that the Slav Bloc now stands united in support of our Cause in the United Nations.

When I inquired whether the Polish Government has the same attitude towards a final solution of the Palestine question as that defined in Gromyko's statement, the ambassador mentioned, rather reluctantly, that Russia and the other members of the Slav Bloc would fully discuss the proposals for the solution of the Palestine problem after the report of the Committee is presented. Naturally, said the Ambassador, Russia's views on the subject will be of great importance to the other members of the Bloc, but, he concluded, whatever the situation may be, the Polish Government position will remain essentially the same as was formulated at the Special Session.

He asked me to keep him informed of any developments in the situation and also asked me to supply him with all available material which he would transmit to his Government in Warsaw. The material now reaching the Polish Delegation of the UN remains in their files, whereas if we passed this data on to him, he would forward it on to Warsaw. I promised to do our best in the matter and have already supplied him with everything we have issued during and since the Special Session of the UNGA.

4. ב־12 באפריל 1947 פנה משרד החוץ הסובייטי אל יעקב מליק, הנציג הסובייטי באו"ם, במכתב ובו ארבע נקודות, שכללו את העמדה הסובייטית בכל הנוגע לסוגיית ארץ ישראל: (1) חיסול המנדט הבריטי; (2) פינוי הצבא הבריטי; (3) על האו"ם לעבד חוקה למדינה דמוקרטית אחת יחידה שתבטיח ליושבים בה זכויות לאומיות ואזרחיות שוות; (4) השאלה היהודית לא יכולה למצוא את פתרונה בהגירה לארץ ישראל בלבד, אלא יש ליצור עבור המוני היהודים תנאים מתאימים לחייהם באירופה: *Documents on Israeli–Soviet Relations*, 1941-1953, London 2000, I, pp. 174-175 (doc 77) גרומיקו קיבל כבר ב־28 באפריל 1947 הוראות מפורשות לתמוך בעמדת היהודים וגם ראשי פרקים לנאומו, שכללו שתי חלופות לפתרון בעיית ארץ ישראל: מדינה דו־לאומית או פתרון של חלוקה לשתי מדינות – ערבית ויהודית: Ibid, pp. 232-233 (doc 99).

45

סיכום שיחת מרדכי אורן עם מזכיר המשלחת הפולנית באו"ם, יוליוש כ"ץ־סוכי (ורשה)

דין וחשבון: ארכיון הקיבוץ הארצי, גבעת חביבה, חטיבה 90 מכל 18 תיק (3)

[4 ביולי 1947]

מוצאו מסנוק, גליציה, חניך תנועתנו[1] (ידיד נעורים של י' מאיוס). היכרתיו בוועידת האגודות המקצועיות בלונדון (עבד אז ב"פולפרס".[2] נפגשתי אתו גם בפריז. אגב: צילום אחד מאספת האומות בעניין ארץ ישראל שהתפרסם ב/"משמר"[3] מראה אותו בשיחה עם פ[ידרקיי]ב[יץ'] ועם ג[רומי]קו. הוא בתקופה האחרונה מזכיר המשלחת הקבועה באומות [המאוחדות]. יחסו למפעלנו חיובי ובהתאם מלא לעמדת ממשלתו. יחס של הבנה מיוחדת למפעל תנועתנו ודרכה. הייתה לי אתו יחד עם ארזי[4] שיחה ממושכת, מתוך יוזמה הדדית.

הוא התעניין מאוד ברושם שההופעה הפולנית עשתה בארץ ישראל וכן ברושם של נאום ג[רומי]קו.[5] סיפרתי לו.[6] אני התעניינתי, איזה רושם עשו נציגי הסוכנות היהודית בהופעותיהם על המשלחות הסלביות. הוא אמר: מבחינה אחת רושם לא טוב בהחלט. ההתרשמות של המשלחות האלה הייתה שהנציגים היהודיים התאמצו להעלים את הניגוד היהודי-אנגלי ולהעמיד את הכול בסימן של ניגוד יהודי-ערבי. זה עורר גם תימהון וגם אי־שביעות רצון. הוא יודע על שיחה שהתקיימה בין ב[ן־]ג[וריון] וג[רומי]קו.[7] אולם הוא אינו יודע את תוכנה. שאלתי אותו האם אפשר לראות את ההופעה הפולנית כביטוי של מדיניות רשמית יציבה? תשובתו הייתה: "בהחלט, אין זה תכסיס של קוניונקטורה". התעניינתי בעמדותיהם הפרטיות של פרופ' [אוסקר] ל[נג]ה ושל מודז[לבס]קי עצמו. תשובתו הייתה: עמדתם של שניהם לענייננו באופן בלתי תלוי זה מזה – הוא אפילו עוד יותר חיובי מהקו הרשמי. אם המחלה לא תפריע לו, יעמוד כנראה מודז[לבס]קי עצמו בראש המשלחת בהתחשב עם סדר היום, הגדוש עניינים מדיניים גדולים של אספת האומות הקרובה.

התעניינתי בהסברתו הוא להצהרת ג[רומי]קו. תשובתו: המגמה העיקרית היא לסלק מהארץ את בעלי המנדט. אולם אפשר היה לקלוע למטרה הזאת גם על ידי הזדהות עם תנועת השחרור הערבית. אולם ג[רומי]קו הזדהה עם תכנית המבטיחה צדק לשני העמים. השפיעו בין היתר, מלבד הגורם הראשון הנ"ל, עוד שני גורמים אחרים:

45

1. "השומר הצעיר".
2. "פולפרס" (Polska Agencja Prasowa — Polpress) – סוכנות הידיעות הפולנית.
3. עיתון של "השומר הצעיר" בארץ ישראל.
4. ככל הנראה ראובן ארזי, ראש תנועת "השומר הצעיר" בפולין.
5. ב־14 במאי 1947, ראו תעודה 39.
6. בארץ הייתה התלהבות כללית לנוכח נאומו של גרומיקו ואולם בן־גוריון לא היה שותף לה והתייחס אל הנאום בהסתייגות. ראו מכתב בן־גוריון לעורך ה"טיימס" (Times) הלונדוני מה־28 במאי 1947, ארכיון בן־גוריון, שדה בוקר, חטיבת התכתבות.
7. הפגישה התקיימה ביוזמתו של גרומיקו בניו יורק ב־17 במאי 1947. ראו: פרוטוקול מישיבת הנהלת הסוכנות בירושלים, מ־22 במאי 1947, הארכיון הציוני ירושלים, חטיבת הפרוטוקולים של הנהלת הסוכנות.

א. ההכרה בהכרח לעזור לעם היהודי במצבו הטרגי (המחנות).
ב. אי־הרצון להישען על הערבים בלבד, מתוך חשד שהם גורם בלתי בטוח ואשר הצמרת שלהם מכורה לאימפרי[א]ליזם. הצהרת ג[רומי]קו התגבשה מתוך קונטקט עם מוסקבה וגם מתוך מגע ומשא עם המשלחת הפולנית ואחרות.

שאלתי אותו מה לדעתו הסיכויים של ענייננו באספת ספטמבר?[8] תשובתו: אין יסוד חזק לאופטימיזם. הגוש המזרחי[9] הוא מיעוט ברור באספה. אם הגוש האנגלו־סכסי ירצה להעביר משהו על ידי הכרעת רוב, יוכל לעשות את זה. מלבד זאת אין הוא בטוח שעניין ארץ ישראל יגיע לשולחן הדיונים באספה הקרובה בגלל שפע העניינים הקשורים במדיניות גבוהה והשינויים במחלוקת בין הגדולים. אם האנגלו־סכסים ירצו בהשהיה, הם יוכלו בנקל להסתמך על שפע העניינים שבסדר היום ועל סביכותה של הבעיה הארצישראלית המצריכה דיון מקיף בלי חיפזון ועל כן באספה מיוחדת מוקדשת לעניין זה בלבד. אבל אם תהיה השהיה נוספת או אם יהיה דיון שלא יגיע לסיומו, יש להניח שהבריטים יעשו איזו ז׳סטה נדיבה לגבי היהודים וייתנו משהו.

בשאלת הממונות של שלושת הגדולים[10] הוא אמר: איני בטוח אם זה יתקבל על דעתם של אלה שמעוניינים בסילוק האנגלים מהארץ. אבל גם אם זה יתקבל על דעתם אין כל סיכוי לכך שזה יתקבל על ידי האנגלים שהודיעו על אי־נכונותם לעזוב את הארץ ואשר יתנגדו להכנסתה של ברית המועצות לתוך הנהלת ענייני ארץ ישראל, והם יקבלו את תמיכתם של האמריקנים בכיוון זה.

הסברתי לו [ש]משום מה הדרך היחידה והריאלית לסילוק בעלי המנדט היא הממונות של שלושת הגדולים, באשר ארץ ישראל מכל מיני בחינות אינה בוגרת לעצמאות לאלתר, ארץ ישראל אינה יכולה להישאר בתקופה הקרובה בבחינת חלל ריק והיא עלולה להיהפך בצורה גלויה או סמויה לאובייקט של שלטון אימפריאליסטי.

שאלתיו איך הוא מסביר את המושג "מדינה דו־לאומית אחידה" המצוי בהצהרת ג[רומי]קו. תשובתו הייתה: גם ג[רומי]קו וגם אנחנו לא נכנסו לפרטים, הסתפקנו רק בהצהרה כללית. לקראת האספה הקרובה נצטרך גם לברר את הפרטים, אולם ג[רומי]קו לא התכוון לכך שתהיינה שתי מדינות על יסוד של חלוקה טריטורי[א]לית והקשורות באופן פדרטיבי במסגרת של מדינה "דו־אחידה". הוא התכוון יותר לחלוקה ארמיניסטרטיבית לשני אזורים (בלי איסורים גזעיים להתיישבות של בני האזור האחד במסגרת האזור השני) עם אבטונומיה פנימית בשטחים שונים שיהיו יחד מדינה אחידה וייצוגן של שתי האוכלוסיות יהיה שווה בלי קשר לגודל האזור או האוכלוסיה (דוגמת סובייט העמים בברית המועצות). ככה אני מבין את גישתו של ג[רומי]קו, אולם זהו לא החלטי באשר כפי שאמרתי הפרטים טרם נתבררו והכוונה הייתה לפרטם [ב]קו כללי.

שאלתיו האם נפגש אתו נ׳ פ׳?[11] הוא אמר שנפגש אתו פעמיים, אולם הוסיף לתמהוני הזה – מ׳ א׳.[12]

8. הכוונה למושב האו"ם. ראו בהמשך תעודות 46-47.
9. ברית המועצות, פולין, צ׳כוסלובקיה, אוקראינה ובלארוס.
10. המדובר כנראה על בריטניה, ברית המועצות וארצות הברית.
11. נתן פלד, פעיל "השומר הצעיר".
12. מרדכי אורן.

שאלתי גם אותו האם הוא חושב לטוב ומועיל שיבוא איש מיוחד מאתנו לספט[מבר] לאספת האומות, לאור הצורך בגיבוש מפורט של הקו ולאור הנחיצות במתן עצו[ת] בשלבי הדיון השונים באספה? תשובתו: זה בהחלט טוב ומועיל. אם תגיע אתה או מישהו אחר מאתכם, אסדר לו את כל הקשרים ואעזור לו ככל האפשר.

לבסוף העיר שכדאי שאפגש עם מורדז[לבס]קי, לאחר שישוב מצ'כוסלובקיה: הוא יו[כל] לעזור לי בכיוון זה, אולם מורדז[לבס]קי ישהה כאן לאחר שובו שניים-שלושה ימים בלבד ויצא לחופשה.

46

סיכום שיחת מרדכי אורן עם שגריר פולין בקנדה, אלפרד פידרקייביץ' (ורשה)

דין וחשבון: ארכיון הקיבוץ הארצי, גבעת חביבה, חטיבה 90 מכל 18 תיק (3)

שיחה עם ד"ר פידרקייביץ' בוורשה, 4 יולי 1947 במשרדי MSZ[1]

ד"ר פידרקייביץ' הגיע בו ביום מקנדה לפולין לביקור קצר, קיבל אותי באופן לבבי ושוחחנו קרוב לשעה. תיארתי לפניו את הרושם שעשה נאומו ביישוב היהודי בקרב פועלי ארץ ישראל והבעתי לפניו את רגשות יהודי ארץ ישראל וציבור הפועלים. באופן מיוחד הודיתי לו בעד דבריו החמים בשם מפלגתנו. אמרתי לו בין היתר שעל ידי נאומו הוא רשם את עצמו בתור דף נאה של ספר תולדותינו וכן שאמנם לא כל יהודי בארץ מכיר את שמותיהם של ראשי הממשלה הפולנית, אולם כל יהודי בארץ מכיר עתה את שמו שלו. הוא אמר שהוא שמח באופן כזה ביותר, שנאומו גרם סיפוק כה רב לעם היהודי. שאלתיו, האם יש שמץ של אמת בשמועות שהנציג הקבוע פרופ' ל[נג]ה חלה מחלה דיפלומטית. הוא צחק והכחיש את הדבר באופן הנמרץ ביותר. הנציג הקבוע באמת חלה מחלה פתאומית ומסוכנת, ואפילו היו ימים שחששו לחייו. קראו אותו, את פידרק[בייץ'] באופן פתאומי לאספת האומות בשעה שנאם באספה יהודית באוטבה. אילו לנגה לא חלה היה נואם באותה רוח, כי הקו היסודי איננו ביטוי פרטי של מישהו אלא עמדתה הרשמית של הממשלה הפולנית. ייתכן שהיה מורגש רק הבדל בטון ובצבע. על הערתי שבנאומו היה מורגש הרבה חום ורגש הוא ענה: אני ידיד גדול של עמכם, הייתי עם אחיך במחנה אושווינצים, ראיתי את הטרגדיה שלכם, וכן הנני קומוניסט ותיק, ישבתי בבתי הסוהר כבר בשנת 1902. מתוך הניסיון שלי למדתי להחשיב גם את היסוד הרגשי שבנאומים פוליטיים ודעתי היא שהדיפלומטים של ארצות הדמוקרטיה צריכים לדעת לדבר לא לבד אל הדיפלומטים המקשיבים באופן בלתי אמצעי והיושבים באספה, אלא אל ההמונים הגדולים המקשיבים בעולם כולו.

שאלתיו, האם אפשר כבר לדעת מי ייצג את ממשלתו באספת ספטמבר והאם הוא עצמו ישתתף במשלחת הזאת, תשובתו הייתה: עדיין קשה לדעת. טבעי הוא שהייצוג יוטל

46

1. משרד החוץ הפולני.

על פרופ׳ ל[נג]ה שבינתיים כידוע הבריא. ייתכן שהוא עצמו, פידרק[בייץ׳], יועבר לעמדה אחרת. אולם, ייתכן גם שבהתחשב עם השתתפותו בדיון הארצי־ישראלי באספה האחרונה, ירצו שישתתף גם במשלחת באספה הבאה, בקשר לדיון בשאלת ארץ ישראל. אולם יש להביא בחשבון שבאספה הבאה של האומות המאוחדות שהיא אספה רגילה ושיעמדו בסדר יומה עניינים רבים בעלי חשיבות רבה מלבד ארץ ישראל, לא מן הנמנע הוא, שמורדז[לבס]קי עצמו יעמוד בראש המשלחת.

ביקשתי אותו האם יוכל לתת לי אי־אלה הסברים על ההצעות המדיניות ביחס לארץ ישראל שהסתברו מתוך שאלותיו הוא לנציגי הסוכנות ואשר קיבלו את ניסוחן הברור בסוף נאומו של גר[ומי]קו מדינה יהודית-ערבית והאוונטואליות של דיון על חלוקה. בתשובה לשאלה זו, הוא סיפר לי על שתי שיחות שנתקיימו בינו לבין גר[ומי]קו בעניין זה. זה האחרון התעניין, בשלב מוקדם של הדיונים באספה, מהי עמדת ממשלתי בשטח הנוסחה המדינית, פ[ידרקבייץ׳] ענה: מדינה דו־לאומית אחידה. ג[רומיקו] אמר: אולם האנטגוניזם בין שני העמים נראה לי כה חמור שביצוע התכנית הזאת שאני רואה אותה כהתכנית הרצויה ביותר לפתרון השאלה – נראה לי קשה מאוד. פ[ידרקייביץ׳] ענה: במידה שהאומות צריכות להכריע על העתיד המדיני של הארץ, מתפקידם להכריע ברוח הפתרון הרצוי ביותר. אם שני העמים במרוצת השנים יגיעו לידי מסקנה שאינם יכולים לחיות יחדיו ושטוב יותר לשניהם לחיות במדינות נבדלות, יכריעו הם אז כרצונם בדבר חלוקה. אולם לא אנחנו, האומות, צריכים להכריע בעניין זה. זה לא ענייננו. ג[רומיקו] אמר: כדאי אולי לשקול כבר עכשיו האם קיימים סיכויים לביצוע הפתרון הרצוי הזה דו־לאומיות ואם יתברר עכשיו שהעמים אינם רוצים או אינם יכולים לחיות יחדיו, אולי טוב יותר שהאומות המאוחדות יחליטו לברר אפשרות החלוקה, בשלב מאוחר יותר. בשיחה שנייה אמר לו ג[רומיקו] שלאחר מחשבה מרובה בעניין, ולאחר התייעצות שלו עם מקומות מתאימים, הוא הגיע לידי מסקנה שאין למעשה חילוקי דעות ביניהם, והוא הבטיח שהוא ג[רומיקו] יתמוך בנאומו בעמדתו [של] פ[ידרקייביץ׳]. הסברתי לו לאחר סקירה מרוכזת על עקרונות מפלגתנו – איך אנחנו משקיפים על העניין: נאמנות שלושת הגדולים, עלייה מוגברת, תקופת מעבר לשם מדיניות קונסטרוקטיבית למען יצירת הרצון בין שני העמים לחיים משותפים ולשם חיזוק האלמנט היהודי בארץ, מוסדות פריטטיים. עצמאות ארץ ישראל כמדינה דו־לאומית. הצבעתי על הסכנה שישאלו היום את העמים בדבר רצונם במדינה משותפת ושיראו את תשובתם השלילית כסיבה המספקת לשלילת הפתרון הדו־לאומי וכן הסברתי לו אחד אחד מה הנימוקים שלנו נגד החלוקה. הוא הקשיב בתשומת לב מרובה ואמר שדבריי והנימוקים שלי נראים לו חשובים ובגללם הוא שולל את החלוקה. אולם גם הוא וגם ג[רומיק]ו הסתפקו בשרטוט קו כללי בלי לעסוק בפרטים, אולם לקראת הדיון הבא חשוב מאוד שהנימוקים האלה יגיעו לידיעת המשלחות של ארצות הדמוקרטיה השונות. שאלתיו האם נ׳ פ׳[2] נפגש אתו. מדבריו התרשמתי שלא. הוא עצמו אמר לי שכן, אולם תיאור האיש שהוא הזכיר אינו מתאים כלל לנ׳ פ׳. שאלתי אותו האם יהיה זה לדעתו טוב לעניין ומועיל למשלחות השונות, אם למשל אני או חבר אחר מתוך מפלגתנו יגיע כמשקיף לאספת ספטמבר, כדי לייעץ באופן בלתי רשמי כמובן למשלחות השונות בשלבים השונים של הדיון הארצי־ישראלי, ובכדי לעזור להם בהגשת חומר בכל שעת צורך, והאם נוכל לקוות להקים ולקיים בעזרתו קונטקט מהודק עם משלחתו והמשלחות המקורבות האחרות לרבות

2. נתן פלד.

זו של גֿ[רומיקו]. הוא ענה: זה יהיה טוב ומועיל בהחלט. אם הוא יהיה במשלחת או באוטבה יגיש לי את מלוא העזרה. גם אם הוא לא יהיה שם, תוגש לי מלוא העזרה של המזכיר של המשלחת שלהם. הוא שיבח מאוד את יכולתו ואת תבונתו של כ"ץ [־סוכי] המזכיר אשר, דרך אגב, אני מכיר אותו ונפגשתי אתו בו ביום – ראה הסקירה השנייה.

לבסוף סיפרתי לו על המצב בקשר עם שאלת הופעתנו לפני הוועדה היושבת בארץ, החלטת הסוכנות, בעיית המשמעת הציונית, הדעות שבתוכנו, טרם ידעתי על ההחלטה הסופית של המפלגה. הוא אמר: העניין כמובן מסובך ועליכם להכריע בו מתוך התחשבות עם התנאים המסובכים. אמנם הפרינציפ שלי הוא שעניין חיוני של העם עומד מעל לשיקולים של משמעת, אבל מאמין אני, שמה שלא תחליטו – החלטתכם תהיה החלטה טובה.

סיימנו מתוך הבעת תודות הדדית בעד הפגישה הנאה. בשעת הפרידה הוא ביקשני להביע ליהודי ארץ ישראל את תודתו בעד רגשותיהם אליו ולמסור להם ברכת שלום של ידיד.

47

קטעים מיומנו של ישראל ברזילי[1]

גבעת חביבה, 15-95, מכל 14 תיק 7

[קיץ 1947]

פולין לא תשנה את עמדתה באו"ם, אולם משתי השיחות עם ס' כ' [כ"ץ־סוכי] התרשמתי שהגורמים הקובעים כאן סבורים, שפולין התחייבה יתר על המידה ויותר מדי נכנסה לפרטי הפתרונות בישיבה האחרונה של האו"ם, ועכשיו צריך קצת לסגת. דבר זה התברר לי בשיחה שקיימתי עם ס' כ' על הצעת החלטה הארצי־ישראלית של פפ"ר. נוסח ההצעה אומר בין השאר שמלחמת חזית השחרור הדמוקרטית בארץ ישראל צריכה להביא בחשבון את האינטרסים של "היישוב היהודי ושל כל אלה אשר קשרו את גורלם אתו" (Interesy osiedla żydowskiego i tych wszystkich, którzy los swój z nim związali).[2]

אמרתי לו: נוסחה זו אינה מספיקה. לא נאמר בה כלום על תקופת המעבר. אף ביחס לנוסח העקרוני של הנומנקלאטורה יש נסיגה בהשוואה להצהרות הקודמות של הממשלה הפולנית. ראש הממשלה דיבר בשעתו על תמיכה "בבית לאומי יהודי"[3] ואילו כאן יש נוסח פחות [או] יותר של "יישוב". אין דבר זה נותן אחיזה מספיקה ליהודים.

ס' כ' הכחיש את ענין מונח "הבית הלאומי" באיזה שהיא הצהרה רשמית של הממשלה. הוא אמר שלפני הישיבה של או"ם, חזר ובדק את נאומו של אוסובקה־מורבסקי, בשעתו, והוכח לו שהעיתונים היהודיים באמריקה (מארגושס)[4] זייפו את ההצהרה של ראש הממשלה

47

1. עמ' 1, 4-5.
2. כך במקור, המשפט נרשם פעמיים, פעם בעברית ופעם בכתב יד, בפולנית.
3. ראו תעודה 10.
4. שמואל מרגושס, נולד ב־1887. עיתונאי ציוני אמריקני, כתב ביידיש, אנגלית ועברית. עורך ה"דער טאג" בשנים 1926-1942.

והוליכו שולל מרכזים יהודיים אחרים. אוסובקה לא דיבר אלא על "תמיכה באספירציות היהודיות הלאומיות בארץ ישראל". הוא גם סבור שהקטע על נאמנות (בהופעה הפולנית באו"ם) היה מיותר.[5] זהו כבר פרט של פתרונות ולא היה הכרח להיכנס לפרטים. "אל תשכח" – אמר – "יש לא רק יהודים בעולם. יש לנו גם אינטרסים ערביים".

חשבתי שמא במקרה נאמרו דבריו על הנאמנות. אולם בשיחה למחרת היום (זה היה שעה לפני טיסתו לניו יורק ולאחר שכבר נטל ברכת פרידה מ[יעקב] ב[רמן] ואני חזרתי שוב אל הנושא הזה, אמר: "הרכב הוועדה[6] איום, הם רובם מכורים לאנגלים ולאמריקנים. ספק אם יגיעו לכלל פתרון קונסטרוקטיבי כלשהו ולפתרון מוסכם, ודאי שלא יציעו. אני כשלעצמי מתייחס כבר במנה גדושה של פאטאליזם למה שיהיה בסתיו. והסוכנות שלכם ודאי שאינה מקילה על הפתרון. המצב הבין־לאומי מדאיג (זה היה בעצם ימי ההחלטה על אי־הליכה לוועידת פריז)[7] יש פתרונות שונים: חלוקה, פתרון פדרטיבי, מדינה דו־לאומית בתפיסתכם, אך ייתכן מאוד שבישיבה הקרובה של האו"ם לא נצטרך כלל להיכנס לפרטים. פשוט, לא יהיה צורך בכך. ייתכן שכלל לא יהיה דיון על פרטים". אמרתי לו: "אתה חוזר בלתי מוכן לניו יורק". השיב: "פרטים טקטיים זה עניין של הרגע האחרון".

הרושם הכללי שקיבלתי מהפגישות עם ס' כ' נתחזק בי עוד יותר לאחר הריאיון אצל י' ב'.[8] הבעתי לו בשם ועד ארץ ישראל־פולין את תודת היישוב העברי בעד הופעת צירי הממשלה הפולנית באו"ם, וכן את הכרת מרכז המפלגה שלי על תמיכתם בפתרון פרוגרסיבי לארץ ישראל. הוא התעניין ברושם שהופעתם באו"ם עשתה ביישוב ובעולם היהודי. אמרתי לו שהופעתם הלבבית והכנה כל כך והופעת גרומיקו – היו בבחינת חג ליישוב כולו בלי הבדל של השקפה מפלגתית. סיפרתי לו על השפעת ההופעה באו"ם, על התפתחות יחסי הכוחות ביישוב ובציונות ועל המצב בארץ. אנו נושאים עינינו אל הסתיו ואל המשך תמיכתם. כאן הוא הרחיב את הדיבור: "הבעיה אינה מקומית ארצי־ישראלית. במידה מכרעת תלוי הדבר מה יהיה מצב היחסים הבין־לאומיים בסתיו עצמו, בעת ישיבת האו"ם. בינתיים אין דברים מעודדים, מה שקרה ביוון (זה היה ביום כאשר החלו להגיע הידיעות הראשונות על הטרור ההמוני שם) מדאיג ביותר. פריז אף היא אינה מעודדת["].

אמרתי לו בסוף השיחה, שאנו חרדים לקטע בנאומו של גרומיקו שבו מדובר על חלוקה[9] (כאן הוא הפסיק אותי ובהדגשה רבה: "אבל זאת היא רק **אוונטואליות**)". אמרתי לו שאנו יודעים שבנאום גרומיקו יש ביסוד שלילת הפתרון הזה וכי רק באין ברירה שוקלים את האפשרות הזאת. ואף על פי כן סבורה מפלגתי שייתכן וייתכן פתרון צודק לשני העמים בארץ ישראל בלי האסון של החלוקה. אמר: "אני יודע, אבל ייתכן שבכלל לא יהיה פתרון בסתיו".

שוחחנו עוד על דברים שונים, על ההסכם הכלכלי שנחתם בימים אלה עם צ'כיה, על ועידת פריז, על רשמים שלי מפולין ומוורשה, על עבודת ועד ארץ ישראל־פולין. הוא הודה

5. כנראה מדובר בהצעה להחליף את המנדט הבריטי בנאמנות של האו"ם.
6. אונסקו"פ. ראו תעודה 35, הערה 2.
7. הוועידה הראשונה של תנועת השלום העולמית, התקיימה בפראג ובפריז בין ה־20 לבין ה־25 באפריל 1947. לא השתתפו בה נציגים ישראלים.
8. יעקב ברמן (Jakub Berman) (1984-1901). חבר ב־קפ"פ (Komunistyczna Partia Polski — KPP). בשנים 1956-1944 היה חבר הלשכה המדינית ואחראי על אידאולוגיה, תעמולה, תרבות, ענייני חוץ וביטחון. מ־1952 היה חבר ממשלה, ובין נובמבר 1954 לבין 1956 – סגן ראש הממשלה.
9. ראו תעודה 38 וכן תעודה 39, הערה 3.

בלבביות בעד ספר הכתבים של מאיר [יערי][10] וקרא את ההקדשה. כן שיבח את הצורה היפה שבה הוצא הספר. אמרתי לו שהנני מצטער שאין עמי התרגום הפולני של המאמר האחרון עם סיכום הרשמים מפולין ומהפגישה אתו והנני מוכן עוד להמציא לו את התרגום, אמר: "אין דבר, אני קורא עברית".

48

קטע מהחלטת מזכירות הוועד המרכזי של מפלגת הפועלים הפולנית (פפ"ר)

תרגום מפולנית: AAN KC PZPR 295-7-5

5 באוקטובר 1947

החלטות מזכירות הוועד המרכזי של פפ"ר
החלטת מזכירות הוועד המרכזי של פפ"ר מס' 54

הפעילות והמשימות של פפ"ר בקרב האוכלוסייה היהודית

נוכח היווצרותם של תנאי קיום והתפתחות נורמליים לאוכלוסייה היהודית בפולין על יסוד שוויון זכויות לאומיות מלא; ונוכח ההצלחות שכבר הושגו בשטח הנורמליזציה של היחסים, נפסקה גם נדידת היהודים מעיר לעיר כמו גם הבריחה המבוהלת אל מעבר לגבול. בהיותו מכיר בזכות ההגירה על יסוד רצון חופשי ולגאליות, הוועד המרכזי של פפ"ר רואה בשלילה כל ניסיון לעורר בצורה מלאכותית תנועת הגירה המונית.

שיקום החיים של האוכלוסייה היהודית בפולין הוא ציון נוסף לדמוקרטיזציה של ארצנו, המחזק את מעמדה של פולין העממית בעולם. ממשלת פולין, במיוחד בארגון האומות המאוחדות, נתנה ביטוי לא פעם ליחסה הידידותי והאוהד כלפי השאיפות והצרכים של העם היהודי ולפתרון הבעיה היהודית על יסודות דמוקרטיים.

בעניין פלשתינה, עמדת נציגי פולין מכוונת לכך, שבאותה ארץ יקומו צורות מדיניות כאלה, שיענו על השאיפות הלאומיות של היהודים והערבים כאחד. לכן ממשלת פולין ומפלגת הפועלים הפולנית דוגלות בשחרור פלשתינה מכיבוש האימפריאליסטים האנגלים, ומתנגדות לכל ניסיון להשליט בפלשתינה הסדרים מדיניים על פי צורכי האימפריאליזם האמריקני. פפ"ר, בהיותה תומכת בעמדת ממשלת פולין בעניין חלוקת פלשתינה לשתי מדינות, ערבית ויהודית, מתייחסת לפתרון זה כאל דרך לקראת שחרור פלשתינה מן הכיבוש האימפריאליסטי והשגת פתרון עתידי מלא של בעיית שני העמים על ידי הקמה של מדינת פדרציה דמוקרטית דו־לאומית.

10. ספרו של מאיר יערי, בדרך ארוכה (הנחות יסוד, חינוך, קיבוץ, חברה), מרחביה 1947. תיאור הרשמים בפולין הנזכרים בהמשך מופיע בעמ' 292–300.

49

מזכיר המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, חיים ברמן,[1] (ירושלים) אל ממלאת מקום ראש המחלקה, גולדה מאירסון (ירושלים)

העתק: אצ"מ S25/6663

ירושלים, כ"ג בתשרי תש"ז
7 באוקטובר 1947

אל: הגב' גולדה מאיר
מאת: חיים ברמן

נפגשתי אתמול עם ממלא מקום הקונסול הכללי הפולני אשר ביקר במשרדנו.[2] לאחר שיחה כללית על המצב ועל הדיונים בלייק סאקסס[3] הוציא גיליון כתוב פנים ואחור המלא שאלות ממינים שונים. אעמוד על אחדות מהן אשר עניינו אותו במיוחד.

1. הוא התעניין מאוד לדעת אם אנחנו מאמינים שעלולים לפרוץ מאורעות היום או בימים הקרובים. במשך שעה ארוכה השתדל להוכיח לי כי השכל מחייב שהערבים ישתקו עכשיו וישמרו על נשק המאורעות לשעת ההכרעה באו"ם. לא יכולתי לקבוע בדיוק אם זאת סברה עצמית שלו או הוא אומר את דבריו על סמך ידיעות שיש לו. אני נטיתי להוכיח לו שלא מן הנמנע שמאורעות עלולים לפרוץ ושכנעתי אותו כי, אם כי אין אנו רוצים בהן, הרי אנחנו מוכנים לעמוד בפניהן.
2. שאל האם נכונה השמועה שהגיעה לאוזניו כי הפלמ"ח מתפרק. צחקתי לשמועה ואמרתי לו את כל אשר אפשר לומר על ההגנה והראורגניזציה בה. ביקשתיו להבא לא להיזון משמועות ובשאלות מסוג זה, לבוא ישר אל ידידיו אשר הוא יכול לסמוך עליהם ולקבל ממנו את מלוא האינפורמציה.
3. רצה לדעת את דעתנו בשאלת "מערכון הנפט" אשר ממשלת ארץ ישראל מציגה לפני העולם בימים האחרונים. מסרתי לו את דעתנו בנדון, את סמיכות הפרשיות בין נאומו של קריץ' ג'ונס[4] שנישא כמעט באותה שעה ובאותם הרגעים שבעזה קדחו את הבאר הראשונה. אמרתי לו כי אני רואה בפרשה זאת עוד אמצעי לחץ נוסף במשחק השנטאג'ה [סחיטה] של ממשלת אנגליה כלפי העולם בכלל וארצות הברית בפרט.
4. אמר לי, וראיתי מתוך דבריו שאין זו דעתו הפרטית, כי הוא משוכנע שבסוף חשבון האנגלים לא יצאו מן הארץ. רוצה מאוד לדעת כיצד ננהג אנו במקרה כזה. על כך

49

1. חיים ברמן (רדי), נולד ב־1908. מזכיר המחלקה המדינית של הוועד הפועל של ההסתדרות בשנים 1940-1947. ב־1947-1948 היה מזכיר המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, ב־1948-1952 – מזכ"ל משרד החוץ, ב־1952-1955 – סמנכ"ל משרד העבודה וב־1960-1961 – חבר המשלחת הכלכלית הישראלית לאמריקה הלטינית.
2. סגן הקונסול הפולני, ו' זנפט־ליסובסקי.
3. המקום נמצא בקרבת העיר ניו יורק, ובו היה זמנית מקום מושבו של האו"ם.
4. ארתור קריץ' ג'ונס (Arthur Creech–Jones) (1889-1965), פוליטיקאי בריטי, היה שר המושבות בממשלתו של קלמנט אטלי (Clement Attlee) בשנים 1945-1950, משנת 1946 – שר המושבות.

ניהלנו ויכוח ארוך אשר בו השתדלתי לא לתת לו שום עמדה רשמית והסתפקתי בקווים כלליים בכיוון דבריך ודברי בן־גוריון בימים האחרונים.

5. [ה]נקודה האחרונה אשר עליה לחץ במיוחד הייתה – אם במקרה עזיבת האנגלים את הארץ נסכים לתת להם בסיסים צבאיים בחלקים שונים של ארץ ישראל ובמיוחד בנגב. ניסיתי לענות לו כי אנו בכלל נשתדל לחיות בשלום עם כל העולם וכאשר נישא וניתן עם עמי העולם כשווה עם שווים הרי בוודאי נוכל להגיע לידי עמק השווה עם כל אחד מהם ולעזור לכל אחד לשמור על האינטרסים שלו בחלק זה של העולם במידה שזה לא יפגע בנו ובשלום. הוא העיר את תשומת לבי לכך כי בשיחה מסוימת אחת בין הקונסול הכללי הפולני לבין ה"ה גרינבוים[5] ושרתוק לפני ישיבות ועדת החקירה האחרונה אמרו הם כי יש להניח שאנחנו לא נתנגד להקמת בסיסים צבאיים אנגלים בדרום הנגב. העירותי כי בדבריהם בוודאי התכוונו לאותו הדבר שאני אמרתי לו קודם. היה לי הרושם שבנקודה זאת דבריי לא שכנעוהו ביותר.

6. חזר והדגיש זאת פעם שנייה במשך הימים האחרונים כי מה שאנחנו רגילים לקרוא ה"בלוק הסובייטי", ומה שהוא נוטה לקרוא ה"בלוק הסלבי", ינהג באו"ם, בשאלת ארץ ישראל לפי הקו שיותווה על ידי הרוסים... על כל פנים לא ייתן לסטטוס קוו להימשך.

השיחה ארכה כשעתיים.

חיים ברמן

50

קטע מנאום של יו"ר המשלחת הפולנית לאו"ם, אוסקר לנגה, בישיבה 125 של העצרת הכללית של האו"ם[1]

UN GAOR, Plenary meeting 125, Second session, part II; pp. 1331-1334

26 November 1947

Mr. Lange (Poland): The people and Government of Poland have followed the situation in Palestine with great interest. Our interest in Palestine is three-fold. We are interested in the fate of the Jewish people, of whom three and a half millions lived in our country and were citizens of our Republic. We are interested in the Jewish

5. יצחק גרינבוים (1879–1970), מנהיג הציונות בפולין. בשנים 1919–1933 היה ציר בסיים הפולני ובתקופות מסוימות – ראש החוג הפרלמנטרי היהודי בסיים. מ־1933 חי בארץ ישראל. חבר הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית, עמד בראש ועד ההצלה ומחותמי מגילת העצמאות. שר הפנים הראשון של מדינת ישראל.

50

1. הושמט החלק השני של הנאום, שבו לנגה חוזר על הצעת הוועדה לענייני פלשתינה בדבר סיום המנדט וחלוקת הארץ למדינה יהודית ולמדינה ערבית. ראו תעודה 35.

people because a major part of the Jews throughout the world come from Poland, and have maintained and continue to maintain close relations with our country. We have followed with pride the great constructive work of the Jewish community in Palestine, for we know that a major part of this community consists of Jews who came from Poland and once were citizens of the Polish Republic.

We have followed the fate of the Jewish people with even greater sympathy since the time of the German occupation of Poland, when the mass extermination of millions of Jews in our country established a community of suffering between the Jews and the Polish nation. This community of suffering also turned into a community of resistance and struggle against the forces of German occupation, a struggle which is known throughout the world through the dramatic and heroic uprising of the Jews of the Warsaw ghetto and of other cities of Poland, an uprising which, for us, was part of the great struggle the Polish nation waged against the German occupation forces.

We know that a large proportion of the Jewish people consider Palestine as their national home, where they wish to establish their own national life. In view of our own close historic association with the Jewish people, we cannot help sympathizing with these aspirations.

The Polish nation also has close historic ties with the peoples of the Near East. Our close association and political cooperation throughout the whole nineteenth century with Turkey is a widely known historic fact. This association and co-operation has also caused the development of great sympathy among our people for the Arab people. There are not many nations whose literature is filled, as ours is, with expressions of deep interest and sympathy for Arab civilization and culture. This interest has more recently turned into an active interest in the cause of the independence of the Arab nations. Having been deprived of our own national independence for over a century, we understand, and sympathize with the aspirations of all Arab nations for full national independence, It is this understanding and sympathy which recently made us support, in the Security Council, the Egyptian request for the withdrawal of foreign troops, and which will make us follow with sympathy all other demands for national freedom which come from Arab nations. For this reason, we also wish the Arab people of Palestine to achieve their independence and national statehood as quickly as possible.

Finally, for the great majority of our people, Palestine was and is the Holy Land. It is the Holy Land for the Christian, Catholic majority of our nation; it is the Holy Land for our Jewish fellow–citizens. It was also the Holy Land for the very small, though influential, community — now largely exterminated by the Nazis — of Polish Tartars, as it is the Holy Land for the millions of Moslems throughout the world.

We cannot but have an active interest in the problem of Palestine and its proper solution. This interest is intensified by the interest we have as Members of the United Nations in the solution of what has become a situation "likely to impair the general welfare and friendly relations among nations".

Indeed, the situation in Palestine is of such a nature as requires action and settlement by our Organization. This was recognized by the mandatory Power, the

United Kingdom, which put the problem before a special session of the General Assembly, asking for recommendations.

The problem before us is frequently described as a dispute between Jews and Arabs. I do not believe that that description is correct. It is more correct to describe the problem as a dispute between Jews and Arabs on the one hand and the mandatory Power on the other. British statesmanship has not succeeded in settling the problem. Palestine is torn by strife and terror which impair the normal development of both Arab and Jewish communities in that country. It is the scene of a struggle in which violence and terror are used both by the mandatory power and by the Jewish and Arab peoples, who desire their national independence. Palestine, this small and once peaceful country, has now become a police State. The expenditures for so–called law and order amount to more than eighteen million dollars, as compared with two million dollars for health and less than three million dollars for education.

Censorship is absolute, civil rights are nonexistent; there are over fifteen thousand police and prison personnel, exclusive of the usual police force, and the military forces stationed in Palestine are equivalent to two and a half divisions in addition to a number of naval and air force units. In. 1945, for instance, over £4,600,000 were spent by the Palestine Government for police purposes as compared with £5,600,000 for all other government services. I do not have the most recent figures, but the position has not changed.

This situation has become so unbearable that even the mandatory Power decided to appeal to the United Nations for recommendations. I want to congratulate and thank the Government of the United Kingdom for having made this decision. In so doing, it has shown a spirit of international responsibility and willingness for cooperation which we all respect very highly. I hope and I believe that I express the thoughts of all the members of the United Nations when I say that, not only I personally, but all present here hope that His Majesty's Government will maintain the readiness for co–operation initially shown, by co–operating loyally with whatever solution and recommendation is adopted by this General Assembly.

The situation requires a solution. We have to find a solution at once. If we do not find it at this session, the issue will be postponed for a whole year, with violence and terrorism going on in Palestine and with unforeseeable international complications. Thus, it is vital that the settlement of the Palestine problem should be adopted now with the necessary two–thirds majority. Should we fail to achieve that majority, a heavy responsibility will rest upon those who, by abstention or otherwise, block the settlement and perpetuate a situation fraught with grave consequences.

What is the solution we want? The answer is simple. The Arab people of Palestine, as well as the Jewish people of Palestine, want national independence. They want a discontinuation of the Mandate and of the present situation, and the establishment of their national States.

My delegation and my Government believed for a time, and hoped, that those national aspirations might find their expression in one Palestinian State in which, both Arabs and Jews would be equal partners, free to develop their national life. The situation, however, is such that this aim cannot be achieved, at least not at the present stage. We therefore have to establish two States, an Arab State and a Jewish

State, to provide for the national aspirations of the two communities which live in Palestine, There is no other way out, and anyone anxious to do justice to the national aspirations of both Jews and Arabs must support this proposal[2][…]

51

מזכיר המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, חיים ברמן (ירושלים), אל ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית, גולדה מאירסון (ירושלים)

העתק: אצ"מ S25/6661

ירושלים, ה' בטבת תש"ח
18 בדצמבר 1947

אל גב' ג' מאירסון
מאת: ח' ברמן

בשיחה עם [סגן] הקונסול הפולני ה' זנפט [ליסובסקי], סיפר לי הלז כי הוא קיבל מברק סודי בן 250 מילה מהצירות הפולנית בלונדון ובו הודעות ושאלות דלקמן:

א. אנשי הסוכנות מנהלים משא ומתן עם הממשלה האנגלית על הקניית סטטוס של דומיניון אנגלי למדינה העברית (בפגישה שנייה הכחשתי בפניו את הדבר).

ב. יש משא ומתן כאילו על מתן בסיסים צבאיים לאנגלים במדינה העברית. הכחשתי זאת במקום.

ג. קיים משא ומתן על כניסת המדינה העברית העצמאית לגוש השטרלינג. בכלל יש להדגיש כי בימים האחרונים מורגשת עצבנות מה בין הקונסולים של הארצות הסלביות ביחס לאפשרות של השלמה עם האנגלים. דבר אשר, כפי הנראה, לא לגמרי לפי רוחם.

2. למחרת היום נאם ברוח דומה קסוורי פרושינסקי. בנאומו הדגיש את חשיבותה של ארץ ישראל לעם הפולני בתור עם קתולי, ועל העניין הרב של פולין בהקמתה של מדינה יהודית. בהמשך הזכיר את האנטישמיות והמשיך: "יתר על כן, אולי דווקא אותה אנטישמיות ואולי דווקא אותן רגשות אשם שנגרמו בגלל מה שקרה בעבר, גורמים לכך שהעניין היהודי קרוב כל כך ללבנו. עמי היה העד הקרוב ביותר לאותה השמדה נוראה שגזרו הגרמנים על המוני העם היהודי, ארצי הייתה המקום שבו ההשמדה הזאת בוצעה. לכן הגורל היהודי כל כך זעזע אותנו. העבר הנורא והגורל הזה עורר בנו את התחושה, שהעם אשר במשך מאות שנים הוא חסר מולדת חייב לחזור למולדתו ולמצוא בה **בית** משלו. לפי דעתנו, העם היהודי הוא העם האומלל ביותר בעולם. ואולם ייתכן, שהוא גם העם אשר על תרומתו לה, האנושות חייבת להיות אסירת תודה לו יותר מאשר לכל עם אחר". נאום זה הודפס בביטאון תנועת "איחוד" בפולין, "אופיניה" (Opinia) 28/41 מ־25 בינואר 1948 וכן בספר: Krzysztof Jasiewicz (ed.), *Świat NIEpożegnany. Żydzi na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej*, Warszawa: Rytm, 2004, pp. 39-41. הציטוט כאן הוא על פי "אופיניה".

הקו אשר אני נוקט בו בשיחותיי על נושא זה הוא של: "אנחנו נהיה מדינה קטנה. כל שאיפותינו ומאוויינו הן לחיות בשלום עם כולם. לא ליפול תחת השפעת מדינה זרה ולא לתת לאף אחד להשתלט עלינו, בין שלטון כלכלי ובין שלטון פוליטי".

ח' ברמן

52

חבר הנהלת הסוכנות, שלמה זלמן שרגאי[1] (לונדון), אל ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, משה שרתוק, ואל ממלאת מקומו, גולדה מאירסון (ירושלים)

מברק: אצ"מ S25/1700

Jewish Agency, Jerusalem

London, 23 December 1947

Following for Myerson Shertok When in Warsaw met Alshewsky[!][2] [Jakub] Berman stop Informed me Polish Government in future will give all assistance Palestine in international field full stop Said Slav block will insist upon implementation UNO decision stop From April 1st all emigration Poland will cease except Jews whose names submitted for Palestine by Jewish Agency or Government to whose emigration there will not be obstacle stop I promised not to publish new Polish emigration law stop.

Letter follows

S.Z

52

1. שלמה זלמן שרגאי (1899-1995), מאבות הציונות הדתית והאידאולוגיה שלה. ממייסדיהן וממנהיגיהן של תנועות "תורה ועבודה" ו"הפועל המזרחי". בשנים 1946-1948 – חבר הנהלת הסוכנות בלונדון, ב־1948-1950 חבר הנהלת הסוכנות בירושלים, ב־1950-1952 – ראש עיריית ירושלים וב־1954-1968 – חבר הנהלת הסוכנות היהודית וראש מחלקת העלייה.
2. י' אולשבסקי, מנהל המחלקה המדינית במשרד החוץ הפולני. השיחה עמו התקיימה ב־19 בדצמבר והשתתף בה גם שאול לנגס, מנהל משרד העלייה של הסוכנות היהודית בוורשה. ראו תעודה 55.

1948

53

קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל סגן המנהל של המחלקה הפוליטית של משרד החוץ הפולני, ט' חרומצקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-97 t-1531

תל אביב, 25 בפברואר 1948[1]

סודי!

משרד החוץ
המדור לארצות המזרח[2]
סגן מנהל המחלקה הפוליטית
ד"ר ט' חרומצקי
ורשה

משום שהקונסוליה הכללית בירושלים נמצאת ברובע ערבי, ולאור העובדה שמרכז החיים הפוליטיים של היישוב היהודי הוא כעת תל אביב, ארגנתי מה שקרוי "מפגש על כוס תה" בדירתי הפרטית בתל אביב כדי לאפשר לקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית להכיר את נציגי הציבור היהודי וליצור אתם קשרים. המפגש נערך ב־14 לחודש זה בהשתתפות 50 מוזמנים, מייצגי כל הפלגים של הציבור הזה.

מן הקונסוליה הכללית בירושלים נכחו הפרופסור גורקה ורעייתו ונספח העיתונות מ' טהה.[3] במפגש נכחו:

חברי מזכירות הוועד הפועל של ההסתדרות, נמירובסקי ומֶרמינסקי
חברי מועצת העיר תל אביב, עם ראש העיר המכהן עכשיו, פרלסון, בראשם עורכי כל העיתונים העבריים בפלשתינה, מנהלי אחדים מן הבנקים המקומיים הגדולים ביותר, בין היתר בנק אנגלו־פלשתינה, בנק קורפוריישן וכו'
סגן ראש נפת לוד

53

1. בסוף העמוד חותמת: "התקבל 4.3.1948".
2. המדור הנפרד לארצות המזרח כלל את ענייני המזרח הקרוב, המזרח הרחוק ומרכז אסיה. במחלקה הזו נכללו עניינים הקשורים לפלשתינה (א"י) ואחר כך למדינת ישראל. ראו תעודה 69, הערה 1.
3. מארק טהה (Mark Thee), נולד ב־1918. ב־1948 מונה לנספח עיתונות, ב־1949 היה אחראי לענייני הנציגות הפולנית ומ־1950 – קונסול.

נציגי המפלגות הפוליטיות החל מ"מזרחי" דרך מפלגות המרכז ועד למפלגה הקומוניסטית הפלשתינית (המזכיר הכללי מיקוניס)[4]

ראש הסוכנות היהודית בן־גוריון לא נכח בפגישה בגלל ישיבה דחופה של הנהלת הסוכנות בירושלים.

נציגי המפלגות היהודיות התעניינו לדעת מה תהיה עמדת ממשלת פולין כאשר גורמים מקומיים אחראיים יפנו לפולין בבקשה לעזרה ברכישת נשק. בתשובה אמרתי להם, שעמדה בעניין זה יכולה להימסר רק ישירות על ידי ממשלת פולין.

הקונסול הכללי של פולין
מגיסטר רפאל לוץ

54

סגן מנהל המחלקה הפוליטית של משרד החוץ הפולני, ט' חרומצקי (ורשה), אל ראש אגף II של המטה הכללי, גנרל ואצלאב קומאר[1] (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-97 t-1531

ורשה, 8 במרס 1948

המדור לארצות המזרח
אל: המטה הכללי
ראש אגף II
גנרל ו' קומאר

ס ו ד י

משרד החוץ שולח לידיעתכם קטע מדו"ח שנשלח מן הקונסוליה הכללית של פולין בתל אביב, המספר על קבלת פנים בעלת אופי חברתי־אינפורמטיבי שנערכה עבור נציגי הציבור היהודי: "נציגי המפלגות היהודיות התעניינו לדעת מה תהיה עמדת ממשלת פולין כאשר גורמים מקומיים

4. שמואל מיקוניס (1903-1982), פעיל ב־פק"פ ואחר כך במק"י. ב־1939 נבחר למזכיר הוועד המרכזי של פק"פ ואחר כך של מק"י, וכיהן בתפקיד עד 1974. בשנים 1949-1969 ו־1972-1973 היה חבר כנסת.

54

1. ואצלאב קומר (Wacław Komar) (1909-1972), בין שתי מלחמות העולם חבר "האיגוד הקומוניסטי של הנוער הפולני" (Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej — KZMP). מ־1927 לקח חלק בקורס מפקדים בצבא האדום. מ־1933 פעל בפולין. ב־1937 היה מפקד הבטליון על שם דומברובסקי בספרד והבריגדה הבין־לאומית ה־129. בתקופת מלחמת העולם השנייה היה אסיר במחנות גרמניים. מ־1945 עמד בראש האגף השני של המטה הכללי. בשנים 1952-1954 היה בכלא. ב־1956-1960 היה מפקד גדוד של ביטחון פנים וב־1960-1968 – מנהל כללי במשרד הפנים ואחראי לענייני כלכלה.

אחראיים יפנו לפולין בבקשה לעזרה ברכישת נשק עבור פלשתינה. בתשובה אמרתי להם, שעמדה בעניין זה יכולה להימסר רק ישירות על ידי ממשלת פולין. הקונסול הכללי ר' לוץ".

סגן מנהל המחלקה הפוליטית
ד"ר ט' חרומצקי

55

מנהל הסוכנות היהודית בוורשה, שאול לנגנס,[1] אל הנהלת הסוכנות היהודית (ירושלים)

העתק: אצ"מ 1/ 1531/ S6[2]

ורשה, 25 במרס 1948

הסוכנות היהודית לארץ ישראל
משרד העלייה בוורשה
לכבוד הנהלת הסוכנות ההיהודית לארץ ישראל,
מחלקת העלייה
בירושלים

ח"נ,

הנני מרשה לי בזה להודיעכם, שביום ה־20 למרס שנה זו נתקבלתי לריאיון על ידי המיניסטר וי[א]רבלובסקי,[3] המזכיר הראשי של המיניסטריון לענייני חוץ ומנהל המחלקה הפוליטית של אותו המיניסטריון.

בקשר עם הצהרתו הידועה של המיניסטר אולשבסקי מיום ה־19 לדצמבר[4] 1947, שנמסרה לי בנוכחותו של חבר ההנהלה הציונית מר ז' שרגאי, הבאתי לפני המיניסטר ויארבלובסקי את עניין ההגירה מפולין לארץ ישראל ולצרפת.

א. המיניסטר מסר לי, שעניין הפסקת ההגירה מפולין אינו בא לעת עתה בחשבון. את התאריך של ה־1 לאפריל ש[נה] ז[ו] אין לראות כתאריך מסוים להתחלת פוליטיקה חדשה של הממשלה בענייני ההגירה. אולם להבא יש להתחשב בזה, שבמצב היוצא מן הכלל – שבו הייתה נתונה יהדות פולין בשטח ההגירה ונהנתה מזכויות עדיפות ביחס ליתר אזרחי המדינה – עלול לבוא שינוי והוא יכול להיפסק, הן מסיבות פוליטיות והן

55

1. שאול לנגנס, אחד ממנהיגי הארגון הציוני "איחוד" ומנהל המשרד הארץ ישראלי בוורשה. ראו תעודה 108.
2. בשוליים, בכתב יד: "האוריגינל הועבר לת"א לה"ה שפירא [–] יק 12/4/48".
3. סטפן ויארבלובסקי (Stefan Wierbłowski) (1904–1978), בשנים 1945–1948 כיהן כציר מיוחד ומיופה כוח ולאחר מכן שגריר בפראג, וב־1948–1954 היה תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ.
4. ראו לעיל תעודה 52.

מסיבות כלכליות. אי־אפשר, לפי דעת המיניסטר, ליצור מצב כזה, שבפולין יסתובבו אלפי יהודים עם דרכיות־הגירה בכיסיהם מבלי שיעזבו את פולין במועד הקבוע.
בדרך כלל תתקבלנה גם להבא מאזרחים יהודים בקשות בדבר קבלת דרכיות־הגירה במסגרת הכללית המחייבת את כל אזרחי המדינה, אם כי **בקשותיהם תתקבלנה באדיבות מיוחדת**.
בנוגע למפעלים מיוחדים (גיוס וכולי) תתייחס הממשלה בהבנה יוצאת מן הכלל, שלא בגדר הכללים המחייבים.

ב. המיניסטר ויארבלובסקי מסר לי כמו כן, שעמדת הממשלה הפולנית ביחס לביצוע החלטת האו"ם על הקמת שתי המדינות – עומדת בתוקפה.

ג. המיניסטר ביקש אותי לפנות להנהלת הסוכנות בארץ ישראל בבקשה, שכוחות הביטחון היהודיים יגבירו את משמרתם על משרדי הקונסוליה הפולנית בתל אביב.

ד. כן הביע המיניסטר משאלה, שהנהלת הסוכנות תשתדל להסדיר עם הקונסוליה הפולנית באופן רצוי (מבחינה פורמלית) לשני הצדדים את כל השאלות, הנוגעות ליהודי הארץ שהנם עדיין אזרחי פולין.

בכבוד רב,

ד"ר ש' לנגנס
מנהל

56

קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל משרד החוץ הפולני (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס' 3721: AMSZ Dep. 6-77 w-13 t-130

נתקבל 7 באפריל 1948, שעה 18:50

ירושלים, 7 באפריל 1948, שעה 11:00

אל השגריר ויארבלובסקי; ז'ברובסקי; חרומצקי
מס' 13

אני סבור שיהיה זה לטובת עניינינו להצביע בעד קבלת עבר הירדן לאו"ם. זה יעשה רושם חיובי בעיראק ובמצרים וייחשב לצעד פרו־ערבי.

עבדאללה,[1] יחיד בין הערבים, יכול להיות באופן יחסי פייסני כלפי היהודים.

56

1. עבדאללה איבן חוסיין (1882-1951), בשנים 1916-1918 – אחד מראשי המרד האנטי־תורכי, ב־1921-1946 היה אמיר, ב־1946-1949 – מלך עבר הירדן ומ־1949 – מלך ירדן.

התנגדות לעבר הירדן יכולה להתנגש עם המדיניות שלנו כלפי פלשתינה. למרות הקריאות לשביתת נשק פעולות האיבה נמשכות ללא שינויים גדולים. עניין החלוקה על פי הגבולות שקבעה הוועדה נחשב כאן על ידי כולם לאבוד.[2]

גורקה

57

הצהרת שר החוץ הפולני, זיגמונט מודזלבסקי, בפני באי כוח משלחות יהודיות מארצות שונות

גנהמ"ד 130.02/2457/18

20 באפריל 1948

הצהרת מיניסטר לענייני חוץ של פולין מר זיגמונט מודזלבסקי בפני באי כוח משלחות יהודיות מארצות שונות מיום 20 אפריל 1948

ממשלת פולין עוקבת בסימפתיה גדולה ובאהדה אחרי המלחמה של העם היהודי על שחרורו והקמת מדינתו.

ממשלת פולין תתמיד בעמדתה באו"ם בשאלת ארץ ישראל. את שאלת פתרון הבעיה הא[רץ] י[שראלית] מסבכת העובדה כי כוחות אנטי־דמוקרטיים, הדואגים לאינטרסים האימפריאליסטיים שלהם, משתדלים לא לאפשר את קיום יחסי השלום בין היהודים והערבים ויוצרים בארץ ישראל מרכז שרפה, אשר עלול בנקל להתפשט על חלקים אחרים מאותו השטח הגאוגרפי.

פולין, אשר מדיניות [ה]חוץ שלה מבוססת על יסודות השלום שלא ניתן לחלוקה, נלחמה ולוחמת נגד כל ניסיונות להביא את העולם שלאחר המלחמה למצב של תוהו ובוהו.

קיימת תקווה חזקה, כי העם היהודי יתגבר על כל הקשיים ואז ממשלת פולין תתמוך בעמדה, שהמדינה היהודית החדשה צריכה להיכנס לאו"ם כשווה עם מדינות סוברניות אחרות.

---

2. בשוליים כתוב בעיפרון: "מזהיר כי ההצעה בכללותה חסרת בסיס". ראשי התיבות של שם הכותב אינם קריאים.

58

קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל מנהל מדור המזרח במשרד החוץ הפולני, אדוארד סלוצ'אנסקי[1] (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-97 t-1531

תל אביב, 22 באפריל 1948

אל משרד החוץ
מנהל המדור לארצות המזרח
האזרח א' סלוצ'אנסקי
ורשה

בתאריך 18 באפריל 1948 התקיימה בתל אביב שורה של עצרות לציון חמש שנים למרד גטו ורשה.

יחד עם הקונסול גוטקובסקי[2] ומיופה הכוח א' שטיך[3] השתתפתי בשלוש עצרות שהתקיימו באותו ערב עצמו ואורגנו על ידי:

א. איגוד העיתונאים של פלשתינה
ב. מפ"ם (מפלגת הפועלים המאוחדת)
ג. המפלגה הקומוניסטית של פלשתינה

בעצרת הראשונה והשנייה השתתפו כ־1,600 איש, בשלישית כ־700.

המשתתפים מחאו כפיים בהתלהבות כאשר הנואמים אמרו דברי תודה לממשלת פולין על עמדתה בשאלה היהודית בפלשתינה. בעצרות, חוץ ממנהיגי המפלגות, השתתפו גם פרטיזנים לשעבר ולוחמים בגטאות.

אני שולח בנספח תרגום של הנאום שלי באותן עצרות, כפי שהופיע ב"על המשמר", הביטאון של מפ"ם. תוכן הנאום הופיע גם בעיתון המפלגה הקומוניסטית "קול העם", ב"דבר", ביטאון האיגודים המקצועיים, וב"הארץ" שהוא העיתון הבורגני־ליברלי רב התפוצה ביותר בפלשתינה.

הקונסול הכללי של פולין
מגיסטר רפאל לוץ

58

1. אדוארד סלוצ'אנסקי (Edward Słuczański), מנהל המחלקה הנפרדת לארצות המזרח. אחר כך באגף V – מנהל מחלקת המזרח הקרוב.
2. יאז'י גוטקובסקי (Jerzy Gutkowski), נולד ב־1916, מזרחן. בשנים 1946-1947 היה מזכיר שני בשגרירות באנקרה, ובינואר 1948–ספטמבר 1948 – סגן הקונסול בתל אביב.
3. אפרוזין שטיך (Eufrozyn Sztych), נולד ב־1906. מ־1946 עד 1950 היה נספח קונסולרי, תחילה בירושלים ואחר כך בתל אביב.

59

תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן מס׳ 37 – 5429: AMSZ Dep 6-77 w-13 t-131

ורשה, 12 במאי 1948

סודי ביותר

לאן: ירושלים
אל מי: גורקה
בנוגע: מס׳ 30 שלכם

הממשלה לא החליטה בעניין ההכרה במדינה או בממשלה יהודית לאחר 15 במאי. אם העיתונאים ישאלו תפנו אותם לעמדתנו כלפי ההצעות האנגלו־אמריקניות.

פולין מעוניינת בשמירת השלום בפלשתינה ותתמוך רק בתכניות העונות על השאיפות לעצמאות של העמים היהודי והערבי.

ויארבלובסקי

60

שר החוץ משה שרתוק (תל אביב) אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק: AMSZ z-6 w-97 t-1527

נתקבל 17 במאי 1948, שעה 2.35

[המקור העברי לא נמצא]

אל שר החוץ
ורשה

יש לי הכבוד ליידע את אדוני, ואודה לאדוני על העברת הידיעה לממשלו, שמִנהלת העם של היישוב היהודי, המורכבת מנציגים נבחרים של הארגונים היהודיים המייצגים בארץ ישראל, בישיבתה החגיגית ביום 14 במאי ובהישען על החלטת עצרת האומות המאוחדות מיום 29 בנובמבר 1947, וכן לאור סיומו של המנדט הבריטי – הכריזה על הקמת מדינה יהודית בשם מדינת ישראל.

המועצה החליטה, שבטרם יתארגנו מוסדות השלטון שייבחרו כראוי בהתאם לחוקה שתאושר על ידם, אך לא יאוחר מ־1 באוקטובר כצפוי, תפעל מִנהלת העם כמועצת המדינה הזמנית וזרועה המבצעת תהיה הממשלה הזמנית.

המועצה הכריזה, שמדינת ישראל תהיה פתוחה לעלייה יהודית מכל ארצות התפוצה, תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה, תהיה מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום, תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; תהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

המועצה ביטאה את נכונותה לשתף פעולה עם מוסדות האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת ובפתיחת צעדים להקמת האחדות הכלכלית של פלשתינה בשלמותה.

בשם הממשלה הזמנית ארשה לעצמי לבקש, כי ממשלת הרפובליקה הפולנית תסכים להעניק הכרה רשמית למדינת ישראל ולממשלתה הזמנית.

הריני מביע את תקוותי, שהכרה זו תוענק בהקדם, והנני משוכנע, שהיא תבטיח ותהדק עוד את קשרי הידידות בין העם הפולני והעם היהודי בארץ ישראל ותפתח תקופה של שיתוף פעולה פורה בין פולין ומדינת ישראל.

אני מנצל הזדמנות זו כדי לבטא את הערכתי בשם ממשלת ישראל הזמנית לממשלת הרפובליקה הפולנית על תמיכתה המכרעת, באמצעות נציגיה בעצרת האומות המאוחדות, בעניין המדינה היהודית בפלשתינה, ועל תרומתה הבולטת לגיבוש הבנה ואהדה בין־לאומית רחבה ליהדות אירופה בגלל השואה שהמיטו עליה הנאצים; וכן על תמיכתה ביישוב הפליטים ששרדו בבית הלאומי היהודי.

בשם הממשלה הזמנית של ישראל

משה שרתוק – שר החוץ

61

שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה) אל שר החוץ משה שרתוק (תל אביב)

תרגום מפולנית: [1]AMSZ z-6 w-97 t-1527 [PAP sygn. 2-317-s878]

ורשה, 18 במאי 1948

משה שרתוק
שר החוץ בממשלה הזמנית
של מדינת ישראל
תל אביב

יש לי הכבוד לאשר את קבלת המברק של אדוני, ובו הודעה שמנהלת העם הזמנית של המדינה היהודית, עם סיום תוקפו של המנדט הבריטי ובהישען על החלטת עצרת האומות המאוחדות מיום 29 בנובמבר[2] 1947, הכריזה ביום 14 במאי השנה על הקמת מדינה יהודית בשם מדינת ישראל.[3]

ברצוני להביע בשם ממשלת פולין שביעות רצון על כי מִנהלת העם הזמנית והממשלה היהודית הזמנית בישראל התחייבו לשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל התושבים, כלומר גם הערבים, ועל שישראל תשתית את פעולותיה על יסודות החירות, הצדק והשלום, תוך שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור ושמירה על המקומות הקדושים של כל הדתות, היקרים לאנושות כולה.

עמדתה של ממשלת פולין בענייני העם היהודי וכן השלטון היהודי בישראל ידועה לכול. מעל כל הבמות הבין־לאומיות, ובמיוחד מעל בימת האו"ם, ממשלת הרפובליקה הפולנית שמרה בעקביות על עמדתה העקרונית הספוגה בסימפתיה ורצון טוב כלפי העם היהודי, הנלחם על חירותו למען מדינתו העצמאית. ביום 20 באפריל השנה, הכרזתי באוזני משלחת גדולה של יהודים מחו"ל, וביניהם נציגים של היישוב היהודי בפלשתינה, בין השאר: "קיימת תקווה לוהטת, שהעם היהודי יתגבר על כל המכשולים, ואזי ממשלת פולין תתמוך בעמדה, שהמדינה היהודית שתקום ראויה להיות חברה מלאה ושווה למדינות עצמאיות אחרות בארגון האומות המאוחדות".[4]

הריני מודיע לך בשם ממשלתי על הכרה רשמית בממשלה הזמנית של מדינת ישראל; אני מנצל הזדמנות זו כדי להביע תקווה שבין עמינו, וכן בין ממשלת הרפובליקה הפולנית –

61

1. הנוסח הפולני, ראו גנהמ"ד 93.03/72/16; נוסח צרפתי: 130.02/133/1; תרגום עברי: 130.02/393/1. התרגום שמתפרסם כאן נעשה מן המקור הפולני.
2. החלטת החלוקה מה־29 בנובמבר 1947, שחילקה את ארץ ישראל לשתי מדינות – יהודית וערבית.
3. ראו תעודה 60.
4. ראו תעודה 57.

אשר ביטאה אהדה כה רבה לעם היהודי ולשאיפותיו המדיניות – ובין הממשלה הזמנית של מדינת ישראל, יתחזקו היסודות להמשך שיתוף הפעולה ויתהדקו ביתר שאת קשרי הידידות.

זיגמונט מודזלבסקי
שר החוץ של הרפובליקה הפולנית

62

חומר רקע של איש המדור לארצות המזרח, ויטולד זנפט־ליסובסקי

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-97 t-1527

מדור המזרח

ורשה, 20 במאי 1948

חומר רקע לשליחה לנציגי משרד החוץ בחו"ל הנוגעים לעניין

בקשר להכרה במדינה ובממשלה היהודית בחלק מפלשתינה, בגבולות שנקבעו על ידי החלטת עצרת האו"ם, יש להדגיש, שאין לפרש צעד זה כצעד אנטי־ערבי. ממשלת פולין הביעה לא פעם את אהדתה לעמי ערב החיים במזרח התיכון. אחד הגילויים המוכיחים יחס זה הוא תמיכה בזירה הבין־לאומית בדרישות הצודקות לפינוי צבאות זרים מגבולות מצרים, סוריה ולבנון, כדי להבטיח ריבונות מלאה של אותן מדינות.

המדיניות הנקוטה על ידי ממשלת פולין מונחית על ידי דאגתה לעצמאות ולפיתוח הכלכלי של פלשתינה. ממשלת פולין תמכה באורח עקבי בפתרון היחיד שהוא אפשרי בתנאים הקיימים, הקמה של שתי מדינות עצמאיות, יהודית וערבית, הקשורות הדדית באיחוד כלכלי. לעומת זאת, ממשלת פולין אינה רואה אפשרות לפיתוח כלכלי של החלק היהודי ללא פיתוח מקביל של החלק הערבי של הארץ. בעיות יסוד, כמו השקיית שטחים מדבריים, ניצול אוצרות טבע וכדומה, ניתנות לפתרון אך ורק בשיתוף פעולה בין העמים המעוניינים.

ממשלת פולין קיבלה אפוא בברכה את הקמתה של מדינת ישראל והיא רואה זאת כצעד ראשון לקראת ייצוב היחסים לא רק בפלשתינה אלא במזרח התיכון כולו. ממשלת פולין מאמינה, שהממשלה הזמנית של ישראל תבטיח שוויון מלא לכל האזרחים במדינתה, ללא הבדלי דת, מוצא ומין, ובכך תאפשר למיעוט הערבי פיתוח כלכלי נורמלי וחלק ראוי בשלטון; וכן שהיא תחתור ליישום מלא של החלטת האו"ם מיום 29 בנובמבר 1947.

ו' ליסובסקי

63

שר החוץ משה שרתוק (תל אביב), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק: AMSZ z-6 w-97 t-1527

ורשה, 24 במאי 1948

אל: ז' מודזלבסקי
שר החוץ

לכבוד ולעונג הוא לי להודיע לכבוד מעלתו, שממשלתי קיבלה ברגש סיפוק עמוק הודעה בדבר הכרה רשמית מצד ממשלת פולין במדינת ישראל, הודעה שאדוני הואיל לשלוח לנו.

כפי שנאמר בהצהרה הרשמית של ארוני מיום 18 במאי 1946,[1] היחסים בין עמינו יתהדקו בעתיד כמו שהיה בעבר. לשם כך, היינו רוצים להודיע על רצוננו לפתוח ללא דיחוי נציגות בוורשה שתכלול ציר או מיופה כוח וקונסול כללי – ולבקש הסכמה ואישור לכך. במקביל, אפשר יהיה לפתוח נציגות פולנית בתל אביב באותה דרגה.[2]

64

שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה), אל שר החוץ משה שרתוק (תל אביב)[1]

תרגום מפולנית, טיוטה: AMSZ z-6 w-97 t-1527

ורשה, 24 במאי 1948

אל: משה שרתוק, שר החוץ
תל אביב

לכבוד הוא לי לאשר את קבלת המברק של כבוד מעלתו מיום 23 במאי 1948.[2] ועוד יש לי הכבוד להודיע לכבוד מעלתו, שממשלתי הסכימה ברצון רב לפתיחת צירות של מדינת ישראל בוורשה ומינוי ציר או מיופה כוח וקונסול אצל ממשלת פולין. ברצוני ליידע את כבוד

63

1. צ"ל: 1948. ראו תעודה 61.
2. בהמשך נמצא אותו המברק בשפה הצרפתית.

64

1. טיוטת תשובה של שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי למברקו של שר החוץ משה שרתוק.
2. ראו תעודה 63.

מעלתך, שממשלתי מתכוונת גם היא לפתוח נציגות של הרפובליקה הפולנית באותה דרגה ליד ממשלת ישראל הזמנית בתל אביב.

זיגמונט מודזלבסקי
שר החוץ

65

תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס׳ 62 / 5326: AMSZ Dep. 6-77 w-13 t-131

ורשה, 2 ביוני 1948

סודי ביותר
עריכת עותקים אסורה

לאן: ירושלים
אל מי: גורקה
המדור לארצות המזרח

הממשלה שלנו הסכימה לחילופי נציגים דיפלומטיים עם מדינת ישראל.

ויארבלובסקי

66

דין וחשבון מאת קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל משרד החוץ (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-97 t-1531

סודי!

תל אביב, 3 ביוני 1948

אל משרד החוץ, ורשה
תפוצה:
1. מזכ"ל משרד החוץ, השר ויארבלובסקי
2. ראש המדור לארצות המזרח, א' סלוצ'אנסקי
3. גניזה

ביום 2 ביוני השנה בא אליי שר החוץ בממשלה הזמנית של מדינת ישראל, מר מ' שרתוק, לביקור רשמי.

הביקור ערך שעה אחת.

השר שרתוק פתח בהבעת תודה כפולה לממשלת פולין על תמיכתה במדינת ישראל בפורום הבין־לאומי ועל הכרתה במדינה.

לאחר מכן סיפר השר שרתוק, שהוריו מוצאם מפינסק, שהוא עצמו בילה את שנות ילדותו המוקדמת בדרום רוסיה וביקר בפולין בקיץ 1939, ממש לפני פרוץ המלחמה. הוא מדבר שוטף ברוסית, אנגלית, צרפתית, גרמנית, ערבית, תורכית ועברית.

בשנה שעברה הוא בילה זמן קצר ביוגוסלביה והתרשם מקצב עבודות השיקום בארץ זו.

במענה לשאלתו של מר שרתוק, איך מתקדם שיקומה של פולין, נתתי לו סקירה קצרה על מידת ההרס במדינה, תכניות השיקום ומימושן.

השר שרתוק התעניין גם במשטר הפוליטי של פולין, בשיקום כלכלי, וכן בחיי היהודים ובמספרם.

במהלך השיחה השר שרתוק הציג את מצבה של ישראל מנקודת המבט הצבאית. הוא הדגיש, שצבאות ערב המודרכים על ידי אנגליה לא כבשו שום טריטוריה של ישראל, אלא להפך, היהודים כבשו את יפו הערבית, עכו, צפת והגליל המערבי.

לערבים יש בכל זאת יתרון מספרי וטכני גדול. אצל היהודים, לעומת זאת, מורגש מחסור מוחלט בארטילריה, טנקים, מטוסים ונשק "כבד", ומה שהכי חשוב – קיימים קשיים גדולים בתעבורה.

קשה גם מצבה של ירושלים המנותקת משאר חלקי המדינה. העיר העתיקה נהרסה כמעט כליל וירושלים החדשה, שבה 100,000 תושבים, נמצאת תחת אש בלתי פוסקת מצד הלגיון הערבי.[1]

66

1. הלגיון הערבי – צבא עבר הירדן בפיקוד של הבריטי ג'ון באגוט גלאב (John Bagot Glubb) פשה.

השר שרתוק הזכיר, שעד אותו יום לא קיבל עדיין תשובה על מברקו אל השר מודזלבסקי בעניין חילופי נציגים דיפלומטים בין פולין למדינת ישראל.[2]

עניין זה נמצא עכשיו בדיון אצל הממשלה הזמנית של ישראל והוא אישית מתכונן להציע לתפקיד הנציג או את י' חזן מטעם "מפלגת הפועלים המאוחדת", מפ"ם (חזן הוא אחד מבכירי האידאולוגים של "השומר הצעיר") או את המהנדס רייס, יו"ר הוועד לידידות ישראל־פולין (איש מפא"י).

באותה הזדמנות הסבתי את תשומת לבו של השר שרתוק לכך שבאחד העיתונים המקומיים ("הארץ") הופיעה ידיעה על האפשרות למנות כנציג ישראל בפולין את העו"ד הרטגלס, שהיה בעבר ציר הסיים הפולני, שותפו לעבודה של גרינבוים. הדגשתי עם זאת, שלמרות כי בדרך כלל אין זה מקובל שנציגי מדינות זרות יתבטאו בענייני מינויים של נציגי אותה מדינה בחו"ל, בכל זאת, בצורה לחלוטין בלתי רשמית, הייתי רוצה לדעת אם ידוע לו, שמר הרטגלס היה לו ועדיין יש לו יחס שלילי לממשלת פולין החדשה ושהוא צידד באנשי אנדרס.[3]

ציינתי שוב, שאני מביע את דעתי בעניין זה באורח פרטי לחלוטין.

השר שרתוק הצהיר נחרצות, שאישיותו של מר הרטגלס כלל אינה באה בחשבון, ושזהו עניין ברור לחלוטין, שבשום מקרה, מי שיחסו לממשלת פולין עוין, לא יוכל לייצג את ממשלת ישראל.

בכך הסתיימה השיחה, שהתנהלה באווירה ידידותית מאוד.

הקונסול הכללי של פולין
מגיסטר רפאל לוץ

---

2. בשוליים: "סלוצ'אנסקי: נא להבהיר מדוע המברק לא הגיע. W".
3. תומכי גנרל אנדרס שנשארו בגלות התנגדו לשלטון הקומוניסטי בפולין.

67

תזכיר מאת גז'גוז' (הירש) סמולאר[1]

תרגום מפולנית, תזכיר: AAN KC PPR 295-7-149

ורשה, 20 ביוני 1948

תזכיר[2]

בדבר מחנה אימונים של ההגנה בבולקוב,[3] נפת יאבור, מחוז ורוצלאב

על יסוד פגישות אישיות עם נציג ה"הגנה" בפולין, פולקייביץ', וכן שיחות עם המדריך הצבאי "יעקב", נודע לי, שכרטסת המגויסים ל"הגנה" בשטחי פולין כוללת 150 שמות. כולם עברו ועדות רפואיות הפועלות ליד ועדות הגיוס האזוריות.

המחנה בבולקוב נמצא במקום פתוח, שלושה מטר מן הכביש המוביל לֶיֶלֶנְיָה־גורה. תושבי העיירה, גם היהודים וגם הפולנים, יודעים בדיוק מהו המחנה הזה. אין שום קונספירציה. ליד השער עומד שומר תורן. האימונים מתבצעים ליד המחנה עצמו בשדה הפתוח. באותו יום שבו הייתי במחנה, חזרה ממסע בן יומיים קבוצה של 50 איש בקירוב.

הקבוצה חזרה למחנה דרך רחובות העיירה כשהיא שרה שיר סובייטי ברוסית, "מארש פיזקולטורה".[4]

באותו יום עצמו, ליד המחנה, נראתה מכונית של השגרירות האמריקנית. לשאלתי, האם מכוניות של דיפלומטים נראות פה לעתים קרובות, ענו לי שלעתים די קרובות, כי הן נוסעות לילניה־גורה.

האימונים במחנה מתקיימים כל יום במשך 12 שעות. עיקר תשומת הלב מופנית לתרגילי סדר ולאימונים חצי־צבאיים. כאשר הערתי, שזריקת הרימון דומה יותר לתפיסה בהתאבקות ספורטיבית מאשר לפעולת שדה צבאית, ענו לי שככה זה מקובל ב"הגנה".

קורס ההכשרה במחנה נמשך עשרה ימים. בקורס משתתפים כ־130 עד 150 איש, רובם גברים בגילים 22-35. כל אחד מן הבאים למחנה מומלץ על ידי מפלגה ציונית וחותם על הצהרה, שלאחר בואו לפלשתינה יתגייס ל"הגנה".

נוסף לאימונים החצי־צבאיים, מפקד המחנה "יעקב" מעביר כל יום שיחות על ההיסטוריה של ההגנה "מנקודת ראות כלל־ציונית", כפי שהצהיר באוזניי. "יעקב" הוא חבר במפלגת הפועלים המאוחדת בארץ ישראל.

67

1. גז'גוז' (הירש) סמולאר (Grzegorz Smolar) (1905-1993), חבר קפ"פ, בתקופת המלחמה במחתרת בגטו מינסק ואחר כך פרטיזן. אחד מהאישים המרכזיים בפרקצייה פפ"ר. ניהל את מחלקת התרבות והתעמולה ב־CKŻP, בשנים 1950-1962 עמד בראש TSKŻP. בשנת 1971 הגיע לארץ. כתב כמה ספרי זיכרונות. בהם: אויף דער לעצטער פוזיציע, מיט דער לעצטער האפנונג, אין פוילן נאך דער צווייטער וועלט מלחמה [בעמדה האחרונה, עם התקווה האחרונה, בפולין אחרי מלחמת העולם השנייה], תל אביב 1982.
2. בשוליים חתום: "זמברובסקי" [Zambrowski].
3. מחנה האימונים בבולקוב (Bolków) לכוחות "ההגנה" ואחר כך לצה"ל, נפתח בסתיו 1947 ונסגר שנה לאחר מכן.
4. מארש הכושר הגופני.

את מה שאמר סטפן גרייק, על כך שלמחנה יבואו גם לא ציונים וכן שני מדריכים שאינם ציונים, קיבל "יעקב" בהסתייגות, ואף בחוסר רצון, שלא עשה מאמץ להסתירו. בין הנשים במחנה יש גם פולניות שנישאו ליהודים העוברים את הקורס במחנה.

בסיכום:

1. השטח אינו מתאים למחנה מנקודת ראות של שמירה על סודיות.
2. מהרגע שיגיע נשק למחנה, לא יהיו באותו אזור מקומות מתאימים לאחסנו ולהוציאו לשטחי האימונים בצורה חשאית.
3. דרושה הדרכה פוליטית־חינוכית ברוח הנאמנות ליסודות הדמוקרטיה והמאבק האנטי־אימפריאליסטי.

[גז'גוז'] סמולאר

68

קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-97 t-1534

תל אביב, 9 בספטמבר 1948

סודי

אל: משרד החוץ
המזכיר הכללי
השר ויארבלובסקי
ורשה

בקשר להוראתך שנתקבלה במברק שבו נתבקשתי להבהיר את עמדתו של שר החוץ של מדינת ישראל בעניין התגייסות אזרחים פולנים לשירות צבאי בישראל, אורגנה לבקשת הקונסוליה שלנו ישיבה עם שר החוץ של מדינת ישראל מר מ' שרתוק ביום 8 לחודש זה.

בישיבה השתתפו: שר החוץ של ישראל מ' שרתוק, הקונסול הכללי פרופ' גורקה, שבמקרה שהה באותו זמן בתל אביב, הקונסול הכללי מגיסטר לוץ והנספח הקונסולרי שטיך.

פרופ' גורקה ציין בפתיחת הישיבה, שהוא מנצל את ההזדמנות על מנת להיפרד ממר שרתוק לפני יציאתו לחופשה לפולין. הוא הזכיר גם את עניין ההקלות ביציאה שצריכות להינתן לפליטי מלחמה [פולנים] הרשומים באזור ירושלים. העניין הזה מוגבל כרגע למספר קטן של חמישה מקרים בלבד.

לאחר שיחה קצרה עזב פרופ' גורקה את הישיבה ומיהר חזרה לירושלים.

לאחר עזיבתו של פרופ' גורקה, הקונסול הכללי לוץ, בהשתתפות מיופה הכוח שטיך, פתח בנושאים שעמדו על הפרק בישיבה הזאת.

הנושאים הבאים נדונו:

1. אזרח פולני החייב בשירות צבאי ומתגייס לצבא זר מאבד את אזרחותו הפולנית.

הצגתי בכתב את המצב החוקי (1) סעיף 115 של התקנה מיום 9 ביוני 1933 בדבר חובת גיוס כללית; (2) סעיף II תקנה 2 מיום 20 בינואר 1920 בדבר אזרחות של המדינה הפולנית.

עמדתו של השר שרתוק בעניין זה הייתה: ממשלת ישראל אינה יכולה להכריח איש שיאבד את אזרחותו. בעיית האזרחות הישראלית עדיין לא נקבעה בחוק. בהתאם להחלטת האו"ם מ־29 בנובמבר 1947 על חלוקת פלשתינה בין מדינה יהודית ומדינה ערבית, התושבים היהודים של החלק היהודי יהפכו אוטומטית לאזרחי מדינת ישראל אם בתוך זמן מוגדר לא ינצלו את זכותם לאופצייה.[1] על השאלה, מה צפוי להיות אותו מועד האופצייה, הוא השיב שאינו זוכר.

השר שרתוק גילה הבנה למצבה העדין של הקונסוליה הפולנית ולדילמה הקשה של האזרחים הפולנים, ומתוך כך ביקש שהרשויות המוסמכות בפולין, באמצעות הקונסוליה הכללית, יתייחסו לשירותם של אזרחים פולנים בצבא של מדינת ישראל בצורה אנלוגית ליחסם במלחמת העולם, כאשר פולנים שירתו בצבאות האנגלי, האמריקני, הרוסי, מבלי ששירותם גרר כל תוצאות שליליות כפי שמנוסח באותן תקנות שצוטטו. השר שרתוק הבטיח עם זאת, שלאחר שישתחררו משירות צבאי במדינת ישראל יוכלו אזרחי פולין לשמור על אזרחותם הפולנית אם רק ירצו בכך.

לאחר שעניין זה הוסדר, עבר הקונסול הכללי לעניין הבא.

[...][2]

הישיבה נמשכה למעלה משעה והתקיימה באווירה חמה וידידותית באורח בלתי רגיל.

הקונסול הכללי של פולין
מגיסטר רפאל לוץ

1. לבחירת אזרחות.
2. הושמט קטע הנוגע לדרכונים דיפלומטיים.

69

ראש המדור הנפרד לארצות המזרח במשרד החוץ הפולני, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-97 t-1534

המדור הנפרד לארצות המזרח[1]

ורשה, 4 בספטמבר 1948

אל: שר החוץ
ז' מודזלבסקי
כאן

הקונסול הכלל ר' פ' לוץ שלח דו"ח משיחה עם שר החוץ של ישראל, שרתוק, שנערכה על פי הנחיה של מרכז משרד החוץ.

המדור לארצות המזרח סבור, שההנחיה הייתה שהאזרח לוץ היה צריך להבהיר עם השר שרתוק את עניינם של אותם אזרחים פולנים שגויסו לצבא הישראלי במסגרת גיוס חובה, ולא של אלה שהתנדבו. המדור לארצות המזרח סבור, שהעלאת עניינם של כל האזרחים הפולנים הייתה לא לעניין ואפילו בלתי רצויה.

נוסף על כך, המדור לארצות המזרח מעריך את הצגת העניין על ידי הקונסול לוץ בסעיפים 3 ו־4 כבלתי נכונה.

לפיכך, המדור לארצות המזרח מציע לשלוח הנחיות על פי המכתב המוצפן המצורף.

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

69

1. המדור הנפרד לארצות המזרח (ארצות המזרח הקרוב, המזרח הרחוק ומרכז אסיה), היה באגף ה־IV, שעסק גם בגרמניה ואוסטריה. ראו לעיל תעודה 53, הערה 2.

70

מכתב לא חתום, שנשלח אל חבר הלשכה המדינית ומזכיר הוועד המרכזי של פזפ"ר (PZPR), רומן זמברובסקי[1] (ורשה)[2]

תרגום מפולנית: AAN PZPR 295/XX-9

ורשה, 20 בספטמבר 1948

אל החבר זמברובסקי

בימים הראשונים של אוגוסט היה בוורשה החבר גוז'נסקי,[3] חבר מזכירות הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית בישראל. הוא קיבל אז 2,000 דולר. עם הגעתו הבאה בראשית ספטמבר, ביקש עזרה כספית נוספת בהסתמכו על שיחה עם חבר דלוסקי[4] שבה הובטח לו סכום גדול יותר מן המפלגה שלנו.

בהקשר לבחירות לאספה המכוננת שיתקיימו במדינת ישראל ב־15 בנובמבר, ולאור העובדה שהכסף דרוש מאוד למק"י, אנחנו מבקשים שהעניין יוסדר בזמן הקרוב ביותר.

70

1. רומן זמברובסקי (Roman Zambrowski) (1977-1909), חבר קפ"פ, בשנים 1963-1945 – חבר בלשכה המדינית ומזכיר הוועד המרכזי של פזפ"ר (PZPR).
2. ראו תעודה 9.
3. אליהו גוז'נסקי (1948-1914), ב־1932 עלה לארץ ופעל בה בקרב הקומוניסטים. ב־1938-1936 שהה בפולין והיה פעיל ב"איגוד הקומוניסטי של הנוער הפולני" (Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej — KZMP). מ־1944 היה חבר בוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית בפלשתינה (המפלגה שעל בסיסה נוסדה אחרי הקמת המדינה המפלגה הקומוניסטית הישראלית). נהרג באסון מטוסים, כאשר חזר מוועידת האיחוד של פזפ"ר.
4. אוסטפ דלוסקי (Ostap Dłuski) (אדולף לנגר) (1964-1892), חבר "המפלגה הקומוניסטית של אוקראינה המערבית" – הסקצייה האוקראינית של קפ"פ (Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy — KPZU) וחבר הוועד המרכזי שלה. בשנים 1933-1929 שהה בברית המועצות, ב־1945-1936 – בפריז, ב־1953-1945 היה מנהל מחלקת חו"ל של הוועד מרכזי של פפ"ר ופזפ"ר.

71

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן[1] (תל אביב)[2]

מקור: גנהמ"ד 130.11/2492/20

ורשה, 26 בספטמבר 1948

פרידמן יקר,

עוד אני כותב על נייר בלתי רשמי, כי טרם הגשתי עדיין את כתב ההאמנה. נתקבלנו כאן בהתרגשות רבה. החל מן הגבול ועד ורשה חיכו לנו משלחות של ועדים יהודיים, מפלגות, נציגי השלטונות המקומיים – צבאיים ואזרחיים ומעט הילדים היקרים עם זרי פרחים ודמעות של אושר על אשר זכו לכך ודמעות של מכאוב על אלה אשר לא זכו. היו מראות נרגשים.

בוורשה עצמה חיכה לנו קהל רב, נציגי כל הגורמים היהודיים ונציגי השלטון.

לפי שעה הננו במצב של incognito.[3] ב־1 באוקטובר נגיש את הניירות. בקשר לזאת עליי למסור לך פרט, שהנני מעוניין שתדעו אותו.

הפרוטוקול הפולני מבדיל בטקס לכבוד אמבסדורים ומיניסטרים מוסמכים. בשביל אמבסדור מנגנים את ההמנונים ובשביל מיניסטר לא. איני צריך להסביר לך כי רצוני שינגנו את "התקווה" לא נבע ממקורות של אמביציה. הסברתי שנגינה זו היא לכבוד מדינה חדשה ונציגה הראשון ומסמלת פיצוי־מה לתקוותם שלא קוימה של אלה המיליונים, אשר עונו עד מוות על ידי הנאצים על אדמת פולין. שר החוץ בפועל בהיעדרו של מינ[יסטר] מודזלבסקי הנמצא בפריז, האמבסדור ויארבלובסקי, גילה הבנה עמוקה לדבריי אך טען, כי אסור להם להפר את החוק הפרוטוקולרי. כלפי המדינות הידידותיות ביותר לא עשו זאת ולא ניגנו לכבוד מיניסטר את ההמנון. סטייה מן הנוהג תגרור טענות ועלבונות מצד צירי מדינות שאושרו ושיופיעו בעתיד. בצ'כיה הפרוטוקול אינו מבחין בעניין זה בין אמבסדור ומיניסטר. בשביל שניהם מנגנים. בשיחה נשארה השאלה פתוחה וכעבור שעה הודיעו לי כי החליטו להיענות לבקשתי.

הכול מעריכים זאת כאן כביטוי ידידותי, ולמה הרחבתי את הכתיבה על כך?

א. חשוב שתדעו על כך ואולי גם אתם תודו על כך לנציגות פולין בישראל.

ב. איני יודע מה ינהיג הפרוטוקול שלנו. מה שלא יהא הנוהג ברור, שבהחלט יש לנגן את ההמנון הפולני בשעת מסירת הניירות על ידי ציר פולין, שיתמנה ליד ממשלת ישראל.

מאוד מכביד עלינו הדבר, שהמטען טרם הגיע. בתוכו דברים כה הכרחיים, כמו חותמות הצירות, ניירות רשמיים וכולי. למען השם זרזו את בואו של המטען.

71

1. שמואל אלישיב (פרידמן) (1899–1955), בשנים 1948–1950 היה מנהל מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ. ביוני 1940 מונה לציר בצ'כוסלובקיה ובהונגריה. ביוני 1951 יצא כציר לברית המועצות. בפברואר 1953 חזר לארץ עם ניתוק היחסים עם ברית המועצות ויצא שוב למוסקבה באוקטובר 1953, עם חידוש היחסים. ביוני 1954 מונה לשגריר ישראל במוסקבה. בפברואר 1955 חזר לארץ בגלל מחלה ומונה לסמנכ"ל משרד החוץ. נפטר ביוני 1955.
2. המכתב נכתב על נייר מכתבים של מלון "בריסטול" הוורשאי.
3. בלטינית: לא מוכר, לא ידוע.

עניין הדירות חמור מאוד. מגורים במלון כאן עולים הון תועפות. היום ראיתי בית קטן, שהציעו לי, שהוא עולה פחות בשליש לחודש מתשלום החדר האחד, בו אני גר במלון. בית כזה אפשר לרכוש מיד. הקושי הוא רק בזאת שיש לשלם למפרע ל־5 שנים. אבל זה בהחלט הכרחי ומשתלם ואני חושב לעשות זאת. לא פשוט לחכות לאישורים מן הארץ, כי בינתיים האובייקטים מתחמקים מן היד.

כמו כן אין לי עדיין מכונית ואנו מבקשים "נדבות" ממוסדות שיסיעו אותנו.

עיניך הרואות – אין מחסור בחבלי לידה.

גם עניין המשכורות מוכרח להתבהר. אנא התעניינו במשכורתם [של] קונסולים בארצנו, שהיא **הנמוכה** בדרגות נציגי מדינות נכר ובנוהג האומר – הדירה הפרטית על חשבון המדינה לאיש אחד. שירות? ע"ח [על חשבון] המדינה ותיווכחו כי הקונצפציות שלכם אינן בשום אופן עומדות במבחן המציאות, הנוהג וההכרח.

דעו רק, כי כל פרוביזוריום ואי־בהירות וחיי מלון **מעלים** את ההוצאות ואינם **מצמצמים** אותן.

לאחר מסירת הניירות, נכתוב שוב.

שלך,

י' ברזילי

72

מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), אל קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ

עותק: גנהמ"ד 130.11/2514/3. תרגום פולני נמצא ב־AMSZ z-6 w-97 t-1534[1]

הקריה, כ"ב באלול תש"ח
26 בספטמבר 1948

א"נ

בזה תשובתנו בדבר עמדתו של משרד החוץ לשאלות שנדונו בפגישה בין שר החוץ לבינך ואחר כך בין החתום מטה לבינך (תזכירך מיום 8 באוגוסט ש[נה] ז[ו]).[2]

1. **גיוסם של נתינים פולנים לצבא הגנה לישראל**

א. ידוע לנו תוכנו של החוק הפולני מיום 9 בספטמבר שנת 1938. משרד החוץ מבקש אותך להציע לכבוד ממשלת פולין שתנהג כלפי אזרחים פולנים שהתגייסו לצבא ההגנה לישראל, כמו שנהגה בזמן מלחמת העולם השנייה לגבי אזרחיה

72

1. בתרגום הפולני השמור בארכיון של משרד החוץ הפולני רשום: "התרגום תואם את המקור בשפה העברית. ולאדיסלב חראפוסטה, מתרגם".
2. ראו תזכיר, 8 באוגוסט 1948, גנהמ"ד 130/11/2514/3; וכן תעודה 68.

ששירתו בצבאות של ממשלות ידידותיות (אנגליה, ארצות הברית, ברית המועצות וצרפת) ושלא תשלול מהם את אזרחותם הפולנית עקב שירותם בצבא שלנו.

ב. חוק האזרחות הישראלית טרם נקבע. אולם אנו מצהירים כבר עכשיו שלא נחייב את האזרחים הזרים המשרתים בצבא ישראל להתאזרח במדינתנו ואם ירצו לשמור על אזרחותם – יינתן להם הדבר. מאידך גיסא, אם ירצו להתאזרח במדינת ישראל, תינתנה להם כל ההקלות לביצוע הדבר.

ג. בכל מקרה שהקונסוליה הפולנית תראה חשיבות מיוחדת בשחרורו של אזרח פולני מסוים מחובת גיוס לצבא ישראל ותבקש על כך את משרד החוץ – נעיין בבקשתה בכל תשומת הלב.

2. **יציאתם של אזרחים פולנים ממדינת ישראל**

בכל מקרה שהקונסוליה הפולנית תבקש את משרד החוץ לאפשר את יציאתו של אזרח פולני מסוים מהארץ, ייענה משרד החוץ לבקשה וידאג לכך שרשות היציאה תינתן בדרך המהירה ביותר.

בזה ניתנה תשובה לשאלות 2, 3, 4 שבתזכירכם.

בכבוד רב

ד"ר ש' פרידמן
מחלקת מזרח אירופה

73

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2492/20

ורשה, 2 באוקטובר 1948

פרידמן יקר,

כותב אני את השורות הללו יום לאחר גמר המחזור הרשמי הראשון, לאמור, לאחר מסירת איגרת ההאמנה ולאחר הטקסים הכרוכים בכך.

פטרזייל[1] שלח לכם מברקים ארוכים (אולי ארוכים מדי),[2] ועל כן אומר רק מילה אחת – המעמד היה גדול ונרגש. היחס היה ידידותי ביותר מצד השלטונות. ההד בציבוריות ובעיתונות הפולנית רב. לשרידים הייתה זו חוויה גדולה. אני מדגיש וחוזר – בבוא עת מסירת האיגרת של ציר פולין בישראל – יש לזכור היטב להחזיר אותה מידת אדיבות וידידות שזכינו בה כאן.

73

1. יעקב פטרזייל, נספח לענייני עיתונות בצירות בוורשה.
2. ראו מברקים אחדים של פטרזייל על טקס מסירת כתב האמנה וביקורי הנימוסים הראשונים של הציר, בתיק גנהמ"ד 130.11/2492/20.

אתמול הנחנו זרים על קברו של החייל האלמוני ועל מצבת מורדי הגטאות. ניגנו את "התקווה" והיה טקס צבאי ברוב פאר. בהגיענו אל הגטו קדרו השמים וניתך גשם. בכו השמים, בכו האנשים.

מוזר יהיה בעיניך בוודאי "דין וחשבון סנטימנטלי" זה של נציג מדינה. אך אל נא תשכח כי בגטו ורשה מדובר וכי לבנו מלא חוויות וממחר מתחיל היום האפור על טרדותיו, וגם המכתבים יהיו בוודאי בבואה נאמנה לכך.

הבעיות שבפניהן נעמוד הן סבוכות גם כשיחס המדינה הוא אוהד וידידותי. כאמור, יהיה זה מוקדם לשלוח לכם דין וחשבון פוליטי. לפי שעה שניים הדברים המעסיקים אותי: פגישות ראשונות של היכרות (אם כי לגבי לא מעטים זהו המשך הקשרים שהחילותי בהקמתם לפני כן) וקביעת סדרי עבודתו של בית הצירות. גם כאן העניין מסובך: שיכון, קביעת תקציב העבודה, משכורות. על כך יכתבו מנהלי המחלקות והיועץ.

מכביד מאוד הניתוק מן הארץ – אף עיתון, אף ביוליטין גם עניין המברקים פסק. אנו שואבים ידיעות מן העיתונות המקומית במקום לשמש מקור ידיעות, סקירות ופירושים.

ועתה עניין מסוים:

ב־20.9 יצאה האנייה Toruń, המובילה 2,000 טון תירס מתנת יהודי פולין לצבא ישראל. חשוב (א) שיקבלו את פני מלווי המשלוח בנמל נציגי צבא ישראל והממשלה; (ב) שתישלח איגרת תודה לממשלה ולוועד היהודי המרכזי.

סקירה מדינית אעביר בהזדמנות הקרובה. מקווה אני כי משהו יצטייר בעיניך מתוך המכתבים והסקירות שהננו מעבירים לך.

אבקשך מאוד למסור את המכתבים המצורפים במשלוח לתעודתם.[3]

שלך,

י' ברזילי

3. הנספחים לא נמצאו.

74

קטעים מיומן ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

יומן: ארכיון גבעת חביבה, 95־15 מכל 2 תיק 4

ו' בתשרי תש"ט
9 באוקטובר 1948

הבכור:[1]

שעה. אחלק דבריי לשלושה. (א) אינפורמציה שאמסור; (ב) אינפורמציה שאבקש; (ג) אביא כמה דברים ואבקש עצה. הוא אמר לי שבשבילי המעניינת ביותר היא הצגת פרובלמות מתוך ידיעה שבדרך כלל מצב הדברים הוא ידוע. הוא אישר שהתעניין כל הזמן בענייננו ועוקב אחר מהלך הדברים והתפתחותם. כן מקבל את ההעברה [–] פרובלמות כחשוב ביותר בשיחה. אמרתי וכי שתיים הן הבעיות הפוליטיות הגדולות – בעצם שלוש, שבהן אנו מתלבטים. אני מתלבט. (א) איך להחזיק מעמד מבחינה צבאית; (ב) מה הכיוון למוצא מהסבך והערפל שבמצבנו המדיני; (ג) איך לקיים את עצמאותנו הכלכלית הקובעת גם מידות של עצמאות מדינית. (א) מסרתי על כוחנו, על ההישגים, ניסיון צבאי וציוד, אבל הדגשתי שהסוג המכריע, **אחד** המכריעים, של נשק חסר לנו ומאיים על גורלנו בימי חידוש קרבות – הנשק הכבד, תותחים מתאימים, טנקים מתאימים. כמובן רב המחסור באווירייה. אבל בשני הסוגים הקודמים המצב יותר גרוע. אני שואל: האם אינו יכול משהו לעשות בשטח זה. אני הולך בקטנות. יש אפילו ערך בפרשת 5 טנקים. השיב: כל התותחים והטנקים הראויים לשימוש הם בארץ מזרחית אחת, התעניין אם אין במקרה משהו גרמני מהכבושים ואמרתי לו שאין שום דבר. מבקש לקבל את ההסבר כהווייתו. וכל מה שמבחינתם אפשר, אז אני יודע שלבם היה פתוח לבירור חיובי. לסעיף זה הוספתי את בעיית הגדלת מספר הלוחמים וזה נתקשר אחר כך עם סעיף העלייה; (ב) המצב הוא במילה אחת אין מלחמה אין שלום, אין הסכם, וסתום המוצא. נראה שאויב לא יכול לתת לנו במצבו הנוכחי פתרון חיובי (גם הוא סבור כך – אמר). נשאלת השאלה מה מותר לעשות בכיוון של הסכם עם ערבים. הוא אמר שנראה לו שבין האלטרנטיבות (שתיהן רעות) בכל זאת מדינה נפרדת ונוספת ערבית ולא סיפוח אם כי הוא מציין שהדברים אינם מוחלטים. כי כישלונו של עבדאללה אינו רק כישלון של דינסטיה ערבית, זהו בין היתר שוב ניצחון אמריקני. בכל זאת נכונה הנאמנות להחלטת או"ם. התעניין האם אין לנו ידיעות על ניסיונות הידברות אנגלית־אמריקנית. **אמרתי** שתכנית ברנדוט[2] נראתה ניסיון של הידברות,

74

1. כך כינה ברזילי את יעקב ברמן, שאחיו הצעיר היה אדולף [אברהם] ברמן.
2. הרוזן פולקה ברנדוט (Folke Bernadotte) (1948-1895). מדינאי שוודי שנתמנה על ידי האו"ם לתווך בין הצדדים הלוחמים בפלשתינה – ארץ ישראל במאי 1948, ימים אחדים לאחר סיום המנדט הבריטי. התכנית שהגיש ביוני 1948 הציעה לשמור על איחוד של אזור המנדט ובו שתי מדינות חברות, ערבית ויהודית. הוא הציע להעניק למועצה המרכזית של האיחוד סמכויות יוזמה וביצוע בתחומי הכלכלה והפיתוח וסמכויות תיאום בתחומי מדיניות החוץ וההגנה. כל אחת מן המדינות החברות תהיה ריבונית בענייניה היא, אולם בנושא העלייה תהיה לכל אחת מהן הזכות לערער כעבור שנתיים על מדיניות ההגירה של חברתה, והמועצה הכלכלית והחברתית של האו"ם תשמש כערכאה סופית בעלת סמכות הכרעה. הפליטים הערבים יורשו לשוב למקומות מגוריהם המקוריים. אשר לגבולות, הוצעו שינויים הבאים בתכנית החלוקה של 29 בנובמבר: הנגב, כולו או חלקו, יימסר לערבים, ואילו

יחד עם זאת החמירו מאד הניגודים המצרי–סורי מצד אחד וההאשמים מצד שני. אנו עדים לשני פסים. התחרות בהשפעה וניסיון תיאום בחלוקת השפעה. **הוא** מודה שהמצב מסובך [–] כך הם לא יוכלו אלא לנקוט קו בהיר בהתעלמות מהסבך. אמר, באו"ם החלטות או"ם בשלמות קבלת ישראל באו"ם; (ג) אמרתי לו שמלחמתנו עלה לנו כנראה בין 150-200 מיליון דולר; סכום שהוא בוודאי במושגי התקציב הפולני אף הוא גדול. אני נזכר בפעם הקודמת כשביקרתי אצלו דיברנו על הלוואה סובייטית לפולין בסך של 450 מיליון דולר וזה נחשב כעזרה יוצאת מן הכלל ובצדק. אני זוכר שבהזדמנויות שונות נאמר לי שאין כל סיכוי להלוואה מזרחית (הוא נתן אות – אישור לכך). ואז השאלה היא (א) איך לנהל מלחמה ולבנות מדינה בלי הלוואה; (ב) איך לקבל הלוואה מערבית בלי תלות רצינית. אמר בחיוך, שעמד מול חידות רבות וזוהי אחת המסובכות שאינו רואה עצמו מוסמך אפילו לייעץ בה (łamigłówki).[3] הקושי בתשובה הוא שאין זו יכולה להיות תשובה תאורטית. אמרתי שאסור גם שהיא תופיע במאוחר. זה עניין לעיון רציני. **אמר** שאינו רגיל לשאלות קשות ממשיות לפתור על פי תרגילי היגיון פורמלי. לא הוספתי לשאול בנקודה הזאת.

אחד הסעיפים העיקריים בשיחה היה עניין העלייה. אמרתי לו בגלוי שלפני שאני מציג את זה בפני מישהו מחשיב אני את דעתו לגופו של העניין ומבקש את עצתו לפרוצדורה של הצגת העניין. אני זוכר היטב [את] גבולות הסמכות שלי. אבל ישנם דברים שהם בתחום של שתי סמכויות והכרחי מגע של רשויות. לדוגמה: על פי בקשת אזרחים ישראלים ולא ישראלים מותר לי ומחובתי גם להעניק הבטחות לוויזות, אבל המדובר אינו ברשות פורמלית. אני מעוניין בשניים: (א) שיכבדו את הבטחותיי; (ב) שלא תצא שמועה שפולין מתכחשת לעניין חשוב. בשביל שיישמר האינטרס והכבוד ההדדי נחוצים סייגים מועילים לשני הצדדים. אני מוכן (א) שעל פי הבטחת ויזה[4] יוצא דרכון, אשר ערכו רק לגבי ישראל, ועל ידי כך למנוע יציאה לא לישראל; (ב) להגביל את זמן תוקף הוויזה מבלי אפשרות לחדשה; (ג) לבקש דרך ישירה מכאן לארץ. הסברתי שמושג הגיוס הוא רחב; מגויסים בפועל כ־90 אחוז. ובתקופתנו אין טעם לצמצם מושג גיוס למספר חיילים בחזית. חזית ועורף חד הם. פולין לא פעם הצהירה שאם תהיה עלייה ישירה ארצה (תהיה מדינה) פולין תרשה ליהודים לעלות. תשובתו הייתה: בכל עניין הגירה מוכרח להיות סדר. לצערו. ולצערו החוגים המעוניינים בעלייה מערערים את הסדר. האלמנט הספקולנטי מסתנן חזק דרך צינורות היציאה. גם ב[מחנה] בולקוב.[5] יש ידיעות על מקרים חמורים ביותר של הכנות להברחת דברים אסורים. ואפילו לא יהודים מעורבים בכך. מבחינה ציבורית עוסקים חוגים ציוניים שונים בהפצת בהלה והכרזה כל פעם חדשה שזוהי ההזדמנות האחרונה לעזוב את פולין. בסיכום: (א) נדמה לו שאין ביישוב היהודי נטייה לעלייה המונית ואז אווירה של עלייה המונית היא מזיקה; (ב) אם האלמנטים האידאים באמת רוצים לעלות אין קושי בהסדר חיובי; (ג) לאלמנטים ספקולטיביים אין סיבה להקל; (ד) עלייה אינה צריכה לערער סדרים משקיים מקובלים במדינה. אמרתי שדבר אחד אני מקבל מתוך הסתייגות קלה אבל דבר שני אני מרשה לעצמי לערער קצת. אין אנו בשום אופן רוצים

הגליל המערבי, כולו או חלקו, ייכלל בשטח היהודי. באשר לירושלים, בגרסה הראשונה של התכנית הוצע לספחה למדינה הערבית תוך הענקת אוטונומיה מוניציפלית לאוכלוסייתה היהודית. בגרסה השנייה הוצע בינאום העיר. ברנדוט נרצח ב־17 בספטמבר 1948 על ידי חברי קבוצת "שטרן".

3. בפולנית: תעלומה.
4. הודעה על כך שמי שמעוניין לקבל ויזה, יקבל בהמשך דרכון יציאה.
5. ראו תעודה 67.

באלמנט ספסרי ומבינים את חומר הדין שנוהגים כלפיהם ועם כל רצוננו להקים יישוב נורמלי בישראל אנו מוכנים להשאיר לפולין את כל הספסרים... לעומת זאת נדמה לי כדבר מוגזם אולי שעליית יהודים יכולה לערער משהו בסדרי המשק הפולני, המעסיק מיליונים. הוא תיקן שכוונתו לסדרים ולא ליסודות המשק. אם מוציאים פנקסן ממפעל המעסיק אלפים רבים, ואין דואגים לממלא מקומו – זה יוצר בעיה. לגבי יהודים שיש להם קרובים בארץ, אולי זה עניין להסדר ולא לאוטומטיזם. קיצורו של דבר, במסגרות של מכסה מתוך התחשבות מיוחדת בצורכי גיוס ובשאיפת האלמנט האידאי ייתכן הסדר מועיל לעניין תוך יחס כיבוד הדדי. ביקשתי ממנו עצה פרטית: בקשר לזה שהכסף אינו מגיע מהר ונחוץ לנו לקיום. האם אני רשאי לקבל הלוואות מפרטים וממוסדות יהודים. או הממשלה תהיה נכונה לתת אשראי. הוא סבור שאפשר למצוא סידור בצורות שונות, אבל הכל באישור MSZ. אבל הטוב ביותר על ידי הלוואה ממשלתית והיא תינתן בוודאי.

75

תזכיר מאת ראש המדור הכלכלי, פ׳ הופמוקל (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-6 w-95 t-1529

ורשה, 20 באוקטובר 1948

המדור הכלכלי

תזכיר עבור השגריר ויארבלובסקי
בעקבות שיחה עם היועץ המסחרי של מדינת ישראל פ׳ גרינשטיין[1]

ב־19 לחודש זה ביקר אצלי פ׳ גרינשטיין ולאחר דברי נימוסין לרגל ביקורו הראשון, הוא פרש לפניי את העניין הבא.

נציגות ישראל נמצאת כעת בקשיים פיננסיים שנגרמו, מצד אחד, על ידי זה שלמדינת ישראל אין עדיין מנגנון מתפקד להעברת תקציבים מסודרת עבור אחזקת נציגויותיה בחו״ל; מצד שני, ההוצאות שעליהם לשאת בהן עכשיו בוורשה גבוהות במידה ניכרת ממה ששיערו תחילה. אי־לכך הוא פונה בבקשה רשמית לממשלת פולין שזו תקצה למדינת ישראל הלוואה לצורך אחזקתה של הצירות בוורשה, בגובה של 15–20 מיליון זלוטי, שתוחזר בתוך שנה או בשיעורין חודשיים.

בתשובתי שאלתי, האם יש להבין את הבקשה כך, שממשלת פולין תקצה סכום כסף לשימוש הצירות של מדינת ישראל בפולין, ובמקביל ממשלת ישראל תקצה סכום כסף

75

1. יצחק גרינשטיין (שמיר), מ־1948 עד 1951 – יועץ כלכלי, ואחר כך – נספח מסחרי בוורשה.

לשימושן של הקונסוליות הפולניות הפועלות בישראל. גובה האשראי ההדדי – ייקבע. במילים אחרות, הצעתי מעין "קלירינג" דיפלומטי.

בתשובתו הצהיר היועץ גרינשטיין שהוא אינו יכול לקחת על עצמו התחייבות כזאת, שכן ממשלת מדינת ישראל אכן שרויה כעת בקשיים פיננסיים והוא אינו יכול להתחייב שתעמיד לרשות ממשלת פולין אפילו סכומים מינימליים. ניסיתי לשכנע אותו, שקביעת הסכומים הדדית לא חייבת להתבטא בכך שהצד הפולני ימשוך את כל הסכום אשר יוכל להישאר במעין חשבון חסום, אלא שהתחייבות כלשהי מצד ישראל חייבת להינתן. ביקשתי שישקול את ההצעה. לדעתי, זה הרחוק ביותר שאפשר היה ללכת לקראתו. אלא שהיועץ גרינשטיין עמד בעקשנות על בקשתו, שנציגות ישראל תוכל לקבל התקציבים המדוברים ישירות או ממשרד החוץ או דרך הבנק הלאומי הפולני ללא התחייבות נגדית מהצד הישראלי. אמרתי בתשובתי, שאת הצעת הצירות של ישראל אעביר לדרגים הגבוהים יותר, ובמקביל ביקשתיו לשקול מחדש את עמדתו בקשר להתחייבויות הדדיות.

לדעת המדור הכלכלי, עמדתנו בקשר לדרישה הזאת צריכה להיות שלילית, שכן למרות רגשות הידידות שממשלת פולין חשה למדינת ישראל שזה אך קמה, אין בסיס להקצאת אשראי ללא כל התחייבות, ואפילו היא סמלית, מן הצד השני. עמדת המדור הכלכלי תואמת בעניין זה את עמדת המדור לארצות המזרח.

אבקשך, האזרח השגריר, שתודיע לי את החלטתך, האם, או לחילופין באיזה שיעור, יש להיענות לבקשת הנציגות של מדינת ישראל.

בשם ראש המדור הכלכלי
המהנדס פ' הופמוקל [Hofmokl]

העתק: סלוצ'אנסקי, מנהל המדור לארצות המזרח

76

קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל משרד החוץ הפולני (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z 15 w-5 t-37 /z-6 w-97 t-1531

תל אביב, 27 באוקטובר 1948

סודי

אל: משרד החוץ
1. השר זיגמונט מודזלבסקי
2. המזכיר הכללי אמבסדור סטפן ויארבלובסקי
3. מנהל המדור לארצות המזרח אדוארד סלוצ'אנסקי

ביום 12 באוקטובר השנה ראש המשרד הקונסולרי כאן – הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית בתל אביב, מגיסטר רפאל לוץ – ערך ביקור נימוסין אצל נשיא ישראל פרופסור וייצמן[1] (בעקבות ביקורו של ציר ברית המועצות ירשוב,[2] של השליח המיוחד של ארצות הברית מק־דונלד, ושל הקונסול הצרפתי הרוזן שריירון).

לאחר שאיחל לנשיא וייצמן איחולים לכבוד החג ולאחר חילופים של דברי נימוס, הנשיא וייצמן שאל את מנהל המשרד הקונסולרי המקומי, אם הוא יכול להסביר לו "את סוד השינוי בעמדת ברית המועצות כלפי השאלה היהודית".[3] פרופ' וייצמן ציין, שב־1943 נפגש לראשונה עם נציג של ברית המועצות, מאייסקי.[4] לאחר מכן, בשנת 1947, במהלך הדיונים בעצרת האומות המאוחדות, דיבר מספר פעמים עם נציגי ברית המועצות גרומיקו וצרפקין.[5] הנשיא וייצמן מלא התפעלות מן הטקט, הידידות והאהדה של נציגי ברית המועצות לעניין פלשתינה, "אלא שהוא לא מבין את הסיבות ליחס זה ואיש עד היום לא הצליח להסביר לו". מנהל המשרד המקומי ציין בתשובתו, שאין זה מתפקידו ואין הוא מוסמך לספק הבהרות בעניין

76

1. חיים וייצמן (1952-1874), מראשי התנועה הציונית. עמד בראש ההסתדרות הציונית והיה נשיאה בין השנים 1931-1921, 1946-1935. נשיאה הראשון של מדינת ישראל בשנים 1952-1948.
2. פאוול ירשוב (Pavel Yershov) (1981-1914), בין 1944 לבין 1948 היה יועץ בצירות בתורכיה ובשנים 1948-1953, ציר במדינת ישראל.
3. מדובר כנראה בשינויים שחלו בברית המועצות, והתבטאו בין היתר ביחס כלפי הוועד היהודי האנטי־פשיסטי וברצח שלמה מיכואלס, השחקן היהודי הנודע.
4. איוון מאייסקי (Iwan Majeski) (1975-1884), בשנים 1943-1932 היה שגריר ברית המועצות בבריטניה ובשנים 1946-1943 – סגן שר החוץ. יש להניח שוייצמן שגה; הוא פגש את מאייסקי כבר בסוף ינואר 1941 ולאחר מכן נפגשו שוב ב־2 בספטמבר 1941. בשיחות דנו בעניינים הקשורים לעתידה של ארץ ישראל אחרי המלחמה. נראה כי הוא התייחס כאן לפגישתו עם מאייסקי שהתקיימה בספטמבר 1943. מאייסקי הבהיר כי "הוא איננו יכול להתחייב בשם ממשלתו, אבל הוא מאמין שהסובייטים יתמכו בהם", כלומר בתביעות הציונות להתיישבות יהודית בארץ ישראל. ראו: *Documents on Israeli–Soviet Relations, 1941–1953*, London: Frank Cass 2000, I, pp. 1-5, 9-10, 68 (תעודות 1, 2, 5, 6, 29).
5. סמיון צאראפקין (Siemion Carapkin) (1984-1906), בשנים 1949-1947 היה יועץ בשגרירות בוושינגטון. ב־1951-1949 – סגן ציר ברית המועצות באו"ם.

עמדת ברית המועצות, ואת זאת יעשו בוודאי נציגי ברית המועצות עצמם; מצדו, הוא יכול להציג את עמדת פולין בעניין היהודי, והוא מעריך, שעמדה זו משותפת לכל הדמוקרטים האמתיים, כלומר גם לברית המועצות. פולין העממית ניצבת לימין זכות ההגדרה העצמית של עמים, כל עם קטן או גדול יש לו זכות לעצמאות מדינית, ולכן גם לעם היהודי ולעם הערבי בפלשתינה יש זכות לייסד לעצמם מדינה על פי רצון העם. פולין, שההיסטוריה שלה רצופה בתקופות של שעבוד זר, מבינה היטב מאבק לאומי לחירות ומאבק אנטי־אימפריאליסטי, והדבר התבטא בעמדה שנקט נציג פולין באו"ם בדיונים על הקמת המדינה היהודית.

על שאלתו של הנשיא וייצמן, "האם עמדות כאלה אינן עניין חולף?" מנהל המשרד הקונסולרי המקומי השיב, שנציגי דמוקרטיה עממית לא משנים את עמדותיהם אם הן נובעות מהשקפת עולם בהתאם לאינטרסים של אילי הון השולטים על משאבי נפט, או מבחירות לנשיא, כמו שזה קורה בארצות מסוימות...

הנשיא וייצמן סיפר, בין היתר, מה הוא שמע מפי הציר לשעבר זומרשטיין על פגישתו עם סטאלין בעניין היהודי. הגנרליסימו אמר: "נעשה משהו בעניין זה".[6]

פרופ' וייצמן אמר עוד, שציר ברית המועצות ירשוב הרשים אותו מאוד לטובה בביקורו אצלו. הנשיא ביטא את תקוותו שהיחסים ביניהם יסתדרו על הצד הטוב ביותר.

הנשיא וייצמן התעניין במצבם ובמספרם של היהודים בפולין, וכן שאל, כמה יהודים יהגרו מפולין לישראל. בתשובתו, הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית בתל אביב מסר מידע על היהודים בפולין, כלומר: על השינוי שעברה האוכלוסיה היהודית במעבר לתעסוקה יצרנית; על כך, שממשלת פולין עוזרת ליהודים ועושה כל שביכולתה שיהודים, כמו כל שאר האזרחים הפולנים, ללא הבדל מוצא – ירגישו טוב במדינה. הממשלה אינה עומדת בדרכם של יהודים הרוצים להגר לפלשתינה בהבינה את רצונם להתאחד עם משפחותיהם ובהתחשבה בסיבות רגשיות נוספות. מנהל המשרד הקונסולרי המקומי לא יכול, עם זאת, להציע הערכה מספרית או לדעת אם כלל תהיה הגירה מפולין.

בנקודה זו ציין הנשיא וייצמן, שהוא מתנגד למה שמכנים חיסול הקיום היהודי בפולין על ידי הגירה לישראל. לפי דבריו, חיסול המרכז היהודי בפולין יהיה "נזק שאין לשערו". יהדות פולין בלטה בהיסטוריה שלה וחייבת להוסיף ולהתקיים.

השיחה נתקיימה באווירה ידידותית למדי ונמשכה כ־50 דקות.

לדעת מנהל המשרד הקונסולרי כאן, יש לשים לב לנקודות הבאות:

א. דעתו של הנשיא וייצמן נחשבת מאוד בישראל ובחו"ל. עד לזמן האחרון היו עמדותיו פרו־אנגליות ולאחרונה שינה את האוריינטציה שלו. אין לו כל מושג בענייני מזרח אירופה. על פי עולם המושגים של פוליטיקאי אנגלי, הוא קושר את כל הדמוקרטיות העממיות באירופה עם ברית המועצות באמצעות "הפשטה" ו"הכללה". יש צורך בולט ליידע את פרופ' וייצמן כך שיכיר מקרוב יותר את בעיות אירופה המזרחית, ומנקודת המבט הפולנית – את בעיית השטחים המשוחררים והגבול המערבי.[7] לדעתו יכולה להיות השפעה רבה על מרכזים פוליטיים רבים.

---

6. מדובר בשיחתו של זומרשטיין עם סטאלין, כנראה בקיץ 1944. על פי עדותו של זומרשטיין, סטאלין השיב לזומרשטיין "budiet" על האפשרות של פתרון שאלת ניצולי השואה בפורום בין־לאומי. למילה כפל משמעות: "יהיה" אך בשפת דיבור משמעותה: "מספיק", "די".

7. מדובר על הגבול המערבי של פולין הבתר־מלחמתית, שחבקה שטחים נרחבים שהיו שייכים לפני כן לגרמניה. בשל היעדר הכרה בהשתייכות של שטחים אלה למדינה הפולנית, עשה השלטון הפולני את מיטב מאמציו לרכוש בעולם תמיכה בשינויים טריטוריאליים אלו.

ב. עמדתו של הנשיא וייצמן נגד "חיסול הקיום היהודי בפולין" מעניינת ביותר, והיא שונה מן העמדה המוצהרת של מרבית המפלגות הציוניות.
ג. בשיחה אפשר היה להרגיש רצון כן ללמוד "איך המציאות שם באמת" ובמקביל גם חוסר ידע גמור על המציאות בדמוקרטיות העממיות.

לא זו בלבד, שיש סיכוי לרכוש את הנשיא וייצמן לצד פולין בעניינה הבסיסי ביותר – עניין שטחי המולדת שהוחזרו – אלא שנראה, שעל ידי מידע אובייקטיבי על מצב הדברים ועל בעיית פולין שקמה לתחייה, יש לזה סיכוי טוב.

הקונסול הכללי של פולין
מגיסטר רפאל לוץ

77

דין וחשבון מבצעי מאת ראש אגף IV במדור I במשרד לביטחון הציבור, ויינפלד (ורשה)

תרגום מפולנית, דין וחשבון: IPN 00231/102 t-1

ורשה, 27 באוקטובר 1948

"מאשר"
ראש אגף I במשרד לביטחון פנים – סגן־אלוף [סטפן] אנטושייביץ'[1]

דו"ח מבצעי: תכנון של משימת מעקב מודיעיני

הריני מדווח שביום 1 באוקטובר 1948 הוחל במשימת מעקב מודיעיני על הצירות הישראלית בוורשה, במטרה לגלות פעילות עוינת מצד העובדים, וכן להכיר את המבנה הכללי של העבודה והמשימות המתוכננות והמבוצעות.

1. תולדות המתקן ואפיונו

צירות ישראל התחילה את פעילותה ביום 29 בספטמבר 1947 [צ"ל: 1948] בוורשה, במלון "בריסטול", ביום מסירת כתב האמנה על ידי הציר ברזילי לנשיא הרפובליקה הפולנית. זוהי המשלחת הדיפלומטית הישראלית היחידה ורובה ככולה מאוישת על ידי חברים במפלגת הפועלים המאוחדת "פועלי ציון" [הכוונה למפ"ם].

77

1. סטפן אנטושייביץ' (Stefan Antosiewicz), נולד בשנת 1918. ב־1945 היה מנהל מחלקת הביון ב־MBP; בשנים 1947-1945 ניהל את המשרד המחוזי לביטחון הציבור (Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa — WUBP Publicznego) בפוזנן ובקטוביץ. ב־1948-1954 היה מנהל מדור I (counterintelligence) וב־1954-1959 – תת־מזכיר הממשלה במשרד לענייני פנים.

1.	ישראל ברזילי	– ציר מיוחד ומיופה כוח. גר במלון "בריסטול", חדרים מס' 103 ומס' 104.
2.	ישראל כרמל[2]	– מזכיר ראשון, גר במלון "בריסטול", חדר מס' 420.
3.	עזריאל אוכמני[3]	– יועץ הצירות, גר עם אשתו ובתו במלון "בריסטול", חדרים מס' 134 ומס' 148.
4.	שלמה גל (ולנר)[4]	– מזכיר שני, גר במלון "בריסטול", חדר מס' 137.
5.	יעקב פטרזייל	– נספח עיתונות, גר במלון "בריסטול", חדר מס' 135.
6.	יצחק גרינשטיין	– נספח מסחרי, גר יחד עם אשתו במלון "בריסטול", חדר מס' 207.
7.	פנחס דגן[5]	– נספח, מזכירו האישי של הציר, גר עם אישה ושני ילדים במלון "בריסטול", חדרים מס' 412 ו־416.
8.	בלנקה הרים[6]	– מזכירה מדפיסה וטלפונאית, גרה במלון "בריסטול", חדר 141.
9.	זיגמונט רודולף	– מנהלן, אזרח פולין. מקום המגורים לא נקבע.
10.	דורה טומקייביץ'	– אזרחית פולין – כתבנית, עובדת שלוש שעות ביום אחרי הצהריים. הנ"ל מועסקת בסוכנות היהודית. גרה ברחוב שיינה, בדירת המפלגה "פועלי ציון ימין". יש עוד רץ ששמו לא נקבע עדיין.

2. ניתוח והערכת הפעילות במתקן מנקודת ראות של ריגול נגדי

בהתחשב בנתון, שמפלגת השלטון העיקרית בישראל היא מפלגה סוציאל־דמוקרטית ימנית מסוג של "בלום"[7] ו"סרגט";[8] ובהתחשב בעובדה, שפלשתינה הייתה במשך 50 שנים תחת שליטה בריטית ובגלל מיקומה וחשיבותה המיוחדת הייתה מרושתת בצפיפות על ידי המודיעין האנגלי, קיים חשד שאנשים מסוימים בצירות יכולים להיות מגויסים על ידם.

2. ישראל כרמל, נולד בלבוב ב־1909, משפטן. עלה לארץ ב־1934. בארץ עבד בבנק אנגלו־פלשתינה. היה מזכיר ראשון בצירות ישראל בוורשה ועסק בענייני עלייה.

3. עזריאל אוכמני (שווארץ), נולד ב־1907, היה חבר "השומר הצעיר" ואחר כך חבר "פועלי ציון". מבקר ספרות ומזכיר מערכת "על המשמר". בשנים 1950-1948 – יועץ בצירות ישראל בוורשה. אוכמני היה איש הקשר עם המפלגות הציוניות, וברשותו היה הקוד לקשר עם הארץ.

4. שלמה גל (וולנר), נולד ב־1894 בקרקוב. חבר הוועד המרכזי של "פועלי ציון". עלה לארץ ב־1939. חבר מפא"י ומזכיר שני בצירות ישראל בפולין.

5. פנחס דגן (וייץ) (1997-1914), נולד בקרקוב ושם הצטרף ל"שומר הצעיר". עלה לארץ ב־1934. היה נספח קונסולרי בצירות ישראל בפולין ועסק בעניינים מגוונים.

6. בלנקה הרים (1950-1872), נולדה בברודי, למדה בלבוב, שם נשארה עד 1941. במלחמה חיה בלבוב ובוורשה עם ניירות אריים. אחרי המלחמה עלתה לארץ.

7. ליאון בלום (1950-1872), פוליטיקאי צרפתי. פיתח את התאוריה של "סוציאליזם אינטגרלי" (כלומר: הומניסטי). מנהיג המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית, ראש ממשלת צרפת בפרקי זמן שונים בשנים 1936-1937, 1938, 1946-1947. במלחמה היה אסיר במחנות הריכוז בוכנוולד ודכאו.

8. ג'וזפה סרגט (Giuseppe Saragat) (1988-1889), פוליטיקאי וכלכלן איטלקי. משנת 1922 היה חבר במפלגה הסוציאליסטית.

3. אפיוני הסוכנים שאנחנו מתכננים להפעיל באובייקט

כרגע אין לנו סוכנים באובייקט, לעומת זאת יש לנו סוכן במוקד סמוך שיש לו קשר ישיר עם הצירות. זהו הסוכן "רומן". הנ"ל גויס על בסיס רגשות פטריוטיים, יחסו למציאות הפוליטית העכשווית הוא חיובי, הוא חד תפיסה, אינטליגנטי, מכיר היטב את המציאות בפלשתינה שכן בילה שם מספר שנים. שולט היטב בשפה העברית. אנחנו משתדלים להעביר את הנ"ל לעבודה בצירות.

4. תכנית המשימות המבצעיות

נק'	נושא – תיאור	מועד סיום ביצוע ומי מבצע	הערה על ביצוע
1	להכיר בדיוק את הרכב הצוות הישראלי ואת הנתונים האישיים של כל אחד מהם	5 בנובמבר 1948 ויינפלד	
2	לקבוע את הרכב המתרגמים המועסקים בקביעות וכן את העובדים הפולנים	12 בנובמבר 1948 ויינפלד	
.3	לעבד פרופילים של מועמדים לגיוס מבין העובדים הפולנים לשם עיקוב מפורט וממוקד למטרה	25 בנובמבר 1948 ויינפלד	
.4	לקבוע באמצעות הסוכנים תמונה שלמה של שיטת העבודה בצירות, תרשים זרימה הירכי והשתייכות לענפים של שירותי המדינה	1 בדצמבר 1948 ויינפלד	
5	לקבוע מי הם אנשי הקשר שיש לכל איש הצירות בפולין ובחו"ל, וכן אופי הקשרים	15 בדצמבר 1948 "8"	
.6	מי מהם עוסק בפעילות עוינת ומה טיבה של הפעילות	ויינפלד	

5. אופן הביצוע

.1 בנק' 1, להשיג חלק מן הידיעות דרך מדור VII "O" ו־"A".
.2 ביצוע נק' 2 בדומה לנ"ל, עם זאת שמתוך העובדים הפולנים ייקבעו בעלי הפרופיל המתאים לשמש כסוכנים.
.3 נק' 3, יתבצע על ידי הסוכן כמו בסעיף 3, תוך ניתוח החומרים שעליהם מדובר בסעיפים 1 ו־2.
.4 ביצוע נק' 3 יינתן בלעדית לסוכנים וכן, במקרה שתהיה אפשרות, דרך משרד החוץ.
.5 בדומה לנק' 4, עם שימוש בתצפיות ככל שיהיה צורך.
.6 ביצוע נק' 6 ייעשה בדרך של תיאום מהלכים אופרטיביים ודרך הצבה מכוונת של סוכנים למטרה זו.

אני רואה תכנית זו כהתחלתית. לאחר איסוף החומר אעבד תכנית מפורטת להמשך.

אגף IV, מדור I – המשרד לביטחון פנים
(–) ויינפלד

"נותן את הסכמתי"

ראש אגף IV, מדור I – המשרד לביטחון פנים
(–) רס"ן זביירכנובסקי[9]

78

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרתוק (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.02/2381/12

ורשה, 1 בנובמבר 1948

שרתוק יקר,

חשבתי לבקרך בפריז, אבל מכיוון שיצאת ארצה לא תצא פגישתנו לפועל במועד שחשבתי עליו. כרגיל, ההזדמנויות מופיעות לפתע, בעוד שעה שעתיים יוצא מכאן מאיר ספיר ודרכו יש ברצוני להעביר לך צרור ידיעות קטן.

מבחינה מדינית כללית אין מה לחדש. עמדתה של פולין היא ידידותית וידועה לך היטב. העיתונות מלאה אהדה למערכה שאנו מנהלים אותה בארץ ולעמידתנו באו"ם על הנגב. ולא במקרה שר החוץ שלהם היה הראשון אשר תבע את קבלת ישראל לאו"ם.[1] יש גם הד ציבורי ליחסה של פולין אלינו. בנשף מטעם ועד הידידות פולין־ישראל נאמו מראשי השלטון והציבור – מיניסטרים אחדים,[2] סגן נשיא הפרלמנט (הסיים) הפולני[3] ועוד.[4] למסיבת עיתונאים שערכנו בצירות ערב הדיון בוועדה המדינית של האו"ם היה הד רחב וחיובי בעיתונות המקומית. המערכה בארץ מתוארת בפרוטרוט, בהרחבה ומתוך אהדה גלויה לכל הישג שלנו. בביקורי ההיכרות עם המיניסטרים כאן נתקלתי בהתעניינות רבה, באהדה ומה שבוודאי לא פחות חשוב בהבנת המורכב והמסובך שבמצבנו ובהווייתנו המדינית. כמובן, לא הכול נקלט בפשטות ובקלות, אך יש ערך, תכלית וברכה בהסברה, והאוזניים פתוחות לה.

לאט לאט אני בונה קשרים עם צירי המדינות כאן. נפגשתי עם האמבסדורים: הרוסי, האמריקני, הצ'כי, הצרפתי, היוגוסלבי, הרומני ועוד.[5] פרט לנציגות המצרית, הודעתי לכולם

---

9. ולודזימיאז' זביירכנובסקי (Włodzimierz Zwierchanowski), נולד ב־1919. ב־1945 – סגן מנהל אגף III במשרד לביטחון פנים (מטלת אגף זה הייתה "מאבק נגד חבלה אידאולוגית" ובכלל זה, ציונות); על כן נלחם נגד אידאולוגיות שונות, וביניהן – האידאולוגיה הציונית. ב־1947–1949 עמד בראש אגף I מחלקה IV של המשרד לביטחון פנים (counterespionage).

78

1. ראו תעודה 61.
2. סגן השר לבינוי פיטרושיביץ'; פטרזייל לרייס, 28 באוקטובר 1948, גנהמ"ד 130.11/2500/24.
3. ואצלאב בארציקובסקי (Wacław Barcikowski) (1887–1981), סגן יושב ראש הסיים בין 1947–1952.
4. ביניהם סטפן פיטרושיביץ' (Stefan Pietrusiewicz) (1909–1990), שהיה בין 1945 לבין 1949 תת־מזכיר הממשלה במשרד הבינוי, ויוליאן טובים; ראו: פטרזייל לרייס (לעיל הערה 2) וכן ראו מברק פטרזייל לפרידמן, 10 באוקטובר 1948, גנהמ"ד 130.11/2514/3.
5. ראו מברק פטרזייל לפרידמן (שם).

(בנוסח שונה) על ייסודה של צירותנו. האמריקני, הצרפתי ונציגי הארצות הסקנדינביות ענו באדיבות רבה. נציגי כל הארצות שטרם הכירו בנו השיבו במכתב או על ידי כרטיס ביקור (גם פרס למשל) פרט לאנגליה וטורקיה. הפגישה הידידותית ביותר הייתה עם נציגי המדינות שהכירו בנו גם להלכה וגם למעשה.

אני עובר לעניין שהוא רגיש מאוד בחיינו – העלייה. שמעתי וקראתי נוסחאות שונות וניחושים שונים ותיאורים שונים על כך.

מהו המצב, כפי שאני רואה אותו?

צירוף של סיבות ומסיבות שונות הגביר את רצון העלייה כאן בזמן האחרון. היהודים הם רגישים מאוד לגבי כל תנודה מדינית והנה נצטברו כמה דברים יחד: (א) משבר ברלין; (ב) תמורות בפולין הקשורות במהלך המדינה לקראת סוציאליזם; (ג) הניצחונות בישראל; (ד) בואה של הצירות והאפשרות של קבלת ויזות לכניסה ישירה ארצה.

ועלה גל חזק של רצון העלייה ומשלא ניתן לו מיד אפיק מלא ורחב – החלו להופיע גילויים של בהלה ועצבנות. גילויים אלה אינם גורם של לחץ חיובי על הממשלה. כיצד מסכמים שלטונות פולין את המצב ואת עמדתם?

היה מחנה אימונים.[6] הוא סודר לזמן מסוים והיה עליו להקיף מספר מסוים של מתגייסים. הדבר קוים. לאחר טרדות שונות תקוותנו היא שבנובמבר יעלה המחנה כולו במישרין, במספר של 600-500 ארצה. היה נוסף על כך מפעל גיוס. מלכתחילה הוסכם על מספר המגויסים, בערך 1,500. דרך ועדות הגיוס עברו ואושרו למעלה מאלפיים. השלטונות רואים בזאת מילוי התחייבותם בקשר לגיוס, אמנם לא כולם אולי יאושרו לעלייה, אך חלק מכריע מהם. ישנם יהודים (למעלה מ־1,500) אשר בידיהם כבר דרכוני הגירה, ואם רצונם לעלות ואם נתגבר על קשיי טרנזיט יוכלו לעלות.

המדיניות להבא בשטח העלייה לוטה [ב]ערפל. משקפיים ורודים או שחורים לא יסייעו לא לניחושים ואף לא להבהרת המצב. נראה לי כי אפשר לקוות כי אפיק העלייה לא ייסתם. האם צר יהיה או רחב – אין להתנבא. זה עניין לטיפול, להסבר, להסדר ולהתפתחותם של כמה עניינים חשובים בעולם וסביב מדינת ישראל.

טבעית, כמובן, אי־סבלנותם של יהודים הרוצים לעלות ואינם יכולים מיד. אין גם למחוק משלל האפשרויות מפנה לרעה בשטח זה. אך כל בהלה ומתן ביטוי ציבורי לה – בעיתונות ובדרכים אחרות, אין בהם תכלית והם מזיקים לעניין ולהנהלה יעילה של משא ומתן. הארכתי בנקודה זו כי אני רואה אותה כמהותית.

כאן מחשיבים מאוד את האפשרויות של קשרי מסחר בין פולין וישראל. במסיבה שערכנו כאן עם צאתו של היועץ המסחרי של צירות פולין בישראל, השתתפו עשרות רבות של מיניסטרים ופקידים גבוהים ממשרדי האוצר, התעשייה, המסחר וכולי. הם מאמינים באפשרות של פיתוח יחסי מסחר בינינו מתוך התחשבות עם המצרכים הנחוצים לנו ועם המצרכים שאנו יכולים למכור ועם מצבנו, שהוא מצב מדינה בראשית צעדיה ובתוך מלחמה. אני מקווה כי נוכל כעבור זמן לא ארוך להציע הצעה ערוכה ומסודרת למימוש הדברים. אני מבקש שוב להעניק לד״ר גרינשטיין מעמד של יועץ.

6. המחנה בבולקוב, בשלזיה תחתית. ראו תעודה 67.

יש שדה רחב להסברת עניינינו – אגודות רבות, עיתונות וספרות מבקשות קשר אתנו. השבוע התחלנו בפרסום בולטין של הצירות. ישנן הצעות להסכמי פרסום והסברה הדדיים – ברדיו, בעיתונות, הוצאת אנתולוגיות וכולי.

כמובן, פעיל מאוד המשרד הקונסולרי שלנו. ישנם תורים גדולים ורצופים ולעתים קשה להשתלט על כך, כי המנגנון שלנו אינו עונה על הצרכים. כוונתי בעיקר למנגנון הטכני. אנו מנהלים משא ומתן עם הקונסוליה הצ׳כית ו[הקונסוליה] הצרפתית בדבר הענקת ויזות מעבר על יסוד הוויזה שלנו. ישנו קושי מסוים. כל הדרכונים שהוצאו עד בוא הצירות כוחם יפה לארצות שונות בעולם אך לא לישראל, שלא היה קיים [שלא הייתה קיימת] בשעת הוצאת הדרכון, ואנו מבקשים מהקונסוליות לתת ויזות המעבר למרות זאת שהדרכון כוחו אינו יפה לישראל וישנה רק ויזה ישראלית. היום קיבלנו תשובה חיובית מן הצ׳כים. עם הצרפתים מתנהל עוד משא ומתן.

גם עניינים קונסולריים אחרים לאט לאט ייכנסו לטיפולנו (תעודות משפטיות, ענייני רכוש וכולי).

הצרות הסידוריות הן רבות, אך אין ברצוני לפרט אותן במכתב זה ולהעסיקך בהן. סידורי המשרדים, הדירות מא׳ ולא עד ת׳ תובעים דמים מרובים, תרתי משמע. התקציבים אינם מגיעים כאן בסדר. היום אחד בנובמבר וטרם קיבלנו את תקציב אוקטובר, אך על כך במכתב אחר. שופר קשר הדואר עם הארץ, מגיעים עיתונים ובולטינים, מברקים, ואני מודה על כך.

אני מחכה למכתבך ולבואך לפריז, נחוצה לי מאוד שיחה פנים אל פנים אתך.

דרישת שלום לכל חברי המשרד.

דרישת שלום לבבית לבני ביתך שלך,

י׳ ברזילי

79

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב)

מברק מוצפן 14, גנהמ״ד 130.09/2306/4

[ורשה] 15 בנובמבר 1948

לאחר משא ומתן נוסף תפליג הספינה בסוף החודש עם חמש מאות חמישים מגויסים.[1] הספינה תפליג להאוור [לה הבר] ומשם יועברו האנשים לפי ויזה צרפתית קולקטיבית למרסייל [מרסיי], דרכוני מגויסים שתוקפם פג יוארכו. אתמול נקראו באי כוח המשרד הארץ ישראלי למיניסטריון הפנים, ומשם הודיעו להם כי מאחר שקיימים יחסים נורמליים בין פולין ומדינת

79

1. ראו תעודה 78.

ישראל, אין תכלית בקיום המשרד; הם נדרשו לחסל המשרד. במשך חודש פעולת המפלגות הציוניות לא תיאסר [–]. ברזילי יבקש פגישה דחופה עם גורמים קובעים. אנו מציעים שלעת עתה לא תתנו פרסום בעיתונות לשום ידיעה בעניין זה.

אוכמני

80

קטע מיומנו של ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

יומן, ארכיון גבעת חביבה 95-15 מכל 2 תיק 4

ורשה, י"ד בחשוון תש"ט
16 בנובמבר 1948

הבכור:[1]

אמרתי שבהתאם למוסכם בינינו באתי אליו בכמה עניינים כואבים שאינני רוצה לטפל באופן ישיר כציר ושאין לי כתובת רשמית בשביל לטפל בהם, אבל ברצוני להקדים מילים אחדות על המצב הכללי. בכלל בעולם ירדו כרוכים יחד העצוב והמעודד. זהו גם מצבנו הכללי. מעודדים הניצחונות הצבאיים, ושוב הופיעו עננים כבדים באו"ם. הבחירות בארצות הברית אחריהם [ו]כאשר יגורנו – מתלכדת החזית האנגלו־אמריקנית [וכוח] זה מרכז סביבו גם אלמנטים הססניים שהיו במסיבות מסוימות נכונים לנטות אלינו כדוגמה דומיניונים, צרפת ועוד. מסרתי לו על הערכת המקורות המקורבים למשרד ההגנה ומשרד המדינה האמריקני, בעניין הנגב לאמור, שיש לחלק את הנגב על מנת שחלק ייפול ביד המצרים ולא העבר הירדנים (משום שהאמריקנים יותר שליטים בכלכלה המצרית).

ב)[2] במקרה של התמודדות צבאית יותר מקיפה הנגב הדרומי הוא שטח כמעט אידאלי לבסיסים ושדות תעופה, לאור אפשרות התקדמות הצבא הסובייטי דרך פרס ובצרה.

ג) שיש חשיבות להעביר צינורות הנפט דרך אזורים מעורבים מבחינת השליטה, אמריקנים ובריטים, וחשוב שצינור דלק דרך סעודיה, ישראל, מצרים ועבר הירדן, עיראק. הוספתי שהחמרת מצבנו באו"ם הכבידה לאלתר על סיכויי משא ומתן ישיר עם ערבים על שלום וסימן לכך שהמצרים נסוגו מיוזמתם למשא ומתן ישיר וגם עבר הירדן במידה מסוימת נתקררה. ויחד עם זה הוסיף לזרום בכמויות גדולות ציוד רציני מתוך התחשבות עם כוח הלחימה היהודי. ועל כן לא מקרית הייתה התעניינות של וישינסקי. בשיחה עם שרתוק האם אנחנו משתמשים בזמן[?] כדי להשיג ציוד ולהגביר כוח אנושי. מכיוון שידוע לי כבר היטב שבשטח ציוד אין בכוחה של פולין לסייע לנו הרי בקשתנו היא שבשטח השני העזרה הזאת תורגש יותר ותהיה בולטת יותר. אמרתי גם שישנם גילויים של יחס חיובי רציני בכמה ארצות כדוגמת בולגריה,

---

80

1. יעקב ברמן, אחיו הבכור של אדולף (אברהם) ברמן.
2. סעיף א לא מוספר, כפי שהיה נהוג בתכתובות רבות באותם ימים.

שהסכימה את מחצית יהודיה כמעט לשחרר לאלתר לעלייה. התשובה היתה שבסיכומו של דבר בתקופה שלאחר המלחמה פולין צועדת בראש בשטח העלייה. יצאו רבבות רבות. פולין גם צעדה בראש [ב]התחשב [ב]מומנט המיוחד של גיוס. היא עברה על כל התחייבויותיה. והיא בשום אופן לא אומרת שהעניין נגמר ועומדת על התחייבותה שיהודים הרוצים לעלות יעלו, פרט לאנשים שלפי הכרתם בהחלט מזיק שהם יצאו מכאן. אבל יש בחינות משקיות שהן מחייבות רגולציה אשר לעתים מתנקשת ברצונו ובפנייתו של הפרט. אבל אין ספק שבסופו של דבר מלבד מזיקים, לכולם או לרובם יינתן ללכת. יכול להיות שגם בתחום העיקרון ובתיאום הסייגים ישנו נוהל רגוריסטי[3] מדי אז הוא מודה שבזמן האחרון לא היה קרוב לעניינים, אבל מוכן לבדוק את זה ואין כל סיבה מדינית שזה לא יוקל. אבל מתוך ידיעה למפרע שאת התקופה הזאת לא תציין המוניות, אבל יד רחבה יכולה להיות. הוא אגב סבור שאילו היה משאל היינו נוכחים לדעת שהרעש גדול מהמספר.[4] אבל כמובן לא ייכנסו לבחינה זאת. אמרתי: יש כבר צורה אחת של פלביציט, זאת היא הפנייה הישירה של האדם הרוצה לעלות ואם אמנם מספר היוצאים הוא מועט והלחץ גדול וחזיונות שליליים של בהלה – מעניינם הוא לחתור לקראת פתרון יותר מהיר. הוא השיב שבכל זאת דעתו היא שאין עכשיו אפשרות להמוניות. ואין סיבה שיהודים ישרים ששהותם כאן אינו כרוך בסבל ייכנסו לבהלה כי הם יכבדו את התחייבותם היסודית. החלטתי להציג בפניו שאלה צדדית הקשורה בעלייה: עליית בתי היתומים של הקואורדינציה 60 עד 80 ילד. שאל לגילם. אמרתי: עד 16. הוא אמר: זה יוצר בעיה, יש גם דתיים. פעם הלכנו לקראתם, עכשיו קשה קצת האבחנה. תנו להם להתבגר תחת חסותכם, בוגרים יכריעו. אמרתי לו מבלי להיכנס לוויכוח יותר מהותי, אני מבקש ומייעץ ללכת לקראתנו בעניין זה, כי בזה מתחסלת לגמרי פרשת עליית יתומים מטעם ציונים ואתם יכולים על ידי סידור של כמה עשרות ילדים לגמור בעיה רגישה ומטרידה. הבטיח לעיין בדבר. דבר שלישי: הזכרתי לו שעוד בשיחה הראשונה ביקשתי עצה כיצד במידה מסוימת לתאם את עניין הפרומסות[5] עם עניין הדרכונים. לדוגמה: לו היינו יודעים שבמקצוע מסוים או גיל מסוים מצב משפחתי מסוים כעת לא נותנים, היינו נמנעים מלתת פרומסות לסוגים אלו, כי פרומסה מרגיעה לרגע ומעוררת ייאוש עם הסירוב. יותר קל לומר לאדם: תתאפק, תבוא שעתך כעבור זמן. אחרת בהלה ומפח נפש, לרעת שנינו. אז אמרת שבפרינציפ אפשר לנסות ללכת לקראת זה. הוא השיב שנראה לו שאפשר להגיע לאיזה שהוא הסדר אך איננו יודע עדיין לתת תשובה ארגונית ממשית. ונחוץ לאמץ את המחשבה. עברתי לעניין המשרד הארץ ישראלי. אמרתי לו: [(א)] הארגון הציוני הוא עולמי, זכות למפלגה ציונית אין סיבה שלא תכלול זכות של השתייכות לארגון עולמי וזכות של נציגות של ארגון עולמי וזכות של קואורדינציה בעניינים המוניים כמו עלייה. עד שב[-] הוויזה ומכאן עד לעלייה ארצה; (ב) עד כמה שלא יהיה משונה הדבר, המערך אשר מסרב להכיר בישראל בינתיים משתמש בקיום ישראל למען להתנקש בסוכנות, הוא מחכה לקצת עידוד ואסמכתות נוספות למען לבטל את הסוכנות ואין אסמכתה טובה יותר מאשר התנקשות של ידידי ישראל בקיום הסוכנות; (ג) יש סיבה לרגישות מיוחדת לגבי פולין. גם מתוך כך שלקיבוץ היהודי בפולין כמו שהוא שארית [-] מביט העולם היהודי אחרת מאשר על קיבוצים כמו צ׳כיה ובולגריה. ו־40% יוצאי פולין בישראל בוודאי רגישים באופן מיוחד. הראשונות של פולין בחיסול משרדי הסוכנות תתקבל

---

3. נוקשה.
4. של הרוצים לצאת.
5. הודעות למעוניינים, שלפיהן הם יקבלו אשרות לישראל אם יביאו דרכון פולני. ראו בהמשך תעודה 107.

כמהלומה ותנוצל שלא [ל]צורך לרעה; (ד) אני מרשה לי גם נימה אישית (מפלגתית). אחד ההישגים הראשונים של ציר שמאלי יחידי חיסול משרד הסוכנות איננו אות כבוד ומאשר את ההנחה שרבים ממחנה השמאל מעוניינים בה, שאין הבדל מי מייצג את המדינה, שמאל או ימין; (ה) בסוף ינואר ישנן בחירות. כוחו העיקרי של השמאל כולו, ציוני ולא ציוני, הוא בהסתמכות של ידידות ללא פגם מצד כוחות הקדמה. חיסול המשרד יתפרש כפגיעה במכשיר עלייה, כפגיעה בזכות הנציגות הציונית ויכה בנו. הוא השיב: הוא יודע על התקנה. אם כי לא השתתף בהחלטה. מכל מקום הוא יכול לומר בוודאות שהכרעה זו אין לה כל קשר ולו החלש ביותר עם היחס לעניין העלייה ועם היחס לזכות קיומן ופעולתן של מפלגות וארגונים ציוניים. הם ראו בזה אנכרוניזם, כפילות מיותרת של פונקציות ממלכתיות – לולא קיומה של צירות בוודאי שלא היו מחסלים כי אז זה היה תחליף של פונקצייה ממלכתית. עם הקמת הצירות זוהי הכבדה מבלבלת. אולם מכיוון שאני מעמיד בצורה כל כך חמורה, צריך אולי לשקול זאת. אולי תדבר על זה עם ו'?[6] אמרתי לו נראה לי הדבר כי זאת היא שיחה לא על בסיס של יחסים בין־ממלכתיים, ואני סבור כי זה עניין לבירור חברי על פס מפלגתי. הוא השיב: בסדר. בשבוע הבא תקבל תשובה. הקושי בתשובה חיובית הוא בעובדה של קיום החלטה ומתן פרסום לה. אילו היא הייתה נשארת בתחום החלטה שאין אתה הודעה לצדדים המעוניינים קל יותר היה לשקול. ואולי יכול הייתי לענות במקום. אבל כיוון שפורסם – יש קשיים. ובכל זאת אבחון מחדש. כי למען האמת לא שמעתי עוד נימוקים מלאים מהצד שלנו מלבד מה שאני בעצמי חושב את ההחלטה לנכונה (לאחר שאמרתי לו אני נוסע הבטיח לנסות לתת לי תשובה בטרם צאתי, מבלי התחייבות). גמרתי את השיחה בזאת. שאלתיו מה לעשות עם פניות של פולנים להתגייס למערכה בארץ. פנו אלינו ולא ענינו עדיין. כדי להתייעץ. בירור למפרע. שהסידור איננו (דיברתי אתו על דחייה יותר ארוכה במקרה של סירוב) בידינו. ושיהיה ברצוננו להפנות למוסדותיהם ושלטונותיהם. הוא אמר שצריך לדעתו להשיב מתוך הוקרה של ההתנדבות ולהוסיף כי אין מתחום סמכותה של הצירות לטפל. הבינותי שאיננו בעד זה שנפנה אותם לשלטונותיהם. מדוע לא תזמינוני באופן רשמי לוועידת האיחוד. אמר: אנו מזמינים רק מפלגות קומוניסטיות או מפלגות ואישים שמקיימים בפועל. אמרתי לו שקיומנו מבחינה היסטורית או התנהגותנו מבחינה היסטורית הייתה יותר רצופה מרקסיזם ולניניזם אפילו מנֶני[7] ואפילו מהאגף השמאלי של הסוצ[יאליסטים] הצרפתים. השיב: קשה מאד לפסוח על הערכות היסטוריות ולא להיגרר אחרי סנטימנט, אך אסור לעשות זאת. אתן דוגמה רעה: צ'אנג־קיי־שק[8] לחם יד ביד עם קומוניסטים ונגד קומוניסטים. פוליטיקה – דבר אכזרי. דנים את הפרטנר על פי התנהגותו האקטואלית. אינני רוצה אי־הבנות, התפקיד החיובי הרצוף בעבר ובהווה ואני מקווה עוד יותר בעתיד, בעם ישראל שאתם ממלאים, ידוע לנו ואנו מעריכים את זאת. אבל אנו מזמינים כמעט שותפים מלאים. אולי לא היה לנו קושי להזמין באופן אישי, אבל אין ביטחון אם דווקא המפלגה הייתה רואה את זאת כצעד מתאים (חייך). אמרתי לו: גם אני חושב זאת לצעד בלתי מתאים.

6. ויאסלאב – שמו המחתרתי של ולדיסלאב גומולקה.
7. פיאטרו נני (Pietro Nenni) (1980-1891), חבר המפלגה הסוציאליסטית האיטלקית משנת 1921. לחם במלחמת האזרחים בספרד. בשנים 1949–1963 היה מזכיר כללי של המפלגה הסוציאליסטית האיטלקית.
8. צ'אנג־קאי־שק (1975-1887), מ־1925 עמד בראש הקואומינטאנג. במשך שנים רבות נשיא וראש ממשלת סין. מ־1949 חי בטייוואן.

81

מנהל המדור הכלכלי, טדאוש ליכובסקי[1] (ורשה), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-97 t-1529

ורשה, 18 בנובמבר 1948

המדור הכלכלי
מ ו ג ב ל

תזכיר עבור שר החוץ

הנדון: מתן הלוואה למדינת ישראל

בהמשך לתזכיר שנשלח לאמבסדור ויארבלובסקי מיום 20 באוקטובר שנה זו, אני מרשה לעצמי להודיע לשר, שכתוצאה ממשא ומתן עם היועץ המסחרי של הצירות של מדינת ישראל;[2] וכתוצאה מהתייעצויות עם משרד האוצר והמדור לארצות המזרח במשרד החוץ, הוחלט כלהלן:

1. פולין ומדינת ישראל יפתחו זו לזו חשבון אשראי עד גובה 6,500 ליש"ט, שישולם במטבע המקומי וישמש לאחזקת הנציגויות הדיפלומטיות בשתי המדינות.
2. בכוחו של הסכם ג'נטלמני, פולין לא תנצל את האשראי בששת החודשים הראשונים ולא תמשוך את הסכומים המגיעים לה בישראל.
3. לאחר פקיעת ההסכם, הצד החייב ישלם את חלקו בליש"ט.
4. החתימה על ההסכם תתבצע בצורה של חילופי תזכירים כנספחים למכתב.
5. בצד הטכני יעסוק הבנק הפולני הלאומי בהוראת שר האוצר, אשר תינתן כאשר יודיעו לו שחילופי התזכירים התבצעו כבר.

מנהל המדור הכלכלי
(ד"ר ט' ליכובסקי)

עותקים:
שגריר ויארבלובסקי
מנהל המדור סלוצ'שנסקי
המהנדס הופ'[3]

81

1. טדאוש ליכובסקי (Tadeusz Łychowski), נולד ב־1909, בשנים 1949-1947 היה מנהל האגף הכלכלי של משרד החוץ הפולני.
2. ראו לעיל תעודה 75.
3. המהנדס פרנצ'ישק הופמוקל (Franciszek Hofmokl).

82

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל משרד החוץ (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, י"ז בחשוון תש"ט
19 בנובמבר 1948

היום יצא ברזילי לפריז כדי להיפגש עם שר החוץ.[1] הוא ישהה שם כשבועיים ימים ובמשך הזמן הזה אמלא אני את תפקיד הממונה על העניינים. ברזילי ייפגש שם גם עם באי כוח מוסד העלייה, כדי לברר אתם את אפשרות המשכת העלייה מפולין בדרך האוויר, הדרך היחידה, בשים לב לסירוב שלטונות הכיבוש בגרמניה לתת אשרות מעבר.

כפי שהודעתי לכם במברק, הספינה עם חמש מאות וחמישים מגורשים (ואתם כמה עשרות ילדים) תפליג בעשרים וחמישי לצרפת.[2] הרבה תלאות נערמו בדרך המשא ומתן בדבר הפלגת האנייה, תלאות שלא תמיד צריך לזקוף אותם על בעלי האנייה, אך סוף סוף התגברנו על הכול והאנייה יוצאת. השלטונות הפולניים המרכזיים סייעו לנו בכך הרבה. אי־יציאת האנייה הגבירה בהרבה את הבהלה בקרב יהודי פולין, וגם המצב במחנה האימונים, בולקוב, היה כבר לבלי נשוא. אנשים שבאו לשם האמינו, שכעבור שלושה שבועות יצאו לארץ, והנה נמצאו יושבים שם למעלה משלושה חודשים, וכוחו המוסרי של המחנה פחת והלך.

האנשים יתאספו בעיר הנמל שצ'צין ושם יעלו על האנייה. לאנשים ניתנו הוראות חמורות לבל ינסו להוציא אתם דברים אסורים והלוואי ולא נעמוד לפני הפתעות. בשיחה שהייתה לד"ר גרינשטיין בימים אלה עם אחד מהאנשים המרכזיים במיניסטריון למסחר ותעשייה העיר לו הלה "ששער הדולר בשוק השחור עלה עכשיו בהרבה – סימן שיהודים יוצאים מפולין".

בעניין המשרד הארץ ישראלי אין לעת עתה כל חדש. כפי שהודענו לכם במברק נקראו באי כוח המשרד למחלקה הפוליטית שעל יד המשרד לאדמיניסטרציה ציבורית ושם קיבלו הודעה שעליהם לסגור את המשרד, מאחר שעתה עם הקמת הצירות בפולין "נתבטל לגמרי תפקידכם". בשיחה נתברר שהשאלה שוב איננה בגדר בירור, אלא בבחינת גזרה. התאריך שנקבע לסגירה על ידי השלטונות הוא 10 בדצמבר ובשיחה ההיא לא הסכימו גם להעבירו למועד מאוחר יותר.

בפגישות שנערכו לאחר מזה על ידי ברזילי עם שר החוץ הפולני[3] ועם מזכיר הממשלה[4] השתדלו אלה להסביר שאין לראות בהחלטה זו יותר "מעניין טכני, ארגוני". לפי דעתם צריכה הקונסוליה הישראלית לעסוק לבדה בכל ענייני עלייה. מזכיר הממשלה ביקש להתקשר אתו כעבור כמה ימים, ואז יודיע, האם ניתן עוד לעשות משהו בשאלה הזאת.

אם נסכם את השיחות האלה, הרי נאמר בהם:

82

1. שרת הגיע לפריז כדי להשתתף בדיוני עצרת האו"ם.
2. ראו לעיל תעודה 79.
3. זיגמונט מודזלבסקי.
4. הכוונה למזכיר מועצת השרים. מנובמבר 1945 עד 1952 מילא את התפקיד יעקב ברמן בדרגת תת־מזכיר המדינה.

א. הממשלה לא שינתה את יחסה בשאלת העלייה לישראל.
ב. הממשלה איננה מתכוונת להפריע לפעולת המפלגות הציוניות.
ג. צירות ישראל צריכה לקבל עליה גם את תפקידי המשרד הארץ ישראלי.

עשרות יהודים מוסיפים לצבוא יום יום על דלתותינו, ואנו מוציאים פרומסות אם יש לנו אישור ממשרד העלייה בארץ או המלצת המשרד הארץ ישראלי, ובמקרים מסוימים, דחופים, על דעת עצמנו. עם כל הצמצום בהוצאת פרומסות כבר עובדים בענייני הקונסוליה שני עובדים מלאים. עדיין איננו יכולים להעריך מה תהיה מידת ההיענות של השלטונות הפולניים לפרומסות שלנו. עד עכשיו כבר הוארכו כמה עשרות דרכונים שתוקפם פג והוצאו גם כמה דרכונים חדשים על יסוד הפרומסות שלנו, אך הניסיון הוא מועט מדי כדי להסיק ממנו מסקנות ברורות על קו פעולת השלטונות.

בברכה,

ע' אוכמני

83

קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל משרד החוץ הפולני (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-6 w-98 t-1531

תל אביב, 23 בנובמבר 1948

אל: משרד החוץ
מנכ"ל משרד החוץ אמבסדור סטפן ויארבלובסקי
ראש המדור לארצות המזרח
ורשה

הקונסול הכלל של הרפובליקה הפולנית בתל אביב מתכבד להודיע, שהיום ביקר כאן ראש מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ הישראלי, ד"ר פרידמן, ובשם משרד החוץ העביר "דברי הערכה וסיפוק עמוק" בקשר לנאומו של נציג פולין אוסקר לנגה בוועדה המדינית של האו"ם.[1] ד"ר פרידמן ביקש ממני להעביר את דבריו למשרד החוץ בוורשה.

הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית
מגיסטר רפאל לוץ

83

1. לא ברור באיזה נאום מדובר. ללנגה היו כמה נאומים. ראו: UN, GAOR, 1948, first committee or political committee, November 1948. לנגה חייב את תכנית החלוקה ואישר את קיומה של ישראל ואת זכותה להתקבל לאו"ם. הוא תמך בהצעה האוסטרלית שהדגישה את אופייה המכריע של החלטת החלוקה מנובמבר 1947, אישרה את קיומה של ישראל, דרשה את קבלתה והזכירה הקמה של ועדת פיוס, אך לעומת ההצעה הבריטית, שנתמכה על ידי ארצות הברית, ללא זכות קביעה וללא סמכויות כפייה. ב־20 בנובמבר 1948 לנגה הצהיר כי בהתאם להחלטת החלוקה של האו"ם, צריכים להתפנות מארץ ישראל כל הצבאות הזרים.

84

מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ Dep 6-77 w-13 t-131 :197/SWW 11978

2 בדצמבר 1948

לאן: ירושלים
אל מי: גורקה

פולין הכירה בישראל דה־יורה ואינה מכירה בחוק הקפיטולציות.[1]

סלוצ'אנסקי

85

מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), אל ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

העתק: גנהמ"ר 130.11/2514/3

תל אביב, ג' בכסלו תש"ט
5 בדצמבר 1948

לצירות ישראל בפולין,
ורשה

לברזילי שלום וברכה,

אני מניח שעל כל פרטי העניינים המטרידים אותך עכשיו, שוחחת עם מ' ש'[משה שרת] ובוודאי גם קבעתם קו לפעולה. מצב העניינים מדאיג אותנו. נוסף לדברים הכלליים הכה כאן גלים עניין הפסקת שליחותם של כמה משליחי הארץ, ביניהם – שליחי הצבא. האם תוכל להתערב בעניין זה באופן רשמי ולבקש לאפשר את המשך פעולתם?

ש' פ'

84

1. הסכמי קפיטולציות נוגעים להסרת סמכותה של המדינה מאזרחים זרים השוהים בשטח המדינה הזרה.

86

מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב), אל ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

העתק: גנהמ"ד 130.11/2514/3

הקריה, ג' בכסלו תש"ט
5 בדצמבר 1948

לצירות ישראל בפולין,
ורשה

לברזילי שלום וברכה,
לידיעתך:

לוועידת האיחוד של שתי מפלגות הפועלים בפולין[1] עומדים לנסוע מכאן שני נציגים של המפלגה הקומוניסטית: אליהו גוז'נסקי ושמעון כהן. אודה לך, אם תתעניין בהופעתם בוועידה וכן תמסור לי, אם התייעצו אתך קודם.

יש להניח שלצירויות הזרות בוורשה לא יצא להשתתף בוועידה. אם תהיה הזמנה לבוא לוועידה או לברכה, הרי דעתנו שהצירות שלנו תצטרך לנהוג כמו שנוהגים יתר חברי הקורפוס הדיפלומטי. אם מלבד באי כוח הצירויות של הגוש המזרחי יבואו לוועידה או יברכוה גם אחרים, הרי יש מקום לפעולה כזו גם מצדנו.

ש' פ'

86

1. מדובר בוועידת PPR ו־PPS בדצמבר 1948, שבה אוחדו המפלגות ונוצרה מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת פזפ"ר (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza).

87

קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל הלשכה הקונסולרית ואל המדור לארצות המזרח (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-15 t-279

סודי

ירושלים, 18 בדצמבר 1948

אל: הלשכה הקונסולרית של משרד החוץ
המדור לארצות המזרח
ורשה

1. הערכה כללית של בעיית ההגירה לפלשתינה

דעת הקהל היהודית, חוץ מעניינים פוליטיים, כלליים וצבאיים, עסוקה בשבועות האחרונים במיוחד, ואפשר לומר טעונה במיוחד, בשאלת יציאתם של מהגרים יהודים מארצות מזרח אירופה לפלשתינה.

בעיה זו תופסת בקביעות את המקום הראשי בעיתונות, כמו גם בדיוני ממשלת ישראל בסוכנות היהודית לארץ ישראל לשעבר. בהמשך לקו שהתוויתי בדיווחים הקודמים שלי, אני מרשה לעצמי להזכיר לכם שלאחר מאבקים, דיונים וכנסים רבים וממושכים, יהדות העולם החליטה להוסיף ולקיים גם בעתיד את הסוכנות היהודית לארץ ישראל בירושלים, בנפרד מממשלת ישראל או מועצת השרים, כזרוע עצמאית של היהדות העולמית, למטרות שהן בראש וראשונה עלייה לישראל ובנוסף גם מטרות תרבותיות במשמעות כלל־יהודית. לפיכך, את העלייה היהודית לארץ ישראל מארגנת, מנהלת וממנת ממשלת ישראל, אבל הסוכנות היהודית יש לה יד אפילו ביישוב הבאים בארץ. מבחינה מעשית הנוגעת לפולין, תפקידה של נציגות ישראל בוורשה – כפי שאמר לי איש הסוכנות – הוא רק לנפק ויזות יציאה למועמדים לעלייה לישראל שהסוכנות קבעה. לעומת זאת, כל השאר, כלומר גיוס האנשים, רישום, יציאה, העברה ואפילו יישובם בפלשתינה, מוסיף להיות תפקידה של הסוכנות וממשיך להיעשות בתקציבה.

עם מערך ארגוני זה עיקר התקווה היהודית לעבור במהירות את מספר המיליון של תושבים יהודים בפלשתינה (כעת יש 713,000) נשענו על התכניות להגירה מארצות מזרח אירופה. הם רואים במזרח אירופה את המאגר של עולים שיש להם סיכוי להגיע בקרוב, בלי קשר לחומר האנושי המצוי במחנות ריכוז[1] בגרמניה וכדומה. אלא שמבחינה זו גם הפרקטיקה של המדינות השונות וגם ההתייחסות של הציבור היהודי כאן מגוונים מאוד. לאהדה הגדולה

87

1. כך במקור.

ביותר זוכה כאן המדיניות היהודית של בולגריה, שממנה מגיעים טרנספורטים מסודרים בזה אחר זה. בדומה לכך, היהודים נתקלים ביחס מקל ביוגוסלביה, מה גם שהמאגר שם קטן. לעומת זאת, המצב ברומניה נראה פסימי מנקודת הראות היהודית, שם היהודים מעריכים את פוטנציאל ההגירה משם גבוה מאוד, אל נוכח הנתון שיש שם כ־400,000 יהודים. בהתחלה הגיעו משם משלוחים רבים, אלא שלאחרונה הותקנו שם תקנות אנטי־ציוניות, נסגרו מתקנים וכדומה, מה שדעת הקהל כאן מפרשת כהקדמה להגבלות ואפילו לסגירת אפשרויות ההגירה. צ׳כוסלובקיה, בכל העניינים, הולכת רחוק מאוד לקראת היהודים, והיא איננה מרכז הגירה גדול.

ידוע, שהתקוות הגדולות ביותר, ויחד עם זאת הספקות הגדולים ביותר ביחס להגירת יהודים, הם ביחס לאפשרויות שמייצגת ברית המועצות, אשר לאחר השואה הטראגית של יהודי פולין מהווה את המרכז הגדול ביותר של אוכלוסייה יהודית. ההתרשמות שלי היא שבעניין זה התקוות של היהודים לא נראות להם כבעלות סיכויי הגשמה גדולים. אמנם חבר מרכזי בהנהלת הסוכנות, משה קול (מקודם קולודני) הבטיח לי, שהסוכנות מרוצה מאוד מהתקדמות השיחות שלהם עם הציר של ברית המועצות בתל אביב, ירשוב, בנושא האפשרות להביא לישראל מברית המועצות הורים ובני משפחה של אלה שכבר חיים כאן, אך יש ברשותי גם ידיעות הפוכות. בואה הפתאומי של הצירה של ישראל במוסקבה, גולדה מאירסון, קודם לפריז ואחר כך לישראל, קשור לא רק בעניינים מדיניים כלליים אלא גם בבעיית הקושי הגובר להגירת יהודים ממזרח אירופה. גולדה מאירסון אמורה הייתה למסור דין וחשבון פסימי גם ביחס לברית המועצות וגם ביחס למדינות הגוש המזרחי. נראה שאפשרויות ההגירה המסתמנות מברית המועצות יתייחסו רק ליהודים המועטים מליטא ולטביה, מאלה שחזרו בשנים האחרונות מן האזורים הפנימיים של ברית המועצות למקומות מגוריהם הקודמים. קטגוריה זו אמורה, כנראה, לקבל רשות יציאה.

באופן טבעי, בגלל נפתולי הדיונים בעבר ונוכח האחוז העצום של יהודי פולין בין אוכלוסי ישראל, אפשרות היציאה של יהודים מפולין מוסיפה לתפוס מקום מרכזי בהתעניינות הציבור וגורמי השלטון, לא רק בגלל הידיעות על שינוי הטקטיקה הקודמת של שלטונות פולין אלא גם בגלל שורה של ידיעות מעוררות דאגה על כך שממשלת פולין, לאחרונה, "אוסרת על יהודים לצאת לישראל".

כפי שכבר דיווחתי בנפרד, בתזכירי מס׳ P1/56112/1/ "מוגבל", נשאלתי בעניין זה במסיבת העיתונאים ואחר כך "פלסטיין פוסט" שלח אליי כתב מיוחד כדי לקבל הבהרות באותו עניין עצמו. בשני המקרים השתדלתי להרגיע את העיתונאים וגם להסביר להם את המציאות. הדגשתי את העובדה, שהמדיניות הפולנית בעניין יציאת היהודים הייתה ליברלית באורח יוצא דופן; שרבים מיהודי פולין שהשיגו דרכונים או שלא החליטו לצאת או, במקרים רבים, היגרו לארצות אחרות ולא לפלשתינה. מלבד זאת, בעיית ההגירה היהודית מפולין כבר נפתרה, ואולי נכון יותר לראות כעת את הבעיה בכך שנוצרה אנומליה, כי לפולנים ממוצא יהודי היו דרכונים בכיס והקלות בתחום רחב יותר מאשר לאזרחים הלא יהודים. אין אפוא לתמוה על כך שכיום אותם ההליכים מחייבים את האזרחים כולם, ואין גם לפרש זאת כעצירה עקרונית של יציאה מן המדינה. ההבהרות האלה נתקבלו יפה בדרך כלל; עם זאת עובדה היא, שיהודים פולנים מסוימים מוסיפים לעורר דאגות בעניין זה.

המצב הכללי של עניינים אלה בפולין היה נושא לדיונים בהנהלת הסוכנות היהודית לארץ ישראל. כפי שסיפר לי משה קול, חבר ההנהלה, הם החליטו בעניין זה לפנות אליי בבקשה

שאתערב בעניין זה אצל הממשלה שלי ושאטול יוזמה להסדרת הבעיה הזאת. בקשר לזה, הייתה לי ישיבה משותפת עם מ' קול והמזכיר הכללי של הסוכנות, אייזנברג, מה שאפילו הגיע לעיתונות, אבל בצורה לויאלית, בלי להזכיר את נושא הדיון. באותה ישיבה הבטחתי לעבד ולהציע מצדי כמה פרויקטים ריאליים, וכן להתקשר עם עמיתי ר' לוין, כדי לרתום גם אותו לפעולה שתבהיר את הבעיה כולה לקראת פתרון נאות.

2. הערכה כללית של בעיית ההגירה של יהודים מפולין

ניסיוני הממושך כמנהל הלשכה לעניינים יהודיים לימדה אותי לראות מבפנים את המציאות של הגירת יהודים מפולין החדשה. הנהירה לפלשתינה, או ההזדהות עם פלשתינה, היו רק חלק מן המרכיבים של הרצון להשיג דרכונים והיתרי יציאה, חלק שהיה ממשי יותר בקרב הדור הצעיר מאשר אצל המבוגרים. עם זאת, אל נוכח הצהרות מרובות שלא שונו או בוטלו עד היום מצד נשיא המדינה ביארוט,[2] ראש הממשלה לשעבר אוסובקה־מורבסקי, שר החוץ לשעבר ז'ימובסקי ושורה של אישים אחרים – רשמית וכלפי חוץ מוסיף להתקיים העיקרון הבסיסי שפולין אישרה ומאשרת את הזכות של אזרחיה היהודים להגר לישראל. מבחינה מעשית העיקרון הזה מחייב עדיין באורח בלתי תלוי מן העמדה העקרונית, שאני הדגשתי ומדגיש על כל צעד ושעל, שממשלת פולין והציבור הפולני מעוניינים שהאזרחים היהודים יישארו במדינה ויועסקו בעבודה יצרנית עם כל ההקלות והעזרה שהממשלה נותנת. אלא שאני יודע, מניסיון ממושך בעניינים יהודיים, שבמציאות רק אחוז מסוים של יהודים שאינו ניתן לקביעה מדויקת רוצה באמת להגר ישירות לישראל ורק אחוז קטן רוצה להגיע לשם ללא זכות חזרה. בדרך כלל, ההצהרה שפלשתינה היא יעד היציאה מפולין הייתה רק אמצעי לנסוע ליעדים אחרים שבם יש למהגרים משפחות, לצרפת, לאוסטריה, ואילו התקווה הייתה להגיע לאמריקה הצפונית או הדרומית. אי־התאמה בין פעולות הסוכנות היהודית והמדיניות הבריטית של הקצאת סרטיפיקטים גרמה לכך שהיינו נאלצים להשלים עם חוסר כנות זה במניעים ליציאה, במיוחד שבאמת נסעו לפלשתינה יהודים רבים יותר מאשר הרשו זאת רישיונות העלייה של ממשלת המנדט לשעבר.

כעת, עם ייסודה של מדינת ישראל ועם ההתיישבות בה, כל המצב השתנה לגמרי ואין עוד סיבה, ולו הקטנה ביותר, להתייחס בסובלנות למקרים שבהם ישראל היא רק תירוץ ולא היעד האמתי של מגיש הבקשה לדרכון. ומה שחשוב עוד יותר: הצד היהודי, כלומר הסוכנות היהודית עצמה על פי הצהרתו המפורשת של מ' קול, אין לה שום עניין שיהודי פולין יזכו להקלות גדולות יותר ביציאה מן המדינה מאזרחים אחרים – פרט למקרים שבהם קיים ביטחון מלא שהמועמד להגירה יפנה ישירות לישראל במטרה להתאזרח ללא זכות חזרה. אינני מהסס לקבוע, שעמדה זו נוקטים מרבית האזרחים היהודים שלנו הפונים לקבל דרכונים בדרכים הרגילות המחייבות את אזרחי פולין כולם. הבעיה כולה מוגבלת למספר קטן של יוצאים, אלה שקודם הורשו לצאת על יסוד הסרטיפיקטים של ממשלת המנדט ללא הליכים פורמליים מורכבים וללא סיבוכים מיוחדים.

---

2. בולסלאב ביארוט (Bolesław Bierut) (1956–1892), חבר קפ"פ. ממייסדי קר"נ (KRN) ונשיאה בשנים 1944–1947. ב־1947–1952 היה נשיא פולין, ב־1952–1954 – ראש הממשלה. מ־1948 – יו"ר פזפ"ר, ומ־1954, מזכיר הוועד המרכזי של הארגון.

במסגרת ניתוח הערכה כללי זה, הריני מרשה לעצמי לקבוע עמדה כלהלן: לדעתי, את אותם המקרים המעטים של יהודים פולנים הרוצים לנסוע היישר לישראל אין צורך למנוע או להגביל, וזאת מטעמים מדיניים. מקודם, הקלות גדולות ליציאה המונית של יהודים לפלשתינה, או לאלה שפנו לקבל דרכון בתירוץ של יציאה לפלשתינה, עוררו התנגדות של ממשלת בריטניה ושל דעת הקהל שם שפירשו זאת כתמיכה בהגירה היהודית הבלתי לגאלית. היום הבעיה הזאת אינה קיימת יותר. ובדומה לכך, קודם לכן אותה ההגירה היהודית שממנה רק חלק קטן הגיע לפלשתינה עוררה מחאות, אמנם מלאכותיות בדרך כלל, של העיתונות ודעת הקהל הערבית, אשר כיום, נוכח המפלה וגל הפליטים הערבים, כמעט לא שמה לב לבואם של יהודים למדינת ישראל. לעומת זאת, לעניין זה הנוגע כבר רק למספר קטן של מקרים – כל דעת הקהל היהודית העולמית, הנוטה כעת לעמדה חיובית בדרך כלל כלפי פולין החדשה, מייחסת חשיבות עצומה. מבחינה עובדתית, כל הבעיה נוגעת למספר קטן של מקרים, אבל דעת הציבור הזה, מראשית הציונות, התרגלה לראות בכך עניין של חשיבות עליונה והיא ממשיכה להתעסק בכל פרט קטן המעיד כביכול על הקלה או הכבדה מצדנו על יציאת יהודים. אם ניקח בחשבון את כל הגורמים האלה יחד, את העמדות היסודיות והמוצהרות של הממשלה שלנו, כמו גם הרפלקסים של דעת הקהל בחו"ל, נגיע למסקנה שהמדיניות הבסיסית שלנו לא צריכה להתנגד להגירה המעטה של יהודים פולנים ישירות לישראל. לעומת זאת, יש צורך להגביל ולהגדיר אותה בשורה של תקנות כך שלא ניצור לנו בעיה חדשה של איזו יציאה המונית או של מתן זכויות יתר מיוחדות לאזרחינו היהודים, אלא שהעניין ינוע על פסים של הגירה היישר לישראל ללא זכות חזרה. במקביל, עם ההכרה הפורמלית בזכות היציאה לישראל, כל הטענות האחרות, הבקשות והפניות של אזרחים יהודים לממשלת פולין, צריכות להיות מטופלות אוטומטית בדיוק על פי אותם העקרונות והנורמות כמו של אזרחים לא יהודים. למטרה זו, הריני מרשה לעצמי להציע מסקנות מעשיות שיש בהן כדי לספק את דעת הקהל היהודית.

3. מסקנות מעשיות ביחס להגירה של יהודים מפולין

לסוכנות היהודית לארץ ישראל יש סניף בוורשה אשר לפני פתיחת הקונסוליה של ישראל שימש כנציגות יהודית רשמית למחצה. מרכז הסוכנות הנמצא כאן בישראל היה רוצה לשמר את האופי הזה של הסניף, אבל אני משער שעניין זה יכול לעורר התנגדות מצד משרד החוץ שלנו, אשר ישאף להיות בקשר ישיר אך ורק עם הצירות של ישראל. במקרה זה, אותו סניף של הסוכנות בוורשה יצטרך להעביר את כל המסרים באמצעות הצירות של ישראל, אלא שעם זאת הוא יוכל לטפל טיפול מעשי בארגון היציאה של יהודים פולנים לישראל בתור מעין לשכת עזר של הצירות.

הסוכנות בירושלים מציעה, שהסניף שלה או הצירות יטפלו רק ביציאתם של אותם פונים אשר יסכימו מרצונם, דרך אותה סוכנות או דרך הצירות, לצאת מנמל גדיניה באנייה שתפליג במסלול ישיר לחיפה או לתל אביב. אפשר יהיה ליידע את המעוניינים, שלמן הרגע שיגיעו לישראל לא יקבלו היתר יציאה לצורך עניינים אישיים כל שהם, אלא באותם המקרים שבהם שלטונות ישראל ושלטונות פולין יכירו ביציאה כזאת ובחזרה ממנה כהכרחית. העניין הוא, שמרכז הסוכנות כאן הציע, שבמקרים מסוימים תתאפשר יציאה במטוסים שתשכור הסוכנות או הצירות, על בסיס הבטחה שהיוצאים יטוסו ישירות ללוד. יתר על כן, הסוכנות הייתה רוצה, שהדרכונים לישראל לא יינתנו אישית לפונים אלא רק לאנשי הצירות או הסוכנות היהודית.

בכל אותם מקרים לא ייכללו ויזות מעבר וכדומה, ולא יהיו ענייני מטבע זר. המעוניינים להגר יוכלו להגיע ללא מטבע זר לגדיניה ומשם הסוכנות היהודית תכסה את כל ההוצאות.

אם ההסדר הזה ייכנס לשלבי ביצוע תהיה בכך תועלת לשני הצדדים, גם לצד היהודי וגם לפולני. לצד היהודי, הפרוצדורה הזאת נותנת ביטחון שיהודים פולנים המגישים בקשת יציאה ומנמקים זאת ברצון להגיע לישראל – יגיעו לישראל באמת ויתיישבו בה לתמיד. עבור הצד הפולני, הפרוצדורה הזאת תוריד את הלחץ מן הלשכה הקונסולרית וממדור הדרכונים והוויזות של משרד החוץ, מצד אותם פונים שבעבורם היציאה לישראל כביכול אינה אלה תואנה למטרת יציאה לארצות אחרות. מובן, שהסדר כזה לא יבטל את הפניות הרגילות של פונים ממוצא יהודי לדרכונים ולרישיונות יציאה, אלא שאז פניותיהם יטופלו על פי אותם העקרונות המיושמים ביחס לכל האזרחים האחרים הפונים לצאת.

באופן זה, כל עניין של הגירה שמעורב בו סניף הסוכנות היהודית או לחלופין הצירות של ישראל בוורשה, לאחר תום תקופת ההגירה הגדולה, ה"אקסודוס", של היהודים מפולין בשנים 1945-1948, יחזור להיות מטופל על פי הנורמות והעקרונות שהיו מקובלים בפולין לפני המלחמה האחרונה, כאשר ליהודי שקיבל סרטיפיקט לא היו שום קשיים לצאת. עבור דעת הציבור, הן היהודי והן הפולני – פתרון כזה – או לפחות צמצום של הבעיה בדרך זו – מהווה יתרון מכל הבחינות. נוכח העובדה שיישאר פתח יציאה לישראל – אבל רק לישראל – לא תוכל דעת הקהל היהודית העולמית לבוא לפולין בטענות כלשהן, להפך, היא תגרום לכך שהסוכנות תהיה למליץ יושר לסידור הזה, ותתאר אותו כהוכחה לליברליות מרחיקת הלכת שלנו בעניינים כאלה. מצד שני, הצד של דעת הציבור הפולני, תיגמר התקופה הידועה אם כי אולי לא מוצהרת בגלוי, שאזרחים ממוצא יהודי נהנים מזכויות יתר בכל הנוגע להשגת דרכונים לעומת האוכלוסייה הנוצרית. אמנם נכון, מאחר שאין אנחנו מכירים בפעולות השלטוניות שלנו בהבדלים על רקע דתי, שהזכות לצאת לישראל בטרנספורטים יהודיים הייתה צריכה, מבחינה תאורטית, להינתן גם לנוצרים, אלא שסניף הסוכנות ו/או הצירות של ישראל לא יוכלו כמובן לכלול ברשימת היוצאים אנשים שאין להם תנאים להתיישב ישיבת קבע במדינת ישראל.

נוסף על הסיפוק שיינתן לדעת הציבור בשני הצדדים, הפרוצדורה המוצעת תביא מהר מאוד את בעיית היציאה של יהודים לפולין לנורמות נמוכות מבחינה מספרית ותוריד מסדר היום את העניין הזה שגרם כל כך הרבה קשיים והתעסקות בשנים האחרונות.

אני מבקש לשקול את ההצעה הנ"ל ולקבוע דרכים ותקנות שבכוחן הפרוצדורה הזאת תיכנס להילוך מסודר – כמובן אם ההצעה הזאת תתקבל. אישית אני מבקש ליידע אותי מה עמדת השלטונות המרכזיים בעניין זה כדי שאוכל, בלי להיזקק לצירות ישראל בוורשה, למסור למרכז הסוכנות היהודית לארץ ישראל שמקומה ממשיך להיות בירושלים, את עמדתה הרשמית של פולין. האפשרות שתינתן איזו הודעה רשמית וחיובית בעניין תזכה להד מועיל בכל העיתונות היהודית גם כאן וגם בעולם כולו.

פרופ' ד"ר אולגיארד גורקה
הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית

עותק אחד למדור לארצות המזרח

88

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2497/11

ורשה, י"ז בכסלו תש"ט
19 בדצמבר 1948[1]

א. המשרד הארץ ישראלי נסגר ב־10.12.1948.[2] השיחות שנערכו לא הביאו לידי תוצאות. נציגי השלטון עמדו על דעתם, כי לסגירת המשרד הארץ ישראלי יש רק נימוקים ארגוניים.[3] דירת המשרד הוחתמה על ידי השלטונות. לעומת זאת לא נגעו בחשבונו אשר בבנק, והוא פתוח לסילוק החובות ולתשלום פיצויים לעובדים. קל לשער את הבהלה שקמה עם הסגירה בין היהודים. התורים שליד דלתותינו גדלו פי כמה. אך יש לאמור, כי הצלחנו, על ידי המשכת הפעולה בכל היקפה ללא שום הפסקה, להרגיע במידת־מה את המצטופפים ליד הצירות.

קיבלנו עלינו להמשיך בכל פעולת המשרד הארץ ישראלי הסגור. לעת עתה לא רק שאין השלטונות מפריעים לנו לעשות זאת, זו הייתה גם הצעתם להתרת הסבך שנוצר. אך הקשיים יתגלו רק אחר כך. המשרד הארץ ישראלי היה גם משתדל במיניסטריון החוץ הפולני להשיג דרכוני יציאה, ברור שזאת לא נוכל אנחנו לעשות, שכן לא נוכל לטפל טיפול אינדיווידואלי בהשגת דרכונים לאזרחים פולנים. כן נצטרך לחפש דרכים חדשות להשגת ויזות צרפתיות, עד עכשיו היה המשרד הארץ ישראלי מטלגרף לסוכנות בפריז ומוסר לה את רשימת הזקוקים לוויזות. נראה שפעולה זאת נוכל לעשות רק על ידי שליח שיצא לעתים מזומנות לפריז.

הקשיים הראשונים כבר נתגלו: עד עכשיו היה קיים הסדר מיוחד בין הקונסוליה הצרפתית בוורשה ובין המשרד הארץ ישראלי: כשהגיעו ויזות מצרפת היה המשרד מיד מקבל את הרשימה, מודיע על כך לכל האנשים ומסדר את הוויזות סידור קולקטיבי. עכשיו שוב אין הקונסול מסכים להמשיך בסידור זה: אין הוא מסכים למסור את רשימת הוויזות וכן לא לסידור קולקטיבי. הוא מעביר את הוויזות לקונסולים המחוזיים ודורש שכל איש יקבל את הוויזה לפי מקום מגוריו. סידור חדש זה יביא לידי פסילת חלק [מה] דרכונים, שהרי אין לשכוח שאישור הוויזה הצרפתית מגיע לעתים תכופות ימים מועטים לפני תום תוקף הדרכון, ורק על ידי סידור קולקטיבי ומרוכז במקום אחד אפשר היה להצילם. השיחה שנתקיימה בין הקונסול הצרפתי ובין ד"ר כרמל[4] וביני לא הביאה לשינוי יחסו. הוא טוען שההסדר הקודם היה בין הסוכנות היהודית ומיניסטריון החוץ

88

1. חותמת: "התקבל 13 בינואר 1949".
2. ראו תעודה 80.
3. מברק שרת לפרידמן, 24 בנובמבר 1948, גנהמ"ד 130.11/2514/5.
4. ישראל כרמל (איזידור קרמר) (Izydor Kramer), נולד ב־1909. מזכיר ראשון בצירות ישראל בוורשה עד 1950.

הצרפתי, ועתה עם ביטול הסוכנות היהודית בוורשה נתבטל גם ההסדר והוא מחכה להוראות חדשות. נראה שכאן במקום אין מה להוסיף לעשות בעניין הזה והטיפול צריך להיות בפריז.

ב. עם סגירת המשרד הארץ ישראלי קמה לנו למעשה מחלקה חדשה – מחלקת עלייה (שמה לא יוכל להיות כזה, מטעמים מובנים, ומן הסתם נקרא לה: מחלקת הקשר), שתטפל בעניין השגת הוויזות, סידור הטרנספורטים וכולי. עתה עובדים כבר במחלקה שמונה עובדים, ואם יינתן לנו לעסוק בכול, ואם תוסיף להיות עלייה, אפשר ונצטרך גם להגדילה. המחלקה מקיפה את פעולת המשרד הארץ ישראלי והמוסד לעלייה. ברור שתקציב החזקתה צריך לבוא מן המקורות שקיימו את שני המוסדות הנ"ל, ובשיחה שקיימנו כאן עם ורפל מן הסוכנות היהודית הוא גילה לכך הבנה מלאה. צריך יהיה למצוא מסגרת מתאימה כדי שחלק מהתקציב הנוסף הזה יועבר **על ידכם בדרך רשמית**, וזאת כבר בחודש הקרוב, שכן למשרד החוץ הפולני הודענו על הגדלת חבר העובדים.

ג. עד עכשיו הוצאנו כ־2,400 פרומסות ומונחות אצלנו כחמש מאות המלצות ממשרד העלייה בארץ וממוסדות מקומיים. בזמן האחרון נתרבו מאוד מאוד התשובות השליליות לבקשות לדרכוני יציאה, ולמעשה רק אנשים מועטים, בעיקר למעלה מגיל חמישים, מקבלים דרכונים. בשיחה אחת שהייתה לי במשרד החוץ נאמר לי, שאין זו "פוליטיקה חדשה, אלא פרקטיקה חדשה": פולין זקוקה לכל אנשיה לקימום ההריסות והחיים, והיחס לעליית יהודים לארץ איננו יחס קבוע ועומד אלא משתנה לפי צורכי השעה. עתה בימי קונגרס איחוד מפלגות הפועלים אי־אפשר לקיים שיחות עם הגורמים המכריעים, אך אנו מקווים כי בימים הקרובים ברזילי ייפגש אתם.

גם עכשיו יש למאות יהודים דרכוני יציאה שתוקפם עוד לא פג, ואנו מטפלים בדרכי הוצאה מהירה. את המקרים הדחופים מוסיפים להטיס לצרפת. בזמן האחרון הוסכם עם הקונסולים של שווייץ ואוסטריה על מתן אשרות מעבר, ויש בסידור זה משום הקלה רבה והוזלה. הרצוי ביותר אילו יכולנו לשוב ולסדר ספינה שתסיע כמה מאות עולים לצרפת, וכבר התחלנו לטפל בדבר ויש כל הסיכויים שיסתיים בכי טוב. הספינה הקודמת עשתה את דרכה בסדר גמור, יצאו בה לא חמש מאות וחמישים, כפי החוזה, אלא למעלה משש מאות, ובשני ימי העלייה על הספינה בשצ'צין בא לידי ביטוי יחס אנושי לבבי לעולים מצד המטפלים בדבר, ובעיקר מצד הקצינים מחיל שומרי הגבול.

ד. ומעט נחת רוח: בימים אלה עברו משרדי הצירות לביתנו אשר ברחוב סוחה 24. זהו רחוב שקט, מלא עצים, גינות, וילות. ביתנו הוא בית נעים, לא גדול ביותר (כבר אינו מספיק לצרכינו ואנו חותמים על חוזה שכירות על חמישה חדרים שבשכנות), יש בו שישה חדרים, שני מטבחים (גם אותם הפכנו לחדרי משרד), שני חדרי מַנסַרדה[5] ושני חדרים במרתף. לאחר שבעוד חודש, חודש וחצי, נוציא מכאן את הקונסוליה, נוכל להפוך את הבית לבית צירות נאה. לעת עתה הצפיפות גדולה בו מאוד. את חנוכת הבית נחוג באחרון של חנוכה.

5. פולנית: עליית גג.

דירות החברים הם עדיין במלון "בריסטול", אך אנו תקווה כי גם שאלה זאת תיפתר בקרוב. הדבר תלוי בראש ובראשונה בכסף שנקבל מכם, וכפי שידוע לך היטב, לא קיבלנו לצרכים אלה עד עתה אף פרוטה אחת.

היו בכל טוב

ע' אוכמני
יועץ הצירות

89

היועץ המשפטי של הקונסוליה הפולנית בירושלים, חיים קרונגולד, אל הקונסוליה הפולנית (ירושלים)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-15 t-282

ירושלים, 21 בדצמבר 1948

חיים קרונגולד
אל: הקונסוליה הכללית של פולין
ירושלים
הנדון: התקנה בדבר נכסים נטושים ונכסים גרמניים לשעבר

בקשר לבקשת הקרן הלאומית של ישראל[1] להתערבות הקונסוליה בעניין הארכת המועד האחרון (31 בדצמבר 1948) שנקבע בתקנה מיום 28 באוקטובר 1947 (בדבר הארכת תוקף התקנה מיום 8 במאי 1946, סעיף 15 נק' 2 בעניין נכסים נטושים וגרמניים לשעבר, "רשומות" מס' 66 מיום 30 באוקטובר 1947, סעיף 402) – יש לי הכבוד להציע, שהקונסוליה הכללית תפנה לשלטונות המתאימים בוורשה בהצגת הבקשה הבאה:

2. הקרן הלאומית של ישראל סומכת את בקשתה על המצב שנוצר בפלשתינה עקב המלחמה באירופה, כאשר הקשר נפסק ואזרחי פולין שגרו בפלשתינה לא יכלו לדאוג לענייניהם על מנת לממש את זכויותיהם על הרכוש שהשאירו בפולין.
3. ידוע לו, לקונסול הכללי, שבמשך מספר חודשים נותק הקשר בין חלקי פלשתינה השונים, מה שמנע את האפשרות להעביר את ההודעות בעניין שבאו מפולין לידי הנמענים.
4. על מנת למנוע את התוצאה שבעלי הנכסים בפולין לא יוכלו לעשות את הדרוש להבטחת זכויותיהם בגלל עניינים פורמליים, כלומר בגלל שאיחרו את המועד האחרון לטיפול בעניינם עקב נסיבות קיצוניות בלתי רגילות – נראה לי שעניין זה מצדיק את הבקשה להאריך את תוקף התקנה.

89

1. הקרנות הלאומיות: קרן קיימת לישראל (קק"ל) וקרן היסוד.

5. הריני סבור, שמן הראוי לדחות את המועד האחרון לסיום תוקף התקנה בשישה חודשים נוספים. הריני מציע גם, שהארכה זו, אם לא תהיה כללית, תחול לפחות על האזרחים המתגוררים בשטח ישראל.
6. נוסף על הסיבות שהניעו את מועצת השרים להחליט את ההחלטה מיום 28 באוקטובר 1947 על הארכת המועד לסיום תוקף התקנה ("רשומות" סעיף 403), מצב המלחמה בפלשתינה במשך אותה שנה יצר סיבות נוספות המדברות בעד מילוי הבקשה של הקרן הלאומית לישראל להארכה נוספת.

ח' קרוננולד, עו"ד

90

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל המנהל הכללי של משרד החוץ, ולטר איתן,[1] מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן, והמזכיר חיים ברמן (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2492/20

ורשה, 26 בדצמבר 1948[2]

איתן, פרידמן, ברמן יקרים,

מכתבי זה מופנה אל שלושתכם, אם כי לא כל הדברים יעניינו במידה שווה את כולכם. איני יודע אם מכתבי זה ימצא את שר החוץ בארץ, ואחזיק לכם טובה, אם תעבירו לו העתק ממנו.

בשובי מפריז לוורשה מצאתי מכתבים, אשר למה להעלים זאת מפניכם, היו בהם דברים גם למורת רוחי.

מסיבת העיתונאים

התחלפו היוצרות באופן מוזר. במקום שמשרד החוץ יהיה המודיע לעיתונות על הופעת נציגיו, הוא מסתמך על העיתונות ורושם, כי "למסיבת העיתונאים שהייתה לכם היו הדים בעיתונות והדים לא נעימים ביותר";[3] העברנו לכם בשעתו את התוכן המלא של הרצאתי בפני העיתונאים וקטעי עיתונות מכאן ולא היה לכם מה להעיר על כך, רק משיצא קצפו של "הבקר" עם תביעתו "משרד החוץ חייב להטיל עליהם (הצירים) אם לא משמעת של דיבור,

90

1. ולטר איתן, נולד ב־1910, המנהל הכללי של משרד החוץ הישראלי מיוני 1948 עד 1959. בשנת 1949 – ראש משלחת ישראל לשיחות שביתת הנשק עם מדינות ערב. בשנים 1960-1970 – שגריר בצרפת, ב־1970-1972 – יועץ במשרד החוץ וב־1972-1978 – יושב ראש רשות השידור.
2. חותמת: "משרד החוץ נכנס ביום 13 בינואר 1949".
3. שמואל פרידמן אל אוכמני, 30 בנובמבר 1948, גנהמ"ד 130.11/2514/3.

הרי, לפחות, משמעות של שתיקה",[4] נחפזתם להיענות לתביעה זו מבלי לבוא אתנו בדברים בעניין זה ומבלי לשאול את פינו מה בעצם נאמר במסיבת העיתונאים הנוראה הזאת.

מה נאמר ומה לא נאמר על ידי במסיבה הנ"ל?

ב"דבר" מיום 23 בנובמבר מצטטים אותי, כאילו אמרתי, כי "הרוב באו"ם **לא** תמך בזכות העם היהודי למדינה" (ההדגשה בעיתון)[5] ואילו אני אמרתי בפירוש (אני מעתיק מתוך הנוסח המלא של דבריי שנמסרו לעיתונאים בדפוס אחרי הרצאתי): "אנו מחשיבים מאוד את העובדה, שהפתרון (בשאלת ארץ ישראל) הוסכם באו"ם על ידי **רוב ניכר של המדינות, ובתוכם על ידי שתי מעצמות גדולות – ברית המועצות וארצות הברית**" (עמוד ב' של הצהרתי בשפה הפולנית, רצוף למכתב זה).[6]

"הבוקר" מצטט אותי, כאילו אמרתי, ש"תכנית ברנאדוט,[7] משקפת את האינטרסים האימפריליסטיים של מעצמות המערב וגרוריהם". אם כי נכון הדבר, שאני חושב כך, **לא אמרתי את זאת** כי לא רציתי לפתור "בוורשה את הבעיה המסובכת של האוריינטציה המדינית שלנו... בנוסח המובהק של מפלגתו" ("הבוקר" כנ"ל). בניגוד להכרתי לא אמרתי אף מילת ביקורת אחת על התנהגות ארצות הברית בפרשת הגשמת החלטות העצרת מיום 29 בנובמבר.[8]

מצאתי לנכון – זה אולי חטא כבד בעיני מישהו – כציר פולין להודות לנציגות פולין על היותה **ראשונה** בעצרת האו"ם האחרונה, אשר תבעה את קבלתנו לאו"ם בישיבת המליאה.

אני קובע, שהצהרתי הייתה בהתאם **מוחלט** למדיניות החוץ **המוצהרת** לא פעם על ידי שר החוץ של מדינתנו.

ימים אחדים לפני מסיבת העיתונאים עמדתי בקשר טלפוני יום יומי עם שר החוץ, אשר שהה בפריז, וביקשתי ממנו גם סקירה אקטואלית על מצב העניינים וגם הדגשות מתאימות בשביל מסיבת העיתונאים. ואני מודה לו על אשר נענה לבקשתי.

אני מערער על המלצתכם ומסקנתכם "שמן הנכון יהיה להימנע להבא ממסיבות כאלה, מכל מקום מהופעתו של הציר לפני העיתונאים".[9] לא היה בדעתה של הצירות להרבות מסיבות עיתונאים, אך אין סיבה וטעם שהיא תינזר מהן. כמו כן לא היה בדעתי להרבות הופעות בפני עיתונאים – וטבעית הייתה הופעת הציר במסיבה הראשונה אך לא אקבל עלי גזרת שתיקה. ומן הראוי הוא שתשאירו את הבחינה מתי וכיצד להופיע (בתחומי קווי מדיניות ישראל הידועים לציר) לשיקולו של הציר.[10]

מכל מקום אותה מסיבה, שבארץ היו לה "הדים לא נעימים ביותר"[11] כדבריכם, היה לה הד רחב וחיובי בפולין, גם בציבוריות הפולנית וגם היהודית, על כל השכבות, המפלגות והעיתונים (עיתוני ציונים כלליים, מפא"י, מפ"ם כאחד). אולי גם זו עדות לא פחות חשובה מהערכת "הבקר". אשר ל"דבר" בטרם ראיתי מכתבכם ראיתי גיליון "דבר" בפריז והפניתי בהתמרמרות את תשומת לבו של שר החוץ לדברים המסולפים.

---

4. "דיפלומטיה ישראלית?", "הבקר", 10 בנובמבר 1948.
5. "מבית ומחוץ", "דבר", 23 בנובמבר 1948. מדובר בכתבה בשוליו התחתונים של העמוד השני של העיתון, באותיות קטנות מן הרגיל. דבריו של ברזילי אינם מופיעים בהבלטה.
6. לא נמצא.
7. ראו תעודה 74, הערה 2.
8. 29 בנובמבר 1947. החלטת חלוקת הארץ ונסיגת הצבאות הזרים ממנה.
9. פרידמן אל אוכמני, 30 בנובמבר 1948, גנהמ"ד 2514/3 /130.11.
10. בשוליים הימניים של הפסקה שני קווים המסמנים את הפסקה וכתוב: "להעתיק בשביל שר החוץ. שפ [שמואל פרידמן]".
11. לעיל הערה 9.

שמחתי, שבעניין זה ביקשתם הסבר נוסף. ממכתבו של מר גרוסמן אל שר החוץ מתקבלת תמונת זוועה ממש – חבריו מקבלים רשות יציאה מממשלת פולין, ואילו ציר ישראל חוסם בעדם את הדרך ארצה. **הדברים הם שקר מאלף עד תיו**. לא היה אף יהודי עם דרכון הגירה, אשר הוכיח רצונו לעלייה, שנמנ[עה] ממנו אשרה ישראלית. המדובר הוא בעניין אחר לגמרי: הקונסוליה [ה]ישראלית מוציאה פרומסות, לאמור, הבטחות לאשרה, אשר תינתן לאדם שברשותו יימצא דרכון הגירה. את הפרומסות הללו היינו מוציאים בעיקר על פי המלצות ממשרד העלייה בארץ וממשרד הארץ ישראלי בוורשה. (כשהרוויזיוניסטים פנו אלינו, המשרד הארץ ישראלי היה קיים עדיין.) יעצנו להם לפנות אל חבריהם בארץ על מנת לקבל המלצות ממשרד העלייה ואז יקבלו פרומסה באופן אוטומטי. לא ראינו כל סיבה להפלותם **לטובה** ולמסור להם פרומסות ללא כל המלצה **משום צד** בניגוד לנוהל המקובל. על התנהגותי זו מסרתי בפריז לשר החוץ והוא לא ערער עליה.

אשר לאשרה – מאף אחד מהם לא נמנעה ויזה במידה שהיה בידם דרכון ופנו אלינו בבקשה לקבלה.

כמו כן לא נכון הדבר שסירבתי לקבלם לריאיון. נכון הוא, שהם נתקבלו פעמים אחדות על ידי יועץ הצירות, ה' אוכמני ועל ידי הקונסול ד"ר כרמל ולא הייתה כל סיבה וצורך לפגישות נוספות. התשובה שקיבלו מן החברים שאתם באו בדברים, ניתנה להם על דעת כל חברי הצירות **ללא יוצא מן הכלל**, אחרי התייעצות מיוחדת.[12]

לא נכון הדבר גם, שנתתי ל"אגודת ישראל" חמישים אשרות אינדיווידואליות. כאן שוב הטעות – לא אשרות כי אם הבטחות לאשרה. אבל אף להם יעצנו להתקשר עם נציגיהם בארץ, למען יעבירו להם דרך משרד העלייה המלצות שמיות. פרומסות אחדות ניתנו ל"אגודת ישראל" על פי המלצת המשרד הארץ ישראלי.

כפי שהנכם רואים – פנייתו של מר גרוסמן אל שר החוץ **אין לה כל יסוד**.

ענייני עלייה

מתוך מכתבו של פרידמן אני למד לדעת, כי שר החוץ העביר אליכם את עיקרי הדברים שבשיחותיי אתו ומיותר להדגיש, כי הרבינו לשוחח בענייני עלייה.[13] לא אחזור, אפוא, על הדברים.

מאז חלה התפתחות נוספת,[14] המשרד הארץ ישראלי נסגר. השלטונות טוענים, כי היה הכרחי לסגור את המשרד למען לבטל כפילות מיוחדת בין המשרד והקונסוליה הישראלית. ברשות השלטונות הועברו המסמכים והציוד של המשרד הארץ ישראלי אל הקונסוליה.[15] הוטל עלינו, אפוא, עומס חדש וכבד. העומס אינו ארגוני בלבד. זה מטיל עלינו יחסים וקשרים עם קונסוליות אחרות, החורגים מן התחום המקובל. אך אנו מקווים כי נתגבר על הקשיים וכי העברת ענייני המשרד אלינו לא תכביד על הסידורים. נאלצנו להקים מחלקה מיוחדת בתוך הקונסוליה לעניינים שעסקו בהם המשרד הארץ ישראלי והמוסד.[16] מבחינה ארגונית

12. בשוליים הימניים בכתב יד: "תשובה למרכז הרוויזיוניסטים. שפ [שמואל פרידמן]".
13. לעיל הערה 9.
14. בכתב ביד בשוליים: "להעתיק בשביל מש' העלייה ([יהושע ניסים] בכר) שפ [שמואל פרידמן]".
15. מכתב לנגנס אל מחלקת העלייה של הסוכנות בירושלים, 22 בדצמבר 1948, אצ"מ, S6/6137.
16. ראו לעיל תעודה 82.

פירושו של הדבר תוספת מנגנון של שמונה חברים לעומת שישה עשר שהיו עסוקים במשרד ובמוסד. כיסוי חלק התקציב עקב הסידור החדש הובטח על ידי מר ורפל בעת ביקורו כאן.

ואשר לענייני העלייה – מצד אחד רבה העלייה מכאן עתה מכפי שהייתה בחודשים הקודמים, ומצד שני רבו הסירובים של השלטון לקבלת דרכוני הגירה חדשים. כידוע לכם יצאה מכאן האנייה הראשונה עם למעלה משש מאות עולים.[17] הננו מבררים כעת אפשרות של מחזור שני שיצא באותה האנייה מכאן לצרפת. לפי הערכתנו ישנם עוד כאלף יהודים בעלי דרכוני הגירה. דרכונים חדשים מתקבלים בקושי רב. החלטתי בתום ועידת האיחוד של מפלגות הפועלים כאן, שסביבה מרוכזים כרגע תשומת הלב והמרץ של ראשי השלטון, ובתום החגים הנוצריים, לברר באופן מוסמך מה כוונות הממשלה לעתיד לבוא.

ידיעת הדברים הכרחית לנו מבחינות שונות – גם לגופו וגם לגבי סדרי עבודתנו. לא יהיה, למשל, טעם שייווצרו מספרים רחבים מדי בין מספר הפרומסות שאנו מוציאים ובין מספר הדרכונים המתקבלים על יסוד הפרומסות הללו. בזמן האחרון הגענו לאחוז גבוה של סירובי השלטונות כאן להעניק דרכוני הגירה גם כשבידי המבקש דרכון נמצאת פרומסה שלנו. אני מקווה, כי במחצית ינואר אוכל להודיעכם על תוצאות שיחותיי בעניין עלייה.

סביב ועידת האיחוד של מפלגות הפועלים בפולין

הוועידה הייתה מאורע גדול וחשוב בחיי המדינה. נעביר לכם את תוכן ההרצאות ואת עיקרי הדברים שנאמרו בה. אולי בהזדמנות קרובה אתפנה למסירת הערכתי אני על האיחוד של מפלגות הפועלים בפולין. את הנוסח המלא של דברי נציג המפלגה הקומוניסטית הישראלית הנני מצרף למכתב הזה.[18] לשאלתכם עליי להשיב, כי נציגי המק"י לא ביקרו בצירות וכיוצא בזאת לא נועצו בנו, ואף באופן אישי לא ראיתי אף אחד מהם.

לוועידה לא הוזמן הקורפוס הדיפלומטי. לא השתתפתי בוועידה ולא הייתי נוכח בה.

ואשר להערותיכם כיצד לנהוג,[19] אילו ניתנה לנו רשות ברכה או אילו נתקבלה הזמנה, ברצוני להעיר:

א. להערותיכם לא יכול היה להיות ערך מעשי, משום שהן נתקבלו כאן עם סיום הוועידה ולא עם פתיחתה.

ב. לא מוסבר לי, למה צריך היה לדחות הזמנה לוועידה, באם חלק של הקורפוס הדיפלומטי יחרים אותה. אישי המדינה ותנועת הפועלים כאן נוקטים לשון חריפה נגד ממשלות אנגלו־סקסיות ויכולה להיות סיבה לנציגי הממשלות הללו לדחות הזמנה לאימפרזה[20] כזאת או אחרת בפולין. מדוע עלינו להיות קשורים בהתנהגות זאת? הן אנו נהנים מתמיכה מדינית באו"ם ומדברי אהדה מצד ראשי המדינה, תנועת הפועלים והעיתונות בפולין ואנו מעוניינים לטפח אהדה זו. ושנית אביא לכם דוגמה אחרת, הוזמנתי למסיבה אצל האמבסדור האמריקני אשר השתתפו בה כולם מלבד נציגי הגוש המזרחי. ולא עלה על דעתי להחרים מסיבה זו, משום

17. מברק אוכמני לפרידמן, 15 בנובמבר 1948, גנהמ"ד 130.11/2514/3. המספר המדויק היה 617 עולים ולא כפי שנמסר במשרד החוץ במברק הנ"ל. ראו: ישראל קופיט ליהושע גבסוני, 27 בנובמבר 1948, יד טבנקין, חטיבה 15 מכל 1 תיק 2.

18. לא נמצא.

19. ראו תעודה 86.

20. אירוע חגיגי.

שלא השתתף בה איש מן הגוש המזרחי ובוודאי אין סיבה לנקוט קו הפוך לגבי הגוש המזרחי ועל אחת כמה וכמה לגבי הזמנות מדינה ידידותית שאתה מכהן בה כציר.

להערותיכם ולהערותיי אין ערך מעשי לגבי ועידת האיחוד, שהיא מאחורינו. ביקשתי רק להבהיר נקודה אחת והיא – נראה לי כי לא החרמה, כי עם היענות להזמנות מכל הצדדים (פרט לאלה, שיחסינו אתם הם יחסים של איבה גלויה או מלחמה) – הוא הקו המתאים לקורטואזיה [האדיבות] הדיפלומטית שלנו.

שיכון ותקציב ההשקעות[21]

לא במקרה כרכתי את שני הסעיפים יחד. 90% של השקעותינו כרוכים לשיכון וריהוט. אין זו הגזמה אם אומר ש־75% של מרצנו וכושר עבודתנו התבזבז על ידי כך, שלא היו לנו משרדים ואין לנו בתי מגורים. לאט לאט אנו זזים מנקודת הקיפאון. לפני ימים אחדים נכנסנו לבית הצירות. בית קטן, שהיינו אולי מסתדרים בו בקושי לולא גידול המנגנון, אשר חל בעקבות סגירת המשרד הארץ ישראלי. כעת הננו נאלצים לחפש פתרון נוסף ונחתור להפרדת הקונסוליה עם האגפים הקשורים בה מן הצירות. הכוונה להפרדה טכנית בדירות ולא להפרדה ארגונית וסמכותית.

את בית הצירות רכשנו כנכס למדינה. כמו כן אנו מתקדמים בשכירת דירות לחברי הצירות. את הפירוט המדויק של ההוצאות ימסור לכם ד"ר יצחק שמיר[22] לאחר הגיעו ארצה.

עובדה היא, שמאז שיחתי עם שר החוץ[23] ועד היום חלה עליית מחירים בעקבות תנודות המטבע. בו בזמן שאנו מקבלים את הכסף בדרך רשמית (תמיד 1,612 זהוב תמורת לירה ארץ ישראלית) עלה הדולר היום בשוק השחור עד כדי אלפיים זהוב, זאת אומרת בעשרים אחוז יותר מערך הלא"י שלנו בחליפין רשמיים. ועל כן בשובי מפריז לוורשה נתברר לי, כי הסכום של עשרים אלף לא"י, שנקטתיו כפתרון בעיית המשרדים, המגורים והריהוט – בתוך זה בית וריהוט בעל ערך כנכס קבע של משרד החוץ – אינו מספיק ואנו זקוקים לתוספת בהתאם לתמורות בקורס המטבע ובמחירים.

ואחרי ככלות הכל נהיה לא רק הצנועים שבחבורת הצירויות, כי אם **דלים ביותר** לעומתם.

ובינתיים קורה דבר מוזר וחמור כאחד. מותר לכם כמובן, לחלוק על הצעתנו, אך לא ייתכן הדבר, שאינכם מעבירים לנו **שום כסף** להשקעות. בשיחתי הטלפונית עם ברמן בעת ביקורו בפריז הגענו לידי סיכום מסוים בדבר סכום של שנים עשר וחצי אלף לא"י לשיכון והובטח הכסף כולו עד דצמבר. סכום זה לא כלל ריהוט ונקטתי אז סכום אוריינטציוני של שלושת אלפי לא"י, שברמן הבטיח לעיין בו בשובו מארצות הברית. מאז חלו שינויים שעליהם עמדתי בדבריי הקודמים (רכישה במקום שכירה, עליית מחירים בעקבות תמורות בערך המטבע). מכל מקום, הסכום שהובטח, צריך היה להימצא ברשותנו או לפחות מרביתו של הסכום. סמכנו על כך, חתמנו חוזים ונכנסנו בהתחייבויות ומצבנו הוא ללא נשוא הן בגלל מחנק כספי והן מטעמים חמורים יותר הכרוכים במצבנו הכספי. אם לא נקבל מיד סכום של מינימום שישה

21. בשוליים: "ל[חיים] ברמן. שפ [שמואל פרידמן]".
22. היועץ הכלכלי.
23. שרתוק לפרידמן, 24 בנובמבר 1948, גנהמ"ד 130.11/2514/3.

אלף לא"י, נפסיד מיליונים של זהובים פולניים שהשקענו כבר ונימצא במצב הרה סכנות. ושוב פרטים תשמעו מפי ד"ר שמיר המכיר היטב את הבעיה.

תקציב הצירות

לא ייתכן, שתשאירו אותנו בתקציב שהודעתם לנו עליו. כתבתי על כך מפריז לך, ברמן יקירי. היוקר כאן הוא כמו במוסקבה, מספר הנפשות מחוץ למנגנון המקומי הוא כמעט כמספר הנפשות במוסקבה, ולא ייתכן כי תעמידו אותנו על שנים עשר אלף לעומת עשרים ושמונה אלף לא"י במוסקבה. לא נוכל לשאת בתקציב זה. או נעבור עליו או תפטרו אותנו. או שניהם גם יחד. פרטי הצעת התקציב תמצאו במכתב אחר היוצא בדואר זה. מלבד זה עוררתי את בעיית התקציב עם שר החוץ. ולאחר ככלות הכול תביעתנו איננה לתוספת גדולה ביותר.

אגב, מוזר היה בעיני הפירוש, שניתן על ידכם לשיחותיי עם שר החוץ, כאילו הייתה זאת תלונה על האחראים לכספים בארץ. לא היה שמץ של תלונה אחרת או נוספת מזו שאני משמיע בלי הרף ובמישרין במכתביי אליכם.

ואני מוכרח להוסיף, שאם ד"ר שמיר חס וחלילה יודיע לי כי אין סידור מתאים לתקציב ההשקעות ולתקציב השוטף, לא תישאר לי דרך אחרת, אלא **מיד** לטוס ארצה ואגיע במחצית ינואר, אחרת לא אוכל בשום אופן לשאת באחריות.

מעמדו של ד"ר שמיר

כתבתי על כך רבות ושוחחתי עם שר החוץ. לא מקרה הוא גם שצירתנו במוסקבה אף היא תבעה את העלאת הנספח המסחרי לדרגת יועץ ולפי מיטב ידיעתי נעניתם לבקשתה. גם בקשתי אינה שרירותית. היא מבוססת על הנוהג המקובל במדינה זאת, על החשבת הפונקציה הכלכלית במערכת עבודתה של הצירות, על הערכת כישרונו וסגולותיו של האיש המכהן בתפקיד. אך מעל הכול אני מחשיב את הצד האובייקטיבי והוא הנותן. אין זו בעיה של כבוד אישי. ד"ר שמיר רכש לעצמו אמון מצד גורמים רציניים ביותר. אך הפעולה והתפקיד מחייבים הדגשה נוספת **מצדנו**, שהיא מקובלת ברוב הצירויות כאן על ידי התואר של יועץ כלכלי. אחרת יש ומפרשים, שאין **אנו** מחשיבים במידה מספקת את התפקיד הזה. ויש בזאת נזק לעניין ולאפשרויות לפתח קשרים שהם בלי ספק לטובת מדינתנו. היקף הפעולה, טיבה ותוצאותיה והסיכויים להבא מחייבים דרגה של יועץ ולא של נספח. עוד כשליח קרן קימת הצליח ד"ר שמיר לשחררה מדוויזים, קיבל רשות להוצאת סחורות חשובות ארצה בלי דוויזים וכעת התחיל בשיחות חשובות בעניין העברה. אני מבקש אפוא וחוזר: העלו את ד"ר שמיר לדרגת יועץ ויהיה זה צעד לטובת העניין ומגיע לאדם. את כל זאת הסברתי לשר החוץ ונדמה לי, כי רשאי הייתי להתרשם, כי אכן הוא מקבל את דעתי.

תוארו של דגן[24]

בשעתו סוכם בינינו בשיחה, שהשתתפו בה שר החוץ, פרידמן וברמן, לקבוע לדגן את התואר של נספח הצירות. איני יודע מה קרה לאחר צאתי את הארץ, אך אחר כך נקבע לו בדרכון תואר של נספח קונסולרי. איני מבין את הטעם שבדבר. דגן הוא בין הפעילים ביותר

24. בכתב יד בשוליים: "למחלקה הקונסולרית לתיקון".

בתוך הצירות ובשם הצירות. אני נוטה להניח, כי חלה טעות ואני מבקשכם לתקנה על ידי החזרת התואר של נספח הצירות.

ציוד אישי

לא אשוב לעניין ציודם האישי של כל החברים, אם כי עובדה היא, כי לאחר שהשארנו חובות בארץ, הננו נאלצים גם כאן להשלים את הציוד. נתברר, שבארץ שכחנו את מושגי החורף, אך הפעם ברצוני לנגוע רק בשאלת החברים, אשר האחרונים הופיעו ברשימה ולכן קופחו. כוונתי לגל,[25] אשר אני מבקש להוסיף לו 150 לא"י למען להשוות את ההקצבה עם הסכום אשר קיבלו חברים במצב משפחתי דומה לו. כמו כן הנני להזכירכם, כי ד"ר שמיר לא קיבל עדיין כל כסף לציוד. את הסכום תבררו אתו במישרין.

ציוד הצירות[26]

עד היום טרם הגיע המטען, אשר יצא בראשית אוקטובר מן הארץ. וזהו מצב עלוב, שאין דומה לו בשום צירות. אין לנו במה לכבד את האורחים מתוצרת הארץ, ואין תמונה מהארץ ומאישי המדינה מקשטת את קירות הצירות. אתמול קיבלנו מג'וינט בשביל ילדינו נרות חנוכה. אינכם מתארים לכם מה רבה יכולה הייתה להיות השמחה, אילו אנו יכולנו לחלק בין ילדי ישראל נרות חנוכה או משהו מפרי הארץ. ערב החגים חילקתי את מעט האתרוגים והלולבים, מזוזות מירושלים להרב ד"ר כהנא[27] ואחרים ורבה הייתה השמחה.

לא אטרידכם בפרטים. אולם בקשתי אליכם שתאפשרו לד"ר שמיר להכין בשיתוף אתכם משלוח מתאים מפרי הארץ, מתוצרתה ומאמונתה בשביל הצירות. האמינו לי, כי זהו מכשיר עבודה די חשוב בשביל הצירות.

ארכו הפעם הדברים. נדמה היה לי, כי מוטב לפרוק אבנים מן הלב, מאשר לשאתם מתוך מרירות. ונוהג אני לומר במישרין את אשר עם לבי. ביסוד לא התכוונתי לא להתגונן ולא להאשים, כי אם להסיר אי־הבנות, להסביר דברים ולהסדירם.

שאו מיטב ברכות,

י' ברזילי

ד"ר שמיר יציג בפניכם שורת עניינים כלליים וגם פרטיים שלי, שלא הספקתי או לא יכולתי להעלותם בכתב.

---

25. שלמה גל, נולד ב־1894, היה מזכיר שני בצירות פולין.
26. בכתב יד בשוליים: "ל[חיים] ברמן".
27. דוד כהנא (1998-1903), בשנים 1939-1929 היה רב בטיקטין (טיקוצ'ין) ובלבוב, אסיר במחנה ינובסקי. ניצל על ידי המטרופוליט א' שפטיצקי (A. Szpetycki). בשנים 1949-1945 היה הרב הצבאי הראשי של צבא פולין ויו"ר ועד הקהילות היהודיות. ב־1949, אחרי חיסול הרבנות הצבאית הראשית בפולין, עלה לארץ. בארץ היה, בין היתר, הרב של חיל האוויר.

1949

91

קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל המדור לארצות המזרח במשרד החוץ (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-15 t-282

ירושלים, 21 בינואר 1949

אל: המדור לארצות המזרח
משרד החוץ, ורשה

למען הסדר האדמיניסטרטיבי, ולמרות שכל הבעיה אינה אקטואלית עוד, אני שולח בנספח את מכתבו של היועץ המשפטי של הקונסוליה הכללית ד"ר ח' קרונגולד בעניין אפשרות הארכה של הזמן שבו ניתן להחזיר רכוש לבעליהם הפרטיים, עבור אזרחי פולין הנמצאים בישראל. נוכח השמועות שמפוזרים כאן כאילו הארכה כזאת עומדת על הפרק, או גם כאילו כבר הוחלט עליה, הצעתי לאותו עורך דין שיכתוב מכתב קצר בעניין זה, במיוחד שבאותה בקשה ובאותה רוח פנה אליי גם נציג קרן קיימת, עו"ד גרינברג.

בקשר לכל אותן ההתערבויות הפניתי במברקי שאלה (מס' 129 מ־28 בדצמבר 1948) ובקשה למידע, ועל כך קיבלתי תשובה במברק (מס' 1/S/VW מתאריך 3 בינואר 1949) בחתימת מנהל המדור אדוארד סלוצ'אנסקי, הקובע שעניין הארכת המועד האחרון איננו אקטואלי.

בכך כל העניין נגמר בצורה ברורה, והודעתי למעוניינים שלמרות פנייתי למרכז אין עוד טעם להשתדל בכיוון זה, מאוחר מדי.

פרופ' ד"ר אולגיארד גורקה
הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית

92

מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל שר החוץ זיגמונט מודזלבסקי ואל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-14 t-266

31 בינואר 1949

תזכיר

עבור השר זיגמונט מודזלבסקי
מנכ"ל משרד החוץ והאמבסדור ויארבלובסקי

על שיחה שנערכה במדור לארצות המזרח עם נציג הצירות של מדינת ישראל

בתאריך 31 בינואר 1949 באו למדור לארצות המזרח היועץ של הצירות של ישראל אוכמני ונספח הצירות דגן. בשיחתם הם העלו את העניינים הבאים:

1. אפשרות של הספקת נשק מפולין לישראל. אמרתי להם שהופתעתי מהעלאת הנושא הזה, שאינני יודע מה להשיב להם.
2. ענייני הגירה. היועץ אוכמני חזר על כל הנימוקים הידועים בזכות הגירה. להערתי, שהצירות של ישראל לא צריכה להתערב בעניינים הנוגעים לאזרחי פולין, אפילו הם אלה הרוצים להגר לישראל, אוכמני ודגן הצהירו שזו הפעם הראשונה שהם שומעים על עמדה כזאת מצד גורמי שלטון פולניים; שכך לא הציגו את העניין הזה לא השר מודזלבסקי ולא האמבסדור ויארבלובסקי. דגן ציין שהשר מודזלבסקי, בקשר לפירוק פל־אמט[1] עמד להצהיר שצירות ישראל תמלא את הפונקציות של פל־אמט. הבטחתי להם, שאינני מבטא את דעתי האישית.

במהלך השיחה נגענו בעניינים מדיניים הקשורים בתוצאות הבחירות בישראל.[2] אוכמני ודגן ראו בתוצאות ניצחון לגורמי ימין. הם לא הוציאו מכלל אפשרות, שהשרים של מפ"ם (שני בני שיחי הם חברי מפ"ם) יפרשו מן השלטון. בכל מקרה, מפ"ם לא תסכים לקבל תיקים בעלי חשיבות משנית בממשלה החדשה, ואז ייתכן שיחולו שינויים אישיים בצירות בוורשה המאוישת כעת ברובה (כולל הציר עצמו) ב"מפ"מניקים".

א' סלוצ'אנסקי

92

1. המשרד הארץ ישראלי של הסוכנות היהודית בוורשה. המשרד החל את פעילותו בפברואר 1946. ראו תעודה 18.
2. ב־25 בינואר 1949 נערכו הבחירות לאספה המכוננת שהפכה לכנסת. בבחירות קיבלה מפא"י 46 מנדטים, ואילו מפ"ם קיבלה 19 מנדטים. מק"י קיבלה 4 מנדטים. בן־גוריון היה מוכן לקבל חלק מתביעותיה של מפ"ם, בעיקר בתחומי הכלכלה והחברה, אך לא בתחום מדיניות החוץ ופחות מזה בתחום השליטה על בניית הכוח הצבאי וניהולו. הוא היה מוכן לכלול את מפ"ם בממשלה במעמד דומה לזה של מפלגות קואליציוניות אחרות ולתת לה תיקים משניים בחשיבותם. מפ"ם ראתה בכך ניסיון לעשותה שותף זוטר במקום לראות בה שותף בכיר בעיצוב המדיניות וביצועה בכל התחומים, מעמד שלפי דעתה הגיע לה בגלל תוצאות הבחירות. רוב גדול במועצת מפ"ם הצביע נגד הצטרפות לממשלה. בן־גוריון הקים קואליציה עם המפלגות הדתיות ועם הפרוגרסיבים, ומפ"ם נותרה באופוזיציה.

93

דין וחשבון מאת המזכיר השני של צירות ישראל בפולין, שלמה גל (ורשה)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.11/2492/20

ורשה, 3 בפברואר 1949[1]

א. כשבועיים אחרי מסירת כתב האמנה נפגשתי עם גב' ינישבסקה פרנציישקה,[2] מנהלת של המשרד הפרסונלי במשרד החוץ בפולין. היא יהודיה מתבוללת, חברה במפלגת פפ"ר. לשאלתי – איזה רושם עשה עליה ובחוגים קרובים לה טקס של מסירת כתב האמנה – ענתה שהיה לו אופי של הפגנה צעקנית – לא מקובלת אצלם. לי נראה שזוהי דעה מבודדת – אך היא משקפת זרם לא ביותר חיובי כלפינו. כמובן שהסברתי לה שאנחנו מדינה חדשה שהוקמה אחרי אלפיים שנה, ולא אנו – אלא שרידי יהודים בפולין עשו את זאת.

ב. נפגשתי עם גב' מקוביץ' אנילה – מנהלת אגף במשרד לחקלאות – גם היא יהודייה וחברה בפפ"ר. מטעם התפקיד שהיא ממלאת יש לה קשרים עם נציגים של מדינות אחרות ומכיוון שהפגישה התקיימה לפני ועדה של מוסדות חקלאיים – הבטיחה לנצל את השפעתה, להתקשר עם גורמים מתאימים בעניין נציג מדינתנו לוועדה הנ"ל. פולין לא שלחה נציג מיוחד אך לנציגה המקומי – באמריקה – נתנו הוראות לתמוך בדרישותינו. הפגישה התקיימה באווירה ידידותית. הרגשתי התעניינות בבעיותינו, בחיי קיבוץ, מושבה ונוער. עמדתה לענייננו חיובית.

ג. נפגשתי עם ד"ר ביליג[3] [ה]מנהל של "רדיו פולני". הוא ממלא תפקיד גבוה – בדרגת מיניסטר. רדיו הוא מכשיר תעמולה חשוב – מנגנון טכני מגיע לכמה אלפים פקידים. ד"ר ביליג הוא יהודי, אך אינו קשור ליהדות. הוא חבר פעיל בפפ"ר. בתור חבר במשרד רדיופוני בין־לאומי תמך בהצעה לקבל את מדינתנו לחברה הנ"ל. ההצעה לא נתקבלה בגלל סירוב מצד מדינות אנגלו־סקסיות. הצעתי שידור ב־29 לנובמבר ליום השנה להקמת מדינתנו וחילופי שידורים בין ישראל ופולין. השידור ב־29 לנובמבר התקיים ובנוגע לשידורים קבועים מנהל שיחות הנספח לעיתונות שלנו ה' פטרזייל. הנני מדגיש שד"ר ביליג הבטיח לי להקציב לנו שידורים קבועים בתכניות בין־לאומיות שלהם כמו שמקציבים לארצות ידידותיות.

ד. פעמיים נפגשתי עם [ה]שר להשכלה שקששבסקי סטניסלאב.[4] הוא קומוניסט מלפני המלחמה וחבר פעיל בפפ"ר – כעת חבר בוועד הפועל של המפלגה המאוחדת. בשעת

93

1. חותמת: "נכנס ביום 17 בפברואר 1949".
2. פרנצ'ישקה יאנושבסקה (Franciszka Januszewska), נולדה ב־1909. בשנים 1949-1945 הייתה מזכירה ואחר כך סגנית מנהלת של לשכת שר החוץ.
3. וילהלם ביליג (Wilhelm Billig) (1906-1985), פעיל קפ"פ. בשנים 1944-1951 עמד בראש המשרד המרכזי לרדיו; ב־1951-1956 היה תת־מזכיר המדינה במשרד לדואר והברקה וב־1955-1956 – מילא תפקיד זה גם במשרד התקשורת. אחר כך, עד פיטוריו ב־1968, היה מיופה כוח של השלטון בענייני פיתוח אנרגייה אטומית.
4. סטניסלאב סקז'שבסקי (Stanisław Skrzeszewski) (1901-1978), ראו תעודה 28, הערה 1.

המלחמה היה חבר בוועד הפטריוטים הפולנים במוסקבה שכיהנה בו ואנדה ואסילבסקה.[5] ב־1944 נכנס לממשלה [ה]זמנית בלובלין. אחר כך היה אמבסדור של פולין בפריז ובחזרו מפריז נכנס לתפקידו הנוכחי. הוא מכר שלי מלפני המלחמה ו[ה]שיחות אתו היו לבביות מאוד. יחסו לארץ – למרות שאינו יהודי – מלא אהדה! גם לפני המלחמה התעניין תמיד בבעיות קשורות עם המצב הפוליטי ו[ה]תרבותי אצלנו. גם אצלו ואצל אחרים מורגש שחסרות להם ידיעות על הארץ ובשטח זה אפשר הרבה לפעול. שאל אותי על הרכב הממשלה לפי המפלגות וכולי. הוא מעוניין לבקר בארץ – כמובן שכשיוזמן על ידי מוסד תרבותי, למשל אוניברסיטה. משיחה אתו הגעתי למסקנה שבעניין עלייה – יציאת יהודים מפולין – לא חל שינוי יסודי נגדנו. בכל אופן בישיבות של מועצת המדינה ושל שלטונות פפ״ר לא נפלו החלטות בעניין זה. הסברתי לו את דרישותינו ויש לי רושם שיחסו בשעת הדיונים יהיה חיובי. שיחה שנייה התקיימה במחצית [ה]ראשונה של ינואר ומכיוון ש[ה]שר שקששבסקי שוהה כרגע ברומניה הנני תקווה להיפגש אתו בהתחלת פברואר ולהמשיך בשיחות.

ה. אני נפגש לעתים קרובות עם ד״ר שולדנפרי, עורך דין מקרקוב, אחד ממנהיגי [ה]״בונד״ לשעבר, שבחזרו מרוסיה נכנס לתפקיד של מנהל הלשכה בנשיאות מועצת המיניסטרים. הוא גם ציר לפרלמנט. נחשב למומחה בשדה המשפטים, בחיבור חוקים לממשלה. הוא בקשר יום יומי עם ראש המיניסטרים צירנקיביץ׳.[6] לשאלה לרושם שעשה בואנו ופעולתנו בחוגים מדיניים אמר – ש[ה]יחס של **פולנים** שאין להם דעה קודמת הוא עוד יותר טוב מהדים בעיתונות. ד״ר שולדנפרי עוזר לי בחיפושים אחרי חוקים לממשלתנו ובאמצעותו קיבלתי חוקי שלטון עירוני וכפרי, חוקים על בחירות, מס הכנסה, פיצויים לחיילים משוחררים ונכים, על קואופרטיבים בפולין, על מבנה בתי דין ומטבע זר. את החומר הנני מעביר ארצה ויש לי רושם שהוא מביא תועלת. ד״ר שולדנפרי מוכן לעזור לנו ויחסו – למרות שיש לו השקפות אחרות – מלא אהדה אלינו.

ו. ניהלתי כמה שיחות עם מנהל אגף במיניסטריון למשפטים – שֶר, שנחשב לאחד המומחים בשטח המשפטים. גם הוא עזר לי בחיפושים אחרי חוקים. באמצעותו התקשרתי עם מוסד לפעולה הדדית בין־לאומית שמוציא בולטינים על חוקים בפולין באנגלית, בפולנית ורוסית והבטיחו לי לספק לנו חוברות, שאוכל להעביר לכם. שֶר הוא יהודי ומלא התעניינות לנעשה בארץ. לדעתי חשוב מאוד להעביר חומר אינפורמטיבי על הארץ בלעז כי בחוגים שונים נפגשתי עם התעניינות גדולה לשאלותינו.

ש׳ גל
מזכיר שני

5. ואנדה ואסילבסקה (Wanda Wasilewska) (1964-1905), סופרת. בשנים 1946-1943 הייתה מנהיגת ארגון הפטריוטים הפולנים – Związek Patriotów Polskich (ראו תעודה 2, הערה 6); כיהנה כסגן נשיא הוועד הפולני לשחרור לאומי (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego – PKWN). אחרי המלחמה נשארה בברית המועצות.

6. יוזף צירנקייביץ׳ (Józef Cyrankiewicz) (1989-1911), חבר PPS. במהלך המלחמה היה חבר במחתרת והיה אסיר באושוויץ. בשנים 1948-1945 – מזכ״ל PPS, ב־1971-1954 – חבר הוועד הפוליטי של הוועד המרכזי של פזפ״ר, בין 1952-1947 ובין 1970-1954 היה ראש ממשלת פולין. ב־1954-1952 – סגן ראש הממשלה.

94

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2492/20

ורשה, 12 בפברואר 1949[1]

שרתוק יקר!

בזמן שהותי בפריז בדצמבר שנה שעברה מסרתי לך סקירה על הפגישות שקיימתי עם ראשי המדינה הפולנית ועם חברי הקורפוס הדיפלומטי כאן. אני מקווה, כי הדברים זכורים לך. ובכל זאת רצוי להעלות את תמצית השיחות בכתב ובייחוד אלו מהן, שנתקיימו כבר לאחר פגישתי אתך.

עם מי נפגשתי?

אישים פולניים:

הנשיא ביארוט, Bierut[2]

ראש הממשלה צירנקיביץ', Cyrankiewicz

סגן ראש הממשלה קוז'יצקי, Korzycki[3]

נשיא בית הנבחרים – קובאלסקי, Kowalski[4]

סגן נשיא בית הנבחרים – ברצ'יקובסקי, Barcikowski[5]

מזכיר המדינה ושר – יעקב ברמן, Jakób Berman

שר החוץ – מודזלבסקי, Modzelewski

המנהל הכללי של משרד החוץ – ס' ויארבלובסקי, Wierbłowski

מנהל מדור המזרח – סלוץ'אנסקי, Słuczanski[6]

94

1. חותמת: "משרד החוץ נכנס ביום 17 בפברואר 1949".
2. תיאור הפגישה בהמשך וכמו כן בעמוד הראשון ביומן הציר [כנראה 2 באוקטובר 1948], ארכיון גבעת חביבה, 15-95 מכל 2 תיק 4.
3. אנטוני קוז'יצקי (Antoni Korzycki), נולד ב־1904, חבר "איגוד הנוער האיכרי" (Związek Młodzieży Wiejskiej) והמפלגה העממית הפולנית "שחרור" – מפלגת איכרים ("Polskie Stronnictwo Ludowe "Wyzwolenie). ב־1924-1927, חבר במפלגת האיכרים הבלתי תלויה (Niezależna Partia Chłopska - NPCh). בתקופת המלחמה היה חבר במחתרות ה־PPR (Gwardia Ludowa ו־Armia Ludowa) ובמחתרת איכרים (Bataliony Chłopskie — BCh). מזכיר כללי של מפלגת העם "רצון העם" ("Wola Ludu" Stronnictwo Ludowe) וחבר מטעמה בקר"נ. בשנים 1947-1952 היה סגן ראש הממשלה, ב־1949-1956 עמד בראש "Samopomoc Chłopska", מפעל קואופרטיבי שכלל את מירב הקהילות הכפריות בפולין.
4. ולאדיסלאב קובאלסקי (Władysław Kowalski) (1894-1958), פעיל פוליטי וסופר. בשנים 1918-1924 היה חבר במפלגת העם "שחרור" ("Polskie Stronnictwo Ludowe "Wyzwolenie) – מפלגת איכרים שמאלית. מ־1925 ועד 1927 – חבר במפלגת האיכרים הבלתי תלויה (Niezależna Partia Chłopska — NPCh). במהלך המלחמה אחד ממארגני הקר"נ וסגן נשיא בו. ב־1945-1947, שר התרבות; בשנים 1947-1952 – יו"ר הסיים (בית הנבחרים הפולני) וב־1947-1956 היה חבר מועצת המדינה.
5. ואצלאב ברצ'יקובסקי (Wacław Barcikowski) (1887-1981), בשנים 1945-1947 היה חבר נשיאות קר"נ, בשנים 1947-1952 – סגן יו"ר הסיים וחבר מועצת המדינה, ב־1952-1956- חבר מועצת המדינה. ב־1956 פרש מהחיים הפוליטיים.
6. על ביקורו הרשמי הראשון של ברזילי אצל סלוץ'אנסקי, ראו: יומן הציר, 3 באוקטובר 1948, ארכיון גבעת חביבה, 15-95 מכל 2 תיק 4.

שר המשפטים – שוויונטקובסקי, Świątkowski[7]
שר התעשייה והמסחר – ה' מינץ, H. Minc[8]
שר הביטחון – רדקייביץ', Radkiewicz[9]
שר האוצר – [קונסטנטי] דומברובסקי, Dąbrowski[10]
שר ההשכלה – שקששבסקי, Skrzeszewski[11]
שר הצי הימי – [אדם] ראפאצקי, Rapacki[12]
סגן שר לענייני מסחר חוץ – [לודוויק] גרוספלד, Grosfeld[13]
נציג פולין באו"ם -ד"ר אוסקר לנגה, Oskar Lange
נציג פולין באו"ם -ד"ר כ"ץ־סוחי, Katz-Suchy
ציר פולין בפרי[ז] – [יז'י] פוטראמנט, Putrament
ציר פולין בפראג – אולשבסקי, Olszewski

ועוד שורה ארוכה של אנשי השלטון המקומי בדרגת סגן שר, מנהלי מחלקות וכולי, אשר ביקרו אצלי או שנפגשתי אתם במסיבות שונות.

החבר הדיפלומטי:[14]
ציר ברית המועצות וזקן החבר – לבידיב[15]
ציר ארצות הברית – גלמן, Gallman
ציר צרפת – באלן, Baelen[16]
ציר רומניה – ראיצ'ו, Raicu[17]
ציר צ'כוסלובקיה – פישק, Pišek[18]
ציר יוגוסלביה – פריביצביץ'[19]

---

7. הנריק שוויונטקובסקי (Henryk Świątkowski) (1970-1896), בשנים 1954-1948 היה חבר הוועד המרכזי של פזפ"ר. חבר הלשכה המדינית והוועד הארגוני של הוועד המרכזי של פזפ"ר, וב־1950-1948 – חבר מזכירות פזפ"ר. בשנים 1956-1945 – שר המשפטים.
8. הילרי מינץ (Hilary Minc) (1974-1905), חבר קפ"פ. בתקופת המלחמה שהה בברית המועצות. בשנים 1944-1956 – חבר הלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פפ"ר ושל פזפ"ר. ב־1944-1947 – שר התעשייה, ב־1947-1949 – שר התעשייה והמסחר; ב־1948-1954 היה סגן ראש הממשלה ועמד בראש ועד התכנון הכלכלי הממלכתי.
9. סטניסלאב רדקייביץ' (Stanisław Radkiewicz) (1987-1903), בשנים 1955-1945, חבר קפ"פ וחבר הוועד המרכזי של פפ"ר ושל פזפ"ר, בשנים 1954-1944 – מנהל מחלקת ביטחון הציבור. ב־1957 הורחק מפזפ"ר עקב "עברה על החוק והסדר הסוציאליסטיים".
10. קונסטנטי דומברובסקי (Konstanty Dąbrowski) (1975-1906), בשנים 1950-1944 היה שר האוצר, ב־1950-1952 – שר הפיננסים, ב־1952-1956 – שר למסחר חוץ וב־1957-1969 – נשיא הוועדה העליונה לביקורת המדינה (Najwyższa Izba Kontrol — NIK). על הפגישה אתו, ראו: יומן הציר, 13 באוקטובר 1948, ארכיון גבעת חביבה, 15-95 מכל 2 תיק 4.
11. על הפגישה אתו, ראו שם.
12. אדם רפצקי (Adam Rapacki) (1970-1909), חבר בוועד הפוליטי של הוועד המרכזי של פזפ"ר. בשנים 1947-1950 היה שר הצי הימי, ב־1950-1956 – שר ההשכלה הגבוהה וב־1956-1958 – שר החוץ. ב־1957 גיבש את מה שכונה "תכנית רפצקי", תכנית לעיצוב מרכז אירופה חופשית מנשק אטומי.
13. לודוויק גרוספלד (Ludwik Grosfeld) עמד בראש המשרד לסחר חוץ בין 1947 ל־1952.
14. על הביקור של ברזילי אצל הדיפלומטים המוזכרים, ראו: מברק פטרזייל לפרידמן, 10 באוקטובר 1948, גנהמ"ד 2514/3 /130.11; יומן הציר, 6 באוקטובר 1948, ארכיון גבעת חביבה, 15-95 מכל 2 תיק 4.
15. ויקטור לביאידייב (Wiktor Lebiediew), דיפלומט סובייטי. בשנים 1945-1943 היה שגריר בלונדון וב־1945-1951, שגריר בוורשה.
16. ז'אן גוסטב באלן (Jean Gustave Baelen), ציר בשנים 1950-1948.
17. יון ראיצ'ו (Ion Raiciu), שגריר בשנים 1949-1946.
18. פרנטישק פישק (František Pišek), ציר בשנים 1953-1948.
19. ראדו פריביצביץ' (Rado Pribičević), ציר בשנים 1951-1947.

מן הדין היה לסקור את עשרות ואולי מאות הפגישות עם אנשי הציבור היהודי המאורגן, נציגי מפלגות ומוסדות שונים, אנשי עיתונות, ספרות ותאטרון – אך צר המצע מלהשתרע. בשעתו מסרנו לכם על מסיבה שנערכה ביוזמת הנספח למסחר, אשר ריכזה את האישים המרכזיים בפולין בשדה המסחר, התעשייה והכספים. כן נמסר לך דו"ח על פגישת העיתונאים, על מסיבת חנוכה לנציגי הציבור היהודי, על המסיבה להופעת "די גאלדענע קייט"[20] ואחרון אחרון – הנשף מטעם ועד הידידות פולין־ישראל בכ"ט נובמבר. שלוש המסיבות האחרונות נערכו ביוזמת הנספח לתרבות ועיתונות.[21]

והריני להביא לפניך קטעים מתוך פגישות שונות.

עם הנשיא ביארוט

(בארמון בלוודר, ביום מסירת איגרת האמנה)

הוא פתח את השיחה בהדגשה, שלא היתה זאת "קורטואזיה [אדיבות] מחויבת הפרוטוקול" בלבד כאשר קידם את פני בהודעה שנעים לו לקבל פני ציר ראשון של מדינת ישראל. מקווה שיקום ויתפתח קשר ידידות בין שתי המדינות. אמרתי לו, כי אני נמנע מלכנות את הימים הגדולים של קבלת פנינו על ידי ממשלת פולין כימים היסטוריים, אבל זהו יום של התרגשות יהודית עמוקה, יום שמלווים אותו יהודים גם בארץ וגם בפולין מתוך תקווה ומתוך הרגשת פיצוי־מה לסבל של דורות ולמרטירולוגיה של יהדות פולין במלחמה האחרונה.

הוא התעניין במערכה בארץ. האמבסדור ויארבלובסקי (שהיה נוכח במעמד זה) ביקשני לספר לנשיא את פרשת המערכה בנגבה.[22] התיאור עשה רושם עז על הנשיא והוא אמר: כשם שאין לקנא בקשיים שלכם, כן ראויים אתם כי יתקנאו בכם בשל הרוח המפעמת את עמידתכם. אמרתי לו, כי לצערי אין פרופורציות מספיקות בין מידת הרוח ומידת החומר (ציוד ואנשים) העומד לרשותנו. אנו סומכים על כוח עמידתנו ומקווים לעזרת ידידים. הוא העיר: בוודאי אין לכם יסוד לראות עצמכם עזובים לגמרי. אינני יודע אם בכוחם של ידידים להביא לכם ניצחון, אך בכוחם לא לתת לכם ליפול. ויש גם סוג של אויבים שאינו מעוניין, אולי, במפלתכם המוחלטת.

החלק השני של השיחה נסב על פולין. אמרתי, כי קצב הבנייה בוורשה עושה רושם רב על מי שמבקר כאן בשנית לאחר המלחמה. הוא אמר: חשובים קצב התמורות ומהות התמורות. הקצב הוא עניין של היקף ואילו המהות נוגעת לשורשים.

את השיחה סיים הנשיא בהבעת תקווה, שעם ישראל פותח דפים חשובים בספר דברי ימיו ובהיסטוריה חדשה זו יירשמו יחסי פולין־ישראל כיחסים של ידידות כנה. הוא עצמו ישמח להקל ולעזור לצירות בכל אשר יוכל במילוי משימתה הנכבדה.

עם ראש הממשלה צירנקייביץ'

קיבל אותי בלבביות. העלה את פגישתנו הקודמת, בביקורי בפולין לפני שנתיים כאשר נפגשנו כנציגי מפלגות.

20. כתב העת היוקרתי שיצא לאור בארץ והוקדש לספרות יידיש.
21. יעקב פטרזייל.
22. קיבוצו של ברזילי, שבו התחולל אחד הקרבות הקשים של מלחמת העצמאות.

הקמת מדינת ישראל – אמר – היא בתחום התהליכים המזורזים העוברים על פני עמים וחברות בתקופה ההיסטורית האחרונה. ולא כל תהליך מהיר הנהו בתוצאותיו בלתי יציב. יודע ומבין, כי בהופעתנו, מלחמתנו ומהותנו חסרה האחידות בשל מורשת השלטון הזר, בשל מעמדנו הגאופוליטי המיוחד, בשל ההרכב החברתי-מדיני של היישוב. אך המדינה ומלחמתה הם עובדה של קדמה וסיכוייה יגדלו במידת דבקותה במחנה הקדמה כולו.

ידידותנו אליכם – הוסיף – היא כנה ויציבה. פולין תראה גם להבא כחובת כבוד להגן על ענייניכם במערכות המדיניות הכבדות הצפויות לכם. יכול אתה – אמר – לבטוח בממשלתי ואני באופן אישי מעמיד עצמי לרשותך לעזור לך בכל שאוכל במילוי שליחותך ובהתגברות על קשיים אוונטואליים.

השיחה נסבה גם על הקשיים הכלכליים של ישראל ועל מקומה של יהדות אמריקה בחיזוק הכוח החומרי של ישראל. לבסוף חזר ואיחל כי נמצא את הדפוסים הממשיים לטיפוח קשרי ידידות בין שתי המדינות.

עם מזכיר המדינה יעקב ברמן[23]

נפגשתי אתו שלוש פעמים. מקום מרכזי בשיחותיי תפסו ענייני העלייה, ובכלל זה שאלת המשך קיומו של המשרד הארץ ישראלי. הוא ציין, כי פולין צועדת בראש בשטח העלייה בתקופה שלאחר המלחמה. היא גם הייתה הראשונה בהחשבת המומנט המיוחד של הגיוס ובתחום זה עברה על כל התחייבויותיה. הוא הדגיש, כי פולין בשום פנים ואופן אינה אומרת גם עתה, כי חסל סדר העלייה. להפך, היא עומדת על התחייבותה, כי היהודים הרוצים לעלות, פרט לאנשים שיש נגדם נימוקים מיוחדים, ביסוד יורשו לעשות כן. כמובן, כי הבחינה המשקית מחייבת רגולציה אשר לעתים מתנגשת ברצונו ובפנייתו של הפרט. אבל, חזר, אני מקווה, כי בסופו של דבר לרוצים לעלות, יינתן הדבר, בדרך כלל. ייתכן, כי גם בתחום הגישה העקרונית הנ"ל וגם בתחום הסייגים ישנו נוהל ריגוריסטי[24] מדי. אם כן הדבר (איני מכיר את הדבר מקרוב) הוא מוכן לבדוק ואין כל סיבה מדינית שלא יקוים נוהל מקל יותר. התקופה הנוכחית לא תצטיין בעלייה המונית אבל אין גם סיבה ליד קמוצה מדי (ואגב, הוא סבור, כי, לדעתו, הרעש גדול מהמספר של הרוצים לעלות. אך, כמובן, לבחינה זו לא ייכנסו. אמרתי לו: יש צורה אחת יעילה של משאל המאפשרת ידיעה מדויקת – הפנייה הישירה של המעוניינים לפרומסה ולדרכון).

הצגתי בפניו את בעיית המשרד הארץ ישראלי. הוא ידע על התקנה של סגירת המשרד, אם כי לא השתתף בהחלטה. מכל מקום הוא יכול לומר בוודאות, שתקנה ארגונית זו אין לה כל קשר עם היחס לעניין העלייה ועם היחס לזכות קיומם ופעולתם של מפלגות וארגונים ציוניים. הוא חזר על הטענה, כי המשך קיומו של המשרד – שעה שקיימת נציגות ממלכתית ישראלית – הנהו אנכרוני. הוא יוצר כפילות והכבדה מבלבלת (דבר זה עצמו השמיע באוזניי קודם לכן שר החוץ). לבסוף אמר כי אינו מייעץ לייחס לתקנת סגירת המשרד חשיבות כה מכרעת ובוודאי אין זאת גזרה שרירותית.

23. על הפגישות, ראו לעיל בתעודות 74 ו־80.
24. נוקשה.

כמו כן העליתי בפניו תביעה מיוחדת לעליית בתי היתומים של [ה]קואורדינציה הציונית. מספר היתומים 60-80, התעניין בפרטים, בגיל וכולי. לבקשתי השיב, כי זה יוצר בעיה מסובכת והוא מעדיף שהילדים יתבגרו תחת חסותן של התנועות ואחר כך יכריעו. אמרתי לו, כי זאת בשבילנו שאלה רגישה ואני מבקש ללכת לקראתנו. הבטיח לעיין בדבר.

בשיחה האחרונה היה גם חילוף דעות מקיף בשאלות המצב המדיני, הצבאי והכלכלי.

עם שר החוץ – מודזלבסקי

בהגיעי לפולין נמצא שר החוץ בפריז, בעצרת האו"ם. חזר לפולין רק במחצית נובמבר. לראשונה נפגשתי אתו מיד עם שובו לארצו. היה זה בזמן אחד המפנים החמורים באו"ם, בעניינינו.

הוא הצביע על כך, כי נקודת הכובד של ההכרעה המדינית היא בגילוי כוח עמידה בארץ ובמיצוי המסקנות המתחייבות מגילוי כוח זה. היה פחות מודאג מהמפנים באו"ם ויותר מהסכנה שמא המדיניות שלנו לא תצעד שכם אחד עם כוח עמידתנו הנפלאה.

בעברנו לשטח העלייה ציין האדון מ[ודזלבסקי] כי ברור לו שהקמת המדינה יוצרת בעיות חדשות בשטח זה. בעניינים המעשיים של עלייה יכול להיות קושי זמני הנגרם על ידי נסיבות משקיות רציניות: מחסור בבעלי מקצוע מסוים אשר, כמובן, חריפותו תפוג עם ריבוי כוחות מקצועיים צעירים. גם במקרים אלה אין הכוונה אלא להשהיה. לאחר ששמע הסברותיי, הבטיח לברר את האפשרות של הסרת חומרות ומתן הקלות.

השיחה נסבה גם על בעיית המשך קיומו של המשרד הארץ ישראלי (היה זה מיד אחר שמנהלי המשרד קיבלו הודעה על סגירתו תוך חודש ימים). שר החוץ לא ידע על הודעת הסגירה. לגופו של העניין הוא אמר בהדגשה, כי אין הכוונה לחיסול כל הפונקציות של המשרד הארץ ישראלי כי אם להעברתן לצירות, למניעת כפילות אדמיניסטרטיבית מיותרת. כן ציין תוך הדגשה מיוחדת, כי סגירת המשרד היא עניין אדמיניסטרטיבי ואין לה כל קשר לא לעצם עניין [ה]עלייה ולא לדבר קיומן של התנועות הציוניות בפולין. "זה יוסיף פרסטיז'ה לצירות. יהיה אז סידור ממלכתי מקובל". לאחר שהסברתי בהרחבה כי העברת הפונקציות הנ"ל לאו דווקא מצויה במסגרת "הסידורים הממלכתיים המקובלים" וכי נוח יותר גם למדינה הפולנית שהמשרד יטפל בענייני אישורים לעלייה, דאגה לאשרות מעבר, לנסיעת וכולי – אמר שר החוץ: אם כן, אולי להקים משרד נסיעות ישראלי?

חזרתי בהרחבה על השיקולים המהותיים. מדינת ישראל אינה יכולה לוותר על הקשר הקבוע עם העולם היהודי, שעיניו לציון. אמרתי, כי הארגון הציוני הוא עולמי ואין סיבה כי זכות למפלגה ציונית לא תכלול זכות השתייכות לארגון ציוני עולמי ולסוכנות היהודית. זכות זו גוררת אתה זכויות של נציגות, קואורדינציה בעניינים חיוניים כגון עלייה וכדומה. ואם אפילו קיימים טעמים ארגוניים אדמיניסטרטיביים, האם כדאי ונוח כי דווקא ידידים יצמצמו את זכויותיה של הסוכנות שהותקפה לא פעם דווקא על ידי גורמים שהם בלתי אוהדים למדינת ישראל? ובייחוד קיימת רגישות בכל הנוגע לענייני עלייה כלפי פולין שתופסת מקום מיוחד. אם גם נניח, כי הכפילות האדמיניסטרטיבית מקשה, הרי מוטב כי תניחו לנו לעצמנו לפצח את האגוז הקשה ולבחון את הבעיה לאחר שנבסס את פעולתנו הקונסולרית.

שר החוץ הודה, כי לא הכיר מספיק את כל האספקטים של העניין ולאחר ששמע את נימוקיי הוא מבטיח לבררם. הגם [ש]אין להתעלם מהקושי שההכרעה כבר נפלה, אף התפרסמה.

החלפתי גם דברים על בעיית ההסכם המסחרי ועל טיפוח קשרי תרבות.

הפגישה השנייה התקיימה ב־8 בפברואר שנה זאת. הביע שמחה להישגים של מדינתנו. התעניין בשיחות רודוס[25] והזכיר לי כי אמר לי בשעתו, כי ייתכן ומוטב יהיה בשביל מדינתנו לנהל משא ומתן נפרד עם כל מדינה ממדינות ערב לחוד מאשר שולחן עגול עם כל מדינות ערב ביחד. התעניין בטיב המלווה האמריקני ואמר: כל מלווה יכול להפוך להישג או למכשלה. בכל מלווה מעין זה יש מידה של סיכוי ומידה של סיכון. המידות נקבעות על ידי הנושא המשתמש במלווה ועל ידי זה אם המלווה קשור בקבלת תנאים פוליטיים. הנה מפולין דרשו דבר כל כך "פעוט" תמורת "עזרה כלכלית" כמו התערבות בייצוא לארצות אירופה המערבית – בקביעת כמויות, סוגים וארצות שאליהן תישלחנה סחורותינו – וסירבנו. ייתכן כי טרם הופיעו כלפיכם התנאים המדיניים אבל הם עלולים להופיע בזמן הביצוע.

הסברתי לו, כי המלווה נועד בעיקר להשקעות יסוד וניתן לזמן ארוך.

לאחר ששר החוץ ציין, כי מדינתנו זקוקה בוודאי להרחבה ניכרת של הבסיס האנושי, עברתי לדון בשאלות העלייה. לשאלתו מסרתי על תכנית המדינה בשטח העלייה לשנת 1949, כפי שפורסמה על ידי שר העלייה. ואז העיר בן שיחי: התכנית פוסחת על מקומות ריכוז עיקריים של יהודים, למשל ארצות הברית. הוא בטוח, כי פולין תופסת מקום ראשון בעלייה יהודית לאחר המלחמה וזה למרות העובדה כי מבחינה משקית־מקצועית היהודים בפולין מעורים הרבה יותר במעגלי הייצור והתעסוקה מאשר בארצות אחרות ואף של הדמוקרטיה העממית.

שר החוץ שאלני, האם גם עם רוסיה מנהלים משא ומתן על עלייה. השיבותי: מתנהלות שיחות בשאלות העלייה בכלל, אבל אין לי ידיעה בדבר פנייה ישירה ליהודי רוסיה או בעניין יהודי רוסיה. דבריי אינם אמורים לגבי עקרון העלייה החל על הכול, כי אם לגבי תכליתיות הפנייה במסיבות הקיימות.

הרצאתי בפניו את טענותיי:

שלא כדוגמת מדינות אחרות קיימות התחייבויות מוצהרות על ידי ממשלת פולין בעניין זה אשר אף פעם לא סויגו מבחינת הזמן.

הטפתם לציפייה סבלנית – תוך השתלבות פעילה בחיי הכלכלה – לאפשרויות כניסה חוקיות לארץ ישראל. צמצום אפשרויות העלייה יהיה בו משום "עונש" לכל אלה אשר שמעו בקולכם, אשר סמכו על ההצהרות, אשר תרמו תרומה חשובה ביותר למפעלי פרודוקטיביזציה והכשרה ושימשו אבן פינה לארגון ציבורי יהודי כולל. בו בזמן שאלה אשר בחרו בדרך הקוצים של מחנות פליטים – למרות עצות מצדדים שונים לא לעשות כן – מגיעים עתה ארצה.

הצבעתי על העצבנות שבאה דווקא כתוצאה מצמצום אפיק היציאה ולא כחזיון לוואי לעלייה. מי שמרגיש כי יוכל לצאת, אין לו סיבה לשבת "על מזוודות" ואין לו סיבה, כל עוד נמצא בפולין, לחיות חיי בהלה. רק המחשבה על "ההזדמנות האחרונה" גוררת אחריה עצבנות והתרוצצות בהולה.

הסיבות המשקיות יש להן בוודאי משקל כלשהו, אבל לא משקל כה קובע בחיי הכלכלה הפולנית (ואף אפשר היה לקבל מתוך הבנה סייגים זמניים הנובעים מנימוקים משקיים, על רקע של הסדר מקיף ורחב של עלייה בכלל).

ובדרך כלל בפולין, יותר מבכל ארץ אחרת, חובה להתחשב עם רצונו של יהודי לעלות כשאיננו יכול להמשיך לחיות על קבר אחים והוא רוצה להצטרף אל בוני מדינת ישראל.

---

25. שיחות בין ישראל למצרים שהתנהלו ברודוס בינואר-פברואר 1949 בתיווך האו"ם, והובילו לחתימה על הסכם שביתת נשק בין שתי המדינות ב־24 בפברואר 1949.

לגבי פולין קיימת גם רגישות מיוחדת. 40% מתושבי ישראל היהודים יוצאים מפולין ואלפי נימים של קרבה משפחתית או אחרת קושרים את היישוב היהודי בישראל לפולין ולבעיות העלייה ממנה.

שר החוץ השיב:

בכל אלה התחשבנו ואנו מוסיפים להתחשב. ולכל פנייתך בעניין זה נתייחס בכבוד ובכובד ראש. ישנן תנודות מספריות הנקבעות על ידי גורמים שונים ובייחוד על ידי הגורם המשקי־תעסוקתי שאין להקל ראש בו. אביא דוגמה: אצלנו יש מצוקה גדולה בשטח השירות הרפואי ואילו אצלכם יש שפע אם לא עודף של רופאים. הנוכל לשחרר לאלתר, נאמר, עשרות רופאים יהודים? אנחנו מכשירים קאדרים של בעלי מקצוע בקצב בלתי רגיל. עליית בעלי מקצוע מסוימים, המתעכבת עתה, יכולה להתאפשר מחר. ואם אני מציין איזה סייגים הרי לא למען להאפיל על הגישה הכללית המוצהרת בעניין העלייה.

אני מעדיף לבחון את הדברים לגופם, מתוך רוחב לב ומתוך גישה ליברלית ככל האפשר ואני מקווה, כי הדברים יסתדרו.

ועם זאת חובה עליכם לראות את העניינים ראייה כוללת, לדעת להחשיב את פעילותה של פולין בזירה הבין־לאומית למען ישראל, מזה שנים, את התפקיד היוזם והמסירות לעניינכם בכל המערכות ובכל המוסדות באו"ם, את צעידתה בראש זרם העלייה לאחר המלחמה (והזרם לא נחסם גם עתה!) והן גם המושג: "עלייה ממחנות" – גרמניה, אוסטריה, איטליה, קפריסין – פירושו למעשה: לרוב, שוב, לעליית יהודי פולין.

במצב זה לא לבד מחאה או טענה, כי אם אפילו תרעומת היו מוכרחים לעורר מורת רוח אצלנו ואין לאף אחד מאתנו עניין בכך. עליי לציין בתימהון ובצער כמה וכמה פרסומים מעליבים שהופיעו בעיתונות ישראל, כפי שנמסר לי.

ומוזר שטענות אלו מופיעות בו בזמן שלא שמעתי על טענות בשטח זה לא כלפי ארצות המערב שבהן מרוכזים יהודים לרוב ואפילו לא כלפי היהודים בארצות הללו שאינם מוכנים כלל לעלות.

עניתי לו: מבלי לדעת בדיוק לאיזה קטעים מעיתונות הוא מתכוון, יכולני רק לומר באופן כללי כי אפשר למצוא בעיתונותנו התפרצויות חמורות הן כלפי מערב והן כלפי מזרח. הממשלה, המוקירה את יחסה של פולין לענייננו, בוודאי מצטערת, אם היו גילויים הפוגעים בשלטונות פולין. ואת הערתך אעביר למשרד החוץ שלי.

ובעניין העלייה אוסיף למה שאמרתי רק זאת: הייתי מכיר לך תודה אילו היית מזכה אותי בתשובה מוגדרת ככל האפשר לפנייתי בהתאם להודעתך על רוחב לב ועל גישה ליברלית.

הוא השיב: אבחן את הדברים מקרוב ואשתדל להודיעך (הפרוטוקול מניח אפשרות לא רק לציר לבקש ריאיון אצל שר, כי אם גם לשר להזמין אליו ציר...).

היה גם בינינו חילוף דברים בדבר מינוי ציר של פולין בישראל. ציינתי, כי מגיע הרגע שחסרונו של הציר עלול לעורר סברות ופירושים שונים.

שר החוץ השיב: אתה נוגע בנקודה רגישה מאוד. אנו מרגישים כי הננו חבים לכם חוב גדול. אני מבקשך להודיע לממשלתך בצורה הבהירה ביותר, כי רק מתוך רצוננו להבטיח נציגות הולמת נשתהה העניין. יש כאן פשוט צירוף של קשיים פרסונליים אצלנו. לא רק לגביכם אנו מפגרים (טרם קבענו נציגים בקוריאה ובהינדוסטן, בבלגיה חסר לנו ציר שנים אחדות). ובכלל חסרונו של הציר פוגע בנו יותר מאשר בכם. נעשה הכול להחשת הסידור.

מטעמים טכניים הריני נאלץ להפסיק את הסקירה הפעם והמשכה יבוא במשלוח הקרוב. אך עוד בטרם יימצא בידיך החומר כולו, חובה עליי לסכם סיכום חלקי וראשון את פרשת שיחותיי אני והשיחות של יתר חברי הצירות בשאלת העלייה.

התרשמותי היא, כי הפרקטיקה המחמירה שמצאנוה עם בואנו ולאחר סיום פרשת הגיוס תרוכך עתה במידה מסוימת ותבואנה הקלות־מה. עם זאת דומני, כי אין נטייה בחוגי השלטון כאן לנטוש את דרך הבחינה האינדיווידואלית ולהמירה בהסדר גלובלי חד־פעמי או בשיטת מכסות קבועות. הייתי אומר, כי יש יסוד לתקוות. אולם יש גם לזכור תמיד, כי לפתח התקווה רובצת לא פעם סכנת אכזבות.

יעניין אותך ודאי הסיכום המספרי של העלייה במשך ארבעה חודשי היותנו כאן. עלו למעלה מ־3,000.

קבל מיטב ברכותיי, שלך,

י' ברזילי

95

תזכיר מאת מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-11 w-14 t-266

ורשה, 18 בפברואר 1949

המדור הנפרד לארצות המזרח

0862/1/49

אל 1. שר החוץ, ז' מודזלבסקי

2. מזכ"ל משרד החוץ האמבסדור ס' ויארבלובסקי

תזכיר

בנוגע לביקורו של הציר של מדינת ישראל מר ברזילי במדור לארצות המזרח

בתאריך 16 ו־18 בחודש זה בא אל המדור לארצות המזרח הציר של מדינת ישראל ברזילי. הביקור הכפול היה קשור בכך, שלברזילי היו עניינים רבים לסדר ובגלל חוסר זמן לא הספקנו למצות את הכול בביקור אחד.

בשיחותינו ברזילי העלה את העניינים הבאים:

1. הספקת נשק פולני לישראל. השבתי, שעניין זה אינו בתחום הטיפול של משרד החוץ.
2. חלק גדול מן השיחה הוקדש לשאלת מינויו של ציר פולין בישראל. ברזילי חזר לעניין זה מספר פעמים. השבתי, שהעובדה שעד כה לא מונה ציר לישראל אין לתלות בה איזו כוונת אפליה מצד פולין. יש לנו קשיים פרסונליים.

3. לשאלתי, בעניין ההסכם המסחרי בין פולין וישראל, ברזילי ענה שהוא משוכנע שההסכם ייחתם.

ברזילי נגע גם בענייני הגירה. ואולם שלא כרגיל עד כה, הוא אינו מדבר על הגירה בכלל, אלא הגיש רשימת אנשים שהוא עצמו מעוניין אישית שיותר להם לצאת לתמיד או לזמן קצוב לישראל. הוא הזכיר מספר שמות וביקש אישור עבורם לצאת לפראג, לוועידת ארגוני הסיוע היהודיים. לא התחייבתי בעניין זה בשום הבטחה או התחייבות.

4. ההערכה שנתן ברזילי על המצב הפנימי בישראל לאחר הבחירות והערכתו את המקרים הידועים במפלגה הקומוניסטית בישראל, תואמות בדרך כלל את הדיווחים של הקונסולים גורקה ולוץ.

5. בסיום ברזילי הצהיר, שלאחר שאנגליה הכירה בישראל הוא מוצף בגל של יחס ידידותי מצד השגרירות האנגלית בוורשה. הוא הוסיף, שיעשה כל מה שמחייב הפרוטוקול הדיפלומטי אבל אין לו כוונה למהר עם זה.

את ההצהרה הזאת קיבלתי לידיעתי בשתיקה.

ראש המדור
א׳ סלוצ׳אנסקי

96

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מקור: גנהמ״ד 130.11/2507/15

ורשה, 30 במרס 1949

משרד החוץ
מחלקת ארצות מזרח אירופה
הקריה

ידיעות שונות הופצו בזמן האחרון בעיתונות היהודית וגם הכללית בקשר לעליית יהודים מפולין. ידיעות שיש בהם יותר בלבול וסתם הפצת שמועות מאשר מסירת עובדות. וחבל שגם עיתונות הארץ ברובה נתפסה להן. גרמה לכך לא במעט סוכנות ״סט״א״.[1] וראשית כול הידיעה על ״הפסקת העלייה מפולין״. כבר הייתה לנו אפשרות להבהיר את הדבר. אי־ההבנה באה מתוך ההפסקה הזמנית בקבלת בקשות לדרכונים שהוכרזה עם העברת עניין הוצאת הדרכונים ממשרד החוץ למשרד הפנים (המיניסטריון לאדמיניסטרציה הציבורית). והדבר השני

96

1. הסוכנות הטלגרפית הארץ ישראלית.

שנתפרסם הרבה הוא עניין "עליית ציונים", כלומר שהממשלה הפולנית הסכימה כביכול לעליית חברי המפלגות הציוניות.

מהו המצב עתה בפולין? ראשית כול כמה מספרים: עד אחד בינואר הוצאנו 1,312 ויזות, מאחד בינואר עד היום הוצאו 1,029. רוב הדרכונים היו דרכונים ישנים – חלקם דרכונים שהוארכו ומיעוטם דרכונים חדשים. קשה להעריך כמה דרכונים עוד נמצאים בידי יהודים, אך לא אטעה אם אקבע את המספר בין 250-350. פרומסות הוצאנו למעלה מ־7,000 וקצב ההוצאה גובר. לפי הערכתי הוגשו כ־3,000 פרומסות למיניסטריון בשבועות האחרונים ועדיין לא נתקבלו תשובות. וגם קצב ההגשה גובר. אפשר להניח – על יסוד שיחות שונות – כי כמה מאות דרכונים יאושרו. הרי גם לפני העברת הדרכונים למשרד הפנים אושרו כ־10% של הבקשות ועתה לא הורע המצב, אדרבה, מורגשת איזו "רוח" קלה יותר, שאמנם לא מצאה עדיין את ביטויה הממשי במתן מספר מוגדל של דרכונים אך היא הורגשה היטב בפגישות המרובות שקיים ברזילי בשבועות האחרונים.

ולעניין "עליית הציונים": לפני זמן־מה נפגש אדולף ברמן עם חבר מרכז מפלגת הפועלים הפולנים המאוחדת (פזפ"ר)[2] העוסק בענייני היהודים, וקיבל הודעה, שהמפלגה מוכנה להמליץ על מתן דרכונים "לאקטיביסטים של 'פועלי ציון' וגם של מפלגות ציוניות אחרות". היה בהצעה זאת גם מן הרצון לקיים את ההבטחה שניתנה לא אחת, כי לחברים אידאים של המפלגות הציוניות יותן לעלות, ואפשר גם מן השאיפה להתקרב ולסיים באחד הימים את שאלת קיום המפלגות היהודיות המרובות בפולין: על ידי עליית האקטיב יתפוררו במשך הזמן המפלגות מאליהן.

מפלגת הציונים הכלליים, "איחוד", נזדרזה והגישה רשימה קטנה (כשלושים) של אקטיביסטים, דבר שהיה מזיק בהחלט. למנהיגי המפלגות שנפגשו אתנו יעצנו להגיש רשימות רחבות – רק כך אפשר היה לסכל את כוונת לוואי שהייתה כנראה חבויה בהצעה הנ"ל. נתגלה צורך להפגיש את ראשי כל המפלגות כדי לתאם את הקו, אך דבר זה לא יכולנו לקחת על עצמנו מטעמים מובנים, והפגישה לא יצאה לפועל. בין כה ובין כה ואדולף ברמן נקרא לפגישה שנייה, שבה הודיעו לו כי ההצעה בצורתה הקודמת, היינו, שרשימות אקטיביסטים יוגשו במרוכז לאיש פזפ"ר לבדיקה ולהמלצה, בטלה, וכל איש צריך להגיש את בקשתו בנפרד למיניסטריון הפנים. גם בפגישה זאת חזרו על ההודעה, כי לאקטיביסטים הציונים יתייחסו יחס מיוחד במתן הדרכונים.

קשה לאמור בבטחה מה השפיע על שינוי הקו, אך מתקבל על הדעת, כי עריכת רשימות נרחבות שמקיפות את פעילי כל הסניפים, היא שגרמה לשינוי. הכוונה הייתה בכל זאת, כנראה, לרשימות מצומצמות של אקטיביסטים "מדרגה א'".

עשרות רבות של בקשות אינדיווידואליות הוגשו כבר על ידי פעילי המפלגות ומאות יוגשו בימים הקרובים. עדיין מוקדם לאמור באיזה אחוז יותן להן לעלות. אנו מקווים שמכל מקום לשני הסוגים הקודמים שנתנו להם עד עכשיו דרכונים: זקנים וחלקי משפחות מפורדות, יתווסף עתה סוג שלישי, יקר וחשוב, סוג פעילי המפלגות הציוניות. אך מה גודל הסוג הזה נדע, כאמור, רק בימים הקרובים.

---

2. כנראה פרנצ'ישק מזור (Franciszek Mazur), שבשנת 1949 היה חבר באינסטנציות המפלגתיות המרכזיות – הוועד המרכזי של פזפ"ר, הוועד הארגוני של הוועד המרכזי והוועד הפוליטי של הוועד המרכזי, וניהל את המחלקה הארגונית של הוועד המרכזי של פזפ"ר.

מחלקת ההגירה של ג'וינט נסגרה לפני כמה שבועות בפקודת השלטונות. נערך במחלקה חיפוש והמשרדים נסגרו. מנהלת המחלקה אסורה כבר מזמן. פקידי המחלקה נקראו כמה פעמים לחקירה, אך עד היום הזה לא נתקיים משפט נגד שום איש ולא נוסחה ההאשמה. משיחות שונות שקיימו אנשי ג'וינט עם השלטונות הסיקו כי המחלקה הזאת נאשמת בפעולה לטובת אנשים שישיבתם בפולין הייתה לא לגלית, ומהם שפעלו גם לרעת המדינה הפולנית. קדם לסגירת המחלקה מאסר שתי בחורות, אחיות, שעמדו לעלות לארץ ושהשיגו את ניירותיהן על ידי מחלקת ההגירה של ג'וינט. שאר המחלקות של ג'וינט עובדות כרגיל, אך פעולתן מצטמצמת והולכת. בזמן האחרון פוטרו מן העבודה 40 פקידים (כ־45% ממספר הפקידים). לפני סגירת מחלקת ההגירה שלו היה ג'וינט מגיש עזרה כספית לעולים עניים, אך עתה חושש הוא לעסוק בפעולה זאת ואחרי בירור שקיימתי עם ד"ר שווארץ[3] ו[יליאם] ביין (מנהל ג'וינט בפולין)[4] החלטנו לקבל עלינו את הפעולה הזאת מתוך קרן מיוחדת שג'וינט מעמיד לרשותנו. אילו לא היינו מקבלים עלינו את הגשת העזרה הזאת, היה הטיפול בכך עובר למחלקה המוקמת ליד הוועד היהודי המרכזי, דבר שהיה רצוי מאוד לאנשי המקום. עם העברת העזרה לעולים לצירות נשאר בידי מחלקת הוועד היהודי המרכזי רק הטיפול במהגרים יהודים – והם יחידים – לארצות מחוץ לישראל. וכך לאחר קבלתנו את פעולת המשרד הארץ ישראלי שנסגר ואת פעולת העזרה של ג'וינט נהפכנו למוסד המרכז בידיו את כל ענייניו של יהודי העולה לארץ.

בחיי המפלגות הציוניות לא בא לעת עתה שינוי לרעה: יש כינוסים מפלגתיים, עיתונות עשירה ומגוונת, ביידיש ובפולנית, מוסיפה להופיע והיא נמכרת באלפי טפסים, קיבוצי הכשרה מתקיימים, קרן היסוד[5] וקרן הקיימת עורכות מפעלי התרמה והכנסותיהן גדולות משל השנה שעברה, למרות מאות הציונים שעלו בינתיים – ואף על פי כן מורגשת אווירה של חרדה. עדיין איננה מבוססת על שום ידיעות ברורות – רמז כאן, פליטת פה שם, והאותות האלה מצטרפים להרגשה שגם בפולין, ואולי לא בזמן הרחוק, יקבעו יחס חדש לקיומן של המפלגות הציוניות. לפני זמן־מה פנתה אחת האמהות למשטרה בתלונה שבתה הצעירה נלקחה לא ברשותה לאחת ממושבות "דרור". תלונות כאלה קרו גם בעבר, אך זו הפעם הראשונה שהמשטרה התערבה בפועל ואסרה שלושה מדריכי "דרור", האסורים עד היום. נאסרו גם בזמן האחרון שני עסקנים רוויזיוניסטים.[6]

ולעומת זאת מאריכים בלי שום טיפול מיוחד את הוויזות לשליחים הישראלים, אם כי כל ישיבתם כאן "איננה בסדר" שהרי באו לכאן לפני שנה, אם לגילוי פסל גיבורי הגטו, ואם לכינוס הנוער הדמוקרטי.

החודש נדרשו קרן היסוד והקרן הקיימת לשנות את תקנוניהם. והרי הסעיפים שקרן היסוד נדרשה למחוק אותם (וסעיפים דומים גם הקרן הקיימת):

(קרן היסוד שואפת להגשמת מטרותיה על ידי) הגשת עזרה חומרית להסתדרויות המכשירות את האוכלוסייה היהודית בפולין לעלייה והתיישבות בארץ ישראל.

הגשת תמיכות ועזרה אחרת

---

3. יוסף שווארץ (1899–1975). נציג הג'וינט ואחר כך מנהלו באירופה (1940–1951).
4. ויליאם ביין ניהל את ג'וינט בפולין מאפריל 1946.
5. קרן היסוד – קרן שנוסדה ב־1920 והפכה לזרוע כספית מרכזית של הנהגת היישוב. מכספיה מומנו העלייה, הקליטה, הביטחון וההתיישבות.
6. על מאסר הרוויזיוניסטים, ראו: פטרזייל אל מחלקת מזרח אירופה, 17 באפריל 1950, גנהמ"ד 93.07/507/10.

ארגון קורסים, מועדונים, ספריות, הוצאת כתבי עת וכולי.

ברור [-] שמחיקת הסעיפים האלה מערימה קשיים לקיומם של קיבוצי הכשרה ומושבות תנועות הנוער, ואילו עצם זכות הקרנות לאיסוף כסף למטרת "מימון התיישבותם של יהודי פולין בארץ ישראל הכפרית והעירונית" לא נפגעה על ידי שינוי התקנון.

באחת השיחות שהיו לאנשי "המזרחי" עם איש השלטון הובטח להעניק לאנשיהם כמאתיים דרכונים בתנאי שלאחר מזה יפסיק המזרחי את פעולתו.[7] זוהי עד היום "הטרנזקצייה" היחידה שהוצעה למפלגה ציונית. אך כאמור אות לאות מצטרף והבאות אינן בהירות ביותר.

בברכה,

ע' אוכמני
יועץ הצירות

פ"ס[8] לאחר כתיבת מכתב זה ובו הפסקה על עיתונות המפלגות הציוניות המוסיפה להופיע ללא הפרעה, הגיעו ידיעות על תכנית הממשלה לצמצם את מספר עיתונות היהודים, ובעיקר זו שבפולנית מאחר "שאינה בשום פרופורציה למספר היהודים בפולין".

97

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב)

העתק: גנהמ"ד 130.11/2492/20

ורשה, 31 במרס 1949[1]

לכבוד
שר החוץ
הקריה

שרת יקר!

איני יודע מתי יגיעך מכתבי זה ובכל זאת החלטתי לכתוב אותו. אני מקווה כי קראת את מכתבי אליך, בו מסרתי סקירה מקיפה על פגישותיי השונות מתוך הדגשה מיוחדת של ענייני העלייה.[2] בדואר הזה אני מעביר מכתב אל פרידמן עם סקירה נוספת על פגישותיי בזמן האחרון

7. ישראל ברזילי אל שמואל פרידמן, 31 במרס 1949, גנהמ"ד 130.11/2492/20.
8. לטינית: post scriptum, נכתב מאוחר יותר. המקבילה העברית לנ"ב.

97

1. חותמת: "נכנס 10 באפריל 1949".
2. ראו תעודה 94.

עם שר החוץ (בעיקר בענייני החוזה המסחרי)[3] ועם שר המִנהל הציבורי, הוא משרד הפנים (בעיקר בענייני עלייה, לאחר שהוצאת הדרכונים הועברה ממשרד החוץ אל משרד הפנים).[4]

חוסר ביטחון, האם מכתבי זה ישיגך בקרוב מונע בעדי למסור לך באופן ישיר דין וחשבון על עניינים שונים ושוטפים, אך ישנו מצב דברים כללי שאני מרגיש חובה למסור לך עליו.

אין ספק שהיחס לעלייה והציונות במדינות הדמוקרטיה העממית קשור בתהליכים רבים ושונים ושלושה הם העיקריים שבהם: (א) התפתחותן של מדינות אלו לקראת משטר סוציאליסטי; (ב) המצב המדיני הבין־לאומי והיחסים בין המעצמות; (ג) תהליכים הקשורים בעיצוב דמותה הפנימית של מדינתנו ובדרכי מדיניות החוץ שלה.

יש משקל שונה לכל גורם, המשפיע על יחסן של המדינות האלו לציונות ולעלייה. אייחד את דבריי בעיקר לגבי הגורם השלישי במערכת, התהליכים שציינתים לעיל.

אין זה סוד בשבילך בוודאי, כי מדינות הדמוקרטיה העממית עוקבות מתוך ציפייה מתוחה אחרי דרכה של מדינתנו. והנה בזמן האחרון קורים ומתרחשים דברים המגבירים את ההתעניינות הזאת במדינתנו. אביא רק דוגמאות אחדות: (א) המלווה האמריקני; (ב) הרכב הממשלה; (ג) ביקורים של אישי מדינתנו בארצות הברית; (ד) התכונה סביב החוזה הים תיכוני;[5] (ה) השמועות על דיסקרימינציה של מק"י במדינת ישראל.

א. ידועה לך היטב הרגישות בה מלווים כאן כל הלוואה, הבאה מידי אמריקנים. גם כשכסף היה בא רק מידי יהודי אמריקה היו כאן סבורים, שזוהי תלות בעקיפין בארצות הברית, על אחת כמה וכמה כשהוא ניתן על ידי האוצר האמריקני ובתנאים, אשר לדעת הגורמים כאן – מגבילים את תחום השימוש בכספים הנ"ל וההגבלות – שוב, לפי דעת הגורמים כאן – אינן מחוץ לגדר השיקולים המדיניים. מר מודזלבסקי סיפר לי פעם, אגב שיחה, שפולין סירבה לקבל את התנאי של המערב לכוון את התוצרת הפולנית לארצות רכושניות מסוימות ולעקוף ארצות רכושניות אחרות ועל ידי סירובה ויתרה על הצעות חשובות של המערב שיכלו לעזור לה בפיתוח משקה.

איני רוצה להעסיקך בתשובות ההסבר שניתנו על ידי ואיני נכנס להערכת מידת הצדק והסילוף שבטענות, אשר משמיעים כלפינו. בא אני רק לציין את עובדת הטענה, המצננת את היחס והמקימה חיץ של הסתייגות.

ב. עקבו כאן מתוך עניין וערות אחרי מהלך הבחירות לכנסת והרכב הממשלה.[6] לא חסרים כאן מאמרי ביקורת כלפי מפ"ם בעיתונות היהודית [ה]קומוניסטית ויש ויכוח קשה עם ההשקפות הציוניות של מפ"ם, קשה וחריף. ובכל זאת קיבלו כאן את הרכב הממשלה בלי מפ"ם כסימפטום חמור של צעידת מדינתנו ימינה. אישים בעלי מעמד קובע במדינה ובמפלגת הפועלים המאוחדת העריכו את הרכבה של הממשלה כממשלת "הכוח השלישי", כממשלת "הברית בין סוציאל־דמוקרטים עם קתולים". אתה יודע שקיימת נטייה טבעית לאנלוגיות פשוטות לפי מתכונת העניינים באירופה וגם אם ההשוואה אינה לגמרי נכונה או לגמרי לא נכונה (מפא"י היא הסיעה הגדולה ביותר בכנסת בו בזמן שהסוציאליסטים הצרפתים לא היו הסיעה הגדולה בבית הנבחרים;

---

3. מודזלבסקי, ראו מכתב ישראל ברזילי אל שמואל פרידמן, 31 במרס 1949, גנהמ"ד 130.11/2492/20.
4. המשרד למנהל ציבורי.
5. בחודש מרס 1949 הופיעו ידיעות רבות בעיתונות הישראלית והבין־לאומית על תכנית להקמת ברית הגנה ים תיכונית הקשורה לברית האטלנטית ועל אפשרות של הצטרפות ישראל לברית זאת.
6. ראו תעודה 92, הערה 2.

ההבדלים בין אופיין ודרכן של מפא"י והס"ד האנגלית והצרפתית וכולי) – בכל זאת, גם לאחר הסבר משכנע של השוני וההבדל, כוחן של ההשוואות אינו פג. והן איני צריך לתאר לך את היחס לממשלת בווין או ממשלת בלום.

לפני ימים אחדים ביקרתי בפראג ושוחחתי על העניינים הללו עם אהוד [אבריאל][7] ועם [משה] אגמי.[8] ונכון אני לקבל ניסוח ששמעתי מפי אגמי, שאם גם אין ביטחון כי ממשלה עם מפ"ם הייתה מועילה ביחסן של מדינות הדמוקרטיה העממית לענייננו, הרי נכון הוא שממשלה בלי מפ"ם ודאי שמזיקה לעניין.

ג. נסיעתך והידיעה על נסיעת נשיא המדינה לארצות הברית[9] זוכים לפירושים שונים. לעניין זה הרשה לי גם לחוות את דעתי הפרטית. עניין המגבית המאוחדת הוא בעיניי כה חשוב (ובייחוד לאחר שנודע לי שבערב אחד הצלחת לאסוף 27 מיליון דולר), שהוא חייב את מאמץ נסיעתך ויהיו הפירושים והסברות סביב זה כאשר יהיו. אבל שר החוץ והנשיא – זה לאחר זה – לכך מייחסים כבר ערך הפגנתי מדיני. האומנם צריך נשיא המדינה, מיד אחרי היבחרו, לעשות כן? גם איני בטוח אם דבר זה הנהו מקובל, אך מכל מקום מעורר תימהון וחשד. אהוד אמר לי, למשל, שבאותו יום עצמו שהנשיא מתכונן לצאת לארצות הברית, על אהוד לצאת לבודפשט למשא ומתן חשוב, וצירוף נסיעות זה, שלכאורה הנהו משולל חשיבות, מכביד עליו.

והרשה נא להציע לך הצעה שנראית לי חשובה. עם הביקורים בארצות הברית ובמערב יש, לדעתי, הכרח גם בביקורך במזרח.

מכל מקום, לפי שעה, ישנם פירושים וסברות שאינם מוסיפים לנו אהדה ובמילא אין בהם כדי להקל על עבודתנו כאן.

ד. במרכז ההתעניינות וה"טיפול" העיתונאי נמצאים בתקופה האחרונה החוזה האטלנטי[10] מכאן והתכונה לוועידת שוחרי השלום[11] מכאן. סמוך לשני אלה מופיע עניין החוזה הים תיכוני.[12] בכל ההזדמנויות הסתמכתי הן על הצהרתו של בן־גוריון, שמדיניות החוץ של ישראל מבוססת על ידידות עם ארצות הברית ועם ברית המועצות,[13] וכן הסתמכתי על הצהרתך, אשר נמסרה לסוכנות הצ'כית, המגדירה את יחסנו כלפי חוזים אוונטואליים.[14] אף חייב אני להביא לידיעתך, כי עם כל ערכן החיובי והמרגיע

7. אהוד אבריאל (1917–1980), היה מופקד על רכש של נשק בצ'כוסלובקיה בעת מלחמת העצמאות; ציר ישראל בהונגריה ובצ'כוסלובקיה לאחר הקמת המדינה. מיוני 1950 עד אפריל 1951 ציר ישראל ברומניה. בשנים 1955–1957 היה חבר כנסת מטעם מפא"י. ב־1957–1960 – שגריר בקונגו, גאנה וליבריה, ב־1961–1965 – סמנכ"ל משרד החוץ וב־1965–1968 – שגריר באיטליה.

8. משה אגמי, נולד ב־1907, היה יועץ בצירות ישראל ברומניה עד דצמבר 1949.

9. הנשיא חיים וייצמן עמד להגיע לארצות הברית לביקור בתחילת אפריל. שרת הגיע לניו יורק באמצע מרס לרגל פתיחת עצרת האו"ם.

10. ב־18 במרס הודיעו ארצות הברית, קנדה, מדינות ה"איחוד המערבי" (בריטניה, צרפת, הולנד, בלגיה ולוקסמבורג) ונורווגיה על כוונתן להיכנס בברית הגנה הדדית – "הברית הצפון אטלנטית". מדינות אחרות במערב אירופה ניהלו משא ומתן עם ארצות הברית על הצטרפות לברית.

11. הקונגרס העולמי הראשון של מגיני השלום בפריז. קונגרס בין־לאומי של אנשי רוח מהשמאל, הן מהמערב והן מהמזרח, שעמד להתכנס בפריז באמצע אפריל. בקונגרס נוסדה מועצת השלום.

12. ראו הערה 5.

13. הדברים נאמרו על ידי בן־גוריון, כשהציג את ממשלתו בפני הכנסת ב־8 במרס 1949.

14. בריאיון עיתונאי לפני צאתו מן הארץ, הודיע שרת שישראל לא תצטרף לשום גוש המכוון נגד מישהי מחברות האו"ם, ואילו לגבי ברית ים תיכונית, הוא הודיע שישראל תצטרף לברית כזו רק אם תהיה במסגרת האו"ם. ראו: "על המשמר", 16.3.1949.

של ההצהרות הנ״ל אין הן עוקרות בחבל עולם זה את החשד, והסיבה העיקרית לכך היא, כי האינפורמציה המגיעה לכאן מן המקורות המהימנים בשביל הממשלות של הדמוקרטיה העממית מוסרת, כי מדינתנו דנה ברצינות על אפשרות של הקמת ארגון אזורי. ואז, כך טוענים, ניטל במידה רבה ערכן של הצהרות, והתשובה שהנך מקבל מאישים בעלי מעמד וקובעים, היא: (א) ״גם שומן הודיע בשעתו, כי צרפת תשמור ידידות לארצות הברית וברית המועצות״; (ב) ״גם בעלי החוזה האטלנטי טוענים שאין הוא נוגד את מגילת האו״ם ואינו מוכוון נגד אף אחד וכי אופיו הוא דיפנסיבי באופן מוחלט״.

היום פרסמה הסוכנות היהודית הטלגרפית[15] בפולין את תוכן הצהרתך בוושינגטון, כי ההצטרפות לחוזה האטלנטי אינה בתחום תכניתה הנוכחית של ממשלתנו. והסוכנות מוסיפה: ״במילים אחרות – בתכנית הבאה אין הדבר מן הנמנע״. כמו כן הרבו כאן לצטט ולפרש את הצהרתך ש״אם נוזמן לחוזה ים תיכוני, כי אז רק נדון בעניין״.[16]

בסיכום: אחרי הצהרות מוסמכות ואחרי הסברים המלווים ומחזקים את ההצהרות – נשארת ציפייה מתוחה, מלאת חשדות.

והרע הוא, שמחוץ לנוסח הצהרתך הרשמית שקראתיו בעיתונות, אינו מגיע אלי חומר עובדתי־הסברתי אשר יחזק וימחיש את תוכן ההצהרה. הריני מניח שמלבד המשא ומתן על שביתת נשק מתגבשות קונצפציות על טיבם הממשי של יחסי שכנות עם ארצות ערב.

ה) אתמול חזרתי מפראג. הייתי שם יומיים עם ד״ר שמיר לבירור דחוף עם המשלחת המסחרית לפני שובה ארצה. ביום האחרון של שהותי בפראג מסר לי אהוד שקלט בבי־בי־סי כאילו הכנסת החליטה לא לכלול את נציגי מק״י בוועדות הפרלמנטריות העיקריות: מדיניות חוץ, פנים, ביטחון. שנינו קיבלנו את הידיעה כמהלומה כבדה. מבלי שנתכונן לחוות את דעתנו לגופו של העניין, לא היה לנו ספק, כי החלטה זו, אם אמנם נתקבלה, היא חבלה באפשרות עבודתנו והיא עלולה לגרור תוצאות חמורות ביותר ביחסן של מדינות הדמוקרטיה העממית למדינתנו, לארגון הציוני ולעלייה.

אני מקווה עדיין, כי אין הידיעה הנ״ל נכונה.

הזכרתי במכתבי זה לעתים את אהוד ואת אגמי. ובוודאי ידוע לך, כי הקשיים, הלבטים והדאגות – וברוב הדברים שציינתים לעיל, גם ההערכה – משותפים הם לשליחי המדינה בחבל עולם זה.

אין אני שוכח ואני מבקש גם אותך לא לשכוח את הרישא של מכתבי, בו ציינתי שלושה גורמים יסודיים הקובעים את יחסן של מדינות הדמוקרטיה העממית אל עניינינו, בו בזמן שעד כה עסקתי באחד מהם.

כך, למשל, אין להעלות על הדעת שבמדינות, אשר בהן תתקיים רק מפלגה אחת ויחידה, תסכים מפלגה זו כי לידה תתקיים קשת של מפלגות ברחוב היהודי. אך כל עוד ישנן מפלגות אחדות במדינה יש תקווה וסיכוי להאריך את תקופת קיומן של מפלגות אחדות גם ברחוב היהודי. כזה הוא, למשל, המצב בפולין. עלינו לעשות כל מאמץ למען למנוע את סתימת

15. יט״א (Jewish Telegraphic Agency), נוסדה ב־1917 ועסקה בהפצת מידע וידיעות על היהודים בעולם כולו. בוורשה פעלה משנת 1920 ועד 1950 (Żydowska Agencja Telegraficzna — ŻAT), למעט בתקופת הכיבוש הנאצי. הוציאה לאור את בולטין ŻAT (Biuletyn ŻAT).

16. הדברים מתייחסים למסיבת העיתונאים שהתקיימה בוושינגטון ב־18 במרס 1949. שרת חזר באותה הזדמנות על הדברים שאמר לפני צאתו מישראל; ראו לעיל הערה 14.

הסיכוי, למען להאריך את הנשימה, למען להאט את קצבם של תהליכים, אשר הוליכו לקראת הסיום החמור ברומניה. הוא הדין לגבי עניין העלייה.

ושוב אביא דוגמה קרובה לי יותר. במשך מחצית השנה של עבודתי בפולין אנו מתחבטים בשאלת העלייה. והדברים ידועים לך. אילו ניתן לך לשבת בוורשה חודש ימים, היית חש כיצד הציבור היהודי מיטלטל בין תקווה – מופרזת לעתים – לבין אכזבה – אף היא לעתים מופרזת. בממוצע עלו ארצה 700-800 יהודים לחודש. ובעצם כל הזמן הריני נאבק על שמירת אפיק העלייה והרחבתו. היו שיחות מדכאות והיו שיחות מעודדות בעניין זה.

בשיחות האחרונות עם שר הפנים ושר החוץ הייתה [אווירה] נעימה מעודדת. שר הפנים אף התיר פרסום הודעה בעיתונות בה נאמר, בערך, כי מדיניותה הכללית של פולין היא לא של הגירה כי אם של ראמיגרציה של אזרחיה. יוצא מן הכלל יחידי יהוו היהודים המתכוונים לעלות לישראל מתוך קשרי משפחה ולרגל נסיבות אחרות.

לאחר תקופת ביניים של קיפאון בהוצאת דרכונים, שוב החלו להופיע דרכונים חדשים. קשה עדיין לסכם משהו. בשיחה אתי אמר שר הפנים:[17] את הסיכום תוכל לעשות רק כעבור שלושה חודשים. ובינתיים – ברור כי צריך להיות דרוך וער, כי צריך להניע גורמים מסייעים לעניין.

אחד הגורמים החשובים, אשר הופיעו בזמן האחרון, הוא החוזה המסחרי. אינני גורס את הגישה הפשטנית שעל ידי חוזה מסחרי קונים עלייה, אך חוזה הוא גורם מסייע בעל חשיבות ממדרגה ראשונה לעניין העלייה. ואין זה שוב עניין של הערכה או השערה בלבד. יודע אני מפי אנשים קובעים שרואים בעניין החוזה לא רק מבחן חשוב ליחסים בין מדינות כי אם אבן בוחן, אשר תהיה לה השפעה ישירה על ענייני העלייה. את זאת אנו שומעים מפי אישים חשובים במדינה ומפי ידידינו בה.

לא אכנס לפרטי החוזה. בטוח אנוכי, כי ד"ר מרון[18] ימסור לך דו"ח מפורט (אגב, הוא עשה כאן רושם טוב מאוד בחוגים הממשלתיים). מדובר על חוזה, אשר היקפו הכספי הוא 4 מיליון ל"י. הפולנים מוכנים למכור לנו סחורות חיוניות עבורנו. הם יקבלו מאתנו סחורות בשווי של מיליון ל"י. הסברנו להם שאיננו יכולים לשלם את היתר במטבע קשה ועם זאת טענו לזכות ההעברה. בעניין זה קיימתי שיחה יסודית עם שר החוץ. קשה היה לו לקבל את התביעה הפרינציפיונית אך לבסוף הוצע סידור שלפיו יתפרסם צו מיוחד (הצמוד מבחינת מועד פרסומו למועד חתימת החוזה) המתיר לכל עולה להוציא סכום מסוים של כסף או להפקיד כסף לקרן תשלומים מיוחדת שבה נממן (בזהובים) חלק מקניותינו. הוויכוח הוא למעשה על חלקו של הכסף המקומי בתוך היקף התשלומים. אני מקווה כי ניתן להגיע ל־15-20% אך לא לבד האחוז קובע. לפי ההסכם ייחשבו כל 400 זהוב לדולר אחד (הקורס הרשמי) בו בזמן שערכו של הדולר בשוק השחור הוא בערך 1,500 זהוב. מכיוון שסחורות ייצוא מוכרת פולין רק תחת דוויזים או תמורת סחורות שבעדן היא חייבת במילא לשלם במטבע קשה, הרי שלפי חשבונם הם מוסיפים במקרה שההעברה תקיף 15% מהיקף הקנייה, 2 עד 2.5 דולר לכל דולר.

17. ולאדיסלאב וולסקי (Władysław Wolski) (1901-1976), חבר הוועד המרכזי של פופ"ר, ב־1944 היה תת־מזכיר במשרד לביטחון הציבור, ב־1944-1949 היה מנהל המשרד הממלכתי לרפטריאציה (Państwowy Urząd — PUR Repatriacyjny) ובו־זמנית גם תת־מזכיר המדינה במשרד למנהל ציבורי; ב־1949-1950 – השר למנהל ציבורי.

18. גרשון מרון, נולד ב־1904. היה מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ.

נדמה לי שגם מבחינה עסקית־מסחרית החוזה מתקבל על הדעת ומבחינות אחרת (ובתוך זה עלייה) הוא פותח סיכויים. מכל מקום, כישלון המשא ומתן טומן בחובו הכבדות וסכנות חמורות.

גם אהוד ואגמי מחשיבים מאוד את הקשרים המסחריים בקביעת מערכת היחסים ובהתגברות על מכשולים רבים. אין, כמובן, להפריז בכך אך חלילה לנו להקל בהערכת חשיבותו של הגורם הזה. מכל מקום לגבי פולין יודע אני ידיעה מוסמכת כי כישלון המשא ומתן המסחרי נושא אתו תקלות חמורות ביותר.

ארכו הדברים ורחוק אני ממיצוי הנושא. אני מקווה כי בינתיים קיבלת דו"ח מרדי (ומן המשלחת המסחרית), דו"ח שיש בו כדי להשלים תמונה של עניינים אחדים בהם נגעתי במכתבי זה. שמחנו לביקורו של רדי. יחד אתו הצלחנו להתגבר על שורה של אי־הבנות בין הצירות לבין משרד החוץ ועל כמה מכשולים בעבודתנו.

לא כתבתי הפעם על הסעיף: היחסים בין המעצמות, המצב הבין־לאומי והשפעתם על עניינינו. באחת השיחות כאן ניתן ביטוי לכך שהרבה ייקבע על ידי התנהגותנו באו"ם בעניינים שאין להם נגיעה ישירה בנו, כי אם קשורים במשחק הכוחות הכללי בעולם.

לפי שעה ניתן לאמור שאמנם לא מעטים העננים הפרושים מעלינו והסכנות המרחפות סביב עניינינו אך ישנם גם סיכויים שלא ייסתם הגולל. ולא הכול תלוי באחרים.

ייתכן, כי דברים שונים אינם מחוורים לי, מאחר שבעניינים המדיניים היסודיים אינה מגעת אליי אינפורמציה אחרת מזו הכלולה בעיתונות. אין זו, לכל הדעות, אינפורמציה מספקת בשביל ציר.

אני מצפה מאוד לפגישה אתך, כדי לשמוע מפיך דברי הארה והסבר מדריכים ולמען למסור לך בעל פה ביתר פירוט על בעיותינו ועבודתנו כאן.

במיטב ברכות, שלך,

י' ברזילי

98

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב)

העתק: גנהמ"ד 130.02/2457/18

ורשה, 1 באפריל 1949

לכבוד
מר ש' פרידמן
מחלקת מזרח אירופה
הקריה

פרידמן יקר,

בזאת אני ממשיך בסקירת שיחות עם אישים שונים בענייני עלייה.[1] נכון, כי שיחות אלו נתקיימו לפני זמן רב. בשעתו מסרתי עליהן או באופן כללי יותר או באופן מעשי יותר, במידה שהיה להן קשר לסידורים ממשיים שונים. ובכל זאת החלטתי לנקוט לפי הכלל – טוב האיחור מן הגניזה.

בדואר הזה אני מוסר לך על שיחותיי האחרונות ובכל זאת יש עניין במתן שלמות התמונה ובראייה רצופה של פגישותיי. בייחוד, שכלולים בהן גם פרטים וניסוחים שלא פג טעמם ותוקפם.

שיחה עם הא' רפצקי, שר הצי הימי (חבר הוועדה המדינית של מפלגת הפועלים המאוחדת בפולין)

כסעיף ראשון הצגתי בפניו את הצעתנו לערוך "ריס" שני של אניית "בניובסקי" עם 550 עולים. (האנייה הסיעה ב־25.11 קבוצה של 630 עולים, רובם מגויסים.)[2] שאלתיו אם יש מכשולים או היסוסים. תשובתו הייתה, כי איננו רואה סיבה למה שהדבר לא יבוצע והוא ימליץ על כך במוסדות הדרושים. הוא שאלני, מה בדבר האפשרות שנרכוש מהם אניית נוסעים "גיללו" או "סוביסקי". אמרתי לו, כי בירתתי פעם את העניין ומתברר כי המחיר גדול מדי. ייתכן שעם ריבוי מספר העולים מהמזרח ועם היווסף המכסה הזאת מפולין אפשר היה לקיים מחזור נוסעים מינימלי ובזאת להבטיח את הרכישה. הוא אמר, כי אין להם קושי למכור אניות אלה, אלא שלא תמיד הקונים הם נעימים. הנה מדינה מסוימת רצתה לקנות אצלם עכשיו – בשביל פרנקו וכמובן, לא ימכרו.

98

1. ראו מכתב ברזילי אל פרידמן, 31 במרס 1949, גנהמ"ד 130.11/2492/20.
2. ראו לעיל תעודה 78.

החלפנו דברים בשאלה הכללית של העלייה. נראה לו, כי במידה שקיימים קשיים, אין הם מהותיים, כלומר אין להם קשר לתמורות שחלו בחיי המדינה. הוא מעריך את הקשיים כקוניונקטוריים ומרגיש צורך להקדיש לעניין הזה יותר תשומת לב.

שיחה עם הא' שוויונטקובסקי, שר המשפטים (חבר הוועדה המדינית של מפלגת הפועלים המאוחדת וחבר מזכירות המפלגה)

היה זה מצדו ביקור גומלין אצלי. השיחה הייתה לבבית ונרגשת. התעניין מאוד במתרחש אצלנו, בתהליכים המעצבים את דמות מדינתנו, שהיא גורם כה מהפכני בחיי העם והארץ – וחזר ואמר "הריני מתאר לעצמי את תגובתם הנרגשת של היהודים להקמת המדינה, כאשר אני, לא יהודי, מגיב בחום כזה וקודם כול בהתחשב עם מה שעבר על העם היהודי בכלל ובפולין בפרט. תקוותי, כי המדינה תהיה עצמאית באמת ושותפה לכוחות הקדמה בעולם".

ושוב העמדתי במרכז השיחה את ענייני העלייה מפולין. הוא אמר: הנני מוכן להבטיח כי במידה שהדבר יובא לבירור בכל מוסד שיש לי אתו קשר מובטחת תמיכתי לעלייה מתוך רוחב לב ובמילא רחבת מידות. ועם זאת הוא יעץ לי שלא אנסה "במרפקים" לדחוק את הקץ. סכסוך חמור בשטח זה עם אחת הדמוקרטיות העממיות עלול לקלקל את השורה גם בארצות שבהן קיים כבר הסכם. יש דעות וטמפרמנטים שונים (הסמל של מתינות נבונה בצמרת הוא **יעקב ברמן**) וייתכן כי נתקלת בגילויי נוקשות, אבל אין לראות בגילויים אלה דווקא את הביטוי האופייני והמכריע. לבסוף הוסיף: אם גם לצערי, איני יכול להיות יוזם בשטח זה, אזכור את העניין ואדאג לו במידת האפשרות.

שיחה עם הא' סטניסלאב ויארבלובסקי, ממלא מקום שר החוץ בפועל

הייתה זו פגישתי הרביעית במניין עם הא' ויארבלובסקי (פגישת ההיכרות הייתה לפני מסירת איגרת האמנה), הנוסחה שלו יותר נוקשה קצת. כנראה על פי הכלל הנקוט בידיו והנקוט בפיו: "אולי אני מחמיר קצת, אבל הפתגם אומר, כי בהירות עושה ידידים טובים" (עניתי לו באחת השיחות, כי במצבנו בהירות יתרה עלולה לפעמים להכות בסנוורים). הבליט קשיים וטענות. למשל בזמן המשא ומתן על צאת "אניית המגויסים" (אשר הפליגה כידוע לכם, ב־25.11) הטיח בפניי האשמות כבדות על גילויים חמורים של ספסרות ושחיתות במחנה האימונים בבולקוב. עוד ב־14 לאוקטובר הוא שאלני בתוך שיחה, מה תפקידה של הסוכנות היהודית אחרי בוא הצירות. אבל בסופו של דבר הוא מסכם, כי אין בכוונתו להכביד עליי וכי מאמין באפשרות של הסדר לעניינים.

בשיחתי האחרונה הצגתי גם בפניו את שאלת מינויו של ציר פולין בישראל. הוא התנצל מאוד, הסביר את הקשיים הפרסונליים שבהם הם נתקלים (חזרו הדברים שנאמרו לי על ידי שר החוץ ולכן אני מקצר). הבטיח לעשות הכול להחשת הסידור.

כסעיף שני הצגתי את עניין הנסיעה השנייה של האנייה "בניובסקי" עם 550 עולים. שאלתיו אם מצד משרד החוץ ישנם קשיים. תשובתו הייתה: אינני יודע, אם קשיים, אבל שיקולים: (1) האם המבצע לא יעורר תכונת יציאה עצבנית; (2) מי יהיו הקונטרהנטים המעשיים של הסידור (כי הרי ביסוד לא יכולים להיות שני קונטרהנטים לגבי אזרחים פולנים). לא טוב, לא מבחינה ישראלית, ולא מבחינה פולנית שהצירות תופיע כצד מארגן כלפי הנוסעים וכלפי הממשלה הפולנית (כאן הערותי בחיוך: ידוע לך, למה ירשתי את תפקידיו. הוא שאל: האם **כל** הפונקציות של המשרד הועברו לצירות? על יסוד מה? עניתי: על יסוד שיחתי עם שר

החוץ, הא' מודזלבסקי ולאחר שהמסמכים והציוד של המשרד הועברו ברשותכם לצירות).[3] אולי חברת "אורביס"[4] תסדר את העניין (זה עוד טעון שיקול נוסף)? אמרתי לו: את עניין "אורביס" כדאי היה להעמיד על בסיס אחר, כללי, של הפעלת מחלקה ישראלית מיוחדת ב"אורביס" הוורשאי, עם נציג ישראלי והפעלת מחלקה פולנית מקבילה "באורביס" בתל אביב. זה היה פותר גם שאלות של דוויזים וכולי. אחרת בין כה וכה הצירות שלנו מוכרחה להיות בתוך הסידור. תשובתו: אולי צריך יהיה לחפש סידור כולל בין הצירות ובין "אורביס" ומגע ישיר בין "אורביס" והנוסעים.

בסיכום הסעיף הזה אמר: אני מקווה שהדבר יסתדר בכי טוב, צריך רק לשקול ולברר את ההצעה המדויקת.

השיחה התפתחה לקונטרוברסייה גדולה ומקיפה בענייני העלייה. בכלל מאחר שחלק גדול מהנימוקים משני הצדדים הופיע גם בשיחות אחרות, שנרשמו כבר, אציין רק כמה מומנטים נוספים שהופיעו בשיחה הזאת. בן שיחי אמר: מתן אפשרות יציאה המונית יוצרת הפליה לגבי אזרחים פולנים לא יהודים, הפליה מרגיזה ומעצבנת. יציאה המונית – מלבד הקשיים שהיא מסבה למשק הפולני, בייחוד בתחום המקצועות החופשיים – גוררת אחריה גילויים חמורים ביותר של הברחה ועליות שער הדולר בשוק השחור. כן מערערת היציאה ותכונת היציאה את יציבותם של אלה אשר הכריעו כבר להישאר.

כאשר הזכרתי את ההסדרים שמסתמנים בארצות אחרות של הדמוקרטיות העממיות – הוא שיסעני: האם רצויה לך כל כך הדוגמה הרומנית?! עניתי: צא וראה, גם ברומניה זאת שיש לנו בה ריב כה חמור בדבר זכות קיומן ופעולתן של התנועות הציוניות והחלוציות, משמגיעים לשטח העלייה, בכל זאת יש סיכוי של הסדר, יצאו אניות ותצאנה אניות. קל וחומר בפולין! עמדתי על כך שאין קשר אוטומטי בין חזיונות ההברחה ועליית השער בשוק השחור לבין העלייה היהודית.

הספסרות היא נגע הפושה בקצות המחנה גם אצל הפולנים וגם אצל יהודים (הנה לדוגמה, כשאפיק העלייה צומצם בכל זאת שער הדולר בשוק השחור הוא גבוה).

הוא הוסיף כי לא היה עוד חודש שבו לא הוציאו דרכונים. ואם כי יש בחינה אינדיווידואלית וישנן הגבלות בכל זאת מוציאים דרכונים במשך כל הזמן.

כאשר שאלתיו האם לגבי כל המפלגות הציוניות והתנועות החלוציות יהיה נוהג מיוחד בעניין העלייה, ענה מתוך השתמטות מסוימת (הרושם שלי הוא, כי אין לפרש את ההשתמטות כתשובה שלילית, אלא כחשש שהודעה חיובית מפורשת תזורים זרם חדש של חברים לתנועות הציוניות והחלוציות).

כאמור השיחה בסעיף הזה הייתה מקיפה ביותר וגלוית לב. ראיתי למועיל למסור לך דווקא קטעים, ה[מצ]יינים את מקורות ההתלבטות של החלק המחמיר או המהסס בקרב הגורמים המקומיים. פרט נוסף ראוי לציון. בשוחחנו על בעיות מאבקנו באו"ם העזרה שנציגי פולין מושיטים לנו בזירת או"ם, בהיותם הגורם המסור והיוזם ביותר בכל מערכה שלנו, שאל אותי א' ויארבלובסקי, בנימת תרעומת: למה שר החוץ של ישראל לא מצא לנכון ולנחוץ להיפגש עם הא' מודזלבסקי בפריז, על אף העובדה שהוא שהה בפריז שבועות אחדים? עניתי: היה בדעתו של מר שרתוק להיפגש עם מר מודזלבסקי אולם הוא לא הניח שהא' מודזלבסקי

3. ראו לעיל תעודות 82, 88.
4. חברת התיירות הפולנית.

באורח פתאומי יעזוב את העצרת. מר שרתוק ביקשני למסור זאת למר מודזלבסקי דבר שעשיתיו עוד לפני שבועות אחדים.

לבסוף חזר על הפתגם: "בהירות עושה ידידים טובים" והדגיש את האהדה שרוחשת ממשלתו והוא עצמו לישראל ולצירות ישראל בוורשה.

ברזילי

99

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2492/20

ורשה, 28 באפריל 1949

לכבוד
משרד החוץ – המחלקה למזרח אירופה
הקריה

פרידמן יקר,

אוכמני קיבל על עצמו לכתוב לך מכתב מקיף על המתרחש כאן – במדינה וביהדות.[1] על כן אגע רק באי־אלה דברים. כמו כן אבקש עוד את ד"ר שמיר לכתוב משהו על המשא ומתן המתנהל כאן בקשר עם החוזה המסחרי.[2] איני יודע מה הייתה כוונתו של הקונסול לוץ כאשר אמר לך כי אנו כאן מגלים נוקשות במשא ומתן.[3] ישנם, כמובן, חילוקי דעות בעניינים שונים, אך הקונטרהנטים שלנו כאן (וקודם כול הנציגות הפולנית למשא ומתן זה) משבחים את אופן הנהלת המשא ומתן הן על ידי המשלחת שלנו שהייתה כאן והן על ידי ד"ר שמיר הממשיך בפעולה. וגם אני, במידת יכולתי, עוסק בעניין. ראיתי את שר החוץ וכן את ממלא מקומו האמבסדור ויארבלובסקי.[4] קשה להם לקבל את עקרון הטרנספר. מוכנים הם לפשרה מעשית אך מתקשים לתת לה סנקצייה עקרונית על ידי סעיף מפורש בחוזה.

מחשיב אני מאוד את עניין החוזה. לאחר שקראתי את הדו"ח שמסר אצלכם ד"ר שווארץ על הונגריה, הריני מוסיף להרהר – למרות ספקותיי השונים – האם גם כאן לא לנסות במשא

99

1. אוכמני לפרידמן, 27 באפריל 1947 [צ"ל: 27 באפריל 1949], גנהמ"ד 130.11/2497/4.
2. המשא ומתן המסחרי התנהל בין ה־7 למרס לבין ה־20 במאי 1949. במשלחת הישראלית נטלו חלק גרשון מרון, מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ, היינץ גרינבאום (Gruenbaum), המנהל הכללי של משרד המסחר והתעשייה ויצחק בזנר, מנהל מחלקת מט"ח במשרד האוצר.
3. פרידמן לצירות ישראל בוורשה, 29 במרס 1949, גנהמ"ד 130.11/2492/20
4. ראו לעיל תעודה 98.

ומתן זה. עודני דוחה את הניסיון מתוך החשבה מיוחדת של גמר חיובי של המשא ומתן המסחרי. הסיום החיובי אמנם אינו נושא בחובו פתרון בטוח ואוטומטי לשאלות כאובות, אך כישלון המשא ומתן מחיש, בלי ספק, את התהליכים השליליים. נדמה לי, כי המשלחת, אשר ביקרה כאן, הייתה חדורה אותה הכרה.

ד"ר שמיר וראש הנציגות הפולנית למשא ומתן אתנו[5] הגיעו לשלבים הסופיים של הבירור והעניין נמצא עתה – מפורט ומנוסח כמעט (לפי האינפורמציה שנמסרה לנו), בידיו של מר הילארי מינץ, סגן יושב ראש הממשלה, המרכז בידיו את כל ענייני הכלכלה הפולנית. אני מקווה, כי בימים הקרובים אוכל להודיעך על תוצאות המשא ומתן.

הננו מתכוננים לחוג את חג העצמאות. החלטנו על שני נשפים – אחד בשביל חברי הממשלה הפולנית, הקורפוס הדיפלומטי ואנשי ציבור מובחרים; שני בשביל נציגי הציבור היהודי. לא ברור עדיין, כיצד ועד הידידות פולין־ישראל יציין את חג העצמאות. אין ביטחון האם יתקיים נשף פומבי. נשפים פומביים מקיימים כאן רק לכבוד מדינות ידידותיות מאוד; לאמור – ארצות דמוקרטיה עממית וברית המועצות. כאשר בשיחה עם סגן שר החוץ, מר ויארבלובסקי, הזכרתי, כי ב־29 בנובמבר נערכה אקדמיה פומבית, הוא השיב, כי אמנם משרד החוץ אינו מתערב בקביעת צורות הפעולה של ועדי הידידות, אך בכל זאת, לצערו, עליו לקבוע, כי ישנה התפתחות בישראל, אשר מחייבת אותם להמתין לתוצאותיה מתוך זהירות. למשל המלווה האמריקני ו"האינפילטרציה" האמריקנית הכרוכה בו או שאינה כרוכה בו. ויש אפילו ביטויים צורמים ומעליבים כלפי הדמוקרטיות העממיות. "הנה למשל, אמר ראש הממשלה שלכם בכנסת, כי כל מה שהדמוקרטיות העממיות עשו למען ישראל ועצמאותה הוא מלאכת פה או כביטויו המדויק "pyskowanie".[6] לא היה בידי במעמד זה הנוסח המדויק של דברי בן־גוריון ואמרתי לו זאת.[7] ועם זאת ציינתי כי בעיתונות המבטאת את דעתו של ראש הממשלה נכתב, כי הוא לא פגע ולא התכוון לפגוע בדמוקרטיות העממיות, כי אם טען נגד אלה בכנסת, אשר פוגעים בפומבי במערב ועל ידי כך מפרים, לדעתו, את הניטרליות האמתית של ישראל. ניטרליות אמתית מחייבת, לפי הצהרתו של ראש הממשלה, ידידות עם ארצות הברית וברית המועצות ויחס של כבוד לשתיהן. ראש הממשלה הטעים גם, כי כל אחת משתי המעצמות הנ"ל תרמה את תרומתה – אם כי בצורות שונות ובמידות שונות. לצערי, איני יכול להבטיחך, כי נחה דעתו של איש שיחי.

שאלתיו שוב: מה בדבר ציר פולין בישראל. הוא נבוך קצת ואמר: אל נא תפרש אף לרגע חס וחלילה, כי יש קשר כלשהו בין מה שאמרתי לפני כן על ציפייתנו הזהירה למהלך ההתפתחות אצלכם לבין פיגורנו בשיגור ציר אליכם. איננו חדלים להתהלך בהרגשת חטא ועוול, שלמען האמת אנו חוטאים לא פחות כלפי עצמנו מאשר כלפיכם. אנא מסור לממשלתך, הוסיף, כי אנו משקיעים את מיטב מאמצינו למען למצוא ציר מתאים ואני מקווה, כי בהקדם יגיע אליכם.

מילים אחדות על ענייני העלייה. המצב מוסיף להיות מעורפל ובמילא – כלל לא קל. בכל הזדמנות שומע אני מפי אישים חשובים ומוסמכים, כי לא חל שינוי בקו הפרינציפיוני

5. אנטוני רומן (Antoni Roman), היה יועץ לענייני הסכמים של משרד החוץ הפולני.
6. פולנית: שחצנות.
7. ראו קטע מנאומו של ד' בן־גוריון בכנסת בדברי הכנסת, א, ירושלים 1949, עמ' 141; וכן פרידמן אל צירות ישראל בוורשה, 25 במאי 1949, גנהמ"ד 130.11/2514/3.

החיובי לאפשר לפי הסדר ודירוג מסוים עלייה לאלה הרוצים בה. את הקיפאון המסוים בהוצאת דרכונים מפרשים בהעברת סמכויות ממשרד למשרד, בחוסר תיאום בין המשרדים הנוגעים בדבר, בשינויים מנגנוניים־אישיים במשרדים בהם קשור האישור לדרכון וכולי. יחד עם זאת מבטיחים סדר טוב יותר ונוהל מקוצר יותר להבא. בכל זאת לא ברור, מה טומן בחובו העתיד, מפני שהמציאות גדושה גילויים סותרים.

אני נמנע במכתבי זה מהערכות וסיכומים מדיניים מאחר שאני מקווה – בהתאם להיענותכם לבקשתי ולהזמנתכם, לבקרכם בעוד שבועיים בערך ואז נשוחח בהרחבה על מכלול העניינים.

שא שלום ודרוש בשלום החברים,

י' ברזילי

100

קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל הלשכה הקונסולרית (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-15 t-284

ירושלים, 2 במאי 1949

אל: משרד החוץ
הלשכה הקונסולרית
ורשה

הקונסוליה הכללית של הרפובליקה הפולנית בירושלים מודיעה, שיותר ויותר אנשים פונים למשרדינו בבקשה להוציא מהשלטונות היהודיים את הדרכונים שנלקחו מהם בזמן נסיעתם לישראל.

הדרכונים האלה אינם מוחזרים לקונסוליה, ולעומת זאת מגיעים אלינו פעם אחר פעם סיפורים, שהם מושמדים בהפגנתיות בנוכחות המעוניינים. עם זאת אני משוכנע, שלמרות אירועים מסוג זה הרבה מאוד מן הדרכונים האלה נשארים בידיים של גורמים שאינם מוסמכים לכך.

הקונסוליה הכללית מבקשת בקשר לכך לקבל הנחיות איזו עמדה עליה לנקוט בעניינים אלה.

פרופ' ד"ר אולגיארד גורקה

101

קטעים מרישום השיחה בין המזכיר השני בצירות ישראל בפולין, שלמה גל, עם האחראי על ענייני עלייה בצירות ישראל בפולין, ישראל קופיט[1] (ירושלים)

רישום: אצ"מ S6/6137

ירושלים, 15 במאי 1949

פנימי

שיחה עם [ה]חבר ישראל קופיט מרכז מחלקת העלייה ליד צירות ישראל בוורשה. בא ב־25.4.49 לחופשה לביקור בארץ וחוזר בעוד כשבועיים

ח' קופיט (איש נען) נמצא בפולין מ־19.4.1948. יצא שמה [כשליח] מטעם מדור השליחים לפעולה ב"החלוץ".

באפריל 1948 כשהתחילה בפולניה פעולת הגיוס לישראל התייחסה הממשלה הפולנית לכך בעין יפה. אילו נענו היהודים כראוי – אפשר היה להעלות באופן זה במשך כמה חודשים כעשרת אלפים איש. אולם הגיוס הזה נתן רק כ־2,500 באשר לא הייתה היענות מספקת בקרב היהודים. אלה שהתגייסו היו בעיקר אנשי תנועות הנוער (דרור־בורוכוב, השומר הצעיר, גורדוניה, נוחם,[2] הנוער הציוני ובמקצת מהמזרחי).

עם המפנה שחל בפולין לגבי הציונות (הבדלה של חיוב למדינה ויחס ביקורתי לציונות) חוסל, כתגובה ראשונה, מפעל הגיוס. אנשי המשרד הארץ ישראלי נקראו אל משרד הפנים והוגד להם על הפסקת המפעל. בהמשך לקו זה באה סגירת המשרד הארץ ישראלי ב־10 בדצמבר 1948.[3]

מסביב לסגירת המשרד הארץ ישראלי הייתה היאבקות מדינית מצד הצירות הישראלית שהספיקה להגיע שמה כחודש קודם לכן.

טענת הממשלה הייתה כי אין לראות בסגירת המשרד פגיעה במוסדות הציונים העליונים (הקונגרס וכולי), אלא שהמשרד הארץ ישראלי מהווה מצב של כפילות ארגונית, הואיל ואת מדינת ישראל מייצגת מעתה הצירות הישראלית ואילו את המפלגות הציוניות במקום מייצג ועד יהודי פולין.

לכשנשאלו מי יטפל בפונקציות של המשרד הארץ ישראלי ניתנה תחילה התשובה שאת "הפרומסות" המהוות יסוד למתן דרכונים – הרי תיתן הצירות, את הדרכונים נותנים השלטונות הפולניים ואשר לפעולת ארגון הטרנספורט הציעו ש"אורביס"[4] תקים חברת נסיעות בקו ארץ ישראל־פולין.

101

1. ישראל קופיט, נולד ב־1914. בשנים 1948–1951 – נספח בצירות ישראל בוורשה. היה ממונה על המדור הקונסולרי ואחראי על ענייני העלייה.
2. נוער חלוצי מאוחד.
3. ראו לעיל תעודה 88.
4. חברת התיירות הפולנית.

לאחר הסברות נוספות מצד אנשינו שאין ביכולת "אורביס" לעמוד בפעולה זו הקשורה בכמה גורמים בחו"ל (טרנזיט, ג'וינט וכולי) הסכימו להקים ליד הצירות מחלקה לעלייה, מחלקה טכנית שתטפל בעליית בעלי דרכונים.

הפרוצדורה היא כעת ככה:

"**פרומסות**" – הצירות נותנת "פרומסות" לסוגים אלה: (א) לנדרשים על ידי קרובים (כלומר על פי הודעות משרד העלייה לקצין העלייה); (ב) למומלצים על ידי המפלגות הציוניות: מדי חודש מתקיימת ישיבה של ועדת העלייה בצירות (מורכבת מה"ה כרמל – ציוני כללי, גל – מפא"י, אוכמני – השומר הצעיר וקופיט – מפ"ם) וקובעת את המכסה הכללית ל"פרומסות" לחודש השוטף. המכסות הכלליות נקבעות בערך ל־800 לחודש. כמחצית ה"פרומסות" ניתנות לבעלי רישיונות מהארץ, כ־30% למפלגות לפי מפתח המשרד הארץ ישראלי: בערך 85% לפועלי ציון המאוחדת (כמו מפ"ם בארץ), 25% ציונים כלליים, 14% התאחדות צ"ס (מפא"י בארץ), 12% השומר הצעיר, 12% מזרחי והשאר לשונים: אגודת ישראל, הציונות הרוויזיוניסטית, "קונגרגציה" (תערובת של מזרחי ואגודת ישראל) ולשונים; (ג) מגויסים, שלא הספיקו בשעתם לקבל את האישורים ליציאה לארץ, כשהופסק המפעל. לאלה נותנים כ־30-40 לחודש; (ד) החלוץ – צעירי תנועות נוער שבגרו בינתיים ונמצאים בהכשרות חקלאיות. אלה הם בעיקר בגיל 16-18 ומספרם בפולין כ־800 איש (4 קיבוצי דרור, 4 קיבוצי הנוער הציוני, 3 קיבוצי השומר הצעיר, 1 נוחם ו־1 גורדוניה).

כיום יש עוד כ־6,000 רישיונות לארץ שטרם קיבלו את ה"פרומסות".

דרכונים – מאז סגירת המשרד מוכרח כל יחיד בעל "פרומסה" להגיש באופן אישי את בקשתו למיניסטריון הפנים בדבר דרכון. כל בקשה נבדקת כנראה על ידי "מחלקה מיוחדת". הגישה הכללית בדיון היא **להגביל ככל האפשר**, תוך הקלות לזקנים, נכים, קרובים מקרבה ראשונה לתושבי הארץ (בעיקר נשים וילדים והורים) ואחוז קטן של אקטיבה ציונית על פי המלצות המפלגות באופן ישיר.

בחודשי ינואר-אפריל שנה זו הוצאו באופן הנ"ל בסך הכול כ־1,200 דרכונים. מזה כ־700 עלו וכ־500 עומדים לעלות בקרוב.

באפריל שנה זו נסגרה המחלקה הרשמית של מיניסטריון הפנים שטיפלה בקבלת בקשות לדרכונים. הם אמרו שהסגירה זמנית ומטעמים טכניים, בעיקר מפני שהצטברו הרבה בקשות. בתוצאות משא ומתן שהיה אחרי זה הובטח שלאקטיבה של המפלגות הציוניות (הכוונה לאנשים הידועים לשלטונות בתור ציונים ממש [יינתנו דרכונים)], ובמספרים מתבטאת ההבטחה בשביל כ־2,500 עד 3,000 מכל המפלגות – וחסל.

הסיכוי היחידי הוא אם ייגמר ההסכם המסחרי, כנראה לפי 20% תמורה בסחורות הארץ, 60% מזומן ו־20% טרנספר ולפי ההערכה זה יאפשר לכ־4,000 יהודים.

טרנספורט – כעת שולחים בעיקר דרך איטליה, שזה יותר מהיר ויותר זול. חוץ מזה יש חשש שחלק מהנוסעים יישארו בצרפת. טרנזיט איטלקי וצרפתי מסדרים על פי רשימות באמצעות המוסד ברומא ובצרפת. עתה ביקש קופיט את כרמי לסדר אינטרבנצייה שהקונסול האיטלקי ייתן ויזות במקום (בוורשה) על פי המלצות של המחלקה ליד הצירות. מקווים שזה יוסדר בחיוב. מחלקת העלייה מממנת את הנסיעה עד לחוף על חשבון הג'וינט לפי סידורים מסוימים עם פריז. מי שיש לו כסף בפולין משלם במקום, בקופת מחלקת העלייה 60 אלף זהובים.

התקציב של המשרד הארץ ישראלי – מתכסה על ידי פ' גינסבורג[5] ממקור הג'וינט והוא מקיף: **הוצאות אדמיניסטרציה** (משכורות 5 פקידים: קופיט ו־4 באי כוח מפלגות בתור פקידים. קופיט – מאה אלף זהובים והפקידים כל אחד 40 אלף זהובים. כדי לקבל מושג: עבור מלון בלבד הוא משלם 35 אלף זהובים לחודש – בסך הכול 200,000 זהובים). **טרנספורט, דוקומנטציה, ויזות** וכולי לפי 70,000 זהובים בערך לאיש. ל־300 איש לחודש.

[...][6]

בעיה כללית רצינית היא – כיצד תתנהגנה המפלגות הציוניות ביחס לעליית האקטיבה, שהרי עומדת השאלה איך להשאיר את האוכלוסייה היהודית בלי גרעין ציוני לאומי. זוהי בעיה להנהלה הציונית.

102

קונסול פולין בירושלים, אולגיארד גורקה, אל תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי, ומנהל המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 4876: AMSZ Dep. 6-77 w-28 t-184

נתקבל 24 במאי 1949

ס ו ד י ב י ו ת ר

ירושלים, 20 במאי 1949

ויארבלובסקי – סלוצ'אנסקי
מס' 147

כתוצאה מן המאמצים שלי, השלטונות היהודיים של ירושלים החזירו לרשותי את הבית הפולני החדש עם בית התפילה, הנמצא בבעלותו של הקרדינל המכהן של פולין ומנוהל על ידי אחיות המסדר האלז'בייטאני.

הבניין הנטוש הזה שערכו עצום היה מצוי בשטח ההפקר בתקופת הלחימה ועכשיו הוא שטח יהודי. התכולה נשדדה כולה אבל הבניין נשאר שלם.

בגלל הסכנה שחסרי בית ישתלטו עליו ללא רשות, הבטחתי אותו בדגלים וכתובות בפולנית.

השלטונות היהודיים הסכימו שהאחיות הפולניות יחזרו.

(–) גורקה

5. פינו גינצבורג, שליח המוסד לעלייה ב באירופה עד 1948.
6. הושמטו שלוש פסקאות מטעמי עריכה.

103

הסכם תשלומים בין פולין ומדינת ישראל

תרגום מפולנית: AAN Ministerstwo Przemysłu i Handlu sygn. 3481-k. 273, 277 Druk s. 1, 5

20 במאי 1949

הסכם תשלומים בין הרפובליקה הפולנית ומדינת ישראל. נחתם בוורשה ביום 20 במאי 1949. נכנס לתוקף ביום החתימה, בתוקף עד 31 במאי 1950. טקסט מקורי בשפות פולנית, עברית וצרפתית, מהם הנוסח הצרפתי הוא האותנטי. על ההסכם חתמו מן הצד הפולני השר לסחר חוץ ט' גֶדֶא,[1] מן הצד הישראלי הציר מיופה הכוח י' ברזילי.

תקציר

הסכם תשלומים ו"קלירינג"

המחזור הצפוי הוא 16 מיליון דולר ארצות הברית בצד ייצוא ו־3.2 מיליון דולר ארצות הברית בצד ייבוא.

הצדדים להסכם מזכים עצמם ביחס תומך ביותר בהוצאת רישיונות ייבוא וייצוא (סעיף 1) ויתנו רישיונות לייצוא וייבוא של סחורות כרשום ברשימת הסחורות A ו־B – המהוות חלק אינטגרלי של הסכם זה – עד הכמות או הערך המפורטים ברשימות הנ"ל (סעיף 2).

משלוחי הסחורות על פי המתוכנן ברשימות הסחורות יוכלו להיות מוגדלים או ייתוספו להם השלמות לאחר התייעצות בין הממשלות באמצעות ועדה מעורבת או בדרכים דיפלומטיות (סעיף 3). שני הצדדים מתחייבים, עם זאת, להחיש ככל האפשר את חתימת החוזים ביחס לאספקת סחורות מרשימות A ו־B (סעיף 4), ואילו רישיונות ייבוא וייצוא יינתנו בזמן הקצר ביותר מיום הגשת הבקשה המתאימה, בהתחשב בטיב הסחורה הנדרשת. המשלוחים על פי רשימות הסחורות יהיו בתוקף עד 31 במאי 1949 (סעיף 5).

לוועדה המעורבת, שתורכב מנציגים רשמיים ישראלים ופולנים, תהיה סמכות להציג הצעות לשתי הממשלות בעניין פיתוח יחסי המסחר, לפתור מחלוקות הנובעות מיישום ההסכם, ולקיים פיקוח על ביצוע ההסכם. היא תתווסף לדרישת אחד הצדדים להסכם (סעיף 7)[2] החלטות הסכם התשלומים ייושמו גם לאחר 31 במאי 1950 לגבי עסקאות שהתנהלו על פי סעיף 2 בתקופת היותו של הסכם מסחרי זה בתוקף ועדיין לא הסתיימה ביחס אליהן ההתחשבנות הסופית בין שני הבנקים.

תקציר

ההתחשבנות בין הצדדים תיעשה בדולרים ארצות הברית (סעיף 1). הסכם התשלומים יסדיר תשלומים בגין חילופי סחורות, כולל הוצאות נלוות, למשל הוצאות ביטוח, דמי

103

1. טדאוש גדא (Tadeusz Gede) (1911-1982), בשנים 1949-1952 היה שר למסחר חוץ ובּ־1952-1956 – סגן נשיא מועצת השרים.
2. בהמשך: רשימת הסחורות לייצוא וייבוא (עמ' 273-276 במראה המקום המובא בראש המסמך).

נמל, מכסים, סוכנים ימיים, עלויות בגין אחזקה של נציגויות דיפלומטיות וקונסולריות וכן, לאחר הסכמת הצדדים או הבנקים, כל העסקאות, ההעברות וההתחייבויות (סעיף 2). את הרישיונות המתאימים ייתנו שלטונות שתי המדינות על בסיס הדדיות ובהתאם לתקנות מטבע זר המחייבות במדינותיהם (סעיף 3).

על כל העסקאות המפורטות לעיל יוגשו חשבוניות בדולרים ארצות הברית. אם בכל זאת חשבונית כל שהיא תוגש במטבע אחר, ההתחשבנות תיעשה על פי שער החליפין הייצוגי הרשמי של הדולר, המחושב בלונדון (סעיף 7).

התשלומים המגיעים לצד הישראלי יירשמו בדולרים ארצות הברית לזכות חשבון הקרוי "חשבון קלירינג" שייפתח בבנק אנגלו־פלשתינה בע"מ בתל אביב על ידי הבנק הלאומי הפולני (סעיף 4). על חשבון זה לא תחול ריבית ולא יחולו עמלות (סעיף 6).

התשלומים המגיעים לצד הפולני יירשמו בדולרים ארצות הברית בשיעור 37% לזכות חשבון הקרוי "חשבון קלירינג", ובשיעור 63% לזכות חשבון הנקרא "חשבון במטבע זר חופשי", שייפתח לזכות הבנק הלאומי הפולני על ידי בנק אנגלו־פלשתינה בתל אביב (סעיף 5). הבנק הלאומי הפולני ובנק אנגלו־פלשתינה בתל אביב יסכימו על ההליכים הטכניים במטרה להבטיח את ביצועו של הסכם זה (סעיף 8). אם חשבון הקלירינג של אחד הצדדים יסתכם במאזן שלילי עם תום ביצוע העסקאות על בסיס ההסכם המסחרי והסכם התשלומים מיום 20 במאי 1949, שתי הממשלות תפתחנה מיד במשא ומתן במטרה לקבוע את הדרך לאזן את המאזן הזה או תעברנה את הטיפול בכך לוועדה המעורבת (סעיף 9).

104

קטע מדו"ח של המשלחת הישראלית לשיחות על ההסכם המסחרי עם פולין מה־20 במאי 1949

[22 May 1949]

גנהמ"ד 130.06/1786/17

3. **The Secret Agreement**[1] must, according to the reiterated express wish of the Polish Government, be treated as **highly confidential**, since Poland fears that knowledge of this secret agreement might have a prejudicial effect on her dealings with other countries. Unnecessary publicity would of course also be strictly against our own interests. The wording of the document, as you will notice, avoids the use of the word "transfer" or the term "local funds" and replaces them by the word "balance"; the 17% which we shall be entitled to pay in local funds is considered as a "rebate" or "export premium" granted by the Polish Government. The document is the result of gruelling and most complicated negotiations conducted by our

104

1. הנספח הסודי לא נמצא.

Commercial Counsellor in Warsaw for the past two months. In the final stages the following quite interesting result was achieved:

We thought there might be a danger of our not being able to receive necessary amounts from emigrants from Poland, possibly because the large gap between the unofficial and official Zloty rate might be reduced (as for instance [is] at present the case in France), thereby reducing the inducement to emigrants to transfer via this agreement; or for other reasons, such as the possibility of new Polish currency regulations, sudden heavy taxation or seizure of funds through the Polish Government etc. Finally the Polish Government agreed that should we not succeed in securing the necessary Zloty funds — i.e. 1,088,00,000 Zlotys (17% of 4 million pounds of Polish exports = £ [pounds] 680,000 calculated at the official rate of 400 Zlotys for $1) by 31st December 1950, the whole claim would be **waived** by the Polish Government: we would thus have imported everything 17% cheaper.

There is no fear that, as one might think, the Poles will secure themselves against such eventual loss by increasing their prices, because the annexed lists do not stipulate prices but **values** or quantities and we — and they — need of course only buy in the event of prices competing with the world market. The reason for this Polish gesture is that the scope of the whole treaty is rather large, they justly hope to establish a firm and interesting market for their goods in Israel and furthermore the hard currency income is quite important for them. The ratio of 17% could finally be reached as a result of our agreeing to pay the hard currency share of the whole transaction to the extent of 70% in dollars and 30% in pounds, which is immaterial to us at present, particularly as we are rather short of pounds.

105

תזכיר מאת מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ הישראלי, גרשון מרון (תל אביב)

תזכיר: גנהמ"ד 130.43/5519/26

21 במאי 1949

ת ז כ י ר

ביום 21 במאי 1949[1] נחתם הסכם מסחרי בין ישראל ובין פולין, אשר תוקפו יפה עד 30.5.50.

הגורמים שהניעו אותנו לכרות הסכם מסחרי זה הם:

1. העלייה מפולין.

105

1. ראו תעודות 103 ו־104. על פי מברק של מרון לשרת, 20 במאי 1949, גנהמ"ד 130.11/2514/5, נחתם ההסכם ב־20 למאי 1949.

2. גורמים כלכליים.

לסעיף 1. בישיבה שקיימה משלחתנו המסחרית, שעמדתי בראשה, עם מר י' ברזילי, ציר ישראל בפולין, לפני פתיחת המשא ומתן על ההסכם המסחרי, הדגיש מר ברזילי את החשיבות הרבה שנודעת לכריתת הסכם מסחרי עם פולין לגבי העלייה משם. בעיה זו עמדה באותה תקופה לדיון אצל הממשלה הפולנית והדעות בקרב חברי הממשלה היו מחולקות לגבי שאלה זו. לפי דעתו של מר ברזילי, יכלו להשפיע על הכרעה לטובת העלייה גם נימוקים משקיים. הוא ראה את הצורה המתאימה ביותר למתן הקלות משקיות מסוימות בחוזה מסחרי, אבל בשום פנים לא בצורת תשלום מס גולגולת כפי שנהגו בארצות מסוימות מהגוש המזרחי.

פרוגנוזה זו הוכחה כנכונה במרוצת הזמן. בעוד שהעלייה עד יולי 1949 מנתה 50-100 נפש לחודש, הרי שבחודש אוגוסט – חודשיים לאחר חתימת החוזה – הצהירה הממשלה הפולנית על הסכמתה לעלייה בקנה מידה גדול. על יסוד הצהרה זו עלו בשלושת החודשים האחרונים אפילו מאות יהודים לחודש, ומצפים, בהתאם להודעתו של מר ברזילי, בעת ביקורו האחרון בארץ, לעלייה של 1,500-2,000 נפש לחודש.

לסעיף 2. א. לאחר משא ומתן של שלושה חודשים החליטה הממשלה הפולנית להסכים לדרישתנו ל"**העברה**" והתירה **לכל עולה** את העברת הסכום של 150-200 דולר, לפי שער הדולר הרשמי, זאת אומרת 400 זהוב לדולר (שער החליפין הבלתי רשמי הוא 1,790-2,000 זהוב לדולר).

ב. מיניסטריון הפנים הפולני הצהיר שאם העולה יפקיד את יתר המזומנים שלו בזהובים, בחשבון חסום, תהיה הממשלה הפולנית מוכנה להיכנס למשא ומתן על שחרור כספים אלה.

ג. בימים האחרונים הודיעו לנו על החלטת הממשלה הפולנית להרשות לעולים **לקנות בדולרים שברשותם**, סחורות המותרות ליצוא לישראל. הצעה זו הוגשה על ידנו לממשלת פולין בעת המשא ומתן על ההסכם המסחרי. **פרטי** החלטה זו עדיין לא ידועים לנו. אין זה מן הנמנע שבדרך זו יימצא אף פתרון, לפחות חלקי, לייצוא מכונות וחפצי עולים. בעוד שעד לפני כחודשיים יכלו העולים לקחת אתם כמות ניכרת של חפצים, אם כי לא מכונות, הרי בזמן האחרון צומצמה כמות זו במידה גדולה, דבר שהוא בחלקו, כפי שאנו משערים, תוצאה מאי־מילוי התחייבויותינו לייבוא מפולין, הנובעות מההסכם המסחרי.

ד. לפי ההסכם המסחרי מהווה **הייצוא שלנו** לפולין 20% מהייבוא שלנו משם; מכסה זו אינה קטנה והיא כוללת גם סחורות שעד עתה פולין לא קנתה מאתנו, כגון: סכיני גילוח, מקדחים דנטליים, שמנים אתריים, גרוטאות ברזל ואחרים.

ה. לפי ההסכם המסחרי עלינו לשלם עבור הייבוא שלנו מפולין **63% במטבע זר** בעוד **ש־20% מתכסה על ידי הייצוא שלנו** ואילו 17% – על ידי העברה.[2]

ו. בעת המשא ומתן על החוזה המסחרי הודיע מיניסטריון הכספים הפולני שממשלתו מוכנה לשאת ולתת אתנו בשאלת **הפיצויים עבור רכוש יהודי אשר הולאם בפולין**.

שאלה חשובה זו, שעדיין תובעת פתרון, נוסף על שאלת השימוש בכספי הקרנות שחוסלו, בסך 150 מיליון זהוב, תלויה במידה מסוימת, לפי השערתה של צירותנו בפולין, בשאלת מילוי

2. ראו תעודה 104.

התחייבויותינו ליבוא מפולין. על אי־מילוי מצדנו של התחייבויות אלה מתאוננים הפולנים זה 2–3 חודשים, מאחר שהייבוא שלנו מפולין לא כלל את הכמויות ואף לא את כל סוגי הסחורות שנקבעו בחוזה, ואשר הפולנים מעוניינים למכור לנו.

לפי החוזה המסחרי עלינו לקנות מפולין, במשך זמן תוקפו של החוזה, עד 30.5.50, סחורה בסכום של 16 מיליון דולר. ייבוא זה כולל בעיקר מצרכים חיוניים, כגון: מצרכי מזון, ברזל, עץ, מוצרים פרמצבטיים, כימיקלים, צינורות, מכונות ונייר. מכיוון שסחורות אלה הם בשביל הפולנים בבחינת ייצוא של הפסד, הרי הם דרשו בזמן המשא ומתן, תוך איום שהם יפסיקו את המשא ומתן, שנקנה מהם גם 1,400 טון עופות (1,500,000$), 2,500,000 מטר אריגי כותנה (2 מיליון דולר) ובגדים מוכנים, זולים (בגדי עבודה), בסך של 250,000$. את התנאי הזה קיבלנו בהסכמת האוצר תמורת דרישות מצדנו, הנזכרים לעיל, שלהם הסכימו הפולנים, בחלקם הגדול.

עד כה, במשך שמונה חודשי תוקפו של ההסכם, קנינו אצלם בסכום של 6 מיליון דולר לערך, בלבד. יש לציין שייבוא זה כלל טקסטילים בסכום של 190,000$ ואילו עופות לא קנינו בכלל.

לפי דעתו של ד"ר י' שמיר, היועץ המסחרי ליד צירותנו בפולין, היו הפולנים – בהתחשב עם משטר הצנע שבינתיים הונהג אצלנו – מוכנים לשחרר אותנו מ־20% מהייבוא אשר נקבע בחוזה, בתנאי שנמלא את התחייבויותינו בייבוא של 60% מהכמויות וסוגי הסחורות אשר בחוזה.

לפני כחודשיים רצו הפולנים להביא את תלונותיהם בפני הוועדה המעורבת, שהותנתה בהסכם המסחרי, ולמטרה זו הודיעו לד"ר שמיר שיש לכנס את הוועדה הזו כדי לקבוע את אי־מילוי ההסכם מצדנו ולהוציא את המסקנות המתאימות, ואולם לאחר שד"ר שמיר הסביר להם שנשארו עוד חדשים מספר לביצוע החוזה עד תום תוקפו והבטיח להעביר את דרישותיהם בפני ממשלתנו, הם ויתרו לעת עתה על דרישתם זו. יש לציין, לפי דעת צירותנו בפולין, שאם לא ניקח בחשבון את משאלותיהם של הפולנים, יגרום להם דבר זה אכזבה גדולה, ועלול להזיק לנו הן מבחינה כלכלית והן מבחינת הפרסטיז'ה שלנו, ובראש וראשונה בשטח העלייה. כי הם רחשו לנו אמון עד כה ואף סמכו על התחייבויות שנתנו בעת המשא ומתן.

סיכום

מצדי, אפוא, הנני מציע לעת עתה כפתרון דחוף:

1. להקציב מיליון דולר עד סוף פברואר ש[נה] ז[ו], כדי לאפשר קניות בפולין של מצרכים נחוצים לנו, והם: פחם, סוכר, מלט, 200 טון עופות ו־600 טון בשר.

מהשיחות שהתנהלו עם הנציגות הפולנית כאן, מתברר שהפולנים הסכימו להחליף 1,000–1,200 טון עופות, בבשר.

2. אחרי משא ומתן מפורט עם הנציג של הארגון הממשלתי הפולני לייצוא אריגים, הצלחנו לקבל את הסכמתו להמליץ על החלת הסעיף של בגדים מוכנים, בחוטים, הדרושים לנו. יש לקוות שהשלטונות הפולניים יסכימו סופית להחלפה זו, דבר שיאפשר למפקח על המלאי להוציא רישיונות ייבוא לחוטים אלה, ובזה יוסר מכשול רב משקל שלא אפשר את ביצוע החוזה עד כה.
3. לדחות לזמן מה את הפתרון ביחס לשאר.

106

קונסול פולין בתל אביב, רפאל לוץ, אל הלשכה הקונסולרית (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-15 t-279

סודי

תל אביב, 30 במאי 1949

אל: משרד החוץ
הלשכה הקונסולרית
ורשה
לידיעת: המדור הנפרד לארצות המזרח

בדו"ח המנהלי האחרון שלה, הסבה הקונסוליה בתל אביב תשומת הלב לעובדה, שגדל במידה ניכרת אחוז אזרחי פולין הפונים לחזור לפולין.

לקבוצת אזרחים זו שייכים בעיקר מהגרים מהשנים 1948 ו־1949, אך יותר מכולם פונים מהגרים מקבוצה של 500 איש שבאו להתגייס לצבא הישראלי עם דרכונים תקפים לקולומביה.

הסיבה לתופעה זו הם תנאים כלכליים קשים בצורה בלתי רגילה השוררים עכשיו בישראל ולא נותנים לעולים החדשים אפשרות להסתדר. גם עבודה וגם דיור הם מחוץ להישג ידם.

אותם מהגרים שבאים לקונסוליה מוסרים את דרכוניהם להארכת תוקף וכן להחלה מורחבת של התוקף לארצות נוספות: איטליה, צ׳כוסלובקיה, אוסטריה; במקביל הם מבקשים שהקונסוליה תתערב אצל השלטונות המקומיים כדי שיינתן להם אישור יציאה מישראל. מאחר שהקונסוליות של צ׳כוסלובקיה, איטליה ומדינות אחרות מסרבות לתת ויזות מעבר לאלה שדרכוניהם אינם כוללים את הארצות שהן מייצגות, הקונסוליה הכללית הפולנית מצרפת פסקה בדרכון, שלפיה נושא הדרכון רשאי לחזור לפולין דרך ארצות המעבר איטליה, צ׳כוסלובקיה וכדומה. עקב המצב, מספר הפעמים שהקונסוליה התערבה אצל השלטונות המקומיים בעניין אישורי יציאה עלה באופן משמעותי.

יש לציין, שהשלטונות המקומיים מגלים אי־שביעות רצון בולטת מהמצב הזה. כאשר הקונסוליה פונה למשרד החוץ, העניינים מסתדרים בצורה חיובית ומהר. ואולם מחלקת העלייה שאליה פונה משרד החוץ הישראלי שוב, גורמת לסחבת ודורשת מן האזרחים שלנו לסדר עוד ועוד עניינים פורמליים חדשים. בדרך זו היא מנסה לבלום את הדחף לחזור למולדת. מחלקת העלייה נוקטת שיטה זו לא רק ביחס לאזרחי פולין אלא לאזרחי כל שאר המדינות.

הסחבת שנוקטת מחלקת העלייה גורמת לכך שהקונסוליה מוצפת בפונים הדורשים לחדש את מאמצי ההתערבות או גם לתת להם עזרה כספית לאחר שהאמצעים שאספו לנסיעה חזרה אזלו, או לחלופין להשיג להם תעסוקה, וכיוצא בזה.

מצבה של הקונסוליה הכללית פה הוא עדין, שכן בשנה שעברה, בישיבה משותפת עם שר החוץ שרתוק, הקונסול הכללי קיבל הבטחה, שלא יעמידו שום קשיים בדרכם של פליטי מלחמה הרוצים לחזור לפולין, והבטחה זו קוימה. אלא שלא דובר על אותם מהגרים שהגיעו ב־1948 וכעת רוצים לחזור לפולין. אז העניין הזה לא היה אקטואלי.

כל זמן שמספר הפונים להגר בחזרה לא היה רב כל כך, משרד החוץ הישראלי ומחלקת העלייה לא עשו קשיים, אבל נוכח התופעה ההמונית יש לצפות לאפשרות של שינוי ביסודות העמדה שינקטו הגורמים העוסקים בכך ישירות, וזה בתורו יחייב תגובה של משרד קונסולרי זה.

סקירה זו על מצב הדברים נשלחה טלגרפית ללשכה הקונסולרית ולמדור הנפרד לארצות המזרח.

הקונסוליה הכללית מחכה להנחיות.

הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית
מגיסטר רפאל לוץ

107

דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)[1]

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.11/2514/3

[1 ביוני 1949]

אל: הסוכנות היהודית
מאת: מחלקת מזרח אירופה, משרד החוץ
מסקירתו של ציר ישראל בפולין י' ברזילי

הדברים נמסרו בישיבות עם שר החוץ, המזכיר הכללי ומנהל מחלקת מזרח אירופה (1 ביוני 1949)

ענייני עלייה

בזמן האחרון נמסרו לצירנו הצהרות של חברי הממשלה וולסקי וי' ברמן[2] בענייני עלייה. שניהם הדגישו, שאין ממשלת פולין חושבת להפסיק את העלייה. וולסקי ציין, כי הממשלה הפולנית, שאינה מאפשרת הגירה מגבולותיה, רואה את היהודים העולים לישראל כיוצא מהכלל. י' ברמן ציין, כי אין הכרעה מרכזית של הגוש המזרחי בענייני עלייה.

בפולין יש תהליך של ראמיגרציה, כלומר של פעולה להחזרת פולנים מארצות אחרות למולדתם, ביניהם גם פולנים אשר אבותיהם ואבות אבותיהם גרו בחו"ל. בארצות חוץ ישנם בערך 8 מיליון פולנים. תהליך זה יוצר אווירה המכבידה על הרחבת אפשרויות עלייה.

יש להניח שהחוזה המסחרי יפתח פתח לעלייה, אם כי לא בממדים גדולים.

107

1. הסקירה נמסרה בישיבות עם שר החוץ, המזכיר הכללי ומנהל מחלקת מזרח אירופה. נראה כי הסקירה היא סיכום הישיבות, וככל הנראה תאריך המסמך הוא תאריך הסיכום ולא תאריך מסירת הדברים.
2. על המפגש כאן, ראו מברק אוכמני לפרידמן, 16 במאי 1949, גנהמ"ד 130.11/2514/5.

יש יציאה לא חוקית מהארץ, בין היוצאים לאו דווקא יהודים, אשר פניהם לישראל, אלא גם בונדאים לשעבר, אשר לא נכנסו למפלגת הפועלים המאוחדת ואחרים. ארגון יציאה זו נמצא בידיים פרטיות.

בתוך התחומים המצומצמים של אפשרויות [ה]עלייה הקיימות עומדת שאלה, איך לנהוג לגבי סוגים שונים ובראש וראשונה לגבי זקנים ונכים. דעת הציר היא, שיש לאפשר את עלייתם של סוגים אלה, בנוגע לאנשים, שיש להם בארץ קרובים שיתמכו בהם וכן בנוגע לציונים בעלי ותק. אין לאפשר עליית אנשים מסוג זה, אם אין להם קרובים בארץ ואם לא היו ציונים בעבר.

הצירות הייתה מוציאה "פרומסות", כלומר, הודעות למעוניינים, שהם יקבלו אשרות לישראל, אם יביאו דרכון חוץ. על סמך ה"פרומסות" מתחילים האנשים את טיפולם בקבלת דרכון. קיים מאז הוועידה הציונית בלונדון 1945 מפתח לחלוקת רישיונות העלייה בין המפלגות הציוניות. המפתח התיישן, יחסי הכוחות בין המפלגות השתנו והוא מהווה קיפוח לגבי אחדות מהן. ביסודו של דבר נהגה הצירות בהוצאת ה"פרומסות" לפי מפתח זה ואין זה מסמכותה לשנותו. עד כה הוצאו בערך 10,000 "פרומסות". היה זמן שהצירות החליטה לצמצם את הוצאתן. לדעת הציר יש להוציאן ללא הגבלות.

יחסה של פולין למדינתנו

אפשר לציין את יחסה של פולין למדינתנו כתמיכה תוך הסתייגות גוברת. אין פולין מתחרטת על תמיכתה בהקמת מדינתנו, אולם אישיה מדגישים את הסייגים. לעמדתנו באו"ם היו הדים טובים מאוד.

יום עצמאותנו צוין באופן צנוע. ועד פולין־ישראל קיים רק ישיבה פנימית ללא כל הופעה פומבית.[3] הצירות קיימה שתי קבלות פנים: אחת דיפלומטית והשנייה – לציבור היהודי.[4] הקומוניסטים היהודים וראש הוועד המרכזי ליהודי פולין לא באו לקבלת הפנים השנייה, כי ידעו מראש ששם יהיו בטלים בציבור ציוני גדול.

הציונות בפולין

י' ברמן הודיע לצירנו, שאין הממשלה הפולנית עומדת לחסל את הארגונים הציוניים, יחד עם זאת הדגיש את הריבוי של העיתונות היהודית, שאינו עומד בשום פרופורציה למספר הקטן של יהודי פולין ואת הרעשנות של התעמולה הציונית. הערכתו של י' ברזילי היא, כי ייתכן, שהארגונים הציוניים לא יתקיימו זמן רב ביותר, מכל מקום לא יותר מגמר התהליך של התמזגות מפלגות הפועלים השונות למפלגה אחת ויחידה. יש תוקפנות של הקומוניסטים היהודים לגבי הציונות. אופיינית הדחתו של אדולף ברמן מתפקידו כנשיא הוועד היהודי המרכזי, אשר חלה רק כחודש ימים אחרי היבחרו. יש לציין את החלטת הוועד היהודי המרכזי על פרישתו מהקונגרס היהודי העולמי, יותר נכון על ניתוק קשריהם עם המוסדות המרכזיים של הקונגרס.

---

3. מברק פטרזייל לפרידמן, 5 במאי 1949, גנהמ"ד 130.11.2514/5.
4. גל אל המזכירות הכללית של משרד החוץ, 16 ביוני 1949, גנהמ"ד 130.11/2500/29.

סימפטום רציני להלך הרוחות הוא התיאור החדש שנותנים עכשיו למרד גטו ורשה. מתארים אותו כתנועה פולנית פנימית בעיקרה, אשר יוזמיה היו לוחמים פולנים – בתוך זה גם יהודים, ואשר אליה הצטרפו גם חלוצים. לחגיגת יום השנה לא הזמינו את הצירות.

ביקורים מפולין

לדעת הציר יש להזמין לארץ ביקורים של אנשי שם פולנים.
הוא רואה לפניו שלושה סוגים של ביקורים כאלה:
א. אנשי התרבות והרוח
ב. משלחת של האיגודים המקצועיים
ג. משלחת של הוועד היהודי המרכזי
באי כוח היהודים [והאיגודים] המקצועיים צריכים לקבל הזמנה מוועד הפועל של ההסתדרות.

ציר פולין לישראל

בשיחותיו עם אנשי הממשלה העלה הציר את השאלה בדבר ציר פולין לישראל והדגיש שאין אנו מרוצים מהמצב הקיים. הובהר לו שתוך חודש ימים ייקבע הציר של פולין בישראל.

עניינים שונים

מגיעים מהארץ הדים על הקשיים של קליטת עולים. הדברים משפיעים.
הציר דוחה את האשמות נגדו. [–] הפגיעה כביכול ברגשותיהם הדתיים של עולים [–] והוכיח שלאשמות אלה אין כל יסוד. הוא תובע לברר את מקור האשמות, אשר הגיעו אליו בצינורות של מפלגות דתיות ושל שר הסעד.

108

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל פרידמן (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2541/4

ורשה, 12 ביולי 1949

סודי

משרד החוץ
המחלקה לארצות המזרח
הקריה

פרידמן יקר,

ד"ר לאנגנאס, מראשי הסתדרות הציונים הכלליים בפולין "איחוד", מי שהיה במשך שנים מנהל המשרד הארץ ישראלי בוורשה, הגיש לפני כארבעה חודשים בקשה לדרכון הגירה. בסוף יוני קיבל הודעה שבקשתו סודרה באופן חיובי ואף את הצ'ק לכיסוי דמי הדרכון קיבל. ואמנם הכניס לבנק 40 אלף זהוב תמורת דרכונו ודרכון אשתו, אך משבא למשרד האדמיניסטרציה הציבורית להוציא את הדרכונים, נאמר לו, שחל עיכוב מסוים. עד מהרה התברר, שאין זה "עיכוב טכני" [ו]הוא נקרא למשרד הביטחון (אין לערבב עם משרד המלחמה). הדבר היה תמוה, שהרי החלטה חיובית על מתן דרכון מתקבלת לאחר חקירה ודרישה, ובראש בראשונה של משרד הביטחון.

במשרד הביטחון נתקבל על ידי פקיד לא מן הגבוהים. הפקיד אמר לד"ר לאנגנאס שידוע להם שהוא ידיד פולין החדשה ועל כן רוצה לבקשו, שיחתום על התחייבות שהוא ידידם, ושהוא מוכן לעשות למען ידידות זאת גם בהיותו בישראל. ד"ר לאנגנאס הודיע שלא יחתום בשום אופן.

הפקיד: עיכבנו דרכון שלך ולא תקבלו עד שתחתום על תעודה זו.

ל': למה אתם דורשים זאת דווקא ממני? במה אני גרוע ממנהיגים ציונים אחרים, שקיבלו דרכונים?

הפקיד: עדיין אינך יודע איך יצאו ואיך יוצאים מנהיגים ציונים אחרים. ואדרבה, הם יבואו וישאלוני איך יצא ד"ר ל'.

ל': הוכחתי את ידידותי לפולין החדשה. זהו לחץ בלתי הוגן.

הפקיד: אין זה לחץ. אי־הסכמתך לחתום מוכיחה שאינך ידידנו. איננו מעוניינים אפוא שתצא מפולין. המבקש אתה כמה ימים כדי להימלך בדבר?

ל': תשובתי לא תהיה שונה מזו של היום.

השיחה השנייה נתקיימה באווירה הרבה יותר קשה. נשאלה גם שאלה "האם אינך חס על אשתך ובתך היחידה?"

ל': אני עסקן ציבורי ואתה רוצה לעשותני סוכן.

הפקיד: לא נשאל אותך מה שנעשה במדינת ישראל, אך אולי נרצה לדעת מה שנעשה בין האנגלו־סקסים שאצלכם, כלום לא תעשה זאת למען ידידותך לפולין?

ל׳: אפנה ליעקב ברמן, שמכירני היטב, ואבקשו שיתערב לטובתי.

הפקיד: האם קראת בעיון את פרטי משפט מינדסנטי?[1] יכולת להיווכח, שהעניין הפוליטי האידאי לא קבע, היו שם ענייני ואלוטה, ריגול וכדומה. אם תפנה למישהו ניאלץ להשיב כך ששוב לא תוכל לקיים שום מגע עם אנשים אלה.

רק לאחר שיחה זאת פנה אלי ד״ר לאנגנאס. היה נרגש מאוד. ביקש אותי שלא אלחץ עליו לספר לי פרטים: ״אינני יכול לעת עתה לספר לך דבר, אך האמינה לי שאני נמצא בסכנה ואני מבקשך שתעשה להצילני. העליתי את הדברים על כתב, ואם יקרני משהו, יימסר לך בו ביום על ידי האיש שהפקדתי אצלו את הכתב״. לא שיערתי שום דבר ברור, אך הנחתי שנחקר על ידי פקידי הביטחון (גם דבר זה לא אמר לי לפי שעה). בשים לב לתנאי המקום ולאופי העניין לא הגינו אשליות יתרות למידת העזרה שאפשר להגיש לו, אך הבטחתי לו ״למשש״ את הדבר.

ביקשתי את דגן שיתקשר עם אחד מידידינו, ידיד נאמן של הציר, [ש]היה כמה שנים בארץ, [ו]עתה בראש מחלקת שירות הריגול הנגדי.[2]

דגן נתקבל בלבביות בביתו. הצדקת הפנייה, כפי שקבענו: ההחלטה החיובית באה לאחר חקירה ודרישה מדוקדקת, אין לשער שבין מתן ההודעה ופניית ל׳ לקבל את הדרכון (שמונה ימים) קרה משהו המחייב את בדיקת ההחלטה. ל׳ נמנה עם המנהגים הפרומיננטיים של יהודי פולין, לא רצוי ״שיקרה לו משהו״.

האיש טען שאינו יודע דבר, אך מוכן לבדוק, ולהתקשר אתנו עוד פעם.

יומיים לאחר שיחה זו צלצלו ממשרד הביטחון לד״ר לאנגנאס והזמינו לבוא, כי ״מישהו רוצה לדבר אתך״. כשל׳ שאל אם אפשר לדעת מי רוצה לדבר אתו, השיבו: ״במקום ייוודע לך״.

במשרד התברר, שזהו ידידנו (ל׳ לא הכירו פנים אך שמע את שמעו). בתוך שאר הדברים סיפר ל׳ לאיש: הנני ידיד המשטר החדש של פולין. לפני שנה השתתפתי בכינוס ציונים כלליים בפריז. הרבה דברים קשים נשמעו שם נגד משטר הדמוקרטיות העממיות, לא הציר מבולגריה ולא מצ׳כוסלובקיה, קמו להגן עליו, אך אני יצאתי ודיברתי דברים קשים כנגד המלעיזים, עד ששליח צ׳כוסלובקיה שיסעני בגרמנית ״הפסק דבריך, אתה מדבר כסוכן סובייטי״, השתקתי אותו בדברים נמרצים. אילו הייתי אז אחרי חתימה על איזו תעודת התחייבות, כלום יכולתי להעז דברים לאחר שמישהו היה מכנני ״סוכן״, הרי היה צודק.

האיש אמר: הצדק עמך. כל הדבר לא היה אלא אי־הבנה ואני מקווה, כי לא יעכיר את ידידותך לפולין.

ל׳: האם עליי להבין, כי אני יכול לפנות למיניסטריון לאדמיניסטרציה ציבורית ולקבל את הדרכונים?

־: כן, אך מוטב שלא תפנה אלא לאחר יום.

108

1. משפט יוזף מינדשנטי, הארכיבישוף של הונגריה וקרדינל, התנגד לשינוי השלטון בהונגריה אחרי 1945. המשפט שאורגן על ידי השלטון הקומוניסטי בפברואר 1949, היה אחד מאמצעי המאבק נגד הכנסייה הקתולית במדינות הקומוניסטיות. גזר דינו של מינדשנטי היה מאסר עולם. שמו טוהר ב־1989.
2. כנראה רומואלד גדומסקי. ראו תעודה 6.

ואמנם, ד"ר ל' קיבל את הדרכונים ומתכוון לעזוב בחודש הבא את פולין.

פרידמן, מסרתי לך גם כמה קטעי שיחות כדי למסור לך לא רק את גוף העובדה, אלא גם את האווירה, האקלים. אף על פי שהדבר מובן מאליו אני חוזר ומבקשך שתדאג, שתוכן המכתב לא יגיע אלא למי **שהכרח** שיגיע אליו. מתעוררות שתי שאלות, שלעת עתה איני יכול להשיב עליהן:

א. מי מן המנהיגים כבר חתם (או עתיד לחתום) על תעודות התחייבות כאלה?

ב. איזה שימוש (ומתי) חושבים הפולנים לעשות בתעודות אלה?

בידידות

עזריאל אוכמני

109

קטע מפרוטוקול של ישיבת המזכירות של הוועד המרכזי של פזפ"ר (PZPR) מיום 4 באוגוסט 1949, נקודה 4 — ענייני הארגונים היהודיים

תרגום מפולנית: AAN PZPR VII-1

4 באוגוסט 1949

נוכחים: החברים ביארוט, צירנקייביץ', מינץ, שוויונטקובסקי, זאוואדסקי[1]

נעדרים: החברים ברמן, זמברובסקי

מוזמנים: החברים מאזור,[2] אוכאב,[3] וולסקי

בנקודה 4 של סדר היום החבר מאזור סקר את המצב בשטח הארגונים היהודיים (נספח 4) וקבע כי הוועד המרכזי של יהודי פולין עשה עבודה גדולה והודות לכך יש לכל היהודים תנאי עבודה וקיום נורמליים מובטחים ואין הם זקוקים עוד לעזרה חומרית מיוחדת.

בקשר לכך **הוחלט**:

1. כל המוסדות, כמו בתי ילדים, פנימיות וכדומה שעד כה מנוהלים וממומנים על ידי הוועד היהודי עוברים לרשות המדינה החל מ־1 בינואר 1950.

109

1. אלכסנדר זאוואדסקי (Aleksander Zawadzki) (1964-1899). בשנים 1964-1944 היה חבר הוועד הפוליטי של פפ"ר ואחר כך של פזפ"ר. ב־1950-1952 – סגן ראש הממשלה וב־1952-1964 עמד בראש מועצת המדינה.
2. פראנצ'ישק מאזור (Franciszek Mazur) (1975-1895), חבר הקפ"פ, בשנים 1921-1930 שהה בברית המועצות. ב־1930-1938 היה חבר בוועד המרכזי של קפ"פ, אחרי המלחמה ניהל את הוועד הארגוני של הוועד המרכזי של פזפ"ר, ב־1950-1956 היה חבר הלשכה המדינית ומזכיר הוועד המרכזי של פזפ"ר וב־1952-1957 – סגן יו"ר מועצת המדינה.
3. אדוארד אוכאב (Edward Ochab) (1989-1906), חבר קפ"פ, בזמן המלחמה היה בברית המועצות. בשנים 1944-1968 – חבר הוועד המרכזי של פפ"ר ושל פזפ"ר, ב־1948-1968 – סגן חבר בלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פזפ"ר ואחר כך חבר בה. ב־1950-1964 – מזכיר בוועד המרכזי של פזפ"ר, ב־1956 – מזכיר ראשון של ועד זה וב־1961-1968 – סגן יו"ר מועצת המדינה ואחר כך יו"ר שלה.

2. כמו כן, החל מ־1 בינואר 1950 הוחלט להפסיק את פעילות ה"ג'וינט". על החלטת הסגירה והפסקת הפעילות יש להודיע ל"ג'וינט" 2-5 חודשים מראש.
3. לתקופה של שנה אחת לבטל את ההגבלות על הרפטריאציה ליהודים המהגרים לישראל. להנחות את החבר וולסקי להוציא 1,000-1,200 דרכונים לחודש עבור מהגרים יהודים. להודיע ברבים שהוצאת דרכונים תתקיים עד 1 באוגוסט 1951.
המהגרים היוצאים חייבים לוותר על אזרחותם הפולנית ועל זכות השיבה לפולין.
4. לתמוך בהגירה של אלמנטים קלריקאליים וציוניים, ולעומת זאת לעכב יציאה של אינטליגנציה עובדת ופועלים.
5. שר האוצר יכול על פי שיקול דעתו להקציב עד 250 דולר לדרכון מן ההסכם המסחרי הצפוי בין פולין לישראל בסך שניים וחצי מיליון דולר, תלוי במצב המאזן המסחרי.

רשמה את הפרוטוקול: מ' [מריה] רותקייביצ'ובה

110

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, 9 באוגוסט 1949

לכבוד
שר החוץ
הקריה

שרת יקר,

שלחתי מכתב אל הח"ח ורדי ואלישיב[1] ואני מקווה, כי תמצית הדברים הועברה אליך. הפעם ברצוני לרכז את דבריי סביב עניין העלייה.

מיד עם שובי לוורשה החלטתי לקיים שורת פגישות, להמשיך ולחדש את הקשר והמגע עם השלטונות. חזרתי ב"עונה המתה", עונת החופשות. רבים ממנהיגי המדינה הם מחוץ לוורשה. שר החוץ, הא' מודזלבסקי, היה חולה חודשים אחדים ועתה הוא מחלים. ממלא מקומו בפועל, האמבסדור ויארבלובסקי נמצא בחופשה. בהיעדרם ממלא את תפקידי שר החוץ – מר שוויונטקובסקי, שר המשפטים. הוא גם אחד המנהיגים החשובים של מפלגת הפועלים המאוחדת – חבר מזכירות המרכז, חבר הפוליטביורו.

110

1. מדובר כאן על מכתב מ־6 באוגוסט 1949, גנהמ"ד 130.11/2492/20.

נפגשתי אתו לשיחה ממושכת. נוכח גם מר סלוצ'אנסקי, מנהל מדור המזרח. מסרתי את רשמי ביקורי בארץ וסיפרתי על הבעיות המטרידות אותנו. בתשובה לשאלות לא העלמתי את הקשיים הכרוכים בקליטת העלייה, אך סתרתי את ההגזמות אשר נתפרסמו בחו"ל על בריחה המונית מן הארץ, על התמוטטות כל יסודות המשק שלנו, על רצוננו אנו להפסיק את העלייה. וכך נתגלגלה השיחה לעניין העלייה מארצות מזרח אירופה בכלל ופולין בפרט. הדגשתי שוב את התלות בין עצמאותנו וכוחנו לבין זרימת העלייה ארצה. הסברתי את הרגישות של מדינתנו ושל דעת הקהל בישראל בשאלה זו. שיבחתי את קוזניצוב,[2] אשר זימן יחד את המשלחת הישראלית עם הרומנית וההונגרית כדי לברר את ענייני העלייה ואת המצב הכאוב שנוצר בארצות הללו. אנו מעריכים – הוספתי – את העובדה, כי אף פעם לא הגענו ליחסים דרסטיים עם פולין, אך קשה לומר גם כי המצב משביע רצון. העלייה זורמת טיפין טיפין. אל נא יתפלאו, כי בשביל רבים במדינת ישראל היחס לעלייה הוא אבן בוחן ונקודת מוצא חשובה לידידות ושיתוף פעולה. וגם על ידידים מובהקים יקשה להעמיק את הידידות בין ארצותינו, כאשר אין הבנה לעניין העלייה.

על כך נעניתי:

א. שלושה רבעים משארית הפלֵטה בפולין עזבו את הארץ והרוב המכריע הגיע לארץ ישראל.

ב. פולין ראשונה גילתה הבנה לעניין הגיוס והתירה עליית מגויסים.

ג. אף פעם לא נסגרה העלייה ולא נאסרה תעמולה למען עלייה.

ד. וזה החשוב – אנו נמצאים על סף פתרון, אשר יהיה לשביעות רצונכם. אין אנו נפגשים בפעם הראשונה. נפגשת עם רבים ואתה יודע כי הטינו אוזן קשבת לדבריך והסברותיך. ואף אנו איננו רגילים להוליך שולל או לפזר הבטחות שווא. בכל העתים הדגשנו את ההנחה, כי יהודי הרואה בישראל את מולדתו ורוצה לחיות בה – יותר לו הדבר. הגשמת כל דבר רציני מחייבת לפעמים הליכה בשבילים עקלקלים, באשר ישנם מכשולים והפרעות. ונראה לי כי הגענו לפתרון, אשר ישביע רצונך. מותר לך להשקיף על הדברים מתוך אופטימיות. הפירוש הממשי ותכנית הביצוע שייכים למשרד המנהל הציבורי.

נרמז, כי אינם רוצים שהסדר עניין העלייה יתפרש כתוצאת משא ומתן בין־ממלכתי, כי אם כהכרעתם הפנימית. ועל כן כל הודעה רשמית תימסר תוך מגע ישיר בין הממשלה לבין מוסדות יהודי פולין.

בשיחה זו נאמר גם, כי נמסרה לקונסולים הפולנים בתל אביב ובירושלים הוראה לא להעניק אשרות חזרה לפולין. להבא נבקש דרכים למען להעמיד כל אזרח שלנו, הרוצה לעזוב את ארצנו, על טיבה של הכרעתו. לא ייתכן "טיול לניסיון". יחשוב כל אזרח היטב, האם עליו לצאת. לכשיצא, אין דרך חזרה. מכל מקום אין דרך קלה.

כאן שוב נרמז הדבר, אשר עליו מסרתי בזמן שיחותיי בארץ, כי הדרך הטובה ביותר הייתה להעניק מיד אזרחות ישראלית לעולים.

---

2. ואסילי קוזניצוב (Wasyli Kuznetzov), נולד ב־1901, יו"ר הוועד המרכזי של האיגודים המקצועיים בברית המועצות. ראש המשלחת הסובייטית לקונגרס האיגודים המקצועיים במילנו ביוני-יולי 1949. ביוזמתו של קוזניצוב פגשה המשלחת של ההסתדרות את המשלחות של רומניה ובולגריה, ואלו הבטיחו את תמיכתם בדרישה הישראלית לעלייה אל מול התנגדות ממשלותיהם. ראו מברק אלישיב אל מרדכי נמיר, 24 ביולי 1949, גנהמ"ד 130.09/2325/3; וכן *Documents on Israeli–Soviet Relations, 1941-1953*, London: Frank Cass 2000, II, p. 518

ימים ספורים לאחר שיחתי הנ"ל באה ההודעה של השר למנהל הציבורי, הא' וולסקי למשלחת של ועד הקהילות היהודיות. את תוכנה הברקנו.[3] השר התיר את פרסומה, אם כי תבע הימנעות מכתיבה ותעמולה רעשנית. הצירות נתבקשה במיוחד על ידי משרד החוץ לא להיות מקור ידיעות ופרסומים בעניין זה, כנראה, מתוך ההנחה שהעניין הוא כולו פולני פנימי. עלינו לכבד משאלה זו. טובת העניין דורשת זאת.

יחד עם זאת אנו מוסיפים לטפל בעניין זכויות העולים, למען לא יצאו בגפם. החוזה המסחרי כולל בעקיפין אפשרות של הוצאת סכום כסף מסוים על ידי עולים. ד"ר שמיר פתח במשא ומתן על אפשרות של הוצאת כלי עבודה על ידי בעלי מלאכה. המשא ומתן הזה אינו חשוך תקווה.

האם אין גם מקום ליתוש של ספק, האומנם הכול יתגשם בהיקף מלא – לא אשבע. אם יבוצע העניין בכללו יוטלו תפקידים רציניים על הארץ ועל הצירות. הארץ מוכרחה להבטיח דרך מהירה והוגנת לקליטת העולים. הקליטה תקבע את ממדי העלייה מכאן ואולי תכריע גם במידה מסוימת בעניין העלייה מארצות מזרח אחרות. מוכרחים לתת על כך את הדעת באופן מיוחד ומבעוד מועד.

עלינו יוטלו תפקידים רבים ומגוונים. צריך יהיה להרים משא ארגוני לא קל. אך לא רק בעיות ארגוניות תעמודנה לפנינו.

הפעם החלטתי להתרכז סביב עניין העלייה, אם כי ישנם עניינים שונים המטרידים אותי. עליהם אכתוב בפעם אחרת.

ולבסוף הרשני להודות לך על יחסך הלבבי אליי בזמן שהותי בארץ.

דרישת שלום לבבית לצפורה, שלך,

י' ברזילי

3. השר הודיע על ההחלטה שבמשך שנה וחצי יינתן לכל יהודי לעלות בתנאי שיחתום על התחייבות כי הוא מוותר על האזרחות הפולנית ויקבל היתר יציאה לישראל בלבד. הוא הודיע כי עד סוף 1949 יינתנו 10,000 היתרי יציאה. מברק אוכמני לאלישיב, 12 באוגוסט 1949, גנהמ"ד 130.09.2306/3. ראו להלן תעודה 111.

111

סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה ולטר[1] (תל אביב), אל המנהל הכללי של משרד העלייה, יהושע נ׳ שי (תל אביב)

העתק: גנהמ״ד 130.02/2457/18

[תל אביב] כ״א באב תש״ט
16 באוגוסט 1949

אל מר שי, המנהל הכללי של משרד העלייה
מאת: מ׳ ולטר, מחלקת מזרח אירופה

הנדון: **העלייה מפולין**

לאחר שיחתנו מיום ב׳ 15.8.49, נתקבלה הודעת צירותנו מוורשה ששר האדמיניסטרציה הפולני הודיע למשלחת שביקרה אצלו שבמשך שנה וחצי יינתן לכל יהודי לעלות בתנאי שיחתום על התחייבות כי הוא מוותר על האזרחות הפולנית. במקרה זה לא יינתן לו דרכון כי אם היתר יציאה לישראל. כעבור תקופת מעבר של שישה שבועות ייכנס לתוקפו הנוהל החדש כנ״ל. המשרד שלו יהיה מוכן להוציא עד סוף שנת 1949 עשרת אלפים היתרי יציאה. עדיין לא נקבע כיצד ינהגו אחרי תום תקופה זו.

שר המשפטים הפולני בשיחתו עם מר ברזילי אישר הודעה זו.

בברכה,

מחלקת מזרח אירופה

112

שר החוץ משה שרת (תל אביב), אל ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

מברק מוצפן: גנהמ״ד 130.09/2306/1-3

תל אביב, 18 באוגוסט 1949

אבקשך להודיע למשרד החוץ כי אנו מעריכים מאוד החלטת הממשלה בעניין העלייה ורואים בה הבנה לאופייה הדינמי של מדינתנו, רצון פעיל לסייע לגידולה ולהתבצרותה ויחס אוהד לרצון המפעם בלב יהודים רבים להתיישב בישראל. ההחלטה משמשת גם הוכחה נוספת

111

1. משה ולטר (אבידן), נולד ב־1914. פעל במחלקת מזרח אירופה של משרד החוץ הישראלי. מ־1951- סגן מנהל המחלקה למזרח אירופה. מיופה כוח זמני בוורשה מינואר 1954 עד אוגוסט 1956.

שאין עליית יהודים למדינת ישראל סותרת את יסודות המשטר המדיני והחברתי הקיים בארצות מזרח אירופה.

שרת

113

נספח צירות ישראל בפולין, פנחס דגן (ורשה), אל משרד החוץ (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, 18 באוגוסט 1949

הריני בא למסור לכם ידיעות בעקבות הודעת שר המנהל הציבורי, מר וולסקי, בשאלת העלייה מפולין.[1] הידיעות שיש בהן בחלק חזרה ובחלק תוספת למה שמסרנו לכם כבר, מקורן בשיחות עם מר רושובסקי, המנהל הכללי של משרד המנהל הציבורי ועם מר איזידורצ'יק,[2] סגן שר המנהל הציבורי.

מתוך **השיחה עם מר רושובסקי**: אינו מרוצה מהעובדה שהשר עשה פומבי לידיעה על החלטת הממשלה בטרם הוכנו הפרטים. אך העובדה נשארת בתוקפה, כי קיימת החלטה פרינציפיונית של הממשלה כי יאופשר לכל יהודי הרוצה בכך, לעלות למולדתו.

יהודים בעלי דרכונים פולניים עשו צרות לקונסוליות הפולניות בישראל ובפריז. מאידך רבים מאלה שקיבלו הבטחות אשרה ("פרומסות") מצירות ישראל בוורשה, ניצלו אותן על מנת לנסוע לארצות שונות מחוץ לארץ ישראל. מתכוונים אפוא למתן דרכונים אך בלי נתינות פולנית. ההכנות והבירורים היורידיים טרם נגמרו. העניין נמסר לעיבודה של ועדה מיוחדת. מר רושובסקי מאמין, כי עבודת הוועדה תסתיים תוך חודש ימים ואז – אחרי שובו של מר וולסקי מהחופשה – יפורסם דקרט של הממשלה או של שר המנהל.

עד לפרסום הדקרט לא תחול הפסקה בהוצאת דרכונים על פי הסידור המקובל לעת עתה. אחרי פרסום הדקרט יקראו את כל אלה שהגישו בקשותיהם ואלה יצטרכו לחתום על טופס הכולל ויתור על אזרחות (לעומת זאת לא יידרשו להגיש בקשות חדשות). הוא הדין לגבי אלה שיגישו בקשותיהם בשבועות הקרובים.

לדעת מר רושובסקי מונחות במשרדו כ־7,000 בקשות. כאשר העירו לו, כי ידוע על מספר גדול בהרבה וייתכן כי הכוונה ל־7,000 משפחות, אמר מר ר', כי אין זה מן הנמנע שמדובר על מספר **תיקים** ולא נפשות, אך העניין טעון בדיקה. מכל מקום במשרד מוכן מנגנון, המסוגל לבצע את העבודה במשך ארבעה חודשים והוא מאמין שהעניין יכול להיגמר עד סוף השנה.

113

1. ראו תעודות 110 ו־111.
2. יאן איזידורצ'יק (Jan Izydorczyk) (1974-1900), בשנים 1959-1948 היה חבר הוועד המרכזי של פזפ"ר, ב־1950-1949 – סגן שר המנהל הציבורי.

לשאלה, האם יימשך יחס ההגבלה לגבי עיסוקים בתעשייה ומלאכה (כלומר, אם משרד המנהל ינקוט בקו של סלקצייה מבחינה זאת) ענה מר ר', כי ההחלטה נוגעת לכלל היהודים ועיכובים יכולים להיות רק במקרים יוצאים מן הכלל.

מתוך **שיחה עם מר איזידורצ'יק** (קומוניסט ותיק. עבד קודם לכן בתפקיד ארגוני מרכזי במפלגה. נשלח במיוחד למשרד המנהל, אין לשער, כי דבר זה נעשה מתוך אספקט העלייה בלבד. איש חביב ביותר, נעים בשיחה, לבבי, נכון לעזור. יחסו לענייננו לבבי, אך אינו מתמצא מספיק. שואל הרבה ולומד מתוך רצון להעמיק):

"הסידור החדש בקשר לנתינות ימנע מכם קשיים בקשר לחוזרים". סיפר על פגישה עם אישה צעירה שחזרה לא מזמן מהארץ, בעלת מקצוע (רוקחת) ואמר, כי "חלק גדול של החוזרים יכול היה בסופו של דבר להסתדר אילו לא הייתה קיימת האפשרות של חזרה לפולין". הסידור החדש הוא גם טוב לפולין.

בשיחה חזרו 2 פרטים מהשיחה עם מר רושובסקי: אי־שביעות רצון מסוימת מהקדמת הפרסום על ידי השר – והמספר של 7,000 בקשות, הטעון בדיקה.

חזר והדגיש, כי מצד הממשלה העניין מסודר. רמז על קשיים יורידיים בקשר לשלילת אזרחות ולא לבד יורידיים. העלה רעיון על מתן זכות ויתור על אזרחותם. הבקשות של היהודים תרוכזנה ותבואנה לאישור, נניח, בפני נשיאות מועצת השרים.

כאשר העירו לו, כי הצעה כנ"ל פירושה הנהגת נוהל ממושך ומסורבל מדי וכי מוטב לחפש סידור יותר אוטומטי (כלומר שיספיק עצם הוויתור על הנתינות כדי לקבל דרכון) הסכים מר א' כי מוטב סידור מכני יותר.

מר א' מעריך את מספר הרוצים לצאת עד 15,000 והוא מעריך כי אפשר יהיה לפתור את כל הבעיה תוך חצי שנה. שאל, האם יש חשיבות למתן זכות קדימה לעסקנים הציוניים (התשובה הייתה, כי שאלה זו מאבדת מחשיבותה על רקע הסידור הכללי, יתר על כן, יש חשיבות כי האקטיבה הציונית תצא יחד עם חברי המפלגות).

בתוך השיחה התברר כי מר א' שוקל את בעיית הדרכונים הקולקטיביים.

זה מוביל לבעיות ארגון הטרנספורט ("מה הכתובת? הוועד היהודי המרכזי? מפלגות ציוניות? צירות ישראל?).

קרוב לוודאי כי עדיין לא נדונה שאלת הוצאת הרכוש בקשר להחלטה חדשה על העלייה. מר א' רשם לעצמו את העניין ושאל לנוהג עד כה.

פנחס דגן
נספח הצירות

בשום צורה לא לפרסום![3]

3. כתוב בכתב יד.

114

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה ולטר (תל אביב)

מברק מוצפן 112, נוסח נכנס: גנהמ"ד 130.11/2514/6

ורשה, 4 בספטמבר 1949

הציר ברזילי מסר היום לממלא מקום של שר החוץ הפולני האמבסדור ויארבלובסקי את ההודעה הבאה: בשם ממשלת ישראל הנני מתכבד לבטא תודה והערכה עמוקה על החלטת ממשלת פולין המתירה יציאה מפולין לכל הרוצים בהתנחלות קבע במדינת ישראל. ממשלת ישראל רואה בהחלטה זו גילוי רצון טוב, גילוי עזרה למאמצי גידולה וביסוסה של מדינתנו, גילוי הבנה לשאיפת יהודים רבים להתיישב בישראל. החלטה זו היא הוכחה להבנת פולין הדמוקרטית עממית לכמיהת יהודים רבים להתחבר עם אחיהם במולדת משותפת עתיקה במדינת ישראל. הציר הוסיף כי נעים לו להדגיש שפולין, אשר בין הראשונים הכירה במערכות האו"ם בזכות העם היהודי למדינה עצמאית ואשר תומכת בקביעות ובעקביות בתביעות המבטיחות והמעצבות את העצמאות האמתית של מדינת ישראל, מגלה פעם נוספת על ידי ההחלטה בשאלת העלייה הבנה עמוקה לעניין המבצר את כוחנו ועצמאותנו. החלטה זו, סיים הציר, תהדק ללא ספק עוד יותר את קשרי השיתוף והידידות בין מדינותינו. בהמשך השיחה אשר התנהלה באווירה ידידותית נתברר תוכנה המפורט של ההחלטה ודרכי ביצועה. בשיחה נוכח מר סלוצ'אנסקי, מנהל המחלקה לארצות המזרח במשרד החוץ הפולני.[1]

אוכמני

העתק אל טסלר,[2] ארנון

114

1. ראו לעיל תעודה 112.
2. דב סתת (טסלר), נולד ב־1910. סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ הישראלי והממונה על הדסק הסובייטי והפולני עד 1950; בסוף 1958 – מיופה כוח זמני בוורשה; בשנים 1964-1967 – שגריר ישראל בפולין.

115

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה ולטר (תל אביב)

מברק מוצפן 113, נוסח נכנס: גנהמ"ד 130.11/2514/6

ורשה, 4 בספטמבר 1949

אתמול מסר המשרד למנהל ציבורי לפרסום ב־דוס נאיי לעבען [דאס נייע לעבן][1] וב־ז'צ'פוספוליטה[2] את ההודעה הבאה: לרגל הבקשות הנכנסות למשרד למנהל ציבורי בדבר מתן תעודות לנסיעה לקבע למדינת ישראל מודיע המשרד למנהל הציבורי על הנוהל הבא בסידור העניינים: את הבקשות לתעודות לנסיעה לישיבת קבע במדינת ישראל יש להגיש למחלקת דרכוני חוץ של המשרד למנהל ציבורי. על המעוניינים לצרף מסמכים המוכיחים את זהותם ובמקומם יקבלו תעודות זהות מיוחדות הנותנות להם הרשות לנסוע למדינת ישראל. ההודעה הזאת נמסרה יום קודם ל־ITA[3] ולאחר זה מסרתי לממלא מקום שר החוץ הפולני האמבסדור ויארבלובסקי בנוכחות מנהל המחלקה לארצות המזרח מר סלוצ'אנסקי את הודעת ההערכה של ממשלתנו לפי מברקו של שר החוץ.[4]

ברזילי

העתק אל ארנון, טסלר[5]

115

1. "דאס נייע לעבן", ביטאון CKŻP ואיגוד הסופרים היהודים, יצא לאור בין 1945-1950.
2. Rzeczpospolita (1944-1950), בהתחלה ביטאון PKWN, אחר כך התייחסו אליו כאל ביטאון לא רשמי של הממשלה.
3. יט"א, סוכנות הידיעות היהודית (Jewish Telegraphic Agency — JTA). ראו תעודה 97, הערה 17.
4. ראו לעיל תעודה 112.
5. דב סתת.

116

מנהל מדור המזרח במשרד החוץ הפולני, אדוארד סלוצ'אנסקי, אל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ סטפן ויארבלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-14 t-266

ורשה, 5 בספטמבר 1949

אל: מזכ"ל משרד החוץ
אמבסדור ס' ויארבלובסקי
כ א ן

בתאריך 3 בספטמבר 1949 בא ציר ישראל, ברזילי,[1] לביקור אצל אמבסדור ויארבלובסקי. בשיחה נכח ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, סלוצ'אנסקי.

1. ברזילי קרא את הטקסט של מכתב התודה מממשלת ישראל לממשלת פולין על ההקלות המובטחות בהגירה.[2]
2. ברזילי העלה שורה של סוגיות הקשורות בצד הארגוני של הגירת יהודים לישראל, ובמיוחד:
   א. נוהל טכני בהוצאת תעודות זהות אישיות
   ב. עניין הנסיעות הקבוצתיות
   ג. הוצאת רכוש, במיוחד ציוד של בתי מלאכה

המזכ"ל ויארבלובסקי ציין בתשובתו, שבצד המנהלי של ארגון ההגירה עוסקים המשרד למנהל הציבורי וגופים מוסמכים אחרים. הוא לא הוציא מכלל אפשרות שהתעודות המעידות על זהות אישית יישלחו לצירות ישראל אשר מצדה תעביר אותן למהגרים ביום יציאתם.

באשר לעניין הוצאת הרכוש, אמבסדור ויארבלובסקי ציין, שהוא אינו יודע דבר על כך שבביכול קיימים קשיים כל שהם בהוצאת חפצים לשימוש יום יומי וישיר של המהגרים. אשר לכך שהמשרד למנהל הציבורי עוסק בארגון ההגירה, הציר ברזילי ביקש שהמנכ"ל יקל עליו להיות מוזמן לשיחה עם סגן השר למנהל ציבורי המחליף כעת את השר.[3] המזכ"ל ויארבלובסקי לא הביע הסתייגויות.

3. ברזילי ביקש תשובה, האם נציג פולין יבוא לחנוכת המכון הפיזיקלי על שם וייצמן. הובטח לתת תשובה לאחר שהעניין ייבחן על ידי הגורמים המוסמכים.

ברזילי מסר על כוונתו לערוך ביקור אצל יו"ר CRZZ[4] האזרח א[לכסנדר] זאבאדסקי במטרה להזמין נציגים של תנועת האיגודים המקצועיים הפולנית לישראל.

116

1. ראו לעיל תעודה 114.
2. שם.
3. יאן איזידורצ'יק (Jan Izydorczyk).
4. "המועצה המרכזית של איגודים מקצועיים" (Centralna Rada Związków Zawodowych).

4. בנקודה האחרונה של השיחה ברזילי שאל מתי יתמנה ציר פולין בישראל.

א' סלוצ'אנסקי

117

שר החוץ משה שרת (תל אביב) אל חברי ממשלת ישראל (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 93.43/5556/9

אל חברי הממשלה
מאת שר החוץ

[תל אביב] כ"ה באלול תש"ט
19 בספטמבר 1949

הנני מלא חרדה לגורל ההישג הגדול שנפל בחלקנו בשבועות האחרונים על ידי פתיחת שערי היציאה לרווחה בפולין לכל המבקשים לעלות לישראל.

מבלי שאהיה בקי בפרטי הדברים, הנני מניח כי יהדות פולין, המונה כשבעים או כשמונים אלף נפש, מתחלקת בקווים כלליים לשלושה סוגים. ראשית, מיעוט שמנוי וגמור עמו להישאר בפולין. שנית, מיעוט שמנוי וגמור עמו לעלות. שלישית, רוב – גדול או קטן – הפוסח על שתי הסעיפים ופועלות בקרבו השפעות מתרוצצות.

גורל העלייה מפולין תלוי בהכרעה שתיפול בקרב הגוש התחוח הזה. זו יכולה להיות הכרעה היסטורית. ראשית, לגבי היהדות הפולנית עצמה, כי מי שלא יעלה מיד ייתכן שלא יוכל לעלות לעולם. שנית, לגבי יהודי ארצות אחרות, כי ההיתר הכולל שניתן לעלייה ע[ל י]ד[י] הממשלה הפולנית עשוי לשמש תקדים לגבי מדינות מזרח אירופה שכיום העלייה אסורה בהן, ולכן מידת ניצולו של ההיתר עלולה להוות גורם מכריע בהשפעת התקדים הפולני על הנוהג שייקבע לבסוף ברומניה ובהונגריה.

אין כל ספק שגם בקרב ההמון הנקלע בין הן ולאו רווח הלך רוח חזק של עלייה, הניזון מגעגועים למולדת מזה ומפחד ההתמוטטות הכלכלית וההתבוללות בפולין מזה. המכשול הרציני ביותר שנתקל בו הלך רוח זה הוא נחשול הידיעות מהארץ על המצוקה הכלכלית וחבלי הקליטה החמורים – על חוסר העבודה, היעדר השיכון, הדוחק במחנות ויוקר החיים – המאיימים בסבל קשה וממושך על כל עולה.

העיתונות הרשמית מנפחת ומפריזה את הידיעות האלו ומוסיפה עליהן נופך רב משלה. היא הופכת גורם של הסתה נגד העלייה ולא מן הנמנע כי היא מעידה על כיוון כפול במדיניות הפולנית – מצד אחד להתיר את העלייה עקרונית ולהלכה ומצד שני להביא לידי מיעוט העולים למעשה.

היהודי הפשוט נתון בין הפטיש והסדן. אם לא יעלה – עלול הוא להחמיץ את השעה ולאחר את המועד, כי לפי החלטת הממשלה, מי שלא יצא עד תאריך מסוים, גזרה עליו

להישאר אזרח פולין לצמיתות. לעומת זה, אם יעלה לאלתר, הריהו מפסיד מיד את האזרחות הפולנית ומשיבוא לארץ ויוברר לו כי קליטתו אינה אפשרית, שוב לא יוכל לחזור. ממילא מובן, שאם רק תתחיל פרשת העלייה החדשה, תהיה להדי קליטתן של השיירות הראשונות השפעה מכרעת על ממדיה הכוללים.

התוצאות המרחיקות של ההכרעה הזאת שעומדת בפניה היהדות הפולנית מחייבות את ממשלת ישראל ואת הסוכנות היהודית לשקול היטב אם אין לנקוט לגבי עולי פולין שיטות מיוחדות של טיפול וקליטה, שיחישו את תהליך התערותם בארץ וימנעו מהם סבל, אכזבות ומשברים אשר היו מנת חלקה של העלייה מצפון אפריקה.

הברירה שלפנינו נראית לי כה גורלית, שהיא מצדיקה לדעתי מידות מסוימות של אפליה לטובת עולי פולין, זוהי שאלה של מדיניות רבתי בתכנית העלייה של המדינה המחייבת דיון דחוף ומסקנות ברורות. אם נגיע למסקנות חיוביות שיש בהן ממש, תוכלנה להינתן הוראות לצירותנו בוורשה למסור לציבור הסברה מוסמכת על סיכויי הקליטה בארץ, שיהיה בהן כדי לשנות תכלית שינוי לטובה את האווירה השוררת כיום סביב עניין העלייה ברחוב היהודי בפולין.

הנני מבקש להעמיד את השאלה לדיון בישיבה הקרובה של הממשלה.

מ' שרת

118

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב)

גנהמ"ד 130.02/2457/18

ורשה, 20 בספטמבר 1949

לכבוד
שר החוץ
הקריה

שרת יקר,

אני מודה לך על מכתב הברכה לרגל הישג העלייה מפולין ואני מוקיר מאוד את דברי הערכתך.[1] מתוך מתיחות בלתי פוסקת – ולעתים טרדנית מדי – התווכחנו, הסברנו ודפקנו על לבבות – ובית הצירות נתמלא אור עם היתר העלייה. העומס והמשא – כבדים וברכתך מקלה לשאת בו.

כמו כן שמחתי מאוד, כי תמים דעים הנך אתי בשאלת הקליטה של העלייה הפולנית. כל פעם מתברר לי יותר ויותר, כי גורל העלייה תלוי במידה מרובה בזאת. האמת היא, כי

118

1. ראו שרת אל ברזילי, 6 בספטמבר 1949, ארכיון גבעת חביבה, 15-95 מכל 2 תיק 4.

יהודים רבים מתלבטים ומהססים ובתוכם לא מעטים, אשר קיבלו את החלטת העלייה **ביום פרסומה** כבשורת גאולה. מתנהלת ברחוב היהודי תעמולה נגד העלייה, החוזרים המעטים מוציאים את דיבת הארץ רעה, מכתבים רבים בלתי מעודדים מגיעים מישראל. הפחד בפני חוסר דירה וחוסר פרנסה הוא גדול. הפחד והמבוכה דוחפים רבים להשהות את היציאה לחודשים אחדים ואחת הסיבות המכריעות להשהיה זו היא – הציפייה להדי הקליטה בארץ של גלי העלייה הראשונה. ואני חוזר ומבקש – עשה למען הכנת כלים ואמצעים הנחוצים לקליטה ואנא – הפעל את הגורמים המתאימים למטרה זו. במכתבי הקודם מסרתי כבר, כי משרד החוץ ראה כנחוץ ואפשרי קביעת מגע סדיר בין הצירות והמשרד למנהל הציבורי העוסק בהוצאת תעודות העלייה.[2] בעקבות זה קיימתי שיחה ממושכת עם שר המנהל הציבורי בפועל סגן השר איזידורצ'יק (איש נעים ולבבי באופן יוצא מהכלל. מקודם עבד במרכז המפלגה פזפ"ר ומונה לתפקידו במשרד המנהל הציבורי על סף החלטת הממשלה בעניין העלייה). לאחר שהודיתי לו על מאמצו בקשר לביצוע ההחלטה, עברתי לבירור שורת שאלות מעשיות הנוגעות לתוכנה המפורט של ההחלטה וצורות ודרכי ביצועה. והרי לפניך תמצית השיחה:

1. שאלתי: **כמה זמן תוצאנה התעודות החדשות**? תשובתו היתה: עד 1 בספטמבר 1950 (כלומר – שנה תמימה). הוא הוסיף: אין פירושו של דבר שלאחר הזמן הזה לא ניתן לאף אחד לצאת, אבל אזי יחייב כבר נוהל דרכוני רגיל (סוכם בינינו, כי מוטב לא לתת פרסום לתוספת זו).
2. **קצב הוצאת התעודות לחודש**: מר א[יזידורצ'יק] חזר על הידיעה המדאיגה שלמרות יותר מעשרים אלף "פרומסות" שהוציאה הצירות, למשרד שלו הגיעו עדיין רק 9,000 בקשות. המצב הזה מדאיג אותו, כי הוא מתקשה לקבוע את גודל המנגנון. המנגנון הקיים מסוגל להוציא 1,500 תעודות לחודש. אם יהיה נחוץ, יוכל המשרד להוציא 2,500 תעודות. עם היכנס העניינים למסלול, יארך כל הנוהל מיום הגשת הבקשה ועד לקבלת התעודה – שבועיים עד שבועיים וחצי.
3. **זמן תוקף התעודה**: שלושה חודשים, אך בעל התעודה יוכל לעבור את הגבול רק שבועיים אחרי הוצאת התעודה, כדי שהמשרד יספיק להודיע לשלטונות הגבול.
4. לאנשים, אשר בקשותיהם לדרכונים מונחות כבר במשרד – יודיעו, כי עליהם להופיע במשרד, כדי למלא את טופס ההצהרה בעניין האזרחות. מלבד זאת לא יצטרכו להגיש מסמכים נוספים ולא בקשות חדשות.
5. ביקשתי אפשרות של אינטרנציה[3] מסוימת של הצירות בעניין **תור הוצאת** התעודות. ציינתי כי לטרנספורטים מאורגנים נחוצים לנו מדריכים, רופאים, אחיות, גרעינים יותר מלוכדים (נוער, קיבוצים). מר א' השיב: ביסוד נוציא תעודות על פי תור הגשת הבקשות. אך ביחס לסוגים ומקרים שמניתי יוכלו ללכת לקראתנו.

כאן הצגתי בפניו שאלה של מתן דרכונים קולקטיביים לקבוצות מאורגנות, כמו קיבוץ, קואופרטיב. תשובתו הייתה שבדרך כלל יוכלו במקרים כאלה, על פי בקשת הצירות, לתת דרכונים קולקטיביים.

---

2. ראו ברזילי אל שרת, 23 באוגוסט 1949, גנהמ"ד 130.11/2502/10.
3. התערבות.

הדגשתי, כי שאלה ארגונית מהחשובות היא, האם התעודות, מיד אחרי הוצאתן תימסרנה לנו על ידי המשרד ותרוכזנה בידינו. מר א׳ השיב, כי הם תיארו לעצמם שמדי יום יבוא לצירות שליח המשרד עם תעודות ויקבל אשרות ישראליות. התעודות תימסרנה לבעליהן רק שבועיים לפני הנסיעה. חזרתי והסברתי למר א׳, כי הסידור המוצע אינו מאפשר לנו את ריכוז הכנת הטרנספורטים, השגת אשרות מעבר ובכלל סדר ותכניתיות. הצעתי, כי בכל זאת התעודות תרוכזנה בידינו ושבועיים לפני כל טרנספורט נגיש למשרד רשימות מפורטות, על מנת לאפשר לו הודעה מבעוד מועד לשלטונות הגבול. מר א׳ אמר, כי הצעתי נראית לו, אבל הוא חייב לברר את העניין מחדש.

6. הצגתי בפני מר א׳ את שאלת עלייתם של כמה סוגי עולים מיוחדים:

א. **יתומים**: הדגשתי, כי ייתכן שאין העניין נוגע למספר גדול של ילדים, אבל יהיה המספר כאשר יהיה, זאת בעיה רגישה וכאובה ואני מבקש להקדיש לה תשומת לב מיוחדת. תשובתו של השר הייתה: בכל מקרה שתופיע הנהלה חוקית של בית יתומים או אפוטרופוס של ילד יחיד – לא ייעשו מצדו כל קשיים במתן תעודת היציאה (במאמר מוסגר: מאחר שנסגרה "הקואורדינציה הציונית" וילדיה הועברו בחלקם לבתי יתומים של הוועד היהודי המרכזי, נשאר לנו עתה להיאבק על נפשם של הילדים הבודדים, באמצעות אפוטרופוסיהם).[4]

ב. **משפחות מעורבות**: התשובה הייתה, כי העניין טרם נדון. יש להם ניסיון בעל אופי תקדימי מימי הסכם על אופצייה בינם לבין ברית המועצות. אין הוא יכול להשיב עכשיו תשובה מוחלטת. ברור לו, כי החוק הכללי לא יחול באופן אוטומטי על המשפחות המעורבות. הוא סבור, כי זהו עניין לבחינה אינדיווידואלית, תוך גישה חיובית.

ג. **אנשים המשרתים בצבא**: התשובה הייתה, כי המעוניינים יצטרכו לפנות ל־R.K.U. (Rejonowa Komenda Uzupełnień – מרכז גיוס) למוסד זה ניתן רמז להתייחס בחיוב – הוסיף.

ד. **כלואים באשמת ניסיון לעבור את הגבול באורח בלתי חוקי**: מר א׳ הציע לא להעלות את הבעיה הזאת עם ראשית הסידור החדש, "בהמשך הביצוע נשוב לעניין הזה".[5]

ה. **חסרי נתינות**: התשובה הייתה, כי אם תהיה בידם תעודה מוסמכת מן הוועד היהודי המוכיחה את יהדותם – יורשו לעלות ללא קושי.

7. **ענייני רכוש** (חפצים פרטיים, כלי עבודה): החלטתי להציג את הבעיה, באשר נפוצו שמועות, כי העניין שהיה כרגיל מסור למשרד האוצר, הועבר למשרד המנהל הציבורי. אמרתי למר א׳, כי האקט הגדול של רצון טוב עלול להיפגם על ידי שיקנה[6] קטנה בענייני מטען עולים. והן ההגבלות – הרווח המעשי שלהן למדינה הפולנית הוא מפוקפק ביותר, הנזק לעולים – עצום, ההד הציבורי בחוץ – קשה ביותר. מר א׳ אמר, כי בכל העניין מטפלים משרדים אחרים. הבטיח, שאם העניין יגיע לפורום שהוא ישתתף, הוא יהיה בעד גישה ליברלית בהחלט ביחס לחפצים פרטיים (כלומר: שמירת הסטטוס קוו).

---

4. ראו מכתב אוכמני לפרידמן מ־14 ביוני 1949 ומכתב דגן לפרידמן מ־21 ביוני 1949, שניהם בגנהמ"ד 130.11/2492/20.
5. מדובר בקבוצת יהודים, רובם מההסתדרות הרוויזיוניסטית, שנתפסו באשמת פעילות בלתי חוקית, ובכלל זה במעבר בלתי חוקי של הגבול הפולני. ראו פטרזייל אל מזאר, 17 באפריל 1950, גנהמ"ד 93.07/507/10.
6. בפולנית: הצקה.

הוא הדין לגבי **כלי מלאכה**. אך סבור הוא, כי אין להרשות הוצאת מכונות **תעשייתיות**. פולין נחרבה ושודדה בזמן המלחמה והציוד התעשייתי הכרחי גם לשיקומה היא.

8. **טרנספורט**: מר א' ציין, כי התקיים אצלם בירור בעניין זה, הם היו מעדיפים קשר ישיר גדיניה-חיפה. ביקש אותי לברר, במוסדות המתאימים, האם אפשר לקבל לתכלית זאת אנייה פולנית, והדגיש עם זאת, כי בוודאי ייתנו לאנייה ישראלית לעשות את המלאכה הזאת. "אם יהיו לכם קשיים בטרנזיט – ברכבת לכיוון בארי או מרסייל, הריני מוכן לעזור לכם להשיג **טרנזיט בדרך לקונסטנצה**. בטוח אני, כי נוכל להגיע להסדר מתאים עם צ'כיה, הונגריה ורומניה, ארצות הדמוקרטיה העממית".

לבקשתי, הסכים מר א', כי הצירות תקיים מגע ישיר עם מוסדות התעבורה הפולנית, יבשתיים, ימיים ואוויריים ("Orbis", "Gal", "Lot")[7] וביקשני להודיע על כך למשרד החוץ.

9. **מגע בין המשרד למנהל הציבורי לבין הצירות**: הצעתי, כי נמנה "קציני קשר" לשם טיפול יום יומי בכל השאלות המתעוררות עם ביצוע ההחלטה על העלייה. מר א' קיבל את הצעתי ברצון והודיע בו במקום, כי "קצין קשר" מצדו תהיה הגב' צ'קנסקה, מנהל[ת] מחלקת הדרכונים במשרדו. אני הודעתי, כי בשמי יופיע היועץ אוכמני.

10. העליתי גם את הבעיה של "תעמולה נגדית", אשר סימניה נראים כבר באופק. אמרתי לו, כי ברור שיימצאו חוגים יהודיים אשר ינסו להשפיע על הציבור היהודי לבל יעלה. המדובר הוא בתוכן ובצורת התעמולה.

הסבתי את תשומת לבו, לדוגמה על תעמולת ההשמצה נגד מדינת ישראל המתנהלת על ידי ה"פולקסשטימע"[8] אם העיתון הזה מציג את מדינתו כמקום שאין רואים בו אלא רעב, חוסר קורת גג, חוסר עבודה, מעשי אונס, הרי הדבר דומה לניסיון לתאר את ורשה כעיר שאין בה דבר זולת שכרות, אבק, מחנק, חוסר דירות משווע, אנשים הנהרגים על מקום במדרגות החשמלית וכדומה. והן אין זו דוגמתה של ורשה. ורשה, זה קודם כול דינמיזם מפואר של בניין ועמל ויצירה אמנותית. לזה מתלווים כמובן קשיים וצללים. כך גם אצלנו אין להפריד את הצללים מן האורות. איננו מעלימים את קשיי הקליטה וחזיונות מדאיגים בחיינו, אך מן הדין הוא שיינתן גם ביטוי ההולם להתקדמות מפעלנו – במערכות ההתיישבות, ההגנה, המשק והתרבות.

תשובתו של מר א' הייתה כי הוא מבין לרוחי ולטענותיי. הוא יודע, כי יש מנסים לשים מכשולים בדרך העלייה, הוא עצמו מחוסן בפני הערמות והצעות מכבידות ומכשילות.

11. הצגתי בפניו את בעיית קיומם של הקיבוצים. אמרתי לו שנודע לי על צעדים אדמיניסטרטיביים הננקטים לשם פיזור הקיבוצים, על ידי מוסדות [ה]מִנהל המקומיים. ביקשתיו למנוע דבר בלתי צודק ומסעיר את הרוחות. הסברתי, כי הקיבוצים הם האלמנט המאורגן ביותר, והנכסף לעלות ארצה.

---

7. LOT, חברת התעופה הפולנית, נוסדה ב־1929; GAL (Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe), חברת הפלגות פולנית (1930-1951). עד 1938 קיימה הפלגות בקו קונסטנצה (רומניה)-חיפה והסיעה עולים ותיירים מפולין לארץ ישראל; ORBIS, חברת התיירות הפולנית.

8. הכוונה ל"פאלקסשטימע", ביטאון הפרקצייה של פפ"ר ב־CKŻP. מ־1949 נשא תת־כותרת: ביטאון הוועד המרכזי של פזפ"ר. מ־1956 – שבועון, ביטאון TSKŻP.

תשובת מר א' הייתה: אם אמנם נעשו צעדים שעליהם אתה מספר, יכול אני להבטיחך כי לא ברשות נעשו ובוודאי לא על פי הוראה. אתקשר מיד עם השלטונות המתאימים למען להפסיק את הפעולות.

אף אני רואה בקיבוצים את האלמנט המתאים להיות בין ראשוני העולים ואני מסכים גם לעלייתם בצורה מקובצת.

12. מר א' שאל לדעתי בעניין השתתפות תנועות ציוניות במועצת פריז של התנועה הציונית (הוגשו לו בקשות בעניין זה).[9] מובן, כי תמכתי בכל כוח השכנוע במתן היתר נסיעה לנציגי פולין מכל המפלגות הציוניות למען [ת]וצג בכינוס עדות בלתי אמצעית על מצבה של יהדות פולין ויחסה של ממשלת פולין לישראל ולעלייה לישראל.

השיחה התנהלה ברוח ידידותית ובאה בה לידי ביטוי נכונותם לשתף פעולה אתנו למען להקל על סדרי העלייה. ובכל זאת, כדרכי, אינני רוצה להישבות להלך רוח אופטימי יתר על המידה. יש מנסים להכניס מקלות אל בין הגלגלים ולא תמיד בלי הצלחה. אנו נאבקים עוד עם שורת קשיים ומכשולים, אשר הסרתם או קיומם עלולים לקבוע את מידות העלייה. לדוגמה אביא את הבחינה הכלכלית. טרם נקבע עדיין מה יהא על הכסף שישנו בידי היהודים, ואשר עולה כמה מונים על הסכום, שנקבע להעברה בחוזה. כמו כן לא ברור עדיין מה יותר לעולים להוציא (מכונות, סוג כלי עבודה, סוג חפצים וכמותם וכולי).

ד"ר שמיר שקוע בבירורים הללו ואף אני קיימתי שיחות עם אנשים ממשרד האוצר והמסחר. אני מרגיש, כי הבחינה הכלכלית קובעת במידה לא מעטה בהכרעת האנשים. השיחות מרשות להניח, כי העניין אינו חשוך תקווה, אך יכול לקרות גם אחרת – למרות שביסוד שכנעתי רבים מהם – שוב – כי לא כדאי להם לבזבז את החלטתם הנדיבה על ידי חומרות, שהרווח מהם בשבילם מפוקפק. ואילו תנאי העלייה יקבעו לא במעט את היחס, אשר יישאו אתם היהודים אל פולין וממשלתה.

בהזדמנות זו אמסור לך את תמצית שיחתי עם מר קוטין, סגן השר למסחר חוץ. לאחר שהביע את דאגתו לקצב האטי של ביצוע החוזה המסחרי וביקשני לפעול להמרצתו עברנו לשוחח על השאלות הכלכליות הקשורות בעלייה.

בהדגשה מיוחדת דיברתי על כמות החפצים שיותר לעולים לקחת אתם. מר ק[וטין] הסכים להנחתי שאין זה לא [כך במקור!] מעניינם למנוע מיהודים יציאה מסודרת ככל האפשר כלומר עם כמות חפצי שימוש המתקבלת על הדעת. הוא הודה כי העניין הוא בחלק רב בתחום סמכותו וציין כי בנקודה זאת ינהגו באופן ליברלי ביותר. הוא סתר את השמועות שכאילו ניתנו הוראות להגבלה חמורה של משקל חפצי העולים (אין זאת אומרת עדיין, כי לא תהיה הגבלה – י' ב').

לשאלתי המיוחדת בעניין מכונות ומכשירי עבודה הוא הבדיל בין שני הסוגים ואמר כי לגבי בעלי המלאכה ינהגו מידה של התחשבות (יתירו הוצא[ה] של כלי עבודה אינדיווידואליים).

אין להתנבא כיצד ייפול הדבר ועלינו לעמוד על המשמר. נעשה כמיטב יכולתנו. מכל מקום צריך להיות מוכן לכך, שעם ויתור על האזרחות הפולנית יחולו על העולים חוקים חדשים בתשלומים שונים – כרטיסי נסיעה ומשלוח המטען, לאמור: הנסיעה והמשלוח עד הגבול הפולני ייגבה בכסף פולני ואילו מן הגבול והלאה במטבע קשה. חוגי האוצר כאן

9. המועצה הציונית של ארצות אירופה, התקיימה בפריז בין ה־14 לבין ה־19 בספטמבר 1949.

טוענים, כי לפי קונבנציות בין־לאומיות הם משלמים לכל ארצות המעבר במטבע קשה ולא יוכלו לשאת בעול זה נוכח עלייה המונית.

כאמור, ניאבק על כל הקלה אפשרית – אך מקווה אני, כי תסכים אתי, שלא נשאיר אף יהודי, הרוצה לעלות, בגלל עול כספי. אגב, מה שלא ייתבע כאן – יהיה רחוק ממה שנתבענו והיינו נכונים לשלם וגם שילמנו בארצות שונות.

אנו עומדים עוד בפני בעיות לא פשוטות של השגת אשרות מעבר לעולים. האיטלקים סירבו תחילה לתת אשרות מעבר מתוך טענה, כי המסמך המוגש להם אינו דרכון כי אם תעודת זהות. לפני ימים אחדים נפגשתי עם השגריר האיטלקי.

התכוונתי לבקרו במיוחד אך לאחר שיחה טלפונית אתו נדברנו להיפגש בחג העצמאות של מקסיקו. סיפרתי לו על סירובו של הקונסול לתת אשרות מעבר על תעודות [ה]זהות החדשות. הודיתי לו בעד הנוהל הנוח והנאה שנהגו בנו עד כה בהענקת אשרות מעבר והבעתי השתוממות על השינוי אשר חל. הסבתי את תשומת לבו על כמה יתרונות פרוצדורליים הכרוכים בתעודה החדשה. הפעם לפניהם תעודה, אשר כוחה יפה אך ורק לגבי עלייה לישראל. אין על יסוד תעודה זו אפשרות לבקש מוצא אחר ואין לקבל על ידה עזרה קונסולרית כלשהי מצד מוסדות פולניים. תעודה זו מובילה ישר ולרוב במקובץ לישראל.

השגריר אמר לי, כי הסברתי נראית לו. הוא מניח כי הסירוב בא הפעם רק מתוך כך שאין הם פה מוסמכים להחליט על דעת עצמם במצב החדש. הוא הבטיח לי להבריק למחרת בבוקר לממשלתו המלצה חמה ומודגשת, להמשך הענקת הטרנזיט האיטלקי (בינתיים נודע לי כי לקונסוליה האיטלקית הגיעו כבר כ־1,500 אשרות מעבר בלנקו. בימים הקרובים נדע, אם אמנם הסידור החיובי הוא סופי).

אנו עומדים עדיין בפני סידורים מורכבים של העברת העולים ארצה, אך על כך בפעם אחרת.

לא נפניתי עד כה לכתוב לך על השיחות, שקיימתי כאן לקראת הדיונים באו"ם. שוחחתי על העניינים עם אנשים אחדים, אשר יצאו ללייק־סאקסס.[10] המשלחת לא יצאה – לפי ידיעתי – עם סיכומים בענייננו. אם כי נשמעות כאן טענות שונות כלפי מדיניותה של מדינת ישראל (על כך משהו יוכל לספר אלישיב ולו גם על יסוד שיחה אחת שקיים עם שר החוץ בפועל[11] – הוא גם ראש המשלחת הפולנית לאו"ם, ויארבלובסקי) ברור, כי הם יתמכו בנו בעניין הנגב[12] ויש להניח, כי יתמכו בעניין הפליטים.[13] עמדתם בשאלת ירושלים[14] מותנית אצלם בשורה של תנאים ונסיבות.

אגב, קיבלו כאן מתוך טענה וביקורת את העובדה, שממשלתנו לא אמרה דבר על הרכבה של ועדת הסקר.[15] הזכירו לטובה, כי בעצרת האו"ם אשתקד תבענו את שיתוף המזרח בוועדת הפישור[16] ואילו הפעם שתקנו ואף לא ערערנו על שיתוף הבריטים. בין אם יש לנו השפעה

10. הכוונה למושב הרביעי של עצרת האו"ם שהתקיים בסתיו 1949, הראשון שישראל השתתפה בו מראשיתו.
11. ראו להלן תעודה 130.
12. מהמלצת ברנדוט (ראו לעיל תעודה 74, הערה 2) עלה כי יש לקרוע את הנגב מישראל.
13. כ־750,000 פליטים פלשתינים ממקומות שנכללו בגבולות 1948.
14. שטחה המערבי של ירושלים נכלל במדינת ישראל בפברואר 1949, על אף החלטת האו"ם בדבר בינאום העיר.
15. ועדת סקר כלכלית מטעם ועדת הפיוס, שתפקידה היה לבחון אפשרויות של יישוב הפליטים בארצות ערב ובמדינת ישראל.
16. ועדת הפיוס – ועדה מטעם האו"ם שהוקמה בדצמבר 1948 והוטל עליה לסייע לצדדים בסכסוך לשים קץ למצב המלחמה ביניהם.

על ההרכב ואם אין – האם אינך סבור, כי חשובה הופעתנו בעניין זה? אך כאמור, יצאו בעניינו בלי סיכומים מחייבים.

שמחנו לביקורו של אלישיב. הפגשנוהו עם שר החוץ בפועל, עם סגנו של השר לסחר חוץ [קוטין], עם מנהל מדור המזרח [סלוצ'אנסקי], ערכתי לכבודו מסיבה בה השתתפו נציגי משרד החוץ, הוועד פולין־ישראל, ועד ידידי האוניברסיטה העברית בירושלים, נציגי הציבור היהודי ופרופ' גורקה.

קיימנו יחד אתו שתי ישיבות צירות ונוסף על כך נפגש אלישיב עם כל חברי הצירות לחוד ועמד על טיב עבודתנו ובעיותיה.[17]

אלישיב הגיע בימי היערכותנו לקראת המשימה החשובה שלפנינו – ארגון העלייה. הפגישה אתו נעימה וטובה תמיד ובימים אלה מִשנה חשיבות היה לה.

קרה רק "פנצ'ר" אחד, שאני רואה חובה להודיעך עליו. נעתרנו להפצרות נציג סט"א[18] כאן, מר זילברברג, והפגשנוהו עם אלישיב. היה זה אחרי פגישתו יחד אתי ועם שר החוץ בפועל. למרות שאלישיב לא מסר לזילברברג חצי דבר על הפגישה הנ"ל הודיע העיתונאי לשר המודיעין הפולני גרוש, כי ידוע לו תוכנה המדויק של שיחתנו עם זילברובסקי והוא מבקש מגרוש נוסח לפרסום. גרוש, כמובן, סירב, וטילפן אלי מתוך תרעומת קשה, ששיחה בשש עיניים אינה דבר שרשאים לגלותו לעיתונאי. הסברתי לו, כי לא נאמר לזילברברג על ידינו דבר וחצי דבר. הוא ניסה לסחוט נוסח לפרסום משר המודיעין מבלי שידע מאומה על הפגישה.

הצטערנו יחד עם אלישיב על מה שקרה, אך אני מקווה, כי הסברתי את העניין וחיסלתי את האינצידנט. אני מאשים את עצמי במידה מסוימת, שלא מנעתי בעד פגישתו של אלישיב עם זילברברג, את הקשר הרשמי אתו נאלץ לקיים בשם הצירות בעיקר הנספח לעיתונות ואני לא נפגשתי אתו עד כה מתוך פחד בפני פטפטנותו וסילופיו. דבר זה גרם לכך, שהוא הפיץ סביבי דיבות והשמצות. רצינו למנוע גורל זה מאלישיב, אם יסרב לקבלו. כך נפלנו מן הפח אל הפחת.

אך כאמור, העניין לא היה שוב כה רציני ואני מקווה, כי הוא חוסל.

התרשמתי מאוד מרשמי ביקורך על פני הארץ והמחנות. הבינותי, כי הישגים ומצוקה משמשים בערבוביה. נקווה, כי תימצאנה דרכים נבונות ויעילות להתגבר על המחסור, המכשולים והליקויים.

הרשה נא לי להודות לך על השתתפותך בעצרת נגבה.[19] יחד עם חברי אני מחזיק לך טובה על כך. רגישים הדברים, אולי גם בצדק, לחוסר תשומת לב אך יודעים להוקיר דבר עידוד. חוה[20] ואני קראנו בהתרגשות על העצרת בנגבה ובשמחה על השתתפותך בה.

והריני מברך אותך לשנה החדשה, שתזכה לראות בביצורה של מדינת ישראל, בעלייה רבתי, שתשבע נחת מנציגויותיך בחו"ל וחבר עובדיך בארץ.

אני מאחל לצפורה[21] ולך, ולבני ביתך שנת אור ואושר.

י' ב'

---

17. ראו תעודה 130.
18. סט"א – סוכנות טלגרף ארץ ישראלית.
19. עצרת שהתקיימה בנגבה, קיבוצו של ברזילי.
20. אשתו של ישראל ברזילי.
21. אשתו של משה שרת.

119

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.02/2457/18

ורשה, 30 בספטמבר 1948

משרד החוץ
המחלקה לארצות מזרח אירופה
הקריה

הסדר העלייה החדש כבר מבוצע, ועשרות "תעודות הזהות" הראשונות נמצאות כבר בידנו. כפי שתראו מן הפוטוקופיה המצורפת הרי התעודה "עושה רושם" טוב יותר משחששנו: היא נקראת אמנם "תעודת זהות" אך בתוספות הגבלות המצוינות על ידי המשרד למנהל ציבורי היא נקראת גם דרכון. התעודה מאפשרת יציאה מפולין רק לאחר שיש בה ויזה ישראלית. מעניין לציין שבסעיף "לאומיות" רשום "יהודית". התעודה מתירה רק יציאה חד־פעמית ואיננה מתירה חזרה לפולין.

כאמור, רק עשרות – כמאה – דרכונים נמצאות לעת עתה בידינו. ואילו המשרד למנהל הציבורי היה מוכן להוציא במשך זמן זה פי שניים ופי שלושה. הוא מזמין עתה יום יום כארבעים, חמישים איש לבוא לחתום על הוויתור על האזרחות ולקבל את הדרכונים, אך באים רק כעשרים איש בממוצע. יש ודאי לכך סיבות שונות שהעיקריות שבהן: רצון לדחות לעוד זמן־מה את קבלת הדרכון ולזכות באופן כזה בזמן נוסף לחיסול העניינים. אך הדבר מזיק, וכבר התעוררו על כך גם במשרד למנהל הציבורי. סגן המיניסטר, איזידורצ'יק, דיבר על כך עם ברזילי, ומנהלת המחלקה לדרכוני חוץ, צ'קאנסקה, העירה את תשומת לבי לעובדה זאת. במשרד תולים הרבה בתקופת החגים והם מקווים שאחרי סוכות ירבה מספר מקבלי הדרכונים. ואפשר שבאמת כך, אך ברור שהאלפים יזוזו רק אחרי צאת הטרנספורט הראשון והשני.

רוח טובה שוררת עתה במשרד למנהל הציבורי. השליט אותה סגן המיניסטר איזידורצ'יק, שנקבע לכהונתו רק בשבועות האחרונים.[1] יש רצון לעזור, להקל. איזידורצ'יק אף אמר לברזילי כי אם "גזרה" היא שיבואו רק כחמישים אחוז מן המוזמנים מוכן הוא להגדיל את מספר ההזמנות עד שמונים ליום, ובלבד שיוכלו להוציא את האלף-אלף מאתיים דרכונים לחודש שקבעו לעצמם (לפי הערכתם שרק כחמישה עשר אלף יהודים ירצו לצאת, אך המספר הזה איננו קבוע ועומד ואם יימצאו יותר יהודים – ואני מקווה שיימצאו – יוציאו גם יותר דרכונים).

ברזילי מקיים פגישות תכופות עם איזידורצ'יק, נקבע גם קשר קבוע לבירור שאלות מעשיות בין המשרד למנהל הציבורי ובינינו, מטעם המשרד נקבעה הגב' צ'קאנסקה ומצדנו

1. ראו תעודה 113.

אני. בשתי הפגישות שהיו לי עד עתה בירנו שאלות סידוריות שונות, שאלת קידום מתן דרכונים לחברי קיבוצים וכדומה.

עדיין לא ברורה לנו הדרך שבה תלך העלייה. לאחר שירדה מהפרק שאלת הקשר הישיר גדיניה-חיפה מחוסר אוניות מתאימות, נשארו שלוש דרכי היבשה:

א. דרך איטליה
ב. דרך צרפת
ג. דרך רומניה

א. דרך איטליה העלינו עד עתה את העלייה מפולין, במידה שהייתה מאורגנת על ידנו. היא דרך נוחה, יש קשר רכבת ישיר עד לנמל, המחנות מסודרים, האפשרות להישאר בה ולהסתדר בה מועטת. אנו חושבים לקיים דרך זאת גם להבא, גם אם נעביר את עיקר הטרנספורטים בדרך אחרת.

ב. השתדלנו עד עתה לא להעלות בדרך זאת, וגם להבא ננהג כך. פריז היא רבת פיתויים ועשירה בשפעת אפשרויות להסתובב בה גם חודשים בלי התעסקות מסוימת. ולא מועט מספר יהודי פולין שיצאו מכאן על מנת להגיע לארץ ושקעו "לעת עתה" בפריז. אם תמיד היינו מצווים לדאוג שיהודי פולין יגיעו לארץ – שבעתיים עתה. רפורטים העלולים להתקבל כאן על עשרות ומאות יהודים מפולין המסתובבים בפריז – ומבין אלפי העולים עלולים מן הסתם כמה מאות לנסות להסתדר בצרפת או להגיע משם לארצות אחרות – עשויים לפגוע קשה בהמשך הסדר העלייה. נחמיר אפוא ולא נרשה עלייה בדרך זאת אלא במקרים יוצאים מן הכלל.

ג. דרך רומניה חדשה בשבילנו. ועם כל הקשיים שבדרך זאת (חוסר יחס אוהד לעולים, חוסר מוסדות יהודיים מקומיים שיטפלו בעולים המחכים לאנייה וכולי) אפשר והיא תהיה הדרך הראשה לעליית יהודי פולין. בשיחה טלפונית המליץ מר [גדעון] רפאל[2] על דרך זאת (אנו משערים את טעמיו) וגם הפולנים מרמזים לנו רמזים ברורים מאוד, שהם היו מעוניינים שזאת תהיה דרך העלייה העיקרית: בדרך זאת, בטוחים הם, יגיעו כל היהודים לארץ, כאן יוכלו, כנראה, להעמיד לרשות העלייה גם ספינה משלהם ולזכות באופן כזה בטובת הנאה ממשית מאוד.

בפגישתנו הקרובה עם הסוכנות בפריז נקבע באופן סופי את דרך העלייה ואת כל הבעיות הקשורות בה.

אנו מבררים את שאלות ויזות הטרנזיט. ברזילי התראה בעניין זה עם השגריר האיטלקי והשגריר הרומני. הם התקשרו עם ממשלותיהם אך עדיין לא השיבו תשובה (קיבלנו היום מברק מרומא שהעניין מסודר, אך כאן באמבסדה האיטלקית עדיין לא יודעים על כך).[3] אני התראיתי עם מנהל ענייני השגרירות הצ'כוסלובקית. לאחר שהתקשר עם פראג הודיע לי, כי צ'כוסלובקיה תעניק ויזות טרנזיט גם על תעודת יציאה זאת בלי שום קשיים, ואף הסכים

---

2. גדעון רפאל (1912–1999), ב־1947 היה חבר במשלחת הסוכנות היהודית לעצרת האו"ם, בשנים 1951–1952 – חבר קבוע במשלחת לאו"ם, עד ספטמבר 1953 – יועץ מדיני במשלחת הקבועה של ישראל באו"ם, ולאחר מכן – ממונה על ענייני המזרח התיכון והעניינים המדיניים של האו"ם במשרד החוץ. מ־1957 ועד 1960 היה רפאל שגריר בבלגיה ובלוקסמבורג ונציג ישראל ליד הקהילייה הכלכלית האירופית. לאחר חזרתו לארץ, עד 1965, היה סמנכ"ל משרד החוץ. ב־1966 היה שגריר ישראל באו"ם ובארגונים בין־לאומיים בג'נבה, ב־1967 – נציג קבוע של ישראל באו"ם. מ־1967 עד 1971 היה מנכ"ל משרד החוץ, בשנים 1973–1977 – שגריר ישראל בבריטניה וב־1977–1978 – יועץ בכיר לשר החוץ.

3. בשולי המכתב, לאחר כוכבית, מופיע בכתב יד משפט זה: "בינתיים טלפן השגריר האיטלקי והודיע לו רשמית כי הדבר אפשרי".

להצעה להעניק ויזות קולקטיביות. אנו מקווים שלא נתקל בקשיים מצד האוסטרים. ניפגש עוד לבירור שאלה זאת עם הצרפתים וההונגרים.

כבר ברור שבעד כרטיסי נסיעה מגבול פולין ועד הנמל נצטרך לשלם בדוויזים. עד עכשיו היינו קונים את הכרטיסים בזהובים. טענתם עתה היא (נמסרה לעת עתה בשיחות חצי־רשמיות): תמורת כל כרטיס מגבול פולין משלמת הנהלת הרכבות הפולניות בדולרים. כל זמן שהעולים היו בעלי דרכונים פולנים ואזרחים פולנים, הממשלה שילמה בעדם את הדולרים. עכשיו לאחר שוויתרו על האזרחות הפולנית אין הממשלה הפולנית מוכנה לשלם את עשרות אלפי הדולרים שיהיו דרושים לכך.

לא ברור עדיין: מה יהיו החפצים האישיים שמותר יהיה להוציא, איזה כלי עבודה ואיזה מכונות מותר יהיה להוציא. ד"ר שמיר עומד בקשר מתמיד בבירור שאלות אלה עם המשרדים לסחר חוץ והאוצר. הרוח הנושבת משם איננה מבשרת מזג נוח. עוד לפני כמה שבועות היו לנו ידיעות טובות אך בשבועיים האחרונים חל שינוי בולט לרעה. יש כוונות לגזור חומרות קשות. הדברים עוד לא הוכרעו ולא רק הממשלה עוסקת בהם, גם המפלגה הכניסה ראשה לעניין זה. והגישות השונות, האוהדות והצוררות, עדיין נאבקות אלה עם אלה. אך חושש אני שבסופו של דבר ייקבעו דברים קשים. הישפיעו גזרות אלה על מידות העלייה? בלי ספק, ישפיעו השפעה פסיכולוגית קשה, אך אני רוצה לקוות, כי לא ישפיעו על עצם ההכרעה לעלות, לכל היותר ידחו אותה לזמן־מה, שכן היהודים האלה שיש להם עדיין מכונות תעשייתיות שונות יודעים היטב כי לא יישארו בידם – פולין הולכת לקראת הלאמה כללית. בישיבת הצירות קיבלנו כקו פעולה את הסיכום שנוסח על ידי הציר: נעשה הכול וכמיטב יכולתנו, בהשפעה ובלחץ, כדי שהיהודי יוכל לעלות עם מרבית רכושו, אך נעודד אותו לעלות גם כשיתברר שיצא בחוסר כול.

ההחלטה היסודית על מתן אפשרות לכל יהודי שיוותר על האזרחות הפולנית, לעלות, נתקבלה אחרי בירורים קשים ומאבק קשה בצמרת המפלגה. גברו האראלים, אך המצוקים לא הניחו נשקם מידם. שוב אינם יכולים לערער את ההחלטה היסודית, אך הם טורחים לנגוש, להציק, לערום קשיים על גבי קשיים, להפחיד. במיניסטריונים יש גישה אוהדת, במקומות – חומרות. יהודי הבא במקומו לבקש מהוועד היהודי המקומי או המחוזי תעודה המאשרת כי הוא יהודי – בלי תעודה כזאת – איננו יכול להגיש בקשה לשחרור מהצבא – נתקל בקשיים מרובים; יהודי הבא לבקש במשרד האוצר שבעירו אישור כי מסיו מסודרים, נתקל בקשיים מרובים. משרד האוצר המקומי מוסיף לו תוספת מס (ה־domiar[4] המפורסם) המגיעה למאות אלפים זהובים. ואם איננו משלם גם את התוספת לא יקבל את האישור הנדרש. והוועדים היהודיים משתדלים להוסיף גזרות משלהם; ועדים מקומיים מסרבים להוציא תעודת אישור והם שולחים לוועדים המחוזיים, וכשבא היהודי לעיר המחוזית מתברר לו שלא די שהוא, ראש המשפחה, לבדו בא, אלא צריך להביא לוועד המחוזי את כל בני ביתו, וכשמביא כבר אותם נדרש ממנו לתשלום לא מועט, בתנאי פולין, בעד התעודה, יש ועדים הדורשים 500 זה[ובים] לנפש, יש הדורשים אלף, ואף היה ועד אחד שדרש אלף חמש מאות זה' לנפש. ובשביל דלת העם אין זה סכום מועט (כאן ראוי לציין שעד עתה היה יהודי משלם 20,000 זה[וב] בעד דרכון, ומהתחלת ההסדר החדש משלמים רק 5,000 לדרכון).

4. מס ערך מוסף.

אנשי פזפ"ר היהודים התגייסו למלחמה נגד העלייה. מכנסים כינוסים מחוזיים, תובעים מהאקטיבה שלהם להגיע לכל פועל המתכוון לעלות, מדפיסים בעיתון שלהם רפורטז'ים מפעפעי שנאה בלוויית צילומי החוזרים. בכינוסים המחוזיים והמקומיים משתפים גם את מזכירי הסניפים הלא־יהודים למען השיג את תמיכתם במלחמתם האנטי־ציונית, ואכן היה מעשה ובכינוס בקרקוב אמר המזכיר הפולני: כשקיבלתי את החלטת הממשלה על עליית יהודי פולין חשבתי לתומי, כי צריך לסייע בידי כל יהודי הרוצה לעלות לישראל, רק עכשיו כששמעתי את הסברתכם אני מבין שתפקידנו למנוע בכל אמצעים בעד כל יהודי פרודוקטיבי ובעד כל בעל מקצוע חופשי לצאת מפולין.

יש מקומות שנערכו בהם חיפושים בסניפי מפלגות ציוניות וחברים שונים. בשבוע העבר היו חיפושים בסניף מפא"י בקרקוב. מצאו שם את "איגרת לעולה"[5] מס' 49 של הסוכנות ובה רשימה המכוונת נגד פולין, כן מצאו גיליונות "אילוסטרירטע[ר] וואכ[ע]נבלאט" של צאנין[6] השופע איבה לארצות הדמוקרטיה העממית, מצאו גם חוזר שהסניף הוציא לחבריו בעניין עלייה. מזכיר הסניף, הלפרן, מוותיקי התנועה, נחקר קשה, לאחר שלושה ימי מעצר שוחרר אך הוזהר חמורות, שלא יסבלו הפצת עיתונות כנ"ל, וכן לא יסבלו שום תעמולה הקוראת לחברים לעלות. ותעמולה לעלייה נקראת גם הפניה ללמוד עברית, להתקשר במקצוע מתאים, ולא כל שכן הגשת עזרה כלשהי בסידור ניירות.

ועם כל הקשיים האלה המפלגות מרבות פעולה, העיתונות היהודית־הפולנית משתדלת להרבות בידיעות קונסטרוקטיביות על הארץ, בעיקר בתחום הקליטה והשיכון (מאמרים פולמוסיים והסברה נפסלים על ידי הצנזורה במקומות), בבתי הספר העבריים לומדים יותר ילדים מאשר לפני שנה, ובקרקוב ובשצ'צין שבהם נסגרו השנה בתי הספר העבריים, קיימים קורסים ובהם עשרות רבות של לומדי עברית.

בתנאים קשים יעלו היהודים מפולין, אך הם יעלו, לאלפיהם. אין טעם לשחק באומדנות, אך אנו עכשיו אופטימיים יותר משהיינו לפני חודש.

היו גם נגישות בקיבוצים אשר בשלזיה התחתית ושניים שלושה קיבוצים של גורדוניה ודרור אף נסגרו. ושוב אותה תופעה: במקום שאין הידיים החבלניות של פזפ"ר היהודים מגיעות – שם אין גזרות ואין נגישות. הנה רק בימים אלא ארגן השומר הצעיר קיבוץ הכשרה באולשטין, מקום המרוחק מ[ה]יישוב היהודי, ונתקבל שם ברצון טוב ובלבביות. קיבל לרשותו משלטונות המקום חווה על משקה החי, דירות, ואפילו חיבור חשמלי בין העיר והחווה מסדרים השלטונות על חשבונם. והרי גם באולשטין שולט משטר הדמוקרטיה העממית ומצוי סניף פזפ"ר המקומי, אך לשם לא הגיעו עדיין "המסבירים".

מאחד בספטמבר ש"ז [שנה זו] התחילו כל בתי הספר היהודיים את שנת הלימודים כבתי ספר ממשלתיים. נוצר לא רק מצב אובייקטיבי משפטי חדש אלא גם פסיכי – הרבה מורים יהודים קיבלו את המעבר הזה בחרדה רבה ומתוך משבר נפשי. מאחרי מלחמת העולם הראשונה נחשב בית הספר היהודי כנכס התרבותי לאומי היקר ביותר, כאבטונומיה

5. שבועון שפרסמה ההסתדרות.

6. מרדכי צאנין, נולד ב־1906 בפולין וקיבל חינוך דתי. למד פולוניסטיקה באוניברסיטת ורשה. במלחמה הועבר עם הצבא לליטא ומשם בשנת 1942, לארץ ישראל. התחיל את דרכו העיתונאית לפני המלחמה בעיתונות יידיש בפולין. בשנים 1948-1949 היה עורך של "אילוסטרירטער וואכענבלאט" ומ־1949 – עורך של היומון היידי "לעצטע נייעס". ב־1947 ביקר בפולין ופרסם את רשימותיו בספרו "תל עולם". חיבר ספרים רבים, וביניהם מילון יידיש-עברית ועברית-יידיש.

התרבותית־לאומית בהתגשמותה, והנה עכשיו נדמה להם למורים רבים, בעיקר מבין עסקני בית ספר יידיש שלפני המלחמה, כי אבדה להם איזו אבדה יקרה. הסקצייה היהודית של המפלגה המאוחדת[7] עושה מאמצים רבים לעודד את המהססים האלה ולהסביר להם כי עם מעשה ההלאמה התגשם חלום דורות, ההלאמה שחררה לא רק מדאגות חומריות מטרידות אלא גם מן הצורך לגבש אידאולוגיה נפרדת, שכן היא משותפת עתה עם הארץ כולה ואינה מצוינת בשום תכונה או קו לאומי. "יש צורך בגישה דיאלקטית לנכסי התרבות הלאומיים שלנו, ז[את] א[ומרת] גישה כזאת המוציאה מן החשבון את העבודה המוהיקנית לקיים סתם את המורשת התרבותית לאומית ולחשל סתם את שרשרת הזהב, אלא נשענת על ההתפתחות הדינמית החיה בקו המטריאליסטי של המשך, סתירה וסינתזה". [כך] ניסח ל' לוזובסקי,[8] המפקח היהודי מטעם הממשלה על בתי הספר היהודיים, את התפקידים. בעיה חמורה שנייה מעשית הוא המחסור החמור בספרי לימוד. ועד המורים מתחיל בעבודת תרגום נרחבת של הספרים הפולניים המקובלים בבתי הספר הפולניים.

הדממה העמוקה שהייתה עוטפת את שטח הגטו היהודי נקרעה החודש: בספטמבר, חודש קימום ורשה, גויסו מאתיים וחמישים אלף אנשים לעבודת פינוי ההריסות (חצי יום עבודה האיש), וממספר זה כוונו מאה שמונים אלף לשטח הגטו. מכשירים את השטח לבניין שכונת פועלים. הבניינים מוקמים בקצב מהיר, ומתוך שלא כדאי לפנות את ההריסות עד היסוד, יש ובונים את הבית בגובה של מטר־מטר וחצי על החורבות ממש כפי שהייתה נבנית עיר בימי קדם, שכבה על גבי שכבה.

שישה עשר מיליון לבנים וחצאי לבנים הוצאו החודש מן החורבות, ורשה נבנית במהירות, אך העובר ברחובותיה, רואה שעם כל קצב הבניין העז, קצב המעורר באמת התפעלות, יהא צורך עוד בעבודת שנים רבות עד שיקוממו כל הריסותיה. היום היא שוב טובלת בשפעת דגלים אדומים ולבנים־אדומים – היא מכינה עצמה ליום השלום. הטרנספרנטים מתרבים, הססמאות מתרבות, והמגפונים המרובים תלויים ברחובות העיר השונים כבר מכריזים הכרזות קרב וחג.

נתכנסה לכינוסה הארצי "הסיעה הדמוקרטית",[9] מפלגה המאחדת בתוכה את בעל המלאכה, איש המקצוע החופשי, הסוחר הזעיר, האינ[נ]טליגנצייה יוצאת חלציה של הבורגנות היורדת. נתקיים גם כינוס של שתי מפלגות האיכרים ס"ל[10] ו־פס"ל[11] ב־25 בנובמבר יתכנסו יחד שתי מועצותיהן ויקבעו את יום האיחוד – צעד נוסף בתהליך מזיגת המפלגות.[12]

בעבודה רבה עושה המפלגה למשוך לצד המשטר את הכנסייה הקתולית, לשחרר את כמריה מן השעבוד לאפיפיור ולטעת בהם רגשי פטריוטיזם נאמן, אך האמת היא שאינה מצליחה אלא במידה מועטת: הכמורה הפולנית, ובעיקר העליונה, ראקציונית קיצונית וחדורה איבה לכל קִדמה. ומצב מעניין: בשני המחוזות המערביים וארסיה [וארמיה] ומאזורי לא נקבע עד היום על ידי הכנסייה בישוף של קבע והם כפופים ל"בישוף מארכלאנד"[13] היושב במערב

---

7. הפרקצייה היהודית של פפ"ר ואחר כך של פזפ"ר התקיימה עד 1949. כללה חלק מהחברים היהודים של המפלגה בראשה עמד ש' זכריאש.
8. לודוויק לוזובסקי (Ludwik Łozowski), עבד במחלקת ההשכלה של CKŻP, ואחר כך פיקח על בתי הספר הממלכתיים היהודיים במסגרת משרד החינוך.
9. ב־30 בספטמבר 1949 נתכנס הקונגרס השלישי של הסיעה הדמוקרטית.
10. סטרוניצבו לודובה (Stronnictwo Ludowe) – מפלגת האיכרים.
11. פולסקיה סטרוניצבו לודובה (Polskie Stronnictwo Ludowe) – מפלגת האיכרים הפולנית.
12. שתי המפלגות התאחדו בנובמבר 1949 והקימו את המפלגה העממית המאוחדת (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe).
13. לא ברור למי הכוונה.

גרמניה.[14] עכשיו מגייסת המפלגה המוני מאמינים החותמים על פטיציה לארכיהגמון הפולני וישינסקי[15] ודורשים שההגמונות הפולנית תכיר בשני המחוזות האלה כחלק בלתי נפרד מפולין ותקבע להם במקום "הבישוף האדמיניסטרטור" בישוף קבוע.

העיתונות הפולנית הייתה מלאה פרטי משפט ראיק[16] וחבריו ולאחר הוצאת פסק הדין נקראים כינוסים מרובים "להגברת הערות ולשמירה על טוהר המפלגה". יעקב ברמן תבע ממנהלי מדורי ההסברה לראות במשפט ראיק אות אזעקה, הזכיר את ההתגברות בפולין על הסטייה מן הקו והודיע "על הסקת כל המסקנות ללא רחמים מישיבת יולי" (הכוונה לישיבה ביולי אשתקד שבה נתקבלה ההחלטה המוקיעה את סיעת גומולקה).[17] המרמז פסוק זה על משהו מסוים? הימים הקרובים יפתרו.

הקטע בעדותו של ההונגרי סאלאי[18] כי בקבוצתו היו גם ציונים הובא כאן בעיתונות הכללית בלי הבלטה מיוחדת – ברור חוץ ל"פאלקסשטימע" ו"נייע לעבן". "נייע לעבן" אפילו כתב מאמר ראשי בעניין זה (קל וחומר "פאלקסשטימע") ואף בהוראות הוועד היהודי המרכזי "לכל הוועדים המחוזיים הגליליים והמקומיים" ליום השלום נקבע כי תפקיד הוועדים "לחשוף את התפקיד המחמיר של הראקציה הטרוצקיסטית־ציונית־בונדיסטית בחו"ל".

ורשה חיה את פסטיבל שופן שמשתתפים בו, אחרי האלימינציה ארבעים ואחד איש: ססס"ר – 6, צ'כוסלובקיה – 1, הונגריה – 7, בולגריה – 2, מקסיקו – 1, רומניה – 1, פולין – 11, צרפת – 1, אנגליה – 2, אוסטריה – 4, ברזיליה – 3, איטליה – 1, גרמניה המזרחית – 1. יש לציין את הרמה האמנותית הגבוהה.

בתוך כל טרדות הימים אנו משתדלים ליהנות מפסטיבל נאה זה.

ע' אוכמני
יועץ הצירות

14. לאחר סיפוח השטחים הגרמניים לפולין, מנהל הכנסייה עדיין היה מאורגן על פי החלוקה המנהלית הקודמת של הכנסייה הגרמנית. פתרון קבע למצב זה התעכב משום שלא היה חוזה שלום. מי שצריך היה להגיע לפתרון של קבע היה הקרדינל הפולני אוגוסט הלונד (August Hlond), שקיבל לשם כך ייפוי כוח מיוחד מאת האפיפיור פיוס ה־12. ואולם ייפוי הכוח שלו לא נגע לאדמות שהיו לפנים גרמניות. למרות זאת, הקרדינל הלונד החל בשיחות עם הבישופים הגרמנים, וכתוצאה משיחות אלה הם ויתרו על תחומי סמכות בשטחים מסוימים. במקרה של הדיקנות (נפה בחלוקה הכנסייתית) של וארמיה, הבישוף הגרמני הזמני קאלר העביר לידי הקרדינל הפולני את הסמכות בחלק הדיקנות שהיה בסמכותו. הקרדינל הלונד מינה את בעלי הסמכות האפוסטולית (רוחנית־כנסייתית) לשטחים החדשים בהכרזה ביום 15 באוגוסט 1945. למרות זאת, אופי המנהל הכנסייתי היה זמני. השלטונות הקומוניסטיים לא הסכימו לפתרון זה וב־26 בינואר 1951 החליטו להשעות את בעלי התפקידים המנהליים האפוסטוליים ומינו במקומם כמרים כלליים. ההסדר הסופי של בעיות הניהול הכנסייתי וחלוקת סמכותה בשטחים שסופחו לפולין הושג רק בשנת 1972, לאחר שממשלת גרמניה המערבית אשררה את ההסכם עם פולין מדצמבר 1970.

15. סטפן וישינסקי (Stefan Wyszyński) (1981-1901), ארכיהגמון, ב־1953 מונה לקרדינל.

16. משפט ראיק היה אחד מהמשפטים המפורסמים ביותר שנערכו כנגד המנהיגים הקומוניסטים. לאסלו ראיק (László Rajk) (1949-1909), היה שר החוץ של הונגריה עד יוני 1949. ביוני נאסר באשמת שיתוף פעולה עם מנהיג יוגוסלביה. ראיק נשפט והורשע (יחד עם עוד שני נאשמים) באשמת ריגול ובגידה במולדת. נגזר עליו גזר דין מוות, והוא הוצא להורג באוקטובר 1949. משפט ראיק היה סימן להחרפת המצב הפוליטי במדינות הקומוניסטיות.

17. בפלנום (מליאה) של פפ"ר ביום 7 ביולי 1949, ברמן נאם נאום ובו התייחס אל ההישגים האידאולוגיים של מפלגת פפ"ר ואל משימותיה. בפלנום שהתקיים בין הימים 31 באוגוסט ו־3 בספטמבר 1949, הואשם גומולקה יחד עם קבוצה של פעילים, ב"סטייה ימנית־לאומנית" והורחק מתפקידו כמזכיר ראשון של פפ"ר. בוועידת האיחוד נבחר לוועד המרכזי של פזפ"ר. ב־1949 הורחק מהמפלגה ובשנים 1954-1951 היה במאסר.

18. אנדריאס סאלאי (Andreas Szalai) (1949-1917), נאסר ב־8 במאי 1949 ו"הודה" שבזמן היותו במפלגה הקומוניסטית פעל במקביל באירגון ציוני־טרוצקיסטי. עוד הוסיף בהודאתו, כי כאשר נאסר בשנת 1935 גויס על ידי המשטרה ואחרי המלחמה ריגל לטובת יוגוסלביה. הוצא להורג ב־15 באוקטובר 1949.

120

קטע ממכתבו של שר החוץ משה שרת (תל אביב) אל ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

מקור: ארכיון גבעת חביבה, 15-95 מכל 2 תיק 4

הקריה, יט בתשרי תש"י
12 באוקטובר 1949

לכבוד
מר ישראל ברזילי,
ציר ישראל,
ורשה

ברזילי היקר,

תודתי לך על מכתבך המפורט מ־20 בספטמבר.[1] מכל חלקו הדן בענייני עלייה שלחתי העתקים לשר העלייה[2] ולמחלקת העלייה של הסוכנות.

עליי להודיעך, כי הממשלה דחתה כל מחשבה על אפליה כלשהי לטובת עולי פולין ולאחר הבירור הנוקב שהיה בשאלה זו איני יכול לומר שהצדק אינו עמה.[3] עם זה גילתה הממשלה ערות רבה לגורל האפשרות הגדולה שהושגה בפולין ולהשפעה שתהא נודעת על המשך העלייה מההדים הראשונים שיגיעו חזרה לפולין על סידור השיירות הראשונות בארץ. אקווה שהבנה זו תיתן אותותיה בהמשך המאמצים הגדולים הנעשים להחשת קליטת העלייה בכללותה. ודאי לא נעלם מעיניך כי קצב העלייה הואץ שוב ובחודש ספטמבר היו לנו למעלה מ־20,000 עולים. [...][4]

120

1. ראו לעיל תעודה 118.
2. חיים משה שפירא (1902–1970), מנהיג הציונות הדתית. עמד בראש "הפועל המזרחי" ומאוחר יותר – בתנועת "המזרחי" והמפד"ל. כיהן כשר העלייה והבריאות בממשלה הזמנית (1948–1949), שר העלייה (1949–1951), שר הפנים (1949–1952, 1955 ו־1959–1970), שר הדתות (1951–1958), שר הסעד (1953–1958) ושר הבריאות (1949–1951 ו־1961–1965).
3. ראו דין וחשבון סטנוגרמי מישיבת הממשלה לח/שט, 20 בספטמבר 1949.
4. מטעמי עריכה הושמטו 11 הפסקאות הבאות, הנוגעות לפולמוס בעמדות המדיניות בין ברזילי לבין שרת.

121

תזכיר על שיחתו של תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטניסלאב לשצ'יצקי,[1] עם ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-14 t-266

15 באוקטובר 1949

סודי

תזכיר

על מהלך שיחה של לשצייצקי עם הציר של ישראל מר ברזילי ביום 13 באוקטובר 1949

1. הציר ברזילי הודה על תמיכתה של ממשלת פולין בקבלתה של ישראל כחברה באיגוד הבין־לאומי לטלקומוניקציה.
2. ביקש, שהמשלחת הפולנית בדיוני האו"ם תתמוך בעמדת ישראל, שתשאף לדחיית ההצעה של הוועדה שהתכנסה בג'נבה בעניין מעמד בין־לאומי לירושלים.
ממשלת ישראל יכולה רק לתת ערבויות שתתאפשר גישה חופשית לחלוטין למה שקרוי "המקומות הקדושים" בירושלים למטרות דתיות של יהודים, נוצרים ומוסלמים.
3. ביקש, שממשלת הרפובליקה הפולנית תתמוך במאמצי ישראל לקיים ללא שינויים את הגבולות של מדינת ישראל כיום, שאינה יכולה להסכים לשום תיקונים, ובמיוחד לא באזור הנגב (עקבה).
4. בעניין הפליטים הערבים אמר, שממשלת ישראל תשאף לאיחוד משפחות הומניטרי, תאפשר שיבה של ערבים פרט למעטים המהווים סכנה למדינת ישראל, וגם תאפשר יציאה של ערבים הרוצים להגר.
ממשלת ישראל תיקח גם חלק בעזרה לפליטים הערבים, ביחס פרופורציונלי ובמסגרת פעולות האו"ם. הוא סבור עם זאת, שלבעיה הזאת אופי כללי, ושהאחריות על המצב חייבת להיות גם של כל המדינות הלוחמות נגד ישראל, שגם הן צריכות להשתתף בסיוע לפליטים הערבים. ישראל תתרום את חלקה, ואולם בתנאי שייחתמו הסכמי שלום עם כל המדינות שאתן הייתה ישראל במצב מלחמה.
5. הציר ברזילי הודה פעם נוספת על עמדתה החיובית של ממשלת פולין בשאלת ההגירה היהודית מהמדינה. הוא סבור שהמגעים המתקיימים בנושא זה מתנהלים עד היום באווירה מלאה רצון טוב מצד ממשלת פולין. מבקש שיחס אוהד זה מצד הממשלה של הרפובליקה הפולנית יימשך גם בהמשך וכן מבקש להחיש את ההחלטות בעניין הנהלים הטכניים הנוגעים להגירה, ובמיוחד התקנות האחרונות: מה יכולים המהגרים להוציא אתם, איך לשלם בעד אמצעי התעבורה, באילו אמצעי תחבורה יצאו, איזה סכומים יוכלו לקחת אתם וכדומה.

121

1. סטניסלאב לשצ'יצקי (Stanisław Leszczycki), נולד ב־1907. תת־מזכיר מדינה במשרד החוץ בשנים 1946-1950.

השבתי, שאת עמדת ממשלת ישראל אעביר לממשלת פולין. את הבקשה הכלולה בנקודה 2 אעביר לאמבסדור ויארבלובסקי. בענייני הגירה (נוגע לנקודה 5) יימשך היחס החיובי של משרד החוץ, ועם זאת עניינים אלה שייכים לסמכותו של המשרד למנהל ציבורי, שלו הסמכות לתקן את ההסדרים הטכניים הקשורים בהגירה.

122

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, 19 באוקטובר 1949

לכבוד
שר החוץ,
הקריה

שרת יקר,

בכל מכתביי – לאחר הסדר העלייה החדש – הטעמתי את חשיבות קליטתם של גלי העלייה הראשונים לגבי מפעל העלייה כולו מפולין.[1] כבר בישיבות הראשונות של הצירות – לאחר ההחלטה – העלו חברים את הצורך של ביקורי בארץ בענייני קליטה, אך החלטתי לדחות את פנייתי אליך עד: (א) שייגמרו הבירורים כאן עם המשרד למנהל הציבורי ועם משרדי האוצר ולסחר חוץ; (ב) שיקום בתוך הצירות המנגנון הארגוני המתאים למשימה ויובטחו האמצעים הכספיים, התחבורתיים והסידוריים לטרנספורטים הראשונים של העולים.

כעת הננו עומדים בסיומו של פרק הכנת העלייה.

1. המגע עם משרד המנהל הציבורי הודק והפך לקשר סדיר ורצוף. אני נפגש עם סגן השר, הממונה על כל עניין העלייה, אחת לשבועיים, ומברר את כל הבעיות היסודיות, המתעוררות תוך כדי ביצוע החלטות הממשלה. היועץ אוכמני מקיים קשר קבוע עם הממונה הראשי על הוצאת תעודות העלייה. המשרד למנהל ציבורי הוציא כאלף דרכוני עלייה והקצב גובר. מקבלים מאתנו רשימות מרוכזות של כל חברי הקיבוצים למען לאפשר את עלייתם המשותפת. בימים האחרונים מגיעים אלינו לוויזאציה שישים עד שבעים דרכונים ליום.
2. הבירורים בשטח הכלכלי מתקרבים לקצם. לאחר שורת פגישות ושיחות עם פקידים גבוהים במשרד האוצר והמסחר, אשר התנהלו בעיקר על ידי ד"ר שמיר, נפגשתי היום לשיחה מסכמת עם שר האוצר, דומברובסקי. הוא הבטיח להמציא לי בשבוע הבא סיכומים, אשר לפי דבריו, יהיו מבוססים על שלוש הנחות ובחינות: (א) בחינה מוסרית,

122

1. ראו לעיל תעודה 118; ברזילי אל רפאל, 6 בספטמבר 1949, אצ"מ, S6/5037.

המחייבת למנוע מצב והרגשה של יציאה בעירום ובחוסר כול; (ב) הנחה, שיש לארגן את העלייה כך שהעולים בצאתם ירכשו אהדה לפולין ויהפכו גורם המעמיק את רצון שיתוף הפעולה המשקי בין ישראל לפולין; (ג) הנחה שאין להעמיס על אוצר המדינה הפולנית נטל כבד מדי, שאינו יכול לשאתו.

מכאן נובע, למשל, שהאוצר הפולני לא יוכל לשאת נטל של דוויזים, שמוכרחים לשלם לארצות המעבר בדרך מפולין לאיטליה (דמי נסיעה ברכבת והובלת המטען), אך מאידך יש לגלות הבנה ורוחב לב בקביעת מטען החפצים שהעולה יהא רשאי לקחת עמו. איני רוצה להעסיקך בדו"ח מפורט על השיחה, מאחר שהובטח לי סיכום דברים בשבוע הבא שאעבירו כמובן מיד ארצה. המדובר הוא ברשימת החפצים שיותר לקחתם, במידות ההעברה של כספי העולים, בסידורי מכס, דמי נסיעה וכולי.

לפני ימים אחדים נפגשתי גם עם שר החוץ בפועל[2] וגוללתי בפניו את הבעיות הכלכליות הכרוכות בעלייה. ביקשתיו שוב שלא יבזבזו את החלטתם החשובה על ידי קשיים מיותרים. הוא הבטיח להשפיע כמיטב יכולתו בכיוון החשת הסיכומים, תוך התחשבות עם הצעותינו.

(פגישה זו – מטרתה העיקרית הייתה שיחה על בעיות ישראל באו"ם. הסברתי בהרחבה את בעיות ירושלים, הגבולות, הפליטים, בהתאם לעמדת ממשלתנו. האיש ששוחחתי אתו, סגן השר לענייני חוץ, מר לשצ'יצקי, אינו מצוי ביותר אצל ענייננו. הוא הקשיב מתוך אהדה, הציג שאלות אחדות ורשם את דבריי. הבטיח להעביר את הדברים מיד למשלחתם באו"ם. על התרשמותי מעמדת הפולנים בענייננו כתבתי במכתבי הקודם ואשתדל בקרוב להמציא סקירה נוספת וממצה יותר.)

כן נפגשתי בימים האחרונים עם הגנרל אלכסנדר זאואצקי,[3] מהאישים המרכזיים במדינה ובמפלגה, סגן ראש הממשלה ויו"ר האיגודים המקצועיים בפולין. (נתבקשתי על ידי הוועד הפועל של ההסתדרות לברר את דבר ביקורה של המשלחת של האיגודים המקצועיים הפולניים בארץ. בעניין זה נמסרה לי הודעה כי תכנית הביקור בעינה עומדת, אך את ביצועה הם נאלצים לדחות לרגל היותם עסוקים כולם בחידוש החוזים הקולקטיביים לקראת השנה החדשה.) השיחה, כמובן, נסבה גם על עניינים כלליים של ישראל, על מעמדה של ההסתדרות במדינה ועל ענייני העלייה. קבלתי על תעמולתם של חוגים יהודיים שונים כאן נגד עליית "החומר הפרודוקטיבי והיוצר", לאמור, נגד עליית פועלים יהודים ואינטליגנציה עובדת. הוא השיב, כי למרות שחבל על צאתו של כל איש עמל, כוונת החלטת הממשלה הייתה והנה שכל יהודי הרואה בישראל את מולדתו, רשאי לעלות. אין עינם צרה על כך שיתווספו לישראל כוחות בניין ויצירה.

3. סיכמנו עם הג'וינט והסוכנות את דרכי ארגונו של הטרנספורט הראשון. נפגשתי עם השגרירים, האיטלקי והרומני (ואוכמני עם הצ'כי) וביקשתי אשרות מעבר. לפי שעה קיבלתי תשובה חיובית מאת השגריר האיטלקי ומהצ'כים, לאחר התייעצותם עם רומא ופראג. הטרנספורט הראשון ילך, אפוא, דרך איטליה.

4. הקימונו את מחלקת העלייה. שכרנו דירה ואנו מארגנים את מנגנון המחלקה.

---

2. לשצ'יצקי; מכתב אוכמני למשרד בתל אביב, 14 באוקטובר 1949, גנהמ"ד 130.09/2306/4.
3. הכוונה לאלכסנדר זאוואדסקי.

סיכומו של דבר: אנו מסיימים את פרק המשא ומתן עם השלטונות וההכנות הארגוניות הקשורות בעלייה.

ועתה – ערב צאת המאות הראשונות של עולים – הפכה אצל כולנו הדאגה לקליטת העלייה לחרדה העמוקה ביותר. מתנהלת כאן על ידי חוגים יהודים־קומוניסטיים תעמולה חמורה נגד העלייה. לצערנו מגיעים גם מכתבים עגומים מן הארץ. קורה גם שקרובי משפחה מן הארץ כותבים בנוסח המייעץ לא לעלות. יש גם חוזרים מן הארץ. וההתלבטות והמבוכה רבות.

מהו טיפוס העולים מכאן? מיעוט קטן – אמידים. מיעוט – חסרי כול. והרוב המכריע – אנשים שרמת חייהם היום יומיים איננה נמוכה: שיכון מרווח, מזון טוב ומספיק, חינוך ילדים חינם, לבוש נאה. כל זה – בשבתם כאן. ובצאתם – הם אביונים בבת אחת. אני מקווה, כי יוכלו לקחת אתם חפצים פרטיים נחוצים וחשובים, אך כסף לא יוציאו אתם (לרוב גם אין להם) ומכונות תעשייתיות חשובות גם כן לא ייקחו אתם. חיי מחנה מקובלים בארץ ולזמן ממושך – ישברו את האנשים ויחבלו קשות במפעל העלייה כולו. זוהי הכרתי העמוקה. כבר עכשיו מורגשת ציפייה להדי הקליטה הראשונים. רבים נמנעים מלקבל את תעודת העלייה, גם לאחר הזמנה מיוחדת ממשרד המנהל הציבורי. השר הפנה את תשומת לבי לחזיון זה.

הגענו, אפוא, כולנו לידי מסקנה, כי טובת העניין מחייבת את ביקורי בארץ לפני צאת הטרנספורט הראשון מפולין. עצם העובדה, כי הציר יוצא ארצה בעניין הקליטה התפרש כגילוי מעודד של דאגה. לדעתי, יש הכרח לעורר את דעת הקהל במיוחד לעניין זה. יש לעניין אישים שיראו למשך חצי שנה במפעל קליטה זה חובת כבוד ותפקיד חשוב. יש לעניין אגודות תעשייה, מסחר, פקידות, את ההסתדרות כולה על מפלגותיה וקיבוציה הארציים וארגוניה הקואופרטיביים, את הסתדרות עולי פולין והארגונים השונים של יוצאי ערי פולין ועיירותיה, את ראשי העיריות, את חברות השיכון, את לשכות העבודה. במילה "לעניין" כוונתי לא רק להחדרת החובה המוסרית של דאגה מיוחדת לשארית פלֵטה זאת. כוונתי בעיקר לתאם הכנות והצעות מעשיות שונות המנסרות כאן בחלל עולמנו, עם המציאות בארץ: הצטרפות בעלי מקצוע שונים למפעלים מתאימים בארץ, ארגון חבורות כאן והבטחת המשך מתאים בארץ, הבטחת שיכון לסוג עולים על ידי אפשרות להעביר עצים וחומרי בניין מפולין שייקנו בכספי עולים, עתידן של קבוצות מאורגנות של סטודנטים, הרוצים בכל מחיר להמשיך לימודיהם ומוכנים להתקיים כקבוצות עבודה, עתיד קבוצות שקיימו בפולין בית מלאכה קואופרטיבי ורוצים לייסד בית מלאכה דומה בישראל או להצטרף לקואופרטיב קיים וכולי. יש גם שורה ארוכה של דברים לבירור עם מוסדות הקליטה של הסוכנות ועם משרד העלייה, אפילו "קטנות" של סידורים במחנה, מספר נפשות בחדר, תפריט – רב ערכן. ויש דברים חשובים מזה, הקשורים בשיכון ותעסוקה.

כמו כן עלי לסכם באופן מעשי עם הסוכנות את דבר ארגונה של העלייה וסימונה לאחר הטרנספורט הראשון.

הבעיות סבוכות והמשימה כבדה. איני משלה את עצמי, שביקורי בארץ יש בכוחו להסיר את הבעיות. אך אם יעלה בידי להחדיר יותר דאגה, לעניין אישים ומוסדות בחומר האנושי שיגיע, להסביר את החובה והדרכים לקליטתם, לשפר סידורים, אם אעביר משהו מן ההצעות האפשרויות להקלת חבלי הקליטה – דיינו.

לא יהיה מצפוני שקט ומצפונם של כל החברים יחד אתי, אם לא ייעשה ניסיון. אני סבור – וזוהי גם דעת החברים – שיחד אתי צריך לצאת גם דגן, כדי לעזור לי בזמן שהותי הקצר, לבצע מקסימום פגישות ופעולות. אני מתכוון למגע מקיף עם רוב הגורמים שבכוחם

לעזור ולהועיל בעניין הקליטה. לא אוכל לעשות זאת במידה מספקת לבדי. אני מחשיב מאוד שדגן יצא [אתי] ואילו הסכמת לכך, הייתי רואה בזאת תועלת רבה לעניין והייתי מחזיק לך טובה על כך.

אני מדגיש וחוזר – צורת הקליטה בראשיתה תקבע לא רק את מידות העלייה, היא עלולה, חלילה, לפגוע באופן החמור ביותר במפעל.

לסיכומו של דבר: אני מבקש לאפשר לי לבקר בארץ בלוויית דגן מיד, לפני הגיע הטרנספורט הראשון ארצה (הוא יגיע במחצית השנייה של נובמבר).

אני מקווה, כי מאחר שאתה מחשיב כמוני את עניין הקליטה והנך שותף לדאגתי, תיענה לבקשתי. ואכיר לך תודה, אם תבריק מיד את תשובתך.

דרישת שלום לצפורה. הואיל למסור לה, שבימים הקרובים אולי אוכל להודיע משהו בעניין סימוביץ'.[4] ראיתיו ואני מטפל בעניינו.

שלך

י' ברזילי

123

המזכיר הראשון וקונסול ישראל בפולין, ברוך ניב[1] (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, 25 באוקטובר 1949

אל: משרד החוץ, המחלקה למזרח אירופה
מאת: ב' ניב, מזכיר ראשון וקונסול בצירות ישראל

עקב סיבות מיוחדות, הידועות בוודאי גם לכם, לא נכנסתי לעבודתי תכף בואי לוורשה.[2]

לפני שבוע בערך קיבלתי את תפקידי מידי מר כרמל וגל והתחלתי לכהן בו.[3] במכתבי זה איני רוצה לנגוע בכל הסוגיות והשאלות שנתקלתי בהן, אעשה זאת במכתב מיוחד. רוצה אני בקיצור למסור על המצב בעלייה.

---

4. העניין לא ברור.

123

1. ברוך ניב, מזכיר ראשון בצירות ישראל בוורשה מספטמבר 1949. מיופה כוח מיום עזיבת הציר ישראל ברזילי, בינואר 1951 עד מינויו כמיופה כוח ישראל בבוקרשט ב־1952.
2. ברזילי רומז על כך כי מינויו של ניב נכפה עליו. ראו ברזילי לרדי, 12 בספטמבר 1950, ותשובתו של זה האחרון, 1 בנובמבר 1949, שניהם בגנהמ"ד 130.11/2514/4.
3. ברוך ניב מילא את התפקידים של ישראל כרמל: מזכיר ראשון, קונסול וקצין עלייה, וגם מילא את תפקידי שלמה גל בתור מזכיר שני.

עד היום קיבלו כבר כאלפיים איש, מבין הרשומים בממשלה, הודעה על הופעתם לקבלת תעודות זהות ליציאה, כ־800 מהם קיבלו את התעודות. בודדים יצאו כבר את פולניה בדרכם לארץ ולאמצע נובמבר מכינים קבוצה של 200-250 עולים, שתצא ברכבת מיוחדת לנמל באיטליה.

המחלקה במשרד הפנים, המטפלת בהוצאת תעודות זהות ליציאה, היא בדרך כלל ליברלית, אבל המוסדות האחרים הנוגעים במישרין או בעקיפין לעניין העלייה, עושים קשיים רבים ומכבידים על סידור העניינים. עד היום עוד לא ידוע מה מותר יהיה לעולה לקחת מרכושו, מרהיטיו, מבגדיו מכלי עבודתו ומכספו; מה שידוע הוא זה, שתהיינה הגבלות גדולות ורכוש יהודי יהיה הפקר. ברור הוא שאנשי תעשייה לא יוכלו להוציא את מכונותיהם, ובעלי כספים את כספיהם. חברת הנסיעות "אורביס" שלה המונופול לסידור ענייני נסיעה, מכבידה מאוד על סידור העניינים, ומוסיפה כל יום על דרישותיה הן בכסף (דוויזים) והן בסמכות. ואחרון אחרון "הידידים" הוותיקים שלנו היבסקים.[4] הם השולטים בוועדים היהודיים ובידי הוועדים האלה גורלם של היהודים. בלי תעודת הוועד על יהדותו של המבקש, אין נותנים דרכון והיבסקים בוועדים האלה יוצאים מעורם, בכדי להכביד על היהודים הפונים אליהם. הם התחילו גם בתעמולה גדולה נגד העלייה ואינם מסתפקים בתעמולה גרדא, כי אם מאספים אספות של אנשי מקצוע שונים, "מסבירים" את המצב בארץ ודורשים ומאיימים על הנאספים לא לנסוע. בהשפעת ובהסתת היבסקים התחילה גם המשטרה בפעולה נגד הסתדרויות ציוניות על אשר הם מנהלים "תעמולה" לעליית יהודים לישראל. פעולתם זו של הסנבלטים גורמת לעיכובים רבים והיסוסים מצד אחד, מאידך מתחילים חוגים מסוימים, שקודם אולי לא חשבו על עלייה, לעשות את חשבונם עם מי ובידי מי יישארו אם לא יצאו מכ[א]ן. הרושם משיחות עם יהודים במקומות שונים, כולם רוצים לעלות ועושים הכנות לכך.

הידיעות על הקליטה בארץ, המופצות כאן באופן טנדנציוזי ובהגזמה גדולה על ידי האנטי־ציונים ולצערנו גם על ידי עיתונות ציונית אופוזיציונית, עלולות להזיק לנו בהרבה בשטח העלייה. **היקף העלייה מפולין ייקבע בראש וראשונה על ידי אופן קליטת הקבוצות הראשונות שתגענה ארצה.**

הפרובלמה של זקנים, חולים ונכים היא כאובה מאוד. אין באפשרותנו להקפיד על סלקצייה גדולה של האנשים וגם אסור לנו לעשות זאת בגלל הטעמים הבאים:

א. יהודי המחליט לעלות והמגיש בקשה לדרכון מאבד את נתינותו עם קבלת הדרכון.

ב. בגלל הזמן המוגבל הניתן לעולים עם קבלת הדרכון והתנאים המסוימים כאן, לא ניתן להתחיל בריפוי אנשים, שאפשר אפילו לרפאם.

ג. הנימוק העיקרי הוא פוליטי – הודעת הממשלה הפולנית היא: "כל יהודי הרוצה לעלות לישראל יכול לעשות זאת" ולא ייתכן, שאנחנו נגביל ונגיד כי רק צעירים ובריאים יכולים לעלות וליתר היהודים אין מקום בארצם. יודעים אנו היטב את המצב בארץ, ואת המעמסה הגדולה, שנטיל על המוסדות בהעבירנו ארצה סוג אנשים כאלה, אבל אין ברֵרה. נחמתנו היא שהם אינם רבים והחומר העיקרי מהעולים מפולין, יהיה מורכב מאנשי עבודה ומעשה.

---

4. הכוונה לחברי יבסקצייה, הסקצייה היהודית במפלגה הקומוניסטית בברית המועצות (1918-1930). בתעודות הישראליות כונו כל הקומוניסטים היהודים שפעלו בקרב היהודים, "יבסקים" או "אנשי יבסקצייה".

אם כי אנו מכינים כבר את הטרנספורט הראשון, שצריך לצאת באמצע נובמבר, אין אנו יודעים הרבה פרטים חשובים, שהם עדיין במשא ומתן או בטיפול מוסדות הממשלה הפולנית. גם פרטים אלה יכולים לקבוע את גודל ואופי העלייה. ביחד עם הפעולה הגדלה לעלייה ישנם לבטים גדולים, מעצורים ומכשולים קשים, נקווה שנתגבר עליהם. מסיים אני את מכתבי זה ואמשיך להודיע על המצב בעלייה בכל השלבים הבאים.

בברכה,

ב' ניב
מזכיר ראשון בצירות
וקונסול ישראל בפולין

124

קטעים מתוך מכתבו של ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, י"ט בחשון תש"י
11 בנובמבר 1949

לכבוד
שר החוץ,
הקריה

שרת יקר,

אני מאשר בתודה את קבלת מכתבך מיום 12 באוקטובר שנה זו.[1] ציערה אותי מאוד הידיעה על החלטות הממשלה לא להפלות לטובה את העלייה הפולנית.[2] ייתכן, כי שיקוליי ונימוקיי הם חד־צדדיים, אך נראה לי, כי החלטתכם היא משגה. אפשר אולי לחלוק על הבחינה המוסרית, המחייבת יחס מיוחד לגבי שארית הפלֵטה הפולנית דווקא, אך אין להתעלם מן הבחינה העניינית והתכליתית. ניסיתי להסביר זאת במכתביי הקודמים ושמחתי, כי דעתך הייתה כדעתי. כנראה, העלה הבירור בתוך הממשלה שיקולים ונימוקים חשובים. הייתי מחזיק לך טובה, אילו הואלת להכניסני במידת מה בעבי קורתם של השיקולים.

לצערי, את אשר רמזתי במכתבי האחרון אליך – קורם עור וגידים.[3] הארגון הציוני מתחסל על רקע המגמות הכלליות של ממשלת פולין. מאז מכתבי האחרון אירעו דברים

124

1. ראו לעיל תעודה 120.
2. ראו דין וחשבון סטנוגרמי מישיבת הממשלה לח/שט, 20 בספטמבר 1949.
3. ברזילי אל שרת, 30 באוקטובר 1949, גנהמ"ד 130.02/2457/18.

אחדים – פורקו כמעט כל ארגוני העזרה היהודיים והלא יהודיים שמרכזם המערב. אף ארגוני העזרה של הצלב הארום ושל אימק"א מפסיקים פעולתם. כמו כן הארגונים היהודיים (גו'ינט,[4] היא"ס[5] וכולי).

פולין החליטה לוותר על רבבות רבות של דולרים הבאים מן החוץ (והיא נאבקת יחד עם זה על כל דולר), אך החליטה מתוך שיקול מדיני כולל לחסל כל ארגון שמרכזו איננו המזרח. בתחום זה כלול גם הארגון הציוני על כל ענפיו. לטענה, מדוע לא יחכו עם פירוק הארגון הציוני עד תום פרק העלייה – משיבים, כי אין להוציא את הארגון הציוני מתחום המגמה הכללית וההוראה הכללית. וכך למעשה חדלה להופיע העיתונות הציונית. כך נפסקה פעולת הקרנות.[6] בקרוב ייסגרו הקיבוצים ועד סוף השנה, חוששני, כי תחדל פעולת המפלגות הציוניות.[7]

הממשלה הפולנית טוענת, כי אין לראות זאת כגזרה מיוחדת כלפי הציונות. להפך, דווקא השנה יתגשם חזונה המרכזי של הציונות – עלייה חופשית מפולין, ואילו החיסול הארגוני הוא תוצאה של העלייה ושל המגמות הכלליות הנ"ל.

נכון, כי נחמתנו העיקרית – היא העלייה. ויחד עם הקשיים המעשיים, הגוברים עם הביצוע, הערכתנו לגבי נכונותם של היהודים לעלות היא אופטימית יותר מכפי שהייתה. ואחת הסיבות לכך – הם ההרהורים והחששות העולים בקרב היהודים עם פירוק הארגון הציוני.

בפולין עצמה – ימים של ערות. מינויו של רוקוסובסקי[8] כשר ההגנה (במקום ז'ימירסקי) הכה גלים. הפירוש הרשמי שניתן כאן, הוא – בשעתו גלו מארצם לוחמי החופש הגדולים: קושציושקו, דומברובסקי, כדי ללחום בגולה למען החופש. כיום חוזרים נשרי פולין הגדולים אל מולדתם, כדי ללחום למען החופש והשלום (מנאומו של ראש הממשלה). רוקוסובסקי, כידוע, נולד בפולין, בילה נעוריו בפולין ומדבר פולנית.

הפירוש הבלתי רשמי הוא – מינויו של רוקוסובסקי שם קץ לכל מחשבה רוויזיוניסטית לגבי גבולות פולין. ידעו נא האויבים בפנים ובחוץ, כי כל סכסוך עם פולין הוא בעת ובעונה אחת סכסוך עם ברית המועצות עצמה. רק מי שיחליט ללחום נגד ברית המועצות, יכול להעיז לפגוע בפולין.

הייתי נוכח בישיבת הסיים הפולני, בה נתקבל רוקוסובסקי בהתלהבות ונכנס לממשלה הפולנית.

[...][9]

ד"ש לבבית לצפורה ולבני המשפחה,

במיטב ברכות,

שלך,

י' ברזילי

4. ראו תעודה 2, הערה 15.
5. ראו תעודה 43, הערה 4.
6. מברק אוכמני אל אלישיב, 3 בנובמבר 1949, גנהמ"ד 130.11/2514/6.
7. המשרד למנהל ציבורי (MAP) הגדיר את התקופה בין דצמבר 1949 לבין ינואר 1950 כתקופה שבה תסתיים הפעילות הקיימת של המפלגות הציוניות בפולין.
8. קונסטנטי רוקוסובסקי (Konstanty Rokossowski) (1968-1896), היה מרשל בברית המועצות. בנובמבר 1949 מונה לשר ההגנה של פולין. בהיותו קצין סובייטי, אם כי ממוצא פולני, מינויו נחשב לאחד מסימניו של התהליך ההולך וגובר של סטליניזציה בפולין והגברת שליטתה של ברית המועצות בה. ב־1956 חזר מפולין לברית המועצות ובין 1958 ל־1962 היה סגן שר ההגנה של ברית המועצות.
9. הושמטו מן המסמך שבע פסקאות הדנות בשליח JTA בפולין.

125

קטע מחוזר של המשרד למנהל ציבורי (ורשה)[1]

תרגום מפולנית, חוזר: APWrocław, KW PZPR, 74/V/48

22 בנובמבר 1949

ממשלת פולין נתנה אישור לאזרחיה בני הלאום היהודי להגר לישראל אם הם רוצים בכך.

במקביל ממשלת פולין נותנת לאנשים אלה הקלות על ידי פישוט וזירוז של ההליכים הפורמליים לקראת הנסיעה, על ידי ארגון משלוחים באמצעות חברת הנסיעות "אורביס" וכו'.

ברור, שהפונים לצאת למדינת ישראל הם קודם כול אלה שיש להם זיקה אידאולוגית לתנועה הציונית.

הדבר השפיע ישירות על הפעילות של המפלגות הפוליטיות והארגונים הציוניים. הפעילים נמצאים בראש התור ליציאה ומלבד זאת קיים תהליך נורמלי של הפסקת הפעילות של אותם ארגונים והתפרקותם.

חלק ניכר מאזרחי פולין בני הלאום היהודי מעריכים את שוויון הזכויות המלא הממומש בפולין ואין להם כוונה להגר למדינת ישראל. לכן גם הוועד המרכזי של יהודי פולין,[2] TOZ,[3] המכון ההיסטורי היהודי,[4] האגודה היהודית לתרבות[5] וארגונים אחרים ממשיכים לקיים את פעילותם. למשל, קיימות כיום בפולין קהילות דתיות, שהתאגדו, בכנס שהתקיים באוגוסט 1949, ל"איגוד דתי של בני דת משה בפולין" אשר נהנה מכל הזכויות של איגוד דתי.

125

1. הושמט מן המסמך הסעיף העוסק בהפסקת פעילותו של הג'וינט.
2. CKŻP
3. התאחדות ההגנה על הבריאות של האוכלוסייה היהודית בפולין (Towarzystwo Ochrony Zdrowia — TOZ Ludności Żydowskiej w Polsce), הארגון נוסד בפטרבורג ב־1912, פעל בפולין בין שתי מלחמות העולם. פעילותו הופסקה ב־1942 וחודשה ב־1946, וסניפיו פעלו ב־56 מקומות יישוב ברחבי המדינה.
4. המכון ההיסטורי היהודי (Żydowski Instytut Historyczny — ŻIH), הוקם ב־1947 על ידי CKŻP על בסיס הוועד ההיסטורי היהודי המרכזי. המכון החל לפעול בבניין של הספרייה ליהדות מלפני המלחמה.
5. האגודה היהודית לתרבות ואמנות (Żydowskie Towarzystwo Kultury i Sztuki), הוקמה ב־1947 על ידי חברי פפ"ר שהיו פעילים גם ב־CKŻP. בראשה עמד המשורר דוד ספרד שהיה גם העורך הראשי של ההוצאה "יידיש בוך" ועלה לארץ ב־1969.

126

מנהל אגף הארגון של הוועד המחוזי של פזפ"ר בוורוצלאב, מ' פסטור, אל מזכירי הוועדים הנפתיים

תרגום מפולנית: AAN PZPR 476/21[1]

ורשה, 3 בדצמבר 1949

מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת
הוועד המרכזי
מחלקת הארגון

אל הוועד המחוזי של פזפ"ר[2]

על מנת להבהיר היטב את עמדת המפלגה בכל העניינים הקשורים למדיניות של הקלות הניתנות לחלק מסוים של האוכלוסייה היהודית לצורך הגירה מפולין לישראל, עם ויתור על האזרחות הפולנית – הרינו מביאים לידיעתכם כלהלן:

1. ההקלות בהגירה מחושבות בעיקר כדי לאפשר יציאה של ציונים, קלריקלים ויוזמה פרטית מהמדינה. אותם אלמנטים שהם נציונליסטים באופיים – אינם מסוגלים אורגנית, אינם רוצים ואינם יכולים להצטרף לזרם הכללי של בנייה סוציאליסטית בפולין. המדיניות הזאת מזרזת את תהליך האלימינציה של יסודות אידאולוגיים זרים ואת חיסול התנועה הציונית וכל גרורותיה בפולין.
2. עם זאת, אנחנו מדגישים בכל לשון של הדגשה שיש הכרח לבצע ללא פשרות את החלטת הוועד המרכזי על עיכוב יציאה של פועלים ואינטליגנציה עובדת.
3. יש לנו עניין בכך, שפועלי בתי חרושת וקואופרטיבים העובדים במוסדות ממשלתיים ואלה של השלטון המקומי, מומחים, מהנדסים, טכנאים, רופאים, אמנים וסופרים יישארו בפולין.

מימוש ההחלטה הזאת נתקל בשורה של קשיים רציניים, שיש להתגבר עליהם בדרך של עזרה מצד KP ,KM, ו־KD[3] לחוגי המפלגה בוועדים היהודיים, על מנת לגייס את כל הכוחות שלנו במרכזים היהודיים למאבק בלאומנות היהודית.

הציונים, המרגישים שסוף קיומם בפולין קרב, פתחו במערכה רחבה לאומנית־שוביניסטית הדרושה להם כדי לחזק את תעמולת הבריחה. בנימוקים שלהם הם מסתמכים על חיסולו של הג'וינט, הקרנות הלאומיים והמפלגות הציוניות. הם משתדלים גם ליצור פסיכוזה מלחמתית ומנצלים למטרה זו את מינויו של מרשל פולין רוקוסובסקי.

126

1. עותק נמצא גם בארכיון הממלכתי בוורוצלאב: AP Wrocław, KW PZPR 74/V/48
2. המסמך הזה נשלח אמנם בשם הוועד המרכזי של פזפ"ר – מפלגת השלטון הקומוניסטית, אבל סגנונו מעיד שהוא נכתב כנראה על ידי שמעון זכריאש – ראש הסיעה היהודית הקומוניסטית בוועד היהודי המרכזי ובמפלגה: AAN, Zachariasz, 476/21
3. ועדים מפלגתיים עירוניים או אזוריים.

הלאומנות היהודית והתגלמותה בדמות המפלגות הציוניות משתדלת להוכיח כי בארצות הסוציאליסטיות אין מקום לתרבות יהודית, לתאטרון או לבתי ספר יהודיים – ולכן כל היהודים צריכים לצאת לישראל.

4. התנהלות הרישום להגירה בוועדים היהודיים מראה על התגברות הפעילות של הציונים ועל התנגדות בלתי מספקת לגמרי מצד החברים שלנו.

הסיבה שהחברים שלנו אינם מתייצבים כראוי נגד התעמולה הציונית הדוחפת ליציאה מפולין, הייתה שעד כה הפעילות ההסברתית שלנו התנהלה באספות בלבד ולא כללה תעמולת שכנוע אישית או ביתית. גורם נוסף למצב זה הוא, בין היתר, העובדה שחברינו העובדים בוועדים היהודיים התנתקו מפועלי החרושת והקואופרטיבים. תרומה מסוימת למצב תרמה גם העובדה שהארגונים וההנהגה המפלגתית לא העריכו מספיק את חשיבות התפקיד המפלגתי הזה.

בקרב רבים מחברינו בוועדים המפלגתיים שוררת דעה מוטעית, שכאילו ישראל היא מולדתם של כל היהודים ללא תלות במדינה שבה הם חיים. זוהי דעה מסולפת. לדעת המפלגה, חלק ניכר מאזרחי פולין בני הלאום היהודי מעריך את שוויון הזכויות המלא שהוא נהנה ממנו ואין לו כל כוונה להגר לישראל, אלא הוא רואה בפולין את מולדתו.

על מנת לשנות את המצב הזה יש להגביר את הערנות בחזית המאבק בלאומנות היהודית, ובדרך של פעולה מתוכננת, מעמיקה ושיטתית, לעבור למתקפה אנטי־ציונית.

למטרה זו חייבים:

1. בהרצאות על כינוס המליאה השני של הוועד המרכזי,[4] באספות חברי המפלגה, בכל מקום שבו עובדים יהודים, יש לפרוש את מלוא ההיקף של בעיית המאבק בנציונליזם היהודי בשורות המפלגה, ויש להגביר את הערנות המהפכנית בחזית זו.
2. להגביר את התעמולה ואת השכנוע התעמולתי בבתי החרושת ובקואופרטיבים שבהם עובדים פועלים יהודים ולהביא למודעות האנשים את כל האמת על המצב הכלכלי והפוליטי בישראל.
3. לנהל תעמולת שכנוע שיטתית בשיחות אישיות ובבתים, במיוחד בקרב נשים עובדות, וגם בין נשים שבעליהן עובדים, נערים עובדים, נוער בבתי ספר ובארגון "הצופים".
4. לכנס התייעצויות ואספות של האינטליגנציה היהודית העובדת ולהסביר לה במלואה את העמדה שלנו בעניין ההגירה.
5. לארגן אספות עם וכינוסים ולהבהיר בהרחבה ובהעמקה לאוכלוסייה היהודית העובדת את המשמעות והאופי של חוזר משרד המנהל הציבורי מיום 22 בנובמבר השנה (נספח בזאת).[5]

מנהל אגף הארגון של הוועד המחוזי של פזפ"ר
מ' פסטור

---

4. הפלנום השני התקיים בין ה־20 וה־21 באפריל 1949. את ההרצאות נשאו ב' ביארוט (תפקיד המפלגה במאבק על השלום) וי' צירנקייביץ' (על תוצאות פעילות האיחוד ועל התפקידים האידאולוגיים־ארגוניים של העצמת המפלגה).
5. ראו תעודה 125.

127

דין וחשבון מאת הנספח בצירות ישראל בפולין, פנחס דגן (ורשה)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, 6 בדצמבר 1949

פגישתו של הציר י' ברזילי עם שר האוצר, מר סומברובסקי, בנוכחותו של המנהל הראשי של משרד האוצר, מר קוטליצקי (5.12)

שני דברים עיקריים מביאים אותי הנה

א. עניינים הקשורים בעלייה

ב. גורל כספי הקרנות[1]

א1. בשעתו הודעתם לנו, כי יהודי יוכל להוציא תמורת 100,000 זהוב 250 דולר.[2] ביקשנו, שתעלו את המכסה עד ל־300 דולר. במקום זה למעשה הנכם מאשרים סכום של 150 דולר. מזה ישולמו בארץ לא יותר מ־100 דולר בערך.[3] סכום פעוט ביותר, שלמענו לא כדאי ההסדר.

2. לפני שבועות אחדים ביקשתי תיקון רשימת החפצים. במקום זה חל קיצוץ חמור.[4] אין הצדקה לכך ואני מבקש לפחות להחזיר את הרשימה הקודמת.

3. באישורכם הגענו לידי הסדר עם "אורביס", אשר לפיו – החברה גובה מן העולים סכומים, הנקבעים על ידינו, לכיסוי הוצאות הנסיעה. ההסדר נתערער ו"אורביס" מסרב להתחשב בסידורים המבטיחים עזרה הדדית בין בעלי יכולת ועניים מבין העולים (הסבר מלא לעניין – ראה שיחתי עם השר וולסקי – י' ב').[5]

4. אמנם הרשימה מבטיחה הוצאת כלי עבודה באישור המשרד לסחר חוץ, אך האישורים אינם מרובים.

[הנריק] קוטליצקי[6]

ביחס להוצאת דוויזים חלה אי־הבנה. לא הקצבנו 250 דולר לנושא דרכון כי אם **עד** 250 דולר. לא ראינו סכום זה כנורמה מחייבת, כי אם כמקסימום. סכום זה צריך היה להינתן, למשל, לאישה שלדרכונה צורפו שני ילדים.

אין זה גם סוד, כי התקנה הזאת עובדה בקשר עם החוזה המסחרי, המחייב אחוז מסוים של העברה.

127

1. הממשל הפולני לא הרשה להעביר לארץ את כספי הקרן הקיימת וקרן היסוד שהצטברו בפולין. ראו תעודה 129.
2. דגן אל אלישיב, 11 בנובמבר 1949, גנהמ"ד 130.11/2502/10.
3. ההיתר להוצאת הכספים היה באמצעות צ'ק שפרעונו בישראל (במסגרת 17 האחוזים של החוזה המסחרי). ראו גנהמ"ד 130.06/1786/14 ו־93.07/508/13; דגן אל אלישיב, 11 בנובמבר 1949, גנהמ"ד 130.11/2502/10.
4. אוכמני אל משרד החוץ, 4 בדצמבר 1949, גנהמ"ד 130.11/2514/4.
5. ראו שיחת י' ברזילי עם וולסקי בוורשה, 2 בדצמבר 1949, גנהמ"ד 130.11/2514/4.
6. הנריק קוטליצקי (Henryk Kotlicki) (1904-1989), חבר קפ"פ, פפ"ר ו־פזפ"ר. היה פעיל בשדה הכלכלה.

בדקנו את מצב העניינים ונוכחנו לדעת, כי הנכם רחוקים מביצוע החוזה. לעומת זאת מרובות הפניות אלינו. החלטנו אפוא להנמיך את הנורמה.

מר שמיר הודיעני, כי בזמן האחרון חלה התקדמות בביצוע החוזה. אם יתברר, כי כן הוא הדבר, לא יהיה קושי מצדנו להעלות את הנורמה.

שר האוצר

הממשלה החליטה לטובת העלייה, אם כי לא קל לוותר על האנשים הללו, שבקרבם רב חלק של האינטליגנצייה המקצועית ושל בעלי המלאכה. על עניין הדוויזים דיבר מנהל המשרד. ברצוני לומר משהו על רשימת החפצים. כאשר קבענו את הרשימה הקודמת, התכוונו לאפשר ליהודים להוציא מקסימום מן **המצוי** בביתם. אך חיש מהר נתברר, כי הותקף השוק. השוק הפנימי שלנו אינו עדיין מבוסס, יש בו מחסור של מצרכים חשובים ולא קל לספק את הצרכים.

ונתברר, כי למשל, בלודז' היהודים רוקנו את החנויות. והמדובר הוא בכלי כסף, בפרוות, ברהיטים, באריגים וכולי. כמו כן נתברר גם, שהרשימה אינה מבטאת את הממוצע. לאף אחד מאתנו אין בבת אחת 18 חולצות, כפי שהבטיחה הרשימה הקודמת.

השיבותי:

לא אעלים, כי התכוונתי בשעתו לבקש מכם להתיר הוצאת כמה מאות דולר למשפחה **בלי** קשר עם החוזה המסחרי. היהודים בעלותם משאירים נכסים ורשאים הם להוציא סכום פעוט לערך.

אך נפגשנו על בסיס ענייני, כלומר, על בסיס ההתחייבויות ההדדיות הכלולות בחוזה המסחרי ואני מוכן לקבל זאת כמסגרת. אם כן הוא הדבר, הרשו נא **לנו** לקבוע מהו המינימום הכספי, שאין לרדת ממנו. ממילא ייהנה מן האפשרות רק חלק של עולים. כמובן, הייתי רוצה, כי אחוז העולים שייהנה מן הסידור, יהיה גבוה ככל האפשר. אך אם עליי לבחור בין אחוז קטן יותר עם מינימום של 75 ל"י לבין אחוז גבוה יותר לפי 35 ל"י אני בכל זאת בוחר באפשרות הראשונה. יש סכום, שכאשר יורדים ממנו, אין לו כל ערך – על כן השאירו נא לפחות את הסידור של 250 דולר, שהם יהיו בארץ 160 דולר, כלומר 60 ל"י. זהו מינימום שבמינימום.

ואשר לחפצים, קשה לי להניח, שהקניות של העולים בכוחם לזעזע את השוק, העשוי לשרת מיליונים של אזרחים. בכל זאת אני מוכן להשלים עם כמה דברים. נניח, שלא תרשו להוציא כלי כסף ופרוות. ניחא, אבל רהיטים לחדר אחד? הן לכל אזרח, בעל משכורת נמוכה יש חדר מרוהט. וגם ליהודים יש חדרים מרוהטים. מדוע לא ייקחו **חלק מריהוטם?**

מדוע תחמירו במספר החולצות, המעילים, הלבנים?

השר השיב

עובדה היא, שהאלפים של עולים הופכים את סדרי חלוקת המצרכים בשביל מיליונים. כשם שעובדה שמאות אחדות של עוסקים בוואלוטה בכוחם להעלות את שער הדולר. אגב, השבוע של הטרנספורט הראשון היה שבוע של ביקוש גדול מאוד לדולרים.

עובדה היא, כי היהודים אינם מתכוונים להוציא את רהיטיהם, כי אם קונים טונות של רהיטים חדשים. רהיטים אצלנו – בשוק הפנימי – הם סחורה דפיציטית וכמותם מוגבלת. אין בכוחנו לשאת זאת. אותו דבר לגבי רוב המצרכים. אין היהודים מוציאים את אשר מצוי בביתם, כי אם מסתערים על השוק. מה לעשות? אין שפע בשוק. הוא רגיש מאוד.

עניתי: אינני רואה את הקשר בין שער הדולר והחפצים. להפך, מי שהיה לו הכסף לקנות דולרים – העדיף להשקיע כספו בקניית חפצים, מאשר בדולרים. ואילו עתה – ייאלצו אנשים למכור את רהיטיהם וחפציהם אשר נקנו כבר. ייתכן, כי השוק שלכם רגיש, אך ייתכן גם כי

כמחצית המתכוננים לעלייה ביצעו כבר את הקניות. ועתה מה יעשו בחפצים? למי ימכרו? מה יעשו בכסף?

השר: הרשימה היא עובדה קיימת. אפשריים תיקונים קלים שבקלים. היסוד אינו יכול להשתנות. האמן, כי אין זה נובע מיחס רע. הניסיון הוכיח, כי אסור לנו לנהוג אחרת.

ביחס לכלי עבודה נשתדל להקל ככל האפשר.

בקשר לעניין הדולרים – **אמרתי** – אולי בא בחשבון סידור כמו בצ'כיה שישנם בה חנויות שאפשר לקנות בהן סחורות, אשר נועדו לייצוא, בדולרים. אין שואלים למקור הדולרים. אולי היינו יכולים לרכז סכום מסוים של דולרים על מנת לקנות סחורות וחומרים שיש להם ערך בסידור חייהם של העולים בארץ.

השר הסביר מדוע בדרך כלל בפולין אין לפתוח חנויות כדוגמת צחיה [צ'כיה]. שם הציבור ממושמע יותר בשטח זה. שם קיים עוד משטר של נקודות ובונים. פתיחת חנויות מסוג זה תפגע בשוק הכללי. אך ביחס לסידור מיוחד בשביל עולים מתברר העניין במשרד לסחר חוץ מתוך רצון למצוא פתרון.

מר קוטליצקי מודיע, כי בקשתי ביחס ל"אורביס" תיענה בחיוב ו"אורביס" יקבל הוראה לחזור לסידור הקודם (גביית סכומים לפי הוראות הצירות).

לסיכום:

א. יעיינו מחדש בקביעת הנורמה של דוויזים שמותר לעולה להוציא.

ב. ברשימת החפצים יכול לחול שינוי קל בלבד.

ג. "אורביס" ממשיך לקיים את ההסדר שנחתם עם הצירות.

ד. ישתדלו להקל בהוצאת כלי עבודה.

ה. יחישו את גמר הבירור על אפשרות הוצאת סחורות, חומרים ומכונות שייקנו בדוויזים.

ב. גורל כספי הקרנות

מסרתי על שיחתי עם השר למנהל ציבורי מר וולסקי.[7] הסברתי מהי מטרת הקרנות, מה הייתה כוונת התורמים והדגשתי, כי שלטונות פולין הכירו במטרות שלמענן נאסף הכסף ואישרו את תקנון הקרנות. אחד הסעיפים העיקריים – מימון העלייה, מימון ההתיישבות ושיכונם של עולי פולין בישראל. הצעתי כמה הצעות ממשיות, לדוגמה, שלמענן יש צורך וכדאי להקדיש את כספי הקרנות: קניית חומרי בניין מתאימים וכולי. חזרתי, כי ברחוב נפוצה השמועה כאילו מישהו זומם לחלק את הכסף בין מוסדות יהודיים בפולין. אילו קרה כך – היה זה שימוש לרעה בכספים.

המנהל קוטליצקי העיר: שימוש לרעה מצד מפיצי דיבות.

השיבותי: שמח אני לשמוע, כי זוהי דיבה. שמעתי הכחשה גם מפיו של השר למנהל ציבורי. אם כן, הגיעה השעה שנשוחח, כיצד נפעיל את הכסף למען שרת את המטרות שבשבילן נאסף.

שר האוצר: מוקדם עדיין. הכסף אינו עדיין ברשות האוצר. עלינו לקבל הודעה מן השר למנהל הציבורי שהוא מעביר אלינו את הכסף ואז הוא יוכל לשמש נושא למשא ומתן אתכם.

השיבותי: מר וולסקי טוען טענה דומה. הוא אמנם טוען, כי לא ישתמש בכספים, אך לא הוא מוסמך לקבוע האם כספים אלה שייכים לישראל.

---

7. שיחת י' ברזילי עם וולסקי (לעיל הערה 5).

מר קוטליצקי: נכון, כי התרנו אוסף כספים, אך אף פעם לא התחייבנו על כך שהכספים יוצאו מפולין. וידוע לי שהשתמשו בכספים, כדי לתמוך בארגונים חלוציים, בהכשרה, כאן. בעיית הוצאת הכספים חוצה היא בעיה דוויזית מסובכת.

שר האוצר: יש גם אספקטים פוליטיים ונראה לי, כי החוליה המחברת בינינו לבין המשרד למנהל ציבורי – הוא משרד החוץ.

אמרתי: זו גם דעתו של השר וולסקי. מכל מקום – הוספתי – אם אין אפשרות לפתוח מיד במשא ומתן על הדרך בשימוש הכספים מן הדין הוא להעבירם לחשבון קפוא מיוחד.

שר האוצר: יש לפנות למשרד החוץ ובהצעותיך נצטרך עוד לעיין.

רשם: פ׳ דגן

128

הערות של גניה דגן[1]

תרגום מפולנית: AAN, Państowy urząd repatriacyjny

בארי, 21 בדצמבר 1949

הערות בקשר למשלוח השני של מהגרים לישראל

(המשלוח הראשון ברכבת בית חולים)

1. הצוות עבד במסירות מלאה בלי לחוס על כוחו ובריאותו על מנת להבטיח מקסימום שירות לנוסעים. עבודת הצוות ראויה לכל הערכה, במיוחד שהתנאים היו קשים והנסיעה נמשכה זמן רב מעל למתוכנן.
2. קשה לי לציין במיוחד מישהו מהעובדים שכן כולם, החל ממר מודז׳ייבסקי[2] המנהל וסגנו פ׳ פייטרובסקי, עובדי המטבח, המסיקים – כל אחד עבד קשה בתחום אחריותו; כמו גם הגב׳ עדה צפיקובה, האחות. כולם עמדו במשימה על הצד הטוב ביותר.
3. הערות ביחס לארגון המשלוחים הבאים:
   א. להגדיל את מספר אנשי צוות מטעם משרד ההגירה הפולני.
   ב. להקטין את כמות הקרונות ברכבת.
   ג. להבטיח שהמטבח, קרון המרפאה ומרכז הפעילות לילדים ימוקמו בחלק המרכזי של הרכבת, ובקרונות הסמוכים לשכן משפחות עם ילדים קטנים, לידם החולים ואחריהם הזקנים.
   ד. להשלים את הסידורים בתוך הקרונות: למקם מכלים עם ברזים למים, להשלים התקנת נורות בכל הקרונות ובתי השימוש, לספק מטאטאים ויעה ולהציב מחיצות

128

1. ג׳ני (גניה) דגן, אשתו של הנספח פנחס דגן.
2. י׳ מודז׳ייבסקי (J. Modrzejewski), היה מנהל הרכבת הסניטרית מס׳ 1 (Kierownik pociagu sanitarnego Nr 1).

זמניות ליד דלתות קרונות המשא במטרה למנוע רוח פרצים. רצוי גם שיהיו פנסים מאלה שמשתמשים בהם ברכבות (ברזרבה, למקרה של קלקול בחשמל).

מנהלת המשלוח מטעם השגרירות ג'ני דגן

הריני מאשר את התאמת העותק למקור – י' מודז'ייבסקי

129

דין וחשבון מאת הנספח המסחרי בצירות ישראל בפולין, יצחק שמיר (ורשה), אל מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ (תל אביב)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.06/1786/14

ורשה, 29 בדצמבר 1949

דו"ח מפעולותי לתקופת יוני עד סוף דצמבר 1949
ביצוע ההסכם המסחרי

הייצוא מפולין לישראל

מהייצוא שנקבע בהסכם בגובה כולל של 16 מיליון דולר בוצעו רק 5 מיליונים עד סוף נובמבר 1949. סכום זה כולל אף את הטרנסאקצייה על הארגזים משנת 1948, שבהתאם למכתבו של [ה]מיניסטריון לסחר חוץ מ־20.5.49 צריכה להיכלל בתוך ההסכם המסחרי. עד עתה לא כלל הייצוא מפולין סחורות מהסוגים כגון בשר, טקסטיל, דגים וכולי, שאותו החשיבו הפולנים במיוחד בעת המשא ומתן. אנחנו מצדנו ויתרנו לפולנים על מכסות מסוימות של סחורות אלה כתמורה בעד ויתורים מצדם. רוב מצרכי הייצוא שברשימת הסחורות הפולני[יות] מהווים הפסד בשבילם והם רצו לכסותו בחלקו על ידי המצרכים הנ"ל אשר אותם לא קנינו עד עתה.

המיניסטריון לסחר החוץ הפולני אינו שבע רצון ביותר ממצב זה והוא מאשים אותנו שלא ביצענו את ההסכם במלואו. בקשר עם זה הוזמנתי ב־1 בנובמבר אל מיניסטריון המסחר והודיעו לי כדלקמן:

ועדה מעורבת

לכנס את הוועדה המעורבת הנזכרת בהסכם. התנגדתי להצעה זו בנימוק שההסכם עדיין בתוקפו ויישאר בתוקף עוד חמישה חודשים (עד סוף מאי) וכי עדיין מוקדם לקבוע דעה סופית על ביצועו. מלבד זה הסברתי שאני יוצא בקרוב לישראל ושם אביא את תלונותיהם השונות בפני המוסדות המוסמכים. הסכמנו עמהם כי מיניסטריון החוץ יגיש את משאלותיו בצורת מכתב, שאני מצרפו כאן. יש לראות את המצב כרציני ויש לחשוש שהפולנים יסיקו מסקנות אם אנחנו לא נחזור ונבחן את העניין בזמן הקרוב.

הייצוא מישראל לפולין

הייצוא לפולין עולה, לפי ההסכם המסחרי, ל־600,000 דולר והוא כולל את הטרנסאקצייה על פרי הדר מסוף נובמבר 1948, אשר לפי המוסכם צריכה להיכלל בו. השתדלתי בפני [ה]מיניסטריון המסחרי בעניין הגדלת מכסות מסוימות ויש סיכויים מבוססים שהמכסות אמנם תוגדלנה, בתנאי שאנחנו נמלא את התחייבויותינו הנובעות מההסכם המסחרי. דבר זה הובטח גם ליצואנים שביקרו בוורשה ואשר יחד עמהם קיימתי שיחה במיניסטריון למסחר חוץ.

אופן הביצוע של הטרנסאקציות

העסקים מתנהלים עד עתה בצורה נבוכה שהיא לרעת העניין. לעתים קרובות אני אוסף הצעות בשמכם, ובו בזמן נודע לי בוורשה ממקור מוסמך, שאימפורטים מקומיים כבר קיבלו הצעות באותו עניין ואפילו ניהלו משא ומתן עם הנספח המסחרי הפולני בהסכמתם של הפקחים; מופיעים על כן מדי פעם שלושה צדדים באותו העניין, דבר שמוריד את הפרסיטז׳ה ומביא נזק. קורה לעתים שאף על פי שאספתי הצעות בשמכם, הרי לאחר מכן באים לידי גמר עסקים בתל אביב, ש[על] אודותם לא היה ידוע לי ולא כלום. ואולם, בניגוד לנוהג זה, שום טרנסאקצייה במידה שהיא נוגעת ליצוא לפולין, אינה יכולה להתגשם בלי הסכמתו או אישורו של הנספח המסחרי הפולני, בייחוד ביחס למחירים.

הפולנים התאוננו על כך שהצעות שאני אוסף בשמכם, ביצוען מתעכב לעתים למשך שבועות רבים דבר שגורם להם נזק רב, כי זה בניגוד לאינטרסים של משקם המתוכנן (למשל, התוצאות של המשא ומתן על בשר, שימורי דגים, תפוחי אדמה וכולי). מורת רוח גדולה בחוגי המיניסטריון לסחר חוץ עוררה במיוחד העבודה שהפולנים, לאחר חתימת ההסכם המסחרי, בהתחשב עם מכסות הבשר הנזכרות בו, הקימו שני מפעלים להכנת בשר כשר ושימורים, אשר מפני חוסר הזמנות מצדנו לא יכלו להיות מנוצלים.

משא ומתן עם המיניסטריון לספנות

מנהל חברת צים בשביל אירופה, מר לוינזון, ביקר בוורשה, ואני ביקרתי יחד אתו אצל מנהל המיניסטריון לספנות. מר לוינזון הציע לעשות את חלוקת המטען בין הספנות הפולנית והישראלית ובאותו זמן לעשות הסכם על תנאי התשלום לספנות הפולנית. הפולנים הציעו בהתחלה את תנאי התשלום לפי ההסכם המסחרי, ואולם אני דחיתי את ההצעה הזאת. לאחר שיחות ממושכות הם הודיעו על הסכמתם ל־30% שישולמו בדולרים ו־70% בלירות ישראליות אם הן תשוחררנה על ידנו. הגשתי אמנם את הצעתכם הראשונה של 20% בדולרים ואולם היא נדחתה סופית על ידי הצעתם הנגדית, הסופית אף היא, של 30% בדולרים הנזכרים דלעיל, אשר עליה הודעתי לכם. רק לאחר זמן רב קיבלתי את הסכמתכם לכך, בצירוף הודעה שהלירות הישראליות תשוחררנה לשם קניית סחורות בישראל. לפני נסיעתי הודיעו לי שהמיניסטריון לכספים לא קיבל את הצעתכם באופן סופי. אני מסביר דבר זה על ידי הספקות של המיניסטריון ביחס ליציבות המטבע הישראלית.

קרנות לאומיות

קרן קיימת לישראל

כפי שהודעתי לכם בזמנו בוטלה ההעברה שאושרה על ידי מיניסטריון הכספים, על סכום של 40 מיליון זלוטי – 100,000 דולר בצורת ייצוא סחורות, בתוספת קנייה על סך 230,000 דולר. דבר זה יש לייחס לנימוקים מדיניים וכן לעובדה שהפולנים אינם מרוצים

מביצוע ההסכם המסחרי. יש להצטער ביותר שאישור ההעברה לא נוצל תוך השבועות של תוקפו ושהדיון עם המפקח על רשימת הסחורות נמשך שבועות אחדים, למרות שהדגשתי וחזרתי את דחיפות העניין.

קרן קיימת — החזרת רכוש

כפי שידוע לכם, החלה הקק"ל לפני שנה וחצי בפעולה למען החזרת רכוש יהודי על יסוד ייפויי כוח מתושבי ישראל ממוצא פולני. אני התחלתי בסוף 1948 בפעולה בפני מיניסטריון הכספים בשם קק"ל שהביאה לידי ויתורו של המיניסטריון על תשלום במטבע זר של הוצאות המשפט והוצאות אחרות הקשורות עם הפרוצדורה המשפטית, ונתן את הסכמתו שהוצאות אלה ישולמו בזלוטי מכספי תרומות של הקק"ל בפולין. הפעולה התנהלה במלוא הקצב ולאחר בדיקה מדוקדקת על ידי קק"ל – שהעסיקה למטרה זו מנגנון של עורכי דין ופקידים – נקבע שלמעלה מ־3,000 בתים מתאימים להחזרה (restitution) ומתוך 3,000 בתים אלה כמה מאות אף מוכנים למכירה. טרנסאקציות מעטות בלבד הכניסו למעלה מ־60 מיליון זלוטי שהופקדו בחשבון החסום של הקק"ל בירושלים. בשים לב לחיסולם הקרוב של הקרנות הלאומיות ובתוכם קק"ל יש לשקול את שאלת המשכת הפעולה. כפי שידוע לכם ניהלתי אני את הפעולה בשם הקק"ל עד עתה, והשתתפתי באופן פעיל בהתייעצויות הקק"ל. הוזמנתי על ידי הקק"ל להגיש דו"ח על מצב העניינים. לא ידוע לי באיזו מידה נתן עניין זה בסמכותו של היועץ המשפטי של משרד החוץ, אולם אני מניח שהוא יהיה מוכן להגדיר את עמדתו.

פרטים נוספים על עניין זה אפשר למצוא בדו"ח שלי בשביל הקק"ל המצורף בזה.

חיסול הקק"ל וקרן היסוד

השלטונות הפולניים ציוו בשבועות האחרונים על חיסול ועל הפסקה מוחלטת של הקרנות הלאומיות.[1] בחשבון של הקק"ל יש 60 מיליון זלוטי ושל קרן היסוד – 95 מיליון. רווחו שמועות מבוססות שבדעת ממשלת פולין למסור את הכספים האלה לרשותם של המוסדות היהודים בפולין. על סמך שמועה זו פתחנו בפעולה כדי למנוע דבר זה. ציר ישראל השתדל בפני מיניסטריון הכספים והפנים ובאותה שעה אני פניתי גם כן אל מנהל מחלקת החוץ של מיניסטריון הכספים שהוא אחד מהמכריעים בדבר. ביססתי את סמכותי על העובדה שאם כי הקק"ל וקרן היסוד הם מוסדות ארציים פולניים, הרי ניתנו כספים אלה על ידי יהודים פולנים **למען ישראל**. על יסוד סמכותי זו הגשתי כיועץ מסחרי של הצירות, תזכיר שבו הצעתי שכספים אלה יופקדו בחשבון חסום לטובת הקק"ל וקרן היסוד בירושלים (devisenausländer)[2] ושבזמן הקרוב יתחילו במשא ומתן על שחרור כספים אלה. הרפרנט סבר שאין הצעה זו ללא תקווה, אבל ההכרעה תוכל לבוא רק כעבור זמן־מה. מיניסטריון הפנים שאתו בא במגע הציר בעצמו, כפי שהזכרתי לעיל, יעץ לי לפנות בעניין זה אל מיניסטריון החוץ. מצורף בזה העתק [ה]תזכיר הנ"ל.

1. מברק אוכמני אל אלישיב, 3 בנובמבר 1949, גנהמ"ד 130.11/2514/6.
2. בגרמנית – כספים השייכים למי שאינם תושבים.

העברה

המיניסטריון לכספים והמפקח על המטבע הזרה שמרו לעצמם את הזכות לקבוע את המכסה האינדיווידואלית החלה על כל עולה. אנחנו הצענו 250 לירות לגולגולת, ואולם הצעתנו נדחתה מאחר שלפי המצב הנוכחי של ביצוע ההסכם המסחרי מכסת ההעברה של 17% עוד מעט תידלה. למעשה מרשים עד 250 דולר לדרכון אחד, כלומר 100,000 זלוטי לנפש. אם נניח שיהגרו כ־20,000 איש והייצוא הפולני לישראל יעלה אפילו ל־10 מיליון דולר, הרי 17% הם 690 מיליון זלוטי בעוד אשר מכסת ההעברה הכללית היא 1,200 מיליון זלוטי, באופן שייווצר גרעון של 520 מיליון זלוטי. הבנק הפולני הלאומי רוצה למנוע בכל תוקף הוצאת המחאות תשלומים ללא כיסוי.

לפי הוראותיכם, דיברתי עם מיניסטריון הכספים על זכותנו לנכות 33%. מנהל מחלקת החוץ לא הסכים תחילה להצעה זו. אבל כאשר הסברתי לו שאנו זקוקים ל־33% אלה לשם מתן פרמיות בשביל היצוא לפולין, הוא קיבל זאת לידיעתו בשתיקה.

על יסוד המברק האחרון שלכם שבו הודעתם שהבנק הלאומי הסכים לעשות בעצמו את הניכוי הזה, התקשרתי עם מנהל הבנק והוא הודיע לי שאין לו כל ידיעה על הסכמה כזו. הוא הוסיף שזהו עניין פנימי שלנו, שאין הוא יכול ואינו רשאי להשפיע עליו. הדרך המעשית והחוקית לניכוי זה, הנני רואה רק על בסיס הצהרת ויתור בכתב מצד כל עולה יחיד אשר תוגש לו לחתימה בצירות לפני קבלת הוויזה. את נוסח ההצהרה הזאת שלחתי לכם בזמנו ואתם הסכמתם לו. הצירות מנסה להגשים את ההצעה הזו, דבר שנתקל בקשיים גדולים אף הוא בגלל המחסור בעובדים ובתקציב. פרצות בהגשמת הצעה זו עלולות לגרום הפסדים ניכרים ועל כן דבר דחוף הוא למנוע אותם, אפילו על חשבון תקציב נוסף. כמה מחברי הצירות מתנגדים עקרונית לניכוי זה, לאחר שנודע להם שמר יצחק גרינבאום רואה אותו כבלתי מוצדק. על כן יש צורך דחוף לתת הוראות ברורות לצירות.

עלייה

הוצאת חפצים על ידי עולים

ביקרתי כמה פעמים במיניסטריון לכספים בשם הצירות. הישיבה היסודית עם סגן המיניסטר נתקיימה לפני כשלושה חודשים. הדגשתי שיחס ליברלי לשאלה זו יביא רק תועלת לפולין, בשים לב להד שדבר זה יעורר בישראל. לאחר שיחה זו הוא נתן הוראות למנהל המחלקה המתאימה, ועל סמך זה ערך המנהל יחד עמדי רשימה של חפצי העולים. רשימה זאת הייתה משביעה רצון לחלוטין. ואכן השתמשנו בה בטרנספורט הראשון של העולים. קיים בפולין חוק על הוצאת חפצים על ידי מהגרים מפולניה מלפני המלחמה שקביעת הסוגים והערך של חפצי המהגרים נמסר לשיקול דעתו של המיניסטריון לכספים. לפני שבועות מספר הודיעו לי לפתע ממיניסטריון הכספים שהרשימה **צומצמה מאוד** באופן שכל עולה יכול להוציא עמו לא יותר מ־50 עד 60 ק"ג של חפצים. הציר התערב בעניין זה במיניסטריון הכספים, ואולם פנייתו וכן פניותינו הנוספות של הציר ושלי נשארו ללא תוצאות. אין כל ספק שעמדה זו מתפרשת גם מטעמים פוליטיים וגם בגלל אי־ביצועו המלא של החוזה המסחרי.

הוצאת מכונות וכלי עבודה

הסמכות לאשר הוצאת דברים אלה נלקח ממיניסטריון הכספים ונמסרה למיניסטריון לסחר חוץ בלבד. פניתי פעמים מספר לסגן המיניסטר לסחר חוץ, ואם כי לגבי עניין זה לא

הייתה עמדתו בלתי רצויה לנו, הרי נתקבל העניין בקשיים גדולים מצד המפלגה הקומוניסטית הפולנית, אשר בהשפעת המפלגה הקומוניסטית היהודית, נקטה עמדה שלילית. הובטח לי אמנם שירשו את ההוצאה על ידי העולים, של כלי עבודה לא מכניים, לעומת זאת עומד הסירוב בעינו בקשר למכונות. אולם אין זה מן הנמנע ששאלת ההוצאה של מכונות תקבל מפנה חיובי במידה מסוימת בזמן הקרוב, כאשר הבעיות המובאות להלן תקבלנה פתרון חיובי.

הוצאת סחורות שברשות העולים תמורת תשלום בדולרים

כפי שידוע לכם עוררתי שאלה זו בעת המשא ומתן על ההסכם והמשכתי לטפל בה במשך חודשים רבים. בהתחלה הייתה עמדתו של המיניסטריון לסחר חוץ שלילית: אבל הואיל וקיבלתי הסכמה עקרונית מאת המיניסטריון לכספים, שהודיע עליה למיניסטריון לסחר חוץ, הודיע לי יום לפני נסיעתי, המנהל של מחלקת התיאום במיניסטריון לסחר חוץ, שהוא יעבד בקרוב הצעה ולפני קביעת הפרטים של הצעה זו יבוא במגע אתי. לשאלתי אם הדולרים **המוצהרים** אשר כשלעצמם הם חוקיים, לא יגררו הוצאות מזיקות לעולים – הוא ענה שלמיניסטריון אין כל עניין בהוצאות כאלה וכי הוא מוכן לקבוע צורה מתאימה לשם קניית סחורות נגד דולרים אלה, כך שהסכנה הזאת תבוטל מלכתחילה. להערתי אם קיימת אפשרות לשלם בדולרים אלה מכס יצוא עבור הוצאת מכונות, הוא השיב שהוא מוכן לבחון את ההצעה הזו. ברצוני להדגיש שמנהל מחלקה זה הוא קומוניסט מובהק, אבל אף כי הוא נותן הסכמתו להצעה כזאת, דרושה בכל זאת גם הסכמת המפלגה. בסוף שיחתנו אמר לי המנהל שהוא מצטער שההסכם המסחרי בוצע על ידנו בצורה כה בלתי משביעה רצון ושלעניינים אלה היו יכולים להיות סיכויים הרבה יותר גדולים לו יכול היה להצביע על מילוי התחייבויותינו הנובעות מההסכם.

חשבונות חסומים של העולים

ניהלתי משא ומתן עם המנהל של מחלקת החוץ של מיניסטריון הכספים (שהוא קומוניסט ותיק ותופס עמדה חשובה במפלגה), על אפשרות של פתיחת חשבונות חסומים על ידי העולים לפני עזבם את הארץ (אם כי דבר זה הוא בניגוד לחוק הדרויזים). הצבעתי על התועלת של תקנה כזאת בשביל פולין עצמה וגם בשבילנו, אם יהיו סיכויים לפתיחת חשבונות כאלה. המנהל הזה נתן לי כעבור ימים אחדים תשובה חיובית, וייפה את כוחי להודיע שמיניסטריון הכספים מוכן בזמן הקרוב לנהל משא ומתן על שחרור הכספים האלה, במקרה שייפתחו חשבונות כאלה על ידי העולים. הודענו דבר זה לעולים על ידי פרסום בצירות ועתה יש לחכות אם למעשה ישתמשו העולים באפשרות זו. כן פקדה הצירות, לפי הצעתי, על רישום הרכוש שהעולים משאירים, ואולם ביצוע הוראה זו נתקלת בקשיים רבים בגלל חוסר עובדים. רצוי היה לתקן מצב זה.

הסכם עם משרד הנסיעות הממשלתי "אורביס"

הצירות החליטה שחלק מהוצאות הנסיעה של עולים עניים יכוסה על ידי עולים בעלי אמצעים, ועל ידי כך אפשר יהיה להקטין את הוצאת הדולרים לפולניה לשם כיסוי הוצאות הנסיעה של העולים מחוסרי האמצעים. הצירות אף נהגה כך במשך תקופה מסוימת. ואולם בהיוודע הדבר למיניסטריון הכספים, התנגד בכל תוקף ואסר את המשכת פעולה זו, מתוך נימוק כי הצירות היא, בהתאם לתקנות המטבע הזרה, תושב חוץ (devisenausländer) לגבי מטבע ועל כן אין לה כל זכות לבצע פעולות כאלה. פניתי אל מיניסטריון הכספים ובהסכם

עם המיניסטריון שונתה הצורה. עתה ישלמו העולים בעלי האמצעים את הכספים בשביל עולים מחוסרי אמצעים במישרין ל"אורביס" במקום לצירות, לפי הוראת הצירות. הציר פנה בעניין זה גם למיניסטריון הפנים, שענייני ההגירה הם בסמכותו, ואף הוא הסכים לצורה זו. על יסוד זה עשיתי הסכם בכתב עם "אורביס", אשר נשלח על ידי הצירות, לפני זמן־מה, למחלקת מזרח אירופה.[3]

130

קטעים מדין וחשבון של מנהל מחלקת מזרח אירופה, שמואל אלישיב, על סיורו במזרח אירופה[1]

דין וחשבון, גנהמ"ד 130.11/2514/4

[סוף 1949]

המשך דו"ח על סיורי במזרח אירופה
הביקור בוורשה

הגעתי לוורשה ברכבת לילה מפראג ב־7.9.49 בבוקר. הייתי שם שישה ימים. במשך ימים אלה היו לי שיחות והתייעצויות עם אנשי הצירות, עם כל אחד לחוד ועם כולם יחד, שיחות עם משרד החוץ הפולני, פגישות עם נציגי הציבור היהודי, סיור במקומות יהודיים בוורשה, ביקור בשניים ממחנות ההשמדה ובקשר לכך בערים הסמוכות להם. אמסור את הדו"ח לא בצורה כרונולוגית, אלא לפי העניינים.

א. הצירות, מחלקותיה ועובדיה

קיימתי מספר שיחות עם הציר ועם כל אחד מהעובדים, עם כל אחד מהם על שטח עבודתו. לא קיימתי שיחה כזו עם כרמל[2] וגל,[3] מא[ח]ר [ש]בפגישתי אתם דובר על עניין גמר עבודתם ולא הגענו לבירור עבודתם ממש. עם כל חברי הצירות יחד קיימתי שלוש שיחות. אחת מיד עם בואי, ובה מסרתי אינפורמציה פוליטית; באותה השיחה מסר ברזילי על פגישותיו

3. ראו הסכם מיום 21 בנובמבר 1949, אצ"מ, S6/6137.

130

1. הדו"ח נכתב כנראה בסוף 1949. להלן מובאים הקטעים הנוגעים לביקור בוורשה. הושמטו הפסקאות המתייחסות ליחסים בקרב צוות הצירות והפסקאות האחרונות המתייחסות לשיקומה של העיר ורשה ולביקור באזור הגטו, בבית הקברות היהודי, במחנות ובמוסדות יהודיים. הדו"ח נמסר למשה שרת ב־11 בינואר 1950, ושרת העיר על מכתב הלוואי: "קראתי בעניין רב. לא ברור העניין שסימנתי בעמ' ו האם עלה כבר קליינרמן?"
2. עסק בפעילות קונסולרית.
3. נספח עיתונות.

הראשונות עם איזידורצ׳יק, האיש הממונה מטעם הממשלה על ביצוע העלייה מפולין ועל קשרים עם צירותנו בשטח זה. בערב, בפגישה יותר מורחבת, בה השתתפו גם נשי חברי הצירות, מסרתי רשמים מביקורי בארצות שונות. בגמר ביקורי, שיחת סיכום עניינית עם כולם יחד.

[...]

אציין לטובה דבר אחד שהנהיגו בצירות זו והוא: לוח תמונות מהארץ הנמצא ברחוב על הגדר של הבית. יש ללוח זה ערך תעמולתי רב. ראיתי כל הזמן אנשים עומדים ומסתכלים בתמונות, ורובם כפי שראיתי – לא יהודים.

המחלקה לעיתונות וקשרי תרבות, מחלקתו של י׳ פטרזייל, נמצאת בבניין אחר, בדירה שכורה במרחק מה מהצירות. אציין שהוא ממלא תפקיד. פטרזייל הראה לי אלבום גדול של קטעי עיתונות פולנית שהשתמשה בחומר שהומצא להם על ידו. באותה דירה – חדר קריאה ומקום פתוח לנציגי עיתונות, ציבור וכולי. פטרזייל ציין בשיחתו אתי כמה דברים בשטח עבודתו. הוא העיר שהאינפורמציה ממשרד החוץ מתקבלת בסדר, אולם המברקים היומיים שהיו מגיעים באמצעות צירותנו בפראג, באים במקרים רבים משובשים. הוא ציין שאותו החומר האינפורמטיבי מגיע ממקורות שונים, הן מהמדינה והן מהסוכנות. הוא משתמש בבולטין צירותנו בפריז והיללו, השמיע את הטענה הידועה שאין חומר הסברה לחלוקה בשפות לועזיות. הוא משתמש גם בבולטין הרוסי שאנו מוציאים כאן בשם צירותנו במוסקבה. דיבר אתי על חיסול העיתונות הציונית שיבוא בקרוב, ודעתו הייתה שאחרי חיסול זה יצטרכו להוציא את הבולטין שלהם בדפוס באלפיים אקסמפלרים. באותו זמן שהייתי בוורשה, הייתה אפשרות להמציא את הבולטין באופן חופשי לפי כתובות שונות גם לאנשים פרטיים. אינני בטוח אם דבר זה היה ניתן גם עכשיו, לאחר פעולת השלטונות לגבי התנועה הציונית והעיתונות הציונית.

אציין שלצירות זו יש קשר חי עם הציבור היהודי. מסדרונותיו מלאים אנשים, הן בענייני עלייה, הן בענייני טרנסאקציות שונות והן בענייני קשרי תרבות ואינפורמציה מהארץ. דבר זה יצר מסביב לצירות אווירה אחרת לגמרי מזו הקיימת בבוקרשט ובבודפשט. גם בפראג אין כל מניעה לקשר של הצירות עם הציבור, אולם למעשה אין קשר כזה, כי אין כבר שם ציבור המעוניין בו. בין יתר השיחות עם עובדי הצירות, הייתה לי גם שיחה עם שמיר, אינפורמטיבית גרדא. התפלאתי לשמוע ממנו שכל הטיפול שהיה עד כה להצלת כספי הקרנות בפולין נגע אך ורק לקרן הקיימת, מבלי שהייתה איזה שהיא התחלה של טיפול בכספי קרן היסוד.

דגן מסר לי על היקף פעולתו. הוא משמש בכמה שטחים בתור מזכירו של הציר, מסדר את פגישותיו עם אנשים שונים, מנהל רשימות של פגישות אלה, מקבל את הקהל שבא לראות את הציר, מנהל את הקורספונדנצייה שלו. הוא היווה יחד עם גל ועדה כספית. בידיו הקופה. הוא משלם לפי פקודות תשלום מגל.

קיימתי שיחה עם קופיט לפני צאתי. בבואי לוורשה הוא לא היה במקום כי נסע לפראג כדי ללמוד מניסיונם בעלייה שעבר[ה] משם. היה עסוק בהכנות לקראת עלייה זו לבירור שאלות הקו המתאים ביותר וכולי.

[הושמטו כאן תשע פסקאות השייכות לסעיף ב]

ג. פגישות עם אנשי הממשלה

היו לי שלוש פגישות עם אנשי הממשלה הפולנית, אחת עם סטיפן ו[יא]רבלובסקי, סגן שר החוץ והממלא זה חודשיים את התפקיד של שר החוץ בפועל בגלל מחלתו הממושכת של שר החוץ; שנייה, עם מנהל מחלקת המזרח התיכון, סלוצ׳אנסקי; שלישית, עם סגן

השר לסחר חוץ, קוטין.[4] בשתי הפגישות הראשונות ליווה אותי ברזילי, בשלישית – שמיר. שלושתם יהודים. ביקרתי גם את ממלא המקום של ראש הטקס, אישה בעלת חינוך רוסי[5] (ראש הטקס עצמו ברח לפני זמן מה מפולין).

1. השיחה עם ו[יא]רבלובסקי

השיחה הייתה יסודית ונמשכה קצת יותר משעה. האיש – דמות טיפוסית של אינטליגנט יהודי. השיחה התנהלה ברוסית. הרוסית שלו טובה ונקייה, כנראה חונך ברוסיה. תוכן השיחה היה בעיקר – ענייני הפנים של מדינת ישראל. הוא חזר כמה פעמים על כך שהוא רואה את שיחתנו כבלתי פורמלית ולכן הוא מרשה לעצמו לדבר אתי על ענייננו הפנימיים, אחרת לא היה נוגע בעניינים אלה, כמו שלא היה רוצה שאנחנו נתערב בעניינים שלהם. הסביר את התעניינותו המיוחדת בענייננו הפנימיים, בזה שלעם הפולני יש יחס מיוחד לנעשה בישראל, כי רבים מאוד מיהודי פולין נמצאים בישראל. הפולנים רוצים לדעת מה נעשה אתם, ישמחו לקבל ידיעות טובות ויצטערו שהידיעות תהיינה כאלה שלא ישמחו אותם.

ואלה העניינים שלנו שדיבר אתי [על] אודותם ברוח של ביקורת:

ההשפעה האמריקנית על ענייננו; הידיעה שהגיעה אליו על מדריכים אמריקנים שהוזמנו על ידי ממשלתנו כדי לעצב את דמות הצבא שלנו; יחס של דיסקרימינציה מצדנו לגבי עולים ממזרח אירופה, בהשוואה לעולים מהארצות האנגלו־סקסיות; יחס רע לקומוניסטים ערבים ומאסרים של ערבים החשודים בקומוניזם. הוא גילה בקיאות רבה בענייננו הפנימיים, וזה דווקא בעניינים העלולים לעורר ביקורת ויחס שלילי מצד ארצות הגוש המזרחי. עניתי לו על טענותיו. היו מומנטים בשיחה כשעניתי ברוגזה, תוך הדגשה מצדי שאין זו שיחה פורמלית, והוא חזר בו מכמה מטענותיו. כך אמרתי לו שלדעתי ההתעניינות של הפולנים במדינתנו נובעת לא רק מהעובדה שיהודים פולנים רבים נמצאים בארץ, אלא התופעה לכשעצמה של יצירת מדינה, של מקום מקלט למאות אלפי ניצולי ההשמדה ושל מלחמתנו, היא כשלעצמה מספיקה כסיבה לתשומת לב והתעניינות. סתרתי את טענותיו על ההפליה כביכול בין עולים שונים, הכחשתי את עניין המדריכים האמריקנים בצבא, ואמרתי שלא שמעתי שמץ דבר מזה בצאתי מהארץ. הוספתי, שברצוננו ללמוד מארצות שונות, שפנינו בין השאר גם לממשלה הסובייטית לאפשר לימוד צבאי של קצינינו אצלם, שאיש מרכזי של הצבא שלנו היה בצ׳כיה כדי ללמוד מה שניתן ללמוד אצלם. בעניין הקומוניסטים הערבים הראיתי לו כהוכחה של יחסינו אליהם את הפעולה החופשית של המפלגה הקומוניסטית הישראלית בארצנו, את הופעתו של ציר קומוניסטי ערבי בכנסת, את ביקורו של תופיק [טובי][6] בפולין ונאומיו שם. בדבר המאסרים שאלתיו, האם באמת לא קורה אצלם שאוסרים אנשים חשודים, והאם לא מובנת לו המציאות של מלחמה ושל חשודים בריגול ובהשתייכות לגיס חמישי, כמו שהיה אצלנו ונמשך גם עכשיו. בסופו של דבר הוא נסוג מטענותיו וחזר והתנצל על הנימה הביקורתית שבדבריו.

אציין שאת ראשית דבריו פתח בטענה. אני התחלתי בכך שאנו מעריכים את החלטת ממשלתו בעניין העלייה ורואים בה המשך הגיוני של הקו הידידותי שנקטה פולין לגבינו באו״ם.

---

4. יוזף קוטין (Józef Kutin) (1911–1995), סגן שר במשרד לסחר חוץ.

5. מריה ויארנה (Maria Wierna), נולדה בשנת 1914. מ־1946 עמדה בראש מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ הפולני. מ־1948 ניהלה את מחלקת IV. מ־1951, ניהלה את מחלקה I. מ־1956, מנכ״ל משרד החוץ. שוחררה מתפקידה ב־31 באוגוסט 1968.

6. תופיק טובי, נולד ב־1922. נבחר לכנסת מטעם מק״י ב־1949. היה חבר כנסת עד שנת 1990.

ציינתי, שזכורה לנו היטב הנימה האנושית של נציגי פולין בנאומיהם באו״ם לפני החלטת כ״ט בנובמבר. הוא השיב בנימה מרקסיסטית: ״האם אתם זוכרים כל זאת? ולנו נראה שכבר שכחתם״. הביא איזו דוגמה טפלה של קיפוח לגבי אדם פולני שבא אלינו, משהו מיחס לא אדיב במכס, וכשהבעתי את השתוממותי שהוא מביא מקרה כזה, עבר לטענות שציינתי לעיל.

נגעתי בשיחה בעניין עמדתנו לבעיית ירושלים. בנקודה זו לא התפתחה השיחה, כי הוא אמר שהייתה לו כבר שיחה על כך עם ברזילי, ועמדתנו ידועה לו.

בסוף השיחה כשקמנו כבר להיפרד, הביע לי את תודתו על כך שמילאתי את בקשתו של ברזילי ולא נגעתי בשאלת מינוי ציר פולני לישראל (אמנם ביקשני ברזילי לפני השיחה שלא אגע בנקודה זו, אולם לא גילה לי שהוא עשה זאת לפי בקשתו של ויארבלובסקי). ויארבלובסקי אמר שהם מרגישים את עצמם לא נוח כלפינו בנקודה זו, שהיו מזמן צריכים למנות ציר, אולם יש להם קשיים עצומים במציאת האדם המתאים. הוסיף שהוא מקווה שהדבר יסודר בזמן הקרוב ביותר. אמרתי לו בהלצה, שבעצם הם הסתדרו כבר, יש להם שני נציגים בישראל. על כך הוא ענה להפתעתי בביטול מוחלט לגבי השניים (גורקה ולוין), עשה תנועת ביטול בידו ואמר: ״מוטב ראש אחד משני ראשים כאלה״.

אציין שנשאר אצלי משקע לא נעים מהשיחה, מהזכות שלקח האיש לעצמו לדבר עם נציגי מדינתנו על ענייננו הפנימיים. כאלמנט סובייקטיבי בהחלט אציין, שמכל השיחות השונות שהיו לי עם אנשי משרד חוץ שונים, לא נשארה אצלי הרגשה כזו ועייפות כזו כמו אחרי השיחה הזאת. אמרתי לברזילי שאני חושש כי צירותנו הרגילה את אנשי הממשלה הפולנית לכך שמותר להם להתערב בענייננו הפנימיים. על כך השיב ברזילי שמוטב שהאנשים יביאו לנו באופן גלוי את טענותיהם ויאפשרו לענות עליהן, מאשר יחרישו על כך, ישמרו את טענותיהם עמם ולא ישמעו תגובתנו. כאן הוסיף: ״לו ידעת מה מדברים עלינו אנשי הצירות הסובייטית בתל אביב, בשעה שבשיחותיהם הרשמיות הם אינם אומרים מילה על כל אלה״. אציין כאן שוויארבלובסקי עמד לצאת בעוד יום יומיים ללייק־סאקסס, כדי להתייצב בראש המשלחת הפולנית, ואנשי הצירות שלנו ציינו בסיפוק שהוא הסכים להיפגש אתי תוך הכנותיו לנסיעה.

2. השיחה עם סלוצ'אנסקי

גם סלוצ'אנסקי, מנהל מחלקת המזרח התיכון, הוא יהודי, אולם אין להכיר את הדבר. הוא ״גוי״ טיפוסי, שומר בקפדנות שיהדותו לא תיוודע, והיא ידועה כנראה רק למעטים. השיחה התנהלה בצרפתית, הייתה מחוסרת כל ממש. גם הוא כמו ויארבלובסקי, התחיל בטענות טפלות על איזה מקרים לגבי פולנים שקרו כביכול אצלנו ושאל בהתחלת השיחה את ברזילי אם השר, כלומר ויארבלובסקי, כבר דיבר אתי על זה. אמרתי שהמקרים אינם ידועים לי ושאינני מוכן לדבר כאן עליהם. בהמשך השיחה התחמק האיש מכל נקודה רצינית, השתדל להעביר כל הזמן את השיחה לנושאים של מה בכך. דיבר על הריסות ורשה, על פעולות השיקום, דיבר על התאטרון הפולני, על הביקורת התאטרלית שהוא עוסק בה, תוך ציון שידוע לו שאני עוסק בביקורת ספרותית וכן הלאה. תוך השיחה העיר שהוא וכולם במשרד החוץ טרודים עכשיו מאוד בסידורים האחרונים לקראת צאתו של ויארבלובסקי, ורצה בזה כנראה להסביר מדוע הוא משווה לשיחתנו אופי של ביקור נימוסין בלבד.

3. השיחה עם [יוזף] קוטין

קוטין הוא סגן השר לסחר חוץ והאיש המרכזי במשרד זה. גם הוא יהודי, טיפוסי מאוד. דיברנו רוסית. הרוסית שלו, שלא כמו זו של ו[יא]רבלובסקי, גרועה מאוד. באתי אליו יחד עם

שמיר. שמיר היה צריך לדבר אתו בשאלת הרכוש והסכומים שמותר לעולים לקחת אותם. החלטנו שלשיחה מעשית זו, אשר בה אני לא אשתתף, נקדים שיחת היכרות אתי, כדי ליצור אווירה יותר נוחה בשביל החלק המעשי. צריך לציין, שקוטין דיבר בנימה של לבביות על ענייננו, שמח לביקור שלי אצלו. אולם, כמו שני האנשים הקודמים שדיברתי אתם, התחיל גם הוא בטענה. הוא טען – וזה מיד לאחר חילופי הברכות הראשונות שלנו – שאנו איננו מקיימים את חוזה המסחר, מפגרים בהוצאת רישיונות ייבוא, ושאם זה ימשך באותו הקצב, פירושו של דבר, שלא יוכלו להמשיך את החוזה המסחרי אתנו. בה בשעה שהם מאוד מעוניינים ביחסים מסחריים תקינים עם ישראל.

הצד השווה בכל שלוש השיחות הוא מנגנון של טענות ותביעות כלפינו, אשר בה התחילו כולם.

בזמן היותי בוורשה הייתה לי עוד אפשרות של פגישה עם אנשי הממשלה והציבור והיא, המסיבה שערך ברזילי לכבודי בביתו. למסיבה זו הוזמנו אנשי ועד הידידות פולין־ישראל והוועד למען האוניברסיטה בירושלים, אנשי ציבור יהודים, ו[מ]הממשלה – סלוצ'אנסקי וממלא מקום ראש הטקס. היו גם גורקה ומרק טה[ה], שהזדמנו באותו זמן בוורשה. אציין בין האורחים זוג פולני צעיר, בעל ואישה, שפעלו ללא לאות בזמן הכיבוש הנאצי להצלת יהודים ולקשרים עם המחתרת היהודית. אציין עוד איש אחד, ד"ר י' קליינרמן,[7] אחד הפקידים החשובים ביותר בממשלת פולין, היועץ המשפטי של נשיא המדינה. האיש מופיע בגלוי כיהודי וכציוני. לא הסתיר מהנשיא ביארוט שבדעתו לעלות בקרוב לישראל. לומד עכשיו עברית, גילה ידיעה בנעשה במדינתנו. זהו גילוי של אומץ אזרחי ולאומי רב ומן הראוי לשים לב לאיש בבואו הנה.[8]

אציין כאן שקשה לתאר במקומות אחרים במזרח אירופה – פרט לפראג – אפשרות של פגישה כזו, בה ישתתפו יחד נציגי השלטון ואנשי הציבור היהודי. מהצד היהודי היו נציגי המפלגות השונות שביקרו כבר אצלי וכן אחרים.

[...][9]

7. משפטן. נולד ב־1901.
8. פסקה זו סומנה בקו בצדה הימני. ראו הערה 1 בתעודה זאת.
9. תשע הפסקאות האחרונות הושמטו.

1950

131

צירות ישראל בוורשה אל משרד החוץ הפולני (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-16 t-304

[ינואר 1950][1]

אל: משרד החוץ
המדור לארצות המזרח
ורשה

צירות מדינת ישראל בוורשה שולחת למשרד החוץ רחשי כבוד ומתכבדת לפנות אליו בעניין שלהלן:

לפני כחמישים שנה, באחד הקונגרסים הציוניים, נוסדה הקרן הלאומית היהודית – "קרן קיימת לישראל" ולפני כשלושים שנה נוסדה הקרן לבניין ארץ ישראל – "קרן היסוד".

מטות הקרנות הללו נמצאים בירושלים ואילו סניפיהם מצויים כמעט בכל ארצות העולם.

שתי הקרנות הללו היו והנם זרוע פיננסית של הסוכנות היהודית לשם בניין יישובים קיבוציים, כלומר משקים חקלאיים קולקטיביים בישראל.

הקרנות הלאומיות הללו נהנות מפופולריות רבה של הציבור היהודי בעולם והכנסותיהן באות ממבצעי התרמה ותורמים קבועים, והתורמים באים מכל שכבות האוכלוסייה היהודית.

גם בפולין היו הקרנות האלה פעילות עד לפרוץ המלחמה במשך מספר שנים והן חידשו את פעולתן על בסיס אישורים של השלטונות המקומיים, על פי תקנונים.

על פי סעיף 7 של תקנון הקרן הקיימת לישראל, מטרתה היא "יצירת תנאים ליישוב יהודים מפולין בארץ ישראל על ידי רכישת אמצעים לקניית קרקעות בארץ ישראל שיהיו בבעלות לאומית יהודית"; ואילו מטרת קרן היסוד היא (סעיף 7 של התקנון) "יישוב יהודים מפולין בישראל באמצעות בניין מושבות וכן על ידי מימון של בניית מגורים לפועלים בערים וביישובים".

הכנסות הקרנות האלה בפולין באות, כמו בכל ארצות העולם, מתרומות והפקדות כספיות **של כל שכבות האוכלוסייה היהודית בפולין.**

נערכו גם מבצעי התרמה – באישור השלטונות המקומיים – על ידי **נציגים של מרכזי הקרנות בירושלים.**

131

1. אין על המסמך תאריך מדויק. ינואר 1950 הוא התאריך שמופיע בתיוק של משרד החוץ הפולני.

במסגרת מפעלי הקרנות האלה בישראל, שלהם מיועדים גם הכספים שנאספו על ידי הסניפים בפולין, תוקם, בהתאם לרצון התורמים, **יד זיכרון ליהודים שנרצחו ושנפלו בקרבות** נגד הכובש הנאצי בפולין.

פעולתן של שתי האגודות המנהלות את הקרנות האלה בפולין הופסקה לפני מספר חודשים והן נתונות כעת בהליכי פירוק.

עם תחילת הליכי הפירוק היו בחשבון "קרן היסוד" בבנק הפולני .P.K.O, 95,000,000 זלוטי, ואילו בחשבונה של הקרן הקיימת לישראל נמצאו 60,000,000 זלוטי.

מאחר שרצון התורמים היה שכספים אלה ישמשו **בישראל ולמען ישראל** – מה גם שהדבר נובע מן התקנון של שתי האגודות – הרינו מבקשים שכספי החשבונות הללו יועברו: 95,000,000 זלוטי לזכות קרן היסוד בירושלים ו־60,000,000 זלוטי לזכות קרן קיימת לישראל בירושלים. צירות מדינת ישראל מנצלת הזדמנות זו על מנת לחזור ולהביע באוזני שר החוץ ועובדי המשרד בוורשה את רחשי כבודה.

132

שמעון זכריאש (ורשה) אל הוועד המרכזי של פזפ"ר (ורשה)

תרגום מפולנית: AAN 237/V/98

ורשה, 3 בינואר 1950

אל
הוועד המרכזי
של מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת[1]

בתוקף היותי חבר מפלגה, אני רואה זאת כחובתי לפנות אל הוועד המרכזי של פזפ"ר בעניין הבא:

במכתבי אל הוועד המרכזי מיום 28 ביוני 1949, התייחסתי לדרך החיסול של התנועה הציונית בפולין שהייתה שונה מדרך חיסולה ברומניה, כלומר לא בצו מנהלי במשך 24 שעות – הצעתי: "לאפשר יציאה לפלשתינה לכל הפעילים בדרגים העליונים והאמצעיים של כל המפלגות הציוניות, וכן לאלה הרוצים לעזוב את הסוציאליזם הנבנה בפולין, שהם: אנשי היוזמה הפרטית, זקנים, נכים, רבנים, וכן יהודים דתיים".

סברתי והייתי משוכנע, שמתן רשות יציאה והקלה על יציאתם של אלמנטים אלה היו מביאים לדעיכה והתחסלות עצמית של התנועה הציונית ללא צורך בשימוש באמצעים מנהליים וללא הד פומבי. היו לנו כל הסיכויים להשיג זאת.

הוועד המרכזי הותיר את הצעתי ללא תשובה.

132

1. בראש העמוד תוספת בכתב יד: "3.1.1950 ח' ביארוט".

באוגוסט 1949, בהיותי בבית החלמה, הוועד המרכזי קיבל בעניין זה החלטה.[2]

הכוונות שביסוד ההחלטה הזאת עולות בקנה אחד עם הצעותיי מ־28 ביוני. ואולם הניסוח של ההחלטה זאת, ומה שהכי חשוב, האופן שבו היא נודעה בהודעה מטעם המיניסטריון למנהל הציבורי,[3] כל כך עיוות את כוונותיה האמתיות של ההחלטה, עד שהיא הפכה למסמך התומך לגמרי בכוונות הלאומנות היהודית והפולנית, שמגמתן היא, שכל האזרחים היהודים יעזבו את פולין מולדתם.

ההודעה של המיניסטריון למנהל הציבורי היא מסולפת. היא מנוגדת תכלית ניגוד להנחות ולכוונות שלנו. במאבקנו נגד הלאומנות היהודית הדגשנו תמיד את השותפות של האוכלוסייה היהודית העובדת עם האינטרסים של האוכלוסייה העובדת במדינה שבה היהודים חיים. שותפות אינטרסים זו התהדקה עוד יותר בארץ הסוציאליזם המנצח, ברית המועצות, ובארצות שבהן נבנה הסוציאליזם: מדינות הדמוקרטיה העממית. זה מסביר, לדעתי, את הופעתו של איליה אהרנבורג[4] בביטאון של הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית "פראבדה". באותו מאמר, שזכה להדים רחבים בעולם, איליה אהרנבורג תקף בחריפות את התאוריות הלאומניות על "אופיו הכלל־עולמי של העם היהודי" כביכול, ואת הרעיון שישראל היא "מולדת של כל היהודים בעולם".[5] יש לציין בסוגריים, שמאמרו של אהרנבורג התפרסם בהקשר למלחמה נגד הקוסמופוליטיות הבורגנית, שהציונות היא חלק בלתי נפרד ממנה. בכך, בין שאר הגורמים, סבורני שיש להסביר את העובדה, שבאותו זמן עצמו חוסלו בברית המועצות שרידי הלאומנות היהודית שדגלו בתאוריה ש"ישראל היא עניינו של כל העם היהודי". בכך, בין שאר הגורמים, סבורני שאפשר להסביר את החיסול המוחלט של התנועה הציונית במדינות הדמוקרטיה העממית רומניה והונגריה, שבמקביל גם שמו קץ לכל הגירה לישראל.

הממשלה שלנו, לעומת זאת, היא היחידה שנקטה עמדה שונה לחלוטין, בכך שהכריזה והבטיחה אפשרות ל**כולם** לצאת מפולין העממית־דמוקרטית. לכן הודעת הממשלה הובנה על ידי הרוב הגדול של האוכלוסייה היהודית, כאילו הממשלה והמפלגה שלנו מעוניינות בכך שהיהודים יעזבו את ארצנו.

היהודים מפרשים את הודעת הממשלה (בתנאים שבהם חלה התגברות בתעמולת הסתה פנימית וחיצונית מצד הראקציה הציונית שאינה בוחלת בשיטות ובאמצעים), כאילו ממשלת פולין ומפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת מתייחסות לישראל כאל מולדת היהודים בעולם. ההודעה התפרשה כך גם על ידי חלק מסוים של האוכלוסייה הפולנית ואפילו על ידי חלק מן הפעילים של המפלגה שלנו שהיכרותם עם הנושא הזה שטחית, ואשר מבינים מכך שהיהודים צריכים לנסוע לישראל ובעצם אין להם דבר לעשותו בפולין.

ההחלטה וההודעה עליה, ובמיוחד מדיניות הענקת רישיונות היציאה בחודשים הראשונים לאחר שההחלטה נפלה, נתנו אפשרויות נרחבות, מבחינה חוקית ומעשית, לכל היהודים להגר למדינת ישראל. מדיניות זו נוצלה בצורה מרבית על ידי הראקציה היהודית במדינה (ובראשה

---

2. ראו תעודה 109.
3. ראו תעודה 115.
4. איליה אהרנבורג (1891–1967), סופר ופובליציסט סובייטי. כתיבתו הפובליציסטית תפסה מקום נכבד במהלך מלחמת העולם השנייה.
5. א' אהרנבורג, "בגלל מכתב מסוים", **פראבדה**, 21 באוגוסט 1948.

המפלגות הציוניות). התרחשה התפרצות יצרים לאומנית נוראה אשר בהיקפה עברה בהרבה את ההשתוללות שקמה בימי קיילצה.[6]

הראקצייה היהודית בחו"ל ניצלה את ההודעה הממשלתית על מנת להגביר את מערכת ההשמצות נגד ברית המועצות, רומניה והונגריה, אשר אינן מאפשרות ליהודים לצאת, מתוך עמדה עקרונית שאין זה נכון לאפשר ליהודים לצאת ממדינות סוציאליסטיות ודמוקרטיות־עממיות למדינה הקפיטליסטית ישראל. התעמולה של הראקצייה מעמידה אלה כנגד זו את ברית המועצות, הונגריה ורומניה ה"אכזריות" – לעומת פולין ה"טובה" המעניקה ליהודים את מלוא הזכויות ואת מלוא האפשרות לצאת ל"מולדת היהודית" – מדינת ישראל.

במערכת השמצה זו נגד ברית המועצות וארצות הדמוקרטיה העממית, הראקצייה היהודית חידשה את ההנמקה העבשה, הטוענת שהסוציאליזם לא פתר את הבעיה הלאומית, וכתוצאה מזה היצירה התרבותית של היהודים בברית המועצות ובדמוקרטיות העממיות גוססת.

הודעת הממשלה, אשר זכתה להערכה רבה מצד ממשלת ישראל ונציגי אותה ממשלה בפולין עשו לה פרסום נרחב, ביחד עם התעמולה של הלאומנים היהודים במדינה, הם שיצרו פסיכוזה כזאת של הגירה, שהראקצייה היהודית יכלה לנצל כהוכחה לכך, שלהמוני היהודים אין אמון בפולין החדשה.

הפסיכוזה של הגירה הקיפה וסחפה לא רק את הבורגנות היהודית הזעירה, אלא גם חלק מסוים של עובדים יהודים בעלי כישורים גבוהים מבתי חרושת וקואופרטיבים, חלק גדול מן האינטליגנצייה היהודית העובדת, רופאים, טכנאים, מהנדסים, סופרים, אמני התאטרון היהודי ואפילו חוליות חלשות אחדות במפלגה שלנו.

מדיניות ההגירה שבאה לאחר החלטת מזכירות המפלגה, במיוחד לאחר הכרזתו של ח' וולסקי באוזני נציגי הקלריקלים היהודים הראקציונים בפולין,[7] עוררה פליאה גדולה וגרמה מבוכה בין עסקני המפלגות הקומוניסטיות בקרב האוכלוסייה היהודית בארצות הברית, קנדה ואירופה המערבית. חברים אלה סבורים, שמדיניות ההגירה של הממשלה שלנו ביחס לאזרחי פולין היהודים, מפרקת אותם במידה רבה מנשקם במאבק נגד הלאומנות היהודית, נגד הציונות ונגד הבונדיזם. במאבק זה, הנימוק החזק ביותר שאין להפריכו, היה ונשאר העובדה, שרק ברית המועצות וכמוה מדינות הדמוקרטיה העממית, יוצרות את התנאים הטובים ביותר להתפתחות התרבות (הלאומית באשר לצורה ולתוכן סוציאליסטי) של המוני היהודים; חברים אלה סבורים, שהגירה מאותן מדינות יכולה לקבל אופי אנטי־מהפכני בלבד. ההודעה של הממשלה והפסיכוזה שהתפתחה בקרב האוכלוסייה היהודית בפולין העמידו את חברינו בחוץ לארץ במצב שבו, במקום לתקוף, הם נאלצים להתגונן מפני הראקצייה היהודית. היהודים, כמו גם חלק מן הציבור הפולני, מפרשים את הודעת הממשלה ואת המדיניות המעשית כאילו הממשלה חוששת מהתפרצות קרובה של מלחמת עולם שלישית, ומשלחת את היהודים מן המדינה מראש, כדי למנוע התפרצויות אנטישמיות.

הציונים בפולין ובחו"ל מנצלים את כל האירועים הפוליטיים על מנת לחזק את הפסיכוזה להגר אשר התעוררה על רקע הודעת הממשלה. המשפטים נגד רייק וקוסטוב,[8] מינויו של

---

6. ראו תעודה 23, הערה 5.
7. ב־12 באוגוסט 1949, וולסקי יידע את הנציגים של הקהילות היהודיות הדתיות על תנאי ההגירה.
8. טרייצו קוסטוב (Trajczo Kostow) (1897-1949), מזכיר המפלגה הקומוניסטית הבולגרית. ב־1949 נגזר עליו גזר דין מוות.

רוקוסובסקי, הפלנום [המושב] השלישי של הוועד המרכזי של פזפ״ר,[9] הסכסוך הצרפתי־פולני[10] – כל המאורעות האלה מקושרים על ידי הראקצייה היהודית להודעת הממשלה, על מנת להפיח פסיכוזה מלחמתית. אין לתמוה, על כן, שכבר נרשמו אצלנו להגירה קרוב ל־30,000 יהודים. מסיבה זו, תכניות הייצור בקואופרטיבים ומפעלים רבים נתונות בסכנת כישלון.

ערים, עיירות ושורה של מפעלים עומדים בפני העובדה שיישארו ללא רופאים, מנהלי חשבונות וכדומה. האמנים היהודים הבולטים ניצבים מול דילמה: ״מי יהיה הקהל שלנו כאשר ממשלה פולנית דוחפת את כל היהודים מפולין? – בכך היא מכריחה גם אותנו לצאת למדינות קפיטליסטיות״. באופן זה חושבים גם חלק ניכר מן הסופרים, הציירים, המורים ופעילי התרבות. ועוד לא נגענו בנזקים החומריים, שהמדינה שלנו ניזוקה בהם מהברחות של דברי ערך אל מחוץ למדינה, ומספקולציות במטבע זר.

החלטת המזכירות של הוועד המרכזי ותוצאותיה עוררו דאגה גדולה בקרב המנגנון המפלגתי אשר עובד בקרב האוכלוסייה היהודית וקשור אליה בקשר הדוק. דאגה זו היא תוצאה של חרדה לגורל היהודי, האדם העובד; דאגה לגורל הנוער והילדים היוצאים מפולין הדמוקרטית־עממית לישראל הקשורה למרשל,[11] שבה למעלה מ־125,000 מהגרים נמקים ללא עבודה, ללא גג מעל ראשם, ללא תקווה לקליטה בחיים נורמליים. שם עולה בהתמדה הזנות בין הנערות, שם השלטון הסוציאל־דמוקרטי־קלריקלי־בורגני של בן־גוריון נוקט מדיניות של הפליה פוליטית וכלכלית נגד העולים מארצות הדמוקרטיה העממית.

מדיניות ההגירה של הממשלה הפולנית – אל נוכח העובדה שיהודים מפולין הנמצאים בישראל פונים בהמוניהם לקונסוליה הפולנית בתל אביב בבקשות שיותר להם לחזור לפולין, ארץ מולדתם – מתגלה כמדיניות הממיתה אסון גדול על יהודי פולין.

במצב הזה, לאור העובדות שהוזכרו והלכי הרוח שתוארו, עולה השאלה, האם ההחלטה וההודעה הממשלתית משרתות את האינטרסים של המפלגה שלנו, של המדינה העממית־הדמוקרטית שלנו, של המוני העובדים היהודים בפולין. ועולה השאלה האם אפשר, בסופו של דבר, להציג את מדיניות ההגירה שלנו כעזרה למפלגות הקומוניסטיות בחו״ל בפעילותן בקרב ההמונים היהודיים?

לא, בשום פנים ואופן לא!

העובדה שהיהודים מהגרים מרצונם לא יכולה להצדיק את ההחלטה זאת, שכן ממשלות עממיות אינן יכולות להתנהג כצופות פסיביות ביחס לתופעות חברתיות. ממשלות עממיות בהנהגת המפלגות הקומוניסטיות חייבות להחליט בעצמן מי עוזב את המדינה ומי נשאר – לא להשאיר תהליך זה לאלמנטים שנוצרו בגלל ההודעה הממשלתית הזאת. נוסף על כך, העובדה שאיש מן הפעילים המפלגתיים אינו מבין את החלטת המזכירות ולא רואה את תכליתה, הופכת את נכונותה למפוקפקת.

מדיניות ההגירה המתנהלת ביחס למדינת ישראל מנוגדת גם לאינטרסים של פולין כחוליה בשרשרת המדינות הסוציאליסטיות, כאשר ראש ממשלת ישראל בן־גוריון יצא לאחרונה

9. הפלנום השלישי של הוועד המרכזי של פזפ״ר התקיים בין ה־11 לבין ה־13 בנובמבר 1949. בפלנום זה הורחקו מהוועד המרכזי ו׳ גומולקה, ז׳ קלישקו ומ׳ ספיחאלסקי, והוא היה צעד נוסף לקראת הסטליניזציה של פולין.

10. הכוונה כנראה למתח ביחסים בין צרפת לבין פולין על רקע משפט גוסטב רובינו (Gustave Robineau), שעבד בנציגות הדיפלומטית הצרפתית מ־1949 עד יולי 1950.

11. הכוונה לתכנית מרשל, התכנית האמריקנית לסיוע לאירופה (1947–1952). מטרתה הייתה שיקום כלכלי והעצמת ההשפעה האמריקנית. התכנית נדחתה על ידי המדינות הקומוניסטיות.

בחריפות נגד ברית המועצות, רומניה (אישית, נגד ח' אנה פאוקר),[12] תוך כדי קשירת יחסים ידידותיים עם כנופיית הריגול החתרנית של טיטו.[13] וצריך לקבוע בכאב לב, שהתעמולה והשכנוע המעשי שלנו, גם הפומביים וגם בפגישות פנים אל פנים, במטרה לעצור את פסיכוזת ההגירה, אינם משיגים את התוצאות הרצויות. אחת הסיבות לחוסר הצלחה זה הוא, כמובן, חוסר האמון בקרב חברינו ביעילותה של אותה הודעה. החברים שואלים: אם כבר פרסמו את הודעת הממשלה, מדוע לא נלוותה אליה הודעת פרשנות והסבר מפלגתית? מדוע בהודעה הממשלתית לא הובהר ליהודים, שממשלת פולין מעוניינת שיהודים עובדים יישארו בפולין?

ועוד, ההסברה שלנו נתקלת בקושי נוסף, שכן פעילותנו מחזקת את הנימוקים שהציונים משתמשים בהם: "אתם רואים, יהודים? הממשלה והמפלגה רוצות שהיהודים יעזבו את פולין, רק ה"יבסקים" מהעיתון "פולק־שטימע [פאלקסשטימע]" מתנגדים.

העובדה, שהוועדים המחוזיים של המפלגה קיבלו הוראה לפעול בעניין זה באיחור כה רב – רק ב־3 בדצמבר – תרמה לא מעט לזה שיהודים רבים כל כך נרשמו להגירה.

אינני סבור שניצלנו את כל האמצעים על מנת לרסן את פסיכוזת ההגירה; אינני סבור שנקטנו את כל הדרכים והשיטות האפשריות על מנת להגיע אל העובדים היהודים. צריך יהיה ללא הפסק לחזק את ההסברה שלנו ולהעשיר את מגוון האמצעים שלה.

ואולם לאור המצב שנוצר והמאזן שיצרו ההתרחשויות, הנני מגיע למסקנה, שהמגמה הנכונה של המפלגה בעניין זה וההצעה הקונקרטית שלי מיום 28 ביוני בשנה שעברה, יכלו להתבצע ללא ההודעה הממשלתית וללא מבצע ההגירה הרועש של יציאה המונית וחופשית של כל היהודים למדינת ישראל, ללא [מה שהפך למעשה ל]משאל עם בקרב אזרחים פולנים [אלה], הנותן להם זכות לבחור להם ארץ מולדת.

לאור זאת, אני רואה זאת כחובתי המפלגתית להצהיר, שאינני מסכים להחלטת המזכירות מאוגוסט 1949.[14] אני סבור, שהחלטה זו גרמה נזק למדינה שלנו ולציבור העובדים היהודים בפולין. בהחלטה זו, לדעתי, כלול אלמנט ימני־לאומני. מתוך שיקול הלוקח בחשבון את כל הגורמים, אני מציע שהוועד המרכזי יחליט כלהלן:

1. לערוך רוויזיה בהחלטת המזכירות מאוגוסט 1949 בעניין הגירה חופשית של יהודים לישראל.
2. לפרסם ב"טריבונה לודו"[15] מאמר, שבו תוברר עמדת המפלגה, הכוללת החלטה שפועלי בתי חרושת, עובדי קואופרטיבים, עובדי מדינה ומוסדות השלטון המקומי, אינטליגנצייה עובדת, מהנדסים, טכנאים, סופרים, אמנים, ציירים, מורים, פעילי

12. אנה פאוקר (1893-1960), בתו של רב, מ־1920 הייתה חברה במפלגה הקומוניסטית הבלתי לגאלית. בשנים 1947-1952 – שרת החוץ וסגן ראש ממשלת רומניה. ב־1952 הואשמה ב"סטייה ימנית" ובהקלת ההגירה ההמונית של יהודים לארץ ישראל בין סוף 1948 לבין 1952. עקב זאת נאסרה. באשר לדבריו של בן־גוריון נגדה, מדובר כנראה על נאומו בכנס פעילי מפא"י, שבו יצא בהתקפה על אנה פאוקר ומדיניותה כלפי היהודים ותקף גם קומוניסטים יהודים בארצות אחרות של הדמוקרטיות העממיות. ראו: ימימה רוזנטל (עורכת), תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 4: מאי-דצמבר 1949, ירושלים 1986, תעודה 393, הערה 1.
13. טיטו (יוסיפ ברוז) (1892-1980), מדינאי יוגוסלבי. ב־1941 ארגן את הפרטיזנים הקומוניסטים ביוגוסלביה. אחרי שחרור בלגרד מהנאצים עמד בראש המדינה היוגוסלבית (מרס 1945). ב־1948 גונה על ידי סטלין. מ־1953, נשיאה של יוגוסלביה.
14. ראו תעודה 109.
15. טריבונה לודו (Trybuna Ludu), ביטאון הוועד המרכזי של פופ"ר (Centralny organ KC PZPR).

תרבות – חייבים להישאר בפולין. במאמר זה, המפלגה צריכה גם לאפיין את הציונות בשלב הנוכחי שלה.

זכריאש

133

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מקור: גנהמ"ר 130.11/2502/10

ורשה, 8 בינואר 1950

אל: המחלקה לארצות מזרח אירופה
מאת: ע' אוכמני, יועץ הצירות

1. מחר תצא השיירה הרביעית ואחריה בינואר עוד ארבע שיירות. ואחר כך? זו השאלה שאנו ניצבים עתה לפניה ותשובה ברורה איננה בפינו. אם לא ישתנה המצב ונקבל, כפי שאנו מקבלים בשבועיים האחרונים, כארבעים דרכון ליום, לא נגיע אלא ל־800–900 דרכון לחודש, משמע שתי שיירות לא גדולות לחודש. ביקשתי פגישה עם שר המנהל הציבורי[1] ורק אחריה נוכל להעריך מה מידת יכולתנו לשנות לטובה ("להוציא את העז") את התקנה שהתקין לא להוציא למעלה מחמישים דרכון ליום. בשיחה שהייתה בימים האחרונים עם סגן השר, איזידורצ'יק[2] (איש נלבב ובעל רצון טוב, הממונה על עניין העלייה, טרח לבצע את החלטת הממשלה כרוחה ולפרשה פירוש נרחב, אך דומה שצעדיו הוצרו לאחרונה על ידי השר, שאיננו מידידנו המובהקים), אמר: הממשלה החליטה בדבר עליית יהודים מפולין מה שהחליטה, שקדתי לבצע החלטתה, אך התברר שיש בינינו אנשים שקיבלו החלטה זו "בלב, ויש שבלי לב ואף נגד הלב".
הכרזת הממשלה שרירה וקיימת והלחישות השונות שהתחילו פה ושם מלחשים ש"הנה הנה עומדת להתבטל" אין להן לעת עתה על מה לסמוך, אך נראה ששוב גברו אנשי "נגד הלב". הם נוטים לפרש את הכרזת הממשלה פירוש **מגביל**: היא לא נתכוונה אלא לציונים, לחברי מפלגות ציוניות, שהוכיחו במשך זמן רב כי הם קשורים קשר רעיוני עם ארץ ישראל, סתם יהודים הם בתור רחוק יותר. ואמנם, חמישים הדרכונים המוצאים בזמן האחרון ניתנים בראש ובראשונה לאקטיב הציוני, היהודים האחרים מתחילים לחכות להודעת המיניסטריון, וברור, העצבנות גוברת.

133

1. ולדיסלב וולסקי (Władysław Wolski).
2. סגן שר המנהל הציבורי.

היש ללמוד מכאן כי **נקבעה** מכסה שאת גבולותיה לא יעברו? דעה זו כובשת לה מהלכים בציבור היהודי. לי נראה הדבר כך: תחילה לא נקבעה שום מכסה, הייתה רק הערכה כוללת, שנסתמכה בעיקר על הדינים וחשבונות **המצרים** של אנשי זכריאש.[3] שפעת הבקשות בדבר רישיון עלייה זעזעה אותם ומתעוררת מחשבה על מכסה, אך הדבר **לא סוכם** עד עכשיו ויש מקום למאבק על נפש כל יהודי. לכשעצמי הריני נוטה בזמן האחרון להסתייגות ולחשדנות ביחס למספר הבקשות הנמסר לנו מפי חוגים רשמיים – אפשר וכבר נקבעות "הוכחות" כי רק מיעוט קטן רוצה לעלות.

גם בדבר תאריך 1 באוגוסט הנזכר בהכרזת הממשלה כתאריך של סיום נחלקים המפרשים:

א. דעת המרחיבים: עד אז יתקבלו בקשות לרישיון יציאה.

ב. דעת המצרים: עד אז תותר היציאה מפולין.

ג. דעה בינונית: עד אז ימסרו דרכונים והיציאה תימשך עוד חודשיים אחרי מועד זה.

עיניכם הרואות כי אנו נכנסים לתקופת פרשנות מוגברת ומרוצת הימים מבהירה את הפשט. ולסיום פרק זה ראוי עוד לציין:

א. שוב אין רופאים מקבלים דרכון בלי רישיון מטעם משרד הבריאות – והרישיון אינו ניתן אלא במקרים יוצאים מן הכלל.

ב. בזמן האחרון התחילו מרחיבים הוראה זו גם על רופאי שיניים ורוקחים.

ג. היה כבר מקרה ודרשו מעורכי דין רישיון מלשכת עורכי הדין.

אלה הם לעת עתה החוגים הצריכים להשיג רישיון מיוחד כדי שיימסר לידם הדרכון (משרד הפנים מצדו מאשר את הדרכון), אך ידוע לי כי גם תעשיות שונות התחילו להתעורר: אנשי הטקסטיל, למשל, קובלים כי העלייה עלולה לגרום להפרעה של ממש בביצוע התכנית המוטלת על תעשייה זו. ב־1 במרס יתפרסם, כנראה, חוק חובת העבודה ואפשר וקשיים רבים ינבעו ממנו לענייננו בחייבו סוגי פועלים שונים לקבל תעודת שחרור ממקום עבודתם כתנאי לקבלת היתר יציאה.

2. תמו קורות המפלגות הציוניות בפולין. מסיבת חנוכה שנערכה בבית הציר הייתה מפגש אחרון של באי כוח היהדות הלאומית. תוך חודשיים – מי קצת יותר מוקדם ומי קצת יותר מאוחר – סיימו כל המפלגות את קיומן: בלי חגיגות,[4] בלי הכרזות "היסטוריות", בהרגשת כאב של קודם זמנו. עתה יושבות עוד שתי ועדות מצומצמות של "איחוד"[5] ושל מפ"ם ומשמשות ועדות חיסול ו"ועדות אינטרבנצייה" [התערבות] במשרד הפנים. "ארבעטערצייטונג" היה העיתון הציוני האחרון שראה אור. הוא הופיע כך כפי שבתנאי עכשיו ניתן לו להופיע. "פאלקסשטימע" הצריח קולו של "שאנטאז'"[6] ציוני ומשתדל להשפיע על פועלים שיחזרו בהם מבקשותיהם ליציאה. אך 90% של השמאל הציוני כבר הגיש בקשות. זכריאש מפחיד בהרצאותיו, כי לבעלי מקצועות שונים לא ייתנו ממילא לצאת "ובכן למה יזיקו לעצמם על ידי הגשת בקשות", אך לעת עתה אינו

3. הכוונה לחברים היהודים של הפרקציה היהודית של המפלגה הקומוניסטית.

4. "המזרחי" התחסל ב־1 בדצמבר 1949; "התאחדות" – פעלה עד 20 בדצמבר; "איחוד" – עד ל־1 בינואר 1950; מפ"ם – עד 1 בפברואר.

5. "איחוד" – התאחדות ציונים דמוקרטיים בפולין. התארגנות ציונית הבנויה בעיקר משרידים של הציונים הכלליים (על פלגיהם השונים). היא העלתה על נס את ססמת האחדות של כל שארית הפלֵטה על יסוד מצע ציוני רחב.

6. סחיטה.

מיטיב להצליח בנוסח זה משהצליח בהודעותיו האחרות (מעניין: בעוד כמה ימים ייערך בוורוצלאב משפט נגד זקן יהודי על שעורר בהלתנות: לפי כתב האשמה הכריז היהודי קבל עם כי מאחר שישראל נכנסת לתחום השפעת מרשל יפסיקו השלטונות את העלייה בקרוב. היות ואין זה נכון ואין השלטונות עומדים להפסיק את העלייה מביאה אותו הקטגוריה לדין לפי סעיף זה וזה בעוון תעמולת כזב). גם חברי פזפ"ר לא מועטים הגישו בקשות לעלייה ויותר היו מגישים אילולא חששו. איזידורצ'יק אמר כי חבר פזפ"ר שיפנה בגלוי ובכנות לשלטונות מפלגתו יותן לו לעלות "ולא ניפרע אלא מאלה העושים זאת בסתר ובמרמה". אך האמת כי חבר המפלגה הרוצה לעלות נתקל בקשיים מרובים מאוד.

בקשר עם סגירת המפלגות הציוניות נתעוררה שאלת חברות הציונים בוועד היהודי. הממונה על העניינים היהודיים במרכז פזפ"ר אמר שלדעתו צריכים להישאר עד יציאתם: "הם אינם צריכים לעזוב את הוועד כי אם לנסוע ממנו".

כבר התחילה לעבוד הוועדה שמונתה על ידי משרד הפנים לפקח על נכסי ג'וינט שנשארו בפולין. בוועדה שני חברי פזפ"ר ([יוליאן] לזבניק ו[מרק] ביטר[7]) ובא כוח ועד הקהילות ([ישעיהו] דרוקר). ברשותם 300 מיליון זלוטי של הבנק לפרודוקטיביזציה,[8] בתים. המפלגות הציוניות, הקיבוצים, תנועות הנוער הספיקו עוד לקבל לפני סגירת המוסד, וביד רחבה, בגדים, כלי מיטה, צורכי אוכל. בשוק הבלתי רשמי אפשר עכשיו לקנות אלפי קופסות שימורים – מנות ג'וינט שהוצאו למכירה.

מחיר השימורים האמריקניים יורד מטה מטה ומחיר הדולר עולה מעלה מעלה: העלייה, מזה, והשמועות והלחישות על פיחות הזהוב, מזה, מעלים שערו הוסף והעלות. ובין כה ובין כה והון יהודי עצום יורד לטמיון.

עזריאל אוכמני
יועץ הצירות

7. מרק ביטר (Marek Bitter) (1902–1965), מוותיקי המפלגה הקומוניסטית. בשנים 1951–1956, ניהל את מחלקת ההשקעות של משרד התעשייה הכבדה.

8. בנק קואופרטיבי לפרודוקטיביזציה של היהודים (1945–1950), העניק סיוע פיננסי ליוזמות כלכליות שונות שננקטו על ידי יהודים (בין היתר, סדנאות מלאכה קואופרטיביות, חקלאיות וכדומה).

134

קטע מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל

גנהמ"ד, ישיבת הממשלה כא/שי, עמ' 3-7

10 בינואר 1950

א. סקירה:

ראש הממשלה ד' בן־גוריון: ביקשנו מהציר שלנו בפולין שיבוא למסור לנו דין וחשבון. מצטער אני ששר החוץ שלנו נמצא בחופש ולא ישתתף בישיבה זו.

[...]

מר י' ברזילי: אשתדל למסור על הדבר המרכזי המעסיק עתה את הצירות – וזה עניין העלייה מפולין.

(ראש הממשלה ד' בן־גוריון: תמסור על מצב היהודים שם, אם ישנם שם עוד יהודים).

[ברזילי:] יש אולי עניין להשיב על השאלה המוצגת מצדדים שונים – מדוע דווקא בפולין נתקבלה החלטה לטובת העלייה ובמקום אחר לא נתקבלה.

אדגיש כמה דברים:

א. מאז שחרור פולין לא הייתה כמעט ישיבת הפרלמנט הפולני או ישיבה חגיגית של ראש השנה (בה נושא ראש הממשלה דברו), שלא הודגש שם העניין היהודי בכללותו משני אספקטים: שוויון היהודים במדינה ושיבת העם היהודי למולדתו. הייתי נוכח במשך שלוש שנים בכינוסים חגיגיים כאלה של הפרלמנט. ראשי הממשלות התחלפו ודבר זה נשאר בתוקפו. בממשלות אחרות לא ראינו דבר כזה, וגם כאשר דיברו על מלחמות השחרור – לא הוזכרה ישראל. באחד לינואר שנה זו דובר בפולין על אינדונזיה, יוון וספרד ובזאת כרכו גם את ישראל.

אני מציין זאת, כי ממשלת פולין, מסיבות מיוחדות, לא התעלמה מעניין מלחמת ישראל, מהעניין שיש ליהודי פולין בקשר למדינת ישראל.

ב. הצהרה מאורגנת של הוועד היהודי המרכזי, לגבי משלחת שהייתה בפולין, על רצונם של יהודי פולין לעלות. היה זה לפני שנתיים והשתתפו בזאת גם הקומוניסטים וגם הציונים, נציגי הוועד היהודי המרכזי. הוסבר מדוע יהודים רבים רוצים לעלות לישראל: קשרי משפחה, בדידות, הקושי לחיות על החרבות, היות מספר רב של יהודי פולין בישראל, שהיוו אז כארבעים אחוז מהיישוב היהודי בארץ בכללו (לא אדבר עתה על גלי העלייה האחרונים, המשנים את הפרופורצייה).

ג. נימוק שלישי זו האמיגרציה שהייתה בימי המלחמה, אותה אמיגרציה פולנית לארץ ישראל. כוונתי לאלה שנקראו כאן "ארגון הפטריוטים הפולנים". בדרך כלל הם חזרו לפולין עם ביקורת רבה על הארץ, אך מתוך הנחה יסודית שמנקודת ראותם הם זו עובדת קדמה במזרח התיכון. (ראש הממשלה ד' בן־גוריון: על מה הייתה הביקורת?) על המשטר שאינו לפי השקפתם. יודע אני שבתהפוכות הזמנים, מכל מקום, שומרים הם אמונים להנחת יסוד זו והיו אפילו אקספרטים לגבי מתעניינים רבים מברית המועצות. ידוע לי שאנשים רבים שחיו בארץ בימי המלחמה נקראו ונשאלו כיצד רואים הם את

היישוב, מה טיב מלחמתנו, מה המסיבות וכו'. עם כל הביקורת שהייתה בפיהם נתקבלה כנראה תמונה אחרת מהמקובל.

בימי המלחמה עשתה פולין דבר, שמנקודת ראות פוליטית פרינציפיונית אינה עושה זאת באופן גלוי גם לגבי יוון הקומוניסטית. היא הסכימה, לאחר משא ומתן, לשלוח מגויסים יהודים באנייה מיוחדת לישראל, ואמנם יצאה אנייה כזאת לפני שנה וחצי, כאשר היינו בתוך הקרבות.

ייתכן שנודעת השפעה מסוימת לגבי עניין זה גם מבחינת ההתפתחות הפנימית בתוך פולין. חוקי ההתפתחות החלים על כל הגוש המזרחי – חלים גם על פולין. התנועה הציונית אינה יכולה להשתלב במשטר זה של הגוש המזרחי לפי השקפתם הם. הם עמדו בפני בְרֵרה חדה. הם לא יכלו להישאר במצב הקודם, כאשר קיימת תנועה ציונית בלי עלייה. לפי השקפתם לא הייתה צריכה להיות תנועה ציונית ולא עלייה, ופירוש הדבר שקיים היה קונפליקט חמור, היה פחד בפני יהודים, בפני ניסיונות של התמרדות על ידי איזו מחתרת, ופירוש הדבר הדים חמורים בחוץ לארץ; פירוש הדבר קונפליקט רציני בין פולין והעולם היהודי, הציונות ומדינת ישראל.

הפולנים רצו להימנע מזאת. ייתכן שישנו גם גורם אובייקטיבי. בפולין בכל זאת אין השאלה חמורה כפי שהנה ברומניה, כי בפולין ישנם פחות יהודים. נמצאים שם עכשיו בין שישים לשבעים אלף יהודים בסך הכול. בזאת איני כולל מספר בלתי ידוע של יהודים, אשר עד היום אינם מגלים יהדותם. כאלה ישנם רבים. בעניין זה ישנם הבדלי הערכה וקשה לאמוד מספר מדויק. הערכה היא בין חמשת אלפים לשלושים אלף. אלה יהודים שניתקו כל קשריהם עם היהדות באופן מוחלט. חלק מהם הגיע לכך כתוצאה מהמלחמה, וחלק מתוך גורמים אחרים, אך הרוב מתוך הגורם הראשון. קשה לאמר אם עברו להיות פולנים או חיים הם כאנוסים. הם הסתגלו לחייהם עד כדי כך, שאינם מחפשים נקודת פגישה עם יהודים, ולו גם מאותו סוג. (השר הרב י' ל' מימון:[1] כמה יהודים בוורשה עצמה?) עד חמשת אלפים יהודים בסך הכול.

המרכז היהודי הגדול ביותר הוא בשלזיה, בה נמצאים כארבעים אלף יהודים. הייתי ב[דז'רז'וניוב] שהייתה קודם רייכנבך בגרמניה. נכנס אתה לעיירה יהודית טיפוסית. בברסלאו יש פחות יהודים. זו עיר כה גדולה שהיהודים אינם מתבלטים שם כלל. אך ישנן עיירות יהודיות בנות כמה אלפי יהודים, שהנהלת העיר בידיהם.

אומר עוד כמה דברים על דמות היהדות בפולין. בפולין גופא אין רואים כמעט יהודים, אם כי בוורשה, כאשר בא אתה לתאטרון או לקונצרט – אם לא הרוב הרי מחצית הקהל שם יהודי. הסיבה לכך היא שאותם יהודים הנמצאים בוורשה מהווים את הפקידות הממשלתית העליונה. בזאת איני מתיימר לאמר שאין שם פקידים אחרים, אך כזה המצב. אולי תרשו לי להמשיך במסילתי אני, ואחר כך אשיב על כמה שאלות.

במשך שנה תמימה לא פסק הוויכוח ביני ומשרד החוץ ושרים אחרים בפולין בעניין העלייה. בדרך כלל עניין זה לא כל כך פשוט אצלם. יכול אתה להסביר להם אלף פעמים שעלייה ועצמאות זה דבר קשור, אך אין זה מתקבל על דעתם. אשתדל להכניסכם למנטליות שלהם. הם אומרים: תיקחו לדוגמה את צרפת. יש בה עשרות מיליונים תושבים ובכל זאת

1. יהודה לייב מימון (פישמן) (1875–1962), ממנהיגי "המזרחי"; מחותמי מגילת העצמאות ושר הדתות הראשון של מדינת ישראל.

משועבדים הם לטרומן והוא הדבר ביחס לאיטליה. ולכן, כיצד תוכלו אתם, אם תהיו שלושה מיליונים בארצכם, להיות עצמאים? לא בנקל מקבלים את תורת העצמאות שלנו, הכרוכה בכוח ועלייה. אך כאשר אומר אתה להם שגם מנקודת ראותם הכמות אינה מבטיחה עצמאות, אלא מינימום של כמות פירושו עבדות וניוון, שאילו היו למאו־טסה־טון[2] חצי מיליון איש במקום ארבע מאות מיליון – ערך המהפכה היה אפסי. וגם אנו נמצאים במצב כזה, שחוסר כמות אינו מאפשר לנו מינימום של התבססות. קיים ויכוח וישנה היאבקות פנימית במפלגה בפולין, היו כמה דיונים בוועדה המדינית של המפלגה, והגיעו לסיכום שלא ייתכן שתימשך בפולין התנועה הציונית. בכל אופן, אין להם רצון להיכנס אתנו בקונפליקט, ולדעתם אפשר לפתור את הבעיה בלי נזק שיזעזע את המדינה הפולנית כולה. מדינת ישראל מתלבטת, ואמנם נמצאת על פרשת דרכים, ומכל מקום אין לפסול אותה. ואז נפלה ההחלטה בקשר לעלייה. ההחלטה היא לקיים שנת עלייה אחת מאחד בספטמבר 1949 עד אחד בספטמבר 1950.

עוד דבר: הייתה כאן נקודה נוספת, שאולי גם היא אופיינית. לאחר שנפלה ההחלטה הם קראו לי ואמרו לי כך: דורשים אנו מאתך לא לתת לדבר זה פרסום, ומודיעים לך על זאת בתור אינסטנצייה ראשונה. אין אנו רוצים כי יתקבל שהחלטה זו נפלה כפרי של משא ומתן ממלכתי. בכוונה מדגישים אנו שאיננו מתירים יציאה סתם של יהודים מפולין. יהודי שירצה להגיע לאמריקה, לא יקבל רשות יציאה, אלא רק זה הרוצה לעלות לישראל.

אני סבור הייתי שאת שני הדברים יש לקבל ברצון: [(א)] מוטב היה לנו לקבל זאת כהכרעה פנימית שלהם, כי אם זה היה פרי של משא ומתן ממלכתי – טבעי הדבר שיהיה זה דו אוט דאס;[3] (ב) ודאי טוב שהם מדגישים את הפריוריטי וזכות הקדימה לעלייה לישראל, ולא מחליטים על יציאה סתם מפולין. בקשר לזאת קיבלנו גם שורת מכתבים מרומניה, משנחאי, מיהודים הרוצים לחזור לפולין כדי לעלות לישראל.

פניתי למשרד החוץ בפולין וביקשתי שייתנו הוראה לקונסוליות שייתנו לאנשים אלה דרכונים חדשים. הוראה כזאת ניתנה, ועליכם לדעת שחלק לא קטן מיהודי רומניה המגיעים ארצה עתה הם אזרחי פולין, שהגיעו על פי סידורים אלה. מי שיש לו דרכון קונסולרי – מחליפים לו זאת על דרכון ישראלי ונותנים לו תוקף. יהודי פולני שאינו נמצא בפולין – מחליפים לו את הפספורט, ויכול הוא לנסוע ישר ארצה.

החלטת ממשלת פולין התקבלה בקרב יהודי פולין כבשורה גדולה ובמבוכה גדולה. הייתה זו בשורה, כי בכל זאת רצו הם לצאת את הארץ; היא הביאה אותם במבוכה, כי הולכים הם לישראל מתוך פחד. הפחד – מקורו חומרי. יהודי פולין אינם עשירים, אינם אמידים, אך מסודרים הם בחיי יום יום. רובם חיים בשלזיה, שם קיבלו את השיכון הגרמני הנוח, על ריהוטו המלא, על סידורו המודרני. נמצאים הם באזור המודרני ביותר של פולין. משפחה בת שתי נפשות גרה שם בשלושה חדרים. הילדים נהנים מחינוך חינם; בכל דירה יש פסנתר, נהנים הם מלימוד בקונסרבטוריון. אם מרוויח אדם שלושים אלף זהוב – זה מספיק למחייתו. באופן רשמי ארבע מאות זהוב שווים דולר אחד. הקורס הבלתי רשמי הוא אחד לאלף וחמש מאות. סכום כסף זה מספיק לקיים בכבוד משפחה, ואפילו לאסוף קצת חסכונות. שכר דירה

2. מאו טסה טונג (1893–1976), מ־1921 פעיל במפלגה הקומוניסטית הסינית. מ־1943 עמד בראשה. אחרי נצחונו על הקואומינטנג הכריז על הקמתה של הרפובליקה העממית הסינית (1949), והיה נשיאה מ־1954.

3. בלטינית: אני נותן כדי שתיתן בחזרה.

ושכר חינוך – כל זה אינו קיים שם. הלבוש זול ונאה, המזון טוב. יש קיצוב ואספקה, אך דבר זה חל על המיעוט במדינה. יש קיצוב ואספקה בבשר, אבל האיכר והפועל אינם סובלים מזאת כל כך. בחלוקת בשר הונהגו נקודות המתחלקות לאגודות המקצועיות. החנווני למשל עומד כבר בפני פרובלמה בעניין זה. אך בכל זאת המצב אינו מסובך כל כך. נניח שגם אני איני פועל וצריך אני לקבל בשר שלוש פעמים בשבוע במקום ארבע פעמים. אך לעומת זאת ישנם דברים אחרים שמכירתם בשוק חופשי, ואינם יקרים. כל סוגי העופות מכירתם חופשית בשוק, והוא הדבר בנוגע לדגים. אם אינך מקבל בשר בקר – אינך נתקל בקשיים בהשגת תרנגול הודו, אווז או ברווז.

אשר למחירים, אתן דוגמה: קילו כבד אווז עולה שם בערך שבעה גרוש. לכן, מצבם החומרי של היהודים טוב, וברגע שעוברים הם את הגבול – נשארים הם חסרי כול, וזאת עוד לפני הגיעם ארצה, כי כסף אין להם והסכונות לא הצליחו לאגור. לכן שרויים הם במבוכה, כי רוצים הם לעלות, אך חוששים מפני העלייה. בכל אופן, הרצון לעלייה גובר והולך. (ראש הממשלה ד' בן־גוריון: מדוע בכל זאת רוצים הם לעלות?) – מסיבה פשוטה: שרויים הם בהרגשת בדידות איומה. כל איש אשר יש בו זיק יהודי ורוצה לחיות בסביבה יהודית ומתגעגע קצת וכמה ללשון היהודית – קשה לו להחזיק שם מעמד. דברי אלה אמורים גם לגבי הקומוניסטים. גורמים אלה מרחיבים את היריעה לגבי כלל היהודים בפולין, כולל הקומוניסטים. עכשיו יש שם על כל פנים רצון רב לעלות. בחודש דצמבר בלבד פנו חמשת אלפים ושמונה מאות יהודים לשלטונות העלייה. מחודש ספטמבר עד חודש דצמבר פנו כבר חמישה עשר אלף יהודים. בתחילה חששנו שהמספר לא יעלה על חמישה עשר אלף. עתה מעריך אני מספר אלה הרוצים לעלות בין עשרים וחמישה לשלושים אלף – מחצית יהודי פולין.

אם תשאלוני מדוע ישנה מחצית שאינה רוצה לעלות – הרי יש חלק שאינו רוצה לעלות בגלל גורמים חומריים. יש חלק האומר שעייף הוא מתלאות החיים ואינו מוכן להתחיל מחדש. גם אם יהיה רע וצפויה סכנת מלחמה – אין הוא רוצה לזוז. ישנה בקרב אלה עייפות מהחיים. יש חלק לא גדול שמטעמים פוליטיים אידאולוגיים אינו רוצה לצאת את פולין.

הידיעות המופצות בעיתונות הפולנית על הארץ הן קשות מאוד, ולא רק בעיתונות. בעניין זה מדבר אני גם על יסוד ביקורי בארץ, וידוע שבדרך כלל מתקבלים מכתבים רעים מהארץ, ולא רק מהעולים, אלא גם מקרובים. הם חוששים שהעולה ייפול למעמסה עליהם. הם כותבים לו מכתב, בו נאמר שאם יחליט לבוא – ישמחו לראותו, אבל עליו לדעת שבמשך חצי שנה לא תהיה לו עבודה, דירה, ועליו לשקול בדבר אלף פעם. בלאו הכי שוקל היהודי אלף פעם אם לעלות, ואם הקרובים מוסיפים לו מכתב בנוסח זה – אין זה מעודדו. וגם מכתבים אלה נכתבים דווקא על ידי אנשים הנמצאים כאן שנים רבות. מהעולים החדשים התקבלו מכתבים ראשונים לא חמורים, וייתכן שגרמה לכך קבלת הפנים החמה וכו'.

לפי שעה חולקו ארבעת אלפים וחמש מאות דרכונים במשך חודשיים וחצי, כלומר: מאוקטובר עד מחצית דצמבר. מספר הבקשות מגיע עד עכשיו לשמונה עשר אלף (עד אחד בינואר). הדרכון ניתן לנפש בוגרת, ולזאת יש להוסיף תמיד עשרים אחוז (ילדים עד גיל 14 קשורים בדרכון האם).

משהו לתנאי העלייה. (ראש הממשלה ד' בן־גוריון: בתקופת זמן זו אין שום הגבלה על העלייה?) אומר משהו בעניין זה. קודם כל אגע בתנאי העלייה. לא הופיע שם שום תנאי מסוג זה שהופיע בהונגריה או בולגריה – מס גולגולת. במשך השנה שלא הייתה בה עלייה – לא עליתי אף פעם על מסילה של משא ומתן מסוג זה. ניתנת רשות ליהודי להוציא מפולין,

בקשר לחוזה המסחרי שחתמנו עם פולין,[4] עד מאתיים וחמישים דולר בוואליוטה[5] רשמית פולנית. זכות זו ניתנת לכל נפש בוגרת. הוא מכניס זהובים ומקבל תמורתם דולרים. מלבד זאת מקבל הוא שלושים דולר לדרך, כדמי כיס. בזה יש גילוי של יחס חיובי.

חל שינוי לרעה בעניין החפצים. בתחילה פורסמה רשימה מצוינת של חפצים שהממשלה התירה הוצאתם. אפשר היה להוציא ריהוט מלא, כלי כסף, פרוות וחליפות ועשרות כותנות. לאחר הטרנספורט הראשון קוצצה הרשימה מיד בשישים אחוז. עברתי בעניין זה את כל השרים, ואומר מה הייתה הנמקתם. הם אמרו: פרסמנו רשימה המתירה ליהודי להוציא דברים אלה, אם נמצאים הם ברשותו, אך לא התכוונו לכך שכל יהודי חייב להוציא דברים אלה. מה עשו היהודים: הם הסתערו על כל החנויות, הם קנו [את] כל הרהיטים, כל כלי הכסף והפרוות. המצב בפולין קשה. חיים אנו על אקספורט, כי זקוקים אנו לדולרים. כל תוצרתנו מוציאים אנו לאקספורט, מוכרחים אנו לדאוג קצת זמן לאספקה בארץ, לאדם הפשוט, ונותנים אנו לו גם קצת רהיטים. כל רהיט שנותנים אנו – זה גורם לנו קצת דפיציט. מחיר הרהיט הנמכר בשוק לפועל צריך להיות מותאם למשכורתו, וזה גורם לנו דפיציט. אגב עלי לציין כי לשלטונות הפולניים לא אכפת לעשות דפיציט בדבר המונע התמרמרות בעם. הם מנהלים את משקם בחיסכון רב, אך לצורכי תעמולה אין גבול בהוצאות הכספיות. זו שיטה מסוימת, השיטה הרוסית. כי יש בזה משהו מבחינת התועלת לשלטון הנוכחי.

הם אמרו לי: השוק שלנו שטחי, גורם הוא הפסדים. בבקשה ממך, תיסע אתנו ללודז׳, תלך מחנות לחנות ותראה אם יימצא שם ארון, פרווה.

אני עניתי שני דברים: (א) כל זאת כאין וכאפס מול ההון שמשאירים היהודים בצאתם, לא רק אלה שיצאו את הארץ, אלא אותם שאינם בחיים עוד; (ב) בכל זאת, מתוך עם בן עשרים וחמישה מיליון, יצאו בסך הכול עשרים אלף עולים. האם דבר זה יכול לזעזע את השוק? אך הם עומדים על שלהם ואומרים: מספיק שיהיו מאתיים איש עוסקים בוואליוטה, ויכולים הם לערער את השער מלמעלה למטה. לא מוכרחים להיות מיליון איש כדי לזעזע שוק שטחי. הגשתי להם הצעה־בקשה, והם הבטיחו לעשות משהו בעניין זה. בכל אופן, העולים הראשונים הוציאו מהארץ ליפטים גדולים עם ריהוט וכל טוב. אמנם הובטח לי לתקן משהו בעניין זה, אך איני מאמין בזאת במידה רבה.

אומר משהו על מימון עלייה זו; בדרך כלל מממנים זאת הג׳וינט והסוכנות היהודית. בדרך כלל התשלום הוא בדולרים. מהגבול הצ׳כוסלובקי עד הגבול הישראלי, מוכרחים אנו לשלם בדולרים. עתה הופיעה בפנינו בעיה של תשלום הוצאות בזהובים, ואלה הוצאות בעד ויזות, סידורים למשלוח מטען מוורשה עד הגבול. המדובר על סכום של חמישה עשר עד עשרים אלף זהוב. סכום זה הוא בדרך כלל משכורת חודשית של אדם. אם המשפחה גדולה – עלולה זו להיות הוצאה של משכורת שנתית. יש אנשים שאין להם סכום זה, ולאחרים ישנו. אמרנו לממשלה שמכיוון שמשלמים הם הוצאות הנסיעה לכל יהודי עני ועשיר – רוצים אנו לגבות בפולין את הזהובים מבעלי היכולת למען יכסו הוצאות עלייתם של העניים. ואז קמה צעקה: האם "אורביס" יעסוק בעניין זה ויקבע מי עשיר ומי עני? (הכוונה לחברת אניות). בסיכומו של דבר הוסדר עניין עזרה הדדית, שעל פי הוראת הצירות גובה חברת הנסיעות מיהודי אחד

4. ראו לעיל תעודה 103–105.
5. במטבע זר.

פי שלושה מהדרוש ומשחררת יהודי שני. מדגיש אני עניין זה, כי אילו צריכים היינו לשלם זאת בדולרים – היה זה מכניס לממשלה הפולנית רבבות רבות.

בקשר לסגירת מפלגות התנועה הציונית: בעניין זה ניתנה הסברה מתאימה, וישנה סיבה אמתית לדבר. בראשונה נסגר מועדון "המזרחי", והמפלגה המקבילה למפא"י. אחר כך הציונים הכלליים, ולבסוף גם מפ"ם. לדעתי, נקבע הסדר לפי גודל המפלגה, לא לפי נימוקים פוליטיים.

קודם כול, חשוב שניתן הסבר רשמי לדבר. משרד הפנים פרסם בעיתונות הסבר רשמי, שבקשר עם העלייה ארצה מתברר שעולים קודם כל אלה הקשורים מבחינה אידאית־מדינית עם ישראל, ואלה הם קודם כל חברי התנועה הציונית. ברור שעולים קודם כל הקאדרים הפעילים של התנועה הציונית. בקשר עם זאת חלה התפרקות עצמית טבעית של התנועה הציונית. (ראש הממשלה ד' בן־גוריון: האם ישנם נבחרי התנועה שאינם עולים?) כמעט שלא. בכל זאת ביקשנו שתאריך קיום הוראה זו יהיה במועד גמר העלייה. בגלל זה אומר אני שנוסף להסבר הרשמי יש סיבה אמתית לעניין זה, ואומר אותה. בגלל זאת שאין כותבים שביטול תנועה זו הוא רק בגלל היותה ציונית, אלא בגלל העלייה, לזאת יש הסבר, התנצלות. יש חשיבות להסבר הניתן ולסיבת הינתנו, ויש חשיבות בעובדה שמשרד הפנים מפרסם משהו פומבי בעניין זה. בעצם הם רצו משהו קצת אחר. הם דיברו על כך שהתנועה הציונית תפרסם הודעה כזאת. הם רצו שהתנועה הציונית תודיע שמכיוון שישנה עלייה – היא מחסלת עצמה. אמרתי להם שדבר זה לא יקום. אם נגזרה הגזרה – שיעשו זאת הם. התנועה הציונית לא תתחסל מעצמה; אין היא מכירה בזה שעליה להתפרק. אך ישנה סיבה אמתית מדוע לא חיכו בעניין זה עד חודש ספטמבר. יש לזאת קשר עם התפתחותה הפנימית של פולין. נסגרו עכשיו בפולין כל המוסדות והארגונים שמרכזם אינו בגוש המזרחי. פולין, שהדולרים החשובים לה לקיומה – מוותרת על מיליוני דולרים וסוגרת ארגונים המביאים לה עזרה. הג'וינט נסגר, בעוד שהכניס לפולין במשך שנה רבבות דולרים. דולרים אלה לא הוכנסו ליהודי פולין בלבד, אלא לפולין עצמה. אם הג'וינט מקים תאטרון – היום הוא יהודי ומחר יהיה פולני והוא הדין בנוגע לבית חולים המוקם על חשבון הג'וינט, בנוגע לצלב האדום, ואין זה קשור ביהודים.

היו בפולין שלושים ושניים ארגונים להגשת עזרה, שהוקמו לאחר המלחמה. כל אלה נסגרו עכשיו. מבחינה זו מוותרת פולין על מיליוני דולרים. אך היא עושה זאת על יסוד בחינה פוליטית, ובייחוד לאחר משפט רייך ואחרים. היא טוענת שאלה מוסדות המאפשרים הסתננות, השפעות זרות וארגונים שונים, שאינם רצויים לפולין. על התנועה הציונית חל חוק זה, כי מרכזה אינו בגוש המזרחי. לכן לא הייתה כל אפשרות לדחות את ההתפרקות עד אחד בספטמבר.

אשר להסברה בעיתונות הקומוניסטית היהודית (המתפרסמת ביידיש): ישנו עיתון הוועד היהודי בוורשה[6] וישנו עיתון של הקומוניסטים היהודים.[7] עיתון זה מלא קטרוג חמור ביותר והשמצות שונות לגבי מדינת ישראל. איני סבור שדבר זה קשור כל כך בעניין הערכות פוליטיות, אך קשור הדבר בעניין העלייה. אין הם רוצים שיהודים יעלו ארצה. קומוניסטים ממוצא יהודי, שאינם גרים ברחוב היהודי – לא אכפת להם הדבר, ויש חלק הרואה זאת ברצון, כי על ידי כך יהיו פטורים מהבעיה היהודית, וגם מהם ירד עול מסוים. המוצא היהודי

6. "דאס נייע לעבן" – ביטאון הוועד המרכזי של יהודי פולין, התפרסם בין 10 באפריל 1945 לבין ה־30 באוקטובר 1950.
7. "פאלקסשטימע" – ביטאון הפרקצייה היהודית של פופ"ר. ב־1950 שינה את כותרת המשנה שלו ל"ביטאון הוועד המרכזי של פופ"ר". מ־1956, ביטאון ה־TSKŻ. יצא לאור בין 22 בפברואר 1946 ועד לסוף 1991.

אינו מפריע לאלה, אך מפריע להם הדבר כאשר לזאת נלוות בעיה יהודית במדינה. כאשר לא קיימת בעיה זו – לא מפריע כלל מוצאם היהודי.

כפי שאמרתי, גבר בכל זאת הרצון לעלייה, ואם לפני שלושה חודשים חרדתי ליהודי פולין – הרי נעלמה חרדה זו. חרד אני עתה לדבר אחר – אם תעמוד פולין עד הסוף בהבטחתה, עד אחד בספטמבר. אמנם, אין שום סימפטום המבשר בלימת העלייה. בכל זאת קיימת בי חרדה זו: קודם כול, ההכרזה על היתר העלייה מפולין הייתה מלווה הערכה מספרית של היהודים אשר ירצו לעלות. הייתה הערכה פנימית בממשלה ובמפלגה. הם העריכו שירצו לעלות מעשרה עד שנים עשר אלף יהודים. בעוד זמן קצר נעמוד בפני עובדה של מספר גדול פי שניים מהערכה זו של יהודים הרוצים לעלות. נשאלת השאלה אם היתר העלייה קשור אצלם בהערכה מספרית או לאו. יש פנים לכאן ולכאן. אפשר לאמר שאם התייצבו הפולנים על דרך זו, אין הבדל להם אם יעלו כמה אלפים יותר או פחות. ייתכן שהמצב אחר.

ישנו דבר נוסף: בכל זאת לא לקחו הפולנים כמה דברים בחשבון, למשל: כבר עתה ישנה הגבלה בעלייה לגבי רופאים. מה היה השיקול שלהם, שנודע לנו על יסוד אינפורמציות: בפולין נישא הרופא על כפיים, כי חסרים להם רופאים. רוב הרופאים שלהם נרצחו בזמן המלחמה. בעצם עתה מהווים הרופאים את האצילות החדשה בפולין. על פי השמועה יש בארץ ישראל עודף רופאים, כלומר, רופאים הרוצים להיות דווקא בעיר ואינם רוצים לעבור לנקודות השונות. לכן סבורים היו שרק רופאים שהם ציונים ותיקים ירצו לעלות. למעשה נרשמו כל הרופאים לעלייה, כי רוצים הם להיות בין יהודים, וייתכן שאצלם קשה יותר ההסתגלות למשטר החדש מאשר אצל האחרים.

איש האינטליגנצייה, הנהנה מזכויות חומריות בלתי רגילות – סופר, קומפוזיטור – דווקא הוא מסתגל קשה יותר מפועל, שמצבו החומרי קשה יותר, אך משטר זה קל ונוח לו יותר מבחינות רבות. (ראש הממשלה ד' בן־גוריון: יש כאן סתירה למרקסיזם – שלא החומר קובע אלא הרוח). המרקסיזם לא סתר אף פעם את הרוח.

ישנה כבר הגבלה על הרופאים. הם אמנם לא פרסמו שרופא אינו יכול לעלות ולא אסרו עלייתם, אבל הבקשות של רופאים מונחות בארון. כאשר לחצתי בעניין זה – הם השתמשו במושג של הקפאה. לפי השערתי ישנם בפולין מאתיים וחמישים רופאים יהודים. נדמה לי שנרשמו לעלייה למעלה ממאתיים. בגל העלייה הראשון הגיעו ארצה עשרה רופאים, והם רופאים טובים. אחר כך נתגלה בלם, מעצור.

אשר לאווירה הכללית ביחסים בינינו – בין שתי הארצות – יש לזאת השפעה. עניין החוזה המסחרי שחתמנו עם ממשלת פולין, על שישה עשר מיליון דולר, לוחץ עלינו. עברה כבר למעלה ממחצית השנה ועומדים אנו בפחות משלושים אחוז מביצועו. פרסמתי בעיתונות שמילאנו חוזה זה בשלושים וחמישה אחוז, אבל אין זה מדויק. איני מומחה לעניין זה, אך גם לדעת אנשים העוסקים בענייני מסחר זה חוזה נוח ממדרגה ראשונה (השר ד' יוסף:[8] יש בו התחייבות על קניית בגדים מוכנים בסך רבע מיליון לירות. אני לא הייתי חותם על זאת.) א. [ראשית] זה אולי החוזה היחיד הנותן אפשרות של קומפנסציה בגובה של 20 אחוזים אקספורט שלנו, שבשום מקום לא תימצא דוגמה לו. הם התחייבו לקנות אצלנו סכיני גילוח

8. דב יוסף (ברנרד ג'וזף) (1899–1980), חבר בכיר במפא"י. משנת 1945, חבר הנהלת הסוכנות. חבר כנסת עד 1959. שימש כשר בתפקידים שונים, בין היתר: שר הקיצוב והאספקה בממשלה הראשונה (1949–1950), שר המשפטים (1951–1952, 1961–1966), שר הבריאות (1955), שר הפיתוח (1953–1955), שר התחבורה (1950–1951) ושר המסחר והתעשייה (1951–1952).

"אוקבה". מי מלבדם יקנה אצלנו סכיני גילוח? גם הם קונים זאת לא מפני שהדבר הכרחי להם כל כך, אלא נחתם חוזה ובמסגרתו קונים הם גם דברים שאינם נחוצים להם כל כך. בחוזה זה ישנו סעיף על שבעה עשר אחוז טרנספר, וזה סך של שלושה מיליון דולר. אם יהדות פולין הייתה מביאה זאת אתה – היה זה דבר חשוב מאוד.

עלי לחזור ולהדגיש כי זו פעם ראשונה לנו לחתום חוזה, ועלינו לעשות מאמץ כדי לכבד חוזה זה. אם הגענו לשלושים אחוז בלבד בחודש ינואר, והחוזה מסתיים בחודש מאי, בעוד שמצב הדוויזים שלנו קשה מאוד – הרי המצב מדאיג מאוד. הפולנים מצדם מגיעים בדיוק לאותו אחוז. הם רוצים, למשל, מוטות ברזל, ואין אנו שולחים להם זאת. על דבר זה התחייבנו בחוזה (השר ד' יוסף: ישנם בחוזה דברים רבים שלא צריך היה לקבלם. על חוזה זה חתמו אנשים היודעים את התאוריה ולא את המציאות.) חתם על זאת נציג משרד המסחר והתעשייה, והציר נתן ידו לחתימה. אך חוזה זה נעשה על ידי משלחת מהארץ, כאשר בדקה את הדברים. קבעו זאת אנשים הקובעים את הכלכלה בארץ.

שנית, עלינו לזכור חשיבות האקספורט שלנו. שלישית, יש כאן נקודת מפתח לבעיית קליטת העלייה הפולנית בארץ. מאתיים וחמישים דולר אלה הניתנים לכל נפש עולה בוגרת מובטחים כל זמן שישנם שבעה-עשרה האחוזים.

דבר זה מביא אני רק לידיעתכם. ישבנו בעניין זה עם מר [אליעזר] קפלן[9] ושומע אני עתה גם מהשר יוסף שמתכוונים להזיז את העניין בכיוון של ביצוע מקסימלי, אך אם שומע אני מצד מר יוסף הערה זו – אתן כמה דוגמאות.

הפולנים בונים משק מתוכנן. חתמנו על קניית אלף וחמש מאות טון עופות. הם הקימו בית חרושת עם סידורי כשרות מיוחדים, הבאנו רבנים ושוחטים. בית חרושת זה עבד חודש ימים ואחר נסגר. הם טוענים: ריבונו של עולם, קבענו בית חרושת זה במסגרת האקספורט השנתי שלנו ועתה מבטלים אתם את הדבר. הוא הדבר בנוגע לבשר בקר: הוקם בית חרושת לשימורים. (השר ד' יוסף: בשר בקר נקנה כמה שייתנו לנו.) בא אליי, ערב חג המולד, השר לעניינים אלה בפולין ואמר שיש מלאי של בשר בשביל ישראל, אך מונח הוא כבר חודשים. אם חושב אני לקחת זאת – שאקח, ואם לאו – צריך הוא לדעת זאת. לא ידעתי מה להשיב לו.

ישנם כאן שלושה דברים: (א) מוכרחים אנו לכבד הבטחתנו; (ב) סבור אני שיש כאן עידוד לאקספורט שלנו; (ג) דבר זה משמש מפתח מרכזי לעניין קליטת העלייה מפולין.

כאמור, יש יסוד לחרדה שמא יקצצו בעלייה מפולין. בזמן האחרון מעלים הם גם טענות מדיניות והחריפו קצת הטענות הפנימיות, ואז איני יודע אם בגלל שינוי הקו המדיני לא יחזרו בהם מהבטחותיהם הקודמות. מכל מקום, משרד הפנים עובד שם עתה, מוציא יום יום דרכונים – כמה עשרות ליום ועומדים אנו בהתחייבות על ידי חוזה חתום עם חברת נסיעות והממשלה הפולנית. העלייה היוצאת בינואר צריכה להגיע ומונה היא שלושת אלפים עולים. אין יסוד בולט לחשוב שהעלייה תיבלם.

הנסיעה נמשכת מפולין, מוורשה עד ונציה. בעניין זה התעוררה בעיה. דרשתי והשגתי פתיחת קו ישר דרך הים הבלטי לחיפה. אמנם המעבר בים הבלטי בחורף קשה כקריעת ים סוף, כי מתחוללות בו סערות, אך הקו הישר נחוץ לנו בהחלט. קו זה נפתח על ידי "צים"[10] יחד עם הפולנים – אנייה אחת שלנו ואנייה אחת שלהם.

9. ראו תעודה 31, הערה 8.

10. חברת הספנות הישראלית.

הקו הישיר ולא דרך ונציה הכרחי לנו, כי איננו יכולים להיות תלויים בקו הרכבות מכמה סיבות. אם נהיה קשורים בקו הרכבות עם טרנספורט פולני – בידם יהיה להשהות את היציאה, כי הם שליטים עליה. אני רוצה שמצדנו נעמוד תמיד לרשות היהודים שבידיהם דרכונים. לכן רוצה אני שישרור מצב שכל מי שדרכון בידו – יצא מיד, ושתהיה אפשרות להוציאו.

על עתיד הנשארים בפולין. בדרך כלל, כאשר הייתי כאן לפני חצי שנה, אמרתי לראש הממשלה שמעריך אני עתיד היהודים הלא ציונים שיישארו בפולין, שמבחינה היסטורית יחדל קיומם שעה אחת לאחר שתיפסק התנועה הציונית שם. ובאמת, סמוך לחיסול הארגונים הציוניים בפועל – נגמרה האוטונומיה הממשית של החיים היהודיים בפולין. כלומר – בתי ספר נכללו ברשת הכללית, מבלי שתישאר חטיבתיות מסוימת. זה התבטא בכך שבזמנו למדו בהם שפת היידיש כשפה נוספת, ועתה בטל הדבר. הוא הדבר בקשר לתאטרון. הם מגיעים גם לוורשה. כאשר אידה קמינסקה[11] באה לוורשה עם התאטרון שלה – לא ראיתי קהל רב מאשר שבעים עד מאה איש. בין אלה ישנם מבקרים פולנים הכותבים תשבחות בעיתונות הפולנית. בשלזיה מבקרים אלפים בתאטרונים, והם מופיעים גם בלודז'.

מבחינה זו מתחסלת האוטונומיה והולכת. כל זה נכלל בלשכה הכללית. אני סבור שהבררה שהועמדה בפני כל יהודי בין ציונות ועלייה ובין הישארות בפולין מכריחה כל איש שיש בו זיק יהודי להחליט החלטה קיצונית, אם לעלות או להתבולל. לדעתי פרוצס זה מוכרח להיעשות בפולין במהירות גדולה יותר מאשר במוסקבה וברומניה, כי אם במוסקבה יש חצי מיליון יהודים, הרי יש להם הזדמנויות להתאסף פעם בחצי שנה ולבטא יהדותם במשהו. בעוד שאם יישארו בפולין כמה אלפים יהודים – הם יתנוונו מבחינה יהודית.

הקומוניסטים היהודים רוצים לעשות הכול כדי להאריך קיום הקהילה היהודית המאורגנת. הם מעוניינים בזה, כי קודם כול ישנם כמה מניעים פסיכולוגיים. הקומוניסטים היהודים הפעילים ברחוב היהודי – בשבילם באופן אישי המעבר לפעילות כללית גורם משבר נפשי חמור. הם יטפסו על קירות תלולים, אך תיקצר ידם. ההתפתחות החוקית האובייקטיבית תהיה חזקה יותר, ואני רואה לנגד עיניי עליית מחצית יהודי פולין ארצה וכתוצאה מכך תהליך התבוללות מהיר ביותר, אשר לא היינו עדים לו אי־פעם באיזו מדינה אחרת, ועל אחת כמה וכמה בפולין זו על השורשים, התרבות והיצירה היהודית שהושקעה בה.

עתה יש בפולין בעצם שני ארגונים יהודיים. האחד הוא הוועד היהודי המרכזי, והשני – קהילת בני דת משה.

(ראש הממשלה ד' בן־גוריון: ההשתייכות היא חובה?) לא. הרבנים הם עתה הפקידים הדתיים הראשונים הרשמיים במדינה, כי הממשלה החליטה על הלאמת הפקידות הדתית. לגבי הקתולים זו בעיה גדולה של רבבות אנשים, והעניין קשה לביצוע. לכן התחילו מהרבנים היהודים. אלה הפקידים הדתיים הראשונים המקבלים משכורת מהממשלה. הרב הראשי ליהודי פולין הוא שלום טרייסטמן; הרב הצבאי – דרוקר. הוא יעלה ארצה. זה רב צבאי צעיר, איש המזרחי. דמות חביבה, ומלבד זאת השקיע כל כוחו בפדיון ילדים מידי נוצרים, בייחוד מידי מנזרים. הוא עשה בזאת גדולות.

אומר עוד משהו בעניין הקליטה. דיברתי על החוזה המסחרי והקליטה. יודע אני שאשים עצמי בתוך גוב אריות כאשר אומר דבריי הבאים. רחוק אני מעשיית הפליה בקליטה בין

11. אידה קמינסקה (1899–1980), שחקנית תאטרון וקולנוע, בעיקר ביידיש. בתה של אסתר רחל קמינסקה, "האימא" של התאטרון היידי. בתקופת מלחמת העולם השנייה נמלטה לברית המועצות וחזרה לפולין ב־1947. מ־1949 עד 1968 ניהלה את התאטרון היידי (קודם בלודז', אחר כך בוורוצלאב ומ־1955 בוורשה). ב־1968 היגרה לארצות הברית.

שבט יהודי אחד למשנהו. יודע אני שלכל שבט יהודי זכויותיו ותרומותיו לאוצר הנכסים החומריים והרוחניים של העם היהודי. בקשר לפולין לא אתבע שום הפליה כאשר הבחינה היא המונית ומוסרית לבד, אך זו אינה רק שאלה הומנית מוסרית: יש כאן בחינה תכליתית עניינית הקובעת את היקף העלייה מפולין.

בפרק הקודם דיברתי על המבוכה וההתלבטות השוררת בחלק מסוים של יהודי פולין. אפשר כמובן לאמר שאם מתלבטים – מוטב שלא יבואו. איני חושב שמי מאתנו יאמר זאת. חושב אני שאת המתלבט צריך לסחוב בשערותיו ולהביאו הנה. אם נקבל גישה זו אזי סבור אני שחייבים אנו ביחס מיוחד לגבי שרידים אלה, שמבחינת קיומם יש להם ברירה, והולכים הם ארצה בהכרה, שמבחינה חומרית זונחים הם את הטוב יותר ובוחרים ברע. ייתכן שיהיה להם בעתיד גרוע בפולין מאשר עתה ומאמין אני שכעבור שנתיים להיותם כאן – יסתדרו. בתקופה ראשונה הולכים הם מן הטוב אל הרע יותר. לדעתי, אין כאן בעיה הומנית מוסרית ואין כאן שאלת הפליה, אלא יש הכרח לעשות משהו מיוחד למען קליטת חמשת אלפים היהודים הראשונים הבאים אלינו מפולין.

אילו אמרתי זאת לגבי כל יהודי הבא מפולין – היו טוענים כנגדי בצדק שמעדיף אני שבט אחד על פני השני. אך כוונתי היא שאנשים אלה יקבעו כוח היציאה מפולין.

לא אכניסכם לפרטים. יודע אני שמר גרינבוים עושה מאמצים לקבל סכום כסף שהיא"ס השקיע בעניין זה, כסף זה צריך לעבור ויש בזה קשיים. לי נדמה שכסף זה שייך לשר רמז. הצעות קונקרטיות בעניין זה תובאנה בפניכם.

רציתי לנגוע בנקודה זו, כי שמעתי שהיה דיון בממשלה ונקבע גם שוויון מוחלט,[12] ואם מציע אני פרימוס אינטר פארס[13] – הרי לא מתוך זה שציר אני בוורשה ושמוצאי מפולין ורוצה אני בעליונות יהודי פולין, אלא מתוך דאגה וחרדה להמשך העלייה משם.

מבחינה זו השתדלתי לעשות משהו בזמן ביקורי בארץ, וייתכן שהעניין יתקדם. יוצא אני מכאן ביום ב'. קיצורו של דבר, אלה העניינים היהודיים. מבחינתי עשיתי כל אשר ביכולתי: נפגשתי עם אנשי מסחר ותעשייה, התנועה הקיבוצית, אנשי המושבים, נציגי המפלגות השונות, כי רציתי לזעזע את כולם ולעוררם לעניין זה. נפגשתי עם מוסדות המסחר, עם אנשי האוצר כדי להזיז עניין החוזה המסחרי. וקודם כל נעשה דבר זה על ידי מתוך אספקט קליטת העלייה.

מלבד זאת סיימתי הסדר קו האניות, אותו רואה אני כחשוב מבחינתנו, למען תימנע מצדנו כל סיבה לעיכוב העלייה.

מר נמיר[14] מסר לי שסיפר כאן הרבה על החיים ברוסיה והמשטר שם. גזלתי מכם זמן רב והשתדלתי לנגוע בנקודה המכרעת והחשובה לגבי היהודים כאן ושם. עתה אעמוד לרשותכם בנוגע לשאלות אחרות המעניינות אתכם.

ראש הממשלה ד' בן־גוריון: כולנו שמענו את הדברים בעניין רב ואסירי תודה אנו לך. אם יש שאלות – ישאלו החברים.

12. דין וחשבון סטנוגרמי של ישיבה לח/שט של הממשלה, 20 בספטמבר 1949, עמ' 21-35. בישיבה זו באה לידי ביטוי התנגדות הממשלה ליחס מועדף לעליית יהודי פולין; ראו תעודה 120.

13. Primus inter pares, בלטינית: ראשון בין שווים.

14. מרדכי נמיר (1897-1975), בשנים 1948-1949 היה יועץ ראשון בצירות ישראל במוסקבה, ב־1949-1950 – ציר ישראל במוסקבה, ב־1951-1969 – חבר כנסת, ב־1951-1955 – מזכיר ההסתדרות, ב־1956-1959 – שר העבודה וב־1960-1966 – ראש עיריית תל אביב.

השר פ' רוזן:[15] אלה העולים ארצה – מה יחסם למשטר הקומוניסטי שם?

השר ש' שיטרית:[16] האם בקרב העולים ישנם קומוניסטים?

מר י' ברזילי: הרוב המכריע של העולים, למעלה מתשעים אחוז מהם, אינם קומוניסטים. אני חושב שהרוב המכריע אלה אנשים שחזק בלבם הרגש הציוני. תשובתי לא עונה לשאלה מה יחסם למשטר שם, כפי שאין היא עונה לשאלה מה יחסם לגבי מדינת ישראל. אהיה מדויק בעניין זה: אם עולה המגיע מפולין – [ו]מפלגתו שם מקבילה למפ"ם כאן – יחסו ליברלי ואוהד יותר למשטר זה, אם כי בדרך כלל אלה היוצאים מפולין רואים את הפגמים יותר מאשר אלה הנמצאים כאן. אך יחד עם זאת הם רואים גם את ההישגים הממשיים, שכאן אין רואים אותם. מכל מקום, חושב אני שהקומוניסטים המגיעים הנה מספרם מועט מאוד. ישנם חברים היוצאים מהמפלגה הקומוניסטית שם, ולאו דווקא לתפקיד. יש להם שם מערכה ומפצירים בהם להישאר, מסבירים להם שמחליפים הם מולדת סוציאליסטית בקפיטליסטית וכל שאר הדברים האידאולוגיים והחומריים; ויש היוצאים מתוך הנימוק של רצון להיות עם יהודים.

אני מתאר לעצמי שישנם כאלה הבאים בהזדמנות זו כדי להיות פעילים במפלגה הקומוניסטית, אך הם ודאי יחידים. בכל אופן, לגבי גל העלייה אין להם כל ערך כמותי. מסופקני אם יש להם ערך איכותי, כי בכל זאת בעלי ערך כלשהו מחזיקים הם שם.

ראש הממשלה ד' בן־גוריון: האם יש הגבלה בגיל העלייה, האם גם גיל הצבא יכול לצאת את הארץ?

מר י' ברזילי: אין כל הגבלה גם לגבי הצבא. ישנו חוסר הגבלה המתנקם גם בנו: מוכרחים אנו לקחת אתנו [את] כל החולים, הנכים והזקנים, כי איננו יכולים לאמר שכאשר העלייה חופשית לא ניקח דווקא את החולה. ישנם חולים עם שחפת פתוחה ואחרים, ומוכרחים אנו לקחתם.

השר הגב' ג' מאירסון: האם חל איזה שינוי או האם נראה באופק איזה שינוי במקום שתופסים היהודים בפקידות, במשרות הגבוהות בממשלה?

מר י' ברזילי: כן. זה נוגע קודם כל לשני משרדים, בהם תפסו היהודים רוב המשרות: (א) משרד הביטחון. הקומוניסטים החלו עבודתם עם קומץ אנשים קטן. האלמנט הנאמן היה הקומוניסט היהודי; (ב) משרד החוץ.

בעניין משרד הביטחון משתדלים לתקן את הפרופורצייה בין יהודים ולא יהודים, אף כי רחוק המצב הנוכחי בפרופורצייה נורמלית בין יהודים ולא יהודים במדינת פולין. בכל אופן משתדלים ככל האפשר להעביר למשרד זה מספר רב יותר של פולנים, ולדעתי עניין זה הוא קודם כול לטובת היהודים. לא טוב הדבר שדווקא יהודי ינהל חקירה לגבי כומר דתי, כי יש לזה השפעה אחת ויחידה: התגברות האנטישמיות. כמו כן לא טוב הדבר שיהודי יוציא משהו מפיו של עבריין פולני על ידי הלקאות. יהודים שמילאו תפקידים אלה אינם מרגישים עצמם טוב כאשר בא מישהו במקומם, אם כי לא מקבל הדבר צורה של פיטורים, אלא העברה ממקום למקום. נדמה לי שיהיה זה משגה אם ירצו לקשור במעשים אלה כוונות אנטישמיות. זה בשום פנים ואופן לא נכון.

הוא הדבר במשרד החוץ. מכיוון שצורכי המדינה רבים, אפשר לאמר שאין פטורים, אך הגלים המצטרפים עתה לפקידות הממשלה – אחוז היהודים בהם נמוך בהרבה משהיה קודם. (ראש הממשלה ד' בן־גוריון: אנטישמיות ישנה?) על פני השטח לא רואים זאת, אך אשליה

15. פנחס רוזן (פליכס רוזנבליט) (1887–1978), בשנים 1920–1923 היה יו"ר ההסתדרות הציונית בגרמניה, ב־1948–1961 עמד בראש המפלגה הפרוגרסיבית וכיהן כשר המשפטים.

16. בכור שלום שטרית (1895–1967), בשנים 1948–1949 היה שר לענייני מיעוטים וב־1949–1967 – שר המשטרה.

היא לחשוב שאנטישמיות נעקרת חמש שנים לאחר השתוללות כזאת של האנטישמיות בפולין. (ראש הממשלה ד' בן־גוריון: האם קיימות שם מפלגות אחרות מלבד הקומוניסטית?) קיימת מפלגה דמוקרטית המקיפה בתוכה את האינטליגנצייה והבורגנות; קיימת גם מפלגת "אגף העבודה" אלה פועלים קתולים; וקיימת מפלגת איכרים מאוחדת. אין שם מפלגה קומוניסטית פועלית מאוחדת מלבד מפ"ם [!]

ראש הממשלה ד' בן־גוריון: אם אין שאלות נוספות, אביע בשם כולכם את תודתנו על הדברים המאלפים ששמענו.

(מר י' ברזילי עוזב את הישיבה.)

135

ישיבת מזכירות הוועד המרכזי של פזפ"ר

תרגום מפולנית: AAN KC PZPR V-7 s. 060-061 V-8

27 בינואר 1950

פרוטוקול מס' 54

ישיבת מזכירות הוועד המרכזי של פזפ"ר; סעיף 9: הגירת יהודים מפולין

נוכחים: החברים ביארוט, ברמן, צירנקייביץ', מינץ, זמברובסקי, שוויונטקובסקי
נעדרים: הח' זאוואדסקי
בסעיף 9 של סדר היום מסר החבר זמברובסקי סקירה על הגירת יהודים מפולין.
המזכירות **החליטה:**

למנות ועדה בהרכב החברים זאוואדסקי, מאזור, וולסקי, אשר תסרוק את רשימות המועמדים להגירה ותערוך סלקצייה מתאימה במטרה שאלמנטים ציוניים הקשורים ביוזמה פרטית יוכלו לעזוב את פולין במהירות הרבה ביותר, ולעומת זאת כל האלמנטים הפרודוקטיביים בעלי הערך יישארו במדינה ולא תינתן להם זכות לצאת.

עורכת הפרוטוקול – (–) א' קובובסקה[1]

135

1. אוגניה קובובסקה (Eugenia Kubowska), חברת קפ"פ. עבדה בלשכה המדינית של פזפ"ר.

136

מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-16 t-301 A

אל: השגריר ס׳ ויארבלובסקי
מנכ״ל משרד החוץ
כאן

ורשה, 6 בפברואר 1950

סודי

תזכיר על שיחה שנערכה במדור לארצות המזרח עם ציר ישראל ברזילי

1. הציר ברזילי מסר לי, שבעקבות מאמצי פעילותו בזמן שהותו בישראל יוגבר קצב המימוש של ההסכם המסחרי. הוא סבור, שבמרס יבואו ההזמנות הרציניות יותר. סיבה נוספת לעצירת המימוש היה מחסור במטבע זר.
לידיעתך, אני מצרף קטע מן הדו״ח האחרון מתל אביב מיום 3 בינואר 1950, המתייחס לעניינים מסחריים: בחודש דצמבר הייתה נסיגה ברורה בביצוע ההסכם המסחרי. שלטונות ישראל נתנו בדצמבר רישיון לייבוא בסך 725,699 דולר בעוד שבנובמבר סכום הרישיונות הגיע ל־1,638,350 דולר. הסכום הכללי של הרישיונות מגיע ל־4.5 מיליון דולר, כלומר 27% מן ההסכם מומש בחצי שנה.[1] הדו״ח מציין את מדיניות ישראל להגביל את הסחר עם ברית המועצות והדמוקרטיות העממיות. מינואר עד יולי 1949 הייבוא של ישראל מברית המועצות הגיע לסכום של 948,000 ליש״ט; בחודשים יולי־אוקטובר 1949 הייבוא הזה היה כבר רק 247,517 ליש״ט. ביחס למדינות הדמוקרטיה העממית המספרים הם 3,959,976 ליש״ט ו־1,929,080 ליש״ט באותם פרקי זמן.
2. בקשר לענייני הגירה, ברזילי התעניין לדעת האם קיים שינוי כלשהו במדיניות. הוא מבין שהשלטונות לא מסכימים ל״ייבוש״ השטח מרופאים. האם לא היה אפשר לסדר את העניין כך, שלרופאים תהיה לפחות פרספקטיבה של יציאה בעתיד, כאשר קאדרים של רופאים חדשים יסיימו את הכשרתם בפולין? הוא דיבר על הטרגדיה העוברת על אנשים הרוצים לצאת ולא מרשים להם. אחר כך הוא שאל וחקר, האם צריך להבין שתקופת ההמתנה לאישור יציאה היא שנה אחת.
האם יֵצאו כל אלה שנרשמו במשך השנה הזאת?
השבתי, שלא ידוע לי דבר על שינוי במדיניות ההגירה. הזכרתי לו, שאת כל העניינים הקשורים בהגירה יש להסדיר במיניסטריון למנהל ציבורי. אשר לטרגדיה האישית

136

1. התאריך כתוב בכתב יד.

העוברת על ה"מעוכבים" שנרשמו ליציאה אמרתי, שידוע לי כי אנשים המקבלים אישורי יציאה מצטערים על כך מאוד ומדברים על כך בגלוי. נוסף על כך הזכרתי לו, שיש לחץ של מהגרים בקונסוליות שלנו בישראל הדורשים להקל על חזרתם לפולין, ושעל פי הידיעות שבידינו הלחץ הזה הולך ומתגבר.

3. לקראת סיום השיחה ברזילי הצהיר באוזניי, שעניין אי־מינויו של ציר פולין בישראל מתחיל לקבל אופי בלתי נעים בפרוטוקול הדיפלומטי, אלא שהוא שומר לעצמו את הזכות להעלות את העניין הזה עמך.

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

137

יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מברק: גנהמ"ד 130.11/2507/15

נתקבל 24 בפברואר 1950

ורשה, 6 בפברואר 1950

אל משרד החוץ, המחלקה לארצות מזרח אירופה
מאת ע' אוכמני, יועץ הצירות

עדיין אנו נמצאים תחת רושם המאמר שנתפרסם ב"טריבונה לודו".[1] הוא הטיל מבוכה, בקצוות – גם בהלה. ואין להשתומם על כך: מאמר המתפרסם בבמה המרכזית של פופ"ר יש לו כאן משמעות משלו. מתלווה לו הד מיוחד. כאילו כל פסוק שבו הוגבר בכך וכך רמקולים. קוראים וחוזרים וקוראים בו, שוקדים לגלות מה שחבוי בין שיטיו. שנית, היה גם מי שטרח להבליט חשיבותו – שידורו in extenso בו ביום ברדיו, העתקו למחרת היום ב־Rzeczpospolita, העיתון הבלתי מפלגתי החשוב ביותר בפולין.[2]

גם התאריך שבו נדפס לא היה מקרי, זה היה היום שבו סיימה פעולתה המפלגה הציונית האחרונה – מפ"ם.[3] מעתה לא רק שאין שום אפשרות לכנס חברים, להסביר, לעודד – שוב אינו קיים מנהיג ציוני מקומי שמי מאנשי השלטון או המפלגה יהא חייב לקבלו, יהא חייב

137

1. בביטאון המרכזי של פופ"ר, ב־1 בפברואר 1950, מאמר ארוך לא חתום, בשם: "המצב בישראל והתעמולה להגירה". ראו: מברק אוכמני אל אלישיב, גנהמ"ד 130.09/2306/4.
2. המאמר שודר בו בערב ברדיו, מילה במילה, ולמחרת היום הועתק ליומון "Rzeczpospolita". ראו דגן אל אלישיב, 2 בפברואר 1950, גנהמ"ד 130.11/2502/10.
3. ראו לעיל תעודה 133, הערה 4.

לתת לו הסבר כלשהו. כך הובלטה בדידות המחנה הציוני המוצב מעתה מול "אילי הברזל" של "הצד ההוא", מפורק הארגון, ללא יכולת של התגוננות מלוכדת שהיא.

הייתה לי אפשרות להתבונן אל פעולת המפלגות הציוניות בחודשיים האחרונים, חודשי החיסול. הייתה לי אפשרות לראות כמה זקוקים המוני החברים המפוזרים בעיירות והערים השונות, הנתונים ללחץ אישי קשה של הקומוניסטים היהודים, למרכז המפלגתי משלהם, כמה נצמדים הם אליו, כמה שוקקים הם לדבר עידוד. המפלגה הציונית אף על פי שכבר מזמן לא הייתה לה אפשרות של פעולה חופשית שימשה להמוני היהודים בעצם קיומה ככוח נגד ללחץ הקשה, כתקווה למוצא, כהבטחה לחיים אחרים. עתה הוסגר להם לאנשי זכריאש מבחינה ציבורית היישוב היהודי כליל. ואמצעיהם דמגוגיה, הפחדה, לחץ כלכלי.

"פאלקסשטימע" פתחה עכשיו מדור חדש בשם "גמרו אומר להישאר בפולין" – מכתבי אנשים שנרתעו וביטלו בקשתם לתעודת יציאה, וברור, בליווי "על חטא", ו"עתה נפקחו עינינו לראות", ו"אשתי הגישה הבקשה בלי ידיעתי" וכדומה – חיזיון נלעג וטראגי של אנשים שבורים, בראש ובראשונה אומללים. אך גם הוא מטיל מבוכה, מגביר החרדה.

ובקרוב יעלו אחרוני המנהיגים הציונים, חברי המרכזים, הוועדים הפועלים. היבסקים טורחים לנצל זאת לטובתם, כותבים בעיתוניהם ומטיפים בכינוסיהם: "הביטו, בורחים. רימו אתכם, צדו ברשתם, עתה נמלטים על נפשם", ויש להודות: דברי דמגוגיה אלה ושכמותם משפיעים, מטילים מרירות בלבות חברים. ורוצה אני להדגיש כאן: לא הייתה שום אפשרות **לתכנן** את עליית האקטיב. בכל השיחות והפגישות שנערכו בשבועות האחרונים חוזרה ונשמעה התביעה "הבו לנו את רשימות הפעילים". הפעילים ידועים לשלטונות היטב. אי־הגשת הרשימות או אפילו השהיית הגשת חלק מהן היה עלול להמיט אסון, היה עלול לעורר חשד של הקמת מחתרת. ברור שהתביעה להגשת רשימות הפעילים לא הייתה מקרית: הייתה כוונה להפריד בין הצמרת והמוני החברים, להוציא בהקדם האפשרי את הפעילים (היו מקרים שפעילים קיבלו דרכוניהם יומיים לאחר הגשת הרשימה) ולנסות "להציל" את קצוות המחנה, אך משהושמעה שוב אי־אפשר היה להתעלם ממנה. הפעילים נאלצו לקבל דרכוניהם במועד שנקבע להם ולא בשעה שהיה רצוי להם. מהם נשללה זכות זו שניתנה בתוך השנה לכל יהודי: להגיש את הבקשה אימתי שימצא לנכון (מצאתי לנכון לעמוד על כך בהרחבה משום שיודע אני שלא מועטות – ומחר מחרתיים ירבו מן הסתם עוד יותר הלחישות השונות בעניין זה).

ומה שצפינו קם: שרדה להמוני היהודים הנושאים נפשם לעלייה רק הצירות, רק היא בלבד. אלינו באים לא רק "לסדר" כי אם גם לשאול עצה, לשמוע דבר עידוד, להשיח את הלב, לבקש סעד. איננו משלים אותם את הבאים אלינו, איננו משעשעים אותם בתקוות קלות, אך מביתנו יוצאים מעודדים יותר, מאוששים, רגועים.

כאמור, עדיין חיים תחת רושם המאמר אשר בו נוסחה לראשונה בבהירות, אם לנקוט לשון של זהירות נאמר **טנדנצייה** מדאיגה:

א. **פעילי** התנועה הציונית יעלו (כלום מקרה שנאמר "פעילי הציונות" ולא ציונים?)

ב. **לעומתם** הובלטו "המוני היישוב היהודי העובד" אשר "יישארו בפולין" (לשון משאלה או קביעה?)

ג. פורט במי מעוניינים שיישארו: "הפועלים היהודים, האינטליגנצייה היהודית העובדת ובעלי המלאכה" (כלום שוב יינתנו דרכונים רק, או בעיקר, לסוחרים ולבעלי "היוזמה הפרטית"?)

מהפגישות שברזילי יקיים השבוע נשתדל ללמוד את הפירוש הקרוב ביותר לאמת.

עוד על צד אחד רוצה אני לעמוד בפרק זה: המאמר שם קץ להבדלים, שהיו לדעת אחדים קיימים באמת, ולדעת אחרים רק בדמיון, שבין שתי גישות, או שתי נטיות, בשאלת העלייה: של הקומוניסטים הלא יהודים ושל הקומוניסטים היהודים. אני נוטה לדעה שבשלב מסוים היו באמת קיימים הבדלי גישה: הייתה הוראת הממשלה שחייבה את כולם, אך אלה רצו בתום לפתור את בעיית היהודים שאינם משתרשים במציאות החדשה, הנמשכים אל מעבר לגבולות פולין המתבצרת בתוכה, ולעומתם אנסו עצמם היבסקים לקבל את הדין אך לא פסקו מלנבור ומלחתור מבפנים.

עכשיו נגמר שלב זה. עכשיו לאחר "טריבונה לודו" ידע כל עסקן פולני של פזפ"ר בכל סניף שהוא **שזאת** היא עמדת מפלגתו ולא כפי שחשב עד עתה כי בהוראת הממשלה בעניין יציאת יהודים לישראל יש משום זכות ההגדרה העצמית.

גם הענקת אות ההצטיינות הגבוה – "דגל העבודה דרגה א'"[4] – לזכריאש, האיש המסמל בעיני היהודים את "הסיטרא אחרא" בא להדגיש את הזהות הגמורה שבין החברים היהודים והלא יהודים, ולא ההענקה כשהיא לעצמה, שהרי האיש עסקן קומוניסטי ותיק ורב פעלים, אלא הפומבי שנקשר לה: הענקת אות ההצטיינות ב"אולם הפומפיני" אשר בארמון הנשיא ועל ידי ביארוט בעצמו, בהשתתפות ראש הממשלה[5] וחברי הפוליטביורו. למה נתבטלו עכשיו הבדלי הגישה? זאת השאלה שאנו חייבים עליה תשובה. יש להניח, שהיבסקים הצליחו בדבר אחד: לשכנע שאם יותן לעלות לכל המבקשים לעלות ייפגעו כמה ענפי המשק, תיפגם בכמה מלאכות אפשרות הביצוע של תכנית שש השנים – דבר שכל איש המפלגה רגיש לה ביותר.

אי־אפשר עוד להסתיר כי למעלה ממחצית יהודי פולין מבקשים לצאת ולא רק כמה אלפים של סוחרים וספסרים כפי שהסבירו השכם והערב אנשי זכריאש. רוצים לעלות פועלים, בעלי מלאכה, בעלי מקצועות חופשיים, מנהלי חברות מסחר ותעשייה ממשלתיות. בשיחה שהייתה לי עם שר המנהל הציבורי וולסקי, אמר השר: "חשבנו שיבקשו לצאת רק כמה רופאים אך התברר ששבעים אחוז של רופאי ואלבז'יך הגישו בקשות לצאת. הנשאיר מחוז כורים זה בלי רופאים?" אך אותו המצב גם במקצועות אחרים. ידוע שהוועד היהודי הגיש למשרד הפנים רשימה של כמה אלפי יהודים (אומרים חמשת אלפים) שיש למנוע את יציאתם. ואמנם, עשרות קואופרטיבים עומדים לפני זעזועים קשים, ואפילו בפני התפרקות. זהו המצב האובייקטיבי שסייע לעמדתם האויבת העקרונית.

מורגש בפולין מחסור חריף בכוחות מקצועיים מעולים. לעומת תנופת הבניין העזה, לעומת הפיתוח המזורז של ענפי תעשייה שונים, מפגרים בתי הספר המקצועיים בהכנת קאדרים של בעלי מקצוע. לפני כמה ימים הוכנסה לסיים הצעת חוק והוא "חוק מניעה של זרימת עובדים מסוימים".[6] החוק קובע:

א. גומרי בתי ספר מקצועיים, גבוהים ותיכוניים, חייבים ללכת לשלוש שנים למקום עבודה ממלכתי, עירוני או ציבורי, אשר אליו יכוונו על ידי ועדת התכנון המשקי המרכזית.

ב. בכל מקום עבודה של מקצועות מסוימים ייקבע הקאדר הטכני וההנהלתי אשר ירותק למקום עבודה זה במשך שנתיים.

---

4. אות "דגל העבודה" הונהג בפולין ב־1949. היה זה הציון האזרחי הגבוה ביותר שהוענק בפולין.
5. יוסף צירנקייביץ'.
6. חוק למניעת זרימה של כוח אדם במקצועות או התמחויות החשובים במיוחד לכלכלה המולאמת, התקבל על ידי הסיים ב־7 במרס 1950 והיה בתוקף עד ה־2 ביולי 1958.

אפשר וגם חוק זה, עוד קודם שנתקבל, כבר מקרין ומשפיע על צמצום מתן היתרי העלייה לסוגים מסוימים.

העלייה נמשכת. בינואר יצאו שש שיירות ובהן קרוב לשלושת אלפים נפש, החודש יצאו שתי שיירות, למעלה מאלף נפש, יש יסוד לתקווה כי בחודש מרס יעלו למעלה מאלף חמש מאות נפש, וגם בשניים, שלושה החודשים הבאים כך. אך לבות היהודים נחרדו ושוב מתרוצצים ושואלים מה יביא אתו יום מחר.

רק נסתיים משפט הקבוצה הראשונה של המרגלים הצרפתים (בבית המשפט העלו הנאשמים גם את שמו של לאפורט,[7] זה שעמד לצאת אלינו כמזכיר ראשון,[8] כמי שהיה משתתף בשעת מסירת הדיווחים של המרגלים) וכבר התחיל משפט רובינו ומסייעיו.[9] רובינו מודה בכל ומגלה שמות שונים. אגב, מיד ביום הראשון היה גם "מומנט" יהודי: רובינו סיפר כי לשותפו הנאשם ראכטאן[10] (יהודי?) מסר תעודה על מנת שיקבל בוועד היהודי אישור ויוכל לקבל תעודת יציאה לישראל. **הקטגור**: האם ראכטאן נתכוון באמת לנסוע למדינת ישראל? **רובינו**: דומה שנתכוון לנסוע לצרפת (אפשר וגם מכאן תוגבר התנגדות השלטונות לנסיעות אינדיווידואליות דרך צרפת).

(באחת החקירות שנחקר חבר תנועה חלוצית שנעצר, נשאל על ידי החוקר בין השאר: האין אתה חושב שבצירות ישראל יכולים להימצא אנשים המשמשים עזר לריגול האמריקני?) מרובים המשפטים כאן. לפי מספרם תופסים עדיין מקום בראש המשפטים נגד היטלריסטים ומשתפי פעולה, פסקי הדין רובם של מוות. בזמן האחרון נערכו גם כמה משפטים גדולים בענייני חבלה משקית. מבחינת ההד הציבורי התבלטו שני משפטים שהיו מכוונים נגד הכנסייה: אחד נגד נזירי המסדר הבוניפראטי[11] שניהלו מוסד לילדים אפילפטים ונגלו מעשי האכזריות והשחיתות של המדריכים, והשני, אם כי גם הוא פלילי עסקי, מעילה, אך במהותו פוליטי, נגד הנהלת חברת הצדקה הקתולית האדירה "כאריטאס".[12] הנהלת חברת הצדקה הקודמת הנאמנה על האפיסקופאט [בישופויות] פוזרה ובמקומה נבחרה הנהלה מטעם, המורכבת מ"כמרים פטריוטים".[13] שנה תמימה חיפשו השלטונות כמרים "נאמנים" שיתמרדו כלפי האצולה הכנסייתית אויבת המשטר החדש, שוללת גבולות המערב וכולי ולא מצאו, עתה נמצאו מיד (האם לא משום שהיה עניין בקופה משופעת באוצרות?). נערך בפומבי גדול, בהשתתפות ראש הממשלה, שר הפנים וראשים אחרים, כינוס של אלף שבע מאות "כמרים פטריוטים" והשלטונות השכילו לשוות לכינוס משמעות פוליטית מובהקת. להנהלה החדשה נמסר בית שנלקח מהאמבסדה היוגוסלבית לאחר שגורשו רוב חבריה וימים רבים היו העיתונים מלאים הודעות ומכתבים של הכמרים "המתמרדים".

---

7. ר' לאפורט (R. Laporte) – מזכיר ראשון בשגרירות צרפת.
8. ראו לעיל תעודה 125.
9. התייחסות למשפט רובינו (Robineau), ראו בתעודה 132.
10. קז'ימייז' ראכטן (Kazimierz Rachtan), אחד מחמישה אנשים שהיו קשורים למשפט רובינו. דינו נגזר לשמונה שנות מאסר.
11. המסדר הבוניפראטי, מסדר קתולי ידוע בפולין בגלל טיפולו בחולי נפש. דוכא על ידי השלטון הקומוניסטי (הלאמת רכוש, האשמה בניצול לרעה של החוק ומשפטים).
12. Caritas – ארגון צדקה קתולי שהשלטון הקומוניסטי השתלט עליו בינואר 1950, במטרה להחליש את השפעת הכנסייה.
13. חוג של כמרים קתולים שתמך בשלטון הקומוניסטי. הם לא היו נאמנים לשלטונות הכנסייה והתרכזו סביב ועדת הכמרים של "איגוד לוחמי החירות והדמוקרטיה" (ZBoWiD — Związek Bojowników o Wolność i Demokrację).

המשפט נגד קבוצת היהודים שנאשמו בהברחת ילדים לארץ נערך בעשרים ושביעי לדצמבר: שמואל פאיונק קיבל שנתיים מאסר, פרנקמן קיבלה שנה אחת (שוחררה בהתחשב במאסר החקירה), פינקלשטיין שמונה חדשים (שוחרר), אנילביץ אטקה שמונה חדשים (שוחררה) וקופלר ושרה לדרמאן יצאו זכאים. כחודש לפני זה יצא מהמאסר יצחק אטינגר, ראש ועד ההצלה לשעבר.[14] הוא היה עצור 11 חודש והחקירה נגדו בוטלה (על התנהגותו במאסר מהלכות שמועות שונות). רואה אתה, אלישיב, שידיעה זו מעביר אני באיחור רב, אך כבר כתבתי לך שעתה לאחר חיסול המפלגות הציוניות נתעוררה בעיה של מגענו עם הציבור היהודי ועדיין לא פתרונה. שרה לדרמאן למשל, נכנסה אצלי רק חודש לאחר שחרורה, ואטינגר לאחר חודשיים – אנשים שנפגעו זהירים שבעתיים.

בשני פסים חיה עדיין פולין: האחד של תנופה, של בנייה אדירה, של תכניות עתיד, של נאמנות לרעיון ולדרך, של עקשנות הביצוע, אך עדיין קיים גם פס אחר, תת־קרקעי, המסגל לעצמו צורות שונות, פוליטיות, דתיות או סתם ספסריות. בזמן האחרון גברה הצורה האחרונה. רבות הלחישות על פיחות ערך הזהוב, ובעקבות[יה]ן אגירת המצרכים, ריקון המחסנים מכל מה שאפשר למצוא בהם ורב עדיין הכסף שבידי האנשים, רב מאוד. הנה סיפר אחד ממנהלי חנות "כל בו" ממשלתית בוורשה כי במשך זמן קצר מאוד מכר סניפו למעלה מ־4,000 מצלמות מסוג "קיוב". מחיר המצלמה קרוב למאה תשעים אלף זהוב – משכורת של חמישה שישה חודשים של פקיד בינוני, שכר עבודה של תשעה, עשרה חודשים של פועל. מי קנה כל אלה? ודאי לא יהודים. היהודים מתכוננים לעלות ולא ניתן להם להוציא אתם מצלמה, אדרבא, הם מוכרים את המצלמות שבידיהם.

בין הדברים הכובשים את לבו של המתבונן למעשה ממשלת הדמוקרטיה העממית בפולין תופסת מקום בראש הפעולה התרבותית, המלחמה עצומת התנופה בבערות, עידוד הסופרים, האמנים, עשרות הפרסים בני כמה מאות אלפים זהובים, הפצת הספר. הנה נדפסת עתה מהדורה מהודרת בת מאתיים וחמישים אלף טפסים של "פאן טדאוש" לאדם מיצקביץ,[15] וזה לאחר שהספר הופיע ונפוץ כבר ברבבות טפסים של מהדורות אחרות. רבת מפעלים תרבותיים הייתה השנה האחרונה. לפני ימים אחדים נסתיימה "שנת מיצקביץ" בקימום פסלו שהנאצים הרסוהו. הייתי מוזמן לטקס גילוי הפסל. נמצאתי בתוך צירי ארצות המערב. צירי ארצות המזרח הועמדו כנראה בצד אחר, הבדלה המתקבלת פה בזמן האחרון. בערב נערכה אקדמיה חגיגית. הפעם הושבתי בלוז'ה של נציגי ארצות המזרח. אפשר שלגביי היה זה אך מקרה, אך ודאי שלא היה מקרה בכך שהושיבו את האמבסדור היוגוסלבי בצד השני של האולם, בלוז'ה של האמריקני, הארגנטיני והאיראני. ואמנם, האיש חש עצמו רע ונסתלק מהר.

הננו נמצאים בעיצומה של פתיחת תכנית שש השנים. העיתונים מלאים התחייבויות חגיגיות של פועלים "לקצר את זמן ביצוע התכנית". לפני ימים אחדים נחוג "יובל" קטן של האיש המסמל את כל החדש, הנועז והעקבי שבחיי פולין החדשה, שלוש שנים לכהונת ביארוט. הוא איננו נשיא לטקסים. זהו מנהיג מתווה הדרך, מלכד השורות. מי שנפגש אתו, מי ששומע דבריו מקרוב, נוכח כי אכן יש קסם אישי רב לאדם הזה.

בברכה

ע' אוכמני

14. ראה תעודה 29, הערה 3.

15. אדם מיצקייביץ' (Adam Mickiewicz) (1798–1855), גדול משוררי פולין. מחבר הפואמה האפית "פאן טדאוש".

138

ראש מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ סטפן ויארבלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z 11 w-16 t-301A

ורשה, 8 בפברואר 1950

סודי

אל: האזרח האמבסדור ויארבלובסקי
מנכ"ל משרד החוץ
כאן

רישום שיחה שקיים מנכ"ל משרד החוץ אמבסדור ס' ויארבלובסקי בנוכחות ראש המדור לארצות המזרח א' סלוצ'אנסקי עם ציר ישראל מר ברזילי

1. הציר ברזילי ביטא את יחסה השלילי של ישראל לבנאום ירושלים כפי שהחליטה עצרת האו"ם בישיבתה האחרונה.[1] אמבסדור ויארבלובסקי השיב, שפולין עומדת על בסיס כיבוד החלטת החלוקה של האו"ם משנת 1947, שבה נכלל גם בנאום ירושלים.[2]
2. השגריר ויארבלובסקי קיבל לידיעתו את המידע שמסר הציר ברזילי על הפעולות שנקט בעת שהותו בישראל במטרה להחיש את מימוש ההסכם המסחרי עם פולין. הציר הוסיף שידוע לו כי מימוש ההסכם עד כה אינו משביע רצון.
3. השגריר ויארבלובסקי קיבל לידיעתו את המידע שמסר הציר ברזילי על כך כי נסע לישראל כדי, בין היתר, ללמוד במקום איך מתנהלת קליטת העולים מפולין בישראל.
4. הציר ברזילי העלה את הנושא, שפולין לא מינתה עדיין את צירה בישראל למרות שצירות ישראל בפולין קיימת כבר קרוב לשנתיים. ברזילי ציין, שמצב דברים זה יכול להביא לפרשנויות פוליטיות בלתי נכונות. נוסף על כך ציין, שמצב דברים זה יכול להקשות, מטעמי פרוטוקול דיפלומטי, על הקשרים של הנציגים הפולנים בישראל, שהם בדרגת קונסול כללי, עם משרד החוץ הישראלי. מדינות אחרות שיש להן פחות עניינים מעשיים בישראל מאשר לפולין, יש להן קשרים נוחים עם משרד החוץ באמצעות נציגיהם הדיפלומטיים.

אמבסדור ויארבלובסקי השיב, שאי־מינויו של ציר פולני בישראל אינו נושא אופי של אפליה פוליטית והוא נגרם בגלל קשיים פרסונליים. הוא גם ביטא את תקוותו שכל

138

1. במהלך המושב הרביעי של העצרת הכללית של האו"ם ב־9 בדצמבר 1949, עלתה שוב שאלת ירושלים. בעקבות דיונים ממושכים התקבלה החלטה שחזרה ואישרה את בנאום ירושלים והוחלט שעל מועצת הנאמנות לעבד תקנון למשטר בין־לאומי לירושלים על פי הקווים שנקבעו ב־1947, ובכפוף לשינוים שחלו בעיר מאז ולהגישו לעצרת הבאה. המועצה התבקשה גם לעשות מיד את כל הצעדים הדרושים ליישומו של אותו תקנון. בקרב הרוב שתמך בהצעה נמצאו נציגי המדינות הקתוליות והגוש המזרחי.
2. החלטת החלוקה מ־29 בנובמבר 1947, שחילקה את ארץ ישראל לשתי מדינות – יהודית וערבית.

העניינים המשותפים בין שתי המדינות יטופלו לגופו של עניין על ידי נציגי פולין בישראל ללא תלות בדרגתם הדיפלומטית.

5. הציר ברזילי העלה את עניין הרכוש שיש לאזרחי ישראל בפולין. אמבסדור ויארבלובסקי השיב, שהוא איננו מביע את דעתו בעניין זה, שכן איננו בקי בו, בעוד שהנוהל הרגיל קובע שבענייני רכוש של אזרחי מדינות זרות עוסקות הקונסוליות באותן מדינות.

6. הציר ברזילי העלה את בעיית הייעוד של הכספים של מה שהיה קרן קיימת, שנצברו מתרומות של יהודים בפולין. אמבסדור ויארבלובסקי הצהיר, שצירות ישראל איננה יכולה לעסוק בעניין הכספים הללו. עם זאת, הוא אינו מכיר את הבעיה אבל הוא מודע לכך שיכולה להיות כאן בעיה הדורשת פתרון. הוא הבטיח, שהשלטונות המוסמכים בפולין יפתרו את הבעיה, אם יתברר שיש בעיה, בדרך נכונה וצודקת.

ערך את הרישום:

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

139

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, כ"ב בשבט תש"י
9 בפברואר 1950

לכבוד שר החוץ
הקריה

שרת יקר,

הצטערתי מאוד שלא ניתן לי – לא באשמת שנינו – במידה מספקת לשוחח אתך ולברר עניינים שונים. אני מקווה, כי שמעת מפי אלישיב סקירה מפורטת על פעולתי בארץ. נראה לי, כי ביקורי בארץ היה מועיל. לא היו לי אשליות מלכתחילה כי אפשר לפתור בעיות סבוכות במלואן על ידי ביקור בארץ. אך במידה שהתכוונתי לקדם עניינים, למנוע דברים ולעודד סידורים – עלה משהו בידי לעשות.

במרכז טיפולי היה עניין הקליטה של העלייה מפולין. השתדלתי למצות את רוב האפשרויות והדרכים להצגת הבעיה ולקידום פתרונה. אני מודה לך על סידור הופעתי בפני הממשלה.[1]

139

1. ברזילי שהה בארץ מסוף דצמבר 1949 עד סוף ינואר 1950 כדי לבדוק את תנאי הקליטה של עולי פולין. ראו הופעתו בפני הממשלה ב־19 בינואר, לעיל תעודה 134.

השתדלתי להציג את עניין הקליטה בהתאם למוסכם בינינו, לא מתוך הרגשות מוסריות, שיש להעניק זכויות יתר לשארית הפליטה הפולנית, אשר מקום מיוחד לה במרטירולוגיה ובהרואיקה של עמנו, כי אם מתוך בחינות ענייניות תכליתיות, הקובעות את גורל העלייה מפולין. הייתה אוזן קשבת מצד חברי הממשלה לנימוקים ולהסברה.

טובה הייתה גם הפגישה עם העיתונאים וההד בעיתונות היה משביע רצון.[2]

קיימתי מגע מהודק עם הוועד הציבורי לקליטת העלייה מפולין,[3] וערב צאתי מן הארץ השתתפתי באספת יוצאי פולין, בה קרה גם ה"נס" של התלכדות הפלגים השונים והארגונים השונים של יוצאי פולין למסגרת משותפת אחידה. ואולי במקום התחרות [ה]עקרה תצמח פעילות פורה.

נפגשתי עם הוועדה המרכזת של הוועד הפועל של ההסתדרות; עם נציגי בעלי התעשייה, עם נציגי התנועות הקיבוציות, המושבים, האוניברסיטה, עם מוסדות הקליטה של הסוכנות, עם אנשי "עמידר" ומרכז לקואופרציה, ביקרתי במחנה עולי פולין – באחת, נפגשתי עם רוב הגורמים, שיש להם נגיעה כלשהי לענייני הקליטה, לענייני שיכון ותעסוקה, לעניין סידור המחנות וכו'.

כאמור, אינני משלה את עצמי כי סולקו הקשיים, אך אני תקווה, כי נתבררו באופן מועיל סוגיות אחדות ומשהו התקדם.

יחד עם ד"ר שמיר עסקתי בקידום הביצוע של החוזה המסחרי עם פולין. הקדשתי לעניין זה פרק בדבריי בפני הממשלה. הרגשתי הסתייגות מה מצדו של השר [דב] יוסף, אשר משום מה העיר הערה, כי החוזה הוכן על ידי אנשים המכירים את הארץ מן הצד התאורטי ולא המעשי.[4] השיבותי, כי בהכנת החוזה עסקה בפולין אחת המשלחות הבקיאות והרפרזנטטיביות ביותר (ד"ר מירון,[5] ד"ר גרינבוים[6] וד"ר בזנר[7]) ואנשיה קובעים במידה לא מעטה את גורל סחר החוץ של מדינתנו.

נראה לי, כי יתר חברי הממשלה הקשיבו מתוך הבנה לטענותיי ושמחתי לשמוע, שראש הממשלה הטיל על לשכתו לברר מתוך יחס חיובי את האפשרויות של זירוז ביצוע של החוזה המסחרי.

גם הפגישה הנפרדת עם שר האוצר מרשה לקוות, כי אכן יתקדמו הדברים. בעניין זה נפגשתי גם לשיחות נפרדות עם דוד הורביץ ועם ד"ר מרון. הסוגיה השלישית בה טיפלתי היא – קשר אניות ישיר מגדיניה לחיפה וקביעת מלווים לשירות העולים.

שני העניינים סודרו בחיוב. אחד המלווים מגיע בימים אלה וקו האניות הישיר מפולין ארצה בשביל העולים ייפתח, כנראה, בחודש מרס.

נוסף על כל אלה בירתי וסידרתי במשרד החוץ שורת עניינים עם איתן, רדי, אלישיב, הגזברות והנהלת המשק.

---

2. ראו: "החוזה המסחרי עם פולין חיוני לישראל", "על המשמר", 2 בינואר 1950. ביומון "על המשמר" מ־9 בינואר 1950, הופיע כתבה בזו הלשון: "י' ברזילי, ציר ישראל בפולין לעיתונאים: המגמה – להעלות 3,000-2,000 יהודים מפולין מדי חודש; ביומון "הארץ", גם ב־9 בינואר 1950: "2-3 אלפים יעלו לחודש מפולין, מספר הרוצים בעלייה מפולין עולה בהתמדה"; ביומון "דבר", באותו תאריך, כתוב בזו הלשון: "4,500 דרכונים כבר ניתנו לעולים מפולין".
3. על פעולות הוועד הציבורי, ראו: "סקירה על ענייני עלייה מפולין ופעולות הוועד הציבורי", 17 במאי 1950, אצ"מ, S6/5037.
4. ראו לעיל תעודה 134.
5. ראו תעודה 97, הערה 18.
6. היינץ גרינבוים, המנהל הכללי של משרד המסחר והתעשייה ב־1949.
7. יצחק בזנר, המפקח על מטבע זר במשרד האוצר עד נובמבר 1949.

בסקירה קצרה זו איני מציין תוכנן של פגישות נימוסין ופגישות ענייניות עם הנשיא, שרים וחברי הנהלת הסוכנות.

כמו כן הייתי מוצף ראיונות עם אנשים, שקרוביהם ומכיריהם בפולין, וכמובן, לא הגעתי לראות אנשים וידידים רבים, אשר רציתי מאוד וחייב הייתי להיפגש עמהם.

ביקור קצר ומאומץ כזה הוא בלי ספק מלווה עייפות רבה וגם אי־נעימויות אינן חסרות,[8] אך כנגד אלה שקולה ויקרה חוויית הפגישה עם הארץ, נופה ואנשיה ועם הבית המקים הריסותיו.

חזרתי לוורשה ומצאתי בצירות את העניינים מתנהלים כסדרם. זוהי הרגשה נעימה וטובה, שאפשר לסמוך על ממלא מקומך (במקרה זה אוכמני) ועל החבורה כולה. אך מיד לאחר בואי החילותי לטפל בעניינים. היהודים חיים את עניין העלייה מתוך הרגשות מתיחות ועצבנות. ישנה רגישות לגבי כל מאמר בעיתון, לגבי כל גילוי של המנגנון הממשלתי או המפלגתי.

תמה ונשלמה פרשת הארגון הציוני בפולין, אין עוד מפלגות ציוניות ואין עוד קרנות, ואין עוד עיתונות ציונית,[9] והעיתונות היהודית הלא ציונית מנהלת תעמולה נגד העלייה ומפרסמת "מכתבי חרטה ונסיגה" של יהודים המוותרים על עלייתם. לפני ימים אחדים הופיע גם מאמר מקיף בעיתון המרכזי הפולני של פזפ"ר [טריבונה לודו] – מפלגת הפועלים המאוחדת כאן (המפלגה השלטת במדינה) תחת הכותרת "המצב בישראל ותעמולת העלייה";[10] המאמר מתאר את מדינת ישראל כמשתעבדת לאימפריאליזם האמריקני, כנתונה במשבר כלכלי חמור, כנוקטת קו אנטי־קומוניסטי תקיף במשטר חייה הפנימיים וקורא אל היהודים לא להמיר מולדת סוציאליסטית עממית במולדת רכושנית נצלנית. במאמר מודגש, שאקטיביסטים ציונים יעלו, אך אנשי עמל סתם יבחרו להישאר בפולין (את תוכן המאמר כולו אני מעביר לחוד). למאמר ניתן פרסום רב – ברדיו וגם בעיתונים מרכזיים אחרים.

באותם הימים התקיימה גם ישיבת הסיים הפולני ובה דובר רבות על חוק ריתוק כוח הקאדרים המקצועיים למקצועם ולענף עבודתם.

המאמר והדיון בסיים עוררו דאגה וגם בהלה בחוגים היהודיים, הנוטים בדרך כלל לרגישות בהולה ומה עוד כשאין היא נטולת יסוד.

יחד עם זאת עובדה היא, כי בחודש ינואר פחת במידה ניכרת מספר רישיונות העלייה. כמו כן הופיעו גם הסירובים הראשונים לעלייה במקרים אחדים.

החלטתי לבחון את המצב על ידי פגישה עם המקור הראשון. נפגשתי עם שר החוץ בפועל, מר ויארבלובסקי ועם השר למנהל ציבורי (פנים), מר וולסקי. השיחות היו ארוכות ומקיפות ונדונו בהן עניינים שונים. בענייני העלייה, השיחה עם השר וולסקי הייתה מקיפה ומפורטת יותר.

שאלתי הראשונה, אשר כיוונתיה אל שני השרים הייתה האם חל מפנה במדיניות העלייה של הממשלה? האם יש לראות במאמר הנ"ל דברי תעמולה מפלגתית או גילוי רשמי של מפנה ביחס השלטונות לעלייה.

בהזדמנות זו השגתי את השגותיי לתוכנו של המאמר, להערכתו את המצב בישראל ובייחוד טענתי נגד הקשר שקושרים בין הערכתם הם את ישראל לבין היחס לעלייה, אשר בא לידי ביטוי במאמר.

---

8. הכוונה לפרשת אבדנו ומציאתו של תיק של ברזילי, ובו מסמכים, כסף וכרטיסי הטיסה. התיק אבד לו ערב נסיעתו לפולין וגרם לחקירה של האירוע.

9. ראו מברקו של אוכמני אל ברזילי ואלישיב, 5 בינואר 1950, גנהמ"ד 130.09/2306/4; ורשה אל הנהלת הסוכנות היהודית בירושלים, 9 בפברואר 1950, אצ"מ S6/5037; וכן ראו לעיל תעודה 133.

10. "טריבונה לודו", 2 בפברואר 1950, עמ' 3.

חזרתי והדגשתי את הקשר, שבין גידולנו והתבססות ריבונותנו. יחד עם זאת הזכרתי להם, שמבחינת שוני המשטרים בין ישראל ופולין אין הבדל יסודי בין המצב היום לבין המצב בימי הכרזת חוק העלייה מפולין ונוסף על כך גם אז לא חוקקו את החוק מכיוון שפולין רוצה לפלוט יהודים מבחינה מדינית חברתית וכלכלית, כי אם מתוך התחשבות עם רצונם של היהודים לצאת, למרות שמצבם החומרי אינו קשה. התחשבו עם הנימוק של הגדרה לאומית עצמית, עם הקושי לשאת את הבדידות על קבר אבות ואחים, עם הרצון להתחבר עם קרובים ובני משפחה, עם הכמיהה לחיות בקרב בני עמם וכו'.

נימוקים אלה שרירים וקיימים ביתר שאת – אמרתי.

תשובתו של ויארבלובסקי הייתה, כי המאמר מבטא את עמדת המפלגה, הסבורה, כי היהודים נהנים משוויון אזרחי מלא ויש להזהירם בפני דרך נדודים בלתי בטוחה ולחנכם להיצמד למקום חייהם ועבודתם. אין זה סותר את עמדתה היסודית של הממשלה והמאמר אינו בא לבשר מפנה. היו ויהיו עליות ומורדות בקצב העלייה, אך אין שינוי קו.

דברים דומים ביטא השר ולסקי. הוא הדגיש בהבלטה, כי אין ריוויזיה בעמדת הממשלה. כאשר טענתי נגד האטת קצב הוצאת רישיונות העלייה, השיב, כי דבר זה קרה בינואר (הוציאו רק כ־800 דרכונים), אך מעתה יגביר את הקצב כדי 1,800-1,500 לחודש. בהתאם לכך אישר לחברת "אורביס" את חתימת ההסכם אתנו בקשר לתחבורה ימית של 750 נוסעים, נוסף על 1,000 ברכבות. טענתי, כיצד מתיישב המספר הזה עם מספר הבקשות לעלייה מאחר שבאחד בספטמבר מסתיים על פי החוק מפעל העלייה. השר השיב – התאריך ההוא אינו נוקשה כל כך, הוא אורינטציוני (בנדון זה הנוסח של מר ויארבלובסקי חמור יותר; הוא הדגיש, שעד האחד בספטמבר "צריך העניין להיגמר"), ואולי נוכל בעתיד הקרוב להעלות גם את המכסה החודשית.

עד כאן לעניין הקצב.

ומכאן עברתי לעניין הסיווג של העולים. עד עתה ידוע לי, כי עיכבו יציאת רופאים והנה רווחות ידיעות וישנם גם מקרים של סירובים לטכנאים ולבעלי מקצועות שונים. השר השיב – לפי שעה קיימת החלטה לגבי רופאים, הם לא יוכלו לעלות. המחסור ברופאים כה חמור, שאין אנו יכולים בשום אופן להרשות לעצמנו את שחרורם כרגע. לגבי סוגים אחרים אין החלטה. אין זאת אומרת, שיתנו לכולם לנסוע, אך לא נקבע סוג שיעכבוהו בשלמות. הדברים טרם מבוררים עד הסוף. את השיחה בסעיף זה סיכם: נעלה את מכסת העלייה החודשית. אין כל מפנה בעמדת הממשלה. החיים יעלו בעיות, מנופים וסייגים, נצטרך להתחשב בהם ונוסיף לעמוד בקשר.

נדברתי אתו לשיחה נוספת בעניין הקרנות. החלפנו רק מילים אחדות בסעיף זה. הוא הודיע, כי הכספים בינתיים מוקפאים ואשר להמשך פעילותו של המדור המשפטי – עליו להתייעץ ונשוחח עוד.

בשיחה עם ויארבלובסקי העליתי את שאלת ירושלים. סיפרתי לו על התקדמותה של ירושלים ועל רצוננו להפכה בירה ממש על ידי פיתוחה ועל ידי העברת מוסדות הממשלה אליה. כמובן, הוספתי, אין אנו רוצים בסכסוך עם או"ם. גרמתם לנו הפתעה (1) על ידי הצבעתכם;[11] (2) על ידי הימצאותכם בחזית משותפת בעניין זה עם הוותיקן והעולם הנוצרי. ויארבלובסקי השיב "אתה יודע היטב, כי רצוננו ורצונו של הוותיקן הם מנוגדים. בו בזמן

11. ראו תעודה 138, הערה 1.

שאנו בעד קיום כולל של החלטת נובמבר 1947[12] ובנאום ירושלים כפוף למועצת הנאמנות, הוותיקן רוצה לעקוף את מועצת הנאמנות ואינו דבק כלל בהחלטת עצרת האו"ם מ־1947".

נכונים הדברים – השיבותי – ומכאן שגיאתכם. נתקבלה בעזרתכם החלטה, אשר פירושה וביצועה אינו לפי רוחכם ורצונכם, כי אם לפי רצון אלה, שבכוחם לאכוף את מועצת הנאמנות. הפעם לא מיזגתם נאמנות לעיקרון עם ראיית הנולד [ו]עם ראיית ההחלטה **בהתגשמותה.**

הוא טען – בין שתי בְרֵרוֹת רעות (חלוקה עם שלטון אימפריאליסטי באמצעות עבדאללה[13] ומדיניות בלתי בטוחה מצדכם או נאמנות לעיקרון עם סכנה שאחרים יסלפוהו) בחרנו ברע במיעוטו. חוששני – אמרתי – כי בחרתם גם מנקודת השקפתכם ברע בגודלו, כי בנאום פירושו הממשי הוא שלטון ישיר של גורמים זרים, שאינכם שותפים לו ואינכם רוצים בו.

שר החוץ שלנו – הוספתי גם – מקווה ומעריך, כי ברית המועצות והדמוקרטיות יראו בעין טובה את התבססותה של ישראל בירושלים בהתאם לזכויותיה.

על כל אלה לא באה התשובה, כי אם חיוך, המאשר כאילו את הנחתי.

בסעיף העלייה כתבתי.

חזרתי לעניין הציר של פולין בישראל.[14] זוהי נקודה, שהצדק כולו אתכם אמר. אך אנא האמינה לי, כי אמת הם דברי שרק קשיינו הפנימיים הם הסיבה ותו לא. אנו מפגרים מאוד בעניין זה. אין לנו צירים ברומניה, בהונגריה, באלבניה, בסין, בהינדוסטן ובפקיסטן, בשוודיה, בכל העולם הערבי. ואנו מעוניינים מאוד בארצות הללו מבחינה מדינית וכלכלית ומתלבטים ונתונים במחסור.

אמרתי, החיים מתפתחים. בינתיים מגיעים אלינו צירים. פעם הייתה הקונסוליה הפולנית אחת הנציגויות המרכזיות. היום קונסול אינו ברום המעלה. פעם יכול היה לראות שרים. הפעם מסתדר הפרוטוקול הדיפלומטי – מי מקבל שגרירים וצירים, ומי קונסולים. ויכולה להתקבל הרגשה מוטעית אצל נציגיכם, כאילו מצד מוסדות ממשלתנו נשתנה היחס לרעה. ולא כן הוא.

תשובת השר הייתה: כאמור, הננו נוטלים על עצמנו את אשמת היעדרו של צירנו בישראל ולא נוכל לטעון פורמלית נגד סדרי הפרוטוקול הדיפלומטי המקובל אצלכם. אך ברצוני להדגיש שאנחנו איננו מדקדקים ומחמירים כל כך, ולמען העניין והיחסים הטובים אנו נוהגים לקבוע ראיונות לא תמיד על פי ההיררכייה הרשומה בפרוטוקול הדיפלומטי, ובייחוד כשמדובר בנציג מרכזי של מדינה זרה גם אם דרגתו אינה גבוהה ביותר בסולם התארים הדיפלומטיים. ויותר מזה, אתה יודע היטב, כי שר החוץ וראשי מדינתנו נהגו לקבל את נציגי הסוכנות היהודית ונציגי הציבור בארץ ישראל, בטרם הייתה מדינת ישראל ולא דקדקנו כל כך. אני מקווה, כי אפשר למזג נוהל פרוטוקולרי עם רצון טוב ושכל ישר.

השיבותי: כולנו סובלים לעתים מחוקיות הפרוטוקול. אני מבטיחך כי אנו מעוניינים לקיים יחסים תקינים וטובים עם נציגותכם בישראל. רציתי להעיר את תשומת לבך, כי היעדר צירכם באופן אובייקטיבי מוריד את מעמד נציגותכם לעומת נציגותם של מדינות אחרות,

---

12. ראו תעודה 61, הערה 2.
13. עבדאללה אבן חוסיין (1882–1951), אמיר (1921–1946), מלך עבר הירדן (1946–1948), מלך ירדן (1948–1951). בנו השני של השריף חוסיין ממכה.
14. סוגיית מינוי של ציר פולין בישראל עלה אין־ספור פעמים בשיחות הדו־צדדיות מתחילת 1949. ראו למשל תעודה 94; ראו גם: תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 2, תעודה 398 והערה 15 שם.

אשר שלחו צירים לישראל (שלחתי מברק בתשובה לשני מברקי אלישיב,[15] כי לדעתי מוטב למנוע סידור הפוגע בקונסול הפולני בתל אביב).

הסעיף האחרון בשיחתנו היה גורל כספי הקרנות והמדור המשפטי ליד הקק"ל. השר ניסה מלכתחילה להסביר לי, כי הוא ברצון ישוחח אתי על הנושא הזה, אך באופן פורמלי אינו רואה זאת עניין למשא ומתן בעניין ממלכתי. הכסף נאסף על ידי אזרחים פולנים, הנהלת המוסד הייתה בידי אזרחים פולנים. משפורק המוסד חלים על כל הכספים חוקי המדינה הפולנית. השגתי על דבריו גם מבחינה פורמלית אך בעיקר מבחינה מריטורית.[16]

טענתי, כי תקנון הקרנות שאושר על ידי ממשלת פולין, הגדיר את מטרת איסוף הכספים לקרן קיימת למטרת גאולת קרקע בישראל, קרן היסוד, לבניין הארץ וסעיף משנה עזרה בסידורם של עולי פולין בישראל בשיכונם בהתיישבותם.

זה הוגדר בתקנון. למטרות הנ"ל ורק למטרות הנ"ל תרם התורם את כספו. מרכזי הקרנות בירושלים שיגרו שליחים אשר פעלו כאן והמציאו חומר תעמולתי ברשות ממשלת פולין.

פעם קנתה הקרן הקיימת כאן בכספיה שיפון והעבירה למדינת ישראל (מנהל מדור המזרח, שהיה נוכח בשיחה, התערב ואמר: גם הקק"ל לא שמרה על התקנון, העברת שיפון אינה גאולת קרקע. השיבותי על כך: המדינה החזירה ללשכה הראשית של הקק"ל את הסכום המלא לפי ערך השיפון, שהגיע ארצה. השר הוסיף: מבחינתם הם בסדר).

מכל הנ"ל נובע הקשר הטבעי והמוכר בין הסניף הארצי בפולין והמרכז בירושלים וזכותנו לגבי ירושת הקרנות שפורקו.

מכל מקום מן הנכון הוא לכבד את רצון התורמים, אשר הוכר רשמית על ידי ממשלת פולין.

השר עמד בשלו, שמבחינה פורמלית זהו עניין להכרעתם הפנימית, אך הכיר, שמן הצד המריטורי צריך להתחשב עם עברו של המוסד ורצון התורמים. בעניין זה ייקח דברים עם שר הפנים. ביחס למדור המשפטי שהיה קיים ליד הקק"ל; הרי מן הדין, שברכושם של אזרחי ישראל הנמצא בפולין תטפל הצירות הישראלית וברכושם של אזרחי פולין, שהם תושבי ישראל יטפלו מוסדות פולניים. מכיוון שזו סוגיה משפטית סבוכה עליו להיוועץ עם היועץ המשפטי של משרד החוץ ועם משרד הפנים.

השיחה ערכה שעה וחצי. השתדלתי למסור את תוכנה, אך לא קל לי להגדיר את תוצאותיה ונראה לי, שאצטרך לחזור ולדון בסוגיות הנ"ל.

ברור, שאנו נכנסים שוב לתקופה חדשה של דאגה וטיפול מוגבר בעניין העלייה, ואם גם לא חל מפנה יסודי, נחוץ להאזין אל רחשי התמורות האפשריות ולהיות ער להן למען מנוע התפתחות בלתי רצויה.

דרישת שלום לצפורה ולבני ביתך. אני דורש בשלומך הטוב.

י' ברזילי
ציר ישראל בפולין

---

15. ראו שני מברקים של אלישיב לצירות ישראל בוורשה, 4 בפברואר 1950 ו־5 בפברואר 1950, גנהמ"ד 130.09/2306/1, שבהם הוא מסביר כי טהה התרעם על שלא התקבל אצל ולטר איתן. הוסבר לטהה כי איתן אינו מקבל קונסולים פרט להזדמנויות חגיגיות ושאלישיב יקבל אותו. אלישיב הורה לברזילי כי אם יטענו בפניו על כך, עליו להגיד כי "לא אשמתנו שלא מינו ציר ושיש לנו סדרים משלנו". אלישיב הוסיף והעיר כי אם להערכתם של אנשי הצירות בוורשה תגובה כזאת עלולה להזיק, אזי יש להעיר לו על כך.
16. בפולנית – מהותית, עניינית.

140

קטעים ממכתבו של יועץ צירות ישראל בפולין, עזריאל אוכמני (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/10

ורשה, 17 במרס 1950

אל: מחלקת מזרח אירופה
מאת: ע' אוכמני

הוקל לנו במקצת בשלושת השבועות האחרונים: קצב הוצאת הדרכונים גבר והגענו לשבעים-תשעים ליום, ואף למעלה מזה, וכפי שתראו משיחתו האחרונה של הציר עם שר הפנים,[1] יש תקווה כי נגיע למספר יומי גדול יותר. עד עכשיו ניתנה רשות יציאה לכשמונת אלפים נפש (כששת אלפים כבר יצאו את פולין), אם יישמר הקצב הממוצע הנוכחי נגיע עד סוף שנת הצו לחמישה עשר אלף נפש בערך וכך אנו נמצאים כבאותו מחזה מסתורי "הדיבוק": איזה צירופים שלא נצרף ואיזה חשבונות שלא נחשב, תמיד אנו שבים אל מספר זה שנרמז עליו מיד עם התחלת העלייה בחוגים שונים. והרי זה פחות ממחצית מספר היהודים המבקשים לצאת. הבא להוכיח לנו זאת במספרים ובהיגיון אפשר והדין עמו, אך אנו נתפסנו באחרונה לתקווה, כי יעלו יותר, כי תאריך ה־1 באוגוסט אפשר ואיננו תאריך סופי לעלייה עצמה כי אם מועד אחרון להגשת הבקשות.

ובקשות חדשות עדיין מתווספות, כמה מאות מכל מקום מתקבלות בכל חודש במשרד האדמיניסטרציה הציבורית. המפלגות הציוניות מזמן נסגרו ופעולות חינוך והסברה מזמן אינן מתנהלות, אך כל שיירה יוצאת כוחה גדול פי כמה מכוחן של אספות, ונשיקת הפרידה ולחיצת יד האחרונה מחלחלות בנשארים ומעודדות להמתין ולצפות גם אם בושש לבוא יום קבלת הדרכון.

השינוי שהרגשנו בו עם הריבוי החדש במספר הדרכונים, השינוי בהרכב הסוציאלי של מקבלי הדרכונים, עדיין עומד בעינו. רוב מניין המקבלים בא מבין חסרי מקצוע ואנשי מסחר. יקר לנו כל יהודי שאנו מצליחים להעלותו מכאן, אך בין מגישי הבקשות יש כמה אלפים אנשי מלאכה ועבודה, אנשים יקרי ערך שעמדו בניסיונות שונים ונבחנו במבחן הנאמנות לציונות, למפלגותיהם, ואלה מחכים כבר שנה, עשרה חודשים, לתשובה לבקשות שהגישו, ונתמלאו עתה חרדה בראותם, כי סוחרים שהגישו בקשות בנובמבר, דצמבר, ואפילו ינואר, כבר קיבלו דרכונים, ואילו הם אינם נענים. ואמנם: מכל השיחות שהתנהלו בזמן האחרון מתברר, כי האלמנט הזה נדחה לתור שני, מאוחר יותר. בנובמבר-דצמבר, כשהמפלגות נדרשו להגיש רשימות חבריהן, הייתה כנראה כוונה לפתור את שאלת העלייה פתרון בראש ובראשונה פוליטי, להוציא תחילה את האלמנט הציוני המובהק, אך שוב נשתבשו הכוונות (עקב לחץ פנימי וחיצוני, גיוס הקואופראטיבים ומאבק, שלא סוכם אף פעם לפרטיו) וגברה לעת עתה

140

1. צ"ל: השר למנהל ציבורי (ו' וולסקי); ראו תעודה 139.

מגמה אחרת: אם קיים כבר דקרט הממשלה הרי מוטב להשתחרר תחילה מן האלמנט הבורגני, האויב במהותו, שאינו מעורר שום בעיות משקיות, ולחזור ולבחון בחינה נוספת, מדוקדקת, את בקשות האחרים, "אלמנט יקר, שכדאי לנו להילחם על נפשו", כדברי בן שיחה אחר. העיקר שלחץ אנשי זאכאריאש לא הצליח לערער את עצם החלטת הממשלה והעלייה נמשכת וביתר עוז מאשר בשבועות האחרונים.

[...][2]

יש לה לממשלה בזמן האחרון כמה הישגים נראים לעין:

א. השתלטות על שוק האספקה, שביטויה הבולט ביטול קיצוב הבשר ברוב הערים הגדולות: מעתה יכול כל איש לקנות בכל ימות השבוע בשר באופן חופשי.

ב. הצלחה במלחמתה נגד ספסרים ואוגרי סחורות.

ג. הצלחות ראשונות במלחמתה נגד הכנסייה הקתולית. ההישג הראשון בשטח זה הייתה ההשתלטות על חברת הצדקה "קאריטאס" מתוך הסתמכות על שכבות רחבות של הכמורה הנמוכה.[3] לא הועילו האמצעים הדרסטיים שאחזה הכמורה העליונה (הקארדינאל סאפייהא[4] החזיר לאמריקה ספינת אספקה, שהגיעה בשביל "קאריטאס" ושהייתה רשומה על שמו). הצעד השני היה מאסר הבית שהוטל על הבישוף קובאלסקי,[5] בישוף רב השפעה ושנאה: הבישוף נכנע ופרסם מכתב גלוי אל הנשיא, שבו ביקש חנינה. הצעד האחרון היא הפעולה נגד הלטיפונדיות[6] של הכנסייה.

אם השלטונות יצליחו גם במפעל מזרע האביב, מפעל המסתמך כל עיקרו על האיכר הזעיר והבינוני ועל היצרניות החקלאיות, שנחרבו בזמן האחרון, הרי יצעדו צעד חשוב קדימה להגשמת מטרתם.

בברכה,

ע' אוכמני
יועץ הצירות

---

2. הושמטו כאן קטעים משיקולי עריכה.
3. ראו לעיל תעודה 133.
4. הקרדינל אדם ספיאחה (Adam Sapieha) (1867–1951), קרדינל וארכיבישוף של קרקוב.
5. הבישוף קז'ימייז' קובאלסקי (Kazimierz Kowalski) (1896–1972), בישוף של חלמז'ה (Chełmża) (1946). בפברואר-מרס 1950 נמצא במעצר בית בפלפלין (Pelplin).
6. אחוזות.

141

דין וחשבון מאת הנספח בצירות ישראל בפולין, פנחס דגן (ורשה)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.11/2502/10

נתקבל 20 באפריל 1950

ורשה, כ"ו בניסן תש"י
13 באפריל 1950

פגישה של הציר י' ברזילי עם השר למנהל ציבורי – [ולדיסלאב] וולסקי

השיחה התקיימה במסגרת הפגישות הקבועות, המתקיימות בערך אחת לחודש בין הציר והשר. שניים היו הנושאים העיקריים של השיחה: (א) הגברת קצב העלייה; (ב) הנוהל של טיפול ברישיונות עלייה לאור החלטת הממשלה הפולנית על חיסול המשרד למִנהל הציבורי.[1]

1. הציר הודה לשר, על אשר קיים את הבטחתו שניתנה בפגישה הקודמת ביחס לעובדי הצירות.[2] כמחצית עובדי הצירות קיבלו הודעות להתייצב לשם קבלת הדרכונים. השר הוסיף, כי יתר העובדים יקבלו הזמנות בזמן הקרוב ביותר.
הציר העיר, כי לעומת זאת טרם זז הסידור לגבי חברי הקיבוצים.[3] השר בירר במעמדו של הציר את המצב על ידי שיחה עם מנהל מחלקת הדרכונים ועל ידי עיון בתיק חברי הקיבוצים והודה, כי אכן לא סודר הדבר. הוא הראה כי על רשימת חברי הקיבוצים, שהוגשה לו על ידי הציר, רשומה הוראת השר לסדר את הדרכונים מחוץ לתור הרגיל והבטיח לזרז מיד את ביצוע הוראתו.
הציר העלה מחדש את גורל עלייתם של בעלי מקצוע ובכלל זה של רופאים. השר השיב, כי יש יסוד לקוות לשינוי לטובה. הנה אושרו על ידו לעלייה כ־80 עובדי השירות הרפואי ובכלל זה כמחצית רופאים. אמנם קשה הדבר, כי רב המחסור ברופאים ומשרד הבריאות נאבק על כל עובד בשירות הרפואי ובכל זאת יתאמצו בהדרגה לפתור באופן חיובי את בעיית עלייתם של הרופאים. ואם לגבי רופאים כך על אחת כמה וכמה לגבי עובדים אחרים.
הציר העלה מחדש את שאלת קצב העלייה. השר הודיע, כי ישנן הגבלות טכניות (אולמי משרד, מספר עובדים) שקשה לפרוץ אותן, אך בתחומי האפשרות הוא מרחיב את מספר הדרכונים ליום. השבוע יגיעו למאה ליום, לאמור למעלה מאלפיים לחודש. לפי הודעת השר נרשמו במשרד למנהל הציבורי למעלה מ־18,000 בקשות לדרכון, פניות מוסיפות לזרום. עד עתה הוציאו כ־8,000 דרכונים לבוגרים ואליהם נלוו כ־2,000 ילד. בשיחה הדגיש השר מחדש, כי המועד, אשר נקבע כסיום מפעל העלייה איננו סופי אם כי יעשו הכול כדי להגדיל את מספר היוצאים כל חודש למען לא לחרוג ביותר מן התאריך שנקבע.

141

1. המשרד למנהל ציבורי חוסל ב־11 במאי 1950.
2. ראו שיחת הציר י' ברזילי עם השר למנהל ציבורי (פנים) וולסקי, 17 במרס 1950, גנהמ"ד 130.11/2502/10.
3. שם.

הציר ביקש הסבר לעובדה, שבזמן האחרון מקבלים דרכונים אנשים, אשר הגישו בקשתם במאוחר ואילו אלה שקדמו להם בתור מחכים עדיין. השר הסביר, כי חלו שינויים בטיפול בבקשות בכיוון של זירוז הסידור. לפקידות נוח יותר היה לטפל בפניות החדשות, אך כעת ייפסק הדבר ויופעלו גם התיקים הישנים.

הציר חזר וחידש את פנייתו לתיקון רשימת החפצים, שמותר להוציאם. השר השיב, כי לצערו אינו מאמין, כי אפשר לשנות משהו לאחר שההכרעה נתקבלה על ידי ועדה בין־משרדית מוסמכת (אוצר, תכנון משקי,[4] מנהל ציבורי).

הציר חזר אל בעיית עלייתם של ילדים, שטרם הגיעו לגיל הבגרות, לקרוביהם בארץ. השר השיב, כי עיין מחדש בדבר. ביחס לילדים, שהוריהם בארץ, לא יהיה כל קושי. לעומת זאת המושג קרובים הוא לדעתו מעורפל. ולעתים קרובות הילדים, שגדלו כאן ודבקו בארץ ובלשונה, מסרבים להיעקר.

הציר הסביר מחדש את הייחוד שבמצבנו. "האם לא תבין, שאילו מכל משפחתי, שמנתה עשרות נפשות נותר כאן בן אחי, כילד יחיד ממשפחה מסועפת, רוצה הייתי לטפל בו, לחנכו, להיות לו לאב במקום אחי?" והן לצערי – הוסיף הציר – המדובר הוא רק בכמה עשרות ילדים בלבד. השר הרהר רגע וביקש למסור לו רשימה מפורטת של הילדים (גילם, מוצאם, מקום הימצאותם) ושל קרוביהם בארץ (תעודה מאושרת על ידי מוסדות קונסולריים פולניים) וישתדל לחפש פתרון מעשי חיובי מבלי לקבוע הלכה כלשהי בעניין זה.

2. בהתאם להחלטת הממשלה הפולנית על ארגון אדמיניסטרטיבי חדש במדינה (בעניין זה תימסר סקירה נפרדת)[5] החליט הסיים הפולני על ביטול המשרד למנהל ציבורי ומחלקותיו השונות תסונפנה למשרדים שונים. הציר שאל את השר מה יהא גורל מחלקת הדרכונים. השר השיב, כי טרם סוכם סופית לאיזה משרד תהיה כפופה מחלקת הדרכונים (השמועה אומרת, כי למשרד הביטחון). יחד עם זאת הדגיש, כי השינוי הארגוני לא ישפיע (א) על מדיניות העלייה; (ב) על קצב העלייה.

המנגנון המטפל בענייני העלייה יישאר וימלא ללא הפרעה את עבודתו.

הציר הזכיר, כי בשעתו העברת הטיפול בעלייה ממשרד החוץ אל המשרד למנהל ציבורי הייתה קשורה בהפרעת הסדר ובהפסקה מסוימת. השר השיב, כי יש להניח, כי הפעם לא יקרה הדבר הזה.

הציר שאל, האם המשרד למנהל הציבורי ייפסק קיומו **מיד**. השר השיב, כי טרם סוכם הדבר. מכל מקום אין זה עניין של הימים הקרובים ממש.

בסיומה של השיחה הדגיש השר, כי נוסף על המנהלים האחראיים המטפלים בעניין רישיונות העלייה הוא עצמו מפקח על הפעולה וישתדל להבטיח את הקצב הנכון והמסלול הסדיר.

רשם: פ' דגן

4. הוועדה הממלכתית לתכנון משקי (Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego) – המוסד הלאומי העליון לתכנון משקי בין 1949 לבין 1956.

5. דגן אל מחלקת מזרח אירופה, 28 באפריל 1959, גנזמ"ד 130.11/2507/15.

142

קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ירושלים), אל מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, ומנהל המדור הקונסולרי, ליאון שיבק[1] (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 3412: AMSZ Dep. 6-77 w-24 t-238

נתקבל 13 באפריל 1950, שעה 21.15

ירושלים, 13 באפריל 1950 (שעה 10:40)

ס ו ד י ב י ו ת ר

סלוצ'אנסקי – שיבק
סימון 431 קונס'

1. אין אפשרות לקבוע את מספר היהודים העוזבים את ישראל ומתכוונים להגיע לפולין או למדינות אחרות דרך איטליה. מספר ניכר של אזרחים פולנים שלא יכולים לקבל אצלנו דרכונים לאחר שחצו את גבולות פולין בצורה בלתי לגאלית, מסדרים לעצמם תעודת מעבר ישראלית (laissez passer) או יוצאים בצורה בלתי לגאלית לאיטליה ולצרפת. גם עולים חדשים מסוימים שהגיעו מפולין עם תעודות זהות עושים מאמצים לעזוב את ישראל בצורה בלתי חוקית. מספר מסוים של אזרחים פולנים שיש להם דרכונים בתוקף שניתנו להם על ידי משרד החוץ, המיניסטריון למנהל ציבורי או הקונסוליות, חוזר לפולין דרך איטליה. ברבע הראשון של השנה המשרד שלנו הנפיק 46 דרכונים חדשים וכן האריך את התוקף או השלים 457 דרכונים.
2. למשרדנו פונים בהמונים בעלי תעודות זהות המבקשים לחזור לפולין. משרדנו לא רושם אותם ולא נותן להם כל עזרה.

(–) טהה

142

1. ליאון שיבק (Leon Szybek), נולד ב־1910. ב־1949-1947, סגן מנהל המחלקה הקונסולרית של משרד החוץ הפולני ומשנת 1949 מנהל מחלקה זו. בשנים 1959-1955 היה יועץ בשגרירות פולין בברלין; ב־1966-1959 – סגן מנהל המחלקה הראשונה של משרד החוץ וב־1968-1966 – מיופה כוח במונטווידאו. ב־1969 עלה לארץ.

143

קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ירושלים), אל מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, וסגן מנהל מחלקת העיתונות והמידע של משרד החוץ הפולני, גוסטב גוטסמן[1] (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ dep. 6-77 w-24 t-238 :3724

נתקבל 21 באפריל 1950, שעה 2.30

ירושלים, 21 באפריל 1950 (שעה 14:40)

סודי ביותר

סלוצ'אנסקי – גוטסמן

יום השנה למרד גטו ורשה עבר ללא הד נרחב. בעצרות המעטות שהתקיימו לא נכחו נציגי הממשלה. "הארץ", "הצופה" ו"חירות" כלל לא הזכירו את יום השנה. הוצאנו ב־9 באפריל ידיעון מיוחד על בסיס החומר של המכון ההיסטורי היהודי. כמעט כל הטקסים והמאמרים עמדו בסימן תגובות חריפות לידיעון שלנו מבלי שהוזכר במפורש. רק "קול־העם" פרסם קטעים מן הידיעון. לעצרת שארגנה ההסתדרות בתל אביב לא הוזמנו נציגי הקונסוליה שלנו ובנאומים הדגישו את שיתוף הפעולה של כל הפולנים עם הנאצים. בקיבוץ לוחמי הגטאות גרינבוים דיבר על המאמצים לסלף את ההיסטוריה הנעשים בוורשה. את העניין הזה עצמו הדגיש "על המשמר".[2] השתדלו כאן למחוק לגמרי את עניין היוזמה וההשתתפות של הקומוניסטים, חזית המלחמה של הסובייטים והעזרה שהושיט השמאל הפולני. עיקר תשומת הלב תפס סדר היום הציוני.

טהה

143

1. גוסטב גוטסמן, נולד ב־1918. בשנים 1945-1946 היה ממלא מקום המזכיר הכללי של משלחת פולין לעצרת הכללית הראשונה של ארגון האומות המאוחדות, ב־1946-1949 – ממלא מקום ראש אגף במחלקת הביטחון במזכירות האו"ם בניו יורק וב־1950-1951 – סגן מנהל המחלקה לעיתונות והסברה של משרד החוץ הפולני.
2. "על המשמר", 19 באפריל 1950, עמ' 2; 20 באפריל 1950, עמ' 1.

144

דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.02/2457/18

ורשה, 13 במאי 1950

השיחה של הציר ברזילי עם השר זאואצקי

הייתה זו שיחתי הראשונה עם השר. לפני כן נפגש הייתי עם השר וולסקי, מאחר שהשר וולסקי פוטר מתפקידו ואף הוצא מן המפלגה (על הפרשה הזו יסופר במקום אחר), קיבל לידיו את הנהלת הדברים השר זאואצקי, אשר גם לפני כן טיפל בענייני העלייה.

שאלתיו: לאחר החלטת הממשלה על חיסול המשרד למנהל ציבורי, ולאחר שהמשרד הנ"ל נמצא כבר בפועל במצב של פירוק, מה יהא גורלם של ענייני העלייה ושל המחלקה המטפלת מבחינה ארגונית בהוצאת רישיונות עלייה? השמועה אומרת – הוספתי – כי המחלקה תסונף אל משרד הביטחון או אל מועצת השרים. מה אמת בשמועה זו?

השר השיב: נכון כי המשרד למנהל ציבורי נמצא במצב של התפרקות. נכון גם כי המשרד אשר בא במקומו (המשרד למשק מוניציפלי – Gospodarka Komunalnej)[1] החל בפעולה וענייני העלייה לא נכללו בתחומי עיסוקו. אין עוד החלטה סופית לגבי המשרד, אשר לו יהיו כפופים ענייני העלייה. הכול הוא עדיין בגדר גרסאות. טרם נפלה ההכרעה. אך איתן רצוננו לא לסבך את הנוהל הנהוג ואף לא להחליש את קצב הפעולה. אני – הוסיף השר – קיבלתי מינוי חדש כשר העבודה וסעד,[2] אך איני עוזב לפי שעה את הטיפול בענייני העלייה. גם אנו איננו מעוניינים בעיכובים והפסקות, המעוררות בהלת שווא. למעשה, מתח הפעולה היום גבוה יותר מאשר אי־פעם במחלקה המטפלת בענייני העלייה. אנו מגיעים ל־100 דרכונים ליום.

אמרתי לו: אנו יודעים זאת, מדאיגה אותנו העובדה, שבניגוד לנוהל המקובל נשלחו הזמנות לאנשים, שעליהם להתייצב לקבלת הדרכון בחודש אוגוסט, ואני חושש ל"חור", לחלל ריק של חודש חודשיים, לתקופת ביניים של אי־סדר.

השר השיב: אין יסוד לחשש זה.

המשכתי: אמרת, כי הנכם מוציאים כמאה דרכונים ליום, פעם נאמר לי, כי הנכם מתכוונים ל־2,000 דרכונים לחודש. אם ישנם יהודים, שקיבלו הזמנה למחצית אוגוסט, הרי מותר לסכם כי אושרו כבר כ־6,000 דרכונים חדשים וההודעה על כך נשלחה כבר לאנשים.

השר השיב: הסיכום שלך מתאים למציאות, חתמתי בערך על 6,000 דרכונים חדשים, ונראה לי, כי רוב העבודה היא כבר מאחורינו.

שאלתיו: הכיצד? הן עד עתה עלו כ־9,000 יהודים. אם להוסיף על אלה את 6,000 הדרכונים החדשים מתקבל מספר של 15,000. בעיניי ראיתי מספרים של אישורי תעודות על ידכם מעל ל־19,000. במספר אחד רשומה המשפחה כולה על כל הנפשות שבה. אם

144

1. צ"ל: Ministerstwo Gospodarki Komunalnej (1950–1972), המשרד למשק עירוני (Ministry of Municipal Utilities Management).
2. כנ"ל.

להניח, כי מספר הרווקים הוא כמספר הילדים, נשאר בכל זאת המספר של 19,000 כפול שניים כלומר, פנו אליכם בבקשה לדרכון בין 35-40 אלף יהודים. הרי יחד עם ששת האלפים הדרכונים החדשים טרם הגענו למחצית מספר הרוצים לעלות. וכך אנו נמצאים במצב, שהזמן קצר והמלאכה מרובה...

השר הופתע והרים שפופרת אל אחת המנהלות של מחלקת העלייה, האומנם המספר לאישור מסמכים ניתן לכל יחיד או ליחידה משפחתית שלמה? לאחר שקיבל תשובה פנה אלי – אכן צדקת. ובכל זאת ברור לי, כי מספר הפניות לדרכון אינו כהערכתך. ייתכן, כי לא התחילו את הספירה ממספר אחת. המנהלת הראשית אינה כעת כאן. אברר זאת. חשוב לי הדבר ביותר, כי המספר הכולל קובע את קצב הפעולה וסדרי העבודה. אם כי מותר להניח שאין מועדים נוקשים. ישנם בכל זאת מועדים אוריינטציוניים. אך על כך נשוחח בפעם הבאה.

הוספתי לשאול: (א) כיצד קרה, שהמקדימים בפנייה לדרכון מחכים עדיין לתשובה ואילו המאחרים מקבלים בהקדם את התשובה; (ב) מדוע ביטלו לשני יהודים (השמות היו אתי) את ההודעות על אישור הדרכונים שנמסרו להם במועד קודם?

השר השיב: לשאלה א: היו כמה תקלות ארגוניות. יודע אני, שהעירות על כך לשר וולסקי. ניתנו הוראות מתאימות וביסוד יוסדר התור המתאים להוצאת דרכונים. מידה מסוימת של שיבוש התור הכרחית מאחר שהבטחנו זכות קדימה לאקטיבה הציונית, לקיבוצים וכו[ול]ין. הנך רואה שלאט לאט מסתדרים כמה עניינים וביניהם עניינים חמורים ביותר. יאשרו דרכונים ל־83 עובדי השירות הרפואי יותר מהמחצית רופאים והיתר רופאי שיניים, רוקחים, טכנאים דנטיסטים, אחיות מוסמכות. אשר לשאלה ב – בחודש האחרון נאלצנו לבטל לשני יהודים את הודעותינו הקודמות על אישור עלייתם. הסיבות לרוב נעוצות בשטח האוצר או הביטחון אך כאמור, היו רק שני מקרים. אין זה אחוז גבוה למדי.

הצגתי בפניו את הבעיה הבאה: (א) נמשכים המקרים, שסטודנטים הנהנים מקיום חינם ודירת חינם, מקבלים הודעה על ביטול כל ההנחות לאחר שהגישו בקשה לעלייה. איני רוצה כרגע להעריך את הנוהג הזה, לגבי אלה צריך היה לפחות לפתור **לאלתר** את בעיית העלייה. אחרת הם נשארים תלויים על בלימה; (ב) למרות התקנה המקנה לכל יהודי אזרח פולני בכל ארץ שהיא רשות יציאה לישראל ישנה קבוצת יהודים – אזרחי פולין – אשר הגיעו מרומניה על מנת לעלות כאן. הם הגיעו מחוסרי כול ומן הדין היה להקדים את עלייתם.

השר השיב: לגבי שני הסוגים הנ"ל ניתן הדבר לסידור. אנא המצא לי את הרשימה של האנשים ונטפל בהם במיוחד.

המשכתי: למרות פניותיי המרובות טרם קיבלו דרכונים כל חברי הקיבוצים לשעבר. והקיבוץ היה בין היתר גם מקור פרנסתם.

השר השיב: יודע אני על כך ומסרתי הוראה להחיש את הוצאת הדרכונים ואני בטוח, כי בין האישורים החדשים נמצאים גם רוב חברי הקיבוצים.

העליתי בפניו את בעיית הנסיעות האינדיווידואליות לגבי סוג מסוים של אנשים. ישנם חולים ונכים, שיש הכרח לרפאותם לפני העלייה. ישנן משפחות מפורדות, הבעל כבר בפריז והאישה עוד בפולין והם רוצים להתחבר ולעלות יחד. נתקלנו בנשים, שבעליהן בחוץ לארץ ורק על ידי הפגישה עם הבעל ישיגו את הגט אחרת תהיינה עגונות כל החיים. לגבי אנשים דתיים זוהי בעיה חמורה ביותר. ישנם הורים, שבנם יחידם נמצא באחת הארצות או להפך, אב ישיש נשאר באחת הארצות, יש מקרים שונים ומסובכים ובכל זאת יחד אין זה מצטרף למספר גדול.

השר היה בנוגע לנקודה זו נוקשה: איני יכול להסכים לנסיעות אינדיווידואליות, נתברר לי דבר משונה, שרוב החולים והנכים הם מבעלי הכסף והפרוטקצייה. אני מוכן להתחייב לגבי כל חולה, שיוכל לעלות לאחר שיתרפא בפולין. אם אין הוא מסכים לכך, אין לי עצה. יצא מישראל על דרכון ישראלי. איני מסכים, שיסתובבו אנשים על פני אירופה עם תעודות מסע פולניות לישראל. זה מקור של שחיתות.

דעתי השקולה היא לא להתיר נסיעות אינדיווידואליות, לגבי מקרים בודדים היוצאים באמת מגדר הרגיל נוכל, כמובן, לקבוע יחס מיוחד (המציאות מוכיחה, כי אמנם צומצם מאוד מספר הנסיעות האינדיווידואליות, אך לא בוטל כליל).

מר זאואצקי מסר לי כי הגיעו לידיו שישה או שבעה מכתבים של פולניות אשר נישאו ליהודים ועלו אתם ועם הגיעם לישראל, נעזבו על ידי בעליהן והן מבקשות עזרה והצלה משלטונות פולין.

השיבותי: בתוך הגל הגדול של עלייה יכולים לקרות מקרים מצערים שונים וודאי גם יהודיות נעזבו על ידי בעליהן.

השר עמד בטענתו, כי יש לראות כאן בעיה מיוחדת לגמרי וחמורה ביותר, כאשר פולנייה הנעזבת בארץ זרה, הנה מופקרת לגמרי וחסרת ישע.

י' ברזילי
ציר ישראל בפולין

145

קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה, אל ראש המדור העצמאי, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-16 t-301 A

תל אביב, 19 במאי 1950

אל: משרד החוץ
ראש המדור העצמאי האזרח אדוארד סלוצ'אנסקי
ורשה

הנדון: דו"ח משיחה עם ד"ר א' ברמן

ביום 10 במאי השנה, ראש המשרד הקונסולרי כאן קיבל לשיחה את ד"ר אדולף ברמן, פעיל מפ"ם, אשר לפני שבועות אחדים הגיע מפולין לישראל. התפתחה שיחה ממושכת והריני ממלא בזאת את חובת הדיווח ומבקש להעביר את תוכנה.

מר ברמן הגיע ובידו רשימה מסודרת ביומן של עניינים שהוא ביקש לדון בהם. ואלה תקצירי הנושאים שנדונו:

1. נושא הציון של יום השנה למרד גטו ורשה בקיבוץ לוחמי הגטאות בגליל. על אותה עצרת דיווחתי בדו"ח הפוליטי מס' Tel–KG–4–/13/50 מיום 29 באפריל 1950 וציינתי שם, שלאחר נאום אנטי־פולני של השר לשעבר [יצחק] גרינבוים – עזבתי את העצרת מבלי לחכות להמשך.[1] ד"ר ברמן שאל אותי בקשר לכך, האם עזיבת העצרת הייתה מצדי הפגנתית. הנחתי שלא צריך לעטוף את העניין בצמר גפן ואמרתי לו, שבהיותי מזועזע מן הנאום המגמתי של גרינבוים החלטתי שראוי יהיה לא להשתתף בהמשך העצרת. בהזדמנות ציינתי גם את ההתגברות הכללית של התקפות אנטי־פולניות והניסיונות לעוות את ההיסטוריה של המרד, מגמה שגם "על המשמר" היה שותף לה.[2] בתשובתו ציין מר ברמן, שהוא אישית סבור שהעצרת בקיבוץ "לוחמי הגטאות" הייתה בלתי מוצלחת ומאורגנת רע מנקודת הראות המפלגתית של מפ"ם; שכן, לא היה זה מן הראוי להחליט שאת הנאום המרכזי בעצרת מפ"מית יישא נציג החוגים האזרחיים מסוגו של גרינבוים – המשורר לייוויק,[3] במיוחד שהחוגים האזרחיים לא השתתפו בלחימה בגטו. מאידך גיסא, ד"ר ברמן ציין שהוא עצמו נאם לכבוד יום השנה למרד הגטו במספר מקומות ובכל מקום הדגיש בצורה בולטת את עזרת השמאל הפולני למורדים היהודים (ראו סקירת העיתונות).

2. היחסים עם פזפ"ר. ד"ר ברמן הפליג ארוכות בניסיונות לאפיין את הרקע ליציאתו מפולין, ובמיוחד את תוכן שיחות הפרידה שניהל. אני מוסר את הדברים בקיצור שכן, על פי דבריו, הוא חוזר על אותם הדברים לעתים קרובות ואף מסר על כך דין וחשבון מפורט לוועדה הפוליטית ולמוסדות אחרים של מפ"ם. הרקע הכללי לאווירה ששררה בעת יציאתו מפולין עוצב, ככל הנראה, על ידי ההקלות שניתנו ליציאת יהודים. בניגוד לחודשיים הראשונים של השנה, כאשר הקשיים שהערימו בדרך להגירה הלכו והתרבו – רכבת ההגירה כעת זזה בקצב מוגבר, וברמן מייחס זאת להתערבות שלו ושל ברזילי אצל הדרגים הגבוהים ביותר של הממשלה והמפלגה. הם כאן רואים את איש המפתח בדמותו של החבר פרנצ׳ישק מאזור, שממנו קיבל ברמן הבטחות שההגירה תימשך ללא מכשולים, כולל יחס מיוחד שיקבלו הפעילים המפלגתיים של מפ"ם. צירות ישראל בוורשה קיבלה אישור על מימוש ההבטחות האלה מהחבר סטניסלאב זאוואצקי.

ברמן שם דגש מיוחד על ניסוח מצע משותף לקיום היחסים בעתיד, שיוסכם במקביל על ידי החברים זמברובסקי ומאזור. הבסיס ליחסים אלה הוגדר על ידם במונח "בן ברית". החבר זמברובסקי אמור היה להדגיש, שאמנם בעבר קרו מקרים, ולא אחד, של אי־הבנות ומחלוקת, אבל ביסודו של דבר "אנחנו רואים בכם בני ברית". כל בני שיחו של ברמן ביטאו, לדבריו, הבנה לתנאים הקשים של המאבק בישראל וביטאו תקווה שהקשרים יוסיפו להתקיים בעתיד. הוא הסיק כי יחסה של פזפ"ר אל מפ"ם אוהד, גם בזכות מפגשי הפרידה החמים שארגנו לו האגודה לידידות פולין־ישראל וחוגים אחרים, שבהם השתתפו נציגים רשמיים של פזפ"ר.

בדברו על הגירת הפעילים המפלגתיים של מפ"ם מפולין, ברמן הדגיש את ערכם של הפעילים האלה עבור הפעילות של מפ"ם בישראל. 1,500 הפעילים של מפ"ם שכבר

145

1. ראו תעודה 143.
2. ראו תעודה 143, הערה 2.
3. ה' לייוויק (1888–1962), שם העט של לייוויק האַלפּרן, משורר יידי, מחזאי וסופר.

הגיעו לישראל מפולין, כך לדברי ברמן, מהווים תוספת כוח נכבדה לכוחות השמאל במפלגה וכבר השפעתם מורגשת בפעילות הסניפים. על פי הנתונים שבידו, צריכים להגיע מפולין עוד 200 פעילים כאלה.

3. תכניות העבודה בישראל. בשבועות הראשונים לשהייתו בישראל, מוסדות מפ"ם לא מינו בינתיים את ברמן לתפקיד קבוע. הוא צפוי להיות פעיל במגזר העולים החדשים. בינתיים, הוא מופיע כנואם בהזדמנויות שונות ומרצה הרצאות ברחבי הארץ. הנושאים שלו הם פולין ויהדות פולין. הקושי העיקרי שלו הוא בעיית השפה העברית ועד שלא יתגבר על בעיה זו תהיה פעילותו מצומצמת. התרשמתי מן השיחה, שבשכבת המנהיגות במפ"ם קיימת צפיפות רבה וברמן בינתיים לא יכול אפילו לחלום על עמדה בכירה בחיק מפלגתו. על היחס אליו יכולה להעיד העובדה, שעדיין לא סידרו לו דירה ואפילו הסידור הזה נראה רחוק.

התכניות של מר ברמן כוללות בין היתר כתיבת שני ספרים על המחתרת היהודית בזמן הכיבוש הנאצי ועל עזרת הפולנים בהצלת יהודים. אני תמכתי בהתלהבות דווקא בנושא השני. זה היה יכול להיות מעין ספר זהב דוקומנטרי, שיתאר את ההקרבה והגבורה של פולנים בשטח העזרה לקרבנות ההיטלריזם. מצדי הבטחתי שאם הוא יממש תכנית זו יזכה לתמיכה של נספח העיתונות שלנו.

4. פעילות הוועד לידידות ישראל־פולין. ד"ר ברמן ציין שפעילותו של הוועד לידידות פולין־ישראל בוורשה גוססת, והדבר מקשה על המרצת הפעילות של הוועד לידידות ישראל־פולין. בתשובה לעניין זה העמדתי את העניין בבהירות וברור: היחס הזה של "תן וקח" הוא תגרני ואין לו מקום בפעילות הוועד. הידידות בקו ורשה-תל אביב יש לה כאן בסיס מעמדי ברור ויש צורך לנתק את פעילות הוועד מהנחיות משרד החוץ הישראלי. אם מפ"ם רואה עצמה כידידה אמתית של פולין העממית – אזי אין מקום להתנות ידידות זו באירועים פולניים–ישראליים בוורשה. אם עבודת הוועד תעבור ראורגניזציה ותעבור לפסים של ידידות לפולין כבונה סוציאליזם – אין ספק כי ורשה תדע להעריך את המאמץ. ד"ר ברמן קיבל את נקודת המבט שלי והבטיח לשטוח את העניין בפני מוסדות ההנהגה של מפ"ם. (במקביל קיבלתי הבטחות ממזכיר מק"י [מאיר] וילנר[4] שהמפלגה תמנה אדם לפעילות בוועד הידידות.)

בסיום השיחה ד"ר ברמן ביקש להתייעץ, האם לארגן מסיבת עיתונאים שבה הוא יסקור את עניין היחסים וההגירה של יהודים מפולין. ביטאתי את דעתי, שמסיבת עיתונאים כזאת יכולה רק לתרום לטיהור האווירה הנעשית עכורה מדי פעם על ידי ידיעות אנטי־פולניות מגמתיות. מסיבת העיתונאים הזאת התקיימה ב־17 בחודש זה, ואני שולח בנספח את סיכומה על בסיס מה שהתפרסם עליה בעיתונות.[5]

הקונסול הפולני
מרק טהה

---

4. מאיר וילנר (1918-2003), יו"ר המפלגה הקומוניסטית הישראלית (אחר כך: יו"ר רק"ח וחד"ש); היה חבר כנסת בשנים 1949-1959, 1961, 1965-1990.
5. הנספח איננו מתפרסם כאן.

146

דין וחשבון מאת א' קונראק (ורשה)

תרגום מפולנית, דין וחשבון: AMSZ z-11 w-16 t-301 A

ורשה, 1 באוגוסט 1950

סודי

תזכיר על ביקורו של מר אוכמני, נציג צירות ישראל, אצל האזרח השר סקז'שבסקי בתאריך 1 באוגוסט 1950

נציג צירות ישראל מר אוכמני ערך ביום 1 באוגוסט השנה בשעה 13:00 ביקור אצל סגן מזכיר המדינה ד"ר ס' סקז'שבסקי ובמהלכו העלה את הנושאים הבאים:

1. מגעי הצירות עם רשויות הדרכונים

לפני פירוקו של המיניסטריון למנהל ציבורי, שיתוף הפעולה של הצירות עם הרשויות הפולניות נשא אופי "לבבי". בכל העניינים שהיה צורך להסדיר היה הציר או מחליפו נפגשים עם השר וולסקי, סגן השר איזידורצ'יק ואחר כך סגן השר זאוואצסקי.

לאחר שעניין הדרכונים עברו לרשות המשרד לביטחון פנים, הקשרים האלה הופסקו. אוכמני הדגיש, שהצירות משתדלת להימנע מהתערבות בענייני דרכונים של אזרחי פולין, אך הפונים עצמם גם הם אינם יכולים להשיג כל מידע, שכן הופסקה גם פעולתה של "לשכת המידע" של המיניסטריון למנהל ציבורי.

בקשר לנ"ל, אוכמני ביקש הבהרות על הקריטריונים המשמשים את הרשויות שלנו כעת בעת אישור או סירוב לאשר הוצאת דרכונים. לפני כן, הקריטריונים האלה היו די ברורים – היה ידוע שרופאים, רופאי שיניים, בעלי מקצועות מסוימים, לא מקבלים אישורי יציאה – כעת חסרה הידיעה הזאת.

2. אישור יציאה לטימוביץ'

לפני שנה היגרה לישראל משפחת טימוביץ'. האישה היא יהודייה והיא קרובת המשפחה היחידה שיש בפולין לשר החוץ של ישראל שרת. בעלה אינו יהודי והוא נשאר בפולין, כי גב' טימוביץ', כאשר ביקשה להשיג דרכון הסתירה את קיומו של בעלה – כנראה בגלל החשש שיסרבו לתת לה דרכון. הצירות כבר פנתה למיניסטריון למנהל ציבורי לאחר פניות חוזרות של שרת.

מתן אישור יציאה לטימוביץ' יהיה בבחינת מחווה של רצון טוב כלפי השר שרת.

3. הקרנות הלאומיות

אוכמני ביקש, שייחסם בינתיים הסכום של 155 מיליון זלוטי שנאספו לאחר המלחמה למטרות הקרן היהודית לבניין ארץ ישראל. את הכספים הללו אפשר יהיה בעתיד להועיד

למען ישראל, בהתאם לרצון התורמים, למשל, לתשלום חלקי עבור הייצוא הפולני לישראל (פרטים ברישום המצורף).

4. לשכה קונסולרית

הצירות הייתה רוצה לפתוח "לשכה קונסולרית" בגדיניה, ובה 2-1 עובדים שיעסקו בצדדים הטכניים הקשורים בטרנספורטים הימיים של מהגרים יהודים. הסיבה העיקרית היא הרצון למנוע ממהגרים הגרים בקרבת הים את הצורך לנסוע כל הדרך לוורשה לצירות. פרטים ברישום המצורף.[1]

אוכמני ביקש לתת לעניין זה עדיפות של דחיפות מיוחדת.

ערך את הרישום א' קונארק
ורשה, 1 באוגוסט 1950[2]

147

דין וחשבון מאת קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ורשה)

תרגום מפולנית, דין וחשבון: AMSZ z-11 w-16 t-301A

17 באוגוסט 1950

תזכיר משיחה שהתקיימה ביום 17 באוגוסט 1950 בצירות ישראל בין היועץ אוכמני ומרק טהה

השיחה נערכה ביוזמת אוכמני, היא ארכה כ־60 דקות והתנהלה בנימה ידידותית לא על המישור הרשמי אלא המפלגתי־פוליטי. אוכמני היה הדובר מרבית הזמן והוא העלה את הנושאים הבאים:

146

1. תוספת מאוחרת בכתב יד. הרישום לא נמצא.
2. ליד התאריך נרשם כאן: "תשובה הועברה בעל פה, 5 באוגוסט 1950, ליועץ אוכמני [חתימה לא קריאה]". ב־7 באוגוסט 1950 הבריק אוכמני למשה אבידן (ולטר) את המברק הבא: "הרי כמה תשובות לשאלות שהעליתי: (א) מגע ישיר עם משרד הביטחון. לאחר בדיקה נוספת נתחזק השר בדעתו כי ביסוד אין משרד זה יכול לקיים מגע ישיר עם צירות זרה. יהיה אפוא צורך לברר את רוב השאלות דרך משרד החוץ. במקרים מסוימים יהא משרד החוץ מוכן להזמין אליו בא כוח משרד הביטחון ואת נציגנו לבירור משותף; (ב) כספי הקרנות. בפולין העממית אין צורך לאחוז בדרך הקפאה כאמצעי מגן נגד מישהו. כל פעולה היא תכניתית. אילו היו מסכימים עתה להקפאה היה בכך כבר משום הכרעה יסודית כי הכסף מיועד לישראל ונשאר לברר עוד רק את דרכי ההעברה ואולם להכרעה זו עדין לא הגיעו. לשאלתי הנוספת חזר ואמר כי עדיין אין הכרעה בנוגע לכסף הזה. הדגשתי כי התשובה אינה מניחה את דעתנו ונעשה עוד צעדים נוספים בעניין הזה; (ג)) פתיחת משרד קונסולרי בגדיניה. לא הספקנו לברר השאלה עד הסוף אך רוצים כבר לציין כמה קשיים. כדי לא להכביד על הסידורים בשעת ההפלגה [של] האנייה הראשונה יימסר לרשותנו לעת עתה חדר ליד אורביס למשרד זמני בלתי רשמי ובינתיים יספיקו לברר הדבר עד הסוף; (ד) יבדקו בדיקה נוספת עניין עליית טימוביץ' שבעניינו פנו אלינו כמה פעמים דרככם ואם יתברר שאין נגדו שם טענות מיוחדות יאפשרו עלייתו" (גנהמ"ד 130.09/2306/4).

1. ציין ללא שום טשטוש, שהוא וצוות הצירות המפ"מי נמצאים על סף חזרה לישראל.
2. בהערכת פעילותו שארכה שנתיים ומתוך ביקורת עצמית הוא הדגיש כי:
   א. ההנהלה המפ"מית של הצירות דבקה יותר מדי במשמעת הרשמית ופחות מדי פעלה בקו המפלגתי־פוליטי.
   ב. הטעות הגדולה ביותר הייתה, שלא הוא ולא ברזילי לא הצליחו לקשור קשרים במישור מפ"ם-פזפ"ר, עם פרספקטיבה של קשרים עתידיים ומפגשים קונקרטיים עם גורמים מפלגתיים. למשל, ברגע הנוכחי אין להם מושג מהי העמדה של פזפ"ר בקשר אליהם ואיך המפלגה הפולנית מעריכה את פועלם. אוכמני רמז, שפזפ"ר יכלה להשפיע על כך שהצוות של מפ"ם יתפטר בצורה הפגנתית ויעזוב את הצירות בהקשר למלחמה בקוריאה.
3. אוכמני הביע את רצונו, שפזפ"ר תשתדל לרכוש השפעה על ההתפתחות הפנימית של מפ"ם והמאבק באגף הימני שלה. אפשר היה לפעול מעשית, למשל, בזמן ביקורו הצפוי של מאיר יערי בפולין, שהיה עשוי להיות מושפע מאוד משיחה עם נציג פזפ"ר.
4. הנושא המדאיג ביותר את ההנהלה המפמ"ית של הצירות כרגע היא עניין ההגירה לישראל של חברי מפ"ם הפולנים. אוכמני מעריך את מספרם בכ־1,500.
5. אוכמני ציין, שממשלת ישראל הקשתה מאוד על פעילותם. בעניינים רבים הם נשארו חסרי אונים. למשל, לא היה להם מושג ששלטונות ישראל מחבלים בהסכם המסחרי. ההבטחות לא קוימו. מברקים לא הועילו.
6. אוכמני הביע את רצונו לבקר לפני עזיבתו במרכזי העשייה של השינויים המהפכניים בפולין, כמו למשל במרכזי PGR,[1] נובה הוטה[2] – כדי להשתמש בחומר לסדרת כתבות או בחוברת על פולין העממית.

מ' טהה

147

1. PGR — Państwowe Gospodarstwa Rolne (1948-1976), מיזם ממלכתי שעסק בייצור קולקטיבי של סחורות חקלאיות ושל משק חי וסיפק לאיכרים הפרטיים זרעים וזנים משובחים של בעלי חיים.
2. נובה הוטה – כיום שכונה בקרקוב. נוסדה מתוך כוונה לשמש עיר סוציאליסטית לדוגמה.

148

הוראה מס׳ 1 מאת אלוף־משנה אנטושייביץ׳, המפקח על מחלקה I (המשרד לביטחון הציבור)

תרגום מפולנית: IPN 00231/102 t-2

7 באוקטובר 1950

סודי ביותר

אל: ראש המשרד המחוזי לביטחון הציבור ב..............

הוראה מס׳ 1

הנדון: היערכות בנושא ישראל

מדינת ישראל, כמו מדינות מרשל אחרות,[1] הולכת והופכת מושבה למחצה של ארצות הברית עם השפעות וקשרים בריטיים שנשארו עדיין.

אזרחי ישראל הם בעלי קשרים בין־לאומיים רבים, מכירים ארצות רבות ויודעים שפות רבות. לכן הם מתאימים, ודאי יותר מאחרים, להיות מנוצלים על ידי שירותי מודיעין זרים. זאת הייתה הסיבה שלפני המלחמה, המודיעין הבריטי בראש וראשונה ניצל את האפשרויות האלה. בתקופת המלחמה התופעה הזאת התעצמה, במיוחד במישור האידאולוגי. למשל, בזמן המלחמה האנגלים גייסו בארץ ישראל המוני יהודים מאירופה, וקודם כול כאלה הדוברים גרמנית, והשתמשו בהם ביחידות המודיעין הצבאי. אופיינית העובדה, שבזמן הכיבוש הנאצי האנגלים שילחו לפולין דרך תורכיה יהודים לצורכי מודיעין. אין ספק שרבים מאנשים אלה נמצאים עדיין בפולין.

ידוע, שבמנגנון המדינה הסוציאל־קלריקלית של ישראל יש רבים מאנשי המודיעין הבריטי והאמריקני לשעבר. במיוחד נכון הדבר ביחס לעובדי הנציגויות הדיפלומטיות, המסחריות והתרבותיות, בארצות הדמוקרטיה העממית.

צירות מדינת ישראל בפולין נוצרה לאחר כינון היחסים הדיפלומטיים בין פולין לישראל, כלומר באוקטובר 1948. הדיפלומטים והפקידים של צירות ישראל הם יהודים פולנים שחיו בפולין לפני המלחמה, דוברים פולנית ויש להם פה קרובים ומכרים רבים הנמצאים במקרים רבים במנגנון השלטוני, הכלכלי והפוליטי – מה שמקל עליהם השגת ידיעות על החיים הפוליטיים והכלכליים של המדינה שלנו והופך אותם לדיפלומטים מסוכנים במיוחד. עניינם של סוחרים, יבואנים ויצואנים, נראה בצורה דומה. המוני סוחרים ישראלים המבלים תקופה ממושכת בפולין, שברובם לא עושים שם עסקות גדולות, מעמידה בספק את הסיבה האמתית לבואם.

148

1. הכוונה בהקשר של תכנית מרשל, למדינות קפיטליסטיות.

צירות ישראל, מרגע הקמתה, נטלה בידיה את הניהול הממשי של הארגונים הציוניים בפולין. דיפלומטים שונים השתתפו בישיבות של ועדות מפלגתיות. פעילים מרכזיים של המפלגות הציוניות, ואפילו חברי הוועדים המרכזיים, עבדו כפקידים בצירות ישראל בוורשה.

אל הצירות היו מגיעים דינים וחשבונות מפעילות כל הארגונים היהודיים, כמו גם נתונים על מספר החברים ועל ההרכב האישי של המוסדות שלהם.

לפני הקמת הצירות הישראלית, הייתה קיימת בפולין הסוכנות היהודית לארץ ישראל, "המשרד הארץ־ישראלי", שתיאמה את הפעילות של כל הארגונים הציוניים והדתיים וכן ניהלה את היציאה הבלתי לגאלית של יהודים אל מעבר לגבול (מה שהיה קרוי "בריחה").

סדר היום של המשרד הארץ־ישראלי ופעולותיו עברו במלואן לצירות ישראל.

המטות הבין־לאומיים של המפלגות והארגונים היהודיים נמצאים בישראל, אנגליה, וארצות הברית; לשירותי המודיעין הזרים יש אפשרויות רחבות לשתול את הסוכנים שלהם בכיסוי של נציגים, מדריכים וכדומה במדינות שונות ובמיוחד במדינות הדמוקרטיה העממית.

גם לפולין הגיעו נציגים מאותן מדינות. היו להם קשרים הדוקים עם צירויות ישראל, ארצות הברית ואנגליה. הם נסעו ברחבי הארץ ו"עזרו" לארגונים המקומיים או ניהלו בעצמם ישירות את היציאה הבלתי לגאלית של יהודים אל מעבר לגבול.

המודיעין האנגלו־סקסי וזה של הגנרל אנדֶרס[2] ניצלו היטב את המעבר הבלתי לגאלי שאורגן על ידי הארגונים היהודיים והיו מחדירים סוכנים ומוציאים את הסוכנים ש"נשרפו" ואת משפחותיהם בתואנה שהם כביכול יהודים.

מה שעבר על היהודים בתקופת הכיבוש הנאצי, ובמיוחד הקמתה של מדינת ישראל, עורר רגשות לאומניים אפילו בין הגורמים הלא ציוניים, כמו אנשי ה"בונד" לשעבר. רגשות אלה סחפו אחדים מחברי פזפ"ר החלשים אידאולוגית. הדבר הקל על שירותי המודיעין הזרים לחדור, תחת מסווה של פטריוטיזם לאומי, אל החברה היהודית.

עם ההגירה ההמונית של יהודים מפולין אמנם פורקו המפלגות והארגונים היהודיים במדינה, אבל לא כל הציונים לשעבר יצאו את פולין. יש לצפות לכך שהמודיעין הישראלי ינצל את אלה שנשארו במדינה לשם ניהול עבודת מודיעין חתרנית עוינת, במיוחד לאור העובדה שחלק גדול מן האזרחים בני הלאום היהודי מקיים קשרים נרחבים עם קרובים בארצות הברית, אנגליה וישראל, תוך שהם זוכים לעזרה חומרית וכספית מצדם. כמו כן, הסירוב שבו נתקלים אחדים מאלה המבקשים רישיונות יציאה לישראל יקל על ארגוני המודיעין הזרים את הגישה לאזרחים בלתי מרוצים המבקשים בכל מחיר לצאת מן המדינה.

המוסדות והארגונים היהודיים שנשארו בפולין מהווים גם הם בסיס רחב לגיוס סוכנים על ידי המודיעין הישראלי. אלה הם ארגונים כמו האיגוד הדתי של בני דת משה, אגודת התרבות היהודית, ועדים יהודיים, ארגונים של יוצאי ערים שונות, בתי ספר, פנימיות, ריכוזים יהודיים סביב קואופרטיבים וכדומה.

כעת, לאחר שנחשפה פעילות הריגול העוינת של עובדים מסוימים בצירויות האנגלו־סקסיות, אין ספק שהמודיעין הישראלי יגביר את לחצו על צירות ישראל בכיוון של הפעלת עבודת מודיעין.

במטרה לסכל בצורה יעילה ריגול חתרני מצד המודיעין הישראלי, המכוון על ידי שירות המודיעין האנגלו־סקסי, בריכוזי האוכלוסייה היהודית, יש להכיר ולאתר ריכוזים, קבוצות

2. האמיגרציה (הקהילה הפולנית הגולה), שזוהתה עם הגנרל אנדרס (1892–1970), שהיה לאחר המלחמה אחד מראשיה, הואשמה בפעילות ביון לטובת המערב.

ויחידים, המועדים לניצול על ידי גורם מודיעיני זר, ולשלוף מתוכם קבוצות עוינות ויחידים המתכוונים לגשת לעבודת ריגול.

בין הקבוצות הללו יש לכלול:

1. אזרחים ישראלים הנמצאים בשטח הרפובליקה הפולנית
2. יהודים שחזרו לפולין מישראל ומן המערב, וכן בעלי דרכונים פולניים שהוצאו על ידי הקונסוליה הפולנית בישראל
3. אנשים שהם מסורבי הגירה לישראל; נוגע לציונים לשעבר, בונדיסטים לשעבר, חברי פזפ"ר שהוצאו מן המפלגה משום שנרשמו לעלייה ללא אישור המפלגה, מומחים במקצועות שונים ואחרים
4. גורמים ציוניים שנשארו בפולין מטעמים שונים וכן עובדי "ג'וינט" לשעבר
5. מוסדות יהודיים לגאליים כמו:
   א. ועדים יהודיים
   ב. אגודת התרבות היהודית – אמנים, עיתונאים, כתבים, ארגוני השכלה וכדומה
   ג. האיגוד הדתי של בני דת משה ואלה הקשורים בו
   ד. ארגונים של יוצאי ערים שונות, במיוחד אלה הנמצאים במחוזות המערב[3]
   ה. ריכוזים יהודיים אחרים: בתי ספר, פנימיות, מעונות של סטודנטים יהודים, ריכוזי יהודים בקואופרטיבים
6. אנשי ה"בונד" לשעבר שאינם עוד חברי שום מפלגה או ארגון וכן אלה שהם חברי המפלגה שלנו
7. הגורם היהודי הבורגני והראקציוני שהיה קשור לפני המלחמה עם הסנציה[4] וכעת נדחק באמצעים שונים לשירות המדינה שלנו, ובמיוחד לתפקידים שבאופיים קשורים עם גורמי חוץ לארץ
8. ספקולנטים, מבריחים, חלפני מטבע זר, במיוחד במחוזות המערב ובאזורי גבול
9. יהודים אנשי גסטאפו לשעבר, אלה שהיו "קאפו", חברי יודנראטים ומשתפי פעולה אחרים

במטרה להיערך בצורה פעילה מול הגורם המעניין במיוחד את מחלקה I אגף IV יש לייסד RO[5] בשם הצופן "ירדן" שיקיף:

1. את צירות ישראל – היערכות על ידי מדור IV אגף I של המשרד לביטחון הציבור
2. את אזרחי ישראל הנמצאים בשטח
3. את היהודים שחזרו לפולין מישראל וממדינות המערב, וכן אנשים הנמצאים בפולין בתוקף דרכונים קונסולריים שהונפקו להם בישראל
4. כל אלה הבאים בקשרים עם צירות ישראל ועם ישראל

לצורך היערכות פעילה מול האלמנטים הנ"ל יש:

---

3. הכוונה לאזורי המערב של פולין הבתר־מלחמתית, שהיו שייכים לגרמניה לפני המלחמה, בהם התיישבו לאחר המלחמה ריכוזים יהודיים משמעותיים.
4. סנציה – שם המחנה הפוליטי שהתרכז סביב יוזף פילסודסקי אחרי הפיכת מאי 1926. בתעמולה הקומוניסטית הבתר־מלחמתית הואשם בפשיסטיזציה של החיים – מילה נרדפת לשלטון שלילי.
5. RO (Rozpracowanie Operacyjne) – היערכות מבצעית: איסוף תעודות והוכחות לפעולות עוינות.

א. לאסוף ב־SRC[6] נתונים על אודות אזרחים ישראלים הנמצאים במחוז שלכם: נתונים אישיים, מטרת השהות, הסביבה החברתית שהם מסתובבים בה וכדומה
ב. לערוך רשימה, על פי החומר בארכיון אגף VI מדור I, של יהודים שהיגרו וחזרו מישראל וממדינות המערב
ג. לקבוע את הסביבה החברתית שבה הם מסתובבים באמצעות הסוכנים שברשותכם
ד. להדריך את הסוכנים של מדור I כדי שימסרו מידע על הפעילות שלהם במקום העבודה והמגורים במטרה לאתר את הפעילים ביותר ביניהם

לגבי כל הגורמים המוזכרים בהיערכות, הגישה צריכה להיות שיש לצבור ראיות.

האלמנטים הנותרים כמפורט בנקודות 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 יהיו בתחום פעילותו של מדור V של WUBP[7] ויחידות מבצעיות אחרות. ללא תלות בכך שאנשים אלה מקיימים קשרים עם אובייקטים הכלולים בהיערכות שלנו יש לכלול אותם ב־RO.

ביצוע העבודה המוגדרת לעיל תלוי לגמרי ביכולת להפעיל רשת מתאימה של סוכנים ומודיעים המהווה את הבסיס לעבודה המבצעית שלנו.

בקשר לכך, יש:

1. לסקור את רשת הסוכנים המודיעים של מדור I ולייחד את אלה שיש להם גישה לסביבה יהודית עוינת ולהדריך אותם לפעילות באלמנט הכלול ב־RO.
2. לגייס רשת סוכנים חדשה שבה יהיו, קודם כול, אנשים מסורבי עלייה מסיבות שונות ולהדריך אותם לחדור לסביבה יהודית עוינת. אנשים אלה ישתדלו לצאת בצורה בלתי לגאלית וכן יקיימו קשר קבוע עם הצירות ועם קבוצות מבריחי הגבולות.
3. לסמן כמועמדים לצורך גיוס גם אנשים הנמצאים בארגונים של יוצאי ערים ויישובים שונים. אלה קשורים בקשרים הדוקים עם ארגונים מקבילים בארצות הברית שמהם הם מקבלים עזרה חומרית וכספית.
4. בהכנת המועמדים לגיוס כסוכנים יש לנצל את החומר של מחלקות החקירה של המשמר האזרחי, הוועדה המיוחדת ויחידות הפיקוח על אוצר המדינה. העניין נוגע לספסרים, חלפני מטבע ומבריחי מטבע זר. כן יש לנצל את החומרים של אגף I מדור I ואת ועדות התיעוד ההיסטורי של הוועד היהודי המחוזי, בקשר לשוטרי הגטאות לשעבר, חברי יודנראטים, קאפו ואחרים.

המועד האחרון להגשת בקשות ליציאה לישראל הוא 31 באוגוסט השנה, אך יש לגייס את הסוכנים בלי להתחשב באפשרות שהם יעזבו את המדינה.

המפקח על מחלקה I
(–) אלוף־משנה אנטושייביץ'

הודפס ב־11 עותקים

6. סקצייה לרישום זרים (Sekcja Rejestracji Cudzoziemców).
7. המחלקה המחוזית של ביטחון הציבור (Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego).

149

מנהל המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-16 t-301

ורשה, 10 באוקטובר 1950

סודי

אל: האזרח השר ס' סקז'שבסקי
כאן

תזכיר על שיחה עם יועץ צירות ישראל מר אוכמני ביום 9 באוקטובר 1950

1. היועץ אוכמני ביקש לדעת עד כמה נכונה הידיעה שנמסרה ביומון הישראלי "הארץ", ולפיה הקונסוליה של פולין בתל אביב עושה הכנות לקראת הפיכתה לצירות. עניתי, שבמידה שהידיעה משקפת את רצון הממשלה שלנו היא נכונה.[1] עדיין יש לנו קשיים פרסונליים באיוש הנציגויות שלנו.[2]
2. מר אוכמני השתדל להיוודע, מתי נגמרת ההגירה. עניתי, שעניין זה נמצא בשלבי דיון ועדיין קשה לקבוע את המועד המדויק.[3]

* * *

בקשר לענייני הגירה אני מוסר לך, החבר השר, שמן הידיעות שברשות המדור לארצות המזרח נובע, שבעיתונות הישראלית התגברו ההתקפות נגד פולין בגלל טיפול בלתי הומני כביכול במהגרים. המדור העצמאי לארצות המזרח העביר את העניין למחלקת העיתונות וההסברה בצירוף פנייה, שיורה לקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית בתל אביב לעשות לתיקון הידיעות בעיתונות המקומית.[4]

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

149

1. הערה בכתב ידו של סקז'שבסקי: "זה לא יותר מדי?"
2. אוכמני הבריק למשרד החוץ ב־10 באוקטובר כי "שוחחתי אתמול על כך [איוש הנציגות] בתוך שאר ענייני היום עם מנהל מחלקת המזרח במשרד החוץ שאמר לי: לצערנו אין ביכולתנו לעת עתה לבצע זאת אם כי מאוד היינו רוצים בכך. לא מטעמי קורטואזיה אלא מתוך אינטרס מדיניותנו". מברק אוכמני אל המשרד בתל אביב, 10 באוקטובר 1950, גנהמ"ד 130.09/2306/5.
3. במברק הנ"ל הוסיף כי "הכוונה לסיום העלייה ההמונית עד סוף השנה, אך נאמר לי כי גם להבא יטפלו במקרים אינדיווידואליים. קשה לעת עתה לברר מה פירוש המושג מקרים אינדיווידואליים" (שם).
4. הערה בשוליים: "צריך לדון על העניין עם אנשים המבינים בטכניקה של הגירה".

150

ראש המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, וסגן מנהל מחלקת העיתונות והמידע, גוסטב גוטֶסמן, אל הקונסולים של פולין בירושלים ובתל אביב, אולגיארד גורקה ומרק טהה

תרגום מפולנית כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-24 t-239 :119/9293

ורשה, 21 באוקטובר 1950, שעה 20.00

לאן: ירושלים
אל מי: גורקה – טהה

סודי ביותר

ההגירה לישראל מתקרבת לסיומה. במקרים שהצד הישראלי מעלה את הנושא אפשר למסור לו, שלמרות שהמבצע עדיין לא הושלם ומוקדם מדי להביא סיכומים, בכל זאת ברור כבר שכל אלה או כמעט כל אלה שפנו לקבל אישור יציאה קיבלו אותו. רבים מן הפונים נסוגו מן הפנייה בהשפעת מכתבים שקיבלו מאלה שהיגרו קודם. רבים מן המתחרטים מנמקים זאת בנימוקים פוליטיים. יחסה של ישראל לבעיית קוריאה פתח את עיניהם ביחס לאופייה של מדינת ישראל. בפולין נשאר אחוז זעום של אלה שפנו לצאת ועדיין לא יצאו בגלל סיבות משלנו. אין פירושו של דבר שאפשרות היציאה נחסמה בפניהם לתמיד. תתחילו להכשיר את הקרקע לתפיסה הנ"ל ביחס לבעיית ההגירה בעיתונות הישראלית. המחלקה לעיתונות ולהסברה תודיע לכם ממתי יהיה זה רצוי שהעיתונות תכתוב על כך. שני הקונסולים צריכים לתאם ביניהם את הגישה לעיתונות, כדי שלא ייווצרו כפילויות והבדלים.

סלוצ'אנסקי – גוטסמן

151

תזכיר על הגירה לישראל

תרגום מפולנית, תזכיר: AAN KC PZPR 237-5-98

[אחרי 20 באוקטובר 1950]

תזכיר
הנדון: האופצייה להגר לישראל
סקירת מצב נכון ל־20 באוקטובר 1950

למן היום 13 בספטמבר 1949 שבו התפרסמה הודעת הממשלה על מתן אופצייה לאזרחי פולין בני הלאום היהודי לבחור בהגירה לישראל, התחיל זרם המוני של פניות אזרחים ממוצא יהודי שרצו להגר לישראל ולהשתקע בה.

הממשלה, מתוך ראיית טובת המדינה והצרכים של הכלכלה הלאומית הקשורה באופן הדוק עם מימוש תכנית הפיתוח השש־שנתית, השתדלה במידת האפשר לעכב את יציאתו של הגורם היצרני, כמו: רופאים, מהנדסים, חשמלאים, טכנאי מתכות, מסגרים, פחחים, חרטים, אמנים, עובדי מדינה וקואופרטיבים, מדענים, חוקרים וכדומה.

לעומת זאת, ניתנו אישורי יציאה לציונים (לפעילים קודם כול), סוחרים, ספסרים, תעשיינים, בעלי מפעלים קטנים, מרבית עורכי הדין, רבנים וחברי קהילות דתיות, זקנים, נכי מלחמה וכדומה.

ברור שאין להוציא מכלל אפשרות, שבמהלך המבצע ההמוני הזה נעשו מספר טעויות ומשגים. בין אלה יש למנות את האישורים שקיבלו כעשר נשים פולניות שבעליהן יהודים וכתריסר או תריסר וחצי[1] פולנים ובעלים של נשים יהודיות שהתנצרו. עובדות אלה התרחשו במיוחד בתקופה הראשונה, כאשר חסר היה לנו ניסיון מתאים וחסרה עקביות בהתייחסות לעניינים מסוימים, כמו כן, גם הייתה גישה שלא לבחון ביקורתית את הצהרות הפונים שבמקרים רבים מאוד לא אמרו את האמת.

בכל התקופה, מיום 13 בספטמבר 1949 עד 31 באוגוסט 1950, נתקבלו 27,150 פניות לצאת לישראל.

בפרקי זמן שונים היה לנו עניין עם עליות בקצב הגשת הפניות האלה וזאת בהקשר לתנודות במצב הבין־לאומי. דוגמה אחת לכך יכולה לשמש עובדה כמו המלחמה של הפולשים האמריקנים נגד קוריאה הדמוקרטית־עממית. האירוע הזה גרם עלייה בזרם הפניות להגר וכן היה דיוק רב יותר בהגעת הפונים כדי לקבל את אישורי היציאה שלהם. כל מקרה של סירוב מצדנו לנפק אישור יציאה לפונה עורר חוסר שביעות רצון מסוים, במקרים רבים התמרמרות גדולה למדי. מצב אחר לגמרי נוצר, לדוגמה, ביולי, כאשר מספר הבאים לקבל את אישורי היציאה היה קטן בהרבה ממספר הזימונים שנשלחו לפונים שיבואו ויקבלו את האישור באותו יום. הדבר הגיע לידי כך, שבימים מסוימים רק מחצית מבעלי הזימון הגיעו. רק באוגוסט

151

1. תרגום המונח הפולני kilkanaście, המציין בין 11 ל־19.

שוב התחילו להגיע בקשות ליציאה בכמויות גדולות, כך שלקראת סוף החודש הגיעו 500 ואפילו 800 בקשות. כך היה עד סוף חודש אוגוסט. אלא שבספטמבר נתקבלו רק שלוש בקשות ועד היום לא הגיעו נוספות.

למרות שביום 31 באוגוסט סיימנו את קבלת הפניות, בירור הבקשות נמשך עד היום, שכן לא הייתה אפשרות לברר אותן מוקדם יותר.

במשך כל תקופת ה"אופצייה" אנחנו נתקלים בתופעה, שתמיד חלק מסוים, לא גדול, של הפונים לא מתייצב לקבלת אישור היציאה ביום הזימון מסיבות שונות, כמו מחלה, אסון במשפחה, לידה, חוסר יכולת להסדיר את חובות המס במועד וכדומה. ואולם המספר הגדול ביותר של אלה שלא התייצבו לקבל את אישוריהם נתקבל בספטמבר, והוא עלה על 1,500 איש, שרבים מהם התייצבו באוקטובר וקיבלו את האישורים.

מתחילת 1950 ועד היום לא התייצבו לקבל את אישורי היציאה כ־2,500 איש, מהם יהיה צורך לזמן מחדש לקבלת האישורים כ־700 גורמים לא יצרנים. האחרים, לעומת זאת, הם אנשים שצריכים להישאר במדינה, שכן הם עובדים בתעשייה, בחקלאות או בענפים אחרים של המגזר הקואופרטיבי שאליו הם הצטרפו בינתיים.

נוכח סיום העניינים הקשורים בישראל, צופים עדיין שיהיה צורך להוציא כ־1,000 אישורי יציאה, מה שיאפשר לנו לסיים את כל העניינים הישראליים עד סוף אוקטובר או, לכל המאוחר, עד סוף השליש הראשון של נובמבר השנה.

יש לציין, שהודות להסברה נאותה בשטח שנעשית על ידי הוועד המרכזי של יהודי פולין וסניפיו הארגוניים, יותר ויותר פונים שולחים עכשיו מכתבי ויתור על היציאה. כך שעד יום 20 באוקטובר 1950 ויתרו על היציאה 528 אנשים, מבלי לספור ילדים עד גיל 13.

מלבד אלה, עוד 104 איש שלחו הודעות ויתור על זכות היציאה מאלה שכלל לא הגישו בקשות. אפשר לקבוע, שהתעמולה שניהל הוועד היהודי המרכזי בעזרת העיתונות והסניפים המקומיים, [תעמולה] שהאירה באור בהיר את מעשי ההונאה המבחילים של הציונים ואת המצב הקשה, יותר מיכולת המילים להביע זאת, של היהודים בישראל; וכן מכתבים המגיעים מישראל מאלה שיצאו לשם קודם והתאכזבו לחלוטין; וכן העובדה שלאלה שפנו לצאת מפולין והתחרטו לא גרמנו שום קשיים, ולו הקטנים ביותר, וסידרנו להם מחדש מקומות עבודה – כל אלה גורמים לכך, שהיום כמעט ואין מקרים שאנשים נתקפים עצב או ייאוש כאשר מבשרים להם שבקשתם לקבל אישור יציאה נדחית. כמעט כֻולם מקבלים את הידיעה הזאת בשלווה.

כיום הזה, לאט אך בצורה מובהקת, מתחילה להתפתח בעיה הפוכה, והיא זאת: עד יום 20 באוקטובר 1950, נתקבלו בנציגויות פולין בחו"ל 69 בקשות לדרכונים מאת אנשים שניצלו את האופצייה להגר לישראל. מלבד אלה, הגיעו גם 33 פניות מאנשים שיצאו לישראל מיד לאחר שחרור פולין [מן הכיבוש הגרמני] על בסיס אישורי יציאה. כל אלה עושים מאמצים לחזור לפולין. יש לצפות, שפניות לחזור לפולין ימשיכו להגיע גם בעתיד.

הצעות החלטה:

1. מאחר ש־2,500 איש לא התייצבו עד היום לקבלת אישורי היציאה שהונפקו להם – יהיה זה נכון לקבוע רשמית תאריך אחרון להתייצבות לשם קבלת האישורים.
2. על מנת לא ליצור קושי של ארגון משלוחים בחודשי החורף – מוצע לקבוע את תאריך הסיום למתן אישורי יציאה ל־5 בנובמבר השנה ולארגן את המשלוח האחרון בסוף נובמבר.

אני מצרף נספח המתאר בטבלת מספרים את המצב הנוכחי של ענייני "האופצייה הישראלית".

טבלת סיכום במספרים של מבצע "ישראל" – המצב נכון ליום 20 באוקטובר 1950

לפרק הזמן מ־13 בספטמבר 1949 עד 20 באוקטובר 1950								
מספר הבקשות שנתקבלו		מספר אישורי היציאה שניתנו		קיבלו זימון לקבלת אישורי היציאה לאחר 20.10.50	לא התייצבו לקבלת אישור יציאה	תשובה שלילית	ללא בדיקת הבקשה	פונים שוויתרו על יציאתם
מ־13.09.49 עד 30.06.50	מ־01.07.50 עד 20.10.50	מ־13.09.49 עד 30.06.50	מ־01.07.50 עד 20.10.50					
21,494	5,656	12,512	8,149	653	3,162	12,497	2,129	632
		20,661						

הערות:

1. המספרים לעיל אינם כוללים ילדים עד גיל 13, שהם כ־25% נוספים בממוצע.
2. המספר בעמודה "מספר הבקשות שנתקבלו" אינו מתאזן עם הסכום של העמודות הבאות כיוון שהוא אינו כולל בקשות שנכנסו בשנים 1948 ו־1949 עד יום 13 בספטמבר 1949, אך טופלו לאחר 13 בספטמבר 1949.
3. העמודה של "פונים שוויתרו על יציאתם" כוללת גם 104 הודעות ויתור מצד אנשים שכלל לא הגישו בקשות לאישור יציאה לישראל.

152

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל שר החוץ משה שרת (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.02/2446/11

ורשה, 2 בנובמבר 1950

א י ש י

שרת היקר,

כאשר הואלת להציע לפני את התפקיד של ציר ישראל בפולין, לא העליתי על הדעת, כי איאלץ פעם לכתוב את המכתב הזה.

קיבלתי את המינוי בחודשים הראשונים לאחר ייסודה של מדינת ישראל, כאשר ארצנו הייתה נתונה במצור, כאשר לחמנו בגבורה עילאית עם פולשים פאודלים ומכווניהם האימפריאליסטים; כאשר עיני עולם החירות והקִדמה היו נשואות אלינו מתוך אהדה וחיבה ולא חסכו מאתנו את

תמיכתם המוסרית, המדינית והחומרית; כאשר בראש מדינתנו התייצבה ממשלה קואליציונית המשתפת את רוב הכוחות הבונים, היוצרים והלוחמים במולדתנו.

הגעתי לפולין יחד עם חברי הצירות ומיד הציפונו גלי אהבה והתרגשות של שארית הפלֵטה, הגאה על אחיה האמיצים, וגלי אהדה של הציבוריות הפולנית, המוקירה גבורתו של עם שפורק מעליו עול אימפריאליסטי ומתגונן בפני תוקפנות של כוחות ראקציוניים. לעולם לא אשכח את דמעות הגיל והגמול בעיני יהודים בשעה שעברתי לצלילי ״התקווה״ יחד עם חברי הצירות בחצר ארמון הנשיא הפולני להגיש את כתב האמנה, ושמורים בלבי דברי העידוד, האהדה והחיבה למדינת ישראל, אשר נישאו במסיבה מפוארת של חברת ידידות פולין־ישראל על ידי שרי המדינה, אנשי ציבור וגדולי ספרות פולין.

ראיתי לפני שני תפקידים עיקריים, הנובעים מתוך ההנחה היסודית שקיים גשר טבעי בין מאמצי השחרור של עמנו לבין מגמות הקדמה והשלום המכוונות את מדיניותה של פולין העממית:

(א) לשכנע את ממשלת פולין בדבר זכותה של שארית הפלֵטה לעלייה ובדבר חשיבותה של עלייה זו לביצור כוחה ועצמאותה של מדינת ישראל.

(ב) להקים מערכת יציבה, מקיפה ותקינה של יחסי מסחר, משק ותרבות בין שתי מדינותינו, לתועלתן ההדדית.

התפקידים הנ״ל תבעו יגיעה מרובה, הסברה רצופה וחריש אינטלקטואלי מאומץ; בניין כלים ארגוניים בתוך הצירות (מחלקה לענייני מסחר, מחלקת מודיעין ותרבות); פיתוח קשרים עם אנשי השלטון והציבור הפולנים. ומעל כל עמלנו ריחף מאור תקומתנו המדינית מתוך מאבק משחרר, מתקדם מבחינה אנושית, לאומית וסוציאלית כאחד.

עוד לפני שהצלחנו להניע את הממשלה הפולנית לפתוח את שערי היציאה לשארית הפלֵטה, היא השתכנעה, כי התגוננותנו מפני הפולשים מחייבת תגבורת כוח – והותר הגיוס להגנה. ובחודש הרביעי לשהותנו בוורשה הפליגה אניית המגויסים של צעירי ישראל מפולין, כדי לחזק את חומת התגוננותנו בארץ.

לא ארכו ימי עבודתנו בפולין והורכבה ממשלת ישראל חדשה, בלי מפלגת הפועלים המאוחדת, ממשלה שסימנה מפנה חריף לצד ערעור קו אי־הזדהות במדיניות החוץ ולצד ויתורים לראקצייה הסוציאלית במדיניות הפנים.

כבר אז הועמדה בפני ובפני רוב חברי צירותנו השאלה, אם להמשיך בתפקיד. שלושה נימוקים הכריעו אז את הקו לחיוב:

(1) קשרים וגשרים בין מדינות נבנים ומתקיימים מעֵבר להרכבן הזמני של ממשלות ואופיין. אם למשל, חוזה מסחרי עם פולין יבטיח לישראל מצד אחד מצרכים חיוניים בתנאים נוחים, ומצד שני יוציאנה מיחסי מסחר חד־צדדיים עם המערב בלבד – יש בו משום ברכה לנו, חומרית ומדינית כאחת, והוא מבצר את עצמאותנו.

(2) בלבנו קיננה התקווה, כי הרכבה של הממשלה החדשה הוא זמני ומדיניותה תמצא את תיקונה שהרי באותו זמן נערכו פגישות בין שתי מפלגות הפועלים הגדולות והתנהל משא ומתן על מצע לשיתוף פעולה בתוך הממשלה. קיוויתי, כי החרדה לגורלה של המדינה הנאבקת עם מזימות הראקצייה מבחוץ ומבפנים והדאגה למעמדו של הפועל במדינה יביאו את מפלגת הרוב להבין מצד אחד את גודל הסכנה לערכי קדמה וחלוציות בהיעדר חזית פועלים מאוחדת, כעמוד התווך של הממשלה ומדיניותה, ומצד שני, לראות בחזית מאוחדת זו את **הערובה העיקרית** לעצמאותה המדינית של ישראל,

למדיניות כלכלית מתקדמת, להגשמת חזון קיבוץ הגלויות וקליטת עלייה רחבת מידות. בביקוריי הקצרים בארץ מצאתי אף חברי מפא"י לא מעטים שהשקיפו מתוך מורת רוח על דרך מפלגתם, המסתבכת בקואליציה חד־צדדית עם הימין, שהביטו מתוך דאגה על האסטרטגיה הסחטנית של בעל הברית הקלריקלי שלהם בממשלה. האכזבה פוקחת עיניים, חשבתי.

(3) חבריי ואני ראינו חובה לעצמנו לא להרפות אף לשעה קלה מן המאמץ הרצוף להטות את ממשלת פולין להתיר עלייה. ידענו, כי דעות סותרות שונות מתרוצצות סביב סוגיית העלייה. ראינו חובה לעשות את הכול, למען יוכרע הקו לחיוב והאמנו, כי יש לאל ידינו לתרום תרומה לעניין זה. ואמנם ניתנה לי האפשרות להיפגש ולשוחח בשאלות העלייה עם ראשי השלטון, עם מכווני מדיניותה של פולין, עם ראשי המפלגה השלטת, להסביר גישה יסודית וטעמים מיוחדים, לסתור דעות קדומות וסברות מוטעות, להחדיר את הבנת **הזכות הטבעית** של עמנו למולדת והקשר בין מפעל העלייה לבין המאמץ לביצור כוחה ועצמאותה של מדינתנו.

נשארתי יחד עם חבריי. במאי 1949 נחתם החוזה המסחרי החשוב בינינו לבין פולין, שזכה להערכה מרובה של מכווני מדיניותנו הכלכלית בדרך כלל, ושל המשלחת המסחרית שנמנו עמה מנהלים ראשיים של משרדי החוץ, האוצר והמסחר בפרט. לצערי הרב לא ניתן לי לסכם בסיפוק את פרק היחסים המסחריים עם פולין. ד"ר שמיר מצדו השתדל להניע את האחראים למדיניות הכלכלית של ארצנו לקיים את התחייבויותינו המסחריות. גם אני טרחתי בכל ביקוריי בארץ לשכנע את השרים הנוגעים בדבר בעניין החשיבות והחובה לקיים את החוזה המסחרי, ובפולין השגתי את הבנתם של השלטונות לצרכינו המיוחדים.

ד"ר שמיר מסכם את תקופת כהונתו בפולין כפרק של מילוי התחייבויותיה של פולין כלפינו מתוך יחס של אדיבות והבנה מלאה לצרכינו, לעומת זאת פיגרנו אנחנו פיגור חמור אחרי התחייבויותינו שלנו. נראה לי, כי עד סוף דצמבר 1950 נקיים את התחייבויותינו רק ב־30% עד 35%. באופן כזה לא נכבד את חתימתנו, נערער את שמנו הטוב, נשלול מעצמנו מוצרים חיוניים וספָק המבין לצרכינו, נפסיד ארץ קליטה לייצואנו, נכביד ביותר על המשא ומתן בדבר כספי הקרנות. אין לעקור מלב שלטונות פולין את ההרגשה, כי המחזור המסחרי עם פולין מושפע מן הקו הגדול של מדיניות חוץ וסחר חוץ ישראלי, המתחשב בעיקר עם דעתן של ארצות הברית והמצור הכלכלי שהן שמות על הדמוקרטיות העממיות.

עשינו ונעשה, כמובן, הכול למען שמור על מיטב היחסים המסחריים ולמען שבץ את עניין כספי הקרנות במערכת קשרים זו כדי שיועברו ארצה בתנאים נאותים.

בענייני העלייה דפקתי על כל הדלתות והלבבות. נאבקתי עם דעות מתנגדות, עם מסורת מקודשת, עם מעצורים ומכשולים. תמיד זכיתי להקשבה טובה וליחס של כבוד. בקווים העיקריים ידועים לך הדברים. וכולנו זכינו ונתברכנו בהחלטת הממשלה הפולנית שהתירה את העלייה ונתנה להיתר זה גושפנקה חוקית ורשמית. זה היה באוגוסט 1949.

ידענו, כי קמה המסגרת וכי יש עוד להיאבק על תוכנה. האופטימיסטים בקרב הציבור הציוני כאן, אנשים שהיו להם קשרים גם עם השלטונות וגם עם המפלגות בפולין, העריכו את העלייה במקסימום של 15 אלף. ההערכה המקובלת התנודדה בין 12 ל־15 אלף. את המספרים המשוערים קבעה הערכת רצון העלייה של שארית הפלֵטה ומידת היענותה של הממשלה הפולנית לרצון זה.

מתפקידנו היה לחזק, בתחום סמכותנו המוכרת, את רצון העלייה ולהשפיע על השלטונות שירחיבו ככל האפשר את מידות העלייה. כאשר נפסקה פעולת המשרד הארץ ישראלי ירשנו את כל תפקידיו, ושלטונות פולין הכירו במלוא סמכותנו בעניינים בהם טיפל קודם המשרד הארץ ישראלי, וכאשר נתפרסם חוק העלייה, הוכרנו רשמית כצד המטפל, יחד עם שלטונות פולין, בענייני רישום, תחבורה, גבייה וכו׳. לא ירשנו את הפונקציות **הארגוניות** של התנועה הציונית, לאחר שנפסקה פעולתה, אך מחלקת התרבות בצירותנו ומועדונה הביאו את דבר ארצנו ומדינתנו לציבור הפולני והיהודי כאחד. כל דורש מצא כאן ספר עברי, עיתון עברי, תמונה מן הארץ, תערוכות המשקפות את הישגינו בשטח המשקי, הצבאי והתרבותי. ערך מיוחד נועד לבולטין הידיעות בשפה הפולנית, אשר שימש מקור אינפורמציה שוטפת, הכיל סקירות על המתרחש במדינה, בעיותיה והישגיה, השיב על סוגיות המעניינות כל עולה ועל לבטים של כל יהודי, העומד בפני הכרעה של עלייה.

לא פיללנו, כי בשטח זה נוכה **מכפנים**. לאחר כינוס הצירים[1] שכה הרבה לדבר בו – ובראש המדברים ראש הממשלה – על חשיבות הנספחות התרבותית, הורינו על ידי משרד החוץ לסגור את המחלקה ומועדונה. היהודים חשבו, כי המחלקה נסגרה בגזרת השלטונות הפולניים ולא העלו על הדעת – ולא ייפלא הדבר – כי שלטונות ישראל פגעו במכשיר שקירב את דבר ארצנו ומדינתנו לשארית הפלֵטה בימים שפעילה הסברה אנטי־ציונית ושורצות שמועות למיניהן על המצב בארץ והיהודי נקלע בין רצון לעלייה והפחד מפניה. עובדה היא, כי החודש ויתרו יהודים רבים על עלייתם למרות שלפני כן הגישו בקשה להיתר יציאה. תהיה זאת פשטנות גרדא לתלות את הקולר בסגירת המחלקה לענייני תרבות, אך אין לי ספק, כי מעשה זה היה מבחינה אובייקטיבית חבלה רצינית בעבודתנו ובאינטרס של מדינת ישראל. היהודי המתלבט קשות ומבקש עידוד בבולטין שלנו, בעיתון מן הארץ, במועדון הספוג אווירת ארצנו ואשר הסכין כבר עם כל אלה נמצא לפתע משולל מקור עידוד והדרכה נכונה. עתה מבקש הוא במשרדינו הארגוניים את הפגישה עם חברי הצירות למען קלוט מילת אמת על הארץ, תיאור אמת על אורותיו וצלליו, אך את מקום המחלקה והמועדון ניתן למלא רק באופן חלקי. ובצער רב נאלצתי לרשום לפניי, כי דבריי אתך בעניין זה, אשר מצאו בשעת השיחה אוזן קשבת, לא נשאו פרי למעשה וזה לא בשל טעמים תקציביים, כפי שנמסר לי במפורש במשרד החוץ.

בסיכום כללי, עשינו הכול בתחום סמכותנו – ולא בלי הצלחה – כדי לחזק את רצון העלייה, למרות השמועות הקשות ביותר על דרכי הקליטה בארץ. עזרנו בדרכים שונות להתגבר על לבטים וספקות, העלינו את מספר הרוצים לעלות במידה רבה על המשוער, ולנספחות, למודיעין ותרבות היה בכך חלק מכובד.

בנוהל הוצאת דרכונים על ידי שלטונות פולין ידענו מורדות ועליות. לעתים קבעו כאן סיבות טכניות ולעתים מגמות מהותיות. הערכתם את רצון העלייה לקחה בחשבון 10 עד 12

1. בימים 17 עד 23 ביולי התקיים בישראל כינוס של צירי ישראל ברחבי העולם. אחד מהנושאים העיקריים שעמד על הפרק היה שאלת מעמדה של ישראל במחלוקת הבין־גושית לנוכח משבר קוריאה ולקראת הדיונים בעצרת האו״ם הקרובה. בניגוד לעמדה שביטא שרת, התבטא ברזילי בעד ״לנקוט קו של אי־הזדהות שסטייתו פונה דווקא לצד המזרח ולא אחרת, כי מן המזרח באה העלייה העיקרית בשנים שלאחר המלחמה ושם הרצון לעלייה בין היהודים. דברים אלה נאמרים בהנחה שהעלייה היא העניין העיקרי עליו צריכה מדיניות החוץ לשקוד במזרח. לפי קנה מידה זה יש להיזהר זהירות רבה בעניינים כגון בעיית קוריאה שהן נקודות מוקד למריבה בין שני הגושים ושבהם אין הכרח לנו לנקוט עמדה לצד מן הצדדים״. כינוס הצירים, ישיבה שנייה, גנהמ״ד 130.02/2384/15.

אלף עולים. בהגיעם למספר הזה הועלתה בעיית ההמשך. דרכה המדינית של ממשלתנו לא הקלה על הכרעה חיובית, ונחוץ היה מאמץ הסברתי רב לשכנע את השלטונות כי עליהם לשים פרדות בין יחסם לזכות העלייה לבין יחסם אל דרכה המדינית של ממשלת ישראל.

הושגה ההכרעה בעד המשך העלייה. ובינתיים הופיע עניין קוריאה, אשר הביא אתו מפנה חמור במדיניות החוץ של ממשלתנו. עוד לפני כן הכבידו גילויים שונים במדיניות הפנים והחוץ על הרגשתנו ועל עבודתנו. למשל דברי הקטרוג של ראש הממשלה על הדמוקרטיות העממיות;[2] החיפזון המיותר והמזיק להתייצב מאחורי הצהרת שלוש המעצמות בשאלת ביטחונו הצבאי של המזרח התיכון;[3] עזיבת ההסתדרות את האינטרנציונל המקצועי; המלחמה בתנועת השלום – פגעו במעמדה של מדינתנו והקשו על פעולתנו. המאמץ להשפיל את קרנה של התנועה הקיבוצית ומעמדה במדינה, חתירות ההשתלטות של הדתיים על החינוך וההווי בארץ העיקו על הרגשתנו.

לא העלמתי מפניך את הקשיים שלפי הערכתי גורמת מדיניות ממשלתנו לעבודת צירויותינו במזרח. אני כשלעצמי יכול אמנם לציין יחס אדיב וידידותי ביותר של שלטונות פולין אליי ואל צירותנו בכלל. תמיד מצאתי אוזן קשבת, נתקבלתי על ידי ראשי המדינה, לעתים מעבר לנוהג הפרוטוקולרי, וכשהיו חילוקי דעות, התנהלו השיחות מתוך מאמץ להבין וללכת איש לקראת רעהו. איני רוצה לקבוע בדיוק באיזו מידה פעלו כאן יחסי הידידות שנרקמו ביני ומפלגתי ובין אנשי פולין העממית עוד קודם שנתמניתי ציר, ובאיזו מידה פעלו ההתחשבות בעם ובמדינה, סוללי נתיב עצמאותם בייסורים ובגבורה והתקווה שילך ויגבר קו אי־ההזדהות על נטיית ההשתלבות במערב – עובדה היא, כי נהניתי יחד עם חבריי מיחס של אדיבות, כבוד וידידות. אך לא היה בכוחי לחסום בעד הסתייגות גוברת כלפי מדינתנו, ובעקבות עמדתנו בשאלת קוריאה שמענו אף דברי תרעומת והתמרמרות חמורים, שהובאו לידיעתך, בין היתר, במברקו של היועץ אוכמני.

קוריאה הפכה נקודת שיא בכיוון של נטישת קו אי־ההזדהות במדיניות החוץ שלנו. אמרתי את זאת בכינוס הצירים. ראיתי בהחלטת קוריאה גלישה מפורשת למחנה המערב, צעד המעמיד את ישראל בתוך מחנה מסוים בעולם המסוכסך, אשר דווקא בקרבו שורצים מחרחרי המלחמה, אויבי הקדמה ושונאי ישראל – מהם בפועל ומהם בכוח.

לא הגשתי אז את התפטרותי משני טעמים:

(1) מפעל העלייה היה אמנם בתוקפו, אך גם אז עמדנו מול משחק מגמות של צמצום או הרחבה וראיתי חובה לעצמי לא רק למנוע כל תקלה אֶוונטואלית[4] הקשורה בחילופי הנציגים ובהתפטרות, כי אם להפך, להטיל את כל משקל הסברתנו והשפעתנו כדי להרחיב את מידות העלייה. ואכן, בדיעבד, יכול אני לסכם לעצמי, כי אמנם הורחב מסלול העלייה.

(2) היה בו בכינוס הצירים עידוד־מה. בוויכוח חלקתי על הערכותיך והערכות ראש הממשלה את הדמוקרטיה הפורמלית והדמוקרטיה העממית. הדגשתי על סמך

2. ראו תעודה 132, הערה 11.

3. בהצהרת שלוש המעצמות מ־24 במאי 1950, הכירו המדינות החותמות (ארצות הברית, בריטניה וצרפת) בזכותן של מדינות המזרח התיכון לקיים רמה מסוימת של זיון לשם ביטחונן הפנימי והגנתן העצמית, אך דרשו תמורת כך התחייבות שאין למדינות אלה כוונות תוקפניות כלפי שכנותיהן. המעצמות עצמן הצהירו על תמיכתן בשלום באזור ועל התנגדותן לפגיעה בגבולות של המדינות במזרח התיכון.

4. מקרית.

התבוננותי בפולין במשך שנתיים את הקדמה החברתית שמגלמת ומגשימה הדמוקרטיה העממית; את כמיהת השלום, החינוך לשלום ומדיניות השלום שלה, את מלחמתה נגד ראקציה ואנטישמיות, את תמיכתה העקבית במאבקנו לשחרור ולעצמאות; הדגשתי, כי מהותה הסוציאלית ומדיניות השלום שלה מחייבים אותנו מבחינה אנושית־כללית ולאומית־ישראלית ויהודית לראותה כבעל ברית; הוכחתי את הנזק לעלייה, לציונות ולישראל, הכרוך בקו ההזדהות עם גוש המערב, במדיניות החוץ שלנו. הייתי אולי היחיד, אשר חלק באופן יסודי ועקרוני על מדיניות החוץ של ממשלת ישראל. אך לא הייתי יחידי שהסתייג מגילויים שונים של מדיניות החוץ שלנו. צירים אחדים ובפרט המכהנים במזרח אירופה, שלא ממפלגות האופוזיציה, אמרו דברי ביקורת על נאומי ראש הממשלה נגד הדמוקרטיות העממיות, על נאומך לפני הסטודנטים בירושלים, תבעו הדגשת הסתייגות ממשלתנו מתיאבון פורמוזה של טרומן, תבעו שיגור נציגות דיפלומטית לסין העממית לאלתר, תבעו הידוק יחסים מסחריים עם ארצות מזרח אירופה, תבעו לעשות, לאחר החלטת קוריאה, צעדים **מיוחדים** כדי להחזיר את מדיניות החוץ למצב של אי־הזדהות. היו חברים שהזהירו בפני תנועות הנאו־פשיזם ואנטישמיות, אשר מתפתחות ומתגברות דווקא בארצות המערב והדגישו לשבח את מלחמתן של הדמוקרטיות העממיות באנטישמיות.

מצאתי עידוד־מה בדברי החברים וגם מדברי הסיכום השתמעה נעימה – ייתכן, כי טעיתי בה כבר אז – של מאמץ לא להרחיק לכת בהזדהות עם המערב, אך נתברר, כי אמנם טעיתי טעות מרה: קודם שהספקתי לשוב לוורשה והנה נתבשרתי ברומא, כי ממשלת ישראל הבטיחה עזרה רפואית לאו"ם, קרי, לאינטרוונציה[5] האמריקנית בקוריאה. כשחזרתי לוורשה, השתדלתי, בין היתר, למען עליית רופאים יהודים ארצה, נשאלתי: כלום להתיר עלייתם למען תשלחום ללחום בקוריאה? הייתה אמנם תשובה בפי, אך התביישתי, כי בעקבות מדיניות ממשלתנו, יכולתי להיות מוצג בכלל בפני שאלה זאת.

והנה באו ימי עצרת האו"ם. ונמצאת בין המצביעים **נגד** שמיעת טענותיו של נציג צפון קוריאה. אתה, אשר כה התנסית להתדפק בשם עמנו על דלתות מעצמות ומוסדות בין־לאומיים, כדי להשמיע את טענתנו, כיצד יכולת לנעול דלת בפני נציג עם שבניו שופכים דמם על חירותם? האם לא הרהרת לרגע, שיש בנעילת דלת זו מן הפחד להתייצב מול טענותיו של בן עם הלוחם על חירותו הסוציאלית לאחר דורות של סבל? האם לא הרהרת לרגע שכשם שארצות הברית ואנגליה השהו, מנעו מאתנו את עזרתן ואף סייעו לאויב, לפי שניהלנו מלחמת **שחרור**, הן נזדרזו, **מטעם זה עצמו** להושיט עזרה למיעוט ראקציוני, נטול אומץ לב והשפעה בעם הקוריאני.

ממכתבך לאיתן מיום 28.9.50[6] אני מסיק, כי גם לדעתך, היה נאומך בעצרת האו"ם זהה ביסוד עם השקפות אצ'יסון.[7] וכך אני קורא בו: "הסכמתנו הכללית עם גישת ארצות הברית לבעיית ההתגברות של או"ם על שיתוק מועצת הביטחון השתמעו ברור ממהלך נאומי".

---

5. התערבות.
6. משה שרת אל ולטר איתן, 28 בספטמבר 1950, תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 5, ירושלים 1988, תעודה 395, עמ' 556–559.
7. דין אצ'יסון (Dean Acheson) (1893–1971), פוליטיקאי אמריקני. מזכיר המדינה בימי נשיאותו של טרומן. היה אחראי, בין היתר, לביצוע תכנית מרשל ומיוצרי דוקטרינת טרומן, שהוצגה ב־1947, ושהעיקרון שלה היה הגשת סיוע צבאי וכלכלי למדינות המאוימות על ידי הקומוניזם.

נכון, היו גם תיקונים והסתייגויות בנאומך. אך הרי תודה, כי אין ערכם של התיקון והסייג כערכו של הקו המדיני הכללי והיסודי. ובמכתבך הנ"ל בעצמך ציינת כי אפילו "גם בווין וגם שומאן[8] הסתייגו במידת־מה מן הקו האמריקני". ואין להניח, כי לא הסקת את מלוא המסקנות מהזדהותך ביסוד עם ארצות הברית. בידיעות לנציגויות חוץ לארץ מספר 119, כתוב בסעיף הנוגע לפרשת "ההתגברות של או"ם על שיתוק מועצת הביטחון" כי ההצבעה בעד ההצעה האמריקנית בעניין זה יהא בה "משום הכרעה מרחיקת לכת ומרחיקת־תוצאות ביותר".[9] אכן, כנים הדברים. זוהי הכרעה מרחיקת לכת מבחינה בין־לאומית כללית ותוצאותיה לרעת ישראל מי ישורן. והצד החמור אולי ביותר לגבי מידת עצמאות מדיניותנו הוא, כי לא תמיד אפשר להבחין מתי ההזדהות עם אמריקה היא מתוך הסכמה לגופו של עניין ומתי מתוך סתגלנות. באותו חוזר מספר 119 מסופר על שתי הצעות שהיו במשלחת הישראלית, כיצד לנהוג בבעיית הפיקוח על הכוח האטומי. הייתה הצעה להימנע בבעיה זו והייתה הצעה להצביע בעד כל ההצעות הבאות לאסור השימוש בנשק האטומי ולהטיל עליו פיקוח בין־לאומי. יכלו להישמע, כמובן, גם הצעות אחרות ויכלו להיות טעמים לכאן ולכאן, אך האופייני שהסיכום שנתקבל כלול בפסקה: "**השיקול הסופי והמכריע** לעמדתנו בשאלה זו צריכה להיות **תגובת ארצות הברית**" (ההדגשות שלי). הלזאת ייקרא עצמאות מדינית או עצמאות מוסרית? אתמהה.

כאשר נתמניתי ציר ישראל, נשלחתי לייצג ממשלה **אחרת** ומדיניות **אחרת** מזו של היום. במשך חודשים קיוויתי ליישור הקו, לתמורה חיובית, לממשלה שתכלול בקרבה את כל הכוחות הבונים והמתקדמים במדינה. מילאתי את תפקידי. דחיתי את ההכרעה בדבר ההתפטרות לשבועות ולחודשים. אך כיום שוב אין מצפוני מרשה לייצג מדיניות שאני רואה בה נזק חמור לשלום ולתהליך קיבוץ גלויות ו[ה]פניית עורף למחנה הקדמה והשלום בעולם. כן התברר סופית, כי אין פני הממשלה הזאת לשיתוף חלק גדול של המחנה החלוצי בהנהגת המדינה ואפילו המשבר הממשלתי האחרון, אשר חשף את הבקיעים של הקואליציה הקיימת, לא הניע את נציגי מפלגת פועלי ארץ ישראל לכל חשבון נפש שהוא ולמאמץ להקים ממשלה יציבה, שתתבסס על רוב פועלי איתן וכפועל יוצא מזה, תגשים מדיניות חוץ ופנים מתקדמת.

בימי המשבר הממשלתי אמר פ' לוביאניקר[10] בנאומו בכנסת את הדברים האלה: "כל עוד הייתה לנו ההכרה שאנו יכולים מתוך נאמנות לעצמנו לשאת יחד בעול (הכוונה: יחד עם הדתיים – י[שראל] ב[רזילי]) הלכנו יחד. ברגע שנפרצה החומה הזאת, ברגע **שנתמוטטה התקווה** שנוכל מתוך נאמנות ליסודות שרצינו להניח בחיי המדינה ללכת יחד, נשארה לפנינו רק ברֵרה: הקואליציה עם עצמנו" (לפי "דבר" מיום 20.10.50). איני יודע, כיצד קמה מחדש הקואליציה הישנה ימים אחדים לאחר הכרזת דובר מוסמך של מפלגת פועלי ארץ ישראל ש"נתמוטטה התקווה ללכת יחד מתוך נאמנות ליסודות". האין מסתבר מכך ש"ההליכה יחד" מחדש נתאפשרה מתוך פגיעה ביסודות? או שמא נכון יותר לחשוב, כי יסודות חשובים הוקרבו על מזבח "ההליכה יחד" עם הדתיים?

---

8. רובר שומן (Robert Schuman) (1886–1963). מדינאי צרפתי וראש ממשלת צרפת (1947–1948), שר החוץ שלה (1948–1953), אחד מ"אבות" האיחוד האירופי.
9. ראו עמדת ישראל במושב החמישי של עצרת האו"ם, "ידיעות לנציגויות", 119, 4 באוקטובר 1950, גנזה"מ"ד 130.02/4364/2.
10. פנחס לוביאניקר (לבון) (1904–1976), המזכיר הכללי של הסתדרות העובדים; בין השנים 1949–1961 היה חבר כנסת; מאוקטובר 1950 – שר החקלאות; החל מ־1952 – שר בלי תיק; ב־1954–1955 – שר הביטחון וב־1956–1961 – מזכ"ל ההסתדרות.

בתקופת כהונתי ביצעתי יחד עם חבריי מפעל עלייה גדול של שארית הפלֵטה הפולנית. ואנו מתברכים בו. עתה נכנסנו לפרקו האחרון. אעשה עוד כל מאמץ אפשרי, כדי להגדיל עד מקסימום את מספר העולים.

התפטרותי באה אפוא בפרק המסיים של פרשת העלייה, לאחר שעלו כ־25,000 יהודים. בוודאי יישאר עוד טיפול בענייני עלייה לאחר צאתנו, אך הבעיה הגדולה והעיקרית היא מאחורינו, מאחר שנמצא לה פתרון חיובי. המרבית **המכרעת** של אלה שנרשמו לעלייה ולא ויתרו עליה עלתה כבר בפועל ועד צאתנו מכאן נעשה הכול למען זרז את עלייתה של השארית. נבקש כל אפשרות של השפעה ושיחה עם שרים ומשרדים הנוגעים בדבר.

כאשר נקראתי לתפקיד של ציר ישראל בפולין, לא הנחתי, כי התפתחות העניינים במדינת ישראל ודרכה של ממשלת ישראל יאלצוני להגיש את התפטרותי. קיבלתי את התפקיד מתוך הרגשת חובה ומתוך רצון כן לייצג נאמנה את מדינת ישראל, לרקום יחסי ידידות בין פולין וישראל, לעשות למען עליית יהודי פולין. ועשיתי זאת יחד עם חבריי במיטב יכולתי, אך הועמדנו בפני מצב, שאין עוד אפשרות לשאת בו. אנו יוצאים, כאשר:

ביסוד ביצענו את המשימה הגדולה של העלייה.

עד קצה הגבול מתחנו את ציפייתנו לתמורה חיובית במדיניות הפנים והחוץ של ממשלת ישראל. במקום תמורה חיובית בא מפנה חריף וחמור לרעה.

במקום לפתח יחסי מסחר ותרבות, נאלצנו לצמצם ואף לחסל יחסים ופעולות. המחלקה למודיעין ותרבות נסגרה ואפילו לא נתתם לנו לקיימה עוד כמה חודשים עד גמר העלייה.

יחסי המסחר עם פולין הם בקו של צמצום. אם בשנה הראשונה קיימנו את התחייבויותינו ב־40% עד 50%, הרי את המחצית השנייה של 1950 נסכם ב־10% עד 20%. צמצום המחזור המסחרי נושא אתו, בין היתר, צמצום אפשרויות של העברת כסף יהודי ארצה (המדובר הן בכסף מזומן של עולים והן במשא ומתן על כספי קרנות וכולי).

מדיניות החוץ של ישראל אינה עשויה לעודד את יחסי הידידות בין מדינתנו לבין פולין.

במצב דברים זה אין ביכולתי וביכולת חבריי להמשיך עוד. ראיתי תמיד בעבודה קולגיאלית מקור ברכה ואני מציין בסיפוק את שיתוף הפעולה החברי עם היועץ הכלכלי, עם היועץ המסחרי, עם הנספח לתרבות, עם מזכירי־שותפי, עם רכז העלייה ועם חבר העובדים מן הארץ ומבין יהודי המקום. יחד בנינו את הצירות בוורשה באופן שהייתה לא רק מייצגת בכבוד את ענייני מדינתנו כלפי חוץ, אלא גם משרה רוח של מולדת ובית על כל ישראלי שנקלע אליה.

לצערי, עלי להודיע לך, כי יחד עמי מתפטרים [עזריאל] אוכמני, [פנחס] דגן ו[ישראל] קופיט מאותם הטעמים שהניעו אותי לעשות זאת. יודע אני, כי יש בכך משום התפטרותה של צירות שלמה, כמעט, ובכל זאת בִקשתי לפניך, לא להשהות, במידת האפשר, את אישור התפטרותנו.

לבסוף – הרשני נא להודות לך מקרב לב על הזכות שנתגלגלה עליי על ידך, שזכיתי להיות בין צירי ישראל הראשונים וציר ישראל הראשון בפולין. אזכור מתוך הוקרה את יחסך האדיב, הלבבי והחברי אלי במשך כל תקופת שירותי ובכל הנסיבות שנזדמנו יחד.

שלך בידידות

י' ברזילי

153

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה לבבי[1] (תל אביב)

העתק: גנהמ"ד 93.07/507/13

ורשה, כ"ט בחשוון תשי"א
9 בנובמבר 1950

לכבוד
משרד החוץ
מחלקת מזרח אירופה
הקריה

לבבי יקר,

בהגיע המכתב הזה יימצאו בידיך בוודאי מכתבי אל השר[2] ומכתבו של אוכמני אליך.[3] ברצוני הפעם למסור דו"ח מפגישתי עם שר החוץ בפועל, מר סקשבסקי, שהתקיימה ב־3 לנובמבר.

נשאלתי על מהלך העניינים הקשורים בישראל, באו"ם. השיבותי, כי שלוש בעיות ישראליות עיקריות הועמדו בפני האו"ם, אם זה בעצרת ואם זה בוועדותיו: (א) בעיית ירושלים; (ב) בעיית הפליטים הערבים; (ג) תלונות, הקשורות בחוזי שביתת הנשק.

א. **ירושלים**. הרציתי בקצרה על ההצעות המנסרות בחללו של האו"ם. ייחדתי את הדיבור על ההצעה השוודית־הולנדית, על עמדת הוותיקן, על העמדות המחולקות בקרב הגוש הלטיני־אמריקני והדגשתי, כי האלטרנטיבה **הממשית**, כפי שהיא נראית למשלחת הישראלית, היא בין ההצעה השוודית־הולנדית כבסיס להכרעה לבין הצעה לשלוח בינתיים נציג או"ם לירושלים כולה, לאמור, פרוביזוריום, אשר הבסיס לו מהווה ההחלטה הקודמת של בנאום ירושלים.[4] הוספתי והדגשתי כי משלחת ישראל מקווה, שהגוש המזרחי, אשר הודיע לפני כן על הסתלקותו מעמדת הבנאום, יתחשב בהצעות הממשיות ולא ייתן יד להחלטה זמנית או יסודית המאשרת מחדש סידור של בנאום. השר רשם לפניו את הדברים והבטיח לעיין בהם.

153

1. אריה לבבי (1912–2009). בשנים 1938–1948 היה איש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. ב־1948 מזכיר ראשון ומיופה כוח זמני במוסקבה, עד ספטמבר 1950. מנהל מחלקת מזרח אירופה בין השנים 1950 לבין 1953, ומ־1953 עד 1958, אחד מסגני המנהל הכללי של משרד החוץ. שגריר בארגנטינה מ־1958 עד יולי 1960, ולאחר מכן, סגן מנהל כללי של משרד החוץ ומנהל כללי של המשרד (1964–1967).
2. ראו לעיל תעודה 152; וכן ברזילי אל שרת, 3 בנובמבר 1950, ארכיון גבעת חביבה, 15-95 מכל 2 תיק 4 שם הוא מבקש לאשר בהקדם את התפטרותם של אנשי הצירות.
3. אוכמני אל משרד החוץ, המחלקה למזרח אירופה, גנהמ"ד 130.11/2507/15.
4. ראו תעודה 138, הערה 1.

ב. **פליטים**. הסברתי, כי מדובר ב־750 אלף פליטים, אשר לחלק קטן מהם נמצא פתרון. הדגשתי, כי מדינות אחדות, וציינתי אותן, מהוות לחץ על ישראל לשאת באחריות לגורל הפליטים. אפשר להגדיר את חילוקי הדעות בין משלחת ישראל לבין המשלחות הנ"ל בערך כך: ישראל מוכנה להיכנס לעבי הקורה של עניין הפליטים כחלק אינטגרלי של חוזי שלום עם מדינות ערב, ואילו החולקים עלינו טוענים, כי תרומה יסודית של ישראל לפתרון בעיית הפליטים היא **שלב מכריע** להשגת השלום.

נוכח התנגדותה של ישראל לקבל אחריות על גורל הפליטים, נוכח השלמתו של חלק גדול של הפליטים עם אי־שיבה לישראל, הועלתה הצעת קרן מיוחדת להתיישבות ותעסוקת הפליטים בארצות ערב בעיקר ומתברר עניין השתתפותה ומידת השתתפותה של ישראל בפעולת הקרן הזו.

במידה שהדבר יידון במוסדות האו"ם, מקווה משלחת ישראל, שהגוש המזרחי יבין לעמדתה ויתמוך בה.

השר רשם לפניו גם את הסעיף הזה לאחר העירו הערות אחדות.

ג. **התלונות הצבאיות**. הבאתי את ההוכחות, שנמסרו על ידי משלחתנו ועל ידי נציגי או"ם בישראל לסתור את טענותיהן של מדינות ערב, והוספתי, כי נראה לנו שהאו"ם נשתכנע מכל אלה במידה שתאלץ את הערבים לחפש דרכי נסיגה.

השר העיר, שמשלחתנו הייתה פעילה גם בעניינים כלליים וחבל, שבענייני היסוד תמכה באמריקנים.

להערתי השיב, כי ידוע לו, כי בעניינים אחדים לא תמכה משלחת ישראל בעמדת ארצות הברית ואף הצביעה עם הגוש המזרחי – סין העממית,[5] פרנקו,[6] ואין הוא מעלים עין מכך, ועל כן הדגיש "בענייני יסוד". בשאלות המכריעות החותכות גורלו של העולם (א) הצעות השלום והווטו; (ב) קוריאה, נמצאה ישראל יחד עם ארצות הברית ועם המחנה שאינו מצטיין ביותר בדאגתו לשלום בעולם.

השר התעניין במשבר הממשלתי. הודעתי לו על ההרכב הממשלתי החדש.

השיחה עברה לנושא העלייה. אמרתי, כי אנו עומדים בזמן האחרון בפני תופעות, שהייתי רוצה לשמוע עליהן פירוש מוסמך. הנה רבו במשך שבועות אחדים הסירובים לבקשות העלייה. ולא זו בלבד. רבים מאלה, שנקראו לקבל דרכון ועל סמך זה חיסלו את עסקיהם ואת מקור פרנסתם מגיעים למשרד ובמקום דרכון מקבלים הודעת סירוב. מעשה בעגלון, שמכר את סוסו על סמך הודעה מוקדמת לדרכון והנה קיבל הודעת סירוב.

השר השיב: מן הראוי לראות את התמונה כולה. כשלושים אלף נפש נענו בחיוב. הוצאנו למעלה מעשרים אלף דרכונים בפועל ונוסף על אלה הוזמנו כארבעת אלפים ומהם למעלה משש מאות הודיעו על ויתורם ולמעלה משלושת אלפים לא התייצבו כלל.

המספר הכולל של שלושים אלף עובר את כל המתוכנן על ידינו והמשוער על ידכם. פרצנו את מסגרת המספר והזמן בסידורי העלייה. לא תמיד סייעו הנסיבות המדיניות והכלכליות, מהן הקשורות במציאותנו ומהן הקשורות בפירוש בכם, לעניין העלייה ובכל זאת התגברנו עליהן. אבל אין זה עניין בלי גבול סופי. וכל שלב סופי, כמובן, עלול לפגוע במספר מסוים של אנשים. ביחס לאנשים שהוזמנו לקבל דרכון ונמסרה להם הודעת סירוב זהו עניין לבירור

5. בעצרת האו"ם בספטמבר 1950, ישראל הביעה את תמיכתה בקבלת סין העממית לאו"ם ובהכרה בה כנציגות החוקית של סין.

6. ב־16 במאי 1949 ישראל הצביעה, יחד עם הגוש הסובייטי, נגד ההצעה לבטל את החרם על ספרד של פרנקו.

מצדנו ולתיקון דברים במידת האפשרי. ידוע לך בוודאי, כי לגבי לא מעטים מסוג זה בא כבר התיקון: לאחר סירוב קיבלו שוב את הדרכון.

השיבותי – לא התכוונתי למעט במאומה את יחסכם לעניין העלייה ואנו מעריכים ביותר את מפעל העלייה, אשר בוצע מתוך שיתוף פעולה בינינו, אך משום כך אני דואג לכך, שגם פרק הנעילה לא יעיב את התמונה כולה. ואין סיבה לכך. אנו יודעים, כי יהודים לא מעטים ויתרו על העלייה. דבר זה מחייב דווקא לצמצם ככל האפשר את תשובות הסירוב מצדכם.

המאמץ העיקרי הוא מאחורינו עתה יותר קל לכם להיענות **לכל** בקשת עלייה. לא הייתי רוצה שהדפים האחרונים בפרק העלייה הגדול והחשוב יהיו ספוגים בכאבם של אלה שאינם יכולים לעלות.

השר השיב: לא העלמנו מכם **אף פעם**, שיהיה מספר מסוים, שלא יוכל לעלות מסיבות שונות. ידעתם זאת כל הזמן, אלא שהמספר הזה לא בלט על רקע הזרם הגדול של עולים. ואילו על רקע השלב הסופי באופן **אובייקטיבי**, לאחר שהרוב המכריע עלה כבר, בולט, כמובן, יותר, המספר שאינו יכול לעלות. ויהיה זה עוול ואי־צדק מצדכם לא להבין זאת ולא לראות ולהעריך את התמונה כולה ואת שלמות המפעל. אנו מצדנו נבחן כל אפשרות כדי לצמצם את מספר הסירובים, אך לבטלם לא נוכל.

אמרתי: אם נגזר, שמספר מסוים לא יוכל לעלות, הריני מבקש לצמצם את המספר עד כדי מינימום.

ונוסף על הבעיה הכללית ברצוני להעלות כמה בעיות מיוחדות או סוגים מיוחדים, שאני מבקש את סידור עלייתם.

העליתי במיוחד את בעיית המשפחות המפורדות (האישה עלתה והבעל נשאר, כל הבנים עלו והאב נשאר) בעיית חברי המפלגות הציוניות, שטרם עלו, בעיית יתומים ילדים שיש להם קרובים בארץ, בעיית רופאים שבשעתו השיגו שחרור ממשרד הבריאות, בעיית קרוביהם של עובדי מדינה חשובים בישראל, בעיית עובדי צירותנו בוורשה וכו'.

השר הבטיח תשומת לב מיוחדת לבקשות הללו וכעבור ימים אחדים נפגשתי עם מנהל מחלקת המזרח במשרד החוץ, אשר על פי הוראת השר, קיבל ממני רשימות מפורטות יותר והבטיח לטפל בסידור העניינים.

הצגתי בפני השר שוב את עניין כספי הקרנות. חזרתי על כל הנימוקים. מסרתי לו, כי באוצר ובמשרד לסחר חוץ נאמר ליועץ המסחרי שלנו, שאין הם יכולים לטפל בעניין זה בטרם תתקבל הכרעה עקרונית במשרד החוץ. כן אמרתי, כי חוזרת השמועה, שהכספים עומדים לחלוקה בין מוסדות יהודיים.

השר השיב: הכספים לא חולקו, ואילו היו גם מחלקים אותם לא היה הדבר קובע. אם יכירו בצדקת התביעה יימצא הכסף. אני יודע, שפעם שחררנו כבר סכום כסף של הקרנות למען לשלוח אספקה לישראל, אשר עמדה על נפשה במלחמה עם כוחות הראקצייה.[7] נוסף על השוני בנסיבות המדיניות פעלו אז הקרנות והיום אינן פועלות עוד. על פי תקנות מדינתנו אין אנו חייבים ואיני בטוח עדיין אם אנו רשאים לשחרר את הכספים. זהו עניין לבחינה. המצב היום שונה לחלוטין. ואין אני יכול עוד לתת את תשובתי. תביעתך ונימוקיך רשומים לפניי, לקראת צאת המשלחת המסחרית נחליט בוודאי את החלטתנו.

7. מדובר בקניית שיפון בכספי הקרן הקיימת בפולין והעברתו לארץ; ראו לעיל תעודה 139.

היה עוד חילוף דברים קצר, הקשור במצב המטבע החדש בפולין,[8] אך לעניין הזה נקבעה שיחה מיוחדת עם פקיד גבוה, האחראי להסדרי המטבע עם צירויות.

בברכה

י' ב'

154

דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.11/2492/20

ורשה, י"ט בכסלו תשי"א
28 בנובמבר 1950

שיחה בין הציר י' ברזילי לבין השר ב' סקששבסקי

ב־27 לחודש זה נתקבלתי על ידי השר.

הוא התעניין במהלך הבחירות לעיריות ותוצאותיהן. מסרתי לו את התוצאות, כפי שנתפרסמו על ידי יט"א והסתייגתי, כי אין עדיין סיכום רשמי מדויק. כמו כן מסרתי לו על מהלך הדברים באו"ם בבעיות ירושלים.[1]

עיקר השיחה היה מוקדש להצעה המסחרית (נחושת, בדיל) ולענייני העלייה.

הסברתי, כי הטרנזקצייה המסחרית האוונטואלית כרוכה בקשיים ומאמצים מיוחדים, אך הננו מחפשים דרכים, כדי להביא לידי גילוי את רצו[נ]נו הטוב מתוך הנחה ותקווה, כי יענה לו הד מתאים מצד פולין.

השר השיב: בעניין שאתה כה מחשיב אותו תמיד, בעניין העלייה – הקדים ההד את הקול, לאמור, עשינו מה שיכולנו ללא בקשת תמורה וללא קבלת תמורה, ואילו בעניינים משקיים ידוע לי, כי הנכם מעוניינים מאוד במלט. נברר זאת.

השיבותי: ממשלתי מעריכה כל מה שעשיתם למען העלייה, אך נשארו כמה בעיות כאובות הכרוכות בהמשך וסיום מפעל העלייה, שהיינו רוצים מאוד למצוא להן פתרון חיובי וככל האפשר מהיר.

---

8. המדובר בשינויים מוניטריים שהתרחשו בפולין באוקטובר 1950 באמצעות הצו של 27 באוקטובר 1950, צו שבאמצעותו נושלו רבים מחסכונותיהם.

154

1. מדינת ישראל התנגדה להחלטת האו"ם מדצמבר 1949 בדבר בנאום ירושלים (ראו לעיל תעודה 138, הערה 1), ובעניין זה מצאה בעל ברית בירדן. מדינת ישראל הציע תחליף לבנאום, והוא פיקוח של האו"ם על המקומות הקדושים. בסופו של דבר התפזר המושב החמישי של עצרת האו"ם בסתיו 1950 מבלי שתתקבל החלטה בדבר מימוש הבנאום.

כמו כן, טרם קיבלנו תשובה חיובית לבקשתנו למצוא דרך נאותה להעביר כספי הקרנות.[2] שאלה זו הוצגה על ידי מספר פעמים, ואם גם אתם נתקלים בקשיים תקנוניים או אחרים, הייתי מבקש, שתתגברו עליהם.

השר: הדברים שאתה מציג אותם יכולים להתברר רק **לגופם** ולא בתנאי ולא בצורת do ut des.[3] כנראה מפריזים אצלכם ביחס לערך ההצעה המוצעת על ידכם – הן לגבי ההיקף (חצי מיליון דולר) והן לגבי מידת המחסור וההסגר סביבנו. מכל מקום אין הסכין מונחת על צווארנו ואין הצעתכם משחררת את צווארנו מן הסכנה.

אף אנו מעריכים את הצעתכם כגילוי של רצון טוב ודברים אלה נרשמים לטובה בזיכרון עמים, מדינות, ממשלות ויוצרים רקע של נכונות לאדיבות הדדית ועזרה הדדית. אך "קח בצדו של הב" ולאלתר אינה הצורה הנראית ביותר.

אמרתי: לא כך הוצג העניין. העניין עומד בצורה אחרת, יש בעיות שאנו מתלבטים בהן, ובעיות שאתם מתלבטים בהן, הבה נראה: מה כל אחד יכול לעשות למען השני. נאמץ את רצוננו הטוב – ונעשה את האפשרי – כל אחד לפי יכולתו. כך עומדים הדברים.

השר: ובכל זאת עלינו להפריד בין הדברים. אברר עם המשרד לסחר חוץ כל מה שנוגע להצעתכם המסחרית. עניין כספי הקרנות מתברר ואילו העלייה, אם גם בקצב מואט, נמשכת.

אמרתי: אני חוזר על בקשתי בעניין הקרנות. הכספים נאספו ברשות השלטונות ובהתאם לתקנון מאושר על ידכם. נתאים עצמנו לצורות שונות להעברת הכספים (סחורות, העברת כסף בזהובים פולניים לרשות הצירות וכו').

ואשר לעלייה – ביקשתי לבחון מחדש את בקשות האנשים שקיבלו סירובים ותיווכחו, כי בין אלה תמצאו ילדים שהוריהם בארץ ובעלים שנשותיהם בארץ, חברי אקטיבה של מפלגות ציוניות לשעבר ועוד.

השר: עליי לחזור על כמה דברים, שהם יחד מהווים את התמונה השלמה והנאמנה.

א) עלו ארצה ואושרו לעלייה לפחות פי שניים מן המשוער על ידי אופטימיסטים.

ב) אחוז הסירובים אינו עולה על המשוער.

ג) אנו מוסיפים להוציא דרכונים ונוסיף עוד, מתוך שימת לב מיוחדת לסוגים מיוחדים שצוינו (משפחות מפורדות, קרובים, אקטיבה ציונית ועוד) ומתוך רצון כללי לצמצם ככל האפשר את מספר הסירובים. בשבועיים האחרונים היו עיכובים מיוחדים בשל ועידת השלום בוורשה.

אמרתי: בזמן האחרון היו מקרים שהשלטונות לא טיפלו בערעורים על הודעת הסירוב.

השר: אשתדל לברר זאת ולדאוג, כי יתוקן הדבר.

בשיחה הועלה גם עניין מורסקי.[4] השר אמר, כי בעצם האיש נתגלה כגנב ובקשר להחזרת הגנבה ייתכן ויזדקקו לעזרתנו.

בברכה,

י' ברזילי
ציר ישראל בפולין

---

2. כספי הקרן הקיימת לישראל וקרן היסוד שנחסמו בפולין; ראו תעודה 131.
3. בלטינית – אני נותן כדי שתיתן בחזרה.
4. עובד בקונסוליה בירושלים אשר סירב לחזור לפולין וטס מישראל לקפריסין. הואשם על ידי שלטונות פולין בהונאה כספית.

1951

155

המזכיר הראשון של צירות ישראל בפולין, ברוך ניב (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, ט' בשבט תשי"א
16 בינואר 1951

אל: מחלקת מזרח אירופה – משרד החוץ
מאת: ב' ניב – צירות ישראל בוורשה

הנדון: העלייה מפולין

א. שלטונות פולין הודיעו על הפסקת מתן דרכונים החל מראשון בינואר 1951.

ידיעה זו נפלה כרעם על ראשי היהודים שלא קיבלו עד עכשיו שום הודעה, וגם על אלה שקיבלו סירובים, וקיוו בכל זאת שערעורם יתקבל. מאות אנשים התחילו בכל יום לנהור לוורשה ופרוזדורי המיניסטריון התמלאו יהודים אכולי ייאוש. פקידי המיניסטריון אישרו את הידיעה, והיהודים מתרוצצים מבוהלים ומיואשים, הצירות מלאה מאות אנשים הרוצים לשמוע "מה עושה הצירות" ובפינו, כמובן, אין תשובה ברורה, כי גם לנו לא ידוע מה כוונת השלטונות ומה החלטתם הסופית.

אמנם אחרי הראשון היו מקרים בודדים של מתן דרכונים, תאריכם הוא 30 לדצמבר, אבל רק לאלה שאושרו כבר לפני כן ומטעמים שונים לא באו לקבל את הדרכון. ייתכן שמקרים כאלה עוד יהיו במשך ינואר, אבל מספרם יהיה מעט מאוד.

בעשירי לינואר יצאה שיירה של 800 איש בערך ובסוף ינואר או בהתחלת פברואר תצא השיירה האחרונה שתמנה כמה מאות אנשים, מהם חלק שקיבלו את דרכוניהם בימים האחרונים של דצמבר, וחלק שדרכוניהם הוארכו.

כנראה שהשיירה הנ"ל תהיה האחרונה במניין שיירות העלייה, אם לא יתרחש נס והממשלה תשנה את עמדתה לגבי הסירובים. בגלל התקווה המקננת בלבב, אין רצון עדיין לעשות את הסך הכול של העלייה. חודש ינואר יראה לנו מה הם הסיכויים להבא ואם אפשר כבר לעשות סיכום.

[...][1]

155

1. מטעמי עריכה הושמט סעיף ב, הנוגע להתפטרות ברזילי.

בברכה,

ב' ניב
מזכיר ראשון

18.5.51 **בענייני העלייה**.[2] בימים האחרונים החלו לקבל בקשות מאת אלה שקיבלו סירובים. מה הכוונה, אין איש יודע, סבורים שהממשלה הפולנית תתחשב עם המקרים הדחופים כגון משפחות מפורדות, אינוולידים, זקנים וכו', אולי במקרים יוצאים מן הכלל תיתן רישיונות יציאה. על התפתחות העניינים אודיע לכם במברק.

156

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה לבבי (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, י"ד בשבט תשי"א
21 בינואר 1951

שלום עליך, לבבי

כמוסכם עם משרד החוץ, אני יוצא את ורשה עוד בינואר, וביתר דיוק – מחר. עברו עליי שבועיים מאומצים של טיפול בדברים שונים, מסיבות וראיונות פרידה ומאמצים מיוחדים למען המשך העלייה.

מכיוון, שאני יוצא מחר לדרך וההכנות אינן מתירות הרחבת הדעת, ברצוני לרכז את דבריי סביב סוגיה אחת והיא – המשך העלייה.

בכל פגישותיי – עם אישיה המרכזיים של פולין ועם מכרי השונים – עוררתי בעיית העלייה. ובמיוחד אני מדגיש את השיחות עם נשיא המדינה – ביארוט, עם ראש הממשלה, צירנקביץ' ועם מנהל הכללי של משרד החוץ – השגריר ויארבלובסקי (השר מודזלבסקי חולה עדיין וסגנו סקששבסקי נמצא בימים אלה מחוץ לוורשה).

כאמור, אין השעה כשרה למסור באופן שיטתי ומפורט את הדברים ואסתפק במסירת התמצית.

הבעתי את הוקרתנו לממשלת פולין על מפעל העלייה והדגשתי כי שאיפתנו ובקשתנו היא, כי גם לנותרים, שנרשמו בעוד מועד, יינתן לעלות. פולין התגברה כבר על קשיים שונים ויצרה מסלולים לביצוע מפעל העלייה **ברובו**, והמאמץ הדרוש ממנה להתיר את עליית השארית ראוי, וכדאי לעשותו. הדגשתי גם את החשיבות האובייקטיבית לדבר, וגם את החשיבות שאני מייחס באופן אישי להיענות מלאה ככל האפשר לרצון העלייה של היהודים.

---

2. פסקה בכתב יד.

ראשי המדינה קיבלוני בלבביות רבה והקשיבו קשב רב לטיעוניי ולבקשותיי בענייני העלייה. יש וניסו להסביר לי, כי אני מציג את העניין באופן חד־צדדי וכי פולין מילאה את הבטחותיה מעבר לכל התחייבויותיה ועשו אתי את החשבון:

א. הייתה תקופה, שניתנה לכל יהודי האפשרות של יציאה מפולין (הכוונה ליציאה החופשית כשרק קמה מדינת ישראל) ורשאים היינו לסכם לעצמנו, כי כל הרוצה באמת ובתמים לעלות ארצה – עשה זאת.

ב. אחר כך באה מלחמת השחרור של ישראל ומיד אחרי בואה של צירותכם יצאה אניית מגויסים. לא עיכבנו כוחות צעירים, כי אם שחררנום לעזרתכם.

ג. לאחר שהעמדת בשיחותיך אתנו מחדש את עניין העלייה, שקלנו שוב בדבר ולבסוף פרסמנו את תקנת העלייה. קבענו לעלייה מסגרת מדויקת של שנה עד 1.9.1950. כמו כן הייתה נגד עינינו הערכה מספרית מסוימת.

ד. עברה השנה והתרנו עלייה מעבר לכל ההערכות המספריות שלנו ושלכם ושוב ביקשת המשך. אמרנו, נתחשב ונאריך את התקופה עד סוף השנה, עד 1.1.1951. ולפי זה ערכנו את סדרי עבודתנו, בדצמבר דאגנו לקצב מוגבר.

ה. והנה עברנו את סף השנה החדשה ושוב אתה מבקש המשך. זה דבר מסובך. דבר אחד הוא לטפל בכמה מקרי קיפוח מיוחדים ולתקן מעוות ודבר שני הוא המשך המפעל בכללו.

עמדתי על דעתי. הוכחתי, כי דווקא מעמד הפועלים וכוחות הקדמה בישראל מתייצבים בראש המאבק והדאגה לעלייה וכי מידת הקשיים מצד פולין אינה שווה למידת הכרחי הזדקקותנו לעלייה. השיבו לי: מצד אחד מקלים אצלכם במידת קשיינו, מצד שני מוסיפה מדיניות ממשלתכם מכשול על גבי מכשול, אך מכיוון שאין אנו נוהגים לזהות עמים עם שלטונות, תהליכים עם עובדות חולפות – עשינו מה שעשינו ואנו מוסיפים להקשיב היטב גם לטיעונך, נימוקיך ובקשתך.

בשיחה עם ראש הממשלה (שנתקיימה ימים אחדים אחרי השיחה עם הנשיא) נאמר לי, כי נשיאות מועצת השרים (Prezydium Rady Ministrów) תמנה בקרוב ועדה בין־משרדית מוסמכת לבחינת הערעורים של אלה, אשר קיבלו סירובים (בצירותנו אומדים מספר זה בין 10-13 אלף נפש).

ימים אחדים אחרי שיחתי עם ראש הממשלה התקשר אתי טלפונית המנהל הכללי של לשכת ראש הממשלה[1] וביקש ריאיון אתי. קיבלתיו בבית הצירות. הוא מסר לי, כי בעקבות שיחתי עם ראש הממשלה, הורה לו ראש הממשלה לראותני, כדי לשמוע מפי את הצעותיי הממשיות בבעיה הכללית של העלייה ואת בקשותיי המיוחדות בענייני העלייה.

חילקתי את דברי לשלושה:

א. הדבר הטוב והרצוי – להעניק רישיונות עלייה לכל אלה שקיבלו סירוב.

156

1. המנהל הכללי של לשכת נשיא המדינה (Szef Kancelarii Cywilnej Prezydenta Rzeczpospolitej). בין 1950 לבין 1952 היה זה מריאן ריביצקי (Marian Rybicki) (1915-1987), משפטן. בין השנים 1948-1954 הוא היה גם חבר בוועד הארגוני של הוועד המרכזי של פזפ"ר.

ב. להתחשב עם רשימות המפלגות הציוניות, שהוגשו על ידי מרכזי המפלגות במישרין ובאמצעותנו עם פירוק המפלגות הנ"ל (המדובר **בכל** חברי המפלגה ולא רק פעילים המרכזיים).

ג. סוגים מיוחדים, שהם ראויים להתחשבות מיוחדת וסידור חיובי:

1. משפחות מפורדות (בעל ואישה)
2. הקבוצה האחרונה של עובדי הצירות
3. קרובים ובקשות מיוחדות של אישים מרכזיים בישראל
4. ילדים יתומים, שקרוביהם היחידים בישראל
5. מורים לעברית
6. הפעילים המרכזיים של המפלגות הציוניות
7. קרובים בארץ

פרט לרשימה א' וב', המצויה בידי השלטונות ורשימות שונות בסעיף ג' המצויות אף הן בידי השלטונות, המצאתי תוספת מעובדת לסוגים המיוחדים (סעיף ג' מ־1–7).

נמסר לי בשיחה זו, כי הוועדה הבין־משרדית לבחינת הערעורים טרם התחילה עבודתה וכי עלולה להיווצר הפסקה מסוימת בין גמר עבודת לשכת הדרכונים ליד משרד הביטחון הציבורי לבין התחלת עבודתה של הוועדה ליד מועצת השרים. הסברתי, כי הפסקה זו עלולה לשבש סדרי ארגון העלייה.

"אורביס" הקים מנגנון מיוחד לארגון שיירות העולים ונוצר מסלול של שיתוף פעולה בין מחלקת העלייה של הצירות לבין "אורביס". המסלול עלול להשתבש עם ההפסקה. הערתי נרשמה ותימסר הלאה. בן שיחי הוסיף, כי הדברים עומדים עוד לבירור "בשלבים הגבוהים" וכי מותר לקוות לגישה חיובית ועל כך בין היתר מעידה העובדה, שראש הממשלה, שהתרשם מדבריי, שיגר את המנהל הכללי לברר אתי את בעיית ההמשך.

לפי שעה יצאה בינואר השיירה היבשתית הגדולה ביותר וב־20 בינואר יוצאת שיירה שנייה גדולה וכבר ברור, שבפברואר (כנראה ב־12) תצא שיירה שלישית ויש יסוד מבוסס לקוות, כי אין זה סוף פסוק.

בסיכומו של דבר: סמוך לצאתי את פולין עשיתי מאמץ מיוחד והשקעתי מיטב מרצי כדי להבטיח המשך למפעל העלייה. תוצאות ראשונות ניכרות כבר. מוסיפים להוציא דרכונים מעבר לתאריך שנקבע רשמית כגמר העלייה, מאריכים דרכונים שפג תוקפם, מקבלים ערעורים מיד אנשים שקיבלו סירוב ועוד.

את גורל ההמשך יקבעו דברים שונים ועל כך בפעם אחרת ואולי כבר בארץ. ולבסוף משהו על המתפטרים:

אוכמני ומשפחתו יצאו את ורשה בדרכם ארצה. אני ומשפחתי יוצאים מחר. הרופאים דרשו שאצא עם ילדי למקום הררי מטעמי בריאות (חולשה כללית, חולשת ריאות) העדפתי לא לעשות זאת בפולין והחלטתי בעזרת צירותנו בפראג למצוא סידור בצ'כיה. המדובר הוא בשבועיים ימים ואחרי כן אכוון פעמיי לאחד הנמלים: מארסיי או ניפאול [נאפולי] כדי לחזור באנייה עברית ארצה.

[...][2] הוא [דגן] מפסיק מחר עם צאתו את פולין. אני מרגיש חובה להדגיש את טיפולו הבלתי נלאה של דגן בענייני העלייה. הוא עשה ימים כלילות בעבודתו המסורה הזו.

2. משום צנעת הפרט של דגן הושמטו שני משפטים.

התאריך של גמר עבודתו של קופיט מתברר בינו לבין הנהלת הסוכנות.
להתראות בקרוב, בברכה,

י' ברזילי

157

מיופה הכוח של ישראל בפולין, ברוך ניב (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה לבבי (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, ל' באדר א' תשי"א
8 במרס 1951

אל: מנהל מחלקת מזרח אירופה – משרד החוץ
מאת: ב' ניב – צירות ישראל בוורשה

שלום לך לבבי היקר,

את מכתבך מיום 19 בפברואר ש"ז קיבלתי,[1] ואני מודה לך על העתק מכתבו של ברזילי.[2]

מכתבי מיום 16 בינואר ש"ז בענייני העלייה,[3] יותר משהיה מקוטע, היה מאוד מבולבל (אי־אפשר להשתמש במכתבים דיפלומטיים בסלנג סבראי) ושתי סיבות לכך: (א) הייתי תחת הרושם המדכא של ההכרזה הפתאומית על הפסקת העלייה, והלחץ הקשה הבלתי פוסק של מאות ואלפים איש, שמשרדי הפך להם וגם לי ל"גיא בכות";[4] ו־(ב) הידיעות שקיבלתי מברזילי וקופיט, איש מחלקת העלייה, על המשך העלייה בממדים לא קטנים, בחודשים הבאים, שסתרו את ההודעה הרשמית של השלטונות.

תבין, כי בלבי רציתי שהודעת ברזילי תהיה הנכונה, אבל מהניסיון ידעתי שכל גזרה של הממשלה תוצא בוודאי לפועל, וכך היה.

אינני יודע בדיוק מה הבטיחו לברזילי בשיחותיו, הוא סיפר לי בקווים כלליים והדגיש תמיד את תקוותו הוא, אבל בדברי הנשיא, המיניסטר וכו' שהושמעו באוזניו על מדיניות העלייה להבא, היה ברור שמנהלי העניינים במדינה הם נגד המשכת העלייה. זה גם ברור מהדו"ח של ברזילי אליך. תוריד את הקליפה – דברי ברזילי לנשיא, ונימוקי "ראשי המדינה", כפי שברזילי מביא אותם בדו"חו לפי סעיפים א-ה, ותראה את גרעין התשובה – **יותר לא תהיה עלייה,** אם כי יטפלו בכמה מקרי קיפוח. ראיה לכך מצאתי גם בשיחתי עם מנהל

157

1. לבבי אל צירות ישראל בוורשה, 19 בפברואר 1951, גנהמ"ד 93.07/507/12.
2. ראו תעודה 156.
3. ראו תעודה 155.
4. צמד מילים המתייחס ל"עמק הבכא", על פי תהילים פד, 7.

מחלקת המזרח שקוימה לפני חודש בערך. הוא הוסיף ואמר, שלא פעם הדגישו לברזילי, שעניין העלייה זהו עניין פנימי של הממשלה הפולנית ביחס לאזרחיה ואין שום התחייבות כלפינו. באופן פרטי אמר לי את אשר ידענו כולנו כאן: העלייה נפסקה, תוקם ועדה של נשיאות מועצת המיניסטרים, שתבחן ותברר את כל הערעורים ואם תמצא שסירוב ניתן לא בצדק תתקן את המעוות. לפי דעתו, וכנראה שזוהי דעת החוגים האחראים בממשלה, קיבלו סירובים 2-3 אלפים איש, כי הם נחוצים למשק המדינה, אבל ברגע שיקומו קאדרים חדשים של בעלי מקצוע, לא יעשו קשיים לאלה שירצו לצאת.

הוא לא נתן לשכנע את עצמו ולא האמין, כי אצלנו רשומים כ־5 אלפים סירובים שהם כ־13 אלף נפשות בערך. ואמנם מספר זה רשום אצלנו מחוץ למאות רבות, שלא הגישו ערעורים, ולא נרשמו אצלנו מפחד התוצאות, כי הופצו שמועות שכל אלה שערערו, יישלחו ביום מן הימים למזרח.

את הסיכום המספרי של העלייה, שלחתי אליכם לפני מספר ימים.[5] כידוע לך יצאו ב־12 בפברואר כ־430 עולים וזה היה הטרנספורט האחרון. לעת עתה לא תהיה שום עלייה עד אשר לא יבררו את הערעורים, וחושבני שעוד יעברו חודשים עד אשר יתחילו לטפל בזה.

זהו המצב, וכל השמועות ממקורות פרטיים, אפילו אם נאמרו על ידי קונסול פולני,[6] אינן מציאותיות ברגע זה.

אם מי שהוא ירצה להכניס את פרשת הצירות בוורשה כנושא במערכת הבחירות,[7] קשה יהיה למנוע זאת, בכל אופן כדאי שתדעו, מה שידוע לנו כאן, לכולנו בלי הבדל של השתייכות מפלגתית, כי אין איש בצירות, לא ברזילי ולא מישהו אחר, אשר יכול להתפאר שהוא הוא האיש אשר גרם לעליית היהודים מכאן, ואף מפלגה אינה יכולה לרשום זאת על האקטיבה שלה. גורמים מדיניים וסיבות שונות שהיו באינטרסים של הקומינפורם והממשלה הפולנית, הם הם שהכריעו לטובת העלייה, וגורמים אלה הם שהפסיקוה.

בברכה וידידות,

ב' ניב

5. ניב אל מחלקת מזרח אירופה – משרד החוץ, 5 במרס 1951, גנהמ"ד 130.11/2502/11.
6. לבבי אל צירות ישראל, 19 בפברואר 1951, גנהמ"ד 93.07/507/12.
7. כחששו של לבבי, שם.

158

מיופה הכוח ברוך ניב (ורשה) אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה לבבי (תל אביב)

העתק: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, כ"ד באדר ב׳ תשי"א
1 באפריל 1951

אל: מנהל מחלקת מזרח אירופה – משרד החוץ
מאת: ב׳ ניב, מיופה כוח ישראל בפולין

לבבי היקר,

מחוץ לידיעות הבלתי ברורות ממשרד ראש הממשלה הפולני, שאני מקבל בפגישות אישיות עם מנהל המשרד או בשיחה טלפונית אתו, בענייני עלייה, רציתי לדעת את עמדת החוגים הקובעים את מדיניות העלייה, ולכן פניתי לפרוטוקול בבקשה לאפשר לי פגישה עם מנהל משרד החוץ מר ויארבלובסקי, שהוא האיש הקובע במשרד ולא השר.

מבוקשי ניתן לי כעבור ימים ספורים, ואתמול נפגשתי עם מר ויארבלובסקי בנוכחות מנהל מחלקת המזרח [סלוצ׳אנסקי].

הסברתי להם את התעניינות ממשלתנו בעליית יתר היהודים מפולין, כמובן אלה שרוצים בכך. רצוננו לדעת מתי ובאיזה היקף יהיה ההמשך, בכדי שנוכל להכין את הכלים הדרושים לכך. עמדתי במיוחד על המקרים של משפחות מפורדות, על זה שאלפי יהודים לא יצאו אחרי אשר חיסלו את ענייניהם, דירותיהם, כי לפי הודעת השלטונות היו בטוחים שיצאו, ורק ברגע האחרון נלקחה מהם האפשרות הזו.

מר ויארבלובסקי הסתייג ואמר, כי אין ברצונם לנהל משא ומתן רשמי על יציאת אזרחי פולניה ושיחתנו בעניין זה היא בהחלט פרטית. ולעצם העניין השיב: (א) "העלייה נגמרה ואין בדעתנו לחדשה"; (ב) "מגיעים אלינו הדים מהמצב הקשה של העולים ומהרצון של רבים לחזור. גם אלינו ואפילו באופן פרטי אליי, פנו יהודים שנרשה לקרוביהם לחזור. אמנם לא רבים הם המקרים, אבל זאת היא בעיה. כמובן שלא נרשה לשום איש לחזור, כפי שהודענו על כך לכל עולה"; (ג) "אינה קיימת בעיית משפחות מפורדות, לא היה בזה יד הגורל, כי המשפחות נפרדו מרצונם וחלק מהם עלה".

עניתי לו, שהמשפחות הופרדו על ידי השלטונות, אחרי אשר לחלק נתנו דרכונים, ולחלק שני לא, במקרים רבים הופרדו אפילו ביום האחרון לפני היציאה בגלל עניינים אדמיניסטרטיביים, ענייני מסים, וזה אחרי אשר האנשים חיסלו את דירותיהם וענייניהם ולא היה להם לאן לחזור. מה ששייך לרצון העולים החדשים לחזור, אמרתי, היו אי־אלה מקרים בודדים אבל, רצון זה, אם ישנו, הוא רק בשניים שלושה החודשים הראשונים, עד אשר האדם הזה מוצא את מקומו, עכשיו אין מקרים כאלה.

העליתי גם את שאלת הילדים היתומים, שקרוביהם בארץ דורשים לקבלם אליהם.

כאן חיכתה לי הפתעה. לפני מספר חודשים, כשמר ברזילי התחיל לטפל בענייני הילדים, מסר לנו, אחרי שיחה במשרד החוץ, שהשלטונות מוכנים לבא לעזרתנו, אם יסודר הצד

הפורמלי זאת אומרת שקרובי הילדים צריכים לשלוח אלינו תעודות נוטריוניות מאושרות על ידי הקונסוליה הפולנית בארץ, ועל סמך תעודות אלו, שאנו נעבירם למשרד החוץ, האחרון יטפל בהוצאת הילדים.[1]

כשנגעתי בשאלת הילדים ואמרתי, כי את כל התעודות העברתי לרשותם ואנו מחכים כבר הרבה זמן לסידור, הופתעו שניהם והודיעו "אף פעם לא הודענו על צורך בתעודות כאלה, ואף פעם לא הבטחנו לעלותם. אמנם הועברו אלינו תעודות, אבל את כל זה העברנו למשרד הפנים, שיברר את העניינים כמקרים רגילים לקבלת דרכונים ליציאה".

אחרי שיחה ארוכה, בה הסתייג מר ויארבלובסקי מהמושג "ילדים" לגבי אלה שהם בני 14-15, "הם אינם ילדים, אלה כבר מבוגרים, שאין לקרובי משפחה דעה עליהם", הבטיח בכל זאת לברר את העניין באופן מיוחד ולהודיעני.

בהמשך השיחה נגענו בהקמת צירות פולנית בישראל. בצורה משתמטת אמר לי, כי העניין אינו מסתדר עדיין בגלל זה שאין להם אדם מתאים ועוד דברים טכניים שונים.

כשאני עושה סיכום לעצמי בשאלת העלייה, אני רואה שניחושיי, שעליהם כתבתי לכם במכתביי הקודמים מתאמתים. עלייה המונית לא תהיה, בכל אופן בשלב זה. ה"נסיעות האינדיווידואליות" שעליהם מכריזים קונסולים וסגני קונסולים, הם דיבורים בעלמא, אין נסיעות אינדיווידואליות מפולין אם כי באופן רשמי יכול כל אחד להגיש בקשה על כך, אבל מי הוא האמיץ שיעשה זאת, מבלי לפחד שיגיע למקום אחר.

מספר מסוים מתוך אלה שהגישו ערעורים,יקבלו אפשרות לצאת. יהיו אלה זקנים, נכים וחולים ואולי גם משפחה קרובה.

אולי כדאי היה להקים בארץ תנועה של קרובים ש"ירעישו" עולמות ואת זה יוכל לעשות ארגון יוצאי פולין, כמובן שזה צריך להיות ולהיעשות בשיקול דעת ובאחריות גדולה.

בברכה

ב' ניב
מיופה כוח

158

1. ב' ניב אל מחלקת מזרח אירופה – משרד החוץ, 25 במרס 1951, גנהמ"ד 93.07/507/12.

159

תזכיר מאת מנהל המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל תת מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-11 w-19 t-336

ורשה, 25 במאי 1951

אל: החבר ס' ויארבלובסקי
כאן

תזכיר על ההגירה הציונית מפולין לישראל

באוגוסט 1949 המדור העצמאי לארצות המזרח מסר לציר מדינת ישראל מר ברזילי, שממשלת פולין מוכנה להסכים להגירה המונית של אזרחי פולין בני הלאום היהודי במשך שנה, בתנאי שמהגרים אלה יוותרו על אזרחותם הפולנית. הציר ברזילי, בשם ממשלת ישראל, הביע את הסכמתו להצעה לפתור כך את עניין הגירת היהודים מפולין לישראל.

מבצע ההגירה אורגן על ידי המיניסטריון למנהל ציבורי, ולאחר פירוקו, על ידי המיניסטריון לביטחון הציבור / הלשכה לדרכונים. ב־28 באוגוסט 1949 החלה קבלת פניות לאישור הגירה במסגרת ההגירה ההמונית; היא הסתיימה ב־30 באוגוסט 1950. הטיפול בפניות והוצאת אישורי היציאה נמשך עד 9 בפברואר 1951. המשלוח האחרון במסגרת ההגירה ההמונית יצא ב־12 בפברואר 1951.

מדיניות מתן אישורי היציאה לישראל לאזרחי פולין בני הלאום היהודי על ידי המיניסטריון למנהל ציבורי והלשכה לדרכונים של המיניסטריון לביטחון הציבור, הייתה מכוונת על ידי התועלת שהביאו הפונים להגר לכלכלה הפולנית. אישורי היציאה ניתנו לגורם הבלתי יצרני: סוחרים, נכים, זקנים, וכדומה. בעיקרון, לא ניתנו אישורי יציאה למומחים, מהנדסים, רופאים, טכנאים, סטודנטים, בעלי מלאכה וכדומה. בתקופת ניהולה של ההגירה ההמונית הוצאו [ ][1] אישורי יציאה. באותו פרק זמן עצמו סירבו לתת [ ][2] אישורי יציאה לפונים לצאת לישראל.

היוצאים לישראל לא קיבלו דרכונים אלא רק "תעודות זהות" (דוגמה אחת מצורפת בנספח – בבקשה להחזיר). על תעודת הזהות הייתה נוספת הוויזה לישראל שהוענקה למהגרים. לאחר שקיבל את תעודת הזהות, המהגר היה חותם על ההצהרה הבאה:

"הריני מבקש/ת לתת לי את המסמכים ליציאה למדינת ישראל, שם ברצוני להשתקע לתמיד, לקבל אזרחות של אותה מדינה ובכך לא אהיה עוד אזרח פולני".

תקנות מיוחדות שהוציא שר האוצר הסדירו את הכמות והערך של הרכוש שהמהגרים לישראל יכלו להוציא אתם מן המדינה.

159

1. המספר אינו מופיע בטקסט.
2. המספר אינו מופיע בטקסט.

המהגרים היו רשאים להוציא מן המדינה את פרטי הרכוש הבאים, בתנאי שקיבלו לכך אישור מאת המיניסטריון לסחר חוץ:

א. כלי מלאכה פשוטים וקטנים שערכם לא עולה על 20,000 זלוטי (לפני הרפורמה במטבע).

ב. מכונות גדולות יותר, למשל מכונת תפירה, אשר לפי תקנות מיניסטריון האוצר מותר היה להוציא מהן עד ערך של 200,000 זלוטי (לפני הרפורמה). למעשה, ניתנו רישיונות להוצאת מכונות מסוג זה בערך שאינו עולה על 40,000 זלוטי (לפני הרפורמה).

ג. כל החפצים, שעליהם שילם המהגר לאוצר המדינה הפולנית בדולרים. למעשה לא הרשו להוציא דברים שבמדינה לא היה אפשר לוותר עליהם. את העברת הדברים הללו לישראל סידרה DAL.[3]

השלטונות בדרגים הגבוהים יותר נתנו לפעמים רישיונות ליחידים להוציא דברי ערך, למשל אישורים לרבנים להוציא דברים שיש בהם זהב.

התקנות של שר האוצר (כלול בנספח) פירטו במדויק את כמות הביגוד, הציוד הביתי, מזון, סיגריות, אלכוהול, תכשיטים ותשמישי קדושה שהמהגרים יכלו לקחת אתם.

החפצים שלא אושר להוציאם או שהוחרמו במכס, היו נשארים ברשות בעליהם אלא אם כן הבעלים ויתר עליהם לטובת אוצר המדינה הפולני. חפצים אלה הועברו למוסדות חברתיים ומוסדות צדקה.

המהגרים שילמו דמי מכס בשיעור 10,000 זלוטי (לפני רפורמה) על 100 ק"ג ברוטו, בלי תלות בתוכן הכבודה.

על פי המידע המצוי במדור העצמאי לארצות המזרח, נשיאות מועצת השרים צריכה למנות ועדה לטיפול בפניות אישיות להגירה לישראל שנדחו בתקופת ההגירה ההמונית.

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

3. חברת תחבורה פולנית.

160

יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון[1] (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, ב' באלול 1951
3 בספטמבר 1951

אל: המחלקה למזרח אירופה – משרד החוץ
מאת: י' לרון, יועץ בצירות ישראל, ורשה

הנדון: עניין העלייה

משיחותיי עם אנשי השלטון ועם אנשים שונים, שאינם מהחוגים הרשמיים, אבל יודעי דבר, מסתמנת בשבילי תמונה כדלקמן:

הממשלה בזמנו החליטה להפסיק את העלייה ולהסתפק בהוצאת דרכונים לבודדים בלבד. בקו זה נקטה הממשלה על פי הוראות המפלגה. כנראה, שהנימוק העיקרי לנקיטת עמדה זו היה הצורך בכוח האדם ובייחוד במומחים בקשר לתכנית של 6 שנים. האנשים המרכזיים, הקובעים את העניינים במפלגה הם: זמברובסקי, סגן יושב ראש בית הנבחרים, ויעקב ברמן (רווחת השמועה שהוא הורד בזמן האחרון מעמדתו). לשם הוצאת דרכונים במקרים בודדים הורכבה הוועדה המפורסמת לערעורים. הוועדה הזאת מורכבת מ־3 אנשים. אחד – מזור, בא כוח המפלגה (לא יהודי), קומוניסט ותיק ואיש ישר, משמש יושב ראש הוועדה. 2. בא כוח משרד ראש הממשלה, בשם קובליק – יהודי. והשלישי – קולונל סובצ'ינסקי.[2] הראשון חלה תכף אחרי מינוי הוועדה והיה חולה זמן רב. זאת הייתה האמתלה הנוחה לאי־פעילות הוועדה.

מה שנוגע לסובצ'ינסקי, ששימש בזמנו ראש או"ב[3] (משרד הביטחון) בקילץ [קיילצה] ובזמנו גם היה אסור בקשר לענייני "קילץ"[4], על סמך החומר שקיבלתי מאנשים שונים, אשר באו אתו במגע בקשר להוצאת דרכונים, הרי הוא איש גס ואנטישמי מובהק. אישה אחת סיפרה לי שצעק עליה וגידף אותה במילים שאין להעלותם על הנייר. לשנייה אמר

160

1. יוסף לרון (לרנר), נולד ב־1899 ברומניה. לא ידע פולנית. ב־1948-1949 היה מנהל המדור לאמריקה הלטינית במחלקה הכלכלית של הסוכנות היהודית; ביולי 1951 נתמנה ליועץ בצירות ורשה. היה מיופה כוח זמני בהיעדרו של קובובי עד דצמבר 1951; נשאר בוורשה עד 1952.
2. ולדיסלאב סובצ'ינסקי (Władysław Sobczyński), נולד ב־1904. ב־1945 היה מנהל הרשות המחוזית לביטחון הציבור (Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego — WUBP) בז'שוב (Rzeszów) (הידועה גם כריישא), וב־1946 – מנהל רשות זו בקיילצה. בשתי הערים אירעו אז פוגרומים. הפוגרום בז'שוב התרחש לפני שנכנס רשמית לתפקידו (ב־28 ביוני 1945), אולם הוכח שהוא נכח בז'שוב ביום הפוגרום (12 ביוני 1945). מ־1950 היה סובצ'ינסקי מנהל משרד הדרכונים של המשרד לביטחון הציבור.
3. או"ב – Urząd Bezpieczeństwa (1944-1956), שם היחידה של המשטרה הפוליטית במשרד לביטחון הציבור (ביטחון פנים) (Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego — MBP).
4. בקשר לפוגרום קיילצה ביולי 1946. סובצ'ינסקי, אז מנהל המוסד לביטחון פנים בקיילצה, נאסר ביולי 1946 בגלל "חוסר תגובת נגד". בדצמבר 1946 התקיים משפט וסובצ'ינסקי זוכה בו מכל אשמה.

בהזדמנות דומה שהיהודים יותר רעים מהיטלר. לכל פונה אליו הוא משתדל להשפיע בטוב וברע שיוותרו על הנסיעה.

כפי שכבר הודענו לכם, הוצאו בזמן האחרון כמה דרכונים. את שמות האנשים שקיבלו את הדרכונים ופרטים נוספים אנו מצרפים בזה ברשימה מיוחדת.

דיברתי עם כל אחד מאלה אשר קיבלו דרכונים בחודש האחרון, והוברר לי ששניים מהם הם פקידי הוועד התרבותי היהודי (קולטור געזעלשאפט)[5] והם קיבלו את הדרכונים בעזרת מנהיגי מוסד זה.

קשה לי לדעת אם היו מעוניינים לשלוח את האנשים לשם פעולות מסוימות בארץ או שהיו אלה מעשי פרוטקצייה רגילים. אישה אחת, מהסוג האחרון, הייתה מאוד פעילה בימי המרד הכללי בוורשה ויש לה קשרים עם אנשים מרמת המעלה באו"ב. הם ניסו להשפיע עליה, לדבריה, שלא תיסע, אך מכיוון שיש לה בארץ בעל והיא עמדה על רצונה נתנו לה את הדרכון.[6]

משיחות עם אנשים נודע לי שהרופא הראשי של הצבא, קולונל גנגל,[7] הוא איש בעל השפעה ידועה בחוגים המתאימים ובמקרים בודדים יכול וגם רוצה לעזור. ייתכן שתהיה לי ההזדמנות לבוא במגע עם איש זה.

מה שנוגע לקולונל רינגר,[8] נודע לי ממקורות רציניים, שאין לו עמדה חשובה מצד אחד ומצד שני שהנו גם רחוק מעניינינו. עם גיסה של הגב' מנדלבאום,[9] הופשטטר,[10] נפגשתי תכף אחרי בואי לוורשה. הוא איש מאוד סימפתי ורציני, אבל אינני חושב שזה מתאים בשבילנו לעשות את הקשר עם רינגר על ידו.[11] על אף האינפורמציה שקיבלתי על אודות רינגר, אשתדל לבוא אתו במגע על ידי צינורות אחרים, אשר נראים לי יותר מתאימים.

מספר אנשים, מאלה שהיו אצלי בענייני עלייה, וסיפרו לי על קשרים אישיים שיש להם עם אנשי היבסקצייה – זאכאריאש, לזיבניק,[12] סמולר – כיוונתי אותם לאלה שיבקשו מהם עזרה. עשיתי זאת בכדי לראות, אם יש להם רצון לעזור והן השפעה לכך.

בסיום אני רוצה לסכם כדלקמן – אני רואה את המצב והסיכויים לעלייה:

א. הממשלה לא נטשה עד הנה את הקו של הפסקת העלייה.
ב. ברזילי הפריז בהודעתו שהובטח לו המשך העלייה.
ג. הממשלה נמצאת בנדון תחת השפעת המפלגה.
ד. ועדת הערעורים שמה לעיל את כל עניין הבירורים בכוונה זדונית.
ה. המוציא לפועל – סבצי'נסקי, הוא המלאך הרע של ועדת הערעורים.

---

5. קולטור געזעלשאפט (Żydovskie Towarzystwo Kultury), ארגון התרבות המרכזי של יהודי פולין, נוסד ב־1947.
6. דרכון ולא תעודה ששימשה בתור תעודת מעבר.
7. כנראה מדובר על קולונל (Pułkownik) ליאון גנגל, שעמד בראש שירותי הבריאות של המשרד לביטחון הציבור (ביטחון פנים), MBP.
8. קולונל צ'סלאב רינגר (Czesław Ringer), נולד ב־1911. לפני המלחמה היה חבר "השומר הצעיר" ואחר כך חבר הקפ"פ. בשנים 1946-1953 היה סגנו של ראש מחלקת האספקה של המשרד לביטחון הציבור (ביטחון פנים).
9. מלה מנדלבוים (הופשטטר), חברת "גורדוניה", ריכזה את הקואורדינציה הציונית לגאולת ילדים ונוער בפולין שנוסדה ב־1946; ראו: יוחנן כהן, עוברים כל גבול: הבריחה מפולין 1945-1947, תל אביב 1995, עמ' 238.
10. יוסף הופשטטר, גר בקרקוב. במקור אחר, אחיה של מנדלבוים; ראו: דב טסלר אל קובובי, 15 באוגוסט 1951, גנהמ"ד 130.11/2502/11.
11. כהמלצתו של סתת (טסלר); ראו: דב טסלר אל קובובי (שם).
12. הכוונה ליוליאן (יואל) לזבניק (Julian (Joel) Łazebnik) (1904-1981), חבר קפ"פ. בזמן מלחמת העולם השנייה שהה בברית המועצות; היה המזכיר הכללי של CKŻP ואחר כך חבר ZG TSKŻ.

ו. גם מצדנו במשך שישה החודשים האחרונים לא היה לחץ ופעולה מתאימים.
ז. אינני חושב שבעתיד הקרוב יהיה שינוי ניכר בקו הכללי.
ח. ייתכן שעל סמך הודעת ראש הממשלה לציר, שיש מקום לדיון מחדש בשאלת הערעורים, נוכל להפעיל את ועדת הערעורים.[13] בנדון אני תולה הרבה תקוות לריאיון שיהיה לציר עם שר החוץ באמצע חודש ספטמבר.[14] חושבני שעל סמך החומר העניני שנצבר אצלנו יצליח הציר להשפיע על שר החוץ לשנות את הדברים בעניין עליית הילדים ומשפחות נפרדות. כמובן שזה יהיה תלוי בפעולה מתמידה ועקשנית מצדנו וקצת "מזל" להגדיל את מספר הדרכונים שיוצאו.

אנו חושבים, שהנימוקים להשפיע על השלטונות, שכתבתם עליהם, הם מאוד חשובים ונעשה את הכול בכדי להטיב את לבם על ידי הזכרה של כל הטובות שעשו עמנו עד עתה ועל האדיבות המיוחדת שלהם. נדמה כמו כן שכדאי היה להשתמש בעוד שני נימוקים: (א) השפעה של המשך העלייה על הגברת יחסי מסחר בין שתי המדינות; (ב) דעת הקהל של היהדות העולמית לטובת פולין החדשה.

בברכה,

י' לרון

161

דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, אריה קובובי[1] (ורשה)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, י"ח באלול תשי"א
19 בספטמבר 1951

שיחה עם שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי[2]

מנהל המחלקה המוסמכת סלוצ'אנסקי נוכח בשיחה, שארכה כשלושת רבעי שעה והתנהלה באווירה ידידותית עד הסוף. אם כי לא חסרו בשיחה רגעים דרמטיים, נתקלתי כל הזמן בגישה שאיני יכול להגדירה אחרת כי אם כצינית, ורק בסוף הריאיון, פעם ראשונה כשטענתי כי אין הממשלה הפולנית יכולה לערוב בעד ביטחון יהודיה, ופעם שנייה כשדחיתי בתוקף את האינסינואציה[3] של סקז'שבסקי, כי רק בכוח אדם אנו מעוניינים, התעורר באנשים גם

13. מברק קובובי אל המשרד בתל אביב, 9 באוגוסט 1951, גנהמ"ד 130.09/2306/4.
14. ראו תעודות 161 ו־162.

161

1. אריה ליאון קובובי, נולד ב־1896 בליטא. עוד מהיותו נער היה קשור אל התנועה הציונית. היה פעיל בקונגרס היהודי העולמי.
2. ראו תעודה 162.
3. הרמז.

מעין יחס מצפוני לדבר. אני משוכנע, כי לולא ההבטחה שנתן לי צירנקייביץ׳,[4] מהלך השיחה היה עוד יותר קשה.

תחילה דיברנו על טלטולי הלוך ושוב בין פראג לוורשה. סקז׳שבסקי אמר שאינו אוהב לטוס, אינו יכול לשאת את רעש המנועים. שחנו על התענוג שבנסיעות וסיפרתי לו כי מורה שלי היה נוהג לומר: ״אתם, ילדים, מעולם לא ידעתם את ההנאה אשר בנסיעה בחשמלית״. כמו כן הזכרתי את בדיחתו של יהושע טהון[5] המנוח על הרווחה שהייתה לרדת מעל החמור בארץ ישראל של 1911. הוא צחק בכל לב ואמר שידע היטב את יהושע טהון ואף את בתו נלה רוסט. למעשה היו שניהם, הוא ופרופסור רוסט המנוח, מרצים באוניברסיטת קרקוב.

התלוננתי על שפולין מינתה ציר למצרים, ולישראל לא. הוא טען שמצרים חיכתה יותר, שלא קל להם למצוא אישים מסוגלים לשירות דיפלומטי, שאין להם עדיין שגריר בפריז ולא בפקינג [בייג׳ינג] וכו׳, וכו׳.

הזכרתי לו את הבטחתו לדון אתי בבעיית העלייה. פולין – אמרתי – הושיטה לישראל עזרה מאוד נדיבה בימי מאבקה על עצמאותה. ב־25 בנובמבר 1949[6] התירה ממשלת פולין לכל יהודי לעלות לישראל. לאחר שנה בוטלה הרשות. אנשים שמסיבות שונות איחרו את המועד הוכרחו להישאר. משפחות נפרדו. מצויים ברשימותינו שמות של 5,000 משפחות, הכוללות מ־12 עד 15,000 איש, אשר בקשותיהן נדחו ושערערו על הסירוב (סלוצ׳אנסקי התערב והעיר שזה מספר מוגזם מאוד). הורכבה ועדת ערעורים, אך במרס, אפריל ומאי לא הורשתה כל יציאה שהיא, בעת שביוני וביולי העניקה פחות מעשרה דרכונים לחודש. נתקבלתי על ידי ראש הממשלה צירנקייביץ׳ והוא הבטיח לי שהעניין יעמוד לדיון חדש.[7]

ביקשתי אחר כך את השר שירשני לנסח שוב את השקפתנו. נשארו שני סוגים של יהודים בארצות שהיו משועבדות למלכות הרשע הנאצית. ישנם השואפים להשתתף בשיקום ארצות מגוריהם, לגביהם אין כל דרישה בפינו ואנו תקווה שיצליחו להשתלב במסלול החברה החדשה. אולם ישנם אחרים שאינם יכולים להתגבר על האסון שאירע לעמם ולעצמם. להם אין ארצות אלו אלא בתי קברות, אלו נכספים להצטרף לקרוב או לחבר שנשאר להם בישראל. מן הראוי לתת להם את הרשות ללכת להם. זהו עניין אנושי. ולא זו בלבד: לשם מה לקלקל את אווירת הידידות וההבנה בין פולין לבין ישראל בגלל 12 עד 15,000 אנשים אומללים? האם כה זקוקה להם פולין?

סקז׳שבסקי ציין שפולין גילתה נדיבות לב רבה. עשרות אלפים תושביה היהודים הורשו להגר לישראל. הייתה לרשותם שנה ומעלה להגיע לידי החלטה. פרק זה נחתם. כעבור זמן־מה התברר כי מספר גדול מבקשים לחזור. כשר פולני, עליו לקבל אחת לחודש כל אזרח פולני הרוצה לראותו. בכל פעם הוא מתבקש להתיר את חזרתם של קרובים ומכרים. שום ממשלה

---

4. בשיחתו עם קובובי, צירנקייביץ׳ ״הבטיח פעמיים שהממשלה תבדוק מחדש את עניין עליית הקרובים והיתומים״. מברק קובובי אל המשרד בתל אביב, 9 באוגוסט 1951, גנהמ״ד 130.09/2306/4.

5. יהושע טהון (1870–1936), ממנהיגיה המובהקים של התנועה הציונית בגליציה. משנת 1897, רב ומטיף בקרקוב; ב־1919–1935 – ציר בסיים הפולני.

6. המדובר בהודעת המשרד למנהל ציבורי מ־3 בספטמבר 1949; ראו תעודות 114–115. ייתכן גם כי הכוונה להודעת המשרד למנהל ציבורי מ־22 בנובמבר 1949 (APWrocław, KW PZPR, 74/V/48), שבה צוין כי ״ממשלת פולין נתנה אישור לאזרחיה בני הלאום היהודי להגר לישראל אם הם רוצים בכך. ממשלת פולין נותנת לאנשים אלה הקלות על ידי פישוט וזירוז של ההליכים הפורמליים לקראת הנסיעה, על ידי ארגון משלוחים באמצעות חברת הנסיעות ׳אורביס׳, וכו׳. ברור, שהפונים לצאת למדינת ישראל הם קודם כול אלה שיש להם זיקה אידאולוגית לתנועה הציונית״.

7. מברק קובובי אל המשרד בתל אביב, 9 באוגוסט 1951, גנהמ״ד 130.09/2306/4.

אינה יכולה להסכים למצב בלתי יציב כזה. נהוג בעולם שבני אדם קשורים במקום קבוע. אמת הדבר שבמקרים אחדים נהגו בחומרת הדין. המקרים האלה הועברו לחקירה.

(אני מוסר את המשך השיחה בצורה סטנוגרפית מקוצרת.)

ק׳: איני יכול לתאר לעצמי שוועדת הערעורים נכנסה לעבי הקורה של הבעיה, אם כתוצאה מעבודתה אושרו רק 16 מקרים מתוך יותר מ־12,000.

סקז׳: מה היא ועדה זו עליה אתה שח? מעולם לא הייתה ועדה כזו, מי הם חבריה?

ק׳: כזו הייתה הידיעה שנמסרה לקודמי ולעוזרינו.[8] הוועדה השתייכה למשרד ראש הממשלה. מר מאזור היה יושב הראש. אחד מחבריה היה קולונל אחד, שלא התגלה כידידותי ביותר.[9]

סלוצ׳: לא פעלה ועדה כזו באופן רשמי.

סקז׳: איני יודע על ועדה כזו, אבל ראש הממשלה הבטיח שיעיינו מחדש במקרים הראויים לשימת לב. הרבה ממה שסיפרת הוא חדש בשבילי. אדון בבעיה עם ראש הממשלה ואודיע לך.

ק׳: מעולם לא הייתה הגירה בממדים גדולים לכל ארץ שהיא, מבלי שיהיה גם אחוז מסוים של חוזרה. איני יכול להבין, למה ייענשו הרוצים לעלות בחטאם של הרוצים לחזור, למה ישלטו אלה בחייהם של אלה? ושוב, למה לעורר טינה בלבבה של אוכלוסייה השואלת אך ורק לקיים יחסי ידידות עם פולין?

סקז׳: קודמך הדגיש חליפות שפולין עשתה הרבה למען ישראל.

ק׳: ואף אני כך. ודבריי פורסמו בעיתונות הישראלית. אך אל נא תשכח שדרושים לנו אמצעים כספיים ניכרים לבניית ארצנו. והרי עובדה היא שפעולות למען ישראל אפשריות בארצות המערביות בלבד. אלה הרוצים שישראל תזדהה עם המערב, למה להקל להם את ההוכחה שישראל אינה נעזרת על ידי המזרח?

סקז׳: ידוע לי שנחוצים לכם כספים רבים, וגם שמעתי שאחרי ככלות הכול אין הקומץ שאתם מקבלים משביע את הארי.

סלוצ׳: והדבר גורר חובות מדיניות.

ק׳: ההכנסות אינן מספיקות מפני גודל מאמצינו וממדי מימונם, אבל גדולות הן. לא היינו יכולים להחזיק מעמד לולא העזרה הכספית המוגשת לנו על ידי היהודים מהעולם המערבי, אשר להתחייבויות פוליטיות, אין כאלו. למעשה עשו הדמוקרטיות העממיות עסק טוב בעזרתן לקימום ישראל.

סקז׳: לא אסתיר שאיני מסכים לדעתך. גם בארץ נמתחת ביקורת על מדיניות החוץ של ישראל.

ק׳: בכל זאת, איזה שינוי חל בפינתנו, במזרח התיכון, מנקודת מבטכם, הבריטים הלכו, ישראל הכירה בסין העממית, התנגדה לפרנקו ונלחמה נגד זיונה של גרמניה.

---

8. ראו מברק ניב אל המשרד בתל אביב, 6 באפריל 1951, גנזמ"ד 130.09/2306/4.
9. מדובר בסובצ׳ינסקי; ראו לעיל תעודה 160, הערות 2 ו־4 וכן תעודה 167.

סקז׳: דברים אלו קלים. מובן מאליו כי היהודים יתנגדו לזיון גרמניה, אבל מה בעניין קוריאה? בכל אופן, אין זו מטרתי להרחיב כאן את הדיבור על מדיניות החוץ של ישראל. אנו דנים כעת בעניין אחר. כוונתי לחקור את הדבר, לבחון אותו מבחינות אחדות ולהודיעך פשר דבר.

ק׳: אשמח אם אוכל להודיע לממשלתי על מועד תשובתך.

סקז׳: אדוני הציר, המותר לי להעיר שהשאלה נוגעת אחרי ככלות הכול, לאנשים שהם אזרחים פולנים?

ק׳: בסייעה בקימומה של ישראל ידעה הממשלה הפולנית, כי ישראל לא נוסדה שוב למען אותם היהודים שאז ישבו בארץ, אלא כבית לאומי לכל אותם היהודים שלא יכלו או לא רצו להישאר בארצות מגוריהם.

סקז׳: האם עלי להבין, שעל ידי כך שהיא תמכה בישראל, נטלה ממשלת פולין על עצמה להעביר לישראל את אזרחי פולין היהודים?

ק׳: הייתה ללא ספק התחייבות מוסרית, במידה שמדובר באלו שאינם רוצים להישאר כאן. ישראל קמה לתחייה, מפני שעמי העולם חשו, כי לאחר ההשמדה הגדולה, מגיע ליהודים מקלט בטוח משלהם. אנו מבקשים מכל ממשלה בעולם שתניח ליהודים שבארצה לעלות לישראל, אם כזה הוא רצונם.

סקז׳: אתה רואה רק את נקודת הראות של ישראל. עלי להתחשב עם הצד הפולני של הבעיה. הפולנים הלא יהודים, הרוצים להגר מפולין לאמריקה או למדינה אחרת, אינם רשאים לעזוב את הארץ. מדוע יש להרשות ליהודים לעזוב? האם רק משום שישראל מוכנה לקבלם? איננו יכולים להפלות.

ק׳: כן, אנו תובעים יחס שונה ליהודים. ראשית מפני שהם שילמו מחיר יקר מאוד בעד זכות זו, על ידי מיליונים של הרוגים וסבל שאין דוגמתו, שנית, מפני שלמרות מאמציכם לא יהיו היהודים בטוחים בחייהם וברכושם אם יופרע הסדר מאיזו סיבה שהיא. ישנם אפילו אנשים בצירותנו, כבוד השר, החושבים שבעת כזו יסכן הדגל הישראלי בוורשה את שלומם יותר מאשר יגן עליו.

סקז׳: אף תשובתי כפולה. מבלי לזלזל בייסורי העם היהודי, אזכיר שהפולנים לא סבלו הרבה פחות. גם הם הקריבו קרבנות רבים. ואשר לביטחון היהודים בפולין, נכון הדבר שמשטר הכיבוש השאיר את עקבותיו במוחות העם, אולם השקענו עמל רב בחינוך העם והדרכתו ויש לנו סיבה מלאה להיות מרוצים מהתוצאות שהושגו.

ק׳: אנו מעריכים מאוד את עבודתכם הגדולה, אבל אינכם יכולים לבטל בשנים מעטות מה שעשתה שנאה של דורות.

סקז׳: לא דורות, אין מסורת של שנאה בפולין.

ק׳: אני מתכוון ליחסים ששלטו במאה העשרים. כמובן היו במאות הקודמות גם תקופות מפוארות של הכנסת אורחים והבנה. העובדה היא שאין ממשלתך יכולה לערוב לביטחונם של יהודיה בעת צרה.

סקז׳: בשעת צרה הם לא ייהנו מיתר ביטחון בישראל.

ק׳: הם יהיו בתוך עמם שידע איך להגן עליהם.

סקז׳: קיבלת ידיעות ממקורות משוחדים.

ק׳: מקורותיי הם לדאבוני נאמנים, ומשום כך לא יבינו בישראל כי הנכם מעכבים אותם 12-15 אלף יהודים.

סקז׳: אני שומע מדבריך שאותם 12-15 אלף איש יוכלו להביא תועלת רבה לישראל.

ק׳: לא, כבוד השר, לא זו הסיבה. באה אתמול לראותני אישה חולה מאוד, עליה לעבור ניתוח נגד סרטן: הקרוב היחידי שנותר לה היא בתה בישראל. אנו רוצים לקבלה, אף על פי שהיא בוודאי תהיה מעמסה על חברתנו. קיבלנו אלפי נכים ובעלי מום, קיבלנו אותם באהבה. ישראל נלחמה לעצמאותה, כדי שכל יהודי ימצא לו בית בארץ. זכות זו היא אחת מיסודות תחוקתנו.

סקז׳: האמן לי, כבוד הציר, גם לי היו מקרים שמאוד התרשמתי מהם. אף לפניי התחננו, בכו וביקשו שארשה ליוצאים לחזור מישראל. הדבר באמת לא נעים, בכל אופן, נראה...

ק׳: כשם שפיליפ השני נהג לאמר, אחכה לתשובתך. אני מקווה שהיא תהיה בהקדם וחיובית.

סקז׳שבסקי ליווני למלתחה. כשראה אותי לובש מעיל עליון, שאל אם הבאתי גל של קור לוורשה, עניתי שרק אור שמש יכולתי להביא אתי.

אריה ל׳ קובובי

162

תזכיר מאת ראש מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-11 w-19 t-342

ורשה, 20 בספטמבר 1951

סודי

אל: החבר השר ס' סקז'שבסקי
כאן

עם שאני שולח תזכיר שהוא רישום משיחת שר החוץ עם הציר קובובי[1] אני מבקש החלטה בעניינים אלה:

1. האם התזכיר צריך להיכתב בגוף שלישי או בגוף ראשון? במקרה השני, יהיה צורך בחתימה שלך עליו, החבר השר.
2. בקשר לתפוצה: אני מצדי מציע לשלוח עותקים לחבר ראש הממשלה, לשר ברמן.[2]

ראש המדור
אדוארד סלוצ'אנסקי

תזכיר: רישום משיחתו של שר החוץ ד"ר ס' סקז'שבסקי עם ציר ישראל מר קובובי

1. הציר קובובי שאל את השר סקז'שבסקי, איך נראה עניין המינוי של ציר פולין בישראל. פולין מינתה לאחרונה ציר בקהיר – מתי יתמנה הציר בישראל?
השר סקז'שבסקי השיב, כי יש לנו קשיים.[3] כרגע אין לנו שגרירים, לדוגמה, בסין ובצרפת. בכל מקרה, הממשלה חושבת.[4]
2. הציר קובובי העלה את נושא ההגירה לישראל. הממשלה שלו מתעניינת אך ורק באותם יהודים הרוצים לעזוב את פולין. הם עברו את הרדיפות בשואה והם לא יכולים להתגבר על מועקת הזיכרונות האלה. הם נתונים בפחד, שבמקרה שיפרצו מהומות כל שהן בפולין, חייהם יהיו בסכנה.

על פי המידע שבידי הציר קובובי, כ־15 אלף איש שפנו להגר לישראל נתקלו בסירוב מצד השלטונות. פולין נהנית מאהדה רבה בציבור הישראלי. חלק גדול מאוכלוסיית ישראל קשור רגשית ותרבותית עם פולין. בהזדמנות, הציר קובובי ציין, שמתוך 120 חברי הכנסת החדשה שנבחרו 30 מוצאם מפולין. מדוע צריכה פולין לאבד כמות גדולה כל כך של אהדה.

162

1. ראו תעודה 161, דו"ח של קובובי על אותה שיחה.
2. מחוק בקו: "לחבר מאזור, חבר דלוסקי". נוסף בכתב יד: "לרדקייביץ'".
3. נמחק: "פרסונליים. מסיבה זו".
4. נמחק: "על מינוי ציר בישראל". נוסף: "להסדיר את העניין".

האהדה למערב גוברת בישראל, שכן המערב נותן ללא תנאים פוליטיים עזרה כלכלית לישראל. פולין נטלה על עצמה התחייבות מוסרית ביחס למדינת ישראל, כאשר במהלכיה המדיניים עזרה להקים את המדינה וכאשר עזרה לישראל בזמן מלחמתה נגד הערבים.

על פי המידע המצוי בידו, לאחר שהסתיים גל ההגירה הגדול בפברואר השנה, עמדה לקום ליד נשיאות מועצת השרים ועדת ערעורים, שבראשה היה מיועד לעמוד מר מאזור. בהרכב הוועדה עמד להיכלל גם אלוף־משנה אחד, שיחסו למהגרים היה קשוח מאוד.[5] הוועדה הזאת אמורה הייתה לטפל בבקשות להגירה שקודם לכן נענו בסירוב.

ראש הממשלה של הרפובליקה הפולנית, צירנקייביץ', בשיחתו עם הציר קובובי הבטיח לו, שעניין המהגרים יטופל. אי־לכך הוא מבקש שיימסר לו המועד מתי זה יתחיל להתבצע.

השר סקז'שבסקי השיב:

במסגרת החודשים שבהם נמשכה ההגירה המאורגנת של יהודים מפולין לישראל יצאו כמה עשרות אלפי אנשים. מספר האנשים שפניותיהם לקבל אישורים[6] נענו בשלילה מוגזם מאוד בדברי הציר קובובי. יש לנו ידיעות, שהיהודים שהיגרו מפולין לישראל אינם שבעי רצון. בני משפחה של מהגרים מסוימים שנשארו בפולין פונים לרשויות בבקשה להרשות למהגרים לחזור לפולין. גם אל השר סקז'שבסקי אישית, במסגרת תפקידו המחייב פגישות עם אזרחים הפונים אל בעלי תפקידים שלטוניים, הופנו בקשות כאלה.

זרועות השלטון בפולין[7] מבטיחים ביטחון לכל האזרחים, כולל האזרחים היהודים. היהודים בפולין נמצאים במצב ביטחוני הרבה יותר טוב מאשר ב[8]

משרד החוץ אינו יודע דבר על הקמתה של ועדת ערעורים. אם הציר קובובי מסתמך על הבטחה של ראש ממשלת פולין, השר הבטיח שיבדוק את העניין כולו. השר ציין, שאיננו יכול להתחייב על מועד התשובה שייתן, והדגיש נחרצות שעניין ההגירה של אזרחי פולין ללא תלות במוצאם הוא עניין פנימי של המדינה שלנו.

ערך את הרישום: א' סלוצ'אנסקי
ראש המדור העצמאי לארצות המזרח

5. אלוף־משנה סובצ'ינסקי.
6. בשולי הדף נכתב: "ליציאה לישראל".
7. נמחק: "כדי להבטיח".
8. המשפט בכתב יד. שם הארץ נמחק, כנראה, פלשתינה.

163

דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, אריה קובובי (ורשה)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.11/2493/10

ורשה, י"א בתשרי תשי"ב
11 באוקטובר 1951

יחסינו עם יהודי פולין: א. ה"קונגרגציות" (הקהילות הדתיות)

אפשר לאמר כי שארית פלֵטתנו בפולין מונה שני שבטים נבדלים: היהודים המתרכזים מסביב ל"קולטור געזעלשאפטלעכער פארבאנד פון די יידן אין פוילן"[1] (המסונף למפלגה הקומוניסטית, או יותר נכון למפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת) מזה, ואלה אשר יש להם זיקה לדת ולערכים המסורתיים, והמאורגנים, על ידי ה"קונגרגציות" או הקהילות הדתיות, ב"איגוד הדתי של היהודים בפולין"[2] מזה. מרבית היהודים אינה נמנים עם פעילי שני הגופים גם יחד; דאגתם העיקרית היא לעלות (או יותר נכון לצאת את הארץ) והם רואים בחייהם הנוכחיים רק מעין פרוזדור לאיזה עתיד בלתי ברור.

איך נחדש את הקשר עם יהודי פולין? הייתה זו אחת הבעיות העיקריות שעמדה לפניי. מספר המבקרים בצירות הלך וקטן בחודשים שקדמו את בואי. יחידי הסגולה, אשר לפנים עוד קיימו יחסים אישיים עם אי־אלה מעובדינו, התרחקו ונמנעו מכל מגע, כאילו נוגעו בצרעת הבית ויושביו. חומה של פחד הפרידה בין נציגות ישראל לבין האוכלוסיה היהודית. מה גרם למורא? המוצדק הוא? דעות אנשי שלומנו היו חלוקות. אלה אמרו שהתפטרות הציר הקודם ועוזריו בצורה כה הפגנתית היא היא שהצביעה על צירותנו כנציגות מדינה עוינת, ואלה טענו שאמנם שינתה ממשלת פולין את יחסה לישראל, ומצאו ראיות בכל שורה שלילית שהופיעה בעיתונות, בכל הגה ביקורתי שנשמע ברדיו.[3] אלה האשימו את מאמרי ההסתה של ה"פאלקסשטימע" (כלי מבטאו של ה"קולטור געזעלשאפטלעכער פארבאנד",[4] המופיע ארבע פעמים בשבוע) ביצירת אווירת הפחד, ואלה קבלו שדוברי ממשלת ישראל משמיעים לעתים קרובות מדי הצהרות בלתי ידידותיות על הדמוקרטיות העממיות.

אין דבר שציערני יותר מאשר היראה הזאת. מדינת ישראל, שנוצרה כדי להביא נחמה, רווחה וכבוד לתפוצותינו, איזה פרדוקס טרגי שיהודים השמחים בקיומה והשואפים לעלות

163

1. קולטור געזעלשאפטליכער פארבאנד פון די יידן אין פוילן (Towarzystwo Społeczno–Kulturalne Żydów w Polsce) – האגודה החברתית־תרבותית של היהודים בפולין. הוקמה פורמלית באוקטובר 1950, במקום הוועד המרכזי של יהודי פולין (CKŻP) שחוסל, על פי הדגם של ארגונים של מיעוטים לאומיים אחרים. המוסד שימש מכשיר של השלטון והמפלגה הקומוניסטית לביצוע פעילות תרבותית וחברתית בקרב היהודים ולייצוג החברה היהודית אל מול השלטונות.
2. Związek Religijny Wyznania Mojżeszowego – איגוד דתי של בני דת משה. מונה על ידי הקונגרגציות היהודיות באוגוסט 1949, ופעל באופן עצמאי ב־1949–1950, 1957–1967 ומ־1981.
3. על התפטרותו של ברזילי, ראו לעיל בתעודה 153; על הרושם של התפטרותו בפולין, ראו: ב' ניב (ורשה) אל מחלקת מזרח אירופה, 16 בינואר 1951, גנהמ"ד 93.07/507/12.
4. לעיל הערה 1.

יירתעו מנציגיה! אולם אמרתי בלבי, שאם אצליח במאמציי לשכנע את ממשלת פולין, כי מדיניות אי־ההזדהות שלנו כנה, יתקשרו גם אי־אלה יחסים אישיים בין פקידים גבוהים פולנים לבין עובדינו הראשיים, והפגנה זו ודומות לה של היחסים הטובים שבין שתי המדינות תגרשנה את החששות המוגזמים של היהודים. כמו כן שמתי לפניי לפתח את ניסיון ההתקרבות ביהודי ה"קונגרגציות", כי אין מקום כשר כבית הכנסת לפגישה בין אנשי הצירות ויהודי הארץ, מבלי שיתעורר חשש של כוונות צדדיות, ועצם נוכחותנו מהווה עידוד, ומבליטה גם את אחדות העם וגם את ההמשך שבין העבר היהודי לבין הווה הישראלי.

"קהילת" ורשה

הגעתי לוורשה ב־16 ביולי אחרי הצהריים וב־18 בבוקר נפגשתי עם יושב ראש "קהילת" הבירה, מר משה אוקון, יהודי סוחר, דובר עברית, בעל עבר ציוני, נעים הליכות, זהיר ונזהר, ואוהב לנאום מפני האפשרות הניתנת כך להדגיש את נאמנותו לפולין החדשה. האיש שמח מאוד כשהודעתי לו על כוונתי להנהיג כשרות בבית מגוריי ולבקר בבית הכנסת. הוא סיפר לי כי בכל יום חמישי בא שוחט מלודז', מביא אתו חמישים ק"ג בשר ושוחט עופות במקום. כמו כן מסר לי כי נשאר בוורשה רק בית תפילה אחד, בית הכנסת על שם נוז'יק, ושהוא וחבריו יחשבו זאת לכבוד לקבל את פניי בליל השבת הבא.

למחרת הגשתי את כתב ההאמנה לנשיא פולין.[5] למרות שהיהודים ידעו על הדבר, באו רק מתי מספר לחזות בטקס המפואר, ונמלאנו יגון בראותנו, כי יהודי ורשה כה יראים מקרבתנו, עד כי אפילו אינם מעיזים לבוא לשמוע את תזמורת הצבא הפולני מנגנת את "התקווה" ולראות בכבוד הניתן לישראל.

מפח נפש גמור הייתה לנו קבלת השבת בבית הכנסת נוז'יק. בדק הבית נעשה יפה (אם כי סתמו את עזרת הנשים ופגמו במראה הכללי) והרושם הראשון הניח את הדעת, אולם במהרה באה האכזבה: שלושה עשר יהודים בלבד נוכחו בתפילה (נוסף לחברי ולי) ובמשך הערב שלושה עברו לפני התיבה, מתוך ניסיון למצוא אחד לפחות שייתן סיפוק לאורחים. רק האחרון ידע "עברי" [עברית] כהלכה ואנו יצאנו חפויי ראש. אולם החלטנו לא לעזוב את היהודים האלה לנפשם ונפרדנו בדברי ברכה ועידוד.

ניסינו שוב בזמן ביקורי השני בוורשה, בליל שבת 10 באוגוסט (ח' באב), ערכנו בבית המגורים עונג שבת לעובדי הצירות ולידידים אחדים ונחלנו כישלון שובר לב: לא הייתה לשון משותפת לרוב הנוכחים, איש מהמוזמנים לא ידע שיר עברי, המאמצים ליצור אווירה יהודית עלו בתוהו. לבסוף "הצילו" שני הנהגים את המצב בשירים נושנים ביידיש, על רח' קרוכמלנה וכדומה.

התעודדנו קצת, בשבת חזון,[6] כשמצאנו בבית הכנסת כמעט ארבעה מניינים יהודים. ר' ברלה פרסוביץ,[7] "הרב הכולל" של פולין, עבר לפני התיבה בקול ערב, וכשקראתי את ההפטרה הקשיב הקהל בדומייה וברגש רב.

---

5. דו"ח 3, מסירת כתב אמנה בפולין, 25 ביולי 1951, גנהמ"ד 130.11/2493/10.
6. השבת שלפני תשעה באב.
7. רבה הראשי של פולין בשנים 1945–1961.

צערנו גבר מחדש למחרת, בתשעה באב (הנדחה), כשהנחנו פרחים לפני האנדרטה של מרד הגטו ורק משפחה אחת יהודית באה להתייחד אתנו. נכלמנו בפני הקצינים הפולנים שנוכחו בטקס והרגשנו את חורבן יהדות פולין במלוא היקפו.

אולם לא אמרנו נואש. המשכנו בחיפוש דרכים אל היהודים. הנאומים שהוחלפו לרגל הגשת כתב האמנה נדפסו בעיתונים ועוררו הד. התחילו לרחף שמועות על השיחות עם ראשי הממשלה וידיעות שהעלייה עומדת להתחדש. שוב שיחרו רבים את דלתות הצירות. יוסף לרון הצליח להדק את הקשרים עם פקידים גבוהים. היהודים שאינם ב"קולטור געזעלשאפטלעכער פארבאנד", חזר אמונם בנו. היהודים הדתיים נוכחו לדעת כי אין הצירות מזלזלת במסירותם לערכים המסורתיים.

לא הייתי בוורשה בימי ראש השנה, אולם לרון, גולן[8] ורעיותיהם ביקרו בבית הכנסת נוז'יק ונתקבלו בלבביות. התפילות לבשו חגיגיות רבה. נוכחו קרוב לשלוש מאות מתפללים, ביניהם מספר אנשים בגיל די צעיר, ורבים ממש "נדבקו" לנציגינו.

במסיבה שערכנו ליהודי המקום במוצאי שבת שובה, אחרי קבלת הפנים לסגל הדיפלומטי, ניכר המפנה עוד יותר. באו כחמישים איש מוורשה ומעוד שלוש ערים, ביניהם אנשים התופסים עמדות במנגנון הממשלה, מרצים באוניברסיטה, רופאים ועורכי דין. האזינו בקשב רב לדברי הברכה שלי. אמרתי להם שאנו זקוקים לאהדתם, כי פחדם נותן יד לאומרים כי אין מדינת ישראל ידידותית לפולין ומכביד אפוא על פעולתנו, כי היחסים בין שתי המדינות טובים, כי לא קמה ישראל לגרום ח"ו [חס וחלילה] צער ליהודי התפוצות, כי אם להביא להם נחמה ורווחה וכו'. הנשף עבר באווירה מרוממת של "שבת אחים גם יחד" ומצאנו בו גמול לעבודתנו בשטח זה.

יום הכיפורים בקרקוב

בחצי אלול בא לראותני בצירות יהודי מקרקוב, סיפר לי בין היתר כי נשארו כאלפיים יהודים בעיר (מארבעים וחמישה אלף שגרו בה לפני המלחמה) וכי מתפללים במניין בכל יום, והפציר באשתי ובי שנבלה את יום הכיפורים בתוכם. הסכמתי, בתנאי שאקבל הזמנה מפורשת מטעם הקהילה, ולרון החליט לנסוע מקודם על מנת לבדוק את המצב. מכוניות של המשטרה החשאית עקבו אחרי מכוניתו ומכריו הזהירו אותו שלא יבקר את ראש הקהילה, ששכב חולה באותו יום, פן יסכן אותו. אולם הוא הספיק לסור לשלושת בתי התפילה הקיימים, מצא מניין חסידים מתפללים בהתלהבות בבית המדרש, ומסר לשמש הקהילה על ביקורי העתיד[י].

כשחזרתי לוורשה, מיד לאחר ראש השנה, הופתעתי למצוא מברק חתום על ידי ראש קהילת קרקוב וכתוב גרמנית בזה נוסח: "אשמח בשם הקהילה היהודית לברך בקרקוב את הוד מעלתך ורעייתך". הזמנה גלויה זו כה נבדלה מהזהירות והפחד אשר כבר הורגלנו להם, עד שכמעט ראינו בה בשורה לתקופה חדשה ביחסינו עם יהודי פולין.

הגענו לקרקוב, אשתי, מר אריה לרנר[9] – פקיד במחלקת העלייה של הצירות – ואני בערב יום הכיפורים בבוקר. (נסענו בקרון שינה, ועליי לקבוע כי במשך כל שהותנו בעיר לא ראינו איש מהבולשת עוקב אחרינו.) כעבור חצי שעה בא ראש הקהילה, המהנדס שרגא פוס

8. יהודה גולן, נספח מסחרי.
9. אריה לרנר, נולד ב־1916 בזמושץ'. אזרח פולין. מיולי 1951 היה פקיד במחלקת העלייה של הצירות. נאסר ב־1952 בהאשמת ריגול לטובת מדינת ישראל, שוחרר ב־1955 ועלה לארץ.

(Ferdynand Poss), מלשון פז בהברה האשכנזית, שם משפחה עתיק), לבקרנו במלון ומיד הזמין את כולנו לסעוד על שולחנו גם את הסעודה המפסקת וגם את הארוחה שלאחרי הצום. ושוב סטתה הכנסת אורחים זו סטייה מפליאה ומשמחת מכל ניסיוננו הקודם.

סיירנו בלווייתו ברחובות שהיוו בעבר את העיר היהודית והיה זה סיור רווי צער, כי הרחובות נשאו עוד את שמותיהם היהודיים (רחוב יעקב, רחוב יוסף, רחוב אסתר) ועל צדדי הפתחים עוד נראו כפצעים פתוחים עקבות המזוזות שנעקרו. אולם יהודים לא גרו עוד בבתים ולא נראו ברחובות. מדריכנו היה מתעכב אחרי כל פסיעה ואומר וחוזר: "פה היה בית מדרש ופה בית ספר, פה גימנסיה עברית ופה שטיבל, ברחוב זה כל חנות הייתה יהודית". ראינו מבחוץ את בתי הכנסיות שהושבתו מעבודת הקודש. זקן בתי הכנסיות של פולין, "בית הכנסת הישן", שנבנה במאה הארבע עשרה, מפניני הסגנון הגותי הטהור, הוקף חומה על ידי העירייה, שאינה רוצה לתקנו בכספיה וליהודים אין כסף. בחצר בית הכנסת מקימים עכשיו אנדרטה לזכר הפולנים שהגרמנים הוציאום להורג שם. "בית הכנסת הגבוה", שעומד מסוף המאה השש עשרה, סגור ומסוגר וייהפך במהרה לתאטרון לבובות. ראינו את מפלת בית הכנסת "קופה", שאף הוא מאותו זמן, ואשר הפולנים מוסתים על ידי עלילת דם הציתוהו באוגוסט 1945.[10] נותרו כאמור שלושה בתי תפילה: (א) בית הכנסת רמ"א שנבנה לפני ארבע מאות שנה, אשר פנימו תוקן וסויד בלי הבחנה יתרה, ואשר עוד עומד בו שמור המקום בו ר' משה איסרלש[11] היה עומד ל"שפך את שיחו לפני האלקים";[12] (ב) ה"טמפל", בו כיהן ד"ר יהושע טהון, ושבניינו ניצל מפני ששימש מחסן לצבא הגרמני (מרבית רהיטיו ותשמישי הקודש נגזלו); (ג) בית מדרש בחצר ה"טמפל". ביקרנו גם בבית ועד הקהילה ברחוב סקבינסקה: הקומה השנייה בלבד הוקצתה למשרדי הקונגרגציה; יתר הקומות תפוסות כעת על ידי קואופרטיב יהודי לתפירה, וכותלי הפרוזדור מכוסים מודעות התעמולה הרגילות.

אולם כל הרשמים העגומים חלפו כאשר נכנסתי לפנות הערב לבית ה"טמפל" וראיתי אותו הולך ומתמלא מרגע לרגע, עד שבתחילת תפילת "כל נדרי" הכיל יותר מאלף איש (כ־600 איש וכ־400 אישה). נתכבדתי במקום על יד הארון, לימינו של יושב הראש, ומיד התחילו היהודים לבוא ולברכני. לשמאלו של מר פוס ישב עורך דין ועל ידו של זה רב־סרן פולני שהיה לבוש בגדים אזרחיים, אבל בא למחרת לכבודי במדיו הצבאיים. חזן ה"טמפל" הוא יהודי סוחר, אשר קולו ערב מאוד והעובר לפני התיבה בהתנדבות. קהל המתפללים היה מגוון ולא רק אחד היה בו בעל הדרת פנים. התפללו בכוונה ובקול כמנהג יהודי פולין מאז. ה"פתיחה" לתפילת "יעלה" ניתנה לחבר בית הדין העליון הפולני, מר רומן הולנדר, ומר פוס אמר לי שחבר שני של בית הדין העליון מתפלל בבית המדרש.

נוכחתי בתפילת השחרית בבית המדרש ונתקבלתי על ידי מר זילברשטין, איש צעיר, יהודי חסידי, אסיסטנט באוניברסיטה בקרקוב, מדבר עברית יפה ומתנדב כבעל קורא. עם קריאת התורה חזרתי ל"טמפל". לאט לאט האולם התמלא ובעלותי לקריאת ההפטרה היה רוב עם יותר מאשר בתפילת "כל נדרי". המתפללים צבאו מסביב לבמה ובלעו כל מילה שנשמעה בהברה הספרדית.

---

10. הכוונה לפוגרום בקרקוב ב־11 באוגוסט 1945.
11. ר' משה איסרלש (רמ"א) (Moshe Isserles) (1572-1530), יליד קרקוב והנודע בחכמיה לאורך הדורות. החשוב מחיבוריו הוא מהדורת ה"שולחן ערוך" שנדפסה בקרקוב בשנים של"ח-ש"ם (1580-1578) עם "הגהותיו".
12. שלט בבית הכנסת רמ"א בקרקוב, המזכיר את המקום שבו נהג הרמ"א לשבת.

מר פוס ביקשני שאדבר לקהילה לפני תפילת "יזכור", וכיוון שהיססתי, הפציר בי ואמר שאסור לי לאכזב את הציבור בשתיקתי. עליתי למקום המיועד לפני הארון והקהל נהר אחריי. אמרתי שהיישוב מתייחד עם זכר כל קדושי וגיבורי העם, ושהוא חדור ההכרה כי לולא הקרבנות האיומים של התפוצות לא הייתה ישראל קמה לתחייה; שגבורת ישראל נולדה מחדש לא רק על דמות ישראל, כי אם גם בכורי המחנות והגטאות, וכי רואים אנו בהם שותפים לגורלנו ולמפעלנו. אמרתי להם כמו כן שנשיא ושרי פולין השמיעו באוזניי רגשי ידידות לישראל, ושראש הממשלה הדגיש שהוא מבין כי יש הבדל בין יחס יהודי פולין לצירות ישראל לבין יחס אזרחי פולין לאיזו צירות אחרת. לבסוף סיפרתי להם כי כאשר נפרדתי מחיים ויצמן ושאלתיו: "מה אומר בשמך ליהודי התפוצות?" הוא ענה: "תזכיר להם את הפסוק: אל תירא עבדי יעקב".[13] סיימתי בדברי התפילה "אם תשרפני באש, לא אוסיף כי אם אהבה אותם ושמחה בך".

דמעות זלגו מעיני רבים כשהזכרתי את דבר נשיא ישראל, וישיש אחד ניגש אלי ואמר לי: "היום הוחזר לנו כבודנו".

לבקשת מר פוס הלכתי לתפילת המנחה לבית הכנסת רמ"א והפטרתי שם את הפטרת יונה. גם כאן נתקבלתי בחיבה רבה.

בסעודת אחרי הצום נודע לי שמארחיי מקבלים על ידי הדואר את ה"ג'רוזלם פוסט", עיתון יהודי מאוסטרליה ואת "אונזר ווארט" מפריז, וכששאלתי אותם, אם אין הם מפחדים, ענתה לי בעלת הבית (גם היא ממשפחה מיוחסת בקרקוב, משפחת לבנהיים): "לו יגרנו בזמן המלחמה, לא היינו בחיים היום".

מבנה הקונגרגציות

בשיחות שהיו לי עם אחדים מפעילי הקהילות השתדלתי להשיג ידיעות מדויקות על מבנה הקונגרגציות. לא אוכל לאמר שהצלחתי בשלמות כי הפחד הכללי מפני גילוי סודות עיכב בעדם. אולם הנה פרטים הנראים די מהימנים.

פולין החדשה אישרה קיומן של 18 קונגרגציות, כמספר מחוזי המדינה, ואלה הן (ליתר הקהילות אין גושפנקה רשמית):

שם העיר		מספר התושבים היהודים
ורשה	Warszawa	3,000
לודז'	Łódź	6,000
ורוצלאב	Wrocław (Breslau)	8,000
קרקוב	Kraków	2,000
שצ'צין	Szczecin (Stettin)	3,000
קאטוביץ	Katowice	1,000
ואלבז'יך	Wałbrzych (Waldenburg)	4,000
דז'רז'אנוב	Dzierżoniów (Reichenbach)	3,000
ביעלסק	Bielsk	1,000
גליביץ	Gliwice (Gleiwitz)	1,000

13. ירמיהו מו, 27.

לגניצה	Legnica (Liegnitz)	1,000
לובלין	Lublin	500-300
ביאליסטוק	Białystok	500-300
ביטום	Bytom (Beuthen)	500-300
צ'נסטוחוב[ה]	Częstochowa	500-300
טארנוב	Tarnów	500-300
פז'מישל	Przemyśl	500-300
שבידניץ	Świdnica (Schweidenitz)	500-300

ה"איגוד הדתי של היהודים בפולין" (רעליגיעזער פארבאנד פון די יידן אין פוילן – Związek Religijny Żydów w Polsce) (השם הכולל של הקונגרגציות) עומד תחת פיקוח המחלקה לדתות של נשיאות הממשלה. שם הממונה לדת היהודית הוא דארצ'בסקי.

הגוף הראשי של האיגוד היא האספה הכללית של צירי הקונגרגציות. האספה בוחרת ב"פלנום" של שמונה עשר איש, וה"פלנום" ממנה נשיאות של שלושה.

עם סיום העלייה הגדולה מפולין ועם יציאת כל הרבנים (פרט לרב [זאב] מורינו[14] מלודז'), עמדה האספה הכללית של ה־6 בדצמבר 1950 בפני בעיה חמורה. מצד אחד לא היו מועמדים ראויים לראשות, ומאידך [גיסא] הזהירו השלטונות הפולניים את הרב טריסטמן, שהיה אז היושב ראש, ואת רב סרן דרוקר, שהיה אז המזכיר הכללי, שלא יעלו אם לא יימצאו ממלאי מקום להם. בלית בְרֵרה, בחרה האספה הכללית במהנדס יעקב בלאנק בתור יושב ראש ובא' בידור־אבלביץ, כמזכיר כללי, וכיוון ששניהם רחוקים מהיהדות, הוחלט גם שר' ברלה פרסוביץ', יהודי תלמיד חכם, סוחר ברזל בעבר, ישמש כרב הכולל, אם כי אין לו סמיכות.

לא עבר זמן רב ושומרי המסורת מרדו במנהיגות החדשה. ב־19 באוגוסט 1951 התקיימה ישיבה של ה"פלנום" שהדיחה את ה"ה בלאנק ובידר־אבלביץ והטילה על חמישה אנשים ה"ה משה אוקון, משה באומן, יאבלקו, יעקב יודלביץ ור' ברלה פרסוביץ' – להכין אספה כללית. אספה זו, שהייתה מאוד סוערת, התקיימה ב־26 בספטמבר ומינתה "פלנום" חדש ובו משה אוקון (ורשה), באנקר (קרקוב), גץ (ורוצלאב), ד"ר דטנר (קאטוביץ), וולף (ואלבז'יך), וויזר (שצ'צין), יאבלקו (לודז'), רייז (דודרז'אנוב). הפלנום בחר בד"ר דאטנר כיושב ראש, במשה אוקון כמזכיר כללי וביאבלקו כגזבר. אולם, המחלקה לדתות של נשיאות הממשלה טרם אישרה את ה"פלנום" החדש והיו ספקות בייחוד אם תאושר הנשיאות.

רבנים, שוחטים ומוהלים

עוד נשארו בפולין הרבה יהודים המקפידים באכילת בשר כשר, אולם קשייהם מרובים. מספר השוחטים המצויים בפולין אינו ידוע. שמעתי שישנם אחד בביאליסטוק (שמו ויינברג, ואומרים שהוא והרב מורינו הם היחידים בפולין שיש להם היתר הוראה), אחד ברנציג (המשרת גם את לודז' ואת ורשה), וכן בקלאדזקו, קרקוב ושצ'צין. דוגמה לקשיים: איש קרקוב הוא

14. הרב זאב מורינו (Zew Morejno) (2002-1919), נולד בוורשה. בזמן המלחמה היה בגטאות באושמיאנה ובווילנה ובמחנה קלוגה. בשנים 1948-1952 כיהן כרב בלודז', הורחק מתפקידו על ידי השלטונות. מונה שוב לתפקיד ב־1957. היה אחד משני הרבנים שבפולין. על אף לחץ השלטון לא החליט אז על הגירה מפולין. נאלץ להגר ב־1973.

רק שוחט לעופות, ושוחט הגסות[15] היושב בקלאדזקו רחוק מקרקוב שלוש מאות וחמישים קילומטר ודורש שלוש מאות זהובים בעד כל נסיעה.

נותר מוהל אחד, דרוגיסט ממקצועו, ואין מרוצים מעבודתו.

כבר הזכרתי את הרב הכולל, ר' ברלה פרסוביץ'. יש לו מוניטין כתלמיד חכם, עושה רושם של יהודי טוב, אוהב ישראל, רב מעיירה קטנה. מתייחסים אליו בכבוד: יודעים שהוא לובש את האצטלה בעל כורחו.

הרב האחרון שנשאר בפולין, זאב מורינו, מצאצאיו של ר' ישראל סלנטר,[16] הוא דמות טרגית. היהודים החרדים אינם רוצים ואינם תומכים בו, והוא ממש גווע ברעב. מאשימים אותו בקרבה יתרה בעבר ל"קולטור געזעלשאפטלעכער פארבאנד". האיש צעיר, חולה מסוכן, אמר לי שצר לו לעזוב את עדתו, אולם השלטונות, השונאים אותו, דורשים את עלייתו בהקדם האפשרי. בבואי לפולין הוא קיבל את פניי במכתב כתוב בסגנון רבני יפה, מלא וגדוש רעיונות והרהורים, בו הזכיר במיוחד את דברי רבן גמליאל הנשיא[17] לתלמידיו, שעה שנתן להם שררה והסמיכם לשבת ראש: "עבדות אני נותן לכם". הוא גם בא לראותני ובדברים נוקבים עד הלב דרש שיישלח מישראל לפולין רב נתין ישראל, שידע במיוחד לסדר גיטין.

אני מצטט מתוך מכתבו: "כי הנה לאחר שכל הרבנים והשו"בים[18] המובהקים חלפו נסעו מכאן, נשארה עדת ישראל בפולין כמעט כצאן בלא רועה, בלי איש האשכולות שהכול יפנו אליו לעזרה בכל ענייניהם... והנה בתי הדינין שבארץ ישראל וגם מחו"ל מרבים לשלוח אלינו כמעט בכל שבוע חבילות מכתבים ע"ד[19] סידור גיטין ותקנת עגונות הדורשים טיפול רב ואחראי מאוד... למעה"ש[20] יתחילו תכף המאמצים שיבוא לפולין ת"ח[21] היודע בטיב גיטין ותק"ע[22] על סמך דרכון ישראלי, ורישיון כניסה מטעם השלטון הפולני על זמן מסוים. ואם הממשלה הפולנית לא תתרצה לזה, אפשר ישוב לכאן רב כזה בתוך השירות הדיפלומטי, כגון בפריז משמש הרב ש' קפל בתור סגן קונסול, וכדומה במקומות אחרים".

אמרתי לו שחוששני כי בתנאים הנוכחים, אפילו תסכים הממשלה הפולנית להעניק אשרת כניסה לרב כזה, יהודי פולין יפחדו מלבוא במגע אתו. אולם, אין לדעתי לשלול את הרעיון מעיקרו, ואם ישתפרו היחסים, אולי כדאי לבדוק את האפשרות של קונקורדט בין הרבנות הראשית (באמצעות ממשלתנו) לבין ממשלת פולין.

אריה ל' קובובי

---

15. שוחט גסות – שוחט בקר.
16. ר' ישראל סלנטר (1810-1883), מייסד תנועת ה"מוסר".
17. רבן גמליאל השני, המכונה רבן גמליאל דיבנה. קיבל את הנשיאות אחרי רבי יוחנן בן זכאי, כעשר שנים אחרי חורבן הבית השני. לא ידועים תאריכים מדויקים של לידתו ומותו.
18. שוחטים ובודקים.
19. על דבר.
20. למען השם.
21. תלמיד חכם.
22. תקנת עגונות.

164

מנהל המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AAN Prezydium Rady Ministrów 31-93

ורשה, 25 באוקטובר 1951

סודי

אל: החבר השר ס' ויארבלובסקי
כאן

תזכיר על שיחה עם יועץ צירות ישראל לרון שהתקיימה בתאריך 24 באוקטובר השנה[1]

לרון התחיל את השיחה בטון פייסני. לא היה אגרסיבי או אירוני כמו הציר קובובי. התחיל מהבעת תודה של ממשלת ישראל ועמה לפולין על הקלת ההגירה. הוא הזכיר את מלכי בית יאגיללו[2] כדי להבליט את הרעיון שפולין התייחסה בסובלנות ליהודים גם בעבר. ובכל זאת אין זה מובן, מדוע ממשלת פולין אינה מרשה ליהודים הרוצים בכך לצאת לישראל כתריסר או תריסר וחצי.[3] אישורי הגירה שניתנו במהלך החודשים האחרונים יש גם תעודות אישור שניתנו לנוצרים. לצירות ישראל אין דבר נגד הגירתם והיא מעניקה להם ויזות. (לדעת המדור לארצות המזרח המדיניות של מתן אישורי הגירה לנוצרים צריכה לעבור רוויזיה.[4] מהדו"חות של הקונסוליה הפולנית בתל אביב מתברר שנוצרים עולים, גם בני משפחות מעורבות, יש להם חיים קשים בישראל והם פונים בבקשות לחזור. בקרב הקטגוריה הזאת של מהגרים לישראל יש פעילות גוברת של סוכנים מלונדון.[5] הדו"ח האחרון של הקונסוליה הפולנית בתל אביב מוסר שבשטח זה פעיל במיוחד אחד בשם קוז'דון, החותן של פז'יבוש.)[6]

לדעת הצירות, תריסר או תריסר וחצי אלפים של יהודים מחכים לאישור הגירה. לרון הדגיש, שהוא איננו רוצה להרחיב את הדיבור על המניעים הדוחפים את ממשלת ישראל לפנות שוב ושוב בעניין אישורי ההגירה שלהם. היה רוצה להסב את תשומת הלב לכך, שמנקודת הראות הפולנית רצוי שאלה שרוצים לצאת יתאפשר להם הדבר. איזו תועלת יכולה להיות

164

1. ראו תעודה 165.
2. בית יאגיללו (Jagiełło) מלך על פולין־ליטא בין המאות הארבע עשרה והשש עשרה.
3. תרגום המונח הפולני kilkanaście, המציין מספרים בין 11 ל־19.
4. הערה בכתב ביד בשוליים: "**ברור** שהוצאת תעודה כזאת היא מחוץ לעניין אילו לא היה זה עניין יוצא דופן מבחינה אישית – זוגית – ילדים – ציונית־פטריוטית אצל שני בני הזוג. אולי ניתן להבהיר זאת אצל ברוניאטובסקי? [השם קשה לפענוח]".
5. של אנשים הקשורים לממשלה הפולנית הגולה בלונדון.
6. יוליאן פז'יבוש (Julian Przyboś) (1901–1970), משורר, מיוצרי האוונגרד הקרקובאי. אחרי מלחמת העולם השנייה היה ציר בקר"נ (KRN).

לפולין מאזרחים שהם, למשל, מורים ללשון העברית ואינם יכולים למצוא תעסוקה בפולין? נוסף על כך, קיימת גם בעיה של איחוד משפחות ושל יתומים.

לרון שאל, אם יש לי משהו חדש למסור לו בקשר לאותה ועדה שהייתה אמורה לבחון מחדש את הבקשות להגירה שכבר נדחו בעבר.[7]

עניין זה נדון בשיחותיו של הציר קובובי עם השרים סקז'שבסקי וויארבלובסקי. בין השוקלים הגירה יש גם אנשים שבשעתו קיבלו זימון לבוא ולקבל את מסמכי ההגירה וחיסלו בגלל זה את כל עסקיהם בפולין, כולל עיסוקיהם הכלכליים. אלא שכאשר באו לקבל את המסמכים נאמר להם שעליהם להסדיר קודם את ענייני המיסים שהם חייבים, שנקבעו בשיעורים גבוהים מאוד. הם נאלצו להישאר בפולין כדי להסדיר את העניינים ובינתיים משפחותיהם היגרו. לרון ביקש שעניין ההגירה יידון שוב מתוך גישה חיובית וביקש תשובה חד־משמעית וברורה. לפולין צריך להיות עניין באהדה ישראלית, שהיא אמנם מדינה קטנה אבל יש לה השפעה ניכרת בעולם בין היהודים בחו"ל. בהבהירו שהוא לא בא כדי להתאונן, הוא הדגיש שתמוה הדבר, ששלטונות פולין אשר בוודאי אינם מושפעים מאווירה אנטישמית ושעושים מאמצים כדי שכל אזרח יזכה ליחס אנושי, העמידו בראש מבצע ההגירה אדם ברוטלי המתייחס לפונים בצורה שאינה הולמת.

לרון הסתמך על דוגמת רומניה, משם יוצאים לאחרונה 7-8 אלפי יהודים כל חודש. בסך הכול ההגירה מרומניה הקיפה כבר 70-80 אלף יהודים והיא נמשכת.

השבתי, שבעניינים שהעלה הציר קובובי בשיחותיו עם השרים סקז'שבסקי וויארבלובסקי אין לי דבר לומר. השר סקז'שבסקי זה עתה חזר מחופשה והשר ויארבלובסקי מתכונן לעצרת האו"ם בפריז. על ועדת הערעורים אינני יודע דבר, מה גם שלדעתי אין זה משנה הרבה אם הוועדה הזאת תהיה קיימת או לא.[8] כ־30 אלף יהודים יצאו מפולין במסגרת "ההגירה ההמונית" ללא אותה ועדה. אי־אפשר לטעון, שלאחר סיום ההגירה הזאת אין עוד מקרים של יציאה לישראל. כעת בוחנים כל מקרה לגופו. כל חודש יוצא מספר מסוים של אנשים. הדגשתי, שמספר האנשים השוקלים הגירה לישראל מוגזם מאוד בדברי לרון in plus [מעבר למספר הנכון].[9] הצבעתי על כך שהרבה מאוד יהודים פולנים שיצאו לישראל רוצים לחזור לפולין. הבטחתי, שאת הנושאים שהוא העלה אעביר לשר.

לרון ביקש, שבמידה שאקבל תשובה כל שהיא אודיע לו. הוא יוצא לפריז, יחזור בראשית נובמבר.

בהמשך השיחה לרון אמר, בהדגישו שזה לא רשמי, שהנספח המסחרי יוחזר לישראל והוא עצמו יטפל בעניינים המסחריים. הוא ישתדל שיחסי המסחר יתפתחו; יודע, שכעת קיימים מעצורים מסוימים. לצירות עומד להגיע עובד חדש בדרגת מזכיר ראשון.

לסיום, לרון התחיל לשכנע אותי, שישראל מנהלת מדיניות ניטרלית, שהייתה רוצה לחיות בידידות עם כל מדינות העולם, שהייתה רוצה לקבל הלוואות מברית המועצות ומארצות הדמוקרטיה העממית.

---

7. ראו תעודה 160.
8. הערה בשולי הדף: "זה לא צריך להיות עניינם – זהו עניין פנימי שלנו".
9. הערה בשולי הדף: "כן. רק האם זה אכן in plus".

עניתי, שהעובדות מעידות נגד התזה של ניטרליות ישראלית. לאחר התוקפנות האמריקנית נגד קוריאה רק ישראל ותורכיה, מכל ארצות המזרח התיכון, מיהרו להושיט עזרה לתוקפן.

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

לידיעת: השר סקז'שבסקי

165

יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, ט' בחשוון תשי"ב
8 בנובמבר 1951

הנדון: ביקור אצל סלוצ'אנסקי ב־51/11/24[1]

שאלתיו אם יש לו כבר תשובה בענייני עלייה. ס[לוצ'אנסקי] ענה שעדיין אין תשובה בנדון. אחרי כן התפתחה שיחה מקיפה על כל הבעיה. מצאתי לנחוץ שוב להבהיר את עמדתנו בשאלת העלייה. התחלתי בזה שאנו מכירים תודה לממשלה ולעם הפולני בעד העזרה הפוליטית שנתנה לנו בזמן הקמת מדינת ישראל, וכמו כן בזמן המלחמה במובן אימון צבאי לאנשינו על אדמת פולין. גם הערכנו כדבעי את העלייה הגדולה כאשר יצאו כמה רבבות מפולין. אנו בטוחים שפולין תמשיך בקו זה, כלומר, של אהדה למדינתנו והבנה לבעיותינו. בזמנו הבטיחה הממשלה שעל אף שהפסיקה את העלייה בממדים גדולים, תרשה עליית בודדים, בכל אופן עליית אלה שהגישו ערעורים. מספר האנשים מסוג זה, על פי החומר שנמצא בידינו, מגיע בערך ל־5,500 אנשים שמהווים לפחות כ־15,000 נפשות. ביניהם נמצאים כמה מאות מקרים של משפחות נפרדות שמצבם האישי הוא טרגי מאוד. כמו כן הובטח באופן רשמי כמה פעמים ששרידי יתומים, בערך 30, יועלו ארצה.

מה קרה במציאות? במשך החודשים האחרונים הוצאו חודשית מ־3 עד 8 דרכונים. כמובן שמצב כזה הופך את הבטחת הממשלה על פיה ויוצר קריקטורה מכל העניין הזה. עד היום לא בירדנו בדיוק אל מי לפנות כדי לשנות את פני הדברים ולא ברור לנו אם ועדת הערעורים, שדובר בזמנו עליה, עוד פועלת, ומי חבריה. אמת, שיש בודדים שרוצים לחזור מישראל לפולין, אך האנשים האלה, שמספרם קטן, לא יכולים להשפיע על המצב. תמיד נמצאים בארץ קליטה אנשים שאינם יכולים להשתרש בה. אך [ה]רוב המכריע של עולי פולין מהזמן האחרון, השתרשו בארץ. מדינת פולין אינה מעוניינת ביהודים שהודיעו במפורש שהם

165

1. התאריך הודפס בסדר הפוך, צ"ל: 24/10/51 (24 באוקטובר 1951). ראו מברק לרון אל מזא"ר, 25 באוקטובר 1951, גנהמ"ד 130.09/2306/4, וכן ראו לעיל תעודה 165.

רוצים לעלות לישראל. אמרתי גם שאנו בטוחים שהאיש שמוציא את הדרכונים ומתנהג בגסות ליהודים שבאים אליו וגם משמיץ את מדינת ישראל, פועל לא על פי הוראות של הממונה עליו.[2] להפך, אנו בטוחים שהוא קיבל הוראות להקל את הוצאת הדרכונים. מר ס[לוצ'נסקי] הסכים להערתי זו שהוא רשם לפניו, ואמר שיתעניין בתלונתי.

המשכתי ואמרתי שלו היו מוצאים דרכונים למשפחות הנפרדות אז בוודאי מספר הרוצים לחזור היה הולך וקטן. מדינת פולין צריכה להיות מעוניינת שהסימפתיה ששוררת כלפיה בישראל, איפה יוצאי פולין טופשים [תופסים] עמדות חשובות, לא תפוג. אנו נהיה אסירי תודה אם העניין ייגמר בטוב וממשלת פולין תמשיך בקו המסורתי שלה בענייני העלייה. אין לזלזל בדעת הקהל היהודית בארצות אחרות, שעוקבת בהתעניינות בגורל קרוביהם הרוצים לעלות.

עשה רושם שס[לוצ'נסקי] קיבל את כל נימוקיי והתרשם מהם. כמעט שלא חלק על תלונתי. בסוף אמר שהוא מקווה לתת לי תשובה ברוח דרישותינו.

י' לרון

166

יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

העתק: גנהמ"ד 130.11/2512/12

ורשה, ז בכסלו תשי"ב
6 בדצמבר 1951

הנדון: פגישה עם אנשי משרד סחר חוץ

ב־29 בנובמבר שנה זו קיימנו שיחה במשרד הסחר חוץ הפולני. השתתפו בשיחה מנהל המחלקה, וולינסקי (Volinsky), עוזרו דובזשנסקי (Dobzansky) הקונסול מ' טיי [טהה] (Thee) ומצדנו אני ומר גולן. נושא השיחה היה המסחר בין שתי הארצות, אופן פעולתו של ההסכם המסחרי והסיכויים להידוק יחסי מסחר בין ישראל ופולין.

מר טיי התלונן:

(א) שמצדנו אין נעשות פעולות מתאימות לשמור על הפעלת ההסכם, בו בזמן, שפולין עומדת על התחייבויותיה, הרי ישראל שלחה רק חלק קטן מהסחורות.

(ב) שאנו לא שולחים מצרכים אנטיביוטיים.

(ג) שלא מקבלים גרוטאות ברזל, ושהוא כבר מוכן לוותר על סחורה זו, אבל, לעומת זאת עומד על הסחורות החיוניות האחרות.

(ד) שהמשלוח האחרון של יהלומים היה מהמין הגרוע ביותר, ואי־אפשר להשתמש בו, ושנאלצים להחזירו ארצה.

עניתי בנוגע:

2. מדובר בסובצ'ינסקי; ראו לעיל תעודה 160.

(א) בזמן האחרון שוחררו לפולין סחורות, כמעט של חצי מיליון ל"י (בהתאם למברק הכלכלית).

(ב) הלא המצב בארץ ידוע היטב למר טיי, וגם ידוע לו, שבהתאם להתחייבויותינו הבין־לאומיות ולקושיי התחבורה, אנו עושים מאמצים לשלוח לפולין סחורות בהתאם לחוזה. אלא, יש לפעמים צורך להתחשב עם גורמים אובייקטיביים וזמניים המקשים עלינו.

(ג) אם טיב הסחורה תלוי באופן [ה]תעבורה, הרי יש יכולת לתקן את הדבר בעתיד, ונבקש את הגורמים בישראל לנהוג בחומרה בנדון לעתיד.

ווֹלינסקי לא הסכים לדעתו של טיי בסעיף ג'. אמר, שפולין זקוקה לסחורה זו ולא יכולה לוותר עליה.

שאל, מדוע אין ביכולתנו לספק לפולין סחורות בטרנזיט, כמו שעושות מדינות קטנות כדנמרק. הלא היהודים ידועים כאנשי יוזמה ויכולת, ואיך העניינים האלו לא מסתדרים. הוא הוסיף שפולין מוכנה לשלם כל מחיר בעד הסחורות האלו. הדגיש ושוב הדגיש, ששאלת המחירים לא תעמוד בדרך, אבל שיבואו מישראל הצעות ואחריהן סחורות.

מר גולן ואני הבטחנו, שישראל מאוד מעוניינת בהידוק קשרי המסחר עם פולין ובהגדלת המחזור בעתיד, ושבנדון נעשים כל המאמצים, מצדנו, וביקשנו גם את מר טיי לעזור מצדו. נעשה הכול, בכדי שנוכל לשמור על סעיפי ההסכם וגם לשפר את ההסכמים, שיבואו בעתיד.

מר וולינסקי חזר ואמר, שפולין מוכנה לספק לנו מצרכים חיוניים כפחם, סוכר, עצים ומצרכים חיוניים אחרים, אך בתנאי, שגם אנו נספק להם מצרכים, שהם חיוניים בשבילם.

השיחה התנהלה באווירה של הבנה הדדית ואולטרה נימוסית.

י' לרון

167

דין וחשבון מאת יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה)

העתק, דין וחשבון: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, ז בכסלו תשי"ב
6 בדצמבר 1951

הנדון: ביקור אצל סלוצ'אנסקי ב־3 בדצמבר 1951

אחרי ביקור הציר אצל שר החוץ ב־30 בנובמבר,[1] החלטנו שאפגש עם סלוצ'אנסקי בכדי להיוודע פרטים על החלטת הממשלה, בקשר עם העלייה,[2] שעליה הודיע שר החוץ לציר ולברר, באיזו אופן תוגשם החלטה זו בחיים.

סלוצ'אנסקי קיבל אותי הפעם בידידות יוצאת מן הכלל (אגב, הוא בדרך כלל ידידותי, והיחסים בינינו הם טובים מאוד), ושיחתנו עד הסוף התנהלה באווירה של אהדה ויחסים טובים הדדיים. הייתי מעוניין לשמוע ממנו דברים ברורים, מכיוון ששר החוץ דיבר בזמן הפגישה עם הציר בשפה כבושה ומעורפלת.

התחלתי ככה, שמכיוון שיש כבר החלטת הממשלה, באתי בכדי שנברר את הדרכים בהן תתגשם ההחלטה, ואנו מקווים, שיחול מפנה ניכר, ומספר הדרכונים יוגדל. אנו שמחים שפרשה זו נגמרת כהמשכת הקו הליברלי ואהדתה של ממשלת פולין למדינתנו ולבעיות העלייה.

שמחתי לשמוע מס[לוצ'אנסקי]: "כן, כעת יש כבר החלטת הממשלה". אחרי זה הוסיף כתגובה על שאלתי: "איני יכול לאמור לך היום, מתי יתחילו להוציא את הדרכונים, על סמך ההחלטה, ובאיזו ממדים. ייתכן, שמקודם יעברו שוב על כל התיקים, ואחרי זה יתחילו להוציא את הדרכונים".

בהמשך השיחה, ואחרי שלחצתי עליו בכדי להוציא דברים ממשיים יותר, אמר: "אומר לך באופן פרטי. המספר יהיה יותר גדול משעד הנה", הדגשתי שמדובר הלא על אלפים[!] מקרים, לפי המספרים שנמצאים בידינו, על 5,000 משפחות, לפי דברי הממשלה, 5,000 אלפים נפשות. ס' לא שלל את הערתי זו, וכאילו הסכים, שהוצאת הדרכונים צריכה להיות מותאמת למספר של אלפים[!] מועמדים.

העליתי אחרי זו את שאלת היתומים ושוב הזכרתי לו, שהובטח לנו פעם שהיתומים יעלו. לעליית היתומים יש ערך מיוחד, ושוב יהיה, אם בשאלה זו תראה הממשלה הבנה מיוחדת. בכל אופן, יש להוציא דרכונים, באופן דחוף, בכמה מקרים טרגיים, שעליה דיבר הציר עם שר החוץ, ושהאחרון הסכים, כי יש לסדרם. מדובר על ילדים, שהוריהם או אחד מהם נמצאים בארץ. ס' הסכים כי אשלח לו בכתב על המקרים האלו, שמונה במספר, ושישתדל לסדרם. בינתיים שלחתי לו כבר את הרשימה, אמרתי לו ברורות, שסידור דחוף של המקרים האלו לא יפגום ברשימה הכללית של היתומים, שנמסרה כבר לפני שנה.

167

1. ראו תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 6, תעודה 511, עמ' 843-844.
2. של המשפחות הנפרדות.

אחרי כן שאלתיו אם אותם האנשים (כוונתי הייתה לסובצ׳ינסקי, וס[לוצ׳אנסקי] הבין זאת) שטיפלו עד הנה בהוצאת הדרכונים, ימשיכו בעבודתם זו. ס[לוצ׳אנסקי] אמר שלא ידוע, אבל, ייתכן שגם לא אותם האנשים יטפלו כעת.

היום נודע לי ממקור מוסמך (גם הברקתי לכם זאת),[3] שסובצ׳ינסקי הודח ממשרתו זו, ושהטיפול בהוצאת הדרכונים עברה **ללשכת** הביטחון על יד משרד ראש הממשלה. בוועדה המטפלת יהיו כעת אנשים, ביניהם רופא יהודי, בשם פשססקי,[4] ושכל התיקים העוברים, אפילו, לדירה חדשה, מושב הוועדה, ברחוב פילטרובה.

בהמשך שיחתי עם סלוצ׳אנסקי נגעתי בשאלת המאסרים וידיעות על ההשמצות נגד ישראל וממשלתה, שמופיעים בזמן האחרון ב״פאלקסשטימע״[5] המיוסדות על עובדות מסולפות, והמלאים שקרים גסים, בו בזמן מופיעים בעיתוני הארץ מאמרים וידיעות חיובית על פולין, מסרתי על פעולת הוועד הישראלי לקשרי ידידות ישראל פולין, וגם ציטטתי את המשפט של נאומי ראש הממשלה בכנסת ב־5 בנובמבר 1951,[6] שבו דברי הערכה על יחס פולין לעלייה. ס׳ התעניין מאוד באינפורמציה זו, אבל אמר בחיוך: ״מה לעשות, חופש העיתונות!״ על זה אמרתי לו שבכל אופן, כדאי שהממשלה תיתן לאנשי ה״פאלקסשטימע״ עצה טובה, שלא יפעלו בניגוד לקו שממשלת פולין נקטה בה, ושיסבירו להם, שממשלת פולין מחשיבה את ישראל כמדינת ידידותית.

בסוף השיחה נגעתי בשאלת הבולטין המודפס, שהצירות עומדת להוציא לאור, ושהצנזורה עושה לנו קשיים בנדון. ס׳ הבטיח, במשך כמה ימים, להתערב בעניין.

י׳ לרון

3. מברק לרון אל המשרד בתל אביב, 6 בדצמבר 1951, גנהמ״ד 130.09/2306/4.
4. השם לא ברור, כנראה: Przysiecki.
5. לרון אל מחלקת מזרח אירופה, 29 בנובמבר 1951, גנהמ״ד 130.11/2507/15.
6. בן־גוריון: ״ואנו אסירי תודה לכל ממשלה אשר עזרה לנו במידת מה לצרכי ביטחון ועלייה, אם כי העזרה ניתנה תמורת טבין ותקילין. לא שכחנו לא נשכח העזרה שקיבלנו מצ׳כוסלובקיה. אנו מוקירים יחסה של ממשלת פולין לעלייה, ואנו מעיזים לחשוב שגם בצ׳כוסלובקיה וגם בפולין נתגלתה אהדה כנה ונאמנה למפעלנו״. דברי הכנסת, 10, מושב ראשון של הכנסת השנייה, ישיבה ט״ו, ו׳ חשוון תשי״ב, עמ׳ 328.

168

קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ירושלים), אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית מברק מוצפן 12164: AMSZ dep. 6-77 w-28 t-293

נתקבל 15 בדצמבר 1951, בשעה 09.00

ירושלים: 14 בדצמבר 1951 שעה 18:00

סודי ביותר

אל: סקז'שבסקי – סלוצ'אנסקי – מֶנצל

בלילה בין 9 ל־10 בחודש זה ניתצו את הזכוכית בארון התצוגה שלפני הקונסוליה. המבצעים את המעשה השאירו מודעה מודפסת עם כתובת בעברית: "אנחנו לא מרשים שצילומים של עַם הרוצחים יוצגו בחוצות עירנו. הנוער הלאומי". ארון התצוגה כולל בין היתר צילומים מן ההתכנסות בברלין[1] שהוצגו עוד לפני חודשים.

הודעתי למשרד החוץ הישראלי. המשטרה ערכה פרוטוקול.

טהה

168

1. הפסטיבל העולמי השלישי של "נוער לוחם למען השלום" בברלין (מרס 1951).

169

קונסול פולין בתל אביב, מרק טהה (ירושלים), אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית מברק מוצפן AMSZ dep. 6-77 w-28 t-293 :12339

נתקבל 15 בדצמבר 1951, שעה 09:00

ירושלים, 14 בדצמבר 1951 שעה 18.00

סודי ביותר

אל: סקז'שבסקי – סלוצ'אנסקי

1) עניין ניתוץ השמשה בארון התצוגה שלנו התפרסם בהרחבה. בלילה בין 10 ל־11 באוקטובר "הנוער הלאומי" הפשיסטי הדביק שנית פלקט ומהארון ששמשתו נשברה נעלמו שני צילומים. כל העיתונות דיווחה (ידיעה) על התקרית ו"המחאה שהגיש הקונסול הפולני" למשרד החוץ הישראלי. העיתון הרשמי־למחצה "דבר" דיווח על כך תחת הכותרת "מעשי חוליגנים" בידיעה שבה הוא מגנה את השיטות של "הנוער הלאומי" אך גם תוקף בגלוי את הקונסוליה שלנו ומאשים אותה ב"פרופגנדה גסה ולא סימפתית ביותר בעיר יהודית". מנהל המחלקה לארצות מזרח אירופה לבבי, שהזמין אותי לשיחה כללית על עניינים משותפים שבין פולין וישראל, הסתייג גם מן המעשה וגם מן הפרשנות של "דבר".

2) לבבי, בהתייחסו להבהרה שקרא קובובי,[1] ביטא את דעתו שהמידע כנראה לא היה מדויק. השבתי, שדי בברכה מאת הנשיא ויצמן שאותה קרא קובובי בנאומו בקרקוב:[2] "אל תירא עבדי יעקב",[3] כדי להזהיר את קובובי (הטקסט הופיע ב־World Jewish Affairs הלונדוני והועתק ב"הארץ"). לבבי הסביר, שכדי למנוע אי־הבנות בעתיד, קובובי קיבל הוראות להעביר אלינו בכתב את כל הצהרותיו הפומביות.

זה אומר, שבעיקרון יש לצפות שעבודתו של קובובי תימשך. לבבי לא ביטא שום הסתייגויות מהופעותיי הפומביות בישראל.

(–) טהה

169

1. כנראה מדובר על התלונה של הציר בפני סקז'שבסקי על התעמולה שהקונסול הפולני מנהל בישראל (גנהמ"ד 130.11/2508/2).
2. ראו תעודה 163.
3. ירמיהו מו, 27.

1952

170

מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוץ'אנסקי (ורשה), אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-11 w-19 t-342

ורשה, 14 בינואר 1952

אל: החבר השר ד"ר ס' סקז'שבסקי
כאן

תזכיר

על ביקורו של יועץ ישראל לרון במדור הנפרד לארצות המזרח ביום 14 בינואר 1952

1. הנושא העיקרי של השיחה שנמשכה שעה שלמה היה בענייני הגירה. לרון חזר על כל הנימוקים הישנים והדגיש, שבזמן האחרון פחת מספר המקרים שבהם פונים יחידים זכו להיתרי יציאה. בדצמבר של השנה שעברה היו רק שלושה מקרים כאלה, בינואר השנה לא היה אף מקרה אחד. צירות ישראל דואגת בראש וראשונה לאישורי יציאה עבור אנשים שהופרדו מבני משפחתם וליתומים.

בתשובתי הזכרתי את מצב הדברים כפי שהשר סקז'שבסקי הציג והסביר לציר קובובי. ההגירה ההמונית לישראל הסתיימה – הגירה של יחידים נמשכת. יכול לקרות שבחודש מסוים מספר האישורים יהיה גדול יותר ובחודש אחר קטן יותר.

מר לרון אמר, שהיחס של פקידי משרד הדרכונים של המיניסטריון לביטחון הציבור אל הפונים השתפר במידה ניכרת ועם זאת, אמנם בנימה נימוסית, פקידי המשרד הזה מודיעים לפונים שלא תהיה הגירה לישראל.

הצהרתי, שאותם הפקידים במשרד הדרכונים שאמרו שלא תהיה הגירה לישראל התכוונו בלי ספק להגירה המונית. לסיום חלק זה של השיחה לרון הודיע לי שבקרוב שוב יערוך אצלי ביקור על מנת להיוודע אם יש משהו חדש בעניין ההגירה.[1]

170

1. במברק אל מחלקת מזרח אירופה של משרד החוץ בתל אביב, שנשלח ב־23 בינואר 1952 (גנהמ"ד 130.09/2306/5) כתב לרון כך: "ביקרתי סלוץ'אנסקי והרגשתי במיוחד שבחודשיים האחרונים הוצאו רק שלושה דרכונים מה שמבטל למעשה את כל ההצהרות וההבטחות שניתנו לציר על ידי שר החוץ וסגנו וגם על ידי סלוץ'אנסקי עצמו כמו כן בהצהרות טיי [טהה] בתל אביב. חזרתי על נימוקינו ועל אמוננו בקו המסורת הידידותית [של] ממשלת פולין לגבי העלייה ודרשתי בתור צעד ראשון סידור דחוף [של] רשימות מקרים מיוחדים ולילדים שהגשנו. נגעתי בבעיית ילדים שהוחזרו מברית המועצות. סלוץ'אנסקי חזר על הפזמון שהעלייה לא נפסקה וכנראה שהוועדה עובדת בהתאם לתנאים וקשיים טכניים. עניתי שעבודה בטמפו כזה היא בניגוד גמור לכושר וטמפו העבודה במדינת פולין.

2. מר לרון הזמין אותי לבוא עם אשתי אליו לארוחת צהריים ומאחר שעל ההזמנה הזאת הוא חוזר מזה חצי שנה עם כל ביקור (והוא מבקר במדור לארצות המזרח לעתים קרובות), הפעם הזאת כבר לא יכולתי לסרב להזמנה. ציינתי, שאשתי איננה בוורשה ולכן אני מציע מועד מאוחר יותר, לאחר שהיא תחזור לוורשה. הסכמנו שאבוא אליו ב־2 בפברואר השנה. סייגתי את הסכמתי בכך שבגלל הנסיעות התכופות שלי לשטח ייתכן שאצטרך לדחות את מועד הביקור למועד מאוחר עוד יותר. בכל מקרה, בדעתי לבוא אליו לבדי.

אבקש את החלטתו של החבר השר: האם לדחות את מועד הביקור או ללכת ב־2 בפברואר השנה?[2]

ראש המדור
א׳ סלוצ׳אנסקי

סלוצ׳אנסקי התנצל בסוף שאינו יודע פרטים על עבודת הוועדה מכיוון שנעדר מוורשה שבועיים והבטיח להודיע טלפונית כאשר יהיו חדשות בפיו. על אף שהיה כתמיד ידידותי ויש לי הרושם שהוא באופן אישי מושפע ומסכים לצדקת דרישותינו אך מוכרח למלא את רצון שולחיו. על אף שמועות ממקורות שונים פרטיים שבקרוב יוצאו שוב דרכונים במספר גדול הנני חושש ששוב חל מפנה לרעה בקו הממשלתי ייתכן שבקשר עם עמדתנו במדיניות העולמית מצד אחד ובאי־יכולתנו לספק לפולין סחורות שהם מעוניינים באופן מיוחד מצד שני. התאזרנו עד הנה במשא ומתן בהבלגה וסבלנות מיוחדות. האם יש להמשיך בקו זה כאשר יתברר שהם מוליכים אותנו שולל בלי סוף״.

2. רישום של סקז׳שבסקי: ״חבר סלוצ׳אנסקי, אין שום אסון בארוחת צהריים משותפת. יש עם זאת להפסיק כל הניסיונות לשוחח על נושא ׳הגירה׳. 23 בינואר 1952״.

171

קונסול פולין בישראל, מרק טהה (ירושלים), אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי ותת־מזכיר המדינה צ'סלאב באייאר[1] (ורשה)

תרגום מפולנית מברק מוצפן 687: AMSZ Dep. 6-77 w-30 t-352

נתקבל 22 בינואר 1952, שעה 13:23

ירושלים, 21 בינואר 1952, שעה 22:00

סודי ביותר!

אל: סקז'שבסקי – באייאר

ב־21 לחודש זה נתקבלתי אצל [אריה] לבבי בנוכחות [דב] סתת[2] כדי להציג את הטענות שלנו בתחום יחסי המסחר. הצהרתי, שהמצב שנוצר מתאפיין בהקפאה של פעילות מסחרית, שכן הגענו כבר למאזן שלילי לרעתנו. דרשתי, על פי ההנחיה של המיניסטריון לסחר חוץ, רישיונות לייצוא יהלומים בסכום של 200,000 דולר תמורת הספקה של 250,000 מערכות של ארגזים. הבאתי גם שורה של גילויים בולטים פחות המעידים על יחס בלתי נאות מצד הרשויות בישראל למימוש ההסכם המסחרי. לבבי הצטדק תחילה בכך שהמנגנון הממשלתי נמצא בתהליכי ראורגניזציה ויש לישראל קשיים בתחום מטבע החוץ, וכן הצביע על הקצב האטי שבו משלמת פולין לישראל את יתרת המגיע לה על פי ההסכם הקודם. אחר כך לבבי שם את הדגש העיקרי על ענייני עלייה של יהודים מפולין. העובדה שאין עלייה (שלושה אישורים בלבד בדצמבר) למרות ההבטחות שקיבלו ברזילי, ניב וקובובי מכבידה, על פי דברי לבבי, על הניסיונות לקדם את ביצוע ההסכם מן הצד הישראלי. לבבי הגדיר את מצב העלייה כמשחק חתול ועכבר.[3] בתשובתי הדגשתי הדגש היטב, שבשום פנים אין לקשור מסחר בהגירה[4] ואין להימנע ממילוי התחייבויות חוזיות מטעמים של קשיים בתחום ההגירה. לגופו של עניין הצבעתי על כך, שעניין ההגירה הוא עניינה הפנימי של פולין ואינני סבור שלגורמים הממשלתיים שלנו יש נטייה לדון בשאלות אלה עם גורמי חוץ כלשהם, ולהבטיח

171

1. צ'סלאב באייאר (Czesław Bajer) (1979-1900), תת־מזכיר מדינה במשרד מסחר החוץ בין 1949 לבין 1958.
2. ראו תעודה 114, הערה 2.
3. במכתב של סתת אל צירות ישראל בוורשה מ־31 בינואר 1952, המוסר דין וחשבון על אותה שיחה, כתוב: "אשר לענייני המסחר, אמר לבבי [...] עוסקת בהם המחלקה הכלכלית. למחלקתנו עניינים משלה ובראש דאגתינו טיפוח יחסים ידידותיים והבנה הדדית. אולם במצב הנוכחי, כפי שאנו עדים לו, דומה כי מתנהל משחק 'חתול ועכבר'. העובדה, שבחודש דצמבר הוצאו שלושה דרכונים בלבד, תוכיח. למרות ההבטחות, שהושמעו בשעתו מפי ראש הממשלה באוזני ברזילי, בכמה הזדמנויות לניב ובאחרונה מפי ראש הממשלה ושר החוץ באוזני הציר קובובי – אם לאחר כל זאת מוצאים שלושה דרכונים בחודש, אין זה אלא משחק חתול ועכבר. [...] ומשום כך אין בידי מחלקתנו דבר העשוי לשמש קלף, שהיינו יכולים להטיל על כף המאזניים כמשקל בשם יחסי ידידות. מר לבבי הטעים, כי כוונתו, שדברים אלה יימסרו 'בבית'". סתת אל צירות ישראל בוורשה, 31 בינואר 1952, גנהמ"ד 93.07/507/12.
4. "תהיי [טהה] הסכים, כי אמנם בפולין קיימת נכונות כזו [לדון בדבר העלייה עם נציגי ישראל] אבל אין, לדעתו, כל קשר בין עלייה לבין יהלומים, שהנם, ככל סחורה, עניין מסחרי גרדא. על כך השיב מר לבבי, כי אילו היה כן, הרי לא היו מעבירים יהלומים במזוודות דיפלומטיות. תהיי העיר, כי הקונסוליה הפולנית לא עשתה זאת מימיה. מר

הבטחות לנציגים ישראליים לא כל שכן. לאחר שדחיתי בצורה החלטית את ההצעה הישראלית להשתתף בדיון במישור זה – לבבי אמנם ציין תחילה שאין לו יסוד לפקפק בדיווחיהם של הדיפלומטים הישראלים, אך לאחר מכן התחיל לסגת וציין, שגם הוא אינו מתכוון לקשור את שני הנושאים בצורה הדוקה ושהוא יעשה כל שביכולתו כדי להביא להתקדמות ביחסים המסחריים. אני קושר את דברי לבבי עם העובדה שבן־גוריון שוב העלה את נושא הגירת היהודים מברית המועצות.[5] אני מסיק שיש לנו כאן עניין עם ניסיון לתעל לכיוון אחר את התמרמרות ההמונים בגלל המשבר הכלכלי החמור, כאשר על סדר היום התחלת השיחות עם בון על פי הקו הפרובוקטיבי של הירתמות ישראל למערכה האנטי־סובייטית. כמו כן, הציפייה לסחורות שיגיעו מבון מחלישה את הרצון לקיים את יחסי המסחר אתנו. יש צורך להדגיש, שבימים האחרונים מסתמנת מפולת חדה בשוק הכספים שיש לה קשר עם שמועות על רפורמה כספית הצפויה בקרוב. ערכה של הלירה הישראלית ירד במשך ימים ב־20 אחוזים עד 30 סנט בערך, כלומר שלוש לירות שוות כבר פחות מדולר אחד.

(–) טהה

172

דין וחשבון מאת סוכנת בצירות ישראל בוורשה

תרגום מפולנית: IPN 00231/102 t-5

[9 בפברואר 1952]

המקור: "367"
נתקבל על ידי: "ויין"

סודי ביותר
עותק מס' 2

דו"ח סוכנת

מאז יום שני השתררה אווירה "כבדה". הבאים להיכנס לצירות, כידוע, נעצרים על ידי שוטר בעל שפמפם נוסח היטלר ולוקחים אותם למשטרה וכו'. הציר ק' [קובובי] היה משוכנע, שהטקס הזה יתקיים רק בזמן שהותו בוורשה. זה נמשך הלאה, למרבה העצבנות של מיופה הכוח.

לבבי הוסיף, כי גם ישראל אינה נוהגת לעשות כן, אך העובדה היא שדברים אלה נעשים והמעשה מדבר בעדיו". סתת אל צירות ישראל בוורשה, 31 בינואר 1952, גנהמ"ד 93.07/507/12.

5. בדבריו בכנסת ב־12 בדצמבר 1951 הדגיש בן־גוריון כי עומד להסתיים השלב של עליית קיבוצים יהודיים גדולים לישראל אם לא ייפתחו שערי ברית המועצות. ראו דבריו בדברי הכנסת, 10, המושב הראשון של הכנסת השנייה, עמ' 633–637.

זה לא מפריע לצוות הצירות, מה שראוי לציון, דווקא בימים האחרונים, להפציץ את כולם (זאת אומרת את גיברלטֶר,[1] את [אריה] לרנר ואחרים) בשאלות בנושאים שונים, מעניין שכולם שואלים על אותו הדבר עצמו.

1. מי מחברי הממשלה הם יהודים.
2. שיטת התלושים בפולין וכו'.

גיברלטר אמר לי, שנדמה לו, שהוטל עליהם תפקיד לספק מידע מסוים לאמריקנים. עניתי, שאינני חושב[ת] כך.

מה שנוגע אליי, קודם דיבר אתי הציר, לאחר פתיחה שבה הבטיח לי קריירה מסחררת בישראל, ביקש שאספר לו למי בממשלה יש הכי הרבה השפעה. עניתי, שאני לא מעודכנת בעניינים אלה מאז 1948. אמר לי, שנראה כאילו אני לא רוצה לומר כלום. השבתי לו בשאלה: והאם זה מפליא אותך, אדוני? הוא חזר באוזניי על המשפט שאמרה לו [הלנה] פלאום[2] עליי שאני לפעמים יוצרת את הרושם כאילו הייתי מישהו שלא יודע לספור עד שלוש.

אחר כך סחפה אותי כמו רוח הגברת אשת הציר ישראל. בטון של ליידי גדולה הואילה להצביע בידה על כורסה קרובה, הוציאה פנקס ועיפרון ובטון מצווה התחילה להציג לי שאלות.

1. שיטת התלושים.
2. מצבו של הפועל אחרי המלחמה לעומת מצבו לפניה.
3. תפקיד האישה בפולין.
4. פעוטונים.
5. דירות, מחירי שכירות וכדומה.

על כל השאלות עניתי תשובות סתמיות, כמו קורא שטחי של העיתון "אקספרס".[3]

ביום הבא היא באה אליי ב־9 בבוקר עם הבשורה שהיא רוצה לשאול אותי כמה שאלות לא בתחום הכלכלי. הרי השאלות האלה:

1. איזה דברים חיוביים אני רואה במשטר הקיים בפולין – עניתי, שאני סוציאליסטית, לכן כל מה שהסוציאליזם הביא. על הצדדים השליליים היא לא שאלה – נראה שהיא מכירה אותם בעצמה. אמרה, שהצ'כים משמיעים ביקורת על המשטר בקול רם, ובפולין האנשים שותקים. שאלה למה. הדגישה, שהאנשים ברחוב נראים כולם כפרולטרים, פנים מדוכאות. היא לא מבינה מדוע הם מצפים שתהיה מלחמה, כי מלחמה מביאה הרס וכדומה.

לאחר רבע שעה היא תפסה שאני לא מתבטאת ושאלה, אם אני מפחדת. עניתי, שזה מספר שנים אני לא מתעניינת בעניינים אלה, אך לעומת זאת אני רוצה העלאה במשכורת שהצירות משלמת לי ואני חולמת שבאביב אקנה לי תיק ירוק ונעלים ירוקות.

אני חייבת לציין, שאמרתי את האמת. אילו רציתי לענות לדודה הזאת על שאלותיה לעניין, הייתי חייבת באמת לשבור את הראש חזק כדי שהאמריקנים יהיו מרוצים ממנה.

אתמול קרה לי לרון והורה לי להביא רשימה של חברי הממשלה ושל כל פקידי המיניסטריון לסחר חוץ. ביקש ממני שאשב, מה שקורה לו אך לעתים רחוקות, בהתחלה התחיל לחקור אותי על בעלי לשעבר, הגירושין, ואחר כך הורה לי לקרוא לפי הסדר את

1. הנריק גיברלטר (Henryk Gibralter), אזרח פולני שעבד ממאי 1951 אצל יועץ המסחר בצירות ישראל.
2. שם המשפחה כתוב בכתב יד. הלנה פלאום (Pylaum). בשנים 1951–1952 שימשה מזכיר ראשון בוורשה.
3. "אקספרס ויאצ'ורני", אחד מעיתוני הערב הפופולריים ביותר.

שמות חברי הממשלה ולומר לו מי מהם יהודי. היה לי חשק לצחוק אבל קראתי והוספתי ליד כל שם, "אני לא יודעת".

הוא התעצבן ואמר: את עושה רושם של אישה אינטליגנטית, גברת – את לא קוראת עיתונים?

אמרתי שלא. אין לך רדיו? אמרתי שלא. הצירות תיתן לך רדיו במתנה, אמר. ועיתון את חייבת לקרוא כל בוקר ולפרש לי את כל האירועים היומיים.

השוטר בעל השפמפם הפחיד את חבריי לעבודה. **יאמיולקובסקי** איבד את העשתונות ורוצה להפסיק לעבוד. אני מפחדת הכי הרבה. החל מ־12 בפברואר אנחנו מתחילים להוציא לאור בולטין משוכפל. הטקסט (בפולנית) מגיע מפראג.

הציר החליט לא לשחרר את **טבק**[4] עד שהעניין יתברר. בינתיים הוא מחליף את סטפן, המאושפז בבית חולים.

לרון מתכונן ללכת ביום שני ל**סלוצ'אנסקי** ולהגיש תלונה על המשטרה.

פלאום רוצה להביא את העניין לאו"ם. בכל זאת היא למדה משהו בפולין, כי אמרה לי "זה כנראה לא יועיל כלום".

פלאום מתכוננת לנסוע כבלדרית לפראג ומשם לציריך. מחכה לטלפון מן הציר בעניין התאריך.

על **סובוצ'ינסקי** אומרים:

1. שלא היה מנומס כלפי היהודים, מישהו כתב מכתב תלונה והוא הוזז.
2. שהיה לו משהו עם שחיתות. זה נאמר יותר כהשערה הומוריסטית. התפיסה המקובלת היא ש"היהודים גמרו אותו". זוהי דעת העובדים ה"פולנים". עבור הדיפלומטים השם "סובצ'ינסקי" אינו קיים.

"367"

הודפס בשני עותקים

4. אליאש טבק, נולד ב־1919. מ־1936 היה חבר ה"בונד". בזמן המלחמה שהה בברית המועצות. שימש כנהג הצירות.

173

קטע מתזכיר של מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-11 w-19 t-342

ורשה, 15 בפברואר 1952

אל: חבר השר ד"ר ס' סקז'שבסקי
כאן

תזכיר

על שיחה עם יועץ צירות ישראל מר לרון שהתקיימה במדור הנפרד לארצות המזרח ביום 15 בפברואר 1952.[1]

1. מר לרון אמר לי, שהחל מ־6 בפברואר השנה בערך, הפונים הבאים לצירות ישראל נעצרים לאחר יציאתם על ידי שוטרים. בהתחלה היו אלה שוטרים במדים וכעת אנשים בלבוש אזרחי. המשטרה אסרה על הגישה לצירות ישראל. בינתיים הלשכה לדרכונים שולחת את הפונים אליה לקבל אישורי יציאה לצירות ישראל כדי שקודם יבררו אם יקבלו ויזות. זה נראה כמו איזו פרובוקציה.

על כך השבתי למר לרון תשובה חריפה ביותר ואמרתי שהשימוש בביטוי "פרובוקציה" במקרה זה מעיד על חוסר הבנה של משמעותו. אלה שאנשי המשטרה עוצרים אותם – אם אמנם היו דברים מעולם – הם אזרחים פולנים. למשטרה יכולים להיות כל מיני סיבות לעצור אותם שאינן צריכות ואינן יכולות להיות עניין להתערבות של צירות ישראל. העמדה שנציגים מסוימים של אותה צירות מבטאים מעוררת את הרושם שהם רוצים להתערב בעניינים הפנימיים של ארצנו – וזה יכול לעורר חשד של איזו פרובוקציה.

מר לרון התחיל להתפתל, שלא הבנתי אותו נכון, שהוא לא התבטא נכון וכדומה.

173

1. הושמטו הערותיו של לרון הנוגעות לעיתון "פאלקסשטימע".

174

דין וחשבון מאת יועץ צירות ישראל בפולין, יוסף לרון (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

העתק: גנהמ"ד 130.02/2483/10

ורשה, כ"ג בשבט תשי"ב
19 בפברואר 1952

אל: מחלקת מזרח אירופה
מאת: י' לרון, יועץ בצירות ורשה
דו"ח מספר 6/52

הנדון: מעצר המבקרים בצירות[1]

בזמן האחרון הרגשנו שמשהו מתרחש בזירת עניין העלייה ומסביב לצירות.

שמועות משמועות שונות הגיעו אלינו (חלק מידיעות אלה העברנו לכם בדו"חים ובמברקים בזמנו) על לחץ מוגבר מצד ה"יבסקציה", שהתחילו לארגן בשיטתיות אספות עם של פועלים במקומות העבודה,[2] ואפילו של חברי הקהילות הדתיות,[3] ובכל הזדמנות איימו על היהודים, שגורלם יהיה מר באם לא יבטלו את בקשותיהם לעלייה. חוץ מזה ביקרו בביתם של המועמדים – באותה מטרה.

ראש הקהילה בקרקאו,[4] שהזמין בשעתו את הציר לימים נוראים,[5] נקרא ב־19/1 ל־או"ב[6] ונשאל למה הזמין את הציר ולמה נתן לו לנאום, מי ליווה את הציר ומה היה תוכן הנאום. כלומר, שוב חקירה על עניין שחשבנוהו לגמור, וכל זה כדי לזרוע פחד באוכלוסייה היהודית ולמנוע יחסים אתנו בעתיד (אגב, כדאי לציין שיושב ראש הקהילה בקרקאו הזמין, בזמנו, את הציר ברשות מנהל מחלקה של האו"ב, וכנראה שהאנשים שחקרו אותו כעת לא ידעו על כך ויש אומרים, שמנהל המחלקה, שנתן את הרישיון, יבוא על עונשו. לגבי מר פוס, לא היו, לעת עתה, שום תוצאות רעות אחרי החקירה).

ד"ר מאזור, אחד מוותיקי הציונים ומזכיר אגודת שוחרי האוניברסיטה, שהיה מבקר לעתים קרובות בביתנו ובצירות, לא הופיע כבר כחודשיים. בפגישתנו האחרונה סיפר שיש לו סיכויים לקבל דרכון. אשתו, התופסת משרה חשובה במפלגה, הסבירה – למי שצריך, שבעלה מוכרח לעלות היות ואינו יכול לחיות בסביבה לא יהודית, ומצב בריאותו התרופף

174

1. ראו לעיל תעודה 173.
2. לרון אל מחלקת מזרח אירופה, 29 בנובמבר 1951, גנהמ"ד 130.11/2507/15; לרון אל מחלקת מזרח אירופה, 11 בדצמבר 1951, גנהמ"ד 130.11/2502/11.
3. דו"ח מספר 6/52, 5 בפברואר 1952, גנהמ"ד 130.02/2497/4.
4. קרקוב. ראש הקהילה היה שרגא פוס (Foss).
5. על הביקור בקרקוב, ראו תעודה 163.
6. או"ב (Urząd Bezpieczeństwa) – שירותי הביטחון הפולניים.

עד כדי כך שיש סכנה לחייו. הנוגעים בדבר כאילו הסכימו שמדובר על מקרה, הראוי להיות יוצא מהכלל. אבל, בינתיים, רמזו לו, כנראה, שינתק את הקשר אתנו.

כפי שכתבתי לכם באחד ממכתביי הקודמים הגשנו לפרוטוקול בקשה, שירשו לרעייתי לבקר בבית החולים האוניברסיטאי.[7] כעבור שבועות מספר קיבלנו הודעה טלפונית מהפרוטוקול שהעניין מסודר ושהיא יכולה להתייצב בבית החולים. אולם, בפגישה שהייתה לי אחרי כמה ימים עם ראש הטקס במשרד החוץ, מר ברטול,[8] אמר לי הלז שנפלה טעות בעניין זה ושהדבר צריך לעבור, בגלל טעמים פורמליים גרדא, עוד אינסטנצייה ושנחכה להודעה טלפונית. מאז עברו כשישה שבועות והודעה טלפונית זו טרם נתקבלה.

לפני כחודש הרגשנו שעוקבים במיוחד אחרי מכוניתנו וביום בהיר אחד עצרה המשטרה את הנהג היהודי שלנו (טבק). פנינו לפרוטוקול וביקשנו התערבותם בכדי לדעת פשר הדבר. אחרי כמה ימים נקראתי לפרוטוקול והודיעוני שהנהג לא יוכל לכהן יותר אצלנו, מכיוון שהוא שנ[י]כור ולא ראוי לשרת צירות. כן התחילו לחטט בחטאים שחטא נגד חוקי התנועה לפני שנתיים. יש להניח שמסיבה זו או אחרת היו מעוניינים שנקבל נהג אחר, ובאמת התייצב אצלנו נהג נוצרי שכיהן עד הנה בצירות הסינית והציע את שירותו. היו לנו די נימוקים לחשוד בנהג שלנו (טבק) שהוא קשור עם המשטרה, בצורה זו או אחרת, כנהוג עם כל נהגי הצירדויות פה. גם היום כל העניין לא ברור לנו, ואני מוסר רק את העובדה כמות שהיא, בלי פירושים.

ב־3 בפברואר הגיע הציר לוורשה ולמחרת היום, ב־4 בו, הרגשנו איזו תנועה מסביב לצירות. אחד הפקידים ראה שני שוטרים במדים שעצרו את אחד המבקרים שיצא מהצירות. התחלנו להסתכל וראינו שהשוטר, השומר בחצר הצירות, יוצא בכל פעם לרחוב וכאשר יוצא מישהו מהצירות הוא נותן סימן לשוטרים העומדים בכל אחת משתי הפינות, מימין ושמאל הרחוב, ואלו עוצרים את האנשים. התחלנו לעקוב אחרי המתרחש וראינו שהאנשים מובלים במכונית המשטרה לכיוון שטרם היה ידוע לנו. למחרת שמענו מפי כמה מהעצורים, מכרי פקידינו, וכן קיבלנו כמה הודעות בטלפון ונודעו לנו פרטים כלהלן:

ביום הראשון נעצרו למעלה מ־10 אנשים. הובילו אותם ל־או"ב שם חיכו כמה שעות, וכאשר אחדים מהם התלוננו שהם צריכים לנסוע לרכבת, מכיוון שבה הגיעו לוורשה מערי השדה, ענו להם בגסות: "אין דבר, חכו".

את הנעצרים חקרו אחד אחד, ואחרי החקירה יצאו הנחקרים בדלת אחרת, כך שאיש מהם לא יכול היה לדבר עם חברו. שאלו את האנשים למה הם ביקרו בצירות ישראל, עם מי דיברו, מה שאלו אותם, אם נתנו להם איזה שהן הוראות. לבסוף הוזהרו באופן חמור, שלא יעזו יותר לבקר בצירות ישראל, כי התוצאות במקרה זה תהיינה בשבילם חמורות. אם מישהו מעוניין לקבל אינפורמציה על עלייה וכדומה, עליו לפנות לשלטונות הפולניים. אמרו להם למסור את הדבר גם ליהודים אחרים.

אצל נשים לא חיפשו אבל אצל הגברים בדקו בתלבושת ובתיקים. בתיקו של אחד, שהנו פקיד באחד ממשרדי הממשלה באחת הערים, מצאו תכניות של בניינים, שנמצאו אצלו לרגל עבודתו במשרדו ושהביא אותם לרגל עסקיו באחד ממשרדי הממשלה בוורשה. האיש נאסר, ולא ידוע לנו אם שוחרר אחרי כן ומה עלה בגורלו.

---

7. אשתו הייתה רופאה.

8. אדוארד ברטול (Edward Bartol), נולד ב־1910. בשנים 1945-1950 שירת כדיפלומט בבלגיה ובוושינגטון. ב־1951-1958 וגם ב־1962-1971 – מנהל הפרוטוקול הדיפלומטי; ב־1958-1962 – ציר בארגנטינה.

המעצרים נמשכו בימים ג', ד', ה' ו־ו', 5/2–8/2. משמרות השוטרים היו עוזבות את המקום מיד עם סגירת הצירות. בסך הכול נעצרו ונחקרו יותר מ־50 איש. ביום ב' 11/2 לא ראינו יותר שוטרים במדים, אבל הרגשנו שבמקומם עומדים בלשים בלבוש אזרחי.

הברקנו לכם על המתרחש ומכיוון שלא קיבלנו תשובה חזרנו על מברקנו[9] וגם עליו נענינו באיחור.[10] לפיכך חשדנו שלא העבירו או העבירו באיחור את מברקנו אליכם. בהתאם למברקכם על צורת הגבתנו, שקיבלנוהו ב־13/2, ביקרתי ב־14/2 אצל מר סלוצ'אנסקי.[11] כפי שכבר הברקתי לכם[12] הבעתי לפניו את צערנו על מאורע זה ואמרתי לו שאיננו מבינים את פירושו ושהוא בניגוד לידידות שהראו לנו עד הנה השלטונות הפולניים ובמיוחד ליחס הידידותי של ישראל לפולין ולבא כוחה אצלנו. סלוצ'אנסקי העמיד פנים כאילו לא ידע דבר ושאל מדוע לא הודענו על כך תכף לפרוטוקול. כן שאלני מאין נודע לנו על הדבר ועניתי לו: (א) שהשוטרים עשו זאת בצורה די גלויה וגסה; (ב) שקיבלנו טלפונים מאנשים ששאלו האם אפשר לבוא לצירות וסיפרו על זה; ו־(ג) שכל ורשה כבר יודעת ומדברת על זה. סלוצ'אנסקי הביע השערה, שייתכן וזה עניין מקרי, אבל הכניס גם משפט: "מי מבקר אצלכם, אזרחים פולנים?" כאילו רצה לומר שאזרחים פולנים לא צריכים לבקר אצלנו, אך הסתפק בשאלה ולא אמר זאת בפירוש. הוא רשם לפניו את הודעתי ואמר שיברר את הדבר. לא התנצל והסתפק רק בזאת.

ניצלתי את הזדמנות ביקורי זה ואמרתי לו, שלא מובן לנו, איך קרה הדבר שאחרי כל ההבטחות של שר החוץ וסגנו שעניין המשפחות הנפרדות יבורר ולאחר שהגשנו רשימות מיוחדות של מקרים בולטים[13] – לפי עצתם – לא רק שעניין העלייה לא זז אלא מספר הדרכונים ירד פלאים והגיע במשך החודשיים האחרונים לשלושה. סלוצ'אנסקי אמר שהעובדה היא שהעלייה לא נפסקה, נערכת בדיקת הבקשות, וכנראה שלא הייתה יכולת להוציא יותר דרכונים אבל ייתכן שבעתיד יצא מספר דרכונים גדול יותר. עניתי לו שאין אנו יכולים לקבל את התוצאות המעשיות של הבדיקה כהמשך הגיוני להבטחות שניתנו ושעניין המשפחות הנפרדות והיתומים הוא עניין הומניטרי ומצב הנפרדים, גם בישראל וגם בפולין, הולך ורע ומגיע לידי ייאוש, ושאנו מחכים למפנה לטובה, בהתאם לקו הלויאלי בקשר לעלייה מצד פולין, ושקשה לנו כעת להסתפק שוב בתשובות הלוך ושוב. דרשתי שיודו[י]ע על המצב בוועדת הערעורים ושישפיע עליהם בכיוון הרצוי לנו. כמו כן ביקשתיו למסור את תוכן השיחה לשר החוץ ולסגנו. ס' אמר לי שימסור זאת רק לשר החוץ מכיוון שסגנו, מר ויארבלובסקי, יוצא כעת לחופש של שבועיים. בהזדמנות זו הזמינני ס' לארוחת ערב אליו.

בימים האחרונים הורד המצור מעל הצירות וקשה לדעת אם זה נעשה כתוצאה משיחתי עם ס' או מאליו.[14] כן קשה לנבא אם הדבר לא יישנה. דבר אחד ברור, שאם הכוונה הייתה להפחיד את המועמדים לעלייה ולנתק את הקשר ביניהם לבין הצירות, הרי הדבר הצליח במידה מרובה היות והידיעה על המעצרים התפשטה בכל פולין במהירות הבזק, ובימים האחרונים כמעט שאין איש מבקר אצלנו.

9. מברק לרון אל מזא"ר, 11 בפברואר 1952, גנהמ"ד 130.09/2306/5.
10. מברק מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בוורשה, 14 בפברואר 1952, גנהמ"ד 130.09/2306/1-3/II.
11. ראו לעיל תעודה 173.
12. מברק לרון אל המשרד בתל אביב, 15 בפברואר 1952, גנהמ"ד 130.09/2306/5.
13. ראו לעיל תעודה 161; וכן פלאום אל מחלקת מזרח אירופה, 15 בינואר 1952, גנהמ"ד 130.11/2502/11.
14. ראו מברק לרון אל המשרד בתל אביב, 18 בפברואר 1952, גנהמ"ד 130.09/2306/5.

אנו מצדנו שמרנו את העניין בסודיות כלפי חברי הסגל הדיפלומטי, אבל בשיחות שהיו לי עם כמה דיפלומטים זרים נודע לי: בצירות האנגלית לא מבקר איש מאזרחי פולניה. בצירות השוויצרית באים לפעמים אנשים בודדים ואחרי הביקורים קוראים להם למשטרה לחקירה. קרה מקרה שהצירות נתנה מודעה בעיתון שמחפשת טבחית ועל סמך המודעה התייצבו כמה אנשים. כל אלה נעצרו אחר כך ונחקרו. בוורשה יש הרבה נשים צרפתיות שנישאו לפולנים. כל אלה באים לצירות לחגיגת יום העצמאות אבל עושים גם זאת בפחד רב. יש אחדות שבאות בקביעות, אבל הצירות חושדת בהן שנשלחו למטרות מסוימות על ידי השלטונות הפולניים.

אגב, קרה שאחד הפקידים (צרפתי), בקונסוליה הצרפתית בצופות,[15] שהיה מעביר מכתבים מהצירות לקונסוליה, ושגם הצירות הבריטית השתמשה בשירותו לתפקידים דומים, בגד ומסר סודות לשלטונות הפולניים. הוא כעת פעיל ותופש משרה חשובה במפלגה הקומוניסטית הפולנית. גם שני פקידים של הצירות הבריטית נכשלו באופן דומה.

י' לרון

175

תזכיר מאת ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-11 w-19 t-342

ורשה, 27 במרס 1952

0862/[7]/Iz/Tjn/52

סודי

תזכיר

על שיחתו של השר ויארבלובסקי עם ציר ישראל בוורשה, קובובי, מיום 27 במרס 1952

הציר קובובי פתח במחמאות לכתבתו של השר ויארבלובסקי ובירך אותו על הצלחותיו בכינוס השישי של עצרת האו"ם. השר ויארבלובסקי העיר שהרבה תלוי בתכונותיו האישיות של הדיפלומט בלי קשר לקו שהוא מייצג. קובובי נתן דוגמה, למשל גרומיקו, שמעבר לשגיאות הפסיכולוגיות ששגה בעת שהותו בארצות הברית כנציגה הקבוע של ברית המועצות באו"ם, כבש לבבות אמריקניים רבים. הערות "פילוסופיות" ו"פסיכולוגיות" כאלה השחיל הציר קובובי לאורך שיחתו עם השר ויארבלובסקי שנמשכה למעלה משעה.

הנושא העיקרי של השיחה הייתה בעיית ההגירה. קובובי הדגיש, שהוא מדבר בשם היהודים הרוצים להגר לישראל. בעיקר חשוב לו עניין המשפחות שהופרדו והיתומים היהודים שנשארו בפולין. קובובי הזכיר, שגם ראש ממשלת פולין, גם השר סקז'שבסקי וכן ויארבלובסקי נתנו

15. סופוט (Sopot), עיר לחוף הים הבלטי, בין גדנסק לגדיניה.

הבטחות בשיחותיהם עמו שעניינם של המשפחות המחולקות והיתומים יזכה לטיפול. זהו עניין הומניטרי – חייבים לתת לבני משפחה להתאחד, יהיו הנסיבות לפרידתם אשר יהיו. קיים מספר מסוים של יהודים בפולין שאינם מסוגלים להשתחרר מזיכרון הסבל שנגרם להם על ידי אנטישמיות ועדיין בין יהודי פולין קיימת חרדה. פולין צריכה להיות מעוניינת באהדה של יהודים בעולם, אהדה שיכולה להביא לה תועלת בקשר לדיונים על גבולותיה המערביים. הציר קובובי ביקש לקבל תשובה ברורה, האם תהיה עוד עלייה מפולין או לאו. הוא מעדיף תשובה גם אם תהיה שלילית ביותר מבחינתו על המשך המצב העמום.

השר ויארבלובסקי בתשובתו הזכיר ראשית לכול את העובדה, שהבעיה של הגירת אזרחי פולין היא עניין פנימי פולני טהור. כעיקרון, ממשלת פולין לא דנה עם נציגי מדינות זרות בעניינים אלה.

בנוגע לצד המעשי של ההגירה לישראל, בעיקרון ההגירה נמשכת. כל מקרה נבדק לגופו. בדיקת המקרים שנדחו בעבר עדיין לא הסתיימה. הגישה של אדם שהופרד ממשפחתו יש לה פנים רבות ולכן העיון בכל המקרים שנדחו בעבר חייב לקחת זמן.

ממשלת פולין נלחמת בכל שרידי האנטישמיות בנחישות, באורח מוחלט, בכל מקום שהם מופיעים. פולין מבטיחה לאזרחיה היהודים שוויון זכויות והיא זכתה ללא ספק באהדה של יהודי העולם כולו. אשר לבעיית הגבולות המערביים של פולין, השר ויארבלובסקי הצהיר, שקובובי יודע היטב שהעניין הזה נגמר ונחתם.

ערך: א׳ סלוצ׳אנסקי

ראש המדור הנפרד לארצות המזרח[1]

1. בשוליים כתוב: ״תפוצה: ברמן, ראש הממשלה צירנקייביץ׳, סגן ראש הממשלה זוואדסקי״.

176

דין וחשבון מאת ציר ישראל בפולין, אריה קובובי (ורשה)

דין וחשבון: גנהמ"ד 130.02/2493/10

נכנס: 14 באפריל 1952

פראג, ה' בניסן תשי"ב
31 במרס 1952

דו"ח מס' 13 (ורשה מס' 5)
ביקור אצל סגן שר החוץ (ושר החוץ בפועל) הפולני,
סטפן ויארבלובסקי[1]

ביום 27 במרס ביקרתי אצל סגן שר החוץ סטפן ויארבלובסקי, המכהן כשר החוץ בזמן חופשתו של סקז'שבסקי. זה היה ביקורי השני אצלו. קדמה לו שיחתנו הממושכת מיום 8 באוקטובר 1951, בה הפשיט לתימהוני את האצטלה הרשמית ואף הרשה לעצמו רגעי השתפכות הנפש.[2] אז ישבנו פנים אל פנים ולא היה צד שלישי שיאזין ויקשיב. הפעם נכח גם סלוצ'אנסקי, ואם כי פרט להערה אחת מילא פיו מים, שימש גם כמעצור וגם כאבדיטוריה[3] שוויארבלובסקי רצה לשאת חן בעיניה. מאוד הצטערתי על מציאותו של שומע ואינו נשמע זה, אבל יש להניח שהיא לא הייתה מקרית.

פתחתי בדברי נועם על פעולת ויארבלובסקי בפריז ועל חשיבות מעמדו באו"ם.[4] הוא השיב בענוותנות כי אין נציג פולין יכול להתיהר כי ערכו עולה על משקל מדינתו ואין פולין מהקופצים בראש. תשובתו זו הייתה הזדמנות מן השמים לשוחח על מקומם של אישים בעבודה המדינית, ומנהיגי ברית המועצות יוכיחו, על התפקידים שמילאו אימפונדרביליה[5] בדברי ימי האנושות וכולי, והוא בשלו, כי רק עובדות ומעשים קובעים. העירותי מה משתפר היה המצב הבין־לאומי, לו הייתה ברית המועצות מעוררת תקווה שהיא רוצה באמת ב"קו־אקזיסטנס", כגון על ידי פתיחת שעריה לתיירים, לאנשי מדע ואמנות, לספרי ועיתוני חוץ לארץ, והדגשתי חוסר כל "קו־אקזיסטנס" בקרב הסגל הדיפלומטי. בן שיחי ענה שלא צבאותיה של ברית המועצות נמצאים מחוץ לגבולותיה, אלא חייליהם של ארצות הברית, שהוועידה הכלכלית במוסקבה מרימה על נס את רצונה הכנה של ברית המועצות בשלום ובאחווה עם כל עמי הארץ. אשר לסגל הדיפלומטי, הורו לדעת [לידיעת] נציגי פולין כי עליהם להתייחס באהדה לשגרירי ולצירי שני הגושים גם יחד.

176

1. ראו לעיל תעודה 175.
2. מברק קובובי אל המשרד בתל אביב, 9 באוקטובר 1951, גנהמ"ד 130.09/2306/4, שם הוא מוסר את תמצית דברי המפגש ומציין כי שוחח אתו "כשעה וחצי באווירה ידידותית ביותר".
3. קהל.
4. ראש משלחת פולין לעצרת הכללית השישית של האו"ם, שהתכנסה בפריז בין נובמבר 1951 לפברואר 1952.
5. שלא ניתן לאמוד אותם.

נתתי לו אחר כך תרגום צרפתי של איגרת התשובה על פניית ברית המועצות בעניין הפיקוד המזרח תיכוני,[6] בהדגישי שמסירת מסמך זה ותרגומו בלתי רשמיים הם.[7] הוא קרא מיד את התעודה ופניו הביעו רצון. הוספתי שאני מקווה שהנוסח הברור ישים סוף למעשיות חסרות השחר על מדיניותה וכוונותיה של ממשלת ישראל. הוא אמר שאין עיתונות פולין נוהגת להתקיף את ישראל (אם כי חופשית היא ויש לה הרשות לפרסם כל שבלב העורך); מאידך [גיסא] הוא שמע כי הופיעו [התקפות] רבות על פולין בזמן ביקורי בארץ.[8] המשיך כי אין הוא מתלונן, כיוון שהוא מודה גם בזכותה של עיתונות ישראל לחופש ההבעה. הבטחתי לו שלא קראתי, בהיותי בארץ, עלילות על פולין אלא נאומי התעמולה של מר תיי [טהה] (בשובי הביתה הבנתי שהוא התכוון לפרסום שניתן לעצירת המבקרים בצירות ורשה);[9] לעומת זאת משמיצה ה"פאלקסשטימע" את ישראל ארבע פעמים בשבוע בשקרים ובסילופים הגסים ביותר.

ציינתי מה מקופח אני בהשוואה לקונסול הפולני בתל אביב, אשר לו האפשרות המלאה לספר על פעולת מדינתו באספות עם המאורגנות על ידי ה"ליגה",[10] בכל ערי ישראל וגם להשיב בגוף העיתונים על כל ביקורת. ויארבלובסקי לא לימד זכות על ה"פאלקסשטימע" אלא העיר שאינו ביטאון ממשלתי, ועוד שחובה על כל דיפלומט לפעול בתחומי המסגרת החוקית של המדינה בה הוא מכהן.

חזרתי לטענת ההתקפות ונאחזתי בה. שאלתיו אם מתכוון, אולי, למשלחת המשפחות המפורדות שבאה לראותני בקריה. מי אשם בכך שמאות אנשים אומללים ניצלו את ביקורי בארץ, כדי לשפוך לפני את מר לבם? לא ידעתי בעצמי שכה רב מספר המשפחות הקרועות, הבעלים והנשים המפורדים, ההורים והילדים המנותקים. כתבתי ב־14 בדצמבר לשר החוץ וצירפתי רשימה של שישים מקרים לדוגמה ותגובה לא באה. לרון כתב לסלוצ'אנסקי ב־5 בדצמבר וצירף רשימה של אחד עשר ילדים[11] ואין תשובה. האם לא הגיע הזמן שיגידו לנו ברורות מה הם הסיכויים לביצוע החלטת הממשלה, כמה יעלו, מתי יעלו? בעקבות דבריי אלה באה חצי שעה של עינוי נפש רב: עמלתי בכל הדרכים, הפכתי בו והפכתי בו כדי ללחצו אל הקיר, להכריחו לגלות את האמת שבלבו, אולם הוא כמוקיון מנוסה השתדל להתחמק בכל מיני דיבורים של אחיזת עיניים. ברגע מסוים, כשדלקתי אחריו וכמעט הדבקתיו, קרא: "האם רצונך שאומר לא? קל לי מאוד לתת תשובה כזאת". ואני: "אחרי הדברים שהשמעת באוזניי ב־8 באוקטובר, איני סבור שיהיה קל עליך לענות בשלילה כשהמדובר באנשים מסכנים והרוסים".

את תוצאות המאבק המילולי המצער הזה אסכם כדלקמן: (1) ויארבלובסקי סירב להכחיש שאמנם החליטה הממשלה לעיין מחדש בדבר עלייתם של המערערים; (2) הוא הודה אחר

6. ב־14 באוקטובר 1951 יצאו שלטונות ארצות הברית, בריטניה, צרפת ותורכיה בתכנית לכינון פיקוד המזרח התיכון. ישראל גילתה התעניינות רבה בתכנית הזאת, אולם מדינות המערב ביססו את תכניתן על מצרים ותורכיה, כי בעיית היחסים בין ישראל לבין מדינות ערב הכבידה על כינון הפיקוד. בסופו של דבר לא הוקם הפיקוד המזרח תיכוני.

7. ברית המועצות פנתה באיגרת אל ממשלת ישראל ב־21 בנובמבר 1951 (ראו: *Documents on Israeli–Soviet Relations, 1941-1953*, London: Frank Cass 2000, I, pp. 753-755). ישראל השיבה באיגרת בעל פה ב־8 בדצמבר 1951; ראו: תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 6: 1951, ירושלים תשנ"א, עמ' 857-858. תרגום לוואי באנגלית: *Documents on the Foreign Policy of Israel*, 6: *1951*, Jerusalem 1991, pp. 357-358.

8. "עליית הקרובים מפולין ומצ'כיה – לבצוע", "הבקר", 5 במרס 1952; "על עליה מפולין ומצ'כוסלווקיה", "דבר", 5 במרס 1952.

9. "מאסרי יהודים בפולין", הארץ, 29 בפברואר 1952.

10. הליגה לידידות ישראל־פולין.

11. ראו לעיל תעודה 158 וכן תעודה 167.

כך שההחלטה אישרה את עקרון איחוד המשפחות המפורדות, אולם הוא נוטה להחמיר בפירוש המושג "משפחה מפורדת"; (3) הוא התפלא לשמוע ממני שטרם הוצא דרכון לאף מערער; (4) את היעדרה של תשובה בכתב למכתבי מה־14 בדצמבר הוא הצדיק, באמרו שאין ממשלת פולין יכולה לשאת ולתת **רשמית** עם נציג מדינה זרה על הגירתם של נתיני פולין; הוסיף שעם מדינת ישראל הם מוכנים לשיחות בלתי רשמיות ושלא נמנעת האפשרות שאושרו חמישה עשר משישים המקרים שהובאו לדוגמה; (5) הוא נזהר מלהפליט אף מילה שתרשה לנחש את מספר המועמדים שאושרו ואת מועד עלייתם, באמרו שלא משרד החוץ הוא המטפל בביצוע; (6) הוא חזר ואמר שהפעולה נמשכת והתחייב להודיעני כשתסתיים.

גוללתי מחדש, תוך ריקודנו על החבל, את כל פרשת מאמציי מיום הגיעי לוורשה: איך פניתי לביארוט אחרי הגשת כתב האמנה;[12] איך הבטיח לי צירנקייביץ' ביום 9 באוגוסט שהממשלה תבדוק מחדש את דבר עליית הקרובים;[13] איך סקז'שבסקי אישר ביום 20 בספטמבר את הבטחת ראש הממשלה;[14] איך הוא עצמו – ויארבלובסקי – עודדני ביום 8 באוקטובר באמרו לי שהוא מחייב את איחוד המשפחות המפורדות, שעל הטיפול להיות אינדיווידואלי אבל מהיר, ושהוא מעריך את מספר המערערים לחמשת אלפים;[15] איך סקז'שבסקי הודיעני ב־30 בנובמבר כי הממשלה החליטה בחיוב על עליית המשפחות המפורדות.[16] הוא לא חלק על סיפורי אלא העיר (א) שהוא התכוון ל־5,000 מערערים, אבל מעולם לא קיבל שכולם בני משפחות מפורדות; (ב) שאינו זוכר שדיבר על יציאה מהירה. קבעתי ששוב אני יוצא בידיים ריקות ושיש ואני שואל את עצמי אם לא הזקתי יותר מאשר הועלתי בכל עמלי, כיוון שהשלטונות הפסיקו להוציא אף את המספר הזעום של דרכונים שהיו נותנים קודם. הוא מחה ברגש ואמר: "אתה עושה עוול לעצמך; הלא אמרתי לך כי הפעולה נמשכת".

תוך החלפת השאלות והתשובות העירותי שאם דבק הוא בצד הפורמלי, מוכנים אנו להגיש איגרות רשמיות בשם הבעלים, אזרחי ישראל, שלהם הרי יש "לוקוס סטאנדי"[17] לתבוע את עליית נשותיהם. הוא שלל בהחלט גישה זו, בטענו שאם הנשים הן אזרחיות פולניות, אין לצירות ישראל מעמד משפטי בכל הנוגע להן. הבנתי ממילים אחדות שהפליט, כהתחלת משפט שלא סיים, שהשאלה היא כאובה. ואמנם מצויות נשים בפולין, נשואות לאנגלים ולצרפתים, שאינן מקבלות היתר יציאה.

היינו שנינו עייפים מההיאבקות ושאפנו לאיזה סיום פייסני. שאלתי מה עלי לחשוב: התבוצע ההבטחה של הממשלה לפני בואו של המשיח או אחרי בואו? שניהם צחקו.

ויארבלובסקי: אינני בקי בתאולוגיה. עליך להבין כי עליי לדרוש קודם את טובת פולין.
קובובי: הכרתי היא כי ממעשה הומניטרי זה, רק טובה יכולה לצמוח לפולין.
ויארבלובסקי: הדעה שנויה במחלוקת.

---

12. דו"ח מס' 3, 25 ביולי 1951, גנהמ"ד 130.02/2496/8.
13. מברק קובובי אל המשרד בתל אביב, 9 באוגוסט 1951, גנהמ"ד 130.09/2306/4.
14. ראו לעיל תעודה 161; וכן ראו מברק קובובי אל מזא"ר, 20 בספטמבר 1951, גנהמ"ד 130.09/2306/4.
15. מברק קובובי אל מזא"ר, 9 באוקטובר 1951, שם.
16. ראו תעודות מדיניות החוץ של מדינת ישראל, 6, עמ' 843–844, תעודה 511. מברק לרון אל המשרד, 3 בדצמבר 1951, גנהמ"ד 130.09/2306/4. לרון מוסר על הודעת שר החוץ ותגובת סלוצ'אנסקי לה: "פירושו [של סלוצ'אנסקי] על הודעת שר החוץ לציר מאוד חיובי[!]. הוא אישר שעל המשך עליית משפחות נפרדות החליטה הממשלה. גם רמז שמספר הדרכונים יוגדל במידה שיבררו את התיקים. הוא לא שלל את הערתו שמדובר על אלפים. מדבריו ייתכן שמספר הדרכונים יוגדל בקרוב. הבטיח לסדר כמה מקרים [של] ילדים שהוריהם בארץ. הפעם סלוצ'אנסקי היה ידידותי באופן יוצא מהכלל".
17. לטינית. מעמד או זכות לפנות לבית משפט בעניין זה עקב קשר או נזק אפשרי.

קובובי: התרשני לדבר גלויות ו־off the record?

ויארבלובסקי: דבר כאוות לבך. לכל שיחתנו אופי זה.

קובובי: האינך סבור שיום יבוא ופולין תהיה מעוניינת לא רק באהדתה של ישראל אלא גם באהדת התפוצות היהודיות? האינך סבור שלא כדאי לסכן סימפתיות אלה על ידי עמדה נוקשה בעניין אנושי הצועק השמימה?

ויארבלובסקי: האוכלוסיות היהודיות מורכבות מציונים ולא ציונים. לא נרכוש את אהדת האחרונים על ידי נדיבות לב בעניין העלייה.

קובובי: ההבדלה בין ציונים ולא ציונים צליל מוזר לה באוזניי. אני רואה בכל יום איך מלבישים לבוש של ציונות למתנגדיה המובהקים.

ויארבלובסקי: אתה מתכוון למאורעות בצ'כוסלובקיה.[18] הם אינם מענייני.

קובובי: אבל הם אומרים: דרשני. הם גם מסבירים את רגש אי־הביטחון אצל יהודים רבים.

ויארבלובסקי: עשינו מאמץ רב במלחמה נגד האנטישמיות והתקדמנו.

קובובי: במעמד שלושתנו מותר לי לגלות זאת: פקיד סובייטי גבוה אמר לאחד מידידינו שבפולין מספר הפקידים הגבוהים היהודים גדול מנשוא.

ויארבלובסקי: התלו בך. אין הדבר אגב מתאים למציאות: מספר הפקידים הגבוהים היהודים מזער הוא.

לא היה לי מה להוסיף מול מצח נחושה זו. קמתי, אזרתי עוז להחלפת מילים נעימות נוספות ונפרדנו בידידות.

בערב בא סלוצ'אנסקי למסיבת הקוקטייל שערכתי לרגל יציאתו של יוסף לרון, וכשהודיתי לו על היחס הטוב שהוא נהג ביועצנו אמר לי: "תראה, אדוני הציר, הכול ייגמר בכי טוב".

אבל אין אמונה בלבי לדברים אלה. אני חוזר ומדגיש את הצורך בלחץ מתוכנן, מקיף ומתמיד. את הצעותיי הראשונות ברוח זו הברקתי לך מוורשה.

אריה ל' קובובי

18. מדובר במאסר של פעילים קומוניסטים, ביניהם המזכיר הכללי של המפלגה הקומוניסטית הצ'כוסלובקית, רודולף סלאנסקי (נובמבר 1951), ובהתגברות האנטישמיות. ראו מכתב של השגריר הפולני בפראג, ויקטור גרוש, אל מנהל הוועד המרכזי של פזפ"ר מה־15 בפברואר 1952: "היהודים הם נושא היום ואנשים אומרים שזאת זוועה, שהיטלר לא הצליח לעורר אנטישמיות ואילו [ואצלאב] קופצקי [שר המדע והתרבות], הצליח בכך; ייתכן שמדובר בהגזמה, אבל זה סימפטומטי (AAN KC ZPR, sygn. 2546, s. 84-85).

177

ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, מרק טהה (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן 115/5600: AMSZ Dep. 6-77 w-30 t-353

נתקבל 28 לחודש שעה 16:00

ורשה [28 במאי 1952]

המדור הנפרד לארצות המזרח
לאן: תל אביב
אל מי: טהה

ס ו ד י ב י ו ת ר

בכתב העת "העיט הלבן" מס' 19 מיום 10 במאי הופיעה ידיעה על ביקורו של יו"ר ועדת החוץ של הכנסת הישראלית נורוק[1] אצל גנרל[2] אַנְדֶרְס שאתו ניהל שיחה ממושכת. היה זה בלונדון, ב־24 באפריל השנה.

המדור לארצות המזרח שואל, האם היו הדים כלשהם לביקור זה בישראל ואיך הציגו ותיארו אותו שם. אם העניין כולו עבר בשתיקה, עשו שהמידע עליו יופיע בעיתונות הישראלית באור מתאים.

א' סלוצ'אנסקי

177

1. מרדכי (מקס) נורוק (1884–1962), בשנים 1949־1962 היה חבר כנסת מטעם "המזרחי" ו"הפועל המזרחי". באותה עת היה חבר בוועדת הכנסת. בסוף שנת 1952 שימש כשר הדואר. יו"ר ועדת החוץ והביטחון של הכנסת בתקופת הכנסת השנייה היה חבר הכנסת מאיר ארגוב.
2. קו מחיקה על המילה "גנרל".

178

תזכיר מאת סגן ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, ויטולד סקורטוביץ' (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-19 t-342

ורשה, 7 ביולי 1952

סודי

תזכיר

על שיחתו של השר ד"ר ס' סקז'שבסקי עם ציר ישראל בוורשה מר קובובי, שהתקיימה ביום 7 ביולי 1952

1. לאחר חילופים של דברי נימוס הציר קובובי הצהיר, שהוא בא להודות לשר על כך שממשלת פולין נתנה יותר אישורי יציאה לישראל. עם זאת הוא ביטא את תקוותו שעד סוף השנה מספר האישורים עוד יגדל.
2. הציר קובובי הניח על שולחנו של השר הזמנה לממשלת פולין לקחת חלק בתערוכה "כיבוש השממה" שתתקיים בירושלים מ־16 באפריל ועד 13 במאי 1953. להזמנה מצורפים שני נספחים ובהם פרטים על התערוכה.

   הציר קובובי מסר, שמטרת התערוכה היא להציג את התוצאות של המאבק בשממה המתנהל בארצות שונות בשטח החקלאות, הבנייה למגורים, התחבורה והאנרגייה.

   החבר השר השיב, שלמרות שבפולין אין שממה, יעביר את העניין לגורמים המתאימים.
3. הציר קובובי מסר, שבינואר 1953 יתחלפו חברי המועצה הכלכלית־חברתית של האו"ם. את הרפובליקה העממית הצ'כוסלובקית, פקיסטן ואיראן, יחליפו ארצות אחרות ואילו מצרים תישאר כנציגת הערבים.

   מאחר שישראל איננה מיוצגת עד עכשיו בשום מסגרת משנית של האו"ם, הוא מתכוון להציע את מועמדותו למועצה הכלכלית־חברתית במקום איראן. בקשר לכך, הוא מבקש את תמיכת פולין במועמדותו.

   החבר השר סקז'שבסקי השיב, שכרגע אין הוא מעודכן בדיוק וכי יבחן את העניין.
4. להלן השר סקז'שבסקי העיר את תשומת לבו של הציר קובובי לעובדה, שאזרחים פולנים פונים לשלטונות בתלונה, שהם מוטרדים על ידי חוזרים בעניין הגירה לישראל הנשלחים אליהם מהצירות או הקונסוליה הישראלית מבלי שהם עצמם עשו צעד כל שהוא בכיוון זה.

   אותם החוזרים שנשלחים מצירות ישראל במעטפה .p.f[1] של הקונסוליה מסתמכים על פניות שלא היה להם תקדים מעולם, מצד "משפחת אדוני החיה בישראל" העושה מאמצים כביכול להביא לעלייתו.

   מצדי, הייתי רוצה להסב את תשומת לב אדוני לנסיבות הבאות:

   1. החוזרים מופצים בכמויות גדולות, כפי שצורתם מעידה ובכך הם מהווים דוגמה אופיינית.

178

1. "מעטפה .p.f" – הכוונה למעטפה בה הוכנסו תעודות מסווגות, "סודיות" (בפולנית – poufne, ומכאן האותיות .p.f)

2. הצירות שולחת את החוזרים גם אל אנשים שבמישרין או בעקיפין לא עושים ולא עשו בעבר מאמצים לקבל אישור יציאה.
3. החוזרים מסתמכים על פניות שלא היה להם תקדים מעולם מצד בני משפחה בלתי מוגדרים בשמותיהם.

אין להתפלא על כך שאזרחי פולין הנוגעים בדבר מוטרדים מכך מאוד.

הציר קובובי, שקיבל לידיו מהשר סקז'שבסקי מעטפה וחוזר כראיה עובדתית, הצהיר שחוזרים כאלה אמנם נשלחים. הציר קובובי עשה מאמץ להצטדק בכך שלגבי הנמען ברוקהולץ, ששמו מופיע על המעטפה, משפחתו הנמצאת בישראל אמנם עושה מאמץ שיעלה גם הוא, והוא הביא את שמות בני המשפחה. עם זאת, האזרח ברוקהולץ השיב לצירות בשלילה במכתב גלוי שהתפרסם באחד מכתבי העת היהודיים היוצאים בפולין.

השר סקז'שבסקי הדגיש, שאין הוא מדבר על מקרה בודד. הצורה של החוזרים, ובמיוחד העובדה שחסרים בהם שמות בני המשפחה המשתדלים כביכול שהנמען יעלה לישראל, נותנות מקום להשערה שהם נשלחים בכמויות גדולות לאנשים רבים שאינם מעוניינים כלל בהגירה מהמדינה.

השר סקז'שבסקי ציין עם זאת, שהוא מעלה עניין זה במטרה להסב את תשומת לבו של הציר, לא כדי להביע מחאה.

הציר קובובי הודה שהערותיו של השר סקז'שבסקי צודקות.

הציר קובובי ציין עם יציאתו, שהוא שבע רצון מכך שהיו לו רק נושאים נעימים לשוחח עליהם.

הודפס ב־4 עותקים.

ערך את התזכיר: ויטולד סקורטוביץ'

179

ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי, אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-20 t-351

ורשה, 30 ביולי 1952

אל: החבר השר ד"ר ס' סקז'שבסקי
כאן

המדור הנפרד לארצות המזרח מודיע, שהיום הגיעה למדור ידיעה מהמנהל [הנריק] קוטליצקי ממשרד האוצר, שמהגרים מסוימים היוצאים לישראל רוצים למשוך את פיקדונותיהם במטבע חוץ מהבנק הלאומי הפולני. המנהל קוטליצקי ביקש לדעת מה עמדת משרד החוץ בעניין.

באותו עניין, על פי הוראת המנהל קוטליצקי, פנה אל המדור לארצות המזרח ראש המדור למטבע חוץ של הבנק הלאומי הפולני האזרח איידלהייט והציג את נקודת הראות של הבנק באמצעות דוגמה קונקרטית. לסניף הבנק בביילסקו פנתה אחת המהגרות בבקשה להחזיר לה 220 דולר שהפקידה שם על פי דרישות התקנות של מטבע חוץ. הבנק הלאומי הפולני עומד על כך, שאפשר למכור לאזרחית זו מטבע חוץ של המדינות שדרכן היא תעבור, **בסכום כולל של 56 דולר להוצאות קטנות, בתנאי שכל ההפקדה הדולרית תימכר לבנק.**

עם זאת האזרח איידלהייט מסר, שהמהגרים שיצאו קודם לישראל היו מקבלים 15 דולרים למבוגר ו־20 לילד.[1]

המדור הנפרד לארצות המזרח מציע בהקשר זה להסכים להצעת הבנק הלאומי הפולני. בצורה דומה יש לפתור תביעות היכולות להגיע ממהגרים אחרים. בדרך זו ייסגרו פיקדונות המט"ח של המהגרים ויימנעו תביעות ותלונות בעתיד.

המדור לארצות המזרח מבקש את החבר השר שיחליט בעניין זה.[2]

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

180

תזכיר מאת מנהל אגף I של המשרד לביטחון פנים, אלוף־משנה סטפן אנטושייביץ', ומאת מנהלת אגף V של המשרד לביטחון פנים, אלוף־משנה יוליה בריסטיגר

תרגום מפולנית: IPN BU 0192/433 t-1

ורשה, 31 ביולי 1952

סודי ביותר

הנדון: פעילות עוינת של עובדי צירות ישראל בקרב האוכלוסייה היהודית בפולין
תזכיר אינפורמטיבי

לצירות ישראל בוורשה יש קשרים ענפים בקרב האוכלוסייה היהודית ברחבי הארץ והיא מנצלת אותם לאיסוף ידיעות מודיעיניות, הפצת תעמולה במטרה להביא להגירה ומטרות אחרות העוינות את פולין העממית.

179

1. תוספת בכתב יד בשולי הדף: "יש לקיים את הנורמה הקודמת". החתימה בלתי קריאה.
2. הערה בסוף התעודה: "העברתי את ההחלטה לראש המדור אייכלרט מהבנק הלאומי הפולני, טל' 88107-1 באוגוסט 1952". ראשי התיבות של החתימה אינם ברורים.

אנשי הקשר של הצירות בקרב האוכלוסייה הם בעיקר ציונים שנשארו במדינה, אנשים שלא קיבלו אישור יציאה לישראל, אנשים המתכנסים סביב האיגוד הדתי של בני דת משה וכן חלקים של האינטליגנצייה היהודית הישנה.

בתל אביב נמצא "הוועד לענייני עלייה של יהודי מזרח אירופה" שזה מספר חודשים שולח כמויות גדולות של מכתבים וקטעי עיתונים ישראליים אל קרובים ומכרים בפולין, ובהם הוא משכנע אותם לגשת אל הצירות כדי שזו תתערב בעניין חידוש ההגירה לישראל.

עובדי הצירות מנצלים את העובדה שאזרחים יחידים ממוצא יהודי מקבלים עכשיו דרכונים ליציאה לישראל במסגרת איחוד משפחות, על מנת להפיץ באמצעות אנשי הקשר שלהם והעיתונות בישראל את הגרסה, שהודות להשתדלויותיהם וההסכם עם ממשלת פולין התחדשה ההגירה לישראל.

התעמולה הזאת מגבירה את הלכי הרוח הדוחפים אנשים לעזוב את המדינה. נוצר גידול במספר האנשים הפונים ללשכה להוצאת דרכונים ול־BPZ [המשרד לביטחון פנים][1] וכן זרימה המונית של מתעניינים בהגירה המגיעים לצירות ישראל, בממוצע 30 איש ליום.

על פי הנתונים שבידינו, האזרחים הבאים לצירות מתקבלים על ידי המזכיר לרנר המתשאל כל אחד על מטרת בואו ולאחר מכן רושם אותו בכרטסת הצירות ומכוון אותו אל עובד הצירות המתאים לשם שיחה. השיחות עם הבאים נמסרות בדינים וחשבונות מפורטים הנשלחים באורח סדיר אל המדור למדינות המזרח של משרד החוץ הישראלי. עובדי הצירות מתעניינים ואוספים את כל הידיעות על גילויי החיים הפוליטיים, הכלכליים והתרבותיים של ארצנו. למשל, בימים 17 ו־26 ביוני 1952, הם שלחו דין וחשבון של עובדת הצירות פלאום על הלכי הרוח בקואופרטיבים של מלאכה בלודז' בוורוצלאב, ועל מדיניות ממשלת פולין במגזר זה. הם שלחו דו"חות מפורטים על מצב הוצאת הדרכונים ליציאה לישראל, וציינו כמקור פונים מעוניינים משטטין. בדו"חות אלה הנשלחים לישראל מדווחים גם על מצב החיים הדתיים בז'רי ועל הגבלות שכאילו מטילה ממשלת פולין בשטח זה, בהסתמך על מקורות של פונים לצירות ממחוז ז'ילונה גורה.

בזמן האחרון הציר קובובי עוסק בצורה פרובוקטיבית ביצירת קשרים עם חברים מסוימים של האיגוד הדתי של בני דת משה הנמצאים בעמדות הנהגה. הוא זימן אליו במברק וקיבל בדירתו את פניו של יושב ראש הנהלת האיגוד הדתי בלודז', שאתו ניהל שיחה בת שעה וחצי על עניינים פוליטיים וחקר אותו בפרטי פרטים על מקרים של מעצר יהודים בלודז' וכן על עניינים אחרים. אותו ציר קובובי זימן טלפונית את הרב פרסוביץ', חבר הנשיאות של האיגוד הדתי של בני דת משה, ובמשך כשעתיים שכנע אותו בצורך של היהודים לקשור קשרים עם צירות ישראל, וגם התלונן על כך שיו"ר הנהלת האיגוד, ד"ר [שמעון] דטנר, עדיין לא ביקר בצירות.

הציר קובובי מסייר כעת, בלוויית עובדי צירות אחרים, בבתי קברות יהודיים, במקומות השמדה ואתרים דומים, וקושר קשרים עם גורמים עוינים בקרב הקהל היהודי.

במטרה לבלום את השפעת צירות ישראל על האוכלוסייה היהודית ולעצור את הזרימה ההמונית אל הצירות אנחנו מתכננים:

180

1. משרד הדרכונים: Biuro Paszportów Zagranicznych

1. להביא לניתוק מוחלט של קשרים בין האיגודים הדתיים וצירות ישראל באמצעות הסוכנים שלנו ובהתאם להחלטת האיגוד הארצי שאותה פרסם בעיתונות, המגנה את הפוליטיקה של ממשלת ישראל.
2. לפתוח במערכת הסברה, באמצעות הארגונים החברתיים והתרבותיים היהודיים, שתבהיר את תפקידה של צירות ישראל כמבצעת מטלות שמטיל עליה האימפריאליזם האמריקני למטרות ריגול בארצות הדמוקרטיה העממית.
3. להקים יחידה מבצעית מיוחדת במדי משטרה שתתפרש סביב צירות ישראל ותפקידה יהיה לבדוק את תעודות האנשים היוצאים מן הצירות. בדיקת התעודות ורישום הנתונים ייעשו במרחק־מה מן הצירות בתירוצים שונים ושום איש לא ייעצר. הנתונים האישיים יישלחו ליחידות המתאימות והפרטים ייבדקו באגף I ובאגף V בהתאם לצרכים המבצעיים של יחידות אלה. נתונים על חברי מפלגה המבקרים בצירות לשלוח למדור X[2] כדי שינצלו את החומר ויעבירו אותו לרשויות המוסמכות במפלגה שיוציאו מסקנות מתאימות; אנשים המבקרים בצירות אשר ממלאים תפקידים רציניים במנגנון המדינה ובכלכלה יש לשחרר מתפקידיהם.
4. לנצל את המבצע המונע כדי להקים רשת סוכנים ומודיעים בריכוזי החברה היהודית לשם גילוי פעילות עוינת של הציונים ושל גורמים עוינים אחרים, וכן את קשריהם עם צירות ישראל.
5. את ניתוק הקשרים יש להתחיל ביום 4 באוגוסט 1952 לתקופה של 10 ימים; לאחר שבועיים יש לחדש את הפעולה.
6. במשך כל תקופת המבצע יש לנתר את כל התכתובת של הצירות.

מנהל אגף I של המשרד
לביטחון הציבור (ביטחון פנים)
אלוף־משנה אנטושייביץ׳

מנהל אגף V של המשרד
לביטחון הציבור (ביטחון פנים)
אלוף־משנה בריסטיגר

2. מדור X (10) במשרד לביטחון הציבור הוקם בנובמבר 1951 כמשרד מיוחד – ריגול־נגד של המפלגה. שמר על "ניקיון" שורות המפלגה.

181

דין וחשבון מאת הוועד לבדיקת ענייני ההגירה לישראל (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-20 t-351

[בין תחילת אוגוסט לסוף ספטמבר 1952]

דין וחשבון

על עבודתה של הוועדה שמונתה לשם בדיקת מקרי הסירוב
להעניק אישורי יציאה לישראל

הרכב הוועדה: החבר ל' פז'יסוסקי – יושב ראש, החבר [מיאצ'יסלאב] ברוניאטובסקי,[1] ח' [מיכל] דז'וויצקי,[2] ח' [יוליאן] לזבניק או ח' [שמעון] זכריאש וח' [ולאדיסלאב] סובצ'ינסקי או ח' [עמליה] לשניאבסקה[3]

שתי תת־וועדות, שכל אחת הורכבה מנציג המדור האדמיניסטרטיבי של הוועד המרכז בתפקיד יושב־ראש, עובד של צוות 2 ועובד של הלשכה להוצאת דרכונים, הכינו את המסקנות עבור הוועדה.

ב־18 ישיבותיה הוועדה בדקה 6,107 מקרים הנוגעים ל־16,363 איש והחליטה בחיוב על 719 מקרים, שהם 11.7%, הנוגעים ל־1,162 איש, שהם 7.1%.

הוועדה, בהתאם להנחיות שקיבלה, החליטה לאשר יציאה במקרים הבאים:

1. איחוד משפחות (בהתחשב ביחסי קרבה הקרובים ביותר) – ילדים אל הורים או בני זוג נשואים שהופרדו.
2. מחלות חשוכות מרפא או נכות המביאות לאיבוד מלא או חלקי של כושר עבודה.
3. גיל גבוה, כאשר אין לאיש בני משפחה בפולין.
4. פרופיל מעמדי שלילי – ספסרים, סוחרים, עבריינים שנשפטו בעבר, ציונים לשעבר ועובדי הקהילות הדתיות היהודיות.

הוועדה הקדישה תשומת לב מיוחד למקרים של מומחים – רופאים, מהנדסים ובעלי מקצוע המועסקים בתעשייה או במנהל.

במקרים אלה ניתנו אישורים רק במקרים נדירים ביותר.

הפירוט המספרי שלהלן מאפיין את הקטגוריות של האנשים שיציאתם אושרה:

מספר אישורי היציאה מתייחס למבוגרים בלבד

251	חולים
324	זקנים

181

1. מיאצ'יסלאב ברוניאטובסקי (Mieczyławi Broniatowski), סגן־אלוף, מנהל המרכז לאימון של המשרד לביטחון הציבור בלגיונוב.
2. מיכאל דז'וויצקי (Michał Drzewiecki), סגן־אלוף. מנהל לשכת השר לביטחון הציבור.
3. עמליה לשניאבסקה (Amelia Leśniewska), רב־סרן, מנהלת בפועל של מחלקת הדרכונים לחו"ל במשרד לביטחון הציבור.

הבעתי תמיהה, שנציג ישראל מוסר מסמכים שנכתבו עבור ברית המועצות במשרד החוץ הפולני.

על כך קובובי השיב, שמדינות המערב לחצו על גרמניה המערבית כדי שזו תסדיר את עניין הפיצויים לישראל. יש לקוות, שמדינות הדמוקרטיה העממית ישפיעו על ברית המועצות, כדי שזו בתורה תפעיל את השפעתה בגרמניה המזרחית שגם היא תסדיר את עניין הפיצויים.

בתשובתי ציינתי:

ממשלת ישראל מדברת לעתים קרובות על שואת היהודים בגלל רדיפות הנאצים, ועם זאת הדבר לא הפריע לממשלת ישראל להגיע להבנה עם מה שקרוי ממשלה בבון,[2] שבה יושבים אלה שהשתתפו במעשי טבח של יהודים ושנתמכים על ידי כוחות האחראים לטבח יהודים.

כאשר קובובי ניסה להסביר את ההסכם בין ישראל לבון כהסדרה של נזקים חומריים בלבד וכדרך "לשאוב" סכומי כסף מסוימים מן הגרמנים – עניתי לו שאין לי עניין להתעכב ארוכות על עניין זה. הדגשתי ששום "שאיבה" של כספים מן הגרמנים לא תהיה, שישראל לא תרוויח מכך כלום, שמבחינה אובייקטיבית ישראל עוזרת להלבין מבחינה פוליטית ומוסרית את אלה האחראים למלחמת העולם השנייה, לסבל מיליוני אנשים, ובתוך כך גם לשואת היהודים.

ובמה שנוגע להשפעה על ברית המועצות, הצהרתי שאני מסרב לכל רעיון של התערבות ושקובובי לא צריך לשגות בשום אשליות בקשר לגורל בקשתו.

אז הצהיר קובובי, שהוא מוסר את העותקים רק כמידע.

עניתי, שאעביר אותם למנכ"ל משרד החוץ.

לעצם העניין, ציינתי שלישראל אין שום הסמכה להופיע בשם יהודי העולם. אנחנו לא מקבלים לידיעתנו שום הסכם שנחתם על ידי מי שלא יהיה, שיש לו נגיעה לאינטרסים של אזרחים פולנים ללא תלות בלאום שלהם, ובתוכם גם האזרחים היהודים. בכל העניינים – כולל ענייני רכוש – הנוגעים לאזרחי פולין ללא תלות בלאום שלהם, ובתוכם גם אזרחים יהודים – רק ממשלת פולין מוסמכת לטפל. מדינת ישראל יכולה לייצג רק את האינטרסים של אזרחיה שלה. הוספתי, שאני מוסר לו זאת רשמית לגמרי.

על כך קובובי ענה, שהוא מסכים בהחלט עם העמדה שלנו. הוא גם הסתמך על הצהרה של ראש הממשלה בן־גוריון, שלדבריו הצהיר כביכול, שישראל אינה רואה עצמה כמייצגת את יהדות כל העולם.

4. הציר קובובי העלה את עניין ההגירה וקודם כול של המשפחות שהופרדו. במקביל הוא התחיל לדבר על הצעתו הישנה להגדיל את מכירת היהלומים על ידי ישראל – דבר שאיננו קל, הדגיש – בתמורה להגברת זרם ההגירה של יהודים לישראל. הוא ציין, שדן כבר בסוגיה זו עם השר באייר, שמסר לו, שהמיניסטריון לסחר חוץ עוסק אך ורק בעניינים מסחריים.[3]

832-833; תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 6: 1951, ירושלים תשנ"א, עמ' 35-39, 162-169; כרך לוואי באנגלית: *Documents on the Foreign Policy of Israel, 6: 1951*, Jerusalem 1991, pp. 16-17, 78

2. הכוונה להסכם השילומים שנחתם בין ישראל לבין גרמניה המערבית במרס 1952.

3. בסעיף ב' של מברק של קובובי אל המשרד בתל אביב מ־30 בספטמבר 1952 (גנהמ"ד 130.09/2306/5), רשם: "נתקבלתי למחרת על ידי סגן שר סחר החוץ Czesław Bajer [צ'סלאב באייר] והסברתי לו שאנו מוכנים לעשות מאמץ בדבר אספקת הסחורות הידועה [יהלומים], אם תוכיח פולין הבנה ורצון טוב ממשי בעניין המשפחות

עניתי, שבעצם הוא העלה בכך שני נושאים שונים, שביניהם, ככל שזה נוגע לנו, אין ולא יכולים להיות שום קשר או התניה. מה שנוגע לעניין המשפחות שהופרדו – ציינתי, שאף על פי שאין זה מתפקידנו ואף כי בעיית ההגירה איננה בשום אופן בתחום עניינו של ציר ישראל, העמסנו על עצמנו קושי זה ובדקנו את הרשימה השמית שנשלחה אלינו על ידי צירות ישראל ובה 100 שמות של אנשים שהם כביכול בני משפחות שהופרדו. התברר, שברשימה הזאת יש שמות של אנשים שקיבלו זימון לקחת את אישורי היציאה שלהם ולא התייצבו. יש בה כאלה שבני משפחתם הקרובים ביותר נמצאים בפולין, יש בה בני זוגות מעורבים וכדומה. כללית, מעל 50% מן השמות המופיעים ברשימה אינם מתאימים בשום אופן להימנות עם בני משפחות שהופרדו.

לבקשת קובובי, שניתן תשובה ברורה האם תימשך ההגירה או לא, עניתי שאין לו בוודאי סיבה לטעון, על יסוד הניסיון בשטח, שהדלת סגורה.

קובובי השתדל להשיג הקלות ביכולתו להיפגש עם הגורמים המחליטים בענייני הגירה. עניתי, שכדיפלומט מנוסה הוא יודע, שהקשרים המתאימים ביותר בשבילו במישור המדיני נמצאים בבניין משרד החוץ ואילו ענייני הגירה אינם בתחום סמכותו.

5. קובובי התערב בעניין אישור היציאה לישראל של משפחת באלוקיביץ', בציינו שמעוניין בכך אישית אחד לבבי הממלא במשרד החוץ הישראלי תפקיד מקביל לראש המדור לארצות המזרח.[4]

הזכרתי לו, שבענייני הגירה משרד החוץ איננו מחליט.

6. קובובי העלה אחר כך את נושא תערוכת "כיבוש השממה" שאמורה להיפתח בישראל. הזכרתי לו, שהשר ויארבלובסקי כבר אמר לו בעבר, שאנחנו מגבילים את עצמנו בהשתתפות בתערוכות בחו"ל מטעמי מטבע זר.

קובובי השיב, שאם למרות כל זה פולין תחליט להשתתף באותה תערוכה, ישראל תשמח לשלוח לכאן מומחה כדי לסכם את הפרטים הטכניים.

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

המפורדות. הקשיב בתשומת לב וענה שמתחשבים בשיקולים כלכליים בלבד. נגעתי גם בתערוכת השממה והוא גילה התעניינות גדולה".

4. דב סתת אל צירות ישראל בוורשה, 26 בדצמבר 1951, גנהמ"ד 130.11/2508/3.

מן המציאות. ידיעה זו באה באחד המכתבים מפולין ובקושי הצלחנו לגנזה ולמנוע שתיפול בידי עיתונאים, אשר לא היו נרתעים מלעשות ממנה מטעמים. מה שאופייני, ועל כך כתבנו לכם במכתבינו הקודמים, הרי זה הכתיבה החופשית של מכתבים על דברים שבקיום צנזורה לא היו מגיעים. נציין שבמכתבים מהתקופה האחרונה מסופר בהרחבה על גל האנטישמיות, המתפשט, על מקרי תקיפת יהודים ברחובות, יחס עוין אל הפועלים היהודים בבתי החרושת, ססמאות אנטישמיות על הקירות ובייחוד בכניסות לבתים, בהם גרים יהודים וכולי. פרטים על כך תוכלו לשמוע מפי הגב' קנולל מקרקוב. ביחס לזו האחרונה מכתב לחוד.

בברכה,

ד' ס'
[דב סתת]

184

תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק,[1] וסגנו מריאן דרבניאק[2] (ירושלים)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-30 t-353 :11946/SWW/295

24 בנובמבר 1952 שעה 15:55

סודי ביותר

לאן: ירושלים
אל מי: וולניאק, דְרֶבְנִיאָק

בקשר למשפט סלאנסקי[3] וגילוי רשת הריגול הציונית בצ'כוסלובקיה יש לצפות להגברת מערכת ההכפשה נגד ארצות הסוציאליזם וכן לניסיונות פרובוקציה ביחס לנציגויות שלנו בישראל.

184

1. זיגפריד וולניאק (Zygfryd Wolniak) (1922–1970), קונסול כללי בירושלים בשנים 1952–1954; בשנים 1954–1955 היה ציר בישראל. בשנים 1956–1959 היה ציר בבורמה. בשנים 1959–1961 היה סגן מנהל ואחר כך מנהל של מחלקה V. ב־1961–1966 היה שגריר בקנדה, וממאי 1967, מנכ"ל משרד החוץ. במרס 1968 הנהיג טיהורים במשרד החוץ והיה לתת־מזכיר המדינה במשרד החוץ. נרצח בקרצ'י במתקפת טרור.
2. מאריאן דְרֶבְנִיאָק, נולד ב־1924. בשנים 1952–1954 היה סגן קונסול ואחר כך קונסול בירושלים; ב־1956–1959 שירת בשגרירות בנ'קרטה.
3. משפט סלאנסקי, משפט נגד "הקונספירציה האנטי־ממלכתית המרכזית המנוהלת על ידי רודולף סלאנסקי" (נובמבר–דצמבר 1952), אחד מהמשפטים המרעישים ביותר בתקופת הסטליניזם. הנאשמים היו פעילי מפלגה ואנשי ממשל רמי מעלה ובכלל זה המזכ"ל לשעבר של המפלגה הקומוניסטית הצ'כוסלובקית, רודולף סלאנסקי. במהלך המשפט הודגשה יהדותם של 11 מתוך 14 הנאשמים, תוך השמצת מדינת ישראל והתנועה הציונית. בחקירה ובמשפט הופיעו גורמים אנטישמיים רבים. במשפט נדונו 11 איש לגזר דין מוות ושלושה נדונו למאסר עולם. בדעת הקהל העולמית הובן המשפט כשלב המשך למדיניות האנטישמית של סטלין. שני ישראלים, שנאסרו לפני כן בצ'כוסלובקיה, מרדכי אורן ושמעון אורנשטיין, הופיעו כעדי התביעה.

מצב זה מכתיב חידוד מקסימלי בכל הגזרות של פעילות המשרדים הקונסולריים בתל אביב וירושלים. במיוחד חייבים:

א. להגביר את השמירה בדירות המשרדים במשך היממה כולה על ידי הנהגת תורנויות של כל העובדים המקומיים בשעות שלאחר יום העבודה.

ב. להימנע מלהיפגש עם אנשי קשר ישראלים בכל הדרגים, לא להגיב על שום הכרזות רשמיות ובלתי רשמיות. בכל מקרה של ניסיון לקשור שיחה על נושאי הגירה מיד לקטוע, בהצהרה שזהו עניינו הפנימי.

ג. לשים מאוד לב לקשרים של העובדים המקומיים ולהגביל אותם בצורה מקסימלית.

ד. לעקוב בדריכות אחר פעילות העובדים המקומיים, ובמיוחד להשגיח שלא תהיה לשום גורם גישה לסודות רשמיים.

ה. להגביר את הערנות בענייני שמירת סודיות.

את ההוראות האלה יש לממש בצורה שקטה, על מנת לא למשוך את תשומת הלב של הצד הישראלי לצעדים שלנו. יש לדווח למרכז גם על תגובת ישראל על הסרת המסווה מפרצופם של המרגלים הציונים וגם על הצעדים שנקטו מנהלי הנציגויות למימוש ההוראות האלה.

ויארבלובסקי

185

תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק, וסגנו מריאן דרבניאק (ירושלים)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-30 t-35 :12006/SWW/299

26 בנובמבר 1952 שעה 14:40

סודי ביותר

לאן: ירושלים
אל מי: וולניאק – דרבניאק

לידיעתכם ולהתמצאותכם אנחנו מודיעים:

1. בנאומו של החבר ביארוט עם פתיחת המושב של הסיים היה כלול המשפט הבא: "ננהל מלחמת חורמה עם כל השליחים החתרנים המנסים לחתור תחת העוצמה והליכוד של מדינתנו העממית: עם כל המוקדים האימפריאליסטיים העוינים: אמריקניים או נציגי הוותיקן, טרוצקיסטיים־טיטואיסטיים או ציוניים".

2. העיתונות והרדיו הפולניים, בהסירם את המסכה מעל פניה של הציונות כסוכנת אויב וכחתרנית נוקטים קו מעמדי ברור. אנחנו מדגישים את אופייה של הציונות כאויב בלתי

מתפשר של היהודים וכן כבת זוג של האנטישמיות. במלחמתנו בציונות אנחנו נותנים מכה ניצחת לאנטישמיות שאותה משרתת הציונות.

(–) ה' ויארבלובסקי

186

תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ הפולני, סטפן ויארבלובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-30 t-353 :12154/SWW/310

1 בדצמבר 1952 שעה 16:00

סודי ביותר

לאן: תל אביב
אל מי: וולניאק
הנדון: שלכם מס' 438

אל תיזמו יותר שיחות בנושאים מסחריים.
אם הצד הישראלי יעלה עניין זה, תטילו את האחריות על זה שהשיחות לא הביאו תוצאות על ישראל, אשר מספר פעמים דחתה אותן.

(–) ויארבלובסקי

187

איגרת מאת משרד החוץ הפולני אל מיופה הכוח הישראלי, ראובן נל (ורשה)

העתק: גנהמ"ד 130.11/2508/2

[8 בדצמבר 1952]

משרד החוץ מוסר דברי הוקרה ומודיע לממשלת ישראל שממשלתו רואה במר אריה ליאון קובובי עד כה ציר מיוחד ומיופה כוח של ישראל בפולין כאישיות בלתי רצויה,[1] הואיל והשתמש בזכויות היתר הדיפלומטיות לרעת הרפובליקה הפולנית העממית. לאור הנ"ל דורשת ממשלת פולין העממית את שחרורו המידי של אריה ליאון קובובי מתפקידו כציר מיוחד ומיופה הכוח בפולין.[2]

187

1. יומיים לפני כן הכריזה ממשלת צ'כוסלובקיה על קובובי (ששימש בצ'כוסלובקיה בתור ציר) כעל אישיות בלתי רצויה.
2. ראו מברק נל אל מזא"ר, 8 בדצמבר 1952 (גנהמ"ד 130.09/2306/5): "הערב בשעה 1900 הזמינני סלוצ'אנסקי לשעה 2000 למשרדו. נמסרה לי איגרת בזו הלשון: מיניסטריון החוץ מביע רגשותיו ומבקש להודיע לממשלת ישראל שממשלתו רואה במר אריה ליאון קובובי עד כה ציר וכולי כפרסונה נון־גראטה הואיל והשתמש בזכויות היתר הדיפלומטיות לרעת הרפובליקה הפולנית העממית. לאור הנ"ל דורשת ממשלת פולין החזרתו המידית." עד כאן. דרשתי הסברים. ענה שקובובי עסק בין היהודים בתעמולה למלחמה. דרשתי שיחזור כאילו לא הבינותי המשמעות. אמר שלפני הגיעי לפולין פעמיים התרה סקששבסקי [סקז'שבסקי] בנוכחותו בקובובי שיפסיק התעמולה הנ"ל. בטון מחאה אמרתי שאעביר זאת לידיעת ממשלתי וכי הנני רושם רשמית השתוממותי לעלילה. אמר שיעביר דברי לידיעת ממשלתו. הורו נא".

188

קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (ירושלים), אל תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ הפולני, סטפן ויארבלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 12743: AMSZ Dep 6-77 w-30 t-352

נתקבל 9 בדצמבר 1952 שעה 09:30

[ירושלים] 9 בדצמבר 1952 שעה 02.00

סודי ביותר
מהיר ביותר

אל: ויארבלובסקי

היום נקראתי לבוא למשרד החוץ. המנכ"ל סתת[1] מסר לי שלרנר נעצר. הצירות שלהם בוורשה פנתה למדור הטקס במשרד החוץ בתביעה לשחררו אבל, לטענתם, לא קיבלה תשובה. הם משוכנעים שלרנר חף מפשע ואילו "אוּ"ב[2] נטפל אליו מזה שנה". הנוהג עד עכשיו היה שיהודים העובדים בצירות שלהם יצאו מפולין ראשונים בתור והם רוצים לקיים נוהג זה לגבי המקרה שלו. הוא מבקש בשם משרד החוץ שאתערב בתוקף אצל השלטונות בוורשה ומחכה לתשובה. בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים הוא איים עם זאת שיטפלו כאן בעובדים המקומיים אצלנו אם התשובה לא תהיה מספקת. השבתי על כך, שלרנר הוא אזרח פולני והעניין שבגללו נעצר הוא עניין פנימי פולני בלעדי – בלי קשר לעניין בסיסי זה, הסבתי את תשומת לבו לכך שהוא השתמש בביטוי לא דיפלומטי, "נטפלו אליו", שאין לו כאן מקום – אינני סבור שבגלל עברות שעבר לרנר, רק כ"תגמול" מישהו מן העובדים הישראלים אצלנו יכול למצוא עצמו בתפקיד העצור. סתת הוסיף כאן "יכולים להתפתח מצבים שונים".

אמרתי, את הבקשה להתערב בענייננו אעביר לרשויות המוסמכות שלנו ואחזיר לו תשובה; מוטב שיפנה בעניינים כאלה ישירות למשרד החוץ בוורשה.[3]

(–) וולניאק

ראש הממשלה,[4] ברמן, ראדקייביץ', מייטקובסקי, אנטושייביץ', סלוצ'אנסקי, ויארנה

188

1. המנכ"ל היה ולטר איתן.
2. שירותי הביטחון הפולניים.
3. ב־5 בינואר 1953 כתב דב סתת לצירות ישראל בוורשה בעניינו של לרנר כי "מבינים אנו שאין עוד טעם להוסיף ולהעלות את הבעיה בכל צורה שהיא. יש להצטער על כך שהוא היה יותר מדי בתוך ענייני הצירות מכפי שהיה צריך להיות בתור איש מקומי למרות מסירותו בעבודה הכנה. דבר השאלון, שעליו ידע מר [יששכר] שמגר [שתפקידו הרשמי בצירות היה לשכן] עוד מחודש מאי, אינו מצדיק את הטענה, שאיש מהישראלים שבצירות לא ידע על קיומו [ראו תעודה 190, הערה 6]. כמו כן אין כל הצדקה לכך שלרנר, כפי שאומרים העולים שבאו מקרוב, היה כמעט דובר הצירות הרשמי והיה הפוסק בשם הצירות בפני המבקרים, מה וכיצד יש לפתור בעיות שהמבקרים באו לשמוע ולהיוודע בצירות". (מכתב סתת אל צירות ישראל בוורשה, 5 בינואר 1953, גנהמ"ד 130.11/2492/21).
4. שורת השמות הוספה בשוליים.

189

איגרת ממשלת ישראל אל ממשלת פולין

העתק: גנהמ"ד 130.02/2457/18[1]

[19 December 1952]

La Légation d'Israël présente ses compliments au Ministère des Affaires Etrangères et a l'honneur de lui communiquer que le Gouvernment d'Israël rejette énergiquement et sans reserve sa Note du 9 Décembre 1952[2] demandant le rappel du Ministre d'Israël, Monsieur Arié Léon Kubovy, et déclarant, sans motiver aucunement cette allégation, qu'il a abusé ses privilèges diplomatiques au détriment de la République Populaire Polonaise.

La Légation d'Israël est chargée de constater que cette allégation manque de tout fondement et est absolument contraire à la vérité.[3]

190

איגרת ממשרד החוץ של פולין אל צירות ישראל בוורשה

העתק מתורגם: גנהמ"ד 130.11/2508/21[1]

ורשה [19 בדצמבר 1952]

צירות ישראל בוורשה

משרד החוץ שולח דברי הוקרה לצירות של מדינת ישראל ומתכבד להודיע כדלקמן:

הן החוק הבין־לאומי והן הנוהל הבין־לאומי המוכרים והמקובלים, קובעים מסגרת פעולתן הרגילה של נציגויות דיפלומטיות, אשר, כידוע, מתפקידן לייצג ולהגן על האינטרסים של מדינותיהן ואזרחיהן בפני המדינה המאמנת. בשום פנים אין זה מסמכותה של נציגות

189

1. בתיק זה נמצא גם תרגום עברי.
2. מדובר על הלילה של ה־8 בדצמבר; ראו תעודה 187.
3. ב־20 בדצמבר 1952 משרד החוץ הפולני החזיר את האיגרת הישראלית בתואנה שבלתי הולמים הם "הטון והצורה", כמו כן תוך הסבת תשומת הלב לכך שהכרזה על דיפלומט זר בתור אישיות בלתי רצויה היא זכותה של המדינה אליה הוא מואמן" (AMSZ z-11 w-20 t-362).

190

1. מקור האיגרת בפולנית. תרגומים של האיגרת הדומים באופיים נמצאים באותו תיק ובידיעות לנציגויות ישראל בחו"ל מ־2 בינואר 1953. התרגום כאן הוא תרגום חדש לאותה איגרת.

דיפלומטית לתמוך בקבוצות פוליטיות, לעורר לפעולה או להשפיע עליהן, במדינה שבה היא ממלאת את פעולתה הרשמית וכן לארגן הגירת אזרחי מדינה זו או תעמולה בכיוון זה.

הצירות של מדינת ישראל, לדאבון לב, לא התאימה את עצמה לכללי הפעולה, כפי שנקבעו על ידי החוק והנוהג החלים על כל הנציגויות הדיפלומטיות. הצירות של מדינת ישראל חרגה מתחום הסמכויות הדיפלומטיות והשתמשה לרעה בזכויות היתר הדיפלומטיות לפעולה העומדת בניגוד לנוהל המחייב ביחסים בין־לאומיים ולמנהגים הטובים.

הצירות השתדלה לייצג בפני המדינה הפולנית לא רק את האינטרסים של מדינת ישראל ואזרחיה, דבר השייך לסמכויות הצירות, אלה גם תבעה לעצמה שלא כחוק את הזכות להופיע בשם אזרחים פולנים בני הלאום היהודי, אגב בניגוד לרצונם. עמדתה של הממשלה של הרפובליקה הפולנית העממית מעולם לא הייתה שמדינת ישראל מייצגת אינטרסים כלשהם מלבד אלה שלה ושל אזרחיה ומשום כך שללה מצירותה בוורשה את הזכויות שהיא ניסתה לקחת לעצמה בחוזקה ואשר ממשלת פולין לא יכלה לסבול ואין בדעתה לסבול גם בעתיד.

בקשר לכך מזכיר משרד החוץ הצהרותיו בפני הצירות מה־20 בנובמבר 1951, ה־7 ביולי 1952, וה־25 באוגוסט 1952[2] שבהן הדגיש המשרד כי כיבוד חוקיה של המדינה המארחת עיקרון יסודי הוא בנוהג הבין־לאומי המקובל, וכי עיקרון זה מחייב את הדיפלומטים המאומנים בפולין וחל בכל היקפו על הדיפלומטים של מדינת ישראל וכמו כן שסטיות מעיקרון זה לא ייסבלו על ידי שלטונות פולין.[3]

למרות התראות אלה ניסתה צירות ישראל בוורשה להיהפך למרכז רעיוני וארגוני לשרידי הארגונים הציוניים אשר חוסלו מפולין מכבר. לארגונים אלה, המייצגים את האינטרסים של הבורגנות הראקציונית היהודית והמהווים בדרך כלל חיל חלוץ של ההון הזר והקשורים בשנים האחרונות קשר הדוק עם האימפריאליזם האמריקני והמבצעים את פקודותיו העוינות את פולין העממית, אין מקום ולא יכול להיות מקום בפולין העממית. עקב השינויים במבנה המדינה נשללה מהבורגנות בפולין ומהבורגנות היהודית בכלל זה כל עמדה פוליטית. הרפובליקה העממית הפולנית חיסלה לחלוטין כל צורה של דיכוי לאומי, גזעי ודתי, בהבטיחה לכל אזרחיה שוויון זכויות מלא ותנאים שווים להתפתחות פוליטית, כלכלית ותרבותית.

הניסיונות הערמומיים וההשתדלויות שנועדו להפעיל את שרידי הארגונים הציוניים בפולין העממית נתקלו וייתקלו בהדיפה מוחלטת. בדומה לניסיונות של [ה]סוכנויות האחרות של

2. בפעם הראשונה השר סקז'שבסקי הקריא לקובובי את ההצהרה הבאה: "הובא לידיעתי, שאדוני הנכבד ביטא בשבועות האחרונים, בהופעותיו הפומביות במספר ערים בפולין, דברים שמהותם תעמולה למען הגירה. תעמולה זו מתווספת להפצת פסיכוזה מלחמתית ופחד פוגרומים. ברצוני להסב את תשומת לבו של אדוני, שתעמולה למען הגירה כמו גם תעמולה מלחמתית אסורות בפולין על פי החוק. הופעות פומביות כאלה הן חמורות במיוחד, באשר הן מכוונות לאזרחים פולנים. ברצוני להסב את תשומת לבו של אדוני, שכיבוד חוקי המדינה שבה ממלא אדם תפקיד דיפלומטי היא עקרון יסוד בנוהל הבין־לאומי המקובל. עיקרון זה חל על הדיפלומטים האמונים בפולין. סטיות מעיקרון זה לא יתקבלו בהשלמה". ב־7 ביולי 1952, השר סקז'שבסקי העיר את תשומת לבו של קובובי לעובדה, שאזרחים פולנים מוטרדים ומופחדים באמצעות חוזרים מצירות ישראל בעניין היציאה לישראל, מבלי שהם עצמם פנו או רצו לקבל אותם. החוזרים שהצירות שולחת בכמויות גדולות, כפי שמעידה צורתם המשוכפלת, מסתמכים על מאמצים כביכול של קרובי משפחה בלתי מוגדרים והם מעוררים דאגה ואי־שקט בקרב האזרחים הפולנים. ביום 25 באוגוסט 1952, השר ויארבלובסקי העיר הערה לקובובי, שעליו להימנע מלנהל תעמולת הגירה בקרב אזרחים פולנים ולהימנע מלנהל תעמולה כל שהיא בכלל" (AMSZ z-11 w-20 t-362).

3. במברק למחלקת מזרח אירופה ציין נל כי "שלושת התאריכים באיגרת הפולנית מתייחסים כנראה לפגישות הציר סקז'שבסקי וויארבלובסקי כפי שתסיקו מהתמצית. ניסיון להדק קשרים עם יהדות פולין היה למורת רוחם ורצונם עתה להעמידנו במצב שאר הנציגויות" (מברק נל למחלקת מזרח אירופה, 20 בדצמבר 1952, גנהמ"ד 130.09/2306/5). לא נמצאה תמצית הפגישות האלה.

האימפריאליזם האמריקני, המנסות לחתור תחת בניית השלום בפולין. ניסיונות אלה נדונו לכישלון קודם כול בגלל עמדתם של האזרחים הפולנים בעלי לאום יהודי, אשר ישתלבו בעבודה ובנייה בפולין.

הצירות נהגה להזמין למשרדיה אזרחים פולנים בעלי לאום יהודי בשדלה אותם לקחת צעדים ליציאה מפולין ובדרישתה מהם להעביר אליה העתקי בקשות ודוקומנטים אל שלטונות פולין. לאותה המטרה שימשו גם לאחדים מנציגי הצירות נסיעות למרחב לשם השגת מגע, אגב כך הם לא הזניחו את המשחק ברגשות הדתיים בבחרם לפגישותיהם בתי כנסת ומקומות אחרים שקשורים בפולחן דתי וכמו כן בתבעם מהקונגרגציות הדתיות לשלוח הזמנות לנציגי הצירות. פעילות זו ומטרותיה אושרו בעדויותיו של פקיד הצירות, אריה לרנר.

בהשתמשם בשיטות פעולה הנ"ל קיימו נציגי הצירות קשרים עם אלמנטים ציוניים כגון אוזיאש ראצ'קו,[4] רוויזיוניסט, לשעבר חבר בארגון פשיסטי יהודי, אשר נדון על ידי בית משפט של הרפובליקה העממית הפולנית על פעולה בלתי חוקית בפולין, עם אברהם פוטרפאס, שיעה אויסאיבל[5] ואחרים.

ההתיימרות במתן חסות לאזרחים פולנים בעלי לאום יהודי והתעמולה להגירה שימשו בעת ובעונה אחת אמתלה לאסוף ידיעות הנוגעות לארגונים פוליטיים וציבוריים בפולין, למצב באדמות המוחזרות, לרשת התחבורה, לכוחות ההגנה. נתונים אלה ניסו להוציא בין היתר, בעזרת שאלון מעובד במיוחד מפי המבקרים בצירות ובשעת נסיעותיהם של עובדי הצירות השונים.[6] פעילות בלתי חוקית זאת שאופייה הוא מודיעין, אישרו בעדויותיהם פקיד הצירות אריה לרנר וכן פוטרפאס אברהם ואויסאיבל שיעה.

כידוע משמש המשך לפעילות זו נוהל חקירות המהגרים מפולין על ידי שלטונות ישראל ובין השאר על נושא פוטנציאל הייצור של פולין, כוחות ההגנה, שימוש בחידושים טכניים בפולין, מצב מסילות הברזל, סחר חוץ, המנגנון הממשלתי וכו'.

בקשר לעובדות שהובאו לעיל, אשר מאפיינות את פעילות הצירות של מדינת ישראל, דורש משרד החוץ באופן קטגורי מהצירות לחדול מהנוהג הבלתי נסבל הנ"ל ולשמור ולכבד את הנוהג המקובל ביחסים הבין־לאומיים והמנהגים הטובים.

ורשה, 19 בדצמבר 1952

4. אוזיאש ראצ'קו (Dzeasz Raczko), רוויזיוניסט. נדון בסוף 1949 לשנתיים מאסר על השתייכות למפלגה בלתי חוקית. לאחר שריצה את עונשו עמד בקשר אמיץ עם הצירות. הוא תכנן לברוח מפולין ושיתף את הלנה פלאום, המזכיר הראשון בצירות ישראל בוורשה, בתכניותיו.

5. שעיה (יהושע) אוסויבל (Szyja Ausuebel), הגיע לפולין מברית המועצות בינואר 1952. אשתו ובנו עלו לארץ בדצמבר 1951, בעוד הוא נותר בפולין.

6. מדובר בשאלון בן 12 שאלות השואל פרטים על התארגנויות היהודים, מוסדותיהם, אופיים, ראשיהם ועל תכיפות המפגשים בין היהודים, וכן על מעמדם של היהודים, מקצועותיהם, עיסוקיהם וכדומה. השאלון הוכן בפראג ונמסר לידי אריה לרנר על ידי הציר קובובי. נל אל מחלקת מזרח אירופה, 31 בדצמבר 1952, גנהמ"ד 130.02/2497/4.

191

ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק וסגנו מריאן דרבניאק (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-30 t-353 :12679/SWW/344

19 בדצמבר 1952 שעה 19:30

"ברק"
סודי ביותר

אל: וולניאק, דרבניאק

1. לידיעתכם:
ב־19 בחודש זה שלחנו לצירות ישראל מכתב,[1] שיתפרסם ב־20 בחודש אחרי הצהריים ברדיו וב־21 בחודש בעיתונות.
המכתב כולל את התזות הבאות:
הצירות לא הגבילה את עצמה לביצוע תפקידיה הרגילים, כלומר ייצוג המדינה שלה וייצוג אזרחיה, אלא השתדלה לייצג כלפי הרשויות הפולניות אינטרסים של אזרחים פולנים בני הלאום היהודי, ולא עוד אלא שבניגוד לרצונם.
אנחנו מזכירים בקשר לכך שלוש הצהרות של משרד החוץ כלפי הצירות מן השנים 1951 ו־1952. הצירות, למרות האזהרות מצדנו, השתדלה לשמש כמרכז אידאולוגי וארגוני בשירות הארגונים הציוניים שכבר מזמן נפסקה פעולתם בפולין ושאין להם קרקע גידול פוליטית במשטר שלנו, שכן הבורגנות בפולין – כולל הבורגנות היהודית – איבדה את עמדותיה הפוליטיות.
הצירות קיימה קשרים עם גורמים ציוניים. מתפרסמת רשימת שמות.
הניסיונות להפעיל מחדש את הארגונים הציוניים נדונים לכישלון כמו ניסיונות שאר הסוכנים של האימפריאליזם האמריקני. הצירות זימנה אליה אזרחים פולנים־יהודים, ושידלה אותם להגר מפולין. נוסף על תעמולת ההגירה הם קיימו גם פעילות בעלת אופי של איסוף מודיעין. בכך אנחנו מסתמכים על הודאות של עובד הצירות לרנר, וכן על ידיעות נוספות. המשך הפעילות המודיעינית מהווה הנוהג לתשאל את אלה הרוצים להגר מפולין, כמו שמסרתם במידע המוצפן.
אנחנו דורשים שדברים אלה ייפסקו ושהצירות תמלא את תפקידיה הדיפלומטיים הרגילים בלבד.

191

1. ראו תעודה 190.

2. אנחנו מזכירים לכם שוב את ההכרח לשמור על זהירות מרבית בפעילות היום יומית של הקונסוליות. אל תיענו לשום פרובוקציה להופיע בהצהרות כל שהן. דווחו על צעדיכם ואל תעשו כלום בלי הבנה אתנו.

א׳ סלוצ׳אנסקי

192

ראש המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק, וסגנו מריאן דרבניאק (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-30 t-353 :12728/SWW/336

22 בדצמבר 1952 שעה 11:20

״ברק״
סודי ביותר

אל: וולניאק, דרבניאק
לידיעתכם בלבד:

ב־20 בחודש זה הגיע מכתב מצירות ישראל הדוחה את המכתב שלנו שבו דרישה להחזיר את קובובי.[1]

את המכתב של ישראל החזרנו באותו היום עצמו ומסרנו כמניעים את הנימה ואת הצורה של המכתב וכן העיקרון, שההחלטה כי נציג של מדינה זרה הוא ״פרסונה נון־גראטה״ היא זכותה של המדינה שבה נתקבל כתב האמנתו.

סלוצ׳אנסקי

192

1. ראו תעודה 189.

193

מיופה הכוח הזמני של ישראל בפולין, ראובן נל (ורשה),
אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

העתק: גנהמ"ד 130.00/2957/18

ורשה, ה' בטבת תשי"ג
23 בדצמבר 1952

הנדון: **פירוט האשמות — החזרתו של ד"ר קובובי**

הריני לצרף בזה העתק פירוט האשמות על תרגומה העברי.

כפי שציינתי במברקיי האחרונים הרי פרט להפרזה מסוימת ושימוש בשבלונים [שבלונות] כגון סוכני האימפריאליזם, הרי אין הפירוט אלא ציון עובדות ידועות לכול. הביקורים של הציר נעשו בגלוי ובידיעת השלטונות.

פירוש הדבר, אם כן, שהשלטונות הפולניים החליטו למנוע את הופעתנו בציבור היהודי, דבר אשר הם מגדירים כהתערבות בעניינים הפנימיים של פולין. מצבנו עתה דומה למצב שאר הנציגויות.

לדעתי, נוכחותנו כאן רצויה בהחלט לא רק לשם עידוד האוכלוסייה היהודית אשר בעיניהם לנוכחותנו כאן יש ערך פסיכולוגי רב ולא רק לשם מילוי תפקידים קונסולריים אלא גם בכדי לשמש נקודת האזנה והגנה על רכוש אזרחי ישראל וכספיהם.

כל שיקוליי בנקודה זו הבעתי בדו"ח מיוחד אשר העתקו אעביר אליכם בהזדמנות ראשונה וכאן רצוני לציין כי, לדעתי, עלינו לנקוט גישה פייסנית ולטשטש את העניין ככל האפשר. ברור מאליו שדבריי אלה כפופים להחלטה סופית אשר תתקבל לגבי נציגויותינו בכל המדינות שמאחורי מסך הברזל או לגבי חלק מהן.

אודה לכם אם תינתן לי האפשרות לראות את טיוטת תשובתכם לפני שתחליטו סופית על ניסוחה.

בברכה,

ראובן נל

1953

194

קטע מדין וחשבון מאת הקונסוליה הכללית
של הרפובליקה העממית הפולנית בתל אביב

תרגום מפולנית: AAN Prezydium Rady Ministrów 237-V-16-57

משרד החוץ
הלשכה הראשית
מס' 242/18/53 KG

סודי – עותק מס' 7

קטע מדין וחשבון מדיני של הקונסוליה הכללית של הרפובליקה העממית הפולנית בתל אביב לתקופה שבין 10 בינואר 1953 ל־4 בפברואר 1953

1. עניינים שבין פולין וישראל

במסגרת מערכת העוינות הכללית נגד מדינות מחנה השלום נמשכת הסתה אנטי־פולנית חריפה. ההסתה נגד פולין העממית מקבלת אופי שיטתי ומאורגן. הראקצייה הישראלית מנצלת באורח דמגוגי במיוחד את מאגר החומר מתקופת המסורת האנטישמית של הסנציה, או שהיא משחירה ישירות את העם הפולני ומנסה להאשים אותו בטרגדיה של היהודים בתקופת הכיבוש הנאצי.

למרות המערכה האנטי־פולנית העוינת הכללית, הופעת "פאן תדיאוש" בעברית קיבלה הד חיובי בציבור הישראלי.[1]

2. בעיות הכלכלה של ישראל

המצב הפנימי בישראל נמצא בסימן של העמקת המשבר הכלכלי. ביטוי למצב הכלכלי המידרדר הוא סכנה של פשיטות רגל המוניות וסגירה של מפעלי תעשייה רווחיים פחות. מה שנקרא "תכנית ההבראה" של המשק הישראלי, שהתוו הגורמים הרשמיים, הולכת בכיוון של הפיכת ישראל לעוד מאגר של מוצרי חקלאות וחומרי גלם לאימפריאליזם האמריקני.

כתוצאה ממכירת המשק הישראלי לאימפריאליזם האמריקני, וכן כתוצאה ממדיניות המטילה את מלוא כובד המשא של המשבר הכלכלי על כתפי המוני העובדים, ממשיכה

194

1. "פאן תדיאוש" היא יצירתו הנודעת של המשורר הלאומי הפולני אדם מיצקייביץ'. הספר יצא לאור בתרגום עברי של יוסף ליכטנבאום, תל אביב: טברסקי, 1953. תרגום (חלקי) ראשון לעברית יצא לאור בוורשה ב־1921.

עליית המחירים של מוצרי יסוד, בין היתר חלב, חמאה, גבינה, דגים כבושים, סבון, חשמל, מזון במסעדות – בגבולות ב־12 עד 20 אחוזים.

בתקופת הדו"ח הנוכחי ישראל קיבלה מקבוצה של בנקים אמריקניים הלוואה חדשה בסכום 15 מיליון דולר. באותו זמן הגיע לישראל ועדת בדיקה מטעם בנק הייצוא-ייבוא האמריקני. הוועדה הזאת, במסווה של בדיקה "שגרתית" של השימוש שעשתה ישראל בשתי הלוואות קודמות מן השנים 1950 ו־1952 בגובה 135 מיליון דולר, ערכה למעשה ביקורת של פיקוח על הכלכלה הישראלית.

האבטלה בישראל גוברת בקצב מהיר. על פי דברי שרת העבודה גולדה מאירסון ב־20 בינואר 1953, היו בדצמבר 1952 19,000 מובטלים מלאים ועוד 28,100 מובטלים חלקית. מאירסון מסרה, שבמחצית השנה האחרונה האבטלה בישראל עלתה ב־100%. הסטטיסטיקה הממשלתית אינה מקיפה את כל סוגי המובטלים. המספר האמתי של המובטלים המלאים והחלקיים בישראל הוא כ־75 אלף, כלומר 20%-25% מכל מעמד העובדים בישראל. יש לציין בקשר לכך, שוועדה ממשלתית מיוחדת הציעה לפטר 3,000 פקידי מדינה נוספים והם ייתוספו לשורות צבא המובטלים.

במצב זה, הפגנות מובטלים הדורשים לחם ועבודה הפכו לעניין יום יומי. הפגנה גדולה כזאת הייתה מצעד מרשים של פועלי תל אביב במחצית ינואר 1953. ההפגנה שבה השתתפו 4,000 איש אורגנה על ידי ועדי העובדים במקומות עבודה מסוימים.[2] הכוח המדרבן לפעולה זו היו פעילי המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

3. הפוליטיקה הפנימית של ישראל

פשיסטיזציה

חוד החנית של פשיסטיזציה בישראל מופנה נגד המפלגה הקומוניסטית מק"י. הראקצייה הישראלית משתדלת לבודד את מק"י. הצעד הראשון לקראת זה צריך להיות הוצאת מק"י מן ההסתדרות. במחצית ינואר הממשלה סגרה לעשרה ימים את יומון מק"י, "קול העם", בגלל מאמר המגנה את קבוצת הרופאים הקושרים במוסקבה.[3] במקביל, ממשלת ישראל ביטלה את הרישיון להוצאת עיתון הנוער של מק"י, "קול הנוער".

פשיסטיזציה של ישראל מתנהלת בתנאים של טרור ברוטלי נגד כוחות הקדמה. בזמן האחרון היו התקפות על מועדוני מק"י עם פצצות וחומרי נפץ, הצתה של חנויות ספרים וספרים מברית המועצות וכן התקפות מאורגנות של קבוצות בריונים פשיסטים על אספות של ארגונים מתקדמים.

---

2. ב־11 בינואר 1953 אורגנה הפגנת פועלים. המפגינים תבעו הפסקת פיטורים והבטחת עבודה למובטלים, העלאת שכר העבודה ב־20% ועוד. מפ"ם הייתה בין יוזמי התביעות בוועד הפועל של ההסתדרות, אולם היא החליטה לא להצטרף לפעולה זו, ומאחורי ארגון ההפגנה עמדה מק"י. אומדני ההשתתפות בהפגנה נעו בין כמה מאות (על פי "הארץ") ועד רבבות (על פי "קול העם") – "קול העם", 12 בינואר 1953, עמ' 1; "הארץ", 12 בינואר 1953, עמ' 4.
3. אחרי המאסר של חברי הוועד היהודי האנטי־פשיסטי, פורסמה ב־13 בינואר 1953 ביומונים הסובייטיים הנודעים "פראבדה" ו"איזבסטיה" הודעה על "כנופיית רופאים מחבלים" שברובם היו יהודים. אחרי ההודעה החלה בעיתונות הסובייטית מערכה אנטישמית, שהייתה כרוכה בפיטורים המוניים של יהודים. ב־4 באפריל 1954 פורסמה הודעה על טיהור שמם.

195

תזכיר

תרגום מפולנית: IPN 00231/102 t-8

סודי ביותר

ורשה, 4 באפריל 1953

תזכיר

הידיעה על ניתוק היחסים הדיפלומטיים בין ברית המועצות וישראל[1] עוררה בהלה בצירות ישראל בוורשה. הדיפלומטים שכתבי האמנה שלהם נתקבלו בוורשה לקחו בחשבון ניתוק יחסים בין פולין לישראל והתחילו להתכונן בקדחתנות לחיסול הצירות ויציאה מפולין.

הדברים לעיל מבוססים על התופעות האופייניות הבאות:

ב־13 בפברואר 1953 צוות הצירות קיבל הוראה לארגן את החפצים המתאימים למשלוח מידי, וכן לרכוש למטרה זו חומרי אריזה מתאימים, שהם כמות ניכרת של קרשים ומסמרים.

ב־18 בפברואר השנה, המזכירה הארכיונאית [י'] נבו, ביציאתה לישראל עם המשלוח הסדרתי של מהגרים, לקחה אתה חבילה דיפלומטית בעלת ממדים בולטים במיוחד. בתוכה נכללו, בין היתר, חבילות עם תיקי המסמכים של הצירות מן השנים 1948–1951.

בין ה־13 ל־18 בפברואר הם שרפו בקדחתנות מסמכים שלא יצאו בדואר הדיפלומטי. חלק מהם שרפו בדודי החימום וחלק אחר, וביניהם התיקים האישיים של המהגרים, בחצר הצירות.

ביום 19 בפברואר שנה זו, הדיפלומטים הישראלים הגישו במדור לתחבורה דרישה למסמכים המאפשרים להם להוציא מחוץ לגבולות פולין את כל המכוניות שברשות הצירות.

אווירת הבהלה חלפה בימים האחרונים, מה שמסתבר, בין היתר, מן ההכנות המתנהלות לקראת קבלות פנים בתקופה הקרובה ביותר.

הכין או' י' בשני עותקים

195

1. האמתלה לניתוק היחסים בין ברית המועצות לבין ישראל ב־11 בפברואר 1953 הייתה פיצוץ שאירע בשטחה של הצירות הסובייטית בתל אביב. הממשלה הישראלית הואשמה בניהול מערכה אנטי־סובייטית. ראו איגרת של ברית המועצות למשלחת ישראל במוסקבה, ב־2 בפברואר 1953: *Documents on Israeli–Soviet Relations, 1941-1953*, London: Frank Cass 2000, II, pp. 882-883. סקז'שבסקי הגיש לנציג הסובייטי בוורשה איגרת ובה הצעה שלשם הפגנת סולידריות עם ברית המועצות, כלל הדמוקרטיות העממיות ינתקו את יחסיהם עם ישראל. הצעה זהה הגישו דיפלומטים פולנים בבירות הדמוקרטיות העממיות. בהמשך פנה לדיפלומטים סובייטים בשאלה איך להתקדם בנדון. כמה ימים לאחר מכן משרד החוץ הסובייטי השיב כי: "ממשלת ברית המועצות הגיבה למעשה טרור נגד המשלחת הסובייטית בתל אביב באמצעות ניתוק היחסים עם ישראל. במוסקבה לא נשקל ככדאי לחזק צעד זה באמצעות הודעה משותפת של המדינות הידידותיות לנו" (ibid, p. 888).

196

תזכיר מאת הנציג הקבוע של פולין באו״ם, הנריק בירֶצקי[1] (ניו יורק)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-20 t-365

[9 באפריל 1953]

סודי ביותר

ה' בירצקי

תזכיר

משיחה עם חבר המשלחת הישראלית למושב השביעי של עצרת האו״ם, רפאל, ועם ראש מדור במשרד החוץ, לבבי, ביום 9 באפריל 1953[2]

לבבי פתח בשיחה עם הצהרה ארוכה שתוכנה זה:

הם ביקשו לשוחח עם המשלחת הפולנית משום שיחסי פולין־ישראל לא סבלו בזמן האחרון מ״סיבוכים בלתי נעימים שונים״ כמו בין ישראל ומדינות אחרות המיודדות עם פולין. יתר על כן, ״אני רוצה לומר שיחסים בין פולין לישראל התנהלו תמיד הרבה יותר טוב מאשר יחסי ישראל עם המדינות הידידות של פולין״.

הם פנו אל המשלחת הפולנית מסיבה נוספת, והיא שהסעיף שהעלתה המשלחת הפולנית לסדר היום של המושב השביעי מעיד על כך שממשלת פולין מבקשת בכנות לקדם יחסים בין־לאומיים טובים. הם שמעו היום ״בהתרגשות״ את נאומו של שר החוץ הפולני ונוכחו בסיפוק שבדברו על זוועות המלחמה בפולין אמר השר סקז'שבסקי כי מספר הקרבנות של הנאציזם היה שישה מיליון, וכפי שידוע לכול חלק גדול מהם היו יהודים.

לבסוף, הם פנו אל המשלחת שלנו כי נוכחו בסיפוק שבנאומו של נציג פולין בעניין 100 המיליונים לא היו שום רמזים על קשר ציוני או יהודי נגד פולין או נגד מדינות אחרות.[3]

הם ביקשו להיפגש עם נציג פולין, כי הם מאמינים שמכל הטעמים הנ״ל ממשלת פולין תהיה מוכנה לעזור בתיקון היחסים בין ישראל וברית המועצות, רומניה ומדינות ידידות אחרות, ובהחזרת המצב ל״סטטוס קוו אנטה״.

אחר כך דיבר רפאל:

אמר שהיה רוצה להשלים את מה שאמר לבבי. אנחנו יודעים בוודאי, שמשפטי פראג וההאשמות נגד הרופאים במוסקבה גרמו בישראל ובעולם כולו דאגה רבה. האשימו את ישראל ואת התנועה הציונית בחתרנות נגד מדינות מזרח אירופה. למערכה הזאת היה אופי אנטי־יהודי.

196

1. הנריק בירצקי (Henryk Birecki), נולד ב־1916. היה הנציג הקבוע של פולין באו״ם. ב־1956 מונה למנהל מחלקה II של משרד החוץ.
2. ראו תעודה 197.
3. רומז כנראה למתקפות האנטי־ציוניות במדינות שונות של הגוש הסובייטי, כמו למשל סביב משפט הרופאים במוסקבה או משפט סלאנסקי בפראג.

"פראבדה" המוסקבאי הודה בכך בעצמו לפני ימים אחדים.[4] כתוצאה מהאשמות אלה אירעו מקרים שהביאו לניתוק גמור של יחסי ישראל עם ברית המועצות. עוד קודם לכן היחסים בין ישראל ומדינות אחרות של מזרח אירופה השתנו מאוד לרעה. בעצם רק עם פולין ובולגריה נשארו יחסים אחרים, קרובים לשגרתיים. מסיבות בלתי ידועות רומניה עצרה את הגירת היהודים לישראל.

ממשלת ישראל מודעת לשינויים הגדולים המתרחשים בעולם. סיכויי השלום גוברים. קודם כול, מה שנוגע להם במיוחד, החששות לגורל היהודים במזרח אירופה נעלמו עם שחרור הרופאים בברית המועצות ממעצרם. האווירה הכללית השתפרה מאוד. במצב זה נראה שהיה צריך לסיים את המצב הבלתי תקין השורר בין ישראל וברית המועצות וכן בינה ובין מדינות אחרות במזרח אירופה.

הוא מבקש עם זאת להוסיף, שהמצב הלא תקין הזה נוצל "על ידי מעצמות גדולות אחדות" ותרם להחרפת המשבר במזרח התיכון. ידוע לנו בוודאי, שהמערכה נגד ישראל והציונות במדינות מזרח אירופה התפרשה כרצון לרכוש את אהדת המדינות הערביות. מדינות ערב ראו במערכה זו עידוד לזרוע אי־שקט במזרח התיכון.

האירועים האחרונים בזירה הבין־לאומית מעידים ברורות, שלא פולין ולא אף אחת מן המדינות הידידות שלה מעוניינות שיהיו להן יחסים בלתי תקינים עם כל מדינה אחרת. הם מקווים בכנות שפולין תרצה לסייע לממשלת ישראל להחזיר את מצב יחסיה עם ברית המועצות ועם מדינות אחרות של מזרח אירופה לקדמותו, לאחר שיחסים אלה נפגעו מאוד בתקופה האחרונה. הם מבקשים שניתן להם תשובה. הם יודעים שביחסים דיפלומטיים גם שתיקה היא מעין תשובה, אך הם מקווים, בכל זאת, שבמקרה זה גם אם תשובתנו תהיה שלילית נהיה מוכנים, לאור היחסים התקינים בין פולין וישראל, ליידע אותם על כך.

4. ראו תעודה 194, הערה 3.

197

סיכום ישיבה של נציגות ישראל באו"ם (ניו יורק)

העתק, סיכום ישיבה: גנהמ"ד 130.12/3695/9

[10 באפריל 1953]

סודי!

סיכום ישיבה מספר 65 של
נציגות ישראל באו"ם
נתקיימה ביום כ"ה בניסן תשי"ג – 10 באפריל 1953

[...][1]

שיחה עם נציג פולני

נמסר על שיחת א' לבבי וג' רפאל עם בירצקי, הנציג הקבוע של פולין באו"ם.[2]

השיחה, שנערכה בעקבות החלטת הישיבה האחרונה ובאישור שר החוץ,[3] נתקיימה בלאונג' של הנציגים בבניין האו"ם, לעיני נציגים אחרים, באווירה תקינה בהחלט.

נציגינו הביאו בפני הנציג הפולני הצעה כי פולין, שפגעה בישראל וביהדות פחות מחברות אחרות שבגוש המזרחי, תסייע לשיפור ממשי ביחסים בין ישראל והגוש, היינו תפעל למען החזרת היחסים ל"סטטוס קוו אנטה", כפי ששרר בשנת 1951. בירצקי הבטיח להביא את הדברים בפני שר החוץ הפולני, ראש המשלחת לכנס הנוכחי, והציע כי יקוים גם מגע בין משלחת ישראל "ויתר המעוניינים". נציגינו הסכימו לכך ובירצקי קיבל על עצמו להודיענו תשובת הנוגעים בדבר.

מתוך שיחה זו מסתבר כי התגובה הישראלית והיהודית על המסע האנטי־יהודי פגע[ה] מאוד ובמיוחד נדהמו הפולנים לשמוע דברי מר א' אבן[4] בעת קביעת נוהל הוועדה המדינית, כי יש בדעתה של ישראל להשמיע דברים חמורים.[5]

197

1. הושמטה הפסקה הראשונה המוקדשת להשלמות של ישיבה 60.
2. ראו תעודה 196.
3. משה שרת.
4. אבא אבן (1915–2002), בימי מלחמת העולם השנייה היה קצין בצבא הבריטי; אחרי המלחמה היה בסוכנות היהודית ואחרי הקמת המדינה – נציג ישראל באו"ם. מ־1950 – שגריר בארצות הברית, ב־1959–1988 – חבר כנסת; ב־1959–1960 – שר בלי תיק, ב־1960–1963 – שר החינוך, ב־1963–1966 – סגן ראש הממשלה וב־1966–1974 – שר החוץ.
5. במשלחת ישראל גובשה החלטה לתקוף את נושא האיבה הסובייטית נגד היהודים וישראל בדיון בוועדה המדינית של העצרת השביעית של האו"ם, שדנה בהצעת ההחלטה של פולין בעניין האמצעים לחיזוקם של השלום והידידות בין האומות. עקב מותו של סטלין וההודעה הסובייטית על שחרור הרופאים, הוסכם למתן את נימת ההתקפה הישראלית וברוח זאת נשאה שרת העבודה גולדה מאירסון את נאומה.

באשר לפרסום עובדת קיום מגע זה סוכם כי הדובר שלנו, באם יישאל, יענה כי אמנם היתה שיחה וכי אין בכך דבר מיוחד כי כן קיימים יחסים דיפלומטיים בין ישראל ופולין והאו"ם משמש ממילא במת פגישות טבעית לכשיש צורך בכך.

התפוצה: כרגיל.

198

הממונה הזמני של ישראל בפולין, ראובן נל (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (תל אביב)

העתק: גנהמ"ד 130.11/2502/11

ורשה, ט' באייר תשי"ג
24 באפריל 1953

אל: מזא"ר [מחלקת מזרח אירופה]
מאת: צירות ישראל בוורשה
דואר נכנס ביום 5.5.1953

הנדון: **ביקור במשרד החוץ הפולני**

ב־10 דנא בשעה 11.00 בבוקר, ביקרתי שוב אצל סלוצ'אנסקי ועוררתי בפניו את הבעיות הבאות:

א. שאלת מתן היתר יציאה לאזרחים ישראלים; הסתמכתי על שיחתי הקודמת ואמרתי שלמרות הבטחתו לעיין בדבר, ללא יתר דיחוי, עברו מאז כחודשיים וטרם אושרה יציאתם של אזרחינו.[1] מאוד הצטער על האיחור והבטיח לנקוט בצעדים מידיים על מנת שהעניין ייבדק ואם הכול כשורה, לאפשר את יציאתם של הנ"ל.
בינתיים, ביקר אצלנו אחד המעוניינים – אוטו גרינאפטל – וסיפר שהוזמן על ידי המשטרה ושם נחקר ארוכות בדבר הסיבה ליציאתו. לא נדרש לחתום כל מסמך אולם רצו לדעת מי יתמוך באמו ובאחיו החולה לכשיעזוב את פולין. נחקר בקפדנות בדבר נתינותו הקודמת, בדבר תנאי שובו לפולין, בדבר רכישת האזרחות הישראלית ועוד ועוד. לאחר החקירה אשר נמשכה יותר משעה וחצי נאמר לו כי העניין מוכרח להיבדק גם על ידי גורמים אחרים ושהתשובה תינתן לו בעתיד הקרוב.

198

1. ראו ראובן נל אל מזא"ר, 16 בפברואר 1953, גנהמ"ד 130.11/2502/11.

אשר למשפחת [–].[2] טרם קיבלנו ידיעה אם נחקר ואם לאו. מכל מקום כוונתי ללחוץ בעניין זה ובאם לא יקבלו את היתר היציאה עד התחלת החודש הבא שוב אתראה עם סלוצ'אנסקי.

עם כל זאת אין עלינו להתעלם מהקשיים המשפטיים הכרוכים בנתינות הישראלית של הנוגעים בדבר, ותקוותי שהפולנים לא ייאחזו בנקודות משפטיות.

ב. נגעתי שוב בעניין הפנסיות.[3] שוב התנצל על איחור מתן התשובה והוסיף שעד כמה שזכור לו הדבר קיימת תקלה איזו שהיא אולם אינו זוכר מה בדיוק. חזרתי על טענותיי והוספתי כי אם הקושי העיקרי הוא שחרור הכספים על ידי המחלקה למטבע חוץ הרי נוכל במשותף להתגבר על הקושי על ידי תשלום המגיע למעוניינים לתוך החשבון הבנקאי שלנו בפולין ואנו מצדנו נדאג לתשלום בישראל. הבטיח לתת לי תשובה ברורה בעתיד הקרוב. בינתיים קיבלתי תשובה מאת המחלקה לפנסיות אשר אינה חולקת בשאלת התביעה ומאשרת כי את הכסף המגיע אפשר לשלם אך ורק לחשבון חסום. חושבני שנצדק אם נראה תשובה זו כהצלחה בטיפול לקראת הפתרון הסופי.

ג. עוררתי שאלת כספי הקק"ל.[4] לתמהוני הרב חזר סלוצ'אנסקי לטענתו הנפסדת בשעת פגישתנו הראשונה והיא, שהכספים מגיעים ליהודי פולין. חשבתי שהגיעה השעה להפסיק משחק בלתי הוגן זה ולכן אמרתי לו, כי כבר היה לי **התענוג** להבהיר במה דובר והנני עושה זאת שוב ברצון רב. הסברתי כי בפני הקק"ל עומדות שלוש בעיות נפרדות. האחת נוגעת בכספים המייצגים תרומת תושבי פולין למטרות הקק"ל. השנייה – בהשוואת שער החליפין, והשלישית – שחרור הכספים העומדים על חשבונה של הקק"ל־ישראל. חשבון אחרון זה הנו חשבון חסום.

לאחר ההסבר הנ"ל הדגשתי ואמרתי, כי הכספים בהם דובר שייכים לקק"ל וכי אין הדבר ניתן לספקות. יחד עם זאת אמרתי, כי בפגישה זו הנני מעורר בפניו שתי שאלות בלבד, והן: השוואת שער החליפין ושחרור הכסף החסום.

אמרתי כי אהיה מוכן להמציא לו תעתיקי האיגרת שנשלחו למשרד החוץ בזמן האחרון ושאם רצונו בכך אוכל להוסיף את ההסבר הנ"ל בכתב.

האיש לא הרגיש את עצמו נוח ביותר והבטיח זו הפעם הרביעית לבדוק את העניין ולהודיעני בהקדם. אמשיך לעורר את השאלה עד נבוא על סיפוקנו.

ד. עוררתי שאלת התביעה של המועצה לשיווק פרי הדר.[5] לא זכר את העניין וביקש שאסביר לו מחדש. הוציא נייר ועיפרון. אמרתי לו שברצון אעשה זאת אולם גם בפעם

---

2. השם הושמט משום צנעת הפרט. מדובר באזרח ישראלי שישב במחנות שונים יחד עם משפחתו ושוחרר לאחר המלחמה. נעצר במאי 1949 באשמת ניסיון להבריח תמונות. נדון לאחר חודשים ארוכים לשנתיים מאסר ושוחרר מוקדם מפאת בריאותו. הצירות ביקשה להתיר את יציאתו מפולין לפני תום המועד הרשמי של מעצרו. ארבעה מבני משפחתו שהו אתו בפולין.

3. פנסייה פולנית נשללה מהזכאים לה לאחר עלייתם. צירות ישראל בוורשה פנתה אל הרשויות הפולניות ובכלל זה המשרד לעזרה סוציאלית כדי לספק את הדרישות של אזרחי ישראל הזכאים לפנסייה זו. ראו: נל אל מזא"ר (לעיל הערה 1).

4. כספי קק"ל שהוקפאו בחשבון סגור, ראו: דין וחשבון בעניינים מסחריים, 29 בדצמבר 1949, גנהמ"ד 130.06/1786/14 (לעיל תעודה 130); וכן שם, שיחת ברזילי-וולסקי (ורשה, 2 בדצמבר 1949); שיחת ברזילי עם שר האוצר דומברובסקי (ורשה, 5 בדצמבר 1949).

5. לפולין היה חוב למועצת פרי ההדר שהתבסס על מיזוג התביעות של משווקי פרי הדר בעונה 1939/1938. הסכום הגיע לכ־87,000 שטרלינג. מועצת פרי הדר חזרה ותבעה תשלום החוב, ואולם הבעיה נשארה תלויה ועומדת. ראו: ראובן נל אל מזא"ר, 16 בפברואר 1953, גנהמ"ד 130.11/2502/11.

האחרונה הוציא נייר ועיפרון והסתכלתי בו. סלוצ'אנסקי הצטחק והתנצל והבטיח לברר את הדבר.

ה. שוב עוררתי שאלת הילדים.[6] כדרכו עשה האיש ניסיון להפסיקני בטענה שאין התערבות בענייניה הפנימיים מותרת לנציגויות זרות. אמרתי לו כי אין אני מתערב בענייני פולין אלא מגן על אינטרסי אזרחים ישראלים. אמרתי כי הלחץ מצד הקרובים וההורים גובר. כי אין אלה האחרונים מבינים כיצד אפשר לשלול ילדים מהורים. והנני לכן נאלץ לבקש את התערבותו בפני השלטונות הנוגעים בדבר על מנת להשיג היתר יציאה. הוספתי שהנני תקווה, כי הפעם תקבל הבעיה את פתרונה הרצוי להורים ולזאת ענה סלוצ'אנסקי כי יביא את כל הבעיה בפני השר.

הברקתי וביקשתיכם לנקוט בצעדים מסוימים הן בארץ והן באו"ם[7] אולם עד כתיבת שורות אלה לא קיבלתי את תגובתכם. אכן קיבלתי מברק מכם בו מסרתם על הפגישה עם הנציג הפולני בשאלת שיפור כללי וידיעה זו לא התעלמה ממני לכשביקשתיכם לעורר את השאלה במיוחד.

לדעתי, אין לראות את המדינות הגרורות כיחידה מגובשת. ההדרכה מגבוה יכולה להיות חד־גונית אולם עד כמה שיכולתי לבחון הדבר הרי כל [אחת] מהגרורות [נוגעת] בשאלות מסוימות בעצמאות מסוימת. ולראיה המשך העלייה מפולין אפילו בזעיר אנפין בה בשעה שהגרורות האחרות, פרט לבולגריה, הפסיקוה לחלוטין. כן היעדר משפטי ראווה חוץ מהמשפטים הספציפיים נגד הכמורה, מצביעים על גישה אינדיווידואלית. עובדה זו מאפשרת, לדעתי, לנצל את עמדתה האינדיווידואלית של פולין לטובת האינטרסים שלנו.

ו. זכור לכם בוודאי, כי הודעתי לכם בדבר התנגדות משרד החוץ להתכתבות בלתי אמצעית בין הצירות והקרובים בפולין. הואיל והחוק הבין־לאומי מאפשר פניות ישירות של המחלקות הקונסולריות ליד הנציגויות ובהתחשב עם העובדה שמכתבינו נשלחו בשמה של המחלקה הקונסולרית של הצירות חשבתי לנכון לעורר את השאלה ולבקש הסבר לעמדת משרד החוץ. נחלנו ניצחון גמור. סלוצ'אנסקי הסכים שהרשות בידינו להמשיך בהתכתבות בתנאי שהמכתבים ייחתמו בשם המחלקה הקונסולרית. חשיבות הפתרון החיובי לשאלה זו ברורה מאליה ולא אתעכב בנדון.

ז. ודאי שמתם לב לאמור בעלון הידיעות מספר 13 המוצא על ידי הקונסוליה הכללית הפולנית בתל אביב, בדבר בתי ספר בהם שפת ההוראה היא יידיש (עלון הידיעות מ־16 במרס, עמוד 2).[8] בשאלה זו קיימנו התכתבות בשעתו, ועל מנת להיווכח באמיתות המצב שאלתי את סלוצ'אנסקי אם אפשרי הדבר שאקבל רשימת בתי הספר וכן רשימת ספרי ההוראה. תשובתו של סלוצ'אנסקי הייתה שלילית. לזה אמרתי לו שהרי אין הדבר בגדר סוד ומשום מה העמדה שלילית. הוספתי ואמרתי כי אילו פנה בשאלה דומה

6. עניין זה הועלה פעמים רבות על ידי הדיפלומטים הישראלים, ראו למשל לעיל תעודה 154.
7. במברקו מ־12 באפריל 1953 אל מזא"ר, רשם נל: "רצוי לדעתי שתשוחחו עם הפולני בעניין הילדים והנני מציע לשיקולכם הקו שלחץ ההורים והקרובים גובר ושהמשרד מעוניין לפתור הבעיה במהרה. טענתי זו עשתה רושם על סלוצ'אנסקי שהבטיח להביאה לידיעת השר בהקדם" (גנהמ"ד 130.09.2306/5).
8. "מחיי היהודים בפולין העצמאית", מחלקת העיתונות של הקונסוליה הכללית של הרפובליקה הפולנית העממית, 13, 16 במרס 1953, אצ"מ S30/3949.

הקונסול שלהם בישראל היו ללא ספק נענים לבקשתו. לא נתן תשובה ברורה ועמד בשלו. לבקשתי לאפשר לי לבקר אחד מבתי ספר אלה גם כן ניתנה תשובה שלילית. לכשתשתפר שאלת צוות העובדים בצירותנו אנסה לברר את השאלה ואודיעכם.
בברכה,

ראובן נל

פ"ס[9]
אגב אורחא, אציין כי הפולנים בפגישה זו יצאו מדרכם[10] להשאיר עלי רושם של יחס לבבי ואולי אפילו יותר מזה. שוב פגשני סגנו של סלוצא'נסקי, סקורסוביץ', דבר אשר לא קרה בשלושת הביקורים האחרונים. סלוצ'אנסקי לחץ את ידי בשתי ידיו אולם בה בשעה שסקורסוביץ', הנוצרי, היה אמתי למדי לא השתחרר סלוצ'אנסקי ממלאכותיות.

199

תזכיר מאת מנהל מדור המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-20 t-365

ורשה, 28 ביוני 1953

סודי

תזכיר

מאת סלוצ'אנסקי על הסדר הכרונולוגי של שיחות הנציגים הדיפלומטיים של ישראל עם הנציגים הדיפלומטיים של פולין בעניין עזרת פולין לישראל בחידוש יחסיה הדיפלומטיים עם ברית המועצות

ב־9 באפריל 1953 ניהל הנציג הקבוע של פולין באו"ם, בירצקי, שיחה עם חבר המשלחת של ישראל למושב השביעי של האו"ם, רפאל, והמנהל של מדור במשרד החוץ הישראלי, לבבי. השיחה נערכה ביוזמתו של נציג ישראל.[1] ימים מספר קודם לכן הם פנו בבקשה להיפגש לשיחה זו עם השר סקז'שבסקי. השר סקז'שבסקי הורה לבירצקי לנהל את השיחה.

ב־27 באפריל 1953 שולח שגריר פולין בבולגריה בַּרְכָץ' שדר מוצפן על שיחה שניהל, בנושא חידוש היחסים הדיפלומטיים ברית המועצות־ישראל, עם המזכיר הראשון של צירות

9. לטינית: post scriptum. נכתב מאוחר יותר. המקבילה העברית היא נ"ב.
10. מגדרם.

199

1. ראו תעודות 196 ו־197.

ישראל בסופיה, רזין.[2] כפי שעולה מדבריו של השגריר ברכץ', הוא שלח דין וחשבון על השיחה או מיד לאחר שהתקיימה או, לכל המאוחר, למחרת.[3]

19 במאי 1953: החבר סטניור, מזכיר שני בשגרירות פולין בסופיה, ממונה לאחר נסיעתו של השגריר ברכץ', דיווח למרכז בצופן על שיחה שניהל ביום הקודם עם גרשון אבנר,[4] ממונה של ישראל בסופיה ובודפשט, שבמהלכה ביקש ממנו אבנר שיעביר לשגריר ברית המועצות בודרוב את הצעת ישראל בעניין חידוש היחסים הדיפלומטיים ברית המועצות־ישראל.

20 ו־21 במאי 1953: לשאלותיו של השר נאשקובסקי,[5] סטניור מוסר במברקים מוצפנים פרטים משיחתו עם אבנר.

26 ביוני 1953: השגריר מינֹו מדווח למרכז בצופן על ביקורו של אבנר בשגרירות פולין בבודפשט ביום 25 ביוני השנה, שבו אבנר העלה את עניין חידוש היחסים הדיפלומטיים ברית המועצות־ישראל, בציינו שאת השיחות בנושא זה יזם באפריל השנה שגריר הרפובליקה העממית הפולנית בסופיה, ברכץ'.

28 ביוני 1953: קונסול פולין העממית בתל אביב, וולניאק, מדווח למרכז בצופן, שהוזמן למשרד החוץ הישראלי ומנהל המדור למזרח אירופה בנצור[6] העלה שם בין היתר את עניין חידוש היחסים הדיפלומטיים ברית המועצות־ישראל, בציינו שהיוזמה בעניין זה באה באפריל השנה מצד שגריר פולין בסופיה, ברכץ'.

ערך: א' סלוצ'אנסקי

---

2. בן ציון רזין, נולד ב־1907. היה מזכיר ראשון וראש המדור הקונסולרי בצירות ישראל בסופיה עד אוקטובר 1953.
3. רזין דיווח למשרד החוץ במברקו מה־25 באפריל 1952: "שגריר פולין בבולגריה העוזב תפקידו בשישה במאי בא היום להיפרד ממני. בשיחה על עתיד יחסינו עם ססס"ר אמר שסבור כי על ישראל לפנות ולהציע חידוש היחסים כי הפצצה לא נזרקה במוסקבה. הפניתי תשומת לבו להצהרתנו מיום ארבעה דנא ואמרתי [ש]לדעתי אין באפשרות ממשלתי להוסיף ובייחוד לאחר שלא אנו הפסקנו ואין ביטחון לתשובה חיובית. השגריר השיב 'לו יכולת לברר איזה נוסח מכתב מוכנה ישראל לשגר ואז ייתכן שיעלה בידנו לברר ואם תובטח תשובה חיובית תשלח ממשלתך המכתב'". תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 8, ירושלים 1995, עמ' 314.
4. גרשון אבנר, נולד ב־1919. היה מיופה הכוח של ישראל בהונגריה ובבולגריה עד אוקטובר 1953, ולאחר מכן – יועץ בשגרירות ישראל בלונדון. ב־1960 מונה למנהל מחלקת ארצות הברית במשרד החוץ.
5. מריאן נאשקובסקי (Marian Naszkowski), נולד ב־1912. בשנים 1945-1947 שירת כראש המשלחת הצבאית בצרפת, בדרגת סגן־אלוף; ב־1947-1950 היה שגריר במוסקבה; ב־1950-1952 – ראש המועצה הפוליטית הראשית של הצבא הפולני, בדרגת אלוף; ב־1952-1968 – תת־מזכיר המדינה במשרד החוץ הפולני.
6. שמואל בנצור, נולד ב־1906. היה מנהל בפועל של מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ הישראלי עד מאי 1953, ולאחר מכן – מנהל המחלקה.

200

שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה) אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep 6-77 w-33 t-411 :6404/SWW/255

1 ביולי 1953 שעה 16:30

סודי ביותר

לאן: תל אביב
אל מי: וולניאק

1) ב־6 בחודש תתקשר אל בנצור ותמסור לו את ההצהרה הבאה:
בעת שיחתנו ב־26 ביוני הזכרת, אדוני, שהשגריר של פולין בסופיה לשעבר, מר ברכץ', התקשר אל מר רזין, המזכיר הראשון של צירות ישראל בסופיה, עם יוזמה בעניין חידוש היחסים הדיפלומטיים בין ברית המועצות וישראל.[1]
בהוראת משרד החוץ שלי אני מבקש להדגיש, שטענה זו אינה הולמת את מצב הדברים העובדתי. בתחילת אפריל השנה, בניו יורק, האדונים רפאל ולבבי התקשרו אל הנציג הקבוע של פולין באו"ם עם בקשה להתערבות פולין בברית המועצות למען חידוש היחסים בין ברית המועצות וישראל.
בימים האחרונים של אפריל השנה, מר רזין יצר קשר עם מר ברכץ' באותו עניין עצמו, ולא מר ברכץ' יזם את הקשר אלא להפך.

2. תגביל את עצמך לחזרה על טקסט ההצהרה הזאת ואל תוסיף שום פרשנויות.
3. אם בנצור ישאל על הסוגיות האחרות שהועלו בשיחה מיום 26 ביוני, תענה שאין לך תשובה מן המרכז.
4. אם יחולו שינויים בהחלטה זו נודיע לכם לפני ה־6 בחודש זה.

סקז'שבסקי

200

1. ראו תעודה 199.

201

סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), אל קונסול פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6/77 w-33 t-411 :7316/SWW/314

24 ביולי 1953 שעה 12:00

לאן: תל אביב
אל מי: וולניאק

סודי ביותר
אסור לעשות עותקים

על פי המידע שבידינו, "מעריב" מפיץ שקר גדול כאילו חידוש היחסים הדיפלומטיים בין ברית המועצות וישראל התרחש מיוזמת ברית המועצות בתיווך פולין.[1] בינתיים לא צריך להגיב על כך. אם השמועה המופרכת הזאת תוסיף להופיע בתעמולה של ישראל תיידעו אותנו ואז נשלח הוראות נוספות. אין להגיב ללא הוראה מן המרכז.[2]

נאשקובסקי

201

1. ראו: מעריב, 21 ביולי 1953, עמ' 2.
2. על המשפט האחרון יש קו מחיקה.

202

תזכיר מאת מנהל המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-20 t-365

ורשה, 28 ביולי 1953

המדור הנפרד לארצות המזרח
מס' IZ/53/0862/10
החבר השר מ' נאשקובסקי
כאן

תזכיר

1) על שיחה עם מר בנצור, מנהל המדור למזרח אירופה במשרד החוץ הישראלי; בשיחה נכח מר [ראובן] נל, הממונה של ישראל בוורשה; 2) שיחה עם הממונה נל

1. הביקור היה בעל אופי של ביקור נימוסין עם שהייתו של בנצור בוורשה בענייני משרדו. במהלך השיחה בנצור העלה בין היתר את עניין חידוש היחסים הדיפלומטיים בין ברית המועצות וישראל. הוא אמר במילים מפורשות, שבאותו יום היסטורי שבו חל חידוש היחסים הוא לא היה בישראל, היה כבר באירופה. אבל הוא יודע, שחידוש היחסים ברית המועצות־ישראל נתקבל בברכה ובהערכה כללית של דעת הקהל בישראל. ישראל אסירת תודה עמוקה לפולין על העזרה שהגישה ליוזמה הישראלית לקראת חידוש היחסים.

מאחר שבנצור נגע בסוגיה זו, הסבתי את תשומת לבו לעובדה הנראית אצלנו תמוהה, שהעיתונות הישראלית מוסרת מידע מסולף כאילו פולין היא שיצאה ביוזמה לחידוש היחסים בין ברית המועצות וישראל. הוספתי, שלא אתעכב על עניין זה ממושכות ושאלתי את בנצור איך התרשם משהייתו בוורשה.

בהמשך השיחה בנצור חזר לעניין הידיעות המסולפות בעיתונות הישראלית והכריז, שצריך יהיה ליישר את ההדורים. הוא יודע היטב שהיוזמה יצאה מהצד הישראלי.

2. בנצור, לאחר שהסתייג באמירה, שבמהלך ביקור נימוסין הוא איננו רוצה לגעת בבעיות שבין פולין וישראל, התעכב על עניין הקמתה של צירות פולין בישראל.

השבתי, שכפי שכבר הדגשנו פעמים רבות בשיחות עם נציגים ישראליים, יש לנו קשיים פרסונליים.

3. בהמשך השיחה עם נל, שעל פי המוסכם מראש נשאר אצלי אחרי יציאתו של בנצור, הדגשתי באוזניו שאני חייב להתעכב על עניין שכבר נגענו בו בדרך אגב בשיחה עם בנצור.

מסרתי לנל:

הסבנו כבר פעם את תשומת לבו לאי־דיוקים בטענות, כאילו פולין הייתה אמורה לצאת ביוזמה לחידוש היחסים בין ברית המועצות וישראל.

ראש המדור לאירופה המזרחית במשרד החוץ הישראלי, בנצור, בשיחתו ביום 7 ביולי השנה עם הקונסול הפולני וולניאק, הצהיר שהיוזמה לחידוש היחסים הייתה של ישראל. לפני רגע הוא אישר זאת בשיחתנו המשותפת. עם זאת, עיתונים מסוימים בישראל כמו "מעריב",[1] Jerusalem Post[2] ואחרים טוענים שפולין היא שכביכול יצאה ביוזמה לחידוש היחסים. הריני מבטא את תמיהתנו מכך ששלטונות ישראל מאפשרים הפצה של סילופי עובדות ברורות. אנחנו דורשים, ששלטונות ישראל, ובמפורש משרד החוץ, שלו המידע המדויק ביותר, יזימו ידיעות מסולפות אלה המתפרסמות בעיתונות הישראלית וימסרו את העובדות על מי שיצא ביוזמה לחידוש היחסים הסובייטיים־ישראליים.

נל ציין בתשובתו שהעיתונות בישראל היא חופשית לגמרי. השמועות מופצות על ידי עיתונאים המרחרחים בכל מקום כדי לצוד איזו סנסציה. הוא יעביר את הדרישה להעמיד את הדברים על דיוקם לממשלה שלו. אין לו ספק, שכפי שכבר אמר זאת בנצור, משרד החוץ יזים את השמועות המסולפות.

ראש המדור
א' סלוצ'אנסקי

העתק לידי: החבר השר [סטניסלאב] סקז'שבסקי

203

מנהל המדור לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל קונסולים של פולין בישראל, זיגפריד וולניאק ומריאן דרבניאק (תל אביב)

AMSZ Dep. 6/77 w-33 t-411 :7430/SWW/323 תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן

28 ביולי 1953 שעה 21:00

לאן: תל אביב – ירושלים
אל מי: וולניאק, דרבניאק

1. ב־28 לחודש בנצור ערך ביקור במדור לארצות המזרח.[1] הוא הביע רגשות תודה לפולין על העזרה ליוזמת ישראל לקראת חידוש היחסים הדיפלומטיים עם ברית המועצות.

202

1. ראו תעודה 201, הערה 1.
2. *Jerusalem Post*, 24 July 1953, p. 4

203

1. ראו תעודה 202.

הסבתי את תשומת לבו לשמועות שהופיעו ב"מעריב"[2] וב־Jerusalem Post,[3] שעליהן מסרתם במברקכם מס' 179. בנצור הודיע, שהשמועות יוכחשו.[4]

לאחר יציאתו של בנצור מסרתי לנל, שכבר הערנו לו פעם על כך שהמידע המופץ כאילו פולין יצאה ביוזמה לחדש את היחסים הדיפלומטיים בין ברית המועצות וישראל איננו נכון. ב־7 לחודש זה הודה בנצור, בשיחה עם וולניאק, שהיוזמה יצאה מישראל והוא אישר זאת היום.

נוכח העובדה ששמועות דומות הופיעו שוב בעיתונות הישראלית, הבעתי את השתוממותי על כך ששלטונות ישראל אינם מגיבים. אנחנו דורשים שהכחשה מתאימה תתפרסם בעיתונות הישראלית. בתשובתו אמר נל, בהדגישו שהעיתונות שלהם היא חופשית, שאת הדרישה שלנו יעביר לממשלה ושהכחשה תתפרסם.

א' סלוצ'אנסקי

2. ראו תעודה 201, הערה 1.
3. ראו תעודה 202, הערה 2.
4. במברק בנצור אל המשרד בירושלים מ־28 ביולי 1953, כתוב: "ערכתי היום ביקור נימוסין אצל סלוצ'אנסקי מנהל מזת [מזרח תיכון], ובהתנצלות על שהשתמש בהזדמנות זו הביע מורת רוחה של ממשלתו על הידיעה בעיתונות הישראלית שלפיה יזם השגריר הפולני בסופיה המשא ומתן לחידוש היחסים. למעשה חזר על הודעת וולניאק בנדון. הבטחתי לו הכחשה רשמית. אם תראה צורך בהבלטת תפקיד הפולני בעניין יש להדגיש שתיווך על יסוד בקשתנו" (גנהמ"ד 130.09/2306/5).

1954

204

מנהל המחלקה הכלכלית של משרד החוץ הישראלי, משה ברטור (ורשה), אל סמנכ"ל המשרד, אריה לבבי (ירושלים)

מברק מוצפן 421/196, נוסח נכנס: גנהמ"ד 130.09/2306/6

[ורשה] 15 בפברואר 1954

אל: מזא"ר
מאת: ברטור, צירות ישראל, ורשה

לבבי. כמוס. אישי בהחלט

קיימתי שיחות במשרד סחר חוץ עם סגן שר סחר החוץ, עם מנהל מחלקת המזרח במשרד החוץ.[1] הצעתי הסכם קלירינג [ניכוי] בלי לפרט עדיין רשימת סחורות ואקבל תשובתם מחר אם מוכנים לחתום הסכם קלירינג. זה מיד, ודיון על רשימות הסחורות בשלב מאוחר יותר. רמזתי בכל פגישה בצורה מפורשת עניינו בעלייה והאפשרות לדון בתמורה בצורת קניית סחורות בדולרים אבל במשרד סחר חוץ התחמקו מתגובה ובמשרד החוץ הכריזו שרצונם עז להגביר המסחר אתנו אבל הודיע שאין לגבם קיימת בעיית עלייה.[2] הקשר לחוגים הבלתי רשמיים חלש ומפוקפק ומתנהל באמצעות יהודי אשר לו כנראה כניסה חופשית למזכיר המפלגה. זה האחרון מסר ליהודי הצעה בכתב על שיתוף פעולה כלכלי ומסחרי הכולל סעיף עליית יהודים. אין לנו אפשרות לבדוק אותנטיות המסמך. אתמול מסר כביכול המזכיר ליהודי שעלינו להגיש הצעה לפי התזכיר שלהם למשרד לסחר חוץ והמזכיר ידאג לכך שהעניין יובא לדיון

204

1. א' סלוץ'אנסקי.
2. ב־31 בדצמבר 1953 רשם משה שרת ביומנו: "שאול [אביגור] ואיסר [הראל] עלו מתל אביב למסור על התפתחות חדשה בפולין. פתאום נתגלה שם סיכוי לעליית 15,000 תמורת פרס ממון לשלטון במכסה גבוהה מאוד, שיהא עטוף במחירן של סחורות אשר נקנה מפולין. הדבר מחייב שיגור דחוף של משלחת מיוחדת למשא ומתן מסחרי, שישתתף ישעיהו דן [מן המוצנחים הארץ ישראלים למזרח אירופה במלחמת העולם השנייה, איש הבריחה וההעפלה] לשם בירור העסקה המיוחדת הזאת. מתעוררות שאלות אם להיכנס בכלל למשא ומתן כזה (פסקתי מיד בחיוב), אם אפשר יהיה להוריד את המכסה, מה המקור – הג'וינט או הסוכנות או שניהם, אם לקחת דברים עם הג'וינט מיד או להמתין עד לבירור נוסף בוורשה, שמא ישאל הג'וינט מיד בדעת מהמ"ד [מזכיר המדינה], מה תהיה תגובת מהמ"ד, היש דרך להשפיע כי תהא חיובית. שאלתי בנוסף לכל שאלה אפיקורסית – האם בטוחים אנו כי יימצאו היום בפולין 15,000 מוכנים לעלייה? התשובה הייתה הן מוחלט". תיק "יומן אישי", ארכיון העמותה להנצחת מורשת משה שרת. איסר הראל (1912-2003), ממעצבי קהילת המודיעין הישראלית, ראש השב"כ הראשון (1948-1952). ב־1952 מונה לראש המוסד המרכזי למודיעין ולביטחון ועמד בראש מבצעי מודיעין חשובים (בין השאר פיקד על מבצע לכידת אדולף אייכמן), עד 1963. ב־1965-1966 היה יועץ לענייני מודיעין ליד ראש הממשלה ושר הביטחון, לוי אשכול. בשנים 1969-1973 – חבר כנסת מטעם "הרשימה הממלכתית".

למוסדות הקובעים אבל איננו מבטיח החלטה חיובית. נשתדל להגיש מחר תזכיר לסגן שר סחר חוץ על קשרי מסחר מוגברים בקשר לסידור ענייני העלייה אם הדבר מתאים למדיניות הממשלה הפולנית. תשובתם השלילית לא תמנע קשרי מסחר לא מוגברים בלי דולרים. זאת הדרך היחידה לבחון את המצב לאמתו. על כל פנים מתכוון לצאת ביום רביעי לרומא. אנא תבררו אם אפשר במקרה הצורך לדחות התחלת השיחות ברומא לימים מספר ותודיעו.

ברטור

205

מנהל המחלקה הכלכלית של משרד החוץ הישראלי, משה ברטור (ורשה), אל סמנכ"ל המשרד, אריה לבבי (ירושלים)

מברק מוצפן, נוסח נכנס: גנהמ"ד 130.09/2306/6

נתקבל 17 בפברואר 1954

ורשה, 16 בפברואר 1954

אל: המשרד ירושלים
מאת: ברטור, צירות ישראל, ורשה

ל ב ב י
כ מ ו ס - א י ש י

אחר שיחה עם סגן שר סחר חוץ,[1] יהודי, בנוכחות עוזרו הראשי, יהודי, ומנהל המשלחת המנהלת אתנו המשא ומתן על הסכם מסחרי, נוצרי, סירב לדון ולקבל תזכיר בעניין עלייה תחת הסוואת תמורה מסחרית כספית. מסקנותינו שהקרקע לא מוכנה. ישתדלו לברר יותר מהימנות הקשר הבלתי רשמי ולהשתמש בו להמשך הפעולה. אין ספק שפניותינו יגיעו לחוגים הקובעים ואם יגבשו מדיניות המאפשרת את העסק, ברור להם שאנו לרשותם למשא ומתן. כנראה לא אספיק לסיים את ההסכם המסחרי כי יוצא מחר לרומא. סוכם אתם שהצירות תמשיך את המשא ומתן בכוונה לגמור. רשימות הסחורות אשר הסכימו שתהיינה בלי מכסות כבר הותאמו. הצענו הסכם קלירינג פתוח והם דרשו עשרים ושבעה אחוז מטבע. כנראה מוכנים לוותר.

ברטור

205

1. יוזף קוטין (Józef Kutin).

206

סגן מנהל מדור המזרח הקרוב, ויטולד סקוראטוביץ' (ורשה), אל מנהל המדור הנפרד לארצות המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-21 t-394

ורשה, 19 ביוני 1954

אל: מנהל מחלקת V[1]

ב־16 לחודש זה נחתם הסכם מסחרי בין ישראל ופולין וכן הסדר תשלומים.

ההסכם נכנס לתוקף ב־1 ביולי 1954. להסכם המסחרי מצורפות רשימות של סחורות ללא פירוט כמויות ומחירים. בצד הייבוא מישראל יש ברשימה 28 פריטי סחורות. בין השאר יש שם פרי הדר, סכיני גילוח, שעונים, מוצרי קוסמטיקה, ספרים. בצד הייצוא לישראל יש 32 פריטי סחורות וביניהם סוכר, מוצרי חקלאות, מכונות, חומרים כימיים, ספרים, עיתונות.

הסדר התשלומים כולל אשראי לשני הצדדים בגובה 250 אלף דולר.

בעת ניהול המשא ומתן הוסכם שחובותיה של פולין, הנובעים מעסקות שנעשו בתקופת ההסכם הקודם, ישולמו בסחורות. חוב זה מסתכם בכ־160 אלף דולר ארצות הברית.

לפני חתימת ההסכם, המשלחת הישראלית העלתה את עניין התביעות של סוחרים ישראלים נגד חברות מסחריות שהיו קיימות לפני המלחמה בעניין תשלום חובות בעד הספקת פרי הדר.[2] המשלחת הישראלית תבעה לקבל תשובה מוסמכת על כך מן הצד הפולני והעמידה זאת בצורה מאוד קטגורית, עד כדי הכרזה שאם לא תקבל תשובה מוסמכת הם לא יחתמו על ההסכם.

הצד הפולני הסתייג בתוקף מיצירת זיקה בין אותה תשובה ובין החתימה על ההסכם.

בסופו של דבר הישראלים נסוגו ואף שלא קיבלו תשובה חתמו על ההסכם.

לאחר חתימת ההסכם, יושב ראש המשלחת הישראלית אמר בשיחה "ידידותית", שמלבד החובות תמורת הספקת ההדרים לפני המלחמה קיימות עוד תביעות של ישראל מפולין שלא נענו, כמו עניין הכספים של הקרן הקיימת שהוקפאו וכן בעיית ההגירה.

יושב ראש המשלחת הפולנית השיב, שעניינים אלה אינם יכולים להוות נושא לדיון בין משלחות מסחריות.

ו' סקוראטוביץ'

206

1. במסגרת מחלקה זו נמצא המדור לארצות המזרח הקרוב.
2. ראו תעודה 198.

207

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי, אל שר החוץ סטניסלאב סקז'שבסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-21 t-387

תזכיר

על שיחה עם אבידן, הממונה על צירות ישראל בוורשה, שהתקיימה במחלקה V ב־25 באוגוסט 1954, ביוזמת הצד הישראלי

סודי

אל: החבר השר ד"ר ס'

בתערוכת הקבע שערך המכון ההיסטורי היהודי לרגל עשור למרד גטו [ורשה] היהודי נמצאים צילומים של המייסדים והמנהיגים של מדינת ישראל – הנשיא ויצמן, ראש הממשלה לשעבר בן־גוריון וראש הממשלה שרת, בצד מנהיגי המדינה ההיטלריסטית, ואילו הכיתובים מתחת לצילומים מדגישים קשרים אשר כאילו קישרו בין הדמויות הבולטות של מדינת ישראל והנאצים.

ממשלת ישראל הורתה לאבידן לפנות למשרד החוץ בתביעה להוריד משם את שלושת הצילומים של מקימי האומה הישראלית.[1]

השבתי, שלצערי לא היה לי זמן עד עכשיו לבקר בתערוכה האמורה ולכן אינני יכול להביע את יחסי לבקשתו של אבידן. משרד החוץ יקבע את יחסו לבקשה רק לאחר שיבדוק את העניין. ציינתי עם זאת, תוך הדגשה שאינני נכנס לוויכוח לגופו של עניין, שנשיא ישראל כעת הוא בן־צבי ואילו בן־גוריון, לאחר שחדל להיות ראש ממשלה, הוא אדם פרטי.

הערה: מחלקה V[2] תבדוק את העניין ותדווח לחבר השר.[3]

א' סלוצ'אנסקי
סגן מנהל מחלקה V

207

1. ראו תעודה 208.
2. ראו תעודה 206, הערה 1.
3. הערה בשולי הדף: "חבר סלוצ'אנסקי, אבקש לקבל תזכיר לאחר השלמת הבדיקה וכן שתעביר לי תיאור מדויק איך העניין נראה בתערוכה. 25 באוגוסט 1954, סקז'שבסקי".

208

מיופה הכוח של ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מנהל המחלקה למזרח אירופה, שמואל בנצור (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 93.07/507/1

אל מנהל מזא"ר
מאת: צירות ישראל, ורשה

ורשה, 6 בספטמבר 1954

הנדון: **מחאה בעניין תערוכת מרד הגטאות**

ב־25 באוגוסט הלכתי לראות את סלוצ'אנסקי על מנת למחות באוזניו נגד עלבון מדינת ישראל וראשיה בתערוכה הנ"ל.[1] אמרתי הדברים כדלהלן: בתערוכה שאורגנה על ידי המכון ההיסטורי היהודי בוורשה, המוקדשת למרד הגטאות מוצגות בין תמונותיהם של רבי הטבחים ההיטלריסטים, צילומיהם של מנהיגיה ומייסדיה של מדינת ישראל: נשיאה הראשון, פרופ' ויצמן ז"ל, ראש ממשלתה לשעבר בן־גוריון, וראש ממשלתה ושר החוץ שלה הנוכחי מר שרת. העובדה שצילומים אלה הוצגו לראווה במסגרת זו וכן הכתבות הנלוות אליהן כוונתן לעורר רושם כאילו יש מהמשותף בין ראשי מדינת ישראל לבין פשעיהם של הרוצחים הנאצים. נתבקשתי על ידי ממשלתי למחות בתוקף בפני משרד החוץ, בעד עלבון קשה זה מטעם מוסד ציבורי בוורשה, מוסד הנתמך על ידי ממשלת הרפובליקה העממית הפולנית. עלבון זה אינו מתיישב עם היחסים הטובים הקיימים בין שתי המדינות וממשלתי דורשת כי משרד החוץ ינקוט צעדים למען סילוקן של התמונות הנ"ל.

סלוצ'אנסקי אמר, כי אך מפי נודע לו על קיום תערוכה זו. שאל האם זו תערוכה קבועה, היינו מעין מוזאון, מתי היא נפתחה ומה מוצג בה בדרך כלל. שאלותיו באו לעורר רושם כאילו באמת אינו יודע מאומה [על] אודות התערוכה. השיבותי כי אינני יודע מתי נפתחה התערוכה. לי נזדמן לבקר בה רק לפני שבועות מספר, בלוויית תת־שר החקלאות הישראלי, שעבר כאן בדרכו ממוסקבה. ידעתי כמובן גם מקודם מה מוצג בתערוכה כי אחדים מעובדי הצירות ביקרו בה, אולם רציתי להיווכח במו עיניי. סלוצ'אנסקי חזר ושאל האם ביקרתי בתערוכה בעצמי או שמא נודע לי עליה מפי אחרים. האם באמת מוצגים תמונותיהם של ראשי מדינת ישראל בצורה שהיא לדעתנו מעליבה או שמא מתוך כך שאינני יודע לקרוא פולנית נוצרה כאן אי־הבנה. השיבותי, כי יכול הוא להיות סמוך ובטוח שאין מצדנו כל אי־הבנה, התמונות הוצגו בצורה שהוצגו והכתבות נכתבו כפי שנכתבו בכוונה מפורשת להעליב ולפגוע. הכתבות תורגמו לנו על ידי מנהל התערוכה ששימש מורה דרך בעת ביקורנו. אך אף בלעדי זאת גם מבקר שאינו שומע פולנית יבין מיד באופן סידור התמונות מה הכוונה. צילומיהם של ראשי

208

1. ראו תעודה 207.

מדינת ישראל אינם מוצגים בחברתו של מרדכי אנילביץ'. הם מופיעים באולם התערוכה "המוקדש" לגנרלים נאצים ורוצחי הגסטאפו.

כאן העיר סלוצ'אנסקי, שהרי מר ויצמן ומר בן־גוריון אינם ממלאים עוד תפקידים רשמיים במדינה ובמידה שיש יסוד לטענתנו – וזאת עליו לבדוק – יכולים אנו לתבוע עלבונו של מר שרת בלבד. השיבותי כי זוהי הערה תמימה מאוד ויסלח לי אם אגדיר זאת כך. דמויותיהם של ויצמן ובן־גוריון צמודות לעצם המושג של מדינת ישראל, עד כי אי־אפשר להפריד ביניהם. דבר זה אמור לגבי הכרתם והרגשתם של אזרחי ישראל עצמם אך זו עובדה גם ביחס לעולם כולו – בין אם יהודים בין אם לא יהודים. מארגני התערוכה יודעים זאת היטב, שכן בחרו הם בשלושה אישים אלה שעה שרצו לפגוע בישראל. הנני שולל שיש איזה יסוד פורמלי לשחררם מאחריות על שהציגו תמונותיהם של ויצמן ובן־גוריון.

סלוצ'אנסקי הבטיח לבדוק העניין בהקדם. הוסיף והעיר כי תהיה לו זאת הזדמנות נאותה לבקר בתערוכה שלא ידע עליה קודם. שאל האם לדעתי יש בה בתערוכה עניין. השיבותי כי ערכה הדוקומנטרי והחינוכי של התערוכה מתבטל על ידי הסילוף הגס והמעליב ששימש נושא למחאתנו.

חייב אני להעלות בפניך הרהוריי בשולי פרשה זו. בטוח אני, ש[ל]אווירה המתוחה שהייתה שוררת בין ישראל והגוש המזרחי בתקופת פתיחת התערוכה לא היה צורך להוסיף שמן על המדורה על ידי מחאות. אולם סבורני כי העובדה ששתקנו זמן כה ממושך נוטלת הרבה מתוקף מחאתנו. הפולנים עלולים לחשוב כי יותר משיש לנו עניין בסילוק התמונות באים אנו להגיב בצורה זו על הודעתם בעניין ביקורינו בערי השדה.[2] אינני רואה בכך נזק מיוחד אולם חושש אני כי דווקא משום שעלולים הם לחשוב כך לא נבוא על סיפוקנו בעניין התערוכה. עלינו להוכיח אפוא כי מגיבים אנו על עלבון המערער יחסים תקינים ואיננו מחפשים ריב אתם.

בעת כתיבת שורות אלה לא השתנה בתערוכה ולא כלום. הייתי מציע אפוא לנקוט בכמה צעדים נוספים.

א. להגיש מחאה בכתב לשר החוץ הפולני.

ב. לתת לה פרסום רשמי בעיתונות וברדיו.

דובר המשרד ידגיש כי מעוניינים אנו ביחסים ידידותיים כנים עם ממשלת פולין העממית, קשרי מסחר, תרבות וכולי. ובטוחים אנו כי גם פולין מעוניינת בכך אולם עלבונות מסוג זה אינם מובילים לכך להפך עלולים הם לבטל את כל הכוונות הרצויות. מעשים כאלה אף עומדים בסתירה גמורה עם הרצון להפיג המתיחות בין המדינות שגם ממשלת פולין דוגלת בה.

---

2. ב־4 באוגוסט 1954 נקרא אבידן לסלוצ'אנסקי וזה האחרון הודיע לו כי "אחדים מחברי צירות ישראל מתנהגים שלא בהתאם לכללים המקובלים לגבי פעולות דיפלומטים בארץ זרה. בנסיעותיהם ברחבי המדינה באים במגע עם יהודים אזרחי פולין, בין היתר על ידי ביקורים בבתי הכנסת, משמיעים דברי תעמולה, מנסים לשכנע האנשים כי יגישו לשלטונות בקשות לעלייה וכן מבטיחים עזרת הצירות להשגת רישיון יציאה. ממשלת פולין נאלצת לראות בהתנהגות זו ניסיון של התערבות בענייניה הפנימיים". ראו: אבידן למחלקת מזרח אירופה, גנהמ"ד 130.09/2306/6.

ג. על הנהלת האגודה לקשרי ידידות ישראל־פולין למחות בפני הקונסול הפולני בישראל ולהודיע לו במפורש כי אין טעם לידידות שעה שזה הגמול מצד ארצו. האגודה לא תוכל להוסיף ולפעול על רקע של פגיעות ועלבונות מצד פולין.

בברכה,

מ' אבידן

209

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, יאן סלוביקובסקי (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק 10153/DV/643: AMSZ Dep. 6/77 w-14 t-517

11 בספטמבר 1954 שעה 15:30

לאן: תל אביב
אל מי: סלוביקובסקי

סודי בהחלט

לידיעתכם:

נפלה החלטה להקים בתל אביב צירות של הרפובליקה הפולנית העממית וסגירת הקונסוליות הכלליות בתל אביב [ו]בירושלים. יתמנה ציר של הרפובליקה העממית הפולנית. שיחות עם ישראל בעניין קביעת הצירות והשגת ההסכמה לקבל את הציר יתקיימו בוורשה. הקונסוליה בירושלים תיסגר במועד מעט מאוחר יותר.

210

מיופה הכוח הזמני של ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

העתק: גנהמ"ד 130.11/2508/2

ורשה, כ"א בתשרי תשט"ו
18 באוקטובר 1954

אל מזא"ר
מאת: צירות ישראל, ורשה.

כ מ ו ס

ביום ו' שעבר, 15.10.54, הוזמנתי על ידי מר סלוצ'אנסקי להופיע במשרדו, ביום ב', 18 לחודש (היום), בשעה 11 לפני הצהריים, באתי למועד הקבוע ומר סלוצ'אנסקי פתח, כי צר לו על כי רבו התקריות בזמן האחרון, אולם הפעם העניין בלתי נעים בתכלית (אני מצטט דבריו). הדברים אמורים בשאול שני,[1] נספח הצירות, ספק דיפלומט, ספק נוכל, "ציפור כחולה" מוזרה, שמשרד החוץ ודאי אינו יודע על פועלו. שני זה: (א) גייס אנשים לנסיעה לחו"ל; (ב) ארגן יציאה בלתי חוקית של אזרחים פולנים; (ג) סידר אשרות מזויפות ודרכונים; (ד) ארגן רשת הברחה וזיוף; (ה) שלח אנשים לחו"ל על פי ניירות מזויפים. דיפלומט זה שייך לסוג מיוחד במינו בגלל פעולתו "המבורכת". היו גם פעולות אחרות מצדו, שהפרו, בצורה גסה, את הנוהג הדיפלומטי. התעניין במיוחד באזרחים פולנים, דבר שאינו יכול להתפרש אלא כהתערבות פקיד זר בענייניה הפנימיים של פולין. במאמציו להדק קשרים עם אזרחים פולנים, היה מזמינם אליו על ידי מברקים, ושעה שחלק להם מצות לחג הפסח, היה מלבה בהם רגשות זרים לאינטרסים של פולין, תוך ניהול תעמולה שמדינת ישראל דואגת ליהודים, אזרחי פולין. לצורך תכניו, היה מנצל את מר מורנו, המתיימר להיות רב בפולין ואף לא נמנע לשלוח ידו בכל מיני נכלוליות של מטבע זר. עובדה היא, שקיבל מאחד גריץ 800 פונט שטרלינג ואף מטבע מצרי ו[הוא] עצמו נתן גם לאחרים 2,000 דולר.

פעולותיו של שני, הסותרות בצורה גסה כל נוהג דיפלומטי, היו אמנם מצדיקות צעדים דרסטיים נגדו, הנהוגים לגבי פושע רגיל, אולם הואיל וסבורים כי מדינת ישראל, ובעיקר משרד החוץ שלה, ודאי לא ידעו את האיש שני ומעלליו, דורשים שיעזוב מיד את גבולות הארץ. הדבר בלתי נעים לחלוטין, בעיקר לאור שאיפותיה הכנות של פולין לקיים יחסים תקינים עם מדינת ישראל, דבר המשתקף נאמנה ברצונה למנות ציר, כפי שהציעו כעת ביחס למינויו של מר וולניאק, ואינם יכולים אלא להצטער, כי מטעם מדינת ישראל נשלחים אנשים מטיפוסו של שני, שאין יודעים את האינטרסים של מי הוא משרת. העובדה שדיפלומט מדבר פולנית יכולה רק לשמח, אולם לא כן כאשר הדבר מסייע להעמדת פנים, כי הרי אז זה נותן

210

1. שאול שני, היה נספח בצירות ישראל בוורשה ב־1953. באוקטובר 1954 הוכרז אישיות בלתי רצויה.

יסוד למחשבות ממחשבות שונות. מר שני היה בעצמו נוהג להטעים כי טוב לו בוורשה יותר מאשר בתל אביב וודאי היה לו יסוד לכך.

יש לציין בצער, כי בתקופה האחרונה אירעו תקריות שונות עם צירות ישראל, שבעקבותיהן נעשתה הגרועה בצירויות הזרות. הנה התקרית של שמגר,[2] נוכל זעיר, שאינו מוסיף כבוד כלל ועיקר. או הנסיעות של הסגל בערי השדה, תוך הפצת תעמולה נמרצת ליציאה מפולין וקיום קשרים עם אזרחים, שיש להם קרובים בישראל. דבר זה השמיע כבר בהזדמנות קודמת באוזניו של מר אבידן. אין הכוונה לומר כי יש התנגדות לנסיעות ברחבי פולין בכלל, כדוגמת יתר הדיפלומטים, אולם אין לסבול סיורים לשם תעמולת יציאה מפולין. מה שמעורר גיחוך הן הפניות למשרדים השונים, תוך פסיחה על משרד החוץ והתעלמות מהנוהג הקבוע. מר ברמור[3] הטעה את משרד החוץ, באמרו שבעניין גליקסברג טיפל עורך דין ולא, כפי שנתברר אחר כך, מר שני. כל זה אינו מוסיף כבוד לנציגות ישראל והנה מזדקרת השאלה לטובת מי נעשים הדברים האלה, כי הרי נעלה מכל ספק הוא, שוודאי לא לטובת מדינת ישראל. רצונה של פולין בהמשכת יחסים טובים עם ישראל ואין לסבול התערבות מעין זו בענייניה הפנימיים.

תופעה אחרת, תמוהה ובולטת לעין, היא תכיפות ביקוריהם של הבלדרים הישראלים, דבר המעורר את המחשבה שקיים קשר בין תופעה זו לבין תככיו של שני.

לשאלתי, אם יש לו הוכחות כלשהן, פרט בשמותיהם של הזוג ווש, הגרים באזור הגבול, ושאתם שני נמצא בקשר, בקר, שניידר, גריץ, הזוג וונסוק, שיצא בעזרת שני בדרכונים טוניסיים, הנריק בראון, בדרכון אוסטרי, הסינג, אשר בידיו היה דרכון אנגלי ובידיה דרכון אחר. כל העובדות האלה מצביעות על היקף רחב של פעילות.

בסוף פנה בקריאה שמשרד החוץ ישתף פעולה ויעשה לטיהור האווירה, המרעילה את היחסים הטובים בין שתי המדינות.

עד כאן דבריו של מר סלוצ׳אנסקי. אוסיף, כי השיחה התנהלה בטון זועף; בלטו הגידופים על חשבון שני ושמגר; הִרבה בשמות גנאי, כגון, ״נוכל״, ״תככים״, ״ציפור כחולה״ וכולי; הטעים תכופות את ההנחה ששני אינו נמנה עם הסגל של משרד החוץ ושהוא ודאי משרת אינטרסים של מדינה זרה, ולא אלה של מדינת ישראל. ציין, כי אינו מזהה את שני, ה״דיפלומט המפוקפק״, עם צירות ישראל והוא מניח כי האחראים לצירות לא ידעו על מעשיו.

כאשר נגע בשאלת הבלדרים, הסברתי לו שביקוריהם התכופים לוורשה אינם מעידים על בואם לפולין דווקא, אלא נמצאים כאן במעבר, בדרכם למוסקבה, או ארצות אחרות. לאחר שתיארתי לו במקצת את דרך סיוריהם של בלדרינו, הודה לי, על כי סייעתי לו בהבהרת השאלה הזאת, והוא ברצון מוריד אותה מהפרק.

לאחר ששמעתי את אשר בפיו, הודעתי לו, כי אין הדבר מתקבל על דעתי וכל הסיפור נראה לי כפרי הדמיון. על כך השיב לי, כי מה שמסר לי, אינו אלא חלק מהחומר שנצטבר, אשר כשלעצמו דיו כדי להרשיע את שני וכדי לנהוג בו כנהוג בעבריין פשוט, אדרבא הוא ישמח, אם לאחר שאשמע את הסברותיו של שני, אבוא אליו מחר, ואוכיח כי אכן טעה טעה.

2. יששכר שמגר, לשכן בצירות ורשה בשנים 1952–1953.
3. יעקב ברמור, נולד בוורשה ב־1915 ועלה לארץ ב־1934, עיתונאי. שהה בוורשה מה־29 באוקטובר 1954 כנספח מסחרי ואחר כך כמזכיר ראשון. הוכרז אישיות בלתי רצויה בקיץ 1958.

החלטנו ששאול שני יצא את פולין מחר 19.10.54 בבוקר, באווירון לווינה, למען ביטחונו ילווהו מר ברמור.

בברכה,

דב סתת

211

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-11 w-21 t-387

[20 באוקטובר 1954]

סודי

אל: החבר השר מ' נאשקובסקי
כאן

תזכיר

על שיחה עם הממונה של צירות ישראל בוורשה מר סתת שהתקיימה ב־18 לחודש זה ביוזמת משרד החוץ

הצגתי לממונה של צירות ישראל סתת עובדות בקשר ל"פעילותו" של הנספח שָני:[1]

א. ניסה לשדל אזרחים פולנים להגר מן המדינה
ב. ארגן רשת גונבי גבול שהעבירה אזרחים פולנים מעבר לגבול
ג. מכר להם דרכונים מזויפים עם ויזות מזויפות

לשאלותיו של סתת הבאתי לו מספר עובדות קונקרטיות (גילוי העובדות האלה הוסכם מקודם).

הוספתי עוד עובדות על "פעילותו" של שני שאינן עולות בקנה אחד עם מעמדו הדיפלומטי (כמו זימון אזרחים פולנים לצירות, חלוקת מתנות להם "כגילוי סולידריות ממדינת ישראל וכעדות שישראל זוכרת אותם", עסקות כספיות מפוקפקות).

ה"פעילות" של שני, שהוא כפי שמתגלה מחולל שערוריות ונוכל בין־לאומי ולא דיפלומט, הייתה חידוש ההתערבות בעניינים הפנימיים של פולין מצד דיפלומטים מסוימים של ישראל.

211

1. ראו תעודה 210.

מעשיו הנפשעים והמזיקים של שני בפולין באו והתגברו בזמן שאנחנו משתדלים להביא לנורמליזציה של היחסים עם ישראל, מגמה שביטויה הבולט הוא ההחלטה לפתוח צירות בישראל ופנייה לאישור מועמדותו של קונסול וולניאק לתפקיד.

ניצלתי את ההזדמנות כדי להסב את תשומת לבו של סתת, שגילויים מסוימים נוספים של פעילות עובדי צירות ישראל מעוררים גם הם הסתייגויות אצלנו.

הזכרתי את העובדות, שכבר נמסרו לאבידן, על ניסיונות מצד אחדים מן הדיפלומטים של ישראל ליצור קשרים עם אזרחים פולנים ולנהל ביניהם תעמולה למען הגירה.

בסיכום ביקשתי מסתת, שאת כל העובדות שמסרתי לו יעביר בצורה הנאמנה ביותר לממונים שלו והודעתי לו, ששני חייב לעזוב את פולין תוך 24 שעות כ"פרסונה נון־גראטה".

סתת בתשובתו אמר בצורה כוזבת שהוא המום מכל מה שסיפרתי לו. הוא אפילו לא ניסה לטעון שזה בלתי אפשרי ששני אמנם עשה את הדברים שבהם הוא נאשם. הוא רק שקל בקול רם האם זה אפשרי, ששני עשה כל זה לבדו. היה לי ברור, שהוא רוצה לקבל רמזי מידע כדי להבין באיזו מידה אנחנו מיודעים על הפעולות של הצירות כולה והאם ידוע לנו על קשרים של הצירות באותו התחום עם נציגויות אחרות של ישראל בחו"ל.

על שאלותיו נתתי תשובות עוקפות ושלחתי אותו אל שני, כמי שיודע הכי טוב.

בסיום סתת הדגיש, שהוא רואה ומעריך את המאמצים שעושה פולין להביא לנורמליזציה ביחסים עם ישראל ושכמובן, אם זהו רצונה של פולין, שני יצא.

מצדי, הצהרתי על שיתוף פעולה נאמן.

סגן מנהל מחלקה V
(–) א' סלוצ'אנסקי

נערך ב־8 עותקים

עותק 1 - המזכיר הראשון של הוועד המרכזי של מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת החבר ב' ביארוט
עותק 2 - יו"ר מועצת המדינה החבר א' זאוואדסקי
עותק 3 - ראש הממשלה החבר י' צירנקייביץ'
4 - סגן ראש הממשלה החבר י' ברמן
5 - מזכיר הוועד המרכזי של מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת החבר פ' מאזור
6 - השר לביטחון הציבור החבר ס' רדקייביץ'
7 - החבר השר מ' נאשקובסקי
8 - גניזה

212

מחלקת מזרח אירופה (ירושלים) אל צירות ישראל בוורשה

מברק מוצפן, נוסח יוצא: גנהמ"ד 130.09/2306/1-3

ירושלים, 28 בנובמבר 1954

אל: ממישראל ורשה
מאת: מזא"ר המשרד ירושלים

לצירות. שלך 607.[1]

א. מסכימים לצירוף רשימת המשפחות המפורדות אך סבורים כי יש להגישה במלואה למען ידעו הפולנים היקף הבעיה האמתי. העבר בתח"ל [תחנת חוץ לארץ] הצעת טיוטה לאיגרת.[2] היעזר לשם כך בנוסח מכתב כתריאל [כך][3] לשיק הרצוף למכתבנו מ־27 באוקטובר.

ב. נקבל וולניאק.[4] נקבל כל ציר אחר.

ג. הפולנים דחו בגסות כל הצעה מסחרית בקשר לעלייה.[5] המסחר מתנהל ויתנהל על יסודות כלכליים בלבד.

ד. בעניין הספרים. בידי הליגה לידידות רישיון יבוא בסך 3,000 דולר שנוצל רק בחציו בטרם פג תוקפו. העיכוב אדמיניסטרטיבי וההקצבה תאושר בשעת חלוקת ההקצבות הכללית ואחר חידוש הבקשה לרישיון יבוא.

מזא"ר

212

1. מברק אבידן אל מזא"ר, 23 בנובמבר 1954, גנהמ"ד 130.09/2306/6. במברק הציע אבידן: (א) לצרף רשימת משפחות מפורדות לתזכיר שיוגש בעניין עלייה. הוא הציע לבחור מרשימה ארוכה כמאה מקרים בולטים ודחופים ולצרפם לאיגרת כהדגמה, ובמקרה שתהיה היענות חיובית – להמשיך בהגשת רשימות נוספות; (ב) לקבל את וולניאק בתור ציר פולין בישראל בלבביות בבואו לארץ; (ג) לגלות גמישות בענייני מסחר, אפילו כרוך הדבר בוויתורים מסוימים. אבידן ציין כי הפולנים לוחצים בשאלת רישיונות להזמנת ספרות ועיתונות ולדעתו העניין חרג במקצת ממסגרת מסחרית. הוא הציע כי תהיה היענות בשאלה זו ולו בממדים זעירים ביותר.
2. שתציג את סוגיית המשפחות המפורדות ותתבע היתר עלייתן. ראו טיוטת איגרת של ממשלת ישראל בעניין העלייה לישראל, ינואר 1955, גנהמ"ד 130.11/2502/12.
3. כתריאל כ"ץ (1908–1988), נולד בוורשה. עלה לארץ ב־1924. ב־1930 חזר לפולין באופן בלתי לגאלי וייסד את "החלוץ הצעיר". אחר שובו לארץ היה חבר קיבוץ בית השיטה. עסק ברכש של נשק עבור "ההגנה"; היה חבר מפא"י; מנהל מחלקת החקר במשרד החוץ. מדצמבר 1953 עד אוגוסט 1956 – יועץ וממונה בצירות ישראל בבודפשט. מספטמבר 1965 – שגריר ישראל בברית המועצות. בספרו: "בודאפשט, וארשה, מוסקבה, שגריר ישראלי אל מדינות מתנכרות" (תל אביב 1976), פרסם רשמים מתקופת שירותו הדיפלומטי בשלוש הבירות הללו.
4. כציר פולין בישראל.
5. בתזכיר שחיבר מ' ברטור לאחר שיחות בענייני מסחר עם צ'סלאב באייר בפברואר 1954 ציין כי במהלך השיחות הצביע על הדברים הבאים: "The Government of Israel has a vital interest in the encouragement of the immigration of Jews who so desire to Israel. If it would be possible to arrive at an agreement between both governments providing for an orderly emigration of Jews (who expressed or will express their desire to do so) from Poland to Israel, funds in foreign currency especially earmarked and set aside for the purpose of encouragement of immigration would become available. The Government of Israel would be willing to use these funds to increase the volume of trade between Poland and Israel" (גנהמ"ד 130.11/2512/12).

1955

213

מיופה הכוח של ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/12

ורשה, ה' בשבט תשט"ו
28 בינואר 1955

הנדון: **שיחה עם שר החוץ על בעיית העלייה והמשפחות המפורדות**

ב־24 בינואר נתקבלתי לריאיון לפי בקשתי על ידי שר החוץ הפולני ה' סקשסבסקי.

השר פתח בשאלות על שלומי ושלום משפחתי גם אני שאלתיו לשלומו, האם הספיק לנוח אחרי השבועות המעייפים בעצרת או"ם. אמר כי אכן עבד קשה מאוד בעצרת והנו זקוק עתה לחופשה ממושכת. אשר לעצרת עצמה, בראשיתה היו דיונים בנושאים חשובים ובסופה בנושאים בלתי חשובים אך מייגעים. אם בשבועות הראשונים היה יסוד־מה לאופטימיות, נתקלקלה האווירה בסוף המושב על ידי נושאים אבסורדיים כגון "השבויים" כביכול האמריקנים. ארצות הברית והנגררים אחריה עושים הכול כדי להכשיל כל מאמץ רציני להפגת המתיחות הבין־לאומית והמושב האחרון של העצרת יוכיח.

כדי לא לבזבז את הזמן על חילופי דעות בשאלות שברומו של עולם הסתפקתי בהערה כי נקווה בכל זאת "שיהיה טוב" ובהמשך ביקשתי רשותו להעלות בפניו את הנושא למענו חפצתי לראותו. הצגתי בעיית העלייה והמשפחות המפ[ו]רדות בערך לפי נוסח התזכיר[1] וציינתי לשם הדגמה כמה מקרים אינדיווידואליים בולטים המאפיינים את הבעיה כולה. הדגשתי ביתר בהירות מכפי שנוסח הדבר בתזכיר, כי מרבית המשפחות הופרדו על ידי השלטונות הפולניים עצמם באורח אדמיניסטרטיבי, הבעיה נוצרה אפוא על ידי אמצעים מלאכותיים ובניגוד גמור לרצון המעוניינים. ציינתי כמו כן התזוזה הרצינית שחלה לגבי שאלות דומות במדינות הידידותיות השכנות ובפרט ברית המועצות. סיימתי באמרי כי הרשיתי לעצמי

213

1. "בעיית מתן היתרי יציאה ליהודים אזרחי פולין הרוצים להגר לישראל [...] בתהליך הקשה ורב הממדים של שיקום עם ישראל לאחר השואה לא מצאו משפחות מפורדות רבות אפשרות להתקבץ ולהמשיך חיי משפחה נורמליים [...] הנני בטוח כי איחוד המשפחות המפורדות יהיה בו משום הסרת מכשול רציני בדרך להבנה והידוק יחסים בין שני עמינו ומדינותינו והשפעתו תורגש בכל שטחי המגע ותקדם האינטרסים המשותפים"; ראו: טיוטת מכתב בצרפתית, ללא כותרת ותאריך, גנהמ"ד 130.11/2502/12. נוסח עברי של המכתב: טיוטה של איגרת בעניין עלייה אשר תוגש בוורשה, 7 בינואר 1955, גנהמ"ד 130.11/2502/12. תיקונים מוצעים לאיגרת, ראו: מברק אבידן אל המשרד בירושלים, 12 בינואר 1955, גנהמ"ד 130.09/2306/6; וכן מברק מזא"ר אל הצירות בוורשה, 14 בינואר 1955, גנהמ"ד 130.09/2306/3. האיגרת נמסרה ב־26 בינואר 1955.

להעלות דברי על גבי הנייר בצורה של מכתב אישי שהנני מבקש בזה למסור לידיו בצירוף רשימה שהורכבה על יסוד נתונים שנתקבלו מהקרובים בישראל.

השר אמר כי ודאי לא אתנגד אם יקרא במכתב בנוכחותי. הוא קרא התזכיר מראשיתו ועד סופו בתשומת לב רבה, דפדף קצת ברשימה וביקש להעיר לתוכן דברי ולהזכיר שלוש הערות. ראשית: גישתה העקרונית של ממשלת פולין לגבי הנושא שהעליתי בפניו היא, כי שאלה כגון זו מהווה בעיה פנימית הנוגעת אך ורק לשלטונות פולין שאין לדון בה עם ממשלה זרה. במשפט זה השתמש השר במילים attitude principal, נוסחה שלא הייתה נראית בעיניי ושלא ידעתי בדיוק למה כוונתה. שאלתיו מה פירוש principal, שמא רצונו לומר en principe. השיב כי ודאי, זאת רצה לומר וחזר על המשפט שנית ובסוף הוסיף עוד "זאת היא גישתנו העקרונית". הערה שנייה: כל עניין שמתעורר בין אזרח פולני לבין שלטונות ארצו, נוגע אך ורק לשני גורמים אלה. שלישית: ודאי כי קיימים מקרים רבים, קשים מבחינה הומניטרית וממשלת פולין מוכנה לגלות תמיד, גם עתה, כשם שעשתה זאת בעבר, התחשבות מיוחדת ולא מוטלת בספק גישתם החיובית של השלטונות כלפי כל מקרה מוצדק. אולם שוב, זה עניין בין השלטונות ובין האזרח, שגורם זר איננו רשאי ואין לו גם כל זכות להתערב בו.

להערותיו, אמרתי, מבקש אני להעיר מצדי, כי אין ולא הייתה לנו מעולם כל כוונה להתערב בענייניה הפנימיים של פולין. לא היינו מעלים כלל בעיה אשר לפי הבנתנו והרגשתנו יש בה שמץ התערבות בעניינים פנימיים. איננו מהווים גורם לגמרי זר בפרשה זו. לדעתנו יהיה זה מוטעה להתייחס לעניין תוך גישה משפטית יבשה. כפי שציינתי כבר בפתח דבריי, עליית יהודים לישראל איננה דומה להגירה לאיזו ארץ אחרת וממשלת פולין עצמה הודתה – בעקיפין – בצדקת הנחה זו שעה שבשנים 1950-1951 התירה יציאת יהודים בהמוניהם לישראל ורק לישראל. ברוח זו נוסחו בשעתו כל ההודעות הממשלתיות הנוגעות לעניין. אנו משוכנעים כי ממשלות העולם וביניהן גם ממשלת פולין יודעות, כי תופעה היסטורית – יחידה במינה, של הקמת מדינת ישראל וריכוז פזורות יהודיות בה איננה שאלה שאפשר להשקיף עליה אך ורק מתוך מבט משפטי צר. אולם גם מהבחינה הזו אין בטענותינו החוזרות ונשנות כל דופי, שכן העניין נוגע במידה שווה באזרחינו אנו. ודאי רשאים אנו לפנות לממשלה ידידותית במשאלה לחסל בעיה כאובה המטרידה גם אלפי אזרחים ישראלים. עדות של רצון טוב עשויה רק להעמיק ההבנה והידידות בין שני העמים וממשלותיהם.

השר אמר, כי לצערו איננו תמים דעים עם גישתי. יש עיקרון יסודי שאי־אפשר להתעלם ממנו והוא כי ענייני אזרחי פולין הם ענייני ממשלת פולין. אין זה חשוב כלל מבחינת קדושת עיקרון זה מה אופיים של עניינים אלה. בעיות של אזרחי פולין תפתור ממשלת פולין והתערבות ממשלה זרה בכל צורה שהיא בלתי מותרת (inadmissible).[2] זאת היא עמדת פולין עתה, זאת הייתה אתמול וזו תהיה מחר. רוצים בהידוק קשרים עם כל המדינות למען השלום העולמי ושיתוף בין העמים, מעריכים מאוד ידידות עם ישראל וודאי יעשו גם בעתיד לשם העמקתם והידוקם של היחסים בין שתי המדינות, אולם פניית נציגי ישראל בשאלה הנוגעת באזרחי פולין חורגת מהמסגרת. "....תבין, אדוני הממונה, יש בשיחה זו בינינו משום סתירה. אתה, כנציג מדינה זרה בא אליי ומדבר על עניין הנוגע לאזרחינו אנו. שמעתי את אשר אמרת, אולם כשר החוץ של פולין אסור היה לי לשוחח אתך על נושא מעין זה. אני בטוח שגם ממשלת ישראל הייתה נוקטת בצדק בעמדה דומה במקרה וגורם זר היה מנסה

2. בלתי מתקבלת על הדעת. המילה כתובה בכתב יד.

להשפיע על עניינים שבינה לבין אזרחיה. וזאת עמדת כל ממשלה של מדינה ריבונית. אולי ידוע לך, שבצרפת חיים כמה מאות אלפי פולנים שרכשו במשך הזמן את האזרחות הצרפתית. פולנים אלה ברובם, מקיימים עדיין קשרים רוחניים ותרבותיים עם מולדתם הישנה. בקיץ שעבר הקימונו מחנה נופש לילדי בני עמנו המפוזרים בארצות שונות והזמנו, כמובן, גם את הילדים הפולנים שבצרפת. ממשלת צרפת סירבה לתת להם דרכונים והילדים לא באו. הדבר פגע בנו לא מעט, אולם לא עלה בדעתנו כלל לפנות רשמית לשלטונות הצרפתיים. לו עשינו כן, היו הצרפתים ודאי דוחים בתוקף פנייתנו. הילדים מוזמנים לפולין כי הם ממוצא פולני, טוב ויפה, אבל הם אזרחים צרפתים. באיזו רשות נבוא לטעון בשמם? אני מבין כמובן, שיש הבדל בין שני הדברים, אולם מבחינה עקרונית לא יכולה להיות גישה אחרת כלפי תביעות מסוג זה. ומשום כך, אדוני הממונה, הייתי מעדיף שלא לקבל ממך את הרשימה שצירפת למכתבך, באשר כוללת היא שמות אזרחים פולניים. אני מצטער, אולם עמדתנו העקרונית חייבת להיות ברורה לכם, זוהי עמדתה המוצהרת של ממשלתי שלא נוכל לשנותה. זוהי עמדתנו העקרונית. אולם אם כבר משוחחים אנו על השאלה, רצוני למרות הכול, שתדע כי אין אנו מתעלמים מקיומם של הבעיות שהעלית. אנו נתייחס לבעיות אלו תוך רצון לפתור אותן ברוח הומניטרית. תהיה בטוח, אדוני הממונה, כי העניין ידוע לי ולחבריי לעבודה במשרד החוץ. השלטונות המוסמכים בודקים וימשיכו לבדוק בתשומת לב כל בקשה ובכל מקרה מוצדק יכריעו באופן חיובי..."

אמרתי, כי מרשה אני לעצמי לחלוק על העיקרון שנציג מדינת ישראל גורם זר בשאלה זו. מלבד כל הנימוקים שהשמעתי מקודם, הרי רצוני לציין שוב פעם, כי באתי בעניין הנוגע גם לאזרחי ישראל ועל כן ודאי רשאי אני לדבר עם השר. אני רושם בפניי בסיפוק רב הודעתו שמשרד החוץ והשלטונות המוסמכים ערים לבעיה וכי בודקים ומטפלים בעניין במגמה חיובית. גם סלוצ'אנסקי אמר לי זאת לא פעם אך לצערי, כפי שציינתי כבר מאז יוני אשתקד לא ניתן אף היתר יציאה וגם לפני כן אופשרה יציאתם של מעטים מאוד מבין המבקשים. אם מטפלים במקרים הומניטריים מוצדקים שמא ניתן לזרז את הצעדים האדמיניסטרטיביים למען חיסולה של הבעיה בהקדם האפשרי.

הצד המעשי של העניין, השיב השר, לא ידוע לו בפרטיו. בקווים כלליים ידוע לו, כי בודקים הבקשות ונותנים היתרי יציאה. הוא שמע כי רק בימים אלה נתנו היתרי יציאה אחדים. אמרתי שדווקא היום קיבלנו דרכונו של ילד, שהטיפול בעניינו נמשך זה שנים. "אבל הוא קיבל היתר יציאה, אתה רואה?" העיר השר. העירותי כי מאז יוני זה מקרה ראשון ויחיד מני רבים.

השר אמר, כי על פרטים מנהליים איננו יכול לומר לי דבר. הוא גם איננו רשאי לדון אתי על כך. המדובר באזרחי פולין שפנו לשלטונות המוסמכים שהטיפול נמצא בידיהם. בסיום אמר השר, רצונו להדגיש פעם נוספת, כי הנושא שהעליתי בפניו הוא עניין פנימי מבחינה עקרונית. אשר לרשימה, באם כלולים בתוכה גם אזרחים ישראלים מציע לי לפנות למר סלוצ'אנסקי ולדרוש טיפול בעניינם, אולם מה שנוגע לאזרחים פולנים ממשלת פולין תחליט כיצד ומתי להיענות למשאלותיהם.

* * * * *

בשיחה שררה אווירה ידידותית והשר דיבר יותר בנימה של רצון לשכנע מאשר בצורה פסקנית. בסוף השיחה ליווני עד המדרגות והמליץ על ביקור במקום נופש חורפי זאקופנה, הוא בילה שם שבועיים והאוויר יהיה ודאי מצוין לבריאות ילדיי.

* * * * *

ייתכן והסברה שהעליתי במברקי[3] שהחיוב שבשיחה עולה על השלילה אופטימית יתר על המידה.

אפשר ואפשר כי הכול אשר הושג על ידי שיחה זו הוא status quo ז"א [זאת אומרת] לא כלום. אם לסכם, נאמר כי לא מוכנים לדון אתנו בענייני עלייה, אף לא בעליית המשפחות המפורדות. מאידך [גיסא] נאמר כי השלטונות יודעים על קיום הבעיה ומטפלים בבקשות. כל זה נאמר לי גם קודם בצורה זו או אחרת. אולם לא נאמר על ידי השר שאין יהודים הרוצים לעלות או שיש מקרים בודדים בלבד. דבר זה נאמר לי על ידי סלוצ'אנסקי לא פעם ובהטעמה מיוחדת, בנקודה זו אפוא רואה אני התקדמות מה.

מבחינה זו אינני מצטער על ניסיוננו להגיש את הרשימה למרות הגורל המר שהיה בסופה. השר דפדף בה וראה לפי מספרים סידוריים, שהיא כוללת למעלה מאלף משפחות, שהם כשלושת אלפים נפשות. אם רצינו, כי ידע את היקפה האמתי של הבעיה, כי אז מטרה זו הושגה לדעתי. בנקודה זו לא ערער השר ולא התווכח.

הואיל וממרבית הבחינות נשאר status quo עקרוני הרי הכול תלוי עתה בזה, אם בצדה של העמידה על העקרונות לא תחול תזוזה ממשית כתוצאה מהתערבותנו כאן ובעקבות השיחות עם וולנ[יא]ק בארץ. הערכתי הזהירה היא שלעומת הקיפאון המוחלט ששרר בשנה האחרונה תהיה תזוזת־מה. אני משוכנע, כי לא במקרה נמסר לידינו הילד יעקב ברוטה בו ביום השיחה עם השר. אני מניח, כי התכוונו לאפשר על ידי זה חיזוק הארגומנט בפי השר שמטפלים בבקשותיי ונותנים היתרי יציאה. אחרי הדגשת השלילה העקרונית שבהתערבותנו משמש הדבר הוכחה שאינם אדישים לגמרי להטרדה מצדנו.

מסיבות מסוימות הידיעה שאנו עומדים להגיש רשימה למשרד החוץ נודעה לציבור היהודי. אין כל ספק שגם למשרד החוץ נודע מראש מטרת ביקורי אצל השר.

היום התבשרנו על מתן דרכון נוסף, ואני נוטה לשער שאף דרכון זה וגם אחרים שאולי יינתנו השבוע, בא להוסיף נופך להכרזה (גם של וולנ[יא]ק)[4] שמטפלים בבעיה. הכול תלוי בכך אם יינתנו דרכונים בודדים בלבד, כדי לסתור למראית עין את טענותינו, או שמא עומדים מול מפנה רציני יותר.

בברכה,

מ' אבידן

3. מברק של אבידן אל המשרד בירושלים, 26 בינואר 1955, גנהמ"ד 130.09/2306/6.

4. ראו למשל: "פולין תתיר עליית יהודים מסיבות משפחתיות ואישיות, קבלת פנים חגיגית לצירה החדש של פולין", "על המשמר", 17 בינואר 1955; ראו גם מכתב של ש' ז' שרגאי, ראש מחלקת העלייה של הסוכנות אל וולניאק, מ־20 בינואר 1955, אצ"מ S6/6024.

214

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק AMSZ Dep. 6/77 w-47 t-590 :1350/DV/156

נתקבל 29 בינואר 1955

סודי ביותר

לאן: תל אביב
אל מי: וולניאק

על פי המידע שמסר החבר סלוביקובסקי, ברית המועצות וארצות הדמוקרטיה העממית נותנות עכשיו אישורי הגירה לישראל למספר מסוים של יהודים. תנו לנו מידע נוסף. כמה באים בממוצע כל חודש? ממתי הפעולה הזאת נמשכת? רצוי היה אילו יכולתם לברר עם נציגי המדינות הבאות בחשבון על אלו עקרונות מיוסדת כעת ההגירה (המונית? אינדיווידואלית? בני משפחה או כל הפונים? האם התהליך צריך להיות מוגבל בזמן? וכדומה.)

א׳ סלוצ׳אנסקי

215

מיופה הכוח של פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב), אל סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 1744: AMSZ Dep 6-77 w-47 t-589

נתקבל 2 בפברואר 1955 שעה 19:08

תל אביב, 2 בפברואר שעה 16:00

סודי ביותר

אל: סלוצ׳אנסקי
בתשובה ל: שלכם 133 ו־156

1. בקשר לעניין שהעלה אבידן כאילו יש 800 מעוניינים בהגירה לישראל הריני מודיע למרכז:[1]
   א. מ־1919 ועד 15 במאי 1948 (הכרזה על הקמת ישראל) הגיעו לפלשתינה מפולין 170,000 יהודים, מה שהיה באותה תקופה האחוז הגבוה ביותר – 36.7% מכלל העולים.
   ב. ממאי 1948 עד 1953, מכלל 718 אלף העולים הגיעו מפולין 106,131, שהם 14.5%, אחת משלוש קבוצות המוצא הגדולות ביותר, אחרי רומניה ועיראק.
   ג. על פי הסטטיסטיקה הרשמית שהתפרסמה בימים האחרונים, מינואר ועד נובמבר 1954 הגיעו מפולין כארץ מוצא 101 עולים (0.7%). מספר זה נראה גדול הרבה יותר ממספר הדרכונים ליציאה לישראל שניתנו על ידי הרשויות שלנו במדינה. ההבדל הגדול הזה יכול היה להיגרם בעיקר על ידי יהודים שהוברחו מפולין בצורה בלתי לגאלית בעזרת הצירות הישראלית בוורשה. אנחנו שואלים את עצמנו, האם אותה רשימה של 800 מעוניינים לא כוללת את אנשי הקשר שלהם במהלך הארגון בעבר של מערכת הבריחה של יהודים מפולין.
   ד. לאחר שהעברנו לכאן את הצירות הסתמנה עלייה במספר הפניות אלינו מצד אנשים שביקשו אישורי עלייה לקרוביהם, אבל למרות שהיוזמה לכך באה מצד ״הציונים הכלליים״ הגיעו רק שמונה מכתבי פנייה. חוץ מאלה היו כתריסר – תריסר וחצי[2] שהתעניינו בעל פה.

2) אין שום בעיה עם מה שנקרא ״עלייה״ מברית המועצות או ממדינה דמוקרטית־עממית כל שהיא. בשנתיים האחרונות בא מספר קטן של יהודים מארצות אלה לישראל אך ורק במסגרת של איחוד משפחות. מברית המועצות הגיעו ב־1953 15 איש וב־1954 – 40 איש. בימים הקרובים עומדים להגיע עוד 15, רובם מהשטחים המערביים (מולדבה). אותו

215

1. ראו תעודה 213.
2. ראו תעודה 151, הערה 1.

הדבר עצמו נכון גם לגבי הונגריה, שממנה עומדים להגיע 50 יהודים ומצ׳כוסלובקיה שניים. רק בולגריה הרשתה לכל מי שרוצה להגר לישראל, ללא הגבלה.

(–) [זיגפריד] וולניאק

216

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ׳אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק 1990DV/249: AMSZ Dep. 6/77 w-47 t-590

[12 בפברואר 1955]

סודי ביותר
אסור לעשות עותקים

לאן: תל אביב
אל מי: וולניאק
בקשר ל: שלכם 224

על פי המידע שמסר המכון ההיסטורי היהודי,[1] "יד ושם"[2] הוא מוסד ראקציוני־ציוני שנוסד על ידי הממשלה ומומן בהון מערב גרמני הקשור בהון האמריקני.

בפרסומי "יד ושם" מופיעים מאמרים אנטי־פולניים וכאלה התוקפים את המכון ההיסטורי היהודי ומאשימים אותו בהאשמות שקר, שהוא אינו מפרסם את המסמכים שברשותו ומסלף את ההיסטוריה.

הפרסומים של "יד ושם" קוראים ל"הצלת המסמכים והכבוד של הכותבים בגטאות" ובאופן כזה הם מנסים להסתיר מדעת הקהל את העובדות על חידוש עבודת הפרסומים של המכון ההיסטורי היהודי.

הממשלה ייעדה את "יד ושם" למטרות חתרניות. יש לו גם תפקיד להרגיע את דעת הקהל בישראל המתקוממת נגד הקשרים של ממשלת ישראל עם אדנאואר.[3]

תבדקו, אם זה אפשרי, את אמיתות המידע הזה ושלחו לנו חוות דעת.

216

1. ראו תעודה 125, הערה 3.
2. ראו תעודה 43, הערה 5.
3. פסקה זו והפסקה הקודמת לה מחוקות בקו. קונראד אדנאואר (1876–1967), מדינאי גרמני. פעל במפלגה הנוצרית־דמוקרטית, שהיה מייסדה ומנהיגה. בשנים 1949–1963 היה קנצלר הרפובליקה הפדרלית הגרמנית, ובשנים 1951–1955 – שר החוץ.

אנחנו נערכים לאפשרות להעביר את החומר לא דרך "יד ושם" אלא בדרך אחרת.

סלוצ'אנסקי

217

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, יאן סלוביקובסקי (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק AMSZ Dep. 6/77 w-47 t-590 :4568/DV/633
נתקבל 12 בפברואר 1955 שעה 15:30

[8 באפריל 1955]

לאן: תל אביב
אל מי: סלוביקובסקי

סודי ביותר

נפלה החלטה לאפשר יציאה לישראל לאזרחים בני הלאום היהודי – בודדים, שיש להם קרובי משפחה בישראל וכדומה.

האישורים יינתנו בהליך של טיפול אינדיווידואלי.

בתקופה האחרונה ניתנו כ־20 אישורים.

אם יאושרו נוספים – נודיע לכם.

אנחנו מבקשים שתשלחו כל מידע על התגובות בעיתונות ובדעת הקהל בקשר לפעולה הנ"ל.

א' סלוצ'אנסקי

218

קטע מידע הנוגע לישראל על מהלך העבודה של הלשכה לדרכונים בתקופה שבין 1 ל־30 באפריל 1955

תרגום מפולנית: IPN MSW I 517

[3 במאי 1955]

סודי

בין המבקשים לצאת מן המדינה לצמיתות, תשומת לב מיוחדת נדרשת כל הזמן לפונים לצאת לישראל. מספר הפונים לקבל אישור יציאה גדל כל הזמן.

בחודש אפריל הגיעו לטיפול הלשכה 106 מקרים והוצאו 27 תעודות זהות (אישורי יציאה). במקביל, עולה מספר האנשים הבאים לשיחות בימי הקבלה. למשל, ב־25 באפריל 1955 הגיעו לשיחה 80 איש. בין הפונים לשיחות 90% הם בעלי משפחות, אנשים בגיל הביניים. מכך, וכן מן ההדים בעיתונות הישראלית המדווחים על שיפור הסיכויים להגירה של יהודים מפולין, אפשר לחוש שמתנהלת בשקט פעולה מאורגנת בקרב הציבור היהודי המכוונת לעורר אווירה של הגירה מן הארץ. אישור לכך אפשר לראות בעובדה, שאחת הפונות אמרה, בלי שהתכוונה לגלות דבר, שבא אליה הביתה איזה גבר והורה לה להתייצב בלשכה להוצאת דרכונים לכל המאוחר ביום שלישי בעניין היציאה לישראל (אירנה יגלסקה, המתגוררת בוורשה).

נכון ליום 30 באפריל 1955 ניתנו אישורים:

ליציאה לישראל	60 תיקים נפתחו	72 איש
קיבלו תעודות זהות	43 תיקים נפתחו	50 איש
יצאו את פולין	10 תיקים נפתחו	15 איש

מספר כל הפניות לצאת לחו"ל בחודש אפריל היה 3,435 – ממוצע של 137 ביום.

סך הכול הוצאו 1,585 דרכונים ותעודות זהות – ממוצע של 63 ביום.

219

ראש "נתיב", שאול אביגור[1] (תל אביב), אל שר החוץ משה שרת (ירושלים)

כתב יד, מקור: גנהמ"ד 130.11/2502/12

[תל אביב] 26 במאי 1955

אישי

למשה שלום

בזמנו שמעת מבן־צור [בנצור] על ההסכם שנחתם בין ממשלת פולין וגרמניה המערבית על החזרתם של 16,000 גרמנים לגרמניה המערבית תמורת הספקת סחורות לפולין בקרדיט לזמן ארוך ובתנאים נוחים. ביקשנו דרכים להשיג אישור, שאכן הסכם כזה נחתם. רק **השבוע** קיבלנו אישור מוסמך באמצעות שנער[2] שבירר את הדבר בבון. עוד אנו מתאמצים לקבל פרטי ההסכם.

דעתנו היא שיש לחדש את הניסיון של משא ומתן עם ממשלת פולין בענייני עלייה. זכור לך שבזמנו נעשה ניסיון בכיוון זה על ידי בר־טור[3] וישעיהו דן,[4] אגב המשא ומתן לחתימת הסכם מסחרי. בזמנו נכשל הניסיון והצעתנו לחדשו עתה על בסיס הפרצדנט הגרמני.

הצעתי וביקשתי שבר־טור ייצא לאירופה **ובדרך אגב** יסור לפולין בתואנה לבדוק מדוע אין מתבצע ההסכם המסחרי הקיים. **ואגב** יעורר את בעיית העלייה במקומות הדרושים, ישעיהו דן יילווה אליו.

ביקשתי שתינתן הוראה לבר־טור בכיוון זה. אנא הודיעני החלטתך. "התכנית" ידועה לגיורא יוספטל.[5] ואם יהיה בה ממש הוא יתמוך בכך שהסוכנות תלך לקראתה (מבחינת המימון).

בברכה ובציפייה לתגובתך המהירה,

שאול א'

219

1. שאול אביגור, נולד בשנת 1898. עם הקמת המדינה מונה לסגן שר הביטחון. פעל במשרד ראש הממשלה בתור ראש "נתיב" – הזרוע הממלכתית שטיפלה ביהודי מזרח אירופה.
2. אליעזר פ' שנער, ראו תעודה 367, הערה 1. היה ראש משלחת ישראל לשילומים מגרמניה המערבית.
3. הכוונה למשה ברטור; ראו לעיל תעודות 204 ו־205.
4. ישעיהו דן, מראשי "נתיב".
5. גיורא יוספטל (1962-1912), בשנים 1952-1947 היה חבר הנהלת הסוכנות ומ־1952 – גזבר הסוכנות. ב־1956-1959 – מזכיר מפא"י. בשנים 1962-1959 היה חבר כנסת ושר העבודה.

220

מיופה הכוח של פולין בישראל, יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 19334: AMSZ Dep. 6-77 w-47 t-589

נתקבל 10 בנובמבר 1955 שעה 13:15

תל אביב, 10 בנובמבר 1955 שעה 13:00

"ברק"

אל: סלוצ'אנסקי

עבר כבר שבוע מאז ששלטונות ישראל הציבו עמדת משטרה קבועה לפני משרדי הצירות. תחילה העמדה הוצבה ליד שער הכניסה, לאחר ימים מספר עברה למסדרון ולמעשה עומדת באמצע הקומה שמעל כדי שלא יעברו דרכה אנשים הנכנסים למשרדי עורך דין, אדריכל וכדומה הנמצאים בקומת הקרקע אלא רק אלה הנכנסים לצירות. במשך היומיים-שלושה הראשונים השוטר עמד לפני המשרד שלנו. לאחרונה, כבר יום רביעי ברציפות, אנשים מתבקשים להציג תעודת זהות. השוטרים רושמים את הנתונים האישיים, את מספרי תעודות הזהות והשעה שהאדם בא בספר מיוחד, שאותו הם מחזיקים אתם כל היום. מלבד זאת, הם מטרידים את הפונים בשאלות אל מי אישית הפונה הולך ובמקרים מסוימים מצווים על הבאים לפתוח את תיקיהם ומציצים בתיקים. במקרים מסוימים העירו לפונים שהיום הצירות לא פתוחה לקהל, תוך שהם שואלים בשביל מה שאדם בא לצירות. עם השאלות האלה הם מפנים את הפונים למודעה הרשמית המודיעה שהמשרדים פתוחים לקהל בימי שלישי ושישי (זה מתייחס לפונים ללשכה הקונסולרית).

תחילה סברתי, שהעניין כרוך בתקרית עם המטוס הישראלי בבולגריה.[1] אז המשטרה הוצבה למשך כתריסר-תריסר וחצי[2] ימים ולאחר מכן פירקו את העמדות. כעת הם הציבו את עמדות המשמר כאשר גל ההסתה הפרועה מצד גורמים רשמיים נגד עסקת הנשק בין מצרים וצ'כוסלובקיה נמצא כבר בירידה, כך שלהצבת עמדות השמירה האלה יש אופי ברור של הטרדה.

ליד נציגויות אחרות של מדינות־אחיות גם כן יש משטרה, אבל הם לא בודקים תעודות זהות של האנשים הבאים (לפחות לפני יומיים הם לא בדקו).

220

1. ב־27 ביולי 1955 הפיל הצבא הבולגרי מטוס של חברת "אל על" שנכנס לשטח האווירי של בולגריה. באסון נספו 58 איש. מדינת ישראל הגישה תלונה לממשלת בולגריה. ב־4 באוגוסט 1955 מסר משרד החוץ הבולגרי איגרת רשמית לצירות ישראל בסופיה, שעל פיה התחייבה ממשלת בולגריה להעניש את האשמים בגרימת התאונה למטוס ולקבל אחריות לתשלום הפיצויים.
2. ראו תעודה 151, הערה 1.

מעשית, אין לנו כל דרך למנוע זאת. המצב הפיזי שבו נמצאים המשרדים שלנו לא מאפשר זאת. הכניסה לבניין היא כניסה שמשתמשים בה גם אחרים המתגוררים בקומת הקרקע ואלה הבאים אליהם. מצד החצר גם כן גר ישראלי, שלפי מה שאמרו יש לו שם משרד למכירת דגים מלוחים וכתוצאה מכך מסביב לכל הבניין מסתובבים אנשים, ואנחנו, למעשה, יושבים דחוסים בקומה הראשונה. במצב זה, אין כל דרך להבטיח את המבנה ולמעשה אנחנו תלויים לגמרי בחסדיהם.

אני פונה לקבל אישור להביע מחאה בעל פה אצל מנהל האגף לארצות מזרח אירופה נגד הטרדת הפונים (הצצה לתיקים, דרישה להציג תעודות, דיבורים שאין באותו יום קבלת קהל, חקירת הפונים לשם מה הם באים וכדומה).[3] בסוגיית עצם הצבתן של עמדות המשמר של המשטרה לא הייתי מציע להתנגד, שכן זה היה יוצר מצב נוח מבחינתם במקרה שהיו רוצים לבצע אילו מעשי אלימות. אבקש לקבל הוראה בנדון.

(–) סלוביקובסקי

עותקים על גבי טיוטה: שיינקיביץ',[4] סקז'שבסקי, ויירנה, מנצל, ויניביץ', אוגרודזינסקי,[5] ברטול, סלוצ'אנסקי

(–) לבנדובסקי[6]

3. סתת מסר במברקו למשרד החוץ בירושלים (1 בדצמבר 1955, גנהמ"ד 139.09/2306/7), כי אוגרודזינסקי, ממלא מקום זמני של סלוצ'אנסקי, מסר לו את פרטי השיטור. עוד הוסיף כי "ממשלת פולין מבינה שממשלת ישראל בלבד אחראית לביטחון הנציגויות הדיפלומטיות המוכרות בישראל, ברם יהיו צורכי הביטחון הכנים או המדומים אשר יהיו הם אינם צריכים להפריע בעד עבודתם התקינה של הנציגויות. המצב כיום תובע את שינויו היסודי". בתשובה למברק זה ענו בנצור וגבריאלי כי "אין כל הוראה להטריד את הבאים לנציגות הפולנית. אמנם קיימת שמירת משטרה. מבררים פה שמא אחד השוטרים עבר על ההוראות שקיבל". מברק בנצור וגבריאלי אל צירות ישראל בוורשה, 22 בדצמבר 1955, גנהמ"ד III 130.09/2306/13.

4. כנראה זביגנייב שינקייביץ', נולד ב־1922. פקיד במשרד החוץ מאפריל 1946 עד דצמבר באותה שנה. ב־1946-1947 היה בוועדה לסימון הגבולות.

5. פשמיסלאב אוגרודזינסקי (Przemysław Ogrodziński) (1980-1918), משפטן. בין מייסדי Żegota – "המועצה לסיוע ליהודים" (ראו תעודה 15, הערה 5) בלבוב. חבר PPS. ב־1945 – ראש המדור למדינות המערב באגף המדיני של המשרד לענייני חוץ, ב־1945-1947 – יועץ בשגרירות פולין ברומא, ב־1947-1954 יועץ ולאחר מכן ממונה של שגרירות פולין בפריז, ב־1954 – מנהל אגף II; ב־1955-1962 היה מנהל אגף ולאחר מכן מנכ"ל המשרד לענייני חוץ, ב־1962-1967 – שגריר פולין בהודו וב־1967-1969 – מנכ"ל משרד החוץ.

6. כנראה בוגדן לוונדובסקי (Bogdan Lewandowski), נולד ב־1926. בשנים 1946-1947 היה נספח קונסולרי בסן פרנציסקו ובוושינגטון, ב־1956-1960 – גם מנהל אגף III, ב־1960-1966 -נציג קבוע של פולין באו"ם וב־1967-1971 -ממלא מקום ראש אגף החוץ של הוועד המרכזי של פזפ"ר.

1956

221

מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-52 t-672 :237/DV/2058

נתקבל 11 בפברואר 1956 שעה 17:00

סודי ביותר!

לא: סלוביקובסקי תל אביב
שלכם: 15

1. הידיעה הומצאה[1] ומטרתה, בין היתר, ליצור דעת קהל ערבי נגדנו. אין "תקרה" לאישורי היציאה. העניינים מסודרים כמו עד עכשיו על בסיס של אישורים אישיים.
2. אם ימשיכו להטריד אתכם בשאלות תשיבו בכוללנות, שאנחנו מתחשבים בשיקולים הומניטריים ובמקרים בודדים כשהדבר מוצדק נותנים רישיונות יציאה.
3. לידיעתכם: מספר אישורי היציאה ב־1955 היה 251, מזה כ־70% בחודשים נובמבר-דצמבר. על פי המידע שבידינו, כמעט כל האישורים האלה כבר נוצלו.

סלוצ'אנסקי

221

1. ב־10 בפברואר פרסמה העיתונות הישראלית ידיעה על כך שפולין אישרה עלייתם של כ־200 יהודים; ראו: AMSZ Szyfrogram 2507 Dep. 6-77 w-52 t- 671

222

מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב) אל מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)[1]

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס' 2926: AMSZ Dep 6-77 w-52 t-671

נתקבל 17 בפברואר 1956 שעה 13:25

תל אביב, 17 בפברואר 1956 שעה 09:00

סודי ביותר

אל: סלוצ'אנסקי
הנדון: שלכם 245/D5

(1 לא היו שום תגובות מיוחדות על הנושא הזה. העיתונות כותבת על פולין בנושאים אחרים. העובדות האלה נתקבלו באהדה. דעת הציבור קיבלה בצורה חיובית מאוד את האפשרות להתראות עם קרובים ומכרים שיגיעו מפולין. בואם של אזרחים פולנים לכאן משפיעה בצורה חיובית על פירוק שרידי החשדנות ביחס אלינו.

.2 אין ספק, שאילו התאפשרו ביקורים של אזרחים ישראלים ממוצא פולני אצל קרוביהם בפולין היה זה צעד שהיה מתקבל בצורה חיובית ביותר. מבחינת האינטרסים שלנו, זה יכול רק לעזור בהפצת העבודה הפוליטית־הסברתית בארץ הזאת. אם מדובר בשאלות ארגוניות, נראה לי שלא נכון להוציא ויזות באופן אינדיווידואלי, ולא על יסוד מכתבים שייכתבו ויוצגו על ידי הנציג שלנו של חברת הנסיעות "אורביס" — אף שאת הבעיות הכרוכות בנסיעה, גם בנסיעות קבוצתיות, אפשר היה להפקיד בידי הסוכן של "אורביס" כאן.

(—) סלוביקובסקי

נובק,[2] אוכאב, גומולקה, ויכה,[3] רפאצקי, ויניביץ', ויירנה[4]

222

.1 בטקסט כתב סלוביקובסקי: "תשובה לשאלת המרכז. 1. איך דעת הקהל הישראלית קיבלה את אפשרות ביקורם של אזרחים פולנים אצל קרובי משפחתם בישראל. 2. מהי עמדת דעת הקהל בעניין האפשרות ההיפותטית של ביקורם של אזרחים ישראלים אצל קרוביהם בפולין".

.2 זנון נובק (Zenon Nowak) (1905-1980), בשנים 1948-1980 היה חבר בוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1950-1956 — ממלא מקום ולאחר מכן חבר בוועד הפוליטי של הוועד המרכזי של פופ"ר; בשנים 1954-1968 — סגן ראש ממשלה.

.3 ולאדיסלאב ויכה (Władysław Wicha) (1904-1984), חבר Centralna Komisja Rewizyjna PZPR) CKR — ועדת הביקורת המרכזית של מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת) והוועד המרכזי של פופ"ר. ב־1954-1964 היה שר הפנים; ב־1964-1968 — מזכיר הוועד המרכזי של פופ"ר.

.4 רשימת השמות נכתבה בכתב יד בשוליים.

223

מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב) אל מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 3051: AMSZ Dep 6-77 w-52 t-671

נתקבל 19 בפברואר שעה 09:25

תל אביב, 19 בפברואר 1956 שעה 07:00

סודי ביותר
בהול, דחוף מאוד

סלוצ'אנסקי

ב־17 לחודש זה ערכתי ביקור אצל המנהל החדש של המחלקה לארצות מזרח אירופה – אשל.[1] לביקור היה אופי של ביקור היכרות והוא נערך ביוזמתו. במהלך השיחה שנמשכה שעה אשל היה לבבי ושופע מאוד. הוא העלה את הנושאים הבאים:

א. ביטא את הערכתו לעמדתנו בעניין אישורי הגירה לישראל ליהודי פולין. הוא הוסיף בבדיחות דעת, שטבעי הדבר שהם היו רוצים לראות את ההגירה הזאת בממדים רחבים יותר – אבל הם מוכרחים לבטא את הערכתם גם כלפי הממדים העכשוויים של הגירה זו.

ב. הם מעריכים מאוד את העובדה שניתנים רישיונות לתיירים שלנו לצאת לישראל, והם מקווים כי פעולה זו תתרחב על בסיס של הדדיות.

ג. הוא הדגיש שהוא מדבר בשם הממשלה ולא רק בשמו, בהביעו את שביעות רצונו הרב שהעיתונות שלנו פרסמה הכחשות רשמיות לידיעות שהתפרסמו על מהומות והרוגים שהיו, כביכול, בישראל.

בהזדמנות הוא ביטא את תימהונו על כך שדבר כזה יכול היה בכלל להתפרסם בעיתונות הפולנית. הם מבינים שהידיעה נמסרה על ידי רדיו קהיר ושלערבים יש עניין להפיץ ידיעות כאלה – אבל בפולין יש בוודאי אמצעים לבדוק את הידיעות ולוודא מה האמת ולכן העניין הזה הופך עוד יותר תמוה. בהמשך שאל אותי, האם סוכנות הידיעות הפולנית הרשמית פא"פ[2] תהיה מעוניינת לקבל ידיעות ישירות מישראל, כדי להאיר סוגיות מסוימות גם מנקודת הראות של ישראל. השבתי לו, שאינני מתמצא בפרטים של עבודת סוכנות הידיעות פא"פ ועל כן אינני יכול לומר לו על כך שום דבר מחייב. אשל הבטיח שהוא יבדוק את העניינים האלה ויודיע לי

223

1. אריה אשל, מנהל מחלקת מזרח אירופה; סגן הנציג הקבוע של ישראל באו"ם ב־1960.
2. PAP (Polska Agencja Prasowa) – סוכנות הידיעות הפולנית.

במועד קרוב. הוא אמר, שהוא רואה אפשרות שידיעונים או מברקים יישלחו ישירות. הוסיף עם זאת, שגם הם היו מעוניינים לקבל ידיעות על פולין היישר מן המקור, שכן הוא מודע לכך שלא תמיד הידיעות על פולין המופיעות בעיתונות הישראלית משקפות את המציאות האובייקטיבית. במהלך השיחה הוא הדגיש פעמיים שהוא מעוניין ב"התפתחות של יחסים כנים וידידותיים באמת". את הנימה הידידותית הזאת אפשר היה לחוש לאורך כל השיחה.

בקשר לכך אני מרשה לעצמי להעיר, שאמנם בזמן האחרון שורה של מהלכים מצד ישראל מצביעה – לפחות חיצונית – על שינוי יחס לפולין. לא תוקפים אותנו כלל בעיתונות. לפני ימים אחדים דיבר אתי בנימה דומה סגן המנהל של המחלקה הכלכלית במשרד החוץ, מרון, שאמר לי שישראל מעוניינת בהרחבת יחסי הסחר אתנו והייתה רוצה להשתית אותם על בסיס של חילופין בין ידידים. השר אשכול[3] שנאם בכנסת הדגיש, ש"חילופי הסחורות עם פולין מתרחבים",[4] אף על פי שלא היה שום בסיס עובדתי לקביעה זו – לביטוי היה יותר אופי של מחמאה. וכאילו על פי הזמנה – העיתונות כתבה בסופרלטיבים בלבד על הווילקומירסקים.[5]

נציג ממשרד הפיתוח בא אל הצירות עם הזמנה לנציגים המסחריים שלנו השוהים כאן לבקר במפעל הפוספטים בנגב. אמנם נכון שההצעה לערוך את המסע הזה יצאה מהנהלת המפעל ומשרד הפיתוח הצטרף רק לאחר שניתנה ההסכמה שלנו, אף על פי כן היה להם חשוב לתת לביקור אופי רשמי יותר. השנה ישראל החליטה באורח רשמי להשתתף ביריד פוזנן[6] שלנו ומרון הדגיש זאת בשיחתו, והטעים שהתנאים הכספיים מקשים מאוד עליהם ובכל זאת הם ישתתפו לאחר שוויתרו על השתתפות ביריד אחר. עקבתי במיוחד כדי לראות אם לעניין זה הם לא ייתנו פרסום מוגזם ולא מצאתי סימנים לכך. על כל מערכת היחסים אפשר להסתכל משני היבטים שונים:

א. הם באמת רוצים לתקן את היחסים אתנו (העוזר של מרון התבטא בשיחה אתי, "קיבלנו הנחיה לצאת לשווקים של אירופה המזרחית ובמצבנו הפוליטי יש הכי הרבה סיכויים בפולין, שאתה הקשרים היו עד עכשיו טובים יחסית").

ב. הם בודקים את השטח, שולחים בלוני ניסוי ואם יקבלו תגובה חמימה יותר מצדנו ינצלו את העניין הזה גם למטרות תעמולה.

בסך הכול, מכל העובדות המצטברות, המסקנה הנראית קרובה למציאות היא האפשרות הראשונה.

---

3. לוי אשכול (1969-1895), נמנה עם מייסדי מפא"י. אשכול היה חבר כנסת בין השנים 1969-1951 וכיהן בשורה של תפקידים: שר החקלאות (1952-1951), שר האוצר (1963-1952), שר הביטחון (1967-1963) וראש הממשלה (1969־1963).
4. בנאומו בכנסת ב־14 בפברואר 1956, ציין שר האוצר לוי אשכול כי "בשנה האחרונה הידקנו את יחסי המסחר של ישראל עם ארצות העולם. גדל מספר החוזים ואציין את החוזים עם פולין, בולגריה ורומניה, אשר חודשו לאחר הפסקה של מספר שנים". דברי הכנסת, הישיבה השבעים ושבע של הכנסת השלישית, ב' אדר תשט"ז, עמ' 1054.
5. שלישיית וילקומירסקי, שלישיית מוזיקאים שניגנו בה מריה, קז'ימייז וואנדה וילקומירסקי (Wiłkomirski).
6. היריד הבין־לאומי בפוזנן, היריד המסחרי השנתי הגדול ביותר בפולין. לפני המלחמה שמו היה היריד של פוזנן. אחרי המלחמה אורגן לראשונה ב־1947. בין השנים 1954-1951 לא התקיים מסיבות פוליטיות.

אני מבקש שתעבירו אליי את עמדתכם.

(–) סלוביקובסקי

גדא, שיר,[7] אלסטר, ויכה, ויניביץ', וײרנה, פולשצ'וק,[8] שידלק[9].[10]

224

מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב) אל מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), וסגן השר למסחר חוץ, צ'סלאב באייר (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 3507: AMSZ Dep 6-77 w-52 t-671 s-12

נתקבל 26 בפברואר 1956 שעה 11:03

תל אביב, 26 בפברואר 1956 שעה 07:00

סודי ביותר
"ברק" דחוף

אל: סלוצ'אנסקי – באייר

ב־24 בחודש זה הוזמנתי לארוחת צהריים אל שר הפיתוח בנטוב[1] (חבר מפ"ם, היה עורך העיתון המפלגתי "על המשמר", אחד מראשי האידאולוגים במפלגה ועד כה נוטה לאגף הימני במפ"ם). במהלך השיחה בנטוב סיפר לי בתור "הכנת הקרקע" על תיקונים במדיניות החוץ הישראלית העוברת עכשיו מהלך של רצון לתקן את היחסים עם המחנה שלנו. הוא הזכיר באותו הקשר שברית המועצות עוזרת לישראל על ידי זה ששלחה לכאן באמצעות האו"ם מומחים לחיפושי נפט וכדומה (את הידיעה הזאת לא הספקתי לבדוק עדיין). אחר כך

---

7. אוגניאוש שיר (Eugeniusz Szyr) (1915-2000), בשנים 1937-1939 היה חייל בבריגדות הבין־לאומיות בספרד; ב־1948-1981 – חבר בוועד המרכזי של פזפ"ר; ב־1964-1968 – חבר הלשכה המדינית של פזפ"ר; ב־1947-1956 – תת־מזכיר ומנהיג הוועד הממלכתי לתכנון כלכלי (Państwowa Komisja Planowania — PKPG Gospodarczego); ב־1957-1959, מזכיר הוועדה הכלכלית של מועצת השרים וב־1959-1972, סגן ראש הממשלה.
8. רומואלד פולשצ'וק (Romuald Poleszczuk), נולד ב־1923. בשנים 1954-1963 היה סגן מנהל ומנהל מחלקת העיתונות והמידע.
9. יאן שידלאק (Jan Szydlak) (1925-1997), בשנים 1954-1980 היה ממלא מקום חבר בוועד המרכזי של פזפ"ר ואחר כך חבר בו. ב־1960-1968, חבר בוועד המחוזי של פזפ"ר בפוזנן.
10. רשימת השמות בשולי הדף – תוספת בכתב יד.

224

1. מרדכי בנטוב, (1900-1985), ממייסדי "הקיבוץ הארצי". חבר ההנהגה העליונה של תנועת "השומר הצעיר" ונציגה במוסדות ההסתדרות. חבר בוועד הפועל הציוני משנת 1935. עורך "על המשמר" (1943-1948), שר הבינוי והשיכון בממשלה הזמנית (1948-1949), חבר כנסת (1949-1965), שר הפיתוח (1955-1961) ושר השיכון (1966-1969).

בנטוב שאל אותי בנימה חצי־רצינית איזה דברים חדשים אני מביא אתי לישראל מביקורי האחרון בפולין.

שאל, האם פולין הייתה מוכנה למכור לישראל "ככה, כ־20 מיגים",[2] אם ישראל תפנה אלינו בבקשה רשמית? בנימה חצי־רצינית כזאת עניתי שאין לי מושג קלוש אם "סחורה" כזאת נמצאת בתכניות הייצוא שלנו. בנטוב לא חזר עוד לסוגיית הספקת הנשק.

אחר כך בנטוב אמר שמעניין אותם עניין אחר. הוא יודע, הצהיר, שלאחר שחזרתי מביקור מולדת ניהלו כאן אתי שורה של שיחות בעניין הרחבת הסחר וחילופי הסחורות (ראו מכתבינו מס׳ 22 ו־29).[3] הוא מבקש להדגיש ולהבהיר זאת שוב באורח רשמי, שישראל רוצה לשפר את יחסיה עם פולין ולהתחיל בכך מן הצד המסחרי.

אחר כך בנטוב הציע לי את ההצעה הבאה: ישראל רוצה לבנות מסילת ברזל מים המלח לבאר שבע, קטע שאורכו כ־70 ק"מ. על פי החישובים המוקדמים הפרויקט הזה צריך לעלות כ־17 מיליון דולר. ישראל הייתה רוצה לרכוש אצלנו קרונות וציוד רכבת אחר. חשוב להם בעיקר לנצל את האפשרויות לייצא את הפוספטים, מה שקשה מאוד היום כאשר אין אמצעי תעבורה מתאימים.

ישראל הייתה רוצה לקבל אשראי לתריסר-תריסר וחצי שנים.[4] הייתה מתחילה לפרוע את האשראי לאחר שנתיים לאורך שמונה-עשר שנים. הם מציעים לשלם בעיקר בפרי הדר, פוספטים, צמיגים או סחורות אחרות לפי בחירתנו. בידעי את מצב היחסים פה שאלתי באיזו מידה כל הרעיון הזה ריאלי ובנטוב השיב לי, שבמשא ומתן היו משתתפים גם משרד החוץ ומשרד האוצר, אבל לפי מיטב ידיעתו העניין כבר מסודר בכל הדרגים והוא מבקש ממני שאבדוק את העניין עם ורשה. אם תהיה תגובה חיובית הוא יתחיל בצעדים המעשיים. בהמשך השיחה הוא חזר להבטחות על רצונם לשפר את היחסים וכו׳.

העניין כולו מצטייר כך, שהוא נדון כבר בממשלה ובנטוב לקח על עצמו את התפקיד לגשש את השטח אצלנו בגלל היכרותו הממושכת אתנו והיחסים הקרובים שאני מקיים אתו. בנטוב הדגיש, שחשוב להם, שהעניין לא יתפרסם לפני המועד הרצוי וביקש שאביא לו את תשובתנו מהר ככל האפשר ובאופן אישי לו.

בעניין זה אני חוזר למסקנות ששלחתי במכתבנו מס׳ 29. בהיבטים אחרים של העניין אי־אפשר להגיע למסקנות.

אבקש שתמסרו לי את עמדתכם.

סלוביקובסקי

מינץ, נובק, גדא, ויארבלובסקי, וינייביץ׳, ויירנה, סלוצ׳אנסקי[5]
בהוראת החבר סלוצ׳אנסקי נעשה עותק עבור החבר מאזור ונמסר לו מיד ביום 29 במאי 1956 בשעה 22:00 [החתימה בלתי קריאה][6]

2. מיג 17, מטוס קרב סובייטי. החל מ־1956 ייצרו אותו גם בפולין בשם "לים 5".
3. מספרי המברקים או מברק ונספח. לא נמצאו.
4. ראו תעודה 151, הערה 1.
5. רשימת עותקים על גבי טיוטה החתומה על ידי אוגרודזינסקי.
6. תוספת בכתב יד.

225

הממונה בצירות ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ, גרשון מרון (תל אביב)

מקור: גנהמ"ד 130.11 /2512/12

ורשה, א' בניסן תשט"ו
13 במרס 1956

בעיתונים שהגיעו מהארץ השבוע, קורא אני כי שר הפיתוח מר מרדכי בנטוב, ניהל משא ומתן בענייני מסחר עם הממונה ועם הנספח המסחרי הפולני.[1] מניח אני כי מדובר ביוזמה מתואמת עם המשרד ועם המוסדות המוסמכים לענייני סחר חוץ. היה רצוי כי תוכן שיחות אלה יובא גם לידיעתנו, כי בפגישותינו עם הפולנים כאן – הן במשרד החוץ, הן במשרד לסחר חוץ – יכולים הם להעלות נושא הכרוך במשא ומתן הנ"ל ויהיה זה מוזר כמובן אם לא נדע במה מדובר.

במקרה ומשא ומתן זה לא התנהל בתיאום עם המשרד, תרשה לי כי אביע דעתי האישית, אם כי אינני מוסמך לקבוע הלכות בנדון, שפעולה כזו עלולה להזיק יותר מלהועיל, אם ניקח מקרה היפותטי שמשרד הפיתוח רומז על אשרות של הספקת פוספטים למשל, נושא שמתעניינים בו כאן, או אפילו מבטיח הספקתם שעה שלמוסדות הממלכתיים המוסמכים תכניות אחרות, הרי שייווצר מצב שהנו יותר ממגוחך. והערה אישית נוספת: לדעתי, בסיס של אהדה a priori[2] איננו גורם מסייע ביחסי מסחר עם מדינות הגוש המזרחי. במקרה הטוב ביותר אין לו שמץ חשיבות ובמקרה הגרוע מחליש עמדתנו.

העתק מזא"ר

225

1. ראו: "אורחים פולנים וסובייטים אורחים של משרד הפיתוח", "על המשמר", 26 בפברואר 1956; וכן ראו תעודה 224.
2. בלטינית: מראש.

226

קטעים מתזכיר מאת שגריר פולין בלונדון, אוגניוש מילניקייל

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-14 t-328

לונדון, 20 באפריל 1956

D.III.WB.51/25/56[1]

סודי

בימים 17-16 באפריל ביקר אצלי י' ברזילי, ציר ישראל בפולין לשעבר וכעת שר הבריאות בממשלת ישראל. לביקור היה אופי פרטי בלבד. כידוע, אני מכיר את ברזילי זה מספר שנים ויש לנו היכרות עוד מן הימים שלפני הקמת מדינת ישראל, כאשר הוא היה מזכיר "קיבוץ"[2] ואני גולה פוליטי בפלשתינה.

כצפוי, השיחות בינינו, אף על פי שהתנהלו במישור פרטי בלבד, נסבו גם על עניינים החורגים מתחום הפרטי.

מן השיחות שניהלתי עם ברזילי הסקתי:

[...][3]

4. ברזילי רצה לקבל ממני תשובה, האם האפשרות של רכישת נשק אצלנו עדיין אקטואלית והאם הגישושים בכיוון זה הגיעו לדיון בממשלה. נמנעתי מכל תשובה באותו נושא. התעלמתי מן השאלה וכאשר הזכיר את שיחתי עם בנטוב העמדתי פנים שהצעה מסוג כזה אני שומע בפעם הראשונה. בהמשך השיחה ברזילי הדגיש, שאם אנחנו מספקים נשק למדינות ערב הוא לא רואה שום סיבה מדוע שלא נספק נשק גם לישראל. ישראל משלמת טוב בעד הנשק לא פחות מן הערבים, ורק שמירה על המאזן הצבאי תבטיח שלום בחלק זה של העולם. אני לא נכנסתי אתו לוויכוח בנושאים אלה.

[...]

226

1. מחלקה III, בריטניה הגדולה.
2. ב־1938 ישראל ברזילי נבחר למחלקת ההתיישבות של "הקיבוץ הארצי". ברזילי היה ממייסדי קיבוץ נגבה (1939) וחבר הקיבוץ.
3. מטעמי עריכה הושמטו סעיפים 3-1 וכן סעיף 5 בהמשך.

227

מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב) אל מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'נאסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: מברק מוצפן AMSZ Dep 6-77 w-52 t-671 :8834

התקבל 15 במאי 1956, בשעה 10:32

תל אביב, 15 במאי 1956 שעה 21:00

סודי ביותר

אל: סלוצ'אנסקי

בתאריך 13 במאי הייתי מוזמן לארוחת צהריים אצל אשל, מנהל המחלקה למזרח אירופה. הוא היה המזמין, והיינו רק שנינו. יש לי יחסים טובים מאוד אתו עד כדי כך, שהסכמתי להצעתו שנפנה זה אל זה בשמות פרטיים בגוף שני. השיחה אתו נמשכה כשלוש שעות וחצי. עלו נושאים רבים, אך כפי שהסתבר לי בסיום המטרה העיקרית של הפגישה הייתה:

א. להסביר את מדיניות החוץ של ישראל.

ב. הכנת ביקורו של מנכ"ל משרד החוץ איתן בפולין.

1. אשל אמר לי ישר, שכעת נוצר מצב שישראל סבורה שארצות הברית אינה דואגת ביותר לאינטרסים של ישראל. זאת הסיבה שישראל נאלצת לפלס לה דרכים משלה במדיניות החוץ. הם קיבלו הנחיה מן הממשלה לפעול בצורה עקבית ושיטתית להתקרבות עם מדינות אירופה המזרחית במטרה להסביר את מדיניות השלום של ישראל וליצור קשרים הדוקים יותר אתנו בתחום התרבות ובמיוחד בתחום הכלכלי. זאת הסיבה, המשיך אשל, שישראל כמדינה לוקחת השנה חלק ביריד השנתי של פוזנן,[1] וכן מציעה לנו להגביר את חילופי התרבות. ועוד, ישראל מסרה לנו רשימה של סחורות שהיא מעוניינת לרכוש ולמרות זאת עד היום לא קיבלה תשובה, אף על פי שעברו מאז כבר כמעט שלושה חודשים (ואמנם המצב נראה באמת כך. את הרשימה שלחנו לפולין. המיניסטריון לסחר חוץ ענה במברק, שהם מדברים בנושא זה עם שגרירות ישראל בוורשה, ואולם משרד המסחר המקומי מעדכן אותנו שאין להם עדיין כל תשובה). בהמשך אשל הוסיף, שישראל מוכנה למכור לנו שורה של סחורות גם ממערב גרמניה (הם יודעים שהמאזן שלנו עם מערב גרמניה עולה לנו הרבה מאוד). פרט לאלה, מנה אשל שורה של דוגמאות לחילופי סחר ומדע שבהם היינו יכולים לעשות היכרות עם שורה של המצאות אמריקניות שישראל מכירה ואילו לנו אין גישה ישירה אליהם, למשל תרכיב סאלק נגד שיתוק ילדים,[2] וכיוצא בזה. חוץ מזה ישראל מוכנה למכור לנו שורה של מוצרים המופיעים ברשימה כמוצרים "אסטרטגיים", כמו יהלומים תעשייתיים, ציוד לבתי חרושת (שמקורו בפיצויים מגרמניה), צמיגים למשאיות כבדות וטרקטורים וכדומה.

227

1. ראו תעודה 223, הערה 6.
2. חיסון נגד שיתוק ילדים, שפותח על ידי יונס סאלק, פרופ' לרפואה בפיטסבורג. הותר לשימוש ב־1954.

2. "ידה המושטת של ישראל לפולין נשארת תלויה באוויר". לכן בדיוק איתן נוסע לאירופה המזרחית. מטרת הביקור שלו היא היכרות עם תנאי העבודה של נציגויות ישראל, שכן עד עכשיו הוא לא ביקר שם. ועוד, איתן אמור להיפגש אצלנו (כמו גם במדינות דמוקרטיות עממיות אחרות) עם "הגורמים המוסמכים במשרד החוץ". איתן מקווה, שתהיה לו אפשרות לדבר עם סגן השר שלנו. הוא לא יביא אתו שום הצעות מעשיות – כל רצונו הוא להתרשם מנקודת הראות שלנו ביחס לבעיות ישראל. הצעדים הבאים יינקטו בצינורות הדיפלומטיים הרגילים. כך שבעניין איתן, ניכר שמשרד החוץ הישראלי רוצה שהביקור שלו בפולין יביא להתקדמות. איתן יֵצא לפולין ב־3 ביוני.

במהלך השיחה לא הייתי צריך להבהיר שום בעיה וגם לא הבטחתי דבר, מה גם שהיה ברור שלאשל לא היו ציפיות כאלה.

בנוגע לחילופי סחורות בכלל וביחס לאותה רשימה אמרתי לו, שבזמן האחרון הסחר די מתפתח ואין שום מכשולים בדרך להתפתחות נוספת. מה שנוגע לרשימת הסחורות – קרוב לוודאי שעדיין עובדים על זה [ו]כיוצא בזה.

ב־15 לחודש, שגריר ברית המועצות אברמוב[3] אירח לארוחת צהריים את איתן ואת אשל וגם אני הוזמנתי. במהלך השיחה ביטאו שני הישראלים דברים בערך באותה רוח שאשל ביטא בשיחה אתי. אפשר לומר, בהכללה מסוימת, שביחסי המסחר עם ישראל ההתנהגות שלנו היא אכן שערורייה. המוסדות המסחריים המרכזיים לא עונים למכתבים, ההזמנות לעתים קרובות לא מבוצעות למרות פתיחת קווי האשראי; למשל, על רשימת הסחורות המוזכרת לעיל לא נתקבלה שום תשובה או תגובה. המיניסטריון לסחר חוץ הודיע במברק שמדברים בוורשה עם שגרירות ישראל. מסרנו זאת לרשויות פה, ואף על פי כן עד היום לא נעשה דבר בכיוון זה אף על פי שמדובר בסכום של שלושה מיליון וחצי דולרים. במצב הנוכחי נראה לי שהכשלת המסחר מצדנו אין לה כל בסיס סביר ואנחנו לא מנצלים את האפשרויות הקיימות במציאות. המיניסטריון לסחר חוץ שולח נציגים מסוימים שפעם רוצים למכור דגים, פעם ספרים – אבל יותר מזה הם לא יכולים לומר אפילו חצי מילה. במצב זה, אם אנחנו נמנעים מלחתום על הסכם מסחרי – וזאת עובדה – מסיבות כלשהן שאינן ידועות לי, אפשר היה לשלוח משלחת רב־תחומית עם מומחים שהיו יכולים לראות את הבעיות בראייה רחבה יותר ולחתום על חוזים, במקום שבקושי אפשר לדבר על אותן סחורות שלנו שאין להן ביקוש. אם תהיה לי הזדמנות לבוא למטָה הייתי מסוגל לבסס את העמדה, שיש הכרח "לחמם" את היחסים שלנו.

במקרה אחר – אבקש לפחות להנחות אותי איך העניינים האלה ייראו בזמן הקרוב ביותר.

לאחרונה היו כאן נציגים מסחריים של בולגריה, הונגרים, חתמו על חוזים בסביבות ארבעה מיליון דולר וכו', ואילו העניינים שלנו די דורכים במקום.

סלוביקובסקי

צירנקייביץ', מאזור, אוכאב, זאוואדסקי, גרא [שלושה שמות בלתי קריאים][4]

---

3. אלכסנדר אברמוב (1905-1973), בין היתר, שימש בשנים 1945-1946 ו־1948-1949 כמנהל מחלקת אירופה במשרד החוץ הסובייטי; ב־1952-1953, יועץ בנציגות הסובייטית בארץ וב־1953-1958 – שגריר ברית המועצות בישראל.
4. תוספת בשוליים.

228

מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-52 t-672 :819/DV/7197

נתקבל 17 במאי 1956 שעה 15:15

סודי ביותר

לאן: תל אביב
אל מי: סלוביקובסקי

ב־8 לחודש, בשיחה אתי, שאל אותי אבידן על הסיכוי להעלאת דרגת הנציגויות שלנו לרמת שגרירויות,[1] וציין שהיוזמה לכך צריכה לבוא מפולין כמדינה "הגדולה והוותיקה יותר".

השבתי, שהעלאת רמת הנציגויות תלויה בגורמים רבים, ואילו היוזמה לכך לא יכולה להיות קשורה בגודל המדינה וזמן קיומה.[2]

לידיעתכם הבלעדית: עקרונית, לא היינו דוחים על הסף את הרעיון להעלות את דרגת היחסים והנציגויות אילו ישראל יצאה ביוזמה כזאת. עם זאת אנחנו רוצים לדחות את העניין ולהביאו לגמר בהזדמנות של העלאת דרגת הנציגויות בארצות אחרות. איננו מוציאים מכלל אפשרות שהדבר יתרחש בסתיו שנה זו.

סלוצ'אנסקי

228

1. ב־22 במרס מסר אבידן כי סלוצ'אנסקי העיר לו בנסיבות בלתי רשמיות שממשלת פולין מתכוונת להעלות את דרג הייצוג במדינות נוספות באסיה ובאפריקה. הוא שאל האם אולי הגיע הזמן להעלות את דרג הייצוג בין פולין וישראל (מברק אבידן אל מזא"ר, 22 במרס 1956, גנהמ"ד 130.09/2308/8).
2. במברק רשם אבידן למשרד החוץ הישראלי כי מסר לסלוצ'אנסקי שממשלת ישראל תיענה ברצון להצעת העלאה כאשר תבוא מהם הודעה רשמית. הוא מסר זאת במסיבת היכרות שערך שר החוץ החדש לסגל הדיפלומטי. אבידן הסביר כי בחר בנסיבות בלתי רשמיות, כי גם פנייתו של סלוצ'אנסקי באה באורח בלתי רשמי. סלוצ'אנסקי השיב כי אין זה חשוב מי מציע את העלאת דרג הייצוג, אם הדבר נראה לממשלת ישראל, שתציע, וממשלתו תיענה לדבר. אבידן אמר לו כי הבין שהוא (סלוצ'אנסקי) פנה אליו כדי לדעת מה תהיה תגובת ממשלת ישראל אם ממשלת פולין תציע ולא ההפך, וסלוצ'אנסקי השיב כי לא זאת הייתה כוונתו. הוא סבר, רשם אבידן במברקו, כי חשוב שממשלת ישראל תבוא בהצעה. דיבר על שגרירויות כדרגת ייצוג מקובלת. צירויות הן אנכרוניסטיות, טען, ולא פירש למה. ראו מברק אבידן אל מחלקת מזרח אירופה, 27 במאי 1956, גנהמ"ד 130.02/2496/8; וכן מברק איתן אל אבידן, 3 באפריל 1956, שבו נמסר לאבידן מה עליו לענות, גנהמ"ד 130.09/2308/8.

229

הממונה בצירות ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 551/0/24: גנהמ"ד 130.09/2306/10

נתקבל 11 ביוני 1956

ורשה, 8 ביוני 1956

אל: מזא"ר, המשרד בירושלים
מאת: אבידן, צירות ישראל ורשה

א. המנכ"ל[1] נפגש עם סגן שר החוץ נ[א]שקובסקי. נכחו סלוצ'אנסקי והחתום מטה. בדברי המבוא עמד המנכ"ל ראשית על עניינים הנוגעים ליחסי פולין־ישראל. שנית, על המצב במזרח התיכון ובפרט בעיית ישראל־ערב.

1. המנכ"ל ציין בסיפוק התקדמות מסוימת שחלה בזמן האחרון בפתרון בעיית המשפחות המפורדות. הממשלה ודעת הקהל בישראל מעריכות ההבנה שממשלת פולין מגלה בשאלה זו; אולם המסגרת הקיימת רחוקה עדיין מלפתור בעיה הנוגעת לאלפי איש. במיוחד חמורה ודחופה בעייתם של כעשרים וחמישה ילדים יתומים שאין להם בני משפחות זולת אלה החיים בישראל. ממשלת ישראל עומדת תחת לחץ מתמיד של אלפים מאזרחיה שרוצים להתאחד עם קרוביהם הנמצאים עדיין בפולין, דעת הקהל שלנו ערה ורגישה במיוחד בבעיה זו. הרחבת מסגרת העלייה שהייתה מחישה פתרון השאלה הייתה אפוא זוכה להערכה יוצאת מהכלל.

2. יש התחלה מעודדת בשטח קשרי תרבות בין שתי המדינות. רבים בישראל האוהדים התרבות הפולנית והמתעניינים בה. לעובדה זו אף ביטויים מעשיים. ממשלת ישראל מקווה שאף ממשלת פולין תתרום על ידי עיתונות, רדיו וכולי ליצירת אווירה דומה כלפי ישראל בדעת הקהל הפולנית. באופן זה עשויים קשרי תרבות להוסיף להיכרות הדדית והעמקת ידידות בין שני העמים.

3. בקשרי מסחר קיים בדרך כלל מצב מניח [את] הדעת. לפני שנתיים נחתם בוורשה חוזה המשמש מסגרת ליחסי המסחר. עתה משהגיע הזמן להרחיבו ולהתאימו לצרכים הקיימים, מניחה ממשלת ישראל כי פולין תשגר משלחת מסחרית לישראל בעתיד הקרוב. כידוע ביחסים בין־לאומיים, גם שליחת משלחות מבוססת על עקרון ההדדיות. מאחר שהחוזה הראשון נחתם בוורשה, עתה תורה של ירושלים במקום למשא ומתן.

1. ולטר איתן.

מכאן עבר המנכ"ל לענייני המזרח התיכון. סיפר על ביקור האמרשלד ותוצאותיו.[2] סמכויות מזכ"ל או"ם היו מוגבלות ואם כי בעקבות פעולתו מורגשת הפוגת־מה אין היא יכולה לשמש יסוד להסדר בר קיימא. הבעיה המרכזית [היא] הסדר עם מצרים שפירושו ממילא יישוב הסכסוך עם העולם הערבי כולו. רצוננו לפתוח בשיחות ישירות עם ממשלת מצרים ומוכנים אנו לכך ללא תנאים מוקדמים וללא הגבלת הנושאים. היה ודאי רצוי לו מדינות ניטרליות בסכסוך ישראל־ערב המקיימות יחסי ידידות עם שני הצדדים – ופולין אחת מהן – היו מפעילות השפעתן על נאצר למען שיחות ישירות והיו פועלות בכיוון זה גם בעצרת או"ם הקרובה. בהמשך דבריו אמר המנכ"ל כי [הוא] מייחס חשיבות מיוחדת להדגיש בפני איש שיחו העובדה הבאה: מדיניותה של ממשלת ישראל עצמאית לחלוטין והיא נקבעה אך ורק בהתאם לענייניה היא. ישראל הנה היחידה במזרח התיכון שאינה קשורה בחוזים מדיניים עם כל גורם אחר והיחידה החופשייה בשיקוליה מהתחייבויות זרות. המנכ"ל חזר ואמר כי נודעת בעיניו חשיבות מיוחדת להדגיש כאן עצמאותה המוחלטת של מדיניות החוץ הישראלית ומתכוון לעשות כן גם בשאר המקומות בהם יתעכב בהמשך סיורו.

בתשובתו הודה נ[א]שקובסקי על ביקור המנכ"ל. ממשלת פולין מעוניינת לקיים יחסים ידידותיים עם כל הארצות וכמובן גם עם ישראל; יוסיפו לעשות למען איחוד המשפחות והילדים היתומים. כל מקרה מוצדק ימצא פתרון חיובי. אשר לעליית יהודים בכלל וישראל ודאי אינה מעוניינת לקלוט כל יהודי פולין כשם שממשלת פולין לא מוכנה להתיר יציאת כל היהודים מגבולותיה. יהודי פולין [הם] חלק בלתי נפרד של העם הפולני. כאן נולדו, כאן מולדתם, נהנים משוויון זכויות מלא תוך אפשרויות רחבות לפיתוח חייהם התרבותיים. קיימים עיתונים, בתי ספר, תאטרון, מוסדות מדע יהודיים וכולי. ליהודים טוב בפולין העממית ואין סיבה מדוע יעזבוה.

כאן העיר המנכ"ל כי הוא לא נגע בשאלה אם טוב ליהודים בפולין או לא כי אם התרכז בשתי בעיות קונקרטיות: איחוד משפחות ועליית ילדים. לשתי בעיות אלה בלבד דורש הוא פתרון דחוף לפי שעה, אולם מאחר שאיש שיחו נגע בשאלה הכללית של עליית יהודים, מחובתו להסביר כי מדינת ישראל מוכנה לקלוט כל יהודי הרוצה לעלות. לא נכריח איש לבוא אלינו, אך כל יהודי הרוצה בכך רשאי לעלות לישראל ולהשתקע בה. זה עיקרון מקודש.

נ[א]שקובסקי לא הגיב להערות הנ"ל ועבר לשאלת קשרי התרבות. אמר כי גם פולין מעוניינת להדק יחסי תרבות עם ישראל. עמדתו של המנכ"ל בדבר הדדיות נראית גם לו. בענייני המסחר מציע כי המנכ"ל ייפגש עם השר לסחר חוץ.

המנכ"ל השיב כי זמנו לא פנוי לכך ואף אינו יכול לדון בפרטי בעיות מסחריות. רצונו היה להביע עמדה עקרונית הנראית לו חשובה בעניין חילופי משלחות.

נ[א]שקובסקי הבטיח למסור הדברים לגורמים המוסמכים. לאחר מכן הודה למנכ"ל על הסברותיו בענייני המזרח התיכון. גם ממשלת פולין סבורה כי שיחות ישירות – הדרך הטובה ביותר ליישוב הסכסוך. שמע בעניין רב דברי המנכ"ל בנושא זה ויכול להבטיחו כי ממשלת פולין מוכנה לתרום במידת יכולתה להשכנת השלום.

ב. השיחה נמשכה כשעה. סלוצ'אנסקי רשם מילה במילה.

---

2. דאג האמרשלד (Dag Hammarskjöld) (1905–1961), המזכיר הכללי של האו"ם בין 1953 לבין 1961. בינואר 1956 ביקר במזרח התיכון וקיים מפגשים עם בן־גוריון ועם נאצר. הוא דחף לביסוס הסכמי הפסקת אש בין הצדדים. נהרג בתאונת מטוס אחרי ביקור בקונגו.

ג. בארוחת צהריים בביתי, נפגש המנכ"ל עם סגן השר וינ[יי]ביץ ועם אחרים מראשי הנציגויות. כן נפגש עם פרופסור אוסקר לנגה מראשי הסיים ויושב ראש הוועדה הבין־פרלמנטרית הפולנית. נושא השיחות – ענייני המזרח התיכון. המנכ"ל עמד ביתר הרחבה על רקע הבעיות. הסביר ההכרח בשיחות ישירות למען הגיע לידי פתרון יסודי וכן האפשרויות הניתנות ליצירת האווירה המתאימה. המנכ"ל נוכח במסיבה שנערכה מטעם נשיא המדינה[3] לכבוד נורדום סיהנוק.[4]

ד. העיתונות פרסמה בעקיפין ביקור המנכ"ל בפולין. בידיעה קצרה על קונצרט של פרנק פלג,[5] הוזכר כי מנכ"ל משרד החוץ הישראלי נוכח בקונצרט. המשפט הודפס באותיות מובלטות. ב"טריבונה לודו" הופיעה הידיעה בדף המוקדש לעניינים מדיניים בו לא מפרסמים בדרך כלל ידיעות על קונצרטים וכדומה. הפגישה עם נ[א]שקובסקי לא הוזכרה.

אבידן

230

הממונה בצירות ישראל בפולין, משה אבידן (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן מספר 667: גנהמ"ד 130.09 /2306/10

נתקבל 15 ביולי 1956

ורשה, 15 ביולי 1956

אל: מזא"ר, המשרד ירושלים
מאת: אבידן, צירות ישראל ורשה

בהול

פיליפ בן[1] טלפן לי הלילה שצירנק[יי]ביץ אמר לו ולקבוצת עיתונאים מערביים, במסיבה הצרפתית, שממשלת פולין החליטה להתיר עליית כל יהודי הרוצה בכך. ימסור לי הפרטים הבוקר. החליט להבריק לעיתונו *Le Monde* כיוון שסופרי *Daily Herald* ו־*France Soir*

3. הכוונה ליו"ר מועצת המדינה באותה עת, אלכסנדר זאוואדסקי (Aleksander Zawadzki).
4. נורדום סיהנוק (Norodom Sihanouk), נולד ב־1922, מלך קמבודיה ואחר כך ראש הממשלה וראש המדינה.
5. פרנק פלג (1910–1968), מוזיקאי ישראלי, נודע בעיקר כנגן צ'מבלו, פסנתרן ומלחין.

230

1. פיליפ בן, כתב "מעריב" ו־*Le Monde* בפולין.

שנכחו יבריקו לעיתונים. אמרתי שיעשה לפי הבנתו, אך שמא מוכן בכל זאת לחכות קצת. הבטיח בתנאי שחבריו טרם הבריקו.

ב. העיר מלאה כתבים זרים ולדעתי אין למנוע הפרסום בעיתונות המערבית. על ידי פעולת המערכות ניתן אולי לצמצם היקף הפרסום בארץ. השגיחו נא גם על "קול ישראל".

ג. שימו לב כי צירנק[יי]ביץ מסר הדברים לעיתונאים, משמע כי ידע שיתפרסמו למחרת.

אבידן

231

מחלקת מזרח אירופה (ירושלים) אל צירות ישראל (ורשה)

מברק מוצפן 513: גנהמ"ד 130.09/2306/8

ירושלים, 17 ביולי 1956

אל: צירות ישראל, ורשה
מאת: מזא"ר, המשרד ירושלים

בביקור היכרות אצל שרת החוץ[1] אמר סלוביקובסקי בין השאר:

א) אינם מדברים על עלייה המונית כי אם [על] ליברליזציה והקלות.[2]

ב) ממשלת פולין תשתמש בכל אמצעים לדיכוי האנטישמיות שהיא נחלת העבר. רק אלמנטים ראקציוניים ובלתי אחראיים נגועי אנטישמיות.

ג) ההתעניינות בישראל בקרב הציבור הפולני רבה ואוהדת. זה בא לידי ביטוי בקבלת הפנים החמה לנוער הישראלי בפסטיבל.[3]

ד) כוותיק בארץ התרשם לטובה מקצב הבנייה, מהעבודה היוצרת ומשאיפת ישראל לשלום.

ה) התפתחות היחסים והרחבתם במסחר ותרבות לטובת שני הצדדים. העלאת הצירויות לשגרירויות בקרוב.

ו) מקווה שיתומים יעלו וישתלבו בחיים בהצלחה.[4]

231

1. גולדה מאירסון (אחר כך מאיר), שמונתה ביוני 1956.
2. אבידן הודיע למשרד החוץ (מברק מ־9 ביולי 1956, 130.11/2502/13) שעל פי המידע שבידו ממשלת פולין לא הסכימה לעלייה המונית של יהודים והבהירה למוסדותיה המבצעים כי ההחלטות מלפני חודשיים על איחוד משפחות אין משמעותן עלייה המונית.
3. בפסטיבל הנוער הבין־לאומי באוגוסט 1955 השתתפה משלחת מישראל.
4. סוגיית עליית היתומים עלתה לדיון בשיחת איתן עם נאשקובסקי; ראו לעיל תעודה 229.

ז) ציין שסנדאוור[5] עשה שליחות בלתי הולמת, [בכל מה שנוגע ל]הלך הרוח בפולין לגבי ישראל ושעיתונאים שיבואו יתקנו את המעוות. פרשן הרדיו אוסטנר המבקר בארץ הכין שורת רפורטז'ות מאלפות על הארץ שישודרו ברדיו הפולני.
ח) מקווה שבקרוב יוחלפו משלחות בריאות.

מזא"ר

תפוצה : שה"ח, מנכ"ל (4), מזא"ר, הסברה

232

מיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב) אל סגן מנהל מחלקה V,[1] יאנוש זמברוביץ'[2] (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 12963: AMSZ Dep 6-77 w-52 t-671

נתקבל 17 ביולי בשעה 14:19

תל אביב, 17 ביולי 1956 שעה 11:30

סודי ביותר

אל: [יאנוש] זמברוביץ'

על פי הוראת המרכז D.V./1073 ערכתי ביקור אצל מנהל המחלקה למזרח אירופה, אשל, ומסרתי לו את הידיעה על התמנותו של וולניאק כשגריר בבורמה. בשיחה נכח גם ממלא מקומו של אשל, סאות.[3]

אחר כך, בשיחה חופשית כפי שסייג את עצמו אשל, הוא שאל אותי האם אין כל ידיעות על מינוי הציר שלנו בישראל. השבתי שאין לי שום ידיעות והוספתי בנימה חצי־מבודחת שרק היום וולניאק קיבל הודעה על סיום תפקידו בישראל. בהמשך אשל מסר, שאבידן נשאל

5. ארתור סנדאואר (Arthur Sandauer) (1913-1989), מבקר ספרות, פובליציסט ומתורגמן פולני יהודי. מ־1937 לימד בגימנסיה בקרקוב. במלחמה היה בגטו סמבור, ומ־1943, בצד הארי. בשנים 1946-1948, התגורר בפריז. בין השנים 1959-1981, הרצה באוניברסיטת ורשה. הקדיש כמה מספריו לביוגרפיה שלו ולזהותו היהודית. סנדאואר ביקר בארץ באביב 1955; ראו: אריה ארוך אל מזא"ר, 11 במאי 1955, גנהמ"ד 130.09/2499/25; וכן אבידן אל דורון, 8 ביולי 1955, גנהמ"ד 130.09/2499/25.

232

1. במסגרתה נמצא המדור למזרח הקרוב.
2. יאנוש זמברוביץ' (Janusz Zambrowicz), נולד ב־1907. בשנים 1956-1957 היה סגן מנהל מדור V, זאת לאחר ששירת במוסקבה ובתורכיה.
3. צ"ל: סתת.

על ידי סלוצ׳אנסקי על עמדת ישראל בעניין העלאת דרגת הצירות לרמת שגרירויות.[4] ישראל הביעה נכונות מלאה ותשובה כזאת מסר אבידן לסלוצ׳אנסקי.[5] אז סלוצ׳אנסקי, לדברי אשל, העמיד את הדברים כך שהיוזמה צריכה לצאת מישראל.[6] אשל הוסיף, שהם מוכנים כבר להודיע על יוזמתם ברבים, אבל הם רוצים להיות בטוחים שמצדנו קיימת נכונות לכך, שכן בסיכום דבריו של סלוצ׳אנסקי העניין הזה לא היה ברור לגמרי. אשל גם מסר, שהם הופתעו מאוד מן הדרישה שלנו שהיוזמה תצא מישראל, אף שאנחנו היינו הראשונים שהעלינו את העניין הזה בכל זאת הייתי רוצה להתמצא יותר טוב ולתת לו תשובה. מאחר שלא רציתי לומר דבר מחייב, ובידעי את עמדת המרכז (D.V./819), עניתי שאינני רואה צורך לשאול עוד, שכן משרד החוץ הפולני נמצא בקשר ישיר עם אבידן ואין ספק שכאשר העניין יהיה אקטואלי יימצא פתרון, אולי דרך הודעה משותפת או משהו כיוצא בזה. יותר לא דיברנו על הנושא הזה. ב־16 ביולי, בשיחה עם שרת החוץ גולדה מאירסון, היא מסרה לי שהם מרוצים ממהלך השיחות בוורשה בעניין שדרוג רמת הנציגויות, ומכך הסקתי שנעשו צעדים נוספים כלשהם.

(–) סלוביקובסקי

צירנקייביץ׳, מאזור, רפאצקי, נאשקובסקי, ויניייביץ׳, כץ־סוכי[7]

---

4. במברק מ־22 במרס 1956 (גנהמ״ד 130.09/2306/10) מסר אבידן למזא״ר כי ״בשיחת רעים בלתי רשמית סיפר זלוצ׳נסקי [סלוצ׳אנסקי] כי לאחר החלפת שגרירים בין פולין למצרים מתכוונים להקים שגרירויות במדינות נוספות באסיה ובמזרח התיכון. שאל אם אינני סבור כי הגיע הזמן שאף הייצוג בין פולין לישראל יועלה לדרגת שגרירות. לדעתו היה מסייע צעד כזה להידוק היחסים בין ארצותינו. הדגיש כי שאלתו נושאת אופי אישי ובלתי רשמי״.
5. במברק מ־3 באפריל (גנהמ״ד 130.09/2306/10), הורה ו׳ איתן, מנכ״ל משרד החוץ, לאבידן: ״הודיע נא לסלוצ׳אנסקי כי ממשלת ישראל תיענה ברצון להצעת העלאה כאשר תבוא מהם הודעה רשמית״.
6. ראו תוכן המברק בתעודה 228, הערה 2.
7. תוספת בשוליים.

233

המזכיר הראשון של צירות ישראל בפולין, יעקב ברמור (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 789: גנהמ"ד 130.09/2306/11

ורשה, 2 בספטמבר 1956

אל: מזא"ר ירושלים
מאת: ברמור, צירות ישראל, ורשה

סודי

מילואים למסיבת העיתונאים של צירנקייביץ'.[1]

עורך העיתון בקרקוב שאל מה בדבר עליית יהודים. על כך השיב כי גם להבא לא יכבידו על קרובים להתאחד עם משפחותיהם בישראל ויתייחסו בחיוב לבקשות מבוססות אחרות.

העורך המשיך לשאול היש לקחת בחשבון עלייה גדולה. צירנקייביץ' השיב בלאו. משנתבקש לציין הסיבות, השיב שהסיבות הן מדיניות ולא פירש.

הדעה הרווחת בקרב העיתונאים היא שהכוונה לשתיים: (א) שמא תתפרש יציאה המונית [כ]קיפוח לגבי המיעוטים והמיעוט היהודי במיוחד; (ב) לא להרגיז את מצרים.

233

1. צירנקייביץ' השיב במסיבת עיתונאים לשאלה אם יינתן ליהודים היתר יציאה על בסיס איחוד משפחות, כי תביעות צודקות יסודרו חיובית; צירות ישראל בוורשה אל מזא"ר, 2 בספטמבר 1956, גנהמ"ד 130.11/2503/13.

234

מנהל מחלקת המזרח, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), למיופה הכוח יאן סלוביקובסקי (תל אביב)

תרגום מפולנית, כתב יד, מברק מוצפן AMSZ Dep. 6-77 w-52 t-672 :1358/DV/12298

נתקבל 7 בספטמבר 1956 שעה 10:20

סודי ביותר

לאן: תל אביב
אל מי: סלוביקובסקי

1: לידיעתך: נתקבלו 5,000 פניות לעלייה לישראל. עד כה ניתנו 1,000 אישורים. ברמור מפיץ את העניין הזה ומנפח את המספרים.
2. אנחנו לא רוצים שהעניין יעורר הדים בגלל הערבים. אל תשתתפו בשום קבלות פנים רשמיות לעולים, דברי תודה מהם וכדומה.
3. שלחו ברציפות מידע על התגובה לעניין הזה.
4. מסרו אם יש לכם אפשרות להשפיע על העיתונות שלא תנפח את העניין הזה, למשל על ידי שתתנו להם להבין שאם יעשו מזה פרשייה גדולה זה יכול לעצור את מתן האישורים. בתור נימוק אפשר היה לומר, למשל, שאנחנו מנהלים מבצע של חזרה למולדת [פולין] ולכן ידיעות על הגירה מפולין אינן רצויות. תמסרו לנו מה דעתכם על התפיסה הזאת.

סלוצ'אנסקי

235

מחלקת מזרח אירופה (ירושלים) אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה)

מברק מוצפן 606: גנהמ"ד 130.09/2306/8

26 בספטמבר 1956 ירושלים,

1. סלוביקובסקי אמר לי אתמול בעת סיור בחבל לכיש כי עליו להעיר תשומת לבנו לנזק החמור שנגרם לעלייה מפולין על ידי הפרסומת הבלתי זהירה בעיתונות הישראלית. לפולין לא קל להרשות עלייה כזו ויש גם שיקולים נגדה, למשל שהתרת היציאה של אלפים [מפריעה] למאמציה המכוונים לרפטריאציה של פולנים תושבי חו"ל. בעיני אלה מתפרשת יציאה המונית כהוכחה לכך שהמצב בפולין רע. ציין זאת במפורש כאחד השיקולים וברור שלא רצה להזכיר יחסיהם עם ערב.

עניתי כי נעשו מצדנו מאמצים להמעיט הפרסומת עד כדי מניעתה בכלל ופירטתי צעדינו. הוספתי כי כמכשיר לפרסומת לא משמשת עיתונות ישראל בלבד כאשר מוורשה נשלחים על ידי עיתונאים זרים מברקים על העלייה לארצותיהם.[1] נבקש גם [מ]צירותנו שם במידה וביכולתה להיפגש עם עיתונאי המערב כי תפציר בהם בכיוון הרצוי לנו.

2. לאחר ששוחחתי עם עורכי כל העיתונים היומיים בארץ לחוד אפגש ב־28/9 יחד עם הרמן[2] עם כולם ביחד.[3] ננקוט בפעולות נוספות ככל שנוכל.

3. ברכותינו הלבביות לכניסתך הרשמית לתפקיד. פרסמנו בעיתונות.

236

מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אשל (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה)

מקור: גנהמ״ד 93.07/507/9

ירושלים י׳ בחשוון תשי״ז
15 באוקטובר 1956

סודי

אל ציר ישראל בוורשה
מאת: מנהל מזא״ר
העתק: מנכ״ל

הנדון: **יחסינו עם פולין**

אנו עדים לתהליך של הטבת יחסים בין פולין וישראל, המתבטא בהתרת העלייה (אם כי ממשלת פולין בוודאי לא נקטה מדיניות זו בכוונה לשפר את קשריה אתנו), בעמדה פחות נוקשה של חלק מהעיתונות הפולנית לגבי הסכסוך במזרח התיכון, בהידוק קשרי המסחר והתרבות ובנימה חיובית למדי בצורת אמירת הדברים של נציגיה הרשמיים של פולין בשיחותיהם אתנו.

235

1. ראו לעיל תעודה 230.
2. אברהם הרמן, נולד ב־1914. ראש מחלקת ההסברה של הסוכנות היהודית בשנים 1942-1948. ב־1948-1949 היה סגן מנהל לשכת העיתונות הממשלתית; ב־1949-1950, קונסול כללי של ישראל במונטריאול, קנדה; באוקטובר 1950 נתמנה למנהל מרכז ההסברה של ישראל בניו יורק וליועץ למשלחת הישראלית באו״ם. בשנים 1953-1955 היה קונסול כללי בניו יורק; ב־1955-1956, סמנכ״ל משרד החוץ, ב־1956-1959, חבר הנהלת הסוכנות היהודית וראש מחלקת ההסברה שלה וב־1959-1968 – שגריר ישראל בארצות הברית.
3. באחד אוקטובר 1956 קיבל בן־גוריון את ועדת העורכים וביקש הפסקת הפרסום על העלייה מפולין. הוועדה קיבלה את שיקולי בן־גוריון והבטיחה להעביר את הבקשה לכל העורכים, דבר שנעשה למחרת בבוקר. אף הוסכם שאם צעד כזה לא יספיק, תוטל צנזורה בהתאם למה שסוכם בוועדת החוץ. ראו מברק מזא״ר אל צירות ורשה, 2 באוקטובר 1956, גנהמ״ד 130.11/2502/14.

אין אנו מפריזים בחשיבות הגילויים דלעיל ואין אנו מסיקים את המסקנה שאמנם פולין גמרה אומר לנטוש את האוריינטציה המדינית הכללית, בשאלת ישראל, אשר היא נחלת הגוש כולו. אין אנו רשאים להסיק מהגילויים הנ"ל כי פולין תתייצב לימיננו בניגוד לעמדת בנות בריתה הקומוניסטיות. מאידך [גיסא], אסור לנו לזלזל בהתקדמות המעטה אשר הושגה ועלינו לעודדה ולהגבירה ככל אשר ידינו משגת.

נרמה לי כי זאת יש לעשות בזהירות ובעדינות. אין כל סיכוי להשיג שינוי רדיקלי על ידי הסתערות מדינית חזיתית על ממשלת ורשה. תוצאותיה עלולות להיות הפוכות. מאידך [גיסא] יש בכל הזהירות ובטקט רב לנסות ניהול שיחות הסברתיות אשר, מבלי לדרוש מפולין בשלב זה נקיטת עמדה לטובתנו, יסבירו את רקע הבעיה מתוך הבלטת אותן הנקודות אשר בהן אנו מרגישים בהפשרה של העמדה הפולנית.

העמדה בוורשה חשובה לנו ביותר מאז הסתמנה האפשרות של הידברות עתידה עם הפולנים, אפשרות ולא ודאות. אין אנו יכולים שלא לראות את הראורגניזציה בתוך הגוש אשר פירושה בין היתר מתן יתר חופש וזכות ביטוי לכל אחד מחלקיו. אנו מעוניינים לכן במיוחד להבטיח לנו בוורשה עמדה אשר, גם אם אינה מהווה כרגע שינוי גלוי לטובתנו, הרי אפשר בכל זאת כי בדיונים הפנימיים בגוש תשמיע פולין דעה יותר חיובית בכל הנוגע אלינו, יהיה זה בשאלת העלייה או בשאלות המזרח התיכון.

מכל מקום אנו מוכרחים לראות בארץ כהונתך אחת מנקודות המוצא המעטות אשר קיימות עבורנו, אם אנו מנסים כלל להביא לשינוי ביחס הגוש כולו כלפי ישראל. פירוש הדבר כי עליך מוטל היום אחד התפקידים המרכזיים של שירות החוץ כולו. כל אשר לאל ידינו כדי לעזור לך במשימה זאת, עשה ייעשה. אין זו משימה של כמה שבועות ואין המטרה לזמן קצר, אך מאידך [גיסא] אין לזלזל בגורם הזמן בתקופתנו מהירת ההתפתחויות.

בברכה,

א' אשל

237

המזכיר הראשון בצירות ישראל בפולין, יעקב ברמור (ורשה), אל מנהל "נתיב", שאול אביגור

העתק: גנהמ"ד 130.11/2502/14

[ורשה] 16 באוקטובר 1956[1]

סודי[2]

העתק למזא"ר[3]

הנדון: **עלייה מפולין**

א. יחסה של פולין לעליית יהודים לישראל היה בדרך כלל חיובי כמעט בצורה מסורתית. המשטר הקודם והמשטר החדש, בשנותיו הראשונות, ראו בעין יפה עלייה לישראל. ההפסקה הפתאומית שחלה בשנת 1950 גרמה לפירוד משפחות רבות, אשר במשך שנים לא נלאו להטריד את השלטונות להתרת עלייתם. מקרים בודדים של עלייה אירעו גם בשנים שבין 1952–1955, שעה שמארצות אחרות לא נראה סימן לכך.

ב. בתקופה הקשה של איסור העלייה, יש לציין שמשרד החוץ הפולני הרשה לנציגותנו בוורשה לפעול למען יתומים, עד גיל 18, והראה אהדה לדרישת קרוביהם בארץ, שתבעו העלאת הילדים. תוצאות ממשיות נראו רק עם סימני ההפשר[ה] הראשונים.

ג. כבר מהתחלת 1955, ניתן להכיר תזוזה בולטת בעלייה. מעשרה לחודש הגיעו ל־800 איש באוקטובר ונובמבר השנה. הרכב העלייה גם מבחינת הגילים וגם המקצועות – טוב מאוד.

מה גרם לעלייה מוגברת זאת?

1) כסיבה ראשונה יש למנות את הליברליזציה הכללית, שנתקבלה כקו יסודי במדיניות הגוש המזרחי בכלל ופולין בפרט. אותות ההפשר[ה] ניכרים בכל שטחי החיים, החל ממתן חופש ביטוי גדול יותר וכלה ביחסי עבודה אנושיים יותר ברוב המפעלים. תופעה זו כללה גם את חופש התנועה בתוך גבולות הארץ ומחוצה להם. די לציין שלמעשה ממאתיים אלף תושבי המדינה יצאו עד עתה מגבולות הארץ, בהתאם לתכנית הגדולה של נסיעות לחו"ל, במסגרת סיורים וטיולים, לרוב לארצות הגוש השכנות, אבל גם לארצות מערב אירופה, כמו איטליה וצרפת. אציין כדוגמה, שהקונסוליה הבריטית מוציאה כ־200–300 אשרות תיירות לחודש, שעה שבשנה שעברה, אנגליות נשואות לפולנים לא יכלו להשיג היתר יציאה לביקור משפחותיהם, אלא לאחר קשיים עצומים.

237

1. התאריך רשום בכתב יד.
2. המילה רשומה בכתב יד.
3. המילה רשומה בכתב יד.

(2) יצוין [ש]בשנים הקודמות, כל מאמצינו לבוא עם השלטונות הפולניים לידי הסכם בדבר התרת העלייה, העלו חרס. נכונותנו לוויתורים כלכליים מרובים, בהזדמנויות שונות (כדוגמת ההסכם עם גרמניה המערבית), לא נתקבלה בעין יפה.[4] שנה לאחר גישושינו הבלתי מוצלחים, הותרה העלייה, ללא כל התערבות מצדנו.

(3) הסיבה השנייה היא תכנית הרפטריאציה שנתקבלה חגיגית על ידי השלטון.[5] הושלכה הססמה "פולין לפולנים",[6] שפירושה הראשון הוא כי מקומו של כל פולני, בלי שים לב להשקפותיו המדיניות והחברתיות, בפולין. מעניין שמרגע זה, מתבלטת הנכונות של השלטון להתחשב בטיעונם של האזרחים היהודים, כי הכרזתם על רפטריאציה מחייבת גם שיבת ציון. הפירוש השני של "פולין לפולנים" הוא בעל משמעות יותר מסובכת כי הוא רוצה לומר פולין לפולנים – פשוטו כמשמעו, לפולנים ממש. וכשאומרים דברים אלה לגולים, שססמה זאת ידועה להם מהמשטר הקודם, הרי אין ספק שיובנו כהלכה.

(4) ומכאן מובנת מאליה הסיבה השלישית והיא האנטישמיות. משׁשוחררה פולין על ידי ברית המועצות, היא הייתה שסועה מבפנים, ושורצת ארגוני מחתרת צבאיים וצבאיים למחצה, שהמכנה המשותף של רוב רובם, היא שנאה לברית המועצות וליהודים. טבעי הדבר, שבהיכון המשטר החדש, נתמנו יהודים רבים לעמדות מפתח בשלטון, ובעיקר בשורות הביטחון וכך נוצרה העובדה התמוהה, לכאורה, שעל אף מספרם הזעום (עד 70,000) כיהנו היהודים בהרבה משרות גבוהות במפלגה ובממשלה. מופלא הדבר, שבעיני הגוי, ששנאתו לברית המועצות וליהודי כמעט הייתה מסורתית ותורשתית, היהודי הפך לסמל הדיכוי הסובייטי?

כישלון התכנית הכלכלית, בעיקר בשטח החקלאות, איבתו הגלויה של האיכר ואדישותו של פועל התעשייה, שקפא בייאושו מהמשטר, הכריחו את השלטון לעלות על דרך פיוסים ושידולים, והשעיר לעזאזל היהודי היה מוכן גם הפעם.

עקב גילוייו המרעישים של קצין הבולשת [יוזף] שוויאטלו,[7] הובאש ריחה של הבולשת, זרוע האימים של השלטון. ראשי הבולשת הועמדו לעמוד הקלון והוכרזו כפושעים. היו אלה ברובם יהודים. הוא הדין ביחס למניחי היסוד לתכנית הכלכלית, אשר על אף הישגיה המפוארים, הביאה את רוב הציבור לחיי עוני. מומחים כלכליים אלה, אף הם יהודים, סילוקם לא איחר לבוא.

---

4. ראו: אבידן למנהל מזא"ר, 19 באפריל 1955, גנהמ"ד 130.11/2502/12. במכתב זה אבידן מוסר על הסכם שנחתם בין ממשלת גרמניה המערבית לבין הממשלה הפולנית בדבר אספקת סחורות גרמניות לפולין באשראי לזמן ארוך בתמורה להיתר של ממשלת פולין ליציאת 16,000 גרמנים שיש להם קרובים בגרמניה המערבית. ראו לעיל תעודה 220.
5. הרפטריאציה השנייה של פולנים מברית המועצות החלה ב־1955 והסתיימה ב־1959. הסכמי הרפטריאציה כללו אזרחים של הרפובליקה הפולנית השנייה בני הלאום הפולני או היהודי או צאצאיהם. במסגרת זאת חזרו לפולין כרבע מיליון איש.
6. לפני המלחמה הייתה זאת אחת מהססמאות של המחנה הלאומי, מאחוריה הסתתרה התביעה לבידוד ולהטלת חרם על היהודים.
7. יוזף שוויאטלו (Józef Światło) (1975-1915), סגן מנהל של המחלקה העשירית של משרד הביטחון הציבורי (MPS). ב־6 בדצמבר 1953 עבר לברלין המערבית וערק לארצות הברית. תכנית של רדיו אירופה החופשית בהשתתפותו, בשם "מאחורי הקלעים של המפלגה ושירותי הביטחון", תרמה למשבר בחוגי הממשל ולחיסול המשרד לביטחון פנים (MBP).

ברמן ומינץ עמודי התווך בפוליטביורו הפולני, האחד אחראי לביטחון הפנימי, והשני לכלכלה, היו כצנינים בעיני הציבור. נפילתם סימנה התחלת תקופה חדשה, והיא טיהור מיהודים בשלטון.

מעניין שהעיתונות הפולנית החלה מפרסמת ללא מצרים, מאמרים על גילויים אנטישמיים במקומות רבים בארץ. הצנזורה התירה הופעת המאמרים וניתן פומבי רב לבעיות האנטישמיות. מוניטין אלה לא היו לרוחה של היבסקצייה, שעד כה נשבעה כי הבעיה היהודית נפתרה ואיננה עוד. העובדה שהעיתונות הרשמית מודה בקיום האנטישמיות ומודיעה על גילויים מחרידים גם בערי השדה וגם במטרופולין השביתה את מנוחת השאננים. לא ניתן יותר להכחיש דברים ש"הטריבונה לודו" כותבת עליהם. וכאילו כפאם שד נאלצו רבים, שנהנו מחסדי השלטון, להודות תחילה בשפה רפויה ואחר כך בפה מלא, בקיום האנטישמיות. רק עכשיו החלו רואים שהקרקע נשמט[ת] מתחת לרגליהם וחרדה אחזה בהם. ומכאן כפסע למחשבה לעלות לישראל.

בצמרת השלטון, החלו מדברים בגלוי על הדחת יהודים מעמד[ו]ת מפתח. באוזני רבים מחברי מפלגה אדוקים, מהדהדים דברי כמה מחברי הפוליטביורו ומרכז המפלגה שהוקיעו את להיטותם של יהודים להיאחז במשרות גבוהות במיניסטריונים חשובים, כמו משרד החוץ, משרד למסחר חוץ וכולי. ואם בארזים נפלה שלהבת, מה יגידו אזובי הקיר.

הגילויים האנטישמיים, שתחילה הצטמצמו לחוגים צרים, כמו מפעלי עבודה, משרדי ממשלה, החליטו [החלו] להופיע בכל חריפותם בבתי ספר, במועדונים וגם בחנויות וברחוב. בזמן האחרון בקושי רב נמנעו פרעות בוואלבזוך והיו שמועות מדאיגות על שטטין.[8]

אין ספק שהשלטון עומד על המשמר ואינו מרשה התפרעויות ממש. אולם בולטים הסימנים שהוא מעוניין בהדחת יהודים כדי להרחיק את הלעז שהשלטון הוא בידיים יהודיות.

חשוב לו מאוד, לשלטון, שהעלייה לישראל תפורש כדברי ליברליזציה ולא כתוצאה מאנטישמיות. חשוב לו, כמו כן, שהיציאה לא תהיה המונית, ולא תעשה רושם של בריחה. רצוי לו מאוד שהפירוש הניתן לה, יהיה על בסיס איחוד משפחות ולא עלייה סתם, כי הלחץ של מדינות ערב עליו אינו מבוטל כלל ועיקר.

העלייה מקיפה את כל הגילים ואת כל המקצועות. משחררים בעלי מקצוע חשובים ממקומות העבודה. אפילו קציני צבא ניתן לשחרר. איננו יכולים עדיין להתפאר בעלייתם של אלה, כי רק לפני זמן קצר הגישו את בקשתם לעלות.

האם העלייה תימשך הרבה זמן, האם תקיף כפי שסבורים 20-30 אלף או פחות, קשה לחזות מראש. הפרסומים בעיתונות בדבר עלייה הם סכנה רצינית להפסקתה, בגלל לחץ הערבים.

אין ספק שקליטת עולי פולין תשפיע אף היא לא מעט על זרם העלייה.

ועל אחת מבעיות הקליטה הזאת (מומחים) במכתבי הנפרד אליך.

בברכה,

י' ברמור

8. באוקטובר ובנובמבר 1956 התחזקה ברחבי פולין אווירה אנטישמית, אנטי־אוקראינית, אנטי־גרמנית ואנטי־בלארוסית. האווירה האנטישמית הייתה חזקה במיוחד בשלזיה תחתית. שם נרשמו גם המאורעות האנטישמיים הרציניים ביותר. ראו: *Paweł Machcewicz, Polski rok 1956*, Warsaw 1993, p. 226

238

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 17: גנהמ"ד 130.09/2306/11

נתקבל 15 בדצמבר 1956

ורשה, 14 בדצמבר 1956

אל: מזא"ר, המשרד בירושלים
מאת: כ"ץ, צירות ישראל, ורשה

בביקור אצל ראש הממשלה צירנקייביץ' הסברתי סיני כהגנה עצמית ולא קנוניה.[1] תגובתו הייתה בלי רשעות "בכל זאת לא צריכים הייתם ללכת לשם". הרבה לשאול על ישראל כמקלט לגלויות שלמות. הביע אמונה עזה בתהליך היסטורי "שלא ניתן לעיכוב" של שחרור המזרח התיכון מקולוניאליזם. "עתידכם תלוי במעשיכם כדי שעמי המזרח התיכון לא יזהו אתכם עם הקולוניאליזם". העברתי ביקורת על המגמות הנוכחיות של תנועות השחרור הערביות וחובת המחנה הסוציאליסטי להשפיע נגד התדרדרותן לפשיזם שוביניסטי שהשמדת ישראל אחד מסימניו, התרשם ממלקוח "מיין קאמפף" בערבית,[2] הביע אמונתו בבאנדונג כמשנה פני עולם.[3] הבהרתי הסתייגותנו מניסיון העבר, אך הבאתי יחסינו עם בורמה כדוגמה לידידות אפשרית ורצויה עם מדינה באנדונגית, שאל ליחסינו עם הודו ורמז כי רואה בהם מפתח. סיפרתי על רצוננו להשתלב באסיה והאשמתי הערבים במסע נגד דו־קיום. אנחנו מעולם לא התערבנו אצל מדינות אחרות שלא יגלו ידידות לערבים, ואילו הערבים מבקשים להתערב אצל אחרים נגד יחסים תקינים עם ישראל. הבין הרמז, ומיד ראה לציין שבין פולין וישראל היחסים תקינים, אישרתי כן ושכך צריך להיות. יש עלייה, יחסי מסחר מתפתחים ויחסי תרבות מתהדקים. ציינתי בהערכה שהעיתונות הפולנית, עם היותה מתארת ישראל מתוך קו הנוגד את מדיניותנו [ו]גורם לה עוול, נמנעה מגסויות, מהסתה ארסית ומג[ו]רוי "לסרוט לישראל את האוזניים" המעודד את הערבים לדרדר מאבקם לשוביניזם תוקפני, פשיסטי ואנ[ט]י־יהודי תחת להניעם לשיחות ישירות עם ישראל. הבין הרמז, אך עצר בחיוכו.

כשנפרדנו חזרתי והדגשתי רצוננו לראות עמים שוחרי שלום פועלים למען שלום וביטחון לכל המדינות "וכל המדינות פירושו גם ישראל". תשובתו: "כמובן שגם ישראל, ואנו פועלים

238

1. אחרי הלאמת תעלת סואץ, הגיעו ב־26 ביולי 1956, בריטניה, צרפת וישראל להסכמה על מבצע צבאי משותף כנגד מצרים. ב־29 באוקטובר החלה ישראל במבצע צבאי (מבצע קדש) וכבשה את סיני. ב־22 בדצמבר הצבא האנגלו־צרפתי נסוג עקב לחץ אמריקני־סובייטי. עד מרס 1957 פינתה ישראל את כל שטחי סיני בתמורה להצבת חיל חירום של האו"ם לאורך הגבולות.
2. "מיין קאמפף" תורגם לערבית כבר בשנות השלושים.
3. הכוונה לוועידת באנדונג, ועידת 29 מדינות "בלתי מזדהות" מאסיה ומאפריקה (מהן שש מדינות ערביות), שנערכה בין ה־18 לבין ה־24 באפריל 1955 בעיר באנדונג שבאינדונזיה. הוועידה העבירה החלטות כנגד המלחמה וההתערבות בענייניהם הפנימיים של המדינות וקראה לחזרת ישראל לגבולות החלוקה.

במקום בו אנו יכולים ובמידה שאנו יכולים. נימת דבריו בכל השיחה נראתה לי "ידידותית, אך מאופקת בגלל נסיבות הזמן".

כ"ץ

239

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 53: גנהמ"ד 130.09/2306/11

ורשה, 31 בדצמבר 1956

בריאיון אצל שר החוץ רפאצקי היום סקרתי המצב לפי תאריכים[1] והדגשתי דאגתנו מהפרת החלטת השני בנובמבר[2] על ידי פעולת הקומנדו.[3] תבעתי מפולין עקביות בהתאם להצהרותיה על דו־קיום לכל העמים באשר הערבים מסרבים לנהוג לפי עיקרון זה לגבינו.

שאל על נסיגתנו.

אמרתי שאנו נסוגים בהתאם לתאריכים ולמקומות שנקבעו עם המזכ"ל[4] [של האו"ם] אולם דווקא מפני זה מדאיגה אותנו ביתר שאת ההפרה המצרית וההכרזות על כוונותיה.

אמר שדו־קיום היא תביעה מינימלית ומוצדקת של כל מדינה ופולין מכירה בעיקרון זה כפתרון לסכסוך הישראלי־ערבי, אך המאורעות האחרונים במזרח התיכון החריפו המצב ועיכבו פתרונותיו. עתה יש צורך לפתור את כל מכלול הבעיות פתרון רחב היקף (הרושם שלי מדבריו הנ"ל הוא שהם משקפים עמדת הגוש כי בעיית ישראל־ערב, אמנת בגדד[5] ותחומי ההשפעה של המעצמות אין לפתור בנפרד, אלא במין ועידת ג'נבה).

חזרתי והדגשתי שאי־בלימת התוקפנות המצרית המחודשת מיד עשויה רק להרע המצב המסוכן בלאו הכי. גם בגדד רוחשת מזימות, וכבר תוארה משם ישראל כבובה של בולגנין[6]

239

1. הכוונה למימוש סעיפי שביתת הנשק של מבצע קדש, ראו תעודה 237, הערה 1; וכן הערה 4 להלן.
2. החלטתה של הישיבה הדחופה של העצרת הכללית של האו"ם בשניים בנובמבר שקראה להפסקת אש ולמתן אפשרות נסיגה לכל הכוחות שנתפסו במהלך הקרבות. ב־11 בדצמבר 1956 ישראל הודיעה לאו"ם על מוכנותה לפנות את חצי האי סיני ולכניסת כוחות האו"ם. במהלך כמה ימים ישראל התרחקה 50 מייל מתעלת סואץ.
3. הכוונה כנראה לפעולת מחבלים בישראל ב־8 בדצמבר 1956.
4. עד 22 בינואר 1957 פינתה ישראל את כל השטח שכבשה בסיני, חוץ מרצועת עזה וחוף סיני מול מצרי טירן. היא נסוגה משרם אל שיח' ומרצועת עזה בראשית מרס 1957.
5. אמנת בגדד (או ברית בגדד) – השם הבלתי רשמי לחוזה הגנה שנחתם בפברואר 1955 בין עיראק ותורכיה, ואליו הצטרפו במהלך 1955 אף בריטניה, פקיסטן ואיראן. הייתה זו אבן פינה לתכניות מערביות, בעיקר אמריקניות, ליצירת שרשרת מדינות בעלות ברית של המערב שתקיף את ברית המועצות. ב־1959 עיראק עזבה את הברית ושמו הוחלף מ־METO (Middle East Treaty Organization) ל־CENTO (Central Treaty Organization).
6. ניקולאי בולגנין (Nikolai Bulganin) (1895–1975), בין 1955 לבין 1958 היה ראש ממשלת ברית המועצות. שיגר ב־5 בנובמבר 1956 איגרת מאיימת לראש ממשלת ישראל, ובה ישראל תוארה ככלי בידי כוחות אימפריאליסטיים וכנאבקת נגד מתנגדי הקולוניאליזם רודפי השלום. לאיגרת זאת השיב בן־גוריון ב־8 בנובמבר, כי שום גורם זר אינו מכתיב את מדיניות החוץ של ישראל אלא שזאת מוכתבת על ידי צרכיה החיוניים ועל ידי השאיפה לשלום.

וכרושצ'וב[7] כמו שבמקום אחר תוארה ישראל באותה מידה של זדון ובורות כבובה של האימפריאליזם. כל מה שישראל רוצה זה שלום וביטחון, ואילו ההתקפות המצריות והאיומים משכנים אחרים לא רק מסכנים ביטחונה של ישראל אלא פותחים המפתח להתערבויות שאין אנו מתפללים להן.

השר חזר והביע הבנתו (כאן ציין שהוא מגדיר את הריאיון אתי כשמיעת אינפורמציה) אך דבריי הם רק "חוליה בבעיה סבוכה מאוד שהסתבכה לאחרונה עוד יותר". פולין תהיה נאמנה לעקרונותיה והצהרותיה "שהביעה לאחרונה על במת האו"ם".

הרושם שלי מהשיחה חופף הרושם משיחתי עם ראש הממשלה [צירנקייביץ'].[8] הם יודעים יפה המצב, אינם דורשים רעתנו, אך בעניין המזרח התיכון כולו יקבלו המנהיגות הסובייטית. מכאן זהירות רבה בתשובות על אף יחס של הבנה.

כ"ץ

הוא גם הביע צער על האיום הכרוך באיגרתו של בולגנין. יוסף גוברין, יחסי ישראל בריה"מ, ירושלים 1990, עמ' 70-69; Avigdor Dagan, *Moscow and Jerusalem*, London 1970, pp. 107-112

7. ניקיטה כרושצ'וב (Nikita Khrushchov) (1971-1894), בשנים 1964-1939 היה חבר הלשכה המדינית של הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית בברית המועצות; ב־1964-1953, מזכיר ראשון של הוועד המרכזי של המפלגה, ובמקביל, שימש בין השנים 1964-1958 ראש ממשלה.

8. ראו תעודה 238.

רפאל לוץ, קונסול פולין בירושלים, בדרכו לפגישה עם הנציב העליון הבריטי אלן קנינגהם.
אוסף תמונות של רפאל לוץ, באדיבות ארכיון בית לוחמי הגיטאות

חברי תנועת נוער יהודית בסוסנוביץ בתהלוכה, כנראה באחד במאי בשנים שלאחר המלחמה, למען
סולידריות בינלאומית ותנועת הפועלים היהודית בארץ ישראל. באדיבות יד ושם

יהודי ורשה עם מנהל אונר"א ביום השנה הרביעי למרד גיטו ורשה, 1947.
באדיבות יד ושם

משלחת ישראל לפולין, 1 בספטמבר 1948; משמאל לימין: מזכיר ראשון, ד"ר כנען; מזכיר עיתונות, יעקב פטרזיל, ציר ישראל, ישראל ברזילי, נספח קונסולרי, פנחס דגן, מזכיר שני, שלמה גל. צילם: זולטן קלוגר, לע"מ

הנפת הדגל בצירות ישראל בוורשה, סוף ספטמבר 1948. מימין לשמאל: הציר ישראל ברזילי ופנחס דגן. גנזך המדינה

ציר ישראל בפולין, ישראל ברזילי (מימין), שר החוץ משה שרת, וקונסול פולין בירושלים,
רפאל לוץ, 1949. אוסף תמונות של רפאל לוץ, באדיבות ארכיון בית לוחמי הגיטאות

עולה חדש מפולין עם הגיעו למרכז קליטה ברעננה, 20 בספטמבר 1949.
צילם: דוד אלדן, לע"ם

חתימת הסכם מסחרי בין ישראל לפולין, 1 באפריל 1951; משמאל לימין יושבים: ו' פייקארג, משלחת מסחרית של פולין, ולטר איתן, מנכ"ל משרד החוץ, משה ברטור, סגן מנהל המחלקה המסחרית במשרד החוץ.
צילם: פריץ כהן, לע"ם

זיגפריד וולניאק, מיופה כוח של פולין בישראל, מגיש את כתב האמנתו לנשיא יצחק בן־צבי, 21 בדצמבר 1954.
צילם: ורנר בראון, לע"ם

הנשיא יצחק בן־צבי (במרכז), ציר פולין בישראל, אנטוני בידה ושרת החוץ, גולדה מאיר לאחר טקס הגשת כתב האמנה, 4 בדצמבר 1957. צילם: דוד גורפינקל, לע"ם

ראש הממשלה דוד בן־גוריון נפגש עם עולה חדשה מפולין תושבת קריית גת, לכיש, 12 בפברואר 1959. צילם: משה פרידן, לע"ם

הנשיא זלמן שזר ושגריר פולין בישראל יוזף פוטה, לאחר טקס הגשת כתב האמנה.
מאחור שר החוץ אבא אבן, 14 באוקטובר 1963. צילם: משה פרידן, לע"ם

משחק שחמט בין שחקני ישראל ופולין בתחרות הבינלאומית לשחמט בתל אביב, 17 במאי 1966.
צילם: פריץ כהן, לע"ם

ביקור רשמי של שר החוץ אבא אבן עם ראשי נציגויות ישראל במזרח אירופה במחנה ההשמדה אושוויץ
לרגל כנס הנציגויות בוורשה, מאי 1966. בארכיון יד ושם

1957

240

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל משרד החוץ (ירושלים)

מברק מוצפן 98: גנהמ"ד 130.09/2306/12

נתקבל 20 בינואר 1957

ורשה, 20 בינואר 1957

אל: המשרד בירושלים
מאת: צירות ישראל, ורשה

הבלטת יחסה של פולין לישראל כיוצא דופן בגוש כפי שנעשתה בקהל ישראל אחרי נאום ראש הממשלה[1] מעידה שבארץ טרם הבינו המצב העדין. פולין חוששת עתה מבידוד עוין בגוש ונמצאת בתהליך של מאמץ להוכיח למדינות הגוש שאין היא יוצאת דופן. זה היה המאמץ העיקרי של הפולנים כלפי צ'ו־אן־לאי.[2] ההכרזה הדרמטית של גומולקה ערב הבחירות, אם העם לא יתייצב מאחורי החזית הלאומית[3] בהנהגת המפלגה הקומוניסטית עלולה פולין "לקפח את קיומה כמדינה" ו"להימחק מהמפה" מעידה שהדוב הסובייטי יחזיק את פולין חזק במלתעותיו.[4] אמנם יחסה החיובי לעלייה נובע מצרכיה הפנימיים, אך אם תעמוד תחת לחץ ליישר הקו בנקודה זו, היא תפקיר את היהודים ומה גם שתהיה זאת הזדמנות זולה לתת עוד הוכחה לבני הגוש כי הסולידריות אתם בענייני חוץ נשארה אבן שתייה. במצב זה מוטב שלא להבליט לשבח יחסה של פולין כיוצא דופן בגוש, ומה גם שבאו"ם יחסה אינו יוצא דופן כלל והחלטה אפשרית על סנקציות עלולה לספק עילה להפסיק העלייה ולהתיישר לפי הקו המוסקבאי מבלי שהדבר יתפרש ככניעה מחפירה ל[ניקיטה] כרושצ'וב ולסטליניסטים.

כ"ץ

240

1. דוד בן־גוריון.
2. צ'ו אן לאי (Zhou Enlai) (1898–1976), ראש ממשלת סין העממית מ־1949 עד ל־1976; בשנים 1949–1958 שימש גם שר החוץ.
3. חזית האיחוד הלאומי (Front Jedności Narodu), הוקמה בנובמבר 1952 בהשראת פזפ"ר וחיברה מפלגות פוליטיות, איגודים מקצועיים וארגונים חברתיים. העניקה לגיטימיות לפעילות השלטון וגיבשה רשימת בחירות מאוחדת. מ־1956 פעלה תחת השם "החזית הלאומית".
4. במהלך נאומי הבחירות שנשא גומולקה לא נמצאו ביטויים כאלה, ואולם באחרון שבהם, שנשא ב־19 בינואר 1957 (הבחירות התקיימו ב־20 בינואר), אמר גומולקה כי "רק פולין סוציאליסטית יכולה להופיע על מפת אירופה כמדינה עצמאית וריבונית" (W. Gomułka, *Przemówienia 1956-1957*, Warszawa 1957, p. 212).

241

משרד החוץ (ירושלים) אל צירות ישראל (ורשה)

מברק: אצ"מ S6/6026

ירושלים, 28 בינואר 1957

אל: צירות ישראל, ורשה
מאת: המשרד בירושלים
לצירות

בישיבה עם שר האוצר [לוי אשכול], שר המסחר [פנחס ספיר],[1] ו[שלמה זלמן] שרגאי[2] סוכם: (א) להדריך את יהודי פולין להעברת כספים בצורת סחורות ומצרכים מועילים במקום קניית הבא ליד. מכינים רשימה שנמציא לך. בינתיים הברק נא איזה סחורות ומצרכים העלולים להיות למועיל למשק ניתן להוציא בכמויות מתקבלות על הדעת. האוצר מוכן לתת הטבה ניכרת על מחיר הסחורות למען משיכת ההעברה והקלת הקליטה; (ב) לברר עם הפולנים הסדר העברה בצורת סחורות שיוסכם עליהן. מוכנים לשקול גם סחורות רכות יותר כגון שימורים וטקסטילים. ראה מכתבנו מה־27-1.[3] האם נראית לכם הצעה לשגר נציג מחלקת הקליטה של הסוכנות למען ינסה לארגן העולים לקניות מרוכזות של מכונות, כלי עבודה, ציוד חקלאי וכו'? הדרכתכם ופעולתכם המידית הכרחית. הברק נא.

241

1. פנחס ספיר (1975-1906), חבר כנסת מטעם מפא"י ואחר כך מטעם מפלגת העבודה הישראלית (1975-1959). ספיר שימש בתפקידים הבאים: שר המסחר והתעשייה (1965-1955), שר האוצר (1968-1963) (1974-1969), שר בלי תיק (1969-1968) ושר המסחר והתעשייה (1972-1970).
2. שלמה זלמן שרגאי (1995-1899), מאבות הציונות הדתית ומהוגי האידאולוגיה שלה; ממייסדיהן של תנועות "תורה ועבודה" ו"הפועל המזרחי" ומנהיגן; חבר הנהלת הסוכנות בלונדון (1948-1946) ובירושלים (1950-1948). בשנים 1952-1950 – ראש עיריית ירושלים; ב־1954-1968 – חבר הנהלת הסוכנות היהודית וראש מחלקת העלייה.
3. המכתב לא נמצא.

242

הנספח המסחרי של פולין, אלברט גיווינו[1] (תל אביב), אל סגן השר למסחר חוץ, צ'סלאב באייאר (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-14 t-344

תל אביב, 31 בינואר 1957

אל: המיניסטריון לסחר חוץ
סגן השר צ' באייאר
ורשה

ב־28 לחודש זה הוזמנתי אל מר ברטור, מנהל המחלקה הכלכלית של משרד החוץ בירושלים. בעת הביקור הוא הציע את ההצעה הבאה וביקש להעבירה לרשויות הפולניות.

מתנהלת כעת הגירה די גדולה של יהודים פולנים לישראל. במצב הכלכלי השורר ישראל נתקלת בקשיים גדולים בקליטת העולים ובהקשר זה היא מעבירה לשלטונות הפולניים הצעה לעיונם, אשר אם תתקבל עליהם תהיה זו עזרה משמעותית לעולים החדשים.[2] עיקרו של דבר הוא, שפולין תסכים, כי המהגרים לפני שעזבו את פולין יוכלו להפקיד כסף במטבע הפולני בחשבון מיוחד שייפתח בבנק הלאומי הפולני ותמורתו פולין תשלח לישראל סחורות – כמובן לא סחורות מעדיפות ראשונה. העולה החדש בישראל יקבל בבנק המקומי, עם הצגת תעודת ההפקדה בזלוטי, את שווה הערך בלירות ישראליות, ואילו הרשויות המרכזיות בישראל יעסקו בחלוקת הסחורות האלה. השיטה הזאת, לדברי ברטור, הייתה מונעת הוצאה של דברי ערך מפולין לישראל (רדיו, רהיטים, קריסטלים, מצלמות וכדומה), שכן המהגרים שיש להם אפשרות להוציא את רכושם נוהגים לרכוש מוצרים כאלה לפני יציאתם את הארץ. מצד שני, זה היה גם מוריד את עלות ההעברה של הרכוש ומפשט את בעיות המכס גם בפולין וגם בישראל.

מר ברטור מבקש לקבל את דעתנו בקשר למידת הריאליות של ההצעה הזאת. אם היא תתקבל עקרונית ייעשו צעדים כדי להסכים על הפרטים, כמו שער המטבעות לצורך חישוב, כמות הסחורות, עניין התעבורה וכל הבעיות הכרוכות בכך.

הדבר היה מחייב לחתום על הסכם נפרד המקיף את כל השאלות הפתוחות. בו גם הייתה נקבעת רשימת הסחורות שפולין תוכל לשלוח. היא תכלול, קודם כול, מוצרי מזון ומוצרים לשימוש ביתי, וכן ספרים וסחורות כאלה שהם מוצרי ייצוא בפולין אבל קיים קושי לייצא אותם בשווקים הבין־לאומיים.

אילו פולין הסכימה להושיט סוג זה של עזרה, ההסכם יכול היה להיחתם לתקופה של, לדוגמה, חצי שנה או שנה, ומשרד האוצר המקומי היה נותן עדיפות למוצרים פולניים במתן

242

1. אלברט גיווינו (Albert Giwojno), נספח מסחרי.
2. ניתוח של מצב העולים מפולין נמצא בדו"ח מ־4 בפברואר 1957 מאת המזכיר השני של הצירות, יאן סלוביקובסקי, AMSZ z-11 w-14 t-342

רישיונות ייבוא במסגרת הסכם הקלירינג הקיים; וכדברי ברטור, אם תופיע בעיה כל שהיא שבה ישראל תוכל לעזור לפולין הם יעשו זאת ברצון.

אני מבין, שהנספח המסחרי של ישראל בפולין מר ברמור קיבל הוראות בעניין זה וכבר בוודאי הציג את ההצעה בוורשה, בכל זאת אני מעביר בזה בקיצור את העניין בשלמותו כפי שנמסר לי על ידי משרד החוץ בירושלים.[3]

א' גיווינו – נספח מסחרי

תפוצה:
המיניסטריון לסחר חוץ – סגן השר באייאר
משרד החוץ – מחלקה V
משרד החוץ – מחלקת הסכמים II

243

תזכיר של מחלקה V על עלייה מפולין לישראל משנת 1951 עד לינואר 1957[1]

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-14 t-344

ורשה, 19 בפברואר 1957

מידע
הנוגע להגירה לישראל

בשנים 1951-1954 מספר הבקשות להגירה לישראל נע בגבולות 2,000 לשנה. הפונים היו אנשים שהרגישו קשורים ללאומיות היהודית – תרבות, שפה, דת, מסורת – או שהיו להם קרובים מהדרגה הקרובה ביותר בישראל. בתקופה זו לא ניתנו עקרונית רישיונות הגירה. (למשל, בשנת 1954 ניתנו רק שני רישיונות.)

בשנת 1955 ניתנו 251 רישיונות הגירה לעומת 2,482 בקשות שנתקבלו. עלייה זו במספר הבקשות ובמספר הרישיונות שניתנו מוסברת על ידי הפעולה שנקטנו לאיחוד משפחות. את הרישיונות קיבלו נשים או בעלים או אנשים בודדים בגיל מתקדם שהיו להם קרובים בישראל. מצב זה היה קיים עד יוני 1956.

3. תוספת רישום בכתב יד: "בעניין זה ניסה לדבר אתי א' אשל – מנהל האגף לאירופה המזרחית – אלא שבידעי שכל העניין איננו ריאלי לא רציתי להתייחס לנושא הזה. יאן סלוביקובסקי, המזכיר השני של הצירות".

243

1. התעודה פורסמה ב: K. Ruchniewicz & T. Szumowski (eds.), *Polskie dokumenty dyplomatyczne. 1957*, Warsaw 2006, p. 106-109. השוו נוסח דומה בתעודה 246.

החל מיולי 1956 נרשמה עלייה גדולה מאוד ושיטתית במספר הפניות לקבל רישיונות הגירה. מ־446 פניות בממוצע לחודש במחצית הראשונה של 1956 עלה ל־1,178 ביולי בלבד והגיע ל־9,277 בקשות הגירה בדצמבר 1956.

מספר רישיונות ההגירה שהוצאו התחיל לעלות החל מחודש אוגוסט 1956, ממוצע חודשי של 37 בשבעת החודשים הראשונים של השנה עד 474 רישיונות הגירה באוגוסט ועד ל־2,130 רישיונות בדצמבר 1956.

בסך הכול בשנת 1956, פנו להגר לישראל 21,589 מבוגרים ועוד 10,175 ילדים עד גיל 13.
מתוך מספר זה, 6,209 מבוגרים ו־3,175 ילדים קיבלו רישיונות הגירה בשנת 1956.
נשארו לטיפול בקשות לרישיון הגירה המקיפות 15,489 מבוגרים ו־7,000 ילדים עד גיל 13.

הטבלה הבאה מתארת את זרם הפניות שהגיעו ואת מספרי הרישיונות שהוצאו בחלוקה חודשית:

השנה	מספר המבוגרים	
	שהגישו בקשות להגירה	שקיבלו רישיונות יציאה
נשארו לטיפול מ־1955	1,203	-
ינואר 1956	261	36
פברואר	406	37
מרס	392	37
אפריל	438	35
מאי	490	53
יוני	689	30
יולי	1,178	28
אוגוסט	1,199	474
ספטמבר	1,598	793
אוקטובר	2,183	985
נובמבר	2,375	1,575
דצמבר 1956	9,277	2,130
סך הכול	21,689	6,209

מתוך 21,689 המבוגרים כ־13,000 הם עובדים מקצועיים. מאלה, כ־40% מועסקים בקואופרטיבים ו־30% עובדי צווארון לבן ואינטליגנציה מקצועית, 15% יוזמה פרטית ובעלי מלאכה, 10% פועלים עובדי כפיים במפעלים ממשלתיים ו־5% מועסקים במסחר הציבורי.

ראויה לתשומת לב העובדה, שבשנים שעברו הבקשות להגירה לישראל זרמו אך ורק מאלה שהגדירו עצמם כאזרחים פולנים בעלי לאומיות יהודית ושבאו על פי הרוב משכבות של בעלי מלאכה ויוזמה פרטית – ואילו כעת יותר ויותר פונים להגירה אנשים המגדירים עצמם כפולנים לא רק מצד האזרחות אלא גם מצד לאומיותם. יש ביניהם קציני צבא בדימוס

וכן עובדי מוסדות ביטחון לשעבר ושוטרים בדימוס, אינטליגנצייה מקצועית, אמנים אומנים, יוצרים וכן עובדים שממלאים תפקידי ניהול במנגנון הכלכלי והממשלתי.

בין אלה שפנו להגר נמצאים, בין היתר, הפרופסור לשפה ותרבות פולנית באוניברסיטת ורוצלאב ברטיש, פרופסור אוניברסיטת ורוצלאב גודלבסקי, ראש קתדרה בפוליטכניקה (טכניון) ורשה אלכסנדר ברלר, ממלא מקום של פרופסור באוניברסיטת ורשה הירשביין, העורכת של "טריבונה וולנשצ'י"[2] הלינה בריאן, פרופסור למתמטיקה באוניברסיטת לודז קלינסקי, ועוד כמה מאות רופאים וכן מהנדסים ועיתונאים.

עד נובמבר 1953 כל היוצאים לישראל קיבלו תעודות מסע ששללו מהם את אזרחותם הפולנית. החל מנובמבר 1956 הוחל בחלוקת דרכונים פולניים ליוצאים לישראל. בסך הכול חולקו עד 31 בדצמבר 200 דרכונים לאלה שהצהירו על רצונם לשמור על אזרחותם הפולנית. זה נוגע במיוחד לעסקני המפלגה לשעבר, אנשי שירותי הביטחון, המשטרה וקציני הצבא הפולני בדימוס.

יש לציין, שכעת עולה מספר היוצאים המבקשים לתת להם דרכונים במטרה לשמור על אזרחותם הפולנית. הם מנמקים זאת ברצון לא לסגור להם את השער בחזרה ובקשר שלהם לפולין, הארץ שבה התחנכו.

בעיה נפרדת היא הגירתם לישראל של אזרחים בני הלאום היהודי החוזרים כעת מברית המועצות במסגרת מבצע החזרה למולדת.

היהודים החוזרים בתקופה האחרונה הם ב־75% פועלים ובעלי מלאכה קטנים – סנדלרים, חייטים, רצענים. יש קבוצה קטנה של מסגרים ומכונאים. האחרים – זו אינטליגנצייה עובדת.

עובדה היא, שחזרתם למולדת של אנשים אלה באה בתקופה די קשה ומסובכת מבחינת המצב הכלכלי והפוליטי; וכן, עובדה היא שהם באים מיד במגע עם הסביבה החברתית היהודית, אשר כתוצאה מגל הלאומנות והאנטישמיות שגבר בזמן האחרון מוצאת לה פורקן בהגירה לישראל. עובדות אלה תורמות לכך שיהודים החוזרים מברית המועצות אינם מתכוונים להיערך לישיבה בפולין ולהיקלט, אלא נתקפים בפסיכוזה של הגירה.

מיד לאחר שחזרו לפולין, בתוך 5 עד 12 יום, הם מגישים בקשות ליציאה לצורך הגירה לישראל ומנמקים זאת שברצונם להתאחד עם משפחתם הנמצאת בישראל, או גם, שקרוביהם הנמצאים בפולין מהגרים לישראל והם אינם רוצים להיפרד מהם.

כ־647 חוזרים פנו בבקשות להגר לישראל ואתם עוד כ־25% ממספר זה ילדים עד גיל 13.

רישיונות יציאה ניתנו ל־647 מבוגרים, בחלוקה לחודשים:

עד דצמבר	1956	20 איש
בדצמבר	1956	211
בינואר	1957	416
בסך הכול		647

בחודש ינואר 1957 הסתמנה ירידה במספר הפניות לרישיונות יציאה לשם הגירה לישראל.

בסך הכול פנו לצאת לישראל בינואר 1957 2,428 מבוגרים ולמעלה מ־100 ילדים עד גיל 13.

הוצאו 3,735 רישיונות יציאה בתוכם 3,232 תעודות מסע ו־503 דרכונים.

2. בין השנים 1948–1957 היה ביטאון הוועד המרכזי של מפלגה הקומוניסטית הפולנית.

244

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 173: גנהמ"ד 130.09/2306/12

נתקבל 21 בפברואר 1957

ורשה, 21 בפברואר 1957

אל: מזא"ר, המשרד ירושלים
מאת: צירות ישראל, ורשה

שיחה עם סלוצ'אנסקי על הסברת היציאה ההמונית כלפי חוץ.

אמרתי שכיבדנו רצונם שלא להפוך היציאה לנושא לעיתונאים, אך הפולנים עצמם פרצו הסכרים. אני מבין שמטעמים פנימיים של מלחמה באנטישמיות, מבליטה העיתונות הפולנית את האנטישמיות כגורם העיקרי ליציאה, אולם ביכולתי להבטיחו שעובדת העלייה מפולין לא הכתימה את פולין במערב אלא להפך. במידה שאינני מצליח להתחמק מעיתונאים זרים אני מדגיש שהגורם לעלייה הוא חיובי – איחוד משפחות ורצון היהודים לחיות במדינה יהודית – ושבגלל ההפסקה השרירותית של העלייה ב־1950 נצטבר המון רב שמבקש לעלות מאחר שממשלת פולין החלה לנקוט קו הומניטרי וליברלי. לישראל אין כל אינטרס לנצל את העלייה לצורכי תעמולה כזאת או אחרת, והיינו מוכנים גם להמשיך בשתיקה. אולם העיתונות הפולנית מאירה את התופעה רק מן הצד השלילי ומאיימת אימים שלא רק האנטישמיות אלא גם היציאה ההמונית מכתימה שם פולין. מאחר שתמונה מסולפת כזאת עלולה להיעתק גם מבחוץ לארץ, ייתכן שמן האינטרס הפולני הוא שאנו נבליט את ההארה החיובית, שהרי עובדת העלייה (לא האנטישמיות) עשויה רק להוסיף כבוד לפולין במערב. במצב היחסים שבינינו, אמרתי, חשבתי שיכולתי לדבר אתך גלויות ואישית על הבעיה ולהביע נכונותי לקואופרציה כנה ביותר, אם גם מבחינה פורמלית הסברתכם והסברתנו שייכות לתחום הריבונות של כל אחת ממדינותינו.

תשובתו: מודה מאוד שיזמתי שיחה גלוית לב בבעיה. מעריך מאוד את קו ההסברה שנקטתי, שהרי תמיד הייתה עלייה מפולין לארץ ישראל והפסקתה היא שיצרה מצב בלתי טבעי. נראה לו שבכל הנוגע לצד הישראלי זוהי הסברה הוגנת ומונעת פירושים סנסציוניים. ואילו הסברת מידת האנטישמיות בפולין, שורשיה העמוקים והמלחמה בה היא מעניינם של הגורמים הפולניים והיה מעדיף שגם להבא נתחמק בסוגיה זו מהעיתונאים הזרים ונציע להם שלשאלה פולנית פנימית זו יבקשו הסבר במוסדות הפולניים.

השיחה התנהלה באווירה לבבית והתרשמתי שסלוצ'אנסקי יבקש המשך לה.

כ"ץ

תפוצה: שר החוץ, מנכ"ל 4 מזא"ר, קונסולרית

245

קטעים סטנוגרמיים מנאומו של ראש ממשלת פולין, יוזף צירנקייביץ', בסיים הפולני

תרגום מפולנית: דין וחשבון סטנוגרפי של הסיים, קדנצייה 2, ישיבה שנייה, 26 בפברואר 1957, עמודות 29, 33.

חברי הסיים הנכבדים! בחודשיים האחרונים ירד מעט המתח בעקבות החרפת המצב הבין־לאומי שעברנו לאחרונה. התוקפנות האנגלו־צרפתית־ישראלית נגד מצרים[1] הסתיימה במפלה של התוקפנים, בזכות פעולה סולידרית של הכוחות האנטי־קולוניאליסטיים, כוחות השלום הפועלים בעולם הקפיטליסטי (ובתוכם גם באנגליה) וכוחות הסוציאליזם. אנחנו עדים אפוא לכך, שכוחות השלום מסוגלים לסכל בצורה יעילה את תכניות המלחמה, ולהשפיע על מהלכים בזירה הבין־לאומית.

אף שסיוט המלחמה הקרה לא נעלם מן האופק, האירועים בחודשים האחרונים נתנו תוקף ליתרון כוחות השלום, ופילסו דרך ליוזמות חדשות, למען ייצוב השלום ושיפור שיתוף הפעולה הבין־לאומי.

[...] הממשלה תתייצב ללא היסוס בעמדה של שמירה על זכויות שוות וחובות שוות לכל אזרחי המדינה, בלי הבדל מוצא, לאום או דת, ותילחם בנחישות בכל הנטיות הלאומניות, באנטישמיות, וכן בניסיונות להנהיג אפליה ודיכוי כלפי מיעוטים לאומיים החיים בפולין.

נתגלו אצלנו תופעות מדאיגות מסוימות בקשר לכך; עכשיו הזמן לשים להם קץ – ויפה שעת אחת קודם.

הלאומנות מעטה חרפה ומשפילה קודם כול את העם שבו אנשים, גם אם מעטים, נכנעים לאותה אווירה מורעלת. המאבק בלאומנות הוא מאבק על בריאותו המוסרית של העם שלנו.

העיקרון של זכויות וחובות שוות, ללא הבדל מוצא, לאום או דת, ייושם אצלנו במלואו. כל הניסיונות לגרום אפליה ולהפר את החוק בתחום זה ביחס לאוכלוסייה היהודית, שפולין היא מולדתה זה דורות רבים, תיתקל בפעולת־נגד נחרצת ונחושה של הממשלה וזרועות השלטון.[2]

245

1. ראו תעודה 238, הערה 1.
2. להופעתו של ראש הממשלה בסיים קדמה החלטה שקיבלה ההנהלה הראשית של TSKŻ ב־2 בדצמבר 1956, ההנהלה הסבה את תשומת הלב לתופעות אנטישמיות ולחוסר תגובה נאותה להן מצד פעילי מפלגה, הממשלה והמשטרה.

246

תזכיר מאת סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-14 t-344

[26 בפברואר 1957]

מחלקה V

תזכיר
על ההגירה לישראל

על פי הנתונים שפרסמו שלטונות ישראל ב־1955, מסיום מלחמת העולם השנייה היו אמורים להגיע לשם 100 אלף יהודים מפולין. מקורות פולניים לא יכולים לאשר את הנתון הזה משום שחלק מן ההגירה התנהל בצורה בלתי לגאלית.

כללית, אפשר לחלק את ההגירה מפולין לישראל לארבע תקופות:

התקופה הראשונה — השנים 1947/48

זוהי תקופת מה שקרוי "עלייה בלתי לגאלית". אלה שיצאו, היו בדרך כלל היהודים שטענו כי הם אינם רוצים לחיות בארץ שבה הושמדו מרבית בני משפחתם. סיבה ישירה להתגברות זרם היוצאים היו הפוגרום בקיילצה[1] והמקרים בקרקוב[2] – חסרים נתונים מספריים מדויקים.

התקופה השנייה — בשנים 1949/50 — תקופת ה"אופצייה" לבחור באזרחות מדינת ישראל שזה אך קמה

כתוצאה מגל הגירה זה חל פירוד (גאוגראפי) בין בני משפחות רבות.

התקופה השלישית — השנים 1951/55

בשנים 1954-1951 לא ניתנו עקרונית אישורי הגירה לישראל. כמות הבקשות להגר באותה תקופה נעה בגבולות 2,000 בכל שנה. בשנת 1954 ניתנו רק שני אישורים. בין הפונים להגר, הנימוק השכיח להגירה היה הרצון להתאחד עם משפחותיהם.

בשנת 1955 ניתנו 251 אישורי יציאה לעומת 2,482 בקשות שהוגשו. עלייה זו במספר הבקשות ומספר האישורים שניתנו מוסברת בהחלטת השלטונות הפולניים לאפשר איחוד משפחות.

246

1. ראו תעודה 23, הערה 5.
2. ראו תעודה 7, הערה 2.

התקופה הרביעית מקיפה את השנים 1956/57

החל מיולי 1956 נרשמה עלייה גדולה מאוד ושיטתית במספר הפניות לקבל רישיונות הגירה, מ־446 פניות בממוצע לחודש במחצית הראשונה של 1956 עלה המספר ל־1,178 ביולי בלבד והגיע ל־9,277 בקשות הגירה בדצמבר 1956.

בסך הכול בשנת 1956, פנו להגר לישראל 21,669 מבוגרים ועוד 10,175 ילדים עד גיל 13. מתוך מספר זה, 6,209 מבוגרים ו־3,175 ילדים קיבלו רישיונות הגירה בשנת 1956, יחד 9,384 נפש. נשארו לטיפול בקשות לרישיון הגירה המקיפות 15,480 מבוגרים ו־7,000 ילדים עד גיל 13.

טבלה מס׳ 1 בנספח מתארת את זרם הפניות שהגיעו ואת מספרי הרישיונות שהוצאו בחלוקה חודשית.

בחודש ינואר 1957 הסתמנה ירידה במספר הפניות לרישיונות יציאה לשם הגירה לישראל (2,428 מבוגרים ולמעלה מ־1,000 ילדים עד גיל 13). במהלך ינואר ומחצית פברואר הוצאו 3,735 רישיונות יציאה.

ככלל, רישיונות יציאה ניתנים לכולם. מסרבים לתת רישיונות יציאה לאנשים שבזכות מעמדם הייתה להם גישה לסודות מדינה; לאחרונה כמעט כולם מגישים בקשות לצאת וכנימוק מביאים אנטישמיות.

החתך החברתי

ראויה לתשומת לב העובדה, שבשנים שעברו הבקשות להגירה לישראל זרמו אך ורק מאנשים שהגדירו עצמם כאזרחים פולנים בעלי לאומיות יהודית ושבאו על פי הרוב משכבות של בעלי מלאכה ויוזמה פרטית – ואילו כעת יותר ויותר פונים להגירה אנשים המגדירים עצמם כפולנים לא רק בגלל האזרחות אלא גם בגלל לאומיותם. יש ביניהם קציני צבא בדימוס וכן עובדי מוסדות ביטחון לשעבר ושוטרים בדימוס, אינטליגנציה מקצועית, אמנים יוצרים וכן עובדים שממלאים תפקידי ניהול במנגנון הכלכלי והממשלתי. בתוכם שני פרופסורים מאוניברסיטת ורוצלאב, אחד מאוניברסיטת לודז׳, פרופסור אחד מאוניברסיטת ורשה, אחד מהפוליטכניקה (טכניון) של ורשה ועוד כמה מאות רופאים וכן מהנדסים ועיתונאים.

החתך החברתי של הפונים להגר מיוצג בטבלה מס׳ 2 המסופחת לתזכיר זה.

הגירתם של הרפטריאנטים מברית המועצות

בעיה נפרדת היא הגירתם לישראל של אזרחים בני הלאום היהודי החוזרים כעת מברית המועצות במסגרת מבצע החזרה למולדת.

מתוך היהודים החוזרים בתקופה האחרונה 77% הם פועלים ובעלי מלאכה קטנים. האחרים – זו אינטליגנציה עובדת.

ממחצית שנת 1956 ועד פברואר 1957 – 647 חוזרים מברית המועצות פנו בבקשות להגר לישראל, ואתם עוד כ־25% ממספר זה ילדים עד גיל 13. כולם קיבלו רישיונות יציאה.

תעודות מסע ובעיות אזרחות

עד נובמבר 1953 כל היוצאים לישראל קיבלו תעודות מסע ששללו מהם את אזרחותם הפולנית. החל מנובמבר 1956 הוחל בחלוקת דרכונים פולניים ליוצאים לישראל. בסך הכול

חולקו, עד פברואר 1957, 703 דרכונים פולניים לאלה שהצהירו על רצונם לשמור על אזרחותם הפולנית. הדבר נוגע במיוחד לעסקני המפלגה לשעבר, אנשי שירותי הביטחון, המשטרה וקציני הצבא הפולני בדימוס. העיקרון המנחה, שלפיו דרכון פולני מוענק רק לאנשים הראויים, התרחב לאחרונה וחל על כל אלה הרוצים לנסוע לישראל עם דרכון פולני.

יש לציין, שכעת עולה מספר היוצאים המבקשים לתת להם דרכונים במטרה לשמור על אזרחותם הפולנית. הם מנמקים זאת ברצון לא לסגור להם את השער בחזרה ובקשר שלהם לפולין, הארץ שבה התחנכו.

משלוחים של מהגרים

המשלוחים של המהגרים מפולין לישראל יוצאים ברכבות. החל ממרס שנה זו ההגירה תתנהל גם בדרכי הים והאוויר. המהגרים יכולים לקחת אתם כמויות מטען ורכוש אישי ללא הגבלה.

בתחום זה קיימות מגבלות כלליות האוסרות על הוצאת דברי אמנות שיש להם ערך מוזאוני, כלי נגינה מתוצרת כמה חברות עולמיות ידועות וכדומה. במקרים כאלה דרושה הסכמה מוקדמת ממיניסטריון התרבות והאמנות.

התשלומים בעד כרטיסי הנסיעה והעברת המטען משולמים על ידי המהגרים במטבע המקומי זלוטי. התשלום בעד מטען במשקל 100 ק"ג הנשלח בדרך הים מגדיניה לחיפה הוא 410 זלוטי. ברכבת מוורשה לטרייסט – 160 זלוטי. עמלת שחרור במכס היא 3 זלוטי לכל קילוגרם של מטען. החוזרים למולדתם פטורים מתשלום זה. עד כה רק גרמנים היוצאים מפולין לגרמניה נחשבים כחוזרים למולדת והם משוחררים מתשלום עמלה זו. המהגרים לישראל והחוזרים מברית המועצות אינם משוחררים ממנה.

הנתונים המספריים האלה סופקו על ידי משרד הפנים.

תפוצה: הח' השר א' רפאצקי, הח' סגן השר מ' נאשקובסקי, הח' סגן השר י' ויניביץ', הח' המנכ"ל מ' וירנה, הח' המנכ"ל פ' אוגרודזינסקי, הח' אמבסדור י' כץ־סוכי

א' סלוצ'אנסקי

מלבד אלה, 3,175 ילדים מתחת לגיל 13 קיבלו אישורי יציאה בשנת 1956.

מתוך 21,689 האנשים שבטבלה לעיל כ־13,000 הם עובדים מקצועיים. השאר הם נוער לומד ואנשים שאינם עובדים: עקרות בית.

טבלה מס' 1[3]

טבלה מס' 2 – המבנה המקצועי באחוזים

המקצוע	חלק מכלל המהגרים באחוזים
קואופרטיבים	40%
אקדמאים – אינטליגנצייה עובדת	30%
יוזמה חופשית ובעלי מלאכה	15%

3. הטבלה לא הודפסה כאן. היא מופיעה בתעודה 243.

10%	עובדי עבודה פיזית במפעלים ממשלתיים שונים
5%	עובדי מסחר ציבורי־ממשלתי

247

קטע מתזכיר על קליטת עולים מפולין ותנועת החזרה לפולין[1]

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-14 t-344

[26 בפברואר 1957]

מחלקה V
מספר gm 318/57-26/II

תזכיר
על קליטת מהגרים מפולין וחזרה לפולין

רצון החזרה לפולין

פניות לחזור לפולין שנתקבלו בקונסוליה היו ככלל נדחות. בשנת 1954 הייתה עלייה גדולה במספר המעוניינים לחזור לפולין (שלטונות רומניה באותה תקופה הרשו לכל המעוניינים לחזור בהמוניהם לרומניה). בשנת 1956 באו מישראל לפולין לישיבת קבע רק חמישה אנשים. מספר הפונים לחזור היה כמה מאות אבל בקשותיהם נדחו. כעת פונים בבקשה לחזור כשישה-שמונה אנשים בכל יום, המבקשים לחזור לפולין מסיבות שונות. חזרה אפשרית לפולין נתקלת במכשול ההכרח להחזיר את הוצאות העלייה לישראל, המחושבות בממוצע כ־400 לירות ישראליות לאדם.

שגרירות הרפובליקה הפולנית העממית קיבלה הנחיה מהלשכה הקונסולרית להוציא אישורי יציאה לאלה שיש להם דרכון פולני וכן למשפחות שבהן יש לאחד מבני הזוג דרכון פולני. הכלל הוא שאת עלות החזרה למולדת חייבים החוזרים לכסות בעצמם. פניותיהם של אלה המבקשים לחזור ואין להם דרכונים פולניים צריכות להיות מטופלות בקונסוליה, וחוות דעת הקונסול צריכה להישלח למטה משרד החוץ לצורך החלטה.

נערך על יסוד החומר שנתקבל משגרירות הרפובליקה הפולנית העממית בישראל.

תפוצה: השר א' רפאצקי, סגן השר מ' נאשקובסקי, סגן השר ויניביץ', מנכ"ל מ' ויירנה, מנכ"ל פ' אוגרודזינסקי, השגריר י' כין־סוכי

247

1. הושמטה הנקודה המוקדשת לתיאור בעיות קליטה של עולי פולין.

248

ראש המחלקה הקונסולרית במשרד החוץ הפולני, ולודזימיאז' זאוואדסקי[1] (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין, יאן סלוביקובסקי (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 2527: AMSZ Dep. 6-77 w-56 t-756

ורשה, 16 במרס 1957 שעה 15:10

אל: תל אביב, סלוביקובסקי

אנחנו מייפים את כוחכם להוציא אישורים לחזור לפולין על פי שיקול דעתכם. אתם רשאים להתחשב במקרים שאין להם דרכון פולני. תתכוונו על פי נסיבות החיים של הפונים, הקשר שלהם לפולין וכן ערכם, ללא ליברליזם מיותר. לאנשים חייבת להיות מודעות לכובד ההחלטה שעליהם להחליט כאשר הם שוקלים להגר מפולין. יש לנפות החוצה את כל המתחכמים וה"מסתדרים". החזרה על חשבון הפונה עצמו. במקרים מיוחדים עליכם להסדיר את עניין העזרה הכספית אתנו. בינתיים תגבילו את האישורים לקבוצה של 30-40 איש. אם אחר כך יבואו פניות נוספות תתקשרו אלינו לשם החלטה האם לתת אישורים נוספים.

תטענו, שאי־אפשר לנהל מסעות תיירות על חשבון המדינה. שישתדלו להשיג את כרטיסי הנסיעה במקום או דרך משפחותיהם בפולין.

[ולודזימיאז'] זאוואדסקי

248

1. ולודז'ימיאז' זאוואדסקי (Włodzimierz Zawadzki), נולד ב־1907. בשנים 1956-1959 היה ראש המחלקה הכללית באגף הקונסולרי ואחר כך סגן המנהל; ב־1962-1972 – מנהל אגף ההסכמים המשפטיים.

249

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן מספר 241: גנהמ"ד 130.09/2306/12

נתקבל 19 במרס 1957

ורשה, 18 במרס 1957

אל: מזא"ר, המשרד ירושלים
מאת: הציר, צירות ישראל, ורשה

בירוריי אצל יודעי דבר אישרו שהגזירה ביחס לרפאטריאנטים היא תוצאה של לחץ סובייטי כבד. לחץ המתבטא גם בשטחים אחרים שלנו אין עניין בהם. דיווח יותר מפורט בדיפ' [דואר דיפלומטי] הקרוב.[1]

הפולנים עצמם מתלבטים בבעיה איך להניח דעת הרוסים ובכל זאת לאפשר לרפאטריאנטים לצאת מפולין. מטעמים עקרוניים ובהתאם לנוסח ההסכם עם גומולקה ב־1946 שאושר מחדש אשתקד[2] הם מסרבים להוציא היהודים ממסגרת הזכאים לרפאטריאציה, ואילו מטעמים כלכליים ומדיניים פנימיים הם אוהדים יציאת הרפאטריאנטים היהודים לישראל. ברור שהרפאטריאציה של יהודים איננה במכלול העקרונות שעליהם הפולנים ייהרגו ולא יעברו, וקיימת סכנה של כניעה.

הגזרה שהונהגה היא ניסיון הפולנים להוריד לאלתר עוקצה של ההתערבות הרוסית ועם זאת להשאיר לעצמם פתח לטפל ברפאטריאנטים אחר כך בהתאם לנוהל ההגירה הכללי מפולין לאחר שהרפאטריאנטים ייהפכו שוב לתושבים.

סכנה נוספת נשקפת מתוצאות הוויכוח המתנהל עתה במוסקבה כשהפולנים דבקים בנוסח ההסכם הישן המזכה ברפאטריאציה פולנים ויהודים ולא אוקראינים, בי[א]לורוסים ובלטים, ואילו הרוסים לוחצים על הכללת כולם. הסכנה היא שהפולנים, כדי לסרב לאוקראינים, יוותרו גם על יהודים.

249

1. במכתב ששוגר למחרת היום מסביר כ"ץ: "הגזרה שהונהגה על הרפטריאנטים היהודים בשמונה במרס היא כניעה להפרעה סובייטית. המשלחת שיצאה למוסקבה למשא ומתן על קביעת עקרונות הרפטריאציה תוכל להצהיר, שהרפטריאנטים היהודים חויבו להתאזרח ולהתיישב מחדש בפולין ו'דינם כדין פולנים' [...] אכן, הרפטריאציה היהודית מוצאת עצמה לחוצה בשתי צבתות בבת אחת. האחת: הלחץ הסובייטי שלא להפלות בין אוקראיני לפולני עלול להתגלגל לדרישה אולטימטיבית 'או כל מי שהיה אזרח פולני, או רק בני הלאום הפולני' ואז דין היהודי כדין האוקראיני. הצבת השנייה: מניעת עלייה לישראל כדרישת הערבים מהסובייטים. בעניין זה יודעים כאן לספר על התערבות מצרית נמרצת אצל כרושצ'וב המעביר את הטיעון המצרי אל הפולנים בצירוף חתימתו ותמיכתו [...] לשתי הצבתות בהן נלחצת הרפטריאציה היהודית יש להוסיף לשם הבנת הרקע את הצבת הסובייטית הגדולה בה נלחצה עתה פולין הגומולקאית עצמה. מדינאי פולין סבורים כי הם הצליחו להעביר מן העולם את הסכנה של התערבות סובייטית צבאית, אולם הם עדים כיצד הסובייטים מכתרים את פולין [...] על 'הגירה חופשית לישראל', ייאבקו [הפולנים], כי העלייה גם פותרת להם בעיות כלכליות ולאומיות קשות וגם משמשת ביטוי למדיניות פולנית ריבונית ובלתי תלויה, אך הם לא יהרגו עליה". ראו כ"ץ אל מזא"ר, 19 במרס 1957, גנהמ"ד 130.23/3118/20.
2. ב־15 בנובמבר 1956, ולדיסלאב גומולקה ויוזף צירנקייביץ' ניהלו שיחות בעניין רפטריאציה של אזרחים פולנים מברית המועצות. עד סוף 1956 שבו לפולין 29,000 איש. הסכם הרפטריאציה היה בתוקף עד 25 במרס 1957.

במצב של היום אין מקום לפעולה ציבורית מהחוץ העלולה רק להקשות על הפולנים לטעון שדין יהודים כדין פולנים. לעומת זאת עלינו להוציא מהר מפולין כל הרפאטריאנטים בעלי הדרכונים.

נעשה זאת על ידי הפלגות רצופות משטטין לבולון וניצול מקסימלי של הרכבות כולל רכבות מיוחדות אחת לשבועיים.

כ"ץ

תפוצה: שר החוץ, מנכ"ל (2), מזא"ר, קונסולרית

250

תזכיר מאת מיופה הכוח של פולין, יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל שר החוץ אדם רפאצקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-14 t-344 k-14-17

מחלקה V

ורשה, 13 במאי 1957

אל: השר רפאצקי
כאן

תזכיר על המצב הנוכחי של יחסי פולין־ישראל

בתחום היחסים בין פולין לישראל נרשם שיפור בתקופת דיווח זו. כאשר דנים בסוגיה זו יש לקחת בחשבון סוגיה אחת בסיסית – השאלה היהודית. גם הגורמים הרשמיים בישראל וגם העיתונות והציבור רגישים לאותו תחום אחד ועל פיו נוטים להעריך את כל מכלול היחסים: תחום זה הוא האפשרות הניתנת ליהודים להגר לישראל ללא הגבלה.

ברגע שהתנאי הזה מתקיים – ובמצב היחסים בינינו אפשר לומר שהוא אכן מתקיים – הוא מקרין על כל העניינים האחרים, כולל עניינים בעלי אופי מהותי ובעלי משקל רב יותר מבחינת ישראל. ככל שסוג כזה של בלבול מושגים יכול להיראות מוזר – כך בכל זאת רואים את המצב כאן.

על מנת שלא אחזור על עובדות שכבר דיווחתי עליהן בעבר, יש לקבוע באופן כללי, שהיחס של גורמים רשמיים כמו משרד החוץ ורשויות אחרות היה אוהד לנו. הרשויות תמיד גילו נכונות לעזור בסידור עניינים מנהליים מסוגים שונים, מאלה הנובעים מהתפקוד הרגיל של הנציגות שלנו, או בהושטת עזרה משפטית.

את התופעה הכללית הזאת אפשר גם לראות בהשתתפות של גורמים רשמיים באירועים המאורגנים על ידי הצירות (תערוכת ספרים פולניים, תערוכת בולים ובולאות, הקרנות סרטים

וכדומה). ואולם המדד החשוב ביותר ליחסים משתקף במידת הנכונות שהם מוכנים לדבר אתנו בנושאים שונים, מה שאנחנו מבינים בדרך כלל כקשרים פוליטיים. יש לומר בהקשר זה, שבעיקרון תמיד היינו במצב שיכולנו לנהל שיחות ולקבל בזמן את המידע הפוליטי הרלוונטי מאישים המצויים בחיים המדיניים של ישראל. יחס זה של גורמים רשמיים היו לו השלכות גם על הנימה שנוקטת העיתונות, החיובית בדרך כלל ביחס לענייניה של פולין.

כמו כן, ניתן לומר שכל אירוע של מגע תרבותי או אמנותי במסגרת חילופי תרבות ואמנות עם ישראל תרם לשיפור היחסים בינינו. הצד הישראלי רואה בכל ההופעות האלה אותות של רצון טוב מצדנו והודות לכך יחסינו ואפשרויות הפעולה שלנו הם טובים. במצב דומה אפשר להבחין גם בתחום המסחר עם פולין, אף על פי שאפשר לומר שבשטח זה הכול עובר "חלק", הואיל ובסופו של דבר סחר־מכר נשאר סחר־מכר.

על יסוד הניסיון שנצבר, סבורני שהיה צריך להתוות, ולו בקווים כלליים ביותר, את תכניות עבודתנו בעתיד. בהגדרת סוגיה זו, כלהלן, השתדלנו לקחת בחשבון, מצד אחד, את אפשרויות הפעולה שלנו בשטח זה כמו גם, מצד שני, את הצידוק הפוליטי של פעולות כאלה.

כהקדמה יש להזכיר, כי הצד הישראלי חוזר כל הזמן מחדש על ההצעות שהציע בזמנו להדק את הקשרים בתחומי התרבות והמדע.

א. הצעה לחילופי משלחות של משרד הבריאות עם שר הבריאות בראשן, אף שזה אינו תנאי הכרחי. המשלחת הישראלית הייתה מעוניינת במיוחד להכיר את הישגינו בתחום ארגון של שירותי בריאות כלליים בכפר, טיפול רפואי במוסדות אשפוז, רפואה מונעת של מחלות מידבקות וכיוצא בזה. בהרכב המשלחת היו באים גם מומחים מתחומים אחרים.

מלבד זאת, הצד הישראלי הציע חילופין חופשיים של כל הפרסומים מתחום הרפואה. הצעה זו הוצעה לפני קרוב לשנה. את ההזמנה העברנו לשר הבריאות הקודם, ועם זאת משרד הבריאות ביטל אותה למרות ההסכמה שהובעה בתחילה. עניין זה נשאר אקטואלי מצד ישראל. **ניצול ההזמנה היה מביא לנו תועלת, שכן אין זה סוד, שהצד שהיה יוצא נשכר הוא אנחנו.**

את העניין הזה היה צורך להעלות מחדש לדיון כעת, שכן גלומות בו גם אפשרויות אחרות, כמו ייצור משותף של נסיוב נגד שיתוק ילדים, ייצור של תרופות אחדות שעדיין לא מייצרים אצלנו וכו'. יש אפשרות להחליף משלחות כאלה לאו דווקא בראשות השרים.

ב. הצד הישראלי מציע חילופי משלחות פרלמנטריות. הם בודקים כעת את הנכונות שלנו ואם יקבלו תגובה חיובית, הם ישלחו הזמנה. נראה לי בכל זאת, שבמצב הנוכחי צעד כזה מצדנו לא מומלץ.

ג. משרד החוץ הישראלי פנה שנחתום על הסכם שיתוף פעולה תרבותי שיסדיר חילופי אמנים וכדומה.

על יסוד הניסיון שלנו עד עכשיו, אני לא רואה הכרח שנסכים לקחת על עצמנו מגבלות כאלה ולו הכלליות ביותר. כעת, כאשר לסוכנות האמנים הפולנית יש קשרים עם אמרגנים ישראלים, אפשר לסדר את העניינים האלה על המישור הקיים, כמו למשל בואם של הווילקומירסקים,[1] תאטרון "וגאבונדה" וכדומה. אם ניקח בחשבון שהביקוש להופעות

250

1. שלישיית מוזיקאים. ראו תעודה 223, הערה 5.

של אמנים פולנים הוא עצום, יש להניח שהעניינים יתפתחו על המישור המסחרי כמו עד עכשיו ויספקו במלואם את הצרכים המקומיים.

ד. הוועדה המרכזת של מפ"ם באה עם הצעה להוציא לפולין משלחת מפלגתית. בשעתו דיווחתי על המניעים המכוונים אותם. יצאתי מנקודת הנחה ששהיית משלחתם אצלנו הייתה יכולה לתרום לחיזוק השמאל בישראל, מה שחשוב במיוחד במצב הנוכחי (ראה המצב הפנימי). ייחסתי לכך חשיבות מוגברת משום שמפ"ם נשארת בממשלה, ובמקרים מסוימים לקולות שלה יחד עם קולות "אחדות העבודה" יכול להיות ערך מכריע. מצד הנציגות, יש הכרח להרחיב את פעולת ההסברה בשטח זה. ידוע, שעד תחילת השנה שעברה, כאשר תנועת תיירות לא הייתה קיימת, המושגים על פולין כאן היו שונים לגמרי. הנימה העיקרית הייתה של חוסר אמון וחוסר אמונה, שכן האוכלוסייה המקומית נשענה על המושגים הישנים שלה על אודות פולין (עליית גרבסקי)[2] וההגירה שלאחר המלחמה מן השנים 1948–1949 לא הוסיפה הרבה. לאחר מכן היחס התחיל להשתפר במהירות וזה נמשך עד שהגיעו המשלוחים הראשונים של עולים שיצאו כתוצאה מן האנטישמיות שהם הרגישו בפולין. זה קלקל את האווירה במידה ניכרת, אך עם שיפור המצב בשטח זה בארצנו גם כאן נפסק העיסוק בעניין הזה הן בעיתונות והן בביטויים שונים בציבור. למרות הכול אנחנו סבורים, שיש לגוון ולהרחיב את פעולת ההסברה שלנו כדי לשים משקל נגדי לאווירת חוסר האמון או אף השנאה הקיימת, כפי שהסברתי לעיל.

מיופה הכוח
יאן סלוביקובסקי
מזכיר שני בשגרירות פולין

2. העלייה הרביעית, שכונתה גם עליית גרבסקי (על שם שר האוצר הפולני דאז – גרבסקי), והגיעה ברובה מפולין.

251

מחלקת מזרח אירופה (ירושלים) אל צירות ישראל (ורשה)

מברק מוצפן 585: גנהמ"ד 130.09.2306/9

ירושלים, 15 במאי 1957

אל: צירות ישראל, ורשה
מאת: המשרד בירושלים
לצירות

בשיחת שרת החוץ עם סלוביקובסקי לפי הזמנתה:[1]

א. שרת החוץ פתחה בהבעת הערכה לממשלת פולין על יחסה לעלייה. בהמשך נגעה בבעיית הרפאטריאנטים, הביעה הבנה למעמסה הרובצת על ממשלת פולין ו[ל]נכונותנו לעזור לשאת מעמסה זו בדרכים ובשיטה הנאותה הרצויה והנוחה ביותר לממשלת פולין. ציינה שבאפשרותנו להשפיע על גופים יהודי[י]ם באירופה והעזרה יכולה להינתן בין באמצעות ממשלת פולין ובין אם היא תעדיף אחרת, על ידי גוף יהודי בפולין. הוסיפה כי עדיף במידת האפשר להעלותם כפתרון הטוב ביותר.

ב. בתשובה לשאלה כיצד הוא מעריך [את] המצב השיב סלוביקובסקי כי עד כמה שידוע לו אין שינוי בעמדת ממשלת פולין לעלייה ואינו סבור שיהיה שינוי. אשר לרפאטריאנטים קיים הסכם עם הסובייטים וממשלת פולין אינה יכולה להתיר עלייתם כל עוד הם לא יקבלו אזרחות פולנית. כשיהפכו לאזרחי פולין יהיה דינם כדין עולי פולין והממשלה תהיה חופשית לנהוג בהם כראות עיניה. חבל, ציין, שהרפאטריאנטים אינם מבקשים אזרחות. ממשלת פולין אינה יכולה באופן רשמי להשיא עצות. התאזרחות מצריכה זמן של 2-3 שבועות. אילו ביקשו הרפאטריאנטים אזרחות בז'שוב או בביאליסטוק מיד עם הגיעם מברית המועצות היו מקבלים תוך 2-3 שבועות.

ג. להערת שרת החוץ שאנו מודאגים מירידה במספר הדרכונים באפריל השיב סלוביקובסקי שזה דבר זמני ותוצאה מחקירה המתנהלת נגד משרד הדרכונים על מעילות שנתגלו. הוסיף שעולים שיחדו פקידי משרד הדרכונים כדי להחיש היציאה והדבר נתגלה ונפתחה חקירה שבמקומות אחדים כבר נסתיימה כגון שטטין, ואילו באחרים נמשכת. עם סיום החקירה תחודש הוצאת הדרכונים בקצב כמקודם.

ד. לגבי הצעת העזרה הודה ואמר שיעביר לממשלתו. הוסיף שאולי משלחת הקונגרס העתידה לבקר בפולין יכולה להעלות את הבעיה.

ה. שרת החוץ הזכירה עניין המענק וחזרה על נכונותנו להעמיד לרשותם [את] קשרינו וניסיוננו תוך הבטחת סודיות מוחלטת.

ו. סלוביקובסקי הפליג בשבחים על התנאים הטובים של הקליטה בארץ בהשוואה למה שפולין מסוגלת לתת לרפאטריאנטים, סיפר שלמרות זאת פונים לצירות 60-70 איש

1. ראו גם תעודה 252.

בממוצע מכל אנייה, המבקשים לחזור לפולין בעיקר מנישואי תערובת, אולם רובם ככולם מסתדרים תוך זמן קצר. ציין שממשלת פולין אינה מאושרת שהיהודים עולים מתוך מניעים מסוימים (הכוונה לאנטישמיות) ושרת החוץ ריככה הנימה בהעירה בבת צחוק כי לא כל דבר בידי הממשלה ואף ממשלת ישראל אינה שולטת על הכול.

מזא"ר

252

מיופה הכוח של פולין, יאן סלוביקובסקי (תל אביב), אל סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס' 5439: AMSZ dep. 6-77 w-56 t-755

נתקבל 16 במאי 1957 שעה 17:55

תל אביב, 16 במאי 1957 שעה 11:30

סודי ביותר

אל: סלוצ'אנסקי

ב־15 בחודש זה ערכתי ביקור אצל שרת החוץ [גולדה] מאיר על פי הזמנתה.[1] במהלך השיחה שנמשכה שעה עלו הנושאים הבאים:

א. מ' [מאיר] ביקשה להעביר לממשלה שלנו הבעת תודה על הגישה ההומניטרית שלנו לבעיות ההגירה של יהודים. עם זאת היא הדגישה, שהם היו רוצים להוכיח את רצונם הטוב כלפינו וביקשה שנשקול את ההצעה שלהם – ראה סעיף ג'.

ב. מ' מסרה, שהם מקבלים לאחרונה איתותים כאילו יחסנו לעליית יהודים השתנה. מסרה שמדאיגה אותם העובדה שבאפריל ניתנו רק 19 דרכונים ליציאה. אמרה גם, שהגיעו אליהם ידיעות על כך שכאילו היהודים המהגרים שמגיעים מברית המועצות נתקלים בהרבה מאוד קשיים ביציאתם לישראל. בתשובתי מסרתי, שידועה להם היטב עמדתנו העקרונית ודרך הטיפול המעשית שאנחנו נוקטים בשאלות אלה; לא הגיעו אליי שום פרטים חדשים בזמן האחרון ולכן קשה לי לדון בכך.

גולדה מאיר סייגה את עצמה בבקשה שלא אתייחס לשיחה אתה כאל ניסיון התערבות מצדה. מטרתה היא אך ורק להבהיר לעצמה את העניין ולהגיש את ההצעה הבאה:

ג. הם יודעים שיש לנו קשיים כלכליים ומודעים לכך שבתנועת הגירה מסוג זה עולים קשיים בשיכון והזנה של המהגרים, ובמיוחד היהודים שמגיעים מברית המועצות ורוצים

1. ראו לעיל תעודה 251.

לעלות לישראל. לכן גם הם מציעים לנו, שהרשויות שלנו יודיעו באיזו דרך ישראל יכולה לעזור בפתרון בעיה זו.
הם נוטים לתת לנו כספים – דולרים – לקיים את האנשים הללו, או גם מבקשים שנסכים שאחד הארגונים היהודיים בעולם ייקח על עצמו לנהל פעולות עזרה ליהודים הבאים לפולין מברית המועצות. הם מניחים כי לא נסכים שיהיה זה ה"ג'וינט", ולכן הם ימצאו מסגרות ארגוניות אחרות. אם נסכים לכך, אחד הארגונים של יהודי פולין יוכל לטפל בכך לאחר שיקבל מהם כספים. הכספים והסחורות לא יועברו על ידי ממשלת ישראל אלא על ידי אחד הארגונים היהודיים באירופה. מאיר סייגה את דבריה בהסבירה שהיא לא נכנסת לפרטים הקונקרטיים ומה שחשוב לה זה לקבל את הסכמתנו העקרונית, כלומר שנסכים שיתנהל מבצע עזרה ליהודים מהגרים מברית המועצות אשר יש להם תכניות לעלות לישראל, ואשר בינתיים יש להם קשיים בשיכון ופרנסה בפולין. האופן שבו תימסר והעזרה וגובה הסכום יימסרו לאחר שתתקבל תשובה מאתנו. ביקשה שאעביר אליה את עמדתנו.

ד. גולדה מאיר חזרה שוב על הצעתם בעניין העזרה שהם מוכנים להושיט לנו בניצול האשראי בארצות הברית. היא ביקשה שנשקול מחדש את ההצעה לחילופי משלחות של משרד הבריאות. עניתי, שמשרד החוץ שלנו מכיר את הצעתם, והסברתי לה שהיעדר החלטה בעניינים אלה קשור בבעיות חמורות יותר אשר בתקופה זו מעסיקות את הנהגת המדינה שלנו.

אבקש למסור לי את עמדתכם.

(–) סלוביקובסקי

253

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל מיופה הכוח של פולין בישראל, יאן סלוביקובסקי (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 4795: AMSZ 6-77 w-56 t-756

ורשה, 23 במאי 1957 שעה 18:15

סודי ביותר

אל: תל אביב – סלוביקובסקי
הנדון: שלכם מס' 85

סדר לך שיחה עם אשל ובקשר לשיחה עם ג' מאיר[1] הבהר:

1. מסור, שאנחנו לא רואים צורך בעזרה כספית של ישראל לאזרחים שלנו. הוסף, שאתה רוצה בהזדמנות להבהיר אי־הבנה מסוימת בקשר לטיפול ברפטריאנטים יהודים מברית המועצות. פולין איננה בעבורם שלב בהגירה לישראל. כל החוזרים מברית המועצות מתקבלים ומטופלים כאזרחים פולנים. בתשובה לשאלות תוכל להוסיף, שכאזרחים פולנים הם יכולים בהמשך להגיש בקשה ליציאה לחו"ל כמו האחרים. ההחלטה היא בידי הרשויות הפולניות.[2]
2. הבע תודה על הנכונות לעזור בניצול האשראי בארצות הברית ומסור שלא נצטרך אותה, שכן נסדר את העניין ישירות.
3. חילופי המשלחות של משרד הבריאות אקטואליים. בקרוב נמסור פרטים ונבקש את הסכמתו של הצד הישראלי.

א' סלוצ'אנסקי

253

1. ראו תעודות 251 ו־252.
2. שני המשפטים האחרונים נכתבו בכתב יד במקום המשפט הבא, שנמחק בקו: "כאזרחים פולנים יש להם גם זכות להגיש בקשה לצאת לישראל, והיא תטופל בהליכים המקובלים עבור כל האזרחים שלנו".

254

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 390: גנהמ״ד 130.09/3118/5

נתקבל 29 במאי 1957

ורשה, 29 במאי 1957

אל: מזא״ר, המשרד ירושלים
מאת: הציר, צירות ישראל, ורשה

סלוצ׳אנסקי סיפר לי כי שלח הוראה לסלוביקובסקי לגשת לביצוע ״חילופי משלחות הבריאות״.[1]

לידיעתכם: בקיץ אשתקד העברנו למשרד הבריאות הפולני הזמנת השר ברזילי לביקור משלחת פולנית בישראל. תשובת סגן השר דאז[2] הייתה שיש לחכות לשובו של השר עצמו[3] שכנראה יעמוד בראש המשלחת. מאז לא קיבלנו תשובה נוספת.

אנו מציעים עתה לבקש מסלוביקובסקי כי שר הבריאות עצמו יעמוד בראש המשלחת אם אפשר. כן רצוי שברזילי יזמין את סלוביקובסקי לעיבוד פרטי הביקור.

בשיחתנו אתמול הדגיש סלוצ׳אנסקי את ההרגעה במזרח התיכון שמאפשרת עתה הרחבת קשרי התרבות בכלל וחילופי משלחות אתנו.

254

1. ראו לעיל תעודה 231.
2. אלכסנדר פאחו (Aleksander Pacho) (1912–1971), סגן שר הבריאות בין נובמבר 1956 לבין 1960.
3. ריימונד ברנסקי (Rajmund Barański) (1894–1971), רופא. שר הבריאות ב־1956–1960, ושר הבריאות והרווחה ב־1960–1961.

255

שרת החוץ גולדה מאיר (ירושלים) אל שר הבריאות ישראל ברזילי (ירושלים)

העתק: גנהמ"ד 130.23/3185/5

ירושלים, ד' בסיוון תשי"ז
3 ביוני 1957
296/57

אל: שר הבריאות
מאת: שרת החוץ

צירנו בוורשה הודיע לנו כי ממשלת פולין שלחה הוראות לממונה הפולני בישראל לגשת לביצוע ההצעה לחילופי משלחות משרדי הבריאות.[1]

הזמנתך לביקור משלחת רפואית פולנית בישראל הועברה למשרד הבריאות הפולני בקיץ אשתקד, וכזכור, הייתה תשובת סגן שר הבריאות כי יש לחכות לשובו של השר שייתכן ויעמוד בראש המשלחת.

הריני להציע כי תזמין את הממונה הפולני אליך לשם עיבוד פרטי הביקור. רצוי, כמובן, מאוד כי שר הבריאות עצמו יעמוד בראש המשלחת אם זה אפשרי.

אכיר לך טובה אם תואיל בטובך להודיעני על התקדמות התכנית לשלביה השונים.

בברכה,

גולדה מאיר

256

קטע מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל

גנהמ"ד, ישיבת הממשלה סח/שיז, עמ' 8–9

16 במאי 1957

סקירות

השר [גולדה] מאיר: קצת על ענייני העלייה ממזרח אירופה – בפולין משתנה מזמן לזמן ההערכה על מספר היהודים, המספר הוא תמיד בעלייה. בסוף 1956 העריכו שלטונות

1. ראו לעיל תעודה 254.

פולין את מספר היהודים ב־70,000, מאז הולך המספר וגדל ועכשיו סבורים שיש בפולין 100,000 יהודים.

השר י' בר יהודה:[1] עם אלה שבאו מרוסיה?

ראש הממשלה ד' בן־גוריון: כן, אבל יש גם יהודים שחיו כנוצרים ומתגלים עכשיו.

השר הגב' ג' מאיר: ממשלת פולין לא יכולה להעריך מה יהיה מספר היהודים בקרב הרפאטריאנטים. על זה יש כל מיני מספרים, אבל אין אפשרות לבדוק זאת.

המוסדות היהודיים בפולין מעריכים ש־80,000 יהודים יעלו, זאת אומרת ירצו לעלות. בשבוע הראשון של חודש מאי נתקבלו בצירות דרכונים ל־526 נפש, זוהי ירידה קטנה בהשוואה לשבוע הקודם, אמנם לא במידה כזאת שזה צריך להבהיל, בשבוע הקודם הגיע מספר הדרכונים ל־558 נפש. מה־19 במאי ועד ה־31 בו יצאו מפולין 891 עולים, ובסוף מאי היו בידי הצירות דרכונים ל3,400 נפש. זאת אומרת בפולין נמשכת לעת עתה היציאה.

כבר מזמן התנהל משא ומתן בין משרד הבריאות שלנו ובין משרד הבריאות הפולני על חילופי משלחת בריאות. [מ]דובר היה שבראש המשלחת יעמוד שר, זה בא בחשבון רק אם הדבר יהיה הדדי. זה נרדם לאיזה זמן, אבל עכשיו זה מתחדש, כנראה שהמשלחת משם תבוא עוד בסוף החודש.

ראש הממשלה ד' בן־גוריון: כל חיזוק הקשר יש לקבל בברכה.

1. ישראל בר יהודה (אידלסון) (1965-1895), חבר הוועד הלאומי, מראשי סיעה ב' ולאחר הפילוג ב־1944, מראשי "אחדות העבודה". היה חבר כנסת עד 1965, תחילה מטעם מפ"ם ולאחר מכן מטעם "אחדות העבודה–פועלי ציון". כיהן בשנים 1962-1955 כשר הפנים, ולאחר מכן, עד 1965, כשר התחבורה.

257

שגריר פולין בצ'כוסלובקיה, אדם צוּבֶּר (פראג), אל מנכ"לית משרד החוץ, מריה ויירנה (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-14 t-344[1]

פראג, 26 ביוני 1957

סודי – באמצעות שליח

לכבוד השגריר מריה ויירנה
מנכ"ל משרד החוץ,
ורשה

היום אחר הצהריים היה אצלי בביקור שגריר סוריה עדן אל זהארי ומסר לי שהוא קיבל תפקיד עדין [מ]ממשלתו שאת תוכנו הוא מבקש להעביר לשלטונות שלנו.

ממשלת סוריה מבקשת שנעצור את היציאה ההמונית של יהודים לישראל, שכן עלייה מהירה ומשמעותית באוכלוסיית ישראל התוקפנית מסכנת באורח חמור את מדינות ערב ובמיוחד את סוריה שאל זהארי הוא נציגה.

כפי שההיסטוריה הוכיחה, ישראל עלולה להיות הגורם לפרוץ מלחמה עולמית.

עד כה, לדברי אל זהארי, רוב היהודים הגיעו לישראל מפולין ומהונגריה, והונגריה כבר עצרה את ההגירה.

נודע להם, מסר אל זהארי, שמפולין עומדים להגר לישראל 40,000 יהודים ולכן הם מיהרו אלינו עם הבקשה הנ"ל.

עניתי לו, שפעם לא אפשרנו יציאה חופשית מפולין. אלא שעכשיו, עם תהליך הדמוקרטיזציה של החיים, הממשלה מתירה יציאה לחו"ל ללא כל לחצים. בני מיעוטים לאומיים יוצאים, כמו גרמנים ויהודים, והיהודים אינם יוצאים רק לישראל אלא גם לארצות מערב אירופה.

עם זאת נתתי לו את הבטחתי שאעביר את בקשתו לממשלה שלנו. אל זהארי ביקש ממני שאעביר את התשובה לידיו.

אל זהארי הודיע לי, שהשגריר שלהם בברית המועצות ימונה גם כשגריר בפולין.[2]

שגריר פולין – א' צובר

257

1. התעודה פורסמה זה מכבר בספר: K. Ruchniewicz & T. Szumowski (eds.), *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne*, Warszawa 2006, p. 474-475
2. הערה בשולי הדף, מצד שמאל: "החבר השר נאשקובסקי. 57 6 28 סל[וצ'אנסקי]". הערה מצד ימין ועל הטקסט עצמו איננה קריאה לגמרי. זו הוראה ארוכה למ' ויירנה מה יש להשיב לצובר. הערה נוספת כתובה בעיפרון, קריאה במקצת: "חבר שמיגון. נא לחלוק זאת [עם] א' סלו". למטה: "חבר פידלר. הכן מברק בהסכמתו של המנהל סלוצ'אנסקי. מ' נ[שקובסקי]".

258

קטעים מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל

גנהמ"ד, ישיבת הממשלה עד/שיז, עמ' 16, 17-19

14 ביולי 1957

[...]

השר הגב' ג' מאיר: [...] ביקשתי שיבואו לווינה נציגינו בכל ארצות מזרח אירופה, מחוץ למוסקבה, וכולם היו: מצ'כיה, מבולגריה, מהונגריה – גם מהונגריה אין עכשיו לגמרי עלייה, בחודש יוני לא ניתן אפילו דרכון אחד בהונגריה (**השר י' [ישראל] ברזילי**: איך מפרשים זאת?) – איך אני יכולה לדעת, מה אני יכולה להגיד לך. אומרים שבהונגריה יש עוד 1,500 יהודים שיש להם דרכונים ומניחים שהם עוד יצאו, כי עד עכשיו לא הפסיקו יציאתם של אלה שיש להם דרכונים בידיהם.

הרגשת כל החברים הנמצאים בחלק זה של העולם, שאין להפסקת העלייה כל קשר עם ההאשמות שהם מאשימים אותנו, אבל זה יכול להיות מאחד משני המקורות – על פי לחץ הערבים ורוסיה דרך הערבים או סחיטת דולרים, דולרים נחוצים להם מאוד והם כנראה מנסים לסחוט מאתנו דולרים.

[...] הציר היחידי שהיה לו טוב בין הצירים המתכנסים היה כתריאל כ"ץ מוורשה (**רה"מ [ראש הממשלה] ד' בן־גוריון**: זוהי מעין צרפת). ימימה צ'רנוביץ'[1] יכולה לבוא לוורשה, יודעים אותה על פי שמה, אנשי הרוח ואנשי ספרות מסדרים לה הרצאה על הספרות החדשה בישראל, היא מרצה הרצאה זו, העיתונים מלאים במסירת תוכן ההרצאה ומלאי תשבחות עליה ועל הספרות. שאלתי אותו אם יהודים יכולים לבוא אליו, הוא אמר: אילו הספיקו לו שעות יום ולילה לקבל את כל מי שרוצה לבוא. הצירות מלאה אנשים, בתי עובדי הצירות מלאים אנשים.

סיפרו על מקרים שונים של אנשים הרוצים לעלות לארץ, רק בעם היהודי יכולות להיות תסבוכות כאלו, אנשים שגדלו כבר בבתים שההורים היו נוצרים, בלי כל ידיעה שהם יהודים, פתאום התעוררה ידיעה זו אצלם, שהם בכל זאת צאצאי יהודים. הם רוצים לדעת, התחילו ללמוד עברית, הם רוצים לעלות לישראל והם אינם יהודים, יש שאלת משפחות מעורבות (**רה"מ ד' בן־גוריון**: באו משפחות מעורבות),[2] סיבוכים בלי גבול.

בדבר הרפאטריאנטים אי־אפשר להגיע לידי ידיעה שיש בה ביטחון, אם באמת יבוא יום ויסיעו גם אותם, כך לפחות אומרים אנשי הממשלה הפולנית, שזה דבר זמני, אבל אי־אפשר לדעת.

השר י' ברזילי: מה נעשה אתם?

258

1. סופרת הילדים ימימה צ'רנוביץ' אבידר (1909–1998), ביקרה בפולין באביב 1957.
2. לפי דו"ח של הסוכנות, עד תום 1957 הגיעו 1,412 עולים לא יהודים במשפחות מעורבות. ראו ע' ליאונוב לב' דוברבני, 14 ביולי 1958, אצ"מ S6/6037. שמעוני מסר במברק לכ"ץ כי "הגישה בממשלה היא לאפשר עלייתם גם של זוגות מעורבים באופן סלקטיבי ואחרי בדיקה ובירור מדוקדקים", מברק שמעוני אל כ"ץ, 7 במאי 1958, גנהמ"ד 130.09/2307/1.

השר הגב' ג' מאיר: הרפאטריאנטים בוורשה, בפולין, שחזרו ולא עלו לארץ מגיעים בערך ל־6,000–7,000 איש. יש עכשיו האטה של בוא רפאטריאנטים לפולין, או שיהודים מפולין בעצמם כותבים לקרוביהם ולמכריהם ברוסיה שלא יזדרזו לבוא, כי אין זזים מפולין לישראל או שהממשלה הפולנית אינה כל כך שמחה לקבל יותר יהודים, כי מה תעשה בהם. כאשר באים גויים, פולנים, בתור רפאטריאנטים הם מתפזרים לרחבי פולין ונכנסים לחיי המשק, אבל היות והיהודים לא חוזרים לפולין, אלא חוזרים לפולין כתחנת מעבר לישראל, המצב הכלכלי שלהם קשה, מצב השיכון קשה. כתריאל כ"ץ סיפר שיש "ירידה" בקרב הגויים מפולין חזרה לרוסיה, בעיקר של משפחות מעורבות, הוא פולני והיא רוסייה, שהיא טוענת: למה הבאת אותי הנה. בין היהודים ידועים אולי שניים שלושה מקרים שחזרו לרוסיה.

כל העניין הוא לשמור שהעלייה לא תיפסק, עד כמה ורשה תוכל להחזיק מעמד נגד הלחץ. מה שהוא סיפר על פעולת השגרירות הרוסית בוורשה זוהי באמת זוועה, היא משמשת מקור של אנטישמיות.

השר י' ברזילי: מה יש להם לעשות בתחום היהודי?

השר הגב' ג' מאיר: זה הוא אחד המקורות של הפצת האנטישמיות. הרי זה הגיע לידי כך, שממשלת פולין החזירה עובד הצירות הרוסית, כי הוא דיבר בנוסח אנטישמי לעיתונאים.[3]

[...] בוורשה גם כן הוחלש מאוד מעמדם של אלה שהיו נגד עלייה, נגד ישראל, שם יש ידידות רבה לישראל.

259

מנהל מחלקת מזרח אירופה, דב סתת (ירושלים), אל משה ריבלין (ניו יורק)

העתק: גנהמ"ד 130.23/3118/13

ירושלים, ט"ז אלול תשי"ז
12 בספטמבר 1957

בתשובה למכתבך מה־29 אוגוסט ש[נה] ז[ו].[1] למספר בעיות בנוגע לפולניה להלן ההסברים המבוקשים על ידך.

א. מה רצוי לכתוב וממה להימנע מכתיבה בקשר לעלייה מפולין? מהי המדיניות שלנו לגבי הרפאטריאנטים וחיי הקהילה היהודית בפולין?

לשאלה הראשונה: יש להימנע מפירוט מספר העולים, מקצועות, גילם וכל דבר שיש בו מסטטיסטיקה של עלייה. אפשר לכתוב באופן כללי על יחס ליברלי של הממשלה הפולנית לגבי עלייה ואף רצוי לציין כי ביסוד מדיניות העלייה מונח העיקרון של

---

3. ראו יוסף אריאל אל מנהל מחלקת מערב אירופה, 22 במאי 1957, גנהמ"ד 130.23/3118/4; המסמך דן בשיחתו של אריאל עם השגריר הפולני בבריסל.

259

1. מכתב משה ריבלין אל מזא"ר, 29 באוגוסט 1957, גנהמ"ד 130.23/3118/13.

איחוד משפחות מפורדות. למעשה אין זה מתאים למציאות, אולם הממשלה הפולנית משיבה ללחץ הסובייטים והערבים כי במדיניות העלייה מודרכת היא ביחס הומניטרי גרדא לאיחוד משפחות שכן אין כמעט יהודי בפולין שלא תהיה לו משפחה בישראל. ממשלת פולין רגישה מאוד לפרסומים בחו"ל שרצון היהודים לעלות לישראל נובע בעיקר מגל האנטישמיות הפוקד את המדינה מאז הגיע גומולקה לשלטון. היא רואה בכך עלבון לשמה הטוב של פולין. משום כך רצוי במקום לדבר על גורם האנטישמיות בעלייה לציין שהממשלה הפולנית עושה מאמצים כדי לבער נגע ציבורי זה.

אשר לרפאטריאנטים אין להרבות לכתוב על מצבם החומרי הקשה. אמנם קשה לעבור בשתיקה על בעיה כאובה זאת, אך יש להתחשב בכך כי ריבוי הדיבור על היעדר כוח קליטה בעבודה ובשיכון של רפאטריאנטים בפולין עלול לשמש עילה לברית המועצות להפסיק את זרם הרפאטריאנטים או להאיטו. לעומת זאת יש לגשת לעניין זה בגישה קונסטרוקטיבית ולבקש דרכים כדי להקל על מצבם על ידי עזרה חומרית תוך ראיית שהותם בפולין כזמנית. מכאן לחיי הקהילה היהודית בתוך פולין שמתפקידה לעזור לרפאטריאנטים על ידי סעד וכי לרשותה יש להעמיד אמצעים לביצוע משימה זו. קשה לדבר על הקהילה כמוסד דתי במובן המקובל ואין כעת בפולין אף רב מוסמך אחד ומה שנעשה בשטח קיום בתי הכנסת ומוסדות דת אחרים, הרי זה ניסיון לשמור על המעט שעוד נותר. הרב פרצוביץ[2] היושב בוורשה הנו יהודי מעל לשמונים, מעולם לא היה רב, ואין לו כל משקל בקרב פעילי הקהילות, שרובם ככולם אנשים חילוניים.

ב. לשאלת פעולות הג'וינט בפולין. אחדים מהרבנים שביקרו בפולין שוחחו על כך עם וינ[ו]בייך, סגן שר החוץ. הלה התחמק מתשובה ברורה ומוגדרת. הוא ציין, שזאת שאלה עדינה וכי יש לחשוב על דרכי פעולה מבלי שהג'וינט יופיע בשמו המפורש. לפי מכתבו של פרנקל[3] מסתבר שאמנם יש הסכמה עקרונית לביקור נציגי הג'וינט בפולין וכי לכאורה הפנו [אותם] לקונסוליה הפולנית בניו יורק בדבר הענקת אשרות. איננו רואים מניעה לבירור שאלה זו בקונסוליה הפולנית, אשר ודאי תדע באילו תנאים מוכנה ממשלת פולין לחדש את פעולות הג'וינט. לנו הרושם על פי כל השיחות בנושא זה, כי ממשלת פולין מעדיפה מטעמים מובנים שהעזרה הכספית שתישלח למען הקלת מצבם של הרפאטריאנטים תהיה מטעם מוסדות דתיים באמריקה, אם כי היא מבינה שהגורם בעל היכולת בשטח זה הוא הג'וינט.

ג. בנוגע לפרסום בעיתונות ארצות הברית על נגישות היהודים בפולין, נדמה לנו כי החיפזון של הקונגרס היהודי האמריקני בשיגור משלחת לשגריר הפולני בוושינגטון לא היה מן הרצויים ובייחוד הפרסומת שניתנה סביב שיגור המשלחת. אילו הביקור של המשלחת אצל השגריר לא היה מלווה פרסומת, היה האפקט בהרבה יותר חזק, שכן אפשר היה לומר לשגריר כי למרות הדאגה בציבור היהודים לשלום אחיהם בפולין, נמנע הקונגרס מפרסומת כדי לא לפגוע בשמה הטוב של פולין בציבור האמריקני. יש לתת לממשלת פולין קצת קרדיט שהיא בכנות נאבקת עם אנטישמיות ומצבה לא קל במאבק זה. אין בכך גרסה כללית שיש להימנע מפרסום דברים כגון זה, אך יש לתת לפולנים אפשרות להשיב לפניות ולפרסם דברים במידה והתשובה אינה מניחה את הדעת.

---

2. הרב בר פרצוביץ (1873–1961), בין השנים 1945–1961 היה הרב הראשי של פולין.
3. יצחק פרנקל, יו"ר ועד הקהילות היהודיות ("הקונרגציות הדתיות").

ד. אשר לבעיה של אוצרות התרבות היהודיים שנשארו בפולין – לידיעתך האישית – קיימת תכנית להעביר את המכון ההיסטורי היהודי בוורשה כולו לישראל ולהשאיר שם סניף בלבד. בזה מטפלת בשיתוף עם פרופ' מארק,[4] יו"ר המכון, החברה ההיסטורית הישראלית ו"יד ושם".[5] אין זו בעיה פשוטה, פרופ' מארק עם שני אנשי המכון ביקרו באחרונה בארץ בקשר עם הקונגרס למדעי היהדות. שאלה זו נדונה בהרחבה. מוטב להשאיר את הטיפול בידי שני מוסדות אלה, אשר הצליחו עד כה לקבל חומר חשוב והם מוסיפים לפעול בהצלחה. מה שנותר לרבנים בארצות הברית לעשות הוא לסייע בהוצאת ספרי תורה וכתבי קודש אחרים. בשעתו התירו השלטונות הפולניים לכל יהודי שהציג תעודה שהנו דתי לקחת אתו ספר תורה. אולם העולים החלו לעשות מזה עסקים והפכו ספרי תורה לסחורה. הרב מורנו התערב אצל השלטונות וכתוצאה מהתערבות זו הוצאה הוראה להפסיק מתן רישיונות לקחת ספרי תורה לבודדים. לדברי הרב מורנו, ניתנה הסכמה עקרונית שספרי התורה יועברו במרוכז לישראל כנכסים ציבוריים לאומיים. הוא הדין לגבי כתבי קודש. מן הראוי להוסיף, כי לפי תקנון הקהילות בפולין, המוכר על ידי החוק, משמשת הרבנות הראשית בישראל האוטוריטה העליונה, הפוסקת בכל דבר הנוגע לדת ישראל וייתכן שיהיה זה רצוי שהרבנות הראשית בישראל תופיע בתביעה שכל ספרי התורה יועברו לרשותה.

בברכה,

דב סתת

4. בר מארק (Bernard-Ber Mark) (1908–1966), מוותיקי המפלגה הקומוניסטית הפולנית ומבכיריה ברחוב היהודי. בין 1949 לבין 1966 היה מנהלו של המכון ההיסטורי היהודי.
5. בראשו עמד בשנים 1953–1959 פרופ' בנציון דינור.

260

המזכיר השני בצירות ישראל בפולין, ויקטור רשף (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/3118/18

ורשה, י"ב בחשוון תשי"ח
6 בנובמבר 1957

אל: מזא"ר
העתק: המחלקה הקונסולרית
מר ב' דובדבני, מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית, ירושלים
מאת: צירות ישראל בוורשה

הנדון: דו"ח סטטיסטי על תנועת העולים מפולין בתקופה שבין 1 ביולי 1956 עד 31 באוקטובר 1957

לוטה [לוט] בזה הננו ממציאים לכם מספרים מדויקים על תנועת העולים מפולין במשך **17** החודשים האחרונים.[1]

בתקופה זו יצאו מכאן עולים שמספרם מגיע ל־34,445. כ־98 אחוז מהעולים יצאו במסגרת שיירות ביבשה, בים ובאוויר, שיירות שאורגנו על ידי הצירות ועל ידי מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בווינה ובפריז. בערך אחוז אחד יצאו באופן אינדיווידואלי והעדיפו לדאוג בעצמם לסידורי הנסיעה, והאחוז האחרון ניצל את האפשרות וההזדמנות שיצא את פולין והמשיך לחיות בגולה.

במשך 17 החודשים נרשמו לעלייה 35,172 נפש. מהם מצפים ב־1 בנובמבר עוד 816 לסידור בשיירות. כ־80 אחוז יצאו במשך חודש נובמבר והיתר בדצמבר. כמה יתווספו ויירשמו בחודש נובמבר – העתיד הקרוב יוכיח (הערה: המספר 816 הוא הפרש בין מספר הנפשות שנרשמו לעלייה ובין המספר שעלו + 89. 89 עולים חיכו בהתחלת חודש יולי 1956 לנסיעה).

הממוצע החודשי של הנרשמים לעלייה היה 2,069 נפשות, הממוצע החודשי של העולים שיצאו בדרכם לישראל היה 2,026. ההפרש בין שני המספרים כפול 17 (חודשים) + 89 (בהתחלת יולי 1956) נותן את המספר 816 שהוא מספר המחכים לסידור בשיירות בסוף אוקטובר 1957.

מספר העולים **שנרשמו ביולי אשתקד היה 131. המספר עולה באופן קבוע ומתמיד ומגיע לשיאו** עם 5,412 בחודש פברואר, מאז יש ירידה מתמדת, ומספר הנרשמים באוקטובר, 732, הוא **הנמוך ביותר מאז אוגוסט אשתקד**. מספר העולים שיצאו את פולין היה ביולי 94 ובאוגוסט 75. מאז חלה עלייה מתמדת ומספר היוצאים הגיע לשיא בחודש אפריל עם 7,600. מאז חלה ירידה ובחודש נובמבר יהיה כנראה מספר היוצאים הנמוך ביותר מאז אוקטובר אשתקד.

260

1. הערה בכתב יד בצד הדף: "כנראה צ"ל [צריך להיות] 15".

חוסר אמצעי תחבורה היווה את הבעיה המרכזית עד אפריל השנה. עד כמה שהגדלנו את אמצעי ההסעה, לא הספיקו האמצעים לקלוט האנשים שקיבלו בינתיים היתר יציאה ונרשמו לעלייה. המצב היה קריטי אם לא לומר קטסטרופלי בחודשים ינואר, פברואר ומרס. בסוף מרס ציפו 10,563 נפש לסידור בשיירות. רק הודות לטיפול הנמרץ של כל הגורמים שדאגו בימים קריטיים אלו להבאת האנייה "אורליה" והאונייה "צ'רלסטון סטר" יצאנו מהמשבר.

עד כאן המספרים "היבשים", ויורשה נא לחתום מטה להשתמש במקום המספרים בכינוי "מבצע לך לך – שנת תשי"ז".

בברכה,

ויקטור רשף

לוח סטטיסטי על תנועת עולים
מ־1 ביולי 1956 עד 31 באוקטובר 1957

החודש	מס' העולים המחכים בהתחלת החודש לנסיעה	במשך החודש נרשמו לעלייה	במשך החודש עלו	מספר העולים המחכים בסוף החודש לסידור בשיירה
יולי 1956	89	131	94	126
אוגוסט 1956	126	666	75	717
ספטמבר 1956	717	1,177	126	1,768
אוקטובר 1956	1,768	1,294	844	2,218
נובמבר 1956	2,218	2,026	1,092	3,152
דצמבר 1956	3,152	3,028	1,771	4,409
ינואר 1957	4,409	4,872	2,084	7,197
פברואר 1957	7,197	5,412	2,627	9,982
מרס 1957	9,982	4,890	4,309	10,563
אפריל 1957	10,563	3,058	7,600	6,021
מאי 1957	6,021	1,913	4,532	3,402
יוני 1957	3,402	1,764	2,155	3,011
יולי 1957	3,011	1,575	1,896	2,690
אוגוסט 1957	2,690	1,500	1,622	2,568
ספטמבר 1957	2,568	1,134	1,665	2,037
אוקטובר 1957	2,037	732	1,953	816
נובמבר 1957	816			
		35,172	34,445	

261

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 755: גנהמ"ד 130.09/2306/13

נתקבל 20 בנובמבר 1957

ורשה, 19 בנובמבר 1957

אל: מנהל מזא"ר, המשרד ירושלים
מאת: הציר, צירות ישראל, ורשה

היום ראיתי [את] סלוצ'אנסקי לשיחה ארוכה. תחילה בדקתי אצלו אם התקנות החדשות מסירות הגבלות אדמיניסטרטיביות לעלייה לישראל. תשובתו הייתה: הואיל וההפסקה הייתה בגלל קשיי מטבע של פולין, נקבע עתה הנוהג של הבאת דוויזים על ידי הנוסעים לחוץ לארץ או בקשות לבנק הלאומי לשחרר מתשלום בדוויזים במקרה שמבקש הדרכון חסר אותם. את מבקשי הדרכונים לישראל הם החליטו עקרונית לכלול כזכאים לשחרורים, אבל הואיל וההקצבה החודשית לכל המדינות יחד מוגבלת, יהוו העולים לישראל רק אחוז מסוים מהנהנים משחרורים ודבר זה יאט למעשה הענקת דרכונים לעלייה.

אמרתי שאני מבין האטה זו כנובעת אך ורק מקשיי מטבע, ואילו האינטרס המשותף של פולין וישראל הוא להשלים את מבצע העלייה במינימום של זמן דווקא. שהרי מגיש הבקשה לעלייה מפוטר מיד מהעבודה והוא יהווה מעמסה ציבורית וכלכלית כל יום מיותר שייאלץ להשתהות בפולין. גם הקליטה בישראל תהיה קלה יותר אם העלייה לא תתנהל טיפין טיפין אלא בציבורים גדולים. מוטב אפוא לשני הצדדים לצעוד לקראת השלמת מבצע העלייה בקצב המקסימלי, ככל אשר יהיו עדיין בפולין יהודים שמבקשים להעתיק את מושבם כדי לחיות בקרב עמם ובקרבת משפחותיהם. בהתחשב עם אינטרס משותף זה, שרק קשיי מטבע של האוצר הפולני מאיימים לפגוע בו, הנני מוכן להציע הצעות של מטבע שתכליתם להוציא את העולים לישראל מה־POOL[1] המוגבל של הקצבה בזהובים לנסיעות לחו"ל. דבר זה לא רק יאפשר להשלים את מבצע העלייה במינימום של זמן, אלא גם יאפשר לפולין להשתמש ביתרה שב־POOL המוגבל של האוצר לנסיעות של פולנים לצרכים של הידוק יחסי מסחר ותרבות עם מדינות זרות.

תגובתו של סלוצ'אנסקי על הפיתיון הייתה חיובית, והוא הביע נכונות להשתמש בארגומנטציה שלי כדי להניע את האוצר להגיע להסכם עם צירות ישראל על הצורה הקונקרטית בה יכוסו ההוצאות שיש לאוצר הפולני בדיוויזים בקשר לעולים לישראל, כדי שהעולים לא יצטרכו לבקש הקצבת זהובים מהבנק ולסבול מהאטה שהצטברות בקשות כאלה מצד נוסעים לחוץ לארץ תגרום. יודיע לי בימים הקרובים עם איזה מוסד באוצר יהיה עלי לגלגל את הצעתי כדי להגיע להסכם פעולה.

261

1. אנגלית: מאגר.

עד כאן הפגישה עם סלוצ'אנסקי. תביא נא את הדברים לידיעת ד"ר יוסף ושרגאי – דובדבני, אבל תבטיח נא סודיות מוחלטת.

מבחינת משרד החוץ יש מקום לאופטימיות, וחובתנו הייתה לנקוט צעד זה כדי להסיר מכשול מדרך העלייה החופשית. עם זאת אינני בטוח למרות ההצהרות של סלוצ'אנסקי, שזהו המכשול היחידי. קצב מתן הדרכונים תלוי במשרד הפנים, שמדיניותו היא להאט. כל עוד עניין הדוויזים משמש תירוץ לגיטימי להאטה, נוח למשרד הפנים להתנסות בנימוק זה. אינני בטוח אם אחרי הסרת נימוק הדוויזים לא יופיעו גורמי האטה אחרים שהתמקחות עמם תהיה מחוץ לאפשרות התערבותנו. אולם די לצרה בשעתה.

הציר

262

קטע מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל

גנהמ"ד, ישיבת הממשלה יא/שיז, עמ' 58

8 בדצמבר 1957

השר י' בר יהודה: אני רוצה ראשית כול למסור אינפורמציה – למשרד הפנים באים זה כבר כמה שבועות וכל פעם יותר, זה מגיע כבר למאה וחמישים, מאה שישים משפחות, היום גם היה ניסיון של התפרעות במשרד הפנים, שברובן המכריע אלו הן תוצאות של יחס נשיהם, הדורשות לחזור לפולין וכדי לחזור לפולין הם צריכים להביא תעודה שהם אינם אזרחי ישראל.

השר ל' אשכול: הנשים דורשות לחזור לפולין?

השר י' בר יהודה: לא רק נשים, גם גברים, אבל אחוז גדול מקרב אלה. יש איזה סבך עם פטור מאזרחות, לא אכניס ישיבה זו לעניין זה. הם גם הודיעו שיסדרו הפגנות עם דגל פולני, כי הם דורשים לאפשר להם לחזור לפולין ועוד דברים כאלה.

263

חוזר אל חברי הלשכה הפוליטית והמזכירים של הוועד המרכזי של פזפ"ר

תרגום מפולנית: AAN PZPR V-59

ורשה, 31 בדצמבר 1957

בהוראת הח' אלברכט[1]
נשלח לחברי הלשכה הפוליטית ומזכירי הוועד המרכזי

המסקנות ביחס לטיפול בפונים לחזור לפולין מישראל

א. מיולי 1956 ועד דצמבר 1957 יצאו מפולין לישראל כ־45,000 יהודים. מספרם של אלה שבקשתם להגר נדחתה, ואלה המחכים עדיין לתשובה, הוא כ־2,500. יש בתוכם עובדי שירותי ביטחון, משטרה, תעשייה מיוחדת, מנהל ציבורי ואחרים. בקשות חדשות להגירה מתקבלות במספרים קטנים מאוד. הנטייה להגר נחלשה ביותר במרכזי האוכלוסייה היהודית, להוציא את מרכזי הקליטה של החוזרים למולדת [מברית המועצות] שבהם הרוב משתוקק לצאת.

בקרב אלה אפשר להבחין בחוסר רצון להיקלט במדינה ולהיכנס למעגל העבודה; הם מפברקים בהמונים תעודות נכות, על מנת להשתמש בהן לצורך השגת אישור יציאה. שגרירות ישראל – על פי המידע המתקבל מ־TSKŻ – מנהלת ביניהם פעולה חתרנית, מעודדת ארעיות, נותנת תמיכה חומרית וכדומה. אחדים מהם מקבלים תמיכה במטבע זר ששולח ארגון צדקה "הצלב האדום היהודי" משווייץ.

ב. על פי הנתונים שמסר משרד החוץ, מינואר ועד אוקטובר השנה הגיעו לישראל ממדינות מזרח אירופה ומאפריקה למעלה מ־84,000 מהגרים. שלטונות ישראל מקווים כי עד סוף שנה זו מספר המהגרים יגיע ל־100 אלף איש. מרבית המהגרים נתקלים בקשיים במציאת עבודה ודירה. מצב דברים זה מעורר אי־שביעות רצון ויוצר יחס שלילי.

מדענים, טכנאים ומהנדסים, רופאים ואמנים בדרך כלל מקבלים עבודה, דירה, עזרה כספית ושורה של הטבות והקלות.

מצבם של חסרי מקצוע קשה מאוד. אותם מהגרים מכוונים במרבית המקרים למה שקרוי אזורי פיתוח, שהם בדרך כלל שטחים מדבריים. שם יש להם אפשרות תאורטית לעסוק בחקלאות או בבניין.

קשה במיוחד מצבם של אנשים מבוגרים יותר. בתנאים של עודף גדול בכוח עבודה בשוק העבודה הישראלי, לאנשים מבוגרים נחשבים אלה שמלאו להם 40. אנשים בגיל זה כבר לא יכולים להשיג עבודה.

263

1. יאז'י אלברכט (Jerzy Albrecht), נולד ב־1914. בשנים 1945-1948 היה חבר הוועד המרכזי של פזפ"ר. ניהל כמה מהמחלקות של הוועד המרכזי של הארגון. בין 1957 לבין 1960 היה סגן חבר במועצת המדינה וב־1960-1968 – שר האוצר.

לדעת אנשים אחדים שחזרו מישראל, וכן ממכתבים הנשלחים משם לפולין, מתברר ששלטונות ישראל ציפו, שמהגרים מברית המועצות ומפולין יהיו יסוד שישמיץ וימאיס את הסוציאליזם – אך בינתיים המהגרים, ברובם הגדול, התאכזבו מישראל. כל החסרונות והפגמים בחיינו נראים להם עכשיו לא מהותיים בהשוואה עם המציאות הקפיטליסטית. בין המהגרים נוצרו נטיות לחזור לארצות מוצאם או להגר למדינה אחרת.

בפרק הזמן מיולי עד 1 בדצמבר 1957 נתקבלו בסך הכול כ־350 בקשות של משפחות הרוצות לחזור לפולין מישראל. בקשות אלה נוגעות ל־1,200 נפשות, שמהן כ־50% התגוררו במחוז ורוצלאב וכ־30% בוורשה ולודז'. 82 מבין 350 המשפחות שפנו לחזור הן משפחות מעורבות.

חלק גדול מן הבקשות נכתבו מיד, ימים אחדים לאחר שהאנשים הגיעו לישראל, כלומר הן נגרמו על ידי קשיי קליטה התחלתיים. אי־אפשר להתייחס אליהן כאל החלטות שקולות, לעתים קרובות תפקידן הוא רק לשמור על אפשרות חזרה בעתיד אם יתגלה צורך.

עד יוני-יולי השנה הבקשות של יהודים בישראל לחזור לפולין היו ספורות, כתריסר-תריסר וחצי[2] לחודש. כרגע זרם הבקשות גבר עד 80 בחודש. הפונים מנמקים את רצונם לחזור בכך, שהחלטתם לעזוב את פולין הייתה שגויה, וכמו כן מטעמים פוליטיים, קשיים בהתאקלמות ותנאים כלכליים קשים. בפניות רבות כלולות בקשות לקבל דיור לאחר החזרה, בקשות לעזרה בתשלום חובות בישראל או עזרה כספית לכיסוי הוצאות הנסיעה חזרה.

במחצית הראשונה של 1957 נתן משרד החוץ כתריסר-תריסר וחצי אישורים לחזור ארצה [ל]פולין. על פי המידע שמסר משרד החוץ, האישורים ניתנו קודם כול למשפחות מעורבות וכן למקרים שחזרתם לפולין ראויה לתמיכה ואשר למענם התערבו גורמים מפלגתיים או ממשלתיים. כעת כל הבקשות מועברות למשרד הפנים – הלשכה לדרכונים, להכרעה בעניין.

יש לצפות שכמות הבקשות לחזור תגדל עוד בהמשך, שכן יש בהן הבאות אפילו [מ]משפחות שהסתדרו לא רע ובכל זאת יש להן כוונה לחזור.

לשלטונות ישראל יש מדיניות להקשות את ההגירה מישראל. המהגר לפני עזיבתו את ישראל חייב לפרוע את ההלוואות שקיבל לכיסוי הוצאות הנסיעה ואת המענקים וההלוואות האחרים. חובותיה של משפחה נעים בין 2,000 ל־4,000 לירות ישראליות. העלות הממוצעת של פירעון החובות והוצאות הנסיעה לפולין של משפחה אחת בת ארבע נפשות מגיע לכ־2,000 דולר.

נוסף על כך, שלטונות ישראל מפעילים לחץ בעניין קבלת אזרחות ישראלית, עובדה שגם היא מונעת הגירה באופן מעשי. כאשר גבר זרם הפניות לחזור לפולין שהגיעו לקונסוליה הפולנית, משרד החוץ הישראלי הודיע:

1. ששלטונות ישראל אינם רוצים בתנועת חזרה של עולים לפולין בהיקף גדול.
2. על פי התקנות בישראל, כל יהודי הבא למדינה מקבל אוטומטית אזרחות ישראלית, אלא אם כן הצהיר ברגע הגעתו לשטח ישראל על חוסר נכונותו לקבל אזרחות ישראלית.

---

2. ראו תעודה 151, הערה 1.

3. בקשר לנקודה האחרונה, הקונסוליה הפולנית בתל אביב, לפני שהיא מסכימה לקבל את הבקשות לטיפולה, דורשת לאחרונה מן המעוניינים שיביאו לה אישור משלטונות ישראל, שאין להם אזרחות ישראלית.

ג. הוועדה לענייני לאומים של הוועד המרכזי של פזפ"ר מציעה לאמץ את העקרונות וההליכים הבאים בנושא האנשים המבקשים לחזור לפולין מישראל:

1. משרד הפנים ימנה ועדה שבה ישתתף נציג של משרד החוץ והוועד המרכזי של פזפ"ר, במטרה לבחון את הבקשות ולקבל החלטות בעניין חזרה מישראל של אנשים שהיגרו מפולין בשנים 1956-1957.
   - בעדיפות ראשונה ייבחנו הפניות של עסקני פועלים ותיקים, מדענים בולטים ובעלי מקצועות דרושים, וכן אחדות מן המשפחות מנישואים מעורבים. בקשות שההנמקה להן היא קשיים התחלתיים בהיקלטות בישראל יש לדחות.
   - כל העלויות הקשורות בחזרה אפשרית לפולין מישראל יכסו החוזרים עצמם.
   - החוזרים לא ייחשבו למהגרים חוזרים ולא תינתן להם עזרת המדינה הניתנת לחוזרים למולדת.
2. מוסדות המפלגה וכן TSKŻ ינצלו את תנועת החזרה מישראל לפעולה פוליטית בין היהודים, במיוחד יהודים שחזרו מברית המועצות.
3. מוסדות המפלגה לא יקבלו כראיות או המלצות חוות דעת של חברי המפלגה לשעבר שכבר חזרו או יחזרו מישראל.

משרד החוץ יעיר לשגרירות ישראל על המשך ההתערבות הבלתי נסבלת בענייניה הפנימיים של ארצנו, מה שמתבטא בביקורים תכופים של עובדי שגרירות ישראל אצל היהודים שחזרו מברית המועצות, לחץ עליהם שלא ייכנסו למעגל העבודה ולא ינסו להיקלט בפולין, וכן לחץ מאורגן על שלטונות פולין לאפשר הגירה לישראל.

1958

264

פרוטוקול מישיבת הוועד המרכזי של פזפ"ר

תרגום מפולנית: AAN PZPR 237-XIV-137

ורשה, 15 בינואר 1958

העתק מפרוטוקול ישיבת מזכירות הוועד המרכזי מיום 8 בינואר 1958

בקשר למספרם הגדול של יהודים שהיגרו בשנים 1956–1957 והרוצים כעת לחזור לפולין,[1] המזכירות החליטה:

משרד הפנים ימנה ועדה בהשתתפות נציג משרד הפנים ונציג הוועד המרכזי של פזפ"ר במטרה לבחון את הבקשות ולקבל החלטות בעניין חזרה מישראל של משפחות מעורבות מסוימות.

פניות של מדענים ואנשי מקצוע בולטים יש לברר ולקבל הסכמה בעניינם עם מזכירות הוועד המרכזי.

כל העלויות הקשורות בחזרה אפשרית לפולין מישראל חייבים לכסות החוזרים עצמם. החוזרים לא ייחשבו למהגרים חוזרים ולא תינתן להם עזרת המדינה הניתנת לחוזרים למולדת.

מוסדות המפלגה וכמו כן TSKŻ בפולין ינצלו את תנועת החזרה מישראל לפעולה פוליטית בין היהודים שחזרו מברית המועצות.

מוסדות המפלגה לא יקבלו כראיות או המלצות חוות דעת של חברי המפלגה לשעבר מאלה שכבר חזרו או יחזרו מישראל.

מאשרת את נכונות העותק עם המקור:

(–) קובובסקה

264

1. ראו לעיל תעודות 262 ו־263.

265

ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל מחלקה V של משרד החוץ (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-15 t-359

צירות פולין בישראל
רח' אלנבי 95, תל אביב

תל אביב, 21 בינואר 1958
נתקבל, 24 בינואר 1958

מס' DV Izr. 337/6

אל: משרד החוץ – מחלקה V
ורשה

השלטונות כאן מודאגים מאוד מן הנטייה המתגברת בין העולים מפולין לחזור ארצה [לפולין].[1] בריחת עולי פולין מישראל גורמת לעצירה ולשיתוק של העלייה מארצות אחרות.

על מנת למנוע חזרה המונית לארצות המוצא משרד הפנים הישראלי החליט לבדוק את הסיבות לכך בין העולים, והורה לפקידים בשטח להעביר בין עולי פולין משאל כדלקמן:

1. האם המהגר הודיע על כך שהוא מבקש לשמור על אזרחותו הפולנית בלבד, ואם כן למי מסר הודעה כזאת והיכן.
2. האם הוסבר לו מה היה עליו לעשות כדי לשמור על אזרחותו הפולנית.
3. האם ביום בואו לישראל התכוון העולה להיקלט בארץ לצמיתות, ואם לא – לאיזו מטרה בא.
4. באילו יישובים בארץ שהה.
5. האם קיבל דיור ציבורי.
6. האם יש לו עבודה קבועה.
7. מה גורם לעולה לוותר על אזרחות ישראלית.

על יסוד המידע שייאסף בסקר זה מקווה הממשלה הישראלית להכיר את הסיבות לחוסר שביעות הרצון מצד העולים החדשים ולמנוע גידול נוסף בנטיית העולים מפולין לצאת מישראל.

הציר מיופה הכוח
אנטוני בידה

תפוצה: הלשכה הקונסולרית

265

1. ראו לעיל תעודה 262.

266

החלטת מועצת המדינה

תרגום מפולנית: AAN XI-568 UCHWAŁA RADY PAŃSTWA

23 בינואר 1958

על בסיס סעיף 13 תקנה 1 ותקנה 2 מיום 8 בינואר 1951 בדבר אזרחות פולנית ("רשומות" מס' 4, סעיף 25) – מועצת המדינה מחליטה:

1. ניתנת רשות לשנות את האזרחות הפולנית לאזרחות מדינת ישראל לאנשים שעזבו – או יעזבו את שטח פולין העממית, כשהם מצהירים על כוונתם להשתקע במדינת ישראל והגישו או יגישו בקשה לשינוי אזרחותם הפולנית.
2. האישור חל גם על ילדים שיעזבו או עזבו את שטח פולין העממית עם הוריהם, אבל רק אם הילדים שגילם גבוה מ־13 נותנים לכך את הסכמתם.
3. ההחלטה נכנסת לתוקף ביום חתימתה.[1]

יו"ר מועצת המדינה	מזכיר מועצת המדינה
(־) א' זאוואדסקי	(־) י' הורודצקי[2]

*הערה: מן הניסוח הזה נובע, שההחלטה הזאת פועלת רטרואקטיבית.

266

1. מועצת המדינה קיבלה את ההחלטה הזאת, מספר 5/58, בישיבה מה־23 בינואר 1958. פרוטוקול של ישיבת מועצה המדינה מספר 2/58, AAN XLVI-3. על התקנה דיווח שר הפנים הפולני זיגפריד שנק (Zygfryd Sznek). הוא דיווח גם שאל ישראל יצאו בשנים 1949–1950, 2,900 איש; בשנת 1951, 45 איש; בשנת 1952, שני אנשים; ב־1953, 88 איש; ב־1954, שישה אנשים; ב־1955, 192 איש; ב־1956 יצאו לישראל 6,209 איש; ב־1957, 30,331 איש. מתוכם 8,000 איש יצאו על בסיס דרכונים זרים ונשארו על בסיס תעודות מסע.
2. יוליאן הורודצקי (Julian Horodecki) (1907–1969), חבר הנשיאות של הוועד הפועל הראשי של ZSL ב־1956–1962. בשנים 1957–1969, מזכיר מועצת המדינה.

267

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-15 t-353

ורשה, 5 בפברואר 1958

השר מ' נאשקובסקי
כאן

תזכיר

על שיחה עם ציר ישראל בוורשה כתריאל כ"ץ ביום 4 בפברואר 1958 בארוחת צהריים שערך הציר

1. כ"ץ סיכם סיכום כללי את יחסי פולין־ישראל בתקופה האחרונה בצורה חיובית, שונה מיחסי ישראל עם מדינות סוציאליסטיות אחרות מסוימות. הוא ציין את השפעתה של ישראל במרכזים מסוימים בארצות הברית וראה בכך יתרון נוסף לפולין הנובע מזה שיש לה יחסים תקינים עם ישראל.
לא המשכתי את חוט השיחה בנושא היחסים של ישראל עם המדינות הסוציאליסטיות ולא בנושא ההשפעות של ישראל בארצות הברית. ציינתי, שהתפתחות היחסים פולין־ישראל תואמת את עקרונות המדיניות שלנו.
עם זאת הבעתי תמיהה על קריקטורה של פולין שהופיעה בעיתון של מפא"י (על כך נודע לי מהחבר בידה).[1] כ"ץ נבוך מאוד. הגדיר את הקריקטורה כגחמה בטעם רע וכשטות גמורה מבחינה פוליטית.
2. לשאלתי על התגובה בישראל ל"תכנית R",[2] כ"ץ אמר, שישראל אינה נוקטת עמדה בענייני אירופה. לכן גם העיתונות הישראלית שותקת בנושא הזה. ישראל גם לא מתערבת בעניינים הנדונים בשיחות "פסגה", שכן לקולה של ישראל כמדינה קטנה אין משמעות.

267

1. הקריקטורה הופיעה ביומון בשפה הצרפתית *L'Information de l'Orient*, ב־21 בינואר 1958. היא מציגה את כרושצ'וב שנותן עצם לכלב ושמו גומולקה. מתחת לציור כתוב: "כרושצ'וב ביקר בפולין והציע סיוע כלכלי".
2. תכנית רפאצקי – פרויקט ממשלת פולין. התכנית נמסרה בפורום העצרת הכללית ה־12 של האו"ם ב־2 באוקטובר 1957, על ידי שר החוץ הפולני אדם רפאצקי ומטרתה הייתה יצירה של אזור נטול נשק אטומי שיכלול מדינות מהגוש הסוציאליסטי (צ'כוסלובקיה, גרמניה המזרחית ופולין) וגרמניה המערבית.

3. בהערכתו את המצב במזרח התיכון לאחר ההצהרה על האיחוד המצרי־סורי,[3] כ"ץ לא גילה פסימיות.

מנהל מחלקה V
(–) א' סלוצ'אנסקי

תפוצה:

חבר השר א' רפאצקי
חבר השר י' ויניביץ'
חבר מנכ"ל פ' אוגרודזינסקי
חברה מנכ"ל מ' וײרנה

268

תזכיר מאת סגן מנהל המחלקה הקונסולרית, ולודזימיאז' זאוואדסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w.-15 t-353

[ורשה, 14 בפברואר 1958]

תזכיר

משיחה עם המזכיר הראשון של צירות מדינת ישראל מר ברמור שנערכה בתאריך 14 בפברואר 1958

בקשר לתזכיר שהועבר ללשכה הקונסולרית על ידי מחלקה V,[1] הזמנתי אליי את מר ברמור ומסרתי לו כדלהלן:

1. בעניין ויזה לרב מישראל שהיה צריך לבוא לפולין על מנת לערוך כמה עשרות גירושין: שלטונות פולין אינם יכולים להרשות לרב לבוא לפולין למטרה זו, שכן על פי החוק הפולני רק בתי משפט פולניים יכולים לקבוע גירושין בשטח פולין. בואו של הרב היה פוגע בריבונות שלנו בשטח זה. מר ברמור השיב לי, שהוא לא העלה ברעתו עד כה את ההיבט הזה של העניין, אבל הוא אינו יכול שלא להודות שיש צדק בדבריי. את העמדה הזאת גיבשתי בהסכמה עם הלשכה לדתות.

3. האיחוד בין מצרים לבין סוריה הביא להקמתה ב־1 בפברואר 1958 של הקהילה הערבית המאוחדת (קע"מ). זו התפרקה בספטמבר1961, אולם מצרים הוסיפה להיקרא באורח רשמי קע"מ.

268

1. במסגרתה נמצא המדור למזרח הקרוב.

2. בעניין השגת תעודות רישום אישיות של זהות, לידה ומצב משפחתי, הצעתי למר ברמור שהמדור הקונסולרי בצירות יפנה ישירות ללשכות מרשם התושבים. הוא קיבל את ההצעה בסיפוק.
3. בעניין חיפושים[2] הבהרתי לו שגם אנחנו נזקקים לעזרת הצלב האדום הפולני.
4. בעניין אישורים על שירות צבאי הבהרתי, שהחוק הפולני אוסר הוצאת אישורים כאלה לחו"ל וכן שרק אזרחי פולין יכולים לקבל אותם. מאחר שמרבית האנשים שנסעו לישראל איבדו את אזרחותם הפולנית (כתוצאה מהחלטה של מועצת המדינה מיום 23 בינואר 1958),[3] עניין זה איננו ניתן לסידור.

ולודזימיאז' זאוואדסקי – סגן המנהל

תפוצה: מחלקה V
צירות פולין העממית בתל אביב
גניזה

2. חיפושי קרובים.
3. ראו לעיל תעודה 266.

269

סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, שלמה ליבוביץ (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה)

גנהמ"ד 93.07/508/10

אישי – סודי

ירושלים, כ"ט בשבט תשי"ח
19 בפברואר 1958

אל ציר ישראל, ורשה
מאת: מזא"ר

הנדון: **פגישת שרת החוץ עם עורכי העיתונים בשפה הפולנית**

ב־18.2 בשעה 19:30 נתקבלו בלשכת השר בת"א [תל אביב] העורכים הבאים:
מר שלום ידידיה מ"Kurier", העיתון היומי של מפא"י
מר ריטרמן וד"ר לנגדס מ־"Noviny Israelski"[1]
ד"ר הלצקי מהשבועון "Echo Tygodnia"
עו"ד גרוסמן מהשבועון "Przegląd"

שרת החוץ הסבירה לנוכחים את הצורך להימנע בעיתוניהם מהתקפות על ממשלת פולין, על משטרה ועל תכניותיה הכלכליות ובמקום זה להתרכז בענייניה של מדינת ישראל כדי לקרבה לעולים החדשים מפולין. השרה הדגישה את חשיבותם של יחסי ידידות בינינו לבין פולין בשביל המשך העלייה משם ואת הסכנה ליחסים אלה הטמונה בביטויים מעליבים, בהשמצות אישיות ובביקורת מופרזת וחד־צדדית. היא הזכירה את עניין הקריקטורה האנטי־פולנית המעליבה, שהופיעה בעיתון ישראלי אחד המתפרסם בלועזית אם כי לא בפולנית.[2]

ד"ר לנגדס העיר, כי העיתונים העבריים מרבים יותר בהתקפות אנטי־פולניות מאשר אלה בפולנית ונתן כדוגמה את מאמרי חריס האחרונים ב"הארץ". כן אמר כי אין מנוס מלהתקיף את היבסקים בפולין ואת הקומוניזם בכללו, ובייחוד את הסובייטי.

השרה ענתה, כי הסבירה כבר לעורכי העיתונות העברית מה צריכה להיות עמדתם כלפי פולין. היא הדגישה שאין התנגדות למאמרים אנטי־יבסקים ולביקורת על ברית המועצות, אך שיש להבדיל יפה בין ראשי היבסקים ובין גומולקה.

ד"ר הלצקי סיפר, כי בשבועו[ו]נו מתפרסם בקביעות לקט מתוך העיתונות בפולין המכיל רק קטעים שליליים על החיים במדינה זו. מדור זה נועד להזכיר לעולים החדשים שהמצב בפולין הוא בכל רע, ועל ידי כך, לקרבם לישראל.

269

1. טעות במקור. צ"ל: Nowiny Izraelskie
2. ראו לעיל תעודה 267, הערה 1.

השרה פסלה דרך זו, בהסבירה שהפולנים מוכרחים להיפגע מגישה חד־צדדית זו המסלפת את המציאות, וכי שיטה זו אינה חינוכית ולא עשויה להשפיע על העולים החדשים לטובה.

עורכי העיתונים הפולניים קיבלו כפי הנראה את נימוקיה של השרה והבטיחו להקפיד להבא על הדברים המתפרסמים על פולין בהתאם להנחיות שרת החוץ.

בברכה,

ש׳ ליבוביץ

העתק: לשכת השר

270

קטעים מתוך מכתב מאת ציר ישראל בפולין, כתריאל כ״ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

גנהמ״ד 130.23/3118/6

ורשה, א׳ באדר תשי״ח
21 בפברואר 1958

אל: מזא״ר
מאת: ציר ישראל בוורשה

הנדון: **יומן ורשה**

1-10.2.58

בעת סעודה רבתי בביתי, שבין מוזמניה היה גם מנהל מא״ס [מחלקת אסיה ואפריקה] סלוצ׳אנסקי, ניצלתי את האפשרות לשיחה חופשית עם האיש. מרפרוף על דא ועל הא עברנו חיש מהר ל״עניינים משותפים״.

שאל כיצד מתקדמת הקמת ועד הידידות.[1] סיפרתי שבעצלתיים, מאחר שהיוזמים אינם מרגישים בעידוד מצד מוסדות רשמיים, למשל מצד משרד החוץ. בתשובה סיפר סלוצ׳אנסקי שהיוזמים שאלו במשרד החוץ, ובשום אופן אין לפרש את התשובה שניתנה להם כהסתייגות כלשהי. נאמר ליוזמים ״רק״ שמשרד החוץ עצמו אינו פעיל בהקמת חברות ידידות והדבר תלוי ביוזמים בלבד. הוא, סלוצ׳אנסקי, סבור שאין סיבה מדוע ועד כזה לא יוקם לאלתר. אולי האנשים המטפלים בהקמתו אינם מארגנים מוכשרים? בתשובה הבעתי את אמוני בכישרון היוזמים ״אם כי ייתכן שהם למודים עוד מהתקופה הקודמת שדרוש היתר מפורש לכל פעולה

270

1. ועד לידידות פולין־ישראל, מקביל פולני לוועד בישראל.

ציבורית, ומכאן הזהירות שהם נוקטים". לדידי ברור, אמרתי, שהשתהות בהקמתו של הוועד אינה רצויה, ואני מקווה שזוהי גם דעתו שלו, של סלוצ'אנסקי, ושל משרד החוץ בכלל.

לפתע העמיד לי סלוצ'אנסקי שאלה: "מדוע אתם מקלקלים את היחסים עם פולין?" כשהבעתי תמיהה, הסביר לי שכוונתו לפרסום קריקטורה "בעיתון צרפתי" של מפא"י, בה מופיעה פולין בצורת כלב שאת רצועתו מחזיק כרושצ'וב.[2] אמרתי שהמקרה לא ידוע לי, ואם קרה, אזי בוודאי עורר תגובת התנגדות ספונטנית אצל הציבור ואצל הגורמים הרשמיים כאחד. אולם אפילו קרה כדבר הזה, נסכים נא שזוהי תקרית מעציבה שאין בכוחה לפגוע ביחסי הידידות שנתהדקו ונתרחבו בשנתיים האחרונות לשמחת שנינו.

הסכים.

מכאן עברנו לענייני עלייה. הבעתי תקווה שהפולנים מרגישים כבר שהלחץ על צירותם בתל אביב מצד מועמדים לירידה קטן והולך. לא, לצערי לא – אמר "אני מבין מסלוביקובסקי שיש לראות את הפניות לירידה כראות מקרים אינדיווידואליים קשיי סידור, אולם הלחץ עדיין חמור וגורם לנו צרות הרבה, משום שאנו נאלצים לטפל גם במשפחות מעורבות שתובעות זכות החזרה בשם "איחוד משפחות".

חזרתי והבעתי תקווה שכל הקשיים האלה הם קשיי תקופת מעבר קצרה בלבד, וככל שתהליך העלייה יהיה מהיר יותר, כן תקצר תקופת הקשיים. אנחנו מצדנו היינו רוצים שקצב העלייה יהיה כזה ששנת 1958 תהיה שנת עלייה לכל הרוצים בה, כולל הרפאטריאנטים, ואז בשנה הבאה לא תהווה העלייה בכלל בעיה ביחסי ישראל־פולין וביחסי פולין עם ידידיה האחרים. בתשובה על האתגר שלי, סיפר סלוצ'אנסקי שהמצרים חדלו כבר ללחוץ, לאחר שהוסבר להם שממילא נתייבש המאגר היהודי בפולין. "עתה אוכל לגלות לך שהלחץ היה קודם תכוף, אך לא נכנענו. אפילו בטיעון שלך שגם מעיראק, ממצרים ותימן הותר ליהודים לעלות לישראל השתמשנו" – הוסיף בחיוך. אולם מיד הרצינו פניו: "אשר לרפאטריאנטים, לא אוכל לומר לך דבר ברור. יש לי ביטחון שכל יהודי הרוצה לעלות מפולין לישראל סופו שיעלה. לא נוכל להפלות בין אזרחים פולנים. אולם לפי שעה קיימים מכשולים, נגיד מכשולים טכניים".

סלוצ'אנסקי סיפר שמשלחת הבריאות ופרופסור זאיונצ'קובסקי מסרו תיאורים חיוביים מאוד מביקורם בישראל. הוא בטוח שביקורו הקרוב של פרופסור קוטרבינסקי[3] ייתן תוצאות חשובות בדעת הקהל בפולין. אמרתי, שבכלל יש ליחסים הטובים שבין ישראל ופולין משמעות החורגת מהיחסים שבין שתי המדינות, באשר הם משמשים הוכחה שאפשריים יחסי ידידות עם המדינות הקומוניסטיות כשאין מצדן רשעות. הסכים לדעתי, אך הוסיף שכדי לטפח יחסים כאלה "אתם צריכים לחזור למדיניות של אי־הזדהות ולנהוג לפיה. מדוע למשל לא תודיע ישראל על תמיכתה בתכנית רפאצקי?"[4] הסכים שתשובת ישראל לבולגנין[5] מוכיחה רצון טוב לשפר היחסים עם ברית המועצות למען דו־קיום וחיזוק השלום.

---

2. ראו לעיל תעודה 267.
3. תדיאוש קוטארבינסקי (Tadeusz Kotarbiński) (1886-1981), פילוסוף, לוגיקן. בעל שם בגלל עיסוקו בראיזם (Reism) או קונקרטיזם. לפני המלחמה היה אחד מהבולטים בקרב אנשי הרוח שלחמו כנגד "ספסלי הגטו" וביטויים אנטישמיים אחרים. בשנות המלחמה הרצה באוניברסיטה המחתרתית. בשנים 1945–1949 כיהן כרקטור אוניברסיטת לודז'. חבר האקדמיה הלאומית הפולנית להשכלה (Polska Akademia Umiejętności — PAU) והאקדמיה הלאומית הפולנית למדעים ונשיאה של האחרונה בין 1957 לבין 1962.
4. ראו לעיל תעודה 267, הערה 1.
5. ראו לעיל תעודה 239, הערה 5.

כאשר שאל לדעתי על האיחוד המצרי־סורי[6] אמרתי "כוונתך לאנשלוס?"[7] לא הזדעזע למשמע ההגדרה. להפך. ראה להדגיש מיד שאכן "הכוחות הפרוגרסיביים במזרח התיכון" תמהים לאן פני האיחוד יהיו מועדים והם מתייחסים אליו לפי שעה במידה מסוימת של דאגה פן יחריפו בעטיו היחסים באזור.

לבסוף שאל מה ידוע לי על הוועידה האפרו־אסיאנית שנערכה בקהיר. אמרתי: "מה שהיה בעיתונים". שאל אם ידוע לנו שהערבים דרשו "להחליט על חיסול ישראל" ורבים תמכו בנוסחתם הקיצונית? רק בורמה הביעה התנגדות, ואילו להודים היו כנראה רק אי־אלו הערות על הניסוח. "אנחנו היינו אלו שהורדנו בתוקף נוסח קיצוני זה מהצעות ההחלטה". כשתמהתי מי זה "אנחנו", אמר "סין העממית". והוסיף: בכל מקום אשר "שלנו" נפגשים בו עם הערבים הם מסבירים לערבים שאי־אפשר בימינו לחסל מדינה שהיא חברה באו"ם ושמדיניות כזאת היא נואלת. מפעם לפעם נדמה ל"שלנו" שיש ערבים המבינים זאת, אך הם מוכנים להודות בכל רק בארבע עיניים.

ידידי שמואל בנדור המייצג את ישראל בצ'כוסלובקיה תמה במכתבו אלי כיצד אסביר את העובדה שפולין מופיעה כיוצאת דופן מהסובייטים ביחסיה עם ישראל, בייחוד במדיניות העלייה שלה. אכן שאלה היא, וניסיתי לענות עליה בהרחבה:

מדיניותה של פולין כלפי ישראל היא אמנם יוצאת דופן בהשוואה עם ברית המועצות ועם הלוויינים האחרים, אך אין היא חורגת מגבולות המותר מבחינת המדיניות הכללית של הגוש. נדמה לי, שפולין החליטה לנצל את מלוא השוליים של ההיתר. ואילו מדינות הגוש האחרות, מסיבות פנימיות שלהן, החליטו לא לנצל את ההיתר בשטח זה לגמרי. (עצם קיומו של "היתר להיות שונה מעט" שברית המועצות שלאחר סטלין העניקה ללוויינים, אינו מוטל בספק, וכן ברור גם קיום שולֵי גבול להיתר זה. שוליים לאו דווקא לצד אחד, לליברליזם, כמו בפולין, אלא גם שוליים לצד שני, לשמרנות, כמו בצ'כוסלובקיה.)

השוני במדיניותה של פולין לגבי ישראל יתמזג יפה עם מדיניותה הכללית, החיצונית והפנימית. משום כך יש גבולות לשוני הזה, כגבולות השוליים של הזמן והמהות של "העצמאות" הפולנית. משום כך מדריכה את מנוחתי ההרגשה שמבצע העלייה חייב להתנהל תוך מירוץ עם הזמן. שולי ה"חופש" של פולין לא יישארו קבועים. אינני מאמין שהם יורחבו. להפך, יש לי כל היסוד להאמין שהם יצומצמו.

במה לא הולכת פולין, לגבי ישראל, בתלם הסובייטי? ככל שעולה בעיית ישראל־ערב על במת או"ם, לא תמצא את פולין סוטה מהעמדה הסובייטית כמלוא נימה. אמנם הנאומים של נציגי פולין אינם ארסיים בצורתם, אך כאלה הם נאומיהם גם בשאר העניינים העולים על במת או"ם – הזדהות עם התוכן והמסקנות של העמדה הסובייטית, מבלי לחקות את הסגנון המתגרה. הפולנים חייבים להזדהות עם התוכן והמסקנות, אך אינם חייבים להתחרות עם הרוסים בטון. אלה הם השוליים. ומכיוון שלטובת הפולנים הוא לנקוט קו מתון יותר, הם מנצלים את השוליים. מהבדלי טון אלה לא נגרם שום נזק לסובייטים, וזה העיקר. יתר על כן. אחרי הקונגרס העשרים יש בהופעה נבדלת בטון זו אפילו משום סיוע להתפארות של כרושצ'וב שמדינות הגוש עצמאיות יותר משהיו בתקופת סטלין.

6. ראו לעיל תעודה 267, הערה 2.
7. ראו לעיל תעודה 267, הערה 2.

אולם בפולין נתקיימו סיבות מכריעות, שהניעו את קברניטיה החדשים לנצל את מלוא השוליים של השוני המותר שהשיגו אחרי אוקטובר 1956, גם לפתרון הבעיה הגרמנית וגם לפתרון הבעיה היהודית. לשלטונות פולין היה ידוע שרובם המכריע של כמעט מאתיים אלף הגרמנים שנותרו בפולין מבקשים להגר לגרמניה, ושרק מדיניות מוטעית בבעיית המיעוטים, ששאבה את הוראותיה ממוסקבה, מנעה את יציאתם, אף על פי שהאינטרס של פולין חייב לשחרר את המדינה ממיעוט זה שהיה לצנינים בעיני האוכלוסייה הפולנית. משהבטיחו לעצמם הפולנים, שהסובייטים לא יראו בהתרת ההגירה של שרידי מיעוטים לאומיים סטייה מהקומוניזם, הם ניצלו את השוליים. נזכור, שבאותה תקופה ראו את עצמם הסובייטים חייבים לוותר כמה ויתורים למדיניות פולנית עצמאית. יותר קל ופחות מסוכן היה להם לוותר בשטחים של מדיניות פנים, מאשר בשטחים של מדיניות חוץ, ויותר קל ופחות מסוכן היה להם לוותר בשטחים של מדיניות פנים שאושיות המשטר הקומוניסטי אינן מקופלות בהם מאשר בשטחים של עיקרי שלטון ומשטר.

הפולנים יכלו להסתפק בפתרון הבעיה הגרמנית על ידי ההגירה, ואיש מהמזרח לא היה בא אליהם בטענות על שלא הרחיבו את הפתרון גם על היהודים. אולם נתקיימו טענות מכריעות. השלטונות ידעו שמרביתה של האוכלוסייה היהודית רוצה להגר. השלטונות ידעו שהניסיונות לבוללה בכוח לא הצליחו. השלטונות ידעו שהסטליניסטים עומדים להפוך את היהודים ככפרה לסבלות הפועל הפולני בתקופת סטלין־בריה.[8] השלטונות ידעו, שהתרת איחוד משפחות של גרמנים תוך קיום איסור על איחוד משפחות של יהודים ייהפך לנשק תעמולה קטלני לגבי פולין במדינות המערב, שחיפוש מגע אתן נכלל בתוך השוליים של ה"עצמאות" שהושגה מהסובייטים. השלטונות ידעו, שאיחוד המשפחות של יהודים מחוץ לפולין אינו רק רצוי, אלא גם אפשרי בגלל קיומה של מדינה יהודית. כל הדברים האלה יחד שימשו "נסיבות מכריעות" להרחיב את איחוד המשפחות גם על יהודים. וכדי שהנסיבות הפנימיות המכריעות לא תתנגשנה מיד בנסיבות חיצוניות נוגדות (ולא תהפוכנה את החיצוניות למכריעות), ביקשו הפולנים שביצוע איחוד המשפחות בישראל יתנהל תוך איפול המבצע זמן ארוך ככל האפשר. איפול זה לא צריך היה להיות מלא. האפלה צריכה הייתה להיות די חזקה כדי להסתיר בפני הערבים והסובייטים את ממדי המבצע, מבלי שמעיני האמריקנים ייעלם המבצע ההומניטרי כשהוא לעצמו. אכן, צירות ישראל וממשלת ישראל השכילו לכבד את קשר השתיקה ועל ידי כך מנעו טרף מחבלנים שיכלו לחבל בממדי העלייה.

מתוך אינטרס פולני גרדא אופשר בראשית המבצע לרפאטריאנטים יהודים מברית המועצות להיכלל בו. משהביעו הסובייטים מורת רוח מן העובדה שפולין הפכה מסדרון ליהודים פולנים מברית המועצות להגיע דרכו לישראל, וכי דבר זה חורג משולי הפתרון של בעיית יהודיה היא, הזדרזו שלטונות פולין למתוח קו עבה ליד השוליים כדי להניח את דעת הסובייטים. שהרי בהתרת עלייתם של יהודי פולין התכוונו הפולנים מלכתחילה לפתור בעיה פולנית, ולא לנהל מדיניות ציונית או להסתבך בבעיות חדשות.

התיאור לא יהיה שלם, אם לנסיבות האובייקטיביות לא נוסיף את הגורם הסובייקטיבי. בעטיה של הטרגדיה שהשיגה את היהודים בימי הכיבוש על אדמת פולין, רב הוא מספר הקומוניסטים המבינים לנפשו של יהודי פולני שאיננו רוצה לשקם את ביתו על אדמת פולין.

8. לברנטי בריה (Lavrentiy Pavlovich Beria) (1899-1953), מראשי השלטון הסובייטי בתקופת סטלין. עמד בראש ה־נ.ק.וו.ד.

לא אגיד שההסגר שנכפה על יהודי פולין בתקופת הסטליניזם הדיר שינה מעפעפיהם של קומוניסטים אלה, אולם אין ספק שרבים מהם הרגישו מעין שביעות מצפון (על משקל שביעות רצון) כאשר יכלו לתמוך בגישתו ההומניטרית של גומולקה במקום שצריכים היו קודם לתמוך בעמדתו הדוקטרינרית של ביארוט. על לבם של אנשים אלה יכול היה נציג ישראל לדבר, ואוזניהם לא היו אטומות בפני טיעון ושכנוע. באנשים אלה תלוי היה אם הפירוש המעשי של איחוד משפחות בישראל יהיה רחב לב או מסויג. את ההיקף הגדול שקיבלה העלייה בתשי"ז תרשו[ו]ם ההיסטוריה היהודית (והפולנית) לזכותם של קומוניסטים אלה, גם אם איזו יד אי־שם רושמת אותו כבר לחובתם.

אכן, המבצע מתנהל תוך מירוץ עם הזמן. את השיא עברנו בשלהי הקיץ של אשתקד. בבעיית הרפאטריאנטים אין עדיין תזוזה. למעלה ממחציתם של יהדות פולין כבר עלו. נשארו אלה שהיססו ללכת עם הראשונים, בין אם בגלל רצונם להישאר בפולין, בין אם בשל שאיפתם להגר לגלויות עשירות, ובין משום שחיכו לראות כיצד מסתדרים בישראל עולים מפולין ורק אז להחליט "אם כדאי גם כן לעלות". אילו היו מגיעים מישראל מכתבים טובים בלבד, כי אז היה המאגר הנשאר לעלייה מכיל לא יותר מעשרת אלפים נפש (פרט לרפאטריאנטים מברית המועצות). אולם מגיעים גם הרבה מכתבים רעים, ומהססים מוסיפים להסס. אין הם ערים לסכנה שביום אחד יכול להפסק "איחוד המשפחות" והצורך להביא לסטביליזציה כלכלית הוא שייהפך מבחינה פנימית לגורם מכריע שיחייב את השלטונות לנקוט אמצעים מנהליים נגד סכנת התפשטותו של הלך הרוח ההגירתי על חלקים רבים של האוכלוסייה הפולנית. אכן, מה שנספיק עד אז, נספיק.

אירחתי את אנשי היא"ס [HIAS], אחרי שחזרו מסיורם בפולין. וזה הסיפור ששמעתי מפיהם:

סבורים שהשנה יהיו בפולין מועמדים למלוא המכסה שאוסטרליה וקנדה מוכנות להעניק לקרובי יהודים. כלומר, כאלף וחמש מאות לאוסטרליה וארבע מאות לקנדה. במסעם בפולין לא ניהלו תעמולה. כשפנו אליהם יהודים לברר אפשרויות ונתברר שאין קרובים, אמרו לפונים שאין תקווה שיקבלו אשרה לאוסטרליה או לקנדה. כשפנו בכמה מקרים יהודים שהכינו קודם דרכונים לישראל, אמרו לפונים שהשגת האשרה לאוסטרליה תדרוש זמן רב ומוטב לא להסתכן בהשתהות ולצאת לישראל. לא ביקשו לפתוח משרד. שאלו בגישוש את חברת הנסיעות אם זו תמליץ על פתיחת משרד אם היא"ס תבקש זאת. תשובת החברה הייתה שלא תוכל להתערב בצעד [ו]שהיא"ס תצטרך לפנות למשרד החוץ.

הסברתי לאנשי היא"ס את חששותיי שפיתוי להשיג אשרות למדינות השפע עלול לגרום להשתהות בפולין אצל אנשים שהיו מוכנים לעלות לישראל ובינתיים יֵרד המסך שוב והאנשים יילכדו כאן. השיבו שהם מקבלים את חששותיי, לא יעודדו תקוות שווא ולא יעסקו בגיוס מועמדים אלא רק במימון הסעתם של אלה שאשרות בידיהם או שהקהילה באוסטרליה תספק להיא"ס שמותיהם.

בסעודה "אינטימית" אצל השגריר של ארצות הברית מצאתי את עצמי מסב בחברה בלעדית של "שלושת הגדולים" (שגרירי ארצות הברית, בריטניה וצרפת) וסגן שר החוץ הפולני, ויניביץ', שעמד בראש המשלחת באו"ם.

בתום הסעודה פרשנו, אנו הגברים, לפינה. בחלל האוויר רפרפה תכנית רפאצקי, ובלי מאמץ החלה השיחה להתנהל על נושא זה. השגרירים עשו אוזניהם כאפרכסת. כל אחד

בוודאי ראה כבר את עצמו בדמיונו כגיבור הכותב למחרת היום אשגר ארוך לממשלתו שיגיע לשר החוץ ולראש הממשלה לעיון מידי. לא כל יום מזדמן לשגריר נתח כזה להצדקת קיומו – שיחה "חופשית" עם אדם במעמד של שר, על נושא מן העומדים ברומה של ההתעסקות המדינית באותו יום! ובעיקר, שמתוך דברי ויניביץ' אפשר בוודאי להסיק מה סוכם עם הסובייטים ביערות ביאלוביז' ובפגישת רפאצקי עם גרומיקו במוסקבה.[9]

אכן, הדיפלומטים באו על שכרם. ויניביץ' פתח ב"גילוי סוד". לא מאמינים לפולנים שתכנית רפאצקי היא יציר הדיפלומטיה הפולנית? הוא יכול להבטיח שהיוזמה הייתה פולנית. "בעוד כמה שנים יפרסם בוודאי המכון לעניינים בין־לאומיים באוקספורד תעודות, ואז ייווכח כל העולם באיזו מידה גילו כאן הפולנים יוזמה אצל הסובייטים". על הערתו של השגריר הבריטי, כי למעשה יש כאן חזרה על עקרונות התכנית הסובייטית מנובמבר 1956 בדבר ניטרליזציה של גרמניה, השיב ויניביץ': תופתע בוודאי לשמוע ממני, שגם התכנית ההיא נתחברה בהשפעתנו. פולין היא המעוניינת הראשית בהפרדת הכוחות. בשביל הגדולים זוהי שאלה של מאזן הכוחות בין שני המחנות, ואילו בשבילנו זוהי שאלת הישארותנו בחיים. אם אי־אפשר לצפות כעת שהגדולים יסכימו לפירוק נשק כללי, וכזהו המצב, ננסה נא להתחיל בשטח מצומצם באמצעות הקטנים שבשבילם זוהי שאלת חיים ומוות.

ושוב הקשה השגריר הבריטי: איזון הכוחות שבין שני המחנות דרוש גם לפולין, שהרי בלעדי זאת היא תיהפך לפרובינציה של ברית המועצות. ומאי נפקא מינא בשבילכם אם הקליעים יועפו מדרזדן או מהאג, מוורשה או מווילנה?

ויניביץ' ענה בהתרגשות: זה משנה הרבה מאוד. כי תכנית רפאצקי, כפי שהסובייטים הסכימו עתה לתמוך בה, חורגת כבר מאבסטרקטיביותה ההתחלתית. יהיה פיקוח שנשק אטומי לא יימצא משני צדי האזור המפריד, ויהיה איסור להפעיל נשק אטומי נגד האזורים שיפורזו ממנו. יתר על כן, אם יוסכם על עיקרון זה, בא בחשבון גם הסכם על נסיגת הצבאות הזרים מן האזור המפריד. (ושוב השגריר הבריטי: אז יוצא הצבא הסובייטי מפולין? ויניביץ': כן, בהחלט, אם יוחלט להוציא את הצבאות הזרים מן האזור המפריד, יוצא גם הצבא הסובייטי מפולין.) רבותיי, לצבא בפולין אין עדיין נשק אטומי והאינטרס של פולין הוא למנוע התפתחות כזאת. נתחיל נא בתכנית מינימום, אבל נתחיל נא במשהו כדי שממירוץ הזיון האטומי תינצלנה המדינות הקטנות שאינן מעוניינות לא לשמש בסיסים להפעלתו ולא לשמש מטרה לפגיעתו.

השגרירים שידעו את עמדות ממשלותיהם המסתייגות מתכנית רפאצקי, האזינו לדברי ויניביץ' שנאמרו בהתרגשות רבה, כיסו את הבעת פניהם בכוסות הוויסקי, ושתקו.

בחלקו היותר מאוחר של הערב, כשפרשתי עם ויניביץ' לשיחות על הנושאים "שלנו", אמרתי לו שהתרשמתי מאוד מבהירות הרצאתו. הרכין את פניו לאוזני ואמר: לא מאמינים לנו, אבל אנו כנים בהחלט בהצעותינו. אלה הן הצעות שלנו. כמובן שהרוסים הסכימו להם, אבל הם חשבו עליהם תחילה כדרכם, במושגים של פרופגנדה. אנו מביאים אליהם הצעות שהגשמתם כה חיונית בשבילנו, והם רוצים שנשתמש בססמאות, שתהיינה עצרות עם והצבעות לטובת ההצעות בכיכרות ובבתי החרושת, שכל העולם יראה וישמע מי בעד השלום, בעד ניטרליות ובעד פירוק הנשק. ההבדלים הישנים במסורת של גישה לדיפלומטיה! המושג הרוסי של דיפלומטיה מזכיר לי אדם המסב לשולחן הערוך בכל הכלים, אך מה לעשות כשאדם זה

9. שיחת רפאצקי-גרומיקו נגעה בתכנית הבולגרית ליצור אזור ללא נשק אטומי באזור בולגריה, אלבניה, יוגוסלביה, יוון ואיטליה. פולין התנגדה לתכנית הזאת והציגה את הסתייגויותיה לגרומיקו; ראו: J. Winiewicz, *Co pamiętam z długiej drogi życia*, Poznań 1985, p. 570

אינני יודע איך משתמשים במזלג וסכין? תגיד לי, האם שמעת שבפולין נערכו הפגנות ועצרות עם והצבעות המוניות לתמיכה בתכנית רפאצקי? יכולנו לארגן מפגני סרק כאלה בקלות, אבל אין פנינו להפגנות סרק אלא לתכלית.

את שיחתי עם ויניביץ' בעניינים "שלנו" באותה הזדמנות, סיכמתי בהודעת תמצית למשרד לאמור:

שמח לשמוע שג'וינט ואורט עובדים כבר ושאל אם ארגונים אלה שבעים רצון מאפשרויות שניתנו להם. אמרתי שג'וינט קיבל על עצמו טיפול בראפטריאנטים בלבד, ו"שמעתי שהעסקנים היהודים כאן מפעילים לחץ להרחיב הפעולה בכיוון השרשת היהודים בפולין. אני כשלעצמי סבור כי לחץ זה לא יועיל כל עוד הציבוריות היהודית באמריקה לא תשתכנע שכל היהודים שרצו להגר יכלו לצאת את פולין". ומי כויניביץ' המכיר את הסנטימנטים של יהודי אמריקה כלפי ישראל צריך להבין זאת. אמר "הדבר מובן לי בהחלט".

מעודד על ידי תגובתו המשכתי והסברתי שמתקרב המועד שבעיית עליית הראפטריאנטים תעמוד שוב מבחינתנו בכל חריפותה. המאגר של יהודי פולין הרוצים להגר ידלה בעוד חודשים מספר. אני מניח שאם יינתנו דרכונים לאלפיים נפש בחודש תסתיים העלייה ההמונית של יהודי פולין תוך חצי שנה, מאחר שהגענו להסדר על תשלום הנסיעה והמטען במטבע קשה. אם יאופשר, כפי שאני מקווה, לעלות לראפטריאנטים, יימשך התהליך ההמוני עוד מספר חודשים ואז, ורק אז, יוכלו מוסדות הצדקה היהודיים באמריקה לגשת לדאגה לאלה שהחליטו להישאר. פתרון כזה של הבעיה היהודית של פולין, שהתחיל עם התרת העלייה באוקטובר הפולני [אוקטובר 1956, עת גומולקה חזר לשלטון] יהווה פרק מפואר בהיסטוריה של היחסים בין שני עמינו, היסטוריה שלצערנו הייתה עקובה הרבה צער וטרגדיה, אך ידעה לעתים גם אחווה וידידות אמת. עיכוב הראפטריאנטים הרוצים לעלות מקלקל את הפרק היפה שאנו עומדים בעצם כתיבתו. מדוע לא תגלה פולין הבנה ורוחב לב גם בבעיה זו, מן הכאובות ביותר בשבילנו?

השיב בהתקדרות פנים. "תאמין לי שכל אהדתי נתונה להשקפה שהבעת. אולם אסור לנו להיחפז, כי היחפזות מצידנו עלולה לזעזע את כל תהליך הראפטריאציה שלנו. בכל אופן כזה הוא המצב עכשיו. אך אל ייאוש. יש מצדנו רצון טוב לפתור בעיות אנושיות ואני מקווה [ש]"הפרק המפואר" ביחסינו שלצערי קדמה לו טרגדיה כל כך נוראה יגיע לסיומו מבלי שיקולקל. סבלנות, סבלנות".

בסעודה לכבוד שר החוץ רפאצקי אצל השגריר הנורבגי.[10]

שר החוץ היה עצור מאוד בשיחותיו עם הדיפלומטים. השגריר הצרפתי שאל אותו, האם תבוא בקרוב הבהרה נוספת של התכנית הפולנית. התשובה: "אין צורך בהבהרות נוספות לפי שעה. אמרנו מה שהיה לנו להגיד, ועתה אנו מחכים לתגובותיהם של מדינות המערב". בתשובה להערה עוקצנית של דיפלומט מערבי אחר, שהניסיון מוכיח כי דבר אשר המערב מחייבו, מיד הרוסים מסתייגים ממנו, הפליט רפאצקי: בידכם להשפיע על ההתפתחות אצל

10. לורנס גרנוולד (Laurence Groenvold), ציר מאוגוסט 1957; שגריר ב־1957–1959.

הרוסים בכיוון חיובי. כשהרוסים יראו שיש אצלכם היענות למדיניות של דו־קיום, תיווצר אצלם תגובה הפוכה מזו שהייתה נוצרת כאשר תמיד נאלצו לעמוד בפני מדיניות של ה[ת]קפה.

השתדלתי למשוך את שר החוץ לשיחה על האיחוד המצרי־סורי. מילא פיו מים. כשהשגריר הצרפתי העיר, כי המדינה החדשה תישען על יסודות רעועים של שוני בדרגת ההתפתחות הטכנית, הכלכלית והמדינית, אמר רפאצקי שלעומת זאת קיימת אחדות מכריעה בשפה, בדת ובגזע העושה את הייחוד המדיני לשלב טבעי בהתפתחות. על הערתי, שמובטחני שהיסודות המשותפים של העמים הסל[א]בי[י]ם לא יהפכו בכל זאת את שר החוץ הפולני לחסיד של הקמת מדינה פאן־סל[א]בית, השיב בקמט של חיוך: אתה צודק בהחלט.

אירחתי את הנריק קורוטינסקי, העורך הראשי של העיתון בעל תפוצת השיא "חיי ורשה".

שוחחנו כשעתיים. מהחלפת דעות על עיתונות בכלל, עברנו לשיחה על העיתונות בפולין ויחסה לישראל (ציינו בסיפוק את הנימה המתונה בעניינים הנתונים בשוני, ובצער את רדידות האינפורמציה). הודעתי לקורוטינסקי ששמו נכלל בהצעות למוזמנים מפולין לחגיגות העשור, אם כי טרם הוברר לי כיצד תכוסינה הוצאות ההסעה של המוזמנים ממדינות שאסרו מכירת כרטיסים במטבע מקומי. קורוטינסקי גילה לי שהוא מעוניין מאוד לבקר בישראל ובוודאי יעשה זאת השנה. אולם עוד לא החליט אם מוטב לו לנסוע כעיתונאי שליח עיתונו או כמוזמן על ידי ישראל. הוא מאמין שעיתונו יוכל להשיג בשבילו כרטיסים במטבע מקומי. בעיה יהווה רק הקיום בישראל. אולי אפשר יהיה לסדר חילופי ביקורים?

השארנו את השאלה פתוחה.

למחרת טלפן אלי קורוטינסקי וביקש להודיעני, כי הוא נמלך בדעת חבריו במערכת והחליט לנסוע לישראל כעורך עיתון ולא כמוזמן רשמית מטעם המדינה. "מסתבר, שזה יהיה יותר טוב מהרבה בחינות, הלוא תבין...".

[...][11]

בברכה,

כתריאל כ"ץ

11. מטעמי עריכה הושמטו ארבע פסקאות.

271

סגן מנהל מחלקה V, אדוארד סלוצ'אנסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

AMSZ Dep. 6-77 w-60 t-858 k-48 :287 תרגום מפולנית, מברק מוצפן

ורשה, 21 במרס 1958 שעה 16:00

הרפובליקה העממית הפולנית
משרד החוץ
מחלקה V – מס' 222/58

סודי ביותר

אל: בידה, תל אביב
הנדון: שלכם מס' 62

1. לידיעתכם: חגיגות ראוותניות לכבוד עשור לייסוד הוועד[1] עם הדגשה של העזרה שהושיטה פולין בהקמת מדינת ישראל מאוד לא רצויה לנו בגלל הערבים.
2. בשיחה עם נציגי האגודה הודו להם על היוזמה ותנו להם להבין שפולין איננה מעצמה, ולכן לא צריך להגזים בהערכת השפעתה על ענייני המזרח התיכון.
3. משלחת מפולין לא תבוא לחגיגות. הסבירו, שלוח חילופי ביקורים וחילופי תרבות עם חו"ל המתוכננים על ידינו לשנה זו כבר מלא. אוסמנצ'יק[2] לא נמצא בפולין. הודיעו שתשתתפו בעצרת אם זו תתקיים (לידיעתך, אנחנו מעדיפים שזה יתקיים בלי הנאום שלך. אם זה לא יתאפשר – העבר לנו למטה את התזות שלו).
4. בשביל האלמנך אנחנו יכולים לספק חומר מידע על פולין, אנונימית. אנחנו לא יכולים להשתתף במימון של זה וגם לא בהפצה.
5. אנחנו לא רואים תכלית בארגון סדרת הרצאות ללא הכנה מוקדמת, אבל אפשר לחשוב על כך שכדאי לנצל לשם כך נציגים פולנים השוהים בישראל.
6. חילופי תיירות: בגלל המרחק וחוסר קשר ישיר יהיה קשה. חילופי ביקורים של יחידים מרובים כעת ואין צורך בארגון מיוחד.

סלוצ'אנסקי

[חתימה בראשי תיבות:] השר נאשקובסקי

מנהל פולשצ'וק

271

1. הוועד לידידות ישראל פולין.
2. אדמונד אוסמנצ'יק (Edmund Osmańczyk) (1913-1989), פובליציסט, כתב חוץ של עיתונות, רדיו וטלוויזיה. חיבר מספר ספרים, ביניהם: *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*, Philadelphia: Taylor and Francis, 1985

272

מנהל המחלקה הקונסולרית, ויאסלאב סובייראיסקי[1] (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 3220: AMSZ Dep. 6-77 w-60 t-858

ורשה, 28 במרס 1958

סודי ביותר

אל: בידה, תל אביב

הנדון: שלכם מס׳ 64

הסבר לאריאל[2] שבעקבות החלטה של מועצת המדינה מיום 23 בינואר[3] בדבר תקנה המאפשרת שינוי האזרחות הפולנית לישראלית לאלה היוצאים לישראל שביטאו את רצונם לשנות את אזרחותם, רוב רובם המכריע של העולים איבדו את אזרחותם הפולנית ב־23 בינואר. ביטול האזרחות הישראלית לא יחזיר להם את האזרחות הפולנית. סלוביקובסקי העמיד את העניין היטב: אנחנו נבחן כל מקרה לגופו, והרצוי ביותר שהם יבטלו רק את אזרחותם של אותם האנשים שקיבלו הסכמה מפולין לחזור אליה.

(–) סובייראיסקי

272

1. ויאסלאב סובייראיסקי (Wiesław Sobierajski), מ־1957 היה מנהל המחלקה הקונסולרית ומ־1967, מנהל מחלקה V.
2. אריה קובובי.
3. מדובר בהחלטת מועצת המדינה מיום 23 בינואר 1958; ראו לעיל תעודה 266.

273

סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, שלמה ליבוביץ (ירושלים), אל ציר ישראל בוושינגטון, יעקב הרצוג

גנהמ"ד 130.23/3118/4

ירושלים, ט' בסיון תשיח
28 במאי 1958

סודי ביותר

אל: י' הרצוג הציר בשגרירות ישראל, וושינגטון
מאת: מזא"ר

הנדון: שיחה עם השגריר הפולני
שלך ירח/ 210 מ־20.5.1958

על שאלתך בדבר יחסינו עם פולין נענה לך בקיצור:

1. ביחסי הידידות הקיימים בין שתי הממשלות זה כשנה וחצי לא חל בזמן האחרון שום שינוי לרעה. קשרי המסחר הם תקינים. נמשכים ביקורי חליפים של אנשי מדע, אמנים, עיתונאים וספורטאים וכן מתארגנות תערוכות של ספרים, דברי אמנות וכו'. הציבוריות הפולנית – בייחוד האינטליגנציה – מלאה רגשי אהדה והערכה לגבי ישראל. העיתונות הפולנית ברובה הגדול מפרסמת כתבות ומאמרים חיוביים על מדינתנו ועל הישגים.
2. העלייה לישראל היא חופשית כמעט לחלוטין בשביל היישוב היהודי הוותיק בפולין. רק עליית הרפטריאנטים מברית המועצות מתמהמהת בגלל הדרישה הסובייטית התקיפה מהממשלה הפולנית לא להפוך את ארצה למקום מעבר לישראל. למרות הלחץ הסובייטי הכבד נתנו השלטונות בפולין לנכים מקרב הרפטריאנטים לעלות. ציר ישראל בוורשה כמעט בטוח, כי עם סיום ביצועו של הסכם הרפטריאציה הסובייטי־פולני (בסוף 1958) יורשו כל הרפטריאנטים היהודים שרצונם בכך לעלות.
3. לפיכך אין אנו רואים לעת עתה צורך בלחץ על השגרירות הפולנית בוושינגטון. נבקש להמשיך ולהביע לאנשי השגרירות – כפי שעשית זאת כלפי השגריר[1] – את הערכתנו הכנה את היחס הפולני בשאלת העלייה. כן רצוי להדגיש לפניהם, כי מלחמת השלטונות

273

1. רומואלד ספאסובסקי; ראו להלן תעודה 337, הערה 5.

הפולניים באנטישמיות זכתה להוקרה רבה בין יהודי העולם. נבקשך להדריך ברוח זו גם את הארגונים היהודיים השונים.

בברכה,

ש' ליבוביץ

העתקים: לשכת השר
לשכת המנכ"ל
מר א' לבבי
מאה"ב [מחלקת ארצות הברית]

274

תזכיר מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי[1] (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-15 t-353

[12 ביוני 1958]

סודי

תזכיר

על שיחתי עם ציר ישראל מר כ"ץ, ביום 12 ביוני 1959 ביוזמת הצד הישראלי[2]

1. כ"ץ אמר בפתיחה שישראל מעוניינת במידה הרבה ביותר בהידוק הקשרים התרבותיים עם פולין. בהמשך, אמר שהם לוקחים בחשבון שהשנה יבוא לישראל פרופסור לנגה, מה שמעורר עניין רב בקרב ידידיו האישיים ובחוגים הכלכליים בישראל. הם מצפים גם לבואו של זאוויאייסקי,[3] של משלחת הקואופרטיבים ושל TSKŻ. הביקור של הבלט הישראלי שלא נתקבל על ידינו בשנת 1958, יוכל, לדעת כ"ץ, להתרחש בשנה הבאה. התרשמתי שהעניינים האלה נמסרו על ידי כ"ץ כמידע שולי, לידיעתנו.
2. כשהוא מדגיש את היחס ההומניטרי שלנו לבעיית ההגירה לישראל, כ"ץ ניסה למשש את הדופק כדי לגלות אם המדיניות שלנו בתחום זה לא עברה שינוי. עניתי לו שלא. כ"ץ אמר שהוא נוכח שהקצב בסידור העניינים האלה הואט. יש להם עכשיו למעלה מ־6,000 פניות – אלפיים משפחות – המחכות לסידור העניינים הפורמליים על ידינו. הוא סבור שאם אנחנו ממשיכים באותה מדיניות אין מקום לסחבת בטיפול בבקשות

274

1. ויטולד רודז'ינסקי (Witold Rodziński) (1918-1997), בשנים 1942-1945 שירת בחיל האוויר האמריקני. ב־1948 ויתר על אזרחותו האמריקנית והחל לעבוד במשרד החוץ. אחרי ששירת במקומות אחרים, היה בין 1958 לבין 1960 מנהל של מחלקה V. לאחר מכן היה שגריר בבריטניה ובסין.
2. ראו להלן תעודה 275.
3. יאז'י זאוויאייסקי (Jerzy Zawieyski) (1902-1969), סופר. בשנים 1957-1968 היה חבר במועצת המדינה; ב־1957-1969, ציר בסיים. השתייך לחוג הפרלמנטרי Znak.

מסוימות והעניינים הפורמליים צריכים להגיע לסיומם באותה מהירות כמו בקבוצות הקודמות.

השבתי, שהמדיניות ודרך הטיפול בעניינים אלה לא השתנו ובהזדמנות אחזור לנושא זה.

אני בתורי שאלתי, איך נראה עניין המבקשים לחזור לפולין מישראל.

הוא ענה, שלגבי המקרים שבהם נסכים שהם יחזרו, הם יקלו על המבקשים לחזור.

כ"ץ אמר, שאין בדעתו להעלות את נושא החוזרים מברית המועצות הרוצים לעלות לישראל, שכן הוא מבין את עמדתנו והם לא רוצים לעורר את העניין הזה בגלוי. קיבלתי את הרושם שהם ירצו לחזור לבעיה זו מיד אחרי שייגמרו ענייני העלייה מפולין.

בהמשך השיחה כ"ץ אישר את הידיעה שהוא צופה כי יסיים את תפקידו בפולין באוגוסט-ספטמבר השנה. מועידים לו תפקיד בכיר במשרד הממשלה. מה שמעכב את סיום תפקידו הוא שאין עדיין מחליף.

ו' רודז'ינסקי
מנהל מחלקה V

תפוצה: ח' א' רפאצקי, ח' מ' נאשקובסקי, ח' י' ויניביץ', ח' פ' אוגרודזינסקי, ח' מ' וירנה, ח' י' צ'סאק,[4] ח' סלאב, ח' ו' סובייראיסקי, ח' ר' פולשצ'וק

275

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 162: גנהמ"ד 130.09/2307/3

ורשה, 13 ביוני 1958

ערכתי ביוזמתי ביקור אצל רודז'ינסקי,[1] המנהל החדש של מא"ס.[2] סקרתי מצב היחסים בתרבות, כלכלה ועלייה בהסתמך על ההבטחה שאין שינוי במדיניות העלייה. עוררתי בעיית הקצב שהואט במידה מדאיגה. הדגשתי שהוצאנו אישורים למטבע קשה לאלפי יהודים פולנים ביניהם רבים מחוסרי עבודה קבועה, וגם תכננו קליטתם. ציינתי שקליטתם במספרים גדולים יותר קלה כאשר בתוך ציבור העולים הגדול יש יותר אפשרויות להתגבר על הקשיים, לסדר את הנכים שבהם ואילו במספר עולים קטן כמו עכשיו מהווים הנכים בעיה רצינית ביותר. הסברתי שמבקשי הדרכונים עכשיו הם אנשים היודעים מראש על קשיי הקליטה בישראל

---

4. יוזף צ'סאק (Józef Czesak), נולד ב־1920. בשנים 1959–1964 היה סגן חבר הוועד המרכזי של פזפ"ר; ב־1964–1968, חבר הוועד המרכזי; ב־1956–1971 – סגן מנהל המחלקה לארצות חוץ של הוועד המרכזי של פזפ"ר ואחר כך מנהלה.

275

1. ראו לעיל תעודה 274.
2. מחלקת אסיה ואפריקה במשרד החוץ הפולני (מחלקה V).

ועל חוסר האפשרות לשוב לפולין, לכן אין חשש שהחלטתם לעלות באה מתוך פזיזות ושהם ילחצו על צירות פולין בתל אביב. ביקשתי שלא יקלקלו סיום נאה של המעשה ההומניטרי של איחוד משפחות מפולין בישראל במובן הרחב יותר ויימנעו מהטלת מכשולים בדרכם של כל אלה משארית יהודי פולין אשר החליטו לעלות לישראל. הבעתי דעתי שאם יש שיקולים מדיניים המשפיעים על הקצב, הרי צריכים הם להשפיע בכוון הגברתו כדי להשלים את המפעל הנאה במינימום של זמן דווקא.

רודז'ינסקי יודע שקיימת "בעיה עדינה ומסובכת" של הרפטריאנטים ש"אין לעשות בה עתה שום דבר", אבל התפלא לשמוע שהואט אדמיניסטרטיבית קצב הענקת הדרכונים ליהודים פולנים. "אינני רוצה להסתתר מאחורי נימוק שאני חדש במחלקה ולהשאירך בלי תשובה, לכן אבקשך להשאיר לי מעט זמן להתעניין במצב ובהזדמנות נאותה אודיעך מה נתברר לי". הביע הבנה לטיעון שלי וסיים באמרו: "יכולות להיות דעות שונות על הגורמים למצב שהביא רבים מיהודי פולין העממית לכך שאינם מוצאים לעצמם מקום כאן ואינם יכולים או רוצים להתבולל, אולם משעלינו על דרך מסוימת של פתרון חיובי הנני מסכים אתך שמן הראוי להשלים את הקטע האחרון של הדרך הזו בצורה נאה ומכובדת".

276

מנכ"ל משרד החוץ, ולטר איתן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה)

מברק מוצפן: גנהמ"ד 130.09/2307/1

ירושלים, 8 ביולי 1958

לציר
שלך 222-223[1]

(א) גש מחר בבוקר למשרד החוץ למישור הגבוה ביותר אליו תוכל להגיע ואמור רשמית כי על פי הוראות ממשלתך הנך מוחה ודוחה כל טענתם [טענותיהם] הסתמיות נגד ברמור.[2] מעולם לא פעל נגד האינטרס הלאומי של פולין. עד כאן; (ב) אשר לפרסום שלהם עליו שמענו מיד לאחר קבלת מברקך, הרי אין אנו מעוניינים להחריף היחסים אתם, לכן נסתפק בתגובה מאופקת. לשואלים ישיב הערב דובר המשרד כי לאמור: הידיעה נתקבלה כאן בתמיהה. אנו דוחים כל טענת אשמה נגד ברמור, אשר עמד ממילא לעזוב את פולין בימים אלה עם סיום תפקידו כנספח מחר בוורשה, שם שירת ארבע

276

1. מברק ששלח כ"ץ אל שרת החוץ ואל שמעוני ב־8 ביולי 1958, ובו הוא מודיע על הכרזתו של ברמור כאישיות בלתי רצויה. גנהמ"ד 130.09/2307/1; וכן גנהמ"ד 130.09/2307/4.
2. ראו תעודות 277 ו־279.

שנים.[3] במסיבה אשר ערך הציר לכבודו שלשום[4] נכחו מחשובי הפקידות הפולנית.[5] עד כאן.

277

מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל סגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-15 t-352

מחלקה V

ורשה, 9 ביולי 1958

אל: השר מ' נאשקובסקי
כאן

תזכיר על שיחה עם שגריר ישראל כתריאל כ"ץ שנערכה ביוזמתנו ב־8 ביולי 1958[1]

בחלק הרשמי של השיחה הצגתי לכ"ץ את עמדתנו בעניין התנהגותו של ברמור, אשר עסק בגיוס אזרחים פולנים לפעילות המנוגדת לאינטרסים של המדינה שלנו. הודעתי לו, שאנחנו לא יכולים לסבול פעילות כזאת ולכן אנחנו רואים בברמור אישיות בלתי רצויה ורואים הכרח שיעזוב את פולין בתוך 48 שעות.[2]

---

3. המעקב אחרי ברמור גבר באביב. צירות ישראל בוורשה פירשה אותו כמעין אזהרה או רמז. מתוך רצון למנוע בכל מחיר התנגשות בשטח זה או קלקול יחסים עם פולין הוצע להחזיר את ברמור קצת לפני המועד שתוכנן, היינו במחצית מאי, במקום ביולי. ואולם בהתייעצות עם ברמור הוחלט שיישאר עד תום התקופה. מברק קצין הביטחון (ורשה) אל קצין הביטחון (ירושלים), גנהמ"ד 130.09/2307/1; וכן י' שמעוני (ירושלים) אל כ' כ"ץ (ורשה), גנהמ"ד 130.09/2307/1.
4. אחרי שנפרד מעובדי משרד החוץ הפולני ובטרם הוכרז כאישיות בלתי רצויה.
5. וביניהם זבייסקי (חבר מועצת הנשיאות מטעם הקתולים), מודזבסקי (סגן שר לסחר חוץ) ופרופ' קוטארבינסקי; כ' כ"ץ אל מזא"ר, גנהמ"ד 130.23/3118/6.

277

1. ראו לעיל תעודה 276.
2. הייתה זאת למעשה הפגנת ממשלת פולין אל מול צירות ישראל, שכן, כפי שעולה מתעודה 277, עמד ברמור ממילא לעזוב את פולין כעבור ימים מספר. ב־11 ביולי 1958, מנהל מחלקה II של משרד הפנים, קולונל מטיאבסקי, פנה לשר הפנים ו' ויכה במכתב ובו הדגיש את הצורך בגירוש ברמור, בהתבססו על כך ש"מהחומר העומד לרשותנו עולה בבירור כי יעקב ברמור עורך על אדמת פולין פעילות ריגול חשאית ענפה. אחת השיטות שמשתמש ברמור על מנת לאסוף מידע היא תשאול אנשים הפונים אל הצירות בעניינים רשמיים ובעניינים אישיים" והוא מציע כי "מאחר שפעילותו החשאית של יעקב ברמור ללא ספק מזיקה לנו באופן ניכר, היה צריך להציע לגרש אותו אל מחוץ לגבולות פולין כ'אישיות בלתי רצויה'". יש צורך לבצע את גירושו במהלך המחצית הראשונה של יולי שכן ב־15 ביולי הוא עוזב את פולין לאלתר"; IPN BU MSW II 92 Protokoły i materiały z posiedzeń kolegium MSW 1958. Prot. Nr 009/58 z dn. 1 lipca 1958 r. pkt. 4 sprawa I Sekr. Poselstwa

כ"ץ נראה מופתע ומזועזע מן הידיעה הזאת. טען שהוא לא מבין במה העניין וניסה להוציא ממני פרטים נוספים. הוא הדגיש את העובדה, שברמור עוזב את פולין ממילא בעוד תשעה ימים, ולכן הוא אינו מבין לגמרי מדוע אנחנו מעלים עניין זה עכשיו.

כ"ץ הגיש מחאה רשמית נגד הצעד שלנו.

בהמשך השיח[ה] מסרתי לו, שעד כמה שידוע לנו ישראל מעוניינת ביחסים טובים עם ארצנו ואנחנו לא רואים סיבות שיימנעו יחסים כאלה. ועם זאת, כדי שיחסים כאלה יוכלו לשרור, אסור שפעילותם של נציגים ישראלים תלבש אופי של הפעילות שעסק בה מר ברמור.

כ"ץ ביטא את התזה, שהוא חושש שהצעד הפולני מבשר מדיניות של הצרת צעדי הצירות בקשריה בעתיד. שללתי זאת והצהרתי, שאין לנו דבר נגד פיתוח הקשרים על פי עקרונות מקובלים ומתאמים.

ו' רודז'ינסקי

278

ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה), אל שרת החוץ גולדה מאיר (ירושלים)

מברק נכנס 225: גנהמ"ד 130.09/2307/4

ורשה, 9 ביולי 1958

מציע שהביקור המתוכנן לאוגוסט של שר הבריאות[1] יבוטל מצדנו כהפגנת מורת רוח. לעצם הדבר חשדתי מתחילה בפולנים שחודש אוגוסט שהם הציעו נבחר במכוון כדי להצדיק אירוח צנוע בהיעדרות רבים לרגלי חופשות קיץ. עתה עליי להוסיף חשש, שזמן קצר כל כך אחרי ההודעה על ברמור[2] יהססו גם רבים מידידי ברזילי לגלות אותה קרבה ואהדה שיש להם ולהיענות להזמנות אישיות. אני מציע אפוא שהשר יודיע לפולנים שהוא נאלץ בהתחשב עם דעת הקהל היהודית בישראל ובעולם להעתיק ביקורו בכמה חודשים. לדעתי היה זה מכובד יותר מביקור בחודש הבא.

278

1. ישראל ברזילי.
2. כאישיות בלתי רצויה; ראו תעודות 276 ו־277.

279

מנהל מחלקת אסיה־אפריקה, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה),
לסגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-12 w-15 t-352

ורשה, 12 ביולי 1958

סודי

אל: החבר השר מ' נאשקובסקי
כאן

תזכיר על שיחה עם ציר ישראל כתריאל כ"ץ שנערכה היום ביוזמתו

כץ הגיש בשם ממשלתו מחאה בעל פה בעניין מר ברמור, בדחותו את הסיבות שנמסרו להכרזתו כאישיות בלתי רצויה ובטענו, שפעולתו לא נגדה את האינטרסים של העם הפולני.[1]

דחיתי את מחאתו וציינתי, שהקביעה אם פעילות מסוימת של דיפלומט נוגדת או שאינה נוגדת את האינטרסים של המדינה שבה הוא אמון, שייכת בלעדית לאותה מדינה. מאחר שבטון ובניסוח של המחאה שהגיש כ"ץ לא היו מרכיבים חמורים יותר, קיבלתי את ההכרזה שלו לידיעתנו.

בחלק ה"בלתי רשמי" כ"ץ מסר, שהוא אינו מבין מדוע פורסמה הודעה רשמית על ברמור, תוך שהוא מודה ששכח לשאול על כך בשיחתנו הקודמת.

לאחר שקבעתי שההודעה הרשמית הולמת בדיוק את תוכן השיחה שלנו, שאלתי אותו האם יש לו אולי הסתייגויות מן ההודעה. ברור – לא היו לו, אבל הוא התחיל להעלות השערות על מטרת הפרסום: האם מטרתנו היא להרתיע אנשים מלקיים קשרים עם צירות ישראל?

מסרתי, ששלטונות פולין לא רואים שום סיבה מדוע ההחלטה בעניין מר ברמור צריכה להישמר בסוד. דחיתי את ההשערה בקשר לניסיון להרתיע אנשים כבלתי מבוססת. אמרתי גם, שאנחנו מקווים, שבעתיד לא יהיו עוד תקריות כאלה כמו זו שמר ברמור היה מעורב בה, שכן אני מבין מתוך דבריו של כ"ץ, שלמדינת ישראל חשוב לשמור על יחסים טובים עם פולין.

מצדנו, אנחנו חותרים ללא שינוי כיוון לקיום יחסים טובים עם כל המדינות הזרות ללא יוצא מן הכלל, על בסיס של הדדיות בכל התחומים, בלי קשר למיקום הגאוגרפי של המדינה.

התרשמתי, שכ"ץ לא יחזור עוד לעניין ברמור.

ו' רודז'ינסקי

279

1. ראו לעיל תעודות 276, 277 ולהלן תעודה 280.

תפוצה: י' צירנקייביץ', י' מורבסקי,[2] י' צ'סאק, א' רפאצקי, פ' אוגרודזנסקי, מ' ויירנה, מ' מוצ'אר,[3] ו' רודז'ינסקי

280

שרת החוץ גולדה מאיר (ירושלים) אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה)

מברק נכנס 209: גנהמ"ד 130.09/2307/1

ירושלים, 14 ביולי 1958

שלך 225.[1]

ביטול או דחייה של ביקור ברזילי אינו מתקבל על דעתנו. נוטים לראות את פרשת ברמור כמקרה מצער שנתחסל, גם בהתחשב עם דברי רודז'ינסקי אליך.[2]

281

סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, שלמה ליבוביץ (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה)

גנהמ"ד 93.23/508/8

ירושלים, י' באב תשי"ח
27 ביולי 1958

א י ש י – ס ו ד י ב י ו ת ר

הנדון: **פעולה בשגרירות פולין בוושינגטון**

להלן ההוראות שנשלחו לג'ד טלר מהסוכנות היהודית בניו יורק:

---

2. יאז'י מורבסקי (Jerzy Morawski), נולד ב־1918; היה חבר הוועד המרכזי של פופ"ר; בשנים 1956-1960 – חבר הלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1955-1960, מזכיר הוועד המרכזי של הארגון. ב־1959-1963, סגן מנהל המוסדות לביקורת המדינה.

3. מיאצ'יסלאב מוצ'אר (Mieczysław Moczar) (1913-1986), בשנים 1944-1981, חבר הוועד המרכזי של פפ"ר; ב־1956-1964, תת־מזכיר מדינה במשרד לענייני פנים וב־1964-1969 – שר לענייני פנים.

280

1. ראו לעיל תעודה 279.
2. ראו לעיל תעודות 276-279.

"רצוי שאישיות בולטת ביהדות אמריקה, כגון מר קלוצניק,[1] יזמין אליו את הנספח היהודי בשגרירות פולין בוושינגטון, הלר, ויאמר לו בקירוב את הדברים הבאים:

יהודי ארצות הברית עקבו ועוקבים בהערצה אחרי דרכה העצמאית של ממשלת פולין בשאלת היהודים. זאת היא הסיבה המכרעת, שיהדות ארצות הברית רוחשת אהדה לפולין (וכאן יוכל לרמוז בצורה עדינה, כי לאהדה זו נודעת חשיבות ליצירת האווירה הדרושה בדעת הקהל והקונגרס, שבה תלויה ההכרעה החיובית להקצבת הסיוע האמריקני לפולין). אבל בזמן האחרון החלו מגיעות מפולין (מפי תיירים שביקרו שם וגם ממקורות אחרים) ידיעות מדאיגות על מצב העניינים:

א. אחוז היהודים בין הרפטריאנטים הזורמים מברית המועצות לפולין הולך וקטן והגיע בזמן האחרון כמעט לאפס. ידוע, כי הסיבה העיקרית היא – שהשלטונות הסובייטיים יוצרים במיוחד תקלות מלאכותיות ליהודים הרוצים לחזור לפולין, ונוצר הרושם, כי השלטונות הפולניים אינם נאבקים עוד בצורה יעילה בחבלנות סובייטית זו.

ב. בין 13,000 הרפ[ט]ריאנטים היהודים שכבר הגיעו לפולין, משתררת רוח ייאוש בשל סגירת דרך העלייה לישראל. ידועות אמנם הסיבות המונעות מממשלת [פולין] לשנות עכשיו את המצב מעיקרו. אבל יש להניח, שאפשר יהיה, במידה של רצון טוב, לתת לסוגים מסוימים של רפטריאנטים להמשיך בדרכם לארץ אפילו עכשיו – והדבר איננו נעשה.

ג. אמנם ידוע שרוב יהודי פולין שרצו לעלות לישראל כבר עלו. אבל, בכל זאת יש בפולין כ־5,000 יהודים (מיהודי פולין, **לא** מן הרפטריאנטים), השואפים לעלייה, והשלטונות הפולניים מונעים מהם את מבוקשם בכל מיני דרכים.

ידיעות מדאיגות אלו עמדו להתפרסם בארצות הברית וראשי הציבור היהודי מונעים את פרסומם, כדי לא לגרום אי־נעימויות לממשלת פולין – בייחוד מבחינת האווירה הדרושה להקצבת הסיוע האמריקני. אולם זמן רב יהיה קשה למנוע את הפרסום – ואז יגאה גל של התמרמרות ומחאות ביהדות ארצות הברית.

לכן ראוי ששגרירות פולין בארצות הברית תודיע לממשלה בוורשה על המצב ותצביע על הצורך לנקוט אמצעים דחופים ויעילים לתיקון מעשי ניכר במצב של שלושת הסעיפים הנ"ל.

עד כאן תוכן הפעולה.

אנו רואים בה משימה דחופה שיש לעשותה במרץ ובתוקף, אבל, לפי שעה ללא כל פרסום וללא כל אמצעי לחץ המוניים.

נודה לך, אם תודיענו בהקדם על צורת הביצוע ועל מהלך הדברים".

עד כאן. לידיעתך בלבד.

בברכה,

ש' ליבוביץ

281

1. פיליפ מוריס קלוצניק (Philip Morris Klutznick) (1999-1907), איש עסקים ומנהיג ציבור יהודי־אמריקני. מ־1953 היה נשיא "בני ברית" (שתי קדנציות בנות שלוש שנים); ב־1957 שימש במשך שלושה חודשים נציג ארצות הברית באו"ם; ב־1960–1962 היה נציג ארצות הברית בוועדת הכלכלה של האו"ם; ב־1977–1979, נשיא הקונגרס היהודי העולמי וב־1980 – מזכיר המסחר בממשלתו של ג'ימי קרטר.

282

סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, שלמה ליבוביץ' (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, כתריאל כ"ץ (ורשה)

מברק יוצא 907: גנהמ"ר 130.23/3118/4

[ירושלים] 4 באוגוסט 1958

ס ו ד י – ל נ מ ע ן ב ל ב ד

אל: ציר ישראל, ורשה
מאת: מזא"ר

הנדון: תגובות פולניות לגירוש [יעקב] ברמור[1]

נודע לנו ממקור כמוס ומהימן על שתי התגובות הבאות לפרשת ברמור:

1. ציר פולין בישראל, בידה, התרעם על העיתונות הישראלית אשר ניפחה לדבריו את פרשת גירושו של ברמור וכתבה כאילו יש בגירוש רמז של שינוי הקו המדיני כלפי ישראל.[2] הציר טען כי אין לקשור את גירוש[ו] של ברמור ביחסים המדיניים בין שתי המדינות וכי ברור לו שלא יחול בהם כל שינוי.
2. הנספח המסחרי, [אלברט] גובינו, הסביר שאנשי הוועד היהודי בפולין אשמים במידה רבה בגירושו של ברמור. לדבריו, אנשי הוועד היהודי הביאו מדי פעם ידיעות על פעילותו של ברמור ולשלטונות לא הייתה אפשרות להתעלם מידיעות אלה.
   לדברי גובינו נתקבלו בצירות הפולנית בתל אביב הוראות לפיהן אין גירוש ברמור צריך להשפיע על היחסים בין שתי המדינות ועל הצירות להמשיך לנהוג כפי שנהגה עד לפני הגירוש.
   עד כאן
   לידיעתך בלבד

בברכה,
ש' לייבוביץ

282

1. הכרזה על ברמור כבעל אישיות בלתי רצויה; ראו תעודות 277, 278.
2. "חשש לגורל העלייה מפולין", "חירות", 10 ביולי 1958.

283

סגן מנהל מדור V, מריאן סטרדובסקי[1] (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-12 w-15 t-351

ורשה, 26 באוגוסט 1958

אל: השר מ' נאשקובסקי
כאן

תזכיר

בעניין חתימה על הסכם שיתוף פעולה עם ישראל בשטח שירותי הבריאות

שר הבריאות הישראלי ברזילי שוהה עכשיו בפולין בביקור גומלין.[2] הצד הישראלי מעוניין לתת לביקור זה אופי פוליטי ופרסום נרחב (ראה נספחים מס' 1, 2, 3).[3]

עמדת משרד החוץ לפני בואו של ברזילי המליצה לתת לביקור זה אופי מקצועי־מדעי בלבד מבלי להדגיש את המרכיבים הפוליטיים (ראה נספח מס' 4).

ב־22 באוגוסט השנה ברזילי מסר לשר הבריאות הפולני את הצעת ההסכם המצורף בזה (נספח מס' 5), שעליו רוצה ישראל לחתום עם פולין. הסכמים כאלה חתמה פולין עם צ'כוסלובקיה בשנת 1948, עם הרפובליקה הגרמנית הדמוקרטית ב־1955 ועם יוגוסלביה ב־1957. משרד הבריאות עדיין לא גיבש עמדה עניינית בקשר להסכם עם ישראל.

לאחר שפנו ממשרד הבריאות להתייעץ אתי, מסרתי ב־23 לחודש לשר בוגוסלאב קוז'ושניק,[4] שבמהלך השיחות עם הצד הישראלי הם ייתנו תשובות כלליות שפרויקט ההסכם עורר את עניינו[5] ושהוא ייבחן בקפדנות על ידי משרדי הממשלה השונים. הצעתי, שלאחר סיום הביקור של ברזילי בפולין תתפרסם רק ידיעה של סוכנות הידיעות פא"פ על מהלך הביקור ועל חילופי ניסיון בתחום שירותי הבריאות.

מדור V מבקש את הערותיו של החבר השר, אם ישנן כאלה.

מנהל מחלקה V – מ' סטרדובסקי

283

1. מריאן סטרדובסקי (Marian Stradowski), נולד ב־1917. ב־1958-1959 היה, בין היתר, סגן מנהל המדור הקונסולרי; ב־1964-1966 היה מנהל מדור זה.
2. המשלחת של שירותי הבריאות הישראליים בראשותו של שר הבריאות ישראל ברזילי שהתה בפולין בין ה־20 באוגוסט 1958 לבין ה־3 בספטמבר 1958. היה זה הביקור הראשון בתולדות יחסי פולין ומדינת ישראל בדרג פוליטי כה גבוה.
3. כל הנספחים חסרים.
4. בוגוסלאב קוז'ושניק (Bogusław Kożusznik), נולד ב־1910. היה תת־מזכיר המדינה במשרד הבריאות.
5. שלוש המילים האחרונות מודגשות בקו ונוסף בכתב יד: "מוטב לא להחזיק במונח זה – זה כבר מחייב. מספיק שיאמרו שיעבירו את העניין לגורמים המתאימים לשם קביעת עמדה".

284

תזכיר אינפורמטיבי

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-12 w-15 t-352

ורשה, 18 בספטמבר 1958

סודי ביותר

תזכיר אינפורמטיבי

מן הידיעות שבידינו מסתבר שהצירות הישראלית בוורשה משתדלת להשפיע על אזרחים פולנים מן הלאום היהודי באמצעות סיוע חומרי ותעמולה. מטרת הפעילות הזאת היא ליצור הרגשת סולידריות וסוג של שותפות עם ישראל וכן להגביר את ההגירה לישראל של אנשים בעלי ערך, כלומר נוער, מומחים ובעלי מקצועות.

שיטות הפעולה הזאת הן כלהלן:

1. צירות ישראל מנהלת מה שקרוי פעולת צדקה בדמות של מתן תמיכה חומרית, חלוקת אמצעים לקהילות הדתיות וחלוקה של תשמישי פולחן דתי.

תמיכה כספית ניתנת ראשית כול לאלה המתכוונים להגר לישראל וגם לאלה שבינתיים אינם רוצים או אינם יכולים להגר, אבל לצירות הישראלית יש בהם עניין במיוחד. בזמן האחרון, בקשר עם החגים היהודיים המתקרבים, המענקים האלה מחולקים לחוג אנשים רחב יותר.

בעיקרון, הצירות עצמה מחלקת את המענקים שלה רק לאלה הראויים בעיניה לאמון, ואילו אלה שהיא נותנת בהם אמון פחות היא מפנה ל"ג'וינט" או לקהילות הדתיות.

2. הצירות מפיצה כל מיני פרסומים ישראלים כמו: "ידיעון הצירות",[1] היוצא לאור אחת לחודש על ידי הצירות. תוכן הידיעון מאושר על ידי משרד החוץ הישראלי. הבולטין מודפס במכונת שכפול במרתף דירתו של השגריר ברח' אלדוני 22. בצד הידיעון, הצירות מפיצה כתב עת בשפה הפולנית תחת הכותרת "ישראל". זהו מגזין מצולם המתאר את החיים בישראל ואת הישגי המדינה וכן ידיעות על אנשי שם ידועים ממוצא יהודי בכל העולם.

נוסף לכך, הצירות מחלקת לאנשים שהיא סומכת עליהם כל מיני חוברות ועיתונות עברית, שבגלל הראקציוניות שלה אין אישור להפצתה בפולין.

האנשים הללו באים מבין הפעילים של הקהילות דתיות וכן אחרים הנאמנים על הצירות, עובדי "ג'וינט", "אורט" וכדומה.

כאשר הוא מחלק סוג כזה של פרסומים, נספח הצירות לענייני קידום הגירה, שַמיט,[2] מזהיר את המקבלים שיחלקו אותה רק בין אנשים שאפשר לסמוך עליהם.

284

1. עלון ידיעות של צירות ישראל. שמו בפולנית: *Biuletyn informacyjny Poselstwa Izraela*. הופיע באופן לא סדיר, לרוב כירחון, בין 1948 לבין 1962. מ־1963 ועד 1967 שינה את שמו ל־*Biuletyn informacyjny Ambasady Izraela* (שירות ידיעות ישראל).
2. נספח בצירות ורשה.

לפי ידיעות שנתקבלו לאחרונה, צירות ישראל הועידה שני עובדים לעבודה תעמולתית כדי להגביר את ההגירה לישראל. בפעילות שלהם הם קיבלו גם הוראה להשתדל ולעורר תקריות אנטישמיות במטרה לעורר אווירה של חוסר ביטחון.

נספח הצירות לענייני עלייה, שמיט, מנחה עובדים אחרים בצירות ואומר להם שכאשר הם מחלקים כספים דרך ה"ג'וינט" צריך לרמוז מאין מקור הכסף, על מנת ליצור קשר חיובי לישראל. אם לא יעשו כן, הדבר ייזקף לזכות TSKŻ וייחשב לעזרה מצד הרשויות הפולניות.

יש להזכיר, שהצירות מנהלת את המדיניות והקופות של הקהילות הדתיות שהפעילים שלהן, כולל יו"ר קהילות דת משה, ששמו פרנקל, עובדים בשיתוף פעולה הדוק עם הצירות.

לצירות יש גם השפעה ישירה על "ג'וינט" ויש בה עובד המופקד על שמירת הקשרים עם הארגון.

הצירות מנסה גם להגיע לעסקנים מסוימים ב־TSKŻ, להתקרב אליהם, לעצבם ולהשפיע דרכם על ארגון זה בכיוון הרצוי לה.

העיקרון המנחה של הצירות בעניין זה הוא התבססות על קשר לאומי ויצירה של סוג של לאומיות. למטרה הזאת הם מפיצים את הדעה, שכל היהודים הם באופן טבעי אזרחי ישראל והחיים שלהם מחוץ לישראל הם משהו ארעי.

3. צירות ישראל מתערבת גם בצורה פעילה ונמרצת בענייני תרבות ופועלת ללימודי השפה העברית בין היהודים הגרים בפולין.

למטרה זו הצירות מסבסדת סוגים שונים של קורסים ללימוד עברית, מחפשת מורים לאותה שפה, משלמת להם משכורות וכן מייבאת מישראל ומפיצה בפולין ספרות ללימוד שפה זו. בפעילותה זו היא מנצלת את שירותיהם של עסקני הקהילות הדתיות, ה"ג'וינט" וכדומה.

בתקופת החגים היהודיים עובדי הצירות מתפזרים בין מרכזי האוכלוסייה היהודית הגדולים יותר כמו: ורוצלאב, ולבז'יך, דזירז'וניוב, לגניצה, לודז', קרקוב, שצ'צ'ין, ובהם הם מבקרים בבתי כנסת, לוקחים חלק בפולחן הדתי ונושאים נאומים המחזקים את הקשרים עם ישראל. אחר כך הם לוקחים חלק בטקסים דתיים בקרב משפחות שונות. עובדים אלה גם מפזרים בשטח חפצים שונים המשמשים בטקסים ופולחנים דתיים, כמו: מצות, תשמישי קדושה וכדומה. יש להזכיר, שעובדי השירות ברובם אינם אנשים דתיים במיוחד. הם רק מנצלים את הדת לשם השגת השפעה על האוכלוסייה היהודית המאמינה.

במבט כללי, הצירות מנסה להגיע בכל ערוץ אפשרי לאוכלוסייה היהודית בפולין ובשיטות מגוונות להשפיע עליה, אם בכיוון של התעוררות להגירה לישראל ואם בכיוון של יצירת רגש של שותפות לאומית ואידאולוגית עם ישראל.

285

סגן מנהל מחלקה V, מריאן סְטרָדובסקי (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-15 t-352

מחלקה V

ורשה, 26 בספטמבר 1958

אל: השר מריאן נאשקובסקי
כאן

מחלקה V שולחת בנספח תזכיר על פעילות צירות ישראל וכן הצעת תזות לשיחה עם הממונה על הצירות.[1]

עם הגשת ההצעה מחלקה V גם מבקשת ממך, החבר השר, שתשקול האם לא ראוי לדחות את השיחה המתוכננת למועד אחר ולערוך אותה בהזדמנות מתאימה יותר וכן באווירה נוחה יותר.

הרחקתו הטרייה של ברמור והרחקתו המתוכננת הצפויה של המזכיר השני אלמגור (מקרים ידועים)[2] בתוך תקופה קצרה יחסית; וכן העובדה שהממונה סתת נמצא פה רק זמן קצר, ובקשת ישראל לאשרר את צירה החדש בוורשה, גרמו לכך שהצעת התכנית הנ"ל הוקפאה. במטרה לפעול מיד נגד פעולות התעמולה והתמיכה החומרית ניתן לנהל שיחות מתאימות (על ידי השר [יאז'י] שטאכלסקי,[3] שר הפנים וכדומה), שהתוצאה שלהן תהיה הגבלה רצינית בתחום ובהיקף של השפעת אנשי הצירות על אזרחים פולנים.[4]

אם האמצעים האלה שינקטו הרשויות שלנו יתבררו כבלתי מספיקים, אפשר יהיה לממש את השיחה עם הממונה או עם הציר.

אבקש את החלטתו של החבר השר וכן את הערותיו, אם ישנן כאלה.

(–) מ' סטרדובסקי

285

1. דב סתת.
2. ישעיהו אלמגור, מחליפו של יעקב ברמור בתואר ובתפקידים שהוטלו עליו, היה נתון למעקב קפדני, וניסו לשדלו לשתף פעולה עם שירותי הביון הפולני. כתוצאה מכך הזמינה שרת החוץ לשיחה את בידה, ציר פולין בישראל, לדיון על הנושא. משרד החוץ הישראלי התלבט מה לעשות בקשר לפרשת אלמגור. למרות הרצון למחות, הוחלט כי "המשך היחסים התקינים עם פולין, העלייה וכדומה חשובים יותר מאשר עמידה פורמליסטית [על תביעה למיצוי חקירת] פרטי תקרית שהפולנים ודאי יודעים ממילא שסיפורם עליה מפוברק", מזא"ר אל סתת, 2 באוקטובר 1958, גנהמ"ד 130.23/3118/21.
3. יאז'י שטאכלסקי (Jerzy Sztachelski), בשנים 1948–1968 היה חבר הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1947–1956 וב־1961–1968, סגן שר ושר הבריאות והרווחה.
4. למשפט זה נוספה פרשנות: "אדרבא, אך יחד עם זאת יש לבצע את השיחה עם הצירות". החתימה לא קריאה.

286

הממונה הזמני על צירות ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל משרד החוץ (ירושלים)

מברק 479: גנהמ"ד 130.09/2307/4

נתקבל 13 באוקטובר 1958

ורשה, 13 באוקטובר 1958

אל: המשרד, ירושלים
מאת: ממישראל ורשה

סודי
דחוף

להלן דברי סטרדובסקי:[1]

שלטונות פולין רואים בדאגה שהצירות הישראלית מפתחת פעילות הנוגדת את מעמדה והנוהג המקובל. ממקומות שונים כגון שטטין, ורוצלאב, לודז', ואבזיך ודזירזוניוב מגיעות ידיעות שהצירות מנהלת תעמולה לעלייה ועוסקת בפעילות סעד נרחבת. ממשלת פולין רואה בזה התערבות בענייניה הפנימיים ומבקשת להפסיק פעילות זו למען היחסים הטובים בין שתי המדינות שממשלת פולין מעוניינת לפתחם ולהגבירם. בשעתו הזהיר משרד החוץ את הצירות וציפה שהצירות תסיק מזה מסקנות. ידוע שממפולין [ממשלת פולין] מגלה יחס ליברלי לעלייה וכל בקשה נבדקת באופן אינדיווידואלי מתוך יחס חיובי. מתן סעד לסוג אנשים מסוים מפריע בקליט[ה] של אנשים בעבודה והם אינם משתלבים כראוי בתהליך הייצור. ממפולין מצפה שהצירות תראה הודעה זו בכל הרצינות ומקווה שמשרד החוץ לא יצטרך לחזור עוד לנושא זה.

השיבותי לאמור:

אין הצירות מנהלת כל תעמולה לעלייה. המועמדים לעלייה באים לצירות לקבל פרומיסה, אשרה או לסדר ענייני נסיעתם. מסבירים להם אפשרויות קליטתם בארץ ואת הקשיים הצפויים להם. רוב מניינ[ם] ובניינ[ם] של העולים נוסעים למען התאחד עם משפחותיהם בארץ. לכן תמוה בעיניי שמישהו יכול להעלות על הדעת שהצירות מנהלת תעמולה לעלייה. מכאן שגם חסרות שחר השמועות על המקומות שהוא פירט כאילו שם מנהלת הצירות תעמולה והוא יכול להבין זאת לפי ההיגיון הפשוט. טענת סטרדובסקי: אני מוכן להסכים להיגיון הדברים, אך מה עם פעילות הסעד. השיבותי: באותה המידה שהטענה הראשונה חסרת יסוד, הרי אפשר ללמוד גזרה שווה על פעילות סעד נרחבת. סטרדובסקי: הנך מבין שאני מבצע רק הוראה של הממשלה ואינני יכול לפרש. אני חוזר ומבקש להבין לכוונותיה הטובות של

286

1. ראו להלן תעודה 288.

ממשלת פולין לקיים יחסים טובים עם ישראל ולהסיק מזה מסקנות. השיבותי שאנו מעוניינים ביחסים טובים והצירות עושה כמיטב יכולתה לקידומם. סטרדובסקי סיים בהצעה לאמור: הואיל והנך כאן זמן קצר וייתכן שלא הספקת לעמוד על הבעיה, התעניין נא בה ואני אחכה לתשובתך. הסכמתי. העירותי: מרוח דברי סטרדובסקי וטיעונו משתמע שהיבסקצייה עשתה פעולה ולחצה בצינורות שלה על משרד החוץ. אנא הוראות לתשובה.

סתת

תפוצה: שה"ח, מנכ"ל, מזא"ר

287

מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני[1] (ירושלים), אל הממונה הזמני בפולין, דב סתת (ורשה)

מברק יוצא 327/סו: גנהמ"ד 130.09/2307/1

ירושלים, 16 באוקטובר 1958

אל: ממישראל ורשה
מאת: מנהל מזא"ר, המשרד ירושלים

סתת שלך 479,[2] 483[3]

בקש נא פגישה והגב לדברי סטרדובסקי כדלקמן: בדקת את הטענות שהיו תמוהות בעיניך מלכתחילה ומצאת שצדקת בהכחשתן הנמרצת. **אחת.** אין הצירות מנהלת לא תעמולה לעלייה ולא כל תעמולה אחרת. אל הצירות באים עולים פוטנציאלים לשם קבלת אינפורמציה. כן מבקרים אנשי הצירות בבתי הכנסת בימי החגים. ואינך משער שממפולין [ממשלת פולין] תרצה לבקשנו שנפסיק נוהג זה. בולטיני ההסברה הקבועים של הצירות ידועים לממפולין ומומצאים לה בקביעות. אם ימצאו בהם דברים שנראים להם תעמולה, תשמח אם יעירו על כך מדי פעם. **שתיים.** אין שום פעולת סעד שהיא. טיפולה של הצירות הוא אך ורק בעולים.

287

1. יעקב שמעוני, נולד ב־1915, מזכיר המחלקה הערבית ומנהל מדור המחקר במחלקה המדינית של הסוכנות היהודית בשנים 1942–1948; מ־1948 מילא תפקידים שונים במשרד החוץ. בין היתר, מנהל מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ בין 1958 לבין 1960.
2. ראו לעיל תעודה 286.
3. מברק סתת אל שמעוני, מ־14 באוקטובר 1958, גנהמ"ד 130.23/3118/21, שבו כתב כי "עד לקבלת הוראות לתשובה לסטרדובסקי סיכמתי עם נצר להמשיך בעבודה כעד כה תוך צמצום ב־50 אחוז בהיקף ובסכומים. אני בדעה שאין להירתע. יש לי הרושם שהם נבהלו מההיקף שהיה ערב החגים וישלימו עם המשך שקט. טון הדיבור של סטרדובסקי היה מבין והייתה בו נימה של הצטדקות שכן נצטווה למסור ההודעה ואיננו מוסמך לפרט. אני סבור שאם בתשובה אודה שיש מקרים של סעד ולנצרכים בודדים שבמסורת שלנו אין להשיב יד מושטת לעזרה ריקם וכי הכינוי 'פעילות סעד נרחבת' הוא מוגזם, נצא מהעניין עם פתח להמשך".

במידה שהעולים פונים אל הצירות בבקשות עזרה מפנה אותם הצירות אל מוסדות הקיימים לשם סעד. לא סוד הוא בפני ממ[שלת] פולין שישראל סייעה בשעתו להכנסת הג'וינט לפעולות כאלו בפולין.

מהנ"ל מסתבר שאחרי התייעצות הוחלט לא, חוזר לא, להודות במתן סעד לנצרכים בודדים לפי שלך 483.

כתריאל [כ"ץ] מעיר שאין להתרשם יתר על המידה מנעימת האדיבות והרוך בדברי סטרדובסקי.[4] כך נוהגים ואין צורת לשונם מפחיתה את חומרת העניין. לגבי צמצום הפעולות והצנעתם הבטיחו ראשי נתיב[5] שיגור הוראות ברורות לאנשיהם.

288

סגן מנהל מחלקה V, מריאן סטרדובסקי (ורשה), אל סגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-15 t-352

[20 באוקטובר 1958]

אל: החבר השר
מ' נאשקובסקי
כאן

סתת דיבר אתי בקשר לשיחתנו מ־13 לחודש זה.[1] מסר לי שהעביר את הודעתנו לממשלה שלו וכי הוא חוזר אליי לאחר שקיבל ממנה הנחיות. הביע את העמדות הבאות:

1. ככלל, השגרירות איננה מנהלת פעילות תעמולתית העומדת בסתירה לנוהג הבין־לאומי המקובל בכל מקום. אשר ל"ג'וינט" – ה"ג'וינט" משתף פעולה עם השגרירות ופעילותו התחדשה לאחר אישור מאת השלטונות בפולין. "אורט" פועל גם הוא באותה מתכונת.
2. סתת אמר, שהוא ערך בדיקה מדוקדקת של הנסיעות והפעילות של עובדיו במרכזים שונים של אוכלוסייה יהודית בפולין. הוא טוען שהם, במקרים רבים, השתתפו בתפילות ובטקסים דתיים יהודיים. שאל אותי אם יש לנו הסתייגויות מכך.
3. הוא לא הכחיש את פעולת העזרה החומרית. הוא רק ניסה להגביל אותה למהגרים.

4. שם.
5. ראו לעיל תעודה 219, הערה 1.

288

1. ראו לעיל תעודה 286.

סתת ניסה לאורך כל השיחה לכוון אותה אל מקרים קונקרטיים ולהיכנס לפרטים של אותם מקרים. מצדי לא נכנסתי אתו לפרטי הפעילות אלא מסרתי לו שלהערות שלנו יש אופי כללי והן מבוססות על אירועים עובדתיים רבים שאין להכחישם לאורך פרק זמן ממושך למדי.

אשר לעמדתנו הכללית בעניין דתות ומנהגים דתיים, הוא בוודאי מכיר אותה מן העיתונות שלנו. הדגשתי, שאנחנו דוגלים בחופש הפולחן הדתי, אבל אנחנו לא יכולים להסכים שרגשות דתיים ינוצלו לצרכים פוליטיים, וידוע לנו שעובדי השגרירות הם בדרך כלל אנשים לא מאמינים.

מסרתי לו, שאנחנו עומדים על דרישותינו כפי שמסרנו לו בשיחתנו הקודמת.

סתת הדגיש פעם נוספת, ששליחותו יש לה מטרה לקיים ולהעמיק את היחסים הטובים בין פולין וישראל.

מנהל מחלקה V - מ' סטרדובסקי

289

הממונה הזמני בצירות ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים)

מברק: גנהמ"ד 130.09/2307/4

נתקבל 20 באוקטובר 1958

ורשה, 20 באוקטובר 1958

אל: מנהל מזא"ר, ירושלים
מאת: הממונה, ממישראל ורשה

סודי
לנמען בלבד

היום נתקבלתי על ידי סטרדובסקי והגבתי לפי שלך סו/327.[1] סטרדובסקי שמע בהקשבה מבלי להעיר ובתום דבריי השיב כדלהלן:

א. אני מאמין בכוונותיך הטובות אך ייתכן וחברי הצירות הסתירו בפניך עובדות הידועות לנו נעלה מכל ספק. אנקוב בפרט אחד שיאמר לך הרבה והוא שב־12 בספטמבר היה בצירות שיא חלוקת כספים לעשרות רבות של אנשים.

ב. יש לנו הוכחות בלתי ניתנות לערעור על התערבות ישירה של אנשי הצירות בענייני ועד הקהילות[2] תוך ניצול יסוד דתי.

289

1. ראו לעיל תעודה 286.
2. הקונגרגציות.

ג. ידוע לנו כי ג'ינט ואורט מנהלים פעילות ערה לטובת ישראל ויוצרים אווירה של זמניות אצל אזרחים פולנים.

ד. מסרתי תגובתך למוסדות הממשלתיים וקיבלתי פרטים נוספים שלפיה[ם] פוגעת פעילות הצירות בנאמנות למדינה של אזרחיה ממוצא יהודי. אינני רוצה להיכנס כרגע לפרטים, אך זו בעיה חמורה.

ה. ממשלת פולין מקווה שהצירות תסיק מסקנות שיש להפסיק באופן מוחלט כל צורות פעילות כנ"ל שאין לסתרן.

הכחשתי נמרצות פעם נוספת את הטענות וציינתי שאין להן כל ביסוס עובדתי ולכן אינני יכול לקבלן. התרשמתי שהוא התכונן היטב לפגישה וכן תוכן דבריו, כנימת הדיבור, היו יותר תקיפים מבפעם הקודמת. סטרדובסקי סיים בהבעת צער על שדברים כאלה מטילים צל על היחסים וביקש לבדוק עוד פעם את נכונות דבריו. אמרתי שאין לי מה לבדוק כי מה שאמרתי בדוק באופן יסודי.

290

סגן מנהל מחלקה V, מריאן סטרדובסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 12482: AMSZ Dep. 6-77 w-60 t-858

ורשה, 25 בנובמבר 1958 שעה 16:00

המשרד לענייני חוץ
מחלקה V – מס' 887/58
ורשה, תאריך.... נובמבר 1958

סודי ביותר

אל: בידה, תל אביב

בקשר לאותות על התגברות המערכה התעמולתית סביב עניין תביעות הרכוש מפולין,[1] עשו כדי שבעיתונות הישראלית יופיע מאמר ענייני ומרגיע שיתרום לצינון האִירְטוֹפּוֹל והוועד הציבורי.

אנחנו מציעים לכלול במאמר את הטענות הבאות:

290

1. בסתיו 1958 ניכרה התארגנות אזרחית להחזרת רכוש של יהודים בפולין. משרד החוץ הישראלי היה מודע למהלך זה ובמברק אל צירות ורשה כתב: "עיתוני הארץ מודיעים על ייסוד לאמור חברת נאמנות לרכוש יהודי פולין שמטרתה לרשום את הרכוש שלא הולאם ושיש אולי אפשרות לתבעו. אם תישאל הרי זו חברה מטעם התאחדות עולי פולין, בעידוד הסוכנות והקונגרס היהודי העולמי, לא חברה ממשלתית, וטיפולה יהיה משפטי אישי, בראש ובראשונה רישום ואיסוף נתונים. לידיעתך התייעצו אתנו ולא ראינו טעם ואפשרות למנוע הקמת הארגון". מברק מזא"ר אל ממישראל ורשה, 8 באוקטובר 1958, גנהמ"ד 130.23/3118/10.

1. ההיבט החוקי: אזרחי פולין לשעבר, בלי קשר למקום מגוריהם, כפופים בכול למערכת המשפט הפולנית בתחום האפשרות להיות בעלי רכוש פרטי בפולין. לממשלת ישראל אין מעמד חוקי לטעון בענייני רכוש של אזרחי פולין לשעבר.
באשר לרכוש שהשאירו בפולין אנשים שהיגרו לישראל וקיבלו אזרחות ישראלית, שלטונות פולין לא מעמידים בספק את זכותם לבעלות על רכושם ואין אוסרים שימוש באותו רכוש.
אין טעם ואין שום נכונות לדון מחדש במקרים הנוגעים לרכוש אשר בכוח תקנות בדבר המועד האחרון להגשת תביעות לבעלות עליו, או בכוח תקנות בדבר רכוש ללא יורשים, עבר לבעלותו של אוצר המדינה הפולני.
2. הגשת תביעות על ידי ממשלת ישראל לממשלת פולין מסוכנת מבחינה זו, שממשלת פולין מצדה תוכל להגיש לממשלת ישראל תביעות גדולות עוד יותר, אם להחזרת רכוש פולני בישראל אשר הוחרם על ידי האנגלים במלחמת העולם השנייה כ"רכוש אויב" ולאחר 1948 הועבר לממשלת ישראל בניגוד לעמדת ממשלת פולין, אם בגין ענייני ירושה שונים שלא הוסדרו וכדומה.
3. יש להבליט את העובדה, שלמערכת התעמולה הנרחבת בקשר לתביעות נגד פולין יש בתקופה זו מטרות פוליטיות מוגדרות (הרצון לרכוש את תמיכת העולים למען מפא"י לפני הבחירות, יצירת אווירה שתעודד עלייה נוספת לישראל, יצירת אשליות מול עיני המהגרים שגורלם ישתפר וכדומה).
נא להודיע מה היו התוצאות.

סטרדובסקי

291

תזכיר – שירותי הביטחון הפולניים

[1958]

תרגום מפולנית, תזכיר: IPN 01222/3207

סודי ביותר

צירות ישראל בוורשה היא אחת הנציגויות הדיפלומטיות הפעילות ביותר בשטחינו. פעילות אנשיה עוד התגברה בזמן האחרון כתוצאה מגידול בהגירה של יהודים לישראל. הגברת הפעילות ניכרת בכל התחומים, גם הרשמי וגם הבלתי רשמי. תנועה מוגברת של פונים לצירות (בימים מסוימים מגיע מספר הפונים לכמאה) יוצרת תנאים נוחים לניהול פעילות מזיקה לרפובליקה הפולנית העממית.

מתוך חומר המעקב והמידע שהצטבר עד עכשיו מתברר, שהצירות הישראלית בוורשה אוספת מידע המסווג כסודות מדינה, בדרך כלל מאנשים הפונים אליה, הבאים ממקומות עבודה שונים במגזרים שונים והם בעלי תפקידים שונים. נוסף על כך, יש לדיפלומטים

הישראלים קשרים חברתיים במרכזי האינטליגנציה. העניין המודיעיני שאנשי הצירות הזאת מגלים הוא בדרך כלל רחב ומקיף את כל שטחי החיים הפנימיים שלנו. עם זאת, הם ערים במיוחד לקלוט מידע על הצבא, מערכת ביטחון הפנים, הממשל, התעשייה הכבדה וכדומה.

עד כה עלה בידינו לגלות בוודאות מוחלטת שבפעילות ריגול עוסק המזכיר הראשון של הצירות, יעקב ברמור, שכמו עובדים אחרים אחדים בצירות נולד והתחנך בפולין, כך שענייני פולין אינם זרים לו.[1] יעקב ברמור מקיים יחסים חברתיים די רחבים עם אזרחים פולנים[2] בתוך הצירות. ואילו בתוקף תפקידו הרשמי (ענייני מסחר ותיירות) נפגש גם[3] עם חלק גדול מן הפונים לצירות, שבמקרים רבים, גם לא במודע, בשיחה חופשית עמו מספקים לו את המידע המעניין אותו. במקרים כגון[4] כאשר אדם שיכול לעניין את המודיעין הישראלי פונה בענייניו אל עובד צירות אחר, אותו עובד שמבין כי הפונה הוא מקרה מעניין בזכות מקום עבודתו, תפקידו או כדומה, מכוון אותו מיד אל יעקב ברמור להמשך השיחה, וזה מנסה להוציא מן הפונה כמה שאפשר יותר מידע.

את עיקר התעניינותו המודיעינית מכוון יעקב ברמור לנושא מערכת המודיעין והמודיעין המסכל הפולני. למטרה זו הוא מנסה להגיע אל התיקים כדי לגלות את הסוכנים הפולנים העובדים מול ישראל.[5] הוא גם משתדל ליצור קשרים אישיים עם עובדי מערכת הביטחון הפנימי לשעבר. במקרים מסוימים הוא גם פוקד למטרה זו את הדירות הפרטיות של אותם אנשים.[6]

בזמן הקרוב ביותר אנחנו מתכוונים להרחיק את יעקב ברמור מגבולות פולין על פעילות הריגול שלו נגד הרפובליקה הפולנית העממית.

נוסף על פעילות המודיעין, הצירות מנהלת מערכה תעמולתית בקרב האוכלוסייה היהודית למען הגירה לישראל. הפעולה הזאת מתנהלת באמצעות חלוקת עיתונות וספרים (חוברות, כתבי עת, עיתונים, מילונים, ספרי תפילה וכדומה) וגם באמצעות מענקים כספיים, במיוחד לאנשים המתכוונים להגר בתוך זמן קצר, אלא שבינתיים משהו מעכב אותם עדיין פה. את העזרה הכספית מושיט ישירות ארגון ה"ג'וינט" בשיתוף פעולה הדוק עם הצירות. עיקר מאמץ ההשפעה להגירה ועיקר התמיכה לעולים בישראל מכוונים לאנשים צעירים ובעלי כישורים מקצועיים. אנשים מוגבלים ואנשים חסרי כישורים מתקבלים רק מתוך התנגדות, בגלל רצונם שלא להוסיף לנטל המוטל על המדינה שלהם.

חזרתם של יהודים מברית המועצות לפולין עדיין נמשכת, ועל יציאתם של יהודים אלה מפולין לישראל קיימות הגבלות. רק מקרים מיוחדים מורשים לצאת, כמו למשל כאשר יש צורך דחוף באיחוד המשפחה, סיבות בריאותיות וכדומה. לאור מצב זה, צירות ישראל המעוניינת להחיש את הגירתם של אנשים מסוימים מן הציבור הזה, מציעה להם שישיגו לעצמם אישורים שהם חייבים לנסוע מהר בגלל ענייני בריאות, נכות וכדומה.

291

1. על המשפט: "כך שענייני פולין אינם זרים לו" נמתח קו מחיקה.
2. על מילה זו נמתח קו מחיקה.
3. על מילה זו נמתח קו מחיקה.
4. על המשפט: "שבמקרים רבים, גם לא במודע, בשיחה חופשית עמו מספקים לו את המידע המעניין אותו. במקרים כגון" נמתח קו מחיקה.
5. על המשפט "הוא מנסה להגיע אל התיקים כדי לגלות את הסוכנים הפולנים העובדים מול ישראל" נמתח קו מחיקה.
6. על המשפט נמתח קו מחיקה.

ככל שנודע לנו, מספר חוזרים מברית המועצות יצאו בשיטה זו מפולין לישראל. מה שמתמיה יותר הוא, שבין החוזרים מברית המועצות לפולין נמצאו כאלה שלא היה להם כל יסוד חוקי לחזור לכאן, שכן הם מעולם לא חיו בפולין ואין להם פה שום קרובי משפחה.[7] על פי כל הסימנים, אנשים שאין להם כל סיבה עובדתית לחזרה לפולין מברית המועצות משיגים שם בדרכים כלשהן מסמכים מזויפים ועל יסוד מסמכים אלה הם עוברים לפולין כחוזרים למולדת. בדיקה יסודית יותר של עניין זה מחייבת שיהיו לנו סוכנים במקומות המתאימים.

היינו יכולים לקבל עזרה גדולה מסוכנים שיתגייסו מתוך החוזרים מברית המועצות, שכן אלה נהנים מסימפתיה מיוחדת אצל אנשי הצירות הישראלית. יחידה כזאת, שתהיה אטרקטיבית במיוחד מבחינת הצירות גם בזכות גיל צעיר יחסית, השכלה גבוהה, משפחה קרובה בישראל וכדומה, הייתה יכולה, בהכוונה מתאימה מצדנו, להכיר את המנגנון המעביר אנשים אל מעבר לגבולות באמצעים בלתי לגאליים או חצי־לגאליים בהשתתפות הצירות.

יש לשים לב לאפשרות, שאותם האנשים עצמם יכולים גם לצאת מברית המועצות לפולין באופן לא חוקי על סמך מסמכים מזויפים וגם לפנות כאן לעזרת הצירות.

באותה מידה היינו יכולים להפיק תועלת מסוכנים הבאים לפולין מברית המועצות לשהייה זמנית ולאחר מכן חוזרים לשם.

אנשים כאלה, שהיו מקבלים משימות מוגדרות בכל פעם, היו להם סיכויים ניכרים לפענח טוב יותר את פרטי המנגנון המבריח אנשים, את פרטי פעילות המודיעין והפעילות הציונית, את התפקידים הממשיים שממלא הג׳וינט וכדומה.

ועוד מספר הערות בנושא אבטחת הצירות הישראלית בוורשה.

הצירות נמצאת בווילה נפרדת שמובילה אליה רק כניסה אחת. הכניסה הזאת מוארת באור בהיר מדמדומי ערב ועד אור השחר ומאובטחת במערכת אזעקה המחוברת לדירתו של עובד הצירות הנמצאת בקומה הראשונה של הווילה. חוץ מזה, דלת הכניסה מחוברת עם דירה זו בציוד אלקטרוני – מיקרופונים ורמקולים – המאפשרים למי שנמצא בדירה לדבר עם מי שעומד ליד דלת הכניסה, מבלי שזה הראשון יצטרך לצאת מן הדירה. הדלת סגורה מבפנים על בריח שאין אליו גישה מבחוץ. כל חלונות הצירות מסורגים. בחדרים אחדים נמצאות קופות ביטחון עם מנעולים הנפתחים באמצעות צופן. כל הדלתות הפנימיות מצוידות במנעולי "יל", המוחלפים לעתים קרובות יחסית.

בכל החדרים יש מכשירי רדיו המופעלים בזמן שמתנהלות בהם שיחות. מדי כמה חודשים באים אל הצירות מומחים המחפשים שם מכשירי ציתות.

בסיכום, אבטחת הצירות הזאת גורמת לכך שמבחינה מעשית חדירת אנשים בלתי רצויים לבניין היא בלתי אפשרית.

שני עותקים.

7. על המשפט האחרון נמתח קו מחיקה.

1959

292

קטע מדין וחשבון מדיני של צירות פולין בתל אביב

תרגום מפולנית, דין וחשבון: AAN KC PZPR 237/XIV-149

ורשה, 22 בינואר 1958

הרפובליקה הפולנית העממית
המשרד לענייני חוץ
מחלקה V – מס' 242/3/59

סודי

אל: הוועד המרכזי של פזפ"ר
הוועדה לענייני לאומיות
א' סלאב
כאן
KN/21/2/53

המשרד לענייני חוץ מעביר בנספח קטע מהדו"ח המדיני של צירות פולין בתל אביב שכותרתו "הבעיה הפולנית־ישראלית".

המשנה למנהל של מחלקה V
(–) מ. סטרדובסקי

נספח מס' 1: **הבעיה הפולנית־ישראלית**

המגוון והתכנים הספציפיים של יחסי פולין־ישראל כוללים הרבה נושאים בעייתיים המחייבים חשיבה וטוויה של קווי מדיניות ברורים יותר. ראשון בהם עניין ההגירה. לדעת הצירות, הרשויות בפולין עשו שגיאה חמורה בכך שאפשרו יציאה בלתי מבוקרת. לאנשי הנציגויות הדיפלומטיות של ישראל בכל מקום יש הנחיות מוגדרות: להפחיד את כל היהודים בחזות האנטישמיות; ליצור, באמצעות סוכניהם, אווירה מלאכותית של בהלה; לעודד יציאה בלתי מבוקרת תוך כדי ציור בצבעים ורודים ומזויפים את האידיליה המחכה לכולם כאן. נמצאו עשרות אלפים של אנשים תמימים שנתנו אמון בכך, שהבטיחו להם טיסה חינם, נסיעה ברכבת, באניות פאר דרך יבשות וימים לארץ המובטחת. לשכות הדרכונים נכנעו ללחץ הזה והנפיקו להם או תעודות מסע או דרכונים המשמרים למשך מספר שנים את האזרחות

הפולנית, או לבסוף גם דרכוני תיירות. LOT הייתה מאושרת שקיבלה תפוסה מלאה לווינה ולסלוניקי, רשויות המגורים היו מרוצות (בגלל הדירות שהתפנו), מפעלים מסוימים השתחררו מעודף עובדי מנהלה, והאספסוף האנטישמי מחא כפיים. ואולם כל היתרונות האלה אינם מתאזנים עם החסרונות, ואינם משחררים מדינה עממית מן החובה לדאוג לאזרחיה ולטפל בהם – אנחנו מדגישים זאת שוב: אזרחיה־שלה. אפילו פולין בתקופת הסנאציה,[1] בהסכמיה עם צרפת, בלגיה, גרמניה או אמריקה, השתדלה להבטיח להגירה של אותם הימים את התנאים האופטימליים של עבודה, משכורת, דיור, ביטחון, הוצאות נסיעה לשני הכיוונים וכדומה. אף לא שמץ מזה היה ביחס לכמה עשרות אלפים של מהגרים לישראל. שילכו לכל הרוחות גורמים, לא יצרניים, בודדים ההולכים לאלה שיקיימו אותם – אבל אלה הם רק מעטים. הרוב המכריע הם אנשים במיטב שנותיהם, בעלי מלאכה, פועלים, רופאים, בעלי מקצוע, חיילי הצבא הפולני והצבא הסובייטי בעבר, לא מעטים עם אותות הצטיינות ופנסייה של נכי מלחמה, הרבה נישואים מעורבים שביחס אליהם היה ידוע שיהיו נתונים לאפליה קלריקלית ופוליטית. וגם התנאים האקלימיים של הארץ המובטחת אינם נסבלים עבור כולם. ביום 23 בינואר 1958 – שללו מכל מוכי הגורל הללו, במשיכת קולמוס אחת, את אזרחותם הפולנית.[2] יכולים להיות ספקות חוקתיים רציניים ביחס ללגאליות של החלטה כזאת. התוצאה: התמרמרות אצל מהגרים מאוכזבים, הרגשת עוול שנעשה להם, האשמות של פולין וממשלתה באנטישמיות חבויה, בשיתוף פעולה עם הציונים הרוצים בכל האמצעים ליישב את הנגב ולמלא ביהודים את השממות הפרו־ערביות.

היה אמנם צורך לחתום על הסכם הגירה עם ישראל. היה צורך בהסכם קונסולרי להבטיח לפליטים לפחות מינימום של יחס ותנאים. במקום לעורר רגשות צער וטענות – היינו זוכים אז להערכה ולהכרת תודה כללית. רבים מן העולים עשו טעות מצערת מתוך קלות דעת כאשר יצאו מפולין. האם בשל כך צריך למנוע מהם את הזכות לשמור על אזרחותם הפולנית למרות רצונם? רבים מהם יש להם קשר עמוק עם התרבות שלנו, עם תנועת הפועלים, עם מפעל השיקום והבנייה שלאחר המלחמה. האם היה עלינו למנוע מאנשים אלה להחזיר לעצמם את הזכות המגיעה להם מעצם העובדה שנולדו בפולין, ואחר כך עבדו קשה כדי להיות אזרחים ראויים? רבים מהם לא יודעים שפה אחרת ולעולם לא ילמדו אותה. תנאים נסבלים של עבודה ודיור קיבל רק חלק מבעלי המקצוע והאינטלקטואלים, עיתונאים, מומחים. כל השאר צרים על הקונסוליה, מסתכנים בלעג מצד אנשי חירות המגויסים לשם כך, או ביחס מזלזל ומכשיל במוסדות עזרה ומקומות עבודה.

הזוגות המעורבים בוכים ואינם רוצים לעזוב את חדר ההמתנה בקונסוליה. התקנות המקומיות בקשר לאזרחות שוללות אזרחות ישראלית מאנשים בני דת אחרת. ילדים מנישואים מעורבים אינם מוכרים כילדים ישראלים אם אין שני ההורים מסכימים שיעשו לבנים ברית מילה והבת תעבור לדת חדשה, מקומית. בבתי הספר הציבוריים ילדים מפולין מופלים במקרים לא מעטים כ"גויים".

292

1. סאנציה (בלטינית – הבראה) – המונח המקובל למחנה פוליטי שנוסד על ידי המרשל יוזף פילסודסקי אחרי ההפיכה של מאי 1926 תחת הכותרת "הבראה מוסרית". מחנה זה שלט בפולין עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה בספטמבר 1939.
2. ראו לעיל תעודה 266, החלטת מועצת המדינה מה־23 בינואר 1958.

שלחנו ארצה־פולין אלפי בקשות לחזור. אנחנו מציעים שנוזמן בעניין זה לוורשה, על מנת לדון ולהגיע להסכמה על יחס חיובי יותר של ממשלת פולין לבקשות של: (1) משפחות מעורבות; (2) אנשים שהשאירו בפולין אישה או בעל יחד עם הילדים; (3) אנשים שיש להם זכות לראות בעצמם אזרחי המדינה שבה נולדו – זכות מוסרית שאיננה מתיישנת, אינה ניתנת להפקעה והיא מוכרת מעשית ביחסים הבין־לאומיים; (4) אנשים שהצטיינו בעבודה למופת, במלחמות שחרור, בתנועת הפועלים, בבניין הסוציאליזם.

אנחנו מציעים גם – אף על פי שבחלקו זו סגירת שער האורווה אחרי שהסוסים ברחו – לשים קץ להגירה הבלתי מבוקרת. לאלה הפונים להגר יש להאריך את האזרחות הפולנית לתקופה מוגדרת ולא למנוע מהם את טיפולן של הרשויות הקונסולריות; ואילו אצל ישראל יש להשיג התחייבות לכיסוי הוצאות הנסיעה חזרה לאלה שירצו לחזור. ממשלת ישראל חייבת לכבד אותנו יותר ולגלות הכרת תודה על כל אחד מן המהגרים שלנו.

ואולם אם אותו רגש של הכרת תודה יתבטא במסעות השמצה אנטי־פולניים של האשמות על גזלת רכוש יהודי ובדרישות פיצויים בעד דברים שלא היו ולא נבראו – אזי עוד נצטער מאוד יום אחד על הליברליזם שגילינו.

293

נספח פולין בישראל, זדז׳יסלאב טומצ׳יק[1] (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, ויטולד רודז׳ינסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק: AMSZ z-12 w-38 t-92

תל אביב, 24 בינואר 1959

ס ו ד י – ב א מ צ ע ו ת ש ל י ח

אל: החו׳ מנהל מחלקה V
המשרד לענייני חוץ
ורשה

במענה למברק המשרד לענייני חוץ מס׳ 13814 נקודה 3 אנחנו מוסרים בזאת שורה של נתונים שיתנו לכם תמונה על החתך המעמדי של המבקשים לחזור לפולין ועל הנימוקים שהם מציינים בפניותיהם.

293

1. זדז׳יסלאב טומצ׳יק (Zdzisław Tomczyk), נולד ב־1929; נספח בצירות פולין בתל אביב בין השנים 1956-1961.

מתוך 146 בקשות שהוגשו[2] 22 איש היו חייטים, 42 פועלים לא מקצועיים, 38 פקידים – לעתים קרובות לא השלימו השכלה תיכונית, 3 רופאים, 5 מהנדסים וטכנאים, 2 סנדלרים, 2 אמנים, 1 כורה פחם ו־29 עורכי דין, קציני צבא בדימוס, שוטרים וכדומה.

77 נימקו את רצונם לחזור בחוסר יכולת להסתדר מבחינה כלכלית (חוסר עבודה), 22 באקלים הקשה, השאר ברצון להתאחד עם בני משפחה, חוסר יכולת להתאים עצמם לאווירה הפוליטית, לתרבות וכדומה.

מנהל המחלקה הקונסולרית
זדז'יסלאב טומצ'יק – נספח הצירות

294

מנהל לשכת שר החוץ, מרדכי גזית[1] (ירושלים), אל ציר ישראל בוושינגטון, יעקב הרצוג (וושינגטון)

העתק: גנהמ"ד 130.23/118/18

ירושלים, ל' בניסן תשי"ט
8 במאי 1959

סודי ביותר

אל: ציר ישראל, וושינגטון
מאת: מנהל לשכת השר

קיים סיכוי של הגברת זרם העלייה מפולין לקראת גמר תוקף חוזה הרפטריאציה בין פולין לברית המועצות (סוף יוני ש[נה] ז[ו]). ייתכן כי 10-15 אלף יהודים רפטריאנטים יורשו החל מתאריך זה בערך לעלות ארצה, שכן, אז יהיו הפולנים חופשיים יותר לגבי הענקת היתרי יציאה לרפטריאנטים. זאת בתנאי שלא ינופח ויפורסם העניין בעולם. אם יפורסם, יש חשש רב שהפולנים ייאלצו למנוע את צאתם של הרפטריאנטים כדי לא להסתבך עם ברית המועצות.

לאור הניסיון העגום של פרשת העלייה מרומניה[2] נתקיים בירור אצל שרת החוץ כיצד למנוע תקלות כאלה בעטיים של פרסומים בעיתונות על עליית הרפטריאנטים. הוחלט לעשות מאמץ מרוכז להקדים רפואה למכה.

---

2. בשולי הדף: "לבדוק את הכמות".

294

1. מרדכי גזית, מזכיר מדיני ומנהל לשכת שר החוץ עד מאי 1960. מיולי 1960 – ציר בשגרירות ישראל בוושינגטון.
2. מסוף פברואר ניתנו היתרי יציאה בודדים ביותר ונותרו ברומניה כ־14,500 יהודים שקיבלו אשרות לישראל ואחר כך לא ניתן להם לצאת. היה זה כנראה כתוצאה מהצהרות ופרסומים בארץ מצד אחד, ולחץ של מדינות ערביות מצד שני; ראו תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 13, ירושלים 2001, תעודות 511, 519.

ברור לכולנו כי יעלה בידינו להבטיח איפול הידיעות בעיתונות העולמית על ידי שיחות עם ראשי סוכנויות הידיעות העולמיות ועם עורכי העיתונים העיקריים ("ניו יורק טיימס", "ניו יורק הרלד טריביון" ה"טיימס" הלונדוני, "לה מונד" וכו') רק במידה שנצליח תחילה לשכנע את העיתונים היהודיים "ג'ואיש כרוניקל", "ג'ואיש אובזרבר" ואת סוכנות הידיעות היהודית לשמור בצורה מוחלטת על האיפול בעניין זה.

שרת החוץ הטילה עליי לפנות אליך, אל אליהו אילת[3] ויעקב צור[4] ולבקש כי כל אחד מכם יפעל בקרב עורכי העיתונים ומנהלי סוכנויות הידיעות בארץ כהונתו.

על השגרירות בוושינגטון (בעצם: הקונסוליה הכללית בניו יורק), מוטל להבטיח כי סוכנות הידיעות תטיל על עצמה איפול מוחלט בכל הנוגע לנושא זה. תוכל לומר כי בלעדי שיתוף הפעולה שלה לא נוכל להבטיח את האיפול מצד ה"ג'ואיש כרוניקל" וה"ג'ואיש אובזרבר" וכך ייפרץ הסכר. תוכל לומר כי אנו בטוחים ששני העיתונים האלה ייענו לפנייתנו. אחרי שתקבלו הבטחות נאותות מה־יט"א[5] (הוראות מתאימות חייבות כמובן להישלח גם לכתביה בווינה ובירושלים). נודה לכם אם תעשו פעולה דומה לגבי עורכי "ניו יורק טיימס", "ניו יורק הרלד טריביון", אי־פי[6] יו־פי[7] וכל עיתון או סוכנות ידיעות, לפי שיקולכם. תוכלו לציין כי כבר הובטח איפול מוחלט בעיתונות היהודית והישראלית. לעורכי העיתונות ולראשי סוכנויות הידיעות תוכל לומר כי אנו פונים בבקשות דומות אל עמיתיהם החשובים בבירות אחרות.

הואל נא למסור בהקדם על התקדמות פעולתך בעניין הנ"ל.

בברכה,

מ' גזית

---

3. שגריר ישראל בלונדון עד ספטמבר 1959.
4. שגריר ישראל בצרפת עד יולי 1959.
5. יט"א – Jewish Telegraphic Agency
6. AP (Associated Press) – סוכנות ידיעות.
7. UP (United Press) – סוכנות ידיעות.

295

ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר[1] (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים)

גנהמ"ד 130.23/3118/4

ורשה, ט' באייר תשי"ט
17 במאי 1959

סודי

אל: מנהל מזא"ר
מאת: ציר ישראל בוורשה

יעקב היקר,

נהניתי מקריאת מכתבך מיום 30.4.59 (1741)[2] בעניין הגברת הקשרים בינינו לבין פולין. כדרכי בקודש, רוצה אני להחזיר לך הערותיי באותה מידה של גילוי לב בהם מצטיינים תמיד מכתביך (אליי ו[אל] חבריי במידה ומגיעים אליי העתקי מכתביך).

אל תהסס אף פעם מלצנן אותי. במידה שאני מכיר את עצמי אין בזה כל רע. זה משמש עבורי לקח טוב ועוזר לי לראות דברים באורם הנכון. אני רואה בזה הדרכה שברכה בה ושאני זקוק לה מאוד. רצוני להביא בפניך את הבעיה היסודית בה אני מתלבט:

מהן מטרותינו בפולין?

הלך מחשבותיי הוא כדלהלן:

א. קודם כול לזכות לפתור את בעיית חיסולה של גלות זו.
לשם כך עלינו להגיע לעלייתם של כל החוזרים, מתוך הנחה שרובם ככולם רוצים בעלייה ואף לעלייתו של אותו חלק מבין התושבים הוותיקים שהביעו רצונם בכך ושל אלה המהססים עדיין. באשר ליהודים שיחליטו להישאר בפולין – לשמור על קשר הדוק עמם, לשכנעם שקיומה של מדינת ישראל היא חומת מגן בשבילם גם בעתיד ומשום כך עליהם לחיות בהכרה שמותר להם להתגאות בנו תמיד.

ב. לבסס את יחסי הידידות עם העם הפולני וממשלתו לתועלת שני הצדדים.
עובדה קיימת היא שהפולנים אוהדים את מדינת ישראל (ואין כרגע חשיבות ויכולת להסביר תופעה זו – אם זה כתוצאה מנקיפת מצפון, חיים משותפים במשך מאות בשנים, דמיון בסבל או שותפות גורל של חיים תחת עול כובשים).

295

1. רחבעם עמיר, נולד ב־1916. מ־1950 שירת במשרד החוץ. בשנים 1953-1958 היה קונסול כללי בבריטניה; ב־1958-1963, ציר בפולין וב־1963-1965 – יועץ לעניינים ערביים במשרד ראש הממשלה.
2. 1741 הוא מספרו המקורי של מכתב של שמעוני אל עמיר מ־30 באפריל 1959, מכתב שבו הגיב שמעוני לתכניות הענפות של עמיר לשיפור היחסים בין שתי המדינות באמצעות הזמנת אישים (עמיר אל שמעוני, עמיר אל מזא"ר, 13 באפריל 1959, גנהמ"ד 130.23/3118/4). שמעוני ביקש מעמיר למקד אותן ולערוך סדר עדיפויות, בגלל המגבלות התקציביות החמורות; י' שמעוני אל עמיר, 20 באפריל 1959, גנהמ"ד 93.07/508/4.

העליות והירידות ביחסים ביניהן [הן] למעשה תוצאה של גורמים עולמיים, חיצוניים, שאין לשני הצדדים שליטה עליהם.

מאמצינו צריכים אפוא להיות מכוונים להוכיח לפולנים שיחס טוב אלינו הוא גם כדאי להם לא רק מבחינת סיפוק מוסרי, אלא גם מתוך הערכה כלכלית, תרבותית ומדינית.

עלינו גם לזכור שהישגים במאמצים דלעיל דרושים לנו כדי להשתמש במדינה זו כבסיס להידוק בקשרים עם היהדות שמעבר למסך הברזל ובמיוחד עם יהדות ברית המועצות.

אם אנו עושים מאמצים גדולים כדי להביא ידיד ממרחקים ובלבד שייפגש עמנו כאן וישמע מפינו משהו על ישראל ויחזור למקומו מצויד ברוח חדשה ובאמונה נוספת, הרי על אחת כמה וכמה שעשרות ומאות מבין הבאים לפולין, שאין אנו יודעים להקים קשר עמהם, יספגו עידוד ויקלטו ידיעות עלינו [ו]על] מפעלינו אם זה יגיע אליהם באמצעות עיתונות פולנית, רדיו וטלוויזיה פולניים כתוצאה מפעילות נורמלית שלנו, מבוססת על קיום יחסים הדדיים ידידותיים שיחדרו אל אחרים וללא מאמץ מכוון מצדנו.

אני יודע שאיש לא יתכוון לחלוק על זה, השאלה כיצד להגיע לזה?

נראה לי שבתנאים הקיימים (ובלבד שלא יורעו) ואם אמנם תחול הפשרה כלשהי במלחמה הקרה, הרי קיימות אפשרויות של ניצול היחסים הקיימים, הרחבתם והעמקתם.

בהצעות שהעליתי במכתבי,[3] לא התכוונתי לקבל מכם אישור מידי או הצעת תקציב חדשה, אלא רציתי לקבל תגובות לשם ידיעה מה צריכה להיות דרכי בעתיד.

אין כל קושי במציאת שמות,[4] שאלתי אם עליי לשאוף בכיוון זה? למשל: שלשום פגשתי את השר לסחר חוץ לאחר שובו ממסע בהודו – בירכתיו לשובו. האם היה עליי לשאלו ולו אפילו בהלצה, "נו, ומתי נזכה לראותך מבקר בישראל?"

האם מותר לי לחשוב בכיוון של יצירת אפשרות לביקור רשמי של רפאצקי אצלנו – האם בכלל יש להעלות תכנית של ביקור שרת החוץ שלנו בפולין?

אני בכוונה העליתי רק מחשבות ואפילו לא הצעות. אם נצליח בחילופי המשלחות הפרלמנטריות, ביקור המשלחת המסחרית, כי אז אולי כדאי לשוב ולחשוב על אנשי תרבות, חקלאות ומסחר – את אנשי המדיניות אני משאיר לסוף.

נכון שלמזא"ר [מחלקת מזרח אירופה] אין תקציב. אבל השאלה היא למה אין למזא"ר תקציב? את המציאות שלנו אני מכיר היטב. התקציב מצומצם משום שאנו עניים, משום שמחלקות אחרות זקוקות לו יותר, מפני שמחלקי עולם אחרים מגיעות תביעות גדולות יותר. אני חוזר ושואל אותך, האם המשרד מחשיב ומעוניין בבסיס פעולה זה בפולין או לא? אם כן, כי אז יש למצוא את התקציבים והם יימצאו.

איני רוצה לדחוק את הקץ ואף איני מתכוון לבצע תכניות מרקיעות שחקים, משום כך אני תומך ברעיון של חילופי קבוצות מורים (אין המדובר בקיץ זה, אלא בקיץ של 1960) – אני מקווה שזה לא היה מעורר כאן בעיות מדיניות. אין לשכוח שיש לנו כאן אויבים רבים.

זה היה נותן לנו אפשרות של דריסת רגל לאיגוד המקצועי, לאנשי מפלגה, להבאת דבר ישראל גם בערי השדה. זה לא היה מטיל עלינו ועליהם עול כספי כה עצום. מורים היוצאים לחופשה אינם תובעים בתי מלון ממדרגה ראשונה, נסיעות במחלקה הראשונה באנייה וכו'.

---

3. עמיר אל שמעוני, עמיר אל מזא"ר, 13 באפריל 1959, גנהמ"ד 130.23/3118/4.
4. של אישים שניתן להזמין.

בישראל אפשר היה למצוא קבוצה של מורים שהיו מוכנים לקרבן כספי ובלבד לבקר בפולין ואפילו על חשבון נסיעה לצרפת.

באותה מידה הייתי מקדיש תשומת לב לחילופי משלחות עיתונאים ולא לפי הסדר בין עיתון לעיתון, אלא על בסיס הזמנות רשמיות בין האיגודים המקבילים.

העיתונאים הפולנים ממלאים תפקיד חשוב, לאחר אוקטובר 1956, בעיצוב דעת הקהל. עורך עיתון המתייחס באהדה לענייננו, גם אם אינו יכול תמיד לכתוב [על] אודותינו או לטובתנו מסיבות שאינן תלויות בו, הרי בכל זאת הוא מסוגל למנוע פרסום רשימות נגדנו או לפחות "לערוך" דברים המכוונים לפגוע בנו.

בינתיים חלף יום העצמאות. אני מנסה ללמד לקח ממערכת הפעולות שביצענו בשטח יחסי הציבור שלנו.

היססנו אם לנסות ולפנות לאנשי הטלוויזיה שיבואו לצלם את קבלת הפנים שלנו. החשש היה שניענה בשלילה. פנינו, נענינו ומיליונים פולנים חזו ביומן החדשות את קיומה של ישראל. מה שחשוב מזה, אלפי יהודים שאבו עידוד והגבירו נאמנותם לנו והעלו כוח עמידתם נגד תעמולת הרעל של היבסקים.

אין אנו יכולים לצפות שהעיתונות הפולנית תקדיש לנו את תשומת הלב [ש]אנו ראויים לה ושאנו זכאים לה, בכל זאת אסור לנו להסכים ליחס אדישות ולו גם מאונס, מה גם ששכנת השכחה וההשכחה היא מטרת אויבינו. אין תחת ידי דו"ח מעיתונות ערי השדה (והיא חשובה לנו מאוד בגלל הרפטריאנטים) אולם המעט שבידי הוא בעל חשיבות.

ה"טריבונה מזוביצקה" וה"סלובו פובשכנה" פרסמו צילומים ורשימות על יום העצמאות. בעיתונים אחרים הופיעו רק הקומונ[י]קטים הרשמיים של פא"פ [Polska Agencja Prasowa – סוכנות הידיעות הפולנית], אלא שגם בנקודה זו איני שלם עם עצמי – עם עורכי שני עיתונים אלה אנו הקימונו קשרים הדוקים והרי תוצאות, עם האחרים אנו משתדלים להקים קשרים.

איני רוצה להשלות עצמי, אתכם או [את] חבריי בוורשה שהטבת היחסים עם פולין או הרעתם תלויה במידת פעילותנו, אלא שאני משנן לעצמי ולחברי את התורה הבאה: אם האווירה כלפינו נוחה עלינו לנצלה. זה ניתן אך ורק על ידי עבודת נמלים בכל השטחים, בכל המישורים, בכל הכיוונים. חובתנו לא להזניח אפילו האפשרות הקטנה ביותר. שעת כושר היא ויש לבצר העמדות הקיימות ולהקים חדשות. אם אבל חס וחלילה האווירה עוינת ויש לצפות לפעולות נגדנו, כי אז חובה כפולה ומכופלת עלינו לשנס מותנינו ולעמול שבעתיים כדי לעמוד בפני ההתקפה.

והתקפות עלולות לבוא עלינו ללא הודעה מוקדמת וממקומות שלא צפינו.

כתוצאה ממדיניות המוכתבת במוסקבה, כתוצאה מפעולות נציגויות ערב, כתוצאה מפעולות היבסקציה, כתוצאה מפעילות אנטישמית (אשר כרגע אינה מורגשת), כתוצאה משינויים במערכת הכוחות במדינה – עלינו לעמוד תמיד על המשמר.

משום כך אין בינינו חילוקי דעות ביחס להצעת [אדמונד] אוסמנצ'יק.[5] אילו כל ההסתייגויות היו מתבטלות, כלומר שהידידות בין המדינות מתבססת על הדדיות ונוצרות ערובות "שג'סטה" כזאת מצדנו תתקבל ברצון ואהדה **גלויה**[6] ותזכה לתגמולים ראויים כי אז הייתי מתייחס ברצינות אליה וגם לא נבהל מהסכום הנדרש.

---

5. בדבר הקמת בית ספר בפולין מתרומת ישראל; ראו מכתב עמיר אל מזא"ר, 14 באפריל 1959, גנהמ"ד 130.23/3118/4.
6. בגלל האופי המאופק של היחסים בין שתי המדינות.

ודאי שלא העליתי על הדעת כי הציבור הישראלי יתרום סכום כזה,[7] אולם אם יבשילו התנאים כי אז כדאי יהיה להקריב הסכום ועלולה זאת להיות השקעה נושאת רווחים (על כל פנים יותר כדאית מאשר במקרים אחרים...).

עם קבלת תגובתך, במקרה ותהיה חיובית, כי אז ניגש לעריכת תכניות עבודה מפורטות יותר.

בברכה,

רחבעם עמיר

296

מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה)

גנהמ"ד 93.07/508/6

ירושלים, כ"ג באייר תשי"ט
31 במאי 1959

אל: ציר ישראל ורשה
מאת: מנהל מזא"ר

רחבעם היקר,

נהניתי מקריאת מכתבך הארוך מ־17.5[1] הדן בבעיה הכללית של טיפוח יחסי הידידות בין ישראל ובין פולין. קצת התפלאתי על הצגת השאלה בצורה כה כללית ותוהה, ועל כן אני מזדרז להשיב לך בפה מלא ובלהט: אין כל צורך לתהות ולעורר דיון כללי אם ובאיזו מידה אנו מעוניינים במאמץ נרחב ורציני למען טיפוח הקשרים והגברתם. אנו מעוניינים במאמץ כזה, מוכנים להירתם לו במידת יכולתנו וברור לכולנו שכל מוסדות המדינה הזאת וכל אישיה ישתתפו במלאכה ברצון.

השאלות שיש לשאול הן אותן השאלות שעוררתי במכתבי הקודם: השאלות המעשיות ושאלת העדיפויות. אנו חייבים להגיע לרשימת עדיפויות שלך ושלנו ולעבור בצורה מתוכננת ולא מקרית (אם כי אומר לך בגלוי שבשטח זה גם פעולה מקרית איננה פסולה כלל. אם למשל יזדמן לי באופן מקרי תקציב מיוחד לחילופי ביקורים עם פולין בשטח שלא היה רשום בעדיפות גבוהה, לא אהסס כלל לנצל תקציב כזה באופן מקרי ונגד התכנית).

---

7. י' שמעוני אל ר' עמיר, 30 באפריל 1959, גנהמ"ד 93.07/508/6, מדבר על "מחצית המיליון במטבע קשה".

296

1. ראו לעיל תעודה 295.

לשאלות המעשיות שייכת גם זו שאתה מעלה דרך אגב, היש להעלות תכנית של ביקור שרת החוץ בפולין ושל הזמנת שר החוץ [אדם] רפאצקי. זהו כמובן דבר מיוחד ובעל חשיבות מדינית גבוהה שאין לפתוח בו כבדרך אגב ובלי אישור מפורש מראש. לפי שעה נדמה לי שאין לחשוב על הזמנת רפאצקי או על ביקור שרת החוץ.

בהזדמנות זאת, אם לדבר על הזמנת אישים רמי מעלה, בוודאי זכור לך וידוע לך שקיימת הזמנה קבועה ועומדת הן לסגן הנשיא אוסקר לנגה והן לסגן הנשיא זביצקי[2]. הייתי חושב שבשתי הזמנות כאלו עשינו מספיק בנוגע להזמנת אישיה הראשיים של פולין.

לעומת זאת דומני שלגבי גישושים ברמה קצת יותר נמוכה, אתה יכול לנהוג בחופש די גדול. אם תודיע לנו ששר פלוני או סגן שר אלמוני רוצה לבקר בישראל כאורח שלנו, נמצא כיסוי לכך ובוודאי נשמח לקבלו. במה דברים אמורים: אם אתה נוהג לפי רשימת עדיפויות המתקבלת על הדעת והמקובלת גם עלינו.

בינתיים קיבלת מברק של אור ירוק לגבי חילופי משלחת של מורים, אנחנו חשבנו דווקא שהמורים הפולנים יוכלו אולי לבוא עוד השנה. כמובן, אם יבואו בשנה הבאה – גם זה לא פסול.

י' שמעוני

297

תזכיר מאת מנהל הוועדה למיעוטים של הוועד המרכזי של פזפ"ר, אלכסנדר סלאב, ומזכיר ועדת החוץ של הוועד המרכזי של פזפ"ר, יוזף צ'סאק (ורשה)

AAN KC PZPR 237/XII-1192 :תרגום מפולנית

ורשה, 31 ביולי 1959

תזכיר על פעילותה של צירות ישראל בקרב האוכלוסייה ממוצא יהודי בפולין

מגיעות אלינו ידיעות, שמזה זמן רב מנהלת צירות ישראל בוורשה פעילות הנוגדת את הנורמות המחייבות בפעילות דיפלומטית וקונסולרית. בשעתו, המשרד לענייני חוץ העיר כבר על כך לאנשי הצירות.

פעילותה של צירות ישראל מתאפיינת בקשרים מהודקים למעלה מן המידה הראויה עם המרכזים היהודיים במדינה, בהפצה ביניהם של השפעה ואווירה ציונית וכן בתעמולה למען הגירה לישראל.

למטרה זו, הצירות יצרה קשרים עם עסקני האיגוד הדתי של בני דת משה בפולין,[1] ובעזרתם היא מקבצת אליה גורמים ציוניים המצויים גם בקרב רבים מן החוזרים למולדת

2. יאז'י זאוויאייסקי (Jerzy Zawieyski), סגן יו"ר מועצת המדינה; ראו לעיל תעודה 275, הערה 3.

297

1. ראו להלן תעודה 298.

מברית המועצות. את הקשרים האלה הצירות מרחיבה בקביעות ובשיטתיות. עובדי הצירות, כולל הציר עצמו, נוסעים ברחבי המדינה ויוצרים קשרים רבים במרכזים היהודיים, מזמינים שורה של אנשים לקבלות פנים, חגיגות דתיות וכדומה. בשנה זו עובדי הצירות השתתפו בסעודות פסח המאורגנות על ידי הקהילות היהודיות ובהן נאמו נאומים בעלי מגמה ציונית. הצירות מספקת למרכזים היהודיים תשמישי פולחן דתי, ספרות ציונית, ספרים ומילונים פולניים-רוסיים-עבריים. את ספרות התעמולה הם שולחים לכתובתם של אנשי אמונם, המארגנים חוגי קריאה וגם מפיצים את החומר הזה הלאה. הספרות הזאת מגיעה גם לפולנים. למשל, בוורוצלאב, בחנות הקואופרטיבית "אולגינה", הפיצו מאמר על הרדיפות, כביכול, של הכנסייה הקתולית בפולין לעומת חופש הפולחן הקתולי הקיים כביכול בישראל. מדי פעם הצירות מחלקת תמיכות כספיות בגובה 1,000 עד 1,500 זלוטי ליהודים רבים, וקודם כול לאלה שחזרו מברית המועצות ולאלה המביעים נכונות לצאת לישראל במוקדם או במאוחר.

הצירות מנהלת רישום של האזרחים שחזרו מברית המועצות וכן של אלה המקבלים תמיכה כספית בדולרים מחו"ל (20$ לחודש).

הצירות היא הרוח החיה בארגון קורסים ללימוד השפה העברית ליד הקהילות הדתיות המכשירים את הקרקע להגירה.

בעבודת הצירות באותם תחומים עוזר אזרח ארצות הברית הרי בורגר, שהוא מיופה הכוח של "ג'וינט" בפולין. הוא מנהל שיחות רבות עם אנשים ויש לו קשרים מרובים.

הצעות החלטה

לדעתן המשותפת של הוועדה למיעוטים ומזכירות ועדת החוץ של הוועד המרכזי, הרשויות שלנו צריכות לשקול דרכים לצמצום אפשרויות הפעולה של צירות ישראל בתחומים הנ"ל.

מזכיר הוועדה למיעוטים	מזכיר ועדת החוץ
(–) אלכסנדר סלאב	(–) יוזף צ'סאק

תפוצה: ח' מוראבסקי, ח' זמברובסקי, ח' נאשקובסקי, ח' ויכה

298

תזכיר המשרד לביטחון פנים (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-12 w-38 t-916

ורשה, 27 באוגוסט 1959

סודי ביותר

לשימוש המשרד לענייני חוץ בלבד

תזכיר על פעילות צירות ישראל בוורשה

מרגע האישור שניתן לצירות ישראל בפולין ב־1948, אחת המטלות העיקריות שהוטלה עליה על ידי משרד החוץ של ישראל, הייתה ליצור קשרים נרחבים ועמוקים ככל האפשר עם האוכלוסייה היהודית בפולין, לעורר אותה להגר לישראל וכן ליצור זיקה של לפחות חלק ניכר מן האוכלוסייה הזאת למדינת ישראל, ממשלתה ומדיניותה.

למטרה זו השתמשו בדרכי פעולה שונות כמו: פעילות מדינית־תעמולתית, תמיכה כספית, ופעילות תרבותית.

פעילות זו התפתחה במיוחד והתנהלה בקנה מידה רחב בשנתיים-שלוש האחרונות, והביאה להשגת המטרות שקבע משרד החוץ הישראלי.

באפיון הפעילות הנרחבת והרבגונית של הצירות בתקופה האחרונה אפשר לבודד שיטות כלהלן:

1. פעילות תעמולה והשפעה פוליטית

בסיס הפעולה העיקרי בתחום זה הוא "האיגוד הדתי של בני דת משה" [Związek Religijny Wyznania Mojżeszowego] בוורשה והקהילות הדתיות המאורגנות ברחבי המדינה. חלק גדול מפעילי האיגוד מקיים קשר שיטתי עם הצירות, כולל יושב ראש האיגוד הכלל־ארצי. מערים שונות ברחבי המדינה פוקדים את הצירות, לעתים מזומנות, עובדים מאותן קהילות דתיות. הם מעבירים לצירות מידע על הפעילות המתנהלת על ידי האיגוד הדתי היהודי ועל ידי אנשים שונים, ומן הצירות הם מקבלים חומר ישראלי כתוב, עזרה כספית, תשמישי פולחן דתי וכדומה. בשיחות עם אותם האנשים, עובדי הצירות מטפחים הלכי רוח של הגירה, מעוררים רגשות של סולידריות לאומית וכן יוצרים קשר פוליטי ואידֵאי עם מדינת ישראל.

לשם אותן מטרות, בתקופת החגים, כל עובדי הצירות נוסעים אל מרכזי האוכלוסייה היהודית העיקריים ולוקחים שם חלק בטקסים הדתיים.

לאותו סוג של פעילות מנצלים גם את הארגונים "ג'וינט" ו"אורט", שעם עסקניהם מקיימים אנשי הצירות קשר ישיר או עקיף. נציג ההנהלה של "ג'וינט" הנמצא בוורשה שומר על קשר רצוף עם ציר ישראל עמיר.

לאחר מעובדי הצירות יש תפקיד מיוחד נפרד של הפצה של העיתונות הישראלית הכוללת עיתונים, שבועונים, כתבי עת וחוברות.

הצירות מוציאה לאור ידיעון מידע רשמי שאותו היא מפיצה בחלקו בדואר, ואילו העותקים הנותרים נמסרים לאנשים המבקרים בצירות. מהדורה אחת של הידיעון כוללת כ־500 עד 1,000 עותקים. הוא יוצא לאור פעם אחת או פעמיים בחודש. פרט לאלה, הם מפיצים גם את כתבי העת האלה: "ישראל", בהוצאת משרד החוץ הישראלי, "במחנה" – עיתון הצבא, "השבוע" – שבועון מצולם, "שטריימל" [?] בהוצאת מפלגת המזרחי, "בְּרָמה" בהוצאת מפלגת "אגודה", "דבר" ו"ידיעות אחרונות" – בהוצאת מפא"י, "הבקר" – עיתון הציונים הכלליים, וכן שורה של חוברות עם כותרות שונות כמו "בגלל מאמר", "ארס בגן העדן הישראלי" וכדומה.

הספרות הישראלית המופצת מודפסת בעברית, פולנית, יידיש, רוסית ושפות אחרות. דברי הדפוס ברוסית מיועדים ליהודים שחזרו מברית המועצות, והחומר הזה גם מוברח לשם באמצעות מכרים שונים.

כאשר הם מוסרים ספרות העוינת את הסוציאליזם לידי אנשים בפולין, עובדי הצירות מזהירים אותם שישתמשו בה רק לצורכיהם העצמיים או יעבירו אותה הלאה רק לאנשים הנאמנים ביותר שאפשר לסמוך עליהם.

פעילות התעמולה של הצירות בזמן האחרון הולכת ומתגברת. אם בחודשים שחלפו ההפצה הרשמית של כתבי עת כמו "ידיעון" ו"ישראל" הייתה בסביבות 300 עד 500 עותקים – אזי בימים אלה, למשל, הצירות שולחת כ־3,000 עותקים לאנשים מכל שכבות הציבור, אך בעיקר לאינטליגנצייה במקצועות שונים.

מדיניות ההגירה של הצירות בהווה נשענת בראש וראשונה על פנייה אל אנשים בעלי ערך, בעלי מקצוע, נוער, ואנשים בעלי כישורים מיוחדים. חולים, זקנים, מוגבלים – אינם מתקבלים בסבר פנים יפות, ואם אין להם תעודות להוכיח שיש להם בישראל קרובי משפחה המסוגלים לקיים אותם – הם לא מקבלים ויזה.

להערכת הצירות, לישראל יֵצאו עוד כמה אלפי יהודים מאלה שחזרו לפולין מברית המועצות, ועוד מספר קטן של אזרחי פולין שבעבר נתקלו במכשולים שונים ליציאתם.

ההתפתחות האחרונה היא, שמשרד החוץ הישראלי הביע חוסר שביעות רצון מעבודת הצירות בוורשה, בגלל צמצום מספרי המהגרים. זאת הסיבה שהקונסול ועובדי המחלקה הזאת הוחלפו. במטרה להגביר את קצב היציאה מפולין לישראל, הצירות קיבלה ממשרד החוץ הישראלי הנחיה להגביר את השכנוע התעמולתי, את התעמולה, ואפילו, אם התנאים נוחים לכך, להשרות ולנפח תקריות אנטישמיות ובכך ליצור אווירה של חוסר ביטחון וארעיות גם בקרב אלה שהחליטו להישאר בפולין.

משרד החוץ הישראלי גם מנחה את הצירות שבכל הדרכים העומדות לרשותה, ובכל האמצעים, תיצור קשר עם יסודות לאומניים יהודיים בברית המועצות, ואחר כך, באמצעות אנשי הקשר שלה, תשכנע אותם לצאת לפולין ומשם לישראל.

הצירות, באמצעות נאמניה, אוספת מידע על החיים והפעילות של ארגונים יהודיים שונים בפולין וכן על האנשים הפעילים בהם, כולל ראשי הוועד המרכזי של יהודי פולין. היא מנהלת לשם כך רשימות של כל בני הלאום היהודי בפולין, בלי קשר אם הם רוצים להגר או לא.

כאשר הם מנסים לשכנע בעלי תפקידים במקומות עבודה להגר לישראל, הם נוקטים נימוקים של סולידריות לאומית וכן מבטיחים הבטחות על משרות טובות המחכות להם לאחר שיגיעו לישראל, שבה יצטרכו לתת דין וחשבון על פעילותם בפולין.

2. פעילות הצירות בתחום הסיוע החומרי

פעילות זו משולבת תמיד בפעילות הפוליטית־תעמולתית ותפקידה לתמוך בה כספית. היא מתנהלת במספר קטעים. ראשית, חלק מהאנשים מקבלים מהצירות תמיכה חודשית קבועה בגובה 1,500 עד 2,000 זלוטי, ולפעמים אף יותר. אלה הם אנשים המבצעים פעולות שונות למען הצירות, כמו הדרכה בקורסים ללימוד השפה העברית. מן התמיכה הזאת נהנים גם פעילים נאמנים בקהילות הדתיות, או אנשים המתכוונים להגר לישראל, אלא שבינתיים אינם יכולים לממש את כוונתם מסיבות שונות.

יש לציין, שהצירות משלמת כסף רק לאנשים הנאמנים עליה, לאחר שהמשרד לענייני חוץ שלנו כבר העיר את תשומת לבה לכך שפעילות כזאת אינה חוקית. אחרי אזהרה זו הצירות הגבילה את חוג האנשים שהיא משלמת להם לחוג הנאמנים ביותר, ואילו את הנאמנים פחות בעיניה היא מכוונת ל"ג'וינט" או לקהילה הדתית.

עובדי הצירות עובדים במשותף עם נציג "ג'וינט" בפולין – בורגר – גם בעניין נוסף. הם נותנים חוות דעת למי לתת תמיכה וכמה. הם גם מנחים את בעלי בריתם ב"ג'וינט" שתמיד ייתנו לאנשים המקבלים תמיכה להבין, שהתמיכה באה בזכות המאמצים של ישראל, ולא בזכות TSKŻ.

3. פעילות הצירות בתחום התרבות

פעילות זו כוללת, בית היתר, ארגון קורסים ללימוד השפה העברית, מימון אותם קורסים והשפעה על הלומדים באמצעות המארגנים. למטרה זו מופצים, באמצעות הקהילות או עובדים מסוימים בהן, עזרה לימודית, ספרי לימוד, ספרים וכדומה.

עובדי הצירות מתעניינים בתאטרון היהודי בוורשה, שהוא תאטרון פולני השייך למדינה. יש להם קשרים אישיים עם ההנהלה והשחקנים של תאטרון זה. הם גם מתעניינים בקבוצות תאטרון ומקהלות יהודיות ברחבי פולין ומבטיחים לעצמם קשרים עם המנהלים או הפעילים של אותן קבוצות; הם מגיעים לבתי יתומים וכדומה. הם גם אוספים מזכרות ועדויות על תרבות האוכלוסייה היהודית בפולין.

בסיכום, יש לקבוע שצירות ישראל בוורשה הצליחה בזמן האחרון להגיע לקשרים נרחבים עם ארגונים יהודיים שונים בפולין, יש לה מידע מדויק על פעילות כל הארגונים הללו וכן על אנשים בתוכם, ובמקרים רבים יש לה יכולת להשפיע על חלקים מן הציבור היהודי בכיוון הרצוי למדיניות של ממשלת ישראל.

יש לציין, שבשיחותיהם עם אנשים נאמנים פחות מבחינתם, אנשי הצירות מדגישים, ככלל, שהם תמיד לויאליים ביחס לפולין. הם מתעניינים באוכלוסייה היהודית בפולין רק בתוקף תפקידם, שכן לפי החוק הישראלי כל בעל לאום יהודי הוא אזרח ישראלי וחובתו לחזק את מדינתו. שלטונות פולין, הם נוהגים להסביר, עוסקים אך מעט או שכלל אינם עוסקים בענייני האוכלוסייה היהודית, ועל כן אין להם דבר נגד אנשי הצירות המתעניינים בנושא זה.

במסרי את הנ"ל לידיעתכם, אבקש שתגיעו להחלטה האם עלינו לנקוט צעדים במטרה להגביל את הפצת החומר הכתוב על ידי צירות ישראל בוורשה.

299

איגרת מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל סגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-38 t-916

ורשה, 19 בספטמבר 1959

אל: החו' השר מ' נאשקובסקי
כאן

מחלקה V סבורה, שהתזכירים של משרד הפנים ושל הוועד המרכזי של המפלגה בקשר לפעילותה של צירות ישראל בוורשה אינם מכילים חומר ראיות עובדתי למרות שהטענות הכלולות בהם נכונות ללא ספק.

לפיכך, מחלקה V רואה שתי אפשרויות פעולה:

1. בעת ביקורו המתוכנן של הציר עמיר במחלקה יש להעיר לו, שלמרות שורה של התרעות קודמות מצדנו, לפעילותם של אנשי הצירות יש עדיין אופי של התערבות בענייניה הפנימיים של פולין. כמו כן, יש לקבוע, שעידוד אווירה של הגירה בין אזרחי פולין ממוצא יהודי חורג מכל הנהלים המקובלים במישור הדיפלומטי הבין־לאומי והדבר אינו יכול להשפיע בצורה חיובית על התפתחות היחסים בין שתי המדינות. ואולם בכך תהיה חזרה על הטענות שהובעו בשנה שעברה על ידי סגן ראש המחלקה סטרדובסקי בפני הממונה על צירות ישראל.[1]

יש להתייחס אל החומר שנשלח כבלתי מספק ולפנות למשרד לביטחון פנים שישלח חומר ראיות קונקרטי יותר.

אבקש את החבר השר שימסור לי את החלטתו.[2]

ו' רודז'ינסקי

299

1. ראו לעיל תעודה 285.
2. תוספת בכתב ידו של נאשקובסקי: "יש לפעול על פי אפשרות 1. להזהיר אותו בחומרה שלא נסבול את זה. החבר [אנטוני] בידה צריך להציג את העניין בדרג של סגן שר. לא צריך להציג להם ראיות ומסמכים, אבל יש להזכיר את העובדות הכלולות בתזכיר [בהמשך מספר מילים לא קריאות]".

300

תזכיר מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל סגן השר מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-38 t-916

ורשה, 29 בספטמבר 1959

סודי

אל: החו' השר מ' נאשקובסקי
כאן

במהלך ההתייעצות עם הציר שלנו בידה בעניין מהלך מתואם פה ובישראל בקשר לפעילותה של צירות ישראל בוורשה, הוא ביטא את דעתו, שהעלאת עניין זה במשרד החוץ הישראלי הייתה מגבילה, או עלולה להגביל בעתיד, את חופש הפעולה של הצירות שלנו, וכן הייתה מאלצת אותו ואת צוות הקונסוליה לשמור על אותם הכללים עצמם. במיוחד, הדבר מתקשר לפעילותה של הליגה לידידות ישראל־פולין (זו המופעלת על ידי מק"י, בנפרד מ"וועד הידידות" של מפא"י) אשר לעתים לא סדירות ועל פי שיקול דעתנו אנחנו בצירות מסבסדים אותה.

הצעתו של ח' בידה מכוונת לכך, שההתערבות שלנו תתרחש רק מול הציר עמיר.

מחלקה V, הנוטה לקבל את הצעתו של בידה, מבקש מהח' השר החלטה בעניין.[1]

ו' רודז'ינסקי

300

1. הערת נאשקובסקי: "זהו ניסיון לסדר להם 'חיים קלים' בצירות. אינני מסכים".

301

מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 9667: AMSZ Dep. 6-77 w-65 t-961

ורשה, 2 באוקטובר 1959 שעה 14:40

סודי ביותר

אל: תל אביב – בידה

קבעו לכם ביקור לשיחה בדרגת סגן שר ומסרו כלהלן:

1. הפעילות של צירות ישראל בקרב אזרחי פולין ממוצא יהודי, המנוגדת לכללים הבין־לאומיים והדיפלומטיים המקובלים על הכול – לא נפסקה. הצירות ממשיכה בפעילות בעלת אופי תעמולתי וממשיכה לחלק הטבות כספיות.
2. תעמולת שכנוע המכוונת לעורר אווירה של הגירה בין אזרחים פולניים ולעורר בהם רגשות לאומניים וזיקה לישראל, מהווה התערבות בוטה בענייניה הפנימיים של פולין.
3. סוג זה של פעילות אינו יכול להיות גורם מסייע להתפתחות תקינה של יחסינו עם ישראל.
4. על סמך ראיות מסוג זה ניתנו בעבר התרעות מרובות לאנשי הצירות של ישראל בוורשה.
5. אנחנו מזהירים בכל לשון של חומרה, שממשלת פולין לא תסבול סוג פעילות זה.
6. אנחנו מביעים תקווה, שממשלת ישראל תגרום לכך, שסוג פעילות כזה מצד צירות ישראל ייפסק.

אל תיכנס לדיון נרחב יותר בנושא. רודז'ינסקי ייכנס לפרטים בשיחה עם עמיר. אנחנו מציעים שהמועד לניהול השיחות האלה בירושלים ובוורשה יהיה 6 באוקטובר. קבע מועד ומסור לנו את התאריך שנקבע לאותה שיחה.[1]

רודז'ינסקי

301

1. שמעוני, במברקו אל עמיר מיום 7 באוקטובר 1959 (גנהמ"ד 130.09/2307/2) מסר על ביקורו של בידה כנראה באותו יום: כי "בידה ביקר [אצל] המנכ"ל. מסר אזהרה חמורה מאוד על פעולות צירותנו בוורשה נוגדת הנוהג הדיפלומטי: תעמולה, חלוקת כסף, הסתת אזרחי פולין להגירה ולסולידריות לאומית עם מדינה זרה. הזהירו בעבר, אך הפעילות הפסולה נמשכת. ממפולין לא תוכל לסבלה עוד, מזהירה בחומרה ותובעת הפסקה מידית. המנכ"ל סירב לקבל האשמות שלא ייתכן שיש להן שחר. כל פעם מעלים חשדות כלליים כאלה מבלי להוכיח, לפרט, לתת עובדות. בידה אמר שלו לא ידועים פרטים, אך במקביל לצערו כאן נקראת גם אתה ולך בוודאי ימסרו כל הפרטים. המנכ"ל אמר שימסור לשה"ח [שרת החוץ]. מתייעצים עם שאול [אביגור] אם ניתן להנמיך קצת הפעילות. זו הפעם הראשונה שאזהרה כזאת נמסרת כאן. עושה רושם שמכינים גירוש"; ראו להלן תעודה 303.

302

טיוטת מברק מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 10207: AMSZ Dep. 6-77 w-65 t-961

13 באוקטובר 1959 שעה 17:00

מידי
סודי ביותר

1. בשיחה עם מאיר נקוט עמדה שקטה אך נחרצת. בסס את הטענות על כך, שאנחנו מתכוונים על פי העיקרון שיש לשמור על יחסים טובים עם ישראל, יחסים שאנחנו רוצים להמשיך בהם בעתיד במסגרת של יחסים תקינים בין מדינות.[1]
2. עם זאת, שום מדינה לא יכולה לסבול פעילות שיש לה אופי של התערבות בענייניה הפנימיים. למרות המחאות הרבות שלנו הצירות ממשיכה בפעילות זו.[2]
3. צירות הרפובליקה העממית הפולנית אינה מנהלת בין העולים מפולין פעילות תעמולה ושכנוע הפוגעת באינטרסים של ישראל ואת היחס הזה עצמו אנחנו מצפים לקבל מצירות ישראל בוורשה.

השתמש בנימוקים במסגרת התזות שקיבלת.

נוסף עליהן, תוכל להזכיר את ההפצה ההמונית של ספרות ציונית שאין אישור להפצתה בפולין, תוך שתביא דוגמאות מכותרות מאמרים מסוימים שעליהם דיברנו בוורשה.[3]

דווח ללא דיחוי על מהלך השיחה.

רודז'ינסקי

302

1. ראו להלן תעודות 303, 304.
2. המשפט הוא תוספת מאוחרת.
3. על הפסקה נמתח קו מחיקה.

303

תזכיר מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-12 w-38 t-916

ורשה, 13 באוקטובר 1959

סודי ביותר

תזכיר

המשרד לענייני חוץ פתח בפעולת התערבות חדשה נגד פעילותה של צירות ישראל בפולין המנוגדת לנורמות המחייבות של פעילות דיפלומטית וקונסולרית. ב־7 בחודש התקיימו בעת ובעונה אחת, [שתי] שיחות: [האחת], בוורשה בין מנהל מחלקה V, רודז'ינסקי והציר עמיר ו[השנייה] בתל אביב בין הציר בידה לבין המנהל הכללי של משרד החוץ, איתן.[1]

1. בשיחה עם עמיר, נמסרו לו ההסתייגויות הבאות:

א. הפעילות של צירות ישראל בקרב אזרחי פולין ממוצא יהודי, המנוגדת לכללים הבין־לאומיים והדיפלומטיים המקובלים על הכול – לא נפסקה. הצירות ממשיכה בפעילות בעלת אופי תעמולתי וממשיכה לחלק הטבות כספיות.

ב. תעמולת שכנוע, המכוונת לעורר אווירה של הגירה בין אזרחים פולניים ולעורר בהם רגשות לאומניים וזיקה לישראל, מהווה התערבות בוטה בענייניה הפנימיים של פולין. סוג זה של פעילות אינו יכול להיות גורם מסייע להתפתחות תקינה של יחסינו עם ישראל.

ג. המשרד לענייני חוץ התריע בעניין זה בפני הצירות מספר פעמים. כעת זוהי ההתערבות השנייה בשנה זו. אנחנו מזהירים בכל לשון של חומרה שממשלת פולין אינה מתכוונת לסבול את הפעילות הזאת.

הציר עמיר הכחיש שהצירות מנהלת פעילות כזאת. הוא הצהיר, שמאז שקיבל את התפקיד, הוא מסר הוראות ברורות לצוות עובדיו, שלא ינהלו כל פעילות של צדקה או סיוע אחר העלולה לפגוע ביחסי ישראל עם פולין. עמיר העיר, שלא פעם פונים לצירות אנשים בבקשות לעזרה כספית ללא כל תעמולה או שכנוע מצד הצירות.

2. הציר שלנו בידה העלה טענות זהות בפני איתן, והוא רשם אותן והבטיח להעביר לשרה גולדה מאיר.

ב־14 באוקטובר השנה הציר בידה נקרא אל גולדה מאיר. בשיחה עמה הוא חזר על הטענות שלנו.

גולדה מאיר הבטיחה, שהציר עמיר יקבל את ההוראות המתאימות כדי שבעתיד תימנע כל פעילות העלולה ליצור חיכוכים עם פולין.[2]

מן הנימה הכללית של התבטאות ג' מאיר ניכר הרצון שלא לחדד את היחסים עם פולין.

303

1. ראו לעיל תעודה 301, הערה 1.
2. ראו לעיל תעודה 302, ולהלן תעודות 304 ו־305.

3. לטענות שהועלו נגד נציגי ישראל היה אופי כללי ולא נכללו בהם ראיות קונקרטיות. היה רצוי שהמשרד לביטחון פנים ישיג נתונים עובדתיים קונקרטיים שאפשר יהיה להציג לצד הישראלי ובכך למנוע הכחשה כוללנית במילים ריקות.

רודז'ינסקי

304

מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה)

מברק מוצפן 695: גנהמ"ד 130.09/2307/2

ירושלים, 15 באוקטובר 1959

אל: ממישראל ורשה
מאת: מזא"ר, המשרד בירושלים

לציר. שה"ח [שרת החוץ] אישרה לבידה[1] שאף על פי שהיה ברור לגמרי שלא היו פעולות אסורות וכו', הורתה אותך לערוך חקירה מדוקדקת, ותוצאות חקירתך מאשרות שלהד"ם [שלא היו דברים מעולם]. הוא בשלו: יש הוכחות ברורות. הזכיר חלוקת כספים, אך עמד בעיקר על ניהול תעמולה פסולה לעלייה ולהזדהות יהודית עם ישראל. שה"ח הסבירה מדוע זו אינה נחוצה, אינה הגיונית, ולא ייתכן שניהלוה. הוויכוח סבב על צירו כמה פעמים ונסתכם בחזרת בידה על בקשתו להפנות תשומת לבנו ובהבטחות הדדיות שהעיקר הוא קיום היחסים הטובים.[2] בראשית השיחה נזכרו ההצבעות באום למועבי"ט [מועצת הביטחון].[3] שה"ח אמרה שרוב הציבור בארץ תומך בוודאי בפולין, ואם כי לא אמרה כמובן דברים ברורים, השאירה אפשרות לרושם שאנו מצביעים בעד פולין.

304

1. ראו לעיל תעודות 302, 303 וכן להלן תעודה 305.
2. באותו היום נשלח לעמיר מברק נוסף, ובו נמסרו עוד פרטים על השיחה. נכתב בו כי "פעמיים אמר בידה בהדגשה: פעולות תעשו בבוקרשט, בבודפשט ובפראג, אולם בפולין, הלא, אין צורך בהן". שמעוני לעמיר, מברק 696, 15 באוקטובר 1959, גנהמ"ד 130.09/2307/2.
3. מדובר על מועמדות פולין למועצת הביטחון.

305

ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה)[1]

תרגום מפולנית, מברק: AMSZ Dep. 6-77 w-65 t-960

תל אביב, 16 באוקטובר 1959

סודי ביותר
דחוף

אל: ח' רודז'ינסקי
מאת: ח' בידה במברק מס' 111 מ־15 לחודש זה מוסר:
הנדון: מכתבך מס' 10207

השיחה עם מאיר נמשכה למעלה משעה. נכח ראש המחלקה למזרח אירופה שמעוני.

המארחים עשו הכול על מנת לשוות לפגישה אווירה של ביקור נימוסים אישי. הם הדגישו את הערכתם לפולין ואת דאגתם לכך שהיחסים שלהם אתה יהיו טובים וידידותיים עד כמה שאפשר. המארחת פתחה בסיפור חוויותיה בעצרת האו"ם והשיחה הנעימה שהייתה לה עם ראש המשלחת הפולנית. היא הבטיחה שהמשלחת הישראלית תומכת בהחלטיות במועמדותה של פולין לחברות במועצת הביטחון.[2] המארחת שאלה, האם הצירות שמה לב למאמר של פובליציסט ידוע, הד"ר רוזנבלום, שהתפרסם ב־13 בחודש בעיתון הערב העברי "מעריב" בקשר להצבעה על מועמדות פולין, שגם הועתק ביומון בשפה הפולנית "נוביני אי קורייר" ביום ביקורי, תחת הכותרת הטעונה מאוד "בעד פולין" (רוזנבלום, הנחשב לשופרו של משרד החוץ הישראלי, מסביר, שאף על פי שישראל קשורה למחנה המערב ולמרות אהדתה לתורכיה, היא צריכה להחליט לתמוך בפולין מבלי להתחשב בהשתייכותה למחנה שיחסו הכללי לישראל עוין). אחר כך באו הבטחותיה, שביקורן של משלחות שונות מפולין, האחרונה בהן משלחת של ZMS,[3] מעוררות אצלה ובציבור שמחה והכרת תודה. לאחר 20 דקות של דברי נימוסים כאלה וכיוצא בזה באה השאלה הצפויה: מה קרה שפולין כך פתאום שינתה את יחסה לישראל? האם לדיפלומטים בפולין אסור כבר לנוע חופשי ברחבי המדינה? אסור לעמיר ליצור קשרים עם בני עמו? – חזרתי על התזות שלנו, בהצביעי על המגמה המיוחדת של הנסיעות והשיחות, על האופי הלאומני של התעמולה שמנהלת צירות ישראל, על הפניות ומאמצי השכנוע המכוונים אל אזרחי פולין והדורשים מהם להזדהות עם מדינת ישראל אשר עמדתה ביחס לגרמניה המערבית, חימושה מחדש ומדיניותה הרוויזיוניסטית היא לחלוטין בלתי קבילה על פולין. על כך באה תשובתה של בעלת הבית: אין איש יכול לצפות, ששגריר

305

1. ראו לעיל תעודות 303, 304 ולהלן תעודה 306.
2. הערה בשולי המסמך: "איכשהו הלך".
3. ארגון הנוער הסוציאליסטי (Związek Młodzieży Socjalistycznej).

כלשהו יבקר את ממשלתו ואת מדינתו. על כך תשובתי: על האופי המחתרתי של פגישות ושיחות מסוימות שמנהלים אנשי הצירות, על הפחת רוח של עזיבת פולין, על מתן הטבות כספיות – פעולות שכבר פעמים אחדות בעבר הזהרנו את הצירות מפניהן. הערתה הבאה של בעלת הבית בצירוף תנועה של ביטול: לא כדאי להאמין לפולנים. כאשר מכבדים מישהו במסטיק עטוף בנייר זהוב אין זה עדיין חלוקת זהב. בטון נחוש ביקשתי לא לזלזל בצורה כזאת באזהרותינו, אשר מטרתן היחידה היא להבטיח יחסים הדדיים טובים ונורמליים. היינו מעדיפים שלא להיזקק לאמצעי הרחקה, שלא להכריז על מישהו כאישיות בלתי רצויה; מעדיפים שלא נצטרך להזכיר, שהנציגות הדיפלומטית של ישראל איננה יכולה לזהות עצמה עם סניף של הסוכנות היהודית (נימוק אחרון זה שאלתי מן העיתונות העברית המקומית האנטי־ציונית). נפרדנו בשעה קרובה ל־4.00 אחר הצהריים בהבטחה, שעמיר יקבל הוראות בפעם נוספת, ובהזכרת הרצון שלא לגרום לפרובוקציות ביחסים אתנו.

מסיום השיחה ניתן להסיק: בתקופה של הפשרה כללית ביחסים הבין־לאומיים ישראל תשאף לקיים יחסים טובים עם פולין יותר מתמיד.

הנחת היסוד שלנו נראית ריאלית:

נציגויות ישראל חייבות (כנראה)[4] להפסיק להיות סניפים של הסוכנות היהודית.

תפוצה: ח' נאשקובסקי, ח' רודז'ינסקי

306

קטע ממברק מאת ציר פולין בישראל, אנטוני בידה, אל מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה)[1]

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 13594: AMSZ Dep. 6-77 w-65 t-960

נתקבל 10 בנובמבר 1959 שעה 7:35

תל אביב, 9 בנובמבר 1959 שעה 13:30

ס ו ד י ב י ו ת ר !

אל: רודז'ינסקי

1. בשיחה בארבע עיניים, בעת קבלת פנים שנערכה בצירות הסובייטית, ג' מאיר מסרה לי כלהלן:

---

4. המילה כנראה הוספה על ידי מי שקרא את המברק.

306

1. הורשמטו שלוש נקודות הנוגעות לחופשתה של ג' מאיר, לבקשה להסדיר ביקור לצור ולהזמנה ללהקת התאטרון של אידה קמינסקה.

נציג פולין באו"ם[2] פנה אל נציג ישראל[3] בשאלה, איזו הוראה הוא קיבל מן המטה שלו בעניין הצבעתו על מועמדות פולין לחברות במועצת הביטחון.

בקשר לזה, מאיר רוצה להודיע לי, שלמשלחת הישראלית באו"ם הייתה מהתחלה הוראה להצביע בעדנו, שבכל ההצבעות עד עכשיו משלחת ישראל נתנה את קולה לפולין, ושההוראה שקיבלה המשלחת נשארת בתוקף.[4] מאיר ביקשה, שאידע על כך את ממשלתי. לצורך ניהול השיחה הזאת בת שיחי הובילה אותי משולי האולם הגדול למרכזו, כדי שהנוכחים, וגם בעלי הבית, יוכלו לצפות בחילופי הקידות, לחיצות הידיים והשיחה הידידותית של בני השיח.

אם לקחת בחשבון, שתורכיה וברית סנט"ו[5] קרובות יותר לישראל מאשר פולין והגוש המזרחי – אפשר לראות בהחלטה הזאת של ישראל את תרומתה הראשונה למאמץ ההפשרה של המלחמה הקרה.

(–) בידה

307

מנהל מחלקת מזרח אירופה, יעקב שמעוני (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה)

גנהמ"ד 130.23/3118/4

ירושלים, ט"ו בחשוון תש"ך
16 בנובמבר 1959

סודי

הנדון: **מדוע לא הצבענו בעד פולין למועצת הביטחון**[1]

רחבעם היקר,

כסיפא למכתבך על ענייני צרפת־גרמניה־פולין, אתה מבקש הסבר מדוע הצבענו בעד תורכיה ולא בעד פולין למועצת הביטחון ואתה שואל האם אנו עושים את כל המאמצים הדרושים לביצור עמדתנו החשובה בפולין.

---

2. בוגדן לוונדובסקי (Bogdan Lewandowski).
3. פנה לארתור לוריא, נציג במשלחת ישראל למושב הארבע עשרה של העצרת הכללית של האו"ם.
4. שמעוני מסר במברק אל ר' עמיר ב־8 בנובמבר 1959 (גנהמ"ד 130.09/2307/2), כי "שה"ח [שרת החוץ] אמרה אמש לבידה שישראל לא שינתה הצבעתה (דבר שהוא אמת שלמה). בידה הבין מזה שישראל מוסיפה להצביע בעד פולין והודה מאוד".
5. סנט"ו – Central Treaty Organization (CENTO), ארגון שנוסד ב־1955 על ידי עיראק, תורכיה, פקיסטן ואיראן וגם בריטניה. הברית תיאמה פעילות צבאית וכלכלית בין המדינות החברות בה. ב־1958 הצטרפה לארגון ארצות הברית. סנט"ו מילא את הפער בין נאט"ו לבין SEATO (ברית הגנה שנחתמה בשנת 1954 בין אוסטרליה, צרפת, בריטניה, ניו זילנד, פקיסטן, פיליפינים תאילנד וארצות הברית). ראו לעיל גם תעודה 238, הערה 4.

307

1. ראו לעיל תעודה 306.

בוודאי לא אגלה לך סוד אם אומר שכל החלטה לגבי הצעה באו"ם או לגבי נקיטת עמדה בעניינים בין־לאומיים בכלל, היא מלאכת שיקול של עדיפויות, לעתים קרובות שיקול בין שתי בְרֵרות רצויות (ובעוונותינו לעתים קרובות שיקול בין שתי בררות בלתי רצויות). אינני צריך להבטיח לך כי הערכה עמוקה וחרדה לעמדה היחידה שלנו בעולם הסובייטי, שהיא בוורשה, היא מושכל ראשון ומשותפת לכולנו. מחלקה זו בוודאי חייבת לשמור עליה כבבת עינה; אולם היא נתקלת בהבנה מלאה בכל המשרד והממשלה. עם זאת, חייבים היינו כולנו לשאול את עצמנו מה יהיה פירוש חברותה של פולין במועצת הביטחון לדידנו, איך תצביע מדינה זו – שהיא, עם ידידותה לנו ועם ידידותנו לה, חברה בגוש הסובייטי ונוהגת בעניינים בין־לאומיים בדרך כלל לפי הקו הסובייטי האדוק והנאמן – באותם העניינים שהם חיוניים לנו. חייבים היינו לשקול ממי נוכל לצפות לא רק להבנה שקטה ופנימית יותר טובה לענייננו, אלא גם לעמדה פעילה ולהצבעה למעשה בכל אותם העניינים העדינים של המזרח התיכון ושל ישראל־ערב העלולים להתעורר במועצת הביטחון במשך השנתיים הקרובות: מפולין או מתורכיה? וכאן לצערי לא יכול להיות ספק רב: נציג פולין, גם במקרה שבלבו היה אוהד את ענייננו ואף במקרה שממשלתו הייתה נוטה לנו חסד ואהדה, היה מצביע תמיד לפי הקו הסובייטי הפרו־ערבי והעוין לנו. אין כמובן כל ביטחון שהנציג התורכי יצביע יותר טוב. אולם יש כל היסוד להניח כי השפעות מערביות אוהדות ורצויות, עשויות להשפיע עליו ולהטותו להצבעה חיובית יותר.

לומר לך את האמת, גם מחלקה זו המצווה לטפח את הקשר עם פולין, לא יכלה כלל להציע להצביע בעד פולין, ולא היו במשרד חילוקי דעות על כך שאנו חייבים להצביע בעד תורכיה.

עם זאת, כזכור לך, עשינו מאמץ שלא לגלות את הצבעתנו, שהיא סודית ושאין כל חובה להודיע עליה. אם יוסיפו הפולנים לחשוב שאולי הצבענו בעדם או לפקפק בדבר, בהחלט להשאירם במחשבה זו.

שלך בברכה,

י' שמעוני

1960

308

השר לענייני פנים, ולאדיסלאב ויכה (ורשה), אל שר החוץ אדם רפאצקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-38 t-935

ורשה, 22 בינואר 1960

מאת: השר לענייני פנים
מס' AB-0021/60
אל: החבר אדם רפאצקי
השר לענייני חוץ
כאן

הריני מעלה את הפניה להכריז כעל "אישיות בלתי רצויה" ולהרחיק מגבולות פולין את ישראל זוהר, נולד ב־13 בדצמבר 1913 בהורודנקה, לאומיות יהודית, אזרחות ישראלית, ומועסק לאחרונה כנספח צירות ישראל בוורשה.[1]

ישראל זוהר נולד והתחנך בפולין בעיר הורודנקה. שם המשפחה המקורי שלו הוא זילבר, שם פרטי שרול, שם האב ביומה.[2] היגר לפלשתינה בשנות המלחמה.

ב־6 ביולי 1957 ישראל זוהר הגיע לפולין בתפקיד הנספח לענייני הגירה בצירות ישראל בוורשה.

נוכחנו, שמרגע בואו לפולין זוהר **עוסק בפעילות מודיעין ופעילות תעמולתית וכן פעילות אחרת הפוגעת באינטרסים של הרפובליקה הפולנית העממית.**[3]

למשרד הפנים ידוע מקרה שבו זוהר גייס אזרח פולני **לשיתוף פעולה חשאי** עם צירות ישראל והשפיע עליו לבצע מטלות מודיעיניות. אזרח זה **קיבל מזוהר תמורה כספית** עבור המידע שמסר לו.

במקרה אחר, זוהר **הציע לאזרח פולני נסיעה לישראל עם דרכון בלתי חוקי, שאותו הבטיח למסור לו בשטח אחת ממדינות המערב.**

נוסף לאלה, בידי המשרד לענייני פנים חומר המצביע על כך, שזוהר מארגן את יציאתם של אזרחי ברית המועצות ממוצא יהודי לפולין ומכאן לישראל. נסיעות אלה מאורגנות בעזרת

308

1. בשולי הדף הוראה: "**ח' רודז'ינסקי**, אבקש לזמן את הציר ולדרוש שזוהר יעזוב את פולין בתוך יומיים-שלושה. בשיחה נא לנצל את הקטעים שהדגשתי בקו. נא להתקשר קודם לכן עם מטייבסקי במשרד לענייני פנים ולהצטייד בראיות עובדתיות נוספות. יהיה צורך להחליט האם לפרסם. יש לקחת בחשבון את ההרחקה ואת שיחותינו האחרונות".
2. שם פרטי – ישראל, שם האב – בנימין.
3. כל ההדגשות המופיעות בטקסט נוספו על ידי א' רפאצקי.

תירוצי שווא שונים, למשל נישואים פיקטיביים, הזמנות מקרובים שלא היו ולא נבראו וכדומה. אנשים שנסיעות אלה אורגנו למענם בעבר היו לרוב עסקנים ציונים.

בערים אחדות בפולין יש לזוהר אנשים הנאמנים עליו. זוהר מפנה אליהם את אלה המעוניינים להגר לאחר שמסר להם את הססמא. אז נאמניו משיגים לאותם אנשים את המסמכים הדרושים ליציאה לישראל. מסמכים אלה נמסרים תוך עקיפת ההליכים החוקיים המחייבים אנשים שפונים לקבל אישור יציאה לחו"ל.

זוהר אינו מגביל את עצמו להשגת מידע בעל אופי מודיעיני אלא משתדל גם – באמצעות האנשים הנאמנים עליו – להשפיע על איוש התפקידים המנהליים **בקהילות הדתיות** בערים שונות בפולין באנשים שהוא חפץ בהם, וכן **להשיג השפעה על פעילותם של מוסדות הקהילות האלה.**

ועוד, הוא מנהל פעילות תעמולה ושכנוע תעמולתי בקנה מידה רחב, וכן **מפיץ ספרות שאין לה אישור בפולין, ושלעתים קרובות היא ספרות עוינת. הוא מנהל מטעם הצירות את פעולת החלוקה של הטבות כספיות ומנצל אותה כדי לשלם לאנשים שהוא יכול לקבל מהם עזרה או להפיק מהם תועלת כלשהי בפעילותו.**

פעילותו של זוהר גרמה נזקים ניכרים למדינה שלנו ומטעם זה המשך שהייתו בפולין אינו רצוי.

בהזדמנות זו אני מבקש להוסיף, שהרחקתו מפולין של יעקב ברמור בשנת 1958 **לא גרמה לשום הגבלה משמעותית** בפעילותם של עובדים מסוימים בצירות ישראל המנוגדת לאינטרסים של המדינה הפולנית.[4]

מטעם זה, נראה שדרושה כאן התערבות מחודשת מצד משרד החוץ.

השר ו' ויכה

309

תזכיר מאת מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-12 w-38 t-935

ורשה, 30 בינואר 1960

סודי ביותר

תזכיר על שיחה עם ציר ישראל עמיר שנערכה ביוזמתנו ב־29 בינואר 1960

זימנתי את עמיר במטרה למסור לו את ההחלטה של שלטונות פולין להכריז על נספח צירות ישראל, ישראל זוהר, כעל אישיות בלתי רצויה, ושמסיבה זו הוא חייב לעזוב את שטח הרפובליקה העממית הפולנית בתוך יומיים-שלושה.

---

4. הערה בשוליים: "יש לקחת בחשבון את ההרחקה ואת שיחותינו האחרונות".

מסרתי לעמיר, שהחלטת השלטונות הפולניים באה בגלל פעילותו של זוהר המנוגדת לנורמות הדיפלומטיות, ובמיוחד:

א. פעילות מודיעינית שאליה הוא גייס אזרחים פולנים.

ב. קיום קשרים עם קהילות דתיות ואזרחים פולנים מסוימים בדרכים המהוות התערבות בענייניה הפנימיים של פולין.

הערתי באוזני עמיר, שקשה להשלים עם סוג כזה של פעילות במציאות שבה גם פולין וגם ממשלת ישראל מבטאות ביטחון ברצונן לקיים יחסים טובים בין שתי המדינות. ועוד הוספתי, שמקרהו של זוהר איננו בעינינו מקרה בודד. ביולי 1958 נאלצנו להרחיק את המזכיר הראשון של הצירות, מר ברמור, בנסיבות דומות. כמו כן, באוקטובר 1959 הזהרנו את ציר ישראל ואת משרד החוץ הישראלי מפני המשך פעילות המנוגדת לכללים הבין־לאומיים המקובלים של התנהגות דיפלומטית, והדבר לא הביא לתוצאות.

תגובתו של עמיר:

א. עמיר הגיש מחאה רשמית, ואני דחיתי אותה.

ב. הכחיש, שכאילו זוהר או עובד צירות אחר עסק בסוג זה של פעילות. הוא טען, שהוא כציר לעולם לא היה מתיר פעילות כזאת אלא היה מפטרו. עם זאת, הוא לא התווכח לגופו של עניין.

ג. מסיבות אנושיות, ביקש להאריך את מועד יציאתו של זוהר ב־48 שעות נוספות (בשיחת טלפון שנערכה אחר כך ולאחר התייעצות עם משרד הפנים הבעתי את הסכמתי לכך).

ד. הוא ציין, שהוא יודיע מידית לממשלתו על העניין ורמז בהזדמנות על כך שיש אפשרות ריאלית של פעולת גמול ביחס לעובדי הצירות שלנו בתל אביב.

(–) רודז'ינסקי

תפוצה:

ח' גומולקה, ח' צירנקייביץ', ח' קלישקו,[1] ח' רפאצקי, ח' צ'סאק, ח' ויכה, ח' אלסטר, ח' מוצ'אר, ח' נאשקובסקי, ח' ציניביץ', ח' ויירנה, ח' אוגרודזינסקי, ח' בירצקי, ח' ילין, ח' אולשצ'וק, ח' לבאדיץ', ח' רודז'ינסקי, ח' שידלצקי,[2] ח' דרוטו, ח' בלושטיין

309

1. זנון קלישקו (Zenon Kliszko) (1908–1989), בשנים 1944–1948 ו־1956–1971, חבר הוועד המרכזי של פזפ"ר; ב־1959–1970 היה חבר הלשכה הפוליטית של הוועד המרכזי; ב־1957–1970, מזכיר הוועד המרכזי; ב־1963–1970, עמד בראש הוועד האידאולוגי של הוועד המרכזי של המפלגה וב־1957–1970 היה יו"ר החוג הפרלמנטרי שלה בסיים.
2. יאז'י שידלצקי (Jerzy Siedlecki), נולד ב־1907. בשנים 1959–1963 היה מנהל מחלקה I.

310

ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל המנכ"ל פשמיסלאב אוגרודזינסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-38 t-935

3 בפברואר 1960

סודי ביותר

תעתיק מהתכתבות מס' 1538 מתל אביב ביום 3 בפברואר 1960

אל: ח' אוגרודזינסקי

ח' **בידה** במברק מס' 26 מ־2 לחודש זה מוסר:

השיחה עם צור התנהלה בנוכחות ראש המחלקה למזרח אירופה שמעוני תוך שמירה על כל כללי הנימוס מצד המארחים.

צור: אומר לך בכנות, שאת הידיעה על הרחקת זוהר קיבלנו בלב כבד ואנחנו לא מבינים אותה. הטענות נגדו, כפי שנמסרו לעמיר, משוללות כל יסוד כמו גם הטענות שהיו נגד ברמור. בפעילותם לא היה שום דבר שאפשר להגדירו כריגול. אילו הייתה זו כל מדינה אחרת בגוש המזרחי או המערבי היינו מגיבים בנקיטת אמצעי דומה נגד נציגה. אך מאחר שעם פולין קושרים את ישראל יחסי ידידות, אמון ורצון גדול [לא] לסבך אותם, כמו שאותי אישית קושרים יחסים כאלה עם [סטניסלאב] גאייבסקי[1] בפריז – אנחנו עוברים לסדר היום ומבקשים לשכוח את העניין. אנחנו משתדלים להשפיע על העיתונות שלנו שתימנע מפרשנות קנטרנית ומנימה תוקפנית. וברצוני להוסיף, ממשיך צור, שהיו כאן השנה שלושה מקרים שבהם נשפטו אזרחים ישראלים על ריגול לטובת פולין תוך הישענות על הדיפלומטים שלכם. מקרה אחד היה חמור ביותר, והמשפט נערך בדלתיים סגורות. את פסק הדין המרשיע לא פרסמנו פן נפגע ביחסינו. לא הרחקנו גם איש מבין העובדים שלך, אדוני, אשר חופשיים לנוע ברחבי המדינה, לקשור קשרים, לבקר באספות פומביות כמו זוהר, כמוני בפריז, כמוך אדוני בישראל. מטעמים אלה אנחנו רק נגביל את עצמנו להגשת מחאה רשמית ואנחנו מביעים את תקוותינו שהמקרה לא יחזור עוד על עצמו. נא למסור לוורשה, שאנחנו לא מגיבים תגובה חריפה יותר רק משום שמדובר בפולין.

בתשובתי אמרתי שיש לי ספקות, אם הפרסום בעיתונות על ההרחקה או העובדה שצירות ישראל בוורשה ממשיכה לסבול, למרות האזהרות שהועברו לאיתן ולג' מאיר,

---

310

1. סטניסלאב גאייבסקי (Stanisław Gajewski), נולד ב־1912. בשנים 1951–1953 היה מנהל מחלקות II ו־III של משרד החוץ הפולני; ב־1953–1954, בוועד הרפטריאציה של המדינות הניטרליות בקוריאה; ב־1954–1961, שגריר בפריז וב־1961–1962, מנהל מחלקת הסכמים משפטיים במשרד החוץ.

פעילות המנוגדת לנוהג הדיפלומטי והשונה מזו שניהל הוא בפריז או אני בישראל – מעידה על רצון שלא לפגוע ביחסינו.

אווירת הפרידה – רגועה וידידותית.

311

מנהל מחלקה V, ויטולד רודז'ינסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן: AMSZ z-12 w-38 t-935

[4 בפברואר 1960]

סודי ביותר

אל: תל אביב, בידה

הנדון: מברקכם מס' 26

1. לדעתנו, תשובתך לצור לא הייתה חזקה ומשכנעת מספיק. יש לדחות בנחרצות את הטענה שהעלה צור על קשר של הדיפלומטים שלנו לשלושת משפטי הריגול.
2. לידיעתך: בינתיים אנחנו לא משנים את החלטתנו שלא לתת פרסום לעניין הזה.

רודז'ינסקי

312

מנהל מדור III במחלקה V, ו' וינק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-39 t-945

6 ביוני 1960

מחלקה V. ישר.337/24/60

סודי

אל: ח' א' בידה
ציר פולין בתל אביב

מחלקה V מוסרת, שמשרד החוץ העיראקי העביר ב־15 במרס השנה לצירות שלנו בבגדאד איגרת נוספת המוחה נגד הגירת יהודים מפולין ומברית המועצות דרך פולין לישראל.[1] העיראקים מסתמכים באיגרת שלהם על מידע שקיבלו, כאילו 4,254 יהודים יצאו בזמן האחרון לישראל דרך אוסטריה. הם מציינים, שאם ידיעות אלה נכונות, ההגירה לישראל היא עובדה שאינה עולה בקנה אחד עם רוח הידידות בין הרפובליקה העממית הפולנית ועיראק, שכן היא עוינת את הערבים בהיותה מחזקת את ישראל ומגבירה את המתיחות במזרח התיכון. משרד החוץ העיראקי מצפה, ששלטונות פולין ימנעו את הרחבת ההגירה לישראל.

הציר הפולני בבגדאד קיבל הוראה להבהיר לעיראקים, שהנתונים ביחס להגירה, כביכול, של יהודים מפולין הם לפחות לא מדויקים. בעיית ההגירה הסתיימה כבר מזמן, וכעת יש רק יציאה של יהודים בודדים לישראל במסגרת איחוד משפחות.

במקרה שמשרד החוץ העיראקי יחזור לעניין זה, הציר שלנו הונחה לנקוט עמדה עקרונית ביחס לעיראקים ולהדגיש שזהו עניין פולני פנימי.

אנחנו מוסרים זאת אך ורק לידיעתך האישית.

ראש מדור III
מגיסטר ו' וינק

312

1. ערב ה־17 בינואר 1957 התלונן משרד החוץ העיראקי כנגד כמה מאות מהגרים מפולין. והביע תקווה במילים אלו: "...and it hopes that the friendly Polish Government will respond with exigencies of the mutual Polish-Arabic interests by putting an end to the Jewish emigration to Israel in its different shapes, and will avoid anything that will support the existence of Israel which strayed one million Arab refugees, and which is still in a state of war with the Arab Countries"; AMSZ z-12 w-23 t-945

313

מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל[1] (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה)

מברק מוצפן, גנהמ"ד 130.09/2307/7

ירושלים, 17 ביוני 1960

אל: ממישראל ורשה
מאת: המשרד ירושלים

ס ו ד י – מ י ד י

לעמיר

לקראת הדיון במועביט [מועצת הביטחון],[2] בקש נא ריאיון דחוף אצל שה"ח [שר החוץ] או המנכ"ל. הדגש כי ישראל מכירה בעיקרון הריבונות שיש לכבדו והביעה באיגרותיה לממ[שלת] ארגנטינה[3] צערה על פגיעה בעיקרון זה על ידי מוצאיו של [אדולף] אייכמן[4] אך הסברנו המשמעות החורגת ממושגים מקובלים של תפיסת האחראי על השמדת מיליונים מבני עמנו ועמים אחרים. בשום פנים, לא נוכל להסכים להחזרתו כתביעת הארגנטינים. אנו בטוחים כי ממפולין [ממשלת פולין] מעריכה אל נכון ממניעים היסטוריים ומוסריים של עמדתנו ותתייצב לצדנו ולא תרשה שיהפכו המשפט נגד אייכמן על פשעיו ופשעי הנאציזם למשפט על ישראל. אל תיכנס לדיון בשאלות נוהליות של הדיון במועביט, אלא עמוד על הצד העקרוני, אך הקשב לדעות בר שיחך לגבי הנוהל במועביט. אם יציע "פתרונות" חדשים כגון שיפוט בין־לאומי וכו', הסבר כי אין בית דין בין־לאומי בנמצא וכי לישראל זכות וחובה

313

1. חיים יחיל, נולד ב־1905. בשנים 1953–1954 היה ראש המשלחת הישראלית בקלן; ב־1956–1959, שגריר בשוודיה, נורווגיה ואיסלנד; ב־1959–1960, אחד מסגני המנהל הכללי של משרד החוץ ומפברואר 1960 עד 1964, מנהל כללי של משרד החוץ.
2. ב־15 ביוני הגיש מריו אמדאו (Mario Amadeo) הנציג הקבוע של ארגנטינה באו"ם, בקשה רשמית לישיבה דחופה של מועצת הביטחון לדיון בפגיעה בריבונות הארגנטינית כתוצאה מחטיפתו של הפושע הנאצי אדולף אייכמן בארגנטינה כשלושה שבועות לפני כן והעברתו למשפט בישראל. מועצת הביטחון נועדה להתכנס ב־22 ביוני; ראו: רענן ריין, ארגנטינה, ישראל והיהודים למן חלוקת ארץ ישראל ועד פרשת אייכמן, תל אביב: המכון לחקר התפוצות, 2002, עמ' 169–176.
3. בהודעה הרשמית הראשונה, Note Verbale, שמסרה ממשלת ישראל לממשלת ארגנטינה, ציינה שקבוצת מתנדבים סייעה להביא את אייכמן מרצונו הטוב מארגנטינה ומסרה אותו לשירותי הביטחון של ישראל; ראו תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 14, ירושלים 2002, עמ' 804–805. את הרושם הקשה שעשתה הודעה זאת על חוגי השלטון בארגנטינה ריכך בן־גוריון באמצעות שדר אישי אל נשיא ארגנטינה, שפורסם ברבים מיד עם מסירתו. ראו "הארץ", 12 ביוני 1960; David Ben-Gurion, *Israel, A Personal History*, New York 1971, pp. 579-580.
4. אדולף אייכמן (1906–1962), מנהל המדור לענייני יהודים – IV B 4 – במשרד הראשי לביטחון הרייך. השתתף בוועידת ואנזיי; תכנן ותיאם את גירוש היהודים ממערב אירופה וממרכזה למחנות ההשמדה; ב־1944 פיקח על גירוש יהודי הונגריה. בינואר 1946 נמלט ממחנה שבויים ובמחצית 1950 הופיע בארגנטינה בשם ריקרדו קלמנט. ב־11 במרס 1960 נחטף ליד ביתו בבואנוס איירס והובא לישראל. משפטו החל ב־11 באפריל 1961, הוא נדון למוות והוצא להורג ב־31 במאי 1962.

לשפוט את אייכמן. בכל הפגישה התרכז בשאלת הדיון במועביט ובהכרח להכשיל התביעה הארגנטינית ובצורך שפולין תתבטא בהרחבה על הרקע ההיסטורי. אם ישאלוך מה לדעתנו יכולה או צריכה מועביט להחליט, ציין שלושה סעיפים:

1) ציון פשעי הנאצים והחובה להביא פושעי מלחמה לדין.
2) ציון העיקרון של כיבוד ריבונותן של כל המדינות.
3) מניח לצדדים ליישב הסכסוך במגע ישיר.

יחיל

תפוצה: שה"ח, מנכ"ל, פישר, רפאל בנצור־ברטור – מל"ט [מחלקת אמריקה הלטינית] רוזן מזא"ר [מחלקת מזרח אירופה]

314

תזכיר מאת ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-12 w-38 t-936

ורשה, 24 ביוני 1960

סודי

תזכיר על שיחה עם עמיר, ציר ישראל בוורשה

ב־24 לחודש זה בא אליי עמיר מיוזמתו ובמהלך השיחה העלה את הנושאים הבאים:

1. הביע את הערכתה של דעת הציבור בישראל לעמדת פולין בפרשת אייכמן, כפי שהציג אותה הנציג לבנדובסקי בדיון במועצת הביטחון על התלונה הארגנטינית.[1]
2. עמיר התלונן, שהפונים אל צירות ישראל מעוכבים לאחר צאתם מבניין הצירות ונחקרים באופן כמעט הפגנתי. כאשר שאלתי אותו אם יש לראות בדבריו תלונה רשמית, הוא השיב שאין זוהי מחאה אלא רק מידע שהוא מוסר לי, שכן אינו יודע איך עליו להבין את ההתנהגות הזאת של השלטונות שלנו. הוא הוסיף, שהפעולות האלה התגברו מאוד ביום א' שעבר, 19 לחודש.[2] לשאלתי השיב, שבין אלה שעיכבו אותם לא היו אזרחי ישראל.[3]

314

1. ארגנטינה התייחסה אל חטיפת אייכמן כאל פגיעה בריבונותה והגישה תלונה למועצת הביטחון של האו"ם. ב־23 ביוני 1960 האו"ם גינה את ישראל. פולין וברית המועצות נמנעו בהצבעה.
2. בשולי הדף הערה של רפאצקי: "זו הייתה פעולת תגמול על התנהגותם בישראל. האם רודז'ינסקי יידע אותם?"
3. מחלקת מזרח אירופה בירושלים הורתה לעמיר לפנות אל וולניאק ולהביע תמיהה על ההפרעות הנגרמות לעבודת הצירות. הוא התבקש להדגיש "שיחס ההבנה של ממשלת פולין לעלייה זכה תמיד להערכת ממשלת ישראל והעם היהודי בתפוצות וצר לנו מאוד אם מישהו ללא צורך מערים קשיים על דרך היחסים הידידותיים ההולכים

3. במהלך השיחה עמיר ניסה לגשש, האם נהיה מוכנים לחילופי משלחות חקלאיות עם השרים בראש. הוא אמר, שאם לא יתגלו מכשולים מצדנו, הוא יגיש הצעה רשמית לביצוע חילופי משלחות כאלה.

הערה: ישראל חוזרת והעלתה הצעה זו מספר פעמים בעבר. בשנת 1956[4] בן־גוריון הציע חילופי משלחות חקלאים לציר דרובנר.[5] אחרי זה, ב־1958 וב־1959, ההצעה הועלתה גם על ידי צירות ישראל בוורשה באופן ישיר, במגעים עם הנהלת משרד החקלאות וכן בשיחות עם ח׳ א׳ בידה.[6]

מהתייעצויות מוקדמות שערכתי במשרד החקלאות עולה, שחילופי משלחות חקלאים עם ישראל לא תביא לנו תועלת; הם לא מעוניינים. גם מבחינה פוליטית אנחנו לא רואים תועלת בחילופי משלחות כאלה, ובמיוחד לא בדרג שרים.

ז׳ וולניאק

תפוצה: ח׳ רפאצקי, ח׳ ויניביץ׳, ח׳ ויירנה, ח׳ בירצקי

315

ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל מחלקה V במשרד החוץ (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ z-12 w-39 t-946

תל אביב, 14 ביולי 1960

סודי

אל: משרד החוץ
מחלקה V
ורשה

צירות הרפובליקה העממית הפולנית בתל אביב מודיעה, שעל פי הנתונים הרשמיים שהתפרסמו כאן בעיתונות, ב־1959 עזבו את ישראל לצמיתות 1,754 עולים מפולין, שהם כ־25% מכלל 6,877 היורדים בשנה זו.

ומתפתחים" (מברק מזא"ר אל עמיר, 22 ביוני 1960, גנזהמ"ד 130.09/2307/7). היה זה בעקבות מעקב גלוי אחר הצוות הדיפלומטי ובעקבות הזמנה לחקירה של מבקרים בצירות; ראו למשל: מברק עמיר אל המשרד בירושלים, 23 ביוני 1960, גנזהמ"ד 130.09/2307/7.

4. בטקסט יש טעות בתאריך. דרובנר שהה בארץ במאי 1957. על מהלך ביקורו, ראו מברק מוצפן 6173 של י׳ סלוביקובסקי, מה־1 ביוני 1957, AMSZ Dep. 6-77 w-56 t-755

5. בולסלאב דרובנר (Bolesław Drobner) (1968-1883), פעיל סוציאליסטי משנת 1902, חבר נשיאות של ZPP (Związek Patriotów Polskich); יושב ראש המועצה הראשית של PPS בשנים 1944-1945. ב־1944 היה שר העבודה, הבריאות והרווחה; ב־1944 – ציר בקר"נ וב־1957-1968, ציר בסיים. הצעת חילופי המשלחות עלתה בעת ביקורו של דרובנר בארץ.

6. בשוליים: "לא צריך".

ברבע הראשון של 1960 ירדו מישראל 1,447 איש, מהם 354 עולים מפולין. מביניהם 31 חזרו לפולין.

בהזדמנות זו באנו להזכיר, שעל פי הנתונים הרשמיים, מיום הקמת ישראל עזבו את המדינה הזאת כ־100,000 תושבים. לישראל הגיעו בשנת 1959 22,000 עולים חדשים.

הציר ומיופה הכוח
אנטוני בידה

לידיעת: המחלקה הקונסולרית במשרד לענייני חוץ

316

תזכיר מאת ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (תל אביב)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ z-12 w-38 t-936

ורשה, 18 ביולי 1960

תזכיר על שיחה עם המזכיר הראשון של צירות ישראל בוורשה, מר [שלמה] לבב, שבא אליי לשיחה ב־18 לחודש זה ביוזמתו

1. במהלך השיחה לבב הדגיש שהוא פועל על פי הוראות ממשלתו ושאל, האם יוכל לקבל תשובה לבקשה, שיבוא לפולין מפקח ממשטרת ישראל א' זלינגר[1] ושנסייע לו באיסוף חומר מרשיע נגד אייכמן.[2]
2. השבתי לו, שחומר הנוגע לפעילותו ולפשעיו של אייכמן בשטח פולין נמצא בתהליך של איסוף והשלמה. מסיבה זו אנחנו סבורים שבואו של זלינגר לפולין איננו אקטואלי. עם זאת ציינתי, שנוכח פשעים המוניים שנעשו כתוצאה ישירה ממעשיו של אייכמן נגד אזרחים פולנים, אנחנו מייחסים לעניין זה ברצינות מלאה ואנחנו שומרים לעצמנו זכות לנקוט צעדים שנמצא לנכון.

316

1. אברהם זלינגר, ניצב במשטרת ישראל, ראש לשכה 06 (יחידה מיוחדת של משטרת ישראל שניהלה את החקירה לקראת משפט אייכמן).
2. לבב הודיע ליהודה גדעון, במשרד בירושלים, במברקו מ־18 ביולי 1960, גנהמ"ד 130.09/2307/8, כי "בשיחה ידידותית של עשרים דקות הכריז [וולניאק] שהשלטונות הפולניים מייחסים חשיבות עצומה למשפט אייכמן לכן אוספים כעת בפולין בקצב מזורז כל החומר בנדון. התברר שאין זה כל כך פשוט. לפני גמר העבודה אינם מוכנים להתחלק בידיעות עם מישהו. לפי כך אין טעם בביקור של [אברהם] זלינגר כעת. אל שאלתי כמה יימשך האיסוף ענה לאמור הנני חושב אישית שבין שבועות לחודשים, אך העבודה מתקדמת במהירות. [...] על השאלה האם אחרי סיום הלקט יהיו מוכנים לשתף פעולה אתנו ענה לאמור מאחר שרוב פשעי הנאצים בוצעו על אדמת פולין ושישה מיליון מאזרחיה, ביניהם שלושה מיליון יהודים נרצחו, נצטרך לדון בכובד ראש על ניצול החומר שברשותנו [...] הוסיף שלפי דעתו האישית ייתכן אפילו שידרשו הסגרת אייכמן".

3. על כך לבב שאל, האם עמדתנו זו יכולה להתפרש, שבעתיד ייתכן שנפנה להסגרת אייכמן על מנת לשפוט אותו בפולין.[3]

עניתי, שיש לנו זכות וחובה לפעול להגנת אזרחי פולין וכן להגנת זכויותיהם והאינטרסים שלהם לאחר מותם; ובהקשר זה אנחנו שומרים לעצמנו זכות לנקוט את כל הצעדים שיש בהם כדי לשרת מטרה זו, מבלי להוציא מכלל זה את הזכות לשפוט את אייכמן בבית משפט מתאים בפולין.

לבב סיים מצדו את השיחה בהצהרה, שהוא מבין שביקורו של זלינגר בפולין אינו אקטואלי לדעתנו – מה שאישרתי לו.[4]

ז׳ וולניאק

תפוצה: א׳ רפאצקי, י׳ ויניביץ׳, ה׳ בירצקי, מ׳ ויירנה, מ׳ לובודיץ׳

317

קטעים ממכתב מאת ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

גנהמ״ד 130.23/3336/40

4 באוגוסט 1960

מילואים למברקי מס׳[1] בעניין השיחה עם מ״מ [ממלא מקום] שר החוץ מר ויניאביטש [ויניביץ׳].

נפגשנו כולנו אצל השגריר האוסטרי: הבריטי, האמריקני, הצרפתי, הדני, בעל הבית, האורח והחותם מטה.

האווירה הייתה ידידותית מאוד. מר ויניאביטש ששמח לשמוע ממני שאני מעריך מאוד את הצייר יאן מטייקו (השיחה החלה בקשר לחגיגות גרינפלד)[2] סיפר על הוויכוח הנוקב

---

3. יהודה גדעון, סגן מנהל המחלקה למזרח אירופה, כתב אל רחבעם עמיר במברק מ־24 ביולי 1960 (גנהמ״ד 130.09/2307/7): ״מציע שתמצא הזדמנות לא בשיחה מיוחדת להסביר לוולניאק עמדתנו בקשר למשפט אייכמן בישראל ותחדיר בו בזהירות שלא כדאי לוורשה להסתבך בדרישה להסגרתו״. ואולם לאור התנגדותה של שרת החוץ, ביטל גדעון את ההוראה (גנהמ״ד 130.09/2307/9).
4. זלינגר גם לא התקבל בברית המועצות.

317

1. במברק לא הופיע המספר, ואולם במברק של עמיר אל מזא״ר שמספרו 718 (״סודי״), מ־5 באוגוסט 1960, נאמר כך: ״אייכמן. אמש בארוחת ערב אצל שגאוסטריה [שגריר אוסטריה] אמר לי שה״ח בפועל ויניאביטש לאמור: אנו עוסקים בריכוז החומר. אנו עובדים על כך בעצמנו. אין צורך כעת בשיתוף פעולה. אנו נחכה ונראה. ככה זה עד כאן. כל הנ״ל בדו־שיח קצר שלא בנוכחות זרים. שלא כרגיל בטון החלטי. לפני כן ניהלנו שיחה ידידותית מאוד. בהמשך הערב בשיחה עם שגרירו[ת] בריטניה, ארצות הברית, צרפת ודנמרק חזר פעמים מספר על נכונות ממשפולין [ממשלת פולין] לקשירת יחסים עם גרמניה המערבית גם מבלי שאדנאואר יכיר בגבול המערבי״; גנהמ״ד 130.09/2307/8.
2. צ״ל: גרונוולד. קרב גרונוולד (Grunwald) התנהל בשנת 1410 בין הצבא המאוחד של ממלכת פולין ונסיכות ליטא כנגד חילות המסדר הגרמני הצלבני ששלטו בחלקים גדולים של צפון ומזרח פולין. קרב זה הסתיים בניצחון של ממלכת פולין וחיסול האיום הגרמני. הוא נחשב כאירוע מכונן בהיסטוריה הפולנית. יאן מטייקו – צייר פולני בן המאה ה־19, נודע בציורי ענק על נושאים היסטוריים, וביניהם על נושא קרב גרונוולד.

המתנהל בין אמני פולין המתקדמים [ה]פוסלים את מטייקו לחלוטין ומשום כך טרם הופיעה מהדורה חדשה של האלבום שלו. הוא מצדו הבטיח לי שישיג עבורי טופס מאחד המהדורות שמלפני המלחמה מאחר והוא נשאר מעריצו. משנשארנו לרגע קט לבדנו שאלתיו ישירות:

אני – מה קרה שאינני זוכה לשיתוף פעולה בעניין אייכמן?
הוא – שום שבר, אנו עסוקים בריכוז החומר.
אני – זה חשוב מאוד, שאנו מעוניינים מאוד בזה.
הוא – בוודאי, אנו עוסקים בזה בעצמנו.
אני – גם אנחנו האין כדאי שנשתף פעולה?
הוא – לא אין צורך בזה כעת.
אני – למה לא?
הוא – אנחנו עושים זאת כאן!
אני – אולם הרי המשפט ייערך בירושלים, הרי כולנו מעוניינים במשפט יסודי שיהיה משפט היסטורי.
הוא – אנו עוסקים בזה, נחכה ונראה. ככה זה! (נרשם בלילה מן הזיכרון).

התרשמתי שהוא ציפה לפנייה מצדי ושתשובותיו הקצרות היו מוכנות מקודם. שענה מה שענה לא מתוך רצון והכרה בצדקת דבריו אלא מתוך החלטיות ותקיפות מעושה על מנת לקצר בנושא. לאחר הארוחה נסבה השיחה על יחסי גרמניה־פולין והמתווכח הראשי היו השגריר הבריטי כשהוא נעזר לפרקים על ידי השגריר האמריקני.

[...][3]

עמיר

318

ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מספר 9153: AMSZ Dep. w-71 t-1066

ורשה, 29 באוגוסט 1960 שעה 17:15

סודי ביותר

אל: תל אביב – בידה

1. כללית, אנחנו מתנגדים לטיולים מאורגנים מישראל לפולין. לכן גם לרעיון של טיול רב־משתתפים כזה של אינטלקטואלים ועסקנים אין הסכמה אצלנו.

3. שש פסקאות המתארות את השיחה על יחסי פולין, גרמניה וברית המועצות הושמטו מטעמי עריכה.

2. פעלו בכיוון של השתקת הרעשים סביב הטיול המוצע ותדאגו שבעתיד לא ייווצרו מצבים דומים. במשרד החוץ לא נתנו ל[סטפן] גראייק שום הבטחות.
3. היינו יכולים להסכים בסופו של דבר לביקור חד־פעמי רק של אנשים אחדים, כטיול מטעם הוועד לידידות. במקרה כזה תצטרכו לדאוג, שבהרכב המשלחת לא ייכללו אנשים שלא מזמן היגרו מפולין.

וולניאק
ח׳ השר נאשקובסקי
ח׳ מנכ״ל סובייראיסקי

319

מנהל מחלקת מזרח אירופה, אביגדור דגן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה)

גנהמ״ד 130.23/3336/40

ה׳ בחשוון תשכ״א
26 באוקטובר 1960

רחבעם היקר,

רב תודות על מכתבך.[1] אתה יכול בוודאי לתאר לעצמך כמה דברים עלי ללמוד על מזא״ר [מזרח אירופה] אחרי ששנים רבות טיפלתי בשטחים אחרים.[2] ואני מודה לך כבר עכשיו על כל העזרה שבוודאי אקבל מצדך.

שמחתי מאוד שהייתה לי הזדמנות להכיר את צבי נצר בזמן ביקורו בארץ, והעובדה שיכולתי לדבר אתו דווקא אחרי כניסתי לתפקיד החדש עזרה לי הרבה כדי לקבל תמונה לפחות של מספר בעיותינו בפולין.

היום ברצוני לבקש את חוות דעתך בדבר אשר עליו לא הזדמן לי לדבר עם צבי [נצר], אך אשר בו נתקלתי מיד עם היכנסי לעבודה. וזאת בעיית הרכוש של אזרחים ישראלים בפולין. הרגשתי הראשונה הייתה שאמנם אולי אפשר לדבר עם שלטונות פולניה על פנסיות, אלמנטים

319

1. ר׳ עמיר אל א׳ דגן, מכתב ללא תאריך (התקבל ב־3 באוקטובר 1960), גנהמ״ד 130.23/3336/39; המכתב מתאר את המצב הפוליטי הכללי בפולין.
2. אביגדור דגן (שמו הקודם: ויקטור פישל) (1912–2006), יליד צ׳כוסלובקיה, סופר ודיפלומט. מ־1939 התגורר בבריטניה. מ־1950 שירת במשרד החוץ הישראלי. בשנת 1954 היה סגן מנהל מחלקת אסיה; ב־1956, שגריר בווינה; ב־1955–1959 יועץ ואחר כך ממונה בטוקיו; ב־1959–1960, יועץ ברנגון; מאוקטובר 1960 עד יולי 1961, מנהל בפועל של מחלקת מזרח אירופה; מיולי 1961 עד 1964, שגריר ישראל בוורשה וב־1966–1967, ציר ישראל בבלגרד. פרסם ספרי פרוזה רבים. ספרו ״סיפורים ירושלמיים״ (ירושלים 1992), תורגם לפולנית. בספרו: ״כובע הצילינדר הישן״ (ירושלים 1991), תיאר כמה מחוויותיו מתקופת שירותו הדיפלומטי.

ותביעות אחרות אשר יש להן יסוד הומניטרי, אך שאין בכלל סיכויים להגיע להסדר בעניין העברת כספים בעד הרכוש האימובילי של אזרחי ישראל הנמצא בפולין.

אינני בטוח אם הערכתי זו נכונה ומתוך שיחות במשרד ומתוך ההתכתבות הקודמת בעניין זה, אני רואה שלא הייתה תמיד דעה כה סקפטית במשרד וייתכן שאני טועה ויש בכל זאת סיכויים.

על כל פנים אנו עומדים כעת תחת לחץ מסוים מצדו של [אנשל] רייס והתאחדות יהודי פולין[3] כאן, אשר כפי שידוע לך ארגנה בזמנו רישום כל התביעות.[4] הם מודים עכשיו שברשימה המקורית נכללו גם תביעות שברור שאין להן יסוד לפי החוק הקיים בפולין (בתי חרושת גדולים, מניות וכו'). הם מוכנים להוציא את התביעות האלה מן הרשימה, אך בכל זאת עומדים על כך שיש לנהל משא ומתן בנוגע לבתים, בתי מלאכה קטנים וכו' שהם עד היום נרשמים בספרים על שמם של אזרחי ישראל ושניתן היום למכור אותם.

הם טוענים ששלטונות פולין מודים בבעלות הרכוש הזה, שאפשר לקבל הרישיון למכירת הרכוש ושקיימת רק הבעיה של העברת הכספים שפתרונה יש למצוא במסגרת ההסכם המסחרי בין פולין וישראל. אפילו אם אקבל הסבר זה ידוע לי שבמצב הנוכחי של קשרי מסחר בינינו לבין פולין אין סיכויים שהפולנים יסכימו להכניס העברת הכספים הנ"ל.

מאידך [גיסא] ייתכן וקיימת אפשרות לשנות המצב הנוכחי על ידי הגדלת הקניות בפולין, אפילו אם הקניות לא תהיינה בשבילנו דווקא מצוינות מבחינה מסחרית. ראיתי למשל מכתב המחלקה הכלכלית אליכם מה־24.10.1960 בעניין הזמנת אנייה במספנה פולנית. אם אפשר להזיז את העניין הזה יקבל סחרנו עם פולין בבת אחת פנים אחרות וייתכן שבמצב כזה אפשר לבוא ולדבר גם על התביעות הנ"ל.

אני חוזר ומדגיש שאני אישית סקפטי מאוד אך לוויתורים יש תמיד זמן, ואפילו אם רגע זה מסיבה זו או אחרת הוא לא מתאים אפשר אולי לתכנן הדבר לרגע מתאים יותר.

על כל פנים אודה לך מאוד אם תכתוב לי איך אתה רואה את הדבר ו[מה ה]סיכויים למצוא פתרון לבעיה זו בעתיד הקרוב.

בתודה ובברכה,

א' דגן

3. התאחדות יוצאי פולין בישראל, ארגון שאיגד ארגונים של יוצאי ערים ועיירות בפולין.
4. ראו לדור, המחלקה המשפטית, אל מנהל מזא"ר, 11 באוגוסט 1960, גנהמ"ד 130.23/3336/33. העתק נשלח לצירות ישראל בוורשה.

320

ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל, ואל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אביגדור דגן (ירושלים)

מברק מוצפן ומ/850: גנהמ"ד 130.09/2307/8

[ורשה] 28 באוקטובר 1960

מ י ד י
ס ו ד י

וולניאק בעניין אייכמן. בתשובה לאיגרתנו מסר הודעה בעל פה שבחלקה ביקשני לרשמה.[1] התאים שלא איחפז במסקנה לאחר שמיעת הסעיף הראשון משום שהבא אחריו יתקן הרושם.

א. הם כופרים בזכות ישראל לדון פושעים נאצים מבלי להתחשב באזרחותו של הפושע והמקום בו ביצע פשעיו. זה נוגד זכות כל מדינה להגן על עמינין[!][2] אזרחים שלה.

ב. זוהי גישתנו המשפטית, אולם זה לא חייב להשפיע על גישתנו המעשית.

ג. התשובות לשאלות הופשטטר[3] הן שהוועדה לחקר פשעי הנאצים[4] היא גוף רשמי שראשה שר המשפטים. לפי התיק שהכינותי עבורך כל פרסומיה הם רשמיים ותוצאות חקירותיה נדונות לפי קודקס העונשים הפולני. ריכזנו כל החומר שיודפס בשני כרכים אם כי יפרסמו רק במחצית נובמבר ותחילת דצמבר, הרי בחמישה לנובמבר תוכל לקבל החומר מראש הוועדה הפרופסור גומקובסקי[5] וכן הפוטוסטטים של התעודות המקוריות.

ד. לצערנו לא ראינו סיבה לשנות גישתנו ביחס לביקור נציג הלשכה 06.[6] כלומר אין טעם שיבוא.[7]

ה. החוקרים הפולנים לא גילו עד כה עדים. אם יימצא עד ראייה יטפלו ברצון בגביית העדות ממנו. להערתי על אפשרות תגובה חזר וביקש הבנת המצב והרצון הכן להעמיד לרשותנו כל החומר שישנו ולמעשה שום שליח מיוחד לא יוכל לקבל יותר ממה שהם ימסרו לי. מעוניינים במינימום פרסום כדי לא להכביד על העזרה המעשית. הוא היה רואה כנכון אילו פורסם רק שהממשלה הפולנית דואגת לאיסוף קפדני של כל החומר

320

1. איגרת ישראלית שביקשה את שיתוף הפעולה של ממשלת פולין בהכנת המשפט נגד אייכמן ובה גם בקשה להיתר לבואו לפולין של קצין המשטרה הישראלית ניצב אברהם זלינגר. ממשלת פולין השיבה בשלילה. ראו מברק יחיל אל צירות ורשה, 1 בספטמבר 1960, גנהמ"ד 130.07/2307/8; וכן מברק עמיר אל משרד החוץ בירושלים, 3 בספטמבר 1960 (שם); וכן ראו לעיל תעודה 316 ולהלן תעודה 321.
2. כנראה צ"ל "ענייני".
3. ניצב משנה אפרים הופשטטר היה סגנו של זלינגר.
4. הוועדה העליונה לחקר פשעי הנאצים בפולין – Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce; שמה המקורי הראשון, עד 1949: Główna Komisja Badania Zbrodni Niemieckich (הוועדה העליונה לחקר פשעי הגרמנים). הוועדה הייתה קשורה למשרד המשפטים של פולין ותפקידה היה לחקור את פשעי הנאצים. הוקמה על ידי הנשיאות של קר"נ ב־29 במרס 1945, ואחר כך, מ־10 בנובמבר 1945, אורגנה פורמלית על פי צו.
5. יאנוש גומקובסקי (Janusz Gumkowski) (1905–1984), משפטן. עמד בראש הוועדה העליונה לחקר פשעי הנאצים.
6. ראו לעיל תעודה 316, הערה 1.
7. אברהם זלינגר, בהתאם לבקשתה של ממשלת ישראל באיגרתה מאוגוסט; ראו לעיל תעודות 316 ו־320.

על אייכמן שיפורסם ויימסר לצד הישראלי. סיים לאמור:] לתועלת המשפט לא רצויים דיונים צדדיים על גישת הפולנים. עד כאן. פרטים בדיפ [בדואר הדיפלומטי].

321

ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ Dep. w-71 t-1066 :11634

ורשה, 29 באוקטובר 1960 שעה 15:00

סודי ביותר
דחוף

אל: תל אביב – בידה

לידיעתך בלבד הרינו מוסרים לך:

1. צירות ישראל שלחה לנו באוגוסט איגרת ובה ביקשה שיתוף פעולה באיסוף מסמכים מרשיעים נגד אייכמן ובאותו עניין ביקשה שנסכים לבואו לפולין של מפקח המשטרה הישראלית זלינגר.[1] ענינו בשלילה.
2. ב־7 באוקטובר קיבלנו איגרת נוספת ואתה מכתב של אגף 06 של משטרת ישראל, עם בקשה לקבל לרשותו את חומר הראיות שיש בידינו בפרשת אייכמן. גם הפעם הזאת משטרת ישראל ביטאה נכונות לשלוח לפולין את נציגה.
3. ב־28 באוקטובר זימנתי אליי את עמיר ומסרתי לו:

א. את עמדתנו בקשר לסמכותו של בית משפט ישראלי בפרשת אייכמן, כלהלן: אנחנו לא יכולים להכיר בחוק הישראלי משנת 1950 בדבר סמכותם של בתי דין ישראליים לשפוט אנשים האשמים בפשעים נגד יהודים, מבלי שחוק זה מתחשב באזרחותם ובמקום ביצוע הפשעים, שכן מבנה משפטי כזה מנוגד לזכותה של כל מדינה להגן על האינטרסים של כל אזרחיה ללא הבדל דת או מוצא.

ב. זאת הסיבה שלא הסכמנו לבואו של נציג משטרת ישראל לפולין. רק שלטונות פולין מוסמכים לנהל חקירות בתחומי הרפובליקה העממית הפולנית.

ג. אין בפולין עדים.

321

1. ראו לעיל תעודה 320, הערה 1.

ד. כל התיעוד הנוגע לפעילותו הפושעת של אייכמן נגד אזרחי פולין או על אדמת פולין יתפרסם על ידי **הוועדה העליונה לחקר פשעי הנאצים** בשני כרכים שייצאו לאור בנובמבר ויועמדו לרשות כל המעוניינים ובתוכם גם ישראל.[2]
עמיר הבטיח, שהפרשנות הזאת של שימוש בחומר העדות מפולין תימסר לעיתונות הישראלית על ידי דובר משרד החוץ שלהם.

ה. הוועדה העליונה, היא כידוע זרוע ממשלתית שהורכבה בתוקף צו מיום 10 בנובמבר 1945. בראשה עומד שר המשפטים ופרסומיה הם מסמכים רשמיים.

ו. לעמיר נאמר באורח פרטי, שהוא יכול לקבל את הצילומים של אוסף המסמכים המוכנים לדפוס כבר בימים הקרובים.

4. אנחנו מבקשים שתעקוב אחר התפתחות העניינים ותיידע אותנו על התגובה של החוגים הרשמיים והעיתונות.

וולניאק
[חתימה בראשי תיבות] יאז׳י מיכאלובסקי[3]

322

קטע מנאום ראש ממשלת ישראל, דוד בן־גוריון, בישיבת הכנסת

דברי הכנסת, ל, עמ׳ 72 (ישיבה קס״ה)

31 באוקטובר 1960

נשמעה כאן דעה כי גבול אודר־נייסה הוגדר על ידי ארבע מעצמות (ארצות הברית, ברית המועצות, בריטניה, צרפת) לא כגבול שהוא תוצאה של מלחמה, אלא של האמת ההיסטורית. אני מסופק אם אמירה זאת מתאימה לאמת ההיסטורית. לא שמעתי אף פעם לפני המלחמה השנייה, כי זהו גבול בין פולין ובין גרמניה, אבל שלא שמעתי אינה ראיה. אולם אני יודע בהחלט שאלמלא שגעונו ופשעיו של היטלר ותבוסתו הגמורה במלחמה לא היו הגבולות משתנים בצורה כזו. בכל אופן ידוע לכול, כשהיטלר וסטלין כרתו ברית בשנת 1939, לא דובר על שינוי גבולות אלה. אבל אין אני חייב להתערב בשאלה זו, ואין עיני צרה בזכייה של העם הפולני. אולם השוואת מקרה זה לשיבת ציון – אני רואה בה חילול הקודש וסילוף כל תוכנה המוסרי וההיסטורי של תקומת ישראל בארצו.

2. המדובר ב: Wysiedlenie ludności ziem polskich wcielonych do Rzeszy, *BGKBZHwP* 1960, XII; וגם ב־Wysiedlenia na Zamojszczyźnie i Zagłada Żydów w obozach na ziemiach polskich, ibid, X
3. יאז׳י מיכאלובסקי (Jerzy Michałowski), נולד ב־1909. היה בשירות הדיפלומטי מ־1945. בשנים 1960-1956 כיהן כשגריר בארצות הברית; ב־1960-1967 היה מנכ״ל משרד החוץ הפולני.

323

ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל המנהל בפועל של מחלקת מזרח אירופה, אביגדור דגן (ירושלים)

גנהמ"ד 130.23/3336/40

ורשה, 14 בנובמבר 1960

סודי

אל: מר אב' דגן, מנהל מזא"ר בפועל
מאת: ציר ישראל בוורשה

קראתי בעניין רב מכתבך (סודי, פול 161.3 מיום 26.10.60) בעניין תביעותינו מפולין.[1]

לגופו של עניין, רצוני להפנות תשומת לבך למכתבו של ליובה זיול מיום 3.10.60 (פול 161.1 – סודי 474) לפיו "הוחלט לא לעורר שאלה זו ולהפסיק הטיפול בתביעת הפיצויים בשלב זה", אלא שרצוני לנצל ההזדמנות ולהוסיף הערה משלי.

גורם אחד ויחיד קובע כל הזמן (כלומר מאז 1957) יחסינו עם פולין והוא: **עליית שארית הפלֵטה**. כל תביעה, כל תגובה, כל הערה מצדנו מוכרחה להישקל בהתאם להשפעתה של בעיית העלייה. רצוני לומר שבמערכת יחסינו הרגשתי צורך לא פעם ולא פעמיים לתבוע תגובות חריפות מצדנו לגבי כל מיני הופעות, ובכל פעם הייתי נאלץ לרסן עצמי בגלל החשש, שמא זה עלול לקלקל למטרה העליונה שהצבנו לפנינו.

עם התקרב שנת 1960 לסיומה, אנו עומדים קרובים יותר לפתרון הבעיה, אולם עדיין לא לפני פתרונה הסופי. בזהירות יש להעריך את מספר יהודי פולין כיום ב־25,000. מהם כמחציתם "חוזרים" או מועמדים להגירה, הווי אומר שמותר היה לנו להניח שעדיין ישנם כעשרת אלפים מועמדים לעלייה. אם חישוב זה הוא נכון, רק המציאות תוכיח. בשבועות האחרונים ירידה ניכרת במספר המבקרים בצירות ובמספר הפונים אלינו, ייתכן וזוהי הופעה עונתית, כפי שהסטטיסטיקה של השנים האחרונות מוכיחה, אולם ייתכן מאוד שהשיפור במצב הפנימי בפולין, העלייה המסוימת ברמת החיים, ההשפעה המזיקה של "יורדים" והלחץ של אויבים סמויים המתבטא בהפחדת יהודים על ידי מעצרים פתאומיים, עיקוב גלוי אחרי עובדי הצירות נותנים אותותיהם ומקצצים בעתודת העלייה.

עם פתרון בעיית העלייה מפולין, יהיו חייבים יחסינו להגיע לנורמליזציה, ואז תגיע גם השעה להעלות תביעות וגם להגיב. אין לי כל סיבה שלא להאמין שנוכל אז לבסס יחסינו על ידידות והבנה הדדית, אולם מותר יהיה לנו אז להשמיע דעתנו כפי שמשמיעים אותה לידידים.

1. ראו לעיל תעודה 319.

קח למשל את התנהגותם כלפינו בעניין אייכמן, או בעניין "בדק"[2] או פניותינו בעניין רכישות אצלם או דחיית ההזמנות השונות שהעברנו.

אלא שעדיין אין השעה כשרה לכך.

בברכה,

רחבעם עמיר

324

ציר פולין לשעבר בישראל, זיגפריד וולניאק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 12184: AMSZ Dep. w-71 t-1066

ורשה, 15 בנובמבר 1960

סודי ביותר
דחוף

אל: בידה – תל אביב

1. ב־14 לחודש זה מיכאלובסקי זימן את עמיר ובנימה החלטית ביטא את הזדעזעותנו מהופעתו האנטי־פולנית של בן־גוריון בכנסת.[1] לעמיר נמסר, שהתנגדות לזכויותינו ההיסטוריות לגבול על הנהרות אודר־נייסה הולכת יד ביד עם התעמולה והמדיניות הרוויזיוניסטית מצד הרפבוליקה הפדרלית הגרמנית, ואילו ההשוואה בין זכותה של פולין למחוזותיה המערביים לזכויות של אינדיאנים באמריקה או של מקסיקו לקליפורניה היא מוזרה מאוד ואיננה רצינית. חזרתו החלקית מדבריו[2] של ב׳ ג׳ [בן־גוריון] אינה שמה קץ לעניין ואין לה השפעה על התוצאות השליליות של ההכרזה, ועל כן דעתנו היא, שעניין זה דורש תיקון מדויק יותר, חיובי ופומבי.[3]

---

2. המדובר בחוזה להענקת שירותי שיפוץ למטוסי "לוט" בתעשייה האווירית הישראלית ("בדק"). הצד הישראלי לא היה שבע רצון מתנאי התשלום. ראו למשל מברקי המחלקה הכלכלית של משרד החוץ הישראלי בירושלים אל צירות ישראל בוורשה מ־17 ביולי 1960, 29 ביולי 1960 ו־9 בדצמבר 1960, גנהמ"ד 130.09/2307/7, וכן מברק נדיבי אל צירות ורשה מ־4 באוגוסט 1960 (שם); מברק לבב אל המחלקה הכלכלית בירושלים, 20 בספטמבר 1960, גנהמ"ד 130.09/2307/8; וכן מברק עמיר אל המחלקה הכלכלית, 7 באוקטובר 1960 (שם).

324

1. ראו לעיל תעודה 322.
2. ראו להלן תעודה 326.
3. ראו דיווח עמיר לירושלים על שיחתו עם מיכאלובסקי: מברק עמיר לירושלים, 14 בנובמבר 1960, גנהמ"ד 130.09/2307/8. במברק זה אין אזכור על עמדת עמיר לגבי הצהרת בן־גוריון.

עמיר השיב, שהוא (--)[4] את העניין אישית, וכמו רבים מחברי הממשלה גם לא מסכים עם תוכן הכרזתו של ב' ג'.

2. נא לשלוח מידע על תגובות ישראליות נוספות בעניין זה.[5]

וולניאק

[חתימה בראשי תיבות] ח' אמבסדור מיכאלובסקי

325

ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל המנהל הכללי של משרד החוץ, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס' 15454: AMSZ Dep 6-77 w-71 t-1065

נתקבל 19 בנובמבר 1960 שעה 8:48

תל אביב, 18 בנובמבר 1960 שעה 20:10

סודי

אל: מיכאלובסקי – וולניאק

השיחה עם ראש הממשלה התנהלה באנגלית ונמשכה שעה ורבע. נכח מטעם משרד החוץ המנכ"ל יחיל.

עמדת הפתיחה שלי הייתה נוחה מבחינה זו, שקדמו לה מאמרים רבים בעיתונות הבלתי מפלגתית ("הארץ") וכן בעיתוני חירות, מפ"ם, אחדות העבודה, הציונים הכלליים והמפלגה הקומוניסטית הישראלית; בין היתר מאת גרינבוים, ח"כ בדר, בורה [?] ופובליציסטים אחרים, שכולם ביקרו במידות שונות של חריפות את הופעתו האנטי־פולנית של ראש הממשלה בכנסת. את השיחה פתח מיד המארח שביטא צער על ההופעה שלו, שתוכנה סולף על ידי העיתונות ואחר כך נופח על ידה. כראש הממשלה הוא רואה לעצמו חובה מיוחדת להדגיש.............[1] ולהבטיח את יחסו החיובי הבלתי משתנה כלפי פולין שהובא לידי ביטוי בעצרת האו"ם בשנת 1947.

כאז כן עתה הוא עומד חזק בעמדתו למען יחסים ידידותיים עם פולין. באותו נאום, אשר באורח כה גורלי הכביד על יחסים אלה, מטרתו הייתה להדגיש את המקרה המיוחד של גבולות ישראל ולא לערער על הגבולות המערביים של פולין על נהרות אודר ונייסה.

4. שלוש מילים כתובות בעיפרון ולא קריאות.
5. סעיף זה רשום בעט.

325

1. כך בטקסט.

היסטוריה איננה המקצוע שלי, אמר, ועל כן יכלו להתגנב לדבריי ניסוחים בלתי מהוקצעים או בלתי מתאימים. אבל כמי שנולד בפולין וכראש ממשלת ישראל אשר פולין עזרה לה כה רבות; וכמו כל יהודי בעולם – אני מתנגד באותה מידה לשינוי גבולות פולין כמו שאני מתנגד לשינוי גבולות ישראל. לא הייתי יהודי אילו רחשתי לפולין רעה. במיוחד, כאשר אני מתייחס בהערכה מלאה לפולין החדשה ורוחש כבוד אישי לאישיות המסמלת את כבודה ואת שאיפתה לחירות – מר גומולקה.

השבתי, שאפילו המילים הנהדרות ומלאות הכבוד ביותר הנאמרות בין ארבעת קירות הלשכה לא יכולות למחות את הנזק שנגרם או להיות תחליף לחזרה רשמית מדבריו של ראש הממשלה בכנסת; גם התיקונים המאוחרים שתיקן אינם מספקים. התבטאותו של ראש ממשלת ישראל הייתה הד ברור להתבטאותו בעניין זה של קנדי,[2] של ראש ממשלת אנגליה,[3] או של דבריו של ידיד כזה של ישראל כמו נשיא גרמניה,[4] והיא היוותה גשר לביקורו הנוכחי של ברנדט[5] והיחס המיוחד שהוא זכה לו, מצד החוגים הרשמיים של ישראל.

בסיום דבריי ביססתי את הדרישה להעמדת הדברים על דיוקם בהודעה פומבית וחיובית, והצגתה כדעתה של ממשלת ישראל. בן שיחי הבטיח, שלא דובר כלל על הנושא הזה עם ברנדט; שהוא, בן־גוריון, אישית, משוכנע שגרמניה, בדומה לצרפת ואנגליה, לא תחזור עוד לעוצמתה הקודמת ואין היא יכולה לאיים לא על פולין ולא על השלום העולמי. נקודת הכובד עברה מאירופה לברית המועצות, ארצות הברית, סין, הודו, אפרו־אסיה. ישראל מודעת לכך. ישראל אינה תומכת ברוויזיוניזם הגרמני ואינה מערערת על גבולות פולין. פעם נוספת ביטאתי את הספקות שלי. לאחר שעה קיבלתי את הבטחתו של בן שיחי שהוא ינצל את ההזדמנות הראשונה שתבוא בכנסת, ואם לא אז בהצהרה לעיתונות העולמית, ובמיוחד העיתונות האנגלו־סקסית, כדי לספק את דרישות פולין.

הפרידה הייתה ידידותית במופגן. לסיום הגשתי לבן שיחי שני פרסומים של TRZZ[6] באנגלית על הנזקים שנגרמו לפולין במלחמת העולם השנייה וכן על מחוזות המערב, וכן את הגיליון האחרון של השבועון "פוליטיקה" עם המאמר על גרמניה המערבית. בן־גוריון הכריז, שהוא מכיר אותם, ויקרא בעניין רב ובאהדה רבה לפולין.

בידה

2. ג'והן פ' קנדי (John F. Kennedy) (1963-1917), סנטור מטעם המפלגה הדמוקרטית. ב־8 בנובמבר 1960 זכה בבחירות לנשיאות והיה לנשיא ה־35 של ארצות הברית. נרצח ב־22 בנובמבר 1963 בעיר דאלאס.
3. הרולד מק מילן (Harold Macmillan), ראש ממשלה בשנים 1957-1963.
4. היינריך ליובקה (Heinrich Lübke) (1972-1894), נשיא הרפובליקה הפדרלית הגרמנית בין השנים 1959-1969. היה מנהיג מפגלת ה־CDU (Christlich Demokratische Union Deutschlands – האיגוד הנוצרי דמוקרטי של גרמניה).
5. וילי ברנדט (Willy Brandt) (1992-1913) ביקר בישראל בנובמבר 1960 כראש עיריית ברלין (הוא כיהן בתפקיד זה בשנים 1957-1966). כראש ממשלת גרמניה ביקר בישראל ב־1973.
6. TRZZ — Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich, האגודה לפיתוח האדמות המערביות. ארגון שפעל בין השנים 1957-1971 ועסק בביסוס זכויותיה של פולין ב"אדמות המשוחררות".

326

המנהל הכללי של משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה)

מברק: גנהמ"ד 130.09/2307/7

ירושלים, 20 בנובמבר 1960

סודי–מידי

ראש הממשלה[1] קיבל ביום שישי בידה.[2] הריאיון ארך קרוב לשעה וחצי. נכח יחיל. ראש הממשלה פתח בהביעו צערו על אשר ניתן פרסום מטעה לדבריו בכנסת. מה שקרה הוא כי מנהיג מפלגה אופוזיציונית שתקף מדיניות החוץ של הממשלה[3] השווה מאבקה של פולין על גבולה ההיסטורי במערב וזכייתה במאבק זה לשיבת ציון, ולהשוואה זו ראש הממשלה התנגד. לדעתו, שיבת העם היהודי למולדתו תופעה היסטורית ללא דוגמה ואינה דומה לשום בעיה של תיקון גבולות, אך לא קבע עמדה לגבי בעיית הגבול המערבי של פולין והדגיש שעינו אינה צרה בזכייתה. מצטער על הרושם המוטעה שנוצר באשר פולין קרובה ללבו והוא ככל יהודי זוכר לה חסד תמיכתה בהקמת מדינת ישראל ויחסה אלינו.

בידה אמר כי נאום ראש הממשלה עורר בחוגי ממשלתו התמרמרות והפתיע לאור הדברים הידידותיים שראש הממשלה כתב על פולין בשנתון הממשלה אשתקד.[4] רצוי כי תימצא דרך פומבית לתיקון רושם זה. הביע חשש כי יקשרו נאום זה עם ביקור וילי ברנדט[5] בישראל כהוכחה לרצון ישראל למצוא חן בעיני הרוויזיוניסטים הגרמנים.

326

1. דוד בן־גוריון.
2. ראו לעיל תעודה 325.
3. חבר הכנסת מנחם בגין אמר בתגובה לנאום ראש הממשלה דוד בן־גוריון בכנסת ב־24 באוקטובר 1960 בסוגיית חימוש גרמניה, כי "אל לנו להסתפק בהודעתו של מר ניכסון, שאם ייבחר לנשיא ארצות הברית, יהיה מוכן להכיר בגבול אודר־נייסה של מערב פולין, או מזרח גרמניה. [...] אני סבור שאף עלינו חובה לומר משהו בעניין זה מבחינת מעמדה המוסרי והבין־לאומי של מדינת ישראל. עלינו לזכור כי בוועידת מוסקבה של ארבע המעצמות הגדולות, אשר נתקיימה באביב 1947, הוגדר הגבול של אודר־נייסה לא כגבול שהוא תוצאה של מלחמה אלא של אמת היסטורית. אכן, במשך מאות בשנים היה כל השטח ההוא סלאבי, ובאו הטבטונים ובאו הפרוסים ובאו הגרמנים והשמידו את האוכלוסייה לפי החרב, וגירשו אותה והשתלטו על אותו שטח. ואנחנו, עם ישראל אשר חזר לארצו בתוקף תביעה שהוא גורש ממנה לפני שבעים דורות, אנחנו חייבים להזדהות עם התביעה הזאת על כל אותו שטח באירופה המרכזית, ולומר בפירוש: אכן זהו הגבול". נאום מנחם בגין בכנסת בישיבה קנו, ג' חשוון תשכ"א (24 באוקטובר 1960) – דברי הכנסת, 30, עמ' 15–16.
4. בשנתון הממשלה תש"ך, עמ' 128, נכתב על היחסים עם פולין: "היחסים בין שתי המדינות הוסיפו גם בתקופה הנסקרת להיות ידידותיים כמקודם ואף הוסיפו והתפתחו בשטחים שונים. הורחבו קשרים מסחריים, קשרי תרבות וביקורים הדדיים של אנשי רוח, אמנים, עיתונאים, ספורטאים וכו'. ראש המכון למתמטיקה באוניברסיטה העברית בירושלים השתתף בכינוס מתמטי בוורשה באוגוסט 1959. פולין השתתפה בתערוכה החקלאית שנערכה בישראל באפריל-יוני 1959. ישראל השתתפה בצורה נאותה ביריד הבין־לאומי בפוזנן ביוני 1959. חודש ההסכם המסחרי בין שתי המדינות. היקפו עתה 4.5 מיליון דולר לשנה לכל צד. משלחת כלכלית מישראל סיירה בפולין ביוני 1959 כדי לסקור אפשרויות של הרחבת הייבוא והייצוא בין שתי המדינות. נבחרת ישראל בכדורגל התמודדה עם נבחרת פולין בוורוצלאב ונבחרת תל אביב עם נבחרת לודז' ביוני 1959".
5. ראש עיריית ברלין, וילי ברנדט, הגיע לביקור במדינת ישראל בנובמבר 1960 כדי להשתתף בכנס בין־לאומי של חבר הרשויות המקומיות. בביקורו שוחח עם בן־גוריון; ראו לעיל תעודה 325.

ראש הממשלה ענה כי לא דיבר עם ברנדט מילה על פולין. חזר והדגיש כי ככל יהודי, מתנגד הוא לכל תביעה רוויזיוניסטית, גם לגבי גבולות ישראל. בעיניו, השלום יקר מכל שאלה טריטוריאלית ועל השלום אפשר לשמור רק בשמירת הסטאטוס קוו. כן חזר על הבעת רגשי האהדה לעם הפולני ועל רחשי הכבוד וההערכה למנהיגו גומולקה. סיים בהדגישו כי לא אמר מילה שאפשר לפרשה כהתנגדות לגבולותיה הנוכחיים של פולין. בליל שבת נתפרסמה ההודעה הרשמית הבאה: ראש הממשלה הזמין אליו הבוקר לשיחה את ציר פולין בישראל מר א' בידה. ראש הממשלה הסביר לציר הפולני כי לצערו עורר אחד המתווכחים בכנסת בעיית גרמניה המערבית ובקשר לזה עמד על גבול אודר־נייסה והשווה שיבת ציון להחזרת גבולות פולין כפי שהיו לפני מאות בשנים.[6] ראש הממשלה הסביר שאין שינוי גבולות – המוצדקים ביותר – דומה לשיבת ציון שהיא יחידה במינה בהיסטוריה האנושית ושלא עלה על דעת איש בישראל לתת סיוע כלשהו, במישרין או בעקיפין, לתביעת שינוי גבולות או רוויזיה בגבולות פולין, ופחות מכל – איש בממשלת ישראל.

במגעים עם גרמניה המערבית, לא השמיע שום נציג גרמני באוזני ממשלת ישראל רעיון הרוויזיה, ואף פעם לא נתן ולא ייתן שום איש אחראי בישראל יד לרעיון הרוויזיה. ממשלת ישראל דוגלת בשלום, והשלום ייתכן אך ורק בשמירת הסטאטוס קוו.[7] עד כאן.

יחיל

327

ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה), אל המנהל הכללי של משרד החוץ, חיים יחיל, ואחרים (ירושלים)

מברק: גנהמ"ד 130.09/2307/8

ורשה, 25 בנובמבר 1960

ס ו ד י – מ י ד י

בשיחה בת עשרים וחמש דקות, חזר מיכאלובסקי על דברי רפאצקי מאמש[1] שרואים הפרשה מחוסלת. כמובן היו שמחים מאוד אילו היה ראש הממשלה מוצא הזדמנות לחזור על

6. ראו לעיל תעודה 322.
7. נוסח זהה להודעה הרשמית: לשכת העיתונות הממשלתית, ידיעות לעיתונות, 19 בנובמבר 1960, גנהמ"ד 130.02/2493/10.

327

1. עמיר רשם במברק מ־24 בנובמבר 1960, גנהמ"ד 130.09/2307/8: "בסעודת ערב אצל הבריטי עם שה"ח [שר החוץ] רפאצקי וסגן הנשיא לנגה אמר לי רפאצקי לאמור: גמרנו את העניין. שמת לב שדאגנו לנסח ההודעה כדי למנוע אי־נעימות מיותרת. לא היה לנו כל עניין להערים קשיים ולהכביד. אני רואה העניין כגמור. עד כאן. השיחה הקצרה הייתה ללא עדים. לאנגה היה במשך כל הערב חביב מאוד אולם לא נגע בנושא"; ראו לעיל תעודה 326.

ההצהרה בכנסת. לא היו מעוניינים בניסוח המקרה והתחשבו גם בקשיים שלנו ומצפים שנבין גם מצבם. בשולי הדברים רצוי שנבין שאין להם עניין בהפגנות רבות רושם, spectacular demonstrations למשל כשנבחרת הכדורגל יצאה אליכם היה רעש גדול וכשחלילה קבוצת הכדורגל אינה נוסעת אליכם, הרעש עוד יותר גדול. זה באמת לא נחוץ ולא מביא תועלת. הפעולות שאנו מעוניינים בהם יכולות להתבצע בהצלחה אולם ביתר צניעות. פרטים בדיפ [דואר דיפלומטי].

עמיר

328

קטע מתזכיר על ביצוע המטלות שהותוו בהתייעצות שנערכה בימים 16–17 ביוני 1960 בין נציגי הקג"ב מברית המועצות ואגף II של המשרד לענייני פנים של הרפובליקה העממית הפולנית

תרגום מפולנית, תזכיר: MSW PRL. IPN 0236/284 t-2

ורשה, 3 בדצמבר 1960

סודי

בקשר לנקודה 3 – ענייני ישראל – בוצע:

א. בימים 17–20 ביוני 1960 הנציגים שלנו ניהלו במוסקבה שיחות בקשר למשימות ביצוע קונקרטיות בכיוון של חדירה לדואר הדיפלומטי. ההתחייבויות מצדנו נמצאות בתהליכי ביצוע.

ב. חילופי תזכירים על אנשים הבאים מברית המועצות או הנוסעים לשם ויש להם קשרים עם צירות ישראל בוורשה, מתנהלים בהצלחה בהתאם לעניינים ולצרכים קונקרטיים.

ג. הצד הסובייטי הכניס לפעולה מבצעית מתאריך ההסכם שני סוכנים, "ויטלי" ו"דרוג". עבודת היחידות האלה זוכה להערכה חיובית.

ד. הסוכן "יורה" לא יכול בינתיים להיות מופנה לברית המועצות מסיבות מבצעיות. סוכן זה מסייע בצורה בלתי ישירה בפעילות מודיעינית כנגד צירות ישראל וביחס אליה. ב־20 בנובמבר השנה, במוסקבה, הסוכן שלנו "קז" התמנה כמקשר לקג"ב והוא הוצג על ידי "יורה" לשקולניקוב ולסיניאברוב.

ה. הסוכנים שלנו לעניין מלמד ואברבוך לא נשלחו לברית המועצות בגלל קשיים בעלי אופי מבצעי.

ו. עזרתנו בפעילות מודיעינית נגד צירות ישראל במוסקבה מתבטאת עד עכשיו רק בהעברת תזכירים על תוצאת המעקב אחר דיפלומטים ישראלים ממוסקבה השוהים זמנית בפולין.

329

סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, דב סתת (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה)

גנהמ"ד 130.23/3336/40

ירושלים, כ"ו בכסלו תשכ"א
15 בדצמבר 1960

הנדון: **תביעות נכים לגמלאות**

רחבעם היקר,

בדואר זה תקבל מכתב ממר ראובן פלפול, ראש מדור תביעות בנדון.[1] אני כותב לך על כך, בנפרד, מנקודת ראות אחרת. בעוד שפלפול יעמוד על הצד המשפטי של הבעיה, הרי עלינו לשקול באיזו צורה ותוך איזה טיעון להעלות את הבעיה בפני הפולנים שלא לגרום נזק ליחסים בשטחים חיוניים כעלייה וקשרי מסחר.

הבעיה אינה חדשה. היא מתחדשת מדי פעם כאשר פה ושם מתחילים לדבר ולכתוב בעיתונות על תביעות לפיצויים על רכוש. במקרים כאלה מצטרפים גם בדרך כלל יחידים וקבוצות ומעלים את תביעותיהם הם. ארגון הנכים אינו מן המפגרים. אפשר להבין זאת.

אני מכיר קצת את הבעיה, כי טיפלתי בה בשעתו. מניסיוני יודע אני שאין סיכוי רב להצלחה אם נעלה את התביעה מחדש על בסיס משפטי. הדרך היחידה הנראית מבטיחה היא בסיס הומניטרי.

ארגון הנכים טוען, שלפי הודעות ממוסדות ביטוח פולניים, קיים הסדר קבע שלפיו מעבירים את הגמלאות שהיו הנכים מקבלים, אילו נשארו בפולין, לקרן הביטוח, ואילו מוסד הביטוח אינו יכול להעביר את הגמלאות במטבע זר בגלל הגבלת האוצר הפולני להעברת כספים לחו"ל.

ארגון זה פנה עוד בחודש אוגוסט אל משרד הסעד ולמוסד לביטוח לאומי בארץ. נתקיימו מספר ישיבות בהן דנו בבעיה. בדיונים אלה השתתפו גם אנשי האוצר ולשכת היועץ המשפטי של המשרד. העניין נמצא עתה בטיפולו של המדור לתביעות, אשר ריכז את החומר ועיבד אותו.

מר פלפול כתב לכם ושלמה לבב השיב לו. לאור התשובה הצריך הדבר דיון מחדש. בינתיים פנה הארגון אל שרת החוץ ואל ראש הממשלה. בגלל שיבושים טכניים ואי־תיאום בין מוסדות לא קיבל הארגון הודעה שהעניין נמצא בטיפול. בהיעדר כל תשובה החליט הארגון לפרסם מכתב גלוי, בו העלה את התביעה לפנות לממשלת פולין. הדבר לבש צורה חריפה. יש להודות בכך שמבחינה פורמלית גרדא יש לארגון [ה]נכים טענה צודקת. שכן תהיה תוצאת הטיפול אשר תהיה זכותו עמו לקבל תשובה לפנייתם ולא תשובת ביניים.

קיימת נטייה להזמין את יו"ר הארגון לשיחה כדי לרכך את הזעם שנצטבר. אם יוחלט לעשות זאת מר פלפול הוא שיזמין את נציג הנכים לשיחה.

329

1. לא נמצא העתק של מכתב זה.

מכאן דחיפות הטיפול מצדך בוורשה. בשאלה אחת, דומני, שאפשר לראות סיכוי להסדר. המדובר במזונות. פולין חתמה בנובמבר שנה זו על האמנה הבין־לאומית ובתוקף התחייבותה לקיים את המוטל עליה בשטח זה נוכל לתבוע גם בשביל אותם האזרחים הישראלים, שיש להם תביעות למזונות. על כל זה ודאי יכתוב מר פלפול.

ולסיום גורם אחד שאני מציע שתיקח בחשבון והוא עניין זכויות לגמלאות נכים. יש לבדוק אם חל שינוי בעמדה שבשעתו נקטו הפולנים. הם טענו שכל אלה אשר עלו לישראל ויתרו על אזרחותם הפולנית וכן על כל זכויות סוציאליות שהיו להם כאזרחים פולנים. בהתאם לעמדה הנ"ל, טענו הפולנים שבשעת קבלת דרכון והיתר יציאה חתם כל אחד על ויתור ובידו הייתה הבחירה לעשות כן וכל אחד עשה זאת מרצונו החופשי. הם אמרו עוד שבטרם הייתה לעולה הזכות לוותר על אזרחות עבר כל אחד פרוצדורה של שחרור מאזרחות ובכל מקרה היה על Rada Państwa [מועצת המדינה] להחליט באופן אינדיווידואלי. ייתכן מאוד שבזמן העלייה ההמונית לא היה זמן לטפל בכל מקרה ומקרה והדבר בוטל. יש לבדוק אם החוק על שחרור מאזרחות שהיה בשעתו נשאר בתוקפו. כמובן, שבשיחה עם וולניאק תתעלם מקיום הדבר, אך טוב לדעת זאת בשביל עצמנו ולהביא זאת בחשבון בשיקול כיצד להעלות את הבעיה בצורה המבטיחה ככל האפשר תוצאות חיוביות.

מכל מקום יש לראות את העניין כדחוף ביותר.

ד"ש לאביטל ולדליה מכולנו.

בברכה,

דב סתת

1961

330

תזכיר על תוצאות המעקב אחר הפעילות של צירות ישראל בוורשה

תרגום מפולנית, תזכיר: IPN 00231/254

[ינואר 1961]

סודי בעל משמעות מיוחדת

תוצאות המעקב אחר הפעילות של צירות ישראל בוורשה מצביעות על כך שצירות זו מבצעת מטלות מודיעין ומטלות פוליטיות של ממשלתה, תוך שהיא מנצלת למטרותיה, בין היתר, את הארגונים היהודיים הרשמיים כגון: קהילות של בני דת משה, הוועדה המרכזית לעזרה סוציאלית, המכון ההיסטורי היהודי וכן פעילים מסוימים של האיגוד החברתי־תרבותי של יהודים בפולין.

בתקופה האחרונה נוכחנו בקיומם של קשרים הדוקים של עובדים מן הצירות הישראלית עם אחדים מבעלי המשרות בארגונים אלה או עם עסקניהם. ואם בעבר היה לקשרים האלה אופי חשאי – הרי כעת עובדי הצירות אינם מסתתרים עם הקשרים האלה ואפילו מבקרים במשרדי אותם ארגונים.

אופני הניצול של אותם ארגונים יהודיים הם כדלקמן:

א. קבלת חוות דעת על החברה והסביבה היהודית.

ב. טיפוח רגשות של קשר קבוע בין יחידים ובין העם היהודי ובמיוחד ישראל.

ג. השפעה עקיפה על גובה התמיכה מה"ג'וינט" וחלוקתה בין "יהודים נצרכים".

ד. תיאום של פעולות תרבות והשקעות.

יש להוסיף, שחלקה של צירות ישראל במענקים הכספיים שמחלק ה"ג'וינט" למטרות צדקה, יכול להיות לו קשר הדוק יותר עם הצורך לתגמל את סוכניה מאשר עם מצבם החומרי האמתי של האנשים האלה.

במטרה לחשוף את הפעילות האמתית של הארגונים היהודיים שהוזכרו לעיל, בתחום מעורבותם בביצוע המטלות של צירות ישראל, אנחנו מתכוונים להשיג מבט מקרוב על התיעוד החסוי הנמצא ברשות אותם ארגונים על ידי חדירה למשכנות של ארגונים אלה:

1. הקהילה של בני דת משה בוורוצלאב, שאת קשריה עם צירות ישראל אנחנו מכירים מספיק. המועד המשוער למימוש המבצע הזה הוא 27 בינואר 1961.

2. הקהילה של בני דת משה בלודז', שבה המרכז הארצי של מוסדות קהילת בני דת משה בפולין. המועד המשוער לביצוע תכנית המבצע שם הוא, נכון לעכשיו, השליש הראשון של פברואר 1961, שכן קיים הכרח לגייס קודם אדם אחד וכן למצוא שיטה להוציא משם אדם המתגורר במשרדי הקהילה.

3. המכון ההיסטורי היהודי בוורשה, אשר לצירות יש השפעה מכרעת עליו. מן החומר שבידינו ידוע, שמכון זה ממלא תפקיד של "גשר תרבותי" אל ברית המועצות וארצות הדמוקרטיה העממית וכן מהווה מוקד לכל המגעים הציוניים מאותן ארצות. הוא גם עוסק "בהפקת" מסמכים כוזבים במטרה לסייע לאנשים מכל העולם שעברו את תקופת הכיבוש בשטחי פולין, לקבל פיצויים.
המועד המשוער למימוש המבצע שם הוא, נכון לעכשיו, השליש השני של פברואר 1961, שכן קיים הכרח לגייס 1-2 סוכנים, לאסוף ולעבד נתוני מידע על 4 אנשים נוספים. הקשיים שלנו גדלו בגלל העובדה שעד כה אין לנו סוכנים בפנים, שכן האחריות המבצעית על המכון ההיסטורי היהודי היא של אגף III.[1]
4. הוועדה המרכזית לעזרה סוציאלית בוורשה, העוסקת בחלוקת התמיכה הדולרית של ה"ג'וינט" ושל המענקים הממשלתיים.
לצירות השפעה על הוועדה הזאת – לנו אין ידיעה למי מחולקת עזרה זו, פרט למקרים אינדיוידואליים אחדים. היעד הזה נשאר באחריות מבצעית של אגף III. ליחידה שלנו הוא יחסית בלתי ידוע.
כעת אנחנו בודקים אפשרויות ושיטות לביצוע המבצע ביעד זה. המועד המשוער לביצוע הוא בשליש האחרון של חודש פברואר 1961.

מן החומר שברשותנו מתברר, שקשרים הדוקים עם הצירות יש לעסקנים יהודים מרכזיים אלה:
1. פרופ' מרק ברנרד, חבר פזפ"ר, פעיל ציוני בעבר, כעת מנהל המכון ההיסטורי היהודי.
2. יצחק וסרשטרום,[2] גזבר TSKŻP, שהוא כנראה גם הנציג הבלתי רשמי של "ג'וינט" בפולין.
3. המהנדס פרנקל – יו"ר ההנהלה הארצית של קהילות בני דת משה בפולין.
4. המהנדס סלובוטקין – יו"ר "הוועד לענייני הכשרה מקצועית של האוכלוסייה היהודית בפולין" (השם הבין־לאומי הוא "אורט").

אנשים אלה תופסים עמדות מפתח בארגונים היהודיים ויש להם השפעה יסודית על פעילותם. בזמנים אלה – הפעילות הזאת תואמת את הדרישות של פלשתינה[!].
במצב דברים זה, ועל מנת לתעד את פעילותם הפרו־ישראלית והעוינת לרפובליקה הפולנית העממית של אישים אלה, אנחנו פונים לקבל אישור לבצע את הפעולות הבאות:
- להכניס שימוש ב־PP, PT ו־PDF,[3] בדירות הפרטיות ובמשרדים.
- חדירה לאותם דירות ומשרדים.
- ארגון מגע של סוכנים עם האנשים הנ"ל.

אנשים אלה נשארים כמו עד עכשיו בתחום העניין המבצעי של אגף III.

330

1. המעקב אחר פעילות המכון ההיסטורי היהודי שביצע אגף III של משרד הפנים החל מ־1961, נשא את השם "קודק".
2. יצחק וסרשטרום, נולד ב־1905. חבר KZMP (Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej - איגוד הנוער הקומוניסטי הפולני שפעל בפולין בין שתי מלחמות העולם) וקפ"פ. בתקופת מלחמת העולם השנייה שהה בברית המועצות. אחרי המלחמה היה פעיל בוועד היהודי המחוזי בוורוצלאב ובעת ובעונה אחת הדריך, בין 1948 ל־1953, בוועד המחוזי של PZPR והיה חבר הוועד המרכזי של TSKŻ.
3. בשירותי הביטחון קיצורים אלה ציינו את הפעילויות המבצעיות הבאות: PP (podsłuch pokojowy) מעקב שקט או חשאי, PT (podsłuch telefoniczny) – מעקב טלפוני, PDF (podgląd dokumentowany fotograficznie lub filmowo) – מעקב מצולם על ידי מצלמה או מסרטה.

331

סגן מנהל מחלקה V, וולודזימיאז' פאשקובסקי[1] (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 3536: AMSZ Dep 6-77 w-78 t-1183

[17 במרס 1961]

אל: תל אביב – בידה

1. הנדון, תגובה על התזכיר שלכם על המצב בישראל: מאמרים בעיתונות הישראלית המאשימים שכאילו פולנים עזרו לנאצים בהשמדת היהודים. ארגן פגישה עם איש משרד החוץ הישראלי ובשיחה עניינית ושקטה הדגש, שהרמזים של אחדים מן היומונים הישראליים המתאמצים להוריד מכתפי גרמנים ולהעמיס על כתפי הפולנים חלק מן האחריות לרצח יהודים, מעורר תמיהה ומנוגד לעובדות ההיסטוריות שהציבור הישראלי מכיר היטב.
אנחנו מקווים, שאין זו כוונתם של הגורמים הרשמיים בישראל להרשות שייחסו לעם הפולני את מעשי הגורמים שהוא גינה בצורה נחרצת ושנגדם ניהל מאבק מזוין. אנחנו מקווים, שהשלטונות האחראיים של ישראל לא ירשו לפרסם השמצות מרומזות כאלה בעתיד.
2. שלחו עם השליח הראשון את תרגומי המאמרים האלה.

פאשקובסקי

331

1. וולודזימיאז' פאשקובסקי (Włodzimierz Paszkowski), נולד בשנת 1911. בשנים 1946-1951 עמד בראש המדור הסובייטי במשרד החוץ הפולני; ב־1951-1956 היה מיופה כוח בקהיר, ומ־1953 – גם באתיופיה וסוריה. ב־1956-1960, ציר בלבנון; ב־1960-1962, סגן מנהל מחלקה V במשרד החוץ; ב־1962-1968, סגן השגריר הפולני במוסקבה.

332

סגן מנהל מחלקה V, פשמיסלאב אוגרודזינסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 7913: AMSZ Dep. 6-77 w-78 t-1183 s-2

[ורשה] 3 ביוני 1961 שעה 13:30

סודי ביותר

אל: בידה – תל אביב

הגישו מחאה חריפה בדרג הגבוה ביותר שאליו תוכלו להגיע. הדגישו, שלמרות שהערנו על כך לא מזמן לגורמים ישראליים, מערכת ההשמצה האנטי־פולנית בעיתונות שלהם מתגברת.[1] המרכיבים החדשים שלה הם רמיזות זדוניות, המופצות בחוגים מסוימים במערב העוינים את פולין, העשויות להידבק ולהתפשט. מצב דברים זה לא יכול שלא להשפיע בצורה שלילית על מצב היחסים בין פולין לישראל.

אוגרודזינסקי

332

1. ראו תעודות 331 ו־333.

333

סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, אביגדור דגן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, רחבעם עמיר (ורשה)

מברק מוצפן 358: גנהמ"ד 130.09/2307/9

ירושלים, 26 ביוני 1961

אל: ממישראל ורשה
מאת: המשרד ירושלים

עמיר.

אתמול נתקיימה שיחה בידה-לבבי.[1] בידה פתח בהביעו בשם ממ[שלת] פולין מורת רוח על שורת המאמרים שנתפרסמו בעיתונות הישראלית, המשמיצים העם הפולני בשיתוף פעולה עם הנאצים בהשמדת העם היהודי. במשך שעתיים הקריא קטעים מ־"לעצטע נייס",[2] *Odnowa Kurier-Nowiny*, "דבר" ו־*Jerusalem Post* וציין שאלה עיתוני מפא"י. פירש המשמעות המשתמעת מהקטעים והעיר בין השאר שאם זוהי ידידות, הרי מוכנה פולין לוותר על כזאת. הצביע על הכללות והעדפה גלויה של המערב לעומת האשמה טוטלית של המזרח. חזר והדגיש התעלמות מעובדות ידועות שאותן מסר אישית להאוזנר,[3] שהודות לעזרה מצד הפולנים, ניצלו עשרות אלפים יהודים אחרי חיסול גטו ורשה. התריע על האשמת פרטיזנים פולנים ברצח יהודים. ציין שאמנם היו בין הפולנים משתפי פעולה אשר נמצאו גם בין יהודים, אך התקומם נגד הכללות. העיר שבמשפט [אייכמן] מתקבלת תמונה שהפולנים לא סבלו כלל.

לבבי השיב:

1. במשפט הובלטו עדויות של עזרה פולנית. הדגים בעדויות של צביה לובטקין ויצחק צוקרמן.
2. במשפט דובר גם על משתפי פעולה יהודים.
3. הביא דוגמאות מהמשפט על רצח פולנים.
4. אין שמץ של דופי במשפט עצמו והופעות התובע הכללי מעידות על אהדה לפולין.
5. הקטעים שצוטטו הם מעיתונים שאינם מייצגים את הציבור הישראלי הרחב. ב"דבר" וב־*Jerusalem Post* אין דברים יוצאי דופן.
6. אין כל כוונה לפגוע, להעליב או להכאיב לעם הפולני.

333

1. ראו לעיל תעודה 331.
2. "לעצטע נייעס" – יומון ישראלי ביידיש. באחד מגיליונות ינואר 1961, נכתב: "אנו גם לא שוכחים את הבהמות הפולניות האפלות שסייעו לרוצחים הנאצים. עוד מזמן הפשיסטים הפולנים התכוננו לפעולה שכזאת".
3. גדעון האוזנר (1915-1990), בין 1960 לבין 1963 כיהן כיועץ המשפטי לממשלה; היה התובע במשפט אייכמן; חבר כנסת בשנים 1965-1974 ו־1977-1981.

7. הידידות לפולין כנה, הערכה לממפולין [ממשלת פולין] על ההבנה ועל העלייה באה לידי ביטוי גם בפגישת שרת החוץ עם גומולקה,[4] שבה השתתף לבבי.
8. במשפט תובא עדות הס.[5] ניתנה הוראה לשלוח בלדר מיוחד ולהביא עדות זאת מפולין.

בסיכום, ביקש שבידה יעביר לממפולין הבטחה שידידות ממ[שלת] ישראל כנה וכי הקטעים שהוא ציטט אינם מייצגים את דעת הציבור בישראל. במשפט עצמו ובעיתונים רציניים שבהם קורא רוב הציבור, ניתנה תמונה אחרת לחלוטין מזו המצטיירת מהלקט שציטט.

דגן

334

מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה)

גנהמ"ד 130.23/3336/40

ירושלים, י"ח בתשרי תשכ"ב
28 בספטמבר 1961

סודי

הנדון: **שיחה עם שר החוץ רפאצקי**
מכתבך מס' 103.1 – 1281
מ־14 באוגוסט 1961

אשיב על מכתב זה למען הסדר בעיקר, שכן זמן רב עבר מאז קיבלתי אותו ולא הספקתי להשיב.

רצוני לציין שאין לנו במיוחד התנגדות לאופן ראייתו של שר החוץ רפאצקי את יחסי פולין־ישראל. נשאלת מכל מקום השאלה, מה הגבול למניעת שימוש באמצעים spectaculaire[1]

4. ו' גומולקה נפגש עם ג' מאיר בסתיו 1959, במושב של האו"ם.
5. רודולף הס (Rudolf Hess) (1900–1947), חבר המפלגה הנאצית וחבר הס"ס. מ־4 במאי 1940 עד ל־1 בדצמבר 1943 פיקד על מחנה אושוויץ־בירקנאו. אחר כך עמד בראש הפיקוח על מחנות ריכוז (Amt D I) במשרד הראשי למנהל וכלכלה של הס"ס (Wirtschaftsverwaltungshauptamt – WVHA). ממאי 1944, חזר לאושוויץ ופיקח על השמדת יהודי הונגריה. עם תום המלחמה הסתתר. במרס 1946 נאסר על ידי הבריטים והיה עד במשפטי נירנברג. במאי 1946 הועבר לפולין, ובאפריל 1947 נגזר דינו למוות. גזר הדין הוצא לפועל ב־16 באפריל באושוויץ. בפולין יצאו לאור זיכרונותיו: *Wspomnienia Rudolfa Hoessa komendanta obozu oświęcimskiego* (זיכרונות של רודולף הס, מפקד מחנה אושוויץ), ורשה 1960. הספר יצא לאור גם בעברית: רודולף פרדיננד הס, הקומנדנט מאושוויץ מעיד: רשימותיו של רודולף הס, ערך, העיר והוסיף מבוא צבי שנר, בית לוחמי הגטאות 1978.

334

1. צרפתית: רב רושם.

באופן שיישמר גם קצת תוכן ממשי ליחסים.[2] במילים אחרות – הפחד מפני שימוש באמצעים נראים לעין עלול להביא לפעמים לידי ביטול הפעולה בכלל. דוגמה מוחשית לכך – יריד המזרח. וכי יתארו לעצמם הפולנים ביתן משלהם ביריד, מבלי שיהיה כתוב עליו כי זה הביתן הפולני? ואם חוששים הם מפני הנפת הדגל שלהם בישראל על הביתן שלהם – הרי פירושו של דבר – כי הפעולה תתבטל בכלל. קשיים אלה עלולים להיתקל בהם בכל שטח אחר, יהיה מדיני, תרבותי או כלכלי. ברור כי יש וגם אנו מעוניינים באנונימיות כשפרסום עשוי לשים לאל את העניין כולו. כך למשל העלייה. אבל גם לגבי העלייה הלא ידוע לך עד כמה קשה מניעת הפרסום, ובפרט איזה קשיים עצם העניין גורם לנו. לעומת העלייה, אינני בטוח כל כך אם תמיד כדאי לנו להיכנע לצו זה של יחסים בעילום שם. מאחר ופולין היא המדינה היחידה במז[רח] אי[רופה], שיחסינו עמה ניתן לציינם כנורמליים פחות או יותר, הרי ברור, כי נבוא לקראתה ואם ממשלתה דורשת דיסקרציה. אני מניח כי אף הם יבינו שיש לזה גבול.

הייתי מגדיר גישתנו לתביעות מסוג זה באופן הבא:

אם נוכחים אנו כי היא תוצאה של לחץ ערבי ישיר, הרי יש להילחם בה ללא רחמים. אם הבקשה להצניע היחסים באה לפי הערכתנו בעקבות לחץ סובייטי – עלינו לנהוג ביתר גמישות והבנה. תלוי בכל אחד מנציגינו מתי ובאיזה אופן יתאימו עקרונות אלה למציאות במדינת כהונתו. הדבר אמור כמובן גם ביחס לפולין.

שרת החוץ, שקראה מכתבך, איננה זוכרת פגישה אישית עם רפאצקי. אין זה אומר כי היא לא התקיימה. הדבר נעלם מזיכרונה. היא זוכרת לעומת זה היטב את שיחתה עם גומולקה, בה נוכח אגב מר א׳ לבבי.

בברכה,

מ׳ אבידן

2. ראו לעיל תעודה 327.

335

ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים)

גנהמ"ד 130.23/3336/40

ורשה, כ"ה בתשרי תשכ"ב
5 באוקטובר 1961

אל מנהל מזא"ר
מאת: הציר, ורשה

סודי

הנדון: **שיחה עם מנכ"ל משרד החוץ – Ogrozinski**

משרד החוץ הפולני הוא משרד דינמי מאוד. מתחת לרפאצקי יש שני תת־שרים נשקוביץ [נאשקובסקי] ווינייביץ – ושלושה מנכ"לים – הגב' ויירנה לגוש הסובייטי, אוגרודזינסקי לאמריקה ואירופה, מיכ[א]לובסקי ליתר חלקי העולם (כולל ישראל). אך מאז שהגעתי לוורשה עוד לא קרה שכולם, או לפחות רובם יהיו כאן. הרגע זה, למשל, רפאצקי ווינייביץ נמצאים בניו יורק, נשקובסקי מלווה את זבדסקי [זאוואדסקי] לאינדונזיה, ויירנה בפראג, מיכ[א]לובסקי בז'נבה והיחידי אשר נשאר הוא אוגרודז'ינסקי. חזר רק לפני שבוע מאירופה ולכן הייתה לי הזדמנות ראשונה לבקר אצלו דווקא עכשיו, כשהוא ממונה (Kierownik) על משרד החוץ כולו.

מהרגע הראשון קיבלתי הרושם שאני מדבר עם יהודי, ואם כי אין לי אישור לכך, לא השתחררתי מרושם זה. לא רק הפנים והעיניים, אלא גם צורת הדיבור והלך המחשבה האנליטי אומרים לי שאינני טועה.

אחרי שיחה על נושאים כלליים, שאל על היקף יחסינו המסחריים. אמרתי לו והוספתי שלפי דעתנו קיימות אפשרויות מעשיות לשפר המצב באופן ניכר, סיפרתי לו מה הם הקשיים בהם אנו נתקלים ואיזה מאמצים אנו עושים כדי להתגבר עליהם. כן הוספתי שאנו מקווים כי נוכל להרחיב לא רק יחסינו הכלכליים, אלא גם יחסינו בשטח קשרי התרבות ובשטחים אחרים.

כאילו חיכה להזדמנות כזו, התחיל מיד בנאום (אשר צריך הייתי, כמובן, להפסיק במספר מקומות) על האפשרויות להידוק יחסינו, או אולי יותר נכון, על הסיבות של המצב הנוכחי. בניתוח הקר והברור ששמעתי מפיו, לא היה אולי חידוש רב – חוץ מהנקודה האחרונה אשר עליה הברקתי[1] – אך בצורתו השיטתית ובגילוי הלב עלה על כל מה שלפחות אני אישית שמעתי עד כה. ובעיקר הופתעתי מידיעותיו של האיש על הנושא בו הוא אינו מטפל בתפקידו.

הדגיש בתחילה שהם מרוצים מיחסינו באופן כללי, אך יש דברים שמפריעים ודברים שאפשר לשפר:

335

1. במברקו אל המשרד בירושלים ב־6 באוקטובר 1961, גנהמ"ד 130.09/2307/11, ציין שאוגרודזינסקי אמר כי "היה עוזר ליחסנו, אילו הייתם בפעולתכם הקונסולרית מפרידים באופן ברור בין אזרחים לבין אחרים".

1. יחסינו המדיניים. אין זה סוד שיש להם אינטרסים חשובים בארצות ערב וברור שאת האינטרסים האלה יצטרכו תמיד לקחת בחשבון. אפשר להתווכח אם עשינו בחכמה ב־1956,[2] אך העובדה היא שהגורמים האנטי־ישראליים בכל העולם ידעו איך לנצל הדבר והצליחו עד היום לשמור המעשה בזיכרון העולם. בוודאי אנחנו שומעים אותו הדבר גם בארצות אחרות, אך בפולין, למשל, היה עוזר לנו להתגבר על זה אילו היינו מראים הבנה יותר גדולה לבעיותיה הקונקרטיות של פולין בקשר לגרמניה. (הפסקתי אותו כשדיבר על סואץ, וכאן הפסקתי אותו שנית והזכרתי את הכרזתו של ראש הממשלה בעניין אודר־נייסה.[3] בחיוך הזכיר רק שהיה גם משהו לפני ההכרזה[4] והמשיך בנאומו. עלינו לדעת – אמר – שיש בפולין אוצר סימפתיות כלפי ישראל והם יודעים היטב שקיימות גם סימפתיות רבות בישראל כלפי פולין. אך הצורה בה כותב לפחות חלק מהעיתונות הישראלית על פולין אינה מוכיחה על רגשי ידידות והבנה. נכון שבפולין קיימת עד היום אנטישמיות, אך ידוע לנו שאין להשוות המצב עם האנטישמיות לפני המלחמה – אשר אותו העיתונות הישראלית מוסיפה להזכיר וידועים לנו גם היטב מאמציה של הממשלה לעקור כל מה שנשאר מאנטישמיות בחיי פולין. המאמרים שהופיעו בעיתונות ישראלית אינם מחלישים את האנטישמים האחרונים, אך מרחיקים מאתנו את ידידינו. (כאן נתתי לו הסבר מלא אשר לדעתי סיפק אותו, היות והוסיף שאינו יודע פרטים, אינו יודע מה המצב היום ודיבר רק על המצב עליו שמע לפני זמן מה.)
2. יחסינו המסחריים. פולין מעוניינת לפתח יחסי מסחר עם כל העולם וכמובן גם עם ישראל. נכון שגם במסחר יש להם מסגרת מדינית הקובעת עדיפויות. גם כאן עליהם לקחת בחשבון את האינטרסים שיש להם בארצות ערב, אך גם במסגרת הזאת אפשר לפתח המסחר בין פולין וישראל. הקושי הוא בזה שהם יכולים להגדיל קניותיהם בישראל רק אם אנחנו נגדיל את קניותינו בפולין, ואנחנו מעוניינים דווקא בסחורות פולניות אשר אותן קשה להם לספק. לכן יש לחפש סחורות אחרות אשר אותן נוכל לקנות בפולין, ויש לחשוב על עסקות משולשות. הם מצדם מוכרחים לעשות מאמצים כדי להיות יותר גמישים.
3. קשרי תרבות. כאן אפשר בהחלט לחזק היחסים. יש לדבר על תכניות קונקרטיות ואם כי אולי לא יוכלו לקבל כל הצעה, בעיקר כש[מ]דובר על קבוצות גדולות, אין סיבה להגבלות בנוגע להחלפות אמנים אינדיווידואליים ואנשי מדע. אשר להשתתפותם בכינוסים בין־לאומיים בישראל, עליהם לשקול כל מקרה ומקרה לפי אופי הכינוס ולפי חשיבותו.
4. הוסיף כי יש עוד קטגוריה רביעית אותה חייב להזכיר, וכאן אני מעדיף לצטט את דבריו באנגלית, אמר: "It would also help to improve our relations, if in your consular activities in general you would draw a clear line between Israeli citizens and others."[5]

---

2. מדובר במבצע קדש ובשיתוף הפעולה בו עם בריטניה וצרפת.
3. ראו לעיל תעודות 322, 325 ו־326.
4. ראו לעיל תעודה 329.
5. באנגלית: לשיפור היחסים בינינו יעזור גם, אם בכלל הפעילות הקונסולרית שלכם תמתחו קו ברור בין אזרחים ישראלים לבין אזרחים אחרים.

עשיתי עצמי כאילו אינני מבין למה הוא מתכוון ואמרתי שעד כמה שיכולתי לראות בתקופה הקצרה של שהותי בוורשה, הבעיה היחידה שבינינו בשטח הקונסולרי היא העובדה שפולין מסרבת להעביר רנטות ופיצויים לנכים ומקבלי פנסיות אחרים אשר עלו ארצה.[6] לא הגיב, רק הוסיף: "אינני מדבר על שום דבר קונקרטי, אך מצאתי לנכון להזכיר גם את הקטגוריה הזאת". וכדי להיות בטוח שהבינותי במה המדובר, התחיל מיד לדבר על עלייה מפולין. ידע בדיוק מה היו המספרים לפני שנה ומה הם היום והוסיף שלפי דעתו אין כבר כה רבים שיהיו מעוניינים בעלייה. אמרתי לו ששערי ישראל פתוחים לכל יהודי המחליט לעלות, ואנו מעריכים הבנתה של ממשלת פולין בעניין זה ושאנו בטוחים שמאותה מידת הבנה מצד השלטונות ייהנו גם אלה מיהודי פולין אשר יחליטו לעלות בעתיד.

העובדה, שהשיחה נתקיימה לפי יוזמתי ולא לפי הזמנתו, נותנת מקום למחשבה שאין לייחס לדבריו של אוגרודזינסקי, הנזכרים בסעיף האחרון, חשיבות יוצאת מן הכלל. מאידך [גיסא], הייתה זאת הפעם הראשונה, מאז בואי לוורשה שאישיות רשמית מצאה לנכון להעלות בכלל עניין זה, והדבר קרה דווקא בזמן שקיים עיקוב אחרי שלושה מחברי הצירות. לכן ייתכן מאוד שבכל זאת יש לראות בדבריו הזהרה ואולי אפילו הכנת קרקע לצעד דרסטי יותר נגדנו. נגביר אמצעי הזהירות ונראה.

בברכה,

א׳ דגן

6. ראו לעיל תעודה 329.

336

הנציג הקבוע של ישראל באו"ם, מיכאל קומיי (ניו יורק), אל סגן המנהל הכללי של משרד החוץ, אריה לבבי, ואל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים)

גנהמ"ד 130.23/3336/40

ניו יורק, ט"ז בחשוון תשכ"ב
26 באוקטובר 1961

אל: מר א' לבבי, סמנכ"ל משרד החוץ, ירושלים
מנהל מזא"ר משרד החוץ, ירושלים
מאת: מ' ש' קומיי, באו"ם, ניו יורק

הנדון: **שיחת שרת החוץ עם שר החוץ הפולני ב־9 באוקטובר 1961**

השיחה התקיימה באו"ם בהשתתפות רפאל, קומיי[1] ומר חובסקי,[2] סגן הנציג הפולני באו"ם, ששימש מתורגמן.

רפאצקי חזר על עמדתם על בעיית ברלין וגרמניה בהתאם לנאום שנשא באותו יום. התקיף את המיליטריזם, את הרבנשיזם[3] של הגרמנים ו[את] ניסיון המערב להשתמש בגרמנים שוב נגד מזרח אירופה. הפריד בין בעיית אירופה העלולה לפוצץ את העולם והבעיה הקולוניאלית שביסודה נפתרה, חוץ מסכסוכים ומלחמות מקומיות שאינם נעימים אבל גם אינם מסכנים את העולם יותר.

כששרת החוץ הדגישה שיש לפחות משא ומתן בין מערב ומזרח וזה מה שחסר בינינו לבין הערבים, ציין רפאצקי שלא קיימים עדיין התנאים המאפשרים משא ומתן בינינו לבין הערבים וזה ייקח עוד הרבה זמן. דברי שרת החוץ נכונים שהתנהגות מדינות אחרות כלפי ישראל צריכה להשפיע גם על הערבים, אבל בעניין זה יש לפולניה מדיניות ברורה לגבי העיקר – הכרה בישראל ויחסים דיפלומטיים מלאים אתה. זה לא היה תמיד קל להחזיק מעמד נגד לחץ ורוגז ערבי, אבל אין לפולניה כוונה להתנהג אחרת. זה לא רק עניין במישור ממשלתי, כי יש לעם הפולני אהדה עמוקה כלפי ישראל (לזה העירה שרת החוץ שגם ישראל אוהדת עמוקות את פולין). הוא וממשלתו בעד טיפוח היחסים הישירים, למשל בשטח התרבותי, אבל מוטב שזה לא יתבטא בעניינים דרמטיים ובולטים לעין, אלא בשקט ובאופן הדרגתי. אפשר להגיע להישגים גם באמצעים לא ספקטקולאריים.[4] לזה הסכימה שרת החוץ.

התייחס לעלייה ואמר שאין הם יכולים לתת יותר ל"רפטריאנטים" שאינם אזרחים פולנים להשתמש בפולניה כתחנת מעבר לישראל. עמדתם הקודמת בנדון זכתה לביקורת חריפה מצד מסוים ואינם רוצים לעורר מחדש ביקורת זו. היהודים שנשארים בפולין צריכים להיות

336

1. מיכאל קומיי, הנציג הקבוע של ישראל באו"ם.
2. צ"ל: [יאצק] מאחובסקי (Jacek Machowski), הסגן באותה עת.
3. נקמנות, קריאת תיגר לתוצאות הלא רצויות.
4. ראו שימוש באותו מונח בתעודה 334 לעיל.

פולנים נאמנים ולא להתנודד הלוך וחזור בין ישראל ופולין. שרת החוץ ביקשה שישקלו באהדה בקשות לאיחוד משפחות. רפאצקי השיב על כך בחיוב.

הזכיר פרסומים בארץ על גילויי אנטישמיות במחתרת הפולנית בזמן המלחמה. הוא הדגיש העזרה שהמחתרת הושיטה ליהודים. אינו יכול להגיד בפה מלא שהצליחו להיפטר מכל אנטישמי, אבל פועלים נגד הגילויים שנשארים כמיטב יכולתם ואין הצדקה להתקיף אותם בשטח זה בעיתונות הארץ. שרת החוץ ענתה שיש אמנם עיתונות חופשית אצלנו ואין ביכולת הממשלה להכתיב לעיתונים מה להגיד, אבל בעניין המסוים הזה עשינו מאמץ למנוע פרסומים פוגעים כאלה.

רפאצקי ציין שידועים לו מאמצי שרת החוץ בנדון, והודה להם עליהם. סיכם בהבעת רצון להמשך היחסים הידידותיים בין שתי הארצות, אף אם פולין נתקלת לפעמים בקשיים מצד מסוים.

בברכה,

מ' ש' קומיי

337

ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים)

גנהמ"ד 130.23 /3336/40

ורשה, ז' בכסלו תשכ"ב
15 בנובמבר 1961

אל: מנהל מזא"ר
מאת: הציר ורשה

הנדון: שיחה עם מנכ"ל משרד החוץ מיכאלובסקי

בין אנשי משרד החוץ יש לי עם המנכ"ל מיכאלובסקי קשר יותר הדוק מאשר עם אחרים. היה מספר שבועות בחוץ לארץ ואחרי שובו החלטתי לבקר אצלו. אחרי שיחה כללית, אשר בה לא למדתי הרבה, עברנו לשאלות קונקרטיות של יחסי פולין־ישראל. סיפרתי לו על הקשיים בהם נתקלתי עד כה בניסיונות לפתח קשרי מסחר וקשרי תרבות בינינו, והנה מה ששמעתי מפיו בתשובה:

הלחץ הערבי על הפולנים הוא הרבה יותר חזק ממה שאנחנו חושבים. היו להם כבר מקרים שעסקות חשובות בשביל פולין לא התגשמו בגלל העובדה שחברה פולנית זו או אחרת עמדה בקשר מסחרי עם ישראל. כל פעם שהפולנים רוצים לשלוח אמן לאחת מארצות ערב, באים הערבים עם התנאי שלא יבקר בארץ וכו' וכו'. נכון אמנם שיש גם לארצות אחרות עניין

כלכלי בארצות ערב ושארצות אלה מפתחות בכל זאת באותו זמן גם יחסיהן עם ישראל, אך פולין מבחינה כלכלית יותר חלשה מארצות אלה ולכן גם יותר רגישה לתגובה ערבית. אך למרות כל זאת, המפתח לחיזוק יחסיה של פולין עם ישראל אינו בבעיה הערבית אלא בבעיה הגרמנית. חשיבות הפתרון של בעיה זו עולה כעת על כל דבר אחר, כולל עניינה של פולין בעולם הערבי, ותמיכתנו בעמדתם בעניין גרמניה עלולה לשמש יסוד לשיפור וחיזוק יחסינו. תמיכה כזאת היו רואים, למשל, בהצהרת ראש הממשלה או שרת החוץ, [הצהרה] אשר ממנה יהיה ברור שאנו רואים את הגבול אודר־נייסה כסופי. ההצהרה הקודמת של ראש הממשלה באה, כפי שידוע לנו, כהתנצלות[1] ועובדה זו הקטינה את חשיבותה המדינית בשבילם אך [את] חידוש ההצהרה, אולי בנוסח דומה להצהרתו של דה־גול[2] בעניין,[3] היו רואים כביטוי ידידות חשוב. הוא מניח שעל ג'סטה כזאת מצדנו תהיה ממשלת פולין מוכנה לענות בג'סטה מצדה.

תזכור בוודאי שרמז דומה – אם כי לא בצורה כה ברורה – שמעתי כבר קודם[4] מספסובסקי[5] ומאחרים, ויש להניח שעוד אשמע וריאציות שונות על נושא זה. אודה לך אם תביא הדבר לדיון ותודיע לי איך, אם בכלל, עלי להגיב בעתיד.

אשר לדעתי האישית, אין לי כל אפשרות לשפוט הדבר כל זמן שידוע לי רק האספקט הפולני של הבעיה. אין לי כל ביטחון שהצהרה אשר עליה דיבר מיכאלובסקי תביא באמת לחיזוק רציני של יחסינו עם פולין. ברור לי רק דבר אחד: אם ידוע לנו מוושינגטון, לונדון ופריז שיש סימנים שהמערב הולך לקראת ויתורים בעניין הכרת הגבול אודר־נייסה, ואם בכלל קיימים סיכויים לשיפור רציני של יחסינו עם פולין, נוכל להרוויח בהכרת הגבול רק אם נהיה בין הראשונים ולא בין האחרונים. אך דווקא הלחץ מצד הפולנים מראה שכנראה הם מרגישים שזמן ההכרה על ידי המערב אינו קרוב.

אודה לך אם תכתוב לי מה ידוע לנו בדבר ממקומות אחרים (כולל קלן).

בברכה,

א' דגן

337

1. ראו לעיל תעודה 325.
2. שארל דה־גול (1970-1889), במהלך מלחמת העולם השנייה עמד בראש כוחות צבא צרפתיים שלחמו יחד עם בעלות הברית נגד גרמניה הנאצית; נשיא צרפת בשנים 1969-1959.
3. במהלך מסיבת עיתונאים ב־25 במרס 1959 סביב סוגיית איחוד גרמניה, התייחס דה־גול לחוסר האפשרות לשנות את הגבולות הבתר־מלחמתיים, ובכלל זה את הגבולות המזרחיים של גרמניה.
4. בשיחה ראשונה של ספאסובסקי עם דגן אחרי שנכנס לתפקיד מנהל מחלקת אסיה־אפריקה, הוא אמר לדגן: "הכרזה רשמית מצדנו בעניין הגבול באודר־נייסה הייתה יכולה לגרום לחיזוק יחסינו עם פולין". "עניתי", רשם דגן במברקו, "שרק לפני מספר חדשים רוה"מ [ראש הממשלה] בשיחה עם בידה הדגיש שאנו בעניין זה בעד סטאטוס קוו, אך ספסובסקי חזר ואמר שלהכרזה דומה להכרזתו של דה־גול דווקא ברגע זה יכולה להיות חשיבות רבה". מברק דגן אל מזא"ר ירושלים, 5 בספטמבר 1961, גנהמ"ד 130.23/1857/2.
5. רומואלד ספאסובסקי (Romuald Spasowski) (1995-1921), בשנים 1949-1945 היה קצין פוליטי בצבא הפולני; פעל במסגרת המודיעין הצבאי. מילא שורה של תפקידים דיפלומטיים; ב־1955-1961 היה שגריר בארצות הברית; ב־1961-1963, מנהל מחלקה במשרד החוץ. אחרי שהוכרז על משטר צבאי ביקש מקלט פוליטי בארצות הברית. עקב זאת הוצא עליו גזר דין מוות.

338

מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה)

גנהמ"ד 130.23/3336/40

ירושלים, ט"ו בכסלו תשכ"ב
23 בנובמבר 1961

אל: הציר ורשה
מאת: מנהל מזא"ר

הנדון: **שיחה עם מנכ"ל משרד החוץ מיכאלובסקי**
מכתבך מ־15 בנובמבר 1961[1]

נדמה לי כי באחד ממכתביי הקודמים עמדתי על האפשרות של התבטאות נוספת מצדנו בעניין גבול אודר־נייסה וסיכוייה כפי הערכתנו.[2] מאז לא השתנה הרבה. אין לדעתי כל תועלת בחזרה פומבית על הצהרת ראש הממשלה, תועלת שתהיה שקולה כנגד הנזק שעלולה הצהרה כזאת לגרום. אנו בעיצומו של משא ומתן עדיין מסובך וקשה, שסיכוייו תלויים במידה לא מבוטלת ברצונה הטוב של ממשלת בון: הצטרפותנו (בצורה זו או אחרת) לשוק האירופאי. אינני רואה מה יכולים להציע הפולנים אשר עבורו יהיה לנו כדאי לסכן משא ומתן זה, מה גם שאינני משוכנע כי רק נימוקים כלכליים עומדים מאחורי קשריהם עם הערבים. במקרה הטוב ביותר נוכל להשיג הגברה מסוימת של קשרי מסחר, רצון טוב מופשט (שאינני מזלזל בו כל עיקר, אך שברגע זה איננו שקול כנגד אינטרס חיוני שבהתקשרותנו עם השוק האירופאי) וכו'. אין לנו ידיעה בדוקה אם ובאיזו מידה השתנו הרוחות בבירות מערב הגדולות, אולם ברור שאף אם השתנו, אין אנו צריכים להידחק בראש התור. קרוב לוודאי כי המדובר יותר בנכונות למצוא פתרון של פשרה בעניין [משבר] ברלין, או בהכרה מסוימת בממשל גרמניה המזרחית מאשר בהשלמה דה־יורה עם גבול אודר־נייסה.

אני מציע כי ננהג בפולנים לפי שני כללים:

(1) טיפוח ידידות בכל השטחים.

(2) התחמקות ממתן תשובות ברורות על השאלות בעניין אודר־נייסה, עם זה, שאנו מסכימים בכל לב לצדקת העניין הפולני, אנו בעד סטאטוס קוו וראש הממשלה מסר זאת בהצהרתו הידועה.

אם זה לא יספק אותם הרי יבינו כי ברגע זה אין באפשרותנו לומר יותר.

בברכה,

משה אבידן

338

1. ראו לעיל תעודה 337.
2. אבידן כתב לדגן במכתבו מ־26 באוקטובר 1961 (גנהמ"ד 130.23/3336/40) בעקבות שיחתו של דגן עם אוגרודזינסקי (ראו לעיל תעודה 335): "אין להתייחס ברצינות יתרה, לדעתי, גם לטענות של אי־הבנה מצדנו בדבר בעיות הגבול הפולני".

339

מנכ"ל משרד החוץ הפולני, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן מס' 16779: AMSZ Dep. 6-77 w-78 t-1183 k. 151

[ורשה] 8 בדצמבר 1961 שעה 23:30

סודי ביותר

אל: בידה – תל אביב

בקשר לנקודה שלוש במברקך מס' 164, אנחנו מנחים אותך להמשיך ולהימנע מהתערבות בוויכוחים על נושא האנלוגיה בין הבעיה של הגרמנים שהועברו לגרמניה מפולין והפליטים הערבים מפלשתינה.

אם יעמידו את העניין הזה לפניך בצורה שקשה יהיה להימנע מתשובה – אתה יכול להעיר, שהגרמנים שהועברו מפולין השתלבו לחלוטין בחברה הגרמנית. בגרמניה המזרחית אף אחד לא מעלה את הבעיה הזאת. אם מעלים אותה בגרמניה המערבית, זה אך ורק במסגרת מדיניות המלחמה הקרה. אבל אפילו שם לא מטילים ספק בכך שאלה שהועברו נטמעו בארץ והם מסודרים היטב מבחינה כלכלית. במצב של מחסור בידיים עובדות בגרמניה המזרחית הישארותם בה נראית כהכרחית. על פי הסקרים שנעשו, המועברים עצמם אינם רוצים לחזור למקומות מגוריהם הקודמים.

מיכאלובסקי

340

קטעים מדו"ח שנתי של משרד החוץ הפולני המתייחסים לישראל

תרגום מפולנית: AMSZ D. V 38-67 w-1

[דצמבר 1961]

איראן וישראל הן שתי המדינות במזרח התיכון שיש להן קשרים הכי הדוקים עם מעצמות המערב, בעיקר ארצות הברית.

מדיניות החוץ של ישראל מזדהה עם מדיניות מעצמות המערב הגדולות. לישראל עמדה שלילית כלפי כל המדינות הסוציאליסטיות; את שיתוף הפעולה בתחום התרבות עם הרפובליקה העממית הפולנית היא מנסה לנצל כדי להדגיש, שהמדינה הסוציאליסטית היחידה שאפשר לשתף אתה פעולה היא פולין.

מסקנות:

את יחסינו עם ישראל צריך להוסיף ולקיים במסגרת מוגבלת כמו עד עכשיו. יש לבחון בשבע עיניים כל יוזמה ישראלית – קודם כול בתחום יחסי התרבות – מנקודת הראות של האינטרסים שלנו ושל כל המחנה הסוציאליסטי.

את שיתוף הפעולה הכלכלי יש להמשיך בהתאם לאינטרסים שלנו.

1962

341

טיוטת מכתב מאת מנהל מחלקת חו"ל של הוועד המרכזי של PZPR, יוזף צ'סאק (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, טיוטת מכתב: AAN PZPR 237/XII-1193

[7 ביוני 1962] ורשה

W14/62/490 – טיוטה
אל: צירות ישראל בתל אביב
לידי הח' אנטוני בידה

במאי השנה קיבלנו מכתב מן הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית בחתימת ח' וילנר,[1] שבו הם כותבים, שב־14 באפריל 1960 הם פנו לוועד המרכזי של פזפ"ר בבקשה שיקבלו למוסדות לימוד גבוהים בפולין כמה אנשים הקשורים עם המפלגה שלהם. לידיעתך – מכתב כזה לא קיבלנו. חבר וילנר חוזר על בקשתו שנקבל ללימודים בפולין מספר מסוים של חברי המפלגה הקומוניסטית הישראלית וליגת הנוער הקומוניסטי, למחלקות הכלליות, ללימוד כלכלה וללימודי מרקסיזם־לניניזם.

אנחנו מתייחסים לבקשה הנ"ל בסקפטיות. בישראל ובמק"י יש הרבה אנשים המכירים מצוין את השפה הפולנית, ההיסטוריה, התרבות, הכלכלה וכדומה. אנחנו צופים שעם הסטודנטים האלה יהיו לנו לא מעט בעיות ודאגות. חוץ מזה, מספר המקומות במוסדות הלימוד הגבוהים בפולין מוגבל, הרבה פונים מן הנוער שלנו נדחים מחוסר מקום, ודבר זה מהווה קושי נוסף.

אנחנו מבקשים לשכנע את החברים הישראליים בעדינות שקשה לנו להיענות לבקשתם.

מנהל המחלקה לקשרי חו"ל של הוועד המרכזי של פזפ"ר
(–) י' צ'סאק

ח' קלישקו
אני מתכוון לשלוח מכתב כזה לח' בידה בתשובה למכתבו של ח' וילנר. האם יש לך הערות לתוכן הדברים. 7 ביוני 1962.[2]

341

1. מאיר וילנר (1918–2003), ממנהיגי מק"י, רק"ח וחד"ש. חבר כנסת בשנים 1949–1959, 1961 ו־1965–1990.
2. שלוש השורות האחרונות הן תוספת בכתב יד.

342

ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב), אל מנהל מחלקת אסיה אפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 10231: AMSZ Dep. w-85 t-1300

נתקבל 10 ביולי שעה 06:15

תל אביב, 9 ביולי 1962 שעה 14:00

אל: ספאסובסקי

משרד החוץ כאן הודיע בתזכיר לכל הנציגויות הדיפלומטיות, שב־15 בחודש זה ייסגר משרד הקישור בתל אביב, שהיה כאן כדי לשרת את הקורפוס הדיפלומטי אשר נשאר כל הזמן בתל אביב אף על פי שמשרדי הממשלה הועברו לירושלים. הקורפוס הדיפלומטי לא הסכים להכיר בירושלים כעיר הבירה ונשאר בצורה הפגנתית בתל אביב. עם הזמן ישראל הצליחה לקשור יחסים דיפלומטיים עם ארצות אפריקה ולגרום לכולן פרט לליבריה לפתוח את נציגויותיהן בירושלים, לצד ונצואלה, גואטמלה, אורוגוואי, הפיליפינים והולנד. מבחינת ישראל זהו הישג מסוים בכיוון של הכרה במצב הממשי, כלומר בירושלים כבירת ישראל.

אין ספק שבעתיד הלא רחוק, הצעד הבא של ישראל יהיה לבוא בדרישה להעביר את כל הנציגויות לירושלים. האם לקבל את התזכיר לידיעה מבלי להשיב עליו או אולי לאשר את קבלתו מבלי לנקוט כל עמדה, או לשלוח הסתייגות רשמית בטענה שללא משרד קישור יקשה על הנציגויות לפעול בקשר עם המרכז בירושלים. עמדה משותפת של הקורפוס הדיפלומטי אין. שגריר ברית המועצות וזקן הסגל הדיפלומטי מחכה להוראות ממוסקבה. אבקש לקבל הנחיות.

(–) בידה

343

סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה, דב סתת (ירושלים), אל ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה)

גנהמ"ד 130.23/3430/39

ירושלים, י"ד בתשרי תשכ"ג
12 באוקטובר 1962

סודי

העברתי את מברקך, המעיד על דברי הציר הפולני בנוגע להעלאת הנציגויות לרמת שגרירויות, למשלחתנו באו"ם.[1]

אני מבין לפקפוקך שבקשירת השינויים עם לבנון.[2] יש בזה המטיל ספק בכנות הפולנים. מאידך [גיסא] מן הראוי לציין שבכל זאת חלה איזה שהיא תזוזה. הן מדברי האישים ששוחחתי אתם בוורשה ושאמרו כי הדבר עומד לפני פתרון רצוי והן מדברי הציר הפולני פה אפשר להבין שקיימת נטייה לחיוב. ברור שהם מתלבטים ורוצים לעשות זאת ברגע הנוח ובצורה המבטיחה פחות סערה ותגובות של ערבים.[3]

נשאלת השאלה לשם מה, אם כך, אמר הציר הפולני את אשר אמר. הרי יכול היה להתעלם ולא לומר דבר. הן לא משכתי בעד לשונו. האם רק יצר הפטפוט או רצון להפגין שמשהו בכל זאת מתקדם?

אתמול הגיע מברקך על המשלחת המסחרית הפולנית העומדת להגיע לניהול משא ומתן. גם בזה אפשר לראות שהפולנים שונים משאר מדינות מזא"ר.[4] כל האחרות, פרט לברית המועצות וצ'כיה שאתן אין כלל מסחר, נמנעות מלשגר משלחות מסחריות ארצה ואינן מקבלות הצעותינו שמשלחותינו תבואנה לבירותיהן. הן מתחמקות בשיטתיות מהחלפת משלחות ושומרות על הסטאטוס קוו שהסכמים מסחריים נחתמים בדרך השגרה בג'נבה. עליי להוסיף, כמובן, את יוגוסלביה, אך זו, כידוע לך, שונה בגישתה בענייני מסחר משאר

343

1. מברק מחלקת מזרח אירופה אל משלחת ישראל באו"ם ניו יורק, 10 באוקטובר 1962, גנהמ"ד 130.23/3430/39.
2. ב־29 בספטמבר 1962 מסר בידה לדב סתת שקיימת בממשלתו החלטה ברורה להעלות את רמת הנציגויות, אך העניין תלוי בהסכם דומה על לבנון, והביצוע יתקיים בוודאי בעת ובעונה אחת עם שתי המדינות. ש' לבב אל שגרירות ישראל במוסקבה ואחרות, 22 בנובמבר 1962 (שם). במשרד החוץ הישראלי בירושלים חששו שבקשירת העלאת נציגות ישראל עם העלאת הנציגות הלבנונית "יש לראות טריק מצד הפולנים היודעים היטב שללבנונים המיוצגים על ידי ציר לא תושב אין כל עניין בשינוי המצב הנוכחי". ראו מזא"ר אל משלחת ישראל באו"ם, 10 באוקטובר 1962 (שם).
3. בשיחת ויניביץ', תת־שר החוץ הפולני, עם א' דגן בסוף אוגוסט, אמר ויניביץ' בעניין עיתוי העלאת דרג הייצוג, כי "הם עומדים תחת לחץ חזק מצד הערבים". עוד הוסיף כי "הלחץ הוא תמידי ועליהם לקחת את העובדה בחשבון". א' דגן אל יחיל, 29 באוגוסט 1962 (שם).
4. בין 17 לבין 29 במרס 1961, אחרי שיחות של המשלחות בראשותם של מ' קייזר, סגן מנהל המשרד לסחר חוץ, ומשה אלון, מנהל הלשכה הכלכלית של משרד החוץ הישראלי, נחתם פרוטוקול שהאריך את תוקף ההסכם המסחרי משנת 1954 ל־31 במרס 1962.

ארצות מזא"ר. האפשרויות במדינה זאת גדולות והיקף המסחר עם יוגוסלביה הולך ומתרחב משנה לשנה.

ודאי שמעת מפי אבידן[5] על המגמה למנות נספח מסחרי שישב קבוע בבודפשט ויקיף בפעילותו גם את ורשה ובוקרשט. אמרתי לאבידן ששוחחתי אתך בנושא זה וכי הסתייגת מהתועלת שבדבר. הוא התכוון בהיותו בוורשה לדבר אתך ואני חושב שאמנם שימש עניין זה נושא לשיחה ביניכם.

נראה איך ייפול דבר במשא ומתן המסחרי. אם נצליח להתגבר על המכשולים הקיימים בהרחבת המסחר ונצליח להרחיב את המסגרת ואת ההיקף, דומני, שזה ישפיע לטובה על האפשרות של העלאת רמת הנציגויות לשגרירויות, דבר שיש בו חשיבות מדינית גדולה.

אני מקווה שיזדמן לי בזמן ביקור המשלחת לראות גם את הציר הפולני ואנסה לדובבו בהיותי במצב שיש לי אחיזה לנגוע בנושא זה, לאחר שהוא היה הראשון שפתח בו.

על שיחת שרת החוץ עם רפאצקי הברקתי לך תמצית חילופי הדברים במה שנוגע ליחסים בין ישראל ופולין.[6] אוסיף שבשיחה זו נדונו גם בעיות עולמיות כלליות. בין השאר אמר רפאצקי כי הוא חולק על דעתו של דין ראסק[7] שלפיה הימצאותם של כוחות ארצות הברית בברלין תורמת ליציבות. רפאצקי בדעה שאמנם קנדי חותר בכנות למניעת התלקחות מלחמתית ורוצה בהעלאת רמת החיים באמריקה הלטינית, אך נוכח המצב הפנימי בארצות הברית שקיימות קבוצות לחץ, אין הוא יכול להשתלט על ההתפתחויות ויכולות להיות הפתעות. נקודה אופיינית שנייה בשיחה הייתה הערתו של רפאצקי שאם ארצות הברית תגלה הבנה לקשייה של ברית המועצות בברלין, הרי הצד השני יגלה הבנה לבעיותיה של ארצות הברית בקובה. דומני שזה גילוי לב יוצא דופן.

הכנסתי פרק זה בסקירה השבועית ואם הדבר יתפרסם במלואו, הרי תקרא זאת בסקירה שתגיע אליך בדואר זה.

אני מעביר לך לקט קטעים מהעיתונות הישראלית על פולין, מהם יש קצת דברים ביקורתיים, קצת חיוביים. על כל פנים תוכל לראות על פי קטעים אלה מה עשוי להשתקף בדיווח הצירות הפולנית למשרד החוץ שלה.

מקווה אני שאצלכם הכול כשורה. ידיעות טריות אשמע מפי אבידן, הנמצא ברגע זה בבודפשט. זוהי התחנה הלפני אחרונה במזא"ר. נותרה עוד רק בלגרד, ואם הדבר יסתדר מבחינת אשרות, גם טירנה.

שא ברכות כל טוב,

שלך,

דב סתת

---

5. הוא היה בסיור במזרח אירופה.
6. גולדה מאיר הדגישה את הסכנה שבמלחמות אזוריות, היכולות לגרום לתבערה עולמית ועמדה על הצורך בהפגת המתיחות במזרח התיכון. היא ביקשה את תמיכת פולין בעמדת ישראל בכל הנוגע לאי־החזרת פליטים והשוותה את עמדת ישראל נגד החזרת הפליטים להתנגדות פולין להחזרת הגרמנים אל השטחים שבידי פולין. מברק דב סתת אל אביגדור דגן, 5 באוקטובר 1962, גנהמ"ד 130.23/3430/39.
7. דין ראסק (Dean Rusk) (1994-1909), מנובמבר 1961 עד 1969 היה מזכיר המדינה של ארצות הברית.

344

ציר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

גנהמ"ד 130.09/2307/11

ורשה, 15 באוקטובר 1962

אל: המשרד ירושלים
מאת: ממישראל ורשה

סודי

מזא"ר.

1. רושינק[1] מסר לי לאמור ה־Banda[2] עד כאן של הקולטורפרבנד פנתה לכל חברי הפוליטביורו עם מחאה חדשה נגד הקמת תערוכה ישראלית באושווינצ׳יה.[3] רושינק דיבר בפרוטרוט עם צירנקייביץ אשר מסכים עם עמדת משרד התרבות, אך דחה שוב ההחלטה הסופית עד לדיון בפוליטביורו.[4] ידבר עם צירנקייביץ שנית עם שובו מגרמניה. ואם יהיה הצורך, ידבר נא עם גומולקה, הקולטורפרבנד מציע עכשיו הקמת בלוק יהודי במקום בלוק ישראלי. רושינק מתנגד לרעיון זה ולעת עתה לא מצאתי לנכון להגיב. הסתפקתי בכך שאמרתי לו שקשה לי להסביר הדיחוי לממשלתי, שהדבר פורסם כבר לפני חודשים גם בפולין וגם בארץ ושכל דיחוי מהווה סכנה שהעניין יהפוך לעניין רציני מאוד בעיני הקהל הישראלי. ביקש לחכות עד סוף החודש והסכמתי לכך.
2. היום הגיעה משלחת יהודית מארצות הברית בה 43 חברים. לפי ידיעת "נתיב",[5] מדובר במשלחת UJA[6] אשר אתה הוסכם שלא תתקשר עם הצירות. לכן גם לשאלתו של רושינק אם ידוע לי על המשלחת, עניתי בשלילה. רושינק סיפר לי שאנשי הקולטורפרבנד התנגדו לביקור המשלחת, אך המפלגה הכריחה אותם לא רק לשנות את עמדתם, אלא אפילו לפעול בתור מארחים. הפולנים מצפים שיקבלו באמצעות המשלחת סכומים

344

1. קאז׳ימייז׳ רושינק (Kazimierz Rusinek) (1905-1984), בשנים 1945-1948, היה חבר הוועד המרכזי של PPS; ב־1954-1971, חבר בוועד המרכזי של פזפ"ר; ב־1947-1952, שר העבודה והרווחה; ב־1957-1961 היה סגן־מזכיר המדינה במשרד התרבות והאמנות.
2. כנופיה.
3. במאי 1962 הייתה פנייה למשרד החוץ הפולני בדבר הקמה של ביתן ישראל בשטח המחנה באושוויץ. TSKŻ התנגד לסוג כזה של הנצחה. במהלך חודשים ארוכים התמהמה השלטון הפולני במתן תשובה חד־משמעית לסוגיה זאת, ובסופו של דבר לא הוקם ביתן כלל.
4. רוסינק מסר לדגן בינואר כי "לברית המועצות, צ׳כוסלובקיה, הונגריה, יוגוסלביה ומזרח גרמניה יש בלוקים לאומיים עם תערוכות מתמידות באושווינצ׳ים, ולדעתו היה טוב ונכון שיהיה שם גם בלוק ישראלי". דגן אל מנהל מזא"ר, 21 בינואר 1962, גנהמ"ד 130.23/3430/39.
5. "נתיב – לשכת הקשר" הוא שמו של גוף חשאי למחצה במשרד ראש הממשלה, אשר הוקם ב־1952 על ידי שאול אביגור. תפקידו היה להגיע אל היהודים בברית המועצות ומזרח אירופה ולעודד את זיקתם ליהדות, לציונות ולישראל.
6. UJA (United Jewish Appeal) – ארגון גג פילנטרופי של יהודי ארצות הברית. נוסד ב־1934 על מנת להגיש סיוע ליהודי אירופה. החל מ־1947 השקיע מאמצים בסיוע להקמתה של מדינת ישראל וחיזוקה.

ניכרים להגשמת התכניות להקמת המונומנט בטרבלינקה ובמקומות אחרים. שקלו נא האפשרות להפעיל המשלחת בעניין הבלוק הישראלי באושווינצ׳ים. אינני מתכוון ללחץ בזמן שהותם בפולין, אך אחרי שובם לארצות הברית.

דגן

345

מנכ״ל משרד החוץ הפולני, יאז׳י מיכאלובסקי (ורשה), אל ציר פולין בישראל, אנטוני בידה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ z-12 w-85 t-1301:13417

[ורשה, 12 בנובמבר 1962]

סודי ביותר

בידה – תל אביב

לאחר שהוחלט עקרונית לסגור צירויות נפלה החלטה להעלות את הנציגויות בתל אביב ובוורשה לדרגת שגרירויות, דבר שישראל ביקשה כבר פעמים רבות.[1] היום נתנו את הסכמתנו לדגן. קבענו את פרסום ההודעה ל־16 בחודש זה.[2] לידיעתך: ב־14 לחודש תהיה הודעה זהה בעניין לבנון וב־16 גם בעניין יוון.

מיכאלובסקי

345

1. בחצות בין ה־15 ל־16 בנובמבר 1962 נמסרה בירושלים ובוורשה ההודעה הבאה: "The Government of Israel and the Government of the People's Republic of Poland have decided to raise their respective missions in Warsaw and Tel Aviv to the rank of Embassies"; 15 בנובמבר 1962, גנהמ״ד 130.23/3430/39.
2. המידע פורסם ב״טריבונה לודו״, ב־16 בנובמבר 1962, בכרוניקה הדיפלומטית.

1963

346

תזכיר משיחה עם אדולף ברמן

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ D.V 24-71 w-1

10 בינואר 1963

תזכיר משיחה עם ח[בר] ברמן ביום 10 בינואר 1963

ח' ברמן חזר לא מזמן מקונגרס FIR[1] בוורשה ומסר לנו כדלהלן:

20 שנה למרד גטו ורשה

בקונגרס FIR בוורשה הוחלט להכריז על יום 19 באפריל השנה, שבו חל יום מלאות 20 שנה לפרוץ מרד גטו ורשה, כיום בין־לאומי. יום זה יצוין ברחבי העולם כולו. ח[בר] ברמן ניהל שיחות עם משלחות המדינות הסוציאליסטיות בנושא ציון התאריך הזה.

ממשלת פולין החליטה לשוות לאירועי 20 השנים למרד הגטו מסגרת רחבה ביותר. צופים בואן של משלחות מכל העולם וכן תנועת תיירות גדולה. בגלל קשיי מטבע חוץ בפולין, באי המשלחות יישאו בהוצאות נסיעתם בעצמם.

מישראל צפויה להגיע משלחת רשמית גדולה. ל־ZBOWiD[2] חשובה ההשתתפות של משלחת תנועת ההתנגדות מישראל. מנו אפילו שמות: י' צוקרמן, צביה לובטקין, ס' גראייק, א' ברמן. ח[בר] ברמן מצדו העלה הצעה שהליגה לידידות וכן הוועד לידידות ישראל־פולין[3] ישלחו לחגיגות נציג אחד מכל ארגון (למשל רייס מן הוועד ועו"ד לנדאו[4] או ברטשטיין מן הליגה). את נסיעתו של ברמן יוכל FIR לממן, הועלתה הצעה כזאת על ידי ח[בר] קובלסקי. את לנדאו או את ברטשטיין יוכל לממן הוועד היהודי בוורשה. חוץ מזה, מדברים על אפשרות בואם של נציגים רבים מישראל: נציגי הכנסת, ההסתדרות, המפלגות (למשל "חירות") וכן תיירים.

346

1. Féderation Internationale des Résistants, des Victimes et des Prisonniers du Fascisme – הארגון הבין־לאומי של לוחמים בנאצים, קרבנותיהם ואסירי מחנות. נוסד ב־1951.
2. Związek Bojowników o Wolność i Demokrację– ארגון לוחמים לחירות ודמוקרטיה (ארגון לוחמי המחתרות נגד הנאצים בפולין), נוסד ב־1949 על ידי איחוד של ארגוני לוחמים קיימים. היה שייך ל־FIR.
3. על הוועד לידידות ישראל־פולין, ראו תעודה 21. הליגה לידידות ישראל־פולין נוהלה על ידי הקומוניסטים הישראלים.
4. משה לנדאו, שופט בבית המשפט העליון, אב בית דין במשפט אייכמן, חבר בוועדת חסידי אומות העולם ב"יד ושם".

אירועי 20 שנה למרד גטו ורשה בישראל

בישראל יתקיימו 5-6 אירועים חגיגיים גדולים לציון שנת ה־20 למרד הגטו. המוסדות המעוניינים לארגן אירועים הם: "יד ושם" (המוסד הרשמי), קיבוץ לוחמי הגטאות (של "אחדות־העבודה"), קיבוץ יד מרדכי (מפ"ם), התאחדות עולי ורשה, וכן ארגון הלוחמים בנאצים (FIR).

מזכירות ארגון הלוחמים בנאצים צריכה להתכנס ב־12 בחודש זה על מנת להחליט בנושא. ההצעה של המזכירות תכלול:[5]

ב־6 באפריל יתקיים כנס ארצי חגיגי של הארגון. כנס זה יהיה האירוע שיפתח בפועל את אירועי ציון שנת ה־20 למרד הגטו בישראל. בכינוס ישתתפו נציגים מחו"ל (מארגוני הלוחמים בנאצים הבטיח את בואו פ' טאראצ'יני, אחד מסגני יו"ר הארגון העולמי). רצוי בואו של נציג ZBOWiD.

בקשר לכנס העומד להתקיים, ארגון הלוחמים מתכנן לפתוח בתל אביב תערוכה גדולה שתישען על שתי תערוכות פולניות: "אם וילד באושוויץ", שהיא תערוכה ניידת של ZBOWiD, וכן תערוכה שנערכה על ידי המכון ההיסטורי היהודי. (הערה: נושא התערוכות כבר הוסדר מבחינתנו; Departament Prasy i Informacji MSZ] DPI – מחלקת העיתונות והמידע של משרד החוץ הפולני] הבטיח ששתיהן יהיו במרס השנה בישראל.)

פרשת הביתן הישראלי באושוויץ

עניין זה נדון בפולין בכל הדרגים. קיימים חילוקי דעות גם במועצת המדינה, גם ב־ ZBOWiD וגם בלשכה המדינית.[6] ח' קלישקו ביקש בקשר לזה את חוות דעתם של ידידים מישראל.

העניין הוא בכך, שממשלת ישראל הודיעה במאי 1962 על הסכמתה להקים את הביתן. SKŻP[7] מתנגד לקונספצייה שאת הביתן הזה תקים ממשלת ישראל. הם מציעים ביתן יהודי במסגרת הביתן הפולני. הם מנמקים זאת בכך, שבתקופת השואה ישראל לא הייתה קיימת (זהו הנימוק שהשתמש בו סרבציוס,[8] סנגורו של אייכמן. העיר על כך דגן, שגריר ישראל בפולין), שישראל אינה מייצגת את העם היהודי כולו, שתוכן התצוגה עלולה להיות חד־צדדי, ראקציוני, ציוני.

עמדה בעד הקמת הביתן על ידי ישראל מבטאים ח' רושינק וכן ח' רפאצקי, והם מנמקים זאת כך: הוועד הבין־לאומי להנצחת קרבנות מחנה ההשמדה אושוויץ פנה בעניין זה לכל המדינות המעוניינות וגם לישראל – אם המדינות נענו בחיוב, אין יסוד לסרב עכשיו. סירוב לישראל יהווה אפליה. בישיבה האחרונה של ועד אושוויץ הבין־לאומי בבודפשט (6 בדצמבר 1962) התקבלה החלטה פה אחד בעד הקמת הביתן הישראלי באושוויץ.

---

5. חסרה שורה אחת של טקסט.
6. בתערוכות של המוזאון הממלכתי באושוויץ לא הוצג הסבל המיוחד של היהודים. בהתאם לתקנה שהתקבלה ב־2 ביולי 1947, על השטח של המחנה הייתה צריכה לקום "אנדרטה של סבלות האומה הפולנית ואומות אחרות". כבר ב־1948 התלוננו ארגונים יהודיים בפולין, ללא הועיל, כנגד מצב זה. התערוכה החדשה, שהוכנה בשנים 1950-1951 בהתאם למודל הסובייטי, גימדה את סבלותיהם של היהודים ועשתה בהם שימוש אינסטרומנטלי.
7. צ"ל: TSKŻP.
8. רוברט סרבציוס, משפטן גרמני, סנגורם של פריץ זאוקל וקארל בראנדט בנירנברג ושל אדולף אייכמן בירושלים.

הנימוק הבא: ביתן יהודי חייב להיות, ואם ישראל לא תקים אותו – מי כן? ה"ג'וינט"? הקונגרס היהודי העולמי? SKŻP?[9] (אין להם כסף). באושוויץ נספו יהודים ממדינות רבות, לא רק מפולין. ח' רושינק גם הסב את תשומת הלב לעובדה, שבישראל חיים 6,000 ניצולי אושוויץ, ובפולין נשארו אך מעטים.

ח' רושינק וח' קלישקו לא רואים בעיה בזה.

באשר לתוכן התצוגה בביתן, הם רואים שתי אפשרויות: התצוגה תצטרך לעבור את אישור מיניסטריון התרבות, ותוכן בלתי רצוי בביתן הישראלי פשוט לא יאושר ולא יתקבל. אפשרות פתרון אחרת: ההחלטות בעניין תוכן התצוגה בביתן יתקבלו על ידי ועדה שתוקם בישראל, בהשתתפות ארגון הלוחמים האנטי־פשיסטים,[10] שתהיה לו השפעה על התכנים שיוצגו בביתן. שגריר ישראל דגן תומך בהקמת ועדה כזאת בישראל בהשתתפות כל הגורמים המעוניינים. גם [סטפן] גראייק מוועד הלוחמים בנאצים[11] התבטא בעד הקמתה של ועדה כזאת.

הלשכה המדינית של מק"י לא קיבלה כל החלטה בעניין זה, אבל חבריה הביעו את דעתם, שלמדינת ישראל צריך להיות ביתן משלה באושוויץ. חסרונו של ביתן כזה היה מעורר רושם שלילי עם הסרת הלוט מעל יד הזיכרון ב־1965. ואם ועד אושוויץ הבין־לאומי פנה לממשלת ישראל וממשלת ישראל הסכימה לכך – סירוב הוא עניין קשה מאוד. הם לא מבינים, עם זאת, מדוע פנו בעניין זה לממשלת ישראל? ביתן ישראלי גם לא פותר את העניין, שכן באושוויץ נספו יהודים מכל ארצות אירופה. חברי הלשכה המדינית דנו גם בבעיית תוכנו של הביתן. אפשר לפתור אותה בדרך של הקמת ועדה מתאימה בישראל וגם באמצעי פיקוח של הגורמים הממשלתיים בפולין. זוהי דעתה הבלתי רשמית של הלשכה המדינית של מק"י.

מספר ימים לאחר השיחה הזאת בא אלינו ח' ברמן ומסר לנו בצורה רשמית יותר את הדברים הבאים:

בקשר לבקשתו של ח' קלישקו לחוות דעת של המפלגה הקומוניסטית הישראלית, ח' ברמן קיבל הוראה לא לכתוב בעניין זה לח' קלישקו. הלשכה המדינית לא יכולה לנקוט עמדה רשמית בעניין הביתן הישראלי. לאחר שהוועד הבין־לאומי להנצחת קרבנות מחנה ההשמדה אושוויץ פנה לממשלת ישראל, הם לא רואים דרך חזרה מן העניין הזה ולא רואים אפשרות להחזירו לסדר היום של דיוני הלשכה המדינית. זה עלול היה לעורר אי־הבנות בקנה מידה בין־לאומי. ח' ברמן ניהל שיחה בת שעתיים עם ח' מיקוניס.[12] ח' מיקוניס סבר, שעמדתו של SKŻP[13] מחוסרת בסיס. העובדה שמדינת ישראל לא הייתה קיימת אז איננו נימוק רציני.

תוכן התצוגה בביתן, לעומת זאת, הוא עניין המעורר דאגה. הדבר תלוי בממשלת פולין וכן בכך שיצליחו להקים בישראל ועדה משותפת בהשתתפות הקומוניסטים, מה שיבטיח תוכן אנטי־היטלריסטי של הביתן. ביתן יהודי חייב להיות מוקם כך או אחרת, שאם לא כן עלולה לצמוח שערורייה בקנה מידה בין־לאומי.

הנימוק, שאפשר לעשות ביתן יהודי במסגרת הביתן הפולני גם הוא איננו הגיוני, שכן באושוויץ נספו יהודים לא רק מפולין.

---

9. צ"ל: TSKŻP
10. FIR
11. ארגון הפרטיזנים, לוחמי המחתרות ומורדי הגטאות.
12. שמואל מיקוניס (1903–1982) היה המזכיר הראשון של מק"י (1947–1974).
13. צ"ל: TSKŻP

20 שנה למרד הגטאות בישראל

במסגרת האירועים לציון 20 שנים למרד גטו ורשה, "יד ושם" מציעה להעניק תעודות הוקרה לכל הלא יהודים שהצילו יהודים ועזרו ללוחמים היהודים. ב"יד ושם" הוקמה ועדה מיוחדת, שבראשה עומד שופט בית המשפט העליון לנדאו (שהשתתף במשפט אייכמן). מזכיר הוועדה הוא מר אלקלעי (לשעבר יו"ר ועד הקהילות היהודיות ביוגוסלביה).

את הבעת ההוקרה או העזרה לאותם לא יהודים מתכננים להביע על ידי:

א. תעודות תודה והוקרה.

ב. הזמנה לישראל במטרה לנטוע עץ ב"יער חסידי אומות העולם".

ג. במקרים מיוחדים, הושטת עזרה חומרית מכספי הקונגרס היהודי העולמי.

בראש הוועדה המקבילה של הקונגרס היהודי העולמי עומד המהנדס רייס (יו"ר ועד הידידות ישראל־פולין), שכן המפעל הזה נוגע במידה רבה לפולנים.

אלקלעי התחיל כבר לערוך רשימה של שמות, שבה שמות פולניים רבים. צפויה הקמתה של ועדת בדיקה ואישור עבור הפולנים, בהרכב ח' ברמן, גראייק וא' צוקרמן.

קיים גם רעיון, שבימי האירועים לכבוד שנת ה־20 למרד הגטאות באפריל השנה, יעניקו בוורשה את תעודות ההוקרה הראשונות לראויים ביותר מבין אלה שפעלו להצלת יהודים.[14] עמדתו של ח' רייס בעניין זה חיובית ביותר. גילוי הוקרה כזה, לדעתו, יהווה תשובה נאותה להאשמות בדבר אדישות הפולנים בזמן השואה, ואף יותר מזה – יש בכך מחווה של ידידות והכרת תודה מצד ישראל לעם הפולני. TSKŻP הביעה הסתייגויות וספקות בעניין זה. ללשכה המדינית של מק"י, לעומת זאת, אין הסתייגויות.

347

תזכיר מאת סגן שר החוץ, יוזף ויניביץ' (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ D. V 24-71 w-1

ורשה, 5 במרס [196]3

סודי

תזכיר דחוף משיחה עם שגריר ישראל ב־1 בחודש זה

דגן הגיע לשיחה מיוזמתו. שוב חזר עם הבקשה של ממשלת ישראל ממאי בשנה שעברה, שישראל תקבל אחריות מלאה על אחד מהצריפים (הבלוקים) במוזאון אושוויץ על מנת להציג בו תערוכה קבועה על הלחימה והמרטירולוגיה של יהודים. הוא ציין, שממשלת ישראל אינה מתיימרת לייצג את כל יהדות העולם בעניין זה כמו בעניינים אחרים – אבל היא סבורה, שיש

14. טקס הענקת אות חסיד אומות העולם התקיים בשגרירות ישראל עד נובמבר 1966. בין היתר קיבלו אז אותות אירנה סנדלר וולדיסלאב ברטושבסקי.

לה זכות מוסרית לבקש חסות על אחד הביתנים באושוויץ, ולו רק בזכות העובדה, שרבים מאסירי אושוויץ ומשפחות רבות של אלה שהושמדו באושוויץ גרים בישראל.

אם לגרמניה המזרחית יש ביתן משלה באושוויץ, אף על פי שבתקופת השואה גרמניה המזרחית כמדינה לא הייתה קיימת, גם ישראל צריכה שיהיה לה ביתן כזה.[1] ועד אושוויץ הבין־לאומי שותף לדעה שישראל צריכה לפתוח את התצוגה שלה באושוויץ. דגן מבקש שגם ממשלת פולין תביע את הסכמתה לכך.

בהתאם לתזכירו של ח' נאשקובסקי מיום 22 בדצמבר 1962 שנשלח להנהלת משרד החוץ,[2] נתתי לו את התשובה הבאה:

1. הסכמה לביתן נפרד של ישראל אינה באה בחשבון.
2. אני סבור, לעומת זאת, שמסמכים ואובייקטים אחרים שתספק ישראל אפשר יהיה לצרף לתצוגה הפולנית הכללית, הקשורה לשואת היהודים, כאשר תערוכה כזאת תקום באושוויץ.[3]

דגן ידע היטב על תכניות להקדיש לשואת היהודים חלק מיוחד של מוזאון אושוויץ. אגף כזה היה קיים עד שנת 1951 והורד אחר כך. בתזכיר המוזכר לעיל נאשקובסקי הצביע על כך, שיש צורך להקים אגף יהודי מחדש במהירות הרבה ביותר.

(–) ויניביץ'

תפוצה: [עמודה ראשונה] ח' גומולקה, ח' צירנקייביץ', ח' קלישקו, ח' סטז'לצקי, ח' צ'סאק, ח' קראשקו, ח' סטאשיאק, ח' ויטשבסקי, ח' רושינק, [עמודה שנייה] ח' נאשקובסקי, ח' ויניביץ', ח' ויירנה, ח' מיכאלובסקי, ח' בירצקי, ח' כ"ץ־סוכי, ח' ספאסובסקי

347

1. בעת חיבור תעודה זאת היו קיימים כבר ארבעה ביתנים "לאומיים": של צ'כוסלובקיה (הוקם ב־1959), של ברית המועצות (1961), מזרח גרמניה (1961) ויוגוסלביה (1963).
2. נאשקובסקי הציע בתזכיר מ־22 בדצמבר 1962: (1) לדחות את הצעת ישראל ולנמק את הדחייה בכך, שהיהודים, אשר סבלו ונרצחו באושוויץ יותר מכל עם אחר, היו אזרחים פולנים, והסבל והעינויים שעברו מיוצגים בביתן הפולני. השואה של יהודים ממדינות אחרות מוצגת בביתנים הלאומיים של אותן מדינות. לעומת זאת, יש להסכים להצעה לצרף למוצגים בביתן הפולני תיעוד ומוצגים שאותם יכולה ישראל לתרום, כאלה שעדיין אינם כלולים באתר מוזאון אושוויץ; (2) באשר לנאמר לעיל, יש צורך להחזיר לתצוגה הפולנית במוזאון, במועד קרוב ככל האפשר, את האגף המוקדש לשואת היהודים, שהוצא משם בשנת 1951 (AMSZ D.V 24-71 w-1). המידע הכלול בשני הנימוקים, היה מוטעה. מרבית הקרבנות היהודים של מחנה ההשמדה אושוויץ לא היו אזרחי פולין. מרביתם של יהודי פולין הושמדו בטרבלינקה ובבלז'ץ. על פי המחקרים האחרונים, מחנה ההשמדה אושוויץ־בירקנאו היה מקום השמדתם של 1.1 מיליון קרבנות, מהם 960 אלף יהודים, שמתוכם 300 אלף היו מפולין. בשנות השישים הציבור הכיר נתונים אחרים: מספר הקרבנות באושוויץ הוערך אז בשלושה עד ארבעה מיליון (M. Kucia, *Auschwitz jako fakt społeczny,* Kraków 2005, pp. 148-156). בתצוגות בשטח המוזאון הלאומי באושוויץ לא היה ייצוג נפרד לשואת היהודים. על פי התקנה מיום 2 ביולי 1947, שטח מחנה אושוויץ לשעבר אמור היה להיות "יד זיכרון לסבל העם הפולני ועמים אחרים". הארגונים היהודיים בפולין מחו נגד מצב דברים זה עוד בשנת 1948, ללא תוצאות. התצוגה החדשה, שעוצבה בשנים 1950–1951 על פי דגמים סובייטיים, גימדה והצניעה את שואת היהודים.
3. במברק אל אבידן, כתב דגן ב־5 במרס: "אינני בטוח אם נתתי במברקי על השיחה עם ויניביץ' ביטוי מספיק לעובדה שיצאתי בהרגשה לא טובה. אין לי ספק שהוא יעשה מה שיוכל כדי לספק אותנו, אך העובדה שהעלה שאלת הבלוק הכללי היהודי בהשתתפותנו מעוררת בי ספקות היות והדבר עכשיו רשמית בידי משרד החוץ ולא רק בידי רושינק. שקלו נא אפשרות להזמין הממונה הפולני ולהסביר עמדתנו גם דרכו. לדעתי זה לא יכול להזיק". מברק דגן אל אבידן, 5 במרס 1963, גנהמ"ד 130.23/3430/30.

348

מזכיר שגרירות פולין בישראל, פרנצ׳ישק מליצ׳ק[1] (תל אביב), אל מנהל מחלקת אסיה־אפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ Dep. w-110 t-63 :3562

נתקבל 20 במרס 1963 שעה 6:30

תל אביב, 19 במרס 1963 שעה 12:00

סודי

אל: ספאסובסקי

ב־18 לחודש זה הוזמנתי על ידי מנהל המחלקה למזרח אירופה במשרד החוץ, אבידן, אשר העלה בשיחה את העניינים הבאים:

1. הממשלה ודעת הציבור בישראל מודאגים מאוד מזה שלא באה שום תשובה מצד ממשלת פולין בעניין הקמת הביתן הישראלי באושוויץ.
2. הוועדה הממשלתית־ציבורית בישראל לציון 20 שנים למרד גטו ורשה, שבראשה עומדת גולדה מאיר, מזמינה לרגל המאורע נציגים של ממשלת פולין וכן נציג של ארגון לוחמי המחתרות נגד הנאצים בפולין. הם לא יראו כל פגם בכך אם אדם אחד יבוא גם כנציג הממשלה וגם כנציג ארגון הלוחמים. הם ישלחו את ההזמנות הרשמיות לאחר שייוודע להם, שאנחנו מוכנים להתייחס אל ההזמנות בחיוב.
3. בשיחה ״בלתי רשמית״, אבידן ביטא את דאגתו מכך ש״הוועד לידידות פולין־ישראל״ לא שלח אליהם עדיין הזמנות לאירועי ציון 20 שנים למרד גטו ורשה בפולין.
4. השיחה נערכה באווירה רגועה.

(–) מליצ׳ק

348

1. פרנצ׳ישק מליצ׳ק (Franciszek Mliczek), מזכיר שגרירות פולין בישראל. ב־1965, זמן קצר אחר חזרתו מתל אביב, מונה לנהל את המחלקה ה־V במשרד החוץ.

349

תזכיר מאת מנכ"ל משרד החוץ הפולני יאז'י מיכאלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ D.V. 24-71 W-1

ורשה, 4 במאי 1963

סודי

תזכיר דחוף

משיחה עם שגריר ישראל מר דגן ביום 3 במאי 1963

קיבלתי את מר דגן לשיחה על פי בקשתו. הוא העלה את עניין האירועים לציון יום השנה לגטו, תוך ביטוי צער על כמה דגשים פוליטיים שלדעתו לא התאימו לאופי המאורע. הערתי למר דגן, שלא ידוע לי על עובדות או גילויים פומביים הקשורים בציון יום השנה ה־20 שהיו יכולים לנגוע למדינת ישראל, ורק על גילויים כאלה אנחנו יכולים לדון. מר דגן הזכיר, שהעיתונות שלנו לא הזכירה את ציון יום השנה למרד הגטאות בישראל, וכן את העובדה שהמשלחת הישראלית זכתה ליחס צונן. ציינתי, שהמשלחת שלהם נתקבלה על פי כל כללי הטקס,[1] ויחס דומה לא בא מצדו של מר האוזנר,[2] שמצא לנכון להעניק עוד בוורשה ריאיון שלא עלה בקנה אחד עם התנהגות נאותה מצד אורח. מר דגן העלה אז את העניין האחד, שלדבריו היתה לו זכות לדרוש ביחס אליו הבהרות. עניין זה הוא הסירוב לתת ויזה למר שריד, סגן המנהל הכללי של משרד החינוך ובעל דרכון דיפלומטי, שרצה לקחת חלק בציון יום השנה.[3] השבתי שאינני מכיר את העניין, שכן כידוע נתנו כמה מאות ויזות בקשר לאירועי ציון השנה.

אחר כך מר דגן העלה את עניין הביתן הישראלי באושוויץ וביקש את תשובתנו. השבתי, שאנחנו לא רואים אפשרות לממש את הצעתם, ולעומת זאת אני יכול להודיע לו, ששואת יהודי פולין תמצא את ביטויה המלא במוזאון של אושוויץ, שיציג את הטרגדיה של כל אזרחי פולין שנכלאו ונרצחו שם על ידי הנאצים.

דגן ביטא את צערו על העמדה שלנו. הוא סבור, שלישראל זכות לביתן משלה, כמדינה שבה ישנו מספר המשפחות הרב ביותר של קרבנות אושוויץ וכן המספר הגדול ביותר של ניצולי מחנה זה. הוא מבקש לקחת זאת בחשבון. שאל גם, האם הם יוכלו להשתתף בהקמת החלק היהודי של המוזאון.

השבתי, שהתכנון של החלק הזה כבר הושלם.

349

1. לצד מניפולציות של העובדות ההיסטוריות ושימוש ביום השנה לצרכי תעמולה של ממשלת פולין העממית, פגשו הישראלים שורה ארוכה של הפרעות קטנות. כך למשל, ברשימות האורחים בטקס אקדמיה באולם הקונגרסים, "שכחו" להכיל את שם השגריר הישראלי ונציגים של הציבור היהודי מחו"ל.
2. ראו תעודה 322.
3. יעקב שריד היה חבר במשלחת "יד ושם" לציון יום השנה, אך לא קיבל ויזה לפולין. שריד ביקש להכיר מקרוב את פעילות הטלוויזיה החינוכית הפולנית; ראו מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל בוורשה וכן מכתבו של דגן אל המשרד בירושלים, מ־3 באפריל 1963. שתי התעודות בגנהמ"ד 130.23/3431/3.

בשיחה כללית שבאה אחר כך, מר דגן העריך את המאורעות במזרח התיכון ואמר, שהוא אינו רואה את תהליך האיחוד של קע"ם כסופי. הוא הסביר, שבעיראק ובסוריה פועלים כוחות צנטריפוגליים היכולים להקים איחוד. הוא הודה, שנאצר פועל הפעם בהתאפקות ובתבונה. לישראל אין יחס שלילי לאיחוד בצורה זו, ונשמעים אפילו קולות בממשלה, שהוא יקל על קשירת קשרים בין ישראל וקע"ם. לעומת זאת הם מודאגים מאוד מהתסיסה בירדן. לדידם, חוסיין הוא גורם ממתן השומר על השקט באזור ולא נכנע ללחצים של הקיצוניים בין הערבים הפלסטינים, הדורשים את השמדת ישראל. אם תהיה הפיכה בירדן וירדן תתאחד עם קע"ם, ישראל תחוש מאוימת ותיאלץ לפעול. הם סבורים, שלמרות העזרה הצבאית שמקבל נאצר מגרמניה המזרחית (יועצים צבאיים־טכניים, ייצור טילים), ישראל ממשיכה להיות חזקה יותר מבחינה צבאית.

לא היו תכנים משמעותיים אחרים באותה שיחה.

לסיום, מר דגן ביקש פעם נוספת, אם זה אפשרי, לקבל תשובה בעניין הוויזה למר שריד.

(–) מיכאלובסקי

350

טיוטה לאיגרת שהייתה אמורה להימסר לישראל

תרגום מפולנית: AMSZ D.V. 24-71 w-1

[אחרי ה־3 במאי 1963]

הצעה־טיוטה לאיגרת שתימסר לישראל

המשרד לענייני חוץ של הרפובליקה העממית הפולנית מביע בזאת רגשי כבוד לשגרירות ישראל ומבקש להודיע כלהלן:

בקשר לפנייתה של שגרירות ישראל אל שלטונות פולין בהצעה להקים בשטח מחנה ההשמדה אושוויץ ביתן נפרד של ישראל – המשרד לענייני חוץ מוסמך בזאת להודיע, שממשלת פולין אינה רואה אפשרות לממש את ההצעה הנ"ל.

עם זאת, כפי שנמסר בשיחתו של שגריר ישראל מר א' דגן עם סגן השר לענייני חוץ מר י' ויניביץ', שנערכה ב־1 במרס השנה, המשרד לענייני חוץ מבקש להודיע לשגרירות:

[אפשרות 1:] שואת יהודי פולין תמצא את ביטויה המלא במוזאון של אושוויץ, שיציג את הסבל והעינויים שעברו על כל אזרחי פולין שנכלאו ונרצחו על ידי הנאצים במחנה השמדה זה.

[אפשרות 2:] ממשלת פולין נחושה בהחלטתה לתת ביטוי מלא לשואת יהודי פולין במוזאון אושוויץ שיציג את הסבל והייסורים שעברו אזרחי פולין במחנה ההשמדה הזה.

המשרד לענייני חוץ מביע שנית בהזדמנות זו רגשי כבוד רב לשגרירות ישראל.

351

שגריר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/3430/39

ורשה, י"א באייר תשכ"ג
5 במאי 1963

סודי

אל: מנהל מזא"ר
מאת: השגריר בוורשה

הנדון: **שיחה עם המנכ"ל מיכאלובסקי**

א. ב־3 במאי ביקרתי אצל המנכ"ל מיכאלובסקי[1] ואם כי אני חולק באופן דיאמטרלי [מוחלט] מדעתך [על דעתך] על מה צריכה להיות תגובתנו לכל מה שקרה סביב יום הזיכרון של המרד בגטו ורשה,[2] פעלתי לפי רצונך[3] והסתפקתי בהעלאת עניין שריד. מיכאלובסקי הבטיח לברר את סיבות הסירוב ולהודיע לי.

ב. ניסה להוציא ממני איך בכלל התרשמנו מהאירועים בוורשה. כשלא עניתי אמר שראה שלא הכול מצא חן בעיני האוזנר[4] והוסיף: "Everybody is, of course entitled to his opinion but don't you think that on the whole it was very good?" גם הפעם החלטתי לראות בשאלתו שאלה רטורית בלבד ובמקום לענות העברתי השיחה לנושא אחר.

ג. באותה הזדמנות הודיע לי מיכאלובסקי שהוחלט סופית לא לאשר הקמת ביתן ישראלי באושווינצ'ים היות ומצד אחד ישראל לא הייתה קיימת בזמן שאושווינצ'ים היה מחנה

351

1. ראו לעיל תעודה 349.
2. כמה מחברי המשלחת הישראלית המתוכננת ליום השנה העשרים למרד גטו ורשה לא קיבלו אשרות. בטקס עצמו קיבל הנושא היהודי מקום מזערי. וינייביץ' הודה בפני איסטרמן מהקונגרס היהודי העולמי, כי הדבר נבע מהסיבות הבאות: (א) התנגדות לציון יום השנה, מאחר שהוא צוין שנה לפני יום השנה למרד ורשה הפולני; (ב) התחשבות בדעותיה של ברית המועצות; (ג) התנגדות לכך בקרב חברי המפלגה (מברק דגן אל המשרד בירושלים, 21 באפריל 1963, גנהמ"ד 130.23/3431/3).
3. המשרד בירושלים הורה לדגן כי "לא כדאי להחריף היחסים בגלל עניין זה. מציע כי לא תזכיר עוד את הנושא בפני אנשי משרד החוץ" (אבידן אל דגן, 14 באפריל 1963, גנהמ"ד 130.23/3431/3). משה אבידן אף כתב לדגן כי "הדברים הצטיירו כבר מראש. בידענו זאת היינו יכולים להחליט לא לנסוע לוורשה. לפי עניות דעתי, כך באמת היינו צריכים לעשות. [...] שה"ח והנהלת המשרד היו קרובים להחליט על כך אולם גם הם הבינו כמובן את אופייה הפנימי של בעיה זו, נוסף לכך היה קיים השיקול שאין טעם שנרגיז על ידי אי־הופעה הפגנתית את הממשלה הפולנית, הממשלה הידידותית היחידה במזא"ר. זה היה בעצם השיקול המכריע" (משה אבידן אל א' דגן, 26 באפריל 1963, גנהמ"ד 130.23/3430/41).
4. גדעון האוזנר, התובע במשפט אייכמן, היה חלק מהמשלחת. הוא הביע בתקיפות את אכזבתו מאופי ציון אירועי עשרים השנה למרד הגטו. דבריו פורסמו בהרחבה בעיתונות המערבית.

השמדה ולכן לא נפלו שם אזרחיה, ומצד שני, ישראל איננה מייצגת יהודים מכל העולם. ממשלת פולין מודה בכך שעד כה לא קיבלה המרטירולוגיה של היהדות הפולנית ביטוי מתאים ומספיק במוזאון באושווינצ׳ים והוחלט להקדיש לנושא זה יותר מקום. כעת עובדים על התכנית. ייתכן שברוח מברקך הייתי צריך לעבור גם על הודעה זו בשתיקה.[5] בכל זאת עניתי. אמרתי למיכאלובסקי שאמסור הידיעה לממשלתי אך שברצוני להגיד לו כבר עכשיו שאיש בארץ לא יבין ההחלטה. הארגומנט שמדינת ישראל לא הייתה קיימת בזמן מלחמת העולם השנייה, מוכר לנו היטב. שמענו אותו בפעם האחרונה מפי סרבציוס לא חשבתי שאשמע הארגומנט הזה בוורשה, אבל אם החליטו להשתמש בו, בוודאי ברור להם שגם מזרח גרמניה לא הייתה קיימת אז כמדינה ובכל זאת הוקם באושווינצ׳ים ביתן מזרח גרמני. אין יהודי בעולם שיבין כי ממדינת ישראל – אשר עליה חלמו אלפי הקרבנות של אושווינצ׳ים, אשר בה חיים היום המספר הגדול ביותר של אלה מאנשי אושווינצ׳ים שנשארו בחיים, ושבה חיים היום אלפי הורים ובנים, אחים ואחיות של קרבנות אושווינצ׳ים – איש לא יבין שמישראל נמנע לעשות לזכר הקרבנות היהודים אפילו מה שאושר לעשות לגרמנים. הפעם שתק מיכאלובסקי.

אין לי מה להוסיף לפרשה זאת. זה חודשים שביקשתי פעולה בעיתונות העולמית. בזמן ביקורי בארץ הוחלט להתחיל במאמר ב־*Jewish Chronicle* הלונדוני. למיטב ידיעתי אפילו מאמר זה לא הופיע. אין לי תקווה כי נוכל לשנות ההחלטה. אך האם מותר לנו לעבור על הדבר בשתיקה?

בברכה,

א׳ דגן

5. כך למשל, משה אבידן אף כתב לדגן כי "עכשיו שיודעים אנו בדיוק מנין מנשבות הרוחות דעתי היא שאם הפולנים לא יציעו לנו with good grace את הביתן, מוטב שלא נלחץ ונוותר עליו בכלל. בניגוד לרבים מחבריי סבור אני כי מאחר וכל המחנה של אושווינצ׳ים הוא למעשה יד זיכרון לשואה היהודית, ובעיקר לשואה היהודית, הרי הקמת ביתן ישראלי שהוא צריך כביכול לייצג את הגורם היהודי יש בו דווקא משום צמצום גורם זה. גם זה כמובן דעה אישית, אך בדעתי להעלות שיקול זה בהנהלת המשרד" (משה אבידן אל א׳ דגן, 26 באפריל 1963, גנהמ"ד 130.23/3430/41).

352

מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), אל שגריר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה)

העתק: גנהמ"ד 130.23/3431/4

ירושלים, כ"ג באייר תשכ"ג
17 במאי 1963

סודי

אל: השגריר, ורשה
מאת מנהל מזא"ר

אביגדור היקר,

הנדון: **יום הזיכרון למרד גטו ורשה**

רב תודות על הדו"ח מ־2.5[1] והמכתב מה־5.5 על שיחתך עם מיכאלובסקי.[2]

כולנו כאן מסכימים עם הערכתך אשר לגורמים שפעלו בהיווצרות המבוכה סביב ארגון יום הזיכרון.[3] ברור שזה עניין פולני פנימי שנוגע אך בעקיפין ליחסי חוץ. אתה הבהרת את העניין יפה במברקיך עוד לפני שיצאה משלחתנו לוורשה ובשיחתי עם המשלחת סיפרתי להם למה אפשר לצפות.[4] אני מבין כי גם אתה וגם המשלחת עמדתם תחת לחץ נפשי הייתי אומר, מול הפרובוקציות של טשטוש וזלזול. יחד עם זאת מובן לנו גם ששקלתם היטב עניין הצהרתו של האוזנר לכתב "רויטר". האוזנר הסביר את המניעים, שהם הגיוניים ביותר ויש בהם משום הצדקה מדינית: בכל זאת היה נראה לנו ועדיין נראה לנו גם היום כי עלינו להביא קרבן מסוים ועד לגבול מסוים כמובן, על מזבח היחסים הטובים עם פולין שהנה עדיין המדינה היחידה במזרח אירופה שיש לנו אתה מגע נורמלי. אין זה אומר כי לא נילחם נגד מגמות הטשטוש וההשכחה שבאו לידי ביטוי בימי זיכרון אלה, בהנצחת השואה היהודית יש לנו, לישראל, מלבד הצורך הנפשי שבדבר גם עניין מדיני חי. השאלה היא אם אנו צריכים להיות חלוצי מאבק זה או שמא נטיל זאת על מוסדות יהודיים עולמיים. כפי שנוכחת מהוראותינו הוכרע כי בשלב זה, מוטב אם לא יעסקו בכך גורמים ממשלתיים ישראליים.

עתה בא אני לשיחתך עם מיכאלובסקי. החלטתם בדבר ביתן אושוויץ חמורה מאוד אף כי היא לא באה בהפתעה. הנהלת המשרד טרם החליטה אם להגיב וכיצד, ולכן אין בפי בשורה בנדון. אני מניח שעתה, עם שובה לעבודה של שרת החוץ, תיפול הכרעה בעניין זה

352

1. דגן אל מזא"ר, 2 במאי 1963, גנהמ"ד 130.23/3431/4.
2. ראו לעיל תעודה 351.
3. ראו לעיל תעודה 351.
4. ראו לעיל תעודה 351.

ונודיעך במברק, אם נעשה משהו בכלל. בניגוד לדעות שהיו לי קודם, יש לי עכשיו הרגשה כי לא רצוי לעבור בשתיקה על העניין.

אני חושב שבשיחות אישיות בהחלט, אתה בכל זאת יכול לומר "לידידים אישיים" כמו מיכאלובסקי או פקידים בכירים אחרים, במידה והדבר מזדמן לך במסיבות בלתי רשמיות, כי עניין יום הזיכרון עשה רושם קשה בישראל ובעולם היהודי. אינך אומר זאת כמובן כנציג ממשלה, אלא כמשקיף ידיד פולין ששוחח עם האורחים שהיו בוורשה והקולט תגובות ממקומות שונים. ההרגשה היא כי הם עשו עוול לאמת ההיסטורית, ודבר כזה לא יכול להיות לתועלת דיוקנה של פולין בדעת הקהל העולמית. אתה אומר זאת בצער ולא בכעס, אף כי כיהודי יש לך זכות לתבוע עלבון הקדושים.

אינני רוצה לתת לך עצות איך ובאילו מסיבות תאמר דבריך, אתה ודאי תבין זאת לא פחות ממני. כדאי שתשמע תגובתם כשאינך מופיע כצד מעוניין רשמי בנושא. מתוך שאלתו של נ[א]שקובסקי וניסיונות מיכאלובסקי לדובב אותך, מבין אני כי מצפונם אינו נקי כל כך והם מנסים להסביר לך עניינים. מכל זה אפשר יהיה אולי להשיג תועלת בשטח אחר.

בברכה,

מ' אבידן

353

מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן, אל שגריר ישראל בפולין אביגדור דגן (ורשה)

העתק: גנהמ"ד 130.23/3430/41

ירושלים, כ"ב בסיוון תשכ"ג
14 ביוני 1963

ס ו ד י – א י ש י

אל: השגריר, ורשה
מאת: מ' אבידן, מנהל מזא"ר

אביגדור היקר,

יהיה זה מכתב אחד ויחידי שאכתוב לך בדואר זה בו אכניס עניינים רשמיים ואישיים וחופשי אתה להחליט לאן לתייקו; לתיק אישי או לתיק הרשמי. הסיבה היא כי אנחנו נורא עסוקים בימים אחרונים ונפלו עלינו ממש מיני מהלומות וצרות, כגון איגרת ברית המועצות בעניין פירוז הים התיכון והתשובה לנ"ל,[1] דיונים בממשלה ובכנסת בעניינים אלה, וכל מיני אירועים לא כל כך טובים במדינה השכנה לך מהמזרח, המעסיקים גם את דב סתת וגם אותי. חוץ מזה לידיעתך, מחוץ לשתי המזכירות הנאמנות והנחמדות שלנו, נשארנו במזרח אירופה רק דב [סתת] ואנוכי, ואף כי איכות מצוינת זו יותר חשובה מהכמות בכל זאת קשה להסתדר. הגב' מרים סלע יצאה את המשרד לחופש ממושך, שלמה לבב נשלח לסופיה למילוי מקומו הזמני של אבנון היוצא לחופשה וזהו זה (הבטיחו לי למנות עובדים חדשים, אך קיום ההבטחה עדיין מהם והלאה).

בסגנון טלגרפי, רצוני לדווח לך על כמה עניינים רשמיים תחילה.

בעניין ביתן אושוויץ הוחלט שלא לעבור על הדבר לסדר היום, כי אם לנסות לפחות. הדבר ייעשה בצורת שאילתה בכנסת. חבר כנסת מסוים ישאל מה עם הביתן שעל הקמתו פורסם בעיתונים והוא יקבל תשובה מפי שרת החוץ שהיא תביע צער על גישת הממשלה הפולנית. כל זה ייעשה רק לאחר בואו של השגריר.

אי־פרסום ביקורו של הורוביץ: אני מייעץ לך כי תיקח דברים, מקריים כביכול, עם ראש לשכת העיתונות במשרד החוץ, אם יש דבר כזה, או עם פקיד הממלא תפקיד מקביל, ותאמר לו שהשתקת ביקור זה עוררה אצלנו התפעלות, שהרי מר הורוביץ בא לפי הזמנה באורח רשמי.

353

1. ב־20 במאי 1963 הפנתה ממשלת ברית המועצות לממשלת ישראל ולממשלות כל ארצות אגן הים התיכון איגרת ובה הציעה לפרז את אגן הים התיכון מנשק גרעיני והביעה נכונותה לתת ערובות ביטחון יחד עם ארצות הברית ומעצמות מערביות אחרות, שאזור הים התיכון יהיה מחוץ לתחום השימוש בנשק גרעיני לעת של סיבוכים מלחמתיים כלשהם. בתשובתה מ־30 במאי 1963 הדגישה ישראל את תמיכתה במניעת החימוש הגרעיני בכל מקום, ובכלל זה המזרח התיכון, הזכירה את מכירות הנשק לארצות ערב כטורמת לאיום ישיר על ישראל ולערעור השלום הבין־לאומי והזכירה את אי־חברותה בכל ברית צבאית.

בעניין האשרה של שריד אני מקבל הצעתך ונעשה פעם ופעמיים כפי שהם עושים אתנו.[2]

בעניין הזמנתו של זריצקי: מאוד כדאי היה כי הביקור יֵצא לפועל אף כי אינני תולה בכך תקוות גדולות. שוחחתי עם נמיר,[3] הוא התלהב.

אבקשך לכתוב דו"ח מפורט אם אפשר על הופעתנו ביריד פוזנן. מציע כי הדו"ח יעמוד על שתי נקודות: דעתך אתה על צורת הביתן, תוכנו, ערכו; שנית, איך הביתן השתקף בעיני הסביבה.

עכשיו לעניינים פחות חשובים. אין איש המשוכנע יותר ממני שהערותיך בעניין תוספת הייצוג ובעניין העיוותים הקיימים במשכורות במזא"ר [מחלקת מזרח אירופה] צודקות בהחלט. הנתונים שהעברת משכנעים ואני מנהל בעניין זה משא ומתן, אינני יודע עדיין מה תהיינה התוצאות. אני מקווה כי הכול יהיה בסדר.

השבוע נפגשנו בבריכת שורש עם בנך הצעיר שהוא בא לשם בלוויית הדוד נדמה לי. הוא סיפר לנו על עבודתו בבית ספר של הדואר, אמר כי עסוק מאוד ובית ספר והלימודים מוצאים חן בעיניו. אשתי הזמינה אותו אלינו, אך הוא גם הבטיח בחצי פה, "פעם כשיהיה לי זמן". ילד נחמד ונבון.

שלך בידידות,

מ' אבידן

2. ראו לעיל תעודה 349, הערה 1.

3. מרדכי נמיר (1975-1897), יועץ ראשון בצירות ישראל במוסקבה בשנים 1949-1948; ב־1950-1949 היה ציר ישראל במוסקבה; ב־1969-1951, חבר כנסת; ב־1955-1951, מזכיר ההסתדרות; ב־1959-1956, שר העבודה; בשנים 1966-1960, ראש עיריית תל אביב.

354

קטע מדין וחשבון תקופתי של שגרירות פולין בתל אביב מ־1 בדצמבר 1962—16 ביוני 1963

תרגום מפולנית, דין וחשבון: AMSZ 56-70 w-3

[יוני 1963]

דו"ח פוליטי של השגרירות בתל אביב מ־1 בדצמבר 1962—16 ביוני 1963

[...]

4. יחסים מדיניים

אף על פי שמזמן לזמן באות הצהרות בלתי רשמיות המבטיחות שישראל רוחשת ידידות לפולין, היחסים בין שתי המדינות אינם יכולים להתנהל במנותק ממכלול מדיניות החוץ של ישראל, במיוחד מיחסם השלילי של חוגי השלטון כאן למדינות המחנה הסוציאליסטי.

במהלך האירועים לציון 20 שנים למרד גטו ורשה התקיימו כאן עצרות וכנסים פומביים רבים, שברבים מהם נשמעו התקפות אנטי־פולניות, גם על מה שהיה בתקופת הכיבוש הנאצי וגם על פולין והפולנים לאחר המלחמה. ראש המשלחת הישראלית לאירועי ציון מרד הגטו בפולין השתדל, מצדו, להאיר אותם באור שלילי.

בתקופת הדיווח הנוכחי הופיעה בעיתונות הישראלית שורה של מאמרים אנטי־פולניים שהעלו, בין היתר, האשמות בדבר אפליית האוכלוסייה היהודית בפולין, והיו במובן מסוים דומים למאמרים המופיעים במסגרת המערכה הציבורית נגד ברית המועצות. למי שמכיר את שיטות ההשראה שמשרה השלטון על העיתונות, קשה להשלים עם הטענה, שלממשלה אין יד בזה, ושאין היא אחראית על מה שנכתב ב"עיתונות החופשית" בישראל, בהכירנו את השיטות שהיא משרה. לדעת השגרירות, יש להזכיר מדי פעם לישראלים, שהאחריות לקיום יחסים תקינים בין שתי מדינות בעלות משטרים שונים חייבת להתחלק בין שני הצדדים המעוניינים.

בין הבעיות המפרידות בין שתי המדינות ואשר עלולות לצוף על פני השטח בצורה זו או אחרת, קיימת בעיית הביתן היהודי באושוויץ. משרד החוץ המקומי עוקב אחר עניין זה בדריכות רבה. ההחלטה של ממשלת פולין, שדחתה את אפשרות הקמתו של הביתן היהודי על ידי ישראל, נתקבלה כאן בחוסר שביעות רצון רבה. כעת מחכים להחלטה של ורשה בעניין ההצעה, שאת הביתן יקים הקונגרס היהודי העולמי. פתרון כזה איננו עדיף על הקונספצייה של הקמת הביתן על ידי ישראל.[1]

354

1. סוגיית שיתוף הפעולה של הקונגרס היהודי העולמי בהקמה של ביתן יהודי הועלתה על ידי א"ל איסטרמן (A. L. Easterman) מהמחלקה הבין־לאומית של הקונגרס היהודי העולמי, בשיחתו עם ויניביץ' בוורשה, ב־20 באפריל 1963 (Note of a meeting with the Deputy Foreign Minister of Poland, M. Josef Winiewicz, 15 May 1963, גנהמ"ד 130.23/3420/39).

היעדרותו המתמשכת של השגריר הפולני מעוררת כאן עצבנות מסוימת. לשגרירות זורמות שאלות רבות בעניין זה מכיוון משרד החוץ (בלתי רשמיות) וכן מצד עיתונאים, כולל עיתונאים הקשורים עם משרד החוץ המקומי.

אף שמדיניות הממשלה ביחס לישראל איננה ברורה, פולין נהנית ממידה ניכרת של אהדה בציבוריות הישראלית. מבין המפלגות הפוליטיות, יחס חיובי ביותר אלינו יש למק"י, וחוץ ממנה למפ"ם וכן ל"חירות" הימנית־קיצונית. בתקופת הדו"ח, במיוחד מפ"ם היא שעשתה צעדי ידידות לקראת פולין, תוך שהשתדלה, בין היתר, שהמזכיר הכללי של המפלגה יתקבל אצלנו כאורח.

יחסים כלכליים

ב־1962 חלה התפתחות נוספת ביחסים המסחריים בין פולין לישראל. הייצוא הפולני לישראל הסתכם בסכום של 2.5 מיליון דולר והייבוא מישראל בסכום של 1,250 מיליון דולר.

הסעיפים העיקריים בייצוא שלנו היו סוכר – 650 אלף דולר; בשר – 525 אלף דולר; פח מגולוון – 550 אלף דולר; מכונות ומחרטות – 80 אלף דולר; מכונות לבניין – 40 אלף דולר; כלים ומכשירים – 95 אלף דולר; סרטים, ספרים וכתבי עת – 36 אלף דולר.

הסעיפים העיקריים בייבוא הפולני: צמיגים – 550 אלף דולר; פרי הדר – 207 אלף דולר; כימיקלים – 125 אלף דולר; שיניים תותבות – 70 אלף דולר; כותנה – 65 אלף דולר. לאלה נוספים עוד שירותים – שיפוץ המטוסים שלנו וקניית חלקי חילוף – 125 אלף דולר.

המאזן המסחרי ב־1962 היה חיובי לפולין במובהק (עודף של 1,250 אלף דולר). התחזיות ל־1963 מורות על כך שיחול איזון במאזן המסחרי בין שתי המדינות. מצד אחד, פולין לא תספק סוכר; מצד שני, המדינה שלנו מתכוונת להגדיל את קניית הכותנה הישראלית עד לסכום של 700 אלף דולר. חוץ מזה דנים על קנייה של כמות גדולה של צינורות בישראל, עד 500 אלף דולר ואולי אף יותר. יבוטל כנראה שיפוץ המטוסים שלנו בישראל. נקודה חיובית נוספת לפולין היא, שבמשך השנתיים האחרונות מצטיירת אפשרות ריאלית של הגדלת הייצוא של המכונות שלנו לישראל – מחרטות ומכונות לבניין וכן מכונות לתעשיית הטקסטיל. בנסיבות תומכות – ערך הייצוא הזה יכול לעבור את הסף של 800 אלף דולר.

בתקופת דו"ח זה, ממשלת ישראל הסכימה להעברה של חצי מיליון דולר לברזיל ב"קלירינג" מן החוב הישראלי לפולין וכן חצי מיליון דולר במטבע חופשי לשווקים אחרים. אין ספק שיש לראות עניין זה כמחווה של רצון טוב מצד הממשלה הישראלית כלפי הממשלה הפולנית. בכך ישראל סילקה את חובותיה לפולין.

במבט כללי, הסימנים בתקופת הדו"ח מובילים למסקנה, שישראל מעוניינת בהמשך ההתפתחות של יחסי המסחר עם פולין. על כך משפיעה שורה של גורמים, כמו סיום תשלומי השילומים מגרמניה למדינה וכן קשיי ישראל במשא ומתן עם השוק המשותף, מה שמביא את ישראל לתור אחר שווקים פוטנציאליים חדשים.

בשנים האחרונות הבחנו שעבודת מוסדות הסחר הבין־לאומי שלנו התייעלה.

יחסי תרבות

בתקופת הדו"ח, הגיעו להופעות בישראל שתי להקות פולניות, "פנטומימה" מוורצלב וה"ווגבונדה" הוורשאית. שתי הלהקות זכו כאן להערכה ולהצלחה.

בישראל שהתה גם נבחרת הכדורסל הלאומית. מלבד זאת, ביקרו כאן אורחים מספר, כמו למשל פרופ׳ ביאז׳אנק,[2] ופרופ׳ צ׳ז׳ובסקי.[3] בסיכום כללי: את חילופי התרבות עם ישראל יש לראות כמספקים.

ביחסינו עם ישראל קיימים גם מה שאפשר לכנות "חילופי תרבות חשאיים". הכוונה לפעילות שמפתחים תיירים כאלו ואחרים. שורה של תיירים כאלה באה אל השגרירות "לקבל הנחיה פוליטית", שהשגרירות כמובן לא נותנת. אחר כך הם לא נראים יותר. עם האחרים השגרירות מקיימת קשר קבוע ואף מנסה להפיק מהם תועלת. השגרירות ניצלה, למשל, את שהייתו בישראל כתייר של המחזאי גרושצ׳ינסקי,[4] שהשתתף במספר שיחות על התאטרון הפולני. גם את עמדתו של ח׳ גרושצ׳ינסקי כאן וגם את רמת שיחותיו אנחנו מעריכים בחיוב. שמרנו גם על קשר עם צ׳איקה,[5] השוהה בישראל. משרד החוץ המקומי והסוכנות היהודית פרשו את חסותם עליה וסייעו בעניינים כספיים, בדיור, בארגון של כמה מפגשים עם המחברת וכדומה.

עבודת השגרירות

מבחינת העניינים המדיניים, תפקידה של השגרירות בישראל הוא בעיקר להיות הצופה. נכון לעכשיו, הידוק נוסף של היחסים המדיניים בין פולין לישראל לא בא בחשבון. עמדתה הפרו־מערבית המוחלטת של ישראל אינה מסייעת לכך, כמו גם מצב יחסיה עם מדינות ערב. חילופי התרבות משמשים, במידה רבה, כאמצעי לקיים את רמת היחסים המדיניים עם ישראל תקינים במידה סבירה.

למרות האופי הסביל, בעיקרו של דבר, של תפקידי השגרירות בישראל, היא נמצאת במצב של עומס עבודה כבד. יש כאן הרבה מהגרים מפולין, ההתעניינות בענייני פולין נשארת גדולה, ולבסוף, ישראל נמצאת במרכזו של אזור מדיני רגיש – המזרח התיכון. אף שאין לישראל יחסים עם שכנותיה הערביות, הנציגות כאן מהווה נקודת תצפית טובה על האזור.

לשם המחשה, אפשר למסור את הנתונים הבאים המאפיינים את הכבדת עומס העבודה בשגרירות.

בפרק הזמן בין תחילת השנה הזאת ועד סוף מאי, הממונה הזמני על השגרירות השתתף ב־97 קבלות פנים ואירועים רשמיים אחרים, ארוחות צהריים וכו׳; נכח ב־18 עצרות ונאם בחמש מתוכן, קיים למעלה מ־90 פגישות בשגרירות ומחוץ לשגרירות עם אישים שונים ועם עיתונאים, בלי להזכיר קבלות פונים בעניינים שונים – הסברתיים, תרבותיים וכו׳. המחלקה הקונסולרית, על שני עובדיה, קיבלה באותו זמן כ־20 עד 30 פונים בכל יום, הנפיקה 150

2. רמיגיוש ביאז׳אנק (Remigiusz Bierzanek) (1912-1993), משפטן, מומחה למשפט בין־לאומי. כתב חיבורים רבים בנושאים של דו־קיום וזכויות אדם.
3. טדאוש צ׳ז׳ובסקי (Tadeusz Czeżowski) (1889-1981), מ־1923 היה פרופ׳ לפילוסופיה באוניברסיטת סטפן באטורי, אחרי המלחמה היה חבר סגל באוניברסיטה על שם מיקולאי קופרניקוס. הוזמן לישראל עם משפחתו כאות תודה על הסיוע שהעניק ליהודי וילנה בזמן מלחמת העולם השנייה. בישראל התארגנה ועדת קבלת פנים לכבודו.
4. קשישטוף גרושצ׳ינסקי (Krzysztof Gruszczyński), מחבר יצירות בסגנון הריאליזם הסוציאליסטי, כגון: "הרכבת למרסייל" ו"מפתח לתהום". אחרי מרס 1968 היגר לדנמרק. נפטר ב־1992.
5. איזבלה סטאכוביץ׳ (Izabela Stachowicz) (1893-1969), סופרת (שם העט שלה – "Czajka"), בזמן המלחמה שהתה בגטו ורשה ולאחר מכן הייתה פרטיזנית. מפרי עטה: *Pieśni żałobne getta* (Warsaw 1946), *Ocalił mnie kowal* (Warszawa 1956)

ויזות, החתימה באישור 350 מסמכים והעבירה לפונים כ־800 מסמכים שונים. באותה תקופה השגרירות הפיצה כ־1,200 פרסומי הסברה וכו' וכו'.

355

סגן שר החוץ, יוזף ויניביץ' (ורשה), אל שר התרבות טדאוש גאלינסקי[1] (ורשה)

תרגום מפולנית, העתק: MSZ 56-70 w-3

ורשה, 14 בספטמבר 1963

העתק
מוגבל

אל: הח' השר טדאוש גאלינסקי
משרד התרבות והאמנות
כאן

בהתייחס למכתב שקיבלת, החבר שר, מוועד אושוויץ הבין־לאומי, מיום שלושים באוגוסט שנה זו, ואשר העתק ממנו קיבלתי לידיעתי, מכתב אשר מוסר על ההחלטות שקיבל הוועד הבין־לאומי במוסקבה – הריני מוסר לך בכבוד רב שמטעמים מדיניים־הסברתיים נכון יהיה לשקול בצורה חיובית הקמה של ביתן יהודי במוזאון הממשלתי באושוויץ.

לעומת זאת, אין עילה לארגן ביתן כזה בחסות מדינת ישראל. אין גם להתחשב בכך שמדינת ישראל הייתה משתתפת במימון הביתן בחסותה. עניין המימון של הביתן עוד צריך לעבור דיון נפרד והחלטה נפרדת.

י' ויניביץ'

העתק:
הח' ראש מועצת השרים י' צירנקייביץ'

355

1. טדאוש גלינסקי (Tadeusz Galiński), נולד בשנת 1914. בשנים 1955-1956 היה סגן מנהל מחלקת עיתונות, רדיו והוצאה לאור של הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1956-1957, סגן מנהל מחלקת התעמולה והעיתונות של הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1957-1958, סגן מנהל ועד "רדיו פולסקה"; ב־1958-1964, שר התרבות והאמנות.

356

רֶגולסקי (תל אביב) אל סגן השר לסחר חוץ, פראנצ'ישק מודז'בסקי[1] (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 13968: AMSZ Dep w-110 t-631

נתקבל 1 בנובמבר 1963 שעה 6:10 ובמחלקת ההצפנה בשעה: 10:00

תל אביב, 31 באוקטובר 1963 שעה 15:30

מודז'בסקי

על פי מידע מוגבל מאת היועץ המסחרי של ברית המועצות בישראל, אין זה בלתי אפשרי שה־BRH[2] הסובייטי בוורשה ישתדל ליצור קשר עם משלחת היצואנים והיבואנים הישראליים בזמן ניהול המשא ומתן המסחרי פולין־ישראל, במטרה לדון על אפשרות של מסחר ברית המועצות־ישראל באמצעות פולין. הצעות בכיוון זה הגישה ישראל לשגרירות הסובייטית מספר פעמים, וכעת הן נשקלות במוסקבה ברצינות. הצעות לייצוא עקיף למדינות הסוציאליסטיות הגישו גם לי, ועל כך כבר מסרתי למשרד לסחר חוץ.

(–) רגולסקי

תפוצה: ח' טרומפצ'ינסקי,[3] ח' בוראקייביץ', ח' קרופצ'ינסקי, ח' קוטין, ח' מודז'בסקי, ח' דמוכובסקי,[4] ח' ז'לינסקי, ח' ויירנה, ח' מיכאלובסקי, ח' ספאסובסקי

356

1. פרנצ'ישק מודז'בסקי (Franciszek Modrzewski) (1902-1985), סגן השר לסחר חוץ בשנים 1957-1968.
2. Biuro Radcy Handlowego – לשכת היועץ המסחרי.
3. ויטולד טרומפצ'ינסקי (Witold Trąmpczyński) (1909-1982), כלכלן. ב־1946-1956, מנכ"ל ואחר כך נשיא NBP [Narodowy Bank Polski – הבנק הלאומי הפולני]; ב־1956-1968, שר לסחר חוץ.
4. מריאן דמוכובסקי (Marian Dmochowski), נולד בשנת 1924. בשנים 1962-1973 היה תת־מזכיר המדינה במשרד לסחר חוץ.

357

שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה[1] (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 14524: AMSZ Dep. w-110 t-631

נתקבל 14 בנובמבר שעה 10:15

תל אביב, 13 בנובמבר 1963 שעה 21:00

ד ח ו ף

אל ספאסובסקי

1. בקלריס[2] מס' 359 אנחנו מעבירים קטע מפרק הנוגע לפולין מתוך ספר ללימוד גאוגרפיה שהוא חובה בישראל מספטמבר שנה זו בכיתות ז' של בתי הספר היסודיים.[3] המחברים של ספר הלימוד, כיטוב ואורין, מלמדים את הילדים הישראלים, שרוסיה המנצחת נתנה לפולין כמה שטחים מהחלק המזרחי של גרמניה, ובהם ערים גרמניות עתיקות – ברסלב, שטטין ודנציג, שמהם גורשו התושבים הגרמנים. מובן, מסכמים המחברים, שהגרמנים אינם מכירים בגבולה החדש של פולין.
כותרת הפרק היא "פולין – מדינה ללא גבולות קבע" (הטקסט אינו מציין את שמה המלא של הרפובליקה העממית הפולנית). בטקסט שתי מפות המציגות את פולין בגבולות לפני שנת 1939 וכן הגבולות הנוכחיים. עותקים של ספר זה נשלח עם שליח.
2. אם יתאפשר, יש לנו כוונה לעורר את העיתונות המקומית לתגובת נגד.
אנחנו מבקשים הנחיות דחופות.
3. לידיעה: ביום שני, 18 בחודש, אני עורך ביקור על פי הפרוטוקול אצל ראש הממשלה אשכול, ובמהלכו אוכל להעלות עניין זה.

(–) פוטה

357

1. יוסף פוטה (Józef Puta), נולד בשנת 1923. בשנים 1955–1963 היה מנהל מחלקת הקאדרים של משרד החוץ הפולני. ב־1963–1967, שגריר בישראל.
2. טקסט לא מוצפן.
3. המדובר בספר גאוגרפיה לכיתה ז: דב כיטוב ויהודה ארני, גיאוגרפיה: ספר לימוד לשנת הלימודים השביעית, תל אביב: יוסף שרברק, 1962.

358

תזכיר מאת שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ D. V 24-71 w-1

[14 בנובמבר 1963]

תזכיר

משיחה עם המזכיר הכללי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית הח' מיקוניס, שנערכה ביום 14 בנובמבר 1963

בהתאם להוראה שקיבלתי מוורשה,[1] ערכתי שיחה עם הח' מיקוניס בנושא הבקשה של מק"י שהופנתה אל הוועד המרכזי של פזפ"ר להושטת עזרה כספית.

הח' מיקוניס שמע את ההבהרות וקבע, שהוא מבין אותן אך אינו מקבל אותן. הוא אמר שעוד יחזור לעניין זה. הוא הציג את הדברים הבאים:

מצבה הכספי של מק"י קשה, וההוא מראה סימנים של הרעה, בין היתר, כתוצאה מהתייקרות בלתי פוסקת בישראל. הכנסות המפלגה השנה הגיעו ל־1 מיליון ל"י ואילו ההוצאות הצפויות בשנה הבאה הן 1,250,000 ל"י.

בשנים האחרונות החריפה ביותר מלחמת המעמדות בישראל. מספר השביתות וההפגנות עלה, על רקע כלכלי ופוליטי. פעילות מק"י התגברה אף היא. בחודשים האחרונים החריפה גם המערכה הפוליטית האנטי־סובייטית והאנטי־קומוניסטית. אין להעלות על הדעת שבמצב כזה מק"י תיאלץ להגביל את פעילותה בגלל קשיים כספיים. דבר כזה נוגד לא רק את האינטרס של מק"י אלא של כל התנועה הקומוניסטית הבין־לאומית. העזרה שמקבלת מק"י מן "הקרן הבין־לאומית" היא לא גדולה. היא קוצצה עוד כתוצאה מן העובדה, שזה שנתיים שהסינים הפסיקו לתמוך באותה קרן.

מק"י מקדישה את מרבית המשאבים הכספיים שלה לעבודה הסברתית – 80% מן התקציב הולך למטרות אלה. בגלל מבנה החברה הישראלית, מק"י חייבת להוציא כתבים בהרבה שפות: עברית, ערבית, פולנית, רומנית, צרפתית, אנגלית וכו'. רצוי היה ש"וָלְקה",[2] הירחון בשפה הפולנית, ייהפך לשבועון. רק אז כתב העת הזה יוכל למלא את שליחותו במרכזי האוכלוסייה הדוברת פולנית בישראל.

כתוצאה ממצב זה של תקציב המפלגה, התנאים שבם חיים פעיליה הם קשים. בניין מרכז המפלגה הוא עלוב. למק"י אין אף מכונית אחת לרשותה. כחבר הכנסת, מיקוניס מקבל מתקציב המדינה משכורת של 600 ל"י נטו לחודש, ובזמן ישיבות הכנסת – הוצאות בגובה 25 ל"י. את הכסף הזה הוא מוסר למפלגה. המפלגה מקצה לו משכורת חודשית של 167 ל"י, כולל תוספת ותק במפלגה וכן 6 ל"י הוצאות בתקופת ישיבת הכנסת. פעילי המפלגה מקבלים עוד 50 ל"י על כל ילד [שכר המינימום בישראל חושב לפי 350 ל"י לחודש]. את הבגדים שהוא לובש ואת הנעליים שהוא נועל, קיבל הח' מיקוניס בעת ביקורו האחרון בברית המועצות.

358

1. במסמכי משרד החוץ הפולני לא נמצאה הוראה זאת.
2. *Walka* (מאבק) – ביטאון מק"י.

פעילי המפלגה בישראל מסתפקים בתנאים חומריים כאלה שלא יעלו על הדעת בכל מדינה קפיטליסטית קטנה אחרת. הוא [מיקוניס] עשה השוואה עם המפלגות הקומוניסטיות בהולנד, דנמרק ואוסטריה.

ח' מיקוניס הדגיש את החובה המוסרית של פזפ"ר להושיט עזרה למק"י. בשנים 1957/58 באו לישראל מפולין קרוב ל־40 אלף מהגרים – "40 אלף אנטי־קומוניסטים פעילים". ח' מיקוניס מבין, שבפולין אנשים אלה היו חברי מפלגה מסיבות קרייריסטיות. הם נשארו קרייריסטים גם בישראל והצטרפו לאותן מפלגות שבהן יש סיכוי לקבל משרות. הם הצטרפו למפא"י ובמקרה הטוב יותר למפ"ם. העובדה היא בכל זאת, שהעלייה האחרונה מפולין הוסיפה הרבה דאגות למק"י, בכך שניהלה עבודה מחבלת נגד המפלגה ועוינת לפולין. העולים האלה נושאים בחלק גדול של האשמה, שבבחירות האחרונות לכנסת ב־1959 המפלגה איבדה מחצית מן המנדטים שלה (שלושה במקום שישה בכנסת הקודמת). הדבר אילץ את המפלגה להגדיל את ההוצאות למטרות תעמולה ושכנוע, מבלי שידעה באמת מאין לשאוב את הכסף לכיסוי התקציב הזה. עם זאת ידועים למפלגה מקרים, שעולים מפולין שזומנו למשטרה החשאית סירבו לבגוד במולדתם הקודמת. עניין העזרה בדרך מסחר: ח' מיקוניס מבין את ההתנגדויות בעניין זה בוועד המרכזי של המפלגה שלנו ויודע מה גרם להם. עם זאת, הוא לא יכול להסכים לנימוקים שהועלו. לא היה אף מקרה שמישהו גילה ברבים את דבר העזרה שניתנה למק"י בדרך זו (דרך וינה או לוקסמבורג).

ח' מיקוניס הודה על הנכונות לתת מונופול לנסיעות תיור בפולין למשרד הנסיעות הקשור במק"י, "טילל" – הם יבדקו מה אפשר לעשות בדרך זו.

ח' מיקוניס היה מבקר בפולין ברצון. לא היה בארצנו מאז 1950. הוא היה מנצל ביקור כזה, בין השאר, כדי להעלות פעם נוספת את עניין העזרה, שאליה יחזור כך או אחרת.

את השיחה ניהל שגריר הרפובליקה העממית הפולנית.

י' פוטה

359

מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים), אל שגריר ישראל בפולין, אביגדור דגן (ורשה)

העתק: גנהמ"ד 130.23/3430/391

ירושלים, כ' בכסלו תשכ"ד
6 בדצמבר 1963

הנדון: **פוטה**

בביקור היכרות אצל ראש הממשלה, לפני כשבועיים, נתלוויתי אליו. התחזק בי גם בהזדמנות זו הרושם כי יש לו אך ניסיון קלוש במגעים מהסוג הזה. ייסלח לו כי אין הוא אמן ה־small talk אך הגרוע שהוא למד כנראה בעל פה מאמרים ראשיים ב"טריבונה לודו" ומוסר אותם

כלשונם. לאמור: במקום לשוחח הוא נואם (ייתכן כי המגע עמו חופשי יותר לאנשים המשוחחים אתו בלי מתורגמן). ראש הממשלה, כדרכו, היה חביב ומאחר וכנראה רגיל הוא למיני ציפורים מוזרות, שלט גם הפעם במצב.

כל הנ"ל לחיזוק הרגשתי אני – שהיא גם התרשמותם של המנכ"ל ושל מר לבבי, כי האיש טרם למד איך לנהוג ולא מצא עוד עשתונותיו. משום כך נראית לנו הנחתך, כי כל הרעש סביב ספר הלימוד – עניין שנופח על ידו מחוץ לכל יחס והפך מסתם טיפשות של שני מורים מחברי ספר לימוד לילדי בתי ספר עממי,[1] לנושא של מחאה דיפלומטית[2] ולעילא לרמזים קודרים של כוחות שחור בישראל המעוניינים לערער גבולותיה המקודשים של פולין – אינו אלא יוזמה אישית שלו.

כיוון שכך, וכיוון שכולנו נוטים להסכים שהוא פועל לא על פי הוראות, הרי אולי מוטב כי אנו מצדנו לא ננפח העניין ונשתדל להחזיקו בפרופורציה נאותה. זאת כאמור בהנחה שכל העניין יוזמתו של פוטה ולא של משרד החוץ בוורשה. שמא ימצא בינתיים האיש דרכו וילמד קצת כדבריך "כללי המשחק".

הוא הדין לגבי יחסו לוועד לקשרי ידידות [ישראל־פולין] (אף כי כאן, בהיזכרי בפרשת האשרות לאנשי הוועד לאירועים לציון מרד הגטאות, אינני בטוח כל כך, אולם ניתן לו ליהנות מן הספק ונניח שגם בעניין זה פעל על דעת עצמו בלבד).[3] אם כך הרי נקל לתאר שהראשונים שהשכילו אותו על המצב בישראל היום [הם] החברים סנה[4] וברמן. שניהם חברים במפלגתו ושניהם דוברי פולנית רהוטה. מפיהם שאב ודאי פוטה אינפורמציה שלא כדאי ואף לא רצוי לקיים כל קשר עם הוועד [לקשרי ישראל־פולין] והארגון הציבורי היחידי המייצג את ידידי פולין האמתיים הוא הליגה שלהם [לידידות ישראל־פולין].

גם בנושא זה החלטנו להתאפק לפי שעה, ויעצנו לאנשי הוועד לא להסיק מסקנות עדיין. מול אכזבתם של אנשי הוועד שאחדים מהם נטו לדעה כי אין עוד טעם לקיימו ויש לפרקו,[5] הרי סבורים אנו כי רצוי להמתין ולראות אם חיסול הקשר עם הוועד הנו מדיניות

359

1. ביום 26 באוקטובר 1963 ביקר השגריר הפולני אצל המנכ"ל. הוא הסב את תשומת לבו לפרק 32 ולמפות הנוגעות לו, הפוגעים בפולין. הפרק קובע כי גבולותיה המערביים של פולין אינם קבועים בשל תביעה גרמנית על שטחיה שסופחו. כן דובר בו על ערים גרמניות עתיקות, כגון: ברסלאו, שטטין ודנציג. השגריר טען "כי אין להעלות על הדעת כי הספר הוצא על אחריותו הבלעדית של המו"ל ואין ספק שהוא אושר על ידי משרד החינוך". אי־לזאת הוא שאל "אם דברים מעליבים אלה על פולין מבטאים שינוי היחס הידידותי של ממשלת ישראל כלפי פולין וכלפי גבולותיה הקבועים". המנכ"ל השיב כי לא ידע על הספר (מברק ג' שומרון אל לשכת המנכ"ל, 27 בנובמבר 1973, גנהמ"ד 130.23/3430/39).
2. אחרי השיחה עם המנכ"ל הוזמנו עורכי העיתונים על ידי שגריר פולין לשגרירות פולין, והמזכיר הראשון מסר להם תוכן השיחה עם המנכ"ל. ב־28 בנובמבר פרסמו מרבית עיתוני הבוקר הישראליים את הפרשה, אחדים בהבלטה רבה בכותרת "מחאה פולנית חריפה"; ראו מברק אבידן אל דגן, 28 בנובמבר 1963, גנהמ"ד 130.23/3430/39. כעבור ימים אחדים הזכיר השגריר את פרשת הספר בנאומו בליגה לידידות עם פולין מיסודה של מק"י ודיבר בתקיפות נגד "חוגים המחרחרים ריב שעל תככיהם תגיב שגרירות פולין בחריפות". מברק אבידן אל דגן, 1 בדצמבר 1963, גנהמ"ד 130.23/3430/39.
3. לשניים מחברי הוועד לידידות ישראל־פולין לא ניתנה אשרת כניסה לפולין כדי להשתתף באירועי יום השנה העשרים למרד גטו ורשה.
4. משה סנה (1972-1902), פעיל ציוני. היה קרוב ליצחק גרינבוים בהיותו בפולין. עלה לארץ ב־1940. בשנת 1941 התמנה לראש המטה הארצי של "ההגנה", תפקיד שבו שימש עד שנת 1946. בשנים 1945-1947 היה חבר בוועד הפועל של הסוכנות היהודית. עם קום המדינה הצטרף סנה ל"מפלגת הפועלים המאוחדת" (מפ"ם). עקב משפטי פראג פרש ממנה והקים את "מפלגת השמאל הסוציאליסטי". מאוחר יותר הצטרפה זאת למק"י. סנה היה חבר בכנסת הראשונה עד הכנסת החמישית (1965-1949) ושוב בכנסת השביעית (1972-1969).
5. ראו סתת אל דגן, 16 במאי 1963, גנהמ"ד 130.23/3430/41.

ביודעין או התנהגות מוטעית של השגריר. החלטנו כי נייעץ לוועד לקיים בהזדמנות הראשונה שניתן יהיה למצוא עילה מתאימה לפעולה ציבורית (מעין "אקדמיה") בה ישתתפו אישים רפרזנטטיביים של המדינה והציבור. לפעולה זו יוזמן השגריר. הוא יוכל להיווכח כי האישים החשובים בישראל קשורים בוועד ולא בליגה, ואם עניין לו בקשרי ידידות, הרי רק הוועד ישמש מכשיר יעיל לכך.

בסיכום, דעת הנהלת המשרד היא כי על אף כניסתו ברגל שמאלית של השגריר החדש וחרף סימנים מדאיגים אחרים, נכלכל ענייננו עם פולין בזהירות רבה ונשתדל להגיב במתינות ככל האפשר – לפחות לפי שעה, על פעלתנותו התקיפה של השגריר.

בברכה,

מ' אבידן

360

המזכיר הראשון בשגרירות פולין בישראל, פרנצ'ישק מליצ'ק (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)[1]

תרגום מפולנית: AMSZ 56-70 w-3

תל אביב, 10 בדצמבר 1963

סודי

אל: ח' ר' ספאסובסקי
מנהל מחלקה V
של המשרד לענייני חוץ
ורשה[2]

כפי שהקדים והודיע שגריר פולין בתל אביב, הריני מעביר בזה הערות בנושא שהייתו של הפובליציסט ולדיסלאב ברטושבסקי[3] בישראל.

360

1. התעודה פורסמה בספרו של ברטושבסקי: Władysław Bartoszewski w rozmowie z Joanną Szwedowską, Moja Jerozolima, mój Izrael, Warszawa 2005, pp. 56-58
2. בשוליים כתוב: "השגריר בירצקי. השגריר כ"ץ סוכי. אני שולח לידיעה עם הבקשה להחזיר לאחר השימוש. א' ירושיק 30 בדצמבר 1963".
3. ולדיסלאב ברטושבסקי (Władysław Bartoszewski), נולד בשנת 1922. היה אסיר באושוויץ, ממייסדי "ז'גוטה", ארגון שתפקידו היה לסייע ליהודים בזמן השואה. נאסר אחרי המלחמה. מחבר של ספרים רבים הנוגעים להיבטים שונים של הכיבוש הגרמני בפולין בזמן מלחמת העולם השנייה וליחסי פולנים־יהודים.

ברטושבסקי הגיע לישראל בעקבות הזמנה של "יד ושם" – המוסד הרשמי להנצחת שואת יהודי אירופה בזמן מלחמת העולם השנייה. בראש המוסד הזה עומד ד"ר קובובי, לשעבר ציר ישראל בוורשה, שעליו הכריזו שלטונות פולין בשעתו כעל אישיות בלתי רצויה.

מבחינה אישית, ברטושבסקי נתקבל בישראל יפה מאוד. בצד המילים החמות ששמע והשבחים הרבים שהמטירו עליו בשל עמידתו בתקופת הכיבוש הנאצי, צרמו לברטושבסקי – כפי שמסר לנו – רמזים רבים, מנוסחים בצורה מפורשת פחות או מפורשת יותר, אך די רווחים, כאילו העם הפולני לא מילא את חובתו כעם באותו זמן, ושאנשים כאלה כמו ברטושבסקי היו אך יוצאים מן הכלל מעטים. ברטושבסקי התווכח עם "תאוריות" אלה – ייאמר מיד – בהצלחה לא קטנה, כפי שנמסר לנו ממספר מקורות.

את ההאשמות של בני שיחו הישראליים של ברטושבסקי אפשר להדגים במספר דוגמאות. באחד הקיבוצים ברטושבסקי הוצג לפני נשיא ישראל שזר.[4] הנשיא ביקש את איש העיתונות הפולני, שיעביר דרישת שלום "לאותם פולנים מעטים" שבתקופת השואה עזרו ליהודים. (תשובתו של ברטושבסקי: אעביר את דרישת השלום למכריי האישיים הרבים שעזרו ליהודים בתקופת הכיבוש.)

בעת טקס הנטיעה של העץ ב"שדרת חסידי אומות העולם" בירושלים, לכבוד ברטושבסקי והסופרת הפולנייה מ' קאן,[5] מנחה הטקס, ד"ר קובובי, הזכיר שטוב היה אילו פולין הייתה דואגת לאתרי הזיכרון של שואת היהודים כפי שעושה זאת ממשלת ישראל (ברטושבסקי בתשובתו הזכיר מתי ובאילו תנאים הוקם הפסל של גיבורי מרד הגטו בוורשה). גם יושב ראש הוועד לידידות ישראל-פולין, המהנדס רייס, הבליט את עצמו על ידי השמעת דעות כאלה בנאומיו בקבלות הפנים הרשמיות. נוסף על כך הוא כתב מאמר בעת שהייתו של ברטושבסקי בישראל, שבו הזכיר כי "סחטנים שסחטו יהודים באיומי הסגרה הכתימו את כבוד העם הפולני" (העברנו את המאמר לוורשה עם המשלוח האחרון). ועוד מקרים כיוצא באלה. לפני צאתו של ברטושבסקי מישראל ראיינה אותו עיתונאית מ"דבר", דנקה הרניש. רק קטעים ספורים מן הריאיון הופיעו בעיתון.

האווירה הכללית שנוצרה, כפי שיכול היה להיווכח ברטושבסקי, משפיעה על עבודת התיעוד והרישום שנעשית בישראל על אנשים שעזרו ליהודים בתקופת הכיבוש. בראש הוועדה שמונתה למטרה זו עומד שופט בית המשפט העליון לנדאו, שמוצאו מגרמניה. כפי שהוסבר לברטושבסקי, לנדאו בולם את פעולת הרישום. לאחר שנה של פעילות הוועדה רשמה בקושי 40 שמות של פולנים.

בעת שהייתו בישראל, ברטושבסקי נשא דברים בשורה של קבלות פנים רשמיות וכן הופיע בשורה של הופעות קריאה פומביות על תקופת הכיבוש הנאצי בפולין וגם על ורשה של היום, השיקום, הפיתוח. הופעותיו זכו להצלחה גדולה.

השגרירות מעריכה את ביקורו של ברטושבסקי כחיובי. זה היה ביקור שצפוי להטביע כאן את חותמו. גם בחוגי העיתונות כאן שעמדתם כלפי פולין אובייקטיבית מעריכים בחיוב את הופעותיו של הפובליציסט הפולני.

---

4. שזר, שניאור זלמן (רובשוב) (1889-1974), חבר מפא"י. בשנים 1944-1949, עורך "דבר"; בין 1949 ל־1956, חבר כנסת; ב־1949-1950, שר החינוך; ב־1963-1973, נשיא מדינת ישראל.

5. מריה קאן (Maria Kann) (1916-1995), מחברת ספרי ילדים ונוער. בתקופת המלחמה הייתה במחתרת ושיתפה פעולה עם "ז'גוטה". בשנת 1943 פרסמה קריאה לאומות העולם לעזור לגטו ("Na oczach świata"). ב־1963 ביקרה בארץ על מנת לקבל את עיטור "חסידת אומות העולם".

לדעת השגרירות, צריך היה לנצל את ידיעתו המעמיקה של ברטושבסקי בנושא למען מטרות ההסברה שלנו. אפשר היה למשל לנצל אותו לכתיבת חוברת הסברה על יחסי פולנים-יהודים בשנות הכיבוש. השנה קיבלנו ממחלקת העיתונות והמידע של משרד החוץ חוברת מאת ברנשטיין[6] ורוטקובסקי,[7] העוסקת בנושא זה אך אינה ממצה את הבעיות. היא מדגישה, בין היתר, את העזרה שהושיטו יחידים, כלומר בעצם תומכת בזווית הראייה הציונית. לעומת זאת, רצוי שתופיע חוברת המדגישה את העזרה המאורגנת שהושיטו הארגונים המחתרתיים הפולנים ליהודים.

א' מליצ'ק – מזכיר ראשון

361

שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 15943: AMSZ Dep. w-110 t-631

נתקבל 15 בדצמבר 1963 שעה 7:55

תל אביב, 14 בדצמבר 1963 שעה 11:00

סודי

אל: ספאסובסקי

ב־13 לחודש זה קיבלתי תשובה מאת המנהל הכללי של משרד החוץ יחיל למחאתנו בעניין ספר הלימוד.[1] יחיל הודה, שהפרק על פולין באמת מעוות את תמונת הארץ שלנו. הוסיף, שלצערו ספר הלימוד הביש הזה אושר בצורתו זו על ידי משרד החינוך. הוא הדגיש, שהפרק אינו משקף את עמדת ממשלת ישראל כלפי פולין. הצהיר, שעל פי תביעתה של ועדה מיוחדת שהורכבה במיוחד למטרה זו בהשתתפות נציגי משרד החינוך ומשרד החוץ,

6. טטיאנה ברנשטיין (Tatiana Berenstein) (1908–1997), היסטוריונית. מ־1946 פעלה בוועד ההיסטורי היהודי המרכזי, ואחר כך המשיכה פעולתה במכון ההיסטורי היהודי. חיברה חיבורים רבים על השמדת יהודי פולין.

7. אדם רוטקובסקי (Adam Rutkowski) (1912–1987), היסטוריון. בזמן המלחמה שהה בברית המועצות. בשנים 1946–1968 עבד במכון ההיסטורי היהודי בוורשה. אחרי הגירתו לצרפת עבד במרכז לתיעוד יהודי בן זמננו בפריז (Centre de Documentation Juive Contemporaine de Paris). מדובר כאן על הספר שחיבר עם טרוזה ברנשטין: T. Berenstein & A. Rutkowski, *Pomoc Żydom w Polsce 1939-1945*, Warszawa 1963

361

1. מדובר במה שנכתב על הגבול המערבי של פולין. ראו תעודה 357, הערה 2. פוטה הגיש מחאה ב־27 בנובמבר, במברקו: AMSZ Dep. w-110 t-631.

פרק חדש על פולין יֵצא לאור בהקדם האפשרי לשימוש בתי הספר במדינה, ואילו ספר לימוד זה יופיע בזמן הקרוב בהוצאה מתוקנת.

הוא מסר לי זיכרון דברים שבו נכתב: "המנהל הכללי של משרד החוץ העיר את תשומת לבו של שר החינוך והתרבות לאותו פרק על פולין, ברוח התשובה שניתנה לשגריר הרפובליקה העממית הפולנית. משרד החינוך והתרבות פנה ברוח זו למחברים ודרש שינוי של חלקי הפרק שיש לתקן. המחברים נתבקשו להכניס את השינויים המתאימים. המחברים הסכימו לכך, וההוצאה החדשה של ספר הלימוד תופיע בקרוב בגרסה מתוקנת במקום זו המשמשת עד כה".

קיבלתי את הנ"ל לידיעתי.

(–) פוטה

1964

362

דין וחשבון תקופתי של שגרירות פולין בתל אביב לתקופת יולי-דצמבר 1963: קטע על יחסי פולין־ישראל

תרגום מפולנית, דין וחשבון: AMSZ D.V 24-71 W-1

[27 בינואר 1964]

מחלקה V

סודי

שגרירות הרפובליקה העממית הפולנית בתל אביב – דו״ח לתקופת יולי-דצמבר 1963

יחסים מדיניים

היחסים המדיניים הישראליים־פולניים היו בתקופת הדיווח תקינים. הצד הישראלי ממשיך לבטא את יחסו הידידותי לפולין. אם להסיק על הכוונות של הצהרות אלה, אין ספק שלישראל חשובים היחסים הטובים עם פולין. מעידה על כך קבלת הפנים הידידותית, בתקופת הדיווח, שזכה לה שגריר הרפובליקה העממית הפולנית בישראל;[1] מעידה על כך גם התגובה המספקת של משרד החוץ הישראלי לתלונה שהוגשה בעניין ספר הלימוד.[2]

יחסים כלכליים

ערך המחזור של חילופי מסחר בין פולין לישראל הגיע בשנת 1963 לכ־4.5 מיליון דולר לשני הצדדים. אם בסוף 1962 היה לפולין עודף מאזן חיובי בגובה של כ־1 מיליון דולר, הרי בסוף 1963 עודף המאזן הפולני היה 346 אלף דולר ״קלירינג״ (אשראי טכני).

בשנים האחרונות מתחילה להסתמן נטייה רצופה להגדלת היקף הסחר בין פולין לישראל. ההסכם החדש שנחתם בסוף 1963 צופה גידול נוסף בחילופי הסחורות.

רשימת הסחורות אינה מראה סימני שינוי גדולים, השינויים הם בכך שב־1963 פולין לא מכרה לישראל סוכר, ולעומת זאת חתמה עם ישראל על הסכם לאספקת כמות של אשלגן. ייצוא המכונות שלנו לישראל מתפתח לאט, והוא מתנהל די בקושי. התעשייה הישראלית רגילה למכונות שנקנות במערב, במיוחד בגרמניה המערבית.

362

1. השגריר יוזף פוטה הגיע לישראל ב־14 באוקטובר 1963.
2. ראו לעיל תעודות 357, 359 ו־361.

נוכח הכישלונות שהיו עד כה לישראל במשא ומתן עם השוק האירופי המשותף וחוסר פרספקטיבה ריאלית להסדר מניח את הדעת מבחינתה של ישראל ביחסיה עם השוק המשותף, מסתמן מזה זמן־מה בחוגי השלטון עניין בפיתוח יחסי המסחר עם המדינות הסוציאליסטיות שאתן כבר יש לישראל הסכמים מסחריים, וכן בקשירת יחסים עם אותן המדינות הסוציאליסטיות שאין לישראל יחסים עמן (ברית המועצות, צ'כוסלובקיה).

יחסי תרבות

בשטח חילופי התרבות בין פולין לישראל הייתה תקופת הדיווח תקופת יובש יחסי. בישראל ביקרו ביקור פרטי כמה סופרים פולנים (צ'איקה,[3] הן,[4] מ' קאן, ב' ויארניק,[5] וכו') וכן מספר עיתונאים, כמו למשל ברטושבסקי.

בראשית ינואר 1964 נפתחה במוזאון "הארץ" בתל אביב תערוכת תעתיקים של מצבות מבית הקברות היהודי בשידלובייץ. בקרוב צריכה להיפתח בתל אביב גם תערוכה של גרפיקה פולנית.

קיימת כאן שורה של תכניות לפיתוח חילופי תרבות ותיירות עם פולין. בשנה זו מתוכננים, בין היתר, מספר טיולים מאורגנים לפולין, הזמנת מנצח תזמורת פולני ועוד.

שונות

1. בתקופת הדיווח הנוכחית, אישים ישראלים, בשיחות עם עובדי השגרירות, העלו מספר פעמים את עניין הביתן היהודי באושוויץ. התכנית הפולנית של הקמת אגף מיוחד בביתן הפולני שיהיה מוקדש למרטירולוגיה של היהודים לא מעורר כאן התלהבות. יש לצפות שעניין זה יצוף ויועלה מחדש.
2. במכתב נפרד, השגרירות מעדכנת בקשר להתפתחויות נוספות במאמצים הישראליים בעניין הפנסיות לזקנים, אלמנות וכדומה. אף שהשגרירות אינה עוסקת ישירות בנושא זה, אנחנו מבקשים שתתגבש עמדה ושתיידעו אותנו.

לשגרירות יש שורה של שאלות לשאול בעניינים אלה.

---

3. ראו לעיל תעודה 354.
4. יוזף הן (Józef Hen), נולד בשנת 1923. סופר, מחזאי, מחבר רומנים היסטוריים ומלחמתיים ותסריטאי. פרסם בין היתר כמה כרכי זיכרונות: *Nowolipia* ו־*Nie boję się bezsennych nocy*
5. ברוניסלאב ויארניק (Bronisław Wiernik) (1909-1989), עיתונאי, סופר ומחבר תסכיתי רדיו.

363

דף מידע ממחלקה V במשרד החוץ הפולני

תרגום מפולנית: AMSZ 24-69 w-10

ורשה, 2 מרס 1964

משרד החוץ – מחלקה V

מוגבל

מדינת ישראל — דפי מידע

1. מדינת ישראל קמה ב־1948 באותו חלק של פלסטינה מימי המנדט שהוכר בהחלטת האו"ם ב־1947 כמיושב בעיקר על ידי מתיישבים יהודים. באותה שנה עצמה פרצה מלחמה ערבית־ישראלית שנמשכה עד שנת 1949. כתוצאה מן המלחמה ישראל הגדילה את השטח שלה בקרוב ל־6,000 קמ"ר ושטחה כעת הוא כ־20,700 קמ"ר. שביתת הנשק שהושגה ב־1949 הפסיקה את הלחימה בין ישראל למדינות ערב אך לא שמה קץ לסכסוך שהפך להיות מורכב עוד יותר הן כתוצאה מהרחבת השטח והן מהיווצרות של בעיה חדשה וקשה מאוד לפתרון – בעיית הפליטים הפלסטינים.

מדינות ערב מתנות את נכונותן לגשת לשיחות על הסכם שלום עם ישראל בהסכמת ישראל להחזיר לבתיהם קרוב ל־1,000,000 פליטים, על פי החלטת האו"ם מ־1948. ישראל לעומת זאת, בנימוקי ביטחון (מבין קרוב ל־2,400,000 תושבי ישראל כ־10% הם ערבים), וכן בטענה שהיא קיבלה מספר גדול של פליטים יהודים ממדינות ערב – דוחה את החלטות האו"ם ואת דרישות הערבים.

הבעיה הישראלית־ערבית, במיוחד מן ההיבט של הפליטים הפלסטיניים, הפכה לנושא של דיונים שנתיים בעצרת האו"ם, שלא מביאים שום תוצאה. לאחרונה, הסכסוך הישראלי־ערבי הסתבך עוד יותר, כתוצאה מכך שישראל מימשה תכנית להשקאת הנגב במי הירדן, שמקורותיו בשטחים ערביים. עניין זה היה הנושא הראשי של הדיונים בוועידת הפסגה הערבית בקהיר בינואר השנה, שבה הוחלט, בין השאר, לממש תכנית נגד ערבית לניצול מי המקורות העיקריים של נהר הירדן, וכן להקים מפקדה צבאית משותפת למקרה שתפרוץ מלחמה עם ישראל.

2. מדיניות פנים ומדיניות חוץ

מאז הקמתה של מדינת ישראל אוחזת בהגה השלטון מפלגת מפא"י הציונית סוציאליסטית־ימנית, בהרכבים קואליציוניים משתנים עם מפלגות מרכז או ימין. הרכב הקואליציה הנוכחית כולל שלוש מפלגות פוליטיות שהן: מפא"י, עם תשעה תיקים בממשלה; אחדות־עבודה (מפלגת עבודה ציונית־סוציאליסטית) – שני תיקים; ומפלגה דתית־לאומית (מפלגת בורגנית ימנית־דתית) – שלושה תיקים. ראש הממשלה הוא חבר מפא"י לוי אשכול, שקיבל את התפקיד לאחר התפטרותו של בן־גוריון ביוני 1963. גם נשיא המדינה זלמן שזר הוא חבר מפא"י שנבחר לאחר פטירתו של בן־צבי במאי 1963.

לקואליציה השלטונית 67 קולות בפרלמנט – הכנסת – שמונה 120 חברים. ממשלת קואליציה זו, כמו הקודמות, מנהלת מדיניות מיליטריסטית של הגדלת כוחה הצבאי של המדינה. שליש מן התקציב הלאומי מיועד לביטחון ולהוצאות מיוחדות. במדיניותה הכלכלית הממשלה נותנת הטבות להון מחו"ל, במיוחד הון אמריקני. במדיניות פנים היא מקיימת דיכוי של המיעוט הערבי (הגבלת זכויות, הגבלת חופש תנועה, חופש התעסוקה וכדומה). באופוזיציה לממשלה נשארות 6 מפלגות פוליטיות אחרות שנציגיהן יושבים בכנסת, וביניהן המפלגה הקומוניסטית מק"י (5 מנדטים), מפלגה סוציאליסטית־שמאלית מפ"ם (9 מנדטים), המפלגה הליברלית (17 מנדטים), המפלגה הלאומנית "חירות" (17 מנדטים).

במדיניות החוץ שלה ישראל נשענת על קשר הדוק עם ארצות נאט"ו, במיוחד ארצות הברית, צרפת וגרמניה המערבית. מדינות אלה הן השותפות העיקריות של ישראל במדיניות הכלכלית ובמדיניות החוץ. ישראל רואה בארצות הברית את הערֵבה הבסיסית לעצמאותה ואת מגינתה מול איום התוקפנות הערבית. הלוואות ושילומים ממדינות חוץ (בעיקר מארצות הברית וגרמניה המערבית) מכסות 20% של ההכנסה הלאומית. בן־גוריון היה הדובר הבולט בזכות שיתוף הפעולה עם גרמניה המערבית. לאחר פרישתו מן השלטון,[1] ההבלטה שהבליטו את יחסי הידידות עם בון התמתנה.

ביטוי מובהק לאוריינטציה ולקשרים הכלכליים של ישראל הם מאמציה הנמרצים של הממשלה לחבור אל השיתוף הכלכלי האירופי. בשנת 1963, 30% מן המחזור המסחרי של ישראל היו עסקות עם ארצות השיתוף הכלכלי הזה.

באזור המזרח התיכון ישראל מבודדת מבחינה מדינית ומוחרמת כלכלית. יחסים כלכליים בלבד ויחסים בעלי היבטים פוליטיים־כלכליים מקיימת ישראל רק עם תורכיה. לעומת זאת, זה מספר שנים נצפית עלייה בפעילות המדינית של ישראל באפריקה, במיוחד בשטח העזרה הטכנית והכשרת קאדרים. ישראל גם משתפת פעולה במישור הצבאי עם קונגו, ניגריה, דאהומיי ואתיופיה.

יחסי ישראל עם המדינות הסוציאליסטיות היו עד עכשיו בעלי אופי רשמי בלבד. המדיניות האנטי־סובייטית של חוגי השלטון הישראליים התבססה על האנטישמיות כביכול של ברית המועצות, אשר לדעת ישראל מתבטאת באיסור העלייה של יהודי ברית המועצות לישראל ובמדיניות פרו־ערבית. לאחרונה עשתה ממשלת ישראל צעדים מסוימים מתוך כוונה לשפר את יחסיה עם ברית המועצות ועם ארצות סוציאליסטיות אחרות, והדבר ניכר במיתון ההתקפות האנטי־סובייטיות בעיתונות, בשאיפה להגדלת היקף הסחר עם המחנה הסוציאליסטי וכדומה.

3. **יחסי פולין־ישראל**

פולין מקיימת יחסים דיפלומטיים עם ישראל מרגע הקמתה של מדינה זו. רשמית, ממשלת ישראל מצהירה בהזדמנויות שונות על יחסה הידידותי לפולין ומדגישה שהיחסים בין פולין לישראל טובים מיחסיה עם מדינות סוציאליסטיות אחרות. עם זאת, עמדת ישראל כלפי פולין היא תועלתנית ומוכתבת על ידי שיקולים טקטיים. העיתונות הישראלית מפרסמת לעתים

1. בן־גוריון התפטר מהממשלה ב־16 ביוני 1963 וחזר לקיבוץ שדה בוקר בנגב. במקומו התמנה לוי אשכול.

קרובות מאמרים המאשימים את הפולנים באנטישמיות. מופיעים גם מאמרים המאשימים את העם הפולני בשיתוף פעולה עם הנאצים בהשמדת יהודים בפולין.

השגרירות שלנו בתל אביב מצאה, שבבתי ספר ישראליים משתמשים בספר לימוד גאוגרפיה המכיל שורה של נתונים כוזבים על פולין ומציג את עניין גבולנו המערבי באור התעמולה הרוויזיוניסטית. על פי דרישתנו, משרד החוץ הישראלי הבטיח שהפרק על פולין ישונה ויתוקן.[2]

יחסי מסחר עם ישראל נשענים על הסכם מסחרי והסכם תשלומים משנת 1954, שאליו נוספים ונחתמים מדי שנה פרוטוקולים חדשים. הפרוטוקול לשנים 1963/64 צופה מחזור דו־צדדי בסכום כולל של 5 מיליון דולר. ב־1963 היה המחזור 4.5 מיליון דולר. הסחורות העיקריות שייצאנו לישראל ב־1963 היו: מכונות ומכשירים – 20%, חומרי גלם ומוצרים לא מוגמרים (פח, עצי בניין, כימיקלים וכדומה) – 45%; מזון (בשר כשר, שימורי דגים, סוכר וכדומה) – 30%; וכן מוצרי צריכה בני קיימא (רהיטים, אריגים, חרסינה, ספרים) – 5%. ייבאנו מישראל בעיקר צינורות פלדה, כותנה, צמיגים, פוספטים, פרי הדר. בשנת 1964 נייבא לראשונה מלחי אשלגן.

בגלל העובדה שאחוז גבוה מאזרחי ישראל מוצאם מפולין (למעלה מ־400,000) – יחסי התרבות עם ישראל הם התחום הפעיל ביותר של שיתוף פעולה. הצד הישראלי יוזם ומציע פרויקטים רבים של חילופי תרבות ותיירות עם פולין, אשר אנחנו בולמים בגלל המדיניות הכללית של ישראל ויחסינו עם מדינות ערב.

לא הסכמנו שישראל תקים ביתן לאומי במוזאון מחנה ההשמדה אושוויץ. לעומת זאת, נשקלת האפשרות להקים במסגרת התצוגה הפולנית אגף מיוחד שיהיה מוקדש לסבלותיהם של יהודי פולין.

בעיה נפרדת ביחסי פולין־ישראל מהוות התביעות בעניין תשלומי פנסייה וביטוח לאומי לאזרחי פולין לשעבר החיים עכשיו בישראל, כמו כן דמי מזונות. עד כה הסכמנו רק לשלם את דמי הפיצויים בגין תאונות עבודה.[3]

מספר המהגרים לישראל בזמן האחרון הוא 30-40 נפש בחודש.

---

2. ראו לעיל תעודות 357, 359, 361 ו־362.
3. ככל הנראה מדובר על עמדתו של משרד החוץ הפולני, משרד האוצר וועדת העבודה והתשלומים בעניין העברת קצבאות פולניות למדינת ישראל (26 במאי 1961): A. Kochański, *Polska 1991-1994: Informator Historyczny Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe*, II, Warszawa 2000

364

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, משה אבידן (ירושלים)

העתק: גנהמ"ד 130.23/3580/16

ורשה, כ"ג בניסן תשכ"ד
5 באפריל 1964

אל: מנהל מזא"ר
מאת: שגריר ישראל, ורשה.

סודי

הריני מעלה על הכתב את השיחה שקיימתי עם סגן שר החינוך[1] רוסינק, ב־23 במרס.

החלק הראשון של השיחה שארכה שעה ורבע הוקדש ליחסו האישי של רוסינק ליהודים. סיפר בהרחבה על הסנטימנטים שיש לו ליהודים, כי למעשה ינק את מטענו הרוחני מגב' טנצרמן, אישה יהודייה שהפכה לאמו, האהבה הראשונה והשנייה לשתי בנות ישראל, אהבה עמוקה ובלתי נשכחת. שתיהן בישראל. נקב בשמות ובאפיזודות מתקופת הנעורים של הגנת יהודים מפני השתוללות של סטודנטים ראקציוניים בפוזנן ובקרקוב. קשרים עם ידידים בישראל, ביניהם פרופ' בורנשטיין, אתו [הוא] מתכתב ומקבל ושולח מתנות. עזרה לעליית כמה משפחות בתקופה הקשה של הפסקת העלייה, תוך ניצול היכרותו עם ברמן וכולי וכולי.

מתוך נימוס, הקשבתי לסיפורו הארוך ולהשתפכות הלב והרגשתי שהוא מוליכני להצטדקות על דברים שנעשו, נעשים ועומדים להיעשות, שהם לאו דווקא הולמים את השקפתו. פה ושם נאנח וסיפר על מחלתו הקשה, שפרופ' פייגין אסר עליו כבר שלוש פעמים לנסוע לחוץ לארץ – סין, הודו וישראל וכי הוא מעיין ברצינות לצאת לפנסייה בעוד שנה, מאחר ואינו יכול עוד לעמוד במעמסה הרובצת עליו.

מנושא לנושא הוא עבר סוף סוף לענייני תכלית – ביתן יהודי באושוויץ ומצבת זיכרון בטרבלינקה ועל תכניות הנצחה בזמושץ, ביאליסטוק, באזור קרקוב ועוד.

באשר לביתן באושוויץ, קיימת החלטה להקים ביתן יהודי כולל שישקף את הבעיה לכל צדדיה. מנהל המחנה באושוויץ יצא בקרוב לגרמניה ולאחר מכן לישראל לריכוז חומר שחסר, ולתיאום דברים עם יד ושם. לפי החישוב המשתמע מדבריו זה יהיה בסוף 1964, זוהי הערכתי, אם כי הוא דיבר על חודשיים-שלושה. בין השאר רמז שאי־אפשר יהיה להתעלם מהשכנה המזרחית הגדולה, שכן התמונה לא תהיה שלמה אם לא יהיה שיתוף פעולה עם ברית המועצות ואי־אפשר בלי הסכמתם להתחיל. מכאן שעומדים לעשות צעד קונקרטי בעתיד הקרוב. מכינים פניות לכל המדינות ומבקשים בפניות אלה נתונים, חומר וכמובן בראש וראשונה הסכמה עקרונית לשיתוף פעולה מלא. וכאן יש בעיות, אמר והחריש לרגע.

1. צ"ל: סגן שר התרבות והאמנות.

לאחר מכן המשיך ברמזו שידועה העמדה של אותה המדינה, יבטושנקו,[2] באבי יאר[3] וכו', נמנע מלפרט והוסיף שזו תהיה בעיה קשה ומסובכת, אך בלי זה אי־אפשר. הדרך שבחרו בה היא לפנות לכל המדינות בנוסח אחיד ובכלל זה לברית המועצות ולעשות זאת בצורה כזאת שלא למתוח את החבל יתר על המידה, כי בלעדי ההסכמה העקרונית של שכנה זו אין אפשרות להתחיל. בדברו על כך קימט את מצחו, הווה אומר צרות לא חסרות ומי יודע איך ייפול דבר. קיימות תכניות רחבות ובין השאר מתנהל מחקר על היחס המיוחד לקציני צבא סובייטים מצד הגרמנים ובמיוחד מן המיוחד, היחס לקצינים סובייטים יהודים. בתחום זה עוסק שמעון דטנר[4] שמרכז את החומר ומעבדו לפרטיו. מאושוויץ קפיצה קלה ואנו מגיעים לטרבלינקה. בטרם ייאמר דבר על סוף הפסוק, מן הדין להסביר מה קדם להחלטה על הצורה שבחרו בה. השיקול היה, אומר רוסינק, כדי לא להסתבך בבעיות שאין מוצא מהן, להעמיד את העניין על פסים משפטיים. הוא מבין, אומר רוסינק בהטעמה, שלנו יש דעה אחרת וזו הייתה גם דעתו, אולם הכריעה ועדת המשפטנים שבראשה עמד לאקס.[5] ברמזו שמשרד החוץ אף הוא משיקולים שלו לחץ על פתרון משפטי, ציין רוסינק שהוא אמנם לא ראה את המסמכים, אולם לפי טענת משרד החוץ, הגיעו פניות מארגונים יהודיים בעולם שטענו, כי אין לישראל זכות לייצג את העם היהודי. פניות אלה מעולם לא הועברו אליו ואין הוא יכול לומר מי הם הארגונים היהודיים. עשה תנועה ביד, האומרת נעזוב נקודה זו, שכן אי־אפשר לחזור ולתקנה אחרי המעשה, מה משקלם של גורמים אלה לעומת משקלו של הצד השני. הוא נאבק על גישה אחרת, אך הוכרע ועליו לקבל את הדין.

יעץ לי לגשת לטרבלינקה ולראות את המצבה המרשימה מעשה ידי פרופ' האופט[6] מקרקוב עוד לפני טקס גילויה. חזר ויעץ שאעשה זאת ויהי מה.

בינתיים קיבלתי הזמנה מטעם הרקטור של אוניברסיטת ורשה לטקס ב־10 במאי.[7] רוסינק הבטיח לי להעביר לעיון כמה מכתבים ששלח בעניין ביתן אושוויץ ובו במקום התקשר בטלפון ונתן הוראה להכין לו העתקי מסמכים שונים בשבילי. לשאלתי מתי אוכל לקבלם, השיב שהוא ייזום בקרוב פגישה נוספת ואז יוכל לספר לי יותר ובצורה יותר מגובשת על הנעשה.

מאחר והשיחה התנהלה כפי שהתנהלה ובשים לב לעמדה האוהדת של רוסינק ולמצבו המיוחד במאבק זה, דומני שאין טעם להכביד עליו על ידי לחץ נוסף.

---

2. יבגני יבטושנקו, נולד ב־1933. משורר, חיבר את הפואמה "באבי יאר".
3. גיא ההריגה הסמוך לקייב באוקראינה. מ־29 בספטמבר עד ל־3 באוקטובר 1941 ירו הנאצים בגיא באבי יאר ביותר מ־33,000 יהודים. אחרי המלחמה לא דובר רבות על פשע זה. השלטונות הסובייטיים לא הסכימו להצבת שום אנדרטה במקום. בחלקו נבע הדבר מכך שבמקום היו גם הוצאות להורג של ה־NKWD, המשטרה החשאית הסובייטית. ב־1961 המשורר יבגני יבטושנקו פרסם את הפואמה "באבי יאר", שתיארה את רצח היהודים. אנדרטה לרצח ההמוני (ללא ציון העובדה שהקרבנות היו יהודים) הוקמה רק ב־1976.
4. שמעון דטנר (1902-1989), היסטוריון, במהלך המלחמה היה חבר במחתרת בגטו ביאליסטוק. ב־1946-1948 התגורר בארץ ישראל. בשנים 1948-1953, עבד במכון ההיסטורי היהודי, וניהל אותו בשנים 1969-1970. ב־1956-1968, עבד ב־GKBZHwP (הוועדה הראשית לחקר פשעי הנאצים בפולין). היה סגן מנהל מועצת הקהילות היהודיות הדתיות בפולין. פרסם את הספרים: *Walka i zagłada białostockiego getta* (Łódź 1946), *Las Sprawiedliwych* (Warszawa 1968) וכמה ספרים על פשעי הוורמאכט. יחד עם אנה קאמיינסקה פרסם את הספר *Z mądrości Talmudu* (Warszawa 1988)
5. מדובר כנראה במנפרד לאכס (Manfred Lachs) (1914-1993), איש מדע, משפטן, דיפלומט וחבר המשלחת הפולנית בעצרת הכללית של האו"ם. בשנים 1967-1993, כיהן כשופט בבית המשפט הבין־לאומי לצדק בהאג.
6. אדם האופט (Adam Haupt), נולד בשנת 1920. פסל, אדריכל, פרופסור בבית הספר הממלכתי הגבוה לאמנויות יפות בגדנסק. שותף ביצירת האנדרטה בטרבלינקה והאנדרטה לזכר מגני החוף בווסטרפלטה (Westerplatte).
7. טקס חנוכת האנדרטה שהקימו האדריכל אדם האופט והפסלים פרנצ'ישק דושנק (Franciszek Duszenek) ופרנצ'יסשקה סטרינקייביץ' (Franciszka Strynkiewicz). היא נחנכה ב־10 במאי 1964.

עוד נקודה אחת הראויה לציון: לפי דעתו של רוסינק היה מקום לגיוס כספים בציבוריות היהודית והלא יהודית בעולם לכיסוי הוצאות הקמת הביתן באושוויץ. לעומת זאת, החליטה ממשלת פולין שאין לקחת אף פרוטה מבחוץ, כי זה עניין פולני ועל הממשלה הפולנית לשאת בכל ההוצאות.

בברכה,

דב סתת

365

מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים), אל ראש ממשלת ישראל, לוי אשכול (ירושלים)

העתק: גנהמ"ד 130.23/4331/7

י"ט באב תשכ"ד
28 ביולי 1964

אל: ראש הממשלה
מאת: המנהל הכללי, משרד החוץ

הנדון: **גבול אודר־נייסה**

רצ"ב
1) הצעת תשובה לשאלתו של מר צבי קליין מ"קול העם".[1]
2) סקירת רקע.

בכבוד רב ובברכה,

ד"ר ח' יחיל

גבול אודר[־]נייס[ה]
הצעת תשובה לשאלות של מר צבי קליין מ"קול העם"

ממשלת ישראל דוגלת, כידוע, בעיקרון שאין לפתור כל בעיה טריטוריאלית בדרך אלימה. כלל זה חל, כמובן, גם על הגבול בין גרמניה ופולניה. יתרה מזו, כל דרישה לשינוי גבולות באזור רגיש זה בלבה של אירופה עלולה לערער את היציבות המדינית ולסכן את שלום העולם.

365

1. יומון המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

בעקבות מלחמת העולם השנייה, אשר פרצה באשמתה של גרמניה הנאצית, חלו תמורות בגבולות בין המדינות ובתחומי יישובם של עמים. הגרמנים שישבו מזרחה מקו אודר־נייסה עברו ברובם המכריע לתחומה הנוכחי של גרמניה ונקלטו במשקה וחברתה, ואילו השטח מזרחה מן הקו הנ"ל יושב על ידי אוכלוסייה פולנית. לדעתי, יש לקבל עובדות חדשות אלו כפתרון של קבע, כי כל ניסיון להפיכתן מחדש כמוהו כערעור על הנכס היקר ביותר לכל העמים, הוא שמירת השלום.

גבול אודר־נייסה
סקירת רקע

א. **העובדות**

בהתאם לסעיף 8 (פולין) סיפא, של הסכם ועידת פוטסדאם בהשתתפות ראשי ממשלות ברית המועצות, ארצות הברית ובריטניה הגדולה מ־17 ביולי ועד ל־2 באוגוסט 1945, נקבעו גבולותיה המערביים של פולין כדלהלן:

(1) שלושת ראשי הממשלות חזרו על סיכום ועידת ילטא לפיהם ייקבעו סופית גבולותיה המערביים של פולין עם חתימת הסכם שלום.

(2) סוכם שעד להתווייתם הסופית של גבולותיה המערביים של פולין יימסרו לממשל פולני השטחים הגרמניים לשעבר הנמצאים מזרחה לקו המתחיל מהים הבלטי מערבה לסווינהמונדה ונמשך מכאן לאורך הנהר אודר עד ליובלו של הנהר נייסה המערבי, ולאורך הנייסה המערבי עד לגבול הצ'כי. כולל אותו חלק של רוסיה המזרחית שלא נמסר לממשל סובייטי, לרבות תחומה של העיר החופשית לשעבר דנציג. מכאן שאין לחשב שטחים אלה כחלק מאזור הכיבוש הסובייטי בגרמניה.

ב. **עמדות**

(1) פולין ראתה מאז הסכם פוטסדאם, על אף קביעת קו אודר־נייסה כגבול זמני עד לחתימת הסכם שלום עם גרמניה, גבולה הקבוע עם גרמניה.

(2) עמדתה של פולין נתמכת על ידי כל המדינות הקומוניסטיות.

(3) ביוזמתה ובהסכמתה של ברית המועצות חתמה פולין ב־1950 הסכם עם ממשלת גרמניה המזרחית בו הכירה זאת בקו אודר־נייסה כגבול סופי בינה לבין פולין.

(4) גרמניה המערבית שואפת בהסכם שלום לקביעת גבולותיה בהתאם לגבולות בסוף 1937, דהיינו הכללת השטחים מעבר לקו אודר־נייסה, בתחומה של גרמניה.

(5) המעצמות המערביות נוקטות עקרונית בעמדה כי בעיית הגבול המזרחי של גרמניה הנה שאלה לעתיד שתבוא על פתרונה הסופי בהסכם שלום. אין הן מבטאות עמדה לגבי התוכן הרצוי של הסכם שלום בנקודה זו. מן הקו הנ"ל סטתה צרפת, כמוסבר בסעיף הבא.

(6) הנשיא דה־גול אמר במסיבת עיתונאים בשנת 1959 כי הוא בעד איחודה מחדש של גרמניה בתנאי שהדבר ייעשה במסגרת הגבולות הנוכחיים.

ג. עמדת ישראל

ישראל לא נקטה עד כה עמדה רשמית בשאלת גבול אודר־נייסה. השאלה נתעוררה באקראי בעקבות ויכוח בכנסת בין חבר כנסת בגין לבין ראש הממשלה בן־גוריון.[2] חילופי דברים אלה עוררו אי־הבנות ורגישות בצד הפולני וראש הממשלה ראה צורך להסביר עמדתו בשיחה עם הציר הפולני.[3] על כך נתפרסמה ההודעה הבאה מטעם לשכת העיתונות הממשלתית 19.11.1960.

[...][4]

ד. הנמקה לתשובה המוצעת

(1 ישראל מעוניינת בשמירת הסטטוס קוו הטריטוריאלי ובקליטת קבע של פליטים במקומות בהם הם נמצאים. עקרונות אלה תואמים לא רק את האינטרס העליון של ישראל ושל האנושות לשמירת השלום אלא גם את האינטרסים המיוחדים של ישראל בשאלת גבולותיה ובשאלת הפליטים גם יחד. כמו כן סבורה ישראל כי הפותח במלחמה חייב לשאת בתוצאותיה.

(2 הצהרה מפורשת של ממשלת ישראל בנושא זה תתקבל באהדה רבה בפולין ובעולם הקומוניסטי בכלל.

(3 הצהרה זו אמנם תתקבל באי־שביעות רצון על ידי ממשלת בון, אך יש להניח כי היא לא תעורר תגובות חריפות, כי מרבית המדינאים הגרמנים דוגלים בהשבת גבולותיה של גרמניה משנת 1937 על כנן רק מן השפה ולחוץ. בכל אופן הודעתו של דה־גול משנת 1959 ברוח זו לא גרמה לכל קלקול ביחסים בין צרפת לבין גרמניה המערבית.

העתק:
שרת החוץ
מזא"ר
מע"ר [מחלקת מערב אירופה]

---

2. ראו לעיל תעודה 322.
3. ראו לעיל תעודה 325.
4. הושמט ציטוט ההודעה הישראלית הרשמית. ראו לעיל בתעודה 326.

366

הצהרת ראש הממשלה לוי אשכול במסיבת עיתונאים בירושלים

גנהמ"ד 130.23/3580/7

29 ביולי 1964

הצהרת ראש הממשלה מר לוי אשכול, בבעיית קו אודר־נייסה במסיבת עיתונאים בירושלים ביום 29.7.64

ממשלת ישראל דוגלת, כידוע, בעיקרון שאין לפתור כל בעיה טריטוריאלית בדרך אלימה. כלל זה חל, כמובן, גם על הגבול בין גרמניה ופולניה. יתרה מזו. כל דרישה לשינוי גבולות באזור רגיש זה בלבה של אירופה עלולה לערער את היציבות המדינית ולסכן את שלום העולם. בעקבות מלחמת העולם השנייה, אשר פרצה באשמתה של גרמניה הנאצית, חלו תמורות בגבולות בין המדינות ובתחומי יישובם של עמים. הגרמנים שישבו מזרחה מקו אודר־נייסה עברו ברובם המכריע לתחומה הנוכחי של גרמניה ונקלטו במשקה וחברתה, ואילו השטח מזרחה מן הקו הנ"ל יושב על ידי אוכלוסייה פולנית. לדעתי, יש לקבל עובדות חדשות אלו כפתרון של קבע, כי כל ניסיון להפיכתן מחדש כמוהו כערעור על הנכס היקר ביותר לכל העמים, הוא שמירת השלום.

367

מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים), אל ראש משלחת ישראל בקלן, אליעזר שנער[1] (קלן)

מברק מוצפן: גנהמ"ד 130.23/3580/7

ירושלים, 11 באוגוסט 1964

[אל] ממישראל קלן
[מאת] המנהל הכללי

סודי ביותר – מידי

שנער. אודר־נייסה. בעקבות שלך 5[2] קיימנו התייעצויות נוספות ולהלן עמדתנו. שקלנו היטב כל מילה בהודעת ראש הממשלה בנושא זה ואין בדעתנו להוסיף עליה או לגרוע ממנה. יש להימנע מכל תוספת או "הבהרה", לא רשמית ולא בלתי רשמית, העלולה להיות מודלפת לעיתונות. היה לנו עניין מדיני בהצהרת ראש הממשלה ואין לעשות דבר העלול לבטל ערכה. על כן יש להשיב לבר שיחך, כי הודעת ראש הממשלה בנקודה זו ברורה.

אם תיאלץ בשיחה במשרד החוץ להסביר רקע ההודעה, הרי שיקולים אחדים. מובן מאליו, כי איננו מתנגדים לא להסדר שלום ולא למשא ומתן בין גרמניה לבין המעצמות ובין פולין. כן ברור, כי במשא ומתן זה יוכלו הצדדים להסכים ביניהם על כל דבר שיצליחו להסכים עליו. אך כל בר דעת יודע, כי אין סיכוי קרוב למשא ומתן זה. על כן נראה לנו חשוב, כי יושגו שני דברים: (א) הסרת כל איום לשינוי המצב הקיים בדרך אלימה; (ב) הסרת הרגשה של אי־יציבות וזמניות, כי הרי הערעור על המצב הקיים הוא המעורר מתיחות, אי־ביטחון, מונע בעד שיתוף פעולה בין העמים ומעמיד בסכנה השלום. הרוצה בשלום חייב לדאוג כי תשרור יציבות ועל כן יש להרתיע כל תעמולה לשינוי הגבולות הנוכחיים. זוהי עמדתנו לגבי סכסוכים טריטוריאליים מסוג זה בכלל, עמדה אשר הולמת גם האינטרסים החיוניים של קיומנו אנו, ועמדה זו חלה גם, ובהדגשה רבה, על שאלת הגבול בין גרמניה לפולין. הרי אין לשכוח, כי התקפת גרמניה על פולין היא אשר גרמה למלחמת העולם השנייה ועמדתנו היא, כי המתחיל במלחמה חייב לשאת בתוצאותיה. ידוע לנו, כי עמדתנו זו איננה הולמת את עמדתה המוצהרת של ממשלת בון, אך היא עמדתנו.

יחיל

367

1. אליעזר שנער (פליקס שניבלג), נולד בשנת 1905. עם קום המדינה נתמנה למנהל מחלקת הדלק בממשלה הזמנית. בשנים 1949–1951 היה יועץ כלכלי בשגרירות ישראל בלונדון; ב־1951, היה מנהל המחלקה להגשת תביעות נגד גרמניה; בשנים 1952–1953, ראש משלחת ישראל למשא ומתן עם גרמניה על שילומים; ב־1953–1966, ראש משלחת ישראל בגרמניה המערבית.
2. שנער מסר במברק למשרד החוץ כי זומן לפגישה עם מנהל המחלקה המדינית של משרד החוץ הגרמני ובה הודיעו לו על תדהמת ממשלת גרמניה מהודעת לוי אשכול וביקשו הבהרות להודעה. הוסברה לשנער החשיבות שמייחסים לנושא זה, הודגש בפניו שאין לפתור את הבעיה בכוח אלא במשא ומתן ובחוזה שלום עתידי (מברק אליעזר שנער אל המשרד בירושלים, 4 באוגוסט 1964, גנהמ"ד 130.23/3580/7).

368

דף מידע של מחלקה II של משרד הפנים הפולני

תרגום מפולנית: AMSZ D.V. 24-71 w-1

ורשה, 10 בספטמבר 1964

סודי
עותק מס' 1

דף מידע מספר 315

לאחרונה נתגלו מספר מקרים המעידים על כך שאזרחי ישראל עוסקים בפולין בחיפושים אחר ילדים יהודים שאומצו בזמן הכיבוש הנאצי על ידי משפחות פולניות. הם משכנעים אותם להגר לישראל או לארצות הברית, או לאחדות ממדינות מערב אירופה. במקרים רבים הם מנסים לקנות את ההורים המאמצים בכסף ומטעים אותם במזיד, בטענות שהם פועלים בשם קרובים ואפילו בשם ההורים שכביכול נתגלו בישראל או בארצות הברית. אם האנשים מהססים או מסרבים לצאת, הם מנהלים עמם שיחות שבמהלכן הם משתמשים בתעמולה אנטי־פולנית מבלי לברור אמצעים. הם מוסרים עובדות בדויות על הסכנה המרחפת עליהם מצד פולנים.

במקרים רבים אותם אזרחים ישראלים נוקטים אמצעי סחיטה ואיומים. לאותם האנשים שהם מעוניינים בהם הם שולחים מכתבי איום בעילום שם. אושרו גם מספר מקרים של הכאת אנשים שלא נכנעו ללחץ ולא הסכימו לצאת לישראל. דוגמה לכך יכולה לשמש האזרחית זופיה רושקובסקה מוונגרוב.

הוכח גם, שבמקרים אחדים מפתים אזרחים פולנים לבוא לישראל בתואנות שווא, לפי הזמנה של קרובים ובמקרים השכיחים יותר – של קרובים פיקטיביים, מתוך חישוב שבהיותם שם יהיה קל יותר לשכנע אותם שיסרבו לחזור ארצה פולין.

נקבע, שבמקרים אחדים לקחו את הדרכונים לאזרחי פולין השוהים שהייה זמנית בישראל, כדי לאלץ אותם בדרך זו להישאר. את הדרכונים האלה החזירו להם רק תחת איום התערבות מצד שגרירות הרפובליקה העממית הפולנית.

369

מנהל מחלקה V, אלכסנדר קראייבסקי[1] (ורשה), אל סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ DV 24-71 w-1

מחלקה V – Izr[0-221/3/64]

ורשה, 16 בספטמבר 1964

סודי

תזכיר

אל השר נאשקובסקי[2]

ביום 16 בחודש זה בא אליי נציג של משרד הפנים והציג את עניין הפעילות הבלתי חוקית מצד חברי ארגונים יהודיים שמטרתם לשכנע אנשים ממוצא יהודי, שאומצו בזמן המלחמה על ידי משפחות פולניות, לצאת לישראל או לארצות מערביות. המידע של המשרד לביטחון פנים נמצא בנספח לתזכיר זה.

המשרד לביטחון פנים מבקש שנפנה לשגרירות ישראל בדרישה שתשים קץ לפעילות הזאת. נראה, שבמצב הנוכחי, כאשר נצפית הגברת המאמצים מצד ישראל לשפר את יחסיה עם פולין, ההתערבות בעניין זה יכולה להביא לתוצאות מועילות.

המחלקה מבקשת לקבל החלטה.[3]

קראייבסקי

ל369

1. אלכסנדר קראייבסקי (Aleksander Krajewski), נולד בשנת 1903. בשנים 1954-1956 היה סגן מנהל המחלקה הבין־לאומית של הארגונים הפוליטיים והכלכליים; ב־1956-1960, שגריר במצרים; ב־1960-1964, מנהל האגף ה־VI וב־1964-1965, מנהל האגף ה־V.
2. כתוב בכתב יד.
3. הערה בכתב יד: "מסרתי לשגריר סתת בצורה עדינה בבקשה שמעשים בלתי הולמים לא יפגעו ביחסים הטובים בינינו. א' ק' [קראייבסקי]".

370

סגן מנהל מדור II של שירות הביטחון, א' ויארצ'ינסקי (קטוביצה), אל ראש מדור V במחלקה II במשרד הפנים (ורשה)

תרגום מפולנית: IPN 0236/102

קטוביצה, 2 באוקטובר 1964

סודי
עותק מס' 1

אל: ראש מדור II של מחלקה V, משרד הפנים[1]
ורשה

בעבודה מבצעית בנושא ישראל, עובדי קבוצה V של מדור זה נאלצים לא פעם להשתתף בדיונים שונים ובשיחות על הנושאים הבאים:

- דת משה
- היסטוריה של מדינת ישראל
- ציונות

בלי שיכירו היטב את הנושאים האלה, הם נתקלים בקשיים רציניים בשיחות לשם גיוס משתפי פעולה וכדומה.

אם נמצא במדור שלכם חומר כתוב על הנושאים הנ"ל – אנחנו מבקשים להעביר אותו לאגף V של מדור זה.

סגן מנהל מדור II
של שירות הביטחון
רס"ן א' ויארצ'ינסקי

370

1. ב־28 בנובמבר 1956 פורקה הוועדה לענייני ביטחון. את תפקידיה קיבל המשרד לענייני פנים וברמה האזורית – מפקדות מחוזיות ונפתיות של המשטרה האזרחית. מדור II עסק בריגול נגדי. אגף II במפקדה הנפתית של המשטרה האזרחית עסק במאבק בפעילות אנטי־ממלכתית.

371

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון[1] (ירושלים)

מברק מוצפן: גנהמ"ד 130.23/3580/16

ורשה, 4 בנובמבר 1964

אל: המשרד ירושלים
מאת: ממישראל ורשה

סודי

דורון

אמש בארוחה אצל השגריר הקנדי שוחחתי עם המנכ"ל מיכאלובסקי בין השאר על המשא ומתן עם פאוזי[2] וההודעה המשותפת הפולנית־מצרית. להלן הסבריו:

1. טיוטת הנוסח עובדה על ידי מיכאלובסקי, ופאוזי עמד על הוספת סעיף מיוחד על הפליטים ומי הירדן. הפולנים הציעו פשרה, תוספת "בהתאם להחלטות או"ם". פאוזי לא הסכים ותבע הסעיף לפי הצעתו או לא כלום. אחרי ויכוחים ממושכים הוסר הסעיף כולו מהפרק.
2. בסעיף המדבר על תמיכת פולין בהחלטה של ועידת ראשי מדינות וממשלות של הבלתי מזדהים, הציע פאוזי להבליט החלק על פלשתינה. הפולנים לא הסכימו ועמדו על ריכוך הסעיף על ידי התוספת "ברוח החלטות אלה לביצור השלום" (ראה שלי 57 סעיף י'). זה לקח יומיים של שכנוע והסברים. עבודת פרך כדברי מיכאלובסקי.
3. הסעיף על צמצום תקציבים צבאיים בא ביוזמת פאוזי, להפתעת הפולנים.
4. הסעיף המביע הערכה לתפקיד של נאצר בוועידות 1964 בא לפייס את פאוזי בבחינת תמורה על דברים אחרים שלא השיגם.
5. הגברת מיכאלובסקי שטיפלה באשת פאוזי, ציינה שזו האחרונה ביקשה לבקר בגטו, בהעירה שאין הם חס וחלילה נאצים, ואם קיימת מחלוקת זמנית עם ישראל, אין זה אומר שהערבים שונאים או אויבים לעם זה, כלשונה.
6. מיכאלובסקי בדעה שמורגש שיפור ניכר בצורה ובאופי דיבורם של הערבים לעומת המצב לפני חמש שנים. הערכתו היא שקיימים עכשיו גורמים מאוחדים בעולם הערבי התופסים בהדרגה את המקום של שנאה לישראל, כפי שזה היה לפני חמש שנים.

לא פירט.

371

1. אליעזר דורון, נולד בשנת 1910, שירת במשרד החוץ מ־1948. מנהל מחלקת מזרח אירופה בשנים 1964-1965; מ־1966 – ציר ברומניה. בספרו "בתצפית ובעימות, מיומנו של שגריר ישראל" (ירושלים 1978), תיאר כמה מחוויותיו מתקופת שירותו הדיפלומטי.
2. מחמוד פאוזי (1900-1981), דיפלומט. החל משנת 1947 היה שגריר מצרים באו"ם ולאחר מכן – שגריר בבריטניה. בשנים 1958-1964, שר החוץ של קע"מ.

7. מיכאלובסקי העיר שהודעת ראש הממשלה בעניין הגבולות סייעה בהרבה, אולי אף הכריעה בעמדה שנקטה ממשלת פולין בשיחות עם פאוזי. הוסיף שאשתקד הועלתה בשעת הדיונים בקהיר בעיית תמיכת מצרים בגבולות פולין המערביים, ומאחר והמצרים גילו היסוסים, לא ניסו הפעם להעלות הנושא מחדש.

8. המצרים ביקשו אשראי ל־12 שנים, הפולנים הסכימו ל־5־6 בלבד. המשך המשא ומתן הכלכלי שלא נסתיים בדצמבר בקהיר.

9. רפאצקי נוסע לעצרת ויהיה בניו יורק כשלושה שבועות. נוכח הדחייה בפתיחת העצרת, יידחה ביקורו באיראן לינואר. מיכאלובסקי נלווה אליו בביקור באיראן.

סתת

372

תזכיר מאת מנהל המחלקה רומואלד ספאסובסקי[1]

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ DV 24-71 w-10

ורשה, 15 בדצמבר 1964

מוגבל

תזכיר

ב־7 בחודש זה בא אליי לשיחה, מיוזמתו הוא, שגריר ישראל סתת.

בשיחה הציג שורה של קשיים בעבודת השגרירות. דוגמאות:

א. הידיעון של PIHZ[2] כלל כתובות של נציגויות מסחריות של פולין ופסח על הנציגות המסחרית בישראל.

ב. בידיעון הבין־לאומי על יריד פוזנן השנתי, התצוגה הישראלית הוזכרה יחד עם הקנדית. לשתיהן ניתן מקום שולי.

ג. הנציגים המסחריים של ישראל נתקלים בקשיים בעבודה עם נציגי ה[ארגונים הכלכליים] מרכזים, למשל CIECH[3]

ד. העיתונות הפולנית מסרה לאחרונה כמה ידיעות לא אובייקטיביות על ישראל:

372

1. דו"ח סתת על שיחתו עם ספאסובסקי במכתבו אל מנהל מזא"ר מ־3 בינואר 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/12. הנושא היחיד שמוזכר בפירוט־מה במכתבו של סתת הוא סעיף ד של מכתב זה.
2. המכון הפולני לסחר חוץ. הארגון הוקם ב־1923. פעולתו חודשה ב־1949.
3. Centrala Importowo-Eksportowa Chemikalii i Aparatury Chemicznej, הוקמה בשנת 1945. ב־1952 שינתה את שמה ל־Centrala Importowo-Eksportowa Chemikalii – CIECH. תפקידה היה ייצור, ייבוא וייצוא של כימיקלים.

"אקספרס פוזנאנסקי" מסר על התקפה של מטוסים ישראליים על כפרים סוריים, מה שאיננו תואם את האמת;

"ז'ולנייאז' וולנושצ'י" מן ה־26 בנובמבר השנה, מסר ידיעה על השתתפות של אזרחים ישראלים ביחידות השכירים של צ'ומבה.[4] הוא טוען שאין זו אמת. שרת החוץ גולדה מאיר הכחישה את הידיעה הזאת רשמית.

ה. העיתונות הפולנית לא כללה שום ידיעה על החגיגות שאורגנו בישראל לכבוד 600 שנה לייסוד האוניברסיטה היאגלונית בקרקוב.

ו. סוחרים ישראלים הפונים לקבל ויזות לפולין בתל אביב צריכים לחכות זמן ממושך מדי לקבלתה, וכתוצאה מזה הם נאלצים לקבל אותן בדרכם, בקונסוליות פולניות בארצות חוץ, מה שגורם לאיחור ניכר בהגעתם לפולין.

סתת ציין, שהוא שואף לכך שהיחסים בין מדינותינו יתפתחו על הצד הטוב ביותר, ועל כן הוא מבקש שהחריקות האלה יתוקנו.

הוא קישר את דבריו להזמנה שישראל הזמינה את השר רפאצקי, והזכיר את ההזמנה של המנכ"ל השגריר מיכאלובסקי וראש מחלקה V, בציינו שישראל תכסה גם את הוצאות הנסיעה וגם את האירוח בישראל.

השגריר סתת מעריך את מצב היחסים הפולניים־ישראליים כטוב. הוא סבור, שאפשר היה להעלות בצורה ניכרת את היקף הסחר, להרחיב את חילופי התרבות ולארגן, בין השאר, חילופי מדענים בין ישראל ובין האקדמיה הפולנית למדעים. יש להם מומחים טובים ובעלי ניסיון, למשל בתחום הגנת הצומח. הם היו רוצים שבעניינים אלה אנחנו נצא לקראתם.

סתת לא חרג מעניין היחסים ההדדיים. הוא רק התעניין במצב בווייטנאם והסיבות לאי־ההצלחה האמריקנית.

הערה: מחלקה II צריכה לקבל הנחיות מעודכנות לגבי:

א. פרויקטים משותפים (תערוכות, ביקורים, משא ומתן וכדומה).

ב. מאמרים שליליים על הרפובליקה העממית הפולנית המופיעים בעיתונות בישראל.

חומרים אלה, שצריכים להיות מעודכנים ברציפות, צריכים לשמש כדי לסתור את עמדותיו של השגריר סתת.

ר' ספאסובסקי

---

4. ב־1960, הכריז מ' צ'ומבה (Moise Tshombe) על היפרדותה של קטנגה, החלק העשיר ביותר בקונגו, מן המדינה, והכתיר את עצמו לנשיא. בשורות צבאו לחמו שכירי חרב. המרד נגמר ב־1963 באמצעות התערבות כוחות האו"ם.

373

סמנכ"ל משרד החוץ, גדעון רפאל (ניו יורק), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 303: גנהמ"ר 130.23/3580/7

ניו יורק, 19 בדצמבר 1964

סודי

אל: המשרד ירושלים
מאת: ממישראל ניו יורק

מזא"ר.
שיחת אבן-רפאצקי.

שר החוץ הפולני פתח בשבחו טיב והתקדמות יחסי פולין־ישראל, הדגיש התפתחות היחסים המסחריים שהגיעו להיקף בלתי משוער. הבטיח גם בעתיד לחתור לקידום היחסים. ציין במיוחד שפולין רשמה בסיפוק רב הודעת ראש הממשלה בעניין האודר־נייסה, אף אם ניסו אחר כך לשבשה. שאל להערכת אבן למצבנו במזרח התיכון. אבן הסביר שבעצרת זו חשובה לנו במיוחד התמיכה בעקרון הריבונות ויישוב סכסוכים בדרכי שלום ותחולת העיקרון הזה על סכסוך ישראל־ערב. פירט המצב בעולם הערבי, מדיניותו של נאצר באזור בכלל ולגבי ישראל בפרט. רפאצקי ענה שלגבי פולין לא קיימת בעיה טריטוריאלית. גבולותיה נקבעו ולא יתנהל משא ומתן עליהם. הוסיף בחצי פה שבקשר לגבולות ישראל קיימת הבעיה שהם היום אינם חופפים גבולות החלוקה.

רפאצקי אמר שהוא מתרשם משיחותיו עם מנהיגים ערבים, שהם רואים בישראל איום לעצמאות מדינות ערב, לאו דווקא כתוצאה מפעילות ישירה של ישראל אלא מאפשרות שישראל תשמש בסיס ואמצעי לגורמים זרים מבחוץ להתנכל למדינות ערב. בפגישתו עם נאצר לא העלה האחרון יחסי פולין־ישראל וכן גם נמנעים מדינאים ערבים אחרים מלגעת בנושא זה, כי הם יודעים עמדתה החיובית של פולין כלפי ישראל והתנגדותה לדון עם הערבים על יחסיה עם ישראל. משום כך בחרו הערבים בנציג של מדינה לא שכנה לישראל[1] כדי להסביר לממשלת פולין עמדתם כלפי מפעל הירדן. נאומי נציגי ערב באו"ם אינם משקפים השקפותיהם האמתיות. הם יודעים שהמציאות אחרת. במרוצת הזמן יתרגלו אליה. מעיקה עליהם במיוחד בעיית הגולים או המהגרים כפי שקרא רפאצקי לפליטים לסירוגין. אבן הסביר שגבולות ישראל נקבעו בהסכמי שביתת הנשק לגביהם חל העיקרון של אי־שימוש בכוח כמו לגבי כל מצב טריטוריאלי של מדינות ריבוניות אחרות בעולם לרבות אודר־נייסה.

373

1. מרוקו.

רפאצקי לא חזר יותר לנושא זה אלא ציין שעלינו לחזק את עמדותינו על ידי הצעות להסדר עם מדינות ערב, מושתתות על המציאות הקיימת. שאל לעמדתנו בשאלת קפריסין.[2] אבן הסביר על פי קווי שיחתו עם שר החוץ הקפריסאי.[3] רפאצקי שיבח פעמיים הצבעתנו בעצרת החירום ב־1958 שכונסה בעקבות ההתערבות האנגלו־אמריקנית בלבנון ובירדן.[4] הצבענו אז בעד החלטה שמטילה על מדינות הליגה ליישב הסכסוך שפרץ ביניהן על פי עקרונות של כיבוד השלמות הטריטוריאלית וכולי.

רפאצקי שאל לעמדתנו בעניין קונגו. טען לזכות ההתערבות לטובת המורדים ונגד ההתערבות הבלגית־אמריקנית. התפתח ויכוח איזו התערבות מותרת ואיזו אסורה. אבן הדגים התערבות מצרים בתימן.[5]

השיחה שוב חזרה לאיום שבכיבול ישראל מהווה למדינות ערב ואמרנו שאנו מזמינים תכנית רפאצקי לניטרליזציה של הסכסוך הישראלי־ערבי על מנת לנתקו מהמלחמה הקרה. אבן הזהיר גם ממגמת מדינות ערב להעניק לנציגי הפליטים מעמד חדש והזכיר תנועות אירידנטיסטיות במזרח אירופה. רפאצקי השיב, אחרי התייעצות קצרה עם הנציג הפולני הקבוע באו"ם,[6] שעמדתה של פולין בעניין זה ברורה ולא תשתנה גם השנה. בסוף חזר אבן ליחסי ישראל־פולין והביע נכונותה של ישראל להרחבת היחסים, ואמר שראש הממשלה היה מעוניין בהידוק הקשרים על ידי ביקורים במישור של שרים. יש לנו עניין להרחיב מערכת הפגישות שממשלת ישראל קיימה השנה בבירות המערב ולכלול בהם גם את ארצות הגוש המזרחי ובראש וראשונה פולין. אם ההזדמנות אינה מתאימה לביקור ראש הממשלה, היינו שמחים גם על מגע אחר בדרג של שרים. רפאצקי ענה שמנוי וגמור עם פולין לתת ביטוי לעמדתה המחייבת קיום ועצמאות ישראל, אך בגלל יחסיה והאינטרסים שלה בארצות ערב אינה מעוניינת לתת לביטוי אופי ספקטקולרי. ישקול בכובד ראש הצעת אבן. השיחה התנהלה ברוח מאוד ידידותית וארכה כשעה.

[גדעון] רפאל

2. בעניין המאבק בין תושביה היוונים והתורכים של הרפובליקה הקפריסאית. ב־27 במרץ 1964 הגיעו לקפריסין כוחות האו"ם והביאו להפסקת אש בין הצדדים הלוחמים.
3. ספירוס קיפריאנו (Spyros Kyprianou).
4. ב־15 ביולי 1958 הצבא האמריקני נחת בלבנון אך נאלץ לסגת ממנה על פי החלטת האו"ם. ב־25 באוקטובר 1958 אירע מקרה דומה בירדן, שבה נחת צבא בריטי ונסוג בלחץ האו"ם.
5. בספטמבר 1962 מצרים התערבה במלחמת האזרחים בתימן.
6. בוגדן לוונדובסקי.

1965

374

תזכיר מאת שר החוץ אדם רפאצקי (ורשה) אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)[1]

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ Dep. 6-77 w-153 t-785

ורשה, 2 בינואר 1965

סודי במיוחד
מברק מוצפן מס' 12. נתקבל במחלקת ההצפנה ביום 2 בינואר ש' 14:30

אל: פוּטָה – תל אביב

דיווח שהתאחר מסיבות רבות על שיחה עם סגן ראש הממשלה שלהם בניו יורק.

היוזמה יצאה ממנו. תאריך: 18 בדצמבר, משך כ־40 דקות. נכחו, מלבד שנינו, הנציגים הקבועים של שני הצדדים באו"ם.[2] בפתיחה הודיתי על ההצהרה בעניין הגבול, הזכרתי את הכרתנו הבלתי משתנה בזכות קיומה של ישראל ובהחלטות האו"ם. ציינתי, שעמדתנו ברורה במידה כזאת, עד ש"ידידינו הערבים" לא מעלים בשיחותיהם אתנו את עניינה של ישראל. לאחר שנגעתי ביחסים הערביים-ישראליים אמרתי לו, שמלבד האופי המקומי של הסכסוך קיים אצל הערבים חשש, שישראל יכולה להיהפך לבסיס עבור התערבות אימפריאליסטית במזרח התיכון (הנציג הקבוע של ישראל בעצם אישר זאת: "כאשר מאיימים על קיומנו אנחנו מחפשים עזרה אצל כל אחד" – סגן ראש הממשלה, נבוך מאוד, הכחיש...).

הבעתי את הדעה, שהסכסוך הישיר בין הערבים לישראל יכול להיפתר בדרכי שלום בתהליך היסטורי. אבל כבר עכשיו ישראל צריכה לעשות הכול כדי לפזר את החששות של הערבים מפני הפיכתה לבסיס אימפריאליסטי.

שיבחתי את הצבעתם הנבונה בעניין לבנון ב־1958 יחד עם הערבים.

לעומת זאת, שאלתי לעמדתם בעניינים האקטואליים החשובים לערבים ואינם נוגעים לאינטרסים של ישראל, כמו קפריסין, קונגו. סגן ראש הממשלה, בחוסר זהירות, הוסיף בעצמו "תימן".

374

1. ראו לעיל תעודה 373 וכן להלן תעודה 375.
2. בוגדן לוונדובסקי וגדעון רפאל.

בכל העניינים האלה נתן תשובות זהירות אך ביסודן אנטי־ערביות ופרו־מערביות. במצב זה הוא ביטא, די בחוסר ביטחון, את ההשקפה, שיחסינו הבשילו במידה כזאת שהם מוכנים לחילופי ביקורים ברמה של שרים, "אף על פי שעדיין לא ברמה של ראשי הממשלות".

הבטחתי למסור זאת לממשלה, אבל הזכרתי שכבר הדגשתי לא פעם, שככל שיחסינו יהיו ראוותניים פחות, כן ייטב להם. האווירה, למרות הכול, הייתה "על פי כללי הנימוס הדיפלומטי".[3]

רפאצקי

375

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/3580/8

ורשה, כ"ט בטבת תשכ"ה
3 בינואר 1965

אל: מנהל מזא"ר
מאת: שגריר ישראל, ורשה

אליעזר היקר,

לשיחת אבן-רפאצקי:[1]

1. מה פירוש דברי רפאצקי, כלשון המברק: ציין במיוחד שפולין רשמה בסיפוק רב הודעת ראש הממשלה בעניין האודר־נייסה, אף אם ניסו אחר כך לשבשה?[2] מי ניסה לשבש וכיצד?[3]
2. דברי רפאצקי על כך "שמדינאים ערביים נמנעים מלגעת בנושא יחסי פולין־ישראל, כי הם יודעים עמדתה החיובית של פולין כלפי ישראל והתנגדותה לדון עם הערבים

3. בשולי הדף למטה נכתב: "כתב היד הושמד. [חתימה לא קריאה] 2 בינואר 1965".

375

1. ראו לעיל תעודה 374.
2. במכתב מגדעון רפאל אל המשרד בירושלים נאמר כי "שה"ח [שר החוץ] הפולני פתח בשבחו טיב והתקדמות יחסי פולין־ישראל, הדגיש התפתחות היחסים המסחריים שהגיעו להיקף בלתי משוער. הבטיח גם בעתיד לחתור לקידום היחסים. ציין במיוחד שפולין רשמה בסיפוק רב הודעת רוה"מ [ראש הממשלה] בעניין האודר־נייסה, אף אם ניסו אחר כך לשבשה" (גדעון רפאל אל המשרד בירושלים, 19 בדצמבר 1964, גנהמ"ד 130.23/3580/7).
3. ש' לבב כתב לסתת כי דיבר עם לבנדובסקי ותשובתו הייתה כי הוא "לא הבחין בהסתייגות בדברי רפאצקי, אולי משום שאיננו מבין מספיק צרפתית, אך הוא מבין את המדיניות הפולנית ולכן לדעתו התכוון רפאצקי להביע הערכתו הבלתי מסויגת להודעת רוה"מ [ראש הממשלה]" (לבב אל סתת, 1 בינואר 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/9).

על יחסיה עם ישראל", חופפים את מה שנאמר לי על ידי המנכ"ל מיכאלובסקי בקשר לביקור נציגו האישי של מלך מרוקו שבא בשם ארצות ערב לבקש תמיכת פולין בפעילות הערבית נגד ישראל בעצרת הקרובה. על כך הברקתי בשעתו. בהקשר לזה האפשר להסיק שהוא התכוון לשליח המרוקאי בדברו על כך שהערבים בחרו בנציג של מדינה לא שכנה לישראל כדי להסביר לממשלת פולין עמדתם כלפי מפעל הירדן.

3. איך מפרשים דברי לבנדובסקי באוזני גדעון רפאל אחרי שיחת אבן-רפאצקי ש"רפאצקי מעריך שהשיחה הייתה ביטוי נאמן ליחסים הטובים ולהבנה השוררים בין שתי המדינות ותרמה להידוק היחסים" (מברק 11 מ־24 בדצמבר).[4] במה הייתה התרומה של השיחה להבנה לעומת עד כה, ומה הבהירה השיחה בדברים בלתי ברורים?

אכיר לך תודה על הבהרת הדברים הנ"ל.

בברכה,

דב סתת

376

מבוא לתזכיר בלתי חתום על יחסי ישראל־פולין

תרגום מפולנית: AMSZ DV 58-70 w-2

ורשה, 20 בינואר 1965

סודי

עותק מס' 1

הנדון: **יחסי ישראל־פולין**

ממשלת ישראל בחרה בפולין ובבולגריה כמדינות המחנה הסוציאליסטי שאתן היא מתכוונת להעמיק את יחסיה ההדדיים. יש לצפות לכך, שממשלת ישראל תציע פגישה ברמה של שרי חוץ לפחות עוד לפני החתימה על ההסכם המסחרי החדש.

בנוגע ליחסים אלה, בממשלת ישראל, ראש הממשלה אשכול והשר אבא אבן מבטאים אופטימיות רבה.

4. מכתב מזא"ר אל שגריר ישראל דב סתת, 24 בדצמבר 1964, גנהמ"ד 130.23/3580/8.

377

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים)

כתב יד, מקור: גנהמ"ד 130.23/3580/12

ורשה, 23 בפברואר 1965

סודי ביותר

אליעזר היקר,

אתמול קיימתי שיחה של 40 דקות עם המנכ"ל מיכאלובסקי ומאחר ואני יוצא בימים אלה לווינה לצורך ניתוח ולשיחה זו חשיבות מסוימת, רצוני להעלות על הכתב קצת יותר מתמצית.

בטרם אגש לשיחה עצמה, הייתי רוצה להעיר כדי הסבר רקע שמיכאלובסקי זהו איש חביב מאוד וידיד שלנו, המגלה תמיד הבנה בענייננו. אנחנו נפגשים לעתים קרובות במסיבות וארוחות והוא תמיד כולו סבר פנים יפות. לפני שהלכתי אליו כדי לשוחח על פי מברק המנכ"ל על יחסינו עם מערב גרמניה לאור הודעתו של ראש הממשלה בכנסת,[1] חשבתי שאם האווירה של השיחה תאפשר זאת, אגע בנושא שעליו כתב יוחנן מרוז.[2]

השיחה התפתחה יפה. ציינתי בפתח דבריי שאני מבין שהוא עמוס עתה עבודה, כי נעדר בגלל מחלה כשבועיים וזה רק יומיים שהוא חזר למשרד. פגשתיו בארוחה אצל השגריר ההודי באותו ערב שבפעם הראשונה יצא אחרי המחלה, ואף לא יכול היה לנסוע לפגוש את רפאצקי שהגיע מבריסל לפני כמה שעות. מיכאלובסקי השיב שתמיד מוכן להתפנות לשיחה כמיטב המסורת. שמח וכולי וכולי.

סיפרתי לו מה מביא אותי אליו ברוח ההנחיות. האזין בהקשבה, שאל מה ששאל (על זה הברקתי) והמשכנו לשוחח על הספקת נשק למדינות האזור, על המתיחות וכולי. חזרתי על דברי ראש הממשלה שלנו שכאן לא מדובר על מציאות אובייקטיבית של מתיחות בין שני צדדים, כי אם על איומים והכנות לתוקפנות נגד ישראל ועל הצורך בשמירת כוח להתגוננותנו.

מיכאלובסקי הבין מבלי שאנקוב בשם, למי כוונתי לגבי הספקה של נשק לשכנינו וכך הגענו ליחסי ברית המועצות־ישראל. ניצלתי הזדמנות זו וציינתי שידוע כי עשינו ועושים הרבה כדי לשפר את היחסים עם מעצמה זו, אולם עם כל זאת משאירים הם מקום רב לשיפור כדי שיגיעו להבנה מלאה כמו שיש לנו למשל עם פולין, שממשלותינו מעריכות אותם ובצדק,

---

377

1. בישיבת הכנסת ב־15 בפברואר 1965, מסר ראש הממשלה לוי אשכול את מחאת ישראל על כוונתה של ממשלת גרמניה המערבית להפסיק את הסיוע הביטחוני לישראל עקב לחץ מצרי; דברי הכנסת, 2, עמ' 1241–1265; וכן ראו: אליעזר שנער, בעול כורח ורגשות בשליחות המדינה: יחסי ישראל־גרמניה 1951 עד 1966, ירושלים 1967, עמ' 137–138.
2. יוחנן מרוז משגרירות ישראל בפריז, מסר שעיתונאי ידיד סיפר לו כי יועץ השגרירות הפולנית בפריז, יארומיר אוכדושקו (Jaromir Ochęduszko), הממונה על השגרירות בהיעדר השגריר, העיר בשיחה כי ישראל מחמיצה הזדמנות בכך שאיננה פונה אל ממשלת פולין בבקשה של התערבות אצל שלטונות ברית המועצות למען שיפור היחסים עם ישראל. דעתו של היועץ, כי ממשלת פולין הייתה יכולה לעזור בגלל מעמדה המיוחד בגוש המזרח אירופי (י' מרוז אל אליעזר דורון, 3 בפברואר 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/7; וכן אליעזר דורון אל שרת החוץ, 9 באפריל 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/8).

כטובות ומבטיחות המשך פעולה בעתיד. מיכאלובסקי עשה תנועת ראש להסכמה. בהמשך דבריי הערתי כי באחרונה שמענו מידידים רמזים שאנו מחמיצים אפשרות להיעזר בפולין, שמנהיגותה נהנית מאוטוריטה יוצאת מן הכלל ויכולה להפעיל השפעה מסוימת על עמיתיה במוסקבה ליתר הבנה ושיפור יסודי ומעמיק ביחסי ברית המועצות־ישראל. אם כבר הגענו לנושא זה, הוספתי, הייתי שמח לשמוע עצתך הטובה והידידותית, מה ניתן לעשות.

מיכאלובסקי חשב רגע קט והשיב בחיוך מלבב, האופייני לו:

נהיה גלויי לב, כפי שאנו תמיד ביחסינו, פתח. אני חושב, המשיך, שלא הייתה בעיה לנסות והיינו עושים זאת ברצון. זוהי דעתי האישית, הטעים. אולם, העיר, קיימת פה שאלה פורמלית, שאני מקווה כי תבינה. זוהי תגובה ראשונה ואני אומר זאת בכל הכנות, הדגיש. זה מקובל, המשיך, בנוהג הבין־לאומי שמדינה אחת עושה שירות לרעותה כשמדובר בסכסוך בין שתי מדינות או שאין יחסים ביניהן. לא כן המצב במקרה זה. אין ביניכם כל סכסוך ויש לכם יחסים תקינים בדרג של שגרירויות. יוצא כאן שנופיע כעורך דין, כפי שקורה שיש שני צדדים שיכולים לדבר ביניהם ישירות ואחד מעדיף להשתמש בעורך דין. מדוע שלא תנסו בעצמכם? יש לכם שגריר במוסקבה. יש שגריר סובייטי בארץ. יש מנהיגות חדשה ונוחה. האם ניסיתם? כאן הערתי שאילו היה הדבר תלוי בנו, לא היינו מגיעים לנושא זה. בנקודה זו הסתייג מיכאלובסקי ואמר: אינני אומר כלל שלא נהיה מוכנים. זוהי רק תגובה ראשונה ודעתי אני. אני מוכן לברר אם רצונך בכך. אני רואה רעיון זה כרעיון אולי טוב, הוסיף, אך כיצד לבצע זאת, האמן לי שקשה לי להשיב ברגע זה.

הערתי שהעליתי את המחשבה כשהגענו לנושא היחסים עם ברית המועצות ונדמה לי שאולי נסכם בינינו לבין עצמנו פרוביזורית שהוא כדיפלומט רב הניסיון שלא לדבר על הכישרון, ינסה לברר עקרונית ונשוב לשיחה על המשך כאשר אחזור מווינה. סיפרתי לו על נסיעתי לווינה השבוע ל"חופשה" וכרגיל נפרדנו בדברי נועם, איחולים, ברכות וכולי וכולי. יש לנו גם יחסים מצוינים עם רעייתו. מיכאלובסקי הבטיח לעשות כמיטב יכולתו ולהודיעני.

עד כאן.

מאחר והעניין התפתח כפי שהתפתח, דומני, אליעזר, כי לא כדאי בשלב זה ששגרירנו במקסיקו ישוחח עם עמיתו הפולני כפי שכתבת לו באחרונה. זה עלול קצת לקלקל את הרושם, שכן אם זה יגיע לאותו מיכאלובסקי ויש להניח שיגיע, אם השיחה ברוח זו תתקיים, יהיה לו ברור שזה לא היה מקרי או משהו מסוג זה, אם כי הוא ודאי מבין ששגריר אינו עושה דבר כזה על דעת עצמו. אני משאיר זאת, כמובן, להכרעתך.

אסיים בזה ואקווה שבדואר הבא, אהיה כבר אחרי הניתוח וארגיש, א[ם] י[רצה] ה[שם] יותר טוב ואכתוב לך על התפתחות העניין. אינני תולה תקוות מרובות שהעניין ייצא לפועל בקרוב, אולם הכול אפשרי בעולמנו בימינו.

שא ברכות כל טוב.

שלך,

דב סתת

378

שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל מנהל המדור הבין־לאומי של הוועד המרכזי של פזפ״ר, יוזף צ׳סאק (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן: AMSZ Dep. 6-77 w-153 t-785

נתקבל 27 במרס 1965 שעה 13:30

תל אביב, 27 במרס 1965 שעה 11:30

סודי במיוחד
מברק מוצפן מס׳ 3718 מתל אביב

אל: צ׳סאק

מיקוניס, המזכיר הכללי של מק״י, מבקש עזרה כספית עבור המפלגה. הוא מסתמך על שיחה של חביבי,[1] חבר הלשכה הפוליטית, אתכם ועם קובלסקי,[2] שהייתה לדבריו באוגוסט שנה שעברה. הם מעלים שוב את הצורך בעזרה קבועה. במיוחד בשנה שיש בה מערכת בחירות (להסתדרות, לוועידת המפלגה, לכנסת), מבקשים לפחות תרומה חד־פעמית. נוסף על זאת, הם מבקשים להחיש את משלוח התרומה לירחון ״וָלְקָה״ (כתב עת בשפה הפולנית).[3]

(–) פוטה

378

1. אמיל חביבי (1922–1996), סופר ופעיל קומוניסטי. בשנים 1953–1972, חבר כנסת מטעם מק״י.
2. כנראה מדובר על יוזף קובלצ׳יק, סגן מנהל המחלקה הבין־לאומית של הוועד המרכזי של פזפ״ר בין 1960 לבין 1966.
3. ״מאבק״ – כתב העת של מק״י בשפה הפולנית.

379

מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), אל שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה)

העתק: גנהמ"ד 130.23/3580/8

ירושלים, י"ח בניסן תשכ"ה
20 באפריל 1965

אל: מר דב סתת, השגריר בוורשה
מאת: מנהל מזא"ר

סודי

דב היקר,

בשבוע שעבר נתקיימה התייעצות אצל שרת החוץ (עם הנהלת המשרד) בעניין פעולתנו להשיג את עזרתה של ממשלת פולין לשיפור היחסים שלנו עם ברית המועצות.

סקרתי את השתלשלות העניין מאז באה יוזמתו של יוחנן מרוז בפריס ועד לפגישתך עם המנכ"ל מיכאלובסקי.[1] שרת החוץ מייחסת חשיבות לפעולה הזאת וביקשה שנגלה פעילות בכיוון זה ואף להרחיב את יריעת הפניות אל הפולנים גם במקומות אחרים, כולל אל השגריר פוטה בישראל.

לפיכך, אבקשך להשתדל להיפגש מחדש עם המנכ"ל ולבקש ממנו תשובה. אתה יכול להגיד לו, כי אנו מעוניינים מאוד שהדבר יגיע גם לידיעתו האישית של שר החוץ רפאצקי ואם אפשר גם לראש הממשלה.

אני מצדי, אפגש בימים הקרובים עם שגרירם אצלנו, אספר לו על שיחתך עם מיכאלובסקי ואבקש ממנו שאף הוא יפנה אל שר החוץ ואל המנכ"ל שלו.

המנכ"ל, מר לבבי, מייעץ שתפנה בנדון זה גם למר מריאן נאשקובסקי, תת־שר החוץ הידוע כידיד שלנו.

אנא, דווח.

בברכת מועדים לשמחה

אליעזר דורון

העתק: המנכ"ל
מר א' אבריאל, סמנכ"ל
לשכת השר

379

1. ראו לעיל תעודה 377.

380

תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ Dep. V 55-70 w 3a

ורשה, 5 במאי 1965

מחלקה V - ישראל 240/4/65

דחוף ביותר
מוגבל

תזכיר דחוף

על פגישה עם שגריר ישראל סתת ב־4 במאי השנה, מיוזמתו

סתת הציג לפניי מכתב של סגן השר רושינק מיום 30 באפריל השנה, המודיע לו שלא יוכל להשתתף כנציג ארגון הלוחמים הפולני באירועי 20 שנים לניצחון על הנאצים שיתקיימו במחצית מאי השנה בישראל. השר רושינק כתב באותו מכתב, שהחלטתו קשורה במאמר השמצה של מר גראייק שהתפרסם ביומון הישראלי "קורייר אי נוביני"[1] (ראה מברק של השגריר פוטה מס' 77 מ־3 במאי השנה).

השגריר סתת אמר ברור וישירות שהביקור הזה חשוב לו ביותר. הציע לקחת בחשבון את האפשרות של שינוי ההחלטה. הוא טען שגראייק הכחיש את הדברים רשמית והציע, שאם לדעתנו יהיה זה ראוי יותר, הוא יסדר שההזמנה תבוא ממשרד החינוך והתרבות הישראלי על מנת שביקורו של סגן השר רושינק יישא אופי רשמי. על התבטאותו של מר גראייק ועל

380

1. ביום 26 באפריל 1965 פרסם "מעריב" ריאיון עם סטפן גראייק, ריאיון שהופיע למחרת ב"נביני". בריאיון יוחסה לגראייק האמירה שבשיחות עם אנשי שלטון פולנים תבע בנחרצות את הקמתו של ביתן ישראלי באושוויץ ו"שהפולנים נכנעו". לאחר שסתת בירר את פרטי המאמר כתב למשרד בירושלים: "נמנעתי מלהתקשר עם רושינק כי ברור שלא הוא המחליט והמכתב ששלח לי לפי כל הסימנים נכתב לאחר השיחה [עם סתת] ולפי הוראה מגבוה. לפיכך נראה לי שאין טעם לפעול לשינוי ההחלטה שאם תשונה, דבר שהוא בספק, יתקבל שעושים לנו חסד והמשקע ממילא יישאר. אינני מוציא מכלל האפשר שמתנגדי הביקור חיפשו עילה לביטולו והמאמר שנכתב בהסתמך על שיחה עם גראייק נפל להם כמתנה מן השמיים. על כל היות המאמר מחוסר טעם הרי עם טיפת רצון טוב מספיק היה שהצהרתי באוזני רושינק שאין שום גורם ישראלי רשמי מאחורי מאמר זה כדי שלא ייחסו לו חשיבות מכרעת לגבי הביקור. אם למרות זאת שלח המכתב האמור לא תועיל כבר הודעה רשמית מסתייגת ודומני כי ניטיב לעשות עם אעבור בשלב זה של ההתפתחות לסדר היום. תמצאנה הזדמנויות הן בוורשה והן בארץ להסביר באווירה שקטה את הפרשה ומניעיה. עצם העובדה שבשאלון צוין שרושינק הוזמן על ידי איגוד נכי המלחמה נגד הפשיזם מיסודה של מק"י אומר דרשני. על אף שרושינק ניסה לתקן הדבר על ידי הסבר שזוהי טעות טכנית שלפי דעתי אינה מקרית. חוזר על הצעתי שגראייק יפרסם הכחשה, ידגיש שהתכוון לא למשלחת רושינק כי אם לסמולין ורוטקובסקי העתידים להגיע ליד ושם לשם הכנת חומר לביתן היהודי" (מברק סתת אל דורון, 2 במאי 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/8). הכחשה של גראייק לדברים שיוחסו לו בריאיון פורסמה ב"מעריב" ב־10 במאי 1965. ראו מכתב מאת סטפן גראייק אל אריה לבבי, 23 במאי 1965 (שם); אליעזר פאלק אל א' לבבי, 28 במאי 1965 (שם), ש' לבב אל א' לבבי, 1 ביוני 1965 (שם).

האיש עצמו התבטא באופן ביקורתי ביותר. הוא טען כי אותה הערכה שלטת בקרב גורמים רשמיים בישראל.

אמרתי לו, שההתקפות החד־צדדיות על פולין בעיתונות הישראלית (הטלת אשמה באנטישמיות, העמדה בספק של הקשר ההיסטורי של פולין לחלקיה המערביים) גרמו אצלנו לכעס וכמובן אין הן מעודדות את התפתחות היחסים. אני מבין היטב את החלטתו של סגן השר רושינק, שנפגע מן ההתבטאות הבלתי הולמת של מר גראייק. אם לשפוט על [פי] המכתב שהשגריר הציג לי, אני מניח שהחלטתו של רושינק היא סופית ועם זאת, כמחווה של רצון טוב, אמסור לו את בקשת השגריר, שכן בינתיים מר גראייק פרסם הכחשה שסגן השר רושינק אינו מודע לה (הוא נמצא בווינה זה מספר ימים).

מר סתת הדגיש שעבורו אישית כל העניין הזה מאוד בלתי נעים, שכן דווקא ביום שבו נכתב המכתב (30 באפריל) הייתה לו שיחה עם סגן השר רושינק והוא לא התרשם שעמדתו שלילית כל כך לגבי הביקור בישראל.

ספאסובסקי

תפוצה: ח' רפאצקי, ח' נאשקובסקי, ח' ויניביץ', ח' וירנה, ח' מיכאלובסקי, ח' בירצקי, ח' צירנקייביץ', ח' ויאצ'ורק, ויטשבסקי, רושינק[2]

381

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/3580/8

ורשה, ט"ז באייר תשכ"ה
18 במאי 1965

אל: מנהל מזא"ר
מאת: שגריר ישראל, ורשה

סודי

אליעזר היקר,

אני מחפש הסבר להיסטריה שתקפה את הפולנים,[1] אשר לפי דעתי מקורה בחיפוש תירוץ "סביר" להרעת היחסים. ככל שאני משוחח עם אנשי משרד החוץ, הם אמנם אדיבים

2. השמות בכתב יד.

381

1. ראו לעיל תעודה 380.

ומסכימים להסברי, אולם למרות כל זאת מורגשת באווירה הכללית כוונה ברורה להשמיצנו והספר של ז'רומסקי[2] הוא ביטוי מוחשי, המעיד כמאה עדים על כוונה זו.

אני מגיע למסקנה כי כל זה אינו אלא אות ראשון של השתלבות פולין במדיניות האנטי־ישראלית של ברית המועצות. הפולנים התחייבו לכך בהדגשה על פי ההסכם החדש לידידות ושיתוף פעולה עם ברית המועצות שנחתם ב־8 באפריל.[3] המדובר בתיאום ביניהם בענייניות [בענייני] חוץ בעניינים בעלי חשיבות. ראיה לכך שפה ושם נשמעים רמזים, כאילו דרך אגב, שפולין סוף סוף שייכת לקהילייה הסוציאליסטית, ואם כי לממשלת פולין מדיניות עצמאית, הרי לאור יחסי ישראל עם ברית המועצות, צ'כוסלובקיה ומזרח גרמניה, שכנותיה הקרובות של פולין, כל פעולה שיהיה בה משום דבר ספקטקולרי של ידידות, תתפרש כהפגנה מצד פולין לגבי שכנותיה. בצורה ברורה אמר לי זאת השר לסחר חוץ טרומפצ'ינסקי. גם המנכ"ל מיכאלובסקי רמז לי על כך בהקשר אחר, בציינו שזהו סוד גלוי שפולין מעוניינת בהכרה במזרח גרמניה מצד מדינות שונות והסיכויים שארצות ערב תעשינה זאת מחייבות את פולין להימנע מכל דבר שעלול להתפרש כהתקרבות יתר עם ישראל. יש תיאום אינטרסים בין המדינות הסוציאליסטיות, העיר. אם להוסיף לזה את שאלת פוטה בשיחה אתך, אם נהיה מוכנים לסלק אבן הנגף ביחסינו עם ברית המועצות, עניין יהודי ברית המועצות, הרי אפשר לנחש בנקל שבשיחות בין מנהיגי ברית המועצות ופולין נדונה בעיה זו.[4] אני כמעט בטוח שתוכן שיחתי עם מיכאלובסקי הועבר לידיעת הסובייטים ויש לשער שהסובייטים הגיבו על כך באמרם שיחס ישראל בעניין יהודי ברית המועצות הוא הוא המפריע בשיפור היחסים. אני חוזר ואומר שאני כמעט בטוח לגבי החלק הראשון של המשפט הקודם ואילו השני הוא בגדר השערה בלבד. אולם יהיה אשר יהיה, ברור לי יותר ויותר כי הפולנים אינם חופשיים לפתח אתנו יחסים, בין כתוצאה מלחץ מצד הסובייטים, ובין מתוך זהירות שלא לעבור את התחום של הקיים שעלול להתפרש כהפגנת עצמאות מדינית שהם כה גאים עליה. הערבים מטרידים אותם פחות ואני נוטה לקבל את גרסתם של הפולנים כי הערבים כבר התרגלו לכך שהיחסים עם ישראל הם כפי שהם והשלימו עם המצב.

מספיק לציין שבוורשה יש רק שתי נציגויות ערביות – המצרית והמרוקאית – בתקן מצומצם מאוד ומבלי שיהיה לאף אחת מהן נספח צבאי, דבר המעיד שבתחום הצבאי – הספקת נשק או אימון צבאי – אין בין פולין וארצות ערב כל, או כמעט כל שיתוף פעולה, גם בתחום הכלכלי אין לפולין אינטרסים חיוניים בארצות ערב ואין להם מה להפסיד על ידי פיתוח הקשרים עם ישראל.

לפי דעתי עלינו לתת להרגיש לפולנים שיש גבול שמעברו מתחילים היחסים להתקלקל וכי אין אנו מוכנים לקבל את הטון של טענותיהם שיש בו משום גישה משונה שהם הצודקים באשר הם הם ואנו לא צודקים באשר אנו אנו. תפיסה כזאת לא רק שאינה הולמת היחסים

---

2. Andrzej Żeromski, *Na zachód od Jordanu*, Warszawa 1965. מדובר בטקסט בעל אפיונים אנטי־ישראליים בולטים.

3. מדובר על הסכם ידידות, שיתוף פעולה ועזרה הדדית שנחתם בוורשה בין פולין לבין ברית המועצות, ובו הכירה ברית המועצות מבחינה משפטית פורמלית בגבולה המערבי של פולין.

4. אליעזר דורון הזמין את השגריר פוטה לשיחה ובה ביקש את סיועה של פולין לשיפור היחסים עם ברית המועצות. פוטה שאל אם ממשלת ישראל תהיה מוכנה "לסלק אבן הנגף העיקרית והוא שאלת היהודים בברית המועצות". דורון השיב כי "מוטב שהפולנים ישכנעו הסובייטים ללכת בדרכי גומולקה ורפאצקי בפתרון הבעיה וילמדו מניסיון הפולנים לאחר המלחמה". פוטה הבטיח להעביר דברים לשר החוץ בפועל נאשקובסקי (מברק דורון אל סתת, 28 באפריל 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/12).

בינינו אלא גם אומרת שאין מתייחסים אלינו כאל שווים עם שווים. עלי לציין בשולי הערה זו כי הם השכילו על ידי תקיפותם, שאינה עומדת בכל יחס למעמדם הבין־לאומי, לקלקל את היחסים עם ארצות הברית, עם צרפת, עם בריטניה ועם מדינות אמריקה הלטינית – ארגנטינה וברזיל, שיעברו שנים רבות עד שישובו למצב שהיה לפני 5 שנים. לקח טוב היה להם עם חגיגות 20 שנה לשחרור ורוצלב שכל המערב החרים באופן הפגנתי את החגיגות וזאת מסיבה פשוטה שכולם יודעים כי גומולקה משמיע נאומים בלי רסן נגד ארצות הברית, מערב גרמניה ובכלל נגד המערב ואין שגרירי [ה]מערב מוכנים להאזין לנאומים כאלה. לא הואילו הפגנות שגרירים שעזבו את המקום בשעת הנאומים ולכן כולם גמרו אומר לא להשתתף כלל. דבר אופייני בנאומו האחרון של גומולקה היה שהוא הזכיר גם התקפת ארצות הברית נגד הירושימה ונגסקי בפצצה גרעינית ללא כל הצדקה, שכן לדבריו המלחמה כבר נגמרה אז וזה היה בלתי אנושי להרוג אוכלוסייה אזרחית ברבבות נפשות. הוא אמנם לא ראש הממשלה כי אם מזכיר המפלגה, אולם השגרירים המערביים טוענים שלא הצד הפורמלי קובע, כי אם אופיו של המשטר הקיים, שמזכיר המפלגה הוא הוא ולא ראש הממשלה קובע הן במדיניות פנים וחוץ.

מה שבולט בנוקשותם של הפולנים, וזאת אמרתי במשרד החוץ, שהם נאחזים בדברים פחות חשובים ומתעלמים מיותר חשובים. אם הם כל כך מחשיבים מה כתוב בעיתונות או בספר, מדוע לא פרסמו השיחה האחרונה של סגן ראש הממשלה עם השגריר שלהם שנתפרסם בעיתונות שלנו, לא מחשיבים ביקורי בוורוצלב שיש בו ביטוי מדיני מובהק[5] וכן מדגישים וחוזרים ולועסים יומם וליל את מה שכותב "ג'רוזלם פוסט". הפכו בשעתו לשערורייה פרק בספר לגאוגרפיה[6] ולא מצאו לנכון לפרסם שהדבר בא על תיקונו, מפרסמים ספר זוועה על ישראל ולא מצאו לנכון לפרסם דברי שרת החוץ בשבח פולין בחגיגות יובל 600 שנה לאוניברסיטת קרקוב, שידרו בטלוויזיה תמונה חד־צדדית של בעיית מי הירדן לפי הגרסה הערבית ולא מצאו לנכון למסור באותו המעמד את הגרסה הישראלית של בעיית המים. לזה יש למנכ"ל מיכאלובסקי הסבר אחד ויחיד שכל דבר טוב הוא טבעי ומובן מאליו ואילו דבר רע מעורר דאגה.

בסיכום, רצוני להעיר כי עם כל טענותינו הצודקות אינני רואה טעם להיכנס לפולמוס. דומני שניטיב לעשות אם בשלב זה נעבור על כל זה לסדר היום ונחדש את השיחות כאשר יירגעו הרוחות. לא כן הדבר לגבי הספר שעליו יש להגיב לגופם של הדברים ולעשות חשבון נוקב עם המחבר. הייתי מציע שמארחיו של ז'רומסקי שהאכילו אותו במשך שלושה חודשים בארץ יכתבו אליו "מכתב חיבה" ויאמרו לו מה הם חושבים עליו.

בתגובה על הספר אין, לפי דעתי, לחרוג מהנושא לגופו ובלי אימפליקציות פוליטיות לגבי פולין, שכן נאמר לי ובהדגשה שאין זה מבטא בשום פנים ואופן את עמדת הממשלה לגבי ישראל, הידועה לי, כדבריהם, כאוהדת לגבינו במובן המדיני. לא כן לגבי הוצאה לאור – "הספר והידע" שזוהי הוצאה לאור של המפלגה, הנחשבת כרצינית ואחראית. מותר להעיר כי אוי ואבוי לידע שמאכילים בו את הקורא (לא לומר הפולני). כן הייתי מעיר על הצנזורה שהתירה פרסום דברים, הידועים כשקרים מובהקים בכוונה תחילה.

על שאר הדברים נשוחח בשעת ביקורך פה.

---

5. סתת השתתף באירועים שהתקיימו בוורצלאב לרגל יום השנה העשרים לניצחון על גרמניה הנאצית. מהאירועים בוורצלאב נעדרו השגרירים של מדינות המערב, ובכלל זה של צרפת (מברק סתת אל המשרד בירושלים, 10 במאי 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/16).

6. ראו לעיל תעודות 357 ו־359; וכן מ' אבידן אל א' דגן, 6 בפברואר 1963, גנהמ"ד 130.23/3430/39.

רצוני להוסיף עוד שבכוונתי לערוך ב־11 ביוני דינר עם כל ראשי הנציגויות של מזרח אירופה (אם יקבלו את ההזמנה) ועם אנשי משרד החוץ, בייחוד מהדיפרטמנט לאסיה ואפריקה.
בברכה,

דב סתת

382

מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ורשה), אל משרד החוץ (ירושלים)

מברק מוצפן 23: גנהמ"ד 130.23/3580/12

ורשה, 13 ביוני 1965

סודי

אל המשרד: ירושלים
מאת: ממשיראל ורשה

המשרד.
סיכום הביקור לפולין

נתקבלתי בלוויית סתת אצל מנכ"ל משרד החוץ מיכאלובסקי לשיחה אצל מנהל המחלקה לאסיה ולאפריקה ספאסובסקי.[1] בגלל האיחור בהגיעי נתבטלה פגישה גם עם שר החוץ נאשקובסקי. הנקודות שבדיונים:

1. שניהם התרשמו מן הנאום האחרון של נאצר בפני אש"ף[2] וביקשו לדעת משמעותו. בסקירתי הדגשתי ניצני ההתפכחות משגרת מדיניות הלוחמה שבתופעות בורגיבה,[3] חילו[4] בפריז ונאום זה של נאצר אך הזהרתי כי עקרון השמדת ישראל ממשיך להיות יסוד המדיניות הערבית. התרשמתי כי הפולנים נהנים מהתפוצצות האחדות הערבית.

382

1. המפגש שאליו מתייחס המברק התקיים ב־10 ביוני 1965.
2. הארגון לשחרור פלסטין, נוסד בעידודו של נשיא מצרים. בנאומו מ־31 במאי 1965, האשים נאצר את הנשיא בורגיבה ב"מכירת האומה הערבית לאימפריאליזם והציונות" וחזר על עמדתו השוללת דו־קיום בין ערבים וישראלים. טען גם שמועד המאבק עם ישראל טרם הגיע.
3. חביב בורגיבה (1903–2000), נשיא תוניסיה. ב־10 באפריל 1965 שלח הצעה לנורמליזציה באמצעות משא ומתן ישיר בין מדינות ערב לבין מדינת ישראל תמורת ויתורי אמת בעניין הפליטים הפלסטינים. הדבר הביא למשבר ביחסי תוניסיה עם מדינות ערב.
4. שארל הלו (Charles Helou), נולד בשנת 1912; מ־1964, נשיא לבנון.

הדגישו מחדש שלא יתנו ללחץ ערבי לעכ[ו]ר היחסים אתנו. מעוניינים בהגברת קשרי המסחר. הצענו חתימת הסכם תרבות וחילופי אנשי מדע.

2. ישראל־גרמניה

חזרו על גרסתם שכינון היחסים הוא עניינו הבלעדי אך הם אינם מאושרים מעצם העובדה.[5] כל התפתחות מדינית המרחיבה רשת השפעתה של גרמניה המערבית בעולם רק מגבירה חוצפת הריבנשיזם[6] שלהם. מבינים שניצלנו לטובתנו המדיניות הטיפשית, כהגדרתם, של ממשלת ארהרד[7] [–] ארצות הברית בפרשה, אולם חוששים שבכך ניפול יותר תחת השפעה גרמנית-אמריקנית.

3. קשרים פיננסיים

העליתי הרעיון של הפקדת כמה מיליוני דולרים בבנק הלאומי שלהם מתוך רצון לעזור להם בפתרון בעיית המחסור במטבע קשה. למחרת, בסעודת ערב בבית השגריר, הביא לי המנכ"ל תגובתם החיובית. האוצר הפולני ישמח למחווה זו שלנו. מקווים כי התקדים בעבר מצדיק מהימנותם הפיננסית בעיני בנק ישראל ומציעים כי העניין יבוצע בין שני הבנקים הלאומיים ולא במישור ממשלתי.

4. יחסי ישראל־ברית המועצות

חזרתי על בקשתנו מהם לסייע בשיפור האווירה. הדגשתי מעמדם המיוחד במוסקבה. המנכ"ל מסר שהעניין הובא לדיון עם שר החוץ נאשקובסקי והוחלט להשיב לנו כי אינם יכולים שלא להיענות לבקשה כזו מצד מדינה ידידותית, אך מוצאים כי הרגע הזה איננו נוח לפנייה מעין זו. המלחמה הקרה עולה שוב לשיאים וברית המועצות רואה בנו מדינה מערבית מובהקת. מבקשים שנשאיר להם למצוא העיתוי המתאים כאשר תחול הפשרת־מה. דוגמאות שינוי היחס לתורכיה ואיראן אינן דומות למקרה שלנו. שם מדובר על שכנים בגבולות ברית המועצות ולפיכך הגישה הטכסיסית מצד מוסקבה. הודיתי וביקשתי שלא ישכחו הדבר ברגע המתאים.

5. פולין בעיתונות ישראל

הקראתי בפניהם נוסח ההצהרה שהוסמכתי למסור לעיתונותם. לאחר התייעצות עם השר השיבו כי לדעתם הצהרה כזאת באיחור זמן כזה תעורר שאלות שנרדמו. יתחילו לחטט ולצטט הפרסומים בעיתונות שלנו והדבר רק יביא לשיבוש חדש ביחסינו. אילו הייתי מופיע במסיבת עיתונאים (ודבר זה לא ייתכן כעת מאחר ואינני אורח רשמי) הייתי יכול לשלב ההצהרה בתוך דברים אחרים. מודים על גישתנו ושוכנעו שממשלת ישראל איננה שותפה להתקפות העיתונות ומכל מקום הפגינו בכך החשש שהמסע בעיתונותנו הוכתב על ידי ממשלת ישראל כפיצוי לגרמניה. מבקשים שאצהיר זאת בארץ בשובי.

6. לאחר מוסקבה מצאתי כאן משב רוח מרענן.

---

5. ב־12 במאי 1965 הייתה חליפת מכתבים בין ממשלת גרמניה המערבית לבין מדינת ישראל על כינון יחסים דיפלומטיים. האיגרות פורסמו למחרת היום. על תהליך כינון היחסים בין מדינת ישראל לבין גרמניה, ראו: אליעזר שנער, בעל כורח ורגשות בשליחות המדינה, יחסי ישראל גרמניה 1951 עד 1966, ירושלים 1967.
6. נקמנות, קריאת תיגר לתוצאות הלא רצויות.
7. לודוויק ארהרד (Ludwig Erhard) (1897–1977), מדינאי גרמני חבר ה־CDU (*Christlich Demokratische Union Deutschlands* – האיגוד הנוצרי הדמוקרטי של גרמניה); קנצלר גרמניה בשנים 1963–1966; שימש לפני כן כשר האוצר (1949–1957) וכסגן הקנצלר (1957–1963).

7. ממשיך לפראג.

דורון

תפוצה: שר החוץ, ראש הממשלה, סגן ראש הממשלה, המנכ"ל (2), סגן מנהל האגף למזרח אירופה (2), האגף הכלכלי, קצין ביטחון, נתיב[8]

383

תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ 58-70 w-2

ורשה, 30 ביוני 1965

מחלקה V – Izr/0-240/2/65

סודי
עותק מס' 1

תזכיר: שיחה עם מנהל המחלקה לארצות מזרח אירופה במשרד החוץ הישראלי, מר דורון, ועם שגריר ישראל סתת, שנערכה ב־10 ביוני בחודש זה[1]

ביקורו של דורון נערך במטרה להבהיר היבטים מסוימים של מדיניות החוץ של ישראל וכן להבהיר אי־הבנות שנוצרו ביחסי פולין־ישראל.

1. דורון ביטא את צערו בגלל המצב העכשווי של יחסי ישראל עם מדינות ערב שאותו הגדיר "לא מלחמה ולא שלום". ממשלת ישראל מעוניינת בהסדר בדרכי שלום של יחסיה עם מדינות ערב, ואולם הדבר אינו תלוי רק בישראל. הערבים נוקטים עד היום עמדה עוינת מובהקת ומאיימים "להשליך את היהודים לים".
דורון ציין, שבזמן האחרון ניתן בכל זאת לשמוע במדינות ערב אחדות קולות מפוכחים יותר אשר, מצד אחד, יוצרים תקווה מסוימת לעתיד, ומצד שני מאשרים את דעתה של ישראל מזה שנים – שהאחדות הערבית אינה אלא פיקצייה. הם מתכוונים, בין היתר, להצעות בורגיבה לפתוח בשיחות עם ישראל על פי התנאים המוקדמים שקבעו מדינות ערב. דורון השווה זאת עם דברי ראש ממשלת ברית המועצות קוסיגין[2] שנאמרו כלפי

---

8. ראו לעיל תעודה 199, הערה 1.

383

1. ראו לעיל תעודה 382.
2. אלכסיי קוסיגין (Alexey Kosygin) (1904–1980), מדינאי סובייטי. בשנת 1939 נבחר לוועד המרכזי של המפלגה; בשנים 1940–1946, סגן יו"ר של מועצת הקומיסרים של ברית המועצות; מ־1960, חבר מלא בפרזידיום (הפוליטבורו) וב־1964–1980, ראש ממשלת ברית המועצות.

מערב גרמניה, ושאל ממתי זה המובס מציג תנאים למנצח. הוא הזכיר גם את ההודעה המשותפת הצרפתית־לבנונית בסיום ביקורו של נשיא לבנון חילו בפריז. באותה הודעה מצא את מקומו משפט שהכתיב דה־גול אישית בניגוד לדעת היועצים־המומחים שלו, בדבר השלמות הטריטוריאלית של המזרח התיכון.

2. לישראל חשוב להבהיר את הטעם לקשירת קשריה הדיפלומטיים עם מערב גרמניה. כאשר דנה בהצעה הגרמנית, הייתה לישראל בְּרֵרה לבחור בין גישה הגיונית לגישה המוכתבת על ידי רגשות.

היחסים הדיפלומטיים עם גרמניה אינם משנים במאום את יחסה של ממשלת ישראל ועמה לשואת היהודים במלחמת העולם האחרונה. עבור מדינת ישראל, הם מהווים צעד אחד נוסף בכיוון של פריצת הבידוד הפוליטי שבו היא נמצאת. יש ערך גם לעובדה, שהיו אלה הגרמנים שיצאו ביוזמה לקשור יחסים דיפלומטיים נורמליים עם ישראל.

פרט לכך, למדינות רבות כבר יש מזמן יחסים דיפלומטיים עם מערב גרמניה. אם גם ברית המועצות קשרה יחסים – מדוע ישראל לא יכולה לעשות את הדבר הזה עצמו? – בתגובה להערה, שהשוואה כזאת אינה מתאימה במציאות, הוא נסוג ממנה. הוא ציין שמשקלה היחסי של ישראל גדול יותר מאשר אילו קבעו בכך רק שטחה ומספר תושביה.

להערותיו של דורון בקשר ליחסי ישראל־ערבים השבתי, שזהו עניין שביניהם. פולין, מצדה, תמיד נוקטת עמדה בזכות הסדרי שלום כדרך לפתרון סכסוכים בין־לאומיים ונגד כל ניסיון להשתמש בכוח כדי לשנות את הגבולות הקיימים בין מדינות.

בנוגע ליחסי ישראל עם מערב גרמניה, גם זהו עניין לשתי המדינות האלה, ואין זה עניין שבו פולין צריכה לנקוט עמדה. אף על פי כן פולין צופה בחשש מבוסס בשורה של תופעות שליליות במדיניות החוץ של מערב גרמניה. אנחנו מבינים את המניעים של ישראל בקשירת קשריה עם אותה מדינה – מבינים אך לא מחייבים, עם שעניין זה אינו ענייננו. לעומת זאת, אין זה בטוח כלל שהגרמנים לא ינצלו את הקשרים עם ישראל כעידוד מוסרי למדיניות שלהם המעוררת אי־שקט לא רק אצלנו. מנקודת ראות זו, קשירת היחסים עם גרמניה נתקבלה בפולין בהסתייגות – וזאת בלשון המעטה.

לבסוף קבעתי, תוך הדגשה מכוונת, שהמערכה האנטי־פולנית בעיתונות שהתנהלה בישראל דווקא בתקופה המכרעת בשיחות לקראת כינון היחסים עם הגרמנים, עוררה אצלנו רושם שלילי מובהק.

מר דורון ניסה לנמק זאת בכך, שהעיתונות הישראלית היא בלתי אחראית ושלממשלת ישראל כבר היו בגלל זה צרות לא מעטות; וכמו כן, שאמצעי הממשלה להשפיע על העיתונות הם מוגבלים מאוד. הוא חזר על הנימוק, שמאמרי העיתונות לא מבטאים את דעת הממשלה בשום מקרה. ציין, נוסף על כך, שכל המאמרים המוזכרים היו עובדתית העתקות מסוכנויות זרות (אל הריאיון עם סטפן גראייק, שגרם לטרפוד ביקורו של השר רושינק בישראל, דורון לא התייחס).[3] דורון שלף מכיסו מברק שקיבל מירושלים ותרגם את הטקסט. המברק הסמיך אותו להצהיר הצהרה, שהחוגים הרשמיים בישראל שוללים את ההתקפות האנטי־פולניות

3. ראו לעיל תעודה 380.

בעיתונות, המבוססות על מקורות מחוץ לישראל. דורון הציע שהטקסט של מברק זה יפורסם בעיתונות הפולנית.[4]

השבתי, שהתחושה הראשונית שלי היא, שאילו פרסמנו זאת היה הדבר גורם לחידוש העיסוק בעניין שאמנם עשה נזק, אבל היינו רוצים כבר לראותו כתם ונשלם. הציבור לא היה מבין מדוע הגורמים הרשמיים בישראל מעלים מחדש עניין זה לאחר שתיקה כה ממושכת.

לכן אינני חושב שיש מקום ליוזמה זו, אבל אעביר את ההצעה להנהלת המשרד, אם הוא מבקש זאת.

ר' ספאסובסקי

384

תזכיר מאת מנהל מדור III, מחלקה III במשרד הפנים, סגן־אלוף יאצק סוסנובסקי[1] (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: IPN 00231/229 t-30

ורשה, 18 ביולי 1965

מדור III, מחלקה III

סודי
עותק מס' 2

מידע על גילויים מסוימים של פעילות ציונית בפולין

המידע שנאסף על ידי שירותי הביטחון מצביע על התחזקות רצופה של ההשפעה האנטי־קומוניסטית של המרכזים הציוניים הפועלים על המיעוט היהודי בפולין. קווי האופי הפוליטי

---

4. במברק של מזא"ר אל דורון (2 ביוני 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/8) רשום: "הובא לתשומת לבי כי בכמה עיתונים בישראל נתפרסמו במשך הזמן האחרון כמה כתבות שמקורן בחו"ל אשר דעת הקהל בפולין עלולה לראות בהן משום פגישה [צ"ל: פגיעה] בתיאור המציאות בארצה ובעמדותיה. כמעט כל הכתבות הללו הועתקו מן העיתונות הזרה והמברקים של סוכנויות טלגרפיות בין־לאומיות, העיתונות בישראל בלתי תלויה והדברים נתפרסמו בצורה שגרתית בדרך כלל מתוך הבולטינים מחו"ל שהעיתונות חתומה עליהם. ידוע לי כי ממישראל [ממשלת ישראל] מצטערת על כך שדברים אלה בכלל ראו אור בעיתונות הארץ והיא מסתייגת מהאשמות שווא נגד מדינה וממשלה ידידותית". נוסח זה הוא כמעט זהה לנוסח שביקש דורון שיישלח לו לוורשה (מברק דורון אל המשרד בירושלים, 2 ביוני 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/8). במברק זה כתב דורון: "ייתכן וביקורי הוא הזדמנות נוחה לגלות דעתנו ולהפיג הרוגז והרגישות של הפולנים. שתיק[ת]נו מתפרשת אצלם כהזדהות עם העיתונות".

384

1. יאצק סוסנובסקי (Jacek Sosnowski), נולד ב־1924. מ־1945 שירת בשירותי הביטחון. בשנים 1963-1970 היה מנהל מדור III באגף III, שתפקידו היה להיאבק נגד הפעילות האנטי־ממלכתית במדינה.

והיסוד הרעיוני־דתי של ההשפעה הזאת פורטו בשנה שעברה בדפי מידע מס' 063/64 מיום 29 ביוני.

הגידול בפעילות הציונית נראה לאחר הקונגרס ה־26 של הארגונים הציוניים (ינואר 1965).[2] במטרה לשוות לאותו קונגרס משקל ומשמעות פוליטיים גדולים יותר, השתתפו בו, מלבד העסקנים והפעילים של הארגונים הציוניים ונציגים אחרים של יהודי התפוצות, גם חברי הממשלה והפרלמנט של ישראל עם הנשיא שזר וראש הממשלה אשכול בראשם. בקונגרס נדונה ונתקבלה תכנית פעילות ציונית חדשה, שהדגש העיקרי שלה מושם על פעילות אנטי־קומוניסטית. הומלץ גם על ניהול מדיניות גמישה במטרה לפתח שיתוף פעולה וקשרים עם כל הקבוצות והמרכזים, ובתוכם גם חברי מפלגות פועלים ומפלגות קומוניסטיות. מתוכננת הקמתה של מדרשה גבוהה לציונות על מנת להכשיר שליחים לעתיד גם במדינות הסוציאליסטיות. כמו כן, הוחלט על הקמת מכון גבוה להכשרת פעילים ועל הקמת מדור לפעילות פוליטית בסוכנות היהודית.

הקונגרס קיבל החלטה, שהכיוון האידאולוגי־פוליטי העיקרי שלו הוא המגמה ליצור תחושה של חוסר ביטחון בקיומם של יהודי התפוצות וגיוסם למאבק להבטחת האינטרסים של המרכזים היהודיים, טיפוח קשרים רוחניים ורגשיים עם מדינת ישראל ותמיכה במדיניות הישראלית. מטרתם הראשית לגבש מבחינה אידאולוגית־פוליטית את קהילות יהודי התפוצות, ובמיוחד במדינות הסוציאליסטיות, הארגונים והמוסדות הדתיים, מוסדות הצדקה, מוסדות חברתיים־פוליטיים־חינוכיים, מוסדות השכלה וכדומה – אשר קיומם הארגוני מובטח על פי החוקה של אותן הארצות. על המוסדות האלה מוטלת חובה לשתף פעולה עם שליחי המרכזים הציוניים, הפועלים לרוב במחתרת, ולפתח את התשתיות הארגוניות שהן, בצורה אופיינית, בתי ספר ומועדונים מסוגים שונים, במטרה של "קיום והעמקה של תרבות יהודית" ולימוד קבוצתי של השפות עברית ויידיש.

הקונגרס הקדיש תשומת לב מיוחדת לחינוך הדור הצעיר ברוח הנציונליזם היהודי. המטרה היא לחנך את הדור הצעיר, באמצעות השפעה רעיונית־פוליטית מתאימה, להיות דור של ציונים לוחמים, מחוסנים נגד התבוללות וקשורים רגשית עם מדינת ישראל. החלטת הקונגרס מחייבת במפורש, שעיצוב אישיות כזה של האדם היהודי יבוא כתוצאה מהכנסת רוח ציונית לבתי ספר ותכניות לימודים מתאימות במוסדות חינוך יהודיים, לקראת "שמירה על אורח החיים היהודי בבית ההורים" ובחוג החברתי הקרוב, במטרה שהבוגרים "יעניקו חינוך עברי לילדיהם למען עתידם היהודי". התכנית מכוונת להשתיל לילדים מגיל צעיר תרבות, מנהגים, אמונות דתיות וטקסים פולחניים.

כמו כן, מודגש ההכרח לקיים קשר עם מדינת ישראל, ישירות ובאמצעות שליחים ואחרים, כאחד האמצעים של פעילות חינוכית.

ארגון מתקפה אידאולוגית־פוליטית, במיוחד בהתייחס לחינוך הדתי של נוער, היה אחד הנושאים של הדיונים בוועידת לשכת "הבונים החופשיים" העולמית – "בני־ברית" (מאי 1965) שהוא ארגון יהודי דמוי מאפיה.

המרכזים הציוניים, הקשורים לאחדים ממרכזי החתרנות האידאולוגית־פוליטית העולמיים, הגבירו לאחרונה את פעולות הלחץ הפוליטי על מרכזים יהודיים בפולין.

---

2. הקונגרס הציוני הכ"ו התכנס בירושלים בין ה־30 בדצמבר 1964 ל־10 בינואר 1965. את הדיונים וההחלטות ראו: הקונגרס הציוני הכ"ו, ירושלים כה טבת – ז בשבט תשכ"ה, 30 בדצמבר 1964 – 10 בינואר 1965, דין וחשבון סטנוגרפי, ירושלים 1965.

בתקופה האחרונה נצפתה עלייה בפעילותם של הגורמים היהודיים הלאומניים. תכיפות בואם של פעילים ציונים עלתה, וכן מספר המפגשים עם נציגי השגרירות הישראלית והנציג הקבוע של ה"ג'וינט" בפולין.

במחצית השנייה של השנה שעברה ובשנה הנוכחית הגיעה לפולין שורה שלמה של פעילים של ארגונים ציוניים. למשל, נחום גולדמן[3] והמנהל הכללי של ה"ג'וינט" בארצות הברית ג'ורדן,[4] חברי ההנהלה של "החברה העולמית לפרודוקטיביזציה" (אורט) דניאל מאיר[5] וד"ר הלפרין,[6] המנהל הכללי של "אורט" בז'נבה, מקס בראודה;[7] פעיל ציוני שהוא רשמית עיתונאי של עיתון מפלגת מפ"מ, נחום מארק מרדכי, ואחרים.

את שהייתם בפולין הם קשרו בתכניות להרחבת ההשפעה הציונית במרכזים היהודיים, וקודם כול עשו ניסיונות להפעיל השפעה, באמצעות יהודים פולנים, על המרכזים היהודיים בברית המועצות. הם יצרו קשר עם קבוצות יהודיות שונות ועם הפעילים של אחדים מן הארגונים והמוסדות היהודיים בפולין.

אחדים מן העסקנים היהודים מסייעים לשליחים הזרים לחדור למרכזים היהודיים. יש להם קשר רעיוני עם הציונות והם מנהלים מדיניות בהתאם. במישור החינוכי, בגיוס פעילים, בחלוקת כספים – הם עוזרים להתפשטותה והשתרשותה של האידאולוגיה הציונית.

דוגמאות:

- הנהלת התאטרון היהודי הממלכתי, ובמיוחד המנהלת אידה קמינסקה, קובעת שתפקיד התאטרון הוא "נושא הרעיון והתרבות הלאומית בין יהודי המזרח", כלומר יהודי הארצות הסוציאליסטיות, אשר המשטר שלהן – לדעתה – אינו יוצר את התנאים להתפתחות מלאה של הציבור היהודי. בסיורי התאטרון בחו"ל, הנהלתו מתקבלת על ידי ראשי הארגונים הציוניים. בקרב השחקנים היהודים מטפחים השקפות לאומניות והלכי רוח אנטי־סוציאליסטיים.
- הוועדה היהודית המרכזית לעזרה סוציאלית מעניקה עזרה כספית (בשיעורים גבוהים), לא לאלה שמצבם החומרי קשה אלא על פי האישיות של הפונה. נוסף על כך, עזרה זו מוקדשת בעיקר לצריכה ולא להסבת הפונים לעבודה יצרנית כפי שמחייב התקנון המאושר של מוסד זה.
- "האיגוד הדתי של בני דת משה" מנהל בפועל פעילות פוליטית. יושב ראש האיגוד יצחק פרנקל, הנהנה למעשה משלטון בלתי מוגבל בארגון, מקיים קשרים הדוקים עם מרכזים יהודיים בחו"ל, עם שגרירות ישראל ועם נציגי החוגים הרבניים הבאים לביקורים בפולין. במסווה של טקסים דתיים ושל דיונים בשאלות דתיות, מתנהלת למעשה תעמולה פרו־ישראלית וציונית, ומופצת ספרות אנטי־סוציאליסטית. האיגוד הדתי מעניק גם מענקים כספיים, במיוחד לאנשים מן החוגים העבריינים

3. נחום גולדמן (1895–1982), מנהיג יהודי, נולד בליטא. מגיל 15 היה מעורב בתנועה הציונית; בימי מלחמת העולם הראשונה ובין 1925 לבין 1933 הועסק על ידי משרד החוץ הגרמני; ממארגני הקונגרס היהודי העולמי, היו"ר הראשון של חבר המנהלים של הקונגרס ונשיאו בין השנים 1953–1977; נשיא ההסתדרות הציונית העולמית בין 1965 ל־1968.
4. צ'רלס ג'ורדן (Charles Jordan) (1908–1968), מנהל של פעילות הג'וינט באירופה.
5. דניאל מאיר (1909–1996), פעיל SFIO (Section Française de l'Internationale Ouvrière – מפלגה סוציאליסטית צרפתית שנוסדה ב־1905) בשנים 1957–1975, יו"ר הליגה לזכויות האדם.
6. ולדימיר הלפרין, נולד בשנת 1921. מ־1957 היה מנהל של איגוד אורט העולמי.
7. מקס בראודה, נולד ב־1913. מ־1956 היה מנהל כללי של איגוד אורט העולמי.

והמועמדים ליציאה לישראל, וכן לאנשים אחרים, על פי שיקול דעתו של היו"ר.
הכספים למטרות אלה מתקבלים ממרכזים במדינות זרות.

בבניין האגודה החברתית־תרבותית של יהודי פולין (TSKŻ) מתקיימים מפגשים בין־לאומיים של ארגונים ציוניים עם הפעילים של האגודה וסניפיה העיקריים. במפגשים נדונים ענייני הפעילות של הארגונים היהודיים בפולין ומימונם על ידי המרכזים הזרים. נציגי אותם ארגונים זרים מנצלים אחדים מן העסקנים של TSKŻ לביצוע המטלות הבין־לאומיות של המרכזים הציוניים בין יהודי התפוצות.

במפגשים שונים עם פעילים וחברים של הארגונים היהודיים יוצרים אווירה אנטי־סובייטית. מתקיפים את המדיניות של ברית המועצות כלפי מיעוטים לאומיים, במיוחד כלפי היהודים. בדיונים האלה מנסחים לעתים קרובות השקפות אנטי־קומוניסטיות והערכות פוליטיות עוינות. נרשמו גם מקרים של התבטאויות עוינות מצד חברים בפזפ"ר (מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת), אשר באספות סגורות מבטאים השקפות ציוניות. ניכרת התופעה, שחלק גדול מן היהודים המתגוררים בפולין מבודד עצמו מן הציבור הפולני ביצרו קבוצות סגורות. הם מתייחסים לפולין כאל מדינה שבה הם נמצאים זמנית, ובמצבים שיתאימו להם הם יהגרו למערב. הלכי רוח כאלה מתפשטים במיוחד בקרב הנוער בבתי הספר התיכוניים והגבוהים. התברר לנו, שחלק גדול מן הנוער דוחה את ההגירה עד סיום הלימודים בפולין ורכישת תעודה מקצועית. את הרצון להגר מעודדים בדיונים המתנהלים במועדונים, במחנות קיץ, בפגישות חברתיות ובשיחות אישיות. משכנעים את הצעירים שהיהודים צריכים להיות קשורים בקשר לאומי, שיש להתגבר על ההבדלים הנובעים ממקום שבו הם נולדו, מהשקפת עולם פוליטית או מהמעמד החברתי, ואילו כל הפעילות שלהם והבסיס המוסרי־רעיוני צריכים להישען על המשותף הלאומי וכפופים ל"מטרות הלאומיות העליונות" החורגת מגבולות המדינות והעמים שבהם הם חיים בהווה.

תפקיד משמעותי בעיצוב דמותו הרעיונית־פוליטית של הנוער מהוות ספרות ועיתונות ציונית הנשלחות לפולין ומגיעות בערוצים שונים. בחומר זה הנוער היהודי מוצא הרבה קריאות להתגייסות וצווים "פטריוטיים", אשר למעשה מפיחים בו רגשות לאומניים, מציגים בצורה מגמתית את מצבם של היהודים בתפוצות ומציגים הערכות פוליטיות שקריות־מזויפות. מרכז הפצה בלתי רשמי של ספרות ציונית עוינת היא, בין היתר, שגרירות ישראל. קשרים נרחבים מתרקמים בין אנשי סגל השגרירות הישראלית ובין פעילי הארגונים היהודיים בפולין וכן אזרחים יחידים רבים ובהם צעירים ונוער.

ממדי הפעילות הציונית בפולין מתרחבים בהתמדה. ראשי הציבור היהודי, ובהם גם חברי מפלגה, אינם מציבים קווי התנגדות ראויים נוכח התפשטות הרעיון הציוני העוין. אחדים מן הארגונים והמוסדות היהודיים מסייעים לפעילות הציונית, אף שהיא נוגדת את התכניות והמטרות המאושרות שלהם. ניכר גם חוסר פיקוח ראוי לשמו מצד בעלי תפקיד שאחריותם מחייבת להבטיח ביעילות פעילות תקינה של אותם ארגונים בפולין.

מפקד מדור III
של המשרד לענייני פנים מחלקה III
סא"ל י' סוסנובסקי

385

תזכיר מאת חבר הסיים, הפרופ׳ סטפן ז׳ולקייבסקי[1] (ורשה)

AMSZ D. V 55-70 w-3 :תרגום מפולנית, תזכיר

נתקבל 1 בספטמבר 1965

ורשה, 30 באוגוסט 1965

המשרד לענייני חוץ, מחלקה DV-Izr/221/6/65 V
סטפן ז׳ולקייבסקי

תזכיר

ב־26 באוגוסט השנה פנתה שגרירות ישראל אל מזכירות הסיים בבקשה, שחבר הפרלמנט הישראלי משה ארם,[2] השוהה בפולין כאורח פרטי של השגריר, יוכל לבקר בסיים ביקור נימוסים ולהיפגש עם אחד מחבריו.

ח״כ משה ארם הוא חבר מפלגת אחדות לעבודה.[3]

לפי בקשתו של סגן יו״ר הסיים יאן קארול ונדא, נפגשתי עם מר ארם בשעה 18:00. הוא בא בחברת מזכיר השגרירות מר יהודה מיימון. בשיחה השתתף גם ח׳ ה׳ טרויאנובסקי, מזכיר ועדת החוץ.

השיחה נמשכה שעה.

כפי שהתברר, תכלית הביקור כלל לא הייתה נימוסים. האורח הודיע לי, שבשם ראש ממשלת ישראל אשכול, הוא מבקש למסור באמצעותי לשלטונות הרפובליקה העממית הפולנית הבטחה, שקשירת היחסים הדיפלומטיים בין ישראל למערב גרמניה אינה מחלישה במאומה את רגשות האהדה והידידות לפולין שרוחשים ממשלת ישראל ועמה. מכאן עבר האורח למאורעות המלחמה האחרונה וקבע, שהעם הפולני והעם היהודי, שסבלו את האבדות הרבות ביותר בנפש, לעולם לא ישכחו את המלחמה הזאת.

הוא דיבר על הצורך בשלום לעולם כולו ולישראל, שעמה חי כל הזמן תחת איום של סביבה עוינת.

עניתי, שאנחנו נאבקים במידת יכולתנו וכוחותינו למען אפשרות של שלום עולמי בר קיימא.

385

1. סטפן ז׳ולקייבסקי (Stefan Żółkiewski) (1991-1911), עד 1968 חבר הוועד המרכזי של פפ״ר ושל פזפ״ר; ב־1948-1949 וכן ב־1955-1956, מנהל מחלקת המדע של הוועד המרכזי של פזפ״ר; ב־1953-1955, מזכיר האקדמיה הלאומית הפולנית למדעים; ב־1956-1959, שר להשכלה גבוהה. היה שייך למכון למחקר הספרות ועורך כמה כתבי עת. באירועי מרס 1968 שבת יחד עם הסטודנטים.
2. משה ארם (1978-1896), חבר מרכזי ב״פועלי ציון שמאל״ בארץ ישראל ואחר כך ב״אחדות העבודה פועלי ציון״. היה חבר הוועד הפועל הציוני והמחלקה הארגונית של הסוכנות (1946); בשנים 1949-1959, 1965-1969, חבר כנסת.
3. בכתב יד, בשוליים: ״צריך להיות אחדות העבודה״.

לאחר מכן האורח מסר לי, שלפני יציאתו הוא שוחח עם יו"ר הכנסת, שביקש ממנו להעביר הזמנה לחילופי משלחות פרלמנטריות בין הסיים הפולני וכנסת ישראל.[4]

עניתי, שעניין זה יש להפנות לנשיאות הסיים.

לאחר הצהרות אלה של מר ארם, השיחה נסבה על עניין השיקום של ארצנו, פיתוחה, עבודת הסיים, והיה לה אופי בנאלי למדי, שכן אפשר היה לחוש, שכוונתו של האורח הייתה רק להעביר לי את שתי הידיעות הנ"ל.

מר ארם השתדל להיות חביב ולבבי מאוד ולא חסך במחמאות מממשלת פולין.

השיחה התנהלה בשפה הרוסית. מר ארם היה תלמיד טכניון ברוסיה הצארית.

סיפר, שהשתתף במהפכה ובמלחמה הלאומית. ביקש, שיוכל לפנות אלינו בתואר "חבר", כי כך הוא מרגיש את עצמו והוא גם עסקן ותיק של האיגודים המקצועיים.

(–) סטפן ז'ולקייבסקי

תפוצה: יושב ראש הסיים – האזרח צ'סלב ויצך
סגן יושב ראש הסיים – ח' זנון קלישקו
סגן יושב ראש הסיים – האזרח יאן קארול ונדא
מנהל משרד החוץ – חבר יוזף ויניביץ'
מזכירות הסיים – ח' סטניסלאב גאייבסקי

386

תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ Dep. V 55-70 w-3

ורשה, 6 באוקטובר 1965

תזכיר על היחסים ההדדיים בין פולין לישראל

א. המצב האקטואלי

זה זמן־מה אנחנו מבחינים במתקפה ישראלית שיטתית במטרה להרחיב את היקף שיתוף הפעולה הפוליטי, הפיננסי, התרבותי והמדעי בין ישראל לפולין.

יחסים פוליטיים

זה מספר שנים שישראל באורח עקבי, מצהירה על יחסה הידידותי לפולין. דוברים בדרגים שונים מבטיחים לנו ידידות, החל בנשיא, ראש הממשלה ושר החוץ. מדגישים גם, שיחסי ישראל עם פולין הם הטובים ביותר מבין כל המדינות הסוציאליסטיות האחרות.

4. בשוליים הערה: "בגלל הבחירות הקרבות בישראל (9 בנובמבר 1965) אין לשלוח משלחת כלשהי. Ch".

מחווה מיוחד כלפי ארצנו היא ההכרה הישראלית בגבול על הנהרות אודרה [אודר] ונייסה. ישראל נתנה הצהרה בעניין הזה פעמיים: על ידי ראש הממשלה בן־גוריון בשנת 1960[1] ועל ידי ראש הממשלה אשכול ב־30 ביולי 1964.[2]

עם קשירת קשרים דיפלומטיים מלאים בין ישראל ומערב גרמניה, בשיחה של סגן ראש הממשלה אבא אבן עם שגריר הרפובליקה הפולנית העממית בתל אביב, כמו כן בזאת שהתקיימה ביוני של שנה זאת בוורשה בין מנהל מחלקת מזרח אירופה של משרד החוץ הישראלי, דורון, עם מיכאילובסקי וספאסובסקי,[3] עשו הדוברים הישראלים מאמצים רבים כדי להבהיר, ש"בקונפליקט בין תבונה ורגש הם היו חייבים ללכת בדרך התבונה ושלא הייתה להם ברֵרה נוכח המצור הערבי". הם גם הסבירו, שבמהלך השיחות עם נציגי מערב גרמניה, הגרמנים לא העלו כלל את עניין הכרתה של ישראל בגבולותיה המערביים של פולין ולא הסתייגו ממנה.

בהזדמנויות שונות הישראלים לא שכחו לתאר את הגזרה השווה הקיימת, לדעתם, בין בעיית גבולותינו המערביים ובין בעיית הגבולות הקיימים שלהם עם מדינות ערב, וכן בין בעיית הפליטים הערבים ובעיית הגרמנים שהועברו מן השטחים המערביים של פולין. בתמורה להצהרה התומכת בגבולותינו המערביים, הישראלים היו רוצים להבטיח לעצמם את תמיכתה של הרפובליקה הפולנית העממית גם בעניין הגבולות הנוכחיים של ישראל וגם בעניין הפליטים הערבים.

עניין בירתה של ישראל מתקשר גם הוא לאותו עניין. בשיחותיהם עם השגריר פוטה, הישראלים חזרו כבר מספר פעמים – אמנם באורח בלתי רשמי – על הצעתם שנעביר את השגרירות שלנו לירושלים, וגם בכך רצונם להשיג את תמיכתנו בסטטוס קוו שנוצר בשנת 1953 על ידי ההחלטה להעביר את הבירה מתל אביב לירושלים.

בחתירתו לשיתוף פעולה מדיני עם פולין, הצד הישראלי העלה מספר הצעות:

1. סגן השר רושינק הוזמן לחגיגות שאורגנו בישראל לכבוד 20 שנים לניצחון על ההיטלריזם. ח' רושינק קיבל את ההזמנה. ואולם הביקור לא נערך בגלל ריאיון מעליב עם סטפן גראייק, עסקן מרכזי באחד הארגונים הישראליים של לוחמים ופרטיזנים לשעבר, [ריאיון] שהתפרסם בעיתונות לאחר חזרתו מעצרת אושוייץ בפולין.[4] הריאיון התפרסם באותו זמן עצמו שהתנהל המשא ומתן בין ישראל למערב גרמניה על כינון היחסים ביניהן, ועם מסע אנטי־פולני בעיתונות הישראלית.[5]
2. בשיחתו עם ח' ספאסובסקי ביום 17 בספטמבר השנה, השגריר סתת הציע שהשר מוטיקה יקבל הזמנה לישראל והשר הישראלי המקביל יחזיר ביקור גומלין.[6]

386

1. ראו לעיל תעודות 325 ו־326.
2. ראו לעיל תעודה 366.
3. ראו לעיל תעודה 382.
4. ראו לעיל תעודות 380 ו־383.
5. ראו לעיל תעודה 380.
6. במכתב מסתת לדורון מה־21 בספטמבר 1965, דיווח סתת על השיחה ב־17 בספטמבר כדלהלן: "העליתי גם עניין חילופי ביקורים בדרג שר, בצייני ששוחחתי על כך עם המנכ"ל מיכאלובסקי וגם עם ספאסובסקי וטרם קיבלתי תשובה. אגב, מיכאלובסקי בחופשה וישוב רק באוקטובר. זוהי הסיבה שקיימתי את השיחה עם ספאסובסקי, שכן עם מיכאלובסקי יותר קל לסכם דברים, כי ספאסובסקי עם היותו בעל מעמד חשוב במשרד, משתדל לא להתחייב לדברים על דעת עצמו. ספאסובסקי השיב שיוכל להשיב לי בשאלה זו בשיחה הבאה. שאל רק אם בכוונתי לשרים

3. הזמנה לח' ספאסובסקי וח' מיכאלובסקי לבקר בישראל. הישראלים גם אינם מסתירים את רצונם לראות את שר החוץ רפאצקי בישראל. גולדה מאיר, מצדה, נתנה לנו להבין לא פעם שברצון הייתה מבקרת בארצנו.
4. מנהל המחלקה לאירופה המזרחית במשרד החוץ הישראלי, דורון, במהלך שיחתו עם השגריר מיכאלובסקי ביוני השנה, הציע שיתוף פעולה ישראלי־פולני באפריקה. הוא טען, שפולין וישראל ממלאות תפקיד ייחודי באפריקה, ושילוב המאמצים של שתי המדינות – למשל על ידי יצירה של צוותים רפואיים משותפים או בנייה משותפת של נמלים ושל מתקני תעשייה – היה מניב תוצאות שהיו מביאות תועלת לשני הצדדים.
5. מנהל המחלקה למזרח אירופה, דורון, והשגריר סתת פנו אלינו בהצעה, שפולין תיקח על עצמה תפקיד של מסייע ומפשר לקראת שיפור היחסים של ישראל עם ברית המועצות,[7] יחסים שהישראלים הגדירו כ"קורקטיים אך צוננים" (היחסים הקיימים נוצרו בשל מערכה אנטי־סובייטית מתמדת שמנהלת ישראל ומתנהלת בהשראתה ושמקורה הוא אפליית יהודים, כביכול, בברית המועצות).

יחסי תרבות, חילופי ביקורים של אישים

יחסי תרבות וחילופי ביקורים של אישים מתנהלים במידה גדולה יותר מאשר עם כל מדינה אחרת במזרח התיכון. הצד הישראלי מעלה יוזמות רבות להרחיב את חילופי הביקורים עוד. ניכרת ובולטת העובדה, שישראל חותרת להגיע לביקורים הדדיים בעלי אופי ראוותני.

1. הישראלים באים כל הזמן בטענות בגלל הקשיים במימוש הביקור של להקות "מזובשה" או "שלונסק"[8] בישראל.
2. מדענים ונציגי מוסדות פולנים מוזמנים באופן קבוע לכנסים וקונגרסים בין־לאומיים שרבים כמותם מתקיימים בישראל. בדרך כלל הם מוזמנים אישית בשמותיהם. במקרים אחדים, הצד הישראלי, תוך הסבר שהם מכירים בקשיים שלנו בהקצבת מטבע זר, מציע לכסות את הוצאות השהייה של נציגנו בישראל, והיו אף מקרים שהם הציעו לכסות את הוצאות הנסיעה לישראל. רבים מן הכנסים הללו הם בעלי אופי כזה, שהשתתפותנו בהם אינה באה בחשבון מסיבות מדיניות.
3. הם מעלים הצעות מעשיות שונות אחרות, למשל יצירת ברית ערים בין תל אביב לוורוצלאב במסגרת ארגון הערים התאומות, הצעה ליצור שיתוף פעולה בין האקדמיה הפולנית למדעים[9] ומוסדות מדע ישראליים, הצעה להעמיד לרשותנו הישגים מסוימים של המוסד המדעי הידוע, מכון ויצמן למדע ברחובות, וכדומה.

כלכליים או שיכול להיות ביקור של שר אחר. השיבותי שאינני עומד דווקא על שר מסוים וכי יכול להיות למשל שר התרבות כדי לקדם עניין הסכם תרבות בין שתי המדינות, הסכם שעליו דיברנו בשעתו עם תת־השר נאשקובסקי, או הסכם בין שתי האקדמיות למדעים. ספאסובסקי העיר ששאל פשוט כדי שידע, אם יישאל. הוספתי שבשיחה עם השר לסחר חוץ טרומפצ'ינסקי דיברנו לפני כמה חדשים על ביקור בפולין של השר ספיר, בספטמבר־אוקטובר, ואני מחכה לתשובה ממנו" (גנהמ"ד 130.23/3580/12).

7. ראו תעודות לעיל 382 ו־383.
8. Mazowsze ו־Śląsk – להקות פולקלור.
9. האקדמיה הלאומית הפולנית למדעים (PAN — Polska Akademia Nauk), נוסדה ב־1951. בעלת שתי מחלקות: האחת – איגוד אנשי מדע והשנייה – רשת של מכוני מחקר.

4. בולטת החתירה הישראלית להשיג ליברליזציה במדיניות הענקת האשרות שלנו לאזרחים ישראלים.

יחסי מסחר וכלכלה

למתקפה הישראלית, בכיוון של הידוק שיתוף הפעולה המדיני והתרבותי עם פולין, נלווה גידול מתמיד בהיקף הסחר בין שתי המדינות: 1 מיליון דולר ב־1961 עד 4.5 מיליון דולר ב־1963 ו־9 מיליון דולר ב־1964 (היקף הסחר במחצית הראשונה של 1965 היה 4 מיליון דולר).

חילופי הסחורות בין פולין לישראל משתלמים לשני הצדדים. פולין רכשה בישראל כמויות גדולות של אשלג.

גם בתחום הכלכלי הצד הישראלי בא עם הצעות חדשות. מנהל המחלקה לארצות מזרח אירופה במשרד החוץ הישראלי, מר דורון, הציג ביוני השנה לח' מיכאלובסקי הצעה למסור לרשות פולין כמה מיליון דולר בתנאים מועדפים לעומת אלה שמציע שוק הכספים העולמי, או בצורה של הפקדה באחד הבנקים הפולניים. את ההלוואה הסכמנו לקבל.

הצד הישראלי יצא בשנה האחרונה בהצעה לפתוח קו תעופה ישיר בין ורשה לתל אביב. יחסנו להצעה הזאת נוטה להיות שלילי, בגלל הקשרים הקיימים בין "לוט" למדינות הערביות.

בעיות שהטיפול בהן הוקפא

ביחסי פולין־ישראל קיימת שורה של בעיות שהטיפול בהן מוקפא זה שנים.

1. בשנים 1958–1961 נערך בישראל רישום של הרכוש היהודי שנשאר בפולין. לאחר 1961, על פי הנחיית השלטונות הישראליים, הטיפול בעניין הופסק (בין היתר בגלל חוסר תקווה לקבל בחזרה את הרכוש או לקבל פיצוי כלשהו).
2. לאחר שהשיגו הסכמה מצד פולין לשלם לישראלים אזרחי פולין לשעבר קצבאות בגין תאונות עבודה, הישראלים משתדלים להגיע להסכם על מימוש משותף של קצבאות זקנה ונכות על פי אמנה 48[10] של ארגון העבודה הבין־לאומי.[11] מימוש האמנה הזאת ביחס לישראל היה עולה לאוצר המדינה בסביבות 600–700 אלף דולר לשנה. אנחנו נוקטים בעניין זה סחבת.

ב. גורמים המעכבים את פיתוח היחסים פולין־ישראל

שורה של גורמים משפיעים באופן שלילי על היחסים שלנו עם ישראל:

1. המעורבות הכלכלית שלנו בארצות ערביות, שהיא גדולה במידה ניכרת ממעורבותנו בישראל; יחסים מתהדקים עם שורה של מדינות ערביות.
2. עמדה פרו־מערבית ואנטי־קומוניסטית של ממשלת ישראל, שבאופן זה או אחר חייבת להשפיע על היחסים הפולניים־ישראליים. למשל, הצהרותיו של ד"ר גולדמן, יו"ר ההסתדרות הציונית העולמית והקונגרס היהודי העולמי, לאחר שובו מפולין באפריל [...],[12] שניתן היה להבין כניסיון לתקוע טריז בין פולין

---

10. האמנה הבין־לאומית מס' 48 מ־10 באוגוסט 1938, המתייחסת לתשלום פנסיות לנכים מטעמים בריאותיים וכן לזכאים לגמלאות מטעמי גיל ויורשיהם (אלמנה, ילדים, הורים) במקרה של מות המפרנס.
11. ארגון העבודה הבין־לאומי (International Labor Organization — ILO), נוסד ב־1919. אחרי מלחמת העולם השנייה הפך לסוכנות מיוחדת של האו"ם. מטרתו שיפור תנאי העבודה ויחסי העבודה.
12. השנה לא קריאה.

לברית המועצות. ד"ר גולדמן שיבח את פולין בשורה של מקרים ובמקביל מתח ביקורת על ברית המועצות בגלל האנטישמיות הקיימת כביכול במדינה זו.

3. מדיניות ישראל ביחס לגרמניה. חתירתה של ישראל להידוק קשרים עם מערב גרמניה בכל התחומים משפיעה על יחסיה עם פולין. לדוגמה, בתקופת משפטו של אייכמן היו מספר מקרים של השמצות בעיתונות הישראלית נגד פולין והעם הפולני. בתקופת המשא ומתן ישראל־מערב גרמניה לכינון היחסים הדיפלומטיים ביניהם, התבטל ביקורו של ח' רושינק בישראל והעיתונות הישראלית פתחה במערכה אנטי־פולנית.

לאור העובדות הנ"ל, ההצהרות הישראליות על ידידות לפולין מעוררות ספקות ונראה שהן מוכתבות על ידי צרכים חולפים. היחסים עם פולין אמורים לשמש לשבירת המצור על ישראל של המדינות הסוציאליסטיות והתנועות המתקדמות בעולם.

ג. הצעות

ביחסי פולין־ישראל נקטנו למעשה את העמדות המדיניות הבאות:

1. אנחנו תומכים בהרחבת היחסים המסחריים בין שתי המדינות. לעומת זאת, נראה שאנחנו חייבים לגשת בזהירות לעניין האשראי שהישראלים מציעים לנו.

2. את חילופי התרבות השתדלנו לקיים בהיקף המתחייב על ידי שיקולים הגיוניים. בהתחשב עם הייחוד התרבותי של ישראל (הרבה מהגרים מפולין), אפשר להציע את ביקורו של התאטרון היהודי שם, של נבחרת ספורטיבית וכדומה – אם התנאים הכספיים שמציעים האמרגנים הישראליים יענו על הדרישות.
לעומת זאת, יש לבחור ביתר קפידה את הסרטים הנמכרים לישראל, על מנת למנוע מצבים מביכים, כמו במקרים של הסרטים [...].[13]
אפשר להסכים להרחבה מסוימת של תיור קבוצתי מישראל בפולין.

3. יש להתייחס בזהירות להצעות ישראל לחילופי ביקורים בדרגה של שרים, מתוך התחשבות במכלול האינטרסים שלנו.

ר' ספאסובסקי

13. שמות הסרטים לא קריאים.

387

תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ D. V 55-70 w-3

ורשה, 9 באוקטובר 1965

תזכיר

ביום 7 באוקטובר השנה נערכה ישיבה עם ח' רפאצקי בהשתתפות ח' נאשקובסקי.

ח' פוטה סקר את יחסי פולין עם ישראל.

הוסכם:

1. **להימנע מקשרים שיש בהם משמעות פוליטית**
לאחר ביקורו של ח' אוכאב באפריקה, תישקל אפשרות ביקורו של מנהל מחלקה V בשגרירות שלנו בתל אביב.
2. **יחסי תרבות יש, עקרונית, לפתח**. אפשר לאשר את ביקורה של להקת "מזובשה", רצוי שבאותו סיור תופיע גם בתורכיה וקפריסין. מתאים היה גם לארגן תערוכה של ציירים פולנים.
3. **קשרי מדע** – להיענות על פי הצרכים שלנו, בתחומים נבחרים.
4. **יש לתכנן גידול בהיקף התיירות**, תוך עלייה הדרגתית אטית במספר האשרות המוענקות לשם כך.
5. **עניין להסדר דחוף** הוא עניין החזרתן לפולין של 20-30 נשים פולניות שנעזבו על ידי בעליהן היהודים. הייתה כבר בעניין זה החלטה של הוועדה שמינה הוועד המרכזי.

ר' ספאסובסקי

388

תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ Dep V 58-70 w-2

ורשה, 17 בדצמבר 1965

מחלקה V – ישראל/ 0-240/5/65

סודי

תזכיר

משיחה עם שגריר ישראל סתת שהתקיימה ב־14 בדצמבר השנה מיוזמתו

מטרת הביקור – כפי שמסר סתת – הייתה לסכם את היחסים ההדדיים עם התקרב השנה לסיומה. כשהוא קורא מרשימותיו, מנה סתת רשימה ארוכה של עניינים אשר לדעתו זכו מצדנו ליחס שלילי ומהווים השתקפות שלילית של התייחסותנו אליהם.

(הערה: גם בשני ביקוריו הקודמים במחלקה V, ב־17 בספטמבר וב־1 באוקטובר השנה, סתת ניסה לסכם את מצב היחסים הפולניים־ישראליים, והציג כל פעם רשימה ארוכה של עניינים בלתי מוסדרים שיחסנו אליהם היה שלילי. הרשימה שהגיש כעת ארוכה עוד יותר, אלא שהיא מקיפה, כפי שהסביר, את כל התקופה מאז נכנס המנהל הנוכחי של מחלקה V לתפקידו). הוא גם חזר לעניינים קודמים שהטיפול בהם נסחב שנים ארוכות.

הנושאים שהזכיר סתת:

1. פולין לא נענתה להזמנה להשתתף בוועידת **רחובות**.[1] הישראלים מארגנים מדי פעם ברחובות כנסים בין־לאומיים המוקדשים להגברת ה"עזרה" למדינות שקיבלו עצמאות בזמן האחרון, במיוחד באפריקה.
2. פולין לא השתתפה בקונגרס מבקרי המדינה שהתקיים בישראל.[2]
3. משלחת נשים מפולין שהוזמנה על ידי גולדה מאיר ל**כנס נשים בין־לאומי** – לא השתתפה.
4. ספורטאים מפולין לא השתתפו ב**מכבייה**, אף על פי שקיבלו הזמנה.[3]

388

1. הערה בשולי הדף: "הפרויקטים האלה הם בעלי אופי חולף".
2. סתת היה מודע להיבט הפוליטי של אי־השתתפות מבקר המדינה הפולני, פרופ' דומברובסקי, בקונגרס מבקרי המדינה. ב־12 באפריל כתב אל דורון (מכתב סתת אל מנהל מזא"ר, 12 באפריל 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/12): "זוהי החלטה מדינית. לכן דומני שאין טעם ללחוץ על דומברובסקי בבקשתו של ד"ר נבנצל [מבקר המדינה] שישלח איש מעוזריו לכנס. אין ספק שהוא היה נוסע או משגר אחד מסגניו אילו היה הוא המחליט. כידוע מתקבלות החלטות מסוג זה על ידי מרכז המפלגה ואף למשרד החוץ אין השפעה מכרעת. מכאן שאני נוטה לא לפנות בשנית, כי זו תהיה יריית סרק". בישראל מבקר המדינה נבחר על ידי ועדת הכנסת ומתמנה על ידי נשיא המדינה והוא תלוי בכנסת בלבד. מקבילו הפולני הוא נשיא הלשכה העליונה של הפיקוח (Najwyższa Izba Kontroli) שנבחר על ידי הסיים.
3. משחקי המכבייה, תחרות ספורט כלל־עולמית של נוער יהודי, מתקיימת בארץ משנת 1932. הערה בשולי הדף: "על פי הידיעון של שגרירות ישראל **רק ספורטאים יהודים** משתתפים במכבייה".

5. ב"יום ישראל" שהתקיים ב**יריד פוזנן** השנה לא נוכח אף נציג רשמי של הרפובליקה הפולנית העממית, אף כי – כפי שידוע לסתת – השר טרומפצ'ינסקי ואחד מסגניו נכחו באותו יום בפוזנן.[4]

6. סתת הזכיר את הביקור שהיה צריך להיערך ולא נערך, של **השר רושינק** בישראל.[5] (הערה: סתת כבר חזר על עניין זה הרבה פעמים, אף שניתנו לו הבהרות מלאות.)

7. השר טרומפצ'ינסקי נסוג מהסכמות שהושגו בקשר לביקורו של שר המסחר והתעשייה הישראלי, ספיר.[6]

8. הזכיר את ספרו של ז'רומסקי "ממערב לירדן". הערה: גם על נושא זה כבר דיברתי עם סתת פעמים רבות.[7]

9. בקשת השגרירות להעמיד לרשותה מידע בנושא **השכלה גבוהה בפולין** – עדיין לא נענתה.[8]

10. משרד החוץ לא סייע לשגרירות ישראל במאמציה לרכוש לבעלותה את **הבניין ברחוב אלדוני**, המשמש כמעונו של שגריר ישראל.[9]

11. מאז 1948 נסחב עניין רישום הבעלות של בניין השגרירות שנרכש על ידי הישראלים בספר רישום המקרקעין. גם בעניין זה, לדברי סתת, משרד החוץ לא עזר.[10]

(הערה: במהלך השיחה התברר שהשגרירות עצמה הזניחה את העניין. היא לא השלימה את המהלכים הרשמיים הדרושים בזמן הנדרש. עד כמה שידוע למחלקה V, לא התנהל מהלך הרכישה של הבניין (שנת 1948) בהתאם לחוק הפולני. מסיבה זו בעליו לשעבר של הבניין נתקל בקשיים שונים, בין היתר במה שקשור למטבע זר.)

12. סתת הגיש הצעות **במחלקה הקונסולרית** כדי לייעל הליכים מסוימים. הצעותיו נשארו ללא תשובה עד היום.[11]

13. ל**נהג השגרירות**, שהוא אזרח פולני, נגרמו קשיים בהשגת הדרכון, כאשר סתת צריך היה לנסוע בשנה שעברה לריפוי לאוסטריה. הוא רצה לנסוע במכוניתו. מאחר שהעניינים בקשר לסידור הדרכון לנהג נמשכו למעלה מחודש, השגריר נאלץ לוותר על הנסיעה במכונית. חוץ מזה, עבור הדרכון נגבו היטלים שהשגרירות הייתה חייבת לכסות. הנהג קיבל את הדרכון יום לאחר צאתו של השגריר.[12]

14. משלחת ה**סטודנטים** הפולנים הצביעה בסופיה נגד קבלת הסטודנטים הישראלים לארגון הסטודנטים הבין־לאומי. (הערה: דבר זה קרה, כפי שהבהיר סתת עצמו בתשובה לשאלתי, לפני שנה.)

---

4. הערה בשולי הדף: "שים לב, לבדוק במשרד לסחר חוץ".
5. ראו לעיל תעודה 357.
6. סתת העיר במכתב למזא"ר כי "גם פה לא טרומפיצ'ינסקי הוא הקובע ועליו רק להסמיק כשהוא מספר לי מעשיות ילדים וכשאני מחייך לו והוא מבין אותי, מבלי לומר מילה, מה אני חושב" (מכתב סתת אל מנהל מזא"ר, 12 באפריל 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/12).
7. ראו לעיל תעודה 382.
8. הערה בשולי הדף: "בקשה דומה שלנו לא זכתה למענה ממשרד החוץ הישראלי".
9. הערה: "תיקים".
10. ראו לעיל תעודה 284. בשולי הדף, הערה: "כנ"ל".
11. הערה: "יש להבהיר עם המדור הקונסולרי".
12. הערה: "ספאסובסקי הוא שיבהיר".

15. ב־15 באוקטובר השנה, **בקונגרס העולמי של פדרציות האיגודים המקצועיים בוורשה,** נתקבלה החלטה בעד החזרת הפליטים הפלסטינים למקומות מגוריהם הקודמים. ההחלטה נתקבלה בתמיכת המשלחת הפולנית בקונגרס. סתת ניסה בהזדמנות זו לעשות השוואה בין עניין הפליטים הפלסטינים ובין הגרמנים שהועברו מהמחוזות המערביים שלנו.

הגבתי בצורה נחרצת, שאין שום קשר ושום דמיון בין שני העניינים.

בהקשר זה סתת ביטא את צערו, שבקהיר נתנו את תמיכתנו לערבים הפלסטינים.[13] הוא ניסה לעשות דרמטיזציה של העובדה הזאת, בטענה שזה מסמן שינוי בעמדתנו הקבועה עד עכשיו.

השבתי לסתת, מבלי להיכנס לוויכוח, שקיימות החלטות או"ם שבהן אנחנו תומכים זה שנים, כפי שיודעים היטב כל הצדדים המעורבים.

16. **במקסיקו** , נבחר מזכיר הפרלמנט הישראלי (רוזטי) כיושב ראש בכנס חברי פרלמנט, בהתנגדות קולות הערבים ונציגי פולין.

17. שגרירות ישראל מסרה, שהחל מ־30 באוגוסט השנה, לא הגיעו לנמענים ארבעה גיליונות עוקבים (מס' 17-20) של **דף המידע הדו־שבועי של שגרירות ישראל** (הידיעון מופץ ב־2000 עותקים). על מנת לבדוק האם הידיעונים מגיעים לנמענים, השגרירות הכינה ידיעון מס' 18, ופנתה למשרד המסחר הפנים־ארצי על מנת **לרכוש נייר** עבורו. קיבלה סירוב בתשובה.

19. נתיבי האוויר הישראליים "אל־על" פנו בזמנו ל"**לוט**" בהצעה לשיתוף פעולה בין החברות. בין היתר הייתה להם הצעה לארגן טיסות משותפות לתיירים אמריקנים הרוצים לבקר בפולין ובישראל. העניין הגיע למבוי סתום.

עניינים כאלה וכיוצא באלה המצביעים על יחס שלילי, ציין סתת בסיום דבריו, אפשר היה להוסיף להם עוד דוגמאות. הוא איננו מבקש תשובה בקשר לכל אחד מן העניינים שהציג. כל מה שהוא מבקש בהצגת הדברים הוא למנוע תופעות דומות בעתיד.

להערתי הפותחת, שהתמונה שהוא הציג היא חד־צדדית ומוגזמת, סתת ענה, שהמקרים החיוביים היחידים שהוא מכיר הם חתימה על ההסכם המסחרי לתקופה עד 1969, המגיעה ל־30 מיליון דולר בשנה, כלומר "יותר מאשר היקף ההסכם המסחרי בין פולין לרפובליקה הערבית המאוחדת" (הוא הביא את המספר 125 מיליון זלוטי במטבע זר); כמו כן הוא ציין לחיוב את הכרזתו של סגן השר לסחר חוץ, מודז'ייבסקי, שב־1966 פולין תיקח חלק ב"יריד המזרח" בתל אביב.

לדעת סתת, לישראל יש מדיניות שונה לגמרי ביחס לפולין. דוגמאות:

1. בבתי הקולנוע בישראל אמור היה להיות מוקרן הסרט "דרכון דיפלומטי". לאחר שנוכחו שהסרט הזה כולל נימה אנטי־פולנית, הקרנתו בישראל נאסרה.

2. שלטונות ישראל הסכימו להמיר לירות ישראליות לדולרים כדי להקל על שגרירות הרפובליקה הפולנית העממית בתל אביב לרכוש מכונית. השגריר סתת הביע ספק, אם שלטונות פולין היו עושים צעד כזה.

13. במהלך הביקור של יו"ר מועצת המדינה הפולנית, אדוארד אוכאב, בקהיר, הועלה עניין הערבים הפלסטינים, למרות המודעות לכך שלישראלים חשוב היה שנשא זה לא יועלה.

לקראת הסוף סתת ציין, שדרוש הסדר של יחסי התרבות בין פולין לישראל. הוא הציע שלמטרה זו יבוא לישראל השגריר בירצקי או שיבוא לפולין בעל התפקיד המקביל מישראל. הם מוכנים לנסח הזמנות בכתב לשגריר בירצקי וגם לעצמם. [ההזמנות] לא הגיעו לשגרירות.

מתוך ניסיון שתי הפגישות הקודמות, החלטתי שיהיה זה חסר תכלית להיכנס לדיון מפורט. פרט לזה, להצגת הדברים הנ"ל על ידי סתת היה אופי כאוטי בולט, לעתים ממש לא רציני. גם באשר לבעייתיות וגם לתקופת הזמן הרלוונטית היה זה אוסף של כל הנקודות ה"שליליות" שהשגרירות רשמה לעצמה. כידוע, הניסיון להסביר ולעורר ויכוח במהלך השיחות הקודמות הביא לא רק לחזרה על אותן הטענות עצמן בשיחות הבאות, אלא גם ל"הזכרה" מצד סתת של עניינים נוספים.

את תשובתי הגבלתי לנקודות הבאות:

- התמונה המוצגת של יחסי פולין־ישראל היא מעוותת, כלומר אינה משקפת את המצב העובדתי. זוהי תמונה מגמתית. אני תמה על כך שהוא יוצא שוב עם חבילה שלמה של טענות. אני תמה גם על דרך הצגת הדברים שלו והנמקתם. קיבלתי דו"ח על השיחה של הגב' מאיר עם השגריר שלנו. משיחתה כלל לא השתמע, שהייתה לגב' מאיר השקפה שלילית כל כך על מצב היחסים ההדדיים. מסיבה זו, הערכת המצב מצד השגריר מהווה בשבילי ביטוי יחיד במינו.
  הוא פסח ברשימה שלו על כל הנקודות החשובות והחיוביות. רק כשהזכרתי לו הוא נזכר, למשל, ביחסים המסחריים ובמשא ומתן האחרון, בתערוכת הציירים שלנו בישראל, בביקורי אמנים.
- יש שורה של עניינים שסתת הזכיר שדנו בהם כבר בעבר, ואני לא רואה צורך לחזור עליהם.
- עליו להבין סוף סוף, שעל האינטרסים שלנו אנחנו מחליטים בעצמנו. העובדה שפולין אינה לוקחת חלק בפרויקטים בין־לאומיים כאלה או אחרים המתקיימים בישראל, אין לה שום קשר ליחסי פולין־ישראל.

השיחה נערכה באווירה נוקשה.

ר' ספאסובסקי

נערך ב־5 עותקים

עותק 1 – ח' השר א' רפאצקי

עותק 2 – ח' השר מ' נאשקובסקי

עותק 3 – ח' השגריר מיכאלובסקי

עותקים 4 ו־5 – מחלקה V- תיוק

389

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/3580/8

ורשה, כ"ג בכסלו תשכ"ו
17 בדצמבר 1965

סודי

אל: מנהל מזא"ר
מאת: שגריר ישראל, ורשה

אליעזר היקר,

ב־14 דנא קיימתי שיחת סקר עם ספאסובסקי[1] [ב]השתתפות מליצ'ק, מנהל המדור למזרח התיכון בדיפרטמנט החמישי. הייתה זו מעין המשך השיחה שקיימתי אתו לפני צאתי לחופשת מולדת, כמוסכם בינינו, כשנגד עיניי המטרה לשמוע פרטים על ביקור אוחאב [אוכאב] בקהיר[2] מחד [גיסא] והבעת מורת רוח על עיכוב משלוחי עלון השגרירות מאידך [גיסא].

בעיה זו של העלון,[3] עליה כתבתי לך לפני כחודש ימים, כפי שאני מבין על פי סימנים שונים ובראש וראשונה התחמקות מתשובה לפנייתו של שביס למחלקת העיתונות, והסחבת שהפולנים מומחים בה, יש לראות אותה כחמורה מאוד ובין אם הדבר יסתדר מהר או לא, עלינו להגיב על כך בהתאם, לבל ינסו לפגוע בעבודתנו בשטחים אחרים.

לכן תכננתי את שיחתי עם ספאסובסקי הפעם אחרת במקצת מאשר כרגיל, כדי למנוע מצב של סחבת והתחמקות, שזוהי השיטה שהוא ממש אמן בה. החלטתי אפוא להעלות בעיית העלון בהקשר עם שורת עניינים אחרים, שהגיע הזמן להביאם במכלול אחד תוך שימוש באותה השיטה שהוא נוהג להשתמש בה: אדיבות ורוך, נועם ונימוס, חיוך והערות אגב, מחמאות אישיות וביקורת לגופו של העניין.

כפי שהנך יודע, אינני כותב בדרך כלל מה שאני אומר, כי החשוב הוא מה שאומר הצד השני ואני מעדיף תמיד יותר לשמוע ופחות להשמיע. במקרה זה, אסטה קצת מנוהג כתיבתי ודיווחי, ואביא לפניך את השיחה במלואה וממנה תבין מה שימש נר לרגליי.

ספאסובסקי פתח כרגיל בברכות, כמה שמח לראותי אחרי שלא נזדמן לנו לשוחח מאז השיחה האחרונה כשטסנו יחד מסופיה לבוקרשט, שאני נראה מצוין, שאל על אשתי, המשפחה וכולי וכולי. שפע ידידות. העיר ששמח לשמוע כי שרת החוץ בשיחה עם פוטה

389

1. ראו לעיל תעודה 388.
2. אוכאב ביקר ביקור רשמי בקהיר בין ה־20 ל־29 באוקטובר 1965.
3. עלון שהשגרירות הוציאה לאור. החל מאוגוסט 1965 הייתה לשגרירות ישראל בעיה בהפצתו ואף בהדפסות. ראו לעיל תעודה 388.

הביעה הערכה למדיניות החוץ הפולנית, התומכת בשלום באזורנו ובעולם כולו, והשאיפה לשיפור נוסף ביחסינו הטובים הנוכחיים.[4] התייחס לשיחתי עם מיכאלובסקי (ראה מברקי מס' 8 מ־10.12.65)[5] בה השמעתי הערות ברוח מברקך מס' 1 וציין שלפי המשתמע מדברי שרת החוץ באוזני השגריר פוטה, קיבלה שרת החוץ בהבנה ובמידת הערכה את העמדה הפולנית. הקשבתי מבלי להפסיקו כדי לתת לו אפשרות לפתח ולהרחיב הדיבור, אולם הוא הסתפק בזה. העירותי רק שלשיחה זו קדמה שיחה עם מנהל המחלקה, השגריר דורון ובה נאמר מה שנאמר ולא היה צורך לחזור על אותם הדברים עצמם והשגריר פוטה, דומני, הבין זאת והראיה שהסביר מה שהסביר באותו נושא עליו שוחח קודם עם השגריר דורון.[6] הוספתי שבכוונתי לנגוע בעניין זה בשלב מן השלבים של שיחתנו היום, אך בטרם אעשה זאת, אקדים באי־אלה עניינים אחרים.

פתחתי בהערה שהמחשבה האנושית חותרת לתפיסה אוניברסלית ולכן ראייה נכונה היא ראייה רחבה ומקיפה. ספאסובסקי הביע הסכמה מלאה להערה זו. לכן אני רוצה לשתפו כשותף מלא במה שהשגנו ובאותה מידה מה שלא הושג, אם כי עשינו שנינו מאמצים כדי כן להשיג. גם לזה הסכים, בהוסיפו – אדרבא.

הנה, המשכתי, מתקרבת שנת 1965 לסיומה ובאה עלינו לטובה שנה חדשה.

נקווה, העיר ספאסובסקי. וגם אני רוצה להיות אופטימי, הערתי כנגדו.

עברתי על היומן מראשית השנה וכדרך המקובלת עליי, אני נוהג לעשות לעצמי חשבון הנפש או מאזן הישגים או היעדר כאלה לצד החובה. כל זה, כמובן, בחיוך ובדברי נועם. הלוואי ואני יכולתי להגיע למצב כזה, אמר ספאסובסקי, כי היממה קצרה מדי והעבודה כה מרובה שאין זמן אפילו לנשום – חיוך כנגד חיוך – ממש אידיליה. אני אעשה זאת בשבילך במה שנוגע לי, כי הן זה טבעי בין ידידים, הערתי, שאחד עוזר לשני.

לצערי, המאזן של שנת 1965 איננו מעודד ביותר אמרתי, וכפי שאמרתי בפתח דבריי אני רואה אותך שותף הן לחיוב והן לדברים שאינם יכולים להיראות בתור שכאלה.

והנה מה שהוצאתי מיומני:

1. **אי־השתתפות בוועידת רחובות**.[7] קיימנו על זה כמה וכמה שיחות. הוא הבטיח תמיכת משרד החוץ. קוימו מגעים עם 2 מוזמנים. הם הביעו רצון להשתתף. מהיום למחר, ממחר לעוד שבוע, עוד חודש, והעניין נסתיים בהסבר שבגלל מחלת אשתו של אחד הפרופסורים, הוא לא יכול היה להכין את הרצאתו והעניין נסתיים כפי שנסתיים. איש לא השתתף.
2. **קונגרס מבקרי המדינה**. הבטחות, בחירות לסיים, שיחות ושוב הבטחות. הסיום איש לא השתתף.

---

4. בעקבות ביקור אוכאב בקהיר וההודעה המשותפת הפולנית־מצרית, הזמינה שרת החוץ גולדה מאיר את שגריר פולין לשיחה ובה הדגישה כי "ידועה לנו מדיניות החוץ הפולנית התומכת בשלום בעולם כולו ואף באזורנו, אולם היינו רוצים כי דברים אלה יוגדרו ברורות גם לערבים. חלילה לנו להתערב בקשרי פולין עם הערבים, אולם מדוע לתת רשות לערבים להתערב ביחסיה עם ישראל? אנו רוצים בכל לב בשיפור נוסף ביחסינו הטובים" (מברק אליעזר דורון אל שגרירות ישראל בוורשה, 9 בדצמבר 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/8).
5. סתת אל דורון, 10 בדצמבר 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/16.
6. ראו לעיל תעודה 388.
7. בנושא זה ובנושאים המופיעים להלן, ראו לעיל תעודה 388.

3. **הזמנת שלוש גברות** על ידי שרת החוץ לוועידת נשים על תפקיד האישה למען השלום[:] מוסיאלובה,[8] קרסובסקה,[9] טטרקובנה.[10] ההזמנות נשלחו תוך תיאום מוקדם עם משרד החוץ ובהמלצתו. בירורים, הבטחות תמיכה. מתברר שכולן עסוקות. לא נסעו. אולם לא זאת בלבד. אף אחת לא השיבה כמקובל לפי כללי הנימוס, לא הודתה על ההזמנה ולא הסבירה סיבת אי־היכולת להשתתף. נכון, בזה אתה צודק בהחלט – אמר ספאסובסקי.
4. **ביטול הביקור של תת־השר רוסינק**. הפרשה ידועה. שוחחנו וסיכמנו מה שסיכמנו ולאחר שנעשה מה שהוצג כתנאי לקיום הביקור, לא יצא הדבר לפועל. שנינו יודעים עתה את השיקולים שהכריעו ולא מה שהובא כסיבה לביטול הביקור.
5. **אי־השתתפות ספורטאים פולנים במכבייה**. תיאום מוקדם, הסכמה עקרונית, הבטחות וסחבת שנסתיימה כפי שנסתיימה.

זה לצד אחד, ועתה לצד השני.

6. **ביקור השר ספיר**. השר לסחר חוץ טרומפצ׳ינסקי קיבל הרעיון בהתלהבות. הביא העניין לדיון בממשלה. שתי שיחות עם השר. שיחות במשרד החוץ במקביל. תירוץ הבחירות לסיים שהשר בעצמו ראה שאינו עומד בפני שורת היגיון, הצעה לדחות הביקור עד ספטמבר-אוקטובר. ושתיקה.
7. **צמד הפסנתרנים – עדן ותמ[י]ר**. שיחות ודיונים. פגרט טען שאיננו יכול לקיים החוזה בגלל אי־מתן אשרות. מנהל הקונסולרית מבטיח אשרות, מודיע לי רשמית שאין בעיית אשרות קיימת כלל, שניתנה הוראה להעניקן. פגרט בשלו – אשרות. התוצאה, לאחר שפורסמו התכניות בעיתונות והופיעו מודעות ברחוב, העניין נסתיים בזה שהחוזה של פגרט לא קוים. אין הערות. מסדרה אחרת.[11]
8. **ביום ישראל ביריד פוזנן** לא היה השנה אף נציג אחד מהמיניסטריון לסחר חוץ. אם כי באותו יום היה [היו] בפוזנן השר ושני סגניו. כאן שאל ספאסובסקי אם שאלתי במיניסטריון לסחר חוץ. השיבותי שאין הדבר משנה את העובדה. גם כאן, כמובן, לפי כללי המשחק, בחיוך וברוך.

ומנקודת ראות אחרת.

9. הספר הידוע לתהילה במירכאות כפולות של ז׳רומסקי. בנקודה זו באה הערה מפי ספאסובסקי, אתה צודק בהחלט. מוטב שלא נדבר על זה. כנגד זה לא יכולנו לעשות דבר, אולם הסברנו את התנגדותנו לספר שהוא באמת רע. על זה השיבותי שבהסכמתו המלאה אני מכניס סעיף זה למאזן לצד השלילה, אם כי עליי להעיר שלא רק הספר עצמו והרצנזיות [הביקורות] בעיתונות בשבח הספר והמלצה לקרוא כספר מאלף, יש להוסיף את הטלוויזיה שהפליגה בשבחו של

---

8. אליציה מוסיאלובה (Alicja Musiałowa), נולדה בשנת 1911. חברה בוועד המרכזי של פזפ״ר. ב־1950–1965, עמדה בראש ליגת הנשים.
9. אוגניה קרסובסקה (Eugenia Krassowska) (1910–1986), בשנים 1946–1973 הייתה חברה בוועד המרכזי של המפלגה הדמוקרטית (Stronnictwo Demokratyczne); ב־1947–1954, חברה בלשכה המדינית של הוועד המרכזי של מפלגתה; ב־1950–1965, תת־מזכיר המדינה במשרד להשכלה גבוהה ומדע; ב־1965–1972, חברה במועצת המדינה.
10. מיכלינה טטרקובנה (Michalina Tatarkówna), חברת הוועד המרכזי של פופ״ר משנת 1954; מזכירה ראשונה של הוועד המחוזי של פופ״ר בלודז׳.
11. כך במקור. הביטוי לא מובן.

הספר בתוספת שהוא, כלומר הספר, פוקח עיניים כדי להבין מדוע מתייחסות ארצות ערב לישראל כפי שהן מתייחסות והמבין יבין. במידה וההוצאה לאור כטענתם אינה מוסד ממלכתי, הרי הטלוויזיה היא לכל הדעות מוסד ממלכתי מובהק. לזה העיר ספאסובסקי שיושבים שם אנשים צעירים, המתיימרים להבין בפוליטיקה. לזה השיבותי, שהוא ודאי מבין, כי פרט זה אינו משנה את היות הטלוויזיה מוסד ממלכתי והמסקנה מתבקשת מאליה. כנגד זה, הערתי, עשינו אנו בארץ לביטול הצגת סרט אנטי־פולני מתוצרת צרפת בשם "דרכון דיפלומטי" ואני פטור מלהסביר כמה זה קשה בתנאים שלנו. הנה מה כנגד מה, הוספתי. זה מדבר בעד עצמו.

10. **חומר על חינוך גבוה** שביקשתי עוד באפריל טרם נתקבל למרות הבטחות חוזרות ונשנות.

11. **רכישת הבית באלדוני**.[12] העניין נמשך כמה שנים והסחבת נמשכת. בעל הבית מבקש הסדר ואנו חוזרים ומבקשים הסכמת משרד החוץ וללא תוצאות. עתה באה פנייה שנשלם שכר דירה בעד כמה שנים בתוספת לתשלום בעד הבית. רצוני לציין שאם מישהו עושה חישוב שנשלם גם זה וגם זה, כלומר שנקנה את הבית פעמיים, עושה חשבון מוטעה. אני חוזר ומבקש הסדר בהקדם. בזה נטפל ונחיש, אמר ספאסובסקי. תודה מראש, הוספתי.

12. **רישום בית השגרירות בספרי האחוזה**. פנינו פעמיים. אין תשובה. זהו רכוש שלנו, שנקנה ב־1948. נותרה שאלה פורמלית, פעוטת ערך. היעדר תשובה ל־4 פניות, מקנה לעניין אופי שאני פטור מלכנותו בשם שהוא ראוי לו, ואני מכניס אותו למאזן בצד המתאים.

13. **עניינים קונסולריים**. קיימנו מספר שיחות בלי הד כלשהו. עניינים תלויים ועומדים חודשים ושנים. סחבת טיפוסית.

14. **דרכון בשביל הנהג שלי**. תירוצים והסברים, עד כי נאלצתי לצאת לווינה ברכבת. זה יותר מחוסר נימוס. העניין ידוע ולא כדאי להיכנס לפרטים. הצדק אתך, העיר ספאסובסקי. אם כי זה לא אשמתנו, אנו מבקשים סליחה, זה לא יישנה. תודה.

ושוב סוג אחר.

15. **ההצבעה של נציגי הסטודנטים הפולנים בסופיה** נגד קבלת הסטודנטים הישראלים לארגון בלחץ הערבים. שתיקה.

16. **ההצבעה של הפולנים בכנס איגודים מקצועיים בוורשה ב־28.10 השנה –** "בעד החזרת פליטים פלשתינאים **לארצם**". האין זה תמיכה במה שהם כל כך רגישים כל אימת שמושמע המונח Heimats Recht[13] זהו אותו הדבר במהדורה הערבית. שתיקה. כעבור כמה דקות. זו לא עמדה של מוסד ממלכתי. הנה בהודעה המשותפת נוסח הדבר אחרת לחלוטין.

ושוב עניין חדש מסוג שאין לי, או אינני רוצה לכנותו בשם. כאן החלטתי להיות יותר תקיף, אם כי לא רציתי לסטות מכללי המשחק.

---

12. ראו לעיל תעודות 284 ו־388.

13. "זכות למולדת" (גרמנית), כתוב בכתב יד. מדובר במונח המציין את תביעת המגורשים מהטריטוריות המערביות של פולין ומהסודטים בצ'כוסלובקיה לשיבה לארצם. ב"זכות למולדת" הגדירו את המונח "מולדת" כמקום שממנו הם גורשו ולאו דווקא כמדינה הגרמנית שבה התגוררו.

17. **עניין העלון**. הבאתי הפרטים הבאים: מס' 17 מ־30.8, מס' 18 מ־15.9, מס' 19 מ־1.10, מס' 20 מ־15.10, מס' 21 מ־1.11 ומס' 22 מ־15.11 לא הגיעו לתעודתם ונשלחו במרוכז כמו שעשינו במשך 17 השנים והמדובר בכאלפיים טפסים בכל משלוח, כלומר 12 אלף טפסים. זה יותר ממשונה. פנינו למחלקת העיתונות במשרד החוץ לפני שבועיים ואין תשובה. לזה ספאסובסקי – "שמענו על העניין ואנו מבררים". העירותי שאינני מבין מה בעצם יש פה לברר. אני רואה זאת בחומרה רבה ומבקש להחזיר את המצב כפי שהיה ללא כל דיחוי.

פה ספאסובסקי עבר להגנה ושמר על קור רוח ונימוסין בצורה ממש מופתית. ביקש סליחה על הדברים שהעליתי, שהם באמת ראויים לביקורת שהשמעתי ברוח טובה והוא רשם לפניו עניין עניין וינסה לברר ולתקן את הטעון תיקון. הרי יחסינו באמת טובים אמר, ואני מצטער על התקלות שהן מנת חלקם [ה]טבעיים של דברים בעשייה. הרי בפעם הקודמת הוא הכין רשימה בהרבה יותר ארוכה של דברים חיוביים ששנינו הערכנו אותם כהישגים בהתפתחות היחסים הטובים והידידותיים בינינו. הוא רוצה להבטיחני שכל הדברים שלא עלו יפה, לא במשרד החוץ האשם, כי יש גורמים מעליו ובלתי תלויים, כך שלא הכול בתחום שליטתו. הנה, אמר, עשינו מאמצים גדולים בביקורנו בקהיר כדי למצוא נוסחה נוחה ככל האפשר, תוך הבנה ואהדה לישראל מבחינת גישתנו. אין לנו שליטה על מה שהם אומרים וכיצד מפרשים את הדברים הערבים. מה שאני יכול לומר הוא שעשינו כמיטב יכולתנו את המקסימום.

השיבותי שאני ארצה עוד לחזור לנושא זה בהזדמנות אחרת, אולם מה שאני רואה כדבר המחייב טיפול מידי ונמרץ זה עניין העלון שאני מקווה לקבל תשובה ללא דיחוי.

סיימנו באיחולי שנה טובה ואני הוספתי שאשמח אם בשנה הבאה נתברך בהישגים יותר גדולים ועל הדף החדש שנפתח נוכל לרשום רק דברים טובים ההולמים את היחסים המסורתיים הטובים בינינו.

עד כאן.

ועתה הצעה. אני סבור שבין אם הדבר של העלון יסתדר מהר או קצת ייסחב, כדרכם בקודש, מן הראוי שתזמין במיוחד את השגריר הפולני בעניין העלון. ברור שלא משרד החוץ, כי אם שלטונות הביטחון ידם במעשה זה. אולם הדרך היחידה להחזרת המצב לקדמותו היא דרך משרד החוץ. אני מבין שפוטה ידע על תוכן השיחה ותוכל להתייחס לאי־אלה דברים כשיקולך.

אני סבור שעלינו להגיב מדי פעם על דברים מסוג אלה שפירטתי לעיל. זה רק חלק. לא רציתי להרבות בהם יתר על המידה.

עליי לציין שאמש בארוחה אצלי, ניסה מנהל הקונסולרית, השגריר סטרדובסקי שהיה בין אורחיי לשמוע מפי למה התכוונתי כשהזכרתי את הדיפרטמנט [מחלקה] שלו, סימן שזה כבר הגיע אליו והיה מתוק מדבש. לא רציתי להשיב והתחמקתי בהעירי שלפי הכללים המקובלים, אורח תמיד צודק, על משקל הסִסמה הפולנית שמנסים להפיצה, שתמיד הלקוח צודק והוא השיב במחמאות הרגילות, שאני תמיד מוציא מהכיס תשובה נכונה. הוא הדין היה בשיחה עם חאבאסינסקי, מנהל הדיפרטמנט לעיתונות והסברה שנפגשתי אתו בארוחה אצל השגריר הנורווגי. תחילה העמיד פנים שלא יודע דבר על העלון. לאחר שהערתי מה שהערתי, הודה שאמנם שמע משהו, אולם זה לא שייך לדיפרטמנט שלו. עם זאת, הוסיף, מוכן למעני לעשות הכול ואף בדברים שאינם שייכים לו. ושוב אותן המחמאות, מתיקות מופרזות וכולי. לבסוף הבטיח וחזר והבטיח עד כמעט שבועה שתוך זמן קצר הדבר יסתדר, אולם כאמור,

אם לשפוט לפי דברי ספאסובסקי, העניין עדיין בבירור, הווה אומר טרם סודר. לשאלתי מה יש פה לברר, השיב ספאסובסקי שזה נמצא בטיפול. פירושים מיותרים.

באם יחול שינוי, אבריק לך. אולם בין כה וכה אני בדעה שרצוי כי תדבר על כך עם פוטה מתוך שיקולים שהייתי מכנם "פרופילקטיים" [מונעים].

בברכה,

דב סתת

390

קטע מדין וחשבון מדיני לשנת 1965

AMSZ zD. V 59-70, w-1 :תרגום מפולנית, דין וחשבון

[1965]

סודי
עותק מס' 1

דין וחשבון מדיני לשנת 1965

[...][1]

3. היחסים ההדדיים

כללית, פולין ומדיניות החוץ שלה נחשבות בישראל כידידותיות גם בהערכה הרשמית הממשלתית וגם על ידי המפלגות השונות. היחסים המדיניים, אף על פי שאין ביקורים רשמיים, היחסים המסחריים והיחסים בתחום התרבות הפולנית המיוצגת בישראל, מוערכים כטובים וידידותיים. הערכה זו ניכרת במגעיה של השגרירות ברמה הרשמית, בקשרים עם משרד החוץ המקומי וכן בשיחות עם מנהיגי מפלגות פוליטיות מסוימות, במיוחד מפ"מ ומק"י. במידה קטנה יותר מתבלט היחס הידידותי בעיתונות, אשר בפרקי זמן מסוימים מנהלת מערכה ממש עוינת לפולין. למשל, בתקופה שבה נרקמו היחסים הדיפלומטיים עם מערב גרמניה (מאי-יוני של השנה שעברה), היינו נאלצים למחות במשרד החוץ. במידה פחותה, הדבר קרה גם בדצמבר, לאחר ביקורו של חבר אוכאב בקע"מ.

התגובה למחאותינו במשרד החוץ או בחוגים רשמיים הייתה תמיד אחת. הם טוענים, שהעיתונות אינה מבטאת במקרים כאלה את העמדה הרשמית, שכביכול אין לה השפעה, ושהעיתונות אינה נתונה לפיקוח ממשלתי. בתקופת דו"ח זה, הפעילות המדינית של השגרירות הקדישה תשומת לב רבה לענייני היחסים בין ישראל למערב גרמניה. בשיחות הדגשנו את

1. סעיפים 1 ו־2 לא הודפסו כאן.

הקווים היסודיים של מדיניות מערב גרמניה בתקופה האחרונה: שינויי גבולות, איחוד גרמניה ללא הכרה במזרח גרמניה, רכישת נשק גרעיני וכדומה.

בשיחותינו עם הישראלים אנחנו מסבים את תשומת לבם לכך שהתפתחות זו והידוק היחסים עם גרמניה חייבים, מבחינה הגיונית, להשפיע ולהקרין על היחסים ההדדיים בין פולין לישראל.

על פי ההערכה שלנו, גם משרד החוץ וגם חברי ממשלת אשכול מבינים זאת, והם מדגישים שביחסיהם עם גרמניה הם לא יעשו דבר שיפגע בפולין ובאינטרסים שלה. כפי שדיווחנו פעמים אחדות במברקים ובתזכירים, הצד הישראלי מבטיח, שהוא עומד על בסיס הצהרתו של ראש הממשלה אשכול משנת 1964 בעניין אי־שינוי של גבולותינו על הנהרות אודר־נייסה.[2]

בדומה לשנים הקודמות, גם בשנה האחרונה נתקלנו בשיחותינו בהצעות לביקורים הדדיים של אישים רשמיים. בהזדמנויות שונות הדגישו את הפעילות הפולנית המיוחדת בשטח זה במחצית השנייה של 1965. ההצעה המועלית לעתים הקרובות ביותר היא הצעה לבואה של משלחת פרלמנטרית פולנית.

ממשלת ישראל מנהלת בנושא זה מדיניות פעילה מאוד ומפנה הצעות של ביקורי אישים רשמיים למדינות רבות, בתוכן מדינות הגוש הסוציאליסטי. ישראל רואה בכך ביטוי של הכרה במדינה.

בתשובותינו אנחנו דבקים בעמדה, שיחסינו ההדדיים אינם מחייבים ביקורים כאלה, פרט ליחסי כלכלה שבמסגרתם מתקיים כל שנה משא ומתן בין נציגים רשמיים לקראת חתימת הסכם מסחרי. עם זאת, השגרירות מציעה לאפשר מדי פעם ביקור לעיתונאים נחשבים מישראל, ממערכות עיתונים שיחסם אלינו ידידותי, כמו שהיה בשנה שחלפה. התוצאות החיוביות של הביקורים העיתונאיים הללו בעבודתנו השוטפת, היו ברורות וניכרו היטב.

היחסים המסחריים התפתחו בשנה האחרונה בצורה חיובית. כאשר העלינו בשיחות ובקשרים המדיניים הצעות שישראל תגביר את ייבוא המכונות מפולין, הם הצביעו על האיכות המשופרת של המכונות מארצות השוק האירופי המשותף ועל קשרים של ישראל עם ארצות השוק. אולם הם הציעו שבהסכם המסחרי הקרוב, שהמשא ומתן לקראתו יתחיל הפעם בישראל במאי השנה, נרחיב את מגוון המוצרים בייבוא ובייצוא בין הצדדים.

ישראל מעוניינת, שלצד האשלג המסורתי, הצד הפולני יבוא גם עם רשימת קניות של מוצרי תעשייה שונים שפולין רוכשת במערב.

ועוד הם מחדשים ומעלים הצעות להגדיל את תצוגת הספרים הפולניים ואת השתתפותנו במה שקרוי "יריד המזרח", שיתקיים ביוני השנה.

הערכה מפורטת של היחסים המסחריים והיחסים הכלכליים המתפתחים שלנו עם חו"ל מציגה הנספחות המסחרית של השגרירות.

---

2. ראו לעיל תעודה 366

1966

391

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל (ירושלים)

מברק מוצפן 20: גנהמ"ד 130.23/4054/19

ורשה, 15 באפריל 1966

מ י ד י

שלי 16,6

ס ו ד י ב י ו ת ר

להלן דברי ספאסובסקי כלשונם:[1]

בשיחה עם רפאצקי בעקבות פגישתנו האחרונה סוכם:

א. שר החוץ רפאצקי יקבל שר החוץ אבא אבן ביום ה־13 במאי. אם ייעדר מסיבה כלשהי, דבר שאינו נראה ברגע זה, יתקבל שר החוץ על ידי שר החוץ בפועל. הוסיף שלפי כל הסימנים יהיה רפאצקי בריא וכמובן יקבל שר החוץ שלנו בשמחה.

ב. שקלו אפשרות פגישות שר החוץ עם אישים מדיניים אחרים והוזכרו שמות שעליהם רמזתי באחת השיחות, השר לסחר חוץ טרומפצ'ינסקי ושר התרבות מוטיקה והגיעו למסקנה שזה יסתור האופי הפנימי של ביקור שר החוץ לרגל כנס ראשי הנציגויות מחד [גיסא] והצורך הממשי של קיום שיחות עם שני שרים אלה מאידך [גיסא], כי שר החוץ שלנו יוכל לשוחח עם רפאצקי בכל נושא כרצונו לרבות עניינים הנוגעים לתחום שיפוטם של שני שרים אלה וכל שר אחר.

ג. הצעתם [היא] שנְשַווה לביקור, נוסף על הכנס, ולכל הפגישות אופי פולני ישראלי או ישראלי פולני מבחינתי, כלומר שבארוחה או במסיבה שארצה לערוך לכבוד השר יהיו רק ישראלים ופולנים – השר רפאצקי, שני תת־השרים, המנכ"ל מיכאלובסקי ועובדים בכירים של משרד החוץ. ציין שאם אזמין את הסגל הדיפלומטי, זה יחרוג מהאופי הפנימי של הכנס והביקור הפרטי של שר החוץ לרגל הכנס. במקרה כזה לא יוכל שר החוץ רפאצקי להשתתף. הם מבינים שזה יכול להיות לא נעים ומשום כך, לאור היחסים הטובים, מעדיפים לשתפני בשיקולם זה. בתגובתי הבעתי אכזבה, בצייני

1. השוו להלן תעודה 392.

כי לאור היחסים הטובים כדבריו, ציפיתי להצעה אחרת לגמרי. הוספתי שאם פניהם להפגין בצורה סגורה או כהגדרתו פנימיות היחסים הטובים בין פולין וישראל, מדוע שלא אזמין למסיבה כזאת שרים אחרים ואישים מדיניים כגון יו"ר הפרלמנט, חברי הפרלמנט וכדומה. ספאסובסקי השיב שהעליתי רעיון, המתיישב עקרונית עם המגמה כפי שהוא נתבקש להציגה. אך אין הוא רואה עצמו מוסמך להשיב בצורה מחייבת ובהסכמתי יביא זאת בפני רפאצקי. הערתי שאם ילך בקו האמור, סבורני שאם שר החוץ רפאצקי יערוך מסיבה דומה לכבוד שר החוץ שלנו בהשתתפות פולנים וישראלים, גם זה יעלה בקנה אחד עם אותה מגמה. ספאסובסקי השיב שזה רעיון הנראה לו אישית וראוי להעלותו בפני רפאצקי. יעשה זאת ויודיעני תוך ימים ספורים. הערתי שאני מרשה לו להשתמש בו כברעיון שלו ביוזמתו הוא. חייך והודה. סקורמוביץ, שהשתתף בשיחה, אמר שבהיותו שגריר בלבנון ערך רפאצקי ביקור פרטי והוא עשה לכבודו מסיבה פנימית לבנונית פולנית בלי הסגל הדיפלומטי, כי זה הנוהג המקובל במקרה של ביקורים פרטיים. הערתי שאינני בטוח בזה. סוכם שספאסובסקי יודיעני תוך ימים אחדים השקפתו של רפאצקי לשאלות שנדונו בינינו. ציין שמשרד החוץ ברצון יושיט לנו כל עזרה שיתבקש בקשר לכנס וביקור שר החוץ והוא אישית עומד לרשותי בכל עניין שייראה לי מצריך עזרה או עצה טובה.

סתת

תפוצה: שה"ח מנכ"ל2 סמנכ"ל מזא"ר קב"ט רם

392

תזכיר מאת מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, רומואלד ספאסובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ, Departament V-1966, z. 56/70, w-3

ורשה, 17 באפריל 1966

מוגבל

תזכיר על שיחה של רומואלד ספאסובסקי עם השגריר סתת

הזמנתי את מר סתת על מנת למסור לו תשובה על ההצעה שהציג לי ב־8 לחודש זה, בקשר לכנס נציגים דיפלומטיים ישראלים בוורשה.

בפתיחה ציינתי, שכדי למנוע אי־הבנות, אני מבקש להציג את יחסנו להצעה שלו בבהירות מלאה.

מסרתי לו:

1. הנציגויות שלנו כבר קיבלו הוראה להעניק אשרות לנציגים הדיפלומטיים שלהם.
2. אין לנו התנגדות לתאריכים שבהם תתקיים ההתייעצות, 11-17 במאי השנה.

3. בעניין הביקור באושוויץ, ניתן את כל הסיוע ונקל עליהם ככל שיידרש. סתת צופה, שהביקור ייערך ב־12 במאי.
4. אנחנו מקבלים את ההצעה, שהשר אבן יבוא לביקור נימוסין אצל השר רפאצקי. סתת הציע בעניין זה, שבגלל קדושת השבת, השר אבן יערוך את הביקור ביום ו', 13 במאי.
השבתי, שאאשר את המועד.
5. משרד החוץ מתייחס לביקורו של השר אבן כהשתתפות באירוע פנימי שלהם ולא רואה סיבה לשתף בשיחות את השר לסחר חוץ ושר התרבות. שיתופם היה חורג מן המסגרות שהוסכם עליהן.
6. אנחנו מקבלים את היוזמה שלהם, שהשר אבן יערוך ארוחה לפני הצהריים או לפנות ערב, ויוזמנו אליה אישים פולנים וישראלים. מן הצד שלנו יהיו נוכחים השר רפאצקי וכמה פקידים בכירים.

סתת שוקל, בגלל מה שהוא כינה "המתכונת המצומצמת של הביקור" (הוא לא ניסה להתווכח על כך), לארגן קבלת פנים רחבה יותר ל־100 מוזמנים בקירוב, שבה יהיו נוכחים גם נציגים ממיניסטריונים אחרים. לחלופין, ארוחת לפני־צהריים מורחבת בהשתתפות השר לסחר חוץ ושר התרבות, יחד כ־24 משתתפים, 12 מן הצד הישראלי.

אני מבקש להדגיש שוב, שאנחנו מתייחסים להתייעצות שלהם כאל עניין פנימי שלהם בלבד ואנחנו מתנגדים לתת לה הד ציבורי מעבר לאותה מסגרת. לכן אירועים בהשתתפות הסגל הדיפלומטי אינם באים בחשבון.

ר' ספאסובסקי

הודפס בשלושה עותקים: עותק מס' 1 – ח' השגריר י' מיכאלובסקי, עותקים מס' 2 ו־3 – תיוק במחלקה V

393

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/4054/19

ורשה, 29 באפריל 1966

אליעזר היקר,

אני מבין את החשיבות של יחסי ציבור והצרכים המיוחדים שלנו בדעת הקהל. אולם מאידך [גיסא] דומני, כי אין אנו נותנים די הצורך את הדעת לחשיבות הקרדיט, שלפיו מתייחסים ויתייחסו אלינו אם העיתונות שלנו תוסיף לנפח דברים ותתחרה בסנסציות בכל דבר קטן כגדול.

הבנתי מדברי מיכאלובסקי וספאסובסקי שהם מעדיפים כי הפגישות והמגעים שיקיים שר החוץ בוורשה ייקבעו עם שר החוץ במקום ולא לפני כן. ברמזים ובחצאי רמזים נתנו לי

להבין שהעיתונות עלולה לסבך דברים. השיבותי שמבחינתי היה נוח שארע בהקדם האפשרי על הפגישות והמגעים כדי שאוכל לכלול בתכנית שעליי להכין ולכן אעריך מאוד אם ישתדלו למסור לי מה הם מציעים וכי הדברים הם בינינו לבין עצמנו ודבר הכנס ייוודע כשבועיים לפני פתיחתו על פי הודעה שתתפרסם בארץ כמוסכם בינינו. הם נענו והציעו מה שהציעו. הרגשתי שהם מהססים, אך נתנו לי קרדיט. עתה אפשר כבר לומר שהסתייגויותיהם מבחינתם היו מבוססות ואינני יודע אם לא הפסדנו בקרדיט אצלם לעתיד לבוא.

קראתי בכל העיתונים שנתקבלו ומותר להם לחשוב כי הייתה דליפה אם לא הדלפה בכמה וכמה דברים. אינני מבין לשם מה היה להזכיר עניין השר ספיר, שכאילו סירבו לו אשרה, או כפי שכותב "הארץ", שביקורו הוגדר "כבלתי רצוי". מניין יכולה העיתונות לדעת אם לא [מ]משרד החוץ או ממשרדו של השר ספיר. עצם הדבר אינו נכון כי לא סירבו לו אשרה ומעולם לא דובר על רצונו לבקר ביריד פוזנן. דובר אז על ביקור רשמי ושיחות כלכליות עם השר לסחר חוץ טרומפצ׳ינסקי.[1] הוא הדין לגבי כמה וכמה דברים אחרים.

במסיבת החג הלאומי היפני ראיתי שהשגריר המצרי שוחח כחצי שעה עם המנכ"ל מיכאלובסקי "און ער האט אין אים הריינגעטעהט [כך!] "[2] ברוגז עד כדי רתחה. בכוונה העמדתי פנים שאינני רואה מחזה זה. העפתי רק מזוויות שונות מבט לעברם והשגריר היוגוסלבי עמו שוחחתי שם לב לזה ובהצביעו על המשוחחים, העיר, "אני מבין שעמיתך מקע"מ[3] שולח לך ברכות באמצעות מיכאלובסקי". זה האחרון ניגש אליי אחר כך, לחץ ידי, חייך, רצה לומר משהו אך נמנע ואמר לבסוף שנהנה מאוד מהמסיבה היפה אצלנו שהייתה כרגיל מוצלחת מאוד ורבת משתתפים. הבנו איש את רעהו, שעדיף לא להתייחס למה שאמר השגריר המצרי.

בסיכום, רצוני לומר, שלפי הערכתי עשתה לנו העיתונות שלנו שירות דוב בניפוח עניינים וכתיבת דברים מיותרים, שהם בבחינת המוסיף גורע.

באחד המכתבים ביקשתיך להסדיר אי־אלה דברים עם מנהל הנכסים, אך לא קיבלתי שום אישור.

אני עושה דברים הנראים לי כהכרחיים – ריפוד הריהוט בחדר המיועד למגורים בשביל שר החוץ, ריפוד שנעשה לפני 17 שנה, וילונות וכולי. את החצר אינני עושה, כי זו הוצאה יותר גדולה. לעומת זאת אני עושה את הגינה, וילונות בשגרירות ועוד כמה דברים קטנים שיסתכמו יחד בכ־100$.

מחר מחרתיים אראה ודאי אנשי משרד החוץ ואשמע מפיהם הערות והערכות.

אם פוטה ידע למסור דברי שר החוץ לפי מברקך בנדון, ברוח טובה, עשוי הדבר לתרום להרגעה. הייתה זו שיחה, המאפשרת לו, אם יש לו חוש לכך, להציג את העניינים כך שהם יתקבלו כאן בהערכה ובסיפוק כאחד. השאלה רק אם פוטה מוכן לזה ואם ידע להשתמש בצורה המתאימה בהצגת הדברים בפני רפאצקי.

393

1. סתת דיבר עם טרומפצ׳ינסקי על ביקור של שר המסחר והתעשייה ספיר, אך ביקורו בוטל. ראו לעיל תעודות 388 ו־389.
2. ביידיש: הוכיח לו באותות ובמופתים.
3. קע"מ – הקהילה הערבית המאוחדת. ראו לעיל תעודה 268, הערה 3.

מקווה אני שבדואר שיתקבל ב־2 במאי יגיע מכתב ממך על תכנית הביקור כפי ששר החוץ היה רוצה על מנת שאוכל לעבד דברים לפרטיהם בעוד מועד. חבל רק שהבלדר שוב עובר בטרנזיט ולא אוכל להשיב למכתבך. אצטרך אפוא להגיב במברקים.

נקווה שהכול יסתדר. אני מחכה לבואך ב־9 במאי ואני מניח שיהיה לנו מספיק זמן כדי להחליף דעות על אי־אלה דברים, הקשורים בתכנית.

אני מציע כי נערוך שנינו ביקור ב־10 במאי אצל ספאסובסקי כדי שנסדיר דברים, המצריכים עוד הסדר.

אם דעתך כדעתי, אנא, הברק מידית, כדי שאוכל לקבוע הפגישה שאפשר להגדירה כביקור נימוסין.

בברכה
שלך

דב סתת

394

תזכיר מאת מנכ"ל משרד החוץ, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ Dep. V 59-70 w-1

ורשה, 2 במאי 1966

מחלקה V, Izr 0-22-2-66
186/Mich/66

תזכיר דחוף

סודי

בתזכיר דחוף מס' 126/MN/66 מתאריך 13 במרס השנה, משרד החוץ הודיע על בקשתו של שגריר ישראל סתת, שהוצגה ב־11 למרס השנה לסגן השר נאשקובסקי, בעניין התייעצות של ראשי הנציגויות הדיפלומטיות הישראליות האמונים בארצות אירופה הסוציאליסטיות, שרוצה לכנס בוורשה שר החוץ של ישראל אבן.[1]

אף שצפינו שהצד הישראלי ירצה לנצל את שהותו של אבן בוורשה כדי ליצור פירושים מסולפים כאילו חלה התקרבות בין ישראל לפולין, לא ראינו אפשרות לסרב להעניק אשרות

1. ראו לעיל תעודות 391 ו־392.

לאבן ולדיפלומטים ישראלים אחרים, שכן התייעצויות כאלה שייכות להליכים המקובלים של היחסים הבין־לאומיים והן נערכות לעתים תכופות יותר ויותר בתקופה האחרונה. לעומת זאת, החלטנו להגביל את הקשרים עם אבן לנורמות השגרתיות על פי הפרוטוקול הדיפלומטי ולהתייחס להתייעצות כאל אירוע בעל אופי ישראלי־פנימי בלבד.

בעקבות השיחה הנ"ל היו עוד מספר שיחות עם סתת, שבהם עמדתנו נמסרה לו בכל התוקף ובהם דחינו את ניסיונותיו החוזרים לתת לאירוע אופי של התייעצות דו־צדדית. נקבע, שההתייעצות תיערך בימים 11-18 במאי השנה. משתתפי ההתייעצות יבקרו באושוויץ. השר אבן יבקר ביקור נימוסין אצל השר רפאצקי, והשגריר סתת יארגן ארוחת בוקר שבה ייקחו חלק השר רפאצקי והשר אבן. לעומת זאת, נדחתה ההצעה שבארוחה הזאת ישתתפו גם הנציגים הישראלים שהגיעו להתייעצות מארצות סוציאליסטיות אחרות.

למרות ההחלטות האלה, העיתון הישראלי "מעריב" (הקשור למשרד החוץ הישראלי), בידיעה שמסר ב־21 באפריל השנה על הביקור הצפוי של אבן בפולין ועל התייעצות השגרירים, הציג את ההתייעצות באור שונה לגמרי: הוא העמיד בראש הידיעה את הידוק היחסים ישראל־פולין ומסר שורה של פרטי מידע בלתי נכונים על הפגישות הצפויות כביכול לאבן בוורשה.[2] את המידע הזה העתיקו יומון ישראלי אחר ועיתונים מערביים.

הורינו לשגריר שלנו בתל אביב להגיש מחאה במשרד החוץ הישראלי ברמה של ראש מחלקה, עם דרישה להעמיד את המידע הזה על דיוקו וכן להבהיר את המצב בשיחה עם השר אבן.

השיחה נערכה ב־27 בחודש זה. השר אבן התנצל על "הידיעה הבלתי הולמת" של העיתון "מעריב" והבטיח לעשות מאמץ שהנזק יתוקן. משרד החוץ הישראלי הבטיח שיביא לתיקון הידיעה.

במצב שנוצר, משרד החוץ מתכוון לחכות לתוצאות ההתערבות הזאת. אם יתברר שהמחאה לא הספיקה, נשקול הגבלות נוספות של קשרי השר אבן בוורשה. אנחנו שוקלים גם אפשרות של נקיטת עמדה פומבית בעיתונות שלנו, ואם הדבר יתחייב – נקיטת צעדים נוספים.

יידענו את השגרירים שלנו בארצות הערביות על הפעולה הישראלית ועל פעולת הנגד שלנו.

(־) מיכאלובסקי

ח' גומולקה,	ח' צירנקייביץ',	ח' גיירק,[3]	ח' ינדריכובסקי,[4]
ח' קלישקו,	ח' לוגה־סובינסקי,	ח' אוכאב,	ח' רפאצקי,
ח' ספיכאלסקי,	ח' סטז'לצקי,	ח' שיר,	ח' ואניולקה,

2. "מעריב", 21 במרס 1966, עמוד 1: "אבא אבן יצא לוורשה בחודש מאי לכנס שגרירי ישראל במזרח אירופה. שר החוץ הפולני אדם רפאצקי יקבל את פני אבן בשדה התעופה ויערוך כנראה סעודה לכבודו".

3. אדוארד גיירק (Edward Gierek) (1913-2001), בשנים 1959-1980 היה חבר הלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פזפ"ר; ב־1947-1970, המזכיר הראשון של הוועד המחוזי בקטוביץ; ב־1970-1980, מזכיר ראשון של הוועד המרכזי של פזפ"ר.

4. סטפן ינדריכובסקי (Stefan Jędrychowski) (1910-1996), חבר הוועד המרכזי של פפ"ר ושל פזפ"ר; ב־1956-1971 היה ממלא מקום ואחר כך חבר הלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פזפ"ר; ב־1951-1956, סגן ראש הממשלה; ב־1956-1958 עמד בראש הוועד לתכנון ליד מועצת השרים.

ח' יאגיילסקי,[5] ח' יארושביץ',[6] ח' יאשצ'וק,[7] ח' יארושינסקי,[8]
ח' טייכמה,[9] ח' ויכה, ח' צ'סאק, ח' ויטשבסקי,
ח' מוצ'אר, ח' נאשקובסקי, ח' ויניביץ', ח' וירנה,

ח' מיכאלובסקי, ח' בירצקי, ח' ברטול, ח' חבאשינסקי, ח' ספאסובסקי

395

סקירה מאת שגריר ישראל בפולין, דב סתת, לקראת כנס ראשי נציגויות מזרח אירופה בוורשה ב־11–16 במאי 1966

גנהמ"ד 130.23/4054/19

ורשה, י"ט באייר תשכ"ו
[9 במאי 1966]

סודי ביותר

יחסי ישראל־פולין

סקירה לכנס ראשי נציגויות מזרח אירופה המתקיים בוורשה בראשות שר החוץ
מר אבא אבן בימים 11–16 במאי 1966

סקירת רקע

1. לפני הכרזת עצמאות

בשנים 1945–1947 בזרם הגדול של רפאטריאציה מברית המועצות, הגיעו לפולין על פי הסכם בין פולין וברית המועצות כ־200 אלף יהודים, שהוכיחו אזרחותם הפולנית משנת 1939. השלטון דאז, שהיה עדיין רופף ונאבק על קיומו עם יסודות הימין שהתנגדו בחריפות להשפעת מוסקבה, ראה ביהודים אלמנט שאפשר לסמוך עליו וחלק ניכר מהיהודים, בעיקר קומוניסטים לפני המלחמה, תפס עמדות מפתח בכלכלה, בשירותי הביטחון ובראש וראשונה במפלגה. בין אלה יצוינו שמות – [הילארי] מינץ שחלש על התכנון והכלכלה, יעקב ברמן

5. מייצ'יסלאב יאגיילסקי (Mieczysław Jagielski) (1924–1997), בשנים 1959–1981, חבר הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1964–1971, ממלא מקום בלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1959–1970, שר החקלאות.
6. פיוטר יארושביץ' (Piotr Jaroszewicz) (1909–1992), בשנים 1948–1980, חבר הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1964–1970, סגן חבר הלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1952–1970, סגן ראש הממשלה; ב־1958–1970, הנהיג את הוועד לשיתוף פעולה בין־לאומי ליד מועצת השרים.
7. בולסלאב יאשצ'וק (Bolesław Jaszczuk) (1913–1990), ב־1951–1971, חבר הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1964–1968, סגן חבר בלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פופ"ר; בשנים 1962–1970, מזכיר כלכלי של הוועד המרכזי של פופ"ר.
8. ויטולד יארושינסקי (Witold Jarosiński) (1909–1993), בשנים 1954–1971, חבר הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1956–1968, מזכיר הוועד המרכזי של פופ"ר; ב־1950–1956, שר החינוך.
9. יוזף טייכמה (Józef Tejchma), נולד בשנת 1927. בשנים 1959–1981, חבר הוועד המרכזי של פופ"ר.

שנטל בידיו ענייני ביטחון, [רומן] זאמברובסקי – מנגנון המפלגה, קומאר, שביאטלו [Swiatlo], פייגין ו[יאצק] רוז'אנסקי – עמודי התווך של שירותי הביטחון.

בעת ובעונה אחת קמה והתפתחה בתנופה רבה התנועה הציונית לזרמיה השונים. התארגנו כל המפלגות הציוניות – התאחדות, פועלי ציון ימין ושמאל, השומר הצעיר, הציונים הכלליים. ברחבי פולין הוקמו כמאה קבוצות הכשרה של גורדוניה, דרור, השומר הצעיר, הנוער הציוני, שהתארגנו במרכז "החלוץ". עשרות שליחים באו מהארץ – שזר (אז רובשוב), נמיר (נמירובסקי), לוביניקר (לבון),[1] גרינבוים ועוד. נערכו כנסים ארציים, אחידים (התאחדות עם פועלי ציון) והכול נעשה בהסכמה שקטה של השלטון, שעמד לפני המשאל ההיסטורי (הרפנדרום) בשנת 1947, כלפני הכרעה גורלית על עתידה של פולין.

באותה התקופה החלה ונמשכה ברציפות במשך כשנתיים ההגירה [העלייה] ההמונית שאורגנה על ידי "הבריחה", דרך צ'כוסלובקיה למערב ומשם בהעפלה לארץ. פעלו קרן הקיימת וקרן היסוד, שהורשו לאסוף כספים למימון התיישבות בארץ, קמו גם ארגוני סטודנטים ציוניים והחלה פועלת "ההגנה".

2. הכרזת העצמאות ומלחמת השחרור

ב־1948 הוקם בבולקוב מחנה אימונים של ההגנה ומאות בחורים יהודים עברו שם אימונים אינטנסיביים לקראת יציאתם לארץ כדי להצטרף ללוחמים במלחמת השחרור. הם עברו את הגבול במאורגן והוציאו די הרבה נשק, אשר הגיע בדרכים לא דרכים ארצה.

בתקופת מלחמת השחרור הגיעו לארץ שני משלוחי חיטה באנייה הפולנית "ביניובסקי" (אגב, אותה האנייה ניזוקה באחרונה בהפצצה האמריקאית באחד מנמלי וייטנאם). בעד משלוחים אלה לא שולם דבר. יש הטוענים שזה מומן מכספי קרן הקיימת בפולין ואילו אחרים סבורים שזו הייתה תרומה פולנית.[2] מכל מקום הפולנים אינם מעוניינים שידובר על זה, כשם שמעדיפים שלא יוזכר קיום מחנה ההגנה בבולקוב.

3. כינון יחסים דיפלומטיים

באוגוסט 1948[3] הוקמה הצירות הישראלית הראשונה עם ישראל ברזילי כציר הראשון בבירת פולין, שהייתה אז הרוסה ב־85% ובתנאים הקשים דאז ניתן כל הסיוע האפשרי לדיור והיחסים התפתחו יפה עד פרוץ מלחמת קוריאה. עמדתנו בעניין קוריאה עוררה בפולין זעם וזה מצא את ביטויו בצינון הדרגתי של האהדה שגילתה פולין לגבי ישראל. פחתה העלייה, הצירות החלה עומדת תחת פיקוח שירותי הביטחון, עיקובים וכולי. הייתה זו תקופה קשה במיוחד שכן שירותי הביטחון השתמשו באותם האמצעים של טרור והפחדה, עם מאסרים המוניים, כמו במוסקבה, פראג, בודפשט ובירות מזרח אירופה האחרות. למרות זאת נמשכת העלייה, אם כי בקצב אטי.

1. פנחס לוביאניקר (לבון) ראו תעודה 152, הערה 10.
2. משלוחי החיטה נקנו מכספים שנאספו ברובם על ידי יהודי פולין במסע התרמה שאורגן על ידי הוועד היהודי המרכזי (CKŻP).
3. הצירות הוקמה למעשה בספטמבר 1948.

מפנה חד לרעה בא ב־1953 כאשר הציר בפראג שכיהן גם כציר בוורשה, ד"ר קובובי, הוכרז כאישיות בלתי רצויה מתוך "סולידריות" עם הצ'כים לאחר משפט סלאנסקי. בתקופה קצרה יחסית גורשו מפולין שני עובדי הנציגות – יששכר שמגר ושאול שני (1954-1955).

4. שינוי לטובה עם ה"אוקטובר" הפולני

באוקטובר 1956 חל מפנה ביחסים לטובה. גומולקה שהיה במאסר בית כ־5 שנים שוחרר ונבחר מחדש כמנהיג המפלגה. הסובייטים ראו התפתחות זו בדאגה רבה, שכן גומולקה תבע בתוקף החזרת המרשל הסובייטי ממוצא פולני רוקוסובסקי, שעמד בראש הצבא ופעל לפי הוראות מוסקבה. כן תבע החזרת כל המומחים הסובייטים ותשלום פיצויים בעד כל תקופת הספקת פחם פולני לברית המועצות במחירים שהכתיבו הסובייטים ושהיו ב־30%-40% נמוכים ממחירי השוק העולמי.

חרושצ'וב שהגיע במפתיע[4] בליווי 12 גנרלים סובייטיים ענודי עשרות אותות הצטיינות על חזיהם [חזותיהם], ניסה בשידולים ובאיומים להניא את גומולקה מצעדים דרסטיים אלה, [אך] לא הצליח במזימתו. הוא אף ניסה ["]לרכוב על הסוס היהודי["], בהצהירו בשדה התעופה שלמען עתידה של פולין יש להיפטר מ"הרבינוביצ'ים".[5] כוונתו הייתה לנצל את הזעם בעם הפולני נגד שירותי הביטחון, שזוהו באותה התקופה עם היהודים, שכן נכון הוא שהיהודים בבולשת עשו ונתפרסמו לשמצה במעשים בלתי אנושיים, בשרירות לב, בטרור ומאסרים המוניים של אנשים חפים מפשע, הם אמנם פעלו לפי הוראות מגבוה, אך העם ראה את המְבַצעים ולא את הנותנים הוראות. אם כי האחראי לכל זה היה שר הפנים – ראדקביץ, הרי הפולנים ברובם ייחסו כל הזוועות ליעקב ברמן – היהודי.

גומולקה לא נרתע ועמד בתוקף על שלו. חרושצ'וב ביקש להופיע בפני מרכז המפלגה ולהסביר את עמדתו, אך גומולקה טען באוזניו שזו ישיבה פנימית ואין זה נהוג שגורם זר יתערב בדיונים פנימיים והוא לא הצליח לפלס לעצמו דרך ולעבור את השומרים שהוצבו בכניסה. נשאר לחכות בחדר המתנה עד סיום הישיבה שנכנסה להיסטוריה בשם "אוקטובר הפולני".

הערכתו של חרושצ'וב, לאחר שיקול המצב, הייתה נכונה. הוא ידע שהצבא לא יציית להוראות רוקוסובסקי. כן ידע על התארגנות הפועלים במפעלים להגן על גומולקה ועל הכול הבין שאין בין המנהיגים הפולנים איש מסוגו של קדר שיבקש בשם גורם מוסמך התערבות הצבא הסובייטי שהיה במצב הכן במרחק לא רב מהבימה. באין בסיס להתערבות כמו שהיה באותו הזמן בהונגריה, ראה חרושצ'וב את ה"משחק" כאבוד והשלים עם גומולקה שהפך במרוצת הזמן לאיש השני בין המנהיגים הקומוניסטיים במזרח אירופה.

5. עלייה ורפאטריאציה

ב־1957 נפתחו שערי העלייה מפולין לרווחה. יש אומרים שגומולקה ויועציו פעלו לפי שיקול פנימי. לפי הערכתם עדיף היה שהיהודים יֵצאו מפולין מתוך חשש ש[עקב] המרירות שהצטברה נגד הבולשת, שבחלקה הגדול הייתה בידי היהודים, ינסו יסודות אופוזיציוניים לנצל את הגורם היהודי כקרדום לחפור בו נגדו ובאווירה של ליברליות שמותר היה להשמיע דעות

---

4. כרושצ'וב הגיע לוורשה ב־19 באוקטובר 1956 והיה נוכח בישיבת המליאה של הוועד המרכזי של מפלגת הפועלים הפולנית המאוחדת פזפ"ר.
5. כלומר מהיהודים.

יותר חופשיות מאשר קודם, תתפתח אנטישמיות, שמצד האחד לא תוסיף לשמה הטוב של פולין ומאידך [גיסא] תחת מסווה של מרירות נגד הבולשת היהודית, שהייתה מוצדקת במובן הידוע, יקומו ויתארגנו בצורה זו או אחרת יסודות שיוכלו לפעול גם נגדו.

הבחירה לאן יצאו היהודים הייתה פשוטה בתכלית – ישראל. אם כי יש היגיון מסוים בניתוח הנ"ל, אין גרסה זו עומדת בפני היגיון של מבצע אחר שבאותה התקופה והוא הרפאטריאציה החדשה של כשלושים ומעלה אלף יהודים מברית המועצות, שלגביהם הייתה פולין בבחינת תחנת מעבר בעלייה לישראל בלבד. אילו היה הרצון להיפטר מהיהודים בדרך עלייה לארץ, השיקול המכריע הרי לא היה הכרה להביא עוד למעלה משלושים אלף יהודים מברית המועצות כדי שיעלו מפולין לישראל. ההסבר בפי הסקפטים הוא, כי מטעמים מוסריים לא יכלו הפולנים להפקיר את היהודים, אזרחים פולנים לשעבר, ולהשאירם בברית המועצות.

יהיה אשר יהיה, השיקול לפתוח שערי העלייה לישראל לכ־70 אלף יהודים בשנים 1959-1957, עובדה נשארת עובדה שבשנים אלה הייתה תקופה של עלייה של כ־7,000 יהודים בחודש ברכבות, מטוסים ואף אניות, תנועה שלא יכלה להיעלם מעיני הסובייטים והערבים, שפעלו ובלי הצלחה במחאות ואיומים כדי למנוע עליית רבבות יהודים לישראל, למרות היחסים הטובים ששררו באותה התקופה גורשו באותן השנים שני עובדים נוספים מנציגותנו בוורשה – יעקב ברמור וישראל זוהר.

מן הראוי לציין שהיחס לעולים היה ליברלי והם הורשו לקחת אתם כל מה שהיה להם, פרט למטבע זר, עד כי לא היה יהודי שיעלה מבלי שיביא עמו מה שנקרא "קומפלט בן־גוריון" (מקרר, מכונת כביסה, מכונת תפירה, מצלמה, רדיו, ריהוט, בגדים, כלי מטבח וכולי). ואמנם יחס זה סייע במידה לא מעטה לקליטת העולים מפולין בארץ. שלא כן, כידוע, מרומניה.

ועוד יצוין שב־1955 הצענו לפולין פיצוי כספי במסגרת הסכם מסחרי תמורת היתר עלייה. אולם הם סירבו בתוקף לקבל פיצוי כספי בטענה שזה היה בלתי מוסרי לקבל תשלום בעד עלייה.

גם כיום אין למעשה מכשולים לעלייה וזו נמשכת בכ־60-80 איש לחודש. כן מתירים ליהודים לנסוע לישראל כתיירים (בלי הקצבת מטבע) ומספרם בין 500-600 לשנה.

6. המצב כיום

א. בתחום המדיני

בהצבעות באו"ם מזדהה פולין באופן מוחלט עם ברית המועצות. ביחסיה עם הערבים אפשר לומר, כי פולין קשורה פחות מארצות מזרח אירופה האחרות עם מדינות ערב, בוורשה יש רק נציגות ערבית אחת והיא של קע"ם (מצומצמת, בלי נספח צבאי). מלבדה יש עוד נציגות מרוקו ונציג לא תושב של לבנון (היושב בפראג) ושל כווית (מקום מושבו במוסקבה).

לעומת זאת מוכנים הפולנים לתמוך בנו בארגונים בין־לאומיים שונים. הוזכרה העובדה שפולין יזמה ופעלה לבחירת נציג הכנסת דוד הכהן[6] לוועד הפועל של הארגון הבין־פרלמנטרי בכנס בקופנהגן.

6. דוד הכהן (1984-1898), בשנים 1953-1949 ו־1969-1955, חבר כנסת מטעם מפא"י ואחר כך מטעם המערך; ב־1953 עד 1955, ציר ישראל בבורמה.

מוכנים לתמוך במועמדותו של שבתי רוזן בוועדת המשפט,[7] אך מהססים להיות שושבינים לבחירה. הם גם פונים אלינו ומבקשים לעתים קרובות לתמוך במועמדיהם בארגונים בין־לאומיים.

הקו המוצהר – "אי־ספקטקולריות" כהגדרת רפאצקי ועוזריו,[8] כלומר יחסי הבנה לבעיותינו, נכונות לפתח קשרים, שביעות רצון מלאה מהיחסים הקיימים, אולם מבלי שהיחסים ימצאו ביטוי בדברים לראווה – ביקורים הדדיים של אישים מדיניים. ההסבר שלהם שהושמע על ידי השר לסחר חוץ טרומפצ'ינסקי בקשר לביקור השר פנחס ספיר היה כדלהלן: פולין היא היחידה בין שכנותיה הקרובות, המקיימת יחסים מסחריים ערים עם ישראל (נקב בשמות – ברית המועצות, צ'כוסלובקיה, גרמניה המזרחית). ביקור שר מישראל עלול להתפרש כהפגנה מסוימת לגבי שכנותיה. הערבים, אם כי היו מוחים על ביקור כזה, הרי אין זה בשביל פולין גורם שמתחשבים בו והראיה עצם קיום יחסים מסחריים ההולכים ומתרחבים. לשאלתי, איך להסביר שהוא קיבל ההצעה בהתלהבות ועתה הוא נסוג, השיב השר, כי לגבי דידו כאיש העומד בראש משרד לסחר חוץ, זה היה נראה לו כרעיון מצוין, אולם כאשר הביא את העניין בפני הממשלה, דבר שהוא היה חייב לעשות, הושמעו הסתייגויות כנ"ל.

ממשלת פולין נוהגת כלפי הערבים בקו הסבר וטיעון שאין לערבב יחסיה עם ארצות ערב עם יחסיה עם ישראל. יש לה יחסים טובים עם אלה ועם ישראל ואין דבר אחד מונע את השני או עומד בסתירה. אין היא מוכנה שאיזה שהוא גורם חוץ יתערב במדיניותה לגבי ארץ זו או אחרת. לכן היא דוחה בתוקף כל הערה או מחאה מצד ערבים לגבי יחסיה עם ישראל. ביטוי לעמדה זו הייתה ההצהרה המשותפת בתום ביקורו בוורשה של [מחמוד] פאוזי. למרות הלחץ שהפעיל האורח, אשר התחנן שיכניסו משהו לגבי בעיית המים, פליטים או כל דבר אחר נגד ישראל, נשארו הפולנים איתנים בהתנגדותם העקרונית לתביעות פאוזי בטענה כי זהו ביקור גומלין לביקורו של רפאצקי והמטרה שיתרכזו וידונו אך ורק בעניינים הנוגעים ליחסי שתי המדינות. פאוזי הבריק לנאצר וביקש אישור לנוסח ההודעה המשותפת וזו נתפרסמה באיחור של שלושה ימים אחרי צאתו.

פרט אחד המדגים במידה ידועה יחס של פולין הוא ההיענות לפנייה בדבר הפרסום ברדיו קהיר ובעיתון ירדני דברי סטודנטים פולנים בסמינר בקהיר על זכויות הפלשתינאים לחזור למולדתם. לבקשת הבהרה במשרד החוץ, הובטח לי לברר בשגרירות פולין בקהיר אם אמנם היה כדבר הזה. כעבור יומיים הוזמנתי למשרד החוץ ונמסר לי רשמית כי כלל לא הייתה שום סטודנטית פולנייה בסמינר וממילא לא יכלה לומר מה שמייחסים לה. בררו גם מיוזמתם אם הייתה פולנייה כלשהי מארץ אחרת וידוע נעלה מכל ספק שאיש לא היה.

לשאלתי אם אין התנגדות לפרסום הדבר בעיתונות שלנו, באה התשובה, כי מוסרים לי תשובה רשמית לפנייתי ואני רשאי לעשות בה כראות עיניי. זה פורסם, כמובן, בעיתונות בארץ.

לעומת זאת כללה ההודעה המשותפת של אוחאב־נאצר בתום הביקור הממלכתי של נשיא פולין[9] בקהיר פסקה של תמיכה בזכויות ערביי פלשתינה לפי רוח מגילת או"ם. לבקשתי להסביר לי כיצד אירע הדבר לאחר שהובטח לי רשמית שלא ייתכן כי הנשיא יסכים לדון

7. ועדת המשפט הבין־לאומי של האו"ם. סתת, מסר כי "ספאסובסקי הבטיח להעביר העניין [של בחירת רוזן לוועדת המשפט הבין־לאומי] והמליץ מצדו. להסברי העיר מליציק כי לאור היחסים הטובים בינינו ותמיכת ישראל במועמד פולין למועצת הארגון הבין־לאומי לספנות אימקו והיענותנו לפניות אחרות מסוג זה, נראה לו הדבר מוצדק בהחלט והוא יעשה כמיטב יכולתו לקידום העניין" (מברק סתת אל דורון, 19 בספטמבר 1965, גנהמ"ד 130.23/3580/8).
8. ראו למשל לעיל תעודות 327 ו־334.
9. הכוונה לאוכאב, ראש מועצת המדינה.

בכלל בעניינים שאינם נוגעים ישירות ליחסי שתי המדינות וכי לא היה תקדים כזה שפולין תצהיר משהו נגד ישראל, הסביר המנכ"ל מיכאלובסקי, כי לאחר לחץ כבד הסכימו לנוסח, שלפי דעתם אינו פוגע בישראל, שכן מדובר לא בעם הפלשתינאי כפי שרצה נאצר, כי אם בערביי פלשתין ולא לפי החלטות או"ם, אלא ברוח מגילת או"ם. ספאסובסקי סיפר לי שהערבים לא הסכימו בשום פנים ואופן להשתמש במונח "ברוח מגילת או"ם" וטענו שאין בערבית תרגום למונח "ברוח" אולם משראו שהעניין לא ילך, השלימו עם זה.

עצם ההסבר, ההצטדקות וכמעט התנצלות, אומר שלא היו שלמים עם עצמם ומכירים בכך שלא היו צריכים לעשות זאת, או כדבריהם, נאלצו לכלול פסקה זו כדי לא לפוצץ את כל הביקור ולצאת ממנו בהפסד גמור. יש הסבורים שזה נעשה בלחץ הסובייטים, שכן הביקור עצמו בא ביוזמתם ובלחץ על פולין לקיימו, בניגוד לטענת הפולנים שאינם רואים סיבה מדוע הנשיא שלהם צריך להיות הראשון לערוך ביקור ולא נאצר קודם בפולין. בתור פשרה, הוסכם שהביקור יהיה קשור בביקור גומלין של אוחאב אצל קיסר אתיופיה.

יצוין עוד פרט מאלף, שבקרב הפמליה של אוחאב היו 3 יהודים. רעייתו[10] שיש לה אחות בארץ ועומדת אתה בקשרי מכתבים, ראש הטקס, בארטול, ורופאו היהודי הפרופ' פייגין, לגבי שני האחרונים – ניחא. אולם לגבי הגב' אוחאב, ידע נאצר על פי המאמרים שנתפרסמו בארץ כי יש לה אחות וכי היא אף שלחה מתנה לבנה לבר מצווה. בשולי פרסומים אלה ייאמר, כי אלה היו למורת רוחם של אוחאב, הממשלה ומשרד החוץ, שכן ראו בכך חוסר טעם טוב. אם להוסיף לזה שאותה האישה – אשת הנשיא של פולין, יהודייה, שיש לה אחות בארץ וכי נאצר העניק לה אות הצטיינות, הרי יש בכך גוון משלו ועוקץ מסוגו.

ב. קשרי מסחר ותרבות

בעוד שקשרי מסחר מתפתחים ומתרחבים בשנים האחרונות והפולנים מגלים עניין להגיע לידי הסדרים רב־שנתיים, הרי בתחום התרבות מתנהלים הקשרים בלי כל תכנית ובלי שהפולנים יהיו מוכנים להסכם באותה הצורה כמו עם ארצות אחרות. טענתם היא שאין צורך בכך, כי ממילא יש קשרים טובים וחילופי תרבות בין שתי ארצותינו מניחים את הדעת. אמנם בשיחה עם תת־שר החוץ, נאשקובסקי, הביע זה האחרון עניין בהסכם שיתוף פעולה בין שתי האקדמיות למדעים, אולם כעבור כמה חודשים אמר ששוקלים אפשרות נסיעת השגריר בירצקי, הממונה על קשרי תרבות עם חוץ לארץ, לישראל, כדי לבדוק במקום מה ניתן לעשות לקידום הקשרים בתחום התרבות.

בשנה האחרונה הוצגה בוורשה תערוכת גרפיקאים מישראל, שזכתה להצלחה רבה ולביקורת חיובית בעיתונות. הוצגו צילומים של סטודנטים ישראלים. הופיע צמד הפסנתרנים עדן ותמיר.[11] להקת סטודנטים ישראלים הופיעה בהצלחה בקרקוב. מדענים ישראלים השתתפו בשלושה כנסים בין־לאומיים, שהתקיימו בוורשה.

מהמפעלים הקבועים: ביתן ישראלי ביריד פוזנן, ביריד הבין־לאומי לספרים והשתתפות קבע של זמרת ישראלית בפסטיבל הזמר בסופוט.[12] כן יש תמיד שופט ישראלי בין השופטים באותו הפסטיבל.

10. רוזליה אוכאב (1907-1996).

11. הפסנתרנים הישראלים הנודעים ברכה עדן ואלכסנדר תמיר.

12. תחרות זמר שנתית בין־לאומית בעיר סופוט, החלה ב־1963.

בשנה האחרונה היו שלושה שידורים של שירים ישראליים ברדיו הפולני.

מאידך [גיסא], הייתה תנועה גדולה יחסית של אמנים פולנים שיצאו להופעות בישראל. התאטרון ואגאבונדה, דנוטה מיכאלובסקה,[13] יאנובסקה[14] ולאזוקה,[15] תערוכה של ציור פולני ועוד. בכנסים בין־לאומיים השתתף הפרופ' קוטרבינסקי, שלושה מתמטיקאים, שחמטאים ועוד.

לעומת זאת, בולטת אי־היענות לכמה הזמנות – המכבייה,[16] כנס מבקרי המדינה (פולין הייתה מיוצגת על ידי השגריר בישראל),[17] התחמקות לגבי השתתפות בכנס ברחובות[18] וכולי. התבטלה ברגע האחרון נסיעתו של תת־שר התרבות – רוסינק בגלל פרסומים בעיתונות שלנו.[19] היענות מלאה וביקור מוצלח היה ביקורו של פרופ' לורנץ חבר הפרלמנט וראש המוזאון הלאומי לטקס פתיחת המוזאון הלאומי בירושלים.

בימים אלה שוהים בישראל: משלחת בת 4 איש מזבוביד [ZBOWiD — Związek Bojowników o Wolność i Demokrację] (איגוד לוחמים לחופש ודמוקרטיה), מנהל המוזאון באושוויץ, היסטוריון מהמכון ההיסטורי היהודי (אורחי יד ושם) וכן קבוצת כדורסל, המשתתפת בכנס "הפועל".

לתחום התרבות וההסברה יש להוסיף הוצאה על ידי השגרירות, עלון ידיעות דו־שבועי בשפה הפולנית, המופץ ב־2,000 טפסים לעיתונות, משרדי ממשלה, סופרים, אמנים ובעיקר בין יהודים. הביקוש לעלון רב ומדי חודש מתווספים קוראים חדשים, הפונים בבקשה לכלול אותם ברשימת הקוראים הקבועים. יצוין, כי בסוף 1965 נתגלה כי העלון עוכב (כנראה על ידי שירותי [ה]ביטחון) ולא הגיע לקוראים. קיבלנו מכתבים שהעלון חדל להגיע ולאחר פנייתי למשרד החוץ הוסדר העניין. לא ברור עד היום מה אירע שהבולשת שמה יד על העלון ומנעה הגיעו לתעודתו. משרד החוץ התחמק מהסבר מה קרה והסתפק באמרו שלא ידוע אם בכלל היה עיכוב כלשהו והעיקר שהכול בא על מקומו בשלום.

מלבד העלון בסטנסיל אנו מפיצים דו־ירחון מצויר, המודפס בארץ והמופיע כתוספת לעלון הדו־שבועי.

ג. סגנון היחסים במקום

אין בוורשה כל בעיה להגיע לשיחה עם שר החוץ או שרי ממשלה אחרים. אין גם כל בעיה להזמין מישהו אליי הביתה לפי בחירתי, יהיו המוזמנים עובדי משרדים שונים בכל הדרגים, עיתונאים, סופרים, אמנים, אנשי פרלמנט, מדענים וכולי. כולם נענים להזמנה והקשרים עם אנשים מכל החוגים חופשיים לחלוטין.

בחגים יהודיים, כגון פסח, חנוכה וכולי, באים יהודים למסיבות בביתי בלי כל היסוסים. להדגמה בפסח היו 96 איש, בחנוכה 150. בחג העצמאות השתתפו השנה למעלה מ־1,000 איש, ביניהם כ־300 יהודים.

---

13. דנוטה מיכאלובסקה (Danuta Michałowska), נולדה בשנת 1923. שחקנית של "Teatr Rapsodyczny" הקרקובאי ומייסדת "התאטרון של שחקן אחד".
14. השחקנית אליציה יאנובסקה (Alicja Janowska).
15. בוהדן לאזוקה (Bohdan Łazuka), נולד בשנת 1938. פזמונאי ושחקן תאטרון וקברטים בוורשה.
16. ראו לעיל תעודות 388 ו־389.
17. שם.
18. שם.
19. שם.

היחסים עם הקהילה ועם הקולטור־פארבאנד תקינים. כחידוש יצוין שאם בשנים קודמות נמנע הקולטור־פארבאנד מלהזמין אותי רשמית לאירועים שונים, הרי הם שלחו השנה הזמנות רשמיות, בירכוני, והדבר נתפרסם בעיתונות. זאת לאחר שהם נוכחו לדעת כי אינני בא לשום אירוע מבלי להיות מוזמן. הם גם החלו משתתפים במסיבת חג העצמאות שלא כבשנים קודמות. השיקול לעמידתי על הזמנה רשמית היה שזה מחייב אותם מבחינה פרוטוקולרית ליחס כבוד וזה הפך למעין דבר שבעיקרון.

ד. בעיות ספציפיות

על זה אמסור בעל פה.[20]

396

תזכיר משיחת שרי החוץ של ישראל ופולין, אדם רפאצקי ואבא אבן (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ D V 56-70 w3

[13 במאי 1966]

תזכיר

ביום 13 במאי 1966, שר החוץ של ישראל אבן ערך ביקור אצל השר ח' א' רפאצקי.[1]

בשיחה, אבן ציין שקיימת קרבה בין השקפותיהן של פולין ושל ישראל על נושאים מהותיים רבים. אחר כך אבן הציג את נקודת המבט של ישראל על הנושאים:

1. בעיות מדיניות באירופה
2. בעיות המזרח התיכון
3. ענייני פוליטיקה עולמית

בקשר לנושא הראשון, ישראל מבינה את עמדת פולין, המעוגנת בניסיון המלחמה האחרונה, אל נוכח הנטיות הרוויזיוניסטיות השואפות להחזיר את הגלגל אחורנית, שאפשר לחוש בהן באירופה. ישראל הכירה בגבולותינו על הנהרות אודרה [אודר] ונייסה[2] והיא נוקטת עמדה גלויה בעד ייצוב וקיום השלום באירופה על בסיס הסטטוס קוו. התכניות הפולניות להגיע לפתרונות חלקיים והיוזמות ביחס להגבלת הנשק האטומי עוררו בישראל עניין רב. לדעתו של אבן, יש לקשר ביניהן ובין בעיות החימוש הקונוונציונלי ולחתור לפירוק נשק כללי. פתרונות דומים היו מועילים גם במזרח התיכון. האחריות הגדולה ביותר רובצת על כתפי המעצמות הגדולות, והן החייבות להגיע להבנה ביניהן. עם זאת, גם מדינות קטנות

20. אין חתימה.

396

1. ראו גם להלן תעודה 397.
2. ראו לעיל תעודה 366.

חייבות למלא תפקיד חיובי. ישראל נמצאת במזרח התיכון והיא מדינה קטנה, אבל בעיות אירופה מעסיקות גם אותה.

בקשר לנושא השני – בעיות סבוכות קיימות גם במזרח התיכון, בדומה לבעיות הקיימות באירופה. ברור שמוקד העניין המדיני של ישראל נמצא בקרבתה, במזרח התיכון. כמו ביחס לבעיות באירופה, גם במזרח התיכון ישראל ניצבת בעמדה האומרת, שבאזור זה של העולם היחסים צריכים להסתדר על בסיס עקרון הסטטוס קוו ואי־שינוי הגבולות הקיימים. יחסי ישראל עם המדינות הערביות הם נושא קשה וסבוך. המצב הנוכחי מתאפיין בצורה המדויקת ביותר כמצב של יציבות יחסית, כלומר מצב של לא־מלחמה ולא־שלום. לא כל מדינות ערב מתייחסות לישראל בעוינות שווה. בצד אלה המאמינות שמלחמה עם ישראל היא בלתי נמנעת יש גם כאלה שמבטן ריאלי יותר. מנהיגי אותן מדינות יוצאים מן ההנחה שישראל היא עובדה קיימת, גם אם עובדה זו אינה רצויה להם, ושעם ישראל זו יש להסדיר את היחסים על בסיס מצב הדברים הקיים (הצהרת בורגיבה).[3] מדיניות ישראל נשענת על הכרה בבסיס הדו־קיום בשלום, גם במזרח התיכון וגם בשאר האזורים בעולם. עמדת ישראל היא, שגם במזרח התיכון וגם באזורים אחרים בעולם יש לאסור שימוש בכוח כדרך לפתרון סכסוכים מדיניים. את העיקרון הזה ישראל רוצה ליישם על כל מדינות ערב. ישראל מבינה היטב, שהמצב המסובך של יחסיה עם מדינות ערב יוצר עבור ממשלות כל ידידותיה קשיים רציניים. נוצר משולש של יחסים המורכב מישראל, הערבים והמדינות האחרות שיש להן עניין במזרח התיכון. ישראל סבורה שאפשר לפתור בעיות אלה על פי העיקרון של "ידידות מקבילה" גם עם ישראל וגם עם מדינות ערב, תוך העמדת הבעיה בכנות מלאה. צרפת היא מדינה היכולה לשמש כדוגמה הטובה ביותר לפתרון כזה, שכן היא מקיימת יחסים טובים ומלאים עם ישראל, ובמידה רבה היא חיזקה את מעמדה במזרח התיכון והידקה את יחסיה עם כל מדינות ערב, דווקא בשל כך.

בקשר לנושא השלישי, אבן אמר, שביחס לבעיות המדיניות העולמיות, השקפותיה של ישראל קרובות לאלה של פולין. ישראל מכירה בעקרון הדו־קיום בשלום, ולכן קיבלה בסיפוק רב את תוצאות ועידת טשקנט, והיא רואה בהן דוגמה ליישום עקרון הדו־קיום בעת דיונים על עניינים שבמחלוקת.[4] בין הודו לפקיסטן קיים מצב יחסים דומה לזה הקיים בין ישראל למדינות ערב. ישראל מבטאת את עמדותיה נגד כל אפליה, נגד מדיניות האפרטהייד, נגד המדיניות של ממשלת רודזיה הנוכחית. ישראל עומדת לצד הדה־קולוניזציה ובעד פיתוח כלכלי וחברתי של כל המדינות. במסגרת יכולתה, ישראל משתדלת להרים את תרומתה למפעל הפיתוח באמצעות תכניות של סיוע טכני למדינות אפריקה ואסיה.

פולין וישראל הן מדינות חדשות. יחסיהן ההדדיים מתאפיינים באווירה של ידידות. היחסים בתחומים המדיני, המסחרי והתרבותי מתפתחים היטב. מטרתן המשותפת של ישראל ופולין היא הדברת המגמות של "גאולת חלקי מולדת" ושל כל רעיון של אפשרות לפתרון על

3. במרס 1965 נשא נשיא תוניסיה חביב בורגיבה נאום בירדן, ובו תבע להכיר בישראל ולהיכנס למשא ומתן ברוח החלטת האו"ם של 1947 בדבר חלוקת הארץ.

4. נשיא פקיסטן מוחמד איוב חאן וראש ממשלת הודו לאל בהדור שאשטרי חתמו בטשקנט ב־10 בינואר 1966 על הסכם לפתרון בעיית קשמיר בדרכי שלום. נוסף על כך הצהירו שיקדישו מאמצים להסדרת יחסי שכנות טובה ולהפסקת תעמולה עוינת של מדינה אחת כלפי רעותה.

ידי מלחמה. קיימים תנאים להתפתחות נוספת של יחסינו המסחריים וגם בתחומים אחרים. ישראל מעוניינת בהרחבה נוספת של חילופי סחורות עם פולין.

פ׳ ידינאק[5]

397

קטע מסטנוגרמה של ישיבת ממשלת ישראל

גנה״מד, ישיבת הממשלה לד/שכו, עמ׳ 13-20

22 במאי 1966

סודי ביותר

סקירות

השר א׳ אבן:

[.....]

הסעיף השני, הפגישות עם רפאצקי.[1] הפגישה הראשונה התקיימה במשרדו ובה השתתף גם ספאסובסקי, שבמשך כמה שנים היה עמיתי בוושינגטון, והוא ממונה עכשיו על 30 מדינות במשרד החוץ, על כל אסיה ואפריקה לרבות ישראל.

אני פתחתי בהבעת התפעלות ממה שראיתי בוורשה, מכל המאמץ הגדול הזה המעיד על חיוניות יוצרת, וזה נכון. מורגש שם הדופק הזה. דיברתי על היחסים בין פולין וישראל מ־1947 ועד היום, והסבל המשותף והמאבק המשותף שקדמו להקמת המדינה. אמרתי מדוע פולין וישראל צריכות להסתמך על הזיכרונות הללו ולהדק את היחסים שלנו בדיפלומטיה, במסחר ובתרבות, כאשר שתיהן דבקות בשלמות טריטוריאלית ודמוגראפית של המדינות הקיימות. אמרתי שאני יודע שמעיקה עליהם האיבה הערבית, אולם אם פולין תתעלם מהאיבה הזאת, ותטפח במקביל את יחסיה עם ישראל ועם מדינות ערב, תצא נשכרת מהשניים גם יחד. ראיה לכך צרפת, שמעולם לא היה מעמדה איתן בעולם הערבי ומפותח כמו היום, וצרפת הרי ידועה ביחסה הידידותי לישראל. על כן היחסים עם ישראל וערב אינם צריכים להיות שקולים זה כנגד זה. ההיסטוריה כולה רצופה דיאלקטיקה־סתירתית ואין אפשרות ליישב סתירה זו. על פי מה שהוא אמר בשיחה במשך חצי שעה בלי הפסקה. השיחה התנהלה בצרפתית ולא היה צורך בתרגום. הבעתי את שמחתי על אפשרות הביקור בוורשה והוא אמר שהוא נוהג זה שנים לקיים עם ישראל חילופי דעות גם בצינורות הדיפלומטיים, וגם בפגישותיו עם שרת החוץ ועכשיו אתי, והוא רוצה להדק את המהלך הזה. הוא סבור שרק דו־קיום בשלום יבטיח את

5. רשום בכתב יד.

397

1. ראו לעיל תעודה 396.

האנושות מפורענויות חדשות, ודו־קיום זה בלתי ניתן לחלוקה, כפי שהעיקרון של שלמותם של הגבולות ועצמאותן של מדינות הוא עיקרון שאינו ניתן לחלוקה. רק אם דו־קיום ישרור בכל אתר ואתר הוא יהיה בר קיימה. יש בעולם כמה מוקשים מסוכנים שכמה מהם צריך למצוא להם תרופה מידית, אבל כמה מהם צריכים להמתין למהלך של התפתחות היסטורית.

בסוג השני של הבעיות שייפתרו רק על ידי תהליך ארוך, הוא רואה בעיית גרמניה המחולקת, בעיה היכולה למצוא פתרון רק במסגרת פירוק נשק וכינון משטר ביטחוני אירופי.

הוא סבור שיחסי ישראל־ערב שייכים לאותו סוג של בעיות שאין לצפות להן פתרון בן־לילה, אבל מוקד הביטחון בעולם הוא אירופה, וגורל האנושות ייקבע שם, והצירוף של תביעה טריטוריאלית גרמנית עם המשטר הגרמני לפירוק נשק זוהי המשוואה הפאטאלית (**השר י' גלילי:**[2] לפירוק הנשק?), פירוק נשק אטומי, והצטרפותם של שני קווים אלה היא המסמלת אפשרות יחידה לדעתו של מלחמת עולם שלישית.

על כן, פולין מעריכה מאוד את העמדה הישראלית בעניין שלמותה של פולין. אז הוא אמר, שעמדה זו של ישראל זכאית להערכה לא רק של פולין אלא של כל המדינות השואפות לשלום באירופה. היה פה איזה רמז לברית המועצות. כלומר, "אנו מעריכים את זה אבל אחרים כנראה לא" (ציטטה בצרפתית). העיקר הוא שצריך להגיד את האמת לעמים האירופיים, צריך להגיד את האמת לעם הגרמני, שאין לשנות את המצב הקיים. ואז בהתייחסו למה שאני אמרתי, הוא אמר: בכלל צריך לומר אמת זו לכל העמים, שהעולם מגובש ומסודר ואין לשנות מצבים בדרך של אלימות. רק אמירת האמת תמנע הישנותן של פעולות טראגיות.

אשר ליחסי ישראל־ערב, עמדת פולין ידועה, היא נקבעה מזמן ולא תשתנה, כאשר הסבל והמאבק נגד צורר קושרים את עמי ישראל ופולין; רבבות של צעירי ישראל קשורים לפולין בזיכרונות נעורים מהתקופה שלפני המלחמה, בחלקם זיכרונות מכאיבים, אולם לפולין ולעם היהודי הייתה מערכה משותפת במלחמת העולם, על כן היחסים בין פולין וישראל תמיד צריכים לפרש אותם לאור הזיכרונות האלה, ואינם צריכים לשמש קלף כאשר דנים בבעיות אחרות במזרח התיכון, ולא צריך לתת לדברים פעוטים להעכיר את האווירה הזאת. תמיד עלה בידינו לפתור בעיות באווירה של הבנה, ופולין רוצה ביחסים בין שתי המדינות, שימשיכו להתפתח במידה הולכת וגוברת.

הוא הביע סיפוק על הרחבתו של ההסכם המסחרי. אגב, יש נטייה גם בפולין, ועוד יותר ברומניה, לשחרר את המסחר מתלות בלעדית בגוש, והשמחה היא רבה על כל הסכם מסחרי שמצליחים להשיג מחוץ למשפחה. זה חלק ממה שמתרחש במידה מסוימת בוורשה, ובמידה הרבה יותר מובהקת בבוקרשט, מאמציהם של העמים האלה לחיות חיים אירופיים כוללים. על כל פנים, הוא ידע את הנתונים המדויקים של ההסכם המסחרי שלנו, והוא איחל לי הצלחה בעבודת הכנס.

הוא התייחס לביקור בקרקוב ואמר שעיר זו מעוררת חוויות מן העבר. ואז הוא ניסח את המדיניות של פולין לגבי היהודים: חופש מוחלט להישאר או לצאת. אם הסתייגו פעם מרעיון היציאה, הרי רק מפני שלא רצו לתת סימוכין לתורת האנטישמיות, אבל צריך להבין שאין יהודים רוצים להוסיף להיות מוקפים זיכרונות אימים.

2. ישראל גלילי (1911-1986), טרם הקמת המדינה היה ראש המטה הארצי של ה"הגנה". ב־1949-1951 ו־1955-1973, חבר כנסת מטעם מפ"ם, ואחרי האיחודים המפלגתיים השונים – מטעם "אחדות העבודה" ו"המערך"; ב־1967-1969, שר ההסברה; ב־1966-1967 וב־1969-1977, שר בלי תיק.

הוא הזכיר לי את גודל התכנית שלו להקמת אזורים מפורזים בעולם, והוא ציין כי על פי המהדורה השלישית של תכנית רפאצקי – ובמהדורה שלישית זו יש זיקת גומלין בין נשק גרעיני ונשק קונוונציונלי, אבל נאנח אנחה עמוקה ואמר שאינו רואה סיכוי להצלחתם של קווי מחשבה אלה. אמרתי לו: אל ייאוש, רעיונות גדולים סופם להכריע, אבל ראיתי שהוא רואה יוזמה זו כעומדת במבוי סתום.

דובר על כמה בעיות מיוחדות בשטח התחבורתי והתרבותי, והוא אמר שעל אלה הוא יתייעץ עם עמיתיו וידבר עליהם בפגישתנו השנייה. הפגישה הזאת ארכה כשעה והשנייה הייתה יותר ממושכת. הוא בא לשגרירות לאחר שביקש לדעת שרק אנחנו שם, כלומר, רק אני והשגרירים שלנו ואלה שבאו מירושלים, והוא הביא אתו את מיכאלובסקי, סגן שר החוץ המנהל את המשרד, שהיה שגריר באו"ם שנים רבות והכרתי אותו שם, ואותו ספאסובסקי, ושגריר אחר שהיה שגריר בארצות ערביות ומדבר ערבית. רפאצקי אמר לי: הוא טוען שהוא מדבר ערבית, אולי תבחן אותו? בחנתי, והוא באמת מדבר ערבית.

היחסים עם פולין מתנהלים בכל הדרגים בקלות. קודם כול, יש מעמד של שגרירות. שנית, אין נציגינו נתקלים בשום קושי להגיע לשר החוץ או לכל שר אחר. כדי להשוות, אולי כדאי לצלם את המצב במוסקבה שההיפך הגמור ממנו הוא בפולין. לא רק שוני, הניגוד הוא קוטבי. הנה העיתונות למשל. הייתה תקרית בגבולות בשעת היותי שם. זה הופיע בעיתונות, גם כן יומיים באיחור. כלומר, העובדה שמאורע פורסם יומיים באיחור אינו קובע דבר מיוחד. כנראה עורכי העיתונים בכל זאת צריכים לעבור כמה שלבים בין האישור שלהם ומכבש הדפוס. פורסם שהמתיחות בגבול ישראל־סוריה נמשכת ובאותו יום נהרגו שני ישראלים על אדמת ישראל על ידי מוקשים. אומרים לי חברים שלא יעלה על הדעת שדבר כזה יתפרסם במוסקבה. זה לא יתפרסם, אבל מה שיתפרסם זה מעשה התגובה אם יהיה.

בשיחה השנייה הם נשארו שעתיים, ואני התבודדתי אתו כ־20 רגע לפני השיחה. הוא שפך את מר שיחו על וייטנאם. פעם נחשב הוא כמתווך אפשרי בעניין וייטנאם. הרימאן[3] הגיע אליו לפני כמה שבועות והוא סבור שהיו הזדמנויות להפסקת אש ולסידור העניין, אבל הם הוחמצו על ידי ארצות הברית. למשל, הייתה איגרת של הו צ'י מין[4] שרפאצקי ראה בה מוצא רציני של מפלט מהעניין, אבל האמריקאים לא פירשו נכון את הניואנסים. רפאצקי הוא איש מלא וגדוש ניואנסים, מאוד רגיש וחד בניסוחיו. במקום לברר את משמעות האיגרת הזאת, חידשה ארצות הברית את ההפצצות. הוא אינו יודע לאן פניה מועדות, אבל הוא עשה רושם שהוא בתוך התמונה הזאת, והוא מועמד רציני מאוד לתיווך, שהוא סבור יהיה בלתי נמנע.

לגבי הנשק האטומי, הרי פולין מיוצגת בוועדה לפירוק הנשק בג'נבה, הוא סבור שיש סיכוי להסכם, אבל גם כאן יש שני מכשולים: וייטנאם ובעיקר ההתרחשויות בקרב נאט"ו. הוא התכוון גם לתביעה הגרמנית, שלגרמניה תהיה גישה לנשק האטומי של נאט"ו, ומבחינת ברית המועצות ופולין זה המכשול, כי בעיית הפרוליפרציה היא גם מתוך נאט"ו (**השר י' גלילי**: כלומר שיש סיכוי?), יש סיכוי שבוא יבוא, אבל לא במהרה, כי ישנם שני המכשולים האלה: וייטנאם והבעיה האירופית של נאט"ו.

---

3. אייברל הרימן (Averell Harriman) (1891–1986), מדינאי ודיפלומט אמריקני. בין היתר שירת בין 1943 ו־1946 כשגריר ארצות הברית בברית המועצות; בשנים 1961–1963, עוזר מזכיר המדינה לענייני המזרח; מ־1963, תת־מזכיר המדינה לעניינים פוליטיים.
4. הו־צ'י־מין (Ho Chi Minh) (1890–1969), נשיא וראש ממשלת הרפובליקה הדמוקרטית של וייטנאם. עמד בראש מפלגת הפועלים הווייטנאמית.

השר א' אבן: דיברנו על כמה מפעלים תרבותיים, תערוכות קשר אווירי, אבל לא אישרת את העניין אם אפרט את הדברים כאן. הוא אמר שבכלל אפשריות כל מיני פעולות להגברת השיתוף בין פולין וישראל, ככל שזה לא ספקטקולרי, הרי זה משובח.

השר ז' ארן:[5] במה אתה מסביר את זיקתה של פולין לישראל, מה רציונאלי ומה לא רציונאלי?

השר א' אבן: אסביר זאת כאשר אעבור לסעיף השלישי. קודם כול הבעיה היהודית אינה לוחצת; שנית, העניין הזה של מלחמה, שואה וחורבן, דבר זה טבוע בכל מבנה המדינה והמחשבה שלהם. שלישית, אצל איש ליברלי כמו רפאצקי, עניין היהודים מעורר תסביך. הוא הולך לתאטרון יהודי. הוא אמר: היינו רגילים בכך שבנוף ורשה היה הגורם היהודי ועכשיו הוא איננו. הדיווחים שקיבלתי מהשגרירים מעידים על כך שהנטייה לעצמאות גוברת והולכת. למשל, רומניה כלפי ברית המועצות היא בדיוק כמו צרפת כלפי ארצות הברית. פולין אינה רחוקה מהעמדה הרומנית. לאמור, אנחנו רואים את הערובה הסובייטית. פולין רוצה ערובה על הגבול המערבי. זה המשקל המעשי של היחסים בינה לבין ברית המועצות. היא מבטיחה את הגבול הזה. הוא מדבר לא רק על הגבול, אלא על אי־החזרת פליטים, מאחר שהגרמנים באיגרת האחרונה דיברו על תיקון גבול וגם על זכות הגרמנים לחזור. הוא נוקט הקבלה כמעט מנקרת עיניים אתנו. הנוסחה שלו היא (ציטטה בצרפתית), שני הדברים יחד. אני אמרתי: לכם יש האודר־נייסה. הפעם לא עשה מה שעשה לפני שנתיים, אז ניסה להבחין שלנו יש בעיה של גבול, הפעם הוא לא גרס הבחנה זו.

השר ז' ארן: כיצד זה עומד בהתאמה להצבעותיהם נגדנו באו"ם?[6]

השר א' אבן: עד כה פולין לא הסתייגה מברית המועצות באף הצבעה. היא לא מדברת, אבל מצביעה עם ברית המועצות. רומניה נמנעה בפעם הקודמת. על זה אמרתי שיש כמה דברים שצריך לחזור עליהם ולחזור עליהם, שהיא תתחיל להימנע גם כן. על זה דובר בשיחה מצדי, עמדתי החיובית מובטחת, אבל צריך להתמיד בזה. פרט לעניין האו"ם, פולין קובעת מערכת יחסים השונה לחלוטין גם בכל הנוגע לצורתם של היחסים וסגנונם. באו"ם הם תמכו בנו בכמה עניינים של מועמדים, כגון לוועדה לזכויות האדם, והם ביקשו את תמיכתנו במועמד שלהם. הם הציגו את מועמדותו של רוזן[7] בוועדה למשפט בין־לאומי.

השר ז' ארן: לא התעוררה השאלה שפולין יכולה לשמש משאבה של יהודים מתוך המרחב של ברית המועצות?

השר א' אבן: לגבי היהודים הוא דיבר רק על יהודי פולין.

רה"מ ל' אשכול: מי שאינו פולני לא יתנו לו לצאת מרוסיה.

השר א' אבן: אני בטוח שאם יהודים יגיעו לפולין, יובטח לגביהם המהלך כפי שהובטח. רבים מאלה שעלו בשנים 1957–1959 היו יהודים שחזרו לפולין מרוסיה. זו הייתה רפאטריאציה דרך פולין. אני אינני יכול לומר שברית המועצות תתיר את צאתם, ולכן השאלה נראית היפותטית.

הוא שאל על טיב יחסינו עם ארצות סוציאליסטיות אחרות, ואמר שלפי הבנתו, היחסים עם רומניה הם טובים ועם בולגריה, אינם רעים. הוא שאל אם ביקרתי בבוקרשט ואמרתי: עוד

---

5. זלמן ארן (1899–1970), בשנים 1948–1969, חבר כנסת מטעם מפא"י; ב־1954–1955, שר בלי תיק; ב־1955, שר התחבורה; ב־1955–1960 וב־1963–1969, שר החינוך.
6. ראו לעיל תעודה 395, סעיף ו.
7. שבתאי רוזן; ראו לעיל תעודה 396, סעיף ו.

לא. הוא התלהב מהתשובה ואמר לאלה שהיו סביבו, הנה לקח מדיפלומטיה, איך אפשר לומר הכול בשתי מילים. רמז כאילו בעוד חודש ימים יש סיור (השר ז' ארן: מה לזה ולדיפלומטיה?). (רה"מ [ראש הממשלה] ל' אשכול: רמז שהוא רוצה לבוא ולא נותנים לו לבוא), שהעבר אינו מחייב את העתיד. הוא ידע שהיחסים עם צ'כוסלובקיה הם המפגרים מכולם. הוא דיבר על סלאנסקי ועל ההיסטוריה האומללה הזאת. אחר כך, הוא ביקש כמה בקשות על תמיכותינו במועמדים שלהם בכמה מוסדות בין־לאומיים.

אחרי הארוחה אני קמתי ואמרתי כמה מילים, והוא קם ונאם נאום ארוך שבו, לעיני הנאספים, לרבות צמרת משרדו, חזר כמעט על כל מה שאמר בשיחה במשרדו, בעיקר על היחסים המושפעים מהשואה ומהסבל, והצורך להעמיד את מערכת היחסים בין ישראל ופולין בנפרד מכל השפעות אחרות.

הוא התעניין מאוד ביחסינו עם צרפת ושאל האם באמת נכון שצרפת לא נפגעה בעולם הערבי עקב יחסיה עם ישראל. קוב דה־מירוויל[8] הגיע לשם יומיים אחרי צאתי מוורשה. זה ביקור ראשון של שר צרפתי בוורשה מאז סיום מלחמת העולם השנייה, וגם עובדה זו מעניקה אולי איזו שהיא פרספקטיבה לכנס שלנו.

אדבר רק בקצרה על הסעיף השלישי. העיקר הוא להבין את כיוונם של היחסים האלה. כאשר הקשבתי לדו"חות של הנציגים משבע הבירות, הרי אלה הן שבע בירות בעלות דרגת יחסים שונה. הקשות ביותר הן מוסקבה ופראג, הנוחות ביותר הן בוקרשט וורשה, ואי־שם באמצע נמצאות סופיה, בודפשט ובלגראד.

398

תזכיר מאת המזכיר הראשון, א' קלימצ'אק (תל אביב)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ D. V 56-70 w-3

תל אביב, 31 במאי 1966

שמור [56/70 w3]

תזכיר
ביקורו של שר החוץ אבא אבן 11-17 במאי השנה

הכינוס בוורשה של שגרירי ישראל וראשי הנציגויות משבע בירות של מדינות המחנה הסוציאליסטי: מוסקבה, ורשה, פראג, בודפשט, בוקרשט, סופיה ובלגראד,[1] במטרה לנהל

8. קוב דה־מירוויל (Maurice Couve de Murville) שהה בפולין בין ה־18 ל־21 במאי 1966.

398

1. ראו לעיל תעודות 391-397.

התייעצות עם שר החוץ אבא אבן – הביא לגל תגובות רחב ורבגוני בחוגים המדיניים כאן, ובמיוחד בעיתונות.

ההודעות הרשמיות הראשונות הופיעו בעיתונות שבועיים לפני יציאתו של אבן מישראל (21 באפריל), בעת ובעונה אחת עם חגיגות יום העצמאות ה־18 להקמת המדינה. כמה גורמים נוספים הביאו להעצמה של התגובות עד ל"מהומה היסטרית בעיתונות הישראלית" (כפי שהגדיר זאת העיתון היומי "היום").[2] בין הגורמים יש לכלול גם את ביקורו של אדנאואר בישראל,[3] את הסיבוב האחרון במשא ומתן הכלכלי בין ישראל למערב גרמניה, את ביקורו של קוסיגין בקע"מ וכן מסע פרסום נרחב ל"סגנון חדש" במדיניות החוץ של ישראל, שהתחיל מאז התמנה אבא אבן לתפקיד השר (ב־2 בינואר השנה).

מן השיחות הבלתי רשמיות שניהלנו מתברר, שקביעת המועד להתייעצות ראשי הנציגויות הישראליות ונוכחותו של השר אבן באותו מועד בוורשה, סייעו למשלחת ישראל בשלבים המכריעים של השיחות הכלכליות עם מערב גרמניה.

הגברת הפעילות של ישראל בזירה הפולנית והחזרה על הצהרות תמיכה בגבולות אודר־נייסה, מטרתן להוות משקל נגד ביחס לגרמניה, להצהרותיה החוזרות ונשנות בעקשנות של ממשלת ארהארד על הכורח לקחת בחשבון, ביחסים המדיניים והכלכליים עם ישראל, את האינטרסים הגרמניים במדינות ערב.

תועלת נוספת שישראל רוצה להפיק מהצהרותיה בדבר אי־שינוי של גבולות פולין, הוא הסיכוי להדדיות מצד ממשלת פולין. בהערכת הגורמים הישראליים, בעיית הגבולות והפליטים שבין פולין לגרמניה דומה מאוד לאותה בעיה שיש לישראל, וישראל מקווה להשיג הצהרה פולנית על תמיכתה בסטטוס קוו גם כאן.

נסיעתו של אבן לוורשה, שהתרחשה זמן קצר יחסית לאחר שנכנס לתפקיד שר החוץ, כמו גם נסיעותיו לפריז, וושינגטון, אוטווה ולונדון, נתקבלו כאן כאישור לשינויים מסוימים במדיניות החוץ של ממשלת אשכול, שעיקרם ניסיון התקרבות אל הגוש הסוציאליסטי, כולל ברית המועצות, והישענות מסוימת על מדיניות הגוש הזה בפתרון הסכסוכים הישראליים־ערביים.

בהזדמנות זו שאבן נסע לפולין, אמצעי התקשורת והדוברים הרשמיים נזכרו גם בהתפתחות החיובית של יחסי פולין־ישראל, בתמיכת פולין בהקמת המדינה, במתן זכות העלייה ליהודים ועד ליחסי המסחר המתפתחים כל הזמן, כמו גם, במידה מסוימת, יחסי התרבות.

חלק מן העיתונים, ובהם העיתונות והחוגים הימניים־קיצוניים, ניצלו בכל זאת את התופעות החיוביות ביחסים עם פולין על מנת להעמיד מולם כניגוד את היחסים עם ארצות אחרות במחנה הסוציאליסטי.

אם בתקופה שלפני ביקורו של אבן חשיבות האירוע הזה נופחה בצורה מלאכותית בעליל גם בידיעות וגם במאמרי הפרשנות (חוגים מוגדרים של בן־גוריוניסטים ובגיניסטים עשו זאת מתוך כוונה ברורה להזיק לאבן ולשליחותו בוורשה) – אזי עוד בימי שהותו בפולין ולאחריה, הידיעות על כך היו צנועות יותר ונוסחו בנימה עניינית יותר.

להערכת משרד החוץ כאן ולהערכת אבן עצמו, ביקורו היה "התחלה צנועה לפעילות נוספת ביחסי ישראל עם פולין". הודגשו האווירה שתוארה כ"טובה מאוד" והאירוח הלבבי, היוצא מן הכלל, שבו נתקבל השר אבן בוורשה.

2. יומון שנוסד ב־1966. הוא אמנם הוגדר כבלתי תלוי, אך למעשה ביטא את דעותיו של גח"ל (גוש חירות-ליברלים).
3. קנצלר גרמניה קונראד אדנאואר ביקר בישראל בין 2 ל־10 במאי 1966.

מן הדין וחשבון שמסר אבן לאחר שובו מוורשה מסתבר, שישראל תעשה מאמץ להרחיב את יחסיה עם ארצות אירופה המזרחית.

בהתייחסו לתגובת מערב גרמניה על התזכיר הישראלי בעניין ההכרה בגבול על הנהרות אודר-נייסה, אבן מסר רשמית, שבעיה זו "כלל לא נדונה במשא ומתן הכלכלי עם בון". כמו כן מסר, ש"שינוי המדיניות שלנו לא הועלה כתנאי לחתימה על ההסכם".

ההתייעצויות שקיימו הדיפלומטים הישראלים בוורשה הוכנו והתנהלו לאור ההבדלים הקיימים גם ביחסים ההדדיים של ארצות מזרח אירופה עם ישראל (אבן מזכיר בהקשר זה את יחסי המסחר והתרבות וגם את השוני בגישת אותן מדינות לבעיות המזרח התיכון).

אבן הצהיר רשמית לאחר שובו, שהרושם המובהק ביותר שקיבל לאחר ההתייעצות הוא, שאין עוד לדבר על "הגוש המזרחי" אלא על מדיניות של שבע המדינות העצמאיות והבלתי תלויות, במיוחד ביחסן לישראל.[4]

לשאלת העיתונאים, איך מעריכים לאחרונה את היחסים בין ישראל לברית המועצות, התשובה שניתנה הייתה, שביקורו של אבן היה בוורשה ולא במוסקבה. בקשר לפולין, השר אבן אמר ש"את היחסים עם פולין, גם הדיפלומטיים וגם המדיניים, הכלכליים והתרבותיים, אפשר להגדיר רק במילה "ידידותיים". אך אף על פי שאבן עצמו וחוגי משרד החוץ מבטאים שביעות רצון ומדגישים את הכנסת האורחים הנפלאה מצד המארחים הפולנים, מן המידע שאספנו, בעיקר ממקורות עיתונאיים, עולה תמונה שונה. במקביל לשביעות הרצון, בתחום צר ביסודו, של הדוברים הרשמיים של משרד החוץ, קיימת בישראל גם הערכה ביקורתית על מהלך הביקור ותוצאותיו. מדובר קודם כול במה שמגדירים כחוסר התלהבות מצד הפולנים מן ההצהרה שעליה חזר אבן בוורשה בעניין הגבולות המערביים של פולין. כמו כן, טוענים שהתנהגות הפולנים הייתה צוננת ביסודה, באשר פולין במודע לא אפשרה להציג את ההתייעצות הישראלית כבעלת משמעות רחבה יותר. אחת המפלגות הביקורתיות ביותר היא הפלג הבן־גוריוניסטי רפ"י,[5] המבטל את המשמעות הפוליטית של הביקור בוורשה וטוען שממשלת ישראל לא מרוויחה מזה דבר ורק מסכנת את היחסים שלה עם מערב גרמניה, אשר האמינות של תמיכתה בישראל – כך טוען בן־גוריון – כבר עמדה במבחן. קבוצה רצינית אחרת שיש לה דעה ביקורתית הם עיתונאים ופרשנים פוליטיים, אלא שהם מבטאים את דעתם בשיחות ולא במאמריהם.

להערכתנו, משרד החוץ הישראלי אינו מרשה לביקורת להופיע בעיתונות, שכן כל ביקורת רחבה יותר חייבת, בכוח הנסיבות, להזיק למדיניות החוץ הנוכחית של ישראל ביחס לפולין ולפגוע בשר אבן, השושבין הראשי שלה, אישית.

המזכיר הראשון – א' קלימצ'אק

---

4. ראו את המסמך שכותרו: "Eban seeks closer Soviet ties: Warsaw talks with envoys" from our diplomatic correspondent, Brussels, הנמצא בגנהמ"ד 130.23/4054/19.
5. רפ"י – "רשימת פועלי ישראל", מפלגה שנוסדה באמצע 1965 על ידי דוד בן־גוריון, אחרי פרישתו ממפא"י.

399

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/4054/33

ורשה, י"ט בתמוז תשכ"ו
7 ביולי 1966

סודי

אל מנהל מזא"ר, ירושלים
מאת שגריר ישראל, ורשה
העתק מר יוזף תקוע, סגן המנכ"ל[1]

אליעזר היקר,

לפני צאתך בשעה טובה ומוצלחת למקום כהונתך החדש,[2] רצוני להביע לך הערכה ותודה על שיתוף הפעולה המלא והמושלם, על האווירה החברית הטובה ביחסינו ועל היעילות בטיפול בעניינים שפניתי אי־פעם הן במהירות והן ביסודיות.

חן חן ואיחולי הצלחה וסיפוק.

עם זאת אני נאלץ לבקשך עוד בטרם אתה מסיים את העבודה כמנהל מזרח אירופה להעלות לדיון ולשלוח אליי הנחיות מסכמות בכמה עניינים שאני רואה אותם כחיוניים ביותר ושאינם סובלים דיחוי, כי גורם הזמן פועל בהם לרעתנו.

אמנם התקדמנו יפה בשטחים רבים ואווירת היחסים עם פולין טובה למדי, אולם, כידוע, יש כמה וכמה דברים שעלינו לנקוט בהם ביוזמה מחודשת כדי להסדירם או לבחון דרכי פעולה כדי למנוע התפתחויות בלתי רצויות.

אם דעתך כדעתי, הייתי מציע שתשתף בהחלטות עקרוניות את יורשך בתפקיד ואת משה כרמיל,[3] שעליהם יהיה לשקוד, תוך תיאום אתי, על הביצוע הלכה למעשה.

ולהלן הנושאים:

א. ביתן יהודי באושוויץ
ב. אמנה 48
ג. קשרי תרבות

399

1. יוסף תקוע, נולד ב־1925. בשנים 1947–1948 היה יועץ משפטי למשלחת הסוכנות היהודית באו"ם; ב־1949–1950, סגן יועץ משפטי במשרד החוץ הישראלי; ב־1954–1958, מנהל ענייני שביתת הנשק במשרד החוץ; ב־1958–1959, סגן ראש משלחת ישראל באו"ם; ב־1959–1960, הנציג הקבוע בפועל של ישראל באו"ם, עד אפריל 1960. לאחר מכן, עד 1962, שגריר ישראל בברזיל; מ־1962, שגריר ישראל בברית המועצות, עד יוני 1965; מיוני 1966, שימש בתפקידים שונים במשרד החוץ בירושלים.
2. אליעזר דורון מונה לציר ישראל ברומניה.
3. סגן מנהל מחלקת מזרח אירופה.

ד. אשרות
ה. ספרו של ז'רומסקי

א) ביתן יהודי באושוויץ[4]

בנושא זה יש במזרח אירופה חומר רב ששלחתי בשעתו בהמשכים על פי שיחות שקיימתי עם תת־שר התרבות רוסינק.

לפי דעתי זוהי בעיה חמורה, המטילה עלינו אחריות היסטורית הן בנקיטת עמדה והן בהימנעות מנקיטת עמדה ובהשלמה שקטה עם הנעשה.

לפני כ־4 שנים דובר על הקמת ביתן לאומי ישראלי באושוויץ. התנהל משא ומתן עם משרד החוץ הפולני וזה האחרון הציע הקמת ביתן כזה. סוכם על גודל ההקצבה הדרושה לצורך הבנייה והסידורים הפנימיים, אולם לאחר שהודענו על הסכמתנו, נסוגו הפולנים והודיעו לנו, כי מאחר וישראל לא הייתה עדיין מדינה בימי הכיבוש הנאצי והשואה, אין בסיס משפטי להקמת ביתן לאומי ישראלי. הם הציעו שנשתתף בביתן יהודי כולל ליהודים מכל הארצות שהיו באושוויץ. אולם מתוך שיחות עם רוסינק, התברר כי קיימים קשיים של ברית המועצות. הוא נמנע מלפרט ולא רצה מטעמים מובנים שנדע שאמנם ברית המועצות היא המכשול היחידי.

ניסה לטשטש, אך לא עלה בידו לשכנע מה בעצם מעכב הקמת הביתן היהודי שהיה צריך להיות כבר מוכן לפני שנתיים. רוסינק גם לא ידע להשיב לשאלה מדוע הוקם ביתן לאומי מזרח גרמני כשמדינה כזאת גם כן לא הייתה קיימת מבחינה משפטית באותן השנים. בסיכום, השאלה נשארה פתוחה עד עצם היום הזה.

אני בדעה שעלינו לא להשתתף בכלל בביתן היהודי מאחר שזוהי אחריות גדולה לגבי ההיסטוריה אם ניתן יד להקמת ביתן שתוכנו ייקבע על ידי גורמים העלולים לסלף את ההיסטוריה כדי להתאימה להשקפות אידאולוגיות זרות לנו. אולם לא די בזה שלא נשתתף. עלינו לומר בפירוש שלא נשתתף מטעמים עקרוניים במפעל מבלי שתהיה לנו הזכות המלאה לחוות דעה לגבי צורתו ותוכנו.

לפי הערכתי, יהיו הפולנים נאלצים להתחשב בדעת הקהל העולמית ולא יוכלו להתעלם מתביעתנו. במקרה כזה, ייתכן ולא יוקם כלל ביתן יהודי ודומני שמוטב כך מאשר יוקם ביתן שיהיה סילוף היסטורי הזועק לשמים. עלינו לתבוע שנציג יד ושם יהיה חבר בעל זכויות מלאות בוועדה, המטפלת בהקמת הביתן. זו צריכה להיות תביעת מינימום. הייתי מרחיק לכת ומעלה מחדש עניין ביתן לאומי ישראלי. הבעיה כאן שהקונגרס היהודי העולמי פועל על דעת עצמו וגורמים יהודיים בעולם אינם מתמצאים בנעשה ומוכנים לתרום כספים לצורך הקמת הביתן והמצבה באושוויץ, מבלי לתת פרסום לדבר, סבורני, כי עלינו להעמיד את הפולנים על טעותם בחשבם שהם יכולים לעשות דבר כזה בלי ישראל. אם ננהג כך, דומני, כי יש סיכויים שנצליח לרכוש לעצמנו מעמד נאות במפעל זה וכי עלינו להשתמש בזכותנו בצורה פעילה ותקיפה אם אף לא נצליח וזאת למען ההיסטוריה.

אני מבקש לשקול את העניין על צדדיו השונים ולהנחותנו בהתאם, כי כאן גורם הזמן פועל לרעתנו.

---

4. ראו לעיל תעודה 386.

ב) אמנה 48[5]

זוהי שאלה כאובה, הנוגעת לכמה אלפי אזרחים ישראלים הזכאים לפי אמנה 48 לפנסיות מממשלת פולין.

קיימתי פה שורת שיחות במשרד החוץ ופעמיים עם השר לביטוח סוציאלי – [אנטוני] בורסקי.[6] דו"ח מלא נמצא במזא"ר ובלשכת היועץ המשפטי.

לא אפרט, כי בעיה זו ידועה לך היטב. לפי הערכתי אין כל סיכוי שהפולנים ישלמו אף פרוטה אחת, שלא כבמקרה אמנה 19[7] שאנו מקבלים תשלום מלא לכל אלה הזכאים לגמלאות על פי אמנה זו.[8]

אני מציע למסור לחברי ההנהלה, העומדים בקשר עם מזרח אירופה לתביעות בעניין זה, כי מיצינו כל האפשרויות ולצערנו הפולנים הודיעונו סופית שאין הם מוכנים לשלם.

דעתי היא שעדיף לעשות כך על משיכת העניין עד אין סוף. מוטב שנאמר להם את כל האמת המרה.

עם זאת, אני מציע להודיע רשמית לוועד האמנות בג'נבה שפולין אינה מקיימת את האמנה 48. לפני משלוח הודעה זו, אציע להזמין את השגריר הפולני ולמסור לו בצורה "ידידותית" כי אנו נאלצים לעשות זאת כי זוהי עובדה קיימת ואנו משיבים על ידי כך לשאלה שנשאלנו. נמנענו מלעשות זאת כל עוד העניין היה במשא ומתן ועתה כאשר ברור המצב, אין מנוס מלהודיע התשובה לשאלה של ועד האמנות.

כמו כן אני חושב, כי צריך גם לומר לשגריר, שאנו עומדים תחת לחץ ציבורי קשה מצד תובעי פנסיות על פי אמנת 48 וכי אנו נאלצים למסור להם תוצאות המשא ומתן, הנמשך זה כשנתיים ומעלה.

ג) קשרי תרבות

מסתמנים סיכויים, אם כי עדיין אינו ברור הדבר די צורכו, שהפולנים מוכנים להסדר אתנו לגבי קשרים מתוכננים ולא מקריים, כפי שזה היה עד כה.

הודעתי במשרד החוץ על הסכמתנו, לפי מברקכם מס' 22 מיום 22.6.66, שבמקום בירצקי יבוא אחד מסגניו. בימים אלה אקיים שיחה נוספת בנושא זה על פי מכתבו של ד"ר ורדי[9] מס' 1601 מיום 24.6.66.

אני חוזר וממליץ שנממן נסיעת נציג משרד החוץ הפולני שיהיה אורח רשמי של משרד החוץ שלנו. השיקולים המדברים בעד זה הבאתי במכתבי מס' 421 מיום 26.6.66.

---

5. האמנה הבין־לאומית מס' 48 מתייחסת לתשלום פנסיות לנכים מטעמי בריאות ולזכאים לגמלאות מטעמי גיל ויורשיהם (אלמנות, ילדים, הורים) במקרה של מות המפרנס; ראו לעיל תעודה 387.
6. אנטוני בורסקי (Antoni Burski) (1904–1991), בין השנים 1960–1968 עמד בראש ועדת העבודה ותשלומי קצבאות.
7. האמנה הבין־לאומית ה־19 של ארגון העבודה הבין־לאומי, שבה נקבע כי עובדים זרים יטופלו באופן שווה לעובדים המקומיים בענייני פיצויים עקב תאונות עבודה. האמנה נכנסה לתוקף ב־8 בספטמבר 1926.
8. מדובר על תשלומי פנסיה לנכי תאונות עבודה מפולין. החל מאוגוסט 1963 החל המוסד לביטוח סוציאלי בוורשה להעביר תשלומים בהתאם לאמנה זו לידי שגריר ישראל. ראו מ' ברום וצבי פרנס אל שרת החוץ גולדה מאיר, 23 בינואר 1964, גנהמ"ד 130.23/3580/17; ראו גם לעיל תעודה 387.
9. מאיר ורדי, סגן מנהל המחלקה לקשרי תרבות.

ד) אשרות

נוכח המצב שנוצר, דומני שניטיב לעשות אם נשנה את שיטת האשרות שלנו לגבי הפולנים. הכול לפי המקרה ובתגובה לסירובים שאזרחים שלנו נתקלים בהם. יש לי ספקות אם בזה נקדם יחסינו ואם זה לא יגרום להסתבכות. משום כך אני מעלה את העניין להכרעת המשרד. מה שאני ממליץ לעשות בשלב זה הוא **לא לסרב** באשרות, אלא למשוך ולהחזיק במקרים מסוימים שבוע שבועיים כדי שילמדו מזה שאין אוטומטיות, כפי שזה כיום, שאנו נותנים אשרות במקום תוך שעות.

שקלו נא הצעה זו.

ה) ספרו של ז׳רומסקי[10]

אני מתנגד לפולמוס, ומשום כך לא הייתי רוצה לעודד את העיתונות שלנו למאמרי תגובה נאותים. אולם מאחר ובמשרד החוץ הסכימו לדעתי על הספר ועם זאת, הופיעה מהדורה שנייה, דומני כי המצב מחייב שנעשה משהו. הצעתי היא שהוועד לקשרי ידידות ישראל־פולין יביע בהזדמנות מתאימה מורת רוח על הספר, ויציין, כי ספר זה, המסלף דמותה של ישראל, אינו יכול שלא להעיב על יחסינו הידידותיים. יש לעשות זאת בצורה מכובדת מבלי להרחיב את הדיבור על תוכנו של הספר.

אסתפק בדברים אלה ואכיר לך תודה אם תמצא אפשרות להקדיש מזמנך עוד לפני העברת תפקידך ולהודיעני דעתך בכל נושא ונושא.

בתודה מראש ובברכה,

שלך,

דב סתת

נ"ב

ועוד נושא אחד, המחייב החלטה עקרונית והוא:

ספרי קודש

כזכור, הציעו לנו בשעתו שנקבל כמה אלפי ספרי קודש בתשלום סמלי של 100$ לטונה במשקל עם ההובלה על חשבוננו. בעניין זה טיפל בשעתו ד"ר שונמי[11] אשר קיים משא ומתן בפולין והדבר נשאר תלוי ועומד כי הייתה "תחרות" בין האוניברסיטה בתל אביב לבין הספרייה הלאומית ולבסוף שני מוסדות אלה נסוגו. הדבר הובא בפני שר הדתות, שהביע תמיכה, אך העניין לא מצא את פתרונו עד עצם היום הזה, כי הפולנים דרשו בעד כמה ספרים מובחרים סכום של 10 אלפים דולר. איש נאמן עלינו מסר לנו בשעתו כי הספרים לא שווים את הכספים שהפולנים דורשים בעדם, כלומר שזו פשוט סחיטה. כפי שכתבתי לך בשעתו:

"בקשר למברקך בעניין הספרים בתגובה למכתבו של שחם, ספק אחד בלבי, אם יש הצדקה לשלם בעד הספרים מחירים מופרזים, שכן מבחינה מוסרית אין למוכרים של היום

10. ראו לעיל תעודות 382 ו־389.
11. שלמה שונמי (1897–1984), ביבליוגרף. היה באותם ימים הספרן הראשי של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

זכות כלשהי לספרים אלה ולא כל שכן זכות להפכם לסחורה ולקבל תמורתם בדולרים. זהו נכס יהודי שירשוהו אלה שבמקרה טרגי־היסטורי נפל לידיהם." אני יודע שהם אינם יכולים לתת את הספרים במתנה מטעמים פורמליים, אולם די היה, כפי שדובר תחילה, שיקבלו תשלום סמלי, נאמר 100 דולר לטונה וההובלה על חשבוננו. זכורים לי הדיונים בשעתו על נכסי דת בצ'כיה וההפרדה בין נכסי קדושה ונכסים שאינם שייכים לסוג זה. סוכם אז שבמידה ומדובר בדברי קדושה, חלה עליהם חובה של פדיון, שלא כן עם הסוג השני.

אני מציע אפוא לשקול אם על ידי תשלום אין אנו יוצרים תקדים וסותרים את עצמנו בגישה והערכה כנ"ל.

עתה באו הפולנים שוב בהצעה שנרכוש את הספרים. לפי דבריהם עשו מומחים הערכה מחודשת והגיעו לסכום של 18 אלף דולר. הם טוענים שיש גורמים יהודיים בארצות הברית וגם גרמנים שמוכנים לקנות את הספרים בתשלום זה. הם טוענים שיש לנו זכות קדימה ולכן פונים אלינו בהצעה הנ"ל.

אני בדעה שעלינו להודיע לפולנים עמדתנו העקרונית כנ"ל.

מבחינה מעשית יהיה זה יציאת ידי חובה מוסרית אם גורם יהודי בארצות הברית יקנה את הספרים, בלבד שלא יישאר המצב כפי שהוא שיש בו משום חילול קודש. אם הדבר יסתדר כך ומאחר ואין בארץ עניין בספרים אלה, הרי יהיה בכך מעין פתרון לבעיה. לא כן אם הגרמנים יקנו את הספרים, כי אז, דומני, אסור לעבור על זה לסדר היום, שכן יהיה זה הוספת חטא על פשע. חומר מלא בנושא זה נמצא במזא"ר.

לפי מה שזכור לי, פנית בעניין זה לשר הדתות, אולם עד כה לא שמעתי מה הייתה תשובת השר לפנייתך בנדון.

אנא, שקול את הדבר והודיעני דעתך.

בברכה,

דב סתת

400

מנהל מחלקת מזרח אירופה, אליעזר דורון (ירושלים), אל השגריר דב סתת (ורשה)

גנהמ"ד 130.23/4054/33

ירושלים, י"ח באב תשכ"ו
4 באוגוסט 1966

אל: מר דב סתת, שגריר ישראל בוורשה
מאת: מנהל מזא"ר

דב יקירי,

קיבלתי את מכתבך מיום 7.7[1] ולאחר התייעצויות שונות, אני בא להשיב לך על שאלותיך:

א) ביתן יהודי באושוויץ:[2] נכון שהבעיה מוכרת לי היטב. לי נראה, כי כל עוד לא הודיעו הפולנים באופן מוחלט כי אין הם מוכנים לשתף את "יד ושם" בתכנון ובעיצוב הביתן היהודי באושוויץ, אין אנו צריכים להפגין נגדם על ידי הסתלקות מן התכנית כולה. עלינו לברר עוד פעם, אם אמנם יינתן ל"יד ושם" להיות שותף בקביעת אופיו של הביתן, על ידי צירוף נציג שלנו לוועדה המקימה את הביתן. רק לאחר שנדע את תשובתם, נסיק את מסקנתנו. אני מציע שתנהל שיחה נוספת עם רוסינק ותשתדל להוציא מפיו, מה כוונותיהם.

ב) אמנה 48:[3] מחילופי המכתבים האחרונים נוכחת ודאי לדעת, כי המוסד לביטוח לאומי וועד אגודת הפנסיונרים עשו חישובים חדשים והגיעו למסקנה כי למעשה מסתכמת תביעתנו היום ל־200,000$ לשנה במקום מיליון דולר לשנה, כפי שחשבנו קודם. לאחר התשובה המתחמקת שקיבלת מבורסקי, אני מציע כי תפנה למשרד החוץ (אולי לספאסובסקי עצמו) ותסביר להם כי הבעיה היא אנושית חמורה וכי למעשה אנו עוצרים בעד אנשים מרי נפש אלה מלערוך הפגנות ולפרסם את השערורייה בעיתונות בחוץ לארץ. אולם יכולתנו לבלום התפרצות זאת היא מוגבלת וכבר היום מאשימים אותנו הפנסיונרים בכך שאנו מסכימים לסחבת עד אשר זקנים אלה ימותו. תוכל לרמוז כי אנו מוכנים ללכת לקראתם ולצמצם את כל סוגי התביעות למינימום על ידי כך שנפעיל על עצמנו תשלום גמלאות וקצבות לקטגוריות מסוימות. אל תיכנס לפרטים ותגיד שאם משרד החוץ שלהם יראה את הבעיה מבחינתה המדינית והאנושית ותשכנע את בורסקי להיכנס אתנו במשא ומתן – נביא בפניהם תכנית שתצמצם את התביעות מאוד.

ג) קשרי תרבות: ממברקי מס' 46, ידוע לך כי פוטה השיג בוורשה אישורים על מופעים פולניים בישראל, כולל התאטרון האידי של אידה קמינסקה. הוא הדגיש בדבריו, כי רפאצקי אמר לו ששיפור יחסים והרחבתם אסור שיישארו בגדר דיבורים ותאוריות, אלא צריך לבטא זאת במעשים, וקשרי תרבות הוא אחד השטחים שצריך לפעול בהם.

400

1. ראו לעיל תעודה 399.
2. שם.
3. ראו לעיל תעודה 386 וכן תעודה 399.

אני מציע להשאיר את הוויכוח בדבר מימון נסיעת נציג משרד החוץ שלהם עד לסמוך לצאתו. הרושם שלי הוא שהפולנים עלולים להיעלב אם נציע דבר כזה ואולי אף לראות בכך מעשה שוחד לא אלגנטי. ממ[שלת] פולין שולחת שליחים ומשלחות לכל העולם וקשה לי להאמין שתמורת הכרטיס מאתונה לישראל היא הבעיה שלהם.

ד) אשרות:[4] נראה לי כי לאחר מה שאמר לי פוטה בשיחתו האחרונה אתי, עלינו לחכות עם כל מיני מחשבות של "פעולות תגמול". הוא אמר לי [ש]כבר השנה יחול שינוי רציני ולהבא עוד יוטב המצב.

ה) ספרו של ז'רומסקי: אני תמים דעים אתך שנפסיק את הפולמוס ונעבור לסדר היום.[5]

ו) ספרי קודש:[6] הצעתנו היא, כי תעלה את הנושא בשיחתך עם ספאסובסקי ותסביר לו כי העניין הזה הוא עניין רגיש ביותר ליהודים בכל העולם וכי פולין יכולה לזכות בהרבה אהדה ורצון טוב בעולם כולו אם תעשה ג'סטה ותעביר ספרים אלה לישראל. תסביר כי גם בשבילנו אין לזה ערך מוחשי כי אם סמלי. אין מחסור לא בישראל ולא בחלק העולם האחר בספרי תפילה, בתנ"כים ובש"סים. ייתכן כי חלק מהספרים כבר בלוי עד כדי כך עד כי הרבנות הראשית תצטרך להביא אותם לקבורה. אין לכך הצדקה שפולין תדרוש סכומי כסף כאלה בעד נכסי קודש אלה. אין הם רוצים למסור אותם חינם לגמרי, נהיה מוכנים לשלם איזשהו סכום סמלי, אך בשום אופן לא את המחירים המבוקשים על ידם. תבקש ממנו שיפעל במוסד הנוגע בדבר בכדי שהעניין יוסדר בצורה מכובדת.

בברכה,

אליעזר דורון

4. ראו תעודה 399.
5. שם.
6. שם.

401

תזכיר מאת סגן מנהל מחלקת אסיה ואפריקה, קז'ימייז' קורולצ'יק[1] (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ D. V 56-70 w 3

ורשה, 24 בנובמבר 1966

מחלקה V
[DV Izr — 240-26-66]

תזכיר

על שיחה עם סתת ביום 17 בנובמבר 1966, ביוזמתו, על עניינים בלתי מוסדרים שונים ביחסי פולין־ישראל

סתת הציג את הנושאים הבאים:

1. הודיע לי בצער, שקיבל מידע מניו יורק, על כך שהמשלחת הפולנית הצביעה בעד הצעת החלטה למנות אפוטרופוס על הרכוש הערבי בישראל. פולין מצאה עצמה בקבוצה של 36 מדינות שהצביעו בעד, 38 מדינות הצביעו נגד וכ־20 נמנעו. כך הצעת ההחלטה נפלה, והוא משוכנע שבכך נפגעה יוקרתו של מוסד האו"ם. הוא חזר לבעיית אי־התלות המדינית, בניסיון לערוך השוואות עם המאורעות בהונגריה ב־1956 וכן עניין הרכוש הגרמני שנשאר בפולין לאחר 1945.

בדבריי טענתי, שאי־אפשר להשוות את היחסים בין מדינות שונות לבעיית היחסים בין מדינת ישראל והפליטים הערבים. סתת, בסוף, הסכים לטיעון זה.

2. סתת הזכיר, שבביקורו האחרון של נציג ממשלת ישראל, הצד הישראלי הביע את הסכמתו להגדיל רכישת מכונות ומתקנים בפולין, מתוך רצון להגדיל את היקף הסחר ההדדי. הוסכם, שמשלחת פולנית בת חמישה חברים תצא לישראל כדי לסיים את המשא ומתן בעניין זה. ההסכמות האחרונות קבעו שמועד יציאת המשלחת הזאת יהיה בנובמבר-דצמבר השנה. בשיחה שקיים לאחרונה היועץ המסחרי של שגרירות ישראל במשרד לענייני חוץ נקבע, שהמשלחת לא יכולה לצאת עכשיו, אלא שבמעורפל נקבע המועד לאפריל 1967.

הצד הישראלי אינו מוכן לקבל מצב כזה והשגריר ס' [סתת] הוסמך להודיע, שהצד הישראלי אינו מעוניין בדחייה למועד מאוחר כל כך. אם הצד הפולני לא יקבל החלטה אחרת, יש לראות את העניין כאילו ישראל אינה מעוניינת בו יותר והיא נסוגה מן ההבטחות שניתנו. עבור ישראל אין זה עניין של "חיים או מוות", שכן סוחרים ישראלים יכולים לערוך קניות משתלמות במדינות אחרות. ס' היה רוצה להדגיש, שגורמים ממשלתיים היו צריכים לעשות מאמץ רב כדי לשכנע את הסוחרים לקנות

401

1. קז'ימייז' קורולצ'יק (Kazimierz Korolczyk), נולד ב־1912. בשנים 1962–1967, סגן מנהל מחלקה V.

את הסחורות האלה בפולין. לס' אין עוד כוונה לחזור לעניין זה; אם לא יקבל הודעה על החלטה אחרת מצדנו בקשר למועד יציאת המשלחת, הוא יראה עניין זה כגמור.

3. בשעתו הוסכם עם "ארס פולונה",[2] שהמצבורים של ספרי קודש עבריים שהושמדו וניזוקו יועברו לישראל תמורת 100 דולר לטונה, והצד הישראלי יישא בהוצאות ההובלה. "ארס פולונה" יצאה אחר כך עם הצעה חדשה, האומרת שבין הספרים הבלויים הללו נמצאים כמה דברי ערך שהיא מוכנה למכור תמורת 10,000 דולר.[3]
הצד הישראלי אינו יכול להסכים להצעה זו והוא מחזיק בעמדתו הקודמת שיקבל את הספרים במחיר של 100 דולר לטונה. ס' חיזק את טענתו בדוגמה של רומניה, שתרמה לישראל ללא תשלום 250 ספרי תורה, אף שישראל הציעה תשלום עבור חפצי זיכרון אלה.
אם לא יקבל תשובה ממשית בעניין זה יתייחס גם אליו כאל עניין מבוטל.

4. במהלך שהייתה האחרונה של משלחת ישראלית בת שני חברים, שבה היו נציג של משרד התקשורת ומשרד התיירות הישראלי, הוסכם, שמשלחת פולנית מתאימה תגיע בנובמבר השנה לישראל כדי לדון בתנועת תיירות בין המדינות ולקבל החלטות עליה. במשרד של חברת התעופה הפולנית "לוט", שהיה צריך לייצג את הצד הפולני, השגרירות מקבלת כל הזמן תשובות מתחמקות בקשר ליציאתה של אותה משלחת. אמנם הצד הישראלי מעוניין בהתפתחות שטח זה של שיתוף פעולה, אבל אל נוכח העמדה התמוהה של הצד הפולני, שגרירות ישראל רואה מצב זה כאילו ניתנה תשובה שלילית. אם הצד הפולני לא יממש בתקופה הקרובה את יציאת המשלחת הזאת, ס' יראה גם את העניין הזה כסגור.

ק' קורולצ'יק

402

מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים), אל שגרירות ישראל (ורשה)

מברק מוצפן: גנהמ"ד 130.23/4054/19

ירושלים, 18 בדצמבר 1966

שמור

אל: ממישראל ורשה
מאת: המשרד ירושלים

ב־16 הזמנתי את פוטה לארוחת צהריים, נכחו כרמיל וקלימצק.

---

2. Ars Polona, החברה הממשלתית שהתעסקה בסחר בין־לאומי בספרים, כתבי עת ומוצרי אודיו.
3. ראו לעיל תעודות 400 ו־401.

1. אמנות 48[1]

הדגשתי את מצבם הקשה של הפנסיונרים, ושאנו מצדנו מכבדים את התחייבויותינו לפי האמנה. רמזתי שהפנסיונרים מפעילים לחץ על הממשלה, שלא תוכל להתעלם מדרישותיהם המוצדקות. השגריר ניסה להתחמק באמרו שהעניין בטיפול שגריר ישראל בוורשה והמוסדות הנוגעים, ואילו משרד החוץ הפולני אינו מטפל בבעיה. השבתי שבהיותו שגריר פולני בישראל הוא מייצג את כל המוסדות הממשלתיים של פולין וביקשתיו להעביר לוורשה תקוותינו, שיימצא פתרון סביר לבעיה אנושית כאובה זו. הצעתי שיחות בוורשה או בירושלים, בדרג מומחים. השיב שהוא אינו שולל אפשרות של שיחות וידווח בהתאם.

2. הביתן באושוויץ

תיארתי התגובות השליליות המגיעות אלינו מכל העולם ומניצולי אושוויץ בישראל, נוכח היעדר ביתן יהודי. תחילה הביע השגריר את תימהונו. לפי מיטב ידיעותיו, הכול מוכן לפתיחה באפריל, אחר כך גמגם שכביכול נובעים הקשיים מכך שבשעת השואה לא היו היהודים שהושמדו אזרחים ישראלים. השבתי שמדובר על בניית ביתן יהודי לזכר אנשים שנהרגו בגלל יהדותם. ביקשתיו להעביר לממשלתו דאגתנו העמוקה ותקוותינו שייעשה הכול לתיקון המצב. פוטה הבטיח לטפל.

3. שיתוף פעולה טכנולוגי תעשייתי

שוחחתי על אפשרויות של שיתוף פעולה בשטח זה. השגריר שאל אם מעורב צד שלישי בתכניות אלו. כשעניתי שהסידורים הינם בילטרליים, שאל פוטה אם משלחתנו המסחרית העומדת להגיע לפולין תהיה מוסמכת לשוחח גם על שיתוף פעולה. אמרתי שאם הפולנים מעוניינים, נצרף איש מיוחד. הבטיח להודיעני.

4. קשרי תרבות

הבעתי את סיפוקנו על מספר האמנים הפולנים המבקרים בארץ והדגשתי שמקווים שתינתן אפשרות דומה לאמנים ישראליים להופיע בפולין. שמתי לב לתגובתו המאופקת כששיבחתי את להקת "שלונסק", השיחה התנהלה ברוח טובה והשגריר הביע את תקוותו לשיתוף פעולה הדוק.

אילן

1. ראו לעיל תעודות 386, 399 ו־400.

1967

403

שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל המנכ"ל יאז'י מיכאלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 562: AMSZ Dep. V w-196 t-943
נתקבל 14 בינואר 1967 שעה 13:20

14 בינואר 1967 שעה 11:10

אל: מיכאלובסקי

זה זמן־מה שעובדי השגרירות שלנו שמו לב למעקב צמוד במיוחד אחריהם על ידי כוחות המשטרה המקומיים. לפעמים יש לזה אופי הפגנתי (שיטת ה"צל"). אין ספק, הפעילות המוגברת של הכוחות האלה מתקשרת למתח רציני, פנימי וחיצוני, המורגש בישראל ובאזור. נראה לי, שנקיטת צעדים מקבילים כגמול נגד שגרירות ישראל בוורשה הייתה מועילה מאוד.

(–) פוטה

404

הנריך וֶנדרובסקי[1] (ורשה) אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 1140: AMSZ Dep. V w-196 t-943

נתקבל: 6 בפברואר 1967 שעה 15:50

סודי

אל: פוטה – תל אביב
הנדון: מברקכם מס' 6

1. ההשקפה שאנחנו עומדים עליה היא, שהמטרה של אמנה מס' 48 היא הבטחת זכויות הפנסייה לאותם אנשים שעזבו את מדינתם בחיפוש אחר עבודה. ההגירה לישראל איננה הגירה לצורך מציאת פרנסה; אופייה אחר, מכאן החלטות אמנה מס' 48 אינן חלות עליה.
2. את העמדה הזאת גיבשנו בהתייעצות ב־26 בינואר 1967 בוורשה עם נציגי צ'כוסלובקיה, הונגריה ויוגוסלביה. הם שותפים להשקפתנו.
   א. צ'כוסלובקיה התנערה מאמנה 48 בינואר 1965. לפנייה רשמית של ישראל לפני שנה – הם לא ענו.
   ב. ההונגרים גם הם לא ענו לפנייה מלפני שנתיים. בדעתם להתנער מן האמנה.
   ג. יוגוסלביה: הם חוששים שפרשנות צרה של האמנה תפגע באינטרסים של המהגרים שלהם בארצות אחרות ובארגון העבודה הבין־לאומי עצמו.

   המשלחות הביעו תמיכה בשיחות דו־צדדיות על בסיס טריטוריאלי. תזכיר על ההתייעצות אנחנו שולחים לכם עם שליח.
3. לידיעתכם: שגרירות ישראל פנתה במכתב מיום 23 בינואר 1967 לקבל את תשלומי הפנסייה עבור מהגרים מפולין, תוך הישענות על נימוקים של אמנה 48 ונימוקים הומניטריים.[2] ענינו כמו במס' 1, וכן, שאיננו אדישים לגורלם של המהגרים מפולין לישראל, ועם זאת ברור שהחובה לדאוג לאמצעי קיום עבורם מוטלת על מדינת ישראל, כשם שפולין קיבלה על עצמה את עול החובה להבטיח את קיומם של החוזרים למולדת לאחר המלחמה.
4. המידע על ההתייעצות מיועד אך ורק לידיעתך הבלעדית.

ונדרובסקי

404

1. הנריך ונדרובסקי (Henryk Węndrowski) (1916–1997), אלוף. שירת בשירותי הביטחון משנת 1945; משנת 1961 עמד בראש המדור ה־III (ריגול – גרמניה המערבית, ברלין המערבית, אוסטריה), מחלקה I במשרד הפנים. לא ידוע מתי נכנס למשרד החוץ; מאוגוסט 1968, שגריר בדנמרק.
2. ראו לעיל תעודות 386, 399 ו־400.

405

המזכיר השני של שגרירות פולין בישראל, סלאבומיר ליפובסקי (תל אביב), אל מנהל מחלקת עיתונות ומידע במשרד החוץ, ו' חבשינסקי (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ Dep. V-60-70 w-1

נתקבל ביום 13 בפברואר 1967

תל אביב, 7 בפברואר 1967

אל: ח' ו' חבשינסקי
מנהל מחלקת העיתונות והמידע
המשרד לענייני חוץ
ורשה

המשרד לענייני חוץ
מחלקה V
מס' DV-Izr-0-22-1-67
נספח

אני שולח בנספח תזכיר מאת המזכיר השני של השגרירות, ח' ליפובסקי,[1] שאני רואה בו ניסיון מעניין לענות על השאלה שהופנתה אלינו במברק, על אופן ההסתכלות ועל הדימוי של פולין ותפקידה בעיני הציבור הישראלי.

בגלל אופייה הכללי של השאלה, התזכיר אינו ממצה את הבעיות שאפשר להבחין בהן בשלמותן, אך הוא מהווה גורם בעל עניין בשיקולים.[2]

(–) י' פוטה

תזכיר

הגדרת הנושא ביחס לישראל היא מסובכת למדי שכן הוא משתמע לפנים רבות.

הנושא נוגע גם לשורה של בעיות בעלות אופי מדיני טהור, המתקשר למעמדנו הבין־לאומי וגם למדיניות הפנים שלנו המעוגנת במשטר הסוציאליסטי של ארצנו; ועוד הוא מתקשר ליחסן של קבוצות חברתיות שונות ועדות שונות המרכיבות את מדינת ישראל.

משמעות די מהותית יש כעת גם לקו הרשמי המיוצג על ידי ממשלת ישראל ביחס לפולין.

405

1. סלאבומיר ליפובסקי (Sławomir Lipowski), נולד בשנת 1930. בשנים 1952–1955 שירת במשרד הפיננסים; ב־1956–1959, עבד במועצת המסחר הוורשאית; ב־1964–1967, מזכיר שני בשגרירות פולין בתל אביב.
2. על הטקסט שתי הערות בכתב יד: "1. מליצ'יק תזכיר מעניין איך לעשות בו שימוש [חתימה בלתי קריאה]. 2. להראות למחלקת חוץ לפי רשימת תפוצה. מיכאלובסקי".

המדיניות הרשמית

המדיניות הרשמית כוללת הצהרות, בשורה של הזדמנויות, של ידידות לפולין. החיוב ביחסים מובע במספר נושאים, שהעיקריים בהם הם: הדגשת המסורות המחברות את שני העמים; שבחים לדוגמה החיובית שנתנה פולין העממית, החל מעזרה לאחר המלחמה עוד לפני הקמת המדינה (מדריכים צבאיים וכדומה); בהמשך, העלייה ההמונית הראשונה, התמיכה שנתנו באו"ם ב־1948; העלייה ההמונית השנייה בשנים 1957/58, וכן יחסה של ממשלתנו לתרבות ולמסורת היהודית בפולין של היום.

לכאורה נדמה, שקשה לצפות ליחס טוב יותר מצד מדינה קפיטליסטית לרפובליקה העממית הפולנית. ואולם יש גם היבטים מצדדים שונים:

ראשית, אי־אפשר להתייחס לקו הנוכחי של מדיניות החוץ הישראלית כאל עובדה קבועה שלא תהיה נתונה לתפניות. הראיה לכך היא יחסו של בן־גוריון, ראש הממשלה הקודם שעמד שנים רבות בראש השלטון בישראל, למדינות הסוציאליסטיות בכלל ולעניין הגבולות המערביים של פולין במיוחד. היחס הנוכחי החיובי של ממשלת אשכול מונחה על ידי ההנחה הבסיסית, שהתקרבות לפולין היא אמצעי להגיע אל ברית המועצות ומדינות סוציאליסטיות אחרות שיחסן לישראל צונן ונוקשה. במקרה של ברית המועצות, חשובים לישראל במיוחד היהודים שם.

פולין, כפי שנאמר כאן לפעמים בדרך אגב, נחשבת לליברלית ביותר מבין "המדינות הקומוניסטיות" ומכאן אדריכלי מדיניות החוץ הישראלית שואבים את תקוותיהם, שיזכו בתמיכתה של הממשלה שלנו בהתמודדות עם הבעיות הקשות שממשלת ישראל נתקלת בהם ביחסיה עם ברית המועצות.

היבט שני, בעל אופי שכבר אפשר להגדירו כערמומי למדי, הוא השימוש בשמה של פולין כדי להציגה בפני ברית המועצות כניגוד חיובי וכדוגמה לחיקוי.

ניסיונות והצהרות ניסיוניות כאלה מתרחשים לעתים קרובות והם משתקפים במגוון רחב של מסגרות פעולה של גורמים ממשלתיים רשמיים ואצל ארגונים יהודיים וציוניים עולמיים.

את ה"שבחים" האלה אי־אפשר להגדיר אחרת אלא כניסיונות לתקוע טריז ביחסים שלנו עם מדינות סוציאליסטיות אחרות וכאמצעי לחץ על ברית המועצות.

בנימוקים אלה דווקא, שמשמיעים הדוברים הישראלים, נתקלים לעתים קרובות מאוד הדיפלומטים הסובייטים בישראל.

יחסו של הציבור בישראל

למרות הגירה גדולה מאוד מארצות אפריקה ואסיה, הקבוצה החברתית־פוליטית החשובה הם יהודי אירופה, ובהם העולים מפולין, ומיד לאחריהם, ההגירה הישנה מרוסיה וברית המועצות.

קבוצה בעלת תודעה פוליטית חריפה הפעילה במיוחד בחיים החברתיים־פוליטיים היא ציבור גדול של אנשים שהגיעו מפולין לאחר שנת 1945. כאן אנחנו נתקלים בתופעה מדהימה.

היהודים שהיגרו לכאן לפני המלחמה במסגרת מה שקרוי "ההגירה האידאית" – אלה שנפגעו ביותר על ידי המשטר הסאנציה[3] – מצאו את מקומם במפלגה הסוציאל־דמוקרטית בעלת הנטייה השמאלית מפ"ם, ובהכללה, אף שאנשים אלה הם ציונים גמורים מתוך הכרה,

3. ראו לעיל תעודה 292, הערה 1.

הם מתייחסים די בחיוב לפולין העממית. ואולם דווקא אלה שהגיעו מפולין העממית מהווים תגבורת לשורות מפא"י הראקציונית, והם – שוב במבט מכליל – מתאפיינים ביחסם העוין למשטר שלנו ולפולין בכלל.

מהם בעיקר באות הטענות בדבר אנטישמיות שכביכול הכריחה אותם להגר, לעג ובוז לכלכלה הפולנית ולשיטה החברתית, האשמות בדבר שיתוף פעולה עם הנאצים בהשמדת יהודים בפולין וכדומה.

חשיבותה של קבוצת אנשים זו בעיצוב דעת הציבור על פולין גדולה, שכן רבים ממנה חדרו לדרגים הגבוהים ביותר והבינוניים של הסולם החברתי והמנהלי (משרדי ממשלה, משרדי שלטון מקומי, משטרה, ובמיוחד עיתונות).

מכאן דווקא באים, מפעם לפעם, מאמרים נבזיים על פולין, אלה שביחס אליהם הממשלה "חסרת אונים", שכן זוהי "עיתונות חופשית".

אילו ההערכה שלנו נשענה רק על מעקב אחר הפרסומים הרשמיים, אפשר היה להעריך זאת כבסיס ראיות צר מדי להוצאת מסקנות כלליות. ואולם בצד אלה, יש לנו הזדמנויות רבות להתבוננות בלתי אמצעית ולהאזנה לשיחות ואלה, לצערנו, מחזקות את ההערכה שהבאנו לעיל.

אם נשווה את המצב פה ליחס של מהגרים פולנים בארצות קפיטליסטיות אחרות, נמצא תופעה הפוכה: בארצות הברית, אף שהממשל מבטא את יחסו השלילי ל"משטר הקומוניסטי" בפולין בצורה ברורה – להמוני המהגרים הפולנים יש יחס חיובי במהותו לרפובליקה העממית הפולנית. בישראל, גם במבט פורמלי על התמונה הכללית, נקבל מצב הפוך.

ברור מעל לכל ספק, שהקו הרשמי של הממשלה יש לו השפעה מהותית על רמת ההופעה הגלויה של היחס הלא אוהד לפולין, והראיה, השינוי שחל בעקבות שורת ההתערבויות שלנו והשיחות שניהלנו גם עם עסקני מפלגות שונות וגם עם גורמים רשמיים.

לכן חלה השקטה מסוימת של התופעות הגלויות המתנגשות עם הקו הממשלתי הרשמי של ידידות למדינה שלנו. ואולם יש לפקפק בכך שההשקטה הזאת מסמנת שינוי איכותי ביחסו של ציבור המהגרים מפולין לפולין העממית.

אשר לישראלים שמוצאם מארצות אפריקה או אסיה, אזי, ככלל, פולין היא מושג זר אצלם, הם יודעים שזוהי מדינה המשתייכת לגוש הקומוניסטי ובכך ידיעתם מתמצית.

ההערכה שלנו היא, שאותו חלק מן האוכלוסייה, בהמוניו (שכן יחידים מתוכו תופסים עמדות גבוהות יותר במִנהל הממשלתי) – הוא אדיש לחלוטין.

אלה הם, ברובם המכריע, אנשים העומדים בתחתית הסולם החברתי. למשל, מבין 12.1% האנאלפביתים בישראל, רובם הם עולים מאותן ארצות.

קבוצה נוספת וניכרת מאוד של האוכלוסייה הם אלה שכבר נולדו כאן והם מהווים את הקאדרים אשר בהתאם למדיניות הממשלה, מחליפים את הוותיקים שנושאים את המשקעים של מוצאם מארצות אירופה.

גם ביחס לקבוצת אוכלוסייה זו אנחנו מוצאים אישור להערכה בדבר החשיבות המיוחדת בעיצוב היחס לפולין, שיש לאותם עולים "פולנים". דור ההורים שנולדו בפולין מתייחס לפולין בחוסר אמון, ולעומת זאת הדור שה"חוויות הקשות" של הוריו לא מכביד עליו, פתוח יותר ונורמלי יותר בהתנהגותו.

בהשקפותיהם, בני הארץ מקבלים בדרך כלל את ההערכה הרשמית של הממשלה שלהם ביחס למדינות השונות, אפילו למערב גרמניה.

אם נתעלם מן הגוונים והדקויות וננסה להעריך את יחס הציבור הישראלי ככלל לשאלות מדיניות בסיסיות ולחלוקת העולם למשטרים שונים – אפשר, במלוא השכנוע, להגדירו כאנטי־קומוניסטי, אם כי כאשר מדובר בפולין, קבוצות שונות, תלוי במטען הרגשי שלהן, מתייחסות אלינו בצורה שונה.

לסיום, הדימוי של פולין הוא של מדינה התופסת מקום מרכזי בזירה הבין־לאומית ובמחנה הסוציאליסטי. [פולין זוכה ל]הערכה מלאה של עמדותינו מצד הממשלה.

הם מתחשבים בקולנו בארגונים הבין־לאומיים, אינם מוציאים מכלל אפשרות שקולה של פולין ייחשב בין המצביעים לזכותם במקרה של דיונים בפורום של האו"ם בבעיות ישראל־ערב, כולל עניין הפליטים, השטחים וכדומה.

ממניעים אלה אנחנו עדים מדי פעם לניסיונות להשוות את מעמד המחוזות המערביים שלנו עם השטחים הערביים שישראל סיפחה לגבולותיה.

העניין שלהם אינו מסתכם בקולה היחיד של פולין, אלא מתקשר אליו היבט משמעותי הרבה יותר: עמדתה של פולין יכולה להשפיע על עמדת ברית המועצות ומדינות סוציאליסטיות אחרות. את משקלה היחסי של הרפובליקה הפולנית העממית, כפי שהוא מוערך בישראל, הצגנו בהקדמה לתזכיר זה.

אם עניין להם ביוזמות המדיניות שלנו, כמו תכנית רפאצקי ותכנית גומולקה,[4] הרי לא נתקלנו בהד רציני להן, שכן, כפי שנוכחנו כאן, נושאים אלה חורגים במידה ניכרת מן האינטרסים והיעדים הקרובים שממשלת ישראל הציבה לעצמה במדיניות החוץ שלה. מעבר לזה, מתקבל על הדעת שבני בריתה המערביים של ישראל לא גילו עניין שישראל תשמיע את קולה בעניין זה.

גורם המסבך את מדיניותה של ישראל כלפי פולין הוא, ללא ספק, עמידתנו האיתנה ביחס למערב גרמניה. הם מודעים לכך, שמדיניות ההתקרבות המתמשכת שלהם אל מערב גרמניה, יש לה השלכות מחייבות על הקונספציה של קרבה לפולין. לכן מנסים, בכל הזדמנות, לגמד את המשמעות של שיתוף הפעולה בין ישראל למערב גרמניה.

גם הציבור הישראלי חש אי־נחות בגלל אותה סיבה, במידה שאפשר להשליך על הממשלה את ה"אשמה" של שיתוף פעולה בין־לאומי. אלא שאין מחאה ציבורית נגד שיתוף הפעולה הזה, תוך כדי קבלת סכומי כסף שמנים מן הרפובליקה הפדרלית הגרמנית (מערב גרמניה). כל זה גורם לכך, שמדיניות פולין ביחס לרפובליקה הפדרלית מעוררת הגברה תקופתית של תעמולה, המזכירה לפולנים את האנטישמיות ואת שיתוף הפעולה עם הנאצים בתקופת הכיבוש, ועוד עם תוספת פרשנות הטוענת שהרפובליקה הפדרלית לפחות משלמת, ואילו בני בריתנו המזרח גרמנים לא מוכנים לקבל אחריות ולשלם פיצויים.

כך אפוא שאלת מערב גרמניה מקשרת את האינטרסים של ממשלת ישראל ושל הציבור בעימות עם המדיניות הפולנית ועמדתנו בסוגיות אלה.

בסכמנו את הנושא הזה, אשר כפי שהזכרנו בהקדמה, יוצר מצב קשה מאוד מבחינת ישראל, יש לראות את העובדה הבסיסית, שהציבור כאן, נוסף על היותו רבגוני מאוד, נמצא בתהליך של גיבוש דמותו. תהליך זה חייב להימשך עוד תקופת זמן ארוכה, עם שכיוון

4. תכנית להקפאת נשק אטומי במרכז אירופה (שתי הגרמניות וצ'כוסלובקיה), שהוצגה על ידי גומולקה ב־28 בדצמבר 1963. בפברואר 1964 הממשלה הפולנית העבירה את "תכנית גומולקה" באיגרת לממשלות שונות, בין היתר לאלו של צרפת, ארצות הברית, בריטניה, ברית המועצות ושתי הגרמניות.

ההתגבשות הפוליטית של המדינה הוא, במפורש, קפיטליסטי עם נטייה הולכת וגוברת להידוק היחסים והקשרים עם המדינות האימפריאליסטיות, כולל מערב גרמניה, אשר משנת 1950 הופכת לגורם חשוב יותר ויותר גם ביחסים ההדדיים וגם בעיצוב היחסים בין ישראל והעולם המערבי בכלל.

להצעת התזה הזאת תורם גם תפקידם הייחודי של יהודי הגולה, ביחסם למדינת ישראל עצמה, וגם בעמדות שנוקטים הארגונים היהודיים והציוניים במדינות הקפיטליסטיות. העובדה, שהגולה היהודית קשורה כלכלית ופוליטית עם ממשלות המדינות הקפיטליסטיות, מורה על כך שהנטיות האנטי־קומוניסטיות המתפתחות בישראל הן בלתי נמנעות ולא ישתנו גם בעתיד, שכן ישראל היא מדינה הנמצאת ביחסים בלתי ניתנים לניתוק עם הגולה.

ניצחונותיה הרצופים בבחירות וחיזוק כוחה של מפלגת מפא״י במדינה, למרות ניגודים פנימיים ומפלגתיים שונים, מעידים על כך, שלבסיס שהתפתח מאז 1948 ועד עכשיו חסרים כוחות קִדמה חזקים מספיק, שיהיה בכוחם להשפיע במידה כלשהי על שינוי עמדת ישראל בעימות האידאולוגי והפוליטי המחלק את העולם לשני מחנות.

כך יוצא אפוא שהתמונה שיש לציבור הישראלי על הרפובליקה הפולנית העממית הנה ותהיה, במבט כללי, כמו זאת של כל המדינות הקומוניסטיות. השינויים המסוימים שאפשר להבחין בהם עכשיו, בין אם מקורם בטקטיקה העכשווית של הממשלה ובין ברגשות שהשתמרו פה ושם – אין להם משמעות עקרונית בראייה הכוללת.

מזכיר שני בשגרירות
(–) ס׳ ליפובסקי

406

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל שגריר ישראל בצרפת, ולטר איתן (פריז)

העתק: גנהמ"ד 130.23/4054/33

ורשה, י"ד באדר א' תשכ"ז
ורשה, 24 בפברואר 1967

אל: שגריר ישראל, פריז
מאת: שגריר ישראל, ורשה

ס ו ד י

הנדון: **מונומנט אושוויץ**
מכתבך מס' 72 מ־30 בינואר 1967[1]

ד"ר איתן היקר,

אני מבין את תגובתך לדברי נשיא הוועדה המארגנת בצרפת אודות אי־השתתפותנו בתרומה להקמת מצבת הזיכרון באושוויץ.[2] אולם דומני כי אותו האיש אינו יודע את הרקע, או שאינו שותף לדעתנו, או אולי משמש "שליח קודש" בתום לב של הפולנים, המעוניינים בשיתופה של ישראל במפעל ולו על ידי תרומה סמלית, שיהיה בה משום גושפנקה להסכמתנו לאופיו של אותו המפעל.

הפולנים יודעים היטב, כי הקמת מצבת זיכרון באושוויץ בלי השתתפות ישראל נוטלת ממנה את כל הישות שהם רוצים לשוות לה מתוך שיקוליהם הם, לכן ניסו ומוסיפים לנסות להשפיע עלינו בעקיפין והערותיו של נשיא הוועדה המארגנת הצרפתית אינן אלא, לפי דעתי, ניסיון מחודש להניענו לשינוי עמדתנו.

הבעיה היא היסטורית – עקרונית. היסטורית על שום שתרומה, תהיה גבוהה אשר תהיה, היא בבחינת מתן יד לסילוף ההיסטוריה וזוהי אחריות גדולה. עדיף אפוא להימנע מכל תרומה על פני יציאת ידי חובה כדי לזכות להיות מוזמנים לחתונה לא לנו, הנוגדת את השקפתנו והמנציחה מגמה זרה לנו.

כפי שציינת במכתבך הנ"ל, זוהי פרשה ישנה ואם החלטנו כפי שהחלטנו, לא להשתתף במפעל זה, הרי עשינו כן בלב כבד.

406

1. מכתב של ו' איתן, שגריר ישראל בפריז, 30 בינואר 1967, גנהמ"ד 130.23/4054/33.
2. גלעד בין־לאומי לזכר קרבנות הפשיזם באושוויץ, נחנך ב־16 באפריל 1967, בהשתתפות של 200 אלף איש. הגלעד נתרם על ידי האסירים לשעבר, משפחותיהם, ממשלותיהם ותרומות פרטיות מחוץ לפולין. לאורך הגלעד מוקמו 19 לוחות ועליהם כיתוב רב־לשוני (ובכלל זה בעברית וביידיש): "מקום מותם וסבלם של ארבעה מיליון קרבנות שנרצחו על ידי הרוצחים ההיטלראים בין השנים 1940-1945".

לאחר ששוחחתי פעמים מספר עם תת־שר התרבות רוסינק, התברר כי הפולנים החליטו בלחץ הסובייטים להוציא את ישראל כליל מכל השפעה על אופיו ההיסטורי של המחנה באושוויץ. הפולנים אימצו לעצמם, בהשפעת הסובייטים, את ההשקפה שלא חשוב אם היו אלה יהודים שהושמדו באושוויץ או בני לאומים אחרים, כי מדובר באנשים באשר הם אנשים ובולטת המגמה המתגבשת יותר ויותר שלא להזכיר את היהודים, אלא פה ושם דרך אגב ובמרוצת הזמן יישכח הדבר וכולם יתרגלו לזה ויראו במוזיאון אושוויץ את הכלי להסברה על זוועות הנאציזם וזכר היהודים שנספו לא ייפקד.

אם במונומנט הקטן שהוקם אחרי המלחמה בבירקנאו ושהוסר עתה כדי להקים במקומו את מצבת הזיכרון המרשימה, היה כתוב באידיש כי זוהי מצבה לזכר היהודים שהושמדו במחנה זה, הרי במצבה המוקמת, לא תהיה כבר מילה באותיות מרובעות. מי שמכיר את המצבה היהודית הקטנה שהוסרה, אשר הוקמה באותם הימים כאשר הזוועות היו טריים בזיכרון וביטאה בצורה ספונטנית את המחאה לזוועות, אינו יכול להצדיק את הסרתה, כי אין ספק שהיא דיברה יותר אל הלב ומתוך הלב מאשר זו המוקמת עתה. למי הייתה מפריעה אילו נשארה בטבעיותה? ברור שהיא אינה תואמת את רוח הזמן החדש ואולי הכ[ו]תוב באידיש – המאמע לשון – הוא הפוסל אותה, אם כי בוורשה על האנדרטה, באומשלג־פלאץ ועל הבונקר של אנילביץ'[3] כתובים דברי הקדשה בעברית, אידיש ופולנית.

זאת ועוד אחרת, וזה אולי העיקר במכלול הבעיות של הנצחת השואה בפולין. בשנת 1962 הציע משרד החוץ הפולני שנקים ביתן ישראלי לאומי במחנה דוגמת הביתנים הלאומיים של כל המדינות שאזרחיהם נספו באושוויץ. קיבלנו את ההצעה, עובדה תכנית הביתן הישראלי, הוקצבה ההקצבה הכספית הדרושה והיינו מוכנים לגשת לביצוע. אולם כעבור כמה חודשים נסוגו הפולנים בטענה שמאחר וישראל לא הייתה קיימת כמדינה באותן השנים, ממילא לא היו אזרחיה קרבנות ההשמדה, לכן אין בסיס משפטי לביתן ישראלי־לאומי. לא הועילו הסברנו שהיטלר לא עשה הבחנות משפטיות לגבי אזרחותם של יהודים באשר הם יהודים, בין אם היו אזרחי הולנד, צרפת, צ'כוסלובקיה, וכולי וכן לא נשתכנעו מהטיעון שגם גרמניה המזרחית לא הייתה מדינה בתור שכזו באותן השנים ולמזרח גרמניה יש ביתן לאומי משלה. הפולנים הביאו כנגד זה נימוק סרק שכאילו יש חוגים יהודי[י]ם בארצות הברית, המתנגדים להקמת ביתן ישראלי, דבר שלא היה ולא נברא, אלא אם כן נמצאו אי־אלה אנשים בודדים, שאם אף היו, לא אלה יכלו להיות דוברים בשם יהדות ארצות הברית.

בשלב יותר מאוחר באו הפולנים בהצעת הפשרה להקים ביתן יהודי כולל. לפי הצעה זו עמדה לקום ועדה משותפת של המכון ההיסטורי היהודי בוורשה, "יד ושם" והמכון בצרפת וסוכם כי לנציג "יד ושם" תהיה הזכות להשתתף בדיונים, להמציא חומר ולעבד במשותף הצעות לגבי המוצגים הדוקומנטריים בביתן היהודי הכולל. אולם גם סיכום זה לא קוים. אמנם מנהל המוזאון באושוויץ ביקר "ביד ושם", לקח משם מסמכים לפי בחירתו, אך ל"יד ושם" לא ניתן המעמד שהובטח, ומוסד מכובד זה הפך לספק החומר, מבלי שיוכל להשפיע על אופי הביתן.

מכאן המסקנות:

---

3. תל עם מצבת אבן (המוכר כ"גבעת אנילביץ'") לזכר מורדי גטו ורשה, במקום שבו היה הבונקר, ברחוב מילה 18 בוורשה. המצבה הוקמה באביב 1946.

א) אי־עשייה, כלומר אי־מתן תרומה, משחררת אותנו מאחריות למעשה סילוף ההיסטוריה ודומה לעשייה במובן מחאה, שהפולנים מבינים היטב את משמעותה ומשקלה.

ב) אי־הזמנת ישראל לטקס של מפעל הזר לרוחנו תפגע יותר בהוגי הרעיון הפסול מאשר בנו ונישאר נקיים במצפוננו לדורנו אנו ולדורות הבאים.

ג) זה יוסיף לנו כבוד והערכה על עמדה עקבית וגאווה לאומית.

ד) דעת הקהל היהודית והכללית תהיה לצדנו נגד מארגני המפעל, כי הם מבינים שסוף סוף ישראל היא מרכז לוחמי הגטאות ולוחמי המחתרת ותושבי ישראל, בין הוותיקים ובין למעלה מ־200 אלף העולים מפולין אחרי המלחמה, הם ולא אחרים הם הקרובים החיים של המיליונים שנספו באושוויץ.

ה) אי־שיתוף "יד ושם", המוכר כמוסד הנצחת השואה העיקרי, יטיל צל על כל המפעל ויוריד מערכו המוסרי.

זוהי דעתי, וברוח זו הצגתי את העניין בפני המשרד.

בברכה,

דב סתת

407

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130/23/4054/32

ורשה, י"א באדר ב' תשכ"ז
23 במרס 1967

אל: מנהל מזא"ר
מאת: שגריר ישראל, ורשה

סודי

הנדון: **האנדרטה באושוויץ**

אריה היקר,

כפי שניתן להסיק מההתפתחויות האחרונות, עליהן הברקתי לך, הייתה עמדתנו נכונה והפולנים הבינו שלא יוכלו לעמוד בפני הלחץ של דעת הקהל והסכימו להוספת אידיש ועברית.[1] אילו היינו תורמים בין הראשונים היינו מקלים עליהם בכניעה לתכתיב הסובייטי.

מה שברור כבר הוא שהסובייטים הגבילו את השתתפותם לידי מינימום והעובדה שהחוברת על אושוויץ הופיעה בפולנית, צרפתית וגרמנית בלבד ולא ברוסית, מעידה שהסובייטים לא שינו את עמדתם הידועה. אין הסבר אחר לאי־הופעת אותה החוברת באנגלית אלא כדי שלא יובלט היעדר השפה הרוסית, שכן היה טבעי אילו הוצאה החוברת באנגלית בשביל מאות האורחים שבאים מארצות דוברות אנגלית.

ההצעה של תת־שר התרבות רוסינק שישראל תיקח על עצמה ציוד בית כנסת באחד האולמות של הביתן היהודי, היא בבחינת יציאת ידי חובה לתת לנו מעמד בקביעת אופיו של הביתן, שכן עצם היותנו במקום תאפשר לנו להשפיע על אי־אלה סידורים בפנים בתחומים אחרים. כמו כן, הוכר גם מעמדו של **"יד ושם"**. כיצד זה ייעשה, יסביר במכתבו יהושע פרט, שהשתתף בשיחה ויעלה על הכתב הסברו של רוסינק על שלב השתתפותו של מוסד זה בצורת הצגת החומר שתקבע את מגמת הביתן היהודי.[2]

מתוכן השיחה עם רוסינק תבין כמה שהתקדמנו ומה השגנו על ידי עמידתנו העקרונית המכובדת שרק מוסיפה לנו הערכה בעיני הפולנים ומי יודע אם לא בעיני הסובייטים גם יחד. אין ספק שבזה הקלנו על הפולנים במיקוח עם הסובייטים.

407

1. ראו להלן תעודה 408.
2. ראו להלן תעודה 408.

על המשך ההתפתחות עוד אודיעך.
בברכה,

דב סתת

408

המזכיר הראשון בשגרירות ישראל בפולין, יהושע פרט (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/4054/32

ורשה, י"ד באדר ב' תשכ"ז
26 במרס 1967

אל: מזא"ר
מאת יהושע פרט

דחוף

הנדון: **פגישה עם סגן־השר רוסינק**
ב־22.3.67

ב־22.3.67 נתקבל[ו] השגריר והחתום מטה על ידי סגן־השר רוסינק. הפגישה נקבעה לפי פנייתנו.

ניכר היה, כי רוסינק התכונן היטב לקראת הפגישה. לאחר כמה מילות נימוס החל להרצות בשטף על ההכנות לקראת גילוי המצבה באושוויץ.

להלן תמצית הדברים:

1. בעצרת בחודש אפריל שנה זו ינאמו:
   א. מזכיר הוועד הבין־לאומי קייטה.[1]
   ב. ראש ממשלת פולין צירנק[יי]ביץ.
   ג. יושב ראש הוועד הבין־לאומי פרופ' וייץ.[2]
   ד. גנרל סובייטי, שעמד בראש הגייס הסובייטי ששחרר את אושוויץ.[3]
   ה. השר וויצורק יסיר את הלוט מהמצבה.

408

1. מיאצ'יסלאב קיאטה (Mieczysław Cieta).
2. רוברט וייץ (Robert Waitz) (1900–1978), אסיר אושוויץ לשעבר, עמד בראש ועד אושוויץ העולמי מ־1954 עד 1967.
3. אושוויץ שוחררה ב־27 בינואר 1945 על ידי חיילי הארמייה ה־60 של החזית האוקראינית של הדיוויזיה ה־100 של חיל הרגלים, בפיקודו של פיודור קראסאבין (Fiodor Krasawin).

2. הובטחה השתתפותן של משלחות רבות מהמזרח והמערב. מעריכים, כי מספר האורחים שיגיעו מחוץ לארץ יהיה כשלושת אלפים(!), מארגנים רכבות מיוחדות עם משלחות מכל קצות פולין. בסך הכול ישתתפו בעצרת למעלה **ממאה אלף** איש. בין הארצות שכבר אישרו השתתפותן ציין רוסינק את ארצות הברית, אוסטרליה, צרפת, גרמניה, אוסטריה, אחדות מארצות דרום אמריקה, צ'כיה וישראל. לפי דבריו יגיעו מישראל 63 אנשים.

3. **הזמנת מיניסטרי החוץ**

לעצרת הוזמנו מיניסטרי החוץ של המדינות, שתרמו תרומה כספית להקמת המצבה באושוויץ. לסין ולאלבניה, על אף שמדינות אלו נמנו עם התורמים, לא נשלחו **הזמנות**, אלא **הודעות** על קיום העצרת. רוסינק הדגיש, כי אם יקבל ידיעה רשמית, שישראל תרמה תרומתה, ישלח מיד הזמנה לשר החוץ הישראלי.

4. הזמנתו של ד"ר גולדמן להשתתף בעצרת גרמה ל"תקרית דיפלומטית": מחאות מלבנון ומאלג'יריה. מחאה דומה הייתה גם בצ'כיה. בין היתר הדגישו הערבים את הכרזתו של ד"ר גולדמן עם מינויו של קיזינגר כראש ממשלת גרמניה המערבית.[4] רוסינק העיר דרך אגב, כי הכרזתו של ד"ר גולדמן הייתה אמנם מרגיזה, אבל במקרה זה, השיבו פולין וצ'כיה לערבים – תוך תיאום מוקדם ביניהם – כי הזמנתו של ד"ר גולדמן היא "עניין פנימי".

5. המצבה אושרה על ידי חבר שופטים בין־לאומי. הפולנים רצו לשוות למפעל ההנצחה אופי בין־לאומי. רוסינק סבור, כי היצירה (צוות משותף של איטלקים ופולנים) היא too much sophisticated. לפני המצבה יעמוד קיר אבן ובו ייחרט טקסט אחיד בשפות: **פולנית, צרפתית, גרמנית, אידיש ועברית**.

6. **ביתן יהודי**. רוסינק מסר, כי אושרה סופית הקמתו של הביתן היהודי. כעת עובר הבניין שיפוץ כללי. בביתן תהיה תערוכה, אשר על תכניתה דנות שלוש ועדות בשלושה שלבים:

   א. ועדה מורכבת מפרופסורים של אוניברסיטת קרקוב בודקת את החומר.
   ב. סיכומי ועדת הפרופסורים יובאו לאישור הוועד הבין־לאומי של אושוויץ.
   ג. בשלב שלישי, תטפל בהכנות ועדה מצומצמת של מומחים בהשתתפות נציג "יד ושם".

הפתיחה הרשמית של הביתן היהודי נקבעה לאפריל 1968, אולם, העיר רוסינק כי לדברי מנהל מוזיאון אושוויץ מגיע החומר מ"יד ושם" באיחור רב.

7. **בית כנסת בביתן היהודי**

רוסינק מסר, כי בביתן היהודי נועד אולם מיוחד בשביל בית כנסת. ביקש עזרת השגרירות בתכנון בית הכנסת והשגת תשמישי הקדושה.

---

4. קורט גאורג קיזינגר (Kurt Georg Kiesinger) (1904-1988), פקיד בכיר במשרד החוץ הנאצי. מבכירי ה־CDU (Christlich Demokratische Union Deutschlands – האיחוד הנוצרי דמוקרטי של גרמניה) ועמד בראשו בין 1967 ל־1971. כיהן כקנצלר גרמניה בין 1 בדצמבר 1966 ל־21 באוקטובר 1969. ב־17 בדצמבר 1966 נפגש ד"ר נחום גולדמן, נשיא הקונגרס היהודי העולמי, עם הקנצלר החדש של גרמניה. גולדמן הביע דאגה לנוכח ההצלחות של המפלגה הנאו־נאצית בבחירות המחוזיות, והקנצלר קיזינגר הבטיח כי ממשלתה החדשה של גרמניה תנסה לבלום את עליית המפלגות הימניות על ידי ייצוב המצב הכלכלי ("הארץ", 18 בדצמבר 1966, עמ' 3).

8. **ביקור בישראל**
לשאלתו של השגריר, מתי יקיים הבטחתו לבקר בישראל, ענה רוסינק, כי ברצון היה נוסע, לולא העבודה והטרדות הרבות. בסוף השנה עומד הוא לצאת לגמלאות ואז ללא ספק יבקר בישראל, כדי לראות את הארץ ולפגוש את ידידיו הרבים. בהזדמנות זו, סיפר בין היתר על קשריו הידידותיים עם פרופ׳ בורנשטין (מבית חולים בילינסון) וישמח מאוד, אם פרופ׳ בורנשטין יבוא לטקס גילוי המצבה באושוויץ.

השיחה, שנמשכה כשעה וחצי, הצטיינה בגילוי לב ואווירה ידידותית.

בברכה,

י׳ פרט
מזכיר ראשון

409

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים)

העתק: גנהמ״ד 130.23/4054/32

ורשה, 10 באפריל 1967

אנדרטה

אריה היקר,

ברגע כתיבת שורות אלה, טרם שמעתי מה הוחלט לגבי שיגור אישיות רשמית לטקס גילוי האנדרטה באושוויץ ואני עדיין מחכה לידיעה.

מה שהפריע לי במקצת הוא הצד הפרוטוקולרי, כי ההזמנה לשר החוץ נשלחה על ידי הוועד הבין־לאומי לאושוויץ ולא על ידי הממשלה או משרד החוץ הפולני. שמעתי שהטקס הפולני התנער לחלוטין מכל טיפול באירוע זה, כי איננו רוצה להיות שותף לעניין שאין בשליטתו הגמורה המוחלטת.

כפי שהברקתי, עושים הפולנים מאמצים נואשים כדי להניא את נאצר מקשירת יחסים מחדש עם רפ״ג [הרפובליקה הפדרלית של גרמניה]. זה בשבילם בבחינת אינטרס לאומי חיוני לגייס הכול נגד גרמניה והכול הופך ממש להיסטריה בלי כל פרופורציה לשורת ההיגיון.

השאלה היא אפוא אם מבחינתנו מוצדק לתת להם תמיכה על חשבון יחסינו עם גרמניה.

השיקול שלי היה והנו שאסור לראות דברים מבחינת החישוב הסובייקטיבי שלי. לי יותר טוב אם יבוא שר החוץ, אולם לא ברור לי אם על ידי כך לא נגרום לעצמנו נזק ביחסינו עם גרמניה מבלי לזכות כנגד זה בתמורה מצד הפולנים, שלהם שיקולים משלהם, שלאו דווקא עולים בקנה אחד עם האינטרסים שלנו.

אמנם עניין אושוויץ הוא בשבילנו עניין מיוחד וזה אולי היה מצדיק השתתפות שר החוץ אף אם לא ישתתפו שרי חוץ אחרים, אך כאמור אין לראות דברים אלא במכלולם ופה הייתה הסתייגותי.

מכל מקום, סיפקתי כל ידיעה שקלטתי ועל פי [זה] תתקבל בבית ההחלטה לכאן או לכאן. מה שברור הוא כי שר החוץ רפאצקי בעצמו לא ישתתף בטקס וזאת בגלל מצב בריאותו ואולי מצב בריאות הוא תירוץ נוכח המסתמן שלא יהיו שרי חוץ אף מארצות מזא"ר [מזרח אירופה].

אנא, אריה, תן מכתב זה לקריאה לסמנכ"ל יוסף תקוע, כי הוא הבריק לי בנדון ואני השבתי לו במברקים לשאלות שנשאלתי.

לגבי עניינים שוטפים אחרים:

א. השבוע אפגש עם תת־שר לסחר חוץ Modrzewski [מודז'בסקי] בעניין משלחת הסקר. לפי השיחה שקיימתי אתו במסיבה אצל שגריר ברזיל, הבנתי שמשהו סוכם כבר, אחרת לא היה יוזם פגישה. אראה גם את השר עצמו בארוחה שנותן לכבודו השגריר השווייצרי שאני הוזמנתי להשתתף.

לפי הערכתי נדחה מועד צאת משלחת סקר פולנית אלינו, כי לא היה להם נוח לשגרה לפני 2 הביקורים הממלכתיים בפברואר ובמרס – הראשון של סגן ראש הממשלה Jaroszewicz [יארושביץ'], המשמש ראש הקומקון הפולני והשני של Kliszko [קלישקו], מספר 2 בצמרת המפלגה שיצא בראש משלחת פרלמנטרית לקהיר בראשית מרס. כפי שציינתי הייתה זו יותר משלחת מפלגתית מאשר פרלמנטרית, כי מה יש למנהל מחלקת הארגון במפלגה שאיננו כלל חבר הפרלמנט להיות חבר במשלחת הקרויה פרלמנטרית.

ב. עם זאת, מבצבצים פה ושם ביטויי ידידות אלינו. אציין להדגמה שיחת יוסי כץ מהאוצר[1] עם מנהל הדיפרטמנט שלנו במיניסטריון לסחר חוץ Bogdanowicz [בוגדנוביץ']. כשהעלה יוסי כץ עניין הפער במאזן התשלומים והציע הפקדת ההפרש של 3–4 מיליון דולר בבנק לזכותנו, השיב בוגדנוביץ' שרואה זאת כדבר מוצדק ביחסים בין מדינות ידידותיות. עצם המונח והשימוש בו, מדינות ידידותיות, אינו מליצה בלבד ואינו דבר של מה בכך.

אני מקווה שאוכל להודיעך השבוע סיכום דברים לגבי משלחת הסקר. מאחר והפולנים מציעים דחיית המשא ומתן המסחרי לספטמבר, זה יאפשר ליישב צאת משלחת הסקר בחודש יוני כהצעתכם, ואם בינתיים יחודשו היחסים בין קע"מ ורפ"ג, דבר שאינו מן הנמנע, הרי זה עשוי לתרום לא מעט לתנופה ביחסים אתנו.

ג. יצוין כי לפונים היה מפח נפש בהפגנת חרם על אולבריכט.[2] אני הייתי באותו זמן בזאקופנה בחופשה והייתי פטור מכל חובת נימוס לגבי הזמנתי על ידי נשיא פולין.[3] כמו כן ראוי לציין שמלבד ארצות קומוניסטיות, המקיימות יחסים עם מזרח גרמניה השתתפו באירועים לכבוד אולבריכט, שגריר קע"מ ושגריר פינלנד בלבד. סליחה על שאני כותב ביד. המזכירה פשוט לא הייתה מספיקה להדפיס הכול.

409

1. המפקח על מטבע החוץ במשרד האוצר.
2. ולטר אולבריכט (Walter Ulbricht) (1973-1893), ממייסדי המפלגה הקומוניסטית הגרמנית (KPD). מ־1933 היה בגלות; בתקופת המלחמה שהה בברית המועצות; בשנים 1971-1953, מזכ"ל ומזכיר ראשון של המפלגה הקומוניסטית המזרח גרמנית (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands — SED); ב־1960-1949, סגן יו"ר מועצת המדינה; ב־1973-1960, יו"ר מועצת המדינה (ראש המדינה).
3. יו"ר מועצת המדינה, אדוארד אוכאב.

ואסיים בברכות מועדים לשמחה לך ולבני ביתך. אינני יודע מתי יהיה הבלדר, כי באמצע פסח ההכנות לליל הסדר בעיצומן. בינתיים, מגיעים אורחים רבים מהארץ לטקס גילוי האנדרטה ומיד אחרי פסח, הכנות מרוכזות למסיבת חג העצמאות.

שא ברכות כל טוב,

שלך,

דב סתת

410

תזכיר על יחסו של משרד החוץ הישראלי אל פולין (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ Dep. V-60 w-1 s-15-16

ורשה, 17 באפריל 1967

נספח למכתב מס' DV Izr-0-22-4-67

סודי

עותק מס' 1

ממקור מהימן הצלחנו לקבל מידע על היחס העכשווי של משרד החוץ הישראלי לפולין:

1. במישור הרשמי, הצד הישראלי מנסה ליצור רושם שלישראל יש יחס "ידידותי" לפולין, ושהיא שואפת "בכנות" לפתח את היחסים ה"תקינים" הקיימים בין שתי המדינות. במקביל, במדינות סוציאליסטיות אחרות, מנסים להציג את פולין כ"מודל לחיקוי" עבור מדינות המחנה שלנו, מבחינת "גישה והבנה מתאימה" לבעיה היהודית ולמדינת ישראל. אבל למעשה, יחסה של הממשלה הנוכחית ושל הנהלת משרד החוץ של ישראל לפולין הוא, בפירוש, שלילי. כל המהלכים של ישראל מול פולין אינם אלא צעדים טקטיים. אם לישראל לא היה אינטרס ביחסים תקינים עם פולין יחסה האמתי היה מתגלה מיד. במחלקה למזרח אירופה של משרד החוץ הישראלי שוררת עכשיו אווירה אנטי־פולנית בולטת. מאחורי הקלעים מושך שם בחוטים ומשמיע את הקול הקובע, בעניינים הנוגעים למדינות הסוציאליסטיות, סגן מנהל המחלקה הזאת משה כרמל,[1] איש מודיעין ישראלי ותיק מאוד ובעבר מפקד תא מרגלים שפעל נגד מדיניות המדינות הסוציאליסטיות באירופה.

דעותיו של כרמיל, בעניינים הנוגעים לפולין ולמדינות סוציאליסטיות אחרות, נחשבות בעיני השר אבן. כרמיל, על פי מקור המידע הזה, הוא דובר הקו האנטי־פולני הקיצוני

1. צ"ל: משה כרמיל.

במדיניות ישראל, והוא מבטא את דעותיו בנחישות נגד כל תעמולה חיובית בנוגע לפולין בשטח ישראל.

2. שגריר ישראל בוורשה, ד׳ סתת, עושה כבר זמן ממושך מאמצים להקים בפולין אגודה לידידות פולין־ישראל, והוא רואה בכך אחת ממטרות שליחותו. בדרך של מהלכים טקטיים הוא משתדל לארגן "נימוקים" מתאימים בישראל, אשר צריכים לשמש לו כבסיס טוב וכעזר להצלחת מאמציו בוורשה. בין היתר, במענה לתביעותיו של סתת, חידשו בישראל לאחרונה את הפעילות של מה שקרוי "ועד הידידות ישראל־פולין". ועוד, אותו סתת פעל במחלקה למזרח אירופה של משרד החוץ הישראלי בירושלים כדי שיחדשו את שידורי "קול ישראל" בפולנית, שהופסקו לפני מספר שנים. משרד החוץ לא קיבל עדיין החלטה בעניין.

ערך: ז׳ ב׳

411

תזכיר על הגברת המעקב אחר עובדי השגרירות הפולנית בישראל (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ Dep. V-60-70 w-1 s-13

[19 באפריל 1967]

נספח למכתב מס׳ DV Izr-0-22-3-67

סודי

עותק מס׳ 1

בחמשת החודשים האחרונים מסתמנת הגברה ניכרת של פעילות המודיעין המסכל הישראלי נגד עובדי שגרירות הרפובליקה הפולנית העממית בתל אביב.

הדבר מוצא את ביטויו בהגברת המעקב אחר עובדי השגרירות שלנו. אחדים מהם דיווחו על מקרים שעקבו אחריהם במשך חודש שלם, יום יום.

גברה גם פעולת התצפית על בניין השגרירות.

הפגישות של עובדי השגרירות מצולמות לעתים קרובות והתמונות עוברות בדיקה מבצעית.

בחודשים האחרונים מצאנו גם שמספר החיפושים החשאיים בדירותיהם של עובדי השגרירות גבר, וכן קיבלנו ידיעות על השתלת מכשירי האזנה בדירותיהם.

נוסף על כך נוכחנו בעובדות נוספות, שכבר אי־אפשר לסווג אותן במסגרת של פעולות מעקב רגילות ויש להתייחס אליהן כאל הטרדה מכוונת.

אחת השיטות המקובלות שלהם, שמטרתה, ככל הנראה, היא לעורר מצב של חרדה בקרב משפחות עובדי השגרירות, הופעלה בסתיו שעבר: טלפונים תכופים של "טעות במספר" או "אנונימיים" לדירות הפרטיות בזמן היעדרם של העובדים.

אחר כך באו "תקלות" בפעולת מכשירי הטלפון באותן דירות. לאחר תקופת התקלות, שנמשכה בדרך כלל שניים-שלושה שבועות ומנעה את השימוש בטלפונים, הקווים נותקו לחלוטין, בעוד בדירות השכנות הטלפונים פעלו כרגיל.

שגרירות הרפובליקה הפולנית העממית בתל אביב התערבה בעניין זה פעמיים אצל משרד החוץ ובכל פעם, לאחר ההתערבות, חזרו הטלפונים לפעולה תקינה. לאחר תקופה קצרה התקלות והניתוקים של הטלפונים חזרו על עצמם.

במרס השנה פרצו למכונית של אחד מעובדי השגרירות. ימים אחדים לאחר מכן (בלילה של 29 במרס 1967), אותה מכונית, שחנתה לפני דירת העובד, נמרחה בביצים שבורות.

ערך: ב' ח'

412

תזכיר מאת המזכיר הראשון של שגרירות פולין בישראל, א' קלימצ'אק (תל אביב)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ Dep. V 57-70 w-3

תל אביב, 25 באפריל 1967

תזכיר על תגובות העיתונות הישראלית על טקסי הסרת הלוט מעל מצבת הזיכרון באושוויץ

למאמרי העיתונות והתגובות של חוגים שונים בישראל על טקס הסרת הלוט מעל מצבת הזיכרון באושוויץ, יש מספר היבטים. החוגים הרשמיים מעוניינים בקידום היחסים הכלכליים עם מערב גרמניה, שכן מתקרב המועד לחתימת הסכם פיננסי־כלכלי חדש, וישראל מעוניינת גם בתמיכת מערב גרמניה בקבלת ישראל לשוק האירופי המשותף. בהיבט הפוליטי, מתקרב מועד חידוש השיחות בין מערב גרמניה למדינות הערביות, ושם יש לישראל אינטרס ושיקולי תועלת עצמית גדולה ככל האפשר.

האפשרות ששר החוץ אבן יֵצא לרפובליקה הפדרלית הגרמנית וינהל שיחות עם ברנדט נדונה מזה מספר שבועות. זאת הסיבה שלאבן לא היה עניין, למרות ההזמנה שקיבל ממשרד התרבות וההשכלה, לנסוע לטקס באושוויץ.

חלק מן העיתונות הפרו־ממשלתית, "למרחב" ו"על המשמר", הסתפק בהעברה של ידיעות ודיווחים מסוכנויות הידיעות על מהלך הטקסים החגיגיים.

המפלגות הדתיות והימין הקיצוני לא גילו התעניינות רבה באירועים ובטקסים באושוויץ בזמן התרחשותם. אבל כעת, היומונים שלהם יצאו במסע אנטי־פולני מאורגן. נתן לכך ביטוי "הצופה", ביטאונה של המפלגה הדתית־לאומית, שב־18 לחודש זה כתב במאמר פרשנות מקדים על נאומו של ראש הממשלה צירנקייביץ': "מה שנשאר בלתי מובהר בנאומו הוא, שהוא לא הזכיר את אותם שלושה מיליון של בני אותו עם ובנותיו שנרדפו במשרפות אושוויץ; כמו שהוא לא הזכיר ולא גינה פולנים רבים שעזרו לנאצים לרצוח ולשרוף יהודים".

המפלגה הקומוניסטית כאן רואה קשר ברור בין המסע האנטי־פולני בישראל ובין האינטרסים של מערב גרמניה. "קול העם" רואה דוגמה לכך בשידור ב"קול ישראל", הרדיו הממשלתי, שבה הכתב, שמקום מושבו הקבוע הוא הרפובליקה הפדרלית הגרמנית, "הטריח את עצמו לפולין" כדי לשדר בישראל תכנית מבישה ולעגנית מן הסוג "הקהל נסע לאושוויץ כמו לפיקניק"; או "אבני מצבת הזיכרון שאיש לא הבין מה הן רוצות להביע". עוד מסר הכתב ש"צירנקייביץ' ניצל את ההזדמנות להתחשבן עם הרוונשיסטים בגרמניה המערבית ואילו גורל סובייטי עם מלחמת וייטנאם. נציגי הניצולים רצו לבכות אך לא יכלו", וכיוצא בזה.[1]

כמעט כל העיתונים פרסמו את הודעתו של השר בורג, שאותה מסר בקופנהגן לאחר יציאתו מפולין: "לאחר הביקור באושוויץ, אין דבר מעודד יותר מביקור בדנמרק, המדינה שהצילה את כל היהודים שלה במלחמת העולם השנייה. דנמרק מחזירה את האמונה באדם לאחר שמאבדים אותה באושוויץ".

התגובה של חוגים שונים ושל העיתונות נוגעת גם בכך, שד"ר נחום גולדמן, נשיא הקונגרס היהודי העולמי וההסתדרות הציונית העולמית, לא לקח חלק בטקסים באושוויץ. מפלגות ימין קיצוני ומפלגות דתיות הדגישו את הצדק שבהחלטה של גולדמן לא לנצל את ההזמנה שקיבל מוועד אושוויץ הבין־לאומי. העיתון הפרו־גרמני של "ההסתדרות" (מרכז האיגודים המקצועיים) ביטא זאת כך: "סביר היה שבאושוויץ, שבה מצאו את מותם ארבעה מיליון בני אדם בני לאומים שונים אשר שלושה מיליון מהם היו יהודים, יישמע גם קולו של העם של אותם שלושה מיליון נרצחים. זאת הייתה דרישתו של הד"ר נחום גולדמן. אבל דרישתו לא נתקבלה על ידי הממשלה הפולנית ולכן הוא החליט לא להשתתף באותו מעמד ובכך להביע את מחאתו". בסיום קובע "דבר": "היה זה צעד נכון וראוי מצדו, בניגוד לממשלת ישראל שלמרות זאת שלחה את נציגה בדמותו של השר בורג".

לפי הערכת המפלגה הקומוניסטית המקומית, למן הרגע שד"ר גולדמן התחיל לתכנן את ביקורו בצ'כוסלובקיה, הונגריה, יוגוסלביה ורומניה ואל נוכח הסיכוי לצרף נציג של יהודי רומניה לקונגרס היהודי העולמי – הוא לא ראה אפשרות לעצמו להגיע לטקסי אושוויץ, שכן נסיעתו לשם הייתה מביאה עליו ביקורת מצד מערב גרמניה. בתקופה שגם מדינת ישראל וגם גולדמן מעמיקים את היחסים שלהם עם הרפובליקה הפדרלית, נוח יותר היה לו "לתכנן ביקור בפולין" בשנה הבאה, לרגל 25 שנים למרד גטו ורשה ופתיחת הביתן היהודי באושוויץ.

המזכיר הראשון של השגרירות
(–) א' קלימצ'אק

412

1. רוברט וייץ, יושב ראש ועד אושוויץ הבין־לאומי, התפטר מתפקידו כאות מחאה נגד השקטת סוגיית השמדת היהודים בעת אירועי ציון חנוכת האנדרטה. כפי שצוין, היה נאום אחד שהזכיר עובדה זאת.

413

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל יוסף תקוע, סמנכ"ל משרד החוץ (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/4054/19

ורשה, י"ח בניסן תשכ"ז
28 באפריל 1967

אל: מר יוסף תקוע, סגן מנכ"ל
העתק: מנהל מזא"ר
מאת שגריר ישראל, ורשה

סודי

ביקור שר הסעד [יוסף בורג] – לקח והצעות לגבי העתיד

בהמשך למברקי מס' 45 מיום 24 באפריל 1967 רצוני לסכם מה שלמדנו מביקור זה ולהציע דרכים למניעת הישנות דברים כאלה בעתיד.[1]

כפי שכתבתי בדו"ח הכללי על ביקור שר הסעד, הודעתי, למען הסדר הטוב, לראש הטקס[2] ולמנהל הדיפרטמנט החמישי[3] על מועד בוא השר ורמזתי שמן הנימוס שהשר יערוך ביקור במשרד החוץ. השארתי להם להחליט ולהציע לנו הצעה. למחרת היום הודיע לי בטלפון מנהל הדיפרטמנט שבעצם בא השר למטרה מוגדרת, כלומר לטקס גילוי האנדרטה. עם זאת בירר הצעתי, אך לצערם הרב נמצא שר החוץ מחוץ לוורשה בחופשה ושני סגניו אף הם מחוץ לוורשה. ואמנם זה היה נכון בחלקו, כי וינ[י]ביץ היה אותו זמן בג'נבה וראפאצקי היה בחופשה (רצ"ב הודעה המאשרת זאת), אולם ידוע שלא משאירים את משרד החוץ בלי אחד מסגני שר החוץ, כלומר שנאשקובסקי, כנראה היה בוורשה. זה לא ודאי אך כמעט ודאי. לא ראיתי טעם שד"ר בורג יתקבל על ידי המנכ"ל מיכאלובסקי שכנראה חיכו שאציע זאת. העדפתי פגישה עם שר הסעד הפולני בורסקי בפגישה בדרג מקביל וזה סודר.

עליי לציין כי מבחינה אחת אולי הצדק עם משרד החוץ וזאת ידענו מראש ויכולנו לשקול ולהחליט בהתאם. הדגשתי זאת, המדובר בצורת ההזמנה שהייתה, כידוע, מטעם הוועד לאושוויץ ולא מטעם הממשלה. מה שדיבר בעד השתתפות השר הוא זאת שאושוויץ בשבילנו אינו כמו בשביל כל מדינה אחרת. אולם מכאן ועד כמה וכמה דברים של חוסר הכרה במעמדנו המיוחד ודרג הייצוג – תחום הכרעה בין ענייננו להשתתף ופגיעה בכבודנו – כי אסור שניצור תקדימים או נעבור עליהם לסדר היום.

413

1. סתת אל ירושלים, 24 באפריל 1967, גנהמ"ד 130.23/4054/32.
2. אדוארד ברטולד (Edward Bartold).
3. רומואלד ספאסובסקי.

אינני חושב שזה מן התבונה שהפולנים יתרגלו שאנו מוכנים לבלוע כל דבר שהם עושים או שלא עושים כשזה מתחייב כי ייעשה ואנו מקבלים הכול כנחותי דרגה. עלינו לעמוד בעתיד על כל דקדוקי טקס ולהבטיח מראש שינהגו בנו ללא הפלייה, תהיה היא הקלה ביותר.

אדגים בכמה דברים, הנראים כאילו קלי ערך:

הגיע שר הסעד והקבילו פניו תת־שר הסעד קוחאנובסקי[4] והמזכירה הראשית של ועד אושוויץ סאדובסקה. הם לא דאגו שיעבור באולם לאורחים בדרג גבוה כפי שזה נעשה בשעתו כאשר הגיע שר החוץ לכנס ראשי נציגויות מזא"ר. באשנב שאל קצין ביקורת הגבולות לגילו [לגילם] של השר ושל רעייתו, כי פרט זה הוחסר בפתק שצירפה השגרירות הפולנית בישראל. זה כביכול דבר פעוט, אך יש בכך משום פגיעה גסה באורח בדרג גבוה. אילו היה בשדה ראש הטקס, הוא היה מונע דבר כזה. הערתי על זה והיום כאשר ביקר קציר במשרד החוץ ביקשו ממנו למסור לי התנצלות ממשרד החוץ על כך. לפי ההסבר של האחראי לעניינים קונסולריים במשרד החוץ לא יכול היה איש בר דעת להעלות על הדעת שיקרה דבר כזה. מצטערים ומבקשים סליחה.

דרך אגב מקרה עוד יותר קשה אירע עם מר אנשל רייס. הוא איבד את הפתק של התוספת לאשרה המיועד לביקורת של שלטונות הגבול, והודיע על כך בטלפון לוורשה וביקש להסדיר זאת בשדה התעופה. ועד אושוויץ התקשר מיד עם ביקורת הגבולות והובטח שהכול בסדר. כשהגיע לאשנב החל הקצין להטיף לו מוסר – איך זה מאבדים, רשאים לא להכניסו וכולי. כאשר הקצין החל למלא טופס במקום הפתק, גער בו השני והמשיך לחקרו כיצד אבד הפתק והחזיקו כל הזמן ליד האשנב. מר רייס השיב בשקט ובשלווה – אם לא, הוא יכול לשוב. כל זה היה בנוכחות יהושע פרט שבא לפגוש את מר רייס. לפי הגדרתו של פרט הייתה זו התעללות רשע ביהודי בן 80 וכמה, מה גם שאותו קצין בעצמו אמר שקיבל הודעה מהוועד לאושוויץ על איבוד הפתק. נשאלת השאלה לשם מה היה כל אותו המשחק. גם על זה ביקשתי מקציר להגיב במשרד החוץ וגם על זה ביקשו סליחה והביעו התנצלות.

דבר חמור לפי הערכתי – הימנעות מפרסום בעיתונות המרכזית עצם עובדת בואו של ד"ר בורג, בעוד שעל בואן של המשלחות מבולגריה, איטליה וצרפת שבאו באותו המטוס כן פורסם למחרת היום בעיתונות הבוקר בכל העיתונים המרכזיים ועל שר הסעד נתפרסם רק בעיתון ערב בלשון "כבר נמצא בוורשה שר הסעד של ישראל ד"ר יוסף בורג, המייצג את ממשלת ישראל". גם זה נעשה לאחר שהגבתי. וכי אנו רודפי פרסומת? הערתי. אולם דעו שלא נעבור לסדר היום על כל דבר שמעמידים אותנו במצב גרוע לעומת אחרים. אם לא תפרסמו על אף אחד לא נבוא בתביעות שתביאו אותנו כיוצאים מן הכלל. כל זה הופך להיות שיטה. על זה מתנצלים ומתנצלים ומייחסים זאת למקריות וטעויות. אינני גורס מקריות והם יודעים כמוני שכל זה מכוון ומחושב בכל פרט ופרט בין בעשייה ובין בהימנעות.

ועוד דבר – ביקור שר הסעד אצל עמיתו הפולני. על כך אף מילה בעיתונות. לעומת זאת ביקור תת־שר החוץ הצרפתי אצל נאשקובסקי פורסם בהבלטה (זה אמנם היה לאחר צאת ד"ר בורג לקופנהגן, כלומר שנאשקובסקי יכול היה לשוב בינתיים). אגב שמעתי שנאשקובסקי נסע למזרח גרמניה כדי להכין את ביקורו של גומולקה לכנס המפלגה הקומוניסטית המזרח

---

4. טדאוש קוחאנובסקי (Tadeusz Kochanowski), נולד בשנת 1910. חבר PPS ואחר כך חבר פזפ"ר. בשנים 1957–1960, סגן שר העבודה והרווחה; ב־1960–1968, סגן יו"ר ועדת העבודה והשכר.

גרמנית שנפתח בדיוק ב־16 באפריל, ביום גילוי האנדרטה באושוויץ ובזה מסבירים היעדר שר החוץ המזרח גרמני באושוויץ ושבמקומו בא סגנו.

והעיקר הקדיש. אני אומר זאת אמנם לאחר המעשה, אולם דומני כי יכולנו להתנות השתתפות שר בתפילת הקדיש בטקס עצמו ולא לאחריו. לפי הערכתי זה היה עושה רושם טוב אף על הפולנים. אינני בטוח, שהיו נענים לתביעה זו, אך הדבר היה מניח את הדעת שלא תיתכן השתתפות שר מישראל מבלי שקדיש יהווה חלק של הטקס, בייחוד במעמדנו לגבי אושוויץ.

לפי דעתי עלינו למצוא דרך להגיב בכל החריפות על טשטוש מכוון שהוא סילוף היסטורי משווע אם לא זדוני של חלקו של העם היהודי באושוויץ ששלושה מיליון מבניו נספו במחנה זה וראש הממשלה לא הזכיר זאת בנאומו באף מילה אחת. זוהי כניעה לתורה הסובייטית בנושא זה.

ואסור שנשלים עם זה. אין פירוש הדבר שמלאכה זו תיעשה על ידי העיתונות הישראלית. זה בהרבה יותר טוב ויעיל אם זה ייעשה בעיתונות העולמית ואולי זה יקל על הפולנים בשינוי הקו הכללי, המוכתב ממוסקבה.

דעתי ידועה במשרד. אני נגד השתתפות בדברים המנציחים סילוף היסטורי. לגבי דידי עדיף לא להשתתף כלל מאשר לתת יד למגמות זרות לנו, שמטרתן לעשות הון פוליטי, בהתעלמות מעובדות היסטוריות, כי בתיתנו יד למפעלים כאלה כמו הביתן היהודי, אנו נוטלים אחריות היסטורית לדורות הבאים, אם לא לנצח.

להדגמה על הצורך בעמידה עקבית ובלתי פשרנית אציין רק את עניין ההקדשה בעברית ובאידיש. אילו היינו נכנעים ללחץ ולא היינו מתנים את השתתפותנו במפעל בלי הקדשת העברית, היינו יוצרים תקדים מסוכן. השהייתנו בתשלום הסמלי כתרומה היא היא אשר הכריעה להיענות לתביעתנו. אילו היינו משלמים, כפי שרצינו, לפני שנתיים, ספק רב אם היו עושים לוח בעברית, כידוע זה נעשה ממש ברגע האחרון ומזה ניטיב לעשות אם נלמד על הצורך בעמידה תקיפה ומכובדת.

אני מציע להבא לקבוע מראש כל פרט ופרט, לבל נעמוד בפני הפתעות כפי שהועמדנו הפעם. הניסיון שהיה לי עם הכנת ביקור שר החוץ לרגל הכנס בוורשה מלמדנו כי ניתן להבטיח יחס כבוד, אם מתכננים דברים בקפדנות ובעוד מועד. אני מבין שבשיקול שלנו הכריע הצורך להיות נוכחים תוך הבטחת מינימום של מעמד ממלכתי. דומני שבבית לא הביאו בחשבון די הצורך שההזמנה עצמה לא הייתה ממשלתית כי אם ציבורית ולכן היו הפולנים חופשיים מחובה לשוות לביקור השר אופי אחר מאשר שיוו. אילו היו מעוניינים במיוחד, כמובן שהיו מוצאים דרך נאותה לכך. הם יכולים לטעון, במידת הצדק, שיצאו ידי חובת נימוס על ידי ביקור השר אצל עמיתו הפולני, אולם שום דבר לא יצדיק אי־פרסום בעיתונות על הביקור אצל בורסקי, שכן בקלות יכלו לתת כמה שורות בעיתונות. הביקור אצל בורסקי ללא ספק תואם ואושר על ידי משרד החוץ וכן אושר הפרסום ב"פאלקס שטימע", שגם לו חשיבות משלו.

ולסיום עוד דבר המלמד על הקו הכללי. ב־19 באפריל הנחתי זר למרגלות האנדרטה למורדי הגטאות בוורשה. בערב התקיימה אספה רבת משתתפים לציון יום השנה למרד. בנאום הפתיחה בירך דומב "את שגריר ישראל שבא לאספה". אולם למחרת היום במאמר ב"פאלקס שטימע" לא הוזכרה העובדה שהנחתי זר וגם לא נוכחותי באספה. ההסבר שלי הוא כי לא היה להם נוח מטעמים פוליטיים להזכיר כי גם שגריר ארצות הברית הניח זר ליד האנדרטה. לכן לא הזכירו גם את שגריר ישראל, בעוד שכן הזכירו את אנשל רייס

ואיסטרמן,[5] קלמנטינובסקי[6] וגראייק, כהנא מהג'וינט וכל המשלחות מחוץ לארץ. יצוין כי שגרירות מזרח גרמניה לא הניחה זר כפי שעשתה זאת אשתקד. בקיצור – שיקולים מדיניים שלא קל לרדת לסוף דעתם.

גם על זה אמצא דרך להעיר ברגע מתאים בנסיבות נאותות.

אני מביא פרטים אלה שאינם כה חשובים כדי שיישאר לנו זיכרון דברים.

בברכה

דב סתת

414

תזכיר מאת סגן שר החוץ, סטפן ויארבלובסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ Dep. V 57-70 w-3

[26 במאי 1967]

מחלקה V – Izr-240-6-67

תזכיר משיחה עם שגריר ישראל, מר דב סתת, שהתקיימה ב־26 במאי 1967 ביוזמתו

המטרה העיקרית של הביקור הייתה להציג את עניין המתיחות במזרח התיכון, שאותה הוא הגדיר כקריטית.

סתת הדגיש מספר פעמים, שהבעיה היסודית היא חסימת מפרץ עקבה על ידי קע"מ. הוא ביסס את טענותיו על החוק הבין־לאומי המבטיח מעבר בטוח לספינות דרך מפרצים ומצרים.

סתת טען, שהם לא מייחסים משקל רב כל כך לריכוז של הצבאות, אף על פי שהם חושבים שהדבר מחמיר ללא צורך את המצב שנוצר עם חסימת מפרץ עקבה. הפרת החוק הבין־לאומי, המחייב תנועה חופשית במצרים ימיים, יכול להיות תקדים חמור מאוד בעתיד. בן שיחי מנה את מצרי הדרדנלים וגיברלטר.

מר סתת מסר לי תמצית מנאומו של ראש הממשלה אשכול מיום 22 במאי השנה, שבו הוא רואה הוכחה לכוונות השלום של ישראל.

השבתי, שפולין עמדה ועומדת תמיד לצד פתרון של כל הסכסוכים בדרכי שלום. אנחנו מייחסים חשיבות רבה לכך שבמזרח התיכון, כמו באזורים אחרים בעולם, תחול הפגת המתיחויות.

5. אלכסנדר איסטרמן (Alexander Levey Easterman), עיתונאי מבריטניה, מזכיר מדיני של הקונגרס היהודי העולמי.

6. צבי קלמנטינובסקי, נולד בשנת 1904, היה עורך דין. עלה לארץ ב־1941. חבר ההנהלה והוועדה המדינית של המפלגה הליברלית העצמאית; מזכיר כבוד של שירותי היא"ס (HIAS) המיוחדים לישראל; חבר הנשיאות של הפדרציה העולמית של יהודי פולין; סגן ראש עיריית תל אביב.

אנחנו נוכחים בדאגה וצער, שהמדיניות של ישראל אינה עוזרת להפגת המתיחות. כעדות אישית מסרתי, שהייתי נציג פולני במזרח התיכון וחזיתי בתוקפנות ישראל במלחמת תעלת סואץ ב־1956. אני סבור, שלמדינות ערב יש סיבות מבוססות לחשוש ולא לתת אמון בכוונות השלום של מדינות אימפריאליסטיות, שבשורה אחת אתן התייצבה, למרבה הצער, גם ישראל.

הזכרתי לו גם את התקפות ישראל על שטח ירדן.

סתת, בצורה ברורה, הטה את השיחה מאותם נושאים ובעקשנות חזר לעניין חסימת מפרץ עקבה.

סטפן ויארבלובסקי

תפוצה: ח' השר רפאצקי, ח' השר נאשקובסקי, ח' השר ויניביץ', ח' אמבסדור מיכאלובסקי, מחלקה V – תיוק

415

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מנהל מחלקת מזרח אירופה, אריה אילן (ירושלים)

מקור: גנהמ"ד 130.23/4083/14

ורשה , י"ח באייר תשכ"ז
28 במאי 1967

שמור

אל: מנהל מזא"ר
מאת: שגריר ישראל, ורשה

דומני שאפשר כבר לסכם במידה וניתן להסיק על פי מה שמתפרסם בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה עד כה, את הקו שקבעה לעצמה פולין לגבי המצב במזרח התיכון, לפחות בשלב זה.

תחילה העיתונות והטלוויזיה:

א. שמירה על איזון במסירת הידיעות ממקורות שונים כולל ישראל. איזון אין פירושו אובייקטיביות. רוב הידיעות באות ממקורות ערביים ומיעוטן מסוכנויות מערביות על ישראל.

ב. הטלוויזיה עושה "מלאכת קרקס אילוזיונית" – מביאה צילומים מהצד הערבי והישראלי, מעשי ידי סוכנויות מערביות ונותנת לזה פירושים נוסח חצאי אמת. להדגמה: אחרי גמר מלחמת עולם השנייה, היינו עדים לשתי מלחמות במזרח התיכון – האחת ב־1948 והשנייה – התוקפנות המשולשת בריטית־צרפתית־ישראלית ב־1956. לא מזכירים שב־1948 היו אלה הערבים שהתקיפו את ישראל אחרי הכרזת העצמאות.

בשידור אחר בטלוויזיה על רקע הסכסוך מובאים קטעי סרט על המאבק בין בריטניה וצרפת, צבאות בריטיים שהביאו להשתלטות בריטניה על ארץ ישראל והוצאת התורכים מהאזור, מדיניות בריטניה בארץ ישראל, הצהרת בלפור על בית לאומי ליהודים ותככים אימפריאליסטיים של בריטניה שקוממו נגדה גם את הערבים והיהודים, נטישת המנדט, השארת היהודים במצב של היעדר הגנה, משחק עם הליגה הערבית, התקפת ארצות ערב על ישראל, שנתפתחה למחנה צבאי גדול, ניצחון על הערבים, הזדרזות טרומן להכיר בישראל וכולי. לא מזכירים את העובדה שברית המועצות הייתה בין המעצמות הראשונות שהכירה בישראל וכוננה מיד קשרים דיפלומטיים עמה. בשביל הצופה הפולני שאינו מצוי במאורעות של אותם הימים, זה צריך להקנות ידע שישראל היא יצור אמריקאי, שכן מודגש כי טרומן הוא הוא שנתן את התמיכה המכרעת. ואילו דברי הנציג הסובייטי – גרומיקו – באותם הימים, אינם מוזכרים כלל, היו כלא היו.

ג. מההדים המגיעים אלינו אנו למדים כי הציבור הפולני מגיב על צורה זו של הצגת המצב בשאט נפש, והדור הזוכר עוד את המצב מתקופת מלחמת השחרור רואה בבירור את הסילוף המכוון ורואה בכך דבר שיש להתבייש בו. רצ"ב מכתב שנתקבל בשגרירות מפולני הנותן ביטוי לכך בלשונו הוא. המכתב פותח באמרו: בימי איום תוקפנות מצד אויבי העם היהודי רצוני להביע סולידריות, אהדה וידידות לעם ישראל וכן הערצה על השקט ועמידת הגבורה בפני הסכנה (מה שניתן להסיק על פי ההודעות בעיתונות). השקפותיי האישיות אינן חשובות, אולם בטוחני כי כמוני מרגיש כל הדור הבוגר של הציבור הפולני וכולי... השאר תוכל למסור לתרגום בהסברה למחלקת מזרח אירופה.

יצוין שבציבור הפולני שוררת חרדה לגורלה של ישראל וההתעניינות בהתפתחויות רבה מהמשוער. על הנעשה בקרב היהודים אין מה לדבר.

יש להניח שהממשלה יודעת הלך רוחות בציבור ומכאן גם ההסבר שפולין אינה מתייצבת בפומבי ובגלוי לצד הערבים ומנסה לשוות לפרסומים מידת איזון מדומה. אמנם בשידור בטלוויזיה ב־27.5 אמר הפרשן כי ברית המועצות וארצות סוציאליסטיות תומכות במדינות ערב הפרוגרסיביות, אך לא אמר שכל המדינות הסוציאליסטיות, כלומר שגם פולין נמנית עמן. אלה הבקיאים והעוקבים בהתמדה יודעים אמנם שפולין לא נקטה עמדה רשמית והראיה שהדבר לא פורסם בעוד שכן פורסמה ההודעה הסובייטית[1] והצ'כית.[2] אולם ניתן גם לפרש הדברים הללו שפולין בצורה זו מצטרפת לעמדת בנות בריתה.

לפי דעתי חל שינוי־מה לרעה בנימה לאחר ההודעה הסובייטית, אם כי זו הובאה בבחינת דברים בשם אומרם וללא פרשנות. הוא הדין לגבי ההודעה של משרד החוץ הצ'כי שפורסמה בלי הבלטה.

מתמצית העיתונות שאני מבריק ודאי מצטיירת לפני עיניך תמונה מסוימת ובהשוואה עם מה שמתקבל מבירות מזא"ר האחרות ניתן ודאי להבחין גוני הבדלים.

אני מקווה שבדואר שיתקבל עתה אשמע מה כותבת עיתונות מזרח אירופית בארצות שונות כדי שאוכל להשוות וללמוד משהו מזה.

1. ב־23 במאי ממשלת ברית המועצות יצאה בהצהרה מיוחדת, שהיא מתנגדת נחרצות לתוקפנותה של ישראל ומעניקה את תמיכתה למדינות ערב.
2. הצהרה מטעם משרד החוץ הצ'כי נמסרה ב־25 במאי (ראו: טריבונה לודו, 25 במאי 1967) הצהרה מטעם הרפובליקה הדמוקרטית הגרמנית נמסרה ב־2 ביוני (טריבונה לודו, 4 ביוני 1967).

התפלאתי שבימים הראשונים של המשבר לא קיבלנו דבר וחצי דבר על הנעשה ולא הייתה כל הערכה של המצב. עתה זה יותר טוב, אך עדיין לא מספיק, שכן זה היה מאפשר לי הבנת יתר של המתפרסם פה.

מהשיחה עם וילסקי,[3] עליה הברקתי בשלי מס' 36 מ־26.5.67,[4] ניתן להסיק שהנטייה של ממשלת פולין היא לא לנקוט עמדה לצד זה או השני, אולם אי־אפשר לדעת אם ברית המועצות לא תכפה עליה על ידי לחץ הצטרפות לעמדתה. לפי דעתי עלולה פולין להיכנע אם כי ייתכן שדווקא בעניין זה היא עשויה לשמור על הקו של אי־נקיטת עמדה ותצא ידי חובה בדרך של שינוי אופי מסירת הידיעות. מה שברור הוא כי פולין לא תגלה תמיכה ברורה בנו ולא אתפלא אם תשמור על איזון מסוים. זאת, כמובן, אם לדעת הקהל יש ערך עד כי תחייב את הממשלה להתחשב בה במידה סבירה.

מי ייתן ונזכה לשינוי המצב לטובה ונתברך בביצור מעמדנו ובשלום בר קיימה, כן יהי רצון.

בברכה

דב סתת

העתק: מר יוסף תקוע, סגן המנכ"ל

416

שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב), אל מנהל מחלקה V, סטפן וילסקי (ורשה)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן: AMSZ Dep. w-196 t-943

נתקבל 30 במאי 1967 שעה 06:30

תל אביב, 30 במאי 1967 שעה 00:30

מ י ד י

לידי הנמען בלבד

אל: וילסקי

נפגשתי פגישה לילית דחופה וקצרה עם ח' מ' סנה, לבקשתו.

הוא הודיע לי, שאל נוכח המצב המסוכן אין די באמצעים חלקיים כדי לעצור את המלחמה, משום שהכוחות משני הצדדים קודמו לחזית. הוא הציע הערב לברית המועצות,

3. סטפן וילסקי (Stefan Wilski), נולד בשנת 1909. בשנים 1946–1953, סגן מנהל ואחר כך מנהל של הלשכה הפרסונלית של משרד החוץ; ב־1953–1956, מנהל מחלקת מנהל; ב־1956–1958, שגריר בסוריה; ב־1958–1959, מנהל מחלקה I; ב־1956–1966, שגריר במרוקו ובתוניסיה; ב־1967–1973, מנהל מחלקה V.
4. מברק סתת אל המשרד בירושלים, 26 במאי 1967, גנהמ"ד 130.23/4054/32.

בשם המפלגה ודרך השגרירות הסובייטית, שברית המועצות תצא בהצעה לכנס את ארבעת הגדולים בהשתתפות נאצר, לשם פתרון הסכסוך והבעיות שנוספו בין ישראל ובעיקר מצרים. כיבודו של נאצר במסגרת כזאת יאפשר לו ללכת לוויתורים מבלי שיאבד את יוקרתו (חופש השייט). לשם פתרון הבעיות באופן יסודי הוא מציע לכנס ועידה של המעצמות הגדולות והצדדים המעורבים בסכסוך (ישראל ושכנותיה), וכן מדינות ניטרליות (בהרכב שייקבע), כלומר מעין חזרה על ועידת ז'נבה על הודו־סין. לאחר שההצעה הראשונית תתקבל על ידי מוסקבה והדבר יפורסם, יוזמן ראש הממשלה אשכול למוסקבה לצורך שיחות רב־צדדיות על הסכסוך.

אשכול יהיה נכון לנסוע.

על הפרטים ועל היבטים שונים של ההצעה הזאת נדבר בפגישה בבוקר.

(–) פוטה

417

מנהל מחלקה V, סטפן וילסקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 5759: AMSZ Dep. w-196 t-943

נתקבל 2 ביוני 1967 שעה 16:00

מס' 29661

מחלקה 339/67 V

אל: פוטה – תל אביב

לידיעתך:

1. ב־27 במאי נאצר הפנה פנייה לח' אוכאב ובה הבהיר את עמדת קע"מ בסכסוך הנוכחי. נאצר קובע בין היתר, שהצעדים שנקטה קע"מ הם אך ורק לשם סיומו של מה שנותר מן התוקפנות וחזרה למצב שהיה לפני 1956. קע"מ מכירה בהסכם שביתת הנשק מ־1949.
2. ב־2 בחודש זה, ח' אוכאב מסר תשובה, שבה הביע תמיכה מלאה של ממשלת הרפובליקה הפולנית העממית למאבקה של קע"מ נגד האימפריאליזם והנאו־קולוניאליזם, והביע תקווה שקע"מ, ביחד עם מדינות ערב אחרות, בתמיכתם המלאה של עמים שוחרי שלום ובתוכם גם פולין, תביא בדרכי שלום להשגת מטרותיה הצודקות.
3. ב"טריבונה לודו" מ־2 לחודש זה פורסמה ידיעה קצרה על פניית נאצר ותשובת ח' אוכאב, וכן פרשנות בנושא המצב במזרח התיכון.
4. נוסף על אלה, תקבלו את עמדתנו בעניין הסכסוך באמצעות "SI".

וילסקי

418

מנכ"ל משרד החוץ, זיגפריד וולניאק (ורשה) אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 5832: AMSZ Dep. w-196 t-943

נתקבל 5 ביוני 1967 שעה 18:30

ורשה, 5 ביוני 1967

אל: פוטה – תל אביב
הנדון: מברקכם מס' 81

1. בעניין אבטחת המשרד, נקטו צעדים כאלה במסגרת מצב החירום כפי שהמצב מחייב לפי שיקולכם.
2. יש להציב שמירה במשך היממה כולה; לשמור על קשר עם המרכז היא משימתך העיקרית. יידעו על כל שינוי.
3. אבטחת המשפחות והעובדים להגביל, בשלב זה, לצבירת מלאי מזון ואפשרות לרכז אותם במקום בטוח. לידיעתך: אנחנו בודקים כעת אפשרויות של פינוי, אבל בינתיים אנחנו לא נותנים לכם הוראה ללכת בכיוון זה. העבר לנו את דעתך ויידע אותנו על התנהגות האחרים.
4. בצעו מיון של המסמכים בהכנה להשמדה אפשרית. בהזדמנות זו, השמידו קודם את התיקים שאפשר בלעדיהם.

ברכות[1]

וולניאק

418

1. כתוב בכתב יד.

419

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל מחלקת מזרח אירופה (ירושלים)

מברק מוצפן 8: גנהמ"ד 130.23/4083/14

ורשה, 6 ביוני 1967

ס ו ד י – מ י ד י

מזא"ר

בשעה 14:30 מסרתי איגרת ראש הממשלה לידי מנהל הדיפרטמנט וילסקי שהיה מתוח ונרגש.[1] וילסקי העיר שלפי מקורות מהימנים ומוסמכים נעלה מכול שישראל פתחה בהתקפה, התייחס לדברי שר החוץ אבן במסיבת עיתונאים שמוכנים עוד לחכות, אך לא לאורך ימים כראיה שכוונתנו הייתה לפתוח בפעולות צבאיות. השיבותי שאין זה כלל ראיה וציינתי שיש להצטער על כך שבטרם קבעה מועצת הביטחון דבר, כבר קמה פולין והכריזה מי היה הראשון, בכנותו כינוי ישראל בעיתונות ברדיו ובטלוויזיה כתוקפן,[2] בהעירי כי לא ייתכן שכל מדינה תיטול על עצמה תפקיד לפסוק במקום מועצת הביטחון, הדגשתי שמזכ"ל או"ם או תאנט[3] הוא רק בר סמכא כשהוא אומר דברים המתאימים להלכה של מישהו וחדל להיות נאמן כשאומר מה שאינו לפי אותה ההלכה והצבעתי על העובדה ש[ב]פרסומים למיניהם הושמטו דבריו לגבי הספק לפי הערכתו מי תקף ראשון. וילסקי העיר שלממשלת פולין הייתה הבטחה כנה ומחייבת מנאצר שאין הוא מתכוון לתקוף ישראל ולהסתפק בשיבה למצב מלפני 1956 ופולין תומכת בזה. הערתי על הכרזות נאצר שמטרתו להשמיד ישראל. השיב שאין זה אלא דיבורים בעלמא. הדגיש חומרת המצב בעיני ממשלת פולין וציין שיש להפסיק הקרבות כל עוד לא מאוחר וכל עוד הדלת פתוחה, כי זו עלולה להינעל. שאלתי מה פירוש הדבר, השיב פשוטו כמשמעו והוסיף שהוא רק ישמח אם עוד יזדמן לנו פעם להיפגש. נמנע מלפרש. התרשמותי שהיה זה רמז שעלולים לשקול, או שוקלים ניתוק היחסים. התעלמתי מזה והוספתי שאיגרת ראש הממשלה מדברת בעד עצמה.

סתת

419

1. השגריר העביר את איגרת ראש ממשלת ישראל לוי אשכול, שבה הובהרה עמדת ישראל, לראש ממשלת פולין צירנקייביץ'. ראו להלן תעודה 421.
2. ראו לעיל תעודה 419.
3. או תאנט (U Thant) (1909-1974), פוליטיקאי בורמזי, היה מ־1959 נציג בורמה באו"ם. בשנים 1962-1973, שימש בתור מזכ"ל האו"ם.

420

קטע מתוך "טריבונה לודו", 7 ביוני 1967

מספר 156, עמ' 1

הכרזת ממשלת הרפובליקה הפולנית העממית בקשר להתנפלות המזוינת של ישראל על מדינות ערביות, ורשה, 6 ביוני 1967

פעם נוספת ישראל הביאה לתוקפנות מזוינת שכוונה נגד הרפובליקה הערבית המאוחדת ומדינות ערב אחרות, ובכוונה תחילה גרמה למלחמה במזרח התיכון.

מעשה זה הוא תוצאה של המדיניות שחוגי השלטון בישראל מנהלים זה שנים, אשר במקום להבטיח את עתיד המדינה על ידי חתירה לדו־קיום בהרמוניה ובשלום עם לאומים אחרים בארצה ועל ידי חתירה לשכנות טובה עם מדינות ערב – קשרו את גורל המדינה עם החוגים התוקפניים ביותר של האימפריאליזם נגד העמים הערביים ונגד מאבקם הצודק לעצמאות, אי־תלות וקדמה.

מדיניות זו של ישראל מנוגדת לאינטרסים החיוניים של עמי המזרח התיכון, פוגעת בעניין השלום, ובטווח הרחוק היא עלולה להוביל להרס עצמי.

על פי מדיניות זו, ממשלת ישראל, בקנוניה עם כוחות התוקפנות האימפריאליסטית, נקטה בתקופה האחרונה שורה של צעדים שהיו מכוונים לפורר את הקשר בין מדינות ערב ולסכסך ביניהן, להביא לבידודן אחת אחרי השנייה, להחלשתן ולהשלטת האימפריאליזם.

ואולם מדינות ערב ביצרו את אחדותן, ומתוך פעולה על בסיס זכויותיהן כמדינות עצמאיות התייצבו בהצלחה נגד תכניות אלה.

הרפובליקה הערבית המאוחדת, בתמיכת מדינות ערביות אחרות, הכריזה על נכונות לחזור להסכמי שביתת הנשק משנת 1949 ולמצב ששרר לפני התוקפנות שבוצעה נגד מצרים על ידי המעצמות האימפריאליסטיות וישראל בשנת 1956.

עמדה ריאליסטית זו, המבוססת מבחינה חוקית ומוסרית, יצרה סיכוי גם של התקדמות לקראת הסדר שלום ודו־קיום בין ישראל למדינות ערב.

אולם ממשלת ישראל לא ניצלה הזדמנות זו. שוב היא בחרה במלחמה.

העם הפולני וממשלת הרפובליקה העממית הפולנית מבטאים זעם עמוק ביותר בעקבות התוקפנות הישראלית, הם מגַנים את יוצריה ודורשים הפסקה מידית של הפעולות התוקפניות ונסיגת הכוחות הצבאיים של ישראל לעמדותיהם הקודמות.

ממשלת הרפובליקה העממית הפולנית מביעה תמיכה מלאה במאבקם הצודק של קע"ם ומדינות ערב כנגד התוקפנות, בהגנתם על שלמותם הטריטוריאלית וזכויותיהם הריבוניות.[1]

420

1. מיד אחרי הצהרה זאת הוצאו שתי הודעות על ידי סוכנות הידיעות הפולנית (PAP): (1) ב־6 בחודש זה קיבל שר החוץ אדם רפאצקי את השגריר של הקהילה הערבית המאוחדת, סעיד א' אפרה, והגיש לו את הטקסט עם ההצהרה הפולנית בקשר למצב במזרח הקרוב; (2) השגריר אפרה העביר לשר רפאצקי את תודתה של ממשלת קע"ם על עמדתם של הממשלה הפולנית והחברה הפולנית לנוכח המתקפה מצד ישראל.

421

תזכיר מאת מנהל מחלקה V, סטפן וילסקי (ורשה)

AMSZ Dep. V 57-70 w-3 :תרגום מפולנית, תזכיר

[7 ביוני 1967]

מחלקה V – Izr-24008-67

תזכיר משיחה עם שגריר ישראל מר ד' סתת שהתקיימה ב־6 ביוני 1967 ביוזמתו

מטרת הביקור הייתה מסירת מכתב מראש הממשלה אשכול לראש הממשלה צירנקייביץ'.[1]

במהלך שיחה קצרה ביותר שנמשכה כ־15 דקות, סתת ניסה להביא נימוקים לכך שהתוקפן היא הרפובליקה הערבית המאוחדת.

הצגתי את עמדתנו בקיצור רב, בהתאם להצהרה הממשלתית.

סתת עשה רושם שהוא מדוכא מאוד. חזר ואמר מספר פעמים שהמצב הוא נורא.

שאל, אם יש לי דעה אישית משלי על המצב. השבתי, שאני מקווה, שישראל תיעצר במדיניות האבדנית שלה ותיסוג לפני שיהיה מאוחר מדי.

ס' וילסקי

תפוצה:
ח' השר רפאצקי, ח' השר נאשקובסקי, ח' שגריר מיכאלובסקי, ח' שגריר וולניאק, ח' שגרירה וירנה, ח' שגריר בירצקי, ח' שגריר אוגרודז'ינסקי, ח' המנהל וולניאק, מחלקה V – לתיוק

421

1. ראו לעיל תעודה 419.

422

קטעים מדבריו של המזכיר הראשון של הוועד המרכזי של פזפ"ר, ולדיסלאב גומולקה, בהתייעצות מזכירי המפלגות הקומוניסטיות של הגוש הסובייטי במוסקבה

AAN KC PZPR XI 17/13 :תרגום מפולנית

[ורשה] 9 ביוני 1967

אני סבור שהפגישה שלנו נחוצה ומועילה מאוד. אילו קיימנו אותה יומיים או שלושה ימים מוקדם יותר, זה לא היה משנה את המצב.

התאספנו היום כדי לתת הערכה קצרה של המצב ולענות על השאלה, מה לעשות בהמשך? ברור שאין לנו נתונים לתת הערכת מצב מלאה. חסרים לנו מרכיבים רבים של התמונה, אבל דברים מסוימים אינם עומדים לוויכוח.

[...]

המרשל גרצ'קו[1] הציג לפנינו את ההיבט המספרי של מערך הכוחות בין ישראל למדינות ערב. במספרים שהוצגו היה, ביסודו של דבר, שוויון כוחות, ואפילו עם יתרון למדינות הערביות. אלא שבכלים משתמשים אנשים ובהם תלוי כוחו הממשי של הצבא. לידיב הייתה הערכת מצב טובה יותר ביחס לערך הצבאות הערביים. לדעתי, רק הצבא האלג'ירי הוא טוב ובעל ערך, שכן מאחוריו יש ניסיון קרבי. לצבאות קע"מ ומדינות אחרות אין שום ניסיון, או שיש להן ניסיון מזערי. יתר על כן, ציוד הלחימה החדיש מחייב שיפעיל אותו חייל על רמה כלשהי. בינתיים אילו ספרנו, היינו נוכחים שבצבאות ערב יש רבים שאינם יודעים קרוא וכתוב. בניגוד לכך, בצבא ישראל בוודאי אין שום אנאלפבית. ההבדלים האיכותיים בין הצבאות היו אפוא עצומים. הדבר קשור גם לאימון. אני סבור, שרמת האימון של הצבא הישראלי הייתה גבוהה הרבה יותר. הצבא מתאמן שנים רבות, אמצעים רבים מושקעים בכך, תמרונים רבים נערכים, הגיוס מקיף אפילו נשים וכו'. רמת הצבא של ישראל היא אפוא גבוהה יותר ללא השוואה.

גורם נוסף תרם לכך שהמוראל של העם בישראל היה גבוה יותר מאשר בעמים הערביים. הערבים כבר מזמן מנפנפים בססמה של שחרור פלסטין וחיסול ישראל. הססמאות האלה מאחדות את כל הלאומנים הערבים, אך גם, במקביל, מגייסות את העם בישראל למלחמה. מה עוד יכול לעשות עם שמאיימים עליו בהרס כללי? אין לו מה להפסיד, הוא חייב לעשות הכול כדי להגן על קיומו.

הססמה של חיסול ישראל יש לה, מצד שני, צליל בלתי נעים בצד הערבי, שכן אין לה תומכים בדעת הציבור, אפילו לא בדעת הציבור של המדינות הסוציאליסטיות.

כל אלה יכולים להיות חלקים של התשובה על השאלה שהציג החבר צ'אושסקו,[2] מדוע הצבא הערבי נותץ במהירות כזאת. אפשר, אם כן, למנות:

422

1. אנדריי גרצ'קו (Andrey Grieczko) (1903-1976), מפקד עליון של צבא ברית המועצות; בשנים 1960-1967, רמטכ"ל של כוחות ברית ורשה; מאפריל 1967 עד מותו, שר ההגנה של ברית המועצות.
2. ניקולאי צ'אושסקו (Nicolae Ceauşescu) (1918-1989), מ־1965, המזכיר הראשון של המפלגה הקומוניסטית הרומנית ונשיא מועצת המדינה; מ־1974 גם נשיא רומניה.

- גורם ההפתעה. אין זו הפעם הראשונה שמדינה מופתעת מפרוץ מלחמה ואנחנו מכירים את התוצאות של "בליץ־קריג" כזה.[3]
- הססמה הלאומנית הערבית של חיסול ישראל, אשר מקלה על ישראל את מעמדה בזירה הבין־לאומית ומזיקה למדינות ערב. אילו, במקרה של מהלך דברים שונה, המערב היה חייב להתערב במזרח התיכון – הוא לא היה חייב לומר שהוא עושה זאת בהגנה על מקורות הנפט שלו ועל האינטרסים שלו, אלא בהגנה על זכות קיומם של אוכלוסי ישראל, בשם ההומניטריות, כדי למנוע טבח כמו בימי היטלר וכדומה.

נראה שהעניין מצטייר כך: ישראל, בתיאום עם אמריקה ועם אנגליה, עשתה הערכת מצב ועל בסיס ההערכה הזאת ישראל אמרה: אנחנו לא זקוקים לעזרתכם הישירה, אנחנו נעשה את הצעד הראשון בעצמנו ונכתוש את קע"מ. אם, לעומת זאת, האירועים היו מתנהלים אחרת, הצי השישי היה נכנס אז לפעולה והייתה מתרחשת התערבות אמריקנית ישירה. במצב שנוצר כבר אי־אפשר היה למנוע את הקונפליקט, שכן האינטרסים החיוניים של המערב היו נכנסים למשחק:

- נפט
- גידול היוקרה של נאצר כמנהיג התנועה האנטי־אימפריאליסטית העולמית

העניין העיקרי כעת הוא לקיים את משטרו של נאצר. המערב מרכז עכשיו את מאמציו בהפלתו. אם נסתכל בהיגיון, נראה שלאחר ההפסד במלחמה היו חייבים לקום הלכי רוח מסוימים בציבוריות המצרית:

- השנאה לישראל התגברה עוד יותר. זהו הצד השלילי של ניצחון ישראל, ניצחון פירוס מסוג מסוים. האנשים זוכרים, שבמהלך עשרים השנים האחרונות ישראל ביצעה שלושה מעשי תוקפנות: מודעות כזאת נשארת לדורות, לא שוכחים דברים כאלה.
- במצרים יש גם, בכל זאת, גורמים ראקציוניים. [...]

מכל הידיעות ניכר, שנאצר רצה למשוך אותנו להרפתקה הזאת. עניין העזרה הסובייטית חייב להיות מפורש באופנים שונים על ידי הציבור בקע"מ. אנשים רבים סבורים, שאם ברית המועצות לא באה עם עזרה צבאית ישירה לקע"מ, לא התערבה צבאית, פירוש הדבר שברית המועצות לא עמדה בהתחייבויותיה. מנהיגים מצריים מסוימים יכולים גם הם לטעון כך כדי להצדיק את הטעויות שלהם.

אני סבור, שכדאי היה לשלוח מישהו לקע"מ כדי שיתרשם במקום, שכן העניינים יכולים להתגלגל לכיוונים שונים. צריך להכיר אנשים חדשים, צריך לעמוד על יחסם אלינו וכדומה. העניין יש לו הרי השלכות על העזרה שלנו, אנחנו חייבים לדעת למי לעזור. גם פולין מוכנה לעזור לקע"מ ולמדינות ערב, אם יעלה צורך כזה.

בפעילותנו המדינית אנחנו צריכים לשים דגש מיוחד על הדרישה להוציא את צבא ישראל מן השטחים שתפס, ועל מניעת כל ניסיון של שינוי טריטוריאלי. זהו המצע לפעילות מדינית עבור כל מדינות ערב.

3. מלחמת בזק. בתעמולה הקומוניסטית הסובייטית והפולנית זוהתה הפעילות הצבאית הישראלית עם פעילות הצבא הגרמני במלחמת העולם השנייה, במיוחד עם זאת שבספטמבר 1939.

423

תזכיר מאת מנהל הטקס הדיפלומטי, אדוארד ברטול (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: IPN 0236/160

[10 ביוני 1967]

בשבת, 10 בחודש זה, על פי הוראת ח' השר נאשקובסקי, מסרתי לשגריר בולגריה ח' צ'רנב את התשובה שלהלן, על השאלות שהפנתה אלינו השגרירות פעמיים בשיחות טלפון, בקשר לעמדת פולין בעניין ניתוק היחסים הדיפלומטיים עם ישראל. בהפנותה אלינו את השאלות, השגרירות הסתמכה על הוראתו של השר באשב.

הייתה לנו כוונה לנתק את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל. נפלה כבר החלטה, בנימוק שישראל התעלמה משלוש החלטות של מועצת הביטחון והיא ממשיכה בתוקפנותה. בינתיים הגיעה ידיעה, שישראל קיבלה את קריאת מועצת הביטחון להפסקת אש, ויש לנו ידיעות שפעולות האיבה הופסקו.[1] במצב זה אנחנו מתעכבים עם ניתוק היחסים. אנחנו סבורים, שמדינות סוציאליסטיות אחרות צריכות גם הן להתעכב עם ניתוק היחסים עד שהמצב יתבהר. צעדה של ברית המועצות, שניתקה את היחסים,[2] היה בעל משמעות מיוחדת כצעד של מעצמה גדולה המחושב להפעיל לחץ. אנחנו סבורים, שעל המדינות הסוציאליסטיות האחרות לקבל החלטה משותפת.

אנחנו מציעים בקשר לזה לחכות עם ההחלטה עד יום שני, ולהתייעץ בינינו ביום שני בערוצים הדיפלומטיים, לאור המצב שישרור אז. סביר שההחלטה על ניתוק היחסים תהיה חייבת אז להיות מבוססת על הנמקה אחרת, כמו למשל סירוב לסגת לעמדות הקודמות וכדומה.

השיחה התנהלה בשפה הרוסית, והשגריר צ'רנב רשם את כל נוסח ההצהרה. הוא סבר שהעמדה הפולנית היא נכונה ומיהר לשגרירות כדי להעביר אותה לסופיה.

זמן קצר לאחר מכן, השגריר צ'רנב טלפן אליי ומסר שהוא דיבר עם שר החוץ שלו, וזה אמר שגם הוא באותה דעה.

(–) א' ברטול

תפוצה: ח' רפאצקי, ח' נאשקובסקי, ח' בירצקי, ח' מיכאלובסקי, ח' אוגרודז'ינסקי, ח' ויירנה, ח' וולניאק, ח' ברטול, ח' מלצקי

423

1. בין ה־6 ל־9 ביוני 1967, החליטה מועצת הביטחון פה אחד שלוש החלטות הקוראות להפסקת אש בין הצדדים. הראשונה, ב־6 ביוני 1967 (החלטה מספר 233 של מועצת הביטחון), קראה "לממשלות המעורבות לנקוט מידית בכל הצעדים על מנת להביא להפסקת אש מידית ולהפסקת כל הפעולות הצבאיות באזור"; השנייה, למחרת היום (מספר 234), תבעה מכל הממשלות להביא להפסקת אש שתחיל למחרת היום; השלישית, מ־9 ביוני (מספר 234), בהזכירה את שתי ההחלטות הקודמות ובלקחה בחשבון שממשלות ישראל וסוריה הודיעו על קבלת דרישת מועצת הביטחון להפסקת אש, ביקשה מהמזכיר הכללי של האו"ם ליצור קשר עם ממשלות ישראל וסוריה על מנת להביא למימושה של הפסקת האש.
2. ברית המועצות ניתקה את היחסים עם ישראל ב־10 ביוני.

424

פרוטוקול מישיבת הלשכה המדינית של הוועד המרכזי של פזפ"ר (ורשה)

תרגום מפולנית: AAN PZPR V 88-s307

[10 ביוני 1967]

פרוטוקול מס' 39[1]
ישיבת הלשכה המדינית ביום 10 ביוני 1967

נוכחים: החברים גומולקה, צירנקייביץ', ינדריחובסקי, גלושקו, אוכאב, רפאצקי, ספיכאלסקי, שיר, ואניולקה, סטז'לצקי; ממלאי מקום של חברי הלשכה הפוליטית החברים יאגילסקי, יאשצ'וק; מזכירי הוועד המרכזי החברים ירושינסקי, סטארביץ',[2] טייכמה, ויכה

לא נוכחים: החברים גיירק, יארושביץ', לוגה־סובינסקי

סדר היום:

1. סקירה על מפגש מנהיגי המפלגות הקומוניסטיות ומפלגות הפועלים וכן חברי הממשלות של המדינות הסוציאליסטיות במוסקבה.

החבר גומולקה מסר סקירה ללשכה המדינית על הפגישה במוסקבה שבה נדון המצב במזרח התיכון.[3]

הלשכה אישרה את המשך הצעדים במצב הנוכחי. הוחלט:

- לבטא את תמיכתנו במלחמתן של הארצות הערביות ולהמשיך להושיט להן עזרה צבאית. הומלץ לקיים שיחות דחופות על נושא זה בדרכים דיפלומטיות עם ממשלת הרפובליקה הערבית המאוחדת.
- לנתק את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל.[4]

רשמו את הפרוטוקול: ס' טרפצ'ינסקי
י' סקוברונסקה

424

1. התעודה פורסמה בספר: A. Dudek, A. Kochański & K. Persak (Eds.), *Centrum Władzy: Protokoły posiedzeń Kierownictwa PZPR. Wybór z lat 1949-1970*, Warszawa 2000, p. 388
2. ארתור סטארביץ' (Artur Starewicz), נולד בשנת 1917. בשנים 1956–1963 היה מנהל לשכת העיתונות של הוועד המרכזי של פזפ"ר; ב־1963–1971, מזכיר הוועד המרכזי של פזפ"ר.
3. ראו לעיל תעודה 422.
4. הפרוטוקול נחתם בחתימת ידם של חברי הלשכה המדינית.

425

מנכ"ל משרד החוץ, יאז'י מיכאלובסקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 6087: AMSZ Dep. w-196 t-943

נתקבל במחלקת ההצפנה ב־10 ביוני שעה 18:50

ורשה, 10 ביוני 1967

מס' 38570
15/Mich/67

סודי
לידיך בלבד
מידי

אל: פוטה – תל אביב

מבלי לקבוע מראש את ההחלטה הסופית עיכבנו בינתיים את ניתוק היחסים בגלל הפסקת האש שהוחלט עליה.
אל תגלו בשום אופן את ההכנות לפינוי שאתם עושים ושמרו את העניין בסודיות מוחלטת.

מיכאלובסקי

426

סגן שר החוץ, מריאן נאשקובסקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן AMSZ Dep. w-196 t-943 :6080

נתקבל 10 ביוני 1967 שעה 15:20

מס' 19/MW/67
No 02727
ורשה, תאריך....... 196

סודי – סיווג מיוחד
מידי

אל: פוטה – תל אביב

על פי כל הסיכויים היום ננתק את היחסים עם ישראל ונודיע על כך לשגריר בוורשה. היה מוכן לעזוב את תל אביב יחד עם הסגל בתוך 48 שעות.

צפויה אפשרות שנשאיר שני עובדים ללא מעמד דיפלומטי לשמירה על הרכוש וסידור ענייני הסגירה.

תקבל הוראות נוספות.

(–) נאשקובסקי
[בכתב היד חתימה של השגריר מיכאלובסקי]

427

קטע מדבריו של המזכיר הראשון של הוועד המרכזי של פזפ"ר, ולדיסלאב גומולקה, במפגש של מזכירות הוועד המרכזי פזפ"ר עם המזכירים הראשונים של הוועדים המחוזיים ומנהלי האגפים של הוועד המרכזי

תרגום מפולנית: AAN PZPR 237/V-706

[12 ביוני 1967]

על המצב במזרח התיכון

מעובד על בסיס דבריו של ח' גומולקה במפגש של מזכירות הוועד המרכז עם המזכירים הראשונים של הוועדים המחוזיים ומנהלי האגפים
ביום 12 ביוני 1967

התוקפנות של ישראל לא השיגה את מטרתה העיקרית, שהיא הפלתו של נאצר ושל שלטון השמאל בסוריה. עד כמה התוקפן הישראלי ראה את הפלת המשטר הסורי כיעד חשוב, מעידה העובדה שהוא פתח במתקפה על דמשק כבר לאחר ההחלטה של מועצת הביטחון על הפסקת אש, אשר ישראל הודיעה על הסכמתה לקבלה.

הפעולה העיקרית של הצבא הישראלי נגד סוריה התחילה כאשר כבר נראה היה שהקרבות נסתיימו. בכך הוכיחה ממשלת ישראל, שהיא רומסת ברגל גסה את החלטות הארגון העולמי, ותוך העמדת פנים שהיא מקבלת את החלטות האו"ם היא משחקת על דחייה ובכוונה תחילה מאריכה את הסכסוך, במטרה למוטט את המשטרים המתקדמים בקע"מ ובסוריה, ועל ידי כך לפרוץ פרצה לנאו־קולוניאליזם במזרח הערבי.

למרות הצלחותיה הצבאיות, ניצחונה של ישראל הוא "ניצחון פירוס" מנקודת המבט המקיפה את יחסיה עם השכנים הערבים בעתיד. המלחמה הזאת, כמו מעשי התוקפנות הקודמים, תעצים עוד את השנאה והעוינות הערבית לישראל. איזה עתיד מכין לעצמו אותו עם קטן של שני מיליון תושבים, אם הוא מתגרה כל הזמן בים האוכלוסייה הערבית? – השנאה לישראל תלכד את כל הפלגים הפוליטיים במדינות ערב. הדבר ניכר כבר בהגברת הסולידריות הערבית בתקופת התוקפנות הנוכחית. גם אם במדינות השכנות לישראל יעלו לשלטון משטרים ראקציוניים ביותר, פרו־מערביים ולאומניים – הם יפיחו רוח בעוינות לישראל וידרשו נקם. את ישראל יכולים להציל רק משטרים מתקדמים בארצות הערביות, שיהיו מסוגלים לפתור את הסכסוך כך שהפתרון יהיה בר קיימה, ושיהיו מסוגלים להביא בדרכי שלום לדו־קיום בין ערבים ויהודים.

אך בינתיים, החוגים השולטים בישראל מנהלים בדיוק מדיניות הפוכה, אבדנית מנקודת הראות של העתיד. הם נקשרו עם הכוחות התוקפניים ביותר של האימפריאליזם, עם האינטרסים של המונופולים של הנפט, במלחמתם נגד השאיפות הצודקות והמתקדמות של העמים הערביים, השואפים לעצמאות ולאי־תלות. מדיניות זו מעמיקה כל הזמן את העוינות מצד העולם הערבי ושמה לאל את המאמצים למצוא פתרון של שלום ליחסים הישראליים־ערביים.

מנהיגי ישראל ממשיכים להידרדר הלאה במורד המסוכן. שר ההגנה של ישראל, הגנרל דיין,[1] הכריז ב־11 ביוני, שישראל לא תחזיר לקהילה הערבית המאוחדת את רצועת עזה, ולירדן לא תחזיר את השטחים שממערב לנהר הירדן; שישראל מעלה תביעות לירושלים כולה, שישראל תגרש את האוכלוסייה הערבית המתגוררת בשטחים הכבושים.[2] עם ניסיון זה לכפות תכתיב על המדינות הערביות – על כל אחת מהן לחוד – דיין דחה את השתתפות האו"ם בפתרון בעיות המזרח התיכון. את הנוסחה הלוחמנית של דיין קיבלו ראש הממשלה של ישראל אשכול, וכן נציגים אזרחיים אחרים של ממשלת ישראל. בהופעתו בכנסת ב־12 ביוני אשכול בישר: "ישראל לא תסכים להחזרת המצב שהיה קיים לפני פרוץ המלחמה. זכותנו לקבוע מה הם האינטרסים החיוניים שלנו ואיך להבטיח אותם".[3] בנטלו לעצמו בכוח הזרוע את "הזכות לביטחון" ובנסותו להשיג ביטחון בדרך של כיבוש – השלטון הישראלי זורע את זרעי השנאה בקרב שכניו, ובטווח הרחוק הוא פוגע, בצורה אבדנית, ביסודות הקיום של מדינת ישראל עצמה.

ההתלהמות של מנהיגי ישראל הגיע לדרגה כזאת, שהם מתחילים להתקשט בזרי דפנה של הרוצחים הנאצים. הנה רשמנו התבטאות מקוממת של הרדיו הישראלי שנמסרה דרך "Koelnischer Rundschau": "עוד עשרות שנים ילמדו בבתי ספר צבאיים של העולם כולו, ויהללו את המבצע האווירי של ישראל כדוגמה הטובה ביותר של אומנות המלחמה, היכולה להשתוות רק עם ההצלחה המכרעת של הלופטוואפה הגרמני בזמן ההתקפה על פולין ב־1939". בעיתונות העולמית הופיעו תצלומים רבים, שבהם נראו חיילים ישראלים עם נשק אוטומטי בידיהם וערבים כורעים ברך או שוכבים על האדמה. הצילומים האלה הזכירו, כמו בחיים, סצנות עם חיילי אס־אס מתקופת המלחמה של היטלר. גם הסיפורים של שלושה טכנאים פולנים הזכירו את הזוועות האלה. היו אלה כורים שנגרפו על ידי גל הצבא הישראלי בחצי־האי סיני, ואשר ראו במו עיניהם איך חיילים ישראלים התייחסו בברוטליות לאוכלוסייה הערבית. לאחרונה נשמעו גם קולות, שישראל צריכה לחתור לקראת השגת נשק אטומי לעצמה.

כל העובדות האלה מֵעטות חרפה על מבצעי המעשים האלה. הם שכחו, כנראה, איזו שואה הכינו ההיטלריסטים לעם היהודי. ונוסף על כך הם גם שכחו איזה גורל פגש בסוף את הכובשים הנאצים.

המדינות הסוציאליסטיות מושיטות למדינות הערביות את מלוא העזרה במלחמתן נגד האימפריאליזם. ביטוי הולם לסולידריות של ארצותינו היה המפגש בין מנהיגי ברית המועצות

1. משה דיין (1915–1981), ממפקדי "ההגנה", הרמטכ"ל הרביעי של צה"ל (1953–1958); היה חבר כנסת (1959–1981) ושר החקלאות (1959–1964). ערב מלחמת ששת הימים מונה לשר הביטחון ושימש בתפקיד במהלך מלחמת ששת הימים, מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים (עד 1974).
2. משה דיין אמר בראיון טלוויזיוני לסי־בי־אס ששודר בארצות הברית, כי לדעתו ישראל לא תחזיר את רצועת עזה למצרים ואת השטחים שנכבשו בגדה המערבית לירדן. דיין אף הדגיש כי ירושלים, שהייתה מחולקת עד למלחמה, היא בירת ישראל, וישראל תבטיח גישה חופשית לבני כל האמונות. הוא דיבר על הצורך במתן אוטונומיה לאוכלוסייה הערבית בגדה המערבית. הוא אף הדגיש כי הוא מביע את דעותיו הפרטיות; ראו למשל "הארץ", 12 ביוני 1967, עמ' 1, 3; "ג'רוסלם פוסט", 12 ביוני 1967, עמ' 2.
3. בהודעתו בכנסת על המערכה הצבאית והמדינית, אמר: "אל תהא אשליה בלבכם שמדינת ישראל מוכנה לשוב ולחזור למצב ששרר עד מלפני שבוע ימים. מדינת ישראל קמה והתקיימה בזכות, ועם זאת נאלצה להילחם ולחזור ולהילחם על זכותה. לבדנו נלחמנו על קיומנו וביטחוננו, ואנו רשאים לקבוע מה הם האינטרסים האמיתיים והחיוניים של מדינתנו וכיצד יובטח עתידה. לא יוחזר עוד המצב שהיה קיים עד כה. לא תהיה עוד ארץ ישראל שטח הפקר פרוץ למעשי חבלה ורצח" (דברי הכנסת, ישיבה קפג, ד' סיון תשכ"ז, עמ' 2330).

ומדינות אירופה הסוציאליסטיות במוסקבה, ביום 9 ביוני;[4] וכן ההצהרה המשותפת של שבע המדינות שהשתתפו באותו מפגש. ההתייעצות זומנה מיוזמתו של החבר אולבריכט. פולין העלתה את ההצעה שגם יוגוסלביה תשתתף במפגש.

באותה התייעצות, החבר ברז'נייב[5] מסר מידע על מהלך האירועים במזרח התיכון. מן המידע הזה מתברר:

- ברית המועצות נתנה עד כה עזרה צבאית גדולה לקע"מ ולמדינות ערב אחרות, בהעבירה אליהן כלי נשק וציוד חדיש בערך של למעלה משני מיליון רובל, כהיענות לרצון הערבים.
- נאצר לא התייעץ בכל המהלכים שעשה עם ברית המועצות, כמו בצעד שנקט בחסימת מיצרי טיראן, בהוראה שנתן לפינוי צבא האו"ם ואחרים.
- ברית המועצות יעצה לנאצר להימנע מעימות מזוין.
- ברית המועצות, גם לפני פרוץ הקרבות וגם בזמן הלחימה, נתנה לצד הערבי תמיכה ועזרה פוליטית ודיפלומטית על פי דרישתן של קע"מ ומדינות ערב האחרות. למשל, ברית המועצות הסכימה להחלטת מועצת הביטחון על הסגת הכוחות לעמדות הפתיחה ללא תנאי, בעקבות מברק של נאצר בלילה שבין ה־6 ל־7 ביוני, שבו הוא ביקש להביא להפסקת אש מידית, שכן אחרת צפוי אסון כללי לצבא המצרי בתוך כמה שעות. היום כבר נשמעים במדינות הערביות קולות המאשימים את ברית המועצות שלא נתנה עזרה מספקת וש"נכנעה". ברית המועצות, מצדה, לא יכולה לגלות בפומבי את העניין בשלמותו כדי לא להביך את נאצר.

כל המדינות הסוציאליסטיות שהשתתפו בהתייעצות במוסקבה, להוציא את רומניה, קיבלו את נוסח ההצהרה שהיה לה תפקיד מדיני חשוב של תמיכה בארצות ערב, וקודם כול בנאצר. הצהרה זו תרמה במידה גדולה לעצירת התוקפנות של ישראל נגד סוריה.

הרומנים לא חתמו על ההצהרה, שכן הם לא הסכימו עם ההערכה, שישראל היא התוקפן. הרומנים גם נטשו את החזית המשותפת של כל המדינות הסוציאליסטיות אשר ניתקו את יחסיהן עם ישראל.

---

4. ראו לעיל תעודה 422.
5. ליאוניד ברז'נייב (Leonid Brezhnev) (1906-1982), משנת 1957 חבר בנשיאות הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית של ברית המועצות; בשנת 1960 נבחר ליו"ר נשיאות הסובייט העליון (נשיא המדינה); ב־1964-1982, מזכ"ל המפלגה.

428

שר החוץ, אדם רפאצקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 6118: AMSZ 6-77 w-196 t-943

נתקבל 15 ביוני שעה 12:50

ורשה, 12 ביני 1967

סודי – סיווג מיוחד
מידי

אל: פוטה – תל אביב

ניתוק במשך היום. השגריר יקבל בוורשה הודעה היום. סיימו את ההכנות ליציאה.

(–) א' רפאצקי[1]

429

מנהל מחלקה V, סטפן וילסקי (ורשה), אל שגריר פולין בישראל, יוזף פוטה (תל אביב)

תרגום מפולנית, מברק מוצפן 6143: AMSZ DV 300/67 Izr -0-22-5-67

12 ביוני 1967 בשעה 16:20

מעבירים בזה את הטקסט שנמסר היום על ידי השר נאשקובסקי לסתת.
תוכן ההצהרה נמסר ב־12 ביוני של שנה זו לשגריר ישראל בוורשה מר ד' סתת.

בהוראת ממשלת הרפובליקה העממית הפולנית אני מבקש להודיע לאדוני את שלהלן:
כפי שידוע לאדוני, ממשלת פולין בהצהרותיה הפומביות נקטה עמדה המגנה את תוקפנות ישראל נגד הרפובליקה הערבית המאוחדת ומדינות ערביות אחרות, ודרשה לשים לה קץ מידי ולהסיג את כוחות הצבא לעמדות שתפסו ב־4 ביוני 1967.
ממשלת ישראל לא זו בלבד שלא נקטה צעדים אלה אלא, תוך התעלמות מהחלטות חוזרות ונשנות של מועצת הביטחון הקוראות להפסקת פעולות האיבה, המשיכה בעקשנות

428

1. חתימה בכתב יד.

בתוקפנותה, בהציבה לעצמה מטרה להפיל את המשטרים המתקדמים של הרפובליקה הערבית המאוחדת ושל סוריה, ובכך לגרום להכנעת המדינות הערביות לשלטון הנאו־קולוניאליזם.

לאחר מכן, כאשר ישראל הוכרחה להסכים להפסקת פעולות האיבה, הנציגים הרשמיים של מדינה זו מסרו הצהרות, המעידות על כוונות השתלטות על שטחים. שר ההגנה דיין הודיע על סיפוח חלק מן השטחים הכבושים השייכים לרפובליקה הערבית המאוחדת, לסוריה ולירדן. כוחות הכיבוש הישראלים משלחים את האוכלוסייה הערבית בהמוניה מן השטחים שכבשו, מה שמעיד שההצהרות הנ"ל אינן מלים ריקות. ישראל ממשיכה לנהל מדיניות העוינת את השלום ופוגעת ביסודות הקיום של מדינת ישראל עצמה.

אשר על כן, ממשלת הרפובליקה העממית הפולנית החליטה לנתק את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל, והיא מודיעה, שתהיה מוכנה לקשור אותם מחדש כאשר ישראל תיסוג מן השטחים של המדינות הערביות, שאותם תפסה בכוח, ותפסיק את מדיניות התוקפנות שלה נגד אותן מדינות.

ממשלת פולין מצפה, ששגריר ישראל יעזוב את פולין יחד עם סגל העובדים בימים הקרובים ביותר. סוף נוסח ההודעה.

לתשומת לבך, בשיחה בעל פה קיבל שגריר ישראל הסכמה ליציאה תוך כמה ימים וכן הסכמה ששני עובדים חסרי מעמד דיפלומטי יישארו להשגיח על הנדל"ן שנשאר ועל התיעוד.

וילסקי

430

שגריר ישראל בפולין, דב סתת (ורשה), אל משרד החוץ (ירושלים)

מברק מוצפן: גנהמ"ד 130.23/4083/14

ורשה, 16 ביוני 1967 שעה 12.20

בהול

פרט הוזמן לטקס ונתבקש למסור משאלת משרד החוץ שנאפשר לשגריר הפולני לצאת ביום א' 1800 בעוד שאני והצוות נצא ביום ב' כמוסכם. הנימוק שנקבעו כבר הסדרי הטיסה במטוס מיוחד עם רישיונות מעבר והחזקת המטוס עולה ביוקר. הצעה נגדית שגם אנו נצא ביום א'. השגריר ההולנדי שקיבל כבר אישור ממשלתו נמצא עתה במשרד החוץ למסירת ההודעה. שוחחתי אתו בעניין ההצעה הפולנית והוא בדעה שאנו יכולים בשקט להסכים למוצע. בשובו ממשרד החוץ עוד נדון מחדש לאור התגובות. הקיימת אפשרות שנצא ביום א' לאמסטרדם או לפריז. טרם ברור אם נשיג מקומות.

הבריקו נא.

סתת

431

תזכיר המתאר את מהלך היציאה של סגל השגרירות הישראלית מוורשה

תרגום מפולנית: AMSZ Dep. V 57-70 w-3

נתקבל ב־20 ביוני 1967

ורשה, 19 ביוני 1967

פרוטוקול דיפלומטי
.PD 24-1-67-Izr
המשרד לענייני חוץ
מחלקה V

על פי הוראתו של ח' אמבסדור ברטול, יצאתי ביום 18 לחודש זה עם ח' ואשצ'ינסקי לנמל התעופה אוקנצ'ה כדי לסייע ביציאת סגל שגרירות ישראל.

בשעה 17:50 הוכנסנו על ידי קצין של משמר הגבול הפולני לאולם יציאה של סידורי מכס שיועד למטרה זו. שם כבר נכחו שגריר הולנד מר קלקואן ורעייתו, וכן הממריאים מוורשה: שגריר ישראל מר סתת עם רעייתו ובתו וחברי סגל השגרירות עם משפחותיהם. את הסידורים הרשמיים בקשר למטען סידרו המזכיר השלישי בשגרירות הולנד מר קיסטי ונספח שגרירות הולנד ון סון. לאחר סידורי בדיקת הדרכונים ומסירת המטען, כולם יצאו למרפסת, הנמצאת לפני בניין בית הנתיבות הבין־לאומי, והיא מופרדת ממסלולי נמל התעופה ברשת. שם הצטרפו לאותה קבוצה אלה שבאו להיפרד:

שגריר יוון מר קאלוטסיס
" שוודיה מר קרונוול עם רעייתו
" ונצואלה מר בורלי ריבס
" קנדה מר ברלין עם רעייתו
" שוויץ מר קאל
" מקסיקו מר סנצ'ז חוארז
" בריטניה מר בריילוב עם רעייתו
" נורווגיה מר ברג־נילסון עם רעייתו
יועץ שגרירות בלגיה מר גנוטא
מזכיר ראשון בשגרירות ארצות הברית מר האניי
מזכיר ראשון בשגרירות ארצות הברית מר קאיסר
מזכיר שני בשגרירות ארצות הברית מר גרובל
מזכיר שני בשגרירות איטליה מר דה־אנדריאס

וכן שני אנשי סגל של שגרירות ישראל הנשארים בוורשה, מר פרט ומר גולן עם משפחותיהם.

לאחר יציאה מחדר ההמתנה נוכחנו שעל המסלול, בין בניין בית הנתיבות הבין־לאומי ועד למטוס, מסודרים משני הצדדים שני טורי אנשים עם כרזות, שעליהם כתובות ססמאות

המגנות את תוקפנות ישראל. בגלל איחור הטיסה, אספו את הנוסעים רק בשעה 18:45. השגריר קלקואן ליווה את מר סתת ואת שאר עובדי שגרירות ישראל עם משפחותיהם, למטוס. כאשר קבוצה זו עברה בין טורי המפגינים הם קראו קריאות, בין היתר "הלאה הפשיסטים הישראלים", ואחר כך השמיעו שריקות בוז רמות.

במענה על כך, ראשי הנציגויות הדיפלומטיות וחברי הנציגויות הזרות הביעו בצורה מופגנת את ההזדהות שלהם עם אנשי שגרירות ישראל המתרחקים לכיוון המטוס.

המטוס המריא בערך בשעה 19:00.

בעת השהייה בשדה התעופה קיימנו קשר עם שגריר הולנד מר קלקואן שביקש מאתנו עזרה בעניינים שונים, כמו כיבוד ההמחאה של שגרירות הולנד על ידי "לוט" בעבור משקל יתר של המטען, גיוס עובדי מטען להובלת מטעני היד אל המטוס וכדומה.

נתנו את עזרתנו בעניינים אלו.

קמפינסקי

לידיעת: ח׳ השר נאשקובסקי, ח׳ אמבסדור מיכאלובסקי, ח׳ אמבסדור וולניאק

432

תזכיר מאת סגן מנהל הטקס הדיפלומטי, אדוארד פְּיֶיטקְיֶביץ׳[1] (ורשה)

תרגום מפולנית: AMSZ Dep. V 57-70 w-3

נתקבל 20 ביוני 1967

פרוטוקול דיפלומטי
מס׳ PD 24-1-67-Izr.
[57/70 w3]
המשרד לענייני חוץ
מחלקה V
DV — Izr — 240 — 16 — 67
נספח מס׳ 1

השגריר קלקואן, המייצג את האינטרסים של ישראל בפולין, העביר אליי זיכרון דברים המתאר את מהלך היציאה של סגל שגרירות ישראל מנמל התעופה אוקנצ׳יה, ביום 18 בחודש זה. הוא הזכיר, שההפגנה וקריאות הגנאי המכוונות אל סגל השגרירות לא נראו כראויים לחברי הקורפוס הדיפלומטי שנאספו בנמל התעופה. לרובם עמדו דמעות בעיניהם.

בתשובה עניתי כדלהלן:

432

1. אדוארד פְּיֶיטקְיֶביץ׳ (Edward Pietkiewicz), נולד בשנת 1909. בשנים 1954-1965, היה שגריר באלבניה ובפינלנד; ב־1966-1969, סגן מנהל הפרוטוקול הדיפלומטי.

1. משרד החוץ לא ידע על ההפגנה בנמל התעופה. עמדת העם הפולני בעניין התוקפנות של ישראל ידועה לכול. ההפגנה בנמל התעופה – כפי שיש להבין זאת – הייתה ביטוי ספונטני לעמדה הזאת.
2. המטוסים במסלולי נמל התעופה ניצבים בהתאם למקומות הפנויים ולסוג המטוס.
3. סידורי התשלום בגין משקל עודף של המטען נמשכו זמן ארוך יותר מן הרגיל, שכן קבלת ההמחאה של שגרירות הולנד מחשבון הניכויים "B" חייבה הסכמה טלפונית מראש, שתענה על השאלה האם שגרירות הולנד יכולה לכסות מחשבון זה חובות בעבור הסעה של אנשים או מטען בחברת תעופה זרה.
4. עובדי הפרוטוקול הדיפלומטי הגיעו לנמל התעופה על מנת להושיט לו עזרה אם תידרש, בסידור העניינים הרשמיים הקשורים ביציאת הדיפלומטים, והם מילאו תפקיד זה. הם לא הלכו אל מבני החנייה של המטוסים, שכן לא היה זה מתפקידם ללוות את סגל שגרירות ישראל ולהיפרד ממנו.
5. מר קלקואן הזכיר, שהוא נסער ונרגש מאוד מההפגנה בנמל התעופה אתמול, שהייתה בניגוד לנוהג המחייב ביחס לסגל הדיפלומטי בעולם כולו. אלא שהוא לא היה רוצה שעניין זה יפגע ביחסים ההולנדיים־פולניים או ביחסיו האישיים עם שלטונות פולין.

א' פייטקיביץ'

תפוצה: ח' השר נאשקובסקי, ח' אמבסדור מיכאלובסקי, ח' אמבסדור וולניאק, ח' מנהל קורולצ'יק, פרוטוקול הטקס הדיפלומטי

433

שגרירות הולנד בפולין למשרד החוץ הפולני

AMSZ Dep. V 57-70 w-3 :תרגום מפולנית

[כנראה 19 ביוני 1967]

שגרירות הולנד, אשר על יסוד הסכם הבנה עם ממשלת הרפובליקה העממית הפולנית מייצגת את האינטרסים של ישראל, מבקשת להסב את תשומת לבו של פרוטוקול הטקס הדיפלומטי להיבטים בלתי נעימים מסוימים שנלוו לנסיבות יציאתם של מעלתו דוב סתת, שגריר ישראל, והסגל שלו, ביום א' 18 ביוני, מבית הנתיבות של נמל התעופה אוקנצ'יה.

1. ראש הטקס הבטיח לשגריר הולנד, שאחד או שניים מעובדי הפרוטוקול, קרוב לוודאי מר קמפינסקי, יהיו נוכחים בנמל התעופה כדי לפקח על הכול ולעזור ביציאה, כולל סידור מתאים של שליחת המטען של קבוצת הישראלים, וכן מילוי חובות רשמיות אחרות. הוסכם, שמר קמפינסקי יפגוש את שגריר הולנד ברגע הגעתו של מעלת השגריר לנמל התעופה, מה שהיה צריך להקל על השגריר את המשא ומתן עם פקידי חברת "לוט", פקידי המכס וכו'.

קבוצת הישראלים הגיע לנמל התעופה אוקנצ'יה בשעה 17:25, בחברת שגריר הולנד ושני עובדיו, שכן "אייר פראנס" דרשה את הגעתם שעה לפני ההמראה. מר קמפינסקי ועובד אחר של פרוטוקול הטקס הדיפלומטי הגיעו רק בשעה 17:55, ואז הוא התייצב אצל שגריר הולנד. בין השעות 17:30 ו־18:00 לא הרשו לקבוצת הישראלים להיכנס לאולם קבלות הפנים, שבו חיכו להם מספר ראשי נציגויות ודיפלומטים אחרים. חל גם איחור מסוים בקשר לתשלום עבור משקל מטען עודף. השתוממנו להיווכח שרק לאחר התייצבויות ממושכות ניתנה הסכמה לקבל, במקרה מיוחד זה, המחאה חתומה על ידי נספח שגרירות הולנד מחשבון B של השגרירות, כאמצעי תשלום תקף.

2. הפרוטוקול הדיפלומטי הבטיח לשגריר הולנד, שגם הוא עצמו וגם שני דיפלומטים הולנדים יוכלו להגיע עד המטוס של אייר פראנס, כדי להיות נוכחים בעליית קבוצת הישראלים למטוס. בגלל תקנות הבטיחות, ראשי הנציגויות האחרות לא קיבלו אישור להגיע אל המסלול. ואולם מר קמפינסקי ביטל את האישור הזה ונתן אישור כניסה אך ורק לשגריר הולנד עצמו.

3. למרות תקנות הבטיחות, כ־100 מפגינים שהגיעו לנמל התעופה באוטובוס ממשלתי, הורשו לתפוס מקום על המסלול. בידיהם היו כרזות עם סםמאות אנטי־ישראליות. על פי הוראות מיוחדות של הרשויות הפולניות, אסרו על דיילי "אייר פראנס" לעזור בנשיאת מטעני היד של קבוצת הישראלים, שביניהם היו גם אישה בהיריון ותינוק. בהזדמנות מיוחדת זו, ציוו על צוות המטוס של "אייר פראנס" להעמידו על המסלול במרחק של למעלה מ־100 מטר, ועל כן קבוצת הישראלים, בחברתו של שגריר הולנד, נאלצה לעבור בתוך המון המפגינים, שנדחפו אל אנשי הקבוצה בשריקות ובקריאות גנאי גסות ומשפילות. אחדים מקבוצת הישראלים נדחפו בברוטליות. כל ההתנהגות של הקבוצה הזאת הייתה פרועה ובלתי נעימה. למרבה הצער אי־אפשר לומר, שהשלטונות הפולניים נקטו צעדים מתאימים כדי למנוע את האירוע הבלתי נעים הזה.

4. לאחר מילוי החובה של ליווי קבוצת הישראלים אל המטוס, שגריר הולנד צריך היה להבקיע לו דרך לבדו בתוך חזית צפופה של מפגינים לועגים, שיצרו בשבילו מעבר מתחת לאחד הכרוזים שעליו סםמה אנטי־ישראלית, אשר הוחזק לשם כך בגובה מטר אחד מעל האדמה. השגריר הצליח לעבור דרך ההמון הזה ללא פגע גופני וללא הצורך המשפיל לזחול מתחת לאותו כרוז. ואולם הוא לא יכול לאשר, שהחוויה הזאת מצאה חן בעיניו במיוחד, ושיש לו הערכה רבה להכנות שנעשו ואפשרו למחזה הזה, המעורר שאט נפש, להתרחש.

5. במשך מספר ימים שקדמו ליציאת הדיפלומטים הישראלים, אנשי משטרת הביטחון חדרו לתא המדידה שבו בתו של השגריר סתת מדדה שמלה; פעיל אחר של משטרת הביטחון גרם לגב' סתת מפח נפש בנוכחותו הקרובה במספרה. אם לבטא זאת בעדינות – אלה היו דוגמאות של התנהגות בלתי ג'נטלמנית.

שגרירות הולנד מצטערת, ששלטונות פולין לא מצאו לנכון לנקוט צעדים מתאימים שהיו מאפשרים לשגריר ישראל יציאה בתנאים נאותים ובכבוד, כפי שמחייבים כללי הטקס בכל מצב ובכל זמן. השגרירות מבטאת תקווה, שהמשרד לענייני חוץ ידאג לביטחונם של אנשי הסגל הישראלים הנשארים בפולין, יגן עליהם מפני התקפות ואי־נעימויות ויפרוש את חסותו עליהם במצבם המבודד והקשה.

434

תזכיר מאת מנהל הטקס הדיפלומטי, אדוארד ברטול (ורשה)

תרגום מפולנית, תזכיר: AMSZ Dep. V 57-70 w-3

נתקבל 19 ביוני 1967

פרוטוקול הטקס הדיפלומטי

מוגבל

.PD 24-1-67-Izr
המשרד לענייני חוץ
מחלקה V

תזכיר משיחה עם שגריר פינלנד מר א' ל' אורקומייס

השגריר אורקומייס נוסע מחר, יום ראשון, לפינלנד, והיה רוצה למסור למשרד החוץ שלו מה הם התפקידים המעשיים ששגרירות פינלנד בתל אביב תצטרך לבצע, במסגרת הייצוג שפינלנד לקחה על עצמה לייצג בישראל את האינטרסים של הרפובליקה העממית הפולנית.

1. לפני שמסרתי את תשובתי, ביקשתי מהשגריר שיעביר לממשלתו את תודותיה של ממשלת הרפובליקה הפולנית העממית על שהסכימה לייצג את האינטרסים שלנו. אמרתי גם, שממשלת פולין תכסה את כל ההוצאות שהצד הפיני יצטרך לשאת בהן בשל כך. עניינים אלה יסודרו על ידי השגרירות שלנו בהלסינקי ומשרד החוץ הפיני.
2. הצגתי לשגריר את מצבה של השגרירות שלנו בתל אביב בקשר לעניינים הבאים: (א) הסגל; (ב) נדל"ן; (ג) ציוד ורכוש; (ד) הצד הכספי.
3. הבהרתי לו, שלאחר יציאת סגל השגרירות שלנו מתל אביב, יהיה על השגרירות הפינית להסדיר בעיקר את העניינים השגרתיים שבפרוטוקול הדיפלומטי, כמו למשל שחרור הרכוש של סגל השגרירות במכס, וכן עניינים קונסולריים, שבינתיים יהיו מוגבלים להעברת הטיפול בהם לוורשה (דרך הלסינקי, כמובן).
4. מר אורקומייס, בהסתמכו על ניסיונו כיועץ בשטוקהולם כאשר שוודיה ייצגה את האינטרסים של פינלנד במספר מדינות, הציע שבמקרים שהשגרירות הפינית בתל אביב תתבקש על ידי פולין להעביר פנייה ממשלתית בעלת אופי בלתי שגרתי, היא תעביר למשרד החוץ בהלסינקי את הנוסח הערוך המדויק של הפנייה או התזכיר. לבקשה הזאת הסכמתי.
5. השגריר אורקומייס יצא לחופשה לאחר הגעתו להלסינקי. לפני שנפרדנו, הוא ביטא את ביטחונו, שבעיקרון ננהל את התקשורת עם משרד החוץ שלהם בעניינים ישראליים, באמצעות השגרירות שלנו בהלסינקי.

א' ברטול

תפוצה: ח' מנהל מיכאלובסקי, ח' מנהל וולניאק, ח' מנהל ויליסקי, ח' מנהל ויטאס, ח' מנהל ביים, ח' מנהל סוקולק, ח' מנהל קרופסקי

435

תזכיר מאת רב־סרן א' לסקוס

תרגום מפולנית, תזכיר: IPN BU MSW II 1857

[28 ביולי 1967]

סודי

תזכיר על שהייתי בתל אביב בימים 18 ביוני עד 4 ביולי 1967

1. **עניינים רשמיים**

שלטונות ישראל חסמו את חשבונות הבנק של השגרירות ושל BRH[1] בבנק PKO. באמצעות הפינים הזהירו אותנו, שאם לא ננהג מיד על פי ההוראה הזאת החשבונות יוחרמו. את הפעולות הבנקאיות העברנו לפינים.

אסרו עלינו לנוע במכוניות בעלות לוחיות זיהוי CD [סגל דיפלומטי]. לאחר דיונים ויכוחים רבים, משרד החוץ בירושלים נתן את הסכמתו רק להעברת המכוניות לנמל חיפה בשיירה מאורגנת אחת. בגלל מחסור בנהגים (שירות צבאי) העברנו את המכוניות כל אחת לחוד בלילה. בקשתנו לרשום מכונית אחת בתור לוחית זיהוי של תייר נענתה בחיוב.

התעודות המקומיות, כולל תעודות זהות, נלקחו בתואנה של הוצאת ויזות מיוחדות. החזירו את התעודות יומיים לפני היציאה. בדרך זו הם הקשו על התנועה בעיר שהייתה דרושה לנו לסידור עניינים מנהליים. למרות מחאותינו, המצב הזה לא השתנה. את הרשות לעזוב את ישראל הסדירה השגרירות הפינית רק בליל היציאה.

הזהירו אותנו, באמצעות הפינים, שלא נצא מן העיר ולא נתרחק מבניין השגרירות. הפינים לא הבהירו לנו במה איימו, הם עמדו בעקשנות על דעתם ונתנו לנו להבין שמשהו בלתי נעים עלול לקרות לנו.

חברות ההובלה, בין היתר "אקספרס סרוויס" ו"סיטי אקספרס", קיבלו הנחיות להעמיד קשיים. בשיטתיות הם עברו על מועדי הביטוח, ההעמסה, ההעברה וכדומה. הסבירו זאת בכך שחסרים להם מכוניות ואנשים. אף על פי שלפי הבירורים שלנו חיכו בנמל אניות המוכנות לקחת את רכוש השגרירות, בעל חברת הספנות ענה באירוניה על הפניות שלנו, שבהן הזכרנו את ההתחייבויות שלהם, "אין לי יכולת מצפונית לקחת זאת, שכן אלה אניות

435

1. Biuro Radcy Handlowego – משרד היועץ המסחרי.

גרמניות". הארכיון של הקונסוליה והמכוניות נשארו בנמל חיפה בהמתנה לאניות תחת דגל אחת ממדינות סקנדינביה.

המשטרה לא הרשתה למשאיות לחנות ליד בניין השגרירות, אף על פי שלחברת הבנייה שעבדה בבניין הייתה רשות כזאת.

בתואנה של עבודות בנייה הכרחיות ניתקו את החשמל בכל השגרירות, חוץ מחדר אחד שבו גרנו. ניתקו גם את קווי הטלפון והשאירו רק אחד בקומת הקרקע. ואולם תקלות תמידיות בקו אילצו אותנו לפנות בעניין הזה לפינים. הם גם חיבלו בבריחים בדלת הכניסה.

יחסם של האנשים מבחוץ

מתוכן השיחות הטלפוניות:

"נצית לכם את הדירה, נשבור לכם את השיניים, בני זונות, פולין התנהגה כמו גרורה, מה ששווה לזונה, גויים מטומטמים, בושה וחרפה". בעל מכונית מס' 286-108, במגרש החנייה שלנו ברח' מונטפיורי, צרח בקול, "חרא פולני".

בזמן שהעמדנו את הארגזים בכניסה לשגרירות, עצר שם ברנש וקילל את פולין וירק על בניין השגרירות. עובדי בנק PKO (גב' גולדמן, כץ) תקפו את פולין בנוכחותנו וכינו אותה "גרורה סובייטית", ואת ניתוק היחסים "חרפה לעם הפולני".

קצין משטרה בנמל התעופה לוד אמר לנו בפולנית: "עוד תחזרו ליהודים, כי בלעדנו קשה לחיות".

2. עניינים בלתי רשמיים

לאחר שהורידו את עמדת המשטרה הקיפו את הבניין בתצפיות. הם פיקחו על כל יציאה שלנו מבניין השגרירות. הלכו אחרינו צמוד אחרי הגב, תוך דיבור בטון לעגני "פולוני", זאת אומרת פולנים.

בלילה היו באים אל הבניין. אפשר היה לשמוע ברור צעדים בחדרים שהיו נתונים בשיפוצים, מצד רחוב אלנבי.

התקינו מכשירי האזנה. כתוצאה מן ההפרעות בקווי הטלפון הצלחנו לגלות את מיקומם של מכשירי ההאזנה. במקרה אחד, היה עד להפרעה כזאת: האזרח סקז'יבן, נציג CHZ Polservice.[2]

צותתו לשיחות הרשמיות של השגרירות. יוזף יאבורסקי סיפר, שביום 26 ביוני איימו עליו בניסיון להוציא ממנו הודאה המטילה חשד על ההיכרות שלנו, זאת אומרת, כאילו דרשתי ממנו למסור לי סודות מדינה. הם הדגישו, שהם יודעים בדיוק מה התפקיד של עובדי השגרירות בתל אביב וכינו אותנו "אנשי UB".[3] י' הזהיר, שלא נצא העירה מחשש שאנחנו עלולים להיתקל באי־נעימויות או בנקמנות. בשיחת טלפון גם קובליק מסר שמאיימים עליו.

מתרגם לשעבר של השגרירות, כהן – אזרח ישראלי חבר מק"י, עוסק בניהול העניינים של פולין בשגרירות פינלנד. דוגמה לקשר שלו עם המשטרה הייתה העובדה שהוצאה ויזה

2. Centrala Handlu Zagranicznego Polservice – ארגון מסחר מסונף למשרד לסחר חוץ.
3. שירותי הביטחון הפולניים.

לאחת ה׳ בודז׳יאקובה, שחזרתה לפולין אושרה. כבר למחרת באו אליה לביקור בית נציגי הסוכנות והמשטרה ועשו לה קשיים בסידורי היציאה.

רב־סרן א׳ לסקוס

מפתח השמות והעניינים

מפתח השמות והעניינים

(הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות)

The collection is published in two languages, Hebrew and Polish. The documents and the accompanying notes are identical. The exceptions are notes explaining matters which are self-evident to readers in one language but which readers in the other language may be hard pressed to understand—for example, festivals and special days. The spelling of personal names, places, and organizations has been standardized wherever possible, but the transliteration system applied in the Hebrew original has been preserved, so that sometimes names of Polish persons appear in different spellings.

To facilitate use of the collection, an appendix has been added with a list of names of the central personalities who dealt with relations between the two states: foreign ministers, directors of the relevant divisions in each Foreign Ministry and their deputies (the East European division in the Israeli Foreign Ministry and the section for Asia and Africa in the Polish Foreign Ministry), and the diplomatic representatives of the two countries; there is also a name and subject index.

This is the appropriate place to thank the many archivists who helped us, and wholeheartedly gave of their great energies and knowledge. Thanks to them and their aid we have discovered documentation of great value, some of which is published here. With the tremendous assistance of the archivists in Poland, we have discovered important collections concerned with Polish-Israeli relations, or the relations of Poles and Jews; the finding of these collections is an achievement in itself. We are deeply indebted to the members of the two groups: Yehoshua Freundlich, Władysław Janowski, Maciej Kozłowski, Dariusz Libionka, Neli Oren, Yemima Rosenthal and Bożena Szaynok, who gave of their knowledge and experience and invested enormous effort and much labour, delving into the minutest details. We also wish to thank Władysław Stępniak, deputy director of the Head Office of the Polish State Archives, who unstintingly assisted in every stage of the work. Our gratitude goes to the Chaim Weizmann Institute for the Study of Zionism and Israel at Tel Aviv University, and to its head, Professor Anita Shapira, for its support of the project from beginning to end; to the Israeli Foreign Ministry and Israel's former ambassador to Poland, David Peleg, for the contacts that led to the implementation of cooperation between the two countries and to the Yad Hanadiv Foundation, which supported the enterprise. It is hard to imagine that this collection would have been published without them. Our thanks go likewise to the translators Angelika Adamczyk, Lena Benoualid, Mira Ledowska, Aleksander Netzer, Michał Sobelman, who beyond the translation itself from two such different languages, contended with formulations and texts that were not always clear.

Marcos Silber Szymon Rudnicki
Heads of the editorial teams

— the personal one, which is largely missing from official documentation. Unfortunately no such documents were found on the Polish side.

5. We have included in the collection several documents that do not directly concern relations between Israel and Poland, but show the results of these relations in other domains. For example, there is a Syrian complaint submitted to Poland about Jewish emigration; or documents showing the influence of the Soviet Union on relations between Poland and Israel.

Most of the documents in the book are found in the collections of the Foreign Ministries of the two countries. Most of the Israeli documents published here are in the collections of the Israeli Foreign Ministry in the Israel State Archives. The Archives also holds the stenographic records of meetings of the government of Israel, parts of which are published here. Also included are documents found in the collection of the Central Zionist Archives in Jerusalem, in the HaShomer HaTzsair archive at Givat Haviva, and in the Haganah archive in Tel Aviv.

The Polish documents published here which are not found in the archive of the Polish Foreign Ministry are from archives of other ministries that influenced the development of relations, such as the Ministry of the Economy, which are located in the new documentation archive in Warsaw (AAN). In view of the special political structure of the People's Republics, we also present documents of two other kinds: the first is party documentation, namely documents from the Polish United Workers' Party (PZPR), that is, the Polish Communist party; the second is documentation from the internal security regime, namely documents of the Polish security services, stored at the Institute of National Remembrance (IPN) in Warsaw.

The results of searches in Polish and Israeli military archives, and those of the Polish Border Police, were disappointing. We expected to find documents connected with the semi-legal immigration in 1945-1946, or documents concerned with matters of security assistance, but the results were sparse. Most of the documentation on these subjects actually came from the archives already mentioned. Searches were conducted in many more archives, but we decided not to publish the documents found there because of lack of space.

The documents are shown according to the usual rules of publication of historical documentation, and were prepared with the constant advice and full cooperation of the central archive of each of the states. Every document is numbered and given a heading as is customary in the publications of both archives. Explanatory notes on matters which are insufficiently clear from the context, or giving short biographies of the central figures have been added. Sometimes matters arose that were beyond us, and some questions remain open.

In keeping with Israel's immigration policy, Israeli diplomats in Poland did their utmost to uphold firm ties with its Jewish citizens. At times this created strains in the relations between the two states. The issue of the preservation of the Auschwitz concentration camp as a symbol of the Holocaust raised tensions. Other subjects arising from the documents are those of Jewish property in Poland, pensions and grants, the activities of the Zionist organizations in Poland, and also — a matter always linked to all the others — trade between the two states. Documents attesting to the complex relations between the two states are those concerning the expulsion of Israeli diplomats from Poland in the 1950s and 1960s, an ominous sign for the future. This process reached its climax in 1967 with the severance of relations.

Differences were evident in relations with the state of Israel at the various levels in the Polish Foreign Ministry. Sometimes the diplomats were far friendlier than was indicated by the attitude of the political echelon.

Built-in limitations on the scope of the book obliged us to choose only a few of the thousands of documents found. We were forced to forgo a variety of interesting papers which also deal with important and fascinating subjects. After much deliberation we chose 435 documents for publication, which was much more than originally planned.

The choice of documents was accompanied by lively discussion inside the Israeli and the Polish teams, and between them as well. We wish to underline the following points:

1. This is a subjective choice, shared by the two teams. Documents were chosen which in our view give a characteristic picture of the development of relations, primarily political relations, but also economic and cultural ties.
2. No censorship was imposed on the choice of documents. We were guided solely by a given paper's importance. In certain cases, where passages deviated from the subject of this book, the documents are not published in full. Every omission has been noted in the document.
3. We chose to publish documents which seemed to us important or typical. However, documents are sometimes published which, although they can hardly be described as especially important, show relations in a different light or indicate an interesting or exceptional feature in the relations between the states.
4. An effort has been made to reflect events or issues through documents from both sides, so as to leave room for different and diverse viewpoints. Some of the Israeli diplomats wrote diaries or memoirs, and some of these are included in the collection. These documents add a further interesting aspect

PREFACE

This volume is a selection of documents intended to show the full range of mutual relations between the State of Israel and the People's Republic of Poland from 1945 to 1967. Israel was established in May 1948, and the first minister representing it arrived in Warsaw in September of that year. However, even before the end of World War II, there were subjects of common interest to the Jewish Agency, which represented the Zionist movement and the Jewish community in Palestine, and the Polish Communist groups active in the Soviet Union, which after the liberation of Poland from German occupation became part of the Polish government. Relations between these bodies became more substantial from then on until the establishment of the State of Israel. The date when the collection of documents ends signifies the severance of relations with Israel by Poland, because of the Six Day War in June 1967.

Mutual relations were complex, with frequent highs and lows, but they were special for both parties. These were the circumstances which gave rise to the commitment of the Polish representatives at the U.N. to the establishment of a Jewish state; also to the Poles' turning a blind eye to the illegal departure of Jews from Poland, and later to the agreement of the Polish government to their legal emigration, and the permission granted to Jews returning from the Soviet Union after World War II under the repatriation accords to leave for Israel, the opposition of the Soviet authorities notwithstanding. Poland also restricted its relations with the Arab states somewhat because of Israeli interests, even though it paid a price for this stand with respect to these relations. Similarly, the Jewish Agency, and after it the government of Israel, fostered good relations with the Polish government in order to facilitate the immigration of the Jewish survivors of the Holocaust. Israel, moreover, regarded Poland as an East European state with which normal relations could be maintained, to some degree. Thus, when the Soviet Union broke off its relations with Israel in 1953, the latter requested Polish mediation to restore them. It should be emphasized that the quality of relations was influenced not only by the policy of each state, but also by international politics and the Cold War.

The book covers several principal issues. The central subject in the relationship between the two states was that noted above: Jewish immigration to Israel. Jewish organizations prior to the establishment of the state, and state institutions afterwards, invested great efforts to help Jews to immigrate to Palestine and later Israel. The immigration of the Jews of Poland was a pivotal element in the task of building the new state. At the same time, the emigration of Jews from Poland denotes a chapter inseparable from and significant in Polish history. As can be seen from the documents, the issue of Jewish emigration was a function of Poland's policy towards the Jewish minority, and reflected various internal struggles; this emigration played a part in shaping the image of the changing Polish society.

Published with the assistance of the Institute for the History of Polish Jewry and Israel-Poland Relations, Tel Aviv University, the Goldstein Goren Diaspora Research Centre, Tel Aviv University and the Chaim Weizmann Institute for the Study of Zionism and Israel, Tel Aviv University

Translation from Polish: Aleksander Netzer
Hebrew editing: Orly Tzur
Typing: Nurit Madar
Copy editing and proofreading: Nurit Braverman

Printed in Israel by the Government Printer at Printiv Press, Jerusalem

ISBN 978–965–279–029–3

STATE OF ISRAEL
ISRAEL STATE ARCHIVES

THE HEAD OFFICE
OF THE STATE ARCHIVES IN POLAND

Documents on Israeli-Polish Relations 1945-1967

Editors

Marcos Silber
University of Haifa

Szymon Rudnicki
University of Warsaw

Editorial team

Israel - Yehoshua Freundlich, Neli Oren, Yemima Rosenthal

Poland - Władysław Janowski, Maciej Kozłowski,
Dariusz Libionka, Bożena Szaynok

Jerusalem 2009

STATE OF ISRAEL

DOCUMENTS ON ISRAELI-POLISH RELATIONS
1945–1967